

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти
27 квітня 2024 року

Одеса
2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 15.05.2024)*

За загальною редакцією президента Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора, академіка С. В. Ківалова.

Відповідальний за випуск – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор М. Р. Аракелян.

Укладачі:

Федотов Олексій Павлович – начальник науково-дослідної частини, доктор юридичних наук, професор кафедри морського та митного права;

Батан Юрій Дмитрович – голова ради молодих вчених, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права.

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

Суспільство та держава в умовах воєнного стану: виклики та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (м. Одеса, 27 квітня 2024 р.) / за ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2024. – 1659 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячених актуальним проблемам у різних галузях національного та міжнародного права, а також у галузях філософії, кібербезпеки, лінгвістики, журналістики, економіки, політології, соціології та психології.

Подані матеріали конференції відповідають сучасним тенденціям розвитку галузі науки та можуть бути корисними як у навчальному процесі, так і для проведення наукових досліджень студентами та молодими вченими.

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2024

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ», АКАДЕМІКА С. В. КІВАЛОВА	5
СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ.....	7
СЕКЦІЯ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА.....	72
СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОВИЗНАВСТВА.....	96
СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО ТА МИТНОГО ПРАВА...	198
СЕКЦІЯ 5. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ.....	220
СЕКЦІЯ 6. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА	278
СЕКЦІЯ 7. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ	399
СЕКЦІЯ 8. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ	585
СЕКЦІЯ 9. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОЇ ЮСТИЦІЇ	620
СЕКЦІЯ 10. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	676
СЕКЦІЯ 11. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	718
СЕКЦІЯ 12. СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	824
СЕКЦІЯ 13. ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	886
СЕКЦІЯ 14. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	915
СЕКЦІЯ 15. ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА.....	1025

СЕКЦІЯ 16. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	1089
СЕКЦІЯ 17. СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ	1204
СЕКЦІЯ 18. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРЗАХИСТУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ІТ	1303
СЕКЦІЯ 19. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	1354
СЕКЦІЯ 20. ЛІНГВІСТИКА ПРАВА ТА ЗМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	1418
СЕКЦІЯ 21. ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА	1438
СЕКЦІЯ 22. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ	1483
СЕКЦІЯ 23. ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ	1520
СЕКЦІЯ 24. АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	1622

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»,
АКАДЕМІКА С. В. КІВАЛОВА

Шановні здобувачі вищої освіти!

Щиро вітаю всіх, хто долучився до роботи всеукраїнської конференції «Суспільство та держава в умовах воєнного стану: виклики та перспективи», яка буде мати велике практичне значення для розвитку наукової думки нашої молоді. Організація таких заходів всеукраїнського та міжнародного рівнів є не лише традицією Національного університету «Одеська юридична академія», а й можливістю для наукового обміну думками, відкритих дискусій та пошуку інноваційних шляхів розв'язання складних проблем сучасності.

Тема цього заходу, присвячена українському суспільству та науці в умовах воєнного стану й євроінтеграційних процесів, настільки актуальна та важлива, що потребує нашої найкращої уваги та обговорення. Війна, яку ми переживаємо, та стрімкий шлях до європейської інтеграції створюють низку складних завдань і викликів, на які ми повинні знайти відповіді разом.

Під час конференції ви матимете можливість працювати у різних секціях та напрямках, що охоплюють широкий спектр питань від права і політики до економіки та соціальних досліджень. Це дозволить нам розглянути проблеми з різних поглядів і знайти найефективніші рішення.

Особливо приємно бачити участь студентів і аспірантів у цьому заході, оскільки ваші ідеї та дослідження є важливим внеском у розвиток

науки та суспільства. Ваша активна участь свідчить про ваше прагнення до навчання та внеску у науковий діалог.

В умовах сучасних викликів і перетворень надзвичайно важливим є розвиток міжнародних відносин і володіння іноземними мовами. Раді відзначити, що чимало тез підготовлено англійською мовою, що сприяє нашій міжнародній співпраці та обміну досвідом з іншими країнами.

Ми переконані, що сьогоднішні обговорення принесуть плідні результати і сприятимуть подальшому розвитку нашої країни. Віримо в вашу здатність знайти і впровадити ефективні рішення для подолання викликів, з якими ми стикаємося. Особлива подяка нашим військовим і правоохоронцям за захист і оборону України. Віримо в перемогу!

Ще раз дякую усім учасникам за ваш внесок у цю конференцію та бажаю плідних обговорень та нових ідей. Разом ми зможемо подолати будь-які труднощі і досягти успіху в нашій спільній справі розвитку та процвітання нашої країни.

Сергій КІВАЛОВ,

президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри адміністративного і фінансового права,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, академік НАПН України,
заслужений юрист України

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Андрусів Володимир Михайлович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТИ

Юридична відповідальність та її ефективність є однією з ключових складових сучасного правового порядку, що регулює відносини у суспільстві. Ця тема набуває особливого значення у зв'язку з постійним розвитком суспільства та зростанням потреб у підтримці правопорядку та справедливості. Розуміння ефективності юридичної відповідальності вимагає комплексного підходу, що охоплює як соціальний, так і юридичний аспекти цього явища.

Незважаючи на наявність законів, що регулюють відповідальність за порушення закону, ефективність юридичної відповідальності часто стає предметом сумнівів. Це викликає ряд питань щодо того, наскільки ефективно діють інститути відповідальності в сучасному суспільстві, які фактори впливають на їхню реалізацію та як можна покращити цей процес.

Метою даного дослідження є розгляд соціального та юридичного аспектів юридичної відповідальності та їх взаємозв'язку з метою визначення факторів, що впливають на ефективність юридичної відповідальності. Аналіз цієї теми спрямований на розуміння проблем, які виникають у практиці реалізації юридичної відповідальності та вироблення рекомендацій щодо її оптимізації з урахуванням сучасних викликів і тенденцій.

Для детальнішого аналізу та конкретизації дослідження спочатку слід дати визначення терміну 'юридична відповідальність' та назвами головні її функції.

Юридична відповідальність - це обов'язок особи зазнати негативних наслідків, які передбачені законом, як майнових, так і немайнових, внаслідок вчинення особою дій, що визначені законом як порушення, за результатами розгляду таких дій компетентним органом[2, с. 302].

До того ж юридичну відповідальність слід відрізняти від інших примусових заходів державного реагування. Козюбра М. І. слушно твердить, що тимчасове обмеження прав особи в певних випадках, які передбачені законом, не завжди є юридичною відповідальністю, а може бути застосовано як превентивний захід для запобігання можливих правопорушень або захисту прав інших осіб та суспільства.

З вищезазначеного й впливають головні функції юридичної відповідальності, які мають вплив на структуру правопорядку та суспільства загалом: виховну (формування моральних та правових цінностей), превентивну

(запобігання порушенням через своєчасну реакцію) і компенсаційну (відшкодування збитків потерпілим)[3, с. 15].

Соціальний аспект юридичної відповідальності включає в себе соціальну відповідальність, яка не лише є ключовим зв'язком між особою та суспільством, а й регулює поведінку особи відповідно до вимог суспільства.

Соціальний аспект відіграє значну роль у юридичній системі, оскільки він відображає потреби, цінності та очікування суспільства, а також впливає на формування правових норм та їхнє застосування. Суспільні цінності та норми відображаються у законах і правилах, які регулюють поведінку громадян і визначають стандарти відповідальності за порушення закону. Правова система враховує соціальні реалії та потреби, забезпечуючи співвідношення між правами та обов'язками громадян. Таким чином, соціальний аспект визначає спрямування та ефективність правової системи, забезпечуючи її адаптацію до змін в суспільстві та захист інтересів громадян.

Вчені слушно зазначають, що «...юридичну відповідальність необхідно вивчати у її взаємозв'язку із соціальною, додаючи при цьому в поняття соціальної відповідальності юридичну специфіку, тому що найчастіше філософи, соціологи, даючи визначення соціальної відповідальності, відображають тільки ті риси, які характеризують моральну, політичну або інші види відповідальності, проте не повністю відображають ознаки юридичної відповідальності...»[1, с. 32-33].

Юридичний аспект юридичної відповідальності включає в себе систему правових норм, процедур і механізмів, які регулюють визначення та застосування відповідальності за порушення закону.

Вчені-правознавці вказують на тісний зв'язок між юридичною відповідальністю та нормами права, актами правозастосування, правовим регулюванням, правовідносинами та безпекою суспільства. Норми права виступають як еталони чи моделі суспільно корисної та прийнятної поведінки особи, які визначаються законодавцем. Вони формують нормативну основу для відповідальності особи та регулюють її поведінку відповідно до закону[4, с. 240].

Громадська думка відіграє суттєву роль у формуванні юридичної відповідальності. Вона визначає загальні цінності та стандарти, які відображаються у законодавстві, і впливає на прийняття та зміни правових норм. Громадське відчуття справедливості і прагнення до правової рівності може створювати тиск на владу для прийняття строгих або реформованих законів. Крім того, громадська думка може впливати на судові рішення, коли справи мають значний суспільний інтерес. Таким чином, важливо враховувати громадську думку у процесі формування юридичної відповідальності, щоб забезпечити більш справедливу та ефективну правову систему.

Досягнення оптимального балансу між соціальними та юридичними аспектами юридичної відповідальності є ключовим завданням для забезпечення справедливості та ефективності правової системи. Це може бути

досягнуто шляхом удосконалення законодавства, залучення громадськості до процесу прийняття рішень, використання превентивних заходів для запобігання правопорушень, а також застосування альтернативних методів врегулювання конфліктів. Важливо також забезпечити справедливість та прозорість у визначенні та застосуванні відповідальності та постійно оновлювати законодавство відповідно до змін у суспільстві та правових нормах.

Узагальнюючи дослідження щодо ефективності юридичної відповідальності та її взаємозв'язку з соціальними та юридичними аспектами, можна зробити висновок про важливість збалансованого підходу до цієї проблеми. Ефективна система юридичної відповідальності має бути побудована на основі взаємодії правових норм і соціальних цінностей, з урахуванням потреб суспільства та прав та свобод громадян.

Важливо розуміти, що виконання правових норм не обмежується лише покаранням за порушення, але й сприяє вихованню, запобігання правопорушенням та забезпеченню захисту прав індивідуальності. Правильне врахування соціальних аспектів в системі юридичної відповідальності допомагає забезпечити справедливість, прозорість і довіру до правової системи.

Список використаних джерел

- 1) Бисага Ю. Ю., Бисага Ю. М. Юридична відповідальність: окремі аспекти . *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 17. С. 32–38.
- 2) Загальна теорія права / за ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 302 с.
- 3) Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність: поняття, ознаки . *Держава та регіони*. 2020. Т. 1, № 1. С. 12–17.
- 4) Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

Ключові слова: юридична відповідальність, соціальний аспект, юридичний аспект, норми права, ефективність.

Key words: legal responsibility, social aspect, legal aspect, legal norms, efficiency.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Рязанов М. Ю.

Беляєва Каріна Олегівна

студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАСЛІДКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ В УКРАЇНІ

Наразі зловживання правом є дуже поширеною проблемою в Україні. На сьогоднішній день і досі не припиняються дискусії серед науковців, правників,

юристів щодо доречності такого поняття як «зловживання правом». Вважається, що дане словосполучення має в своєму корені, складовій деякі суперечності, оскільки «зловживання» і «право» виключають одне одного. Розглянемо більш детально цю логічну суперечність. Якщо особа володіє суб'єктивним правом, то це означає, що дії, які вона вчиняє, тим самим реалізуючи це право, не можуть розглядатися як зловживання. Кваліфікуючи дії особи як зловживання правом, ми тим самим заперечуємо законність цих дій. З точки зору правової оцінки, існує лише два взаємовиключні варіанти: дії особи законні, і вона мала право їх вчиняти. Дії особи незаконні, і вона не мала права їх вчиняти [1, с. 31].

Зловживання правом, яке розглядається як перевищення меж дозволеного, може проявлятися у:

- а) Намірі завдати шкоди дією, що кваліфікується як порушення закону.
- б) Допустимому намірі завдати шкоди.
- в) Зневазі до суспільних інтересів [2, с. 27].

Саме завдяки закріпленій у законодавстві прямій забороні певного вчинка, ми можемо трактувати якусь дію як зловживання, якщо ж об'єктивно видно фактори грубого порушення цієї прямої заборони.

Наразі в українській правовій системі центром уваги є людина, її права та свободи, зокрема особисті немайнові, а також гарантії їх реалізації. Це ставить нові завдання перед законодавцями щодо покращення якості законів, правових інститутів, їх актуальності та дієвості, а також їх впливу на суспільство. Проте, при реалізації своїх особистих немайнових та майнових прав, особа може переступити межі дозволеного, що може призвести до шкоди для інших прав та інтересів, охоронюваних законом. В українському законодавстві таке явище отримало назву «зловживання правом».

На сьогоднішній день інститут зловживання правом ми можемо назвати новим явищем в українській правовій системі, дане поняття не достатньо досконало розроблено юридичною наукою та експертами. Інститут зловживання правом – це динамічна сфера правознавства, яка постійно розвивається. Сучасні юристи досліджують різні аспекти цієї правової категорії, шукаючи оптимальні шляхи для її визначення та реалізації. Однак, наразі не існує єдиної думки щодо сутності та меж зловживання правом, що робить цю тему актуальною для подальших досліджень.

До вашої уваги пропонується розгляд зловживання правом в цивільному законодавстві.

Цивільний кодекс України (ЦК України) чітко описує негативні наслідки зловживання правом. Згідно з частиною 6 статті 13 ЦК України, якщо особа не дотримується вимог, встановлених при здійсненні своїх прав, суд може вжити певних заходів. Суд може зобов'язати особу припинити зловживання своїми правами або ж застосувати інші наслідки, передбачені законом [3, с. 53].

Законодавець не розкриває зміст «інших наслідків» зловживання правом, згаданих у статті ЦК України. Однак, до них логічно віднести загальні засоби

захисту цивільних прав та інтересів, що описуються в статті 16 ЦК України, а також в інших статтях ЦК України та нормативно-правових актах.

Наслідки зловживання правом в Україні зачіпляють багато сфер життя: економічні, соціальні, політичні, екологічні та багато інших. Зниження інвестиційної привабливості країни, гальмування розвитку економіки, зростання рівня безробіття, зниження рівня життя населення – все це, яскраво виражені, наслідки зловживання правом в економічній царині. Саме через це правове явище можна також побачити в нашій країні зростання рівня злочинності, поширення корупції, зниження довіри до влади, розшарування суспільства, яке в свою чергу охоплює велику кількість галузей людства. Політика – це перше поле діяльності, де можна бачити активні прояви наслідків зловживання правом. Дестабілізація політичної ситуації, зростання протестних настроїв, ослаблення демократії, зниження авторитету України на міжнародній арені – саме це можна вважати наслідками неправомірних дій у сфері права.

Список використаних джерел

1. Карнаух Б. Зловживання правом та його правові наслідки. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 31-36.
2. Резнікова В.В. Зловживання правом: поняття та ознаки. Університетські наукові записки. 2013. № 1. С. 23-35.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_1_5
3. Бровченко Т.І., Миргород В.О. Зловживання цивільним правом. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. № 31(70)

Ключові слова: зловживання правом, цивільне право, правопорушення, наслідки зловживання, законодавство, права .

Keywords: abuse of law, civil law, offense, consequences of abuse, legislation, rights.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, асистент Іванчук В. Є.

Білошкурський Микола Миколайович

студент 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ ТА ЇЇ ПРИЧИНИ

Багато-хто сьогодні говорить про молодь; але мало-хто, як нам здається, розмовляє з молоддю.

Папа Іван XXIII

Сьогодні, коли Україна перебуває в умовах воєнного стану, особливо вразливим прошарком суспільства залишаються молоді та літні люди. Діти та молодь, які зростають в умовах кровопролитної війни, стають свідками багатьох смертей, геноциду, військових злочинів та порушень усіх норм закону й моралі.

Одним із головних наслідків таких дитинства і юності є деформація правосвідомості. Вже зараз це явище стає проблемою для суспільства, а після завершення воєнних дій може стати значно масштабнішою проблемою. Профілактика деформованої правосвідомості – довгий та кропіткий процес, що вимагає негайних дій уже тут і зараз, а не після завершення війни.

Заглиблюючись у проблематику теми, перш за все, слід порівняти теоретичні підходи до визначення і предметної площини дефініції «правова свідомість». Так, О. Проць, виокремлюючи позитивну та деформовану правосвідомість, пропонує розуміти її як єдність чотирьох елементів (вольового, емоційного, ціннісно-орієнтованого та раціонального), що перебувають у постійній взаємодії, адекватно відображаючи правову реальність [1, с. 23]. У свою чергу, С. Стариков підходить до визначення правосвідомості з іншого боку. Він розуміє правосвідомість як універсальний інструмент оцінювання, перетворення та пізнання дійсності права. Також він поділяє це пізнання на пасивне і активне [2, с. 61].

На думку Т. Марусяк правосвідомість складається з наступних елементів: погляди, почуття, уявлення, очікування, цінності, ідеї, теорії, настрої, переживання, емоції, установки тощо. При цьому вони формуються не завжди системно й цілеспрямовано, а також під час повсякденної взаємодії у різних соціальних групах з іншими індивідами [3, с. 35].

Виходячи з аналізованих визначень, можемо зробити висновок, що деформація правосвідомості – це спотворене усвідомлення та сприйняття особою правових норм, правового устрою, нормативних актів, викривлене розуміння своїх прав і обов'язків. Також деформацією правосвідомості можна вважати спотворення або відсутність одного з елементів правосвідомості, будь то система цінностей, ідеологічна, емоційна складова тощо.

У ході дослідження деформації правової свідомості виявлено, що серед учених відсутній єдиний підхід щодо її видів. Так, М. Кравцова стверджує, що існують такі види деформації: правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий інфантилізм, правовий тоталітаризм, правовий дилетантизм, «переродження» правосвідомості [4, с. 16]. У свою чергу, О. Проць, зважаючи на сучасний розвиток суспільства, до видів деформації правосвідомості додає також маргіналізацію правосвідомості [1, с. 23], а М. Черкас – радикалізм, вважаючи його одним з найнебезпечніших видів деформованої правосвідомості [5].

Очевидно, що не завжди деформація правосвідомості веде до порушення законодавства, але, майже завжди, порушення закону є результатом деформації правосвідомості. Так, особа може зневажати податкову систему, тобто мати деформовану правосвідомість, але вона сплачуватиме податки, оскільки боїться настання відповідальності. Виходячи з цього, можемо констатувати, що функціонування правової держави, реалізація верховенства

права і законності є в першу чергу засобами протидії наслідкам деформації правосвідомості.

З метою оцінювання рівня деформації свідомості молоді упродовж жовтня 2023 року до лютого 2024 року було розроблено анкету з 5 питань та проведено опитування серед здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право. В анкетуванні взяли участь 93 студента денної форми навчання.

Перше питання анкети: «Чи вважаєте ви чинне українське законодавство досконалим і справедливим?». Слід зазначити, що перше питання анкети передбачало не стільки емоційне ставлення майбутніх юристів до правової системи України, але й певну їх вмотивованість, підкріплену власним досвідом або знаннями. В ході анкетування було отримано 65 % стверджувальних відповідей, і 35 % заперечних. Це може свідчити, що переважна більшість респондентів основні проблеми українського законодавства вбачає не в недосконалих нормативно-правових актах чи інституціях, а в наслідках прийнятих рішень суб'єктів права.

Друге запитання анкети: «Чи дотримуються, на вашу думку, громадяни України чинного законодавства?» стосувалося ставлення молоді до правосвідомості громадянського суспільства. Серед майбутніх юристів «вірять» у високий рівень правосвідомості і законслухняності громадян тільки 46 %, натомість як 33 % вважають правосвідомість українців низькою, а 21 % – взагалі незадовільною. Очевидно, що респонденти відповідали, керуючись власним досвідом, та, розуміючи основні проблеми у правових відносинах між суб'єктами.

Метою третього питання анкети: «Чи ставали ви коли-небудь свідком правопорушення і повідомляли про це третіх осіб?» було дізнатися особисту мотивацію та професійну орієнтацію майбутніх юристів, а також рівень їх правосвідомості. Майже половина респондентів ніколи не були свідками правопорушень інших осіб. При цьому 35 % опитаних студентів можна вважати особами з деформованою правосвідомістю, оскільки вони, знаючи достеменно, що поряд хтось порушив закон, але власний моральний вибір було здійснено на користь правопорушника.

Відповідаючи на четверте запитання: «Якщо ніхто не дізнається про ваше діяння, чи припускаєте ви можливість порушення встановлених правил задля своєї вигоди?», лише 19% респондентів зазначили, що за жодних обставин не вчинили б правопорушення задля власної вигоди та за умови, що ніхто не дізнається. Також обнадійливим можна вважати, що 56 % опитаних скоріш за все не будуть порушувати встановлені правила. 19 % респондентів можна вважати особами з деформованою правосвідомістю, оскільки вони скоріш за все порушать встановлені правила.

Результати обробки анкет з відповідями на п'яте запитання: «Чи порушували ви коли-небудь встановлені суспільні норми і правила?»

(Наприклад, переходили дорогу в непризначеному для цього місці, чи йшли на червоний колір світлофора тощо)» дозволили зробити остаточні висновки щодо рівня деформації правосвідомості молоді на прикладі студентів факультету цивільної та господарської юстиції. Так, постійно порушують установлені правила лише 8 % респондентів, проте третина респондентів зізналася, що іноді порушують правила, що теж є проявом деформації, але не критичної. Слід зауважити, що у 61 % опитаних студентів за п'ятим питанням деформація правосвідомості відсутня, що дає підстави вважати майбутніх юристів професійно спроможними та професійно придатними до майбутнього фаху. З рештою здобувачів вищої юридичної освіти необхідно працювати.

Так, можна використати досвід Національного університету «Одеська юридична академія» у підготовці здобувачів першого рівня вищої юридичної освіти за освітньою програмою «Цивільна та господарська юстиція», яка передбачає вивчення широкого кола освітніх компонентів, що формують soft skill, тому майбутні бакалаври права мають усі необхідні засоби для запобігання та виправлення деформації правосвідомості.

Отже, для реалізації дієвих заходів профілактики деформації правосвідомості серед молоді, перш за все, слід усвідомлювати причини такої деформації. Однією з основних причин деформації правосвідомості, є складність процесу правотворчості для сприйняття та усвідомлення пересічними громадянами. М. Черкас [5] та Ю. Калиновський [6] до цієї групи причин додають неадекватність правового регулювання, суперечливість системи права; порушення співвідношення матеріальних і процесуальних норм, надмірна кількість законів, декларативність, необґрунтована змінюваність, суперечливість одних законів іншим – призводить до такої деформації.

Другою важливою групою факторів є вплив і ставлення суспільства до різних протиправних та суспільно небезпечних діянь і правосвідомості. Сучасне українське суспільство досить просто сприймає більшість злочинів, не приділяючи їм відповідної уваги та засудження. В тому числі, саме через таке ставлення суспільства, молодь, наслідуючи старше покоління, теж піддається деформації правосвідомості. Суспільство звикло до таких понять як «тероризм», «корупція», «работоргівля» і «злочин», в цілому, таке ставлення суспільства і впливає на деформацію правосвідомості [5, с. 119].

Не слід забувати про такі зовнішні чинники, як пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення Російської Федерації на суверенну територію України. Ці і подібні, фактори на які неможливо вплинути, змушують суспільство надавати пріоритет не розвитку та профілактиці правосвідомості, а більш нагальним проблемам. Звикання суспільства до злочинів, причинами яких є згадані зовнішні чинники, а, враховуючи війну, – до військових злочинів, і є одним із факторів, що зумовлює деформацію правосвідомості. Молодь, яка спостерігає, або й проходить, через подібні злочини, в силу дитячого та юного,

не зовсім міцного психічного стану, зазнає серйозного впливу на свою правосвідомість, а відповідно, і її деформації.

Список використаних джерел

1. Проць О. Є. Види деформованої правосвідомості в суспільстві ризику. *Юридичний бюлетень*. 2021. Випуск 21. С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.21.03>
2. Старикова С. І. Місце правової доктрини у структурі правосвідомості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.12>
3. Марусяк Т. С. Правосвідомість молоді у сучасному українському суспільстві: емпіричний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2021. Випуск 15. С. 35–47. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/VSO.2021.15.03>
4. Кравцова М. О. Поняття та види деформації правосвідомості працівника органів міністерства внутрішніх справ. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 15–17. URL: <http://surl.li/mdako>
5. Черкас М. Є. Радикалізм як форма деформації правосвідомості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Випуск 27. С. 117–125. URL: <http://surl.li/mdamx>
6. Калиновський, Ю. Ю. Парадигмальні виміри правосвідомості українського суспільства : монографія. Харків : Майдан, 2012. 346 с.

Ключові слова: правосвідомість, деформована правосвідомість, профілактика, правопорушення.

Key words: legal consciousness, deformed legal consciousness, prevention, offence.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Ковбасюк С. В.

Бітова Марина Андріївна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ ГІЛОК ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

Зародження ідей розподілу влади можна спостерігати ще за часів давньогрецької філософії. Прикладом цього можуть виступати праці Платона та Аристотеля, в яких простежується інтелектуальна основа розуміння цього принципу. Але, більш вдосконаленого формату концепція набула вже за часів епохи французького просвітництва. Варто також зазначити, що вагомий внесок у розвиток теорії концепції поділу державної влади зробив Ж.-Ж. Руссо. Він

вважав, що законодавча, виконавча і судова влада – це особливі прояви єдиної влади народу.

Перше юридичне оформлення принципу поділу влади можна знайти в Конституції США (1778 р.) та законодавчих актах Великої французької революції (1789 – 1794 рр.). Наразі така система володарювання визнана ефективним механізмом здійснення державної влади, забезпеченням прав і свобод людини й громадянина та засобом дотримання інтересів громадянського суспільства. Головне, що ця концепція конституційно закріплена у більшості демократичних країн світу.

Прихильники ідеї правової держави визнають поділ державної влади умовою або ознакою правової державності, принципом організації її апарату, необхідним для забезпечення правової свободи [1, С. 10-11].

Поділ влади на три галузі (законодавчу, виконавчу та судову) в державі обумовлюється необхідністю:

1. Формального визначення розподілу основних функцій, компетенції та відповідальності державних органів;
2. Забезпечення можливості закріпленого на конституційній основі контролю один одного з боку державних органів;
3. Боротьби зі зловживаннями владою.

Мета цього принципу полягає в створенні балансу між виконавчою, законодавчою та судовою владами, забезпечуючи взаємний контроль, задля уникнення концентрації влади в руках одного органу держави або особи. Варто також зазначити, що такий розподіл влади сприяє ефективності захисту прав людини та загальній стабільності. Цей принцип дозволяє кожній гілці влади виконувати свої обов'язки незалежно, але в рамках конституційних обмежень, і взаємодіяти з іншими гілками для забезпечення справедливого та законного управління в державі.

Україна, як сучасна, демократична та правова держава, має систему в якій державна влада здійснюється на засадах її функціонального поділу та балансу між законодавчою, виконавчою та судовою гілками, які здійснюють свої повноваження у встановлених межах Конституції України та законів України.

Звісно, передбачене самостійне виконання органами державної влади своїх повноважень та функцій не виключає можливості їх взаємодії, з метою забезпечення правової державності, надання необхідної інформації чи розгляду певного питання [2]. Але, найголовніше, що з метою додержання стабільності існуючого конституційного ладу, державні інституції мають дотримуватися діючих норм Конституції й законів України. Так, ч. 2 ст. 19 Конституції країни зазначає, що “органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України” [3, с. 42-43]. “Органи законодавчої і виконавчої гілок влади, і Президент України

можуть вступати між собою лише у відносини, передбачені конституційно-правовими нормами” [4].

Зазначений вище поділ влади на три гілки можна віднести до традиційних уявлень про державний механізм. Однак, серед науковців існує думка про необхідність адаптації та розширення структури влади для кращого врахування сучасних реалій [5, с. 96]. Існування наукових досліджень, які пропонують нетипові ідеї поділу гілок влади, ілюструють перспективи державних структур, а саме їх гнучкість та актуальність, враховуючи різноманіття функцій і завдань, які стоять перед сучасними державами. Такі нетипові гілки влади можуть включати, наприклад, контрольні органи або комісії з прав людини. Необхідно звернути увагу також на сучасну і останнім часом актуальну теоретичну концепцію виділення «четвертої» гілки влади, а саме, засоби масової інформації, які не просто інформують суспільство про події, але й впливають на формування думки.

Зважаючи на це, сучасна держава повинна бути в змозі ефективно вирішувати не лише традиційні завдання, але й відповідати актуальним потребам. Такий поділ влади може забезпечити більш комплексний та адаптивний підхід до управління сучасним суспільством.

Підсумовуючи, варто повторно наголосити на тому, що поділ державної влади є необхідною умовою демократичного суспільства, спрямованою на уникнення узурпації влади, забезпечення взаємного контролю та захисту прав людини. А збалансована взаємодія гілок влади є гарантом конституційного ладу в сучасній державі. Саме тому, необхідно приймати до уваги динаміку розвитку сучасного світу, яка характеризується процесами організації нетипових форм поділу влади.

Список використаних джерел

1. Janda, K. The Challenge of Democracy. Government in America / K. Janda, J. Berry, J. Goldman. – 2nd ed. Boston, 1989. 86 p.
2. Веніславський Ф.В. Проблеми української моделі організації державної влади. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problemu-ukrajinskoji-modeli-orhanizatsiji-derzhavnoji-vlady/>.
3. Веніславський Ф.В. Взаємовідносини державновладних інституцій в аспекті забезпечення стабільності конституційного ладу України. *Проблеми*

законності. Вип. 93. : Респ. міжвід. наук. зб. X. : Нац. юрид. акад. України, 2008. С. 38-44.

4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 31.03.2024).

5. Осадчук К.О. Державна влада та її поділ: до перспектив виділення нетипових гілок влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 29. Т. 1. С. 96-100.

Ключові слова: законодавча, виконавча і судова гілки влади, принцип поділу державної влади, взаємодія гілок влади, конституційний лад.

Key words: legislative, executive and judicial branches of government, the principle of separation of state power, interaction of branches of government, constitutional system.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О. С.

Борисов Іван Сергійович

студент 1 курсу Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Г. ГЕГЕЛЯ НА ПРАВО ВЛАСНОСТІ

Основа будь якого демократичного суспільства – це ставлення держави до права власності. Ставлення не деклараційне, не проголошене лише в нормативно-правових актах, а саме реально реалізоване. Непорушність права власності – це базова цінність кожного демократичного суспільства. Протягом розвитку державності різних суспільств існували різні погляди на відношення до права власності, різні філософські мислителі по різному трактували це найважливіше поняття, але тим не менш, всі філософські погляди зводилися до того, що категорія власності посідає окреме місце у суспільній свідомості громадян, і без якої неможливо побудувати громадянське суспільство. Предметом нашого розгляду будуть філософсько-правові концепції та погляди німецького філософа Г. Гегеля на право власність, які він виклав у своїй роботі «Філософія права».

На думку мислителя, поняття «свобода особи» знаходить у праві приватної власності. За своєю природою люди є рівними, рівними як вільні особистості, рівними в їх праві на приватну власність, але не на розміри володіння власністю. Відчуження приватної власності, направлене проти особистої свободи – несправедливе, як і позбавлення особи правоздатності. Тільки через приватну власність особа може об'єктивізувати свою абстрактну волю, тобто надати їй реального вигляду [1, с.249].

Г. Гегель вважав, що: «розумність власності полягає не в задоволенні потреб, а в тому, що усувається гола суб'єктивність особи. Тільки через власність особа виступає як розум. Навіть якщо перша реальність моєї свободи

міститься в зовнішній речі, а отже, виступає хибною реальністю, тоді абстрактна особистість саме в її безпосередності не може мати іншого буття, ніж буття у визначенні безпосередності.» [2].

Мислитель поділив власність на зовнішню по відношенню до людини і набутки, що є невіддільними від особи і які можуть бути предметом правочину, лише якщо будуть об'єктивовані, тобто відділені від особи, стануть не її сутністю, а її власністю. Це спроба відокремити об'єктивовану власність від не об'єктивованої. Прикладом тут може бути інтелектуальна власність. Якщо інтелектуальні і творчі здобутки особи залишаються надбанням лише її свідомості, то вони будуть власністю її духу і не будуть мати ніякого відношення до правового регулювання, а якщо така власність буде об'єктивована у зовнішньому світі – надрукована, намальована, висловлена – вона стає інтелектуальною власністю і має юридичний захист. [3, с. 89]. Приватна власність розглядається філософом як невід'ємне право особи, тобто таке, що є властивим її природі і позбавити якого неможливо. Тому філософ зазначає, що уявлення про благочестиве або дружнє і навіть насильницьке братство людей, у якому існує спільність майна і ліквідовано принцип приватної власності, може легко здатися прийнятним умонастрою, яке цурається розуміння природи свободи духу і права і осягнення їх в їх визначених моментах [2].

Отже, сутністю громадянського суспільства є приватна власність і мета її здобути. Власність об'єктивізує волю індивіда, перетворюючи його на відповідального власника. [4,с.32]

Г.В.Ф.Гегель, розглядаючи питання волі щодо власності, зазначає, що визначення власності надаються відношенням волі до речей; власність є а) безпосередній вступ до володіння, оскільки воля має своє наявне буття у речі як у чомусь позитивному, б) оскільки річ є дещо негативне по відношенню до волі, остання має своє наявне буття у речі як у чомусь, що повинно бути заперечене, – вживання, в) рефлексія волі із речі у собі – відчуження – позитивне, негативне і безкінечне судження волі про речі [5, с.211]. Так він писав: «Усі речі можуть перейти у власність людини, оскільки вона — це вільна воля і як така існує в собі й для себе, інша сторона не має такої властивості. Отже, кожен має право зробити свою волю річчю або річ своєю волею, інакше кажучи, зберегти річ і переробити її в свою, адже річ як зовнішнє не має власної мети, не становить нескінченного співвідношення з собою самою, а виступає чимось зовнішнім до себе самої. Таким самим зовнішнім виступає й жива істота (тварина) і, таким чином, сама є річчю. Тільки воля – нескінченна, абсолютна щодо всього іншого, тимчасом як інше, зі свого боку, лише відносне. Отже, привласнити означає, по суті, лише маніфестувати вищість моєї волі над річчю і показати, що річ не існує в собі й для себе, не становить власної мети.» [2].

Таким чином, виходячи з вищезазначеного необхідно підсумувати, саме те, що для Г. Гегеля свобода = власність. Вчений вивів поняття я + інша особа

+ річ як власність. Річ може бути наділена волею особи. Власність може бути проявлена у трьох діях: вступ до володіння, тобто набуття прав на власність, вживання, як спосіб реалізації права, відчуження, тобто позбавлення прав на неї. Ми можемо уловити в цій тріаді зміст права власності, а саме право володіння, користування і розпорядження. Право власності може переходити від однієї особи до іншої на підставі договору та за взаємною згодою. В §53 «Філософії права» Г. Гегель зазначав: «Власність має свої ближчі визначення у ставленні волі до речей; вона – це: α) безпосередній вступ у володіння, оскільки воля має своє буття в речі, як у чомусь позитивному, β) оскільки річ – це щось негативне відносно волі, яка має своє буття в речі, як у чомусь, що має бути заперечене, – споживання, γ) рефлексія волі з речі в себе – відчуження, – позитивне, негативне й нескінченне судження волі про річ.» [2].

Список використаних джерел

1. Галас В.І., Попович Т.П. Гегелівське розуміння права у контексті його філософської системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 42.2017 с. 247-252
2. Г. Гегель «Філософія права» Електроний ресурс: код доступу <https://www.prolegomena.app/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E>
3. Павлова Т.С. Вчення про право у філософії Гегеля. *Науковий журнал «Грані»* № 4(66) 2009. с. 88-92
4. Туренко О.С. Обрії свободи людини в Гегелевій теорії держави. *Правовий часопис Донбасу №1 (70) 2020* с. 31-37
5. Павлова Т.С. Поняття абстрактного права у філософії об'єктивного духу Г.В.Ф.Гегеля. *Науковий журнал «Гілея»*. Вип 25. 2009. С. 208-214

Ключові слова: право власності, воля, особистість, річ, власність, володіння, правоздатність.

Key words: ownership, will, personality, thing, ownership, possession, legal capacity.

Науковий керівник: к.ю.н., юрисконсульт Аксютіна А.В.

Vovk Sofia Kostiantynivna

1st year student of the Faculty of Judicial and International Law of
National University "Odesa Law Academy"

FORMATION OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE AND ITS CHARACTERISTICS

The legal system of Ukraine is a complex and debatable topic, yet an important one. It determines the order of society, regulates relations between its members, and

ensures the rights and freedoms of every citizen. To better understand its essence and functioning, it is necessary to explore its key features and characteristics.

The modern legal landscape of the world is characterized by a wide variety of national legal systems, all of which are interconnected and interact with each other. Most scholars distinguish the following main types: Romano-Germanic, Anglo-American, mixed, religious-traditional [1, p. 524].

However, the complexity lies in the fact that there is no clear and unified type that corresponds to the formed legal system of Ukraine. This is due to the history of state formation, during which Ukraine, throughout its formation and acquisition of independence, was influenced by various countries. The Ukrainian national legal system traces its origins back to the times of Kievan Rus, when the *Ruska Pravda* played a significant role, reflecting a certain influence of Roman law on the contemporary system. During the period of the Galicia-Volhynia state, priority was given to customary law as a source of law, as evidenced by the Lithuanian Statutes [3, p. 52].

Subsequently, during the time of the Zaporizhian Sich and the Hetmanate, customary law predominated in the development of the legal system, especially evident in the courts. Church customary law was also prevalent, with the most common sources being the hetman's and colonels' decrees, marking the beginning of legal codification [2]. Another important document was the "Pacts and Constitutions of Rights and Freedoms of the Zaporizhian Host" (1710) by Pylyp Orlyk, which established the division of power into three branches: legislative, executive, and judicial [3, pp. 52-53].

The next period is characterized by the presence of Ukrainian lands within various states, which influenced the Ukrainian legal system until it acquired a socialist character during its accession to the USSR. At that time, there were codes in all branches of law, but the attitude of the authorities towards the division into private and public law was negative [3, p. 53].

The process of state formation reached a new level and acquired new features after gaining independence in 1991, which are preserved to this day. In order to fully characterize the legal system of Ukraine, it is necessary to determine the features of which legal systems it encompasses.

Firstly, it is closely related to the Romano-Germanic type. This is manifested in the fact that the main source of law in Ukraine is normative legal acts. They are characterized by such a hierarchy: Constitution, laws, decrees of the President, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and other subordinate acts [3, pp. 53-54]. Legal norms also consist of rules of conduct created for their use in an indefinite number of cases, i.e., they have a general nature. Entrepreneurial activity and its freedom are supported in Ukraine, as well as the equality of subjects of the market system, which is associated with the division of law into private and public.

Another characteristic is the role of doctrine, which serves as an informal source of law but has significant importance in practice [3, pp. 53-54].

As for the Anglo-American legal system, the practice of applying judicial precedent is beginning to spread in Ukraine. Even in the Law of Ukraine "On the Execution of Decisions and the Application of the Practice of the European Court of Human Rights", the practice of the European Court and its case law are enshrined as an official source of law in Ukraine [3, p. 56].

However, there is also another opinion: Y. M. Oborotov relates Ukraine to the Eurasian legal system. He asserts this due to the peculiarities of the location of the territory, namely at the crossroads of East and West. Thus, the main features include the absorption of private law by public law to a significant extent, the dependence of law on politics and economics, the absence of independent commercial law, and others [4, p. 33].

It is also worth noting that on June 8, 2018, Ukraine defined Euro-Atlantic integration as its priority, and on February 7, 2019, these provisions were included in the Constitution of Ukraine [5]. Thus, our legal system is still in a state of improvement, with legislative and law enforcement activities of government bodies being refined to adapt legislation to European standards. These processes indicate the convergence of national law with European law [3].

Therefore, it is impossible to clearly classify Ukraine's legal system into one of the existing ones, as it is unique. However, in my opinion, there is no need to try to classify and adapt Ukraine's legislation to a single type of legal system. Instead, it is important to preserve and strengthen the aspects that make it unique, taking into account the cultural, historical, and social characteristics of the country. The further development of Ukraine's legal system should be based on improvement and

consideration of the needs of society, aiming to ensure justice, equality before the law, and the protection of human rights.

References

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Алерта. 2021. 528 с.
2. Становлення українського права за доби гетьманщини. Наукові конференції. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/197>
3. Хаустова М.Г. Правова система України: особливості становлення та сутнісні риси. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. № 21. С. 65-75.
4. Оборотов Ю.М. Традиції та інновації у правовому розвитку. *Психологія і суспільство: Укр. наук-екон. та соц.-псих. часопис*. 2004. № 1. С. 15-42.
5. Міністерство соціальної політики України. Європейська та євроатлантична інтеграція URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html>

Ключові слова: правова система, романо-германська правова система, англо-американська правова система, правова система України, судовий прецедент, формування правової системи, характеристики правової системи.

Key words: legal system, Romano-Germanic legal system, Anglo-American legal system, legal system of Ukraine, judicial precedents, formation of legal system, characteristics of legal system.

Research supervisor: doctor of legal sciences, professor Melnychuk O. S.

Дороніна Вероніка Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОБРОВІЛЬНЕ ОБМЕЖЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Суверенітет держави є ключовою характеристикою її політико-юридичної властивості. Внутрішній суверенітет виражається у верховенстві держави на її території, тобто у здатності встановлювати та реалізовувати свої закони та політику без зовнішнього втручання. Зовнішній суверенітет означає незалежність у міжнародних відносинах, що дозволяє державі вести свою зовнішню політику та укласти міжнародні угоди. У сучасній системі міжнародних відносин поняття "суверенітет" відображене в основних міжнародних актах, які прямо стверджують неможливість порушення чи примусового обмеження суверенітету держав та втручання у їх внутрішні справи. Наприклад, статут ООН та Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав закріплюють принцип поваги до

суверенітету та невтручання у внутрішні справи держав, який є основним принципом міжнародного права.

Важливою характеристикою державного суверенітету є його прагнення завжди бути абсолютним, тобто необмеженим. Однак на практиці суверенітет держав може бути обмежений різними способами, які виникають з об'єктивних чи суб'єктивних факторів, таких як міжнародне право, силові дії інших держав тощо. Абсолютний суверенітет не був досягнутий жодною державою у світі і не може бути досягнутий в принципі.

Згідно з Декларацією Про Державний Суверенітет України, міжнародні відносини країни ґрунтуються на принципах взаємовідносин з іншими суверенними державами, взаємного невтручання у внутрішні справи, взаємоповаги суверенітету та територіальної цілісності. Ця Декларація також визначає засади миру, співробітництва, рівноправності та взаємодії в міжнародних відносинах України з іншими країнами та міжнародними організаціями. Крім того, вона визначає основні принципи зовнішньої політики та визначає ролі та обов'язки державних інституцій у реалізації зовнішньополітичних завдань країни.

До причин добровільного обмеження суверенітету можна віднести:

1) Глобалізація та інтеграція у міжнародні спільноти створюють контекст, в якому сучасні держави змушені активно взаємодіяти з іншими країнами та міжнародними організаціями. Це призводить до того, що держави виявляють схильність до добровільного обмеження свого суверенітету для досягнення спільних цілей і вирішення глобальних проблем.

2) Міжнародна співпраця включає в себе участь у міжнародних організаціях та укладення міжнародних угод які внаслідок можуть призвести до обмеження суверенітету. Держави можуть приймати спільні рішення та дотримуватися міжнародних стандартів, що вимагає певного рівня відмови від абсолютного контролю над своїми внутрішніми справами.

3) Держави обмежують свій суверенітет для захисту прав своїх громадян та вирішення гуманітарних криз. Це може включати ратифікацію міжнародних конвенцій про права людини та участь у міжнародних гуманітарних операціях. Міжнародні угоди та конвенції, такі як Всесвітня декларація прав людини, міжнародні конвенції про права жінок, про гендерну рівність, створюють міжнародні стандарти прав людини, які держави зобов'язані дотримуватися. Деякі аспекти цих стандартів можуть вимагати зміни внутрішнього законодавства та політики, що може обмежувати суверенітет держави. У випадках гуманітарних криз, таких як війни, природні катастрофи або масові порушення прав людини, міжнародне співтовариство може втрутитися для захисту цивільного населення та надання гуманітарної допомоги. Це може включати міжнародні військові операції, створення міжнародних гуманітарних місій та прийняття міжнародних резолюцій, які обмежують дії держави на її власній території. Випадки серйозних порушень прав людини, зокрема злочинів

проти людяності чи воєнних злочинів, можуть призвести до міжнародної кримінальної відповідальності. Міжнародні трибунали та суди можуть розглядати ці справи та притягати винних до відповідальності, що обмежує суверенітет держави у відношенні до здійснення юрисдикції над такими злочинами.

4) Впровадження економічної інтеграції - держави обмежують свій суверенітет для участі у регіональних або міжнародних економічних блоках, приймають участь у спільних ринкових ініціативах, управління фінансовими інструментами, доступ до судових інстанцій та участь у спільних фінансових програмах та бюджетних процесах.

Добровільне обмеження суверенітету є проявом тенденції сучасних держав до активної участі у міжнародному співтоваристві. Це може включати вступ до різних міжнародних організацій, укладання міжнародних договорів та участь у спільних програмах та ініціативах. Глобалізація світу та посилення міжнародних зв'язків вимагають від держав готовності до спільної дії у вирішенні загальних проблем, таких як зміна клімату, тероризм, міжнародна торгівля та інші. Добровільне обмеження суверенітету також може бути пов'язане з пошуком ефективності та оптимізацією внутрішньої та зовнішньої політики держави, а також з бажанням захисту прав людини та громадянських свобод у рамках міжнародних стандартів та норм. Такі дії свідчать про готовність сучасних держав адаптуватися до нових викликів та реалій глобалізованого світу шляхом спільної дії та співпраці з іншими державами та міжнародними організаціями. Визнання суверенних держав юрисдикції Міжнародного суду ООН може бути прикладом обмеження суверенітету в контексті міжнародного права. Коли держава приймає судову юрисдикцію Міжнародного суду ООН, вона приймає можливість підкорення своєї діяльності та рішень оцінці та вирішенню цього суду. Це означає, що в певних ситуаціях Міжнародний суд може мати право розглядати суперечки або питання, які виникають між цією державою та іншими суб'єктами міжнародного права, і вирішувати їх на основі принципів міжнародного права. Це обмеження суверенітету, оскільки держава зобов'язується підкорятися рішенням міжнародного суду, а не вирішувати питання виключно власною владою. Такі дії свідчать про важливість співпраці та інтеграції для держави, а також про готовність обмінюватися частинами суверенітету на користь спільних мети.

У підсумку можна зазначити, добровільне обмеження суверенітету стає все більш важливою ознакою сучасної держави в умовах глобалізації та взаємозалежності. Сучасні держави все частіше визнають, що спільні виклики та проблеми потребують колективних рішень і співпраці на міжнародному рівні. Для цього вони можуть добровільно обмежувати свій суверенітет, щоб утворювати або вступати в різноманітні міжнародні об'єднання, такі як міжнародні організації, торгові блоки або союзи з метою спільного вирішення питань, що стосуються безпеки, економіки, екології, прав людини та інших

аспектів.Добровільне обмеження суверенітету також може виявлятися в участі держав у міжнародних миротворчих місіях, спільних програмах розвитку та гуманітарних ініціативах. Це свідчить про готовність держав співпрацювати для досягнення спільних цілей та розв'язання глобальних проблем.Отже, добровільне обмеження суверенітету в сучасному світі може вважатися важливою ознакою зрілості та відповідальності держави, що визнає необхідність спільної дії та взаємодії на міжнародному рівні для забезпечення миру, стабільності та процвітання світової спільноти.

Список використаних джерел

- 1)Державний суверенітет України. Кн. III : Державні утворення українськогонароду першої половини XX століття : монографія / В. Є. Голубко, В. А. Гринчак, Г. М. Федущак-Паславська. – Харків : Право, 2022. 218 с.
- 2)Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 31.03.2024).
- 3)Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут Орг. Об'єдн. Націй від 26.06.1945 р. : станом на 16 верес. 2005р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 31.03.2024).

Ключові слова: суверенітет, сучасна держава, обмеження

Key words: sovereignty, modern state, limitations

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Рязанов М.Ю.

Дядюк Катерина Олегівна

студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)

Національного університету «Одеська юридична академія»

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ У ПОЛІТИЧНОМУ ЗНАННІ

В умовах сьогодення для людства гостро постає актуальність проблематики вибору. Людина у своєму житті так чи інакше зіштовхувалася з вибором у найпростіших буденних речах. Однак, окрім буденності, будь-хто зіштовхувався з вибором, який передбачає знання непростих (професійних) понять. Перебуваючи в соціумі, людина повинна думати як вчинити правильно по відношенню до інших при цьому з мінімальною шкодою для себе. Ось саме

тут і відбуватиметься акт здійснення вибору. Дана теза аргументується тим, що вибір нерозривно пов'язаний зі свободою.

Вперше роздуми щодо трактування вибору ми можемо бачити ще з часів Давньої Греції. Так, Арістотель розглядає свободу як певну дію в якій люди здійснюють свою діяльність на користь собі, а не комусь іншому. Людина, яка народжена для свободи – це та, яка існує для себе, не зазнаючи втручання з боку інших людей. Концепції свободи посідають чільне місце в історії філософських досліджень. Тому, філософські дискусії щодо свободи прямо чи опосередковано передбачають автономію від впливу інших на моральнісному рівні.

Із настанням нових епох людство не переставало цікавитися проблематикою вибору. Питання вибору й до цього часу є важливою проблемою сучасної філософії екзистенціалізму. Важливою складовою екзистенціальної філософії постає людина та її «Я» як найвища цінність. Завдяки тому, що людина здатна здійснювати вибір, вона має можливість (на основі раніше отриманого досвіду) вершити нові перспективи для себе з розумінням сенсу подальшого життя.

Вибір як проблема філософського осмислення визначається контексті етики. Якщо у філософії свободі протиставляється необхідність, то у етиці їй протиставляється відповідальність. У етичному знанні виокремлюють такі види свободи як: негативна свобода («свобода від» – означає свободу від будь-яких чинників, які можуть її обмежити) та позитивна свобода («свобода для» – полягає у можливості реалізації своїх інтелектуальних (і не тільки) здібностей). Свобода в етичному вимірі дає розуміння того, як певні дії відповідають моральним пошукам і чи є вони виправдані мораллю.

Ставлячи перед собою питання щодо важливості вибору, хочемо проаналізувати його та звернутися до одного з розділів філософії, а саме політичної філософії, яка досліджує свободу людини у взаємодії з владою, яка реалізується через закони держави. Вважаємо, що наразі це набуває актуальності, оскільки саме зараз людина повною мірою відстоює свої права, а особливо право вибору. Отож, із точки зору філософії ми вже з'ясували, що вибір тісно пов'язаний із свободою. У даному випадку свобода позиціонується як свобода вибору. Політичний вибір потребує політичного підтримання «духу свободи». На думку А. де Токвіля цьому сприяють такі риси: високий рівень незалежності та самостійності громадянина, енергійність та дух авантюризму, антиетатистський тип свідомості, прагнення до особистого економічного добробуту, поміркований індивідуалізм [1, с.60].

Свобода вибору – це одне із найважливіших понять, яке чітко вказує на те, що людина має повну автономію щодо прийняття рішень. У філософському знанні свободу волі характеризують як акт вільного волевиявлення, де людина

є відповідальною за свої дії. Тобто, вона несе відповідальність за настання наслідків у результаті вчинення певних дій.

Філософське розуміння політичного вибору постає в аналізі питань про сутність політичних рішень та несення відповідальності за них та наслідки, які вони породжують. У політичній філософії це питання розглядається як те, наскільки люди мають справжню свободу волі у своїх політичних рішеннях, ідеях чи переконаннях. На даний процес впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники, під впливом яких виникає питання щодо можливості вільного волевиявлення, що передбачає відповідальність. Усі політичні вибори та вчинки можна охарактеризувати як відповідь на питання щодо виникнення зобов'язань індивіда після прийнятих ним рішень, що виступає основою для створення уявлень щодо політичного вибору взагалі.

Політична етика становить теорію раціональних, морально-ціннісних оцінок у процесі здійснення вибору. Вибір зводить людське міркування до механічних розрахунків, які передбачають, що раціональність та розум виступають одним і тим самим людським елементом. Однак, деякі егоїстичні мотиви позбавлені будь-якої розумності, а отже, судження егоїстичного індивіда позбавлення будь-яких моральних міркувань. Політична етика щодо питання вибору може охоплювати всі сторони, які стосуються моральних та етичних аспектів, таким чином, це не враховує моральної мотивації і не пояснює «етично-мотивовану» поведінку. Моральні принципи, які пов'язані зі справедливістю та рівністю можуть впливати на прийняття політичних рішень.

Політична етика допомагає визначити стандарти та цінності, які становлять політичну поведінку щодо прийняття рішень, а також сприяє застосуванню моральних норм та влиття їх у політичні процеси, що створюють умови справедливого та морально-політичного середовища.

Отже, з огляду на вищенаписане, можемо дійти висновку, що вибір та свобода безперечно пов'язані між собою як в філософському, так і в політичному знанні становлячи собою політичну філософію. Правильне розуміння даних понять є дуже важливим через ту роль, яку вони відіграють у формуванні основних філософських теорій та у побудові різноманітних політичних моделей. Вважаємо, що проблема вибору виступає важливою складовою людського буття. Приділяючи й надалі значну увагу дослідженням щодо питання вибору та свободи людина матиме змогу у повній (або майже у повній) мірі зрозуміти які саме передумови ведуть до здійснення вибору та як їх зіставляти з мораллю, що завжди є актуальним.

Список використаних джерел

1.Константинова Т. В. Теорія політичного вибору як складова ліберальної доктрини / Т. В. Константинова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П.

Аленін [та ін.] ; МОН України ; НУ ОЮА. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 48. – С. 58-66.

Ключові слова: вибір, свобода, філософія, політична філософія, етика.

Key words: choice, freedom, philosophy, political philosophy, ethics.

Науковий керівник: к.філос.н., доцент Шамша І. В.

Zagorets Regina Georgiyivna

1st year student of the Faculty of Judicial and International Law
of the National University «Odessa Law Academy»

THE FORMATION OF LEGAL AWARENESS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

For centuries, Ukrainians have fought and defended freedom, independence and sovereignty. The driving force of the difficult struggle for upholding national identity, values and traditions has been the national idea and belief in the need for independent development under the rule of law. Unfortunately, today, in conditions of martial law, we are once again trying to prove to the whole world that we have the right to build our state on the basis of centuries-old traditions of state-building and law-making. After all, the protection of life and health of our citizens, active resistance to enemies and gaining international support is the key to our chances of winning and becoming a democratic civil society [1, p. 2].

However, we must not forget the importance of shaping the future generation of Ukrainians as law-abiding citizens with a deep understanding of national ideals and national identity. The development of the legal awareness of Ukrainian citizens in wartime depends on social consolidation, the positive position of state authorities, the full functioning of the legal system and social ideas about what is legal and illegal. It is significant to prevent the distortion of state-legal ideals and adhere to legal guidelines of values and life.

Nowadays, at the stage of deep transformation of Ukrainian society, various factors can have an impact on the legal consciousness of individual citizens in our country. It should be noted that during the last five years, external factors have a negative expansion on legal awareness due to the introduction of a large amount of restrictions, and, according to certain groups of people, even substantial infringement of the basic rights and freedoms of a person and a citizen. These factors are obvious: Covid-19, quarantine restrictions, war, introduction of the legal regime of martial law.

In wartime, the most fundamental human right - the right to life - is practically unprotected. Violence such as murder and wounding, abduction and deportation in the occupied territories, torture and inhuman treatment, rape and other forms of violence are in direct violation of both the right to life and the right to dignity and inviolability. The human right to medical assistance is also violated, including the

inability to receive medical assistance and damage to health caused by injuries and other health problems. If there is no fair punishment on such war crimes on the international level, legal nihilism will become a companion of Ukrainian legal culture for a long time. To eliminate these risks, active work is currently being held on the diplomatic service, as well as within the state [3, p. 1].

In Ukraine, the topic of formation of legal awareness of citizens has been and continues to be under considerable attention. For instance, at schools and higher education institutions the courses like «Jurisprudence», «History of the development of Ukrainian statehood» are studied. The younger generation should strive for integration into the world community with a strong conviction about the value of the Ukrainian national idea, the greatness of the Ukrainian nation. This approach will help to avoid the inferiority complex and will contribute to the future development of the desire to work for the benefit of their people.

Today, in the conditions of 2 year-long state of war, it is significant to concentrate on the mood, preferences and expectations of Ukrainian society both now and in the future. Because people became the driving force in the struggle for the inviolability of the borders of our state. Most researchers highlight that nihilistic attitude of Ukrainian society to law is present. Attention is focused on the historical prerequisites for the emergence and spread of this form of deformation of the legal consciousness. It is emphasized that Ukraine has an undeveloped legal tradition that outgrows open legal nihilism, and that the denial of the necessity and value of law has deep historical roots. For generations in Ukraine contempt for the law and the court and tolerance to arbitrariness is demonstrated. During the war, this situation can be changed radically. Or, on the contrary, nihilism can take root in the minds and hearts of Ukrainians [2, p. 1].

In conclusion, it is essential to prioritize legal awareness and enhancement of the national idea in the international legal arena for the state and society. The critical role belongs to young people, the cultural elite, who should seek to enrich and multiply the national heritage, its legal system through lawful behavior, legal culture and a high level of legal awareness.

References

1. Романова А. Правосвідомість та національна ідея - основа стабільного державно-правового розвитку суспільства: Вид-во Нац. ун-ту Львів.

Політехніка, 2023. № 2 (38). URL:

<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2023/nov/31662/15.pdf>

2. Черкас М. Сучасні дослідження правової культури. URL:

<https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/957/726>

3. Які права можуть порушуватися під час війни і як їх захистити. URL:

<https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusuvatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>

Ключові слова: правосвідомість, формування правосвідомості, воєнний стан, сучасна держава, правовий нілігізм.

Keywords: legal awareness, formation of legal awareness, martial law, modern state, legal nihilism.

Supervisor: doctor of legal science, professor Melnychuk O.S.

Калова Вікторія Сергіївна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Правотворчість є важливим елементом будь-якої суспільно-політичної системи, оскільки вона визначає правила гри, які регулюють взаємини між громадянами та державою. Проте сучасний світ стикається з численними проблемами у сфері правотворчості, які потребують уваги та вирішення.

Однією з ключових проблем є недостатня прозорість та відкритість процесу правотворчості. Закони та постанови приймаються зачасту за закритими дверима, без належного врахування думки громадськості. Це призводить до відчуття недовіри громадян до влади та ускладнює їхню участь у формуванні законодавства.

Правотворча діяльність охоплює процес планування, розробки концепції та проекту нормативно-правового акта, а також його прийняття (видання), з метою здійснення правового регулювання та/або захисту суспільних відносин. В Україні ця діяльність підпорядкована Конституції України, Закону «Про правотворчу діяльність», іншим законам України та підзаконним нормативно-правовим актам [1].

Складні й неоднозначні процеси, що відбуваються в сфері міжнародних відносин, розвитку національної правової системи, та функціонуванні інститутів, не можуть не впливати на правотворчість, будь то безпосередньо або опосередковано. Особливо актуальними стали питання, пов'язані з воєнним станом, що виник внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, а

також питання, спрямовані на період після конфліктного відновлення та миробудівництва.

Важливо відзначити, що юридичні аспекти, які виникають або стосуються ситуації під час воєнного стану, мають непрямий зв'язок з майбутніми процесами миробудівництва. Це може охоплювати створення міжнародних трибуналів, визначення відповідальності держав-спонсорів тероризму, питання відшкодування за порушення прав людини, розроблення нових міжнародних норм та підвищення ефективності міжнародних інституцій [3, с. 322-325].

Сучасна правова наука грає важливу роль у розвитку концепції «правотворчість», як виявлено в різноманітних монографіях, підручниках та енциклопедичних виданнях. Особливий акцент слід зробити на визначеннях, які містяться у проекті Закону «Про правотворчу діяльність» № 50707 від 25.06.2021, що є найбільш сучасним проектом нормативно-правового акта, поданим на розгляд. Згідно з цим проектом, правотворча діяльність охоплює планування, розробку концепції та проекту нормативно-правового акта, а також його прийняття (видання), і має на меті регулювання та/або захист суспільних відносин [1].

Перспективно, це може також включати забезпечення умов для вступу України в Європейський Союз, впровадження гарантійних механізмів, та зміцнення принципів міжнародного права та гуманітарного права. Ці аспекти відображають складні виклики, що стоять перед міжнародним співтовариством в умовах конфлікту та після конфліктного відновлення.

Іншою проблемою є політизація правотворчості, коли закони приймаються не за принципами справедливості та загального блага, а за корисливими мотивами політичних сил. Це призводить до прийняття непослідовних та неефективних рішень, які не відповідають потребам суспільства [2, с. 96].

Центральною тезою, яку ми висловили на початку нашого викладу, є необхідність тісного зв'язку між теоретичними концепціями та практичними потребами суспільства, держави та індивіда. Найбільш актуальною темою, яка ілюструє цю взаємодію, є взаємодія сучасного громадянського суспільства і Збройних Сил України. У контексті сучасних проблем правотворчості, особлива увага заслуговує на тому, що саме держава, на законодавчому рівні, встановлює основні принципи та норми взаємодії між інститутами

громадянського суспільства та Збройними Силами України. Ця взаємодія охоплює широкий спектр питань, включаючи:

- 1) довіру населення до Збройних Сил та їх здатність захищати суспільство і державу;
- 2) наявність демократичного контролю над Збройними Силами з боку громадянського суспільства;
- 3) престиж військової служби та професії військовослужбовця;
- 4) моральну готовність населення захищати свою Вітчизну та підтримувати Збройні Сили;
- 5) готовність суспільства до матеріальних витрат на утримання та забезпечення нормального функціонування армії тощо [4, с. 112-115].

Також важливою проблемою є відсутність механізмів контролю за виконанням законів та постанов. Часто влада несе відповідальність лише за прийняттям рішень, але не за їхнє виконання. Це порушує принцип верховенства права та створює передумови для корупції та беззаконня.

Сучасні проблеми правотворчості потребують комплексного підходу та системних рішень. Необхідно забезпечити більшу прозорість та відкритість процесу прийняття законів, уникнути політизації правотворчості та зміцнити механізми контролю за їхнім виконанням. Тільки таким чином можна забезпечити ефективну та справедливую систему правотворчості, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. Про правотворчу діяльність: проєкт Закону України № 5707 від 25.06.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355
2. Формування і розвиток правотворчості в умовах трансформації суспільства : монографія / за ред. д. філос. н., к. ю. н., професора,

Заслуженого діяча науки і техніки України В. П. Плавича. Одеса : Фенікс, 2018. 348 с.

3. Харченко Н. П. Стратегічна правотворчість: окремі аспекти. Молодий вчений. 2021. № 3 (91). С. 322–325.

4. Харченко, Н. (2022). ПРАВОТВОРЧІСТЬ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ. Молодий вчений. 9 (109). С. 112-115.

Ключові слова: правотворчість, правова політика, правотворча діяльність, чинники правотворчості

Key words: law-making, legal policy, law-making activity, factors of law-making

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, асистент Іванчук В. Є.

Кобець Поліна Олегівна

*студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ПРАВА

Будь-яка діяльність, яка відбувається в соціальному середовищі та має певну спрямованість, потребує аналізу не лише з точки зору змісту чи контексту, в якому вона відбувається, а також з урахуванням інших аспектів. Цей підхід дозволяє розглядати діяльність як соціальне явище і оцінювати її практичну цінність для різних суб'єктів у суспільстві. У зв'язку з цим, коли ми говоримо про юридичну діяльність, важливо розуміти, що вона здійснюється в унікальному соціокультурному контексті і має вплив лише на ті об'єкти, які підпадають під захист закону, що є однією з систем соціальних цінностей. У юридичній науковій літературі виявлено кілька підходів до аналізу явища юридичної діяльності, які дозволяють розглядати її з декількох різних аспектів. Ці підходи включають розгляд юридичної діяльності як механізму впровадження правових норм у правову практику, як фактору, що формує правову систему, а також як специфічну форму соціальної діяльності. Суттєвими методологічними положеннями, що дозволяють краще розуміти сутність юридичної діяльності, є ті, які розкривають її поняття за допомогою категорій соціальної та правової діяльності. Це означає, що юридична діяльність розглядається як складова соціальної системи, що має свої унікальні особливості та впливає на соціальне та правове середовище. Такий підхід дозволяє зрозуміти, як юридична діяльність впливає на формування та зміну правової системи, а також на соціальні відносини в цілому. Соціальна діяльність є широким та узагальнюючим поняттям, яке відображає спосіб або форму існування соціального організму. Цей процес включає в себе перетворення та споживання навколишнього середовища, а також задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів. В інших словах, соціальна діяльність є виявом активності

та взаємодії людей у соціумі, спрямованої на досягнення певних цілей та задоволення потреб. Правову діяльність можна розглядати як певний вид соціальної діяльності, що володіє свідомо-вольовим і цілеспрямованим характером. Вона характеризується соціальною корисністю, справедливістю та відповідністю вимогам права. Основною метою правової діяльності є реалізація правових норм та забезпечення дотримання їх у суспільстві. Отже, юридична діяльність є одним із видів правової практики, який здійснюється професійними юристами в рамках правової системи з метою досягнення конкретних правових результатів. Головною метою цієї діяльності є задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів у відповідності до встановлених норм та принципів права.

Юридична діяльність не лише є специфічним видом соціальної діяльності, але й представляє собою професію, що вимагає відповідної підготовки та спеціалізації. З огляду на велику відповідальність, складність юридичних процедур і важливість правових наслідків, виконання юридичних обов'язків вимагає високого рівня професійності та кваліфікації. Професійність у юридичній сфері виявляється не лише у практичній діяльності, але й у наукових дослідженнях та освіті. Наявність системи професійної освіти і наукових знань є ключовим елементом для формування кваліфікованих фахівців у галузі права. Зрозуміло, що юрист може працювати лише у певних сферах та на конкретних посадах, для чого він повинен мати відповідну освіту, спеціалізовані знання та досвід у сфері права. Такий підхід гарантує ефективну роботу в юридичній сфері і відповідність юридичних послуг вимогам законодавства та суспільства. Історично юристи відіграли важливу роль у суспільстві, сприяючи правовому регулюванню відносин та розв'язанню юридичних питань. З розвитком суспільства та правової системи змінювалася й роль юристів, але їх професійна значущість залишалася високою через постійну потребу у юридичних послугах та консультаціях.

«Зміни у юридичній професії слід пов'язувати з тими процесами, що відбуваються у політиці, економіці, системі соціальних цінностей та орієнтирів. Зокрема, до таких слід віднести процеси євроінтеграції, глобалізації суспільного розвитку, демократизації влади, диференціації потреб та інтересів громадянського суспільства, що разом обумовлює висунення нових вимог до представників юридичної професії, привнесення у юридичну практику світових та європейських стандартів діяльності. Необхідно також констатувати той факт, що разом з розширенням та активізацією міжнародних зв'язків українського суспільства відбувається розширення та диференціація правових послуг, які надаються провідними юридичними компаніями, посилюється конкуренція на ринку правових послуг, а на сучасному етапі спостерігається погіршення ситуації на ринку праці» [3]. Сучасне право перебуває у постійному процесі трансформації під впливом різноманітних соціальних, економічних та політичних факторів. Одним із ключових чинників, що визначають цю трансформацію, є саме юридична діяльність. Юридична практика визначається

діяльністю адвокатів, суддів, прокурорів та інших правозастосовників. Їхні рішення, вироблені в ході розгляду справ та правозахисних дій, впливають на розвиток судової практики та правової доктрини. Через постійну інтерпретацію законів та встановлення нових правових прецедентів, юридична практика створює підґрунтя для трансформації сучасного права. Роль юридичної діяльності у сучасному праві формується через призму правосвідомості юристів-практиків. «Правосвідомість юриста-практика не лише передбачає позитивне ставлення до права та його застосування, але і відзначається внутрішньою узгодженістю з правовими нормами. Вона включає розуміння корисності, необхідності і справедливості використання правових приписів, а також звичку дотримуватися встановлених законодавством правил поведінки. Особливості правосвідомості проявляються і у професійному розсуді юриста-практика, який може бути джерелом пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання»[2]. Правосвідомість виступає як посередник між правовою нормою, що встановлює модель дозволеної або забороненої поведінки, та конкретним актом поведінки.

Юридична діяльність в сучасному світі відіграє важливу роль у трансформації правового простору. Ця діяльність виявляється у багатьох аспектах, серед яких можна виділити:

По-перше, лобювання та правова реформація. Юристи та правозахисні організації активно займаються лобюванням інтересів громадян та створенням нових правових ініціатив. Це може включати законодавчі ініціативи, зміни в правових актах та удосконалення правової системи. Шляхом участі у процесі правової реформи, юристи впливають на трансформацію правового середовища.

По-друге, застосування нових технологій та юридична інновація. Розвиток технологій також впливає на юридичну діяльність. Впровадження інформаційних технологій, розробка юридичних програмних засобів та використання штучного інтелекту допомагає удосконалити процеси правозастосування та забезпечити ефективність правової системи.

Існують певні організації які слідкують за трансформацією права, найбільш відомі це: Американська асоціація юристів (American Bar Association), Спілка адвокатів України, Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association).

Трансформація сучасного права створює як виклики, так і можливості для юридичної діяльності. Юристи більше не можуть бути просто пасивними застосуванням законів. Вони повинні стати активними учасниками правового процесу, здатними адаптуватися, інноваційно мислити та використовувати нові технології. Юридична діяльність знаходиться на межі захоплюючої трансформації. Юристи, які готові адаптуватися, навчатися та використовувати

нові технології, матимуть унікальні можливості впливати на розвиток права та сприяти справедливості у світі, що постійно змінюється.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>(дата звернення: 26.03.2024).
2. Калюжний Р.А. Формування правосвідомості юристів в сучасних умовах освітніх змін: мат. науково-практичної конференції Правова освіта в Україні: еволюція, сучасний стан, перспективи розвитку, м. Київ, 27 квіт. 2017 р. URL: <http://surl.li/sbdrb>
3. Юридична деонтологія: мультимедійний підручник з навчальної дисципліни / Гусарев С. Д., Мінченко О. В., Свиридчук Н. П., Старицька О. О., Колючий С. М. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html#header

Ключові слова: юридична діяльність, юристи-практики, правосвідомість, правова система, соціальна діяльність, правова діяльність.

Key words: legal activity, practicing lawyers, legal awareness, legal system, social activity, legal activity.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Рязанов М.Ю.

Колеснікова Анастасія Юріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВА ЛЮДИНИ В ІНТЕРНЕТІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Інтернет став неодмінною частиною сучасного суспільства, впливаючи на майже всі аспекти нашого життя. Від комунікації та освіти до бізнесу та політики, цифровий простір відкриває безліч можливостей. Люди можуть швидко обмінюватися інформацією, знаходити нових друзів, отримувати доступ до навчальних ресурсів та розважального контенту, працювати в онлайн-режимі та вести бізнес на міжнародному рівні. Однак, разом з цими безліччю можливостей, Інтернет породжує і численні виклики з питань прав людини.

Права людини в інтернеті є актуальною темою, яка потребує детального розгляду та аналізу. З появою Інтернету з'явилися нові аспекти прав людини, які потребують адаптації до цифрового середовища, такі як право на приватність, свободу висловлювання, доступ до інформації, а також право на безпеку в цифровому просторі. Водночас, виникнення Інтернету викликало нові форми порушення прав людини, такі як цензура в мережі, кібершовінізм та кібербулінг. Окрім того, Інтернет створює нові виклики для правозахисників та правоохоронних органів. Вони повинні адаптувати свої підходи та стратегії до

нових реалій цифрового простору, щоб ефективно захищати права користувачів Інтернету та забезпечувати правосуддя.

Поняття прав людини в інтернеті адаптує традиційні основи прав людини до нових умов цифрової ери. Традиційні права людини, такі як свобода слова, право на приватне життя, свобода думки, совість та релігії, тепер потребують нового тлумачення у сучасному інтернет-просторі.

Свобода слова включає право виражати свої думки, отримувати та розповсюджувати інформацію і ідеї без втручання з боку держави та незалежно від кордонів. Однак це право не є абсолютним, і іноді для його реалізації потрібен певний дозвіл.

Право на свободу вираження супроводжується обов'язками та відповідальністю і може бути обмежене відповідно до умов, викладених у частині 2 статті 10 Європейської конвенції з прав людини. Такі обмеження мають бути: встановлені законодавчо (закон повинен бути чітким і передбачуваним, опублікованим та доступним для ознайомлення); застосовуватися лише з метою досягнення законної мети, визначеної у § 2 статті 10 Конвенції. Стаття 34 Конституції України гарантує кожній особі, а не лише журналістам або працівникам ЗМІ, право на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації. Вона також забезпечує свободу вибору способу отримання інформації: усно, письмово чи іншим зручним для особи способом[1]. Відповідно до статті 302 ЦКУ «фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію»[3]. Згідно з українським законодавством таке ж право мають і юридичні особи.

Безпека та захист в інтернеті стають все більш актуальними, враховуючи загрози кібератак, кіберзлочинів та інших цифрових ризиків. Також важливо визначити основні виклики та обмеження, які виникають при адаптації традиційних принципів прав людини до цифрового простору.

У резолюції Ради ООН з прав людини від 5 липня 2012 року під назвою «Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті» встановлено ключовий принцип: права людини, які існують в офлайн, мають бути ефективно захищені і в онлайн просторі. Це стосується, зокрема, свободи виразу думок, яка повинна застосовуватися без залежності від кордонів та обраних ЗМІ, відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів»[2]. Резолюція підкреслює глобальний характер Інтернету і закликає держави підтримувати та забезпечувати доступ до цієї мережі.

Інтернет надає людям безліч можливостей для спілкування, навчання, розваг та взаємодії. Проте разом з безліччю переваг, які принесла цифрова ера, з'явилися і нові виклики, пов'язані з захистом прав людини в інтернеті. У зв'язку

з цим виникає потреба в ефективних засобах, які забезпечують захист та гарантують дотримання прав користувачів в цифровому просторі. Засоби забезпечення прав людей в інтернеті включають різноманітні стратегії та механізми, що спрямовані на захист прав користувачів від порушень та забезпечення їхньої безпеки в цифровому середовищі.

Законодавчі ініціативи є одним з найважливіших засобів захисту прав людей в інтернеті. Ухвалення адекватних законів та регуляторних актів є фундаментом, на якому будуються інші засоби захисту. Вони створюють правову основу, що визначає обов'язки різних сторін - від урядових органів до приватних компаній, що надають послуги в інтернеті. Право на доступ до інформації в інтернеті також відіграє ключову роль у законодавчих ініціативах. Закони повинні гарантувати доступність інформації для всіх користувачів, забезпечуючи транспарентність діяльності урядових органів, публічних організацій та комерційних суб'єктів. Ця прозорість є ключовим елементом демократичного суспільства, де громадяни мають право бути інформованими про дії влади та інших організацій.

В епоху цифрової революції, безпека даних користувачів в інтернеті є ключовою. Технічні інструменти грають важливу роль у протидії кіберзлочинності та іншим онлайн-загрозам. Одним з найефективніших та найбільш поширених методів захисту даних є криптографічний захист та шифрування. Антивірусне програмне забезпечення виявляє та блокує шкідливі програми, віруси та інші загрози, активно моніторячи мережеву активність. Розвиток технічних інструментів є критичним у контексті постійних кіберзагроз. Жоден засіб не є 100% надійним, тому потрібно комбінувати технічні рішення і освітні програми для користувачів для забезпечення максимальної безпеки в інтернеті.

Міжнародне співробітництво в сфері цифрової безпеки є критично важливим для створення єдиного та ефективного підходу до захисту прав користувачів в інтернеті. Спільна робота між країнами та міжнародними організаціями сприяє розробці спільних стандартів, які можуть стати основою для національного законодавства країн-членів. Міжнародні договори та угоди, такі як Конвенція про кіберзлочинність, можуть грати ключову роль у координації зусиль між країнами для боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення прав людей в інтернеті на глобальному рівні. Такі договори не тільки зміцнюють правову основу для протидії кіберзагрозам, але й підвищують рівень взаємодії між країнами, що є важливим для ефективного реагування на транскордонні кібератаки та інші загрози в інтернеті.

Громадський нагляд відіграє ключову роль у виявленні порушень прав користувачів в інтернеті, допомагаючи в боротьбі з цензурою, обмеженнями свободи слова та незаконним збором даних. Активна участь громадських організацій та експертів допомагає створювати прозоре цифрове середовище. Ця інформація служить основою для розробки стратегій захисту користувачів та

сприяє законодавчим та політичним змінам. Громадський нагляд також стимулює урядові органи та технологічні компанії до покращення цифрової безпеки та прав людей в інтернеті.

Права людини в інтернеті набувають особливої важливості у сучасному цифровому світі. Відзначаючи цю актуальність, слід підкреслити, що гарантування цих прав в інтернеті вимагає інтегрованого та багатогранного підходу, що відображає унікальні виклики та можливості цифрового середовища.

Серед ключових аспектів забезпечення прав людини в інтернеті слід виділити сприяння культурі поваги до прав користувачів. Створення позитивного інтернет-середовища, де дотримуються основних принципів етики та взаємоповаги, може сприяти покращенню взаємин між користувачами та зниженню рівня конфліктів в мережі. Також важливим є розвиток саморегулювання в інтернет-галузі, коли компанії та організації встановлюють внутрішні стандарти та принципи діяльності, спрямовані на захист прав користувачів. Це може включати в себе створення кодексів поведінки, механізмів звернення та розгляду скарг, а також моніторингу дотримання цих стандартів.

Враховуючи динаміку розвитку технологій та постійне зростання кількості користувачів інтернету, необхідно продовжувати вдосконалювати та адаптувати засоби забезпечення прав людини в цифровому просторі. Тільки таким чином можна буде створити дійсно відкрите, безпечне та демократичне

інтернет-середовище, де права та свободи кожного користувача будуть поважатися та захищені належним чином.

Список використаних джерел:

1) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.03.2024).

2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 27.03.2024).

3) Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.03.2024).

Ключові слова: права людини, інтернет, захист прав, законодавство.

Key words: human rights, Internet, protection of rights, legislation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Рязанов М. Ю.

Кособудська Марія Сергіївна

*студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету "Одеська юридична академія"*

КОНЦЕПТ ПРАВОСУДДЯ: ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Поняття правосуддя є однією з головних концепцій у понятійній системі права як науки. Ця концепція активно використовується не тільки у сфері юриспруденції, але й іншими науками, пов'язаними з суспільством, та попри те вона не має загальноприйнятої дефініції.

Правосуддя зазвичай розуміється як напрямок державної діяльності, що здійснюється судом згідно законодавства певної держави і є однією із форм реалізації влади держави, але також правосуддя є філософсько-правовим концептом [1, с. 189].

Правосуддя як ідея означає здійснення судочинства відповідно до певних «смыслів», при цьому «смыслами» можуть бути як цілі або ідеї держави чи суспільства, так і відповідність законодавству держави. Від того чи реалізовано ці «смысли» і залежить чи було здійснено правосуддя.

Правосуддя як концепт з'явилося ще до нашої ери, перші письмові настанови про належне здійснення правосуддя містяться в ієрогліфічних написах на стінах гробниць візирів у Єгипті, які належать до епохи стародавнього Єгипту приблизно 17 ст. до н. е. Вони містять настанови щодо належного здійснення правосуддя візиром, причому судочинство візир повинен був здійснювати з урахуванням попереднього досвіду і попередніх судових рішень, тобто ієрогліфічні написи містять певні норми процесуального права.

У Європі, ідеї про концепт правосуддя і засади його здійснення належать філософам часів стародавньої Греції. Давньогрецьке розуміння правосуддя

передбачає його визначення як врегульований напрям суспільної діяльності, що спрямована на реалізацію інтересів суспільства.

Взагалі європейська концепція правосуддя має теологічне походження (заснування богинею Афіною органу судової влади - Арєопагу), але у процесі розвитку суспільства здійснення правосуддя починає розумітися як обов'язок держави та інтерес суспільства.

Давньогрецький філософ Платон зазначає, що основним показником здійснення правосуддя є примірення сперечальників. Суттєвого розвитку ідея правосуддя набуває у новий час в Європі. В Англії вже з'являється ідея незалежності судової влади від загальної влади (короля), що сприяло здійсненню правосуддя не за інтересами держави, а за інтересами суспільства (Едвард Коук). Також Коук висловлює ідею переважання законодавства над владою, кажучи "люди повинні перебувати під владою законів, а не під владою людей".

Також важливий принцип правосуддя визначено правознавцем Гуго Гроцієм - покарання слідує за правопорушенням і без правопорушення покарання не слідує. Вже пізніше, у Франції правознавець Шарль Луї Монтеск'є визначає трьохгілкову систему влади, її поділ на законодавчу, виконавчу і судову.

У свою чергу, Георг Вільгельм Гегель визначає суд як гарантію реалізації правосуддя для громадянського суспільства і для кожного члена цього громадянського суспільства. Гегель вважає, що судочинство повинно бути прозорим і гласним, що суду необхідно два види легітимності - загальна, що висловлюється довірою суспільства до суду, і індивідуальна, що висловлюється довірою суспільства суддям та їх об'єктивності.

Таким чином, філософ вважає, що правосуддя і вирок в суді складається не тільки з об'єктивного параметра законності, а і з суб'єктивного параметра думки судді, що є невід'ємним людським фактором.

Інший відомий мислитель - Ганс Кельзен, висунув ідею судового конституційного контролю, створення конституційного суду для можливості захисту конституції у суді. З точки зору Кельзена, конституція без існування гарантії скасування антиконституційних актів не може бути легітимною.

Пізніше, Англійський правознавець Герберт Харт створив власну систему права, в якій розташував норми здійснення правосуддя. Він поділив правила здійснення правосуддя на первинні та вторинні. Первинні правила надають людині права і обов'язки, накладають заборони, а вторинні правила уточнюють, змінюють і оновлюють уже існуючі первинні правила. На думку Харта суспільство не може регулюватися виключно первинними правилами, бо така система є занадто примітивною.

В наш час в Україні правосуддя зазвичай визначають як особливу функцію державної влади, що здійснюється через розгляд і вирішення в судових засіданнях

справ, застосування встановлених законом карних заходів щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдання невинних [2, с. 46].

Правосуддя в Україні здійснюється за певними принципами, наприклад, принцип законності свідчить про те, що правосуддя в Україні здійснюється відповідно до чинного законодавства. Важливим принципом є принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Всі учасники є рівні незалежно від гендеру, раси, мови, походження, політичних, релігійних або будь яких інших переконань [3, с. 39]. Принцип рівності є молодим відносно інших принципів правосуддя, але саме він є ключовим для гарантії чесності здійснення правосуддя.

Таким чином, проаналізувавши історичний розвиток поняття правосуддя, можна зробити висновок, що сучасне визначення концепту, який досліджується, може бути доповнено ідеями легітимності, відкритості та гласності. Це не тільки сучасні принципи правосуддя, а й поняття, які повинні бути вплетені у розуміння його концепту.

Список використаних джерел

1. Сібільова Н.В. Еволюція поняття "правосуддя". *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2005. Вип. 10. С. 186-196.
2. Смородинський В.С. Ідея правосуддя в історії правничої думки. *Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення*. Відп. ред. В.С. Бігун. Київ: Правосуддя, 2009. С. 46-63
3. Бігун В.С. Філософія правосуддя: Ідея та здійснення. *Проблеми філософії права*. 2011. С. 31-46.

Ключові слова: правосуддя, концепт правосуддя, історія правосуддя

Key words: justice, concept of justice, history of justice

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О.С.

Кривошея Софія Віталіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини завжди були предметом глибоких дискусій у галузі права, соціології та інших наук. Англійський філософ і правник Джеремі Бентам, який жив у Україні протягом двох років (1786–1787 рр.), визначив ці поняття наступним чином: "Права суть вигоди та переваги для того, хто ними

користується. Вільність полягає у можливості вчиняти дії, які не завдають шкоди іншим"[1].

Після закінчення Другої світової війни діяльність ООН привела до прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року та великої кількості інших міжнародних документів, які стали фундаментальним джерелом права всесвітнього значення для всіх видів правозастосовної діяльності.

Проте, навіть у XXI столітті, основні права та свободи людини залишаються достатньо неоднозначними в своїй реалізації. Війни та конфлікти стали частішими явищами, а процеси глобалізації та мультикультуралізму мають негативні наслідки у вигляді фінансових, економічних та міграційних криз, що підірвали ідею лібералізму. Ці обставини, разом з Brexit та іншими факторами, знову викликали сумніви щодо майбутнього прав і свобод людини у світі [2].

Дослідження теоретичних та практичних проблем основних соціальних прав та свобод людини і громадянина в Україні в контексті воєнного стану в країні відбувається в особливо складних умовах. Воєнний стан в Україні, що був викликаний повномасштабним вторгненням сусідньої країни-агресора, призвів до серйозних викликів і обмежень для забезпечення основних прав і свобод громадян, зокрема щодо права на життя, безпеку, свободу вираження думки, переміщення та ін.

Вирішення цих особливо актуальних проблем прав людини вимагає застосування більш комплексного підходу. Наприклад, слід враховувати, що забезпечення права на життя та безпеку населення стало пріоритетом. Також важливим є гарантування вільного доступу до судової системи для захисту прав громадян, інформаційної свободи задля отримання широкого доступу до інформації про ситуацію в країні під час збройного конфлікту [3].

Таким чином, воєнний стан ускладнює реалізацію основних соціальних прав та свобод людини і громадянина в Україні і вимагає системного аналізу та пошуку ефективних шляхів їх захисту та забезпечення.

Стаття 64 Конституції України наголошує на тому, що «права та свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, за винятком випадків, передбачених самою Конституцією». Проте, в разі введення воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені тимчасові обмеження зазначених прав і свобод з визначенням строку їх дії.

Навіть у ситуаціях воєнного або надзвичайного стану не можна обмежувати такі права і свободи, як передбачені Основним законом: рівність конституційних прав і свобод, рівність перед законом, право на громадянство і його зміну, право на життя, повагу до гідності, свободу і особисту недоторканність, компенсацію витрат за рахунок держави чи місцевих органів у разі матеріальної чи моральної шкоди, право відмовитися виконувати сумнівні, з точки зору закону, розпорядження або накази та інші.

Правові принципи введення воєнного стану та його характеристика визначені у законодавстві України, а саме в Законі "Про оборону України" та

Законі "Про правовий режим воєнного стану". В них воєнний стан визначається як особливий правовий режим, введений в разі збройної агресії, загрози нападу або інших ситуацій, що ставлять під загрозу національну безпеку та територіальну цілісність держави [4, 5].

В контексті введення воєнного стану можливість скасування чи обмеження певних прав підкреслює важливість балансу між необхідністю забезпечення безпеки та захисту прав і свобод громадян. Органи влади мають дотримуватися принципу прозорості та відповідати перед громадськістю за вжиті заходи, щоб забезпечити правовий захист і дотримання конституційних принципів навіть у період воєнного стану.

Варто зауважити, що під час аналізу норм Конституції України складно не помітити певну прогалину, що відображається в невизначеності того, чи пов'язане введення режиму воєнного стану з оголошенням війни іншій державі. Згідно з пунктом 6 частини 2 статті 5 Закону України "Про оборону України", Президент має право ухвалювати рішення про оголошення стану війни або введення воєнного стану у випадку воєнного нападу або загрози такого нападу.

Однак, порядок прийняття рішень про оголошення війни та введення воєнного стану залишається невизначеним. Чи потрібно спочатку приймати рішення про оголошення війни, а потім вводити воєнний стан, чи правовий режим воєнного стану може бути введеним без оголошення війни, досі залишається дискусійним питанням.

Вчений, який вивчав проблеми введення воєнного стану, В. П. Коваль зауважив, що законодавство України не визначає чітких підстав та умов для введення режиму воєнного стану на території країни чи в окремих її місцевостях, що свідчить про застарілість діючого законодавства, особливо в умовах сучасності [6, с. 117]. Дійсно, Закон України "Про правовий режим воєнного стану" не містить окремого розділу, який би визначав підстави для введення воєнного стану. В той же час, враховуючи визначення "воєнного стану" у зазначеному Законі, він вводиться в разі "збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності", проте конкретики в описі цих підстав все ще замало.

Україна, подібно до багатьох інших країн, зіткнулася з складностями щодо забезпечення основних соціальних прав та свобод громадян у контексті воєнного стану. Ця ситуація вимагає системного аналізу та розробки ефективних шляхів захисту та забезпечення прав людини та громадянина.

Вивчення проблем реалізації прав та свобод людини в Україні в умовах введення воєнного стану вказало на недоліки у законодавстві, зокрема в невизначеності процедури прийняття рішень про оголошення війни та введення воєнного стану. А також відсутність чітких підстав та умов для введення режиму воєнного стану виокремила наявні прогалини у правовому полі. Отже, важливо продовжувати проводити системний аналіз законодавства та розробляти ефективні механізми захисту прав людини та громадянина в умовах воєнного

стану, щоб забезпечити їх реалізацію та дотримання конституційних принципів навіть у найскрутнішому державному становищі.

Список використаних джерел

1. Федоренко В.Л. Конституційні права і свободи людини та їх гарантування й захист в Україні: монограф. Київ: Вид-во Ліра, 2020. 138 с.
2. Ващук О. М., Мазурок І. О., Навроцький В. В. та ін. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід. Ужгород : Мистецька лінія, 2008. 347 с.
3. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 22. Т. 4. С. 282.
4. Про оборону України: Закон України від 06 грудня 1991 року №1932-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2005 року № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*.
6. Коваль В. П. Правове регулювання введення воєнного стану в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. - 2016. Вип. 22. С. 115-117.

Ключові слова: права людини, свободи людини, реалізація прав та свобод людини, воєнний стан в Україні

Key words: human rights, human freedoms, implementation of human rights and freedoms, state of war in Ukraine

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О.С.

Kutserubova Polina Evhenivna

1st year student of the Faculty of Judicial and International Law
of the National University «Odesa Law Academy»

INTERACTION OF LAW AND MORALITY AS REGULATORS OF SOCIAL RELATIONS IN MODERN SOCIETY

Law and morality have always been closely linked. In every society, regardless of geographical, religious, and ethnic dividing factors, there is a certain system of social norms that governs the way such a society exists and its activities in general. While the law is primarily a regulator of social relations, supported and first and foremost sanctioned by the state, morality is precisely that unofficial regulator of social behavior that comes mainly from society itself. It is believed that a stable economic and political system, a civil society, and a law-based state can only be built if sharp contradictions between law and morality are overcome, which justifies this topic's relevance.

When we examine statistics and consider the current state of regulatory support for human behavior and activity, it becomes obvious that the legal system

itself is the main and most comprehensive regulator of social relations. First of all, this is manifested in the active intervention of the state in these matters, namely, in the constant expansion of legislation, strengthening of doctrinal developments on legal issues and raising the status of professional legal practice. It is also repeatedly emphasized that law is inextricably linked not only to the activities of the state, which formally supports and protects it, but also to natural law [1, p.100].

But this directly affects the role and place of morality in regulating social relations and interpreting proper or permissible behavior. Thus, it can be easily noted that it is possible to come to the conclusion that the role of morality is weakened precisely by the active intervention of the state and the introduction of new regulations. This leads to the fact that the phenomenon of social regulators as such is moving away from understanding them as active factors that have an impact on civil society.

Despite the presence of these factors, it is impossible to completely separate morality from law. Doctrinal provisions and numerous studies consistently establish connections between these two concepts through objective links. It is important to acknowledge that while law governs various aspects of public life, moral principles reflect the interests and needs of individuals. The will of the people, the expression of citizens' desires, personal aspirations that shape the nature of governmental power, the structure and operation of global communities, and the conduct of individuals all serve as points of connection between law and morality [2, p. 43].

Various philosophical doctrines highlight the significance of morality as a crucial element in regulating personal and public interests for the greater good of society. Morality encompasses the capacity of individuals to assess their own conduct, as well as that of others, discerning between right and wrong. It is evident that morality extends beyond mere contemplation, finding expression in the actions, behavior, and deeds of individuals. Within the moral awareness of an individual lies the evolution of legal consciousness, where the fundamental tenet of legal consciousness, akin to morality, is goodness [3, p. 73].

Modern Ukrainian legislation, in particular its moral foundations, suggests that the construction and practice of the application of law is based on the norms of morality.

Consequently, legal norms that deviate from moral standards are not embraced by society as necessary; instead, they are met with opposition, acknowledged as unjust, and deemed ineffective. This underscores the importance of recognizing that the various branches of Ukrainian legislation are founded on the principles of equal rights and freedoms for citizens, ultimately contributing to a heightened level of societal morality [2, p. 48].

Hence, it can be inferred that, despite the distinctions between law and morality, morality impacts the substance and operation of law. It impacts lawmaking, law enforcement, and legal education. The individuals comprising the legislative branch embody a specific set of morals, possessing notions of right and wrong along with a

collection of moral principles. Their moral perspectives shape the content of the laws they enact. However, legislative bodies, in enacting laws, should be guided not solely by personal moral beliefs, but rather by the overall moral state of society. The more accurately and appropriately the laws reflect the moral beliefs of society, the more efficacious the laws become [4, p. 22].

Therefore, it is here that we can speak of the prevalence of natural law over positive law. Where the former will always be an inalienable and inalienable human right - a moral ideal - and the latter will be a written postulate originating from the state.

For instance, taking into account the requirements of the prevailing morality in society makes the right itself morally meaningful.

The concepts of natural law are indeed the root cause of the emergence and development of positive law, as certain historical circumstances led to the creation of positive law based on the principles of natural law, which in its time was a direct manifestation of morality. Natural law thus exists in the realm of ideas, ideals and spirituality, while positive law is tangible and material, resulting from the reflection of natural law concepts [5, p. 172].

Thus, taking into account the factors influencing the change and transformation of the understanding of the relationship between morality and law, we can conclude that in modern society morality and law have a powerful and inexhaustible influence

on the formation of the legal consciousness of a person and a citizen, where the first will always permeate the second.

References

1. Sunegin S. Law and morality as factors of civil society development: the modern context. *Грааль науки*. 2021. С. 99-105.
2. Коваленкова А. Взаємодія права і моралі як соціальної норми в Україні в XXI столітті. *Вісник науки*. 2021. №7. С. 36-50.
3. Кант І. Критика чистого розуму. Пер. з нім. Ю. Федорченка. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
4. Самолюк Ю. М. Співвідношення права і моралі. *Судова апеляція*. 2009. №2. С. 16-23.
5. Ткаченко В. І. Природне та позитивне право: концепція єдності та боротьби протилежностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. С. 171-175.

Ключові слова: право, мораль, соціальні регулятори, соціальні відносини, сучасне право, природне право, позитивне право.

Key words: law, morality, social regulators, social relations, modern law, natural law, positive law.

Supervisor: doctor of legal science, professor Melnychuk O.S.

Мялківська Яна Юріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ З ЄС

Взаємодія України з ЄС за останні 25 років набула великого значення. В умовах прагнення вступу в Союз наша держава трансформується й змінюється, зокрема змінюється й правова система. Трансформації національного законодавства відбувається шляхом наближення його до європейського, "насамперед мова йде про правову інтеграцію, гармонізацію загальноєвропейських та українських стандартів, норм і принципів права. Особливо актуальним реалізація такого завдання постає у площині узгодження ключових концепцій, принципів, понять, теоретико-методологічних підходів, які існують у європейських правових системах та розвиваються в українській національній правовій традиції" [1, с. 242].

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та його державами-членами, яка була підписана в 94 році, вперше встановила зобов'язання України наближати своє законодавство до норм права ЄС. Угода сприяла зміцненню взаємовідносин між сторонами. У своєму змісті не встановлювала конкретних вимог щодо ступеня трансформації або конкретних актів ЄС, на які мали опиратися законодавці в процесі змінення

права. Наступним етапом трансформації права України стало прийняття Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" у 2004 році. В даному законі визначені мета та завдання першого етапу виконання програми в рамках Угоди про партнерство і співробітництво, а саме проведення порівняння законодавства України і ЄС в основних сферах, розробити глосарію термінів, створити механізм адаптації законодавства, підготувати інформаційну платформу з питань європейського права та забезпечити вільний доступ до неї для всіх учасників процесу адаптації законодавства. Ключовою подією стало підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною (УА), яка набула чинності 1 вересня 2017 року та покращила політичні, правові та економічні відносини між сторонами, піднявши їх на новий рівень. Однією з головних цілей Угоди є створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі. Прогрес у виконанні даного зобов'язання залежить від наближення законодавства України до права ЄС. Угода містить конкретні правові акти та положення, які Україна зобов'язана наблизити та впровадити, з визначеними термінами впровадження та рівнем наближення. "Зобов'язання, що випливають з УА, мають дворівневий характер. На першому рівні Україні необхідно внести необхідні зміни до свого законодавства, щоб зробити його повністю сумісним із законодавством ЄС, тими документами, які містяться в додатках до УА. Для цього потрібні зміни в чинному законодавстві або прийняття нових актів. По-друге, українські законодавці мають переконатися, що новоприйняті правові норми можна ефективно впроваджувати на практиці" [2, с. 70].

Слід визначити основні галузі й сфери права на яких стоїть пріоритет в трансформації та наближені до стандартів ЄС. В, нині не чинній, Угоді про партнерство і співробітництво 94 року були зазначені: "закон про митницю, закон про компанії, закон про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище, захист прав споживачів, непряме оподаткування, технічні правила і стандарти, закони та інструкції стосовно ядерної енергії, транспорт" [5]. Прикладом трансформації в поданих сферах можна вказати прийняття Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" у 2018 році, яке усунуло значні вади, які існували в даних відносинах та увідповіднило їх із нормами та концептуальними підходами, характерними для законодавчих актів Європейського Союзу та його країн-членів. Окрім поданих сфер трансформація відбулася у сфері боротьби з корупцією, наприклад прийняття Закону "Про Національне антикорупційне бюро України", а як наслідок утворення Національного антикорупційного бюро, відбулося на вимогу партнерів України, в тому числі Євросоюзу.

В Законі України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" описаний механізм того, як

здійснюється трансформація на етапі законотворчості. "Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом семи днів надсилається до Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції для визначення належності законопроекту за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу" [4]. Якщо комітет визначив законопроект таким, який відноситься за предметом регулювання до сфер, які регулюють правом ЄС, то даний законопроект протягом трьох днів передається до Мін'юсту для формування висновку щодо його відповідності Європейському праву. Протягом двадцяти діб орган готує висновок й передає його до комітету для підготовки варіантів щодо необхідності прийняття законопроекту та набрання ним чинності. Перевірки щодо відповідності нормативних актів, які видаються міністерствами чи іншим центральними органами виконавчої влади здійснюються спеціальними підрозділами даних органів.

Наближення українського законодавства до європейського стикається зі значними політичними, економічними, корупційними та соціокультурними перешкодами. Політична нестабільність й воєнний стан призводить до затягування деяких правових реформ. Корупція залишається серйозною проблемою, що ускладнює впровадження законів та контроль за їхнім дотриманням, що є необхідним для наближення до європейських стандартів. Економічні обмеження, такі як фінансові та економічні проблеми, брак коштів через війну також гальмують трансформації та модернізацію законодавства відповідно до європейських вимог. Крім того, різниця в культурних та соціальних цінностях між Україною та країнами ЄС інколи призводить до розбіжностей у розумінні та впровадженні деяких європейських стандартів, наприклад в питанні одностатевих шлюбів.

Натомість перспективи створюють для України позитивну картину майбутнього. Наближення до європейських стандартів може сприяти: збільшенню стабільності та прозорості в українській правовій системі, що в свою чергу може покращити бізнес-клімат та залучить іноземні інвестиції; підвищенню рівня прав людини та громадянських свобод; дотриманню принципів демократії та гарантії громадянських свобод які є важливою частиною європейських стандартів; збільшенню довіри міжнародних партнерів до України, що здійснить позитивний вплив на міжнародні відносини та співпрацю.

У висновку можна сказати, що трансформація національного права та його наближення до європейських стандартів має величезне значення для України як країни, яка прагне вступу в Європейський Союз. Цей процес сприяє модернізації правової системи та побудові ефективному процесу захисту прав громадян та розвитку демократії. Значення наближення національного законодавства до європейських стандартів полягає також у виконанні міжнародних зобов'язань, і як наслідок підвищення рівня довіри. Це дозволяє Україні взаємодіяти з європейськими партнерами на рівних засадах,

забезпечуючи впровадження високих стандартів прав людини, правової державності та демократії.

Список використаних джерел

1. Басенко Р. О., Шаравара Р. І. Теоретико-правові засади гармонізації законодавства України та Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 241–244.
2. Взаємодія правової системи ЄС з іншими правовими системами : навч.-метод. посіб. для аспірантів спец. 293 «Міжнародне право» [Електронне видання] / укл.: О. О. Сурілова, Ю. Ю. Акіменко ; за ред. Х. Н. Бехруза; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2022. – 88 с.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV : станом на 4 листоп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення: 28.03.2024).
5. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Угода Україна від 14.06.1994 р. : станом на 1 верес. 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 28.03.2024).

Ключові слова: законодавство, Європейський Союз. трансформація законодавства, етапи трансформації законодавства, угоди.

Key words: legislation, European Union. transformation of legislation, stages of transformation of legislation, agreements.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Рязанов М. Ю.

Ovchinnikova Valeriia Oleksiyivna

1st year student of the Faculty of Judicial and International Law
National University "Odesa Law Academy"

THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

The purpose of legal education of Ukrainian citizens is to form a legal culture among them, influence the perception of the reality of legal mechanisms, and change the relationship between a person and law.

One of the most important tasks of legal education is to raise people's awareness of the law, keep them informed of current changes in this area, and

systematize and organize the information known to people. Another important task is to form an individual view of the world through the prism of the law.

Legal education as a complex and multifaceted socio-pedagogical process, the leading elements of which are legal socialization, legal culture and legal awareness, occupies a special place in the system of public education. It interacts with other types of education such as: cultural, moral, political, aesthetic, patriotic, etc. In the legal dictionaries and encyclopedic literature, legal education is traditionally understood as a system of state and non-state measures aimed at forming an appropriate level of legal awareness and legal culture among citizens.

The national jurisprudence presents various approaches to understanding legal education (broad and narrow; legal, psychological and pedagogical aspects), in particular through the general concepts like "activity", "influence", "process", "mechanism", "function", "policy", etc. Legal education is considered through complex social and cultural phenomena, inseparable from the legal culture, legal awareness and legal socialization complex [1, p. 2].

It should be noted that legal education is an integral part of a person's legal culture, but self-education of a person is also an important factor in the legal education of society and in shaping the foundations of public life. Legal education and legal training are aimed at forming a higher level of legal culture of the individual, and legal awareness is one of the components of the legal culture of the individual, as it includes obtaining systematic scientific knowledge about law, law and order, etc.

The process of forming the foundations of civil society is influenced by legal education, and its implementation is carried out through various factors, including:

- the state of legal science, as this factor influences the development of state and legal reforms, etc;
- orientation of society towards respect for law, lawful behavior, and voluntary compliance with the requirements of the law;
- the level of legal education and the level of legal culture of public authorities; and other factors.

An important component in the process of forming the legal culture of society is the self-education of a person, his or her assimilation of the established principles of law and norms of behavior [2, p. 38].

The development of moral principles, aesthetic tastes, and political culture of young people is inextricably linked to the acquisition of the necessary amount of legal knowledge and legal norms. With this in mind, preventive and corrective work with adolescents who are prone to committing offenses is important. Such work is also aimed at eliminating the causes and preconditions for conflicts and stressful situations. Preventive and corrective work also includes timely detection and overcoming negative trends among adolescents. In particular, its content is to increase self-esteem, correlation of one's own image among peers, etc. [3, p. 230].

The education of adolescents and the formation of their legal consciousness through a civic association activities involves studying laws, raising their legal

awareness, and systematically informing them about current legal issues, since legal knowledge is the basis on which legal consciousness is formed. It helps adolescents to correlate their actions and the behavior of their friends not only with well-known moral norms, but also with the requirements of the law, to correct and change it in the right direction. A significant number of adolescents do not know specific legal norms, but do not commit offenses. The regulator of their behavior is compliance with certain norms of morality and customs [4, p. 204].

In conclusion, legal education in Ukraine plays a significant role in the worldview of citizens, contributes to their moral upliftment and popularization of legal knowledge.

References

1. Кривицький Ю. Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку і взаємовпливу. *Юридичний вісник*. 2022. №2. С. 2-6.
2. Попова О.В. Правове виховання як важливий елемент у формуванні засад суспільного життя, значення та правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/5>.
3. Свінцева П. Соціально-педагогічна робота з підлітками, схильними до правопорушень, у закладах середньої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 71. С. 229–234.
4. Дем'яненко А.М. Умови формування правової свідомості підлітків у процесі роботи громадського об'єднання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2017. Вип. № 2(19). С. 203–208.

Ключові слова: правове виховання, роль правового виховання, правове виховання в Україні, правове виховання молоді.

Keywords: legal education, role of legal education, legal education in Ukraine, legal education of adolescents.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Мельничук О.С.

Перерва Єлизавета Владиславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В сучасному світі, де розвиток суспільства тісно пов'язаний із захистом прав та свобод кожної людини та громадянина, важливо звертати увагу на ефективність правових механізмів, спрямованих на гарантування цих прав. Правовий моніторинг стає необхідною складовою сучасного правового врегулювання, оскільки він спрямований на виявлення, аналіз та усунення

порушень прав та свобод громадян. Необхідно надати тлумачення цьому визначенню, саме тому правовий моніторинг – це систематична та об'єктивна діяльність, спрямована на вивчення, аналіз та оцінку дотримання законодавства, в тому числі конституційних норм та міжнародних стандартів з прав людини. Вчені як закордоння, так і вітчизни визначають поняття "правовий моніторинг" як: а) механізм контролю за правовим регулюванням; б) метод пізнання; в) юридична технологія; г) система спостережень, контролю, оцінки та прогнозу стану і динаміки правових процесів; д) збір, аналіз і узагальнення інформації про стан законодавства; е) система спостережень для аналізу та оцінки якості нормативно-правових актів та їх ефективності; є) система інформаційних спостережень, яка дозволяє аналізувати та оцінювати результати нормотворчої діяльності, якість прийнятих органом нормативно-правових актів та ефективність їх застосування [4, с. 41]. Зазначимо, що основною метою правового моніторингу є виявлення фактів порушень правових норм, визначення їх характеру та впливу на права та свободи особи чи групи осіб.

Існують види правового моніторингу, зокрема, хочу навести такі приклади, як моніторинг законодавства, судовий моніторинг, моніторинг правозахисних організацій, моніторинг правопорушень та правопорушників, міжнародний моніторинг. Для моніторингу законодавства характерним є проведення аналізу та оцінки законодавчих актів на відповідність конституційним нормам та міжнародним стандартам прав людини, виявлення можливих лакун та колізій у законодавстві, що можуть призвести до порушення прав та свобод громадян. Для судового моніторингу характерним є спостереження за роботою судових органів з метою визначення їхньої ефективності та дотримання принципів справедливості, аналіз судових рішень на предмет відповідності законодавству та захисту прав громадян. До моніторингу правозахисних організацій належить оцінка діяльності громадських та неприбуткових організацій, спрямованих на захист прав та свобод, визначення ролі та впливу правозахисних організацій у формуванні правової політики та захисті прав громадян. До функцій моніторингу правопорушень та правопорушників належить виявлення фактів порушень прав людини та громадянина, аналіз та документування випадків недотримання закону та застосування необґрунтованих обмежень прав. Зазначу, що загальний міжнародний моніторинг у сфері захисту прав людини здійснює ООН. Основним органом, який займається моніторингом у сфері прав людини, є Рада з прав людини. У межах своєї діяльності цей орган виконує завдання з вивчення, спостереження, консультування та інформування громадськості щодо ситуації в галузі прав людини в окремих країнах або на певних територіях, а також стосовно масових порушень прав людини в усьому світі [3, с. 156].

Роль правового моніторингу в забезпеченні прав людини визначається його здатністю виявляти, аналізувати та реагувати на порушення правових норм та міжнародних стандартів з прав людини. Я вважаю за необхідне

розглянути ключові аспекти, а саме правовий моніторинг дозволяє ідентифікувати факти порушень прав людини в різних сферах, таких як права на життя, свободу вираження, недоторканість особи та інші. Аналіз законодавства та практики застосування дозволяє виявляти можливі лакуни чи невідповідності, що можуть призвести до порушень. Важливо відзначила Лазарева М.Д. «У Конституції України встановлено новий стандарт прав і свобод людини й громадянина, який включає в себе відповідні положення міжнародно-правових актів, що безпосередньо стосуються прав та свобод громадян та містять відповідні зобов'язання держав-учасниць щодо визнання, легалізації, гарантування реалізації, а також охорони й захисту цих прав і свобод від держави та її інституцій. Конституція України розширила цілий ряд прав і свобод людини та громадянина. Замість соціально-економічних, політичних і громадянських прав і свобод, які знайшли своє відображення в радянській конституції – Конституції УРСР 1978 року – Конституція України 1996 року закріпила громадянські (особистісні), політичні, соціальні, економічні, культурні, інформаційні, екологічні права і свободи людини та громадянина» [2, с. 52]. Моніторинг роботи судових органів визначає, чи дотримуються їх рішення принципів справедливості, незалежності та інших стандартів. Аналіз судових вироків дозволяє визначити, чи враховуються міжнародні зобов'язання країни у сфері прав людини. Правовий моніторинг забезпечує захист прав осіб, які стали жертвами порушень. Це може включати надання юридичної підтримки, ініціювання правових процесів та взяття на себе роль посередника між постраждалими та правозахисними організаціями. Результати правового моніторингу можуть використовуватися для розробки пропозицій з удосконалення законодавства та його відповідності міжнародним стандартам. Загалом, правовий моніторинг відіграє ключову роль у створенні ефективного механізму захисту прав людини, забезпечуючи контроль за дотриманням норм і стандартів, формування громадської свідомості та взаємодію на міжнародному рівні.

Виклики та перспективи правового моніторингу представляють суттєві аспекти в контексті розвитку сучасного суспільства. Щодо викликів, можна вбачити збільшення складності ситуацій у галузі прав, що потребує вдосконалення та використання більш передових технологій для ефективного моніторингу. Також проблемою є недостатнє визначення стандартів та методологій для здійснення моніторингу правових процесів. Щодо перспектив, можливість використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект та аналітика даних, може значно полегшити процеси правового моніторингу та надати більше об'єктивності та точності в оцінці ситуацій. Таким чином, виклики та перспективи правового моніторингу взаємодіють у процесі пошуку

оптимальних рішень для забезпечення дотримання прав та свобод у сучасному суспільстві.

Підсумки дослідження ролі правового моніторингу в забезпеченні прав та свобод вказують на його важливість та вплив на розвиток правового середовища. Правовий моніторинг відіграє ключову роль у виявленні порушень прав та свобод громадян. Він дозволяє вчасно виявляти та реагувати на потенційні порушення законодавства. Моніторинг дозволяє негайно реагувати на випадки порушень, забезпечуючи ефективний та швидкий відгук з боку правозахисних організацій та державних структур. Моніторинг дозволяє ідентифікувати недоліки та прогалини у чинному законодавстві та його реалізації. Це може стосуватися несумісності законів, неефективного впровадження нових норм, або інших проблем, що обмежують права та свободи громадян. Результати моніторингу можуть слугувати підставою для лобювання змін в законодавстві на різних рівнях влади. Публічне обговорення та активізація громадськості можуть впливати на ухвалення нових законів або внесення змін до наявних. Зазначу, що лобювання - це процес впливу на прийняття рішень владних органів чи інших громадських установ з метою захисту інтересів певних осіб, груп чи організацій.

Отже, на думку Іванчук В. Є., моніторинг права є інструментом, спрямованим на зміцнення основних прав і свобод громадян, сприяє покращенню якості законодавчої діяльності і підвищенню правової культури суспільства [1]. Забезпечуючи об'єктивність, прозорість та систематичність у

виявленні порушень, цей процес є необхідним елементом для будівництва справедливого та правового суспільства.

Список використаних джерел

1. Іванчук, В. Є. Поняття правового моніторингу та його використання у правовому полі України. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса. 2018, с. 82–86.
2. Лазарєва, М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1, С. 51–53.
3. Правознавство: профільний рівень. 10 клас. / Лук'янчиков, О. М., Новіков, Д. О., Карелов, К. Ю., Машика, В. Т. Харків: Ранок. 2018. 256с.
4. Онищук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики. Івано-Франківськ; Дрогобич: «Коло», 2017. 512 с.

Ключові слова: Моніторинг, права, громадянин, забезпечення, правове регулювання.

Key words: Monitoring, rights, citizen, enforcement, legal regulation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Рязанов М. Ю.

Полігова Анастасія Олегівна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правові засоби та механізми правового регулювання є важливими складовими сучасного правового простору, які визначають способи та засоби забезпечення правопорядку, захисту прав та інтересів суспільства. Система правового регулювання відіграє ключову роль у стабілізації відносин у суспільстві, забезпеченні його функціонування та розвитку.

Зростаюча складність сучасного світу вимагає постійного вдосконалення та адаптації правових механізмів до нових викликів та завдань. Вивчення правових засобів та механізмів регулювання є актуальним завданням для наукового співтовариства, адже це сприяє розумінню природи права та ефективному використанню правових інструментів для досягнення соціально-економічних та політичних цілей.

Дослідження правових засобів та механізму правового регулювання, дозволить глибше зрозуміти природу правового регулювання, визначити його роль у сучасному суспільстві та виявити можливості для подальшого вдосконалення правових механізмів з метою забезпечення ефективності правової системи.

Правові засоби – це юридичні конструкції, які виявляються у формі інструментів та дій, необхідних для задоволення інтересів суб'єктів права та

досягнення соціально корисних цілей. Вони представляють собою особливу категорію в правовій сфері, яка включає в себе різноманітні елементи, такі як норми та принципи права, акти правозастосування, угоди, фактичні обставини, права та обов'язки суб'єктів, обмеження та пільги. Ці засоби є ключовими складовими правового механізму, що забезпечує правову організацію суспільства та забезпечує його функціонування.

На думку Н.М. Марченка, правові засоби є важливими компонентами правової системи, оскільки:

- вони відображають загальні юридичні методи, які використовуються для захисту інтересів суб'єктів права та досягнення поставлених цілей;
- визначені особливими інформаційно-енергетичними характеристиками та ресурсами права, які надають їм особливу юридичну силу, спрямовану на подолання перешкод у задоволенні інтересів учасників правовідносин;
- поєднуючись у певний спосіб, вони стають основними функціональними частинами дії права, механізму правового регулювання та правових режимів;
- вони призводять до виникнення конкретних юридичних наслідків та результатів, що визначають ступінь ефективності чи недоліків у правовому регулюванні;
- забезпечені державою, яка виступає гарантом їхньої реалізації та захисту.

Правові засоби створюють загальні можливості, які гарантовано державою та суспільством, для посилення позитивних аспектів регулювання і одночасно для усунення перешкод, які заважають вдосконаленню соціальних відносин. В. М. Сирих підкреслює, що ефективні норми повинні включати такі правові механізми, які дозволяють нейтралізувати негативні аспекти і підсилити дію позитивних. В іншому випадку негативні фактори можуть виявитися більш впливовими, ніж правові інструменти. Це може призвести до результатів, які відрізняються від запланованих правозастосовним органом.

Категорія "правові засоби" послуговує як чітке уявлення про роль та призначення різних юридичних явищ у забезпеченні інтересів суб'єктів у рамках єдиного процесу правового впорядкування, розглянутого як механізм правового регулювання. Саме ці характеристики правових засобів, як складових частин даного механізму, визначають його як систему, що є логічно закінченою, адаптованою до зовнішнього виявлення та здійснення правового порядку.

Механізм правового регулювання - це система правових інструментів і методів, які спільно використовуються для ефективного врегулювання суспільних відносин, задоволення потреб суб'єктів права та забезпечення порядку. Цей механізм допомагає перетворювати закони та норми в реальну

практику, забезпечуючи відповідність їх потребам суспільства і забезпечуючи стабільність в правовій системі.

Т.П. Мінка розглядає механізм правового регулювання як ключову юридичну концепцію, яка відображає процес та методи реалізації правового регулювання в цілому. Ця концепція визначає загальний порядок і механізми функціонування права, що забезпечують ефективну дію та втілення правових норм у практиці.

В.Я. Кикоть відзначає, що механізм відображає процеси, за якими відбувається правове урегулювання суспільних відносин, включаючи нормування, регулювання, охорону та захист. Це стосується не лише загальних суспільних відносин, але й специфічних взаємодій, що відбуваються в адміністративно-публічній сфері, які також стають об'єктом правового врегулювання.

Отже, механізм правового регулювання описує процес перетворення нормативних принципів права у впорядкованість суспільних відносин з акцентом на його функціональну складову.

У висновку можна зазначити, що правові засоби та механізми є важливими складовими правової системи, які спрямовані на забезпечення впорядкованості та ефективності суспільних відносин. Вони відображають процес перетворення норм права в практичну дію, сприяючи забезпеченню порядку та захисту прав суб'єктів. Правові засоби включають закони, постанови, ухвали, правові акти та інші юридичні документи, які нормують поведінку та взаємодію учасників суспільства. Механізми правового регулювання, у свою чергу, відображають процес застосування цих засобів для досягнення конкретних цілей, забезпечуючи виконання правових норм і вирішення правових конфліктів. В цілому, вони сприяють створенню правового простору, в якому додержання правил і законів забезпечує гармонійний розвиток суспільства та захист прав людини і громадянина.

Список використаних джерел

1. Павлюков І.І. Роль правових засобів у механізмі правового регулювання. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10387/1/20-25.pdf> (дата звернення: 27.03.2024)

2. Стукаленко О.В. Нотатки до розуміння категорії «механізм правового регулювання». URL:

<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10387/1/20-25.pdf> (дата звернення: 27.03.2024)

3. Мінка Т. П. Онтологічна характеристика правового режиму. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/26.pdf (дата звернення: 27.03.2024)

4. Тарахонич Т.І. Механізм правового регулювання. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34626/02Tarakhonych.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.03.2024)

Ключові слова: правові засоби, механізми правового регулювання, право, держава, суспільство.

Keywords: legal means, mechanisms of legal regulation, law, state, society.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, асистент Іванчук В. Є.

Тищенко Анна Юріївна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який може бути введений за визначених умов на території України або в окремих її місцевостях та потребує відповідного нормативного регулювання.

Указ Президента «Про введення воєнного стану в Україні» є першим із актів, яким вводиться цей правовий режим. В подальшому цей акт затверджується Верховною Радою України і призводить до активації Кабінету Міністрів України, який невідкладно повинен був ввести в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. Цей етап полягає в розробці та запровадженні плану заходів здійснення цього правового режиму з визначенням їх строку виконання, органу, який відповідальний за запровадження заходу та органів, що залучаються до здійснення заходу.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» є ще одним важливим актом. Завданнями цього закону є визначити: зміст правового режиму воєнного стану; порядок його введення, припинення та скасування; діяльність органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій в умовах воєнного стану; гарантії законності, прав і свобод громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану.

Закон України «Про Національну Безпеку» визначає засади нацбезпеки, повноваження, якими наділяються державні органи для забезпечення нацбезпеки та планування у сферах нацбезпеки і охорони. Головними

завданнями цього закону є: визначення заходів, якими наділені державні органи для забезпечення нацбезпеки; визначення складу сектору безпеки і оборони та керівництва і координацію у сферах нацбезпеки і оборони. З цього можна зробити висновок, що Національна безпека є важливою складовою суверенітету держави.

Закон України «Про Збройні Сили України» містить в собі норми щодо структури, організації, діяльності та керівництва ЗСУ. Цим законом забезпечується дієвість функціонування ЗСУ під час збройної агресії проти України.

Міжнародні угоди і конвенції є одним із аспектів нормативного забезпечення нацбезпеки та державного суверенітету України.

МГП має велике значення під час воєнного стану в Україні. Проаналізувавши міжнародні договори, які є джерелами МГП можна виділити такі основні завдання цього права: захист цивільного населення, що включає в собі заборону атак на медичні об'єкти, мирних мешканців, а також використання неконвенційних збройних засобів; встановлення обмежень щодо деяких засобів та методів ведення війни; захист військовополонених; допомога гуманітарних організацій, таких як Міжнародний комітет Червоного хреста та підтримка міжнародних зусиль щодо врегулювання конфлікту та надання гуманітарної допомоги. Правовий зміст МГП включає в себе ряд документів, які встановлюють стандарти поведінки сторін конфліктів серед яких можна виділити: Статут Міжнародного кримінального суду; Конвенція про заборону хімічної зброї та Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

Інструкція про порядок виконання норм МГП у ЗСУ серед основних своїх завдань містить визначення: заборонених засобів ведення воєнних дій; особливості застосування МГП; обов'язки, які накладаються на визначених осіб щодо дотримання норм МГП та наслідки за порушення норм; значення норм МГП та особливості ведення воєнних дій за цими нормами.

Статут ООН є одною із міжнародних угод, яку підписала Україна. Більша частина цього статуту присвячена мирному розв'язанню конфліктів, що є однією з цілей цього статуту.

Ці нормативні акти діють на основі таких засад: захист основних прав і свобод громадян; дотримання міжнародного гуманітарного права; застосування обмежень прав та свобод людини тільки передбачених Конституцією України; дії та рішення влади повинні бути чітко обґрунтованими та доступними громадськості; введення заходів та обмежень є системним явищем, тому повинно відбуватися поступово та діяльність влади повинна бути легітимною.

Проаналізувавши вище вказані нормативні акти можна виділити наступні аспекти, які включає в себе розуміння цих актів: відповідність законодавства міжнародному праву; визначення прав та обов'язків, які надаються громадянам та владним органам; контроль за діяльністю влади під час воєнного стану;

розуміння процедур введення, скасування та припинення воєнного стану; надання гуманітарної допомоги населенню та доступність інформації населенню, щодо прийняття заходів та їх можливих наслідків.

Головними цілями прийняття цих актів є: забезпечення нацбезпеки та державного суверенітету; забезпечення громадського порядку; контроль за діяльністю громадян; встановлення механізму управління державою під час воєнного стану та регулювання ведення заходів щодо збереження державного суверенітету.

Отже, застосування норм під час воєнного стану дає гарант населенню про здійснення законних дій, які не будуть порушувати права людей, окрім випадків коли це є необхідно для забезпечення національної безпеки та захисту країни. Україна має достатнє нормативне підґрунтя для ефективного забезпечення національної безпеки та державного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 13 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 31.03.2024).
2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва

оборони України від 23.03.2017 р. № 164 : станом на 31 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17> (дата звернення: 31.03.2024).

3. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII : станом на 23 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 31.03.2024).

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 31.03.2024).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 31.03.2024).

6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут Орг. Об'єдн. Націй від 26.06.1945 р. : станом на 16 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 31.03.2024).

Ключові слова: національна безпека, воєнний стан, правовий режим, нормативне забезпечення, захист населення.

Key words: national security, martial law, legal regime, regulatory framework, protection of the population.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Тіщенко Ю.

Тодощак Володимир Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасному світі цифрові технології відіграють надзвичайно важливу роль, проникаючи в усі сфери життя суспільства. Під цифровими технологіями розуміють різноманітні технології, пов'язані з використанням цифрових пристроїв, таких як комп'ютери, смартфони, планшети та інші гаджети. Сюди відносяться інформаційно-комунікаційні технології, технології обробки та зберігання даних, а також новітні розробки в галузі штучного інтелекту, робототехніки, біометрії, інтернету речей тощо.

Цифрові технології змінюють спосіб організації бізнес-процесів, комунікації, навчання, дозвілля та багатьох інших аспектів існування людини. Вони сприяють прискоренню глобалізації, полегшують доступ до інформації та знань, створюють нові можливості для економічного зростання й інновацій. Нині неможливо уявити ефективне функціонування будь-якої організації чи установи без використання цифрових інструментів.

Значення цифровізації надзвичайно важливе й для сфери державного управління. Впровадження цифрових технологій в діяльність органів державної

влади дозволяє підвищити оперативність і прозорість прийняття рішень, поліпшити якість публічних послуг для громадян і бізнесу, зміцнити безпеку та захист інформації, налагодити ефективну взаємодію між різними відомствами та установами. Отже, цифровізація є одним із ключових чинників модернізації державного менеджменту, запорукою його результативності та підвищення довіри суспільства до інститутів влади.

Важливою формою взаємодії держави та громадян за допомогою цифрових технологій є електронне урядування або е-урядування. Під е-урядуванням розуміється використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення державного управління та надання публічних послуг громадянам і бізнесу [1]. Воно охоплює кілька напрямків: електронну адміністрацію, електронні послуги та електронну демократію.

Електронна адміністрація передбачає застосування ІКТ для підвищення ефективності роботи державних установ, наприклад, шляхом впровадження систем електронного документообігу та автоматизації внутрішніх бізнес-процесів. Електронні послуги полягають у наданні адміністративних та інших державних послуг для громадян і бізнесу в електронному вигляді через інтернет чи мобільні додатки. Електронна демократія забезпечує можливість залучення громадян до участі в державному управлінні за допомогою цифрових інструментів.

Впровадження е-урядування має низку переваг. По-перше, воно підвищує доступність публічних послуг, які можна отримати онлайн у зручний спосіб. По-друге, сприяє відкритості та прозорості діяльності органів влади через публікацію відкритих даних та моніторинг надання послуг. По-третє, економить час і ресурси завдяки автоматизації процесів. Крім того, е-урядування сприяє розвитку громадянського суспільства, залучаючи громадян до управління державою[1].

В Україні одним із ключових проектів е-урядування є Єдиний державний веб-портал адміністративних послуг "Дія", через який громадяни можуть отримати низку важливих онлайн-послуг. Успішні приклади реалізації е-урядування також присутні в Естонії, Південній Кореї, Сінгапурі та Данії.

Важливим напрямком е-урядування є надання електронних адміністративних послуг. Під електронними адміністративними послугами розуміють державні послуги, що надаються громадянам та бізнесу в електронному вигляді [2]. Вони охоплюють широкий спектр різноманітних послуг: реєстраційні (реєстрація актів цивільного стану, нерухомості, бізнесу), дозвільні (видача дозволів та ліцензій), інформаційні (доступ до реєстрів та баз даних), консультаційні (онлайн-консультації), фінансові (сплата податків, штрафів, отримання соціальних виплат) тощо.

В Україні правові засади надання електронних адмінпослуг регулюються низкою законодавчих актів, серед яких Закони "Про адміністративні послуги", "Про електронні довірчі послуги", постанови Кабінету Міністрів та відомчі

нормативні акти. Ключовим є принцип екстериторіальності - можливість отримання е-послуг незалежно від місця проживання чи реєстрації особи.

Перевагами електронних адміністративних послуг є зручність та економія часу для громадян (доступ 24/7, без черг), зменшення корупційних ризиків, доступність для маломобільних груп населення. Для бізнесу е-послуги дозволяють заощадити ресурси, прискорити адміністративні процедури. Водночас, впровадження е-послуг стикається з низкою викликів: забезпеченням кібербезпеки та захисту персональних даних, подоланням цифрової нерівності та підвищенням цифрової грамотності населення, створенням зручних і надійних електронних ідентифікаційних інструментів [2].

Одним з ключових напрямків використання цифрових технологій у державному управлінні є запровадження електронного документообігу в органах державної влади. Під електронним документообігом розуміється сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів. Його перевагами є оперативність обміну документами між відомствами та установами, економія часу та коштів на підготовку паперових документів, зручність пошуку потрібної інформації, можливість паралельного виконання багатьох операцій з документами.

В Україні електронний документообіг регулюється низкою законодавчих актів, серед яких Закони "Про електронні документи та електронний документообіг", "Про електронні довірчі послуги", постанови Кабінету Міністрів та відомчі нормативи [3]. Ключовим принципом є забезпечення юридичної сили електронних документів за умови дотримання встановлених вимог.

Для організації е-документообігу в органах влади використовуються спеціалізовані системи електронного документообігу (СЕД) - програмні комплекси, що автоматизують роботу з документами на всіх етапах їх життєвого циклу. В Україні популярними є СЕД "Діловод", "Megapolis.DocNet", "EOS for SharePoint" та інші.

Важливим аспектом впровадження електронного документообігу є забезпечення захисту та цілісності електронних документів від несанкціонованого доступу, модифікації чи знищення. Це досягається шляхом застосування електронного цифрового підпису, криптографічного захисту інформації, контролю доступу до документів, резервного копіювання та дублювання.

Особливої актуальності цифрові технології набувають в умовах воєнного стану. Під час збройної агресії проти України уряд мусив оперативно переорієнтувати роботу державних структур на забезпечення обороноздатності країни та захист цивільного населення. Цифрові інструменти відіграли ключову роль у цьому процесі.

По-перше, вони дозволили забезпечити безперервність державного управління шляхом переведення офісів у хмарні та розподілені системи,

впровадження дистанційної роботи для держслужбовців [4]. По-друге, онлайн-платформи стали основним каналом комунікації між органами влади, силовими структурами та населенням для оперативного інформування і координації дій в умовах воєнної небезпеки.

Крім того, цифрові технології активно застосовуються для боротьби з дезінформацією та кібератаками противника, захисту критичної інфраструктури, ідентифікації жертв воєнних злочинів, пошуку зниклих безвісти, забезпечення логістики та доставки гуманітарної допомоги [5]. Великі дані, штучний інтелект та геоінформаційні системи використовуються для аналізу розвідданих і прогнозування загроз.

Крім застосування в державному управлінні, цифрові технології також набувають все більшого значення в інших сферах суспільного життя. Зокрема, вони трансформують систему освіти, адже онлайн-курси, віртуальні класи та освітні платформи забезпечують доступ до знань у будь-який час та з будь-якого місця. У медицині телемедицина, цифрові діагностичні інструменти та аналіз великих даних допомагають покращити якість обслуговування пацієнтів та розвивати персоналізовану медицину.

Водночас, поширення цифрових технологій ставить нові виклики щодо забезпечення кібербезпеки, захисту конфіденційності та прав людини в онлайн-середовищі. Як зазначає Рада Європи, "неконтрольоване використання цифрових технологій може порушити основоположні права людини, такі як право на приватність, захист даних, свободу вираження поглядів та свободу зібрань" [6]. Тому важливо розробляти ефективні механізми правового регулювання цифрового простору з метою захисту демократичних цінностей та прав громадян.

Загалом, цифрові технології є рушійною силою четвертої промислової революції, каталізатором інновацій та драйвером економічного зростання. Ефективне використання їхнього потенціалу є важливим завданням як для державного сектору, так і для приватного бізнесу та громадянського суспільства в цілому. Це вимагає постійного вдосконалення цифрових навичок, розбудови відповідної інфраструктури та правових механізмів регулювання цифрового простору.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного життя, проникаючи в усі сфери людської діяльності. Їх впровадження в державному секторі, зокрема у вигляді електронного урядування, електронних адміністративних послуг та електронного документообігу, дозволяє підвищити ефективність, прозорість та оперативність державного управління. Водночас цифровізація ставить низку викликів, пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки, подоланням цифрової нерівності,

захистом персональних даних громадян та правовим регулюванням цифрового простору.

В умовах воєнного стану цифрові технології продемонстрували свою універсальність та ефективність для забезпечення безперервності державного управління, координації дій органів влади, силових структур та населення. Проте виклики кібербезпеки та порушення інфраструктури підкреслюють необхідність додаткових зусиль для захисту цифрового середовища країни. Загалом, ефективне використання потенціалу цифровізації є важливим завданням для державного сектору, бізнесу та громадянського суспільства. Воно вимагає постійного вдосконалення цифрових навичок, розбудови необхідної інфраструктури та правових механізмів регулювання цифрового простору з метою забезпечення сталого розвитку та захисту демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Клімушин П.С., Спасібов Д.В. Електронне урядування в інформаційному суспільстві. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2010.
2. Семенченко А.І. Електронне урядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: НІСД, 2018.
3. Матвієнко О.В., Цивін М.Н. Основи організації електронного документообігу: навч. посібник. Київ: ЦП "КОМПРИНТ", 2015.
4. Запара С., Яцишин С., Головатська І. Хмарні технології для забезпечення діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану. Інформаційні технології та безпека. 2022. Т. 10, № 2.
5. Карпенко О., Акімова Л., Акімов О. Використання цифрових технологій державами у гібридній війні. Маркетинг і цифрові технології. 2022. Т. 6, № 3.
6. Цифрові технології і права людини. Рада Європи, 2023.
URL: <https://www.coe.int/en/web/digital-governance/home>

Ключові слова: цифрові технології, електронне урядування, е-послуги, електронний документообіг, державне управління, кібербезпека.

Key words: digital technologies, e-government, e-services, electronic document management, public administration, cybersecurity.

Науковий керівник: асистент Сівак В.М.

Халаїм Діана Станіславівна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПРАВОВИХ НОРМ

У сучасному світі, де правові системи країн все більше інтегруються в міжнародний правовий простір, питання ефективності та універсальності

загальних правових норм набуває особливої актуальності. Безсумнівно загальні правові норми відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод громадян, сприяють стабільності та передбачуваності правового регулювання, разом з тим юристи звертають увагу на ряд проблем пов'язаних з їх реалізацією.

У контексті аналізу специфіки загальних норм права важливо звернути увагу на визначенні правової норми. Так О.Ф. Скакун, визначає норму права як це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), встановлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу, аж до примусу» [1, с. 5]. Це визначення підкреслює ключову роль держави в створенні, санкціонуванні та забезпеченні дотримання правових норм, вказуючи на те, що норми права слугують не лише як директиви поведінки, але й як інструменти реалізації справедливості та свободи в суспільстві, зважаючи на різноманітні інтереси та волевиявлення населення.

Вивчаючи природу та сутність правових норм, важливо розуміти, що поняття "норма права" та "загальна правова норма" часто використовуються в юридичній науці як тотожні, відображаючи ключові аспекти правового регулювання. Аналізуючи наукову літературу можна констатувати, що загальні правові норми – це норми, яка встановлює загальні принципи та стандарти поведінки, що мають застосовуватися до всіх суб'єктів права в певній юридичній системі, або як норми права, що поширюються на всі або більшість інститутів певної галузі права [2, с. 228]. Вона формулює загальні принципи правопорядку та встановлює основні права та обов'язки суб'єктів права, не вдаючись до деталей або конкретних ситуацій.

Застосування загальних правових норм у сучасних правових системах стикається з низкою проблемних аспектів, що вимагають глибокого аналізу та ефективних рішень. Значною мірою це пов'язано з тим що застосування права є продовженням процесу нормативного регулювання, що має ініційований і творчий характер [3, с. 5]. Однією з ключових проблем є варіативність правозастосування, коли одна і та ж загальних правова норма може інтерпретуватися та застосовуватися по-різному в залежності від конкретного випадку, суб'єкта правозастосування або території. Це створює непередбачуваність у правовій системі та може призводити до правової невизначеності.

Іншою значною проблемою є конфлікт між національними традиціями та загальноприйнятими міжнародними стандартами. Загальних правові норми, засновані на міжнародних угодах та конвенціях, часто вимагають інтеграції в

національні правові системи, що може спричинити протиріччя з існуючими законодавчими нормами або правовою практикою.

Також важливою проблемою є забезпечення дотримання загальних правових норм. Через відсутність ефективних механізмів контролю та відповідальності, а також через обмежені ресурси для їх виконання, не всі загальні правові норми належним чином дотримуються або ефективно реалізуються. Це підриває авторитет права та сприяє розповсюдженню правового нігілізму.

Проблема адаптації загальних правових норм до швидкозмінних соціальних, економічних та технологічних умов також стоїть досить гостро. Правова система може виявитися недостатньо гнучкою, щоб ефективно реагувати на сучасні виклики, що вимагає постійного перегляду та оновлення загальних правових норм.

Нарешті, існує проблема розуміння та інтерпретації загальних правових норм широким колом осіб. Юридичні норми, формулювання яких є надто абстрактними або складними для розуміння, можуть створювати труднощі для громадян щодо їх застосування у повсякденному житті. Це вимагає зусиль з боку держави щодо освітніх програм та забезпечення доступу до правової інформації для всіх верств населення.

Проблема визначення різниці між загальними та спеціальними правовими нормами у галузях цивільного та господарського права становить значний виклик для їх ефективного застосування і реалізації.

Загальні правові норми формулюються більш абстрактно та універсально, охоплюючи широкий спектр відносин між особами. Це може включати загальні принципи визнання права власності, договірної відповідальності, правової відповідальності тощо. Ці норми створюють основу для регулювання різноманітних ситуацій, які можуть виникати між особами в цивільному праві.

Спеціальні правові норми зазвичай більш конкретні та деталізовані. Вони спрямовані на регулювання специфічних аспектів діяльності. Ці норми часто розробляються з урахуванням конкретних потреб і вимог юридичної практики та забезпечують більш точне та спеціалізоване регулювання в цій галузі, що дає підставу говорити про пріоритет спеціальних норм в правовому регулюванні.

Слід акцентувати увагу на ту обставину, що загальна та спеціальна норма як предмет правової конкуренції можуть бути виявленими лише в актах рівної юридичної сили. В свою чергу положення акту нижчої юридичної сили не можуть отримати пріоритет перед нормами акту вищої юридичної сили на підставі того, що він є більш деталізованими, а значить спеціальними. [4, с. 36].

Проблема полягає в тому, що іноді розмежувати між загальними та спеціальними нормами може бути важко через різні рівні абстракції та деталізації, які можуть бути властиві окремим правовим нормам. Це може

призвести до неоднозначного тлумачення правових положень та суперечностей у їх застосуванні.

Для вирішення цієї проблеми потрібно удосконалювати класифікацію та систематизацію правових норм, зокрема, розробляти чіткі критерії визначення загальних та спеціальних норм у різних галузях права. Також важливо забезпечити належне професійне навчання та освіту для фахівців у галузі права, щоб вони могли адекватно застосовувати загальні норми права.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-е вид., доп. і перероб. Київ : Алерта, 2013. 528 с.
2. Загальна теорія права. Нормативний курс / за заг. ред. С.В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер. 2022. 596 с.
3. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 21 с.
4. Подцерковний О. П. Загальні та спеціальні норми: проблеми виявлення та вирішення конкуренції. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 6. С. 34-43.

Ключові слова: норми права, загальні правові норми, правозастосування, реалізація правових норм

Key words: legal norms, general legal norms, law enforcement, implementation of legal norms

Науковий керівник: доцент Ковбасюк С. В.

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Вінніченко Аліна Сергіївна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАТУТ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529 РОКУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Сьогодні я хочу звернути вашу увагу на важливу епоху в історії нашої країни це 1529 р. та роль Великого князівства Литовського у формуванні правової системи на українських землях. Статути ВКЛ – кодекси права Великого князівства Литовського, що діяли і на інкорпорованих до нього українських землях. Упродовж XVI ст. було видано три статuti: 1529 р. (Старий), 1566 р. (Волинський статут) і 1588 р. (Новий). Усі вони досить подібні один до одного, тому інколи їх називають трьома редакціями.

Статути виникли як правові акти багатонаціональної держави. В них широко використано звичаєве право всіх народів, які жили на її території (зокрема, українського), норми давньоруського, римського, німецького, польського права, сеймові постанови, великокнязівські привілеї, постанови повітових сеймиків, Судебник Казимира 1468 р., відповідна місцева судова практика, норми церковного права. Кодекси увібрали основні положення адміністративного, цивільного, земельного, кримінального, процесуального, і сімейного права Литви, Польщі, України [1].

Перший Старий Статут був укладений комісією на чолі з канцлером ВКЛ А. Гаштольдом і набув чинності 29 вересня 1529 р. Статут 1529 р. не був надрукований, а поширювався в рукописній формі. Невдовзі з'явилися переклади Статуту латиною (1530) та польською мовою (1532). Офіційно Статут 1529 р. іменувався: "Права писані надані державі Великому князівству Литовському, Руському, Жомойтському й іншим..." і включав 13 розділів, 244 статутули згодом кількість статутулів було збільшено до 283.

Три перші розділи Статуту 1529 р. були присвячені загальнодержавним правовим нормам і розглядав положення про урядування, оборону земську, повноваження урядовців, зраду, шляхетські вольності, п'ять наступних розділів (VI, VII, XI—XIII) регулювали кримінальні, суд. та кримінально-процесуальні правові відносини, два розділи (VIII, X) стосувалися земельного та лісового господарства а також різноманітних угідь, ще два розділи (IV, V) регулювали

сімейно-шлюбні відносини, спадкове та опікунське право, один розділ (X) був присвячений цивільним правовідносинам.

Цей статут зберігав перевагу магнатів, закріплюючи за ними провідну політичну роль та особливу юрисдикцію. Видання першого загальнодержавного кодексу стало початком обмеження свавілля великих магнатів щодо шляхти. У Статуті 1529 р. було закріплено умови, необхідні для зарахування до шляхетського стану, в результаті чого деякі категорії населення було виключено з нього. Статут 1529 р. щоб обмежити вживання різнорідних правових систем, узаконював як основне джерело права на укр. землях та всій території ВКЛ лише затверджені великокнязівською владою норми: "судити і правувати лише тими писаними правами, які всім підданим Великого князівства дали" [1].

На початку XVI століття Велике князівство Литовське відіграло ключову роль у регіоні, який охоплював значну частину території сучасної України. У 1529 році, після приєднання до Королівства Польського, Литва стала активно впливати на адміністративні та правові питання в цьому регіоні. Перш за все, важливо відзначити, що Велике князівство Литовське встановило правову стабільність на українських землях, закріпивши та легалізувавши існуючі правові норми. Це стало основою для подальшого розвитку правової системи та забезпечило Законність у суспільстві. Крім того, Велике князівство Литовське сприяло уніфікації правової системи на українських землях.

Завдяки встановленню загальних правових принципів та законів, ми отримали більшу юридичну стабільність та однаковість правил для всіх жителів регіону. Також важливо підкреслити вплив Великого князівства Литовського на розвиток місцевого самоврядування. Встановлення норм та механізмів місцевого управління сприяло більш активній участі місцевого населення у вирішенні своїх проблем та питань правосуддя. Важливим було те що Велике князівство Литовське встановлювало норми та механізми захисту прав та свобод населення, що сприяло покращенню правового статусу українських жителів [2],[3]. До сьогодні збереглося 7 примірників Першого Статуту: 4 — староукраїнською та старобілоруською мовою, 2 — латиною, 1 — польською, з-поміж яких дослідники пов'язують з Україною переважно Фірлейський список який був складений у 1530-х рр., очевидно у Володимирі (нині м. Володимир-Волинський), та іменувався як "Статут Старий, по-руську писаний" [3].

Отже, завершуючи, слід відзначити, що Велике князівство Литовське у 1529 році мало значний вплив на розвиток права на українських землях, сприяючи уніфікації та стабілізації правової системи, а також захисту прав та інтересів місцевого населення.

Статути були важливими збірниками права в Україні до 40-х рр. XIX ст. У ході численних спроб кодифікувати «малоросійські права», які здійснювалися у XVIII ст. і на поч. XIX ст., саме статути ставали найважливішими джерелами цих проектів. Більше того, питання про доцільність застосування норм статутів

нерідко набувало політичного значення і ставало предметом гострої боротьби за автономію України в складі Російської імперії [3].

Список використаних джерел

1. Інститут історії України.
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=StatV
2. Національна історична академія України. <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/423/>
3. Studies.In.ua
<https://studies.in.ua/shporhukr/27317statutivelikogoknyazvstvalitovskogo.html>
4. Статути Великого князівства Литовського. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. Анатолій Паньков. Петро Музиченко. Сергій Ківалов.
https://chtyvo.org.ua/authors/Kivalov_Serhii/Statuty_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_Tom_I_Statut_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_1529_roku/

Ключові слова : Статут Великого князівства Литовського, українські землі, правова система, право, держава

Key words : statute of the Grand Duchy of Lithuania, Ukrainian lands, legal system, law, state.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

Волчан Яна Олександрівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕСТОЛОНАСЛІДУВАННЯ В ІСПАНІЇ

Особливістю конституційного статусу монарха є наслідування його влади представниками правлячої династії.

Порядок престолонаслідування, як правило, визначається конституціями. В розвинутих країнах з парламентарно-монархічною формою правління прийняті такі системи престолонаслідування: салічна (Бельгія, Норвегія, Японія), кастильська (Іспанія), австрійська (Нідерланди), шведська [1].

За салічною системою наслідування престолу здійснюється тільки чоловіками за правом первородства. Кастильська система віддає перевагу чоловікам, хоч визнає право наслідування престолу і за жінками. Австрійська ж система зумовлює наявність такого права у жінок лише в тому випадку, коли відсутні законні претенденти на престол чоловічої статі. Питання

престолонаслідування лише здаються незначними. Від їх вирішення може залежати політична доля самої монархії.

У Конституції Іспанії немає конкретного механізму зречення та престолонаслідування. Так, 2 червня 2014 року Хуан Карлос - батько чинного короля Філіпа VI – зрікся свого престолу на користь свого сина, таке ж рішення прийняв і дідусь Філіпа. 31 жовтня 2023 року спадкоємиця трону, найстарша донька Леонор у день свого повноліття присягла у вірності королю і дала слово перед ним та парламентом виконувати свої обов'язки чесно і справедливо, дотримуючись законів Іспанії. Зокрема, спадкоємиця престолу у церемонії присяги перед Генеральними кортесами пообіцяла "сумлінно виконувати свої функції, зберігати і забезпечувати дотримання Конституції і законів, поважати права громадян і автономних співтовариств".

Якщо б у королеви та короля народився б син, то він би був першим у лінії наслідування престолу, але у короля дві доньки, молодша має титул інфанта [3]

Престолонаслідування в Іспанії здійснюється за кастильською системою, тобто при відсутності спадкоємців по чоловічій лінії трон може успадковувати і жінка. У цьому випадку вона буде правлячою королевою Іспанії. Дружина короля також носить титул королеви, але правлячої королевою не є.

Принцеса Леонор в майбутньому стане першою королевою Іспанії від 1868 року. До неї першою правителькою – жінкою була королева Ізабелла II, яка обіймала престол 35 років. Одразу ж після вступу на престол проти Ізабелли розпочав війну її дядько Карлос, брат покійного короля Фернанда, який виступав проти скасування салічного права і, відповідно, прагнув посісти іспанський престол [4].

Коли почалась війна за спадщину Іспанії між королем Франції Людовиком XIV та імператором Священної Римської імперії Леопольдом I, у 1703 році був підписаний Взаємний пакт про престолонаслідування, за яким визначалось правонаступництво братів Йосипа та Карла: їх обох наслідуватимуть їхні спадкоємці чоловічої статі. Але якщо один з них не матиме сина, другий стає наступником його у всіх його сферах. Однак у тому випадку, якщо обидва брати помруть, не залишивши синів, доньки старшого брата (Йосипа) мали б пріоритет над дочками молодшого брата (Карла), а старша дочка Йосипа мала б зійти на престол. У 1713 році цей Пакт був замінений Прагматичною санкцією проголошеною Карлом для забезпечення правонаступництва його власних доньок замість Йосифа. Санкція була визнана майже всіма монархіями Європи: Іспанією, Голландією, Англією, Данією, Саксонією, Францією[6].

Отже, історично склалося так, що в Іспанії на чолі держави ставав чоловік. Досліджуючи генеалогічні дерева монархічних сімей, можна помітити цю сталу тенденцію. У кожній монархічній родині було декілька дітей, оскільки кожен мав бажання мати хлопчика для продовження роду. Це була не лише традиція, але й питання стратегії, щоб забезпечити стабільність та успішність роду. Дівчата в

сім'ї залишалися інфантами або ставали герцогинями, але їхнє значення для успадкування трону було значно меншим, ніж у хлопчиків.

Список використаних джерел

1. Глава держави в зарубіжних країнах. URL: <https://studies.in.ua/derzhavne-pravo-zarubizhnyh-krain/1474-lekcyia-8-glava-derzhavi-v-zarubzhnih-krayinah.html>
2. Прагматична санкція. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=955871>
3. Основи конституційного права Іспанії. Роль короля в житті іспанського суспільства. URL: https://stud.com.ua/51110/pravo/osnovi_konstitutsiynogo_prava_ispaniyi
4. Ізабелла II. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=214509>
5. Леонор, Принцеса Астурійська. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=1514869>
6. Взаємний пакт про престолонаслідування. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=4132347>

Ключові слова: престолонаслідування, принцеса Астурійська, пакт, трон, монарх.

Key words: throne, Princess of Asturias, pact, monarch.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аніщук Н. В.

Герасименко Валерія Михайлівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІДЕЇ ПРОГОЛОШЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Багато років Українські землі знаходились під гнітом різних держав. Це вплинуло на те, що деякі українські громадські діячі ХІХ століття почали задумуватись про Україну як самостійну, цілісну державу. Актуальність теми полягає в тому, що кожен із цих діячів вніс вагомий внесок у створення нашої сучасної держави. Головна мета цієї тези полягає в тому щоб розкрити вагомість та сутність цих ідей громадських діячів у створенні Української держави в ті не легкі часи для українського народу.

Одною із видатних українських громадських діячів ХІХ століття є постать Тараса Григоровича Шевченка(1814—1861). Ця людина була великим патріотом своєї країни, про що й писала в своїй творчій діяльності: " Свою Україну любіть. Любіть її... Во врем'я люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть" [2]. Його турбувала доля батьківщини та українського народу який пригнічувало Московське царство та його кайдани під якими українська держава не могла повноцінно існувати. Поезія Тараса Григоровича Шевченка

стала важливим чинником у формуванні українського народу як нації та української держави в цілому. В своїй відомій поезії "Заповіт" він закликає український народ до боротьби за свої права і свободи:

" Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте". [5]

Шевченко активно виступав в своїх творах за ідею боротьби української незалежності. Одним з таких творів є "Гайдамаки". В якому поет пише про визвольну боротьбу проти польських панів.

Майже за таку думку виступав і такий видатний український діяч як Михайло Грушевський (1866-1934 рр.) "На його думку, Шевченко та його соратники по Кирило-Мефодіївському товариству розвинули залежені в козащині «ідеї рівності і свободи вже відповідно народним вимогам, без історичних козацьких обмежень» Таким чином, почавши з козацького минулого, Шевченко піднімає «українську ідею» на рівень загальнолюдських цінностей і вже з цієї висоти замислюється над майбутнім України" [1]. Грушевський як і Шевченко активно підтримував ідею про незалежність ні від кого української держави, культури, історії та мови: "На початку 1918 р. Михайло Грушевський перейшов до ідеї національної незалежності та суверенітету України, її самостійності. Він також починаючи з 1906 років висловлював свої ідеї, що до автономії України в Російській Федеративній Республіці " Михайлом Грушевським внесено і багато творчого. Автономно-федералістські погляди Михайла Грушевського ґрунтувались на твердому переконанні, що автономія України базується на чесній, справедливій федерації з Росією" [3]. Але потім все ж таки під впливом подій, що відбувались в ті роки обґрунтовує проголошення України суверенною державою. В своїй 10-томній монографії "Історія Русі-України" Грушевський пише про історію українського народу та зокрема про його боротьбу за незалежність. Ця монографія й досі залишається цінним джерелом інформації про українську історію.

Ще одним з важливих українських діячів, що боролися за відродження української державності в XIX столітті є ідеолог лібералізму в суспільно-політичному житті Михайло Драгоманов(1841-1895 рр.). Він виступав за ідею федеративної республіки. Драгоманов вважав, що Україна має право на державність, адже має власну культурні надбання, традиції та звичаї "А пояснити, на думку Михайла Драгоманова, можна тільки одним: високим вихідним рівнем народної культури, поезії, фольклору, писемності народу Київської Русі, його здатності до культурної творчості, до творчих перетворень культурних надбань, досягнень інших народів, до збереження і трансляції власних соціокультурних традицій" [4]. Драгоманов вірив в те, що освічений народ здатен самостійно вирішувати свою долю. Деякі з його текстів мали критику царського самодержавства та самої імперської політики стосовно України. Одним з таких є "Лист до земляків"(1878-1882) де він також висловлює

свої думки, що до федеративного устрою Росії та за культурну автономію України.

Одною з головних проблем через яку ідеї українських громадських діячів не зазнали широкої підтримки від населення було те, що Україна перебувала під впливом Російської Імперії. Цей фактор спричиняв русифікацію населення, пропагандування російської мови та культури серед українського народу.

Отже ідеї Тараса Григоровича Шевченка, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова та інших громадських діячів, що висловлювали ідеї державності України яких я не зазначила були значним поштовхом до українського національного руху та вплинули на нашу державу, національну ідеологію, культуру та політику. Безпосередньо ці події XIX століття також вплинули на нашу сучасну Українську державу, тобто на те яка вона є зараз. Діячі 19 століття відіграли ключову роль у становленні Української держави. Їхні праці в царині історії, мови, літератури, культури та політики заклали фундамент для українського національного відродження та української державності.

Список використаних джерел

1. Тарас Шевченко та його роль в українському національному відродженні – Історія України. Історія України – Матеріали з української та всесвітньої історії. URL: <https://uaistoria.com/тарас-шевченко-та-його-роль-в-українсь/> (дата звернення: 30.03.2024).
2. 9 березня – 208 річниця від дня народження Тараса Шевченка: цитати поета про боротьбу за Україну. theLime. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/learn/2022-03-09/9-marta--208-godovschina->

so-dnya-rojdeniya-tarasa-shevchenko-tsitaty-poeta-o-borbe-za-ukrainu/44778
(дата звернення: 30.03.2024).

3. Українська ідея Михайла Грушевського. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/1098120536354/politologiya/ukrayinska_ideya_mihayla_grushevskogo (дата звернення: 30.03.2024).

4. Ідеї Михайла Драгоманова. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/1209061336352/politologiya/ideyi_mihayla_dragomanova (дата звернення: 30.03.2024).

5. Заповіт – Тарас Шевченко, повний текст твору. Бібліотека української літератури УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=729> (дата звернення: 30.03.2024).

Ключові слова: Держава, Україна, українські громадські діячі, діячі, державність, народ, ідея, культура.

Key words: State, Ukraine, Ukrainian public figures, figures, statehood, people, idea, culture

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнієнко І. В.

Голод Олена Василівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК ДРУКАРСЬКОЇ СПРАВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДОБИ РЕНЕСАНСУ

Відкриття І. Гуттенбергом технології друку, а також перехід від використання папірусу і пергаменту до паперу у XV столітті стали ключовими факторами для активного розвитку книжкової справи не тільки в Європі, але й по всій Україні.

Протягом цього періоду більшість книг, зокрема наукових, були надруковані латинською мовою. Історичні умови призвели до того, що українські та білоруські землі стали частиною об'єднаної литовсько-польської держави, яка спочатку вбирала у себе культуру та науку Київської Русі. Українська мова та культура протягом тривалого періоду співіснували з польською, збагачуючи її, але з часом стала об'єктом переслідувань та знищення з боку воєнного католицького ордену єзуїтів.

Література XVI століття, що відноситься до епохи Ренесансу, представляла складну систему творів, написаних різними мовами, включаючи латинську. Поети цього часу, які творили в цій літературі, часто мали освіту в європейських університетах як студенти або викладачі. Вони міцно дотримувалися своїх духовних, релігійних та народних традицій, із гордістю

ідентифікували себе як рутенців, або представників Русі, підкреслюючи свою національну приналежність.

Серед найвідоміших з них були Юрій Дрогобич, Павло Русин із Кросна, Григорій Русин із Самбора, Георгій Тичинський, Микола Гусовський, Іван Туробінський Рутенець, Севастьян Кленович, Симон Пекалід, Ян Домбровський та інші. Вони створили нову літературу ренесансного періоду, що відрізнялася за художнім підходом та ставленням до світу та людини. Ідеї Гуманізму та італійського Відродження сприяли розвитку світської літератури, а гуманістичні концепції проникли й у духовну, релігійну літературу, перетворюючи її відповідно до своїх принципів.

Павло Русин працював викладачем античної літератури в Краківському університеті. Севастьян Кленович, який завершив навчання в Краківській академії, став бургомістром Любліна. Іван Рутенець, випускник Краківської академії, прославився як професор і ректор цієї університетської установи, спеціалізувався у правознавстві. Григорій Русин із Самбора здобув ступінь бакалавра вільних мистецтв у Краківському університеті, обіймав посади ректора ліцею в Перемишлі та Львівської школи, а також працював професором у Краківському університеті. Георгій Тичинський, який був професором риторики й поетики у Краківській академії, згодом вибрав дипломатичну кар'єру. Однією з ключових тем у творчості латиномовних поетів була драматична історія батьківщини, відображення сучасного її стану та вираження тривоги щодо її майбутнього. Ці мотиви відтворювалися у творах Станіслава Оріховського, Миколи Гусовського, Адама Чагаровського та інших поетів. Розквіт літературної творчості в Україні був тісно пов'язаний з подіями, пов'язаними з Брестською церковною унією. В цьому контексті видатне місце у літературі зайняв жанр полемічної літератури, що виник у реакцію на експансію католицької церкви в Україні. Письменники-полемісти, такі як Мелетій Смотрицький у своїй праці "Тренос"), Захар Копистенський у "Палінодіях" ("книга оборони"), Іван Вишенський у "Раді про очищення церкви", виступали проти втручання польського уряду у справи православної української церкви та розкривали його політику за принципом "чим гірше, тим краще".

Розвиток друкарської справи охопив всю територію України. У першій половині XVII століття тут працювало приблизно 20 друкарень, найбільша з яких розташовувалася у Києво-Печерській лаврі. Заснування друкарень здійснювалось за підтримки меценатів та Війська Запорозького. Братства також активно сприяли створенню та управлінню типографіями.

Окрім стаціонарних друкарень, у цей період діяли й пересувні. До середини XVII століття їх кількість сягала близько 40. Головну частку друкарської продукції складали релігійні книги, але також видавалися наукові трактати, довідники, календарі та підручники. Деякі з останніх відігравали ключову роль у системі освіти. Наприклад, граматика, автором якої був М. Смотрицький (1619 р.), була названа М. Ломоносовим "вратами вченості" і перевидавалася

протягом більше 150 років практично без змін. Варто відзначити, що в домашніх бібліотеках багатих львівських міщан зберігалися десятки і сотні книг. У частині України, яка перебувала під владою Москви, протягом XVIII століття царський уряд вела реакційну політику щодо книгодрукування. Були введені заборони на публікації українською мовою і встановлені цензурні обмеження. У інструкції для друкарень, які з'явилася в 20-х роках XVIII ст., вимагалось, щоб книгодрукування здійснювалося таким чином, аби не було жодного розрізнення. Через великі штрафи, накладені на Чернігівську друкарню, вона збанкрутувала. Після припинення існування Запорозької Січі у 1775 році, книгодрукування українською мовою значно зменшилося.

Разом із перекладною літературою, у XVI столітті почали з'являтися оригінальні твори в українській літературі. Відзначається значний розквіт українського епосу, у якому створювалися думи, балади, історичні пісні. Тарас Шевченко вважав їх вищими за гомерівські поеми. Наприклад, серед популярних були цикли дум "Маруся Богуславка", "Самійло Кішка" та інші. Епічні твори були присвячені визвольній тематиці та восхваляли лицарство, героїзм, братство і вірність православ'ю.

Висновок : у добу Ренесансу на українських землях спостерігався значний розвиток друкарської справи. Виникнення друкарень та поширення книгодрукування сприяло поширенню знань, розвитку культури та освіти серед населення. Важливими досягненнями цього періоду було створення перших українських видань, включаючи латиницею та кирилицею. Завдяки друкарським артефактам українські читачі мали доступ до різноманітної літератури, включаючи релігійні тексти, наукові праці, художні твори та історичні записки. Цей період відзначався також зростанням культурного обміну з іншими європейськими країнами та сприяв утвердженню української мови та

ідентичності. Усе це свідчить про важливий етап у розвитку культурного життя та духовної спадщини України під час епохи Ренесансу.

Список використаних джерел

1. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1993. 390 с.
2. Література епохи Ренесансу і доби Бароко.
3. Історія України : матеріали з української та всесвітньої історії

Ключові слова: друкарні, епоха Ренесансу, українська мова, письменники, література

Key words: printinghouses, Renaissanceera, Ukrainianlanguage, writers, literature

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аніщук Н. В.

Капелюшник Поліна Максимівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЖІНОЧА ЧОТА ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

У 1914 році почалася Перша світова війна, яка вплинула на практично кожену країну Європи. Україна, яка тоді була частиною Російської імперії, також відчувала наслідки цього конфлікту. Багато українців були призвані до армії, але одночасно українські націоналісти дивилися на війну як можливість для боротьби за незалежність. У цьому контексті було створено Українську Січову Стрілецьку організацію, яка об'єднувала українських націоналістів. Легіон Українських Січових Стрільців був створений для боротьби проти Російської імперії та підтримки української незалежності. [1]

У січні 1914 року під керівництвом Романа Дашкевича було засновано організацію "Січові Стрільці II", яка включала окрему жіночу чоту з 33 членками. Усі вони проходили військову підготовку на рівні новобранців армії. Після складання присяги жінки отримали стрілецькі відзнаки і фактично набули статусу українського вояка. Спочатку жінкам, які вирішили приєднатися до бойових дій, було заборонено перебувати на місці конфлікту - їх просто висадили з потягу. Воєначальник М.Галущинський згадував так "немилу пригоду з панною Степанівною", яка намагалася виїхати на фронт: "Я не міг і не можу сьогодні погодитись із тим, щоби жіноцтво виконувало активну військову службу. До того може склонитися якийсь хоробливий наклін, а що найменше – істерія». В утвореному жіночому загоні (чоті) було 33 учасниці, переважно студентки, які виконували різноманітні важливі функції, що включали в себе надання медичної допомоги пораненим бійцям, забезпечення бойових одиниць необхідними ресурсами, участь у логістичних операціях. Їхній внесок у

підтримку бойових операцій та забезпечення незалежності України був надзвичайно важливим і цінним. Вони демонстрували високий рівень відданості та професіоналізму у своїх обов'язках, сприяючи успішному виконанню завдань та захисту країни.

Участь жінок у легіоні Українських Січових Стрільців в рамках Першої світової війни вказує на їх активну роль у боротьбі за українську незалежність та показує, що жінки також мали значний внесок у цей історичний період.

Лише троє з них дійсно брали участь у бойових діях і отримали військові нагороди: Олена Степанів, Софія Галечко, Анна Дмитерко. Це були перші жінки у світі, які отримали офіцерські звання під час військових дій.

Життя та долі жіночої чоти в легіоні Українських Січових Стрільців були наповнені випробуваннями, військовими операціями та постійною готовністю до захисту своєї країни. Жінки, які вступали до легіону, зазнавали великого фізичного та психологічного навантаження, адже вони були втягнуті у військові дії та бойові операції. Багато жінок, що служили у легіоні, виявили себе як справжні воїни, готові боротися за свободу та незалежність своєї країни. Вони демонстрували високий рівень мужності, відданості та професіоналізму у виконанні своїх обов'язків. Проте життя жіночої чоти також було пов'язане з ризиком та небезпекою. Вони стикалися з пораненнями, стресом та втратами серед своїх товаришів. Проте навіть у найважчих ситуаціях вони залишалися міцними та витривалими, готовими пройти через будь-які перешкоди для захисту своєї країни.

Одна з найвідоміших жінок-учасниць легіону УСС була Олена Степанів, яка воювала під псевдонімом "Олена Степанівна". Вона стала першою жінкою серед старшин товариства «Січові стрільці» та виявила себе як відважна бійцівка та віддана патріотка. Дівчина стала ще відомішою після бою на горі Маківці. За свої бойові заслуги її відзначили срібною медаллю "За хоробрість" та Військовим хрестом Карла V. Коли австрійський генерал нагороджував її, то зауважив:

«Перший раз маю щастя винагородити медаллю за хоробрість жінку і тішить мене, що на ваших грудях заблистить відзнака, яку досі лише вояк-чоловік міг здобути».

Також про свою мотивацію вона писала: «я сповняю лише обов'язок свій. І з любові до України взяла кріс і пішла у поле фізичною силою бити ворога».

Цим вона відображає дух і вольові якості жінок-учасниць легіону УСС, які боролися за свою країну та її незалежність з великою відданістю та самопожертвою. [2]

Долі жінок у легіоні Українських Січових Стрільців, які взяли участь у легіоні Українських Січових Стрільців, була дуже складною і ризикованою. Вони стикалися з небезпеками війни, важкими умовами життя на фронті та великими

втратами. Багато жінок в легіоні проявили героїзм та самопожертву, але багато з них також постраждали або загинули під час бойових дій.[3]

Після закінчення Першої світової війни багато жінок-учасниць легіону УСС продовжили свою боротьбу за незалежність України в інших формаціях або в цивільному житті. Деякі з них стали активними учасницями українського національного руху та політичної діяльності.

Жінки, які взяли участь у легіоні УСС, залишили свій слід в історії України як справжні герої та патріотки, які боролися за свою країну та її незалежність навіть у найважчих умовах. Вони заслуговують на повагу та визнання за свою велику внесок у історичну боротьбу українського народу.

Їхня спільна мета – захист України – об'єднувала їх у цьому важкому, але благородному завданні. Їхній внесок був надзвичайно важливим та їх відданість та самопожертва дозволили їм пройти через багато випробувань і залишити слід у історії України як справжні герої та патріотки. [4]

Список використаних джерел

1. Український інститут національної пам'яті «До появи Українських січових стрільців спричинила Перша світова війна». URL:

<https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/6/1914-u-lvovi-bulo-stvoreno-legion-ukrayinskyh-sichovyh-strilciv#>

2. Жіноча чота легіону УСС Тернопільщина регіональний портал. URL: <https://irp.te.ua/zhinocha-chota-legionu-ukrayins-ky-h-sichovy-h-stril-tsiv/>
3. Яцюк О.С. Жінки в лавах Українських Січових Стрільців. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-zinki-v-lavah-ukrainskih-sicovih-strilciv-191413.html>
4. Галина Терещук Українки в роки Першої світової війни: воювали, допомагали, рятували. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/ukrayinky-persha-svitova-uss/31609237.html>

Ключові слова: Українські Січові Стрільці, відвага, незалежність України.

Key words: Ukrainian Sich Riflemen, courage, independence of Ukraine

Науковий керівник: к. ю.н., доцент Єфремова Н. В.

Карманчук Віталій Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

УТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ВНЕСОК У ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ КИЇВСЬКОЇ РУСІ: ДО 825-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ

Після розпаду Київської Русі в середині XII століття в Східній Європі настанала доба феодальної роздробленості та міжусобної боротьби. Єдина Русь розкололася на низку окремих князівств, кожне з яких вело власну політику й прагнуло зосередити владу в своїх руках. Проте в цей неспокійний період традиції давньоруського державотворення й культури продовжили своє життя в Галицько-Волинських землях, де 1199 року постала нова потужна середньовічна держава. Утворене внаслідок об'єднавчих зусиль князя Романа Мстиславича, Галицько-Волинське князівство стало форпостом збереження політичної, правової та духовної спадщини колишньої Київської Русі на західноукраїнських теренах [1].

Після розпаду єдиної Давньоруської держави Галицькі та Волинські землі опинилися в епіцентрі запеклих міжусобних війн і боротьби за владу між нащадками Рюрика з різних гілок династій. Ситуація значно ускладнювалася спробами сусідніх держав – Угорського королівства, Польщі та Половецької орди – здобути контроль над багатими галицькими землями. Тому, тоді на галицькому престолі з'явилися правителі, які не належали до законних

правонаступників Рюриковичів, що спричинило нові конфлікти з місцевими елітами й боротьбу за вплив.

Протягом майже двох десятиліть, у 1188-1199 роках, точилася жорстока міжусобиця за галицький престол між волинським князем Романом Мстиславичем та угорським князем Андрієм. Зрештою, 1199 року після тривалої облоги військо Романа Мстиславича здобуло перемогу. Та дала змогу князю завершити об'єднання під свою владу як Волинське, так і Галицьке князівство, що стало початком формування єдиної потужної Галицько-Волинської держави.

Після утворення об'єднаного Галицько-Волинського князівства Роман Мстиславич узявся за активну розбудову централізованої держави та зміцнення її кордонів [2]. Завдяки його діям, була суттєво розширена територія князівства, а противники - степовики з Половецької орди та литовські загани - розгромлені в низці переможних походів. Водночас князю доводилося стримувати й спроби відкритої верховної агресії з боку Угорщини та Польщі, які намагалися захопити багаті галицькі землі і нав'язати своє.

Справу батька продовжив син Романа - князь Данило Романович, який взяв курс на повне об'єднання і централізацію Галицько-Волинської держави. Данилові довелося пройти важкий шлях утвердження своєї влади, вступивши в жорстоку боротьбу з місцевими боярами та іншими претендентами на престол. Проте зрештою князь зумів здолати всіх супротивників і навіть значно розширити територію свого князівства, підкоривши собі Пониззя, Люблінську та Сіверську землі. Як і його батько, Данило Романович доклав чималих зусиль для відстоювання незалежності Галицько-Волинської держави на міжнародній арені. Князю довелося вести виснажливі війни проти навали монголо-татарів, відбивати посягання агресивних сусідів - королівств Угорщини та Польщі, а також Великого князівства Литовського.

Вершиною зовнішньополітичної діяльності Данила стала грандіозна й безпрецедентна за своїм масштабом спроба в 1253 році отримати від Папи Римського Інокентія IV королівську корону для всіх руських земель.

У новоутвореній Галицько-Волинській державі з самого початку був запроваджений державний лад, що багато в чому наслідував політичну систему та традиції Київської Русі [3]. На чолі держави стояв великий князь з іншого роду Романовичів, який спирався на підтримку вищої науки, старших міст та церковних ієрархів. За прикладом Київської держави, місцеве управління на землях князівства здійснювали спеціальні намісники князя, органи громадсько-самоуправління - віче, а також численні тіуни.

У правовій системі Галицько-Волинської держави довгий час домінували давньоруські правові звичаї та норми, викладені в кодексі законів "Руська Правда", які активно використовувалися ще з часів Ярослава Мудрого. Традиційні норми Руської Правди, що застосовувалися в Галицько-Волинській державі, передбачали досить жорстокі покарання - від смертної кари до кровної помсти. Водночас, зберігалися деякі архівні правові інститути, зокрема законодавчо

закріплена опіка над жінками. Визнавалося й активно діяло на території князівства церковне право та систему православного судочинства. Велику консолідуючу та духовну роль у суспільно-політичному житті Галицько-Волинської держави відігравала православна церква [4].

Володіючи величезними земельними наділами й економічними привілеями, духовенство мало суттєвий вплив на державні справи та разом брало участь у політичному житті князівства. При цьому церква в Галицько-Волинських землях зберігала тісні культурні й духовні зв'язки з Візантією та Константинопольським патріархатом.

У період свого розквіту в XIII столітті Галицько-Волинська держава стала осередком високого економічного та культурного розвитку для всього регіону Східної Європи. Інтенсивно розбудовували міста - великі центри ремесел, промислів та міжнародної торгівлі, серед найбільших - Галич, Володимир, Холм, Перемишль, Звенигород та ін. На високий рівень вийшли писемність, література й книжна справа. Саме за часів розквіту Галицько-Волинської держави було створено відомий Галицько-Волинський літописний звід - унікальну історичну пам'ятку, в якій знайшли відображення події цієї бурхливої епохи. Тут набула поширення і творчість інших літературних жанрів, як-от знамените "Слово о полку Ігоревім" та "Моленіє Данила Заточника".

Утворена в 1199 році внаслідок об'єднаних зусиль Романа Мстиславича на західноукраїнських землях, Галицько-Волинська держава стала потужним осередком збереження і примноження державницьких, правових та культурних традиційних часів Київської Русі в добу феодальної роздробленості та міжусобних війн.

Ця середньовічна держава, багато в чому, продовжила традиції Давньоруської держави в плані політичного устрою, адміністративного управління та системи законодавства. У Галицько-Волинському князівстві була відтворена й продовжила своє життя спадкова монархія на чолі з великим князем, діяли органи місцевого самоврядування та система правових норм, запозичених з "Руської Правди". Величезну культурну та духовну роль, як і в Київській Русі, тут грав православна церква [5].

Отож, Галицько-Волинське князівство, без сумніву, стало тим державним утворенням, яке забезпечило передачу майбутньому поколінню політико-правової, економічної та духовної культури колишньої Київської Русі. Його місце й значення в історії української державності є визначальним та унікальним, а

спадщина цієї середньовічної держави заслуговує на обґрунтоване вивчення й належну оцінку.

Список використаних джерел

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси. Т.3. К.: Наукова думка, 1993.
2. Войтович Л.В. Галицько-Волинські етюди. Біла Церква: Вид. Пшонківський О.В., 2011.
3. Галицько-Волинський літопис / Пер. Л.Є. Махновця. К.: Наукова думка, 2002.
4. Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство. К.: Наукова думка, 1998.
5. Могитич І.Р. Холмська Богородична церква. К.: Техніка, 2007.

Ключові слова: Галицько-Волинське князівство, Роман Мстиславич, Данило Романович, Київська Русь, Феодальна роздробленість, Централізація, Традиції державотворення, Правова система, Руська Правда, Православна церква, Культурний розвиток.

Key words: Halych-Volyn Principality, Roman Mstyslavych, Danylo Romanovych, Kievan Rus, Feudal fragmentation, Centralization, State-building traditions, Legal system, Ruska Pravda, Orthodox Church, Cultural development.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Горяга О. В.

Мірошниченко Каміла Віталіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОГолошення УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЯК ФАКТ ІСТОРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ЄВРОПІ

Проголошення Української Народної Республіки - один з етапів революції, розпочатої через падіння Російської імперії на тлі завершення Першої світової війни. Почалось все з утворення ради робітничих і солдатських депутатів. Утворення Української Центральної Ради сприяло початку утворення державності України, що відобразилось на історичних трансформаціях у Європі. Спочатку Центральна Рада бачила свою головну мету у відновленні статусу України як автономної держави у складі Росії. Україна розглядалася не як єдина держава, а як федерація рівноправних автономних держав. Ідея повної державної незалежності ще не була підтримана в Центральній Раді: У травні 1917 року Центральна Рада організувала Перший Всеукраїнський військовий з'їзд, який вимагав від Тимчасового уряду визнати українську автономію та створити українську національну армію. Проте вже на цьому з'їзді найвпливовіші партії Центральної Ради - УПСР та УПСФ - припустилися серйозної помилки, виступивши проти створення постійної національної армії.

На з'їзді вони заявили, що повинні здійснити власну революцію і замінити постійну армію народною міліцією.

Це рішення було дуже небезпечним. Тому що в умовах війни і боротьби за відновлення Української держави тільки національна регулярна армія могла бути опорою і гарантом від зовнішніх загроз. [1.С.10-74] Всі трансформаційні процеси були закладені в універсалі УЦР.

Універсали УЦР стали важливим елементом розбудови національної державності України. Було видано чотири універсали. Оглянемо всі Універсали:

Перший універсал - ухвалено 23 червня (10 червня — за юліанським стилем) 1917 року. Цей документ став відповіддю на небажання Тимчасового уряду надати автономію, як було домовлено на Першому Всеукраїнському військовому з'їзді. Внаслідок цієї декларації Тимчасовий уряд Росії направив делегацію на переговори, результатом яких стало визнання УЦР крайовим органом російського уряду та створення 2 Універсалу.

Другий універсал - з'явився 16 липня (3 липня — за юліанським стилем) 1917 року. Це був компроміс між УЦР і Тимчасовим урядом у Петрограді, а тому вважається відхиленням від попереднього документа. В результаті Українська Центральна Рада відступила від розбудови української автономії, змусивши Тимчасовий уряд та місцеві адміністративні органи влади рахуватися з існуванням Центральної Ради.

Третій універсал - 20 листопада (7 листопада — за юліанським стилем) 1917 року. Нове державне утворення залишалася частиною революційної Росії (небільшовицької). В Українській Народній Республіці уся влада була зосереджена в руках Центральної Ради та Генерального секретаріату, а загальне проголошення III Універсалу УНР відбувалося у більш складному політичному контексті, ніж ухвалення попередніх Універсалів. Незважаючи на значну "автономність" документа, Центральна Рада не змогла його реалізувати.

Четвертий універсал Центральної ради проголосив незалежність УНР від 22 січня (9 січня — за юліанським стилем) 1918 року. Українська народна республіка відмовилася від автономії та федералізації з колишніми російськими регіонами. Проголошення незалежності УНР призвело до повноправної участі української делегації у мирних переговорах у Берестечку (Бресті). В результаті було підписано мир з центральними державами і більшовицькі війська були змушені відступити. Завдяки цьому Україна відновила владу над більшою частиною території, яку УНР вважала своєю.⁴ Універсал, як і попередні, мав надмірні соціальні зобов'язання. Тому економічна та соціальна частини не були реалізовані. Це було пов'язано з

глибокою кризою, спричиненою затяжною війною та конфліктами інтересів між широким колом соціальних груп, зокрема щодо власності на землю.

Цікаво відзначити, що Центральна Рада, проголосивши незалежність України, не виключала можливості утворення федеративного союзу з «народними республіками колишньої Російської держави». [2. С.50-64]

Четвертий Універсал Центральної Ради без сумніву прогресивний, без сумніву, не зважаючи на певні недоробки і неясності, - історично значущий. Він завершив складний і нелегкий процес становлення у ті роки Української державності.

Перша спроба проголошення Незалежності на жаль не була успішною. Разом з УЦР припинила існування і УНР. Відбувся державний переворот 29 квітня 1918 і до влади прийшов П. Скоропадський. Його внутрішня і зовнішня політика викликали недовіру і призвели до приходу до влади Директорії і відновлення УНР. Але становище Директорії з кожним днем ставало все гірше.

Недалекоглядна і суперечлива внутрішня політика, відсутність моделі державотворення відповідно до тогочасних реалій, конфлікти між політичними лідерами, катастрофічно ослаблена армія, міжнародна ізоляція і втрата контролю над розвитком подій стали тими слабкими сторонами Директорії, які не дозволили їй утримати довготривалу владу і створити незалежну УНР. [3. С. 511-518]

Перший етап законодавчої діяльності Центральної Ради (квітень-жовтень 1917 року) базувався на декларативних актах, що видно зі змісту Універсалів, декларацій та інструкцій. Її головним здобутками стали добре відомі нині Універсали, які мали відіграти ту ж роль, що й Декларація про державний суверенітет 1991 року. Універсали лягли в основу державного устрою України. Результатом другого етапу законодавчої діяльності Центральної Ради (грудень 1917 р. - квітень 1918 р.) стало оприлюднення Конституції Української Народної Республіки. Як історичний документ, ця Конституція продемонструвала теоретичні можливості та здобутки українського лібералізму у 20 столітті. Авторами Конституції були гуманітарні державні діячі з демократичним мисленням, які мріяли побудувати правову модель суспільного устрою для українського народу. Повалення Української Центральної Ради завершило перший етап національного пробудження України, який пройшов шлях від вимог національної та територіальної автономії до проголошення повної незалежності України.

Проголошення Української Народної Республіки як суверенної держави мало великий міжнародний резонанс «у 1918 році її визнали Румунія, Франція, Велика Британія, США, Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Японія, Китай, Португалія, Данія, Греція, Норвегія, Ірак, Іспанія, Фінляндія, Польща, Швеція, Швейцарія та інші; у 1919 році - Угорщина, Чехословаччина,

Польща, Швеція, Швейцарія та інші. Ратифікували його Угорщина, Чехословаччина, Ватикан, Нідерланди, Італія та інші.» [4. С.171-173]

Отже, утворення УНР було наслідком повоєнного часу і стало поштовхом до ідеї створення незалежної держави і визнанням Європою цієї держави. У той час багато держав зазнавало трансформацій, що підкріплюється фактами та дослідженнями того часу.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Д. Історія України 1917—1923, т. I. Доба Центральної Ради. Т. I-С.437 [<http://www.hurtom.com/culture/booksother/7148-doroshenko-d.-storja-ukrani-1917-1923.html>]
2. М.Коваль, С.Кульчицький, Ю.Курносів "Історія України". – Київ «Райдуга», 1992 р. - С.112.
3. Нариси історії державної служби в Україні / Авт. колектив: Аркуша О.Г., Бородін Є.І., Віднянський С.В., Гай-Нижник П.П. та інш. - К.: Ніка-Центр, 2008. - 536 с.
4. Копеленко Ол. "Сто днів" Центральної Ради – К.: "України", 1992. – С. 204

Ключові слова : Українська Народна Республіка, Універсали, Директорія , незалежність, державність, Конституція, демократія.

Key words : Ukrainian People's Republic, Universals, Directory, independence, statehood, Constitution, democracy.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Горяга О. В.

Плачинда Анастасія Павлівна

студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУКИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК ІСТОРИКО-ПРАВОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ: ДО 75-РІЧЧЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ

Освіта відіграє надзвичайну роль у функціонуванні держави. Вона є основою для розвитку суспільства, економіки та політичної системи. Інститут - це не просто цегла та камінь. Це втілення цінностей, знань, історії та культури. Їх вплив на наше життя виходить далеко за рамки практичної функціональності, формуючи наше сприйняття світу, емоційний стан та відчуття приналежності. Одним з ключових ВНЗ України є Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії науки України. Він відіграє важливу роль у розвитку української історико-правової науки. Завдяки своїм дослідженням

Інститут сприяє кращому розумінню української правової системи та її історичного розвитку.

Після Другої Світової війни у світі виникла проблема післявоєнної модернізації. Для більш ефективного діяння 25 жовтня 1945 року була створена ООН, Україна була однією з держав-засновниць. У місті Києві в 1949 році за підтримки Д.З. Мануївського засновано Сектор держави і права Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. Через двадцять років Сектор був реорганізований в Інститут. Засновник цінував висококваліфікованого спеціаліста з міжнародного права, від 1990 Інститут став ім. Володимира Корецького. Його становлення припадає на жорстокі роки сталінської командно-адміністративної системи.

Під час хрущовської відлиги розпочався позитивний етап наукової діяльності, що проявлявся в зростанні кількості науковців [1]. 12 черв. 1969 РМ УРСР ухвалила постанову за № 360 "Про створення Інституту держави і права Академії наук УРСР". З 1995 року: при Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України діє Київський університет права.

Згідно Статуту "Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії науки України" 2017 року заклад здійснює проведення фундаментальних засад для дослідження проблем державно-правового будівництва, надає експертну та науково-консультативну допомогу Верховній Раді України та іншим законодавчим органам. Завдяки своїм дослідженням Інститут сприяє кращому розумінню української правової системи та її історичного розвитку[2].

За етап своєї діяльності зробив вагомий вклад у розвиток української правової культури, науковці опублікували близько 500 актуальних наукових проблем, 10000 журнальних статей, що розкривають проблеми державотворення. Співробітники Інституту досліджують широкий спектр тем, включаючи історію української державності, правову систему України різних історичних періодів, історію політичних і правових вчень в Україні, а також порівняльно-правові дослідження.

Даний ВНЗ є провідною установою, що займається підготовкою висококваліфікованих кадрів, аспірантів, також у сферу юриспруденцію приносить досить велику кількість монографій, що розкривають актуальні проблеми. Допомагає у розробці та експертизі проектів нормативно-правових актів, допомагає державним органам у прийнятті законних та обґрунтованих рішень. [3]

Узагальнюючи вище сказане, варто додати, що сьогодні Інститут держави і права імені В.М. Корецького - це визначний лідер у галузі юридичної науки, який відіграє важливу роль у розвитку правової системи України. Заснований у 1949 році, заклад здобув значний авторитет та визнання як в Україні, так і за її межами. Безсумнівно він крокує в майбутнє, формулює потужну наукову правову систему та сприяє побудові демократичної держави. 13 травня 2024

року виповнюється 75 років з дня утворення Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Його утворення стало значною подією для України та правової культури, що сприяло зміцненню української державності.

Список використаних джерел

1. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України – історичні віхи, постаті // Публічне право. – 2019. – № 35. – С. 14-20. – URD:<https://www.publichne-pravo.com.ua/files/35/pdf/pp-2019-35-14.pdf>
2. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України: Загальна інформація. [Інтернет-ресурс]. – Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2023. URD:<http://idpnan.org.ua/zagalnainformacija.html>
3. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – [Електронний ресурс]. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інститут_держави_і_права_імені_В._М._Корецького_НАН_України

Key words: education, institute, legal system, legal culture, Ukrainian statehood.

Ключові слова: освіта, інститут, правова система, правова культура, українська державність.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.

Тодошак Володимир Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

УТВОРЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КНЯЗІВСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ДО 1000 РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ

Чернігівське князівство відіграло визначну роль у становленні та розвитку державності на українських землях у період роздробленості Київської Русі. Це було одне з наймогутніших і найвпливовіших політичних утворень того часу, що залишило помітний слід в історії, культурі та традиціях українського народу. Передумови утворення Чернігівського князівства беруть свій початок ще за часів Київської Русі. Після смерті великого князя Володимира Святославича у 1015 році розпочалася боротьба за владу між його синами. Старший син Володимира, князь Мстислав Володимирович, одержав у володіння Чернігівську землю та прилеглі території.

Чернігів був давнім містом з вигідним стратегічним розташуванням на шляху між Київською Руссю та Степом. Ця місцевість багата на родючі чорноземи, ліси та водні ресурси, що сприяло її економічному розвитку. Саме

тут зосереджувалися важливі торговельні шляхи, які пов'язували Київську Русь з північними та південними регіонами. Поступово Чернігівська земля набувала дедалі більшого політичного та економічного значення. Це створило сприятливі умови для її відокремлення від Києва та формування самостійного князівства, що було характерним для періоду роздробленості Київської Русі, коли окремі князівства прагнули більшої самостійності та незалежності від центральної влади.

Формування Чернігівського князівства відбувалося в процесі історичних подій, пов'язаних із боротьбою за владу між нащадками Володимира Святославича [1]. Князь Мстислав Володимирович, який отримав Чернігівську землю, зміцнив свою владу та сприяв перетворенню Чернігова на потужний політичний та економічний центр. Під керівництвом Мстислава Чернігівське князівство набуло чітких територіальних меж та політичного устрою, ставши самостійним і незалежним від Києва.

За часів розквіту Чернігівська земля досягла значного економічного та культурного піднесення. Князівство славилось розвиненим ремеслом, торгівлею та сільським господарством [2]. Крім Чернігова, тут розвивалися такі міста, як Новгород-Сіверський, Стародуб, Брянськ та інші. Збереглися видатні архітектурні пам'ятки того періоду, зокрема Спасо-Преображенський собор у Чернігові, побудований у 1036 році за наказом князя Мстислава. Чернігів також став одним із провідних центрів літописання та книжності на Русі.

Незважаючи на економічне зростання, Чернігівське князівство вело запеклу боротьбу за лідерство з Київським князівством [3]. Ця боротьба часто переростала у збройні конфлікти й міжусобні війни між князівствами. Чернігівські князі також підтримували тісні політичні та дипломатичні зв'язки з Новгородом, Галицько-Волинським князівством та іншими державними утвореннями того часу, створюючи союзи проти спільних ворогів [4].

Однак у XIII столітті потуга Чернігівського князівства почала згасати через низку причин. Постійні міжусобиці, боротьба за владу між князями, а згодом і руйнівна монгольська навала 1239-1240 років підірвали його могутність [5]. Монгольські завойовники жорстоко сплюндрували та спустошили землі князівства, знищивши чимало міст і селищ. Після цих трагічних подій Чернігівські землі поступово втратили незалежність і були приєднані до складу Великого князівства Литовського у XIV столітті.

Утворення Чернігівського князівства стало важливим етапом у процесі формування окремих державних одиниць на українських землях. Попри боротьбу за владу з сусідніми князівствами, Чернігівська земля досягла піку свого розквіту, ставши економічно розвиненим регіоном із потужними містами, розвиненим ремеслом і торгівлею.

Чернігівське князівство зробило вагомий внесок у розвиток культури та літописання на Русі. Тут зосереджувалися видатні архітектурні пам'ятки, а Чернігів був одним із провідних освітніх і релігійних центрів того часу.

Незважаючи на занепад після монгольської навали та втрату незалежності, спадщина Чернігівської землі збагатила історію та культуру України.

Дослідження історії Чернігівського князівства залишається актуальним напрямком вивчення українського державотворення. Подальші наукові розвідки можуть поглибити знання про політичний устрій, економічний розвиток, культурні здобутки та міжнародні зв'язки цього князівства. Вивчення цієї теми також сприятиме кращому розумінню процесів формування української державності в період середньовіччя.

Список використаних джерел

1. Толочко П.П. Київська Русь. - Київ: Абрис, 1996. - 360 с.
2. Історія України: навч. посіб. / О.М. Бачинська, В.С. Бачинський, О.А. Дружиніна та ін. – К.: Академія, 2010. – 416 с.
3. Янин В.Л. Новгородские акты XII-XV вв.: Хронологический комментарий. - М.: Наука, 1991. - 384 с.
4. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. - К.: Наукова думка, 1991-1995.
5. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим; Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1965–1976.

Ключові слова: Чернігівське князівство, державність, роздробленість, Київська Русь, князь, економічний розвиток, культура, літописання, боротьба за владу, монгольська навала, Велике князівство Литовське, державотворення, спадщина, дослідження, середньовіччя.

Key words: Chernihiv Principality, statehood, fragmentation, Kievan Rus, prince, economic development, culture, chronicle writing, struggle for power, Mongol invasion, Grand Duchy of Lithuania, state formation, legacy, research, Middle Ages.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Горяга О. В.

СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

Абдуллаєва Наталія Русланівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИТЕРІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Категорія «права і свободи людини» закріплена як на міжнародному, так і на національному рівнях як духовна, невід'ємна, така, що безумовно належить кожній людині з народження. На сьогодні снує чимало актів, які проголошують права людини і саму людину найвищими цінностями, для охорони яких кожна держава світу має докладати максимум зусиль. Це є першим і найважливішим правилом, при дотриманні якого можна досягти мирного співіснування. Проте з кожного правила є винятки. Так, і міжнародними договорами, і актами національного законодавства встановлені випадки, коли права людини можуть обмежуватися цілком законно, зокрема, одним із таких випадків є і збройний конфлікт. Але навіть в таких умовах важливо пам'ятати про те, що ці обмеження допустимі лише в рамках, чітко встановлених відповідними документами. Звідси вбачається необхідність визначення критеріїв правомірності таких обмежень, які створювали б певні кордони для органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних інституцій в їхніх рішеннях та діях, щоб «обмеження» в жодному разі не перетворилися на «порушення» прав і свобод людини.

Так, перелік прав людини закріплений Загальною декларацією прав людини 1948 р., Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., а також іншими міжнародно-правовими актами, якими встановлюються міжнародні стандарти прав людини, і які визначають людину та її права центральними об'єктами міжнародно-правової охорони. Відповідне положення закріплене і в Конституції України, в статті 3 якої зазначається, що людина, а також її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, і її забезпечення є головним обов'язком держави [1]. Проте, навіть такі «гучні» норми не роблять права людини безмежними.

Так, частиною другою статті 29 Загальної декларації прав людини встановлено, що права та свободи людини можуть бути обмежені, але лише за вказівкою закону та тільки з мотивів забезпечення визнання і поваги прав та свобод інших людей, «справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [2, ст. 29]. Схожий перелік підстав передбачений також Пактом про громадянські та політичні права, який

включає сюди ще й необхідність охорони державної безпеки, здоров'я і моральності населення або прав та свобод інших осіб [3, ст. 12].

На виконання зазначених вимог Основний Закон нашої держави передбачає, що лише ним можуть встановлюватися обмеження конституційних прав і свобод людини на території України. Зокрема, в статті 64 Конституції України зазначено, що під час воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися певні обмеження прав і свобод [1, ст. 64]. Дане положення конкретизується у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», яким встановлено окремі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина і визнано, що такі обмеження є невід'ємною частиною дії особливого правового режиму [4, ст. 20]. Це пояснюється тим, що, насамперед, в умовах воєнного стану можуть застосовуватися різні засоби ураження, зброя, що в перспективі несе велику загрозу не тільки мирному співіснуванню, але й загалом життю людей. Тобто, правовою підставою для обмеження прав у період збройного конфлікту є факт запровадження в державі воєнного стану, який встановлюється на визначений строк, що передбачає продовження відповідних обмежень доти, доки діятиме воєнний стан, що робить їх строковими.

Таким чином, можна надати таке визначення обмеженню прав людини: передбачене на міжнародному або національному рівні строкове втручання в права і свободи людини, з дотриманням принципів законності, необхідності, та співмірності цілі, яка переслідується, цьому обмеженню [5, с. 23 - 28].

Звичайно, що всі права людини є однаково важливими. При цьому, законодавством визначено перелік прав, які за жодних обставин не можуть бути обмежені. До таких прав відносяться права на: життя і здоров'я, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування, на житло, шлюб, професійну правничу допомогу та ін. [1, ст. 64]. Таке положення вказує на те, що за певних умов є права, дотримання яких є більш пріоритетним перед дотриманням певних інших прав. Наприклад, право на здоров'я є більш вагомим у порівнянні із правом на освіту. Якщо брати до уваги умови збройного конфлікту, зокрема воєнного стану, то право на свободу пересування по вулиці у певний період доби (комендантська година) або право на вільний вибір місця проживання можуть бути обмеженими, на відміну від права на життя. Також, коли стоїть питання безпеки певної групи людей, обмеженню можуть підлягати право на мирні зібрання, мітинги, інші масові заходи, під час проведення яких дійсно існує загроза заподіяння шкоди цій групі людей [4, ст. 8]. Таким чином, введення воєнного стану на території держави передбачає досить широке коло обмежень прав і свобод людини задля забезпечення інтересів усього народу та держави

в цілому, а тому є особливо важливим визначення міри допустимої поведінки держави щодо встановлення цих обмежень.

Так, з вищенаведеного можна визначити наступні критерії правомірності обмеження прав людини, які можуть застосовуватися в умовах збройних конфліктів:

- 1) можливість застосування таких обмежень прямо закріплена на законодавчому рівні;
- 2) збройний конфлікт повинен бути реальним і неминучим;
- 3) загроза повинна стосуватися всього населення та держави;
- 4) недостатність звичайних заходів обмеження прав людини, допустимих міжнародним чи національним правом у мирний час, для забезпечення громадської безпеки та загального добробуту;
- 5) встановлення обмежень на визначений строк;
- 6) встановлення найменших обмежень, за яких можна досягти поставленої мети.

Отже, права людини є дійсно безумовними та невід'ємними, їх наявність пов'язується з існуванням самої людини. Проте бувають ситуації, коли виникає необхідність обмежити деякі права задля можливості забезпечення загальнонаціональної безпеки. Зокрема, однією з таких ситуацій є виникнення збройного конфлікту, коли найпершою проблемою постає гарантія прав людини, зокрема, права на життя і здоров'я. Тому, щоб держава була здатна забезпечити стандарти прав людини настільки, наскільки це можливо в умовах збройного конфлікту, встановлюються певні обмеження прав і свобод людини, а задля уникнення свавілля влади в даному питанні, вбачається також необхідність встановлення критеріїв правомірності застосування таких обмежень не тільки на доктринальному рівні, але й на законодавчому.

Список використаних джерел

1.
Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення : 29.03.2024).

2. Загаль
на декларація прав людини ООН: Декларація, Міжнародний документ від

10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення : 29.03.2024).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення : 29.03.2024).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення : 29.03.2024).

5. Серватюк Л. В. Правомірне обмеження прав людини: міжнародне та національне право : стаття к.ю.н., доц., доцент кафедри загальноправових дисциплін. Національна академія Служби безпеки України м. Київ. С. 23-28.

Ключові слова: права людини; обмеження прав; критерії правомірності обмеження прав людини; збройний конфлікт.

Key words: Human Rights; limitation of rights; criteria for the legality of human rights restrictions; armed conflict.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб Г.М.

Азевич Марина Геннадіївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВПЛИВУ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй є наріжним каменем глобальної дипломатії та управління безпекою, головним завданням якої є підтримання міжнародного миру та безпеки. Створена після Другої світової війни, Рада Безпеки втілює колективну волю міжнародної спільноти запобігати конфліктам і сприяти стабільності в глобальному масштабі.

Заглиблюючись в історичний контекст, інституційну структуру та сучасні виклики, з якими стикається Рада Безпеки, це дослідження має на меті з'ясувати її значення як ключового гравця у сфері управління глобальною безпекою.

Рада Безпеки, як основний орган, відповідальний за підтримання міжнародного миру та безпеки, відіграє ключову роль у формуванні ландшафту глобальної безпеки. Його повноваження санкціонувати миротворчі місії, накладати санкції та дозволяти застосування сили підкреслюють його вплив у вирішенні конфліктів і загроз міжнародному миру. Через свої резолюції та дії Рада Безпеки встановлює норми, встановлює правові рамки та мобілізує колективні відповіді на різноманітні виклики щодо безпеки, починаючи від міждержавних конфліктів і закінчуючи транснаціональними загрозами, такими

як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення та порушення прав людини.

Рада Безпеки використовує різноманітні інструменти впливу та забезпечення міжнародної безпеки, серед яких: а) резолюції; б) миротворчі операції; в) санкції; г) дипломатичне залучення; ґ) контроль над озброєннями та роззброєння; д) міжнародне кримінальне правосуддя; е) розбудова потенціалу та запобігання конфліктам.

Миротворчі місії є найпомітнішим обличчям роботи Організації Об'єднаних Націй з управління конфліктами; станом на початок 2024 року Рада Безпеки контролює сім операцій на трьох континентах, за участю загалом майже дев'яносто семи тисяч військовослужбовців [1] .

З моменту вторгнення Росії та анексії Криму в 2014 році спалахнула напруженість між Росією та західними членами, що призвело до побоювань, що орган менш здатний розряджати кризи. Лише дві миротворчі місії, в Центральноафриканській Республіці та Гаїті, були санкціоновані з 2014 року [2] .

Сирійський конфлікт виявився особливо важким для управління, враховуючи, що Росія, до якої іноді долучався Китай, майже двадцять разів використовувала своє право вето, щоб заблокувати резолюції, спрямовані на притягнення режиму Башара Асада до відповідальності за звірства, задокументовані джерелами ООН [3] . Відносини ще більше погіршилися після вторгнення Росії в Україну в 2022 році, і з тих пір Москва використовувала право вето, щоб запобігти декільком резолюціям Ради Безпеки, що засуджують конфлікт.

Положення про санкції у статті 41 Статуту ООН, що виникли під час більшої частини холодної війни, стали одним з найбільш часто використовуваних інструментів Ради Безпеки [4] . Орган ввів санкції лише двічі до падіння Берлінської стіни: у 1966 році було введено торговельне ембарго проти Південної Родезії (нині Зімбабве), а в 1977 році було введено ембарго на постачання зброї проти Південної Африки епохи апартеїду. Рада Безпеки почала регулярно використовувати санкції на початку 1990-х років, починаючи з Іраку, колишньої Югославії та Гаїті. В даний час існує п'ятнадцять режимів санкцій Ради Безпеки, що перераховують понад тисячу фізичних та юридичних осіб.

Відповідно до статуту ООН, члени можуть використовувати силу лише для самооборони або коли вони отримали дозвіл від Ради Безпеки [4] . Однак

члени та коаліції країн часто використовували військову силу поза цими контекстами.

Сімдесятвосьмиденна повітряна війна НАТО в Косово є найбільш цитованим випадком, яка аргументує легітимність гуманітарних втручань, які не мають дозволу Ради Безпеки [5] .

Держави-члени з країн, що розвиваються, стверджують, що структура Ради Безпеки не відображає поточні геополітичні реалії. Її членство було розширено з шести обраних членів до десяти в 1965 році, а в 1971 році Китайська Народна Республіка зайняла постійне місце [6] . З тих пір склад залишився незмінним.

Поки що заклики до реформ не були помічені, і багато країн замість цього прагнуть диверсифікувати свої дипломатичні зусилля шляхом посилення участі в коаліціях за межами Організації Об'єднаних Націй, таких як "Група двадцяти", блок багатьох найбільших економік світу. Дебати про розширення часто формуються як компроміс між легітимністю та ефективністю. Заклики до реформ Ради Безпеки посилюються після того, як Китай, Оман та Туреччина засудили рішення США заблокувати резолюцію про припинення вогню [7] .

Прагнучи боротися з цими та іншими проблемами, делегати виступали за більшу прозорість та ефективність у процесі прийняття рішень Радою Безпеки, а також за більшу взаємодію з Генеральною Асамблеєю.

Шанси на суттєву реформу розглядаються як віддалені, оскільки внесення змін до Статуту ООН вимагає позитивного голосування та внутрішньої ратифікації двома третинами держав-членів ООН. Сюди входять всі постійні члени Ради Безпеки, які навряд чи вживатимуть заходів, які б стримували власний вплив.

На початку 2022 року тодішній президент Генеральної Асамблеї ООН Чаба Керьоші разом з представниками США та інших країн висловились, що реформування Ради Безпеки має бути важливою метою. У своєму зверненні до Організації Об'єднаних Націй у 2023 році президент США детально зупинився на своїх попередніх закликах до реформ, закликаючи до розширення Ради Безпеки, зокрема, шляхом додавання більшої кількості членів з Африки та Латинської Америки [8] .

У зв'язку з цим підсумовуючи вищезазначене, для забезпечення більшої ефективності та легітимності, рекомендується реформування Ради Безпеки. Це

може включати розширення складу Ради для більшої репрезентації регіонів світу, а також перегляд механізму використання вето-права.

Рада Безпеки ООН залишається ключовим інструментом у збереженні міжнародного миру та безпеки. Проте, її потрібно адаптувати до сучасних викликів та потреб світового співтовариства шляхом проведення реформ.

Список використаних джерел

1. WHERE WE OPERATE [Електронний ресурс] // United Nations Peacekeeping – Режим доступу до ресурсу: <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>.

2. MH17 crash: Russia vetoes UN resolution for international tribunal [Електронний ресурс] // BBC – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/news/world-europe-33710088>.

3. Browse CFR newsletters. Causes of Forced Displacement [Електронний ресурс] / Browse CFR newsletters – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/refugee-crisis/#!/causes-of-displacement>.

4. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] // Департамент громадської інформації ООН – Режим доступу до ресурсу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

5. Henkin L. Kosovo and the Law of "Humanitarian Intervention" [Електронний ресурс] / Louis Henkin // Cambridge University Press; The American Journal of International Law. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.jstor.org/stable/2555346>.

6. UN Security Council Meetings & Outcomes Tables [Електронний ресурс] // Dag Hammarskjöld Library – Режим доступу до ресурсу: <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto>.

7. Calls to reform UN Security Council after US vetoes Gaza ceasefire [Електронний ресурс] // Al Jazeera. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aljazeera.com/program/newsfeed/2023/12/10/calls-to-reform-un-security-council-after-us-vetoes-gaza-ceasefire>.

8. Remarks by President Biden Before the 78th Session of the United Nations General Assembly | New York, NY [Електронний ресурс] // THE WHITE HOUSE. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.whitehouse.gov/briefing->

room/speeches-remarks/2023/09/19/remarks-by-president-biden-before-the-78th-session-of-the-united-nations-general-assembly-new-york-ny/.

Ключові слова: Рада Безпеки ООН, міжнародна безпека, реформа, миротворчі місії, санкції.

Keywords: UN Security Council, international security, reform, peacekeeping missions, sanctions.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Бехруз Х. Н.

Азевич Марина Геннадіївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС КРИЗИ

У часи криз (будь то економічні, політичні чи гуманітарні), роль Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) стає все більш важливою. Це дослідження має на меті проаналізувати еволюцію ролі ЄСПЛ під час кризи, вивчаючи його механізми реагування, виклики, з якими стикається, та ефективність його втручання. Розуміючи динаміку участі ЄСПЛ під час криз, ми можемо краще зрозуміти його вплив на захист прав людини в Європі.

Це дослідження має на меті надати розуміння викликів і можливостей для посилення захисту прав людини в Європі під час кризи. Вирішуючи визначені проблеми та впроваджуючи рекомендовані заходи, зацікавлені сторони можуть працювати над тим, щоб ЄСПЛ залишався життєво важливим гарантом прав людини навіть у найскладніших обставинах. Коли трапляються надзвичайні ситуації, перш за все потрібно швидко і правильно відреагувати.

Починаючи з 1990 року, стихійні лиха щороку вражають близько 217 мільйонів людей¹, і близько 300 мільйонів людей зараз живуть в умовах небезпеки в усьому світі. Негайні та довгострокові наслідки цих збоїв для великого населення становлять гуманітарні кризи. В останні десятиліття втручання громадської охорони здоров'я в гуманітарну допомогу сприяло підвищенню справедливості та якості екстреної допомоги [1] .

Природа Європейського суду з прав людини, як і багатьох інших судів у всьому світі, полягає в тому, що вони переважно діють постфактум, тобто оцінюють події після того, як вони вже відбулися. Тим не менш, не виключено, що Суд може втрутитися в поточні справи, навіть незважаючи на те, що обсяг такої участі є досить обмеженим.

Наприклад, 2020 рік назавжди залишиться в пам'яті як рік, коли пандемія спричинила глобальний хаос. Ця криза охорони здоров'я, яка потрясла всіх нас

своїми драматичними економічними та соціальними наслідками, не оминула стороною Європейський суд з прав людини. З самого початку карантину Суд був змушений адаптуватися до цієї безпрецедентної ситуації. Потрібна була низка коригувань. Вперше в історії європейського механізму захисту прав людини було прийнято надзвичайні заходи щодо продовження строків звернення до Суду.

Цей період підкреслив, наскільки нові технології стали незамінними. Завдяки їм була змога продовжувати працювати дистанційно та, зокрема, продовжувати виносити вироки та рішення. Наприклад, з початку 2020 року Суд розглянув понад 37 000 звернень (на 3% менше, ніж у 2019 році, коли загальна кількість досягала майже 38 000 заявок) [2] .

Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у захисті фундаментальних прав по всій Європі, розглядаючи широкий спектр питань, які впливають на життя людей. Ще однією з таких нагальних проблем є зростаюча загроза зміни клімату, яка створює значні проблеми для здійснення прав людини. Останніми роками ЄСПЛ все частіше звертаються до розгляду справ, пов'язаних зі зміною клімату, що відображає терміновість і складність проблеми. Ці випадки піднімають фундаментальні питання про відповідальність держав у пом'якшенні зміни клімату та захисті прав нинішніх і майбутніх поколінь.

12 квітня 2024 року Університет Лозанни проведе вебінар з реагуванням, присвячений першим рішенням ЄСПЛ щодо зміни клімату. На вебінарі науковці та практики запропонують свою реакцію та попередні оцінки рішень, які будуть винесені Великою палатою Суду 9 квітня у справах Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Швейцарія (заява No 53600/20), Кареме проти Франції (No 7189/21) та Duarte Agostinho and Others v. Португалія та 32 інші (No 39371/20) [3] .

Справа Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Швейцарії стала лише другим випадком, пов'язаним зі зміною клімату, який надійшов до Страсбурга [4] . Як і справа *Дуарте Агостіньо*, ця заява порушує нові питання перед Судом, включаючи питання статусу потерпілого у кліматичних справах, статус (екологічних) неурядових організацій щодо подання справ до Суду, а також ступінь державної свободи розсуду щодо заходів із захисту навколишнього середовища, пов'язаних зі зміною клімату, а також ступінь позитивного зобов'язання захищати людей від ризиків для їхнього життя та здоров'я, пов'язаних зі зміною клімату.

У 2016 році швейцарська організація «Старші жінки за захист клімату Швейцарії» заявили, що поточні внутрішні кліматичні цілі та заходи недостатні для обмеження глобального потепління до безпечного рівня. Вони стверджували, що ця неспроможність запобігти кліматичним катастрофам є неспроможністю захистити права членів організації, передбачені статтями 2 та 8 ЄКПЛ (права на життя та повагу до приватного та сімейного життя відповідно) (конвенція). Зокрема, вони надали докази того, що їхня конкретна

демографічна група (літні жінки) особливо страждає від хвиль спеки, посиляючись на вплив на здоров'я та надлишкові ризики смертності. Держава-відповідач, стверджували вони, не виконала своїх позитивних зобов'язань щодо захисту своїх прав, які розглядаються у світлі принципів екологічного права щодо обережності та рівності між поколіннями [5] .

26 березня 2024 року було оголошено, що Велика палата винесе своє рішення у цій справі разом із двома іншими кліматичними справами, які перебувають на розгляді у Великій палаті, на слуханні, яке відбудеться 9 квітня 2024 року о 10:30.

Розвиток ролі Європейського суду з прав людини у вирішенні криз, пов'язаних зі зміною клімату та іншими кризовими викликами, підкреслює зростаючий взаємозв'язок між проблемами та захистом прав людини.

Підсумовуючи, зацікавленим сторонам треба визнати необхідність посилення захисту прав людини в контексті кризових ситуацій з якими періодично стикається людство. Рекомендації щодо вирішення цієї проблеми включають посилення відповідальності держави за кліматичні дії, розширення доступу до правосуддя для постраждалих осіб і громад, а також сприяння міжнародній співпраці для пом'якшення наслідків. Вирішуючи ці проблеми та впроваджуючи рекомендовані заходи, зацікавлені сторони можуть працювати

над тим, щоб ЄСПЛ залишався життєво важливою гарантією захисту прав людини в умовах розвитку глобальних проблем.

Список використаних джерел

1. Disasters and crisis management [Електронний ресурс] // European court of auditors. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/journal21_03/journal21_03.pdf.
2. ANNUAL REPORT [Електронний ресурс] // European Court of Human Rights. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Annual_report_2020_ENG.
3. Webinar on ECtHR's Judgments in Climate Change Cases [Електронний ресурс] // ECHR BLOG. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.echrblog.com/2024/>.
4. Dokumente [Електронний ресурс] // KlimaSeniorinnen Schweiz. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.klimaseniorinnen.ch/dokumente/>.
5. VEREIN KLIMASENIORINNEN SCHWEIZ ET AUTRES c. SUISSE [Електронний ресурс] // European Court of Human Rights. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-209313"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, криза, зміна клімату, права людини, аналіз справ.

Key words: European Court of Human Rights, crisis, climate change, human rights, case analysis.

Наковий керівник: к.ю.н., доцент Канєнберг-Сандул О.К.

Азевич Марина Геннадіївна, Бричка Софія Федорівна

студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕКОЛОГІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Протягом кількох десятиліть постійно робилися і вживаються спроби систематично досліджувати та документально підтвердити екологічні наслідки воєнних дій. Міжнародними організаціями проведено низку досліджень з вивчення війни на Балканах, множинних інших військових конфліктах, що захлеснули Афганістан, Близький Схід, Африку, Південну Америку, і звичайно ж Україну.

Вторгнення росії в Україну призвело до тотального руйнування природного середовища по всій країні. Внаслідок пересування збройних сил в Україні відбувається невпорядковане, стихійне, лінійне та полосчасте руйнування ґрунтового-рослинного покриву, знищення трав, дрібного чагарника. Військово-інженерні роботи з будівництва оборонних та інших військових

об'єктів (окопи, блокпости, бліндажі) призводять до зміни рельєфу, утворення штучних виїмок та відвалів, переміщення ґрунту, колосального впливу на глибинні породи та рослинність [3].

Катастрофа на Каховській ГЕС призвела до того, що на площі 584 тисячі га буде неможливим ведення сільського господарства, де до російського вторгнення вирощувалося до 4 млн тон зернових на суму в півтора мільярда доларів США. Складно переоцінити діяльність наших дипломатів, яким вдалося звернути увагу світових лідерів, до цього жахливого злочину. Україною було отримано велику кількість гуманітарної допомоги від семи європейських країн.

Внаслідок терористичних обстрілів росією господарських об'єктів, мирної та критичної інфраструктури відбувається акумуляція важких металів, виділяючи в повітря, воду та ґрунти такі отруйні речовини та канцерогени. Потрапляючи до організму людини, вибухові речовини призводять до серйозних порушень роботи всіх органів та систем.

Бої в зоні високої концентрації важкої промисловості призводять до техногенних аварій, витоків токсичних відходів та палива, негативний ефект від яких поширюється на значні території, зачіпаючи Європу. Зруйновані будівлі десятиліттями виділяють канцерогенний пил. Тяжкі метали та хімікати проникають у підземні води та отруюють джерела питної води, роблячи річки та водоймища непридатними для проживання. Через руйнування цивільної інфраструктури понад 4 млн людей в Україні виявилися позбавленими доступу до чистої питної води. За даними ООН в еміграції виявилось 6,24 млн українських біженців. І це все лише за дослідженими на даний момент наслідками [2].

У зазначеній ситуації збройний конфлікт на території України призвів до серйозних екологічних наслідків, що відображаються на природних ресурсах та екологічних системах. Окрім людських втрат, порушення міжнародних стандартів та національного законодавства спричиняє значну шкоду навколишньому середовищу. Складність ситуації полягає в тому, що вона виходить за рамки звичайних воєнних дій і має серйозні екологічні наслідки. Такі злочини можуть бути трактовані як екологічний злочин, або екологічний злочин проти миру та безпеки людства, відомий також як «екоцид». Визначення таких понять у міжнародному праві є важливим для визначення відповідальності за такі дії та захисту екологічних інтересів та прав людини в умовах збройного конфлікту.

На даний момент поняття «екоцид» не має чіткого визначення в рамках міжнародного гуманітарного права. Однак існують заклики до визнання екоциду як міжнародного злочину, що відбуваються на різних рівнях міжнародних дискусій [4]. Деякі науковці та активісти вважають, що поняття екоциду повинно бути включено до міжнародного кримінального права як злочин проти миру та безпеки людства. Проте на сьогоднішній день такий статус екоциду не має

офіційного визначення в міжнародних правових документах, таких як Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Враховуючи шкоду, заподіяну екологічними порушеннями, такими як забруднення повітря, води та ґрунту, масове вимирання видів і зруйнування екосистем, можна аргументувати, що вони також є серйозними порушеннями прав людини, тому наразі можуть бути визнані як злочини проти людства [1].

Немало важливим ключовим аспектом стратегій міжнародного співробітництва у збереженні екології в умовах збройного конфлікту на території України є впровадження п'ятої Женевської конвенції, яка стосується захисту цивільного населення під час війни. Ця конвенція надає важливі правові гарантії та зобов'язання для держав-учасниць щодо захисту середовища та забезпечення безпеки цивільного населення в умовах військових дій. Вона передбачає заборону неконтрольованого викидання токсичних речовин, знищення екосистем та інші дії, які можуть призвести до серйозного забруднення довкілля та загрози здоров'ю людей. Заснована на принципах гуманітарного права, п'ята Женевська конвенція спрямована на зменшення страждань цивільного населення під час війни та мінімізацію негативного впливу воєнних дій на навколишнє середовище. Її ефективне впровадження та дотримання всіма сторонами конфлікту є важливою передумовою для забезпечення стабільності та відновлення екологічного балансу в постраждалих регіонах України [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що руйнівна діяльність воєнних дій, які включають не контрольоване викидання токсичних речовин, забруднення водних джерел та знищення природних екосистем, має серйозні наслідки для навколишнього середовища та здоров'я людей. У цих умовах необхідно розглядати співпрацю міжнародних лідерів у двох напрямках. По-перше, це розробка та впровадження міжнародних нормативних інструментів, спрямованих на захист навколишнього середовища в умовах збройного конфлікту. По-друге, важливо вдосконалювати механізми гуманітарної допомоги та реагування в разі надзвичайних ситуацій для швидкого та ефективного втручання у відновлення екологічного балансу та підтримки постраждалих населених пунктів. Тільки шляхом згуртованої дії міжнародної

спільноти можна забезпечити належний захист природи та здоров'я громадян в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. HOW DO WE MAKE ECOCIDE AN INTERNATIONAL CRIME? [Електронний ресурс] // Stop Ecocide International – Режим доступу до ресурсу: <https://www.stopecocide.earth/making-ecocide-a-crime>.
2. Operational D. P. Ukraine Refugee Situation [Електронний ресурс] / Data Portal Operational. – 2023. – URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
3. Ukraine War Environmental Consequences [Електронний ресурс]. – 2022. – URL: https://uwecworkgroup.info/wp-content/uploads/2022/07/UWEC-Issue-1_rus.pdf.
4. Овчинніков О. На шляху до міжнародного визнання екоциду [Електронний ресурс] / Олексій Овчинніков // Ukraine War Environmental Consequences Work Group. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://uwecworkgroup.info/uk/on-the-path-to-international-recognition-of-ecocide/>.
5. Садова Т. С. Захист довкілля під час збройних конфліктів у перспективі ухвалення П'ятої Женевської конвенції [Електронний ресурс] / Т. С. Садова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/268641/264178>.

Ключові слова: злочини проти екології, екоцид, міжнародне співробітництво, п'ята женеvська конвенція, воєнний конфлікт, Україна.

Key words: crimes against ecology, ecocide, international cooperation, the fifth Geneva Convention, military conflict, Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Грушко М.В.

Азевич Марина Геннадіївна, Бричка Софія Федорівна

студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Традиційно виокремлюється три покоління прав людини, проте неможливо ігнорувати четверте покоління людини, виникнення якого пов'язують з розвитком медицини, інновацій та технічним прогресом, що впливає на зміну, виникнення та припинення тих чи інших суспільних відносин, а також розвиток системи прав людини.

На відміну від інших від інших поколінь прав людини, четверте покоління прав людини не має чіткого визначення та переліку прав. Новітні

права можуть зачіпати найрізноманітніші сфери суспільних відносин, тому проблема регламентації таких прав гостро стоїть у багатьох державах сучасного світу [4].

Деякі науковці відносять до прав четвертого входять так звані «права, пов'язані з генною інженерією», права, які є предметом доктринальних дебатів щодо їх визнання або заборони певної діяльності. До цієї ж категорії можна віднести так звані права майбутніх поколінь, а також права, які не можуть належати ні окремій людині, ні соціальним групам, у тому числі націям, вони належать лише людству в цілому. Права людства стосуватимуться спільного майна всього людства. До цієї ж категорії можна віднести права, що впливають з дослідження та експлуатації космічного простору [3].

Класично вважається, що права, пов'язані з генетикою, можна віднести до цього останнього покоління прав, але навіть якщо четверте покоління саме по собі ставиться під сумнів як таке, що існує. При цьому виділяють права, які забезпечують непорушність прав особистості та недоступність людського тіла з точки зору розвитку медичної науки, генетики.

Журнал права та політичних наук запропонував додати до нього четверте покоління прав людини, включно з правами на інформаційні технології. В.А. Вітів з цього приводу робить висновок, що факторами, які дозволяють ідентифікувати інформаційні права людини саме як права четвертого покоління, є нова парадигма свободи інформації: розвиток і поширення інформаційних технологій, поява глобальної інформаційний простір, перехід до нових форм соціально-економічного устрою; зміни політичних процесів (держави з інформаційним суспільством); необхідність забезпечення самостійності дій та вибору правомірної поведінки особи на засадах рівності доступу до інформації, захисту від неповної, негативної інформації та захисту від поширення інформації про особу тощо [1].

Правова доктрина не забезпечує єдиного підходу до розуміння четвертого покоління прав людини. Серед науковців різних держав поширена практика вузького тлумачення прав людини четвертого покоління, згідно з якою конститууються конкретні окремі типи прав людини, такі як право людини на захист від стресу, право на смерть, сексуальні права, право на зміну статі чи право на доступ до Інтернету тощо. Також поширені спроби підтримати ширше тлумачення прав людини четвертого покоління. Однак, незважаючи на визнання кількох різних типів прав людини як прав людини четвертого покоління, таких як право на мир, права на навколишнє середовище, соматичні права, ядерну безпеку та космічні права, їхні автори також вважають права людини четвертого покоління вичерпним переліком, а не припускають можливість подальшої еволюції диференціації їх типів [2].

Підходи до розуміння четвертого покоління прав людини, засновані на вичерпних переліках прав людини, слід вважати дискусійними, оскільки останнє перебуває в зародковому стані і ще не набуло остаточної форми. Тому, оскільки

міжнародне співтовариство виробило єдиний підхід до розуміння прав людини четвертого покоління та нормативно окреслило його в зручній міжнародно-правовій формі, пропонується характеризувати перелік прав людини четвертого покоління як невичерпний, що є, відкритий для розширення.

Розглядаючи проблему становлення четвертого покоління прав людини, ми врахували важливі аспекти цього питання. Четверте покоління прав людини виникає в контексті сучасних викликів, пов'язаних з розвитком медицини, інновацій та технічного прогресу. Новітні права можуть зачіпати найрізноманітніші сфери суспільних відносин, і їхнє регулювання стає актуальним завданням для багатьох держав.

Отже, для вирішення проблематики становлення четвертого покоління прав людини важливим буде сприяти подальшому науковому дослідженню цього питання з метою визначення конкретних прав, які можна віднести до четвертого покоління, розвивати міжнародну співпрацю для унормування правових механізмів регулювання нових сфер прав людини та залучати громадськість та експертів для обговорення та вироблення консенсусу щодо конкретних прав, які слід визнати четвертим поколінням прав людини.

Лише шляхом спільних зусиль та виважених підходів можна досягти прогресу у визначенні та захисті прав людини у змінному сучасному світі.

Список використаних джерел

1. The generations of human's rights. URL: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/cornescu_adrian_vasile.pdf (дата звернення: 09.03.2024).
2. Human rights of the fourth generation in a single educational area // journal of law and political sciences. – 2021. URL:

<http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5100/1/vol.29.%20issue4%202021.2-307-326.pdf> (дата звернення: 09.03.2024).

3. Kokhan L. Human rights of the fourth generation in a single educational area. 2020. URL: <http://surl.li/skoxp> (дата звернення: 08.03.2024).

4. The fourth generation of human rights: realities and prospects for Ukraine URL: режим доступу до ресурсу: http://www.lsej.org.ua/3_2019/11.pdf (дата звернення: 08.03.2024).

Ключові слова: права людини; покоління прав людини; четверте покоління прав людини; соматичні права.

Keywords: human Rights; generation of human rights; the fourth generation of human rights; somatic rights.

Науковий керівник: доцент, к.ю.н. Дронов В.Ю.

Бойко Вероніка Романівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

THE ISSUES OF INTERNATIONAL HUMAN PROTECTION IN CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION

Over the past decade, the world has witnessed brutal military conflicts that have resulted in large numbers of civilian deaths. During such conflicts, the basic principles of international humanitarian law and the protection of human rights are violated. Unfortunately, we observe most of these violations in connection with military activities, in particular, in the context of the war that the Russian Federation started against Ukraine in 2022. Over the years, many international agreements aimed at protecting the civilian population and military personnel in peacetime and during military conflicts have been concluded. However, in modern conditions, these norms do not effectively protect people's rights during war and do not provide adequate protection against authoritarian regimes.

The essence of international protection is the application of legal, diplomatic, political and other means to ensure the protection of the rights and interests of individuals, groups or nations in the international context. The main goal of international protection is to prevent human rights violations, international conflicts, terrorism, aggression and other forms of violence, as well as to ensure justice and development of international relations based on the principles of law and justice [1, p. 60-66].

International human rights law (IHL) and international humanitarian law (IHL) aim to protect the dignity and humane treatment of all persons. Traditionally, IHL applies only in times of war between states, while IHL was created to protect people in peacetime. However, in today's world, these two branches of law are increasingly

intertwined. IHL norms are more often used during armed conflicts, and regional human rights organizations include the rules of hostilities in their assessments of human rights violations during war. Thus, both of these types of law interact and complement each other, aimed at protecting human rights and dignity in all situations, even in times of conflict [4, p. 55-57].

Subjects who receive protection from the norms of international humanitarian law (IHL) are various categories of persons who are in armed conflicts. First, these are the fighters who participate in the war. They are not considered "protected persons" because they can be attacked by the enemy. However, IHL contains provisions that protect combatants from the use of methods of warfare that may cause them excessive suffering or death. Secondly, these are wounded or sick fighters, or those who are in a state of inactivity due to injury, illness or accident. Their rights are stipulated in the Geneva Conventions. Thirdly, these are prisoners of war — fighters who surrendered or were captured by the enemy. Their rights are protected by Geneva Convention III. Finally, there are civilians under enemy control. IHL has rules protecting them from undue interference and excessive violence [2].

The Geneva Conventions of 1949 and Additional Protocols to them since 1977 establish a clear obligation for the parties to armed conflicts to protect the civilian population and objects from attacks [2-5].

The civilian population needs the protection of international humanitarian law in two cases. First, during the active stage of the armed conflict, in order to avoid being attacked and the consequences of the use of force against military facilities and enemy fighters. Secondly, when the civilian population finds itself under the control of the enemy, for example, on the territory of a state to which they do not belong. In the first case, the principles of distinction and proportionality are applied. In the second case, the main source of international humanitarian law is the Geneva Convention (IV), which protects the civilian population at all times and in all circumstances when they find themselves under the authority of one of the parties to the conflict or an occupying power of which they are not nationals [2].

The Geneva Convention (IV) relating to the protection of civilians in time of war contains a number of general rules that apply to all persons who enjoy the protection of international humanitarian law. These regulations cover aspects such as the creation of sanitary and safe zones, the conduct of evacuation and the provision of medical assistance. In addition, it contains provisions on guarantees of humane treatment of protected persons, covering enemy nationals in the territory of the parties to the conflict and civilians in the occupied territory [2].

International agreements on the protection of human rights remain extremely important, even when dealing with internal armed conflicts. One of the main reasons for this is that these documents contribute to the expansion and improvement of the various protection mechanisms provided for by international humanitarian law. This

is achieved by including human rights obligations in the basic principles of humanity, which are enshrined in general article 3 of these agreements.

Protecting the life of every person is the most important task of every state, because human life has the highest value. The right to life is recognized as a basic human right in accordance with international norms and has the status of a mandatory norm of general international law, which means that its deviation is unacceptable even in extraordinary circumstances.

Thus, the Convention on the Protection of Human Rights considers the right to life one of the most fundamental provisions. This right is also included in the International Covenant on Civil and Political Rights [6]. These documents state that even in extraordinary circumstances, derogation from the right to life is inadmissible (according to Article 15 of the Convention and Article 4 of the International Covenant). Thus, this right is fundamental and the most inviolable for every person [3].

Thus, modern conflicts and military operations require an effective mechanism for the protection of basic human rights and freedoms. The international community, including bodies and institutions specialized in the field of human rights, should jointly strive to ensure the inviolability and decent treatment of citizens in the conflict zone. This involves taking concrete measures to prevent human rights violations, ensure access to humanitarian aid and ensure accountability for crimes against humanity. Such international protection is key to ensuring the humane treatment of persons in conflict zones and ensuring the dignity and safety of every person, regardless of circumstances or location.

Список використаних джерел

1. Razumovsky O. S. Protection of human rights related to the violation of Art. 2 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) in conditions of armed conflict. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. 2022. Issue 70. P. 141-145.

2. Geneva Convention on the Treatment of UN Prisoners of War; Convention, Agreement, Regulation dated 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#

3. Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Shcherbina M.G. Protection of human rights in conditions of armed conflict. Collection of theses of the round table dedicated to the 72nd anniversary of the adoption of the Universal Declaration of Human Rights (Kyiv, December 10, 2020). Kyiv: DNDI of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2021. 165p.

5. Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949, relating to the protection of victims of armed conflicts of a non-international nature (Protocol

II), dated 8 [...] of the UN; Protocol, International document dated June 8, 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200

6. International Covenant on Civil and Political Rights (the International Covenant was ratified by Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR No. 2148 VIII (2148-08) dated October 19, 1973). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#

Key words: human rights protection, human rights activities, measures of legal protection, international standards, international protection.

Бричка Софія Федорівна

*студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗЗБРОЄННЯ ЗА СТАТУТОМ ООН

Питання роззброєння набуло особливої актуальності після Другої Світової війни, коли людство побачило усі жахіття, спричинені війною. Тому, після її закінчення, з метою зберегти світ через розвиток міжнародного співробітництва та забезпечення колективної безпеки, була створена Організація Об'єднаних Націй [1].

Найвагоміший внесок у розгортання міжнародної безпеки дає імплементація принципу роззброєння, викладеного в Статуті ООН. Принцип роззброєння бере початок свого формального закріплення у Декларації ООН про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами 1970 р. У рамках ООН протягом багатьох років функціонують Конференція з роззброєння, Перший комітет Генеральної Асамблеї ООН та Комісія ООН з роззброєння.

Генеральна Асамблея та інші органи ООН за підтримки Управління з питань роззброєння працюють в ім'я міжнародного миру та безпеки, сприяючи ліквідації ядерної та інших видів зброї масового знищення, а також міжнародно-правовому регулюванню звичайних озброєнь.

З моменту свого заснування Організація Об'єднаних Націй постійно наголошувала на багатосторонньому роззброєнні та контролі над озброєннями, як на вирішальних елементах у своїх зусиллях з підтримки глобального миру та безпеки [3]. Організація приділяє особливу увагу скороченню та остаточному знищенню ядерної зброї, утилізації хімічної зброї та зміцненню заборони біологічної зброї, які становлять серйозну загрозу для людства [5].

Незважаючи на те, що головні цілі залишалися незмінними, характер і масштаб дискусій і переговорів змінювалися у відповідь на зміну політичного ландшафту та міжнародної динаміки.

Міжнародна спільнота веде активну боротьбу з розповсюдженням стрілецької зброї, легких озброєнь і протипіхотних мін, які становлять серйозну

загрозу для суспільства та завдають шкоди цивільному населенню, особливо жінкам і дітям.

Колективні зусилля призвели до створення численних багатосторонніх договорів і механізмів, призначених для регулювання, обмеження або викорінення певних категорій зброї.

Серед основних договорів у сфері роззброєння можна вважати Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року. Потреба у договорі виникла у зв'язку з величезною руйнівною силою, реалізованою при розробці і використанні атомної бомби під час Другої світової війни. Ця угода надає виключні права на володіння ядерною зброєю п'яти постійним членам Ради Безпеки ООН: Росії, США, Великій Британії, Франції та Китаю [2]. Ці країни взяли на себе зобов'язання утримуватися від передачі ядерної зброї неядерним державам, а неядерні держави, натомість, зобов'язалися утримуватися від її придбання будь-якими способами.

Організація Об'єднаних Націй активно намагалась ліквідувати інші види зброї масового знищення різних типів і в різних контекстах. У 1970 році Генеральна Асамблея схвалила договір про заборону розміщення зброї масового знищення на морському дні. Конвенція, що забороняє виробництво, накопичення і використання біологічної зброї, була схвалена Асамблеєю в 1971 році і набула чинності в 1975 році, хоча багато держав ніколи не приєднувалися до неї [4].

У 1991 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про реєстрацію звичайних озброєнь, яка зобов'язувала держави подавати інформацію про великі міжнародні поставки озброєнь. Протягом перших кількох років існування реєстру менше половини членів ООН подали необхідну інформацію; До 2000 року близько трьох п'ятих урядів подавали річні звіти [4].

У 1993 році було відкрито для підписання Конвенцію про заборону хімічної зброї, яка забороняла розробку, виробництво, накопичення та застосування хімічної зброї і закликала знищити наявні запаси протягом 10 років.

Також важливим досягненням ООН є Договір про торгівлю зброєю 2013 року, який став важливим етапом у зусиллях міжнародного співтовариства у сфері регулювання міжнародної торгівлі звичайними озброєннями та сприянню миру та безпеці. Адже навіть звичайна зброя призводить до людських страждань, політичних репресій, злочинності та терору серед цивільного населення. Незаконні поставки зброї можуть дестабілізувати цілий регіон, уможливити порушення ембарго на постачання зброї та сприяти порушенню прав людини в країнах, які переживають конфлікти та високий рівень насильства. Держави, які постраждали від конфліктів або повсюдної злочинності, мають найбільші труднощі в досягненні Цілей сталого розвитку [5].

У підсумку, важливо підкреслити значення Організації Об'єднаних Націй у забезпеченні міжнародного миру та безпеки. Її внесок у зменшення озброєнь та боротьбу за заборону ядерної, біологічної, хімічної та іншої зброї масового

ураження не може бути переоцінений. Спільні зусилля ООН із міжнародними партнерами є ключовим фактором у забезпеченні стабільності та безпеки нашого світу.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] – URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї [Електронний ресурс]. – 01.07.1968. – URL: Договір про нерозповсюдження ядерної з... | від 01.07.1968 (rada.gov.ua)
3. About us [Електронний ресурс] // United Nations – URL: <https://www.un.org/en/about-us>.
4. Arms control and disarmament [Електронний ресурс] // Britannica – URL: <https://www.britannica.com/topic/United-Nations/Arms-control-and-disarmament>.
5. Disarmament [Електронний ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.un.org/en/global-issues/disarmament>.

Ключові слова: Статут ООН, роззброєння, договори, міжнародна безпека, ядерна зброя.

Key words: UN Charter, disarmament, treaties, international security, nuclear weapons.

Науковий керівник: асистент Бугаєць А. С.

Бричка Софія Федорівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ ПІЛОТНИХ РІШЕНЬ ЄСПЛ СУДАМИ УКРАЇНИ

Однією з проблем роботи Європейського суду з прав людини є перевантаження та велика кількість заяв, яка з кожним роком збільшується. Кожного року до ЄСПЛ надходить приблизно 50 000 заяв, які потребують розгляду. Серед них є також однотипні справи, які створюють зайве навантаження на Суд [5].

Протоколом №14 були внесені організаційні зміни до роботи ЄСПЛ, проте зрозуміло, що ці зміни лише частково вирішити цю проблему [1]. Більш важливим є покращення національного законодавства держави-учасника Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року.

З цією метою, Суд протягом останніх років впровадив у практику процедуру «пілотних рішень», які направлені забезпечення належного захисту прав і свобод осіб, які знаходяться під юрисдикцією держави. Метою «пілотних рішень» є привернення уваги держави до системної проблеми національного

законодавства, що стають причиною звернення до суду великої кількості однотипних заяв [1].

Застосування пілотної процедури може відбуватися у двох випадках: при наявності проблеми, яка повторюється велику кількість разів та при наявності справ, що впливають з системного неправильного функціонування адміністративних та правозастосовних органів правової системи держави, що мають стійку та вкоренілу природу [2].

Ратифікуючи Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Україна надала згоду на виконання усіх рішень ЄСПЛ, у яких вона є стороною [3]. Тому усі рішення, які виносить ЄСПЛ проти України є обов'язковими для неї.

Виконання рішень Суду поділяються на такі аспекти: виплата відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, а також заходів загального характеру, спрямованих на попередження випадків аналогічних порушень у майбутньому. У контексті «пілотних рішень» більш важливими є засоби загального характеру [2].

Процедура застосування пілотного рішення полягає у тому, держава повинна негайно, не пізніше, ніж протягом одного року від дати, коли рішення стає остаточним, впровадити в національній правовій системі відповідний механізм юридичного захисту або комбінацію таких механізмів. Крім того, вона повинна забезпечити, щоб ці механізми відповідали ключовим критеріям, встановленим Судом у своїй практиці та згаданим у даному рішенні, як у теорії, так і на практиці.

Найбільш відомою справою, щодо якої була застосована процедура «пілотних рішень» є «Іванов проти України». Структурні проблеми, на існування яких Суд вказує в цій справі, мають широкомасштабний і комплексний характер. За аналогією до цього рішення Суд надалі ухвалив приблизно 6 тисяч рішень.

Проте навіть винесення «пілотного рішення» не забезпечує осіб від порушення її прав у схожих ситуаціях. Прикладом може бути справа «Бурміч та інші проти України». З огляду на те, що ситуація з виконанням судових рішень і далі залишається незмінною, ЄСПЛ прийняв рішення об'єднати в одній справі більше ніж 12 тисяч однотипних заяв та задовольнив їх, не розглядаючи по суті. Висновок, який зробив Суд, полягає в тому, що Україна порушила права своїх громадян, які вирішили судові питання на свою користь, але не можуть домогтися забезпечення виконання цих рішень. [4].

У підсумку, важливо підкреслити значення «пілотних рішень» у системі Європейського суду з прав людини. Вони надають змогу розглянути якомога більше скарг, що надсилаються до Суду з кожним роком у все більшій кількості. Не дивлячись на те, що існують проблеми застосування «пілотних рішень» на

національному рівні, винесення цих рішень дає громадянам упевненості, що правосуддя не має ілюзорного характеру.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко О.А. Правова природа "пілотних рішень" Європейського суду з прав людини/ А.О. Гончаренко // Форум права. - 2012. - № 4. - С. 243-249 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/1/Goncharenko.pdf>
2. Іванов А. Пілотні рішення Європейського суду або хто винен насправді [Електронний ресурс] / А. Іванов // Судово-юридична газета. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/sfnxc>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Мороз В. «Бурміч проти України»: неостаточна остаточність [Електронний ресурс] / В. Мороз // Юридична газета. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/burmich-proti-ukrayini-neostatochna-ostatochnist.html>.
5. Пілотні рішення [Електронний ресурс] // European Court of Human Rights. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/factsheet-5-fs-pilot-judgments-uk/1680a22060>

Ключові слова: «пілотні рішення»; ЄСПЛ; Конвенція про права людини і основоположні свободи; рішення ЄСПЛ.

Key words: "pilot solutions"; ECHR; Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms; decision of the ECHR.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Канєнберг-Сандул О.К.

Велико-Іваненко Алєкса Сергіївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОЦИД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Вторгнення росії на території України завдає колосальних збитків відносно екології. Адже росія використовує екоцид як спосіб ведення війни, знищуючи, забруднюючи підконтрольні території, задля унеможливлення ведення сільськогосподарської діяльності.

Однією з основних причин екологічних проблем на окупованих територіях є військова діяльність, яка включає використання важкої техніки та боєприпасів із шкідливими речовинами. Це зумовлює забруднення ґрунтів, водойм, повітря та інфраструктури. Це призводить до загибелі водних організмів, зміни водної фауни та флори, а також ускладнити ситуацію з водопостачанням для місцевого населення. Відслідковуються

збільшення тяжких захворювань спровоковані військовими діями, які провокують забруднення атмосфери важкими металами та сірчаною кислотою.

Руйнування Каховської дамби є прикладом впливу екоциду на значні сфери, такі як, затоплення значної території, знищення природних територій проживання рідкісних тварин та знищення сільського господарства на прилеглих територіях [1].

Внаслідок вибухів та застосування важкої техніки, можуть призводити до знищення тварин та їх ареалу. Це стосується як диких, так і домашніх тварин, що призводить до порушення екосистем та втрати біорізноманіття. Зокрема, прокурори Спеціалізованої екологічної прокуратури Одеської обласної прокуратури відкрили справу через масове винищення об'єктів тваринного світу внаслідок збройної агресії росії проти України [2].

Ефектом екоциду є зміни кліматичних умов та продовольчої кризи в усьому світі, оскільки Україна є сільськогосподарською державою, яка експортує на всесвітній ринок зерно та харчову олію.

Так росія завдає значної шкоди екосистемі України, порушуючи міжнародні договори, такі як Женевські Конвенції від 1949 року та їх три Додаткових протоколи, які регулюють поведінку сторін у воєнний час. Також її дії становлять порушення Конвенції ООН про заборону військового чи будь якого іншого негативного впливу на екологію (ENMOD) [3].

В законодавстві України вже є визначення «Екоцид». І наразі українське суспільство просуває ідеї визнання Екоциду як злочину, яке, можливо, буде включено до Римського статуту Міжнародного кримінального суду як нова стаття. Це визначення означає, що дії, які спричиняють серйозну, широкомасштабну або тривалу шкоду навколишньому середовищу і здійснюються з усвідомленням цієї можливості, вважаються

незаконними або безпідставними за Конвенцією ООН про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого впливу на екологію (ENMOD) [4].

Визнання міжнародним співтовариством «Екоциду» як злочину, могло б покращити правову систему для притягнення до відповідальності сторін які зважають на наслідки проти людяності.

Список використаних джерел

1. <https://www.euam-ukraine.eu/news/ecocide-in-ukraine-won-t-go-unpunished-united-for-justice-united-for-nature/>
2. <https://uanimals.org/stopecocideukraine/uanimals-provely-aktsiiu-stop-ecocide-ukraine-u-trokh-stolytsiakh-yevropy/>
3. <https://hromadske.ua/posts/u-chornomu-mori-masovo-ginut-delfini-pravoohoronci-vidkrili-spravu-cherez-ekocid-na-tli-dij-rf>
4. <https://suspilne.media/647518-podia-2023-roku-pidriv-kahovskoi-ges-ta-jogo-naslidki-dla-hersonsini/>
5. <https://epi.yale.edu/>
6. <https://zaborona.com/interactive/russian-war-inpacts/>

Ключові слова: екоцид, тероризм, збройна агресія.

Key words: ecocide, terrorism, armed aggression.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Грушко М.В.

Виходець Олена Олександрівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРАЇНАХ ІСЛАМСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Сучасний світ стає свідком динамічного поширення демократичних цінностей у багатьох ісламських країнах. Цей процес супроводжується прийняттям ними загальновизнаних світовою спільнотою прав людини. Незважаючи на певні труднощі та перешкоди, які виникають на цьому шляху, вони стають предметом пильної уваги з боку юристів-практиків, політиків та науковців.

Проблематика дослідження прав людини однією з найактуальніших у сучасній юридичній науці. Багато відомих науковців, таких як Х. Бехруз, Р. Давид, Н. Жданов, А. Массе, М. Марченко, Н. Оніщенко, А. Саїдов, Л. Сюкияйнен, В. Чиркін та інші, присвятили свої праці вивченню проблем мусульманського права. Незважаючи на значну увагу до цієї теми, суспільні трансформації, що відбуваються у світі, роблять питання прав людини в ісламі ще більш актуальним. Це пов'язано, зокрема, з існуючими дискримінаційними

елементами щодо жінок та численними порушеннями прав людини в мусульманських країнах [4, с.167].

Питання захисту прав людини залишається актуальним і на сьогоднішній день, і особливо цікавим воно стає, коли мова йде про ісламські країни. Цікаво розглянути дану проблему з точки зору базових прав людини, які є звичними для жителів романо-германської правової сім'ї і гарантуються міжнародно-правовими договорами.

Необхідно зазначити щодо класифікації мусульманських державах за ступенем демократизації та дотримання прав людини:

- однопартійні диктатури (Ірак, Сирія, Лівія, Судан, Ємен, Туніс, Афганістан), характерними особливостями яких є суворі обмеження особистих прав та свобод, піддавання ЗМІ цензури та репресіями щодо інакомислення;
- багатопартійні режими (Єгипет, Йорданія, Ліван, Марокко, Алжир, Кувейт, Палестина) - лімітування повноважень законодавчої гілки влади, можливість права на свободу слова та організації, проте в чітко окреслених межах, в разі порушення яких застосування фізичної сили органами правопорядку);
- традиційні ісламські режими (Саудівська Аравія, Катар, Бахрейн, Оман, ОАЕ, Іран (неарабський), Пакистан, правовий режим яких ґрунтується на традиційних ісламських цінностях та програмах виконавчої гілки влади з деякими зауваженнями, зумовленими пред'явити більш сучасний образ прав щодо жінок та меншин, які не завжди відповідають загальновизнаним нормам [2, с.33].

Мусульманська правова система має унікальну особливість, яка відрізняє її від правових систем інших релігій - взаємозв'язок віросповідання, права та моральних цінностей. Теорія мусульманського права стверджує, що саме дана релігія вбачає людей повноцінними, рівними перед законом, незалежно від соціального становища, кольору шкіри чи мови. Основною метою шаріату є служіння людині щодо задоволення її базових потреб та полегшення існування. Ісламська концепція прав людини вбачає взаємозалежність людини, общини (умма), суспільства, країни та Аллаха. Важливу роль в регламентуванні правового становища людини відіграє Священна Книга - Коран (наприклад, 74-а сура щодо визнання державою основоположних прав та свобод мусульманина) [3, с.47].

Однією із ключових подій в ісламському середовищі стало публікування Ісламською радою 19 вересня 1981 році Загальної ісламської декларації прав людини, яка присвячена пророку Магомеду, підґрунтям якої стали Священний Коран та Сунна. Основоположними засади даного нормативного акту полягають в рівності всіх людських істот, неможливості їх дискримінації за будь-якими проявами, право на свободу від народження, гарантування та повага до інституту сім'ї, рівність перед законом, суворі заборона рабства, визнання влади як священної, право на власність, свободу пересування та місця

проживання та можливості брати активну участь в політичному, культурному чи релігійному житті.

Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 року є ще одним нормативно-правовим актом щодо захисту прав людини, яка не маючи загальнообов'язкового характеру, підтверджує верховенство шаріату над природними права та свободами особи. Основним призначення даного міжнародної угоди стало утвердження та уніфікація поглядів ісламських держав щодо захисту прав людини. Саме цей документ став підвалиною для прийняття Арабської хартії прав людини - правовий фундамент міжнародного співробітництва в даній сфері [1, с.20].

Механізмом правозастосування даних міжнародно-правових актів є діяльність Ліги Арабських Держав (далі - ЛАД), в основі якої три ланки: Рада Ліги, Постійні комітети і Генеральний секретаріат. Дана організація сформувала спеціалізовані установи для систематизації економічної і соціальної політики. Рада Ліги є керівним органом в структурі ЛАД, до якого входять всі мусульманські країни, функціональним призначенням якої є виконання міжнародних угод, ратифікованих країнами-членами, забезпечення миру, запобігання агресії з боку інших держав, співробітництво з міжнародними організаціями щодо гарантування миру та безпеки. Відповідно до Договору 1950 року про колективну безпеку прогнозувалось утворення 10 Постійних комітетів, які спеціалізуються на економічних, соціальних, фінансових питань для подальшої їх ефективної реалізації. Важливим елементом організаційно-структурної системи ЛАД є Генеральний секретаріат, основним завданням якого є адміністративна та технічна відповідальність, скликання Ради, гарантування виконання міжнародних угод.

Необхідно зауважити щодо причин недосконалості та неефективності інструментів забезпечення прав людини в арабських країнах: прогалини в законодавстві (невідповідність загальновизнаним принципам в галузі захисту прав людини, недопущення демократизації (правління зосереджене в руках однієї особи чи політичної партії, утвердження традиційних поглядів та низький показник правосвідомості громадян.

Наразі в наукових працях вчених активно ведуться дискусії щодо відповідності засадам ісламу процесу демократизації, щодо співвідношення релігійних норм, із світобаченням про демократичне правління чи впровадження елементів демократії в суспільно-політичне життя мусульманських країн. Так, спостерігається тенденція розширення основ демократизму на політичній арені - утвердження вільного волевиявлення на виборах до парламенту (Туніс, Алжир, Єгипет), захисту прав людини - формування передумов для можливості реалізації жінки в суспільно-

політичному житті держави - надання політичних прав (Бахрейн, Оман та Кувейт) [4, с.169].

Незважаючи на значні кроки мусульманських країн в сфері захисту прав людини, гострою проблемою залишається нерівноправне становище чоловіка та жінки - побиття дружин своїми чоловіками, можливість одруження мусульманина з жінкою, яка не сповідує його релігію та аналогічна заборона для жінки-мусульманки щодо обрання собі чоловіка іншого віросповідання, виокремлення вдвічі більше долі спадщини особі чоловічої статі, ніж жіночої.

У галузі захисту прав людини мусульманське право нерідко піддається критиці через неможливість впровадження засади універсалізму (поділ світу на мусульманський та немусульманський), правова регламентація зосереджена в країнах, основною релігією яких є іслам (локальний характер).

Список використаних джерел

1. Коваленко Я. Джерела прав людини у країнах ісламського регіону. *Юридична газета*. 2020. №3. С.19-23. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/dzherela-prav-lyudini-u-krayinah-islamskogo-regionu.html>
2. Слюсар К. С. Права людини в мусульманському праві. *Право і суспільство*. 2017. №1. С. 32–36
3. Хашматулла Бехруз. Ісламські традиції права: монографія. Одеса: НУ "ОЮА", 2006. 269 с.
4. Чепульченко Т. О. Права людини в ісламі. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право*. 2011. №1. С. 166–171.

Ключові слова: права людини, захист прав людини, ісламське право, мусульманські держави .

Key words: human rights, protection of human rights, islamic law, Muslim countries.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб Г.М.

Войтова Катерина Русланівна, Даніленко Анастасія Вікторівна

студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Збройні конфлікти залишають глибокі й тривалі відбитки на суспільстві, особливо на його найвразливіших членах — дітях. В Україні, де військові дії призводять до масштабних людських трагедій, психологічні та соціальні наслідки для дітей набувають особливої актуальності. Ці наслідки варіюються

від безпосередніх травм, спричинених втратою домівок, близьких, до тривалого впливу стресу, страху та невизначеності щодо майбутнього.

З 24 лютого 2022 року Україна зіткнулася з повномасштабною війною, яка триває уже два роки, переповнених страхом, небезпекою та боротьбою за виживання. Протягом цього часу мільйони дітей в Україні були змушені залишити свої домівки, втратили можливість відвідувати школу, а також доступ до медичних послуг та чистої води. Їхні дитячі кімнати замінили укриття, ліжечка — лавками в метро, а замість шкільних дзвінків вони чують сигнали повітряної тривоги. Воєнні дії безжально відібрали дитинство у багатьох українських дітей.

Війна в Україні має значний та багатогранний вплив на дитяче здоров'я, що охоплює фізичні, психологічні та соціальні аспекти. Наслідки війни для дітей є глибокими і можуть мати довгострокові негативні наслідки на їхнє майбутнє.

Слід ретельно проаналізувати вплив війни в Україні на дитяче здоров'я, освіту та психологічний стан, а також роль міжнародної спільноти у захисті прав дитини, оскільки наслідки війни для дітей є глибокими і можуть мати довгострокові ефекти на їхнє майбутнє.

По-перше, це фізичне здоров'я, адже війна призводить до прямих фізичних травм серед дітей, включаючи поранення від обстрілів, вибухів та мін. Не менш важливим є вплив на доступ до медичної допомоги. Медичні заклади можуть бути зруйновані або переповнені, що ускладнює лікування навіть звичайних захворювань або станів, не пов'язаних з війною.

Внаслідок збройної агресії росії в Україні загинули щонайменше 537 дітей. Отримали поранення понад 1269. І це лише за офіційно підтвердженими даними. Про це повідомляє Офіс генерального прокурора України від 28 березня 2024 року [1].

З моменту початку повномасштабних бойових дій, українські діти також зіткнулися з небезпекою, яку становлять міни та інші залишки війни, що можуть вибухнути. На цю проблематику не можна не звернути увагу, оскільки статистика вражає. Багато трагічних інцидентів з дітьми відбуваються через те, що вони ненавмисно знаходять і бавляться з такими небезпечними предметами, як гранати та детонатори, помилково приймаючи їх за іграшки [2]. Після тривалих бойових дій на Сході країни та двох років від початку повномасштабного конфлікту, Україна стала однією з найбільш мінних держав світу. Оцінки свідчать, що близько 30% її території можуть бути забруднені мінами або іншими вибухонебезпечними об'єктами, які спричинили смерть або поранення великої кількості дітей, багато з яких залишилися з інвалідністю на решту свого життя [3].

По-друге, психологічне здоров'я, Війна спричиняє значний стрес, тривогу та інші психологічні розлади серед дітей. Вони можуть переживати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, анкіозність та

проблеми зі сном. Втрата близьких, свідки насильства, страх та невизначеність значно впливають на психологічний стан дитини.

Щодня маленькі українці потрапляють під обстріли. Деякі з них стають свідками найжахливішого — загибелі рідних [3].

По-третє, дитинство без школи. Війна поставила під загрозу освіту, а відтак і майбутнє дітей в Україні. Близько 5,3 мільйона з них стикаються з перешкодами в доступі до навчання, зокрема приблизно 3,6 мільйона безпосередньо постраждали від закриття шкіл. Також двоє з трьох переміщених дітей лишаються не включеними до національних систем освіти країн, що приймають біженців з України.

Через це українські діти ризикують втратити критичні для навчання та соціального розвитку роки. За даними Міністерства освіти і науки України, з початку повномасштабної війни понад 2600 шкіл було пошкоджено, а більш як 400 зруйновано вщент [3].

Велику роль у вирішенні посталої проблеми у житті маленьких українців вирішує міжнародна спільнота, що відіграє ключову роль у захисті прав дитини під час війни в Україні, працюючи на різних рівнях та через різні механізми, щоб мінімізувати вплив конфлікту на дітей та забезпечити дотримання їхніх прав. Відомо, що Конвенція ООН про права дитини 1989 року у ст. 1 визнає дитиною кожную людську істоту до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше, аналогічно визначено у п. С ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство 1997 року.

До прикладу, міжнародні організації, такі як ООН та її спеціалізовані агентства (ЮНІСЕФ і ВООЗ), а також Міжнародний Червоний Хрест, активно працюють в Україні, надаючи невідкладну гуманітарну допомогу, включаючи медичну допомогу, психосоціальну підтримку, освітні програми та забезпечення базовими потребами. Вони також сприяють захисту дітей від насильства, зловживань і експлуатації.

Також міжнародна спільнота вдається до таких інструментів як політичний та дипломатичний тиск. Держави та міжнародні організації використовують політичні та дипломатичні канали для тиску на сторони конфлікту з метою захисту цивільного населення та дотримання міжнародного законодавства. Вони можуть вводити санкції, використовувати платформи, як-от Рада Безпеки ООН, для обговорення ситуації та закликати до мирного врегулювання.

Міжнародна фінансова та гуманітарна підтримка важливі для забезпечення триваючих гуманітарних потреб дітей в Україні. Це включає фінансування програм забезпечення житлом, освітою, медичним обслуговуванням та психологічною підтримкою.

Не можна не сказати про ключову роль нашої держави у вирішенні захисту дітей під час війни в Україні, так само потрібно відмітити, що самі ж права дитини закріплені в таких нормативно-правових актах, як: Конституція України,

Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» та інші.

Освіта є одним з ключових аспектів захисту дитини та забезпечення її прав. Уряд розробляє та підтримує програми, спрямовані на відновлення доступу до освіти для дітей, які втратили можливість відвідувати школу через війну. Це включає створення тимчасових навчальних закладів, надання онлайн-освітніх ресурсів та підготовку вчителів до роботи в умовах кризи.

Для відновлення психічного здоров'я дітей, які пережили травматичні події через війну, Україна впроваджує програми психосоціальної підтримки та реабілітації, до прикладу, «Психологічна турбота про дітей під час військових дій від Світлани Ройз», що міститься на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України. Ці програми допомагають дітям подолати пережиті травми, адаптуватися до нових умов життя та відновити почуття нормальності та безпеки.

Щодо медичної сфери, нажаль, ситуація є досить важкою для її вирішення у повному обсязі, через великий перелік факторів, починаючи з пошкодження медичної інфраструктури, нестачи медичного персоналу, закінчуючи обмеженими запасами медикаментів і медичних витратних матеріалів, особливо щодо міст близько розташованих до лінії фронту [4].

Підсумовуючи, психологічні та соціальні наслідки війни для дітей в Україні мають глибокий і тривалий вплив. Війна призвела до широкого розповсюдження посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, анксіозності та інших емоційних порушень серед дітей. Соціально, діти стикаються з перешкодами в освіті, втратою домівок та близьких, зміною соціальних зв'язків і почуттям невизначеності щодо майбутнього. Втрата відчуття безпеки і стабільності ставить під загрозу їхнє нормальне психологічне розвиток і соціалізацію. Важливо зосередитися на забезпеченні психологічної підтримки та створенні умов для відновлення нормального життя дітей, щоб мінімізувати довгострокові негативні наслідки війни.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального Прокурор. Ювенальні прокурори: 537 дітей загинули в Україні внаслідок збройної агресії РФ (28.03.2024). URL:

<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-537-ditei-zaginuli-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

2. Радіо свобода. ООН: в Україні 69 дітей постраждали, 20 загинули через міни з лютого (15.06.2023). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrainaminy-dity/32460307.html>

3. UNICEF Україна. Стаття: Дитинство під час війни: 500 днів обстрілів, страху, але й надії (07.07.2023). URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/childhood-in-the-war>

4. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. Джуган В.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу Івано-Франківський юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія» / Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://lsey.org.ua/8_2022/12.pdf

Ключові слова: психологічні наслідки війни для дітей, соціальні наслідки війни, захист дітей, роль міжнародної спільноти у захисті прав дитини

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Грушко М.В.

Войтова Катерина Русланівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Сучасні загрози воєнної безпеки в Україні представляють собою комплексне випробування для держави, що знаходиться у вирі геополітичних протистоянь та викликів. У контексті постійної військової агресії з боку російської федерації, що розпочалася ще в 2014 році та триває по сьогодні, Україна зіткнулася з необхідністю адаптуватися до нових форм ведення війни та протидії різноманітним загрозам, що виходять далеко за рамки традиційного розуміння військового конфлікту.

В нашій державі діють закон «Про національну безпеку України» від 2018 року, а також указ президента України про рішення від ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 року, які визначають основні засади забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Саме вони формують правову та стратегічну основу для захисту України, сприяють інтеграції країни в міжнародні безпекові структури, а також забезпечують адаптацію вітчизняної системи національної безпеки та оборони до сучасних викликів і загроз.

Країна продовжує стикатися з рядом серйозних воєнних загроз, що визначаються як від зовнішніх так і внутрішніх викликів. Загрози воєнної безпеки в Україні охоплюють широкий спектр факторів – від прямої військової агресії до

гібридних та кібернетичних атак, економічного тиску, та пропаганди. Враховуючи це, розуміння та протидія цим загрозам є ключовими для забезпечення національної безпеки та суверенітету країни.

Тому, варто охарактеризувати кожен з основних видів загроз воєнної безпеки окремо для більш детального та глибокого розуміння в цілому:

- Військова агресія ззовні є однією з найсерйозніших загроз для воєнної безпеки України, представляючи собою безпосередню загрозу для суверенітету та територіальної цілісності держави, здатну викликати величезні людські, економічні та соціальні втрати. В теорії міжнародних відносин військова агресія часто аналізується через призму таких понять, як реалізм, лібералізм та конструктивізм, кожен з яких пропонує свій погляд на причини, механізми та способи протидії цій загрозі.

З 2014 року розпочалася так звана «відправна точка», коли наша країна стала ареною військового конфлікту, який змінив її політичний ландшафт і поставив перед нею численні виклики – це є анексія Криму. Цей акт був широко засуджений міжнародною спільнотою як порушення міжнародного права та суверенітету України. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 "Територіальна цілісність України", ухвалена 27 березня 2014 року, підтвердила невизнання анексії Криму [1]. Через повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року, Україна продовжує боротьбу із зовнішньою агресією з боку Російської Федерації.

- Гібридні загрози є комплексними викликами, що включають в себе різноманітні форми агресії та маніпуляції, спрямовані на досягнення політичних, економічних або військових цілей без відкритого використання військової сили. Ці загрози поєднують в собі традиційні та нетрадиційні методи, включаючи кібератаки, пропаганду, економічний тиск, та інше, з метою дестабілізації ситуації в цільовій країні та підриву її безпеки.

І саме з цього виду випливають інші підвиди, це кібератаки (їх хочеться розкрити якомога більше, оскільки це відносно новітня тенденція, яка потребує нашої уваги), економічний тиск та пропаганда:

- Кібератаки стали однією з ключових складових сучасних конфліктів, дозволяючи атакуючим сторонам завдавати значної шкоди інфраструктурі, економіці та безпеці країн-цілей без використання традиційної військової сили. Вони можуть бути спрямовані на різні цілі, включаючи державні установи, критичну інфраструктуру, корпорації та індивідуальних користувачів, і здійснюватися з різними мотивами, від шпигунства і саботажу до фінансової вигоди або політичного впливу.

Одним з основних типів є DDoS-атаки, метою яких є перевантаження ресурсів веб-сайту або мережевої служби, що робить їх тимчасово

недоступними для користувачів. Це досягається шляхом створення великої кількості запитів до сервера з багатьох джерел одночасно.

Далі, це є фішинг, спрямований на отримання конфіденційної інформації користувачів шляхом маскування під довірені джерела в електронних листах, повідомленнях або на веб-сайтах.

Експлуатація вразливостей, атаки, що використовують невідомі або не виправлені вразливості в програмному забезпеченні або операційних системах для отримання несанкціонованого доступу або завдання шкоди [2].

- Економічний тиск являє собою стратегію, що використовується для впливу на політику або поведінку іншої країни через економічні засоби. Цей тиск може мати різні форми, включаючи санкції, торговельні обмеження, маніпуляції цінами на ключові товари, такі як нафта та газ, а також обмеження доступу до міжнародних фінансових систем та ринків капіталу. Як до прикладу, втрата контролю над територією Донбасу свого часу, призвела до втрати значних економічних активів, зокрема, промислових об'єктів та природних ресурсів, а також збільшення витрат на оборону та безпеку.

- Пропаганда це є комплексна тема, яка охоплює використання інформаційних кампаній, медійних повідомлень та інших засобів комунікації з метою впливу на громадську думку, як в самій Україні, так і за її межами. З початком воєнного конфлікту, пропаганда стала важливим інструментом гібридної війни, спрямованої на дестабілізацію ситуації в країні, розкол населення та підрив довіри до українських державних інституцій [3]. російська федерація постійно вдається до використання широкого спектру пропагандистських технік, які включають дезінформацію, фальшиві новини, мову ворожнечі та інші.

Протидія сучасним загрозам воєнної безпеки в Україні вимагає глибокого розуміння та адаптації до постійно змінних умов міжнародної арени та внутрішньої політичної динаміки. Ключовими аспектами цієї боротьби є зміцнення обороноздатності, підвищення рівня кібербезпеки, стабілізація економіки, забезпечення соціальної когезії та розвиток громадянського суспільства, а також інтеграція з міжнародними стандартами безпеки.

По-перше, модернізація Збройних Сил України та оновлення оборонної інфраструктури є життєво важливими для підвищення оборонного потенціалу країни. Це включає не лише придбання новітньої техніки та озброєнь, але й підготовку військових кадрів та проведення регулярних навчань для підвищення готовності до відсічі агресії.

По-друге, у сфері кібербезпеки Україні необхідно впроваджувати розвиток національних кіберзахисних здібностей, включаючи захист критичної інфраструктури та державних інституцій. Міжнародне співробітництво у цій

галузі може сприяти обміну інформацією про загрози та розробці спільних механізмів протидії.

По-третє, економічна стабілізація та диверсифікація енергетичних джерел допоможуть Україні зменшити залежність від імпорту енергоресурсів та підвищити економічну безпеку. Залучення іноземних інвестицій та реформування внутрішньої економіки є критично важливими для забезпечення стабільного розвитку.

Щодо інтеграції з міжнародними стандартами безпеки, Україна повинна продовжувати свої зусилля щодо адаптації до стандартів НАТО та поглиблення співпраці з Європейським Союзом. Це не лише сприятиме зміцненню оборонних можливостей країни, але й відкриє нові можливості для міжнародної підтримки в сфері безпеки та оборони.

Крім того, важливо враховувати важливість законодавчих та нормативних ініціатив, що регулюють інформаційний простір та забезпечують прозорість медійного контенту. Це допоможе боротися з дезінформацією та пропагандою, що є важливою складовою гібридної війни [4].

Підсумовуючи, ці умови вимагають від України глибокого аналізу та розробки комплексних стратегій в оборонній сфері, що включає не тільки зміцнення військового потенціалу та обороноздатності країни, але й розбудову системи кібербезпеки, вдосконалення законодавчої бази, підвищення рівня суспільної обізнаності та взаємодії з міжнародними партнерами для ефективного протистояння сучасним загрозам.

Список використаних джерел

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 «Територіальна цілісність України», ухвалена 27 березня 2014 року, підтвердила невизнання анексії Криму. Retrieved from URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123>.
2. О. Трофименко, "Моніторинг стану кібербезпеки в Україні", Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 17 травня 2019 р., Т. 1, Одеса: Видавничий дім «Гельветика», с. 642–646, 2019.
3. Скуленко М. І. Ефективність пропаганди: монографія / М. І. Скуленко. — Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2011. — 362 с.
4. Мелеганич Г.І. Безпекова стратегія України в умовах сучасних міжнародних викликів та загроз політики. Міжнародні відносини. Серія

Ключові слова: сучасні загрози воєнної безпеки, основні види загроз воєнної безпеки, протидія. сучасним загрозам воєнної безпеки в Україні.

Key words: modern threats to military security, the main types of threats to military security, countering modern threats to military security in Ukraine.

Науковий керівник: асистент Бугаєць А. С.

Войтова Катерина Русланівна, Даніленко Анастасія Вікторівна

студентки 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ВИКЛИКИ

Захист прав дитини є однією з найважливіших областей міжнародного права, вимагаючи особливої уваги та захисту з боку як національних, так і міжнародних юридичних інституцій. В останні роки роль Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) у цій сфері значно зросла, оскільки він розглядає все більше справ, пов'язаних із захистом прав дітей. Актуальність цієї теми зумовлена не лише збільшенням кількості конфліктів, що впливають на життя та благополуччя дітей у різних країнах, але й глобалізацією, міграційними процесами, розвитком технологій та зміною соціальних норм.

Мета аналізу ролі ЄСПЛ у захисті прав дитини полягає у визначенні того, наскільки ефективно і справедливо Суд вирішує спори, що стосуються найбільш уразливої категорії осіб — дітей. Цей аналіз дозволяє не тільки виявити досягнення Суду в цій важливій сфері, але й визначити існуючі виклики та прогалини у захисті прав дитини, що вимагають уваги та подальших дій з боку Суду, держав-членів Ради Європи, а також міжнародної спільноти загалом.

ЄСПЛ відіграє ключову роль у захисті прав дитини через свою судову практику, що охоплює широкий спектр питань - від права на сімейне життя до захисту від жорстокого поводження. Через розгляд конкретних справ, Суд встановлює важливі прецеденти та норми, які впливають на законодавство та практику держав-членів Ради Європи.

Однією з ключових сфер, де ЄСПЛ зробив значний внесок, є право дитини на сімейне життя. У справі "Меннесон проти Франції" від 26.6.2014 року (Секція VJ). Суд розглянув питання визнання дітей, народжених за допомогою сурогатного материнства за кордоном. ЄСПЛ визнав, що відмова держави визнати таких дітей як легітимних членів сім'ї порушує статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, що гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя. Рішення цієї справи спонукало багато країн переглянути своє

законодавство стосовно сурогатного материнства та прав дітей, народжених в такий спосіб [1].

Інша важлива сфера діяльності ЄСПЛ - захист дітей від жорстокого поводження. У справі "О'Кіф проти Ірландії" від 2014 року, Суд розглянув питання відповідальності держави за недбалість у захисті дітей від сексуального насильства в школах. ЄСПЛ встановив, що Ірландія не виконала свої зобов'язання за статтею 3 Конвенції (заборона жорстокого або принизливого поводження), оскільки не забезпечила належного захисту дітей від зловживань, що відбувалися в шкільному середовищі. Це рішення підкреслює обов'язок держав забезпечувати ефективні механізми захисту дітей від будь-яких форм насильства [2].

У сфері міграції, ЄСПЛ також відіграє значну роль у захисті прав дітей-мигрантів. У справі "Рахімі проти Греції", Суд розглянув умови утримання неповнолітнього мігранта без супроводу в імміграційному центрі. Визнавши, що такі умови становлять "нелюдське та принизливе поводження", ЄСПЛ підкреслив обов'язок держав забезпечувати, щоб умови утримання дітей були відповідними та що права дітей-мигрантів на освіту, охорону здоров'я та належне представництво були захищені. Це рішення вказує на необхідність врахування особливої вразливості дітей у міграційному процесі та обов'язку держав створювати безпечне та підтримуюче середовище для них [3].

Крім того, ЄСПЛ займається питаннями, пов'язаними з правами дитини на захист від торгівлі людьми. У справі "L.E. проти Греції", Суд розглянув обставини справи, де дитину було жертвою торгівлі людьми. ЄСПЛ встановив, що Греція не вжила всіх необхідних заходів для захисту дитини від торгівлі та експлуатації, порушивши таким чином статтю 4 Конвенції (заборона рабства та примусової праці). Це рішення підкреслило важливість наявності ефективних національних механізмів для запобігання торгівлі людьми та захисту жертв, особливо коли йдеться про дітей [4].

Ці приклади відображають лише частину великої роботи, яку виконує ЄСПЛ у сфері захисту прав дитини. Крізь свої рішення, Суд не тільки вказує на конкретні порушення, але й формує принципи та норми, які спрямовані на покращення становища дітей в Європі та за її межами. Важливість цих рішень виходить далеко за межі конкретних справ, впливаючи на законодавчу та практичну реформу в державах-членах, а також слугуючи керівництвом для міжнародних організацій, що працюють у сфері захисту прав дитини.

Однак, разом з досягненнями, існують виклики та недоліки, що вимагають уваги та вирішення. Ці виклики охоплюють широкий спектр питань, від законодавчих прогалин до практичних перешкод у забезпеченні прав дитини, відображаючи складність і масштаб проблем, з якими зіштовхуються діти в сучасному світі.

Одним із ключових викликів є забезпечення найкращих інтересів дитини, принцип, який часто виявляється важко втілити в життя через відсутність чіткого

визначення та різноманітність інтерпретацій. Хоча ЄСПЛ наголошує на пріоритеті цього принципу в своїх рішеннях, на практиці держави-члени можуть застосовувати його неоднорідно, що призводить до непослідовності в захисті прав дитини на національному рівні.

Проблема доступу до справедливого судочинства для дітей також залишається актуальною. Незважаючи на право звернутися до ЄСПЛ, діти часто зіштовхуються з перешкодами, як-от відсутність інформації про механізми захисту, складність процедур та необхідність мати представництво. Це створює бар'єри на шляху до ефективного вирішення порушень їхніх прав.

Іншим важливим викликом є захист дітей в контексті міграції. Питання дітей-біженців та мігрантів без супроводу виявляються особливо складними, оскільки вони зіштовхуються з множинними порушеннями своїх прав, включаючи право на освіту, охорону здоров'я та захист від насильства. ЄСПЛ стикається з викликом забезпечення адекватного захисту цих дітей у світлі обмежених повноважень та залежності від співпраці держав-членів.

Виклики в сфері освіти також займають важливе місце, особливо щодо сегрегації та дискримінації у школах. Попри рішення ЄСПЛ, спрямовані на боротьбу з дискримінацією, наприклад, у випадку ромських дітей, реальна зміна в національних системах освіти відбувається повільно. Відсутність ефективного впровадження рекомендацій ЄСПЛ та моніторингу їх виконання залишає дітей в уразливому становищі, зіштовхуючись з бар'єрами у доступі до якісної освіти.

Проблематика забезпечення прав дитини у контексті сімейних відносин, зокрема при розлученнях батьків, утриманні дитини та випадках домашнього насильства, також виявляє серйозні виклики. Хоча ЄСПЛ наголошує на захисті інтересів дитини, практичне втілення цих принципів у національній юрисдикції часто зустрічає перепони, зумовлені відсутністю спеціалізованих установ, процедурних механізмів та кваліфікованих фахівців.

Крім того, питання експлуатації дітей, включаючи працю та торгівлю людьми, залишаються актуальними та викликають занепокоєння. Випадки, що доходять до ЄСПЛ, часто висвітлюють відсутність ефективних національних механізмів для ідентифікації та захисту жертв, а також потребу у більш активній міжнародній співпраці для боротьби з цими явищами.

Однією з основних тенденцій, що впливає на захист прав дитини, є цифровізація та використання інтернету. Хоча цифровий простір відкриває нові можливості для навчання та комунікації, він також створює ризики, зокрема щодо цькування в інтернеті, доступу до шкідливого контенту та використання даних дітей. ЄСПЛ поступово включає цифрові права дитини у свою юриспруденцію, проте виклики у цій сфері вимагають більшої уваги та співпраці між державами та міжнародними організаціями [5].

Хоча ЄСПЛ і встановлює важливі принципи та стандарти у захисті прав дитини, реалізація цих стандартів на національному рівні часто зіштовхується з численними викликами. Необхідні національного законодавства, розвиток

інфраструктури та надання ресурсів для ефективної реалізації рішень ЄСПЛ. Важливо також зосередити увагу на підвищенні обізнаності серед дітей та їхніх сімей щодо прав дитини та доступних механізмів захисту.

Зміцнення міжсекторальної співпраці, зокрема між урядовими інституціями, громадянським суспільством, міжнародними організаціями та приватним сектором, є ключовим для вирішення багатьох викликів у сфері захисту прав дитини. Це особливо стосується проблем, пов'язаних з міграцією, цифровим середовищем та боротьбою з експлуатацією дітей.

Нарешті, підвищення рівня освіти та правової обізнаності дітей стосовно їхніх прав може значно сприяти самозахисту від порушень та активнішій участі в процесах, що стосуються їхнього добробуту. Залучення дітей до діалогу про їхні права та механізми їх захисту може посилити ефективність судової та позасудової захисту прав дитини.

У комплексі, ці заходи можуть допомогти подолати існуючі виклики у захисті прав дитини в практиці ЄСПЛ та сприяти створенню більш інклюзивного, безпечного та справедливого суспільства для всіх дітей.

ЄСПЛ відіграє ключову роль у захисті прав дитини, створюючи важливі прецеденти у сфері сімейного життя, освіти, та захисту від насильства. Проте, реалізація цих стандартів на національному рівні стикається з викликами, такими як доступ до судочинства, міграція, цифровізація, та боротьба з дискримінацією. Ефективний захист прав дитини вимагає співпраці між державами, міжнародними організаціями, та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Mennesson проти Франції - 65192/11 Рішення від 26.6.2014 [Секція V] (український переклад справи). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-150984&filename=CASE%20OF%20MENNESSON%20v.%20FRANCE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20legal%20summary%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False>
2. CASE OF O'KEEFFE v. IRELAND (*Application no. 35810/09*) JUDGMENT STRASBOURG 28 January 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-140235%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-140235%22]})
3. Рахімі проти Греції [Rahimi v. Greece] (№ 8687/08) Постанова від 5 квітня 2011 р. [винесено І Секцією] (переклад російською): <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-201071&filename=CASE%20OF%20RAHIMI%20v.%20GREECE%20-%20%5BRussian%20translation%5D%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co.pdf>
4. Посібник з прецедентного права Конвенції – Імміграція. Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова / Ст. 36. URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Posybnyk%20ESPL_Immigratsiya%2024022020.pdf

5. HSA (higher school of advocacy) / Найкращі інтереси дитини: актуальні питання судової практики від 10.06.2020 року, Лариса Гретченко. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/najkrashhi-interesy-dytyny-aktualni-pytannya-sudovoyi-praktyky>

Ключові слова: захист прав дитини, ЄСПЛ, роль ЄСПЛ у захисті прав дитини, досягнення та виклики ЄСПЛ у захисті прав дитини

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Канєнберг-Сандул О.К.

Галюлько Соломія Михайлівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК ЗГІДНО ЗІ СТАМБУЛЬСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ

В світовому товаристві тривалий час тривають дискусії стосовно створення належних механізмів захисту жінок від різних форм насильства та протидії такому насильству. На підтримку вже існуючих стандартів захисту прав жінок, необхідним вбачається створення нових механізмів які б підтримували, та вдосконалювати вже існуючі стандарти. Одним із таких міжнародних стандартів є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами.

З моменту розробки договору країнами- учасницями Ради Європи, з поміж інших і Україною, можна спостерігати позитивний результат в плані усвідомлення співтовариством важливості прийняття термінових змін в національному законодавстві та гендерній політиці кожної з держав. Україна в свою чергу підписала договір ще весною 2011 року, проте шлях від підписання до ратифікації у законодавця склав аж 11 років [1]. У чому ж полягала проблематика набрання чинності такого важливого стандарту?

Перш, за все варто відзначити що однієї із головних причин такого тривалого приєднання до конвенції стало побоювання та упередження законодавця стосовно неприйнятності норм конвенції в межах духовності та моральності. Спростуванням цього твердження є перш за все основні ідеї та спрямування договору на: захист жінок від будь-яких проявів насильства та їхнє запобігання, проведення процесуального переслідування та припинення домашнього насильства; створення дієвих механізмів спрямованих на ліквідацію прямої та непрямої дискримінації жінок та становлення реальної

рівноправності жінок та чоловіків; запровадження належних механізмів підтримки жертв насильства, тощо [1].

Окрім цього, до ратифікації Україною Стамбульської конвенції у 2022 році, у суспільстві ширилися думки що з набранням чинності зазнають змін традиційні уявлення про сім'ю, гендер та стать. Ці твердження також являються безпідставними, оскільки конвенція не має своєю метою трансформування інституту сім'ї, узвичаєння одностатевих шлюбів, та й взагалі не регулює сімейні відносини. Однією із цілей є усунення та протидія сімейному насильству, а також взаємоурівненні прав та можливостей для жінок у порівнянні з чоловіками.

Варто звернути увагу, що незважаючи на те, що в період між підписанням та ратифікацією договору національне законодавство у сфері протидії та запобігання насильства проти жінок доповнилося рядом нормативно-правових актів. Проте, ратифікуючи Стамбульську конвенцію Україна взяла на себе обов'язок доповнити національний механізм захисту прав жінок іншими заходами, що передбачені у конвенції. Відтак такими заходами є: запобігання, захист, кримінальне переслідування та узгоджена політика.

Недопущення насильства у всіх його проявах стосовно жінок передбачає наступні позитивні зобов'язання держави: підвищення усвідомленості громадськості про різні прояви гендерної нерівності; розробка навчальних програм з питань рівності на всіх освітніх рівнях з метою виховання культури взаємоповаги; підготовка фахівців, які працюють з жертвами насильства, щодо запобігання та виявлення цього насильства; розробка програм реабілітації для осіб, що скоїли домашнє насильство та сексуальні злочини, з метою формування культури взаємоповаги, тощо [2, с.66].

Захист жертв насильства передбачає імплементацію в національне законодавство таких заходів як: налагодження мережі притулків та постійної телефонної лінії підтримки; створення належних процесуальних інструментів, таких яких обмежувальні та заборонні приписи та забезпечення інтересів дітей що стали свідками домашнього насильства [2, с.66-67]. Кримінальне переслідування в свою чергу вимагає криміналізацію ряду діянь пов'язаних з психологічним та сексуальним насильством, домаганням та багато іншого.

Незважаючи на те що конвенція ратифікована Україною майже два роки тому, кількісні показники вказують на деяку невтішність вжитих заходів. Кількість проваджень у справах домашнього насильства мають тенденцію збільшуватися з кожним роком. Так відповідно до статистичних даних наданих міністерством внутрішніх справ, у період 2023 було здійснено 291 тисяч повідомлень про факти домашнього насильства. Ці дані вдвічі перевищують кількість повідомлень у 2022 році, і на жаль за прогнозами аналітичного центру

міністерства внутрішніх справ у 2024 році кількість заяв про домашнє насильство будуть лише збільшуватися [3].

Отже, у запобіганні та протидії домашнього насильства та гендерної нерівності недостатніми та неефективними є поодинокі та неузгоджені заходи. Ліквідація нерівності та викорінення всіх проявів насильства потребує запровадження комплексних заходів та залучення всіх дотичних до цих процесів суб'єктів. У цьому плані необхідним є запровадження необхідних механізмів у роботі правоохоронних і судових органів, соціальних установ та установ із захисту прав дітей, закладів охорони здоров'я, тощо. Саме Стамбульська конвенція підкреслює необхідність системного підходу до проблеми, зосередженого на потребах жертв домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n3 (дата звернення: 09.02.2024).

2. Корнієнко М.В., Берендєєва А.І. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної з гендерно зумовленим та домашнім насильством в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2021. Том 32 (71) № 6. С. 64 - 69.

3. Павліченко К. Кількість заяв про вчинення домашнього насильства збільшується. Департамент комунікації МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/news/kilkist-zaiav-pro-vcinennia-domasnyogo-nasilstva-zbilsujetsia-katerina-pavlicenko> (дата звернення: 09.04.2024).

Ключові слова: Стамбульська конвенція, міжнародний стандарт, права жінок, домашнє насильство.

Key words: Istanbul Convention, international standard, women's rights, domestic violence.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб А.М.

Годулян Георгій Олександрович

студент 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИРАЖЕННЯ У РІШЕННЯХ ЄСПЛ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розуміння своєї сутності з поміж інших, сутності усіх предків які були до нас дозволяють переосмислювати навколишній світ, власну самосвідомість та буття. Такий нескінченний потік запитів до себе, оточуючих, навколишнього середовища, до самої природи явищ спонукає людину пізнавати істину, такий

собі фундамент для існування, тимчасове місце де можна зупинитись та трохи віддихатися. Істина розглядається людською свідомістю як певна відповідність образу предмету і відповідність суб'єкта якомусь «шаблону» ідеалу. З часом людству стало «достовірно» відомо що є добрим, а що злим, тут з'являється новий нетотожний першому зразок, новий ідеал, який постає поряд з істиною— мораль.

Складається враження що істина завжди намагається випередити мораль. Право проникаючи у всі сфери життя та побуту, слугує соціальним регулятором, намагаючись встигати за все новими і новими явищами. З одного боку, мораль є деяким гальмом для того, щоб право нарешті охопило всі існуючі процеси та явища. З іншого боку такий «інший» зразок як мораль можливо попереджає людство від зазделегити невдалих шляхів для розвитку.

Взаємодія двох гегемонів один з одним прослідковувався вже і в попередніх поколіннях прав людини, але кульмінація їх взаємовідносин починається саме у четвертому поколінні. Це покоління людських прав відзначається незалежністю та альтернативністю особистого вибору у сфері правомірної поведінки. Це ґрунтується на принципі автономії людини в рамках єдиного правового простору, де враховуються норми моралі та релігії.

Серед сучасних прав людини набули визнання такі явища, як евтаназія, зміна статі, трансплантація органів, клонування, одностатеві шлюби, право на аборт, вільний вибір щодо наявності дітей у сім'ї, незалежність від державного втручання у життя за релігійними та моральними переконаннями, а також доступ до віртуальної реальності та Інтернету. Ці права можна розділити на дві групи: соматичні права, що стосуються тіла та здоров'я, та інформаційні права, які регулюють доступ до інформації та вільне висловлення думок. Регулювання цих прав є актуальною проблемою для багатьох країн, включаючи Україну, оскільки вони стосуються різних аспектів суспільного життя.

Почнемо з права на смерть, чи свободи людини свідомо та добровільно припинити своє життя обраним та доступним для неї способом. Вперше своє відношення стосовно припинення життя невиліковно хворої людини ЄСПЛ висловив у справі *Pretty v. the United Kingdom*. На той час право на евтаназію не було закріплено у Сполученому Королівстві, тому за національним законодавством допомога у самогубстві з боку третьої особи буде вважатися злочином. Через хворобу заявниця не могла самотійно накласти на себе руки, тому хотіла щоб її чоловік допоміг їй, але влада не задовольнила її прохання у звільненні чоловіка у подальшому настанні відповідальності за потенційний злочин. [3]

У своїй відповіді Страсбурзький суд пояснив, що право на життя не може ототожнюватися з правом на смерть, ці поняття є протилежностями, тому ст. 2 не може гарантувати особі право обирати смерть замість життя.

На думку В.Г. Буткевича, ЄСПЛ не визнав права померти з допомогою третіх осіб, а також за допомогою державних органів. У той же час, беручи до

уваги свободу розсуду держави, ЄСПЛ не подав сигналу вважати порушенням ст. 2 ЄКПЛ, якщо держава, як, наприклад, Швейцарія, визнає таке право законодавчо.

Тобто ЄСПЛ залишив остаточне рішення за такими питаннями за державами. [1]

За загальним правилом, будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи, вона також розповсюджується на видалення органів для цілей трансплантації. Якщо така особа є недієздатної чи не спроможна надати згоду, давати свою згоду на таке втручання може здійснюватися тільки із дозволу її представника або органу влади, або особи, або закладу, визначеного законом.

Забороняється видозмін у геном нащадків, не дозволяється використання медичних репродуктивних технологій з метою селекції статі майбутньої дитини, окрім запобігання спадкових захворювань, пов'язаних зі статтю. [2]

Більшість країн членів конвенції в тій чи іншій формі заборонило клонування. Зокрема, це стосується Бельгії, Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Франції, Швейцарії, Швеції, які законодавчо врегулювали це питання. Пішла цим шляхом і Україна, прийнявши у 2004 р. Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини» [9]

Здебільшого право на аборт забезпечується ст. 8 Конвенції право на повагу до приватного та сімейного життя. У справі *Tysiac v. Poland* ЄСПЛ встановив, що заявниця не мала можливості довести що пологи, вагітність завдаватимуть організму істотну шкоду, але з іншого боку жінка також має право на проведення аборт, зважаючи на власні суб'єктивні причини. [4]

У справі *A, B and C v. Ireland* заявниці громадянки Ірландії скаржилися, що повноважні органи відмовили у проведенні законного аборт. Після відмови жінкам довелося провести аборт у Сполученому Королівстві, така подорож була ризиковою для здоров'я однієї з жінок на тій стадії вагітності на час подорожі. Суд постановив, що Ірландії не вдалося забезпечити заявника її конституційним правом на законний аборт. Таким чином відбулося порушення ст. 8 Конвенції. [5]

Право на гендерну ідентичність теж розглядається в контексті ст. 8 Конвенції право на повагу до приватного і сімейного життя.

У 1992 році у справі *B. v. France* національні органи відмовив заявнику, який змінив стать вносити відповідні зміни до реєстру цивільного статусу особи, як наголошую ЄСПЛ таким чином порушили право на повагу до приватного життя. [6]

Доволі чітку позицію ЄСПЛ має з приводу права на одностатевий шлюб, посилаючись на ст. 8, та ст. 14 заборона сексуальної дискримінації з боку державних органів. У справі *Maymulakhin and Markiv v. Ukraine*, яка є доволі важливою для правового регулювання одностатевих шлюбів, та інших цивільних союзів, Страсбурзький суд констатував порушення ст. 8, та ст. 14

конвенції, та визнав українське законодавство щодо правового регулювання укладання одностатевих шлюбів таким, що не відповідає Конвенції [7]

Перейдемо до закріплення конвенцією інформаційних прав людини, так ст. 9 Конвенції проголошує що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

Втручання в реалізацію прав, захищених статтею 9 Конвенції, може мати вигляд закону, на перший погляд нейтрального, але наслідком є пряме втручання у міжконфесіональний конфлікт як у справі *Saint-Synode de l'Église orthodoxe bulgare (métropole Innocent) Others v. Bulgaria*, чи наприклад вживання принизливих висловів і в офіційних документах щодо релігійної громади в справі *Leela Förderkreis E.V. and Others v. Germany*. [8]

Стаття 9 Конвенції гарантує свободу сповідувати свою релігію або переконання як прилюдно, так і приватно. Хоча ці два аспекти не можна розглядати як взаємовиключні або такі, що залишають вибір для державної влади, таке формулювання просто нагадує, що релігію можна практикувати як в одному, так і в іншому вигляді (*X. v. The United Kingdom*)

У практиці ЄСПЛ питання доступу до Інтернету стало предметом окремого вивчення у 2012 році, 6 липня 2012 року під час проведення 20-ї сесії Комітету з прав людини ООН була прийнята Резолюція про сприяння та захист прав людини в Інтернеті. Комітет наголосив на тому, що всі права, які належать людям «офлайн», мають бути захищені і в онлайн режимі. Важливим рішенням яке підкреслює важливість як соматичних, так і інформаційних прав людини стало рішення *Ahmet Yildirim v. Turkey* було зазначено, що «право безперешкодного доступу до Інтернету слід також визнати, особливу важливість це право набуває в сфері медицини, як зазначає ЄСПЛ.

Концепція прав четвертого покоління є важним явищем у сучасному суспільстві. Багато вчених досліджують це поняття, але дискусії про його сутність тривають. Однак визнання нових прав людини є необхідним кроком у вдосконаленні правового статусу особи. Не лише важливо визнавати ці права, але і забезпечувати їх реалізацію через ефективні механізми. При цьому ми повинні обговорити, які можливості сприяють нормальному розвитку

суспільства, а які можуть завдати шкоди майбутнім поколінням і цивілізації в цілому.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 25.01.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 29.04.2002 по справі № 2346/02 «Pretty v. United Kingdom». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 20.03.2007 по справі № 5410/03 «Tysi c v. Poland». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76165>
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.12.2010 по справі № 25579/05 «A, B and C v Ireland». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-102332>
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1992 по справі № 13343/87 «B. v. FRANCE». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57770>
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 01.06.2023 по справі № 75135/14 «Maymulakhin and Markiv v. Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96
8. Рішення Європейського суду з прав людини від 06.11.2008 по справі № 75135/14 «Leela F rderkreis e.V. and Others v. Germany». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96
9. Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14 грудня 2004 р. № 2231-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Кан нберг-Сандул О.К.

Гребенюк Марія Іванівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС КОМБАТАНТІВ ТА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Досить важливим є ідентифікація правового статусу комбатанта і цивільного населення, оскільки встановлюватиметься те, яким чином може бути притягнуто до відповідальності особу, зважаючи на її правове становище

у збройному конфлікті, за вчинені нею протиправні дії, а також, якими правовими засобами буде захищено права та законні інтереси цих осіб.

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права такі особи поділяються на дві групи. Перша група – учасники та неучасники збройних конфліктів міжнародного характеру. Друга групу складають учасники та неучасники збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Умовно кажучи, учасниками збройних конфліктів є особи або групи осіб, які беруть безпосередню участь у збройних зіткненнях. Вони можуть бути представниками різних суб'єктів міжнародного права, таких як держави, міжнародні організації, недержавні воєнні формування, терористичні організації тощо. Неучасники збройних конфліктів - це особи або групи осіб, які не беруть безпосередню участь у збройних зіткненнях. Вони можуть бути цивільними особами, військовополоненими, медичним персоналом і тд.

З огляду на вищезазначене можна класифікувати учасників збройного конфлікту за такими принципами:

За суб'єктом:

- Держави - учасники збройних конфліктів, які діють від свого імені та на власний рахунок.
- Міжнародні організації - учасники збройних конфліктів, які діють від імені та на рахунок міжнародного співтовариства.
- Недержавні воєнні формування - учасники збройних конфліктів, які не є представниками жодної держави або міжнародної організації.

За характером участі:

- Актуальні учасники - учасники збройних конфліктів, які безпосередньо беруть участь у бойових діях.
- Потенційні учасники - учасники збройних конфліктів, які мають можливість взяти участь у бойових діях, але в даний момент не роблять цього.

За правовим статусом:

- Законні учасники - учасники збройних конфліктів, які діють відповідно до міжнародного права.
- Незаконні учасники - учасники збройних конфліктів, які діють всупереч міжнародному праву.

Такими законними учасниками збройних конфліктів є комбатанти. Вони вважаються окремою категорією осіб, які на законних підставах беруть участь у збройному конфлікті міжнародного характеру, а відповідно набувають особливого статусу, який визначає їх права та обов'язки під час участі у збройному конфлікті.

На основі аналізу міжнародних документів, а саме - Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них можна виділити основні особливості комбатантів. Згідно з Додатковим протоколом I, комбатантом - є особа, яка входить до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті. Звідси

можна зробити висновок, що основною ознакою комбатанта є його перебування у збройних силах.

З огляду на це, комбатанти мають особливі права та обов'язки. Зокрема, комбатанти мають право на участь у воєнних діях і, відповідно, право відкрито носити зброю, право на захист від нападів, включаючи захист від жорстокого поводження та катувань, а також право на справедливий судовий процес. При цьому комбатанти зобов'язані дотримуватися законів і звичаїв війни, а також зобов'язані носити видимі знаки відмінності, такі як емблеми, прапори або стрічки. Цей обов'язок є необхідним для того, щоб їх можна було відрізнити від цивільних осіб і не атакувати.

Окрім цього досить важливим є те що комбатанти, які попадають в полон набувають статусу військовополонених та відповідно до цього отримують право на справедливий судовий процес у разі притягнення до кримінальної відповідальності.

Стосовно незаконних комбатантів, то це поняття визначається умовно і використовується в теорії щодо осіб, які фактично беруть участь у воєнних діях, не володіючи статусом комбатанта і не маючи права на статус військовополонених.

До цієї категорії належать шпигуни, найманці, цивільні особи, що беруть безпосередню участь у воєнних діях.

Шпигуном вважається особа, яка шляхом обману таємно збирає інформацію, перебуваючи на території, контрольованій протилежною стороною, з метою передачі такої інформації супротивнику. Важливим нюансом цієї категорії є те, що шпигуни не мають права на статус військовополоненого, оскільки вважаються цивільними особами. Те саме стосується і найманця, який є особою, що бере безпосередню участь у воєнних діях, спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб боротися у збройному конфлікті й мотивована особистою вигодою. При захопленні в полон вони також не вважаються військовополоненими і не користуються «привілеями» даного статусу.

Окремо варто виділити категорію неучасників збройного конфлікту. Неучасники збройних конфліктів мають особливий правовий статус, який захищає їх від нападів і інших форм насильства. Цей статус закріплений у міжнародному праві, зокрема в Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах до них 1977 року. Неучасники збройних конфліктів поділяються на некомбатантів та підзахисних осіб.

До некомбатантів належать особи, що входять до складу збройних сил сторони конфлікту, але участі у воєнних діях не беруть – це духовний і медичний

персонал. Вони надають медичну допомогу пораненим та хворим, а також здійснюють духовну і моральну підтримку військовослужбовців.

Стосовно підзахисних осіб, або жертв війни, то до них відносяться особи, які захищаються нормами Женевських конвенцій 1949 року, а саме:

- поранені і хворі, потерпілі від корабельної аварії, які перестали брати участь чи не брали участь у воєнних діях;
- військовополонені;
- цивільні особи, які в силу конфлікту чи окупації перебувають під владою сторони, громадянство якої вони не мають;
- цивільні журналісти;
- парламентарі;
- персонал цивільної оборони;
- персонал, що бере участь в наданні гуманітарної допомоги;
- персонал, що бере участь в підтриманні миру;
- персонал, призначений для захисту культурних цінностей

Правовий статус цієї категорії осіб визначається насамперед тим, що воюючі сторони зобов'язані не тільки не нападати на них, але й несуть обов'язок захищати дану категорію.

Отже, аналізуючи вищенаведені норми міжнародного права, можна зробити висновки, що неучасники збройних конфліктів не можуть бути атаковані або піддані іншим формам насильства. Вони мають право на захист свого життя, здоров'я та майна. Надання захисту неучасникам збройних конфліктів є вкрай важливим принципом міжнародного гуманітарного права. Цей принцип спрямований на захист невинуватих жертв війни та сприяння встановленню миру та безпеки. Важливою умовою ефективного захисту прав та законних інтересів комбатантів та цивільного населення є дотримання міжнародного гуманітарного права всіма сторонами збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Міжнародне гуманітарне право : навчально- методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, професора О. В. Бігняка. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 136 с.
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/WjGDUL>.
3. Манько М. В. «Незаконні комбатанти»: реалії сучасного часу. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 343–348.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного

характеру (Протокол II) від 08.06.1977 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://goo.gl/dqq3WV>.

5. Міжнародне право : підручник / отв. ред. В. І. Кузнєцов. М. : Юрист, 2005. 672 с.

6. Міжнародне право у питаннях та відповідях : навчальний посібник / Р. А. Каламкарян, Ю. І. Мигачов. М. : Ексмо, 2009.

7. Право міжнародної безпеки (теоретичні засади становлення та розвитку) : монографія / Н. І. Костенко. М. : Юрлітінформ, 2018. 6. Міжнародне право : підручник для вузів / відп. ред. Г. М. Мелков. М. : РІОР, 2009.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, цивільне населення, збройний конфлікт

Key words: international humanitarian law, civilian population, armed conflict

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб А. М.

Даниленко Анастасія Вікторівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В сучасному цифровому світі захист інформації стає все більш актуальною проблемою, особливо в контексті збільшення кількості кіберзлочинності та загроз кібербезпеці. Європейський Союз (далі – ЄС), усвідомлюючи важливість цього питання, розробляє та впроваджує стандарти та законодавство, спрямовані на забезпечення захисту конфіденційної інформації та приватності громадян. Знання та використання цих стандартів стає невід’ємною частиною стратегій інформаційної безпеки для бізнесу та організацій у ЄС.

У своїх працях К. М. Врублевська-Місюна та В. П. Тичина зазначають, що недосконалість законодавства щодо захисту інформації, зокрема персональних даних, а також наявність прогалів та розбіжностей у правовому регулюванні цих питань сприяють збільшенню кількості атак на сервери державних установ, порушенню конфіденційності персональних даних громадян, крадіжкам та незаконному поширенню корпоративної інформації тощо [1, с. 151].

Вагомий вплив для захисту персональних даних на міжнародному правовому рівні мала діяльність Ради Європи та ЄС, що пов’язано із прийняттям у Раді Європи Конвенції про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі – Конвенція № 108) від 28.01.1981 року № 108 [2] та прийняттям у ЄС Директиви «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від

24.10.1995 року № 95/46/ЄС [3]. По суті це були одні з перших кроків захисту інформації про особу і міжнародній площині.

Конвенція № 108 Ради Європи встановлює важливий принцип, згідно з яким збирання, зберігання та обробка персональних даних можлива лише за згодою відповідної особи, що їх стосується. Цій особі надається право на отримання інформації про місце розташування розпорядника бази даних, а також на одержання персональних даних у доступній формі. У разі відмови зберігання чи обробки її даних заінтересована особа може звернутися до відповідних національних органів з метою врегулювання цього питання та захисту своїх прав.

Як влучно визначає В. М. Брижко, задля реалізації ефективного захисту персональних даних в ЄС необхідно встановити чіткі повноваження для контролю за дотриманням правил щодо захисту персональних даних та запровадити однакові санкції за їх порушення у всіх країнах-членах ЄС. Це передбачає створення прозорої та юридично обґрунтованої системи, яка була б доступною для усіх підприємств, включаючи малі та середні підприємства, і забезпечувала ефективну співпрацю між компетентними органами країн-членів ЄС [4, с. 48].

Варто додати, що у травні 2016 року Європейський Парламент і Рада прийняли нові правила щодо захисту персональних даних, що передбачають створення єдиної нормативно-правової бази на європейському рівні. Ці правила включають Регламент Європейського Парламенту і Ради щодо захисту фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним переміщенням таких даних, які замінили Директиву 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) («GDPR») від 27.04.2016 року № 2016/679 [5].

Мета та принципи Регламенту «GDPR» віддзеркалюють основні положення Директиви 95/46/ЄС, що діяла до 2018 року. Зростання трансграничних потоків персональних даних в ЄС, особливо завдяки розвитку Інтернету та інформаційних технологій, спричинило появу нових викликів для їх захисту. Обсяг та складність збирання та використання даних значно збільшилися, а технологічні інновації та глобалізація додали нових аспектів у цю проблематику. Одночасно, різноманіття підходів до застосування Директиви 95/46/ЄС в різних країнах ЄС ускладнює вільний рух персональних даних в межах європейського простору.

В загальному можна погодитись, що регламент GDPR визначає правила збирання, обробки та зберігання персональних даних громадян ЄС; надає громадянам більший контроль над їхніми особистими даними, включаючи право на доступ, виправлення та видалення даних; встановлює обов'язки для організацій, які обробляють особисті дані, включаючи вимоги до забезпечення безпеки даних та звітності про порушення.

У розрізі даної теми варто також згадати про стандарти захисту публічної інформації. Так, ст. 10 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 року

[6] гарантує право на свободу вираження поглядів, включаючи право на одержання та передачу інформації без втручання державних органів. У рамках ЄС кожен орган зобов'язаний створити загальний реєстр документів та надавати доступ до них за письмовим запитом зазначеним у запиті способом. Відмову у доступі можна оскаржити в Суді ЄС. Міжнародні угоди наголошують на створенні національних механізмів доступу до інформації для громадян та держав. Принципи доступу до публічної інформації, закріплені в таких документах, відображені у багатьох конституціях та законодавствах світу.

Таким чином, ЄС захищає не тільки персональні дані осіб, але і публічну інформацію власників від незаконного та необґрунтованого її використання, шляхом запровадження механізмів та стандартів їх використання.

Отже, стандарти захисту персональної інформації в ЄС визначаються різними правовими актами та міжнародними угодами, які забезпечують конфіденційність та цілісність даних. Однак, разом з цим важливо забезпечити доступ до публічної інформації відповідно до принципів прозорості та відкритості, закріплених у конституціях країн ЄС та міжнародних нормативних актах. Забезпечення доступу до інформації сприяє демократичному контролю, прозорості владних структур та зміцненню прав людини на інформацію. Тому важливо збалансувати заходи захисту особистих даних із забезпеченням доступу до публічної інформації для забезпечення високого рівня прав та свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Врублевська-Місюна К. М., Тичина В. П. Міжнародно-правові стандарти захисту інформації про особу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 74. С. 149-154.
2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326 (дата звернення: 27.03.2024).
3. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 року № 95/46/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242 (дата звернення: 27.03.2024).
4. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. Інформація і право. 2016. № 3. С. 45-57.
5. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27.04.2016 року № 2016/679. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16 (дата звернення: 27.03.2024).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 27.03.2024).

Ключові слова: захист інформації, стандарти захисту інформації, стандарти Європейського Союзу.

Key words: information protection, information protection standards, European Union standards.

Науковий керівник: асистент Бугаєць А. С.

Жилка Анастасія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК

Забезпечення прав жінок є важливим аспектом сучасного світу. Міжнародні документи встановлюють стандарти та принципи, які держави повинні дотримуватися для захисту прав жінок.

Більшість країн визнають, що права жінок є невід'ємною частиною прав людини. Сучасні цивілізовані держави осуджують будь-яку форму дискримінації проти жінок. Поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке обмеження на підставі статі, спрямоване на обмеження або позбавлення жінок можливості користуватися та здійснювати свої права та свободи на рівних з чоловіками у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах.

Одним з ключових міжнародних документів, що регулюють права жінок, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Цей документ вперше на міжнародному рівні підкреслив відповідальність урядів за боротьбу з дискримінацією жінок не лише в громадській сфері, але й у приватній, зокрема в сім'ї. Крім того, ця Конвенція дозволяє уточнити термінологію, що використовується для опису ситуації жінок у суспільстві [2].

Пекінська декларація та Платформа дій, які були ухвалені на Четвертій світовій конференції ООН з питань жінок у 1995 році, також відіграють важливу роль у законодавчому забезпеченні прав жінок. Ці документи закликають до забезпечення повного та рівного участі жінок у всіх сферах життя та вимагають від держав розвивати політики, спрямовані на забезпечення прав жінок.

На Віденській конференції з прав людини у 1993 році було підтверджено принцип, що права жінок є невід'ємною та невідчужною частиною загальних прав людини. Повна та рівна участь жінок у політичному, цивільному, економічному, суспільному та культурному житті на національному, регіональному та

міжнародному рівнях, а також ліквідація будь-якої форми дискримінації за статевою ознакою, є однією з головних мет міжнародного співтовариства [3].

На сьогоднішній день в умовах повномасштабної війни, яку розв'язала російська федерація, для України особливе значення має Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів. В цьому документі наголошується, що всі форми репресій і жорстокого, нелюдського поводження з жінками та дітьми, включаючи руйнування житла і насильницьке вигнання з місць проживання, що здійснюються воюючими сторонами в ході військових операцій або на окупованих територіях, вважаються злочинними [3].

Законодавче забезпечення міжнародного захисту прав жінок є важливим кроком у напрямку створення рівних умов для жінок у суспільстві. Міжнародні стандарти та принципи встановлюють основу для національного законодавства та визначають шляхи досягнення рівності статей. Дотримання цих міжнародних норм допомагає забезпечити захист прав жінок і підвищити їх соціальний статус у суспільстві.

Також важливо зазначити, що для забезпечення гендерної рівності важливим є не лише розробка нових нормативно-правових актів, що регулюють питання гендеру, але також проведення гендерноправової експертизи існуючих законів для уникнення конфліктів у правовому полі, що є важливою частиною правової експертизи.

Правова експертиза - це аналіз, який здійснюється експертом на основі рішення або завдання відповідних осіб, чи без такого, але на підставі прямого вказівника нормативного акту. Правова експертиза базується на спеціальних знаннях з метою використання результатів у правовій практиці та полягає у виданні висновку цієї експертизи у вигляді відповідного документа [1, с. 5].

Рівноправ'я чоловіків і жінок є необхідною умовою для прогресу суспільства та важливим елементом будування демократичної правової держави. Процес досягнення рівності продовжується, охоплюючи нові сфери суспільного життя, в яких активно беруть участь жінки. Традиційно чоловічі сфери, такі як наука, політика та деякі види спорту, тепер також відкриваються для жінок.

Сучасний стан суспільних відносин вимагає визнання та використання знань, навичок та творчих здібностей жінок. Рівна участь жінок у професійному, політичному та громадському житті повинна супроводжуватися рівною відповідальністю за ухвалення рішень на рівні держави.

Отже, міжнародне законодавство щодо захисту прав жінок відіграє важливу роль у формуванні політики та практики в цій сфері. Воно встановлює стандарти рівності та заохочує держави до прийняття конкретних заходів для захисту прав жінок та створення умов для їхнього повноцінного участі в суспільстві. Проте для досягнення реальних змін необхідно посилення зусиль у

всіх сферах, сприяння освіти та свідомості щодо прав жінок, а також забезпечення ефективної реалізації законодавчих актів на національному рівні.

Список використаних джерел

1. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 09.04.2024).
3. Міжнародні зобов'язання України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків - Україна до НАТО. *Україна до НАТО - журнал*. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/mizhnarodni-zobov-iazannia-ukrainy-u-sferi-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostey-zhinok-i-cholovikiv/> (дата звернення: 09.04.2024).

Ключові слова: рівність, права жінок, стандарти, рівноправ'я.

Key words: equality, women's rights, standards, equality, gender

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб А. М.

Журавель Анастасія Сергіївна

студентка 2 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Питання захисту прав біженців є одним із найактуальніших у сучасному світі. Збройні конфлікти, політичні переслідування, порушення прав людини змушують людей залишати свої домівки та шукати притулки в інших країнах. Україна, як і багато інших країн світу, стикається з проблемою біженців.

Зокрема, за даними Operational Data Portal, станом на 14 березня 2024 року по всьому світу зафіксовано майже 6,5 млн біженців з України, які вимушені були виїхати у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України [1].

Основним міжнародним документом, що регулює права біженців, є Конвенція про статус біженців 1951 року [2] та її Протокол 1967 року [3]. Ці документи встановлюють визначення біженця, його права та обов'язки, а також відповідальність держав-учасниць щодо захисту прав цієї категорії осіб.

У статті 1 Конвенції подається загальне визначення терміну «біженець». Цей термін поширюється на будь-яку особу, яка «в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 року, і через цілком обґрунтовані побоювання стати

жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань знаходиться поза країною свого громадянства і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає скористатися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства і знаходячись поза межами країни свого попереднього звичайного місця проживання в результаті подібних подій, не може або не хоче повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [2].

Також, у Конвенції [2] встановлюються мінімально необхідні норми поведінки з біженцями, містяться положення про їх права на заняття, які приносять прибуток, про соціальне забезпечення, про посвідчення особи і проїзні документи, про застосування податків та права біженців на вивіз свого майна в іншу країну, в яку їм надано право в'їзду для поселення.

Україна приєдналася до Конвенції ООН про статус біженців у 2002 році та зобов'язалася імплементувати її норми в національне законодавство [4]. З цією метою був прийнятий, зокрема, і Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [5], який замінив Закон України «Про біженців», що був прийнятий ще 21 червня 2001 року і втратив чинність на підставі прийняття нового закону. Таким чином було вдосконалено норми, що значно розширили коло осіб, яким надається захист в Україні, забезпечивши законодавче врегулювання проблеми додаткового (гуманітарного) та тимчасового захисту осіб, які не підпадають під ознаки біженця, але також потребують захисту. Окрім цього, було значно покращено нормативно-правове врегулювання захисту неповнолітніх дітей біженців, встановлено єдину довідку про звернення за захистом в Україні та положення про видачу дозволу на проживання одночасно з визнанням статусу біженця.

Зокрема, зміст статті 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [5] цілком відповідає статті 33 Конвенції про статус біженців [2], яка забороняє вислання біженців або їхнього примусового повернення в країни, з яких вони прибули.

У розвитку системи захисту прав біженців в Україні важливу роль відіграють, зокрема, і норми Основного Закону – Конституції України. Важливе значення мають положення, що гарантують іноземцям і особам без громадянства, які на легальних підставах перебувають на території України, у тому числі і біженцям, рівність прав, свобод і обов'язків із громадянами України (ст. 26), забороняють будь-яке обмеження прав за ознаками раси, кольору шкіри, релігійної належності, за мовними або іншими ознаками (ст. 24), передбачають можливість надання іноземцям та особам без громадянства притулку в Україні (ст. 26), гарантують свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33), а також спрямовані на захист сім'ї, прав дитини (ст. 52) [6].

Положення ст. 17 Конвенції про статус біженців («Робота за наймом») [2] та ч.1 ст. 20 ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або

тимчасового захисту», яка передбачає, що особи, яким надано тимчасовий захист мають право на отримання роботи в Україні на строк, на який надано тимчасовий захист [5], мають своє відображення у статтях Закону України «Про зайнятість населення» [7]. Це вказує на вдосконалення питання щодо реалізації права на вільне працевлаштування біженців та осіб, що потребують додаткового чи тимчасового захисту.

Окрім цього, статті 22 Конвенції про статус біженців («Народна освіта») цілком відповідає зміст п. 6 статті 3 Закону України «Про освіту», де гарантується рівне з громадянами України право на освіту [8].

Також права та інтереси біженців враховуються і регулюються українським законодавством в таких положеннях нормативно-правових документів як, наприклад, стаття 11 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», де зазначається, що особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються такими ж правами і несуть такі ж обов'язки в сфері охорони здоров'я, як і громадяни України [9]. До таких положень належить, зокрема і п. 3 ч. 2 статті 16 Закону України «Про соціальні послуги», де гарантується надання біженцям комплексних спеціалізованих соціальних послуг [10].

Підбиваючи підсумки можна зазначити, що українське законодавство з питань захисту біженців з роками значно розвинулось і продовжує цю тенденцію, адже права біженців та їх захист є невід'ємною складовою міжнародного права та гуманітарних цінностей. У контексті зростаючої чисельності біженців у світі, розробка та імплементація ефективних механізмів захисту їх прав стає надзвичайно важливою для всіх країн.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані щодо кількості біженців з України станом на 14 березня 2024 р. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців від 28 лип. 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011
3. Протокол щодо статусу біженців від 4 жовт. 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363
4. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2942-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14>
5. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 лип. 2011 р. № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
6. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.11.2023).

7. Про зайнятість населення : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

8. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

9. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

10. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

Ключові слова: біженці, права біженців, захист прав, імплементація, відображення в українському законодавстві.

Key words: refugees, refugee rights, protection of rights, implementation, reflected in Ukrainian legislation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Палько В.І.

Заїм Ванесса Василівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ ЛЮДИНИ

Актуальність теми балансу між національною безпекою та правами людини стає особливо очевидною в умовах сучасного геополітичного середовища, де загрози тероризму, кібератак та гібридної війни стають все більш серйозними. Забезпечення безпеки та захисту прав громадян в умовах таких викликів вимагає невідкладних та ефективних заходів від уряду, але при цьому не може призвести до порушення основних принципів демократії та прав людини.

Розглядання теми також важливе у зв'язку з постійно зростаючою роллю технологій у сучасному світі. Виникають нові етичні та правові питання стосовно приватності, безпеки та свободи в інтернеті, що потребують уважного увімкнення в діалог між владою та громадськістю для забезпечення гармонії між цими важливими аспектами суспільного життя.

Метою даної роботи є розгляд та аналіз взаємозв'язку між національною безпекою та правами людини з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних та технологічних викликів.

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий режим, що встановлюється на території країни у випадку загрози національній безпеці або внаслідок збройної агресії. Під час воєнного стану деякі конституційні права і свободи людини і громадянина

можуть тимчасово обмежуватися або призупинятися. Однак такі обмеження мають бути обґрунтованими, пропорційними і тимчасовими, а також не повинні суперечити міжнародним правам людини [1].

У період воєнного стану ставляться посилені вимоги до функціонування державних органів, зокрема, до їх єдності в здійсненні оборонної місії, і збереження балансу між публічним інтересом і правами особистості. Під час такого режиму необхідно максимально дотримуватися цього балансу, оскільки обмеження певних прав та свобод людини спрямовані на захист її життя, наприклад [2, с. 33]. Крім того, в умовах воєнного стану державним органам покладено завдання забезпечення раціонального зв'язку між законним обмеженням прав та свобод людини і громадянина та протидії військовій агресії Російської Федерації.

Для втілення вищезазначених принципів парламент прийняв ряд нормативно-правових актів, що сприяють досягненню визначених цілей. Наприклад, протягом періоду російської збройної агресії Верховна Рада України ухвалила закони, що стосуються захисту прав людини, включаючи такі як Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», Закон України від 01 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфери зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану», а також інші [3].

Вказані законодавчі акти націлені на гарантування прав та свобод особи під час військових конфліктів, зокрема тих, що перебувають у групі найбільшого ризику. Узагальнено перелік таких прав і свобод, які можуть бути законно обмежені в період надзвичайних ситуацій або воєнного стану, закріплений у Конституції України [4, с. 100].

Загалом, захист безпеки людини і держави має взаємно підтримувати один одного [5, с. 129]. Важливо зазначити, що суспільство і держава не можуть досягти ефективного розвитку, якщо не збалансовано пріоритети у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, а також національної безпеки. Досягнення цього балансу прямо залежить від урахування пріоритетних напрямків державної політики.

Наприклад, у «Стратегії забезпечення державної безпеки», затвердженій Указом Президента України від 30 грудня 2021 року, головною метою державної політики національної безпеки визначено захист людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [6]. Можна погодитись, що розробка ефективного механізму захисту прав людини є важливою для мінімізації загроз

для національної безпеки України у мирний період, а також має велике значення під час дії воєнного стану.

Отже, баланс між національною безпекою та правами людини є ключовим аспектом для забезпечення стабільності та демократії в будь-якому суспільстві. Ця взаємодія вимагає уважного врахування і захисту інтересів як держави, так і громадян. Забезпечення національної безпеки не може бути виправданням для порушення основних прав і свобод людини.

Національна безпека та права людини повинні доповнювати одне одного, а не ставитися у протиріччя. Важливо забезпечити належний захист громадян у ситуаціях кризи чи загрози, при цьому дотримуючись принципів правової держави. Особливо важливо забезпечити цей баланс у воєнний час або в умовах надзвичайних ситуацій.

Ефективне забезпечення цього балансу потребує постійного діалогу між владою та громадськістю, а також створення ефективних механізмів контролю за дотриманням прав людини в умовах викликів національної безпеки. Тільки таким чином можна забезпечити стабільний розвиток суспільства, збереження прав і свобод громадян та ефективну захищеність національних інтересів.

Безперечно, забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини вимагає комплексного підходу, який охоплює не лише правові аспекти, але й соціальні, етичні та політичні виміри. Важливо, щоб держава діяла у відповідності з міжнародними стандартами прав людини та враховувала інтереси своїх громадян. Навряд чи можна досягти повної безпеки, якщо порушуються основні права та свободи людини. Тому забезпечення цього балансу є однією з найважливіших викликів для кожної демократичної держави, що прагне забезпечити стабільність та процвітання свого суспільства.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Бадида А.Ю. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: як знайти баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
3. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak/page/4>
4. Гоцій А., Наливайко Л. Забезпечення балансу між національною безпекою та охороною і захистом прав та свобод людини і громадянина в

умовах воєнного стану. Матеріали конференцій МЦНД. Вінниця, 2022, с. 100-102.

5. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126-138.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України 2022. № 56
URL:<https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

Ключові слова: національна безпека, права людини, баланс, демократія, громадянські свободи.

Key words: national security, human rights, balance, democracy, civil liberties.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О.О.

Іордатій Аліна Едуардівна

студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Міжнародна співпраця у сфері захисту прав біженців є однією з найважливіших гуманітарних справ, з якою зіштовхується сучасне світове співтовариство. Постійні конфлікти, війни, політичні переслідування та природні катастрофи примушують мільйони людей щорічно шукати притулку та захисту у інших країнах. У цих умовах Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародно-правового захисту прав біженців. Шляхом прийняття нормативно-правових актів та укладання міжнародних угод, ООН спрямовує зусилля на забезпечення безпеки, гідності та прав людей, які змушені покинути свої домівки у пошуках порятунку. У цьому контексті розгляд та аналіз міжнародно-правового забезпечення діяльності ООН у сфері захисту прав біженців є актуальним завданням, що вимагає уважного та глибокого дослідження.

У контексті глобалізації світу, правові, політичні та інституційні рамки захисту біженців, створені після Другої світової війни, виявляються недостатньо адаптованими до сучасних викликів. Потреба у виправленні недоліків цих рамок створює значні виклики для міжнародної спільноти. Сучасний захист прав біженців має включати юридичні гарантії, а також забезпечення доступу до гуманітарної допомоги та довгострокових рішень тощо. У цьому контексті слід відзначити Женевську Конвенцію "Про статус біженців" 1951 року, яка перевищує свої конкретні положення у відповідності до правових, політичних та етичних стандартів [2]. Її значення у правовому вимірі полягає в тому, що вона

встановила базові норми, які можуть послужити основою для важливих процесів. Політична вага даного міжнародного документа полягає у тому, що вона створила універсальні рамки, у межах яких держави можуть співпрацювати та розподіляти відповідальність, що виникає у зв'язку з примусовими переміщеннями людей [6].

Конвенція 1951 року визначається визначним встановленням стандартів стосовно обігу з біженцями. Вона містить в собі основні принципи режиму захисту біженців. Ці принципи передбачають, що висилка біженців у місця, де вони стануть об'єктом переслідування або де існує загроза такого переслідування, є забороненою, тобто принцип заборони вислання. Всі біженці мають користуватися захистом, незалежно від наявності будь-яких негативних обставин. Незважаючи на свої соціальні та гуманітарні виклики, проблема біженців не повинна стати джерелом напруженості у відносинах між державами [2].

У 1984 році була прийнята Конвенція проти катувань та інших форм жорстокого, нелюдського і принижуючого гідність поводження чи покарання [3], відома як Конвенція 1984 року. Україна ратифікувала цю конвенцію у 1987 році, підтвердивши свою зобов'язаність не висилати іноземних громадян до країн, де їм загрожують катування та інші форми жорстокого, нелюдського чи принижуючого гідність поводження чи покарання.

В 1980-90-і роки XX століття були періодом серйозних змін у режимі міжнародного захисту біженців. Ці зміни не лише порушили базові поняття, але й вплинули на політичну волю та готовність країн-приймачів продовжувати надавати притулок на попередніх ліберальних умовах. Кількість біженців раптово збільшилася, але вже не через боротьбу за незалежність, а через загострення міжетнічних конфліктів у країнах, які оголосили про свою незалежність. Порушення прав людини та гуманітарного права більше не були просто випадковим наслідком війни, а стали свідомою метою військової стратегії, в результаті чого навіть конфлікти, де відсутня інтенсивна військова діяльність, спричиняли надзвичайно високу кількість страждань серед цивільного населення та його масові переміщення.

Проте на сучасному етапі найактуальніша проблема масових переміщень населення в Україні, яка загострилася після початку повномасштабної військової агресії росії 24 лютого 2022 року. Тисячі людей терміново евакуюються до більш безпечних країн Європи, шукаючи притулок. 4 березня 2022 року Рада ЄС прийняла Рішення – Директиву щодо тимчасового захисту. Згідно з цією Директивою, українцям надається можливість отримати дозвіл на проживання на території Європейського Союзу на 1 рік, і цей термін може бути автоматично продовжено на наступний рік залежно від обстановки в Україні [4].

За даними Верховного комісаріату ООН з питань біженців, на 26 червня 2023 року в Європі перебувало 5 мільйонів 977 тисяч українських переселенців, а за її межами - ще майже 362 тисячі осіб. Згідно з оновленими даними УВКБ

ООН, кількість українських біженців у Європі станом на 15 лютого 2024 року становила 6 мільйонів 4 тисячі осіб, а загалом у світі - 6 мільйонів 480 тисяч, що на 29 тисяч і 30 тисяч відповідно перевищує попередні показники на початку року [1].

У країнах, які приймають біженців, зросло занепокоєння через масовий наплив мігрантів. Цей наплив біженців все частіше сприймається як загроза для політичної, економічної та соціальної стабільності. Навіть у країнах, які традиційно були гостинними та приймали біженців, з'являється ворожнеча, а мігранти стають об'єктом нападів та інших насильницьких дій. Наприклад, 1 вересня 2023 року стало відомо, що у Нижній Саксонії невідомий чоловік напав на групу дітей, нарікаючи на те, що вони розмовляють українською мовою [5].

На сьогоднішній день для багатьох країн світу стало надзвичайно складно забезпечити реальний захист у зв'язку зі збільшеним напливом біженців, спричиненим збройними конфліктами, що не мають чіткого вирішення. Сторони протистояння часто не мають контролю чи легітимності, або не усвідомлюють свою відповідальність за дотримання основних прав людини та гуманітарних норм.

Таким чином, з урахуванням швидкого зростання кількості мігрантів-біженців, осіб, що шукають тимчасове притулку в більш безпечних країнах, а також проблем, з якими стикаються більшість держав, які надають захист біженцям, виникає враження, що Конвенція 1951 року не відповідає сучасній міжнародній ситуації і не враховує інтереси деяких окремих категорій осіб, які потребують міжнародного захисту.

На нашу думку, реалізація Конвенції 1951 року на даний час переживає складний період. З одного боку, спостерігається надзвичайна солідарність країн світу з біженцями та іншими вимушено переміщеними особами. З іншого боку, цю солідарність не можна вважати само собою зрозумілою, і вона потребує постійної підтримки з боку міжнародного співтовариства.

Для забезпечення ефективного захисту прав біженців у майбутньому необхідно: збільшити рівень глобальної солідарності та розподілу відповідальності за прийом біженців - це може бути досягнуто шляхом розширення програм переселення, надання фінансової допомоги приймаючим країнам та посилення координації дій на міжнародному рівні; підвищити самозабезпеченість біженців - це може бути досягнуто шляхом надання їм доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та роботи; розширити доступ до рішень у третіх країнах - це може бути досягнуто шляхом легалізації шляхів міграції та надання біженцям можливості возз'єднатися з сім'ями.

Важливо пам'ятати, що біженці – це не просто люди, які шукають притулку. Це люди, які змушені були залишити свої домівки через війну, переслідування або інші фактори. Вони мають право на життя, свободу та гідність. Міжнародне співтовариство має зробити все можливе, щоб захистити їхні права та допомогти їм розбудувати нове життя. Реалізація Конвенції 1951 року – це не

лише юридичне зобов'язання, але й моральний обов'язок перед людьми, які потребують нашої допомоги.

Список використаних джерел

1. Кількість українських біженців у Європі станом на 15.02.2024 - дані УВКБ ООН. URL: <https://www.unhcr.org/ua/>
2. Конвенція ООН про статус біженців від 28.07.1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_0113
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 15.03.2024).
4. Council Implementing Decision (EU)2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj
5. Арович В. Російськомовний чоловік у Німеччині напав на дітей з України – мати 10-річного хлопчика/ Радіо Свобода: електрон. версія газ. 2023.
6. Belloni M. Refugees as gamblers: Eritreans seeking to migrate through Italy. Journal of Immigrant & Refugee Studies. 2016. 14(1), 104–119. DOI: <http://doi.org/10.1080/15562948.2015.1060375>

Ключові слова: біженці, захист прав, Конвенція ООН про статус біженців, відповідальність.

Keywords: refugees, protection of rights, United Nations Convention Relating to the Status of Refugees, responsibility.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В.І.

Кутурін Ілля Ігорович

студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФРАГМЕНТИЗМ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЗАМІСТЬ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ

Ця робота має на меті розглянути корені інтеграції країн Європи після Другої світової війни, щоб пояснити причину успішної соціально-економічної інтеграції, але дуже неуспішної військово-політичної консолідації країн ЄС, які в кінцевому підсумку віддали перевагу співробітництву з НАТО, а не розвитку самостійних збройних сил Європи.

Розгляд цього питання є життєво важливим у контексті процесів євроінтеграції та інтеграції в НАТО України, щоб зрозуміти основні складнощі з

узгодженням військово-політичного та соціально-економічного суверенітету нашої країни в рамках двох блоків.

Ця робота розглядає історичний контекст 20-го століття, оскільки саме протягом цього періоду були визначені напрямки консолідації та співпраці країн Європи: спочатку західноєвропейських країн, а потім і східноєвропейських.

Перший план інтеграції країн Західної Європи у військово-політичній сфері виник в зв'язку з потребою вирішення проблеми реармаменту Західної Німеччини. Зростання напруги "холодної війни" наприкінці 1940-х - початку 1950-х рр. призвело до прийняття ряду важливих політичних рішень західними країнами, спрямованих на посилення консолідації та потужності західного блоку [3].

З метою зміцнення обороноздатності Західної Європи адміністрація США вирішила збільшити військову допомогу своїм європейським союзникам і відправити додаткові американські війська до Європи. Розроблюваний у той час Середньостроковий оборонний план НАТО передбачав "симетричну відповідь" на радянську військову загрозу у вигляді відповідного зростання звичайних збройних сил альянсу[4].

Основний резерв зміцнення військової потужності НАТО американські політики бачили у відновленні в найкоротший термін військового потенціалу Західної Німеччини з подальшим включенням її до складу НАТО. Збільшення американського військового присутності на континенті та призначення американського генерала верховним головнокомандувачем об'єднаних збройних сил НАТО в Європі залежали від згоди союзників на створення 10 западнонімецьких дивізій, інтегрованих у армію Північноатлантичного альянсу [1,3].

У кінці кінців, адміністрація США була змушена погодитися з цим проектом, оскільки без створення "європейської армії" було неможливо отримати згоду Франції на переозброєння Німеччини. Після ретельного аналізу французького проекту американські політики прийшли до висновку, що створення "європейської армії" не суперечить планам зі збільшення військової потужності Північноатлантичного альянсу та загальним цілям американської політики в Європі. За оцінками Держдепартаменту, створення "європейської армії" гарантувало найбільш ефективне вирішення "німецького питання", сприяло розвитку військово-політичної інтеграції країн Західної Європи, дозволило з часом скоротити американську військову допомогу своїм союзникам в Європі [2].

У 1952 році ФРН, Франція, Італія та країни Бенілюксу підписали угоду про створення Європейського Оборонного Співтовариства (ЄОС). Угода передбачала не лише створення загальноєвропейських військових структур. У перспективі планувалося об'єднати наднаціональні інституції ЄОС та ЄОС в єдину федеральну структуру, яка могла б стати основою для формування Європейського Політичного Співтовариства. "План Плевена" допоміг здобути

час, необхідний для того, щоб французьке громадське думка привикла до ідеї переозброєння Німеччини. Після того, як Національна Асамблея Франції у серпні 1954 року відхилила ратифікацію угоди про створення ЄОС, французькі політики досить швидко погодилися з запропонованим Великобританією планом вступу ФРН у Західноєвропейський Союз та НАТО.

"План Плевена" виявився примусовим і передчасним пропозицією. У початку 1950-х років країни Західної Європи не мали або технічних, або матеріальних можливостей для створення власної армії. За думкою сучасних європейських дослідників, було б надто спрощено розглядати провал ЄОС як втрачену можливість створити справжню європейську систему оборони. Умовах "холодної війни" та залежності західноєвропейських держав від військових гарантій США обіцяна поява "європейської армії" без участі Великобританії була б приписана до НАТО та підкорена американському, а не європейському командуванню. Це була б загальна армія без підпорядкування будь-якій колективній європейській політичній владі, тобто потрапляла в настільки протирічне положення, що це з самого початку засуджувало всю спробу на провал [4].

Отже провал ЄОС сильно позначився на теорії європейської інтеграції. У середині 1950-х років отримав популярність функціональний або секторальний підхід до європейської будівництва. Його прихильники виступали за те, щоб будувати єдину Європу поступово, обираючи конкретні пріоритетні сфери співпраці, які створювали практичну солідарність в нових областях спільної діяльності. Починати слід було з економіки, оскільки економічна інтеграція найбільше відповідала повсякденним насущним потребам європейських народів, і в той же час менше стосувалася таких чутливих сфер державного суверенітету, як безпека, оборона та зовнішня політика. Після провалу ЄОС подальший розвиток європейської інтеграції пов'язувався з поглибленням економічної співпраці країн "шістки", у той час як їх військово-політична взаємодія розвивалася в рамках Атлантичного альянсу [3].

Список використаних джерел

1. NATO – EU Relations.
URL:https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet-nato-eu-en.pdf (дата звернення: 29.03.2024).
2. Пухтинський М.О. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід. Збірник матеріалів та документів. Київ: Атіка, 2006. 744 с.
3. THE EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY: The Path Towards European Integration.

URL:<https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1304&context=honorstheses> (дата звернення: 29.03.2024).

4. René Pleven. URL: <https://www.britannica.com/biography/Rene-Pleven#ref73199> (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: НАТО, ЄС, Франція, США, Євроатлантична інтеграція, міжнародні відносини, регіональні відносини, Європа, Європейська армія.

Key words: NATO, EU, France, USA, Euro-Atlantic integration, international news, regional news, Europe, European Army.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О.О.

Марищак Ангеліна Степанівна

*студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ НАТО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Альянс Північноатлантичного договору, відомий як НАТО, є міжнародною міжурядовою організацією, яка складається з 32 держав Північної Америки та Європи. Його ціль полягає у досягненні мети, викладеної у Північноатлантичному договорі, укладеному у Вашингтоні 4 квітня 1949 року.

Отже, згідно з основними установчими документами альянсу, головна мета НАТО полягає у використанні політичних та військових засобів для гарантування свободи та безпеки своїх держав-членів. Організація дотримується загальних цінностей Альянсу, що стосуються демократії, індивідуальних прав, верховенства закону та мирного врегулювання конфліктів, та підтримує ці цінності у всьому регіоні Євро-Атлантики. Основні принципи Альянсу є спільними для північноамериканських та європейських членів НАТО, які поділяють однакові цінності та інтереси і віддані збереженню демократичних принципів, що робить безпеку Європи та Північної Америки недільними. Альянс прагне захищати свої держави-члени від загрози агресії: основним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, що передбачає спільні організовані дії всіх членів проти зовнішніх загроз [1].

Перш за все варто відмітити, що основною метою НАТО є захист свободи і безпеки всіх своїх учасників за допомогою політичних та військових засобів у відповідності до Положення ООН. З моменту створення Альянс дбає про встановлення справедливого і стійкого мирного ладу в Європі на основі загальних демократичних цінностей, прав людини та правового господарства. Ця основна мета Альянсу отримала новий зміст після завершення холодної війни, оскільки вперше в післявоєнній історії Європи перспектива її досягнення

стала реальністю [2]. Для досягнення своїх головних цілей Альянс переважно реалізує такі завдання у своїй сфері:

1. Колективна оборона: Однією з головних цілей НАТО є забезпечення безпеки держав-членів шляхом забезпечення колективної оборони. Згідно зі статтею 5 Північноатлантичного договору, напад на одну державу-члена вважатиметься нападом на всі країни-члени і спричинить колективну відповідь з боку інших держав-членів.

2. Запобігання конфліктам: НАТО працює над запобіганням конфліктам і кризовим ситуаціям, сприяючи діалогу між державами та регіонами. Це може включати дипломатичні зусилля, миротворчі місії та інші зусилля з вирішення конфліктів.

3. Боротьба з тероризмом: НАТО активно працює над боротьбою з тероризмом, вживаючи спільних заходів з іншими країнами та міжнародними організаціями. Це може включати обмін інформацією, спільне навчання та операції проти терористичних груп.

4. Зміцнення партнерства: НАТО розвиває партнерство з іншими країнами та міжнародними організаціями для спільного забезпечення безпеки. Це може включати військову підтримку, поради та спільні проекти безпеки.

5. Кібербезпека: враховуючи мінливий характер кіберзагроз, НАТО активно працює над посиленням кіберзаходів і захисту від кібератак.

6. Миротворчі місії: НАТО може надсилати війська в миротворчі місії для вирішення конфліктів і забезпечення безпеки там, де це необхідно.

Це лише кілька прикладів місій безпеки НАТО. Фактичні операції та пріоритети НАТО можуть змінюватися зі зміною геополітичної ситуації та загроз безпеці [3].

Саме тому Північноатлантичний альянс був створений головним чином для колективного захисту країн Західної Європи та Північної Америки від можливих радянських атак. Заснування НАТО відповідає статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, яка говорить: «Ця Хартія жодним чином не впливає на невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, коли член Організації піддається військовому нападу...» [4].

Дивлячись на проміжки часу між 2010 і 2020 роками НАТО з'являлось на глобальній міжнародній арені рідше, ніж у попередні десятиліття свого існування. Однак організація й надалі уважно стежила за небезпеками, які виникали. Для альянсів 1960-х років стримування й оборона були двома сторонами однієї медалі. Для НАТО у 2020 році двома пріоритетами були впевненість у безпеці всіх держав-членів і активна дія за межами договірних територій, що мінімізували загрози. Успіх НАТО вимагає твердої відданості та об'єднаних сил держав-учасниць. Членство в НАТО – це не нагорода, а нескінченна місія, яку повинні виконувати всі учасники цієї організації. Члени Альянсу повинні спільно надати все необхідне для підтримки цих сил у

виконанні їхніх зобов'язань, що означає не лише припинення повного спектру загроз їхній безпеці, але й відсіч або стримування цих загроз.

Забігаючи наперед, людство знає, що різні ризики, повинні хвилювати НАТО, але ці тимчасові проблеми жодним чином не повинні мати вирішальний вплив на організацію. У 1949 році члени НАТО об'єдналися не тому, що боялися будь-якої влади, а тому, що вони вірили один в одного та в свої спільні демократичні цінності. У той час лідери альянсу зрозуміли, що їхній альянс повинен постійно адаптуватися до змін у політиці та технологіях, але вони також усвідомили, що він не повинен змінюватися [5].

НАТО є важливою опорою євроатлантичної безпеки. Роблячи це, він не буде діяти ізольовано від інших організацій або діяти як домінуюча сила. Нова стратегічна концепція має визначити належну роль НАТО як оборонця інтересів своїх учасниць і учасника розбудови миру в усіх куточках регіону. Тісна співпраця Альянсу з ЄС, Організацією Об'єднаних Націй та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) на Балканах є яскравим прикладом здатності НАТО співпрацювати з іншими інституціями для забезпечення добробуту людей на всьому континенті.

Ця головна місія виконується через низку елементів, включаючи програми партнерства НАТО з країнами та організаціями, а також підтримку (і дотримання) принципів, які створюють рамки, в яких уряди повинні діяти щодо інших та своїх громадян. Ці принципи все ще можна знайти в Гельсінкських угодах (1975 р.) і сформульовані в їхньому нинішньому вигляді в Хартії європейської безпеки (1999 р.), підписаній у Стамбулі. НАТО також сприяє стабільності через свою політику відкритих дверей, яка створює важливу динаміку для європейської демократії, мирного вирішення суперечок і поваги до прав людини. Крім того, дипломатичні зусилля НАТО у відносинах з Росією, Україною, Грузією, іншими державами Кавказу та іншими країнами, що не входять до Альянсу, демонструють, що країні не обов'язково приєднуватися до альянсу, якщо вона хоче брати участь у проектах, які приносять користь усім [6].

Розробка нової стратегічної концепції має слугувати своєчасним нагадуванням про те, що НАТО відіграє унікальну та незамінну роль. Без НАТО під час холодної війни євроатлантичний регіон, який вступає в 21 століття, був би позбавлений свободи на сході та без спільної стратегії на заході. Світ і надалі залишатиметься предметом конкуренції наддержав, і найменший прорахунок може призвести до ядерного знищення. Без НАТО в 1990-х нещодавно звільнені країни Центральної та Східної Європи не мали б сильних внутрішніх стимулів для демократичного розвитку та примирення зі своїми зовнішніми сусідами. Тим часом Балкани залишатимуться котлом киплячої етнічної напруженості, правління меча та подрібнених спогадів про минулі конфлікти.

Якби НАТО не існувало сьогодні, Афганістан знову перебував би під владою Талібану, забезпечуючи притулок для Аль-Каїди та дозволяючи терористам систематично та вільно тренуватися та планувати напади.

Євроатлантичні країни не матимуть ефективного спільного форуму для боротьби з традиційними загрозами та появою нових проблем [7].

Погоджуючись з думкою вчених міжнародного права, можна зазначити, що без НАТО в майбутньому перспективи міжнародної стабільності та миру будуть ще меншими. Альянс не самотній у досягненні цих цілей, але поєднання військового потенціалу та політичної єдності робить його винятково цінним і незамінним. Існування НАТО є джерелом надії, оскільки з самого початку його члени описували свої спільні плани в позитивних тонах: зміцнення міжнародної безпеки, захист свобод, сприяння верховенству права. Ці цілі не залежать від будь-якого календаря і не будуть зменшені технологічним прогресом. Вони не стосуються якогось конкретного суперника. Це постійні вимоги, які існуватимуть до тих пір, поки НАТО матиме мужність захищати їх через єдність своїх членів, мужність своїх громадян і вільне вираження своєї колективної волі [8].

Список використаних джерел

1. НАТО – Вікіпедія [Електронний ресурс]
<https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E>.
2. Б. І. Гуменюк. Організація Північноатлантичного договору // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.
3. Голосіївська районна в місті Києві адміністрація (офіційний інтернет-портал), Стаття Європейська та євроатлантична інтеграція. НАТО [Електронний ресурс] <https://golos.kyivcity.gov.ua/content/nato.html>.
4. Стаття 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
5. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік [Електронний ресурс] https://www.president.gov.ua/storage/j-filesstorage/00/92/65/9d91df3bf88dcae15db059c69a2dbabf_1590505364.pdf.
6. Тема практики: «Україна в умовах воєнного стану» [Електронний ресурс]

<https://duan.edu.ua/images/staff/departments/law/Files/Prezentatsiyi/ryabich-dv-nato.pdf>.

7. Навчальний посібник з національно-атріотичної підготовки особового складу Збройних сил України на 2021 навчальний рік ст. 130-131.

8. НАТО 2020: упевненість у безпеці; динамічні підходи [Електронний ресурс] https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_63654.htm.

Ключові слова: Рада безпеки ООН, міжнародна безпека, забезпечення міжнародної безпеки, євроатлантична безпека.

Key words: United Nations Security Council, international security, ensuring international security, Euro-Atlantic security.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Бехруз Х. Н.

Мехова Марія Олегівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ У СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТІЯХ

Конституційні суди відіграють ключову роль у забезпеченні правової стабільності, захисті прав та свобод громадян, а також в розв'язанні конституційних спорів. Вони здобули особливу актуальність у контексті демократичних систем, де вони виступають як один із важливих механізмів контролю за дотриманням конституції та виконанням законів. Проте, сучасна конституціоналістика стикається з рядом складних проблем, пов'язаних з їх функціонуванням. Спочатку, необхідно виділити найважливіші елементи функціонування органів конституційної юрисдикції.

Основні аспекти діяльності конституційних судів (далі - КС) розкриваються через декілька ключових напрямків їх реалізації. По-перше, КС відіграють важливу роль у тлумаченні конституційних норм, встановлюють сенс і зміст конституційних положень. По-друге, контроль за конституційністю законів. КС відповідають за контроль відповідності законів конституції, перевіряють закони на відповідність конституційним принципам та правам громадян, і, при необхідності, визначають їх неконституційність. По-третє, захист прав і свобод громадян.

КС гарантують захист прав і свобод громадян від порушень, які можуть виникнути з боку державних органів або законодавства, розглядають конституційні скарги громадян та вживають заходів для їх захисту. По-четверте, розв'язання конституційних спорів. КС вирішують конституційні спори, які можуть виникнути між різними гілками влади, чи між центральним та регіональним урядом. Вони встановлюють правові стандарти та роз'яснюють конституційні положення для їх вирішення. Окремо, в рамках аналізу основних

аспектів діяльності КС, хотілося б виділити аспект забезпечення балансу влади. КС виконують функцію забезпечення балансу між виконавчою, законодавчою та судовою владами. Вони регулюють взаємовідносини між цими гілками правління та перешкоджають перевищенню повноважень однією з них. [1; 2, с. 3]

Різноманітні підходи до тлумачення конституційних норм є однією з вагомих проблем сучасної конституціоналістики в контексті поставленого питання. Формалістичний підхід до тлумачення конституційних норм передбачає дотримання буквального змісту конституційних положень без втручання у їх тлумачення. Наприклад, Верховний Суд Сполучених Штатів імплементував його в рішенні у справі *District of Columbia v. Heller* (2008), де суд дотримався буквального тлумачення Другої поправки щодо права на володіння зброєю. З іншого боку, еволюційний підхід розглядає конституцію як живий документ, здатний адаптуватися до змін у суспільстві. За цим підходом КС мають право інтерпретувати конституційні норми з урахуванням сучасних соціальних, економічних та політичних умов. Прикладом його використання є Конституційний Суд Індії у справі *Kesavananda Bharati v. State of Kerala* (1973) про обмеження поправок до Конституції та встановив принцип “базової структури”, який визначає межі поправок.

Активістський підхід передбачає широке тлумачення конституційних норм для вирішення сучасних соціальних проблем та встановлення сучасних конституційних стандартів. Європейський Суд з прав людини використав активістський підхід у справі *Goodwin v. United Kingdom* (1996), де визнав, що заборона змінити статеву ідентичність для трансгендерних осіб може порушувати право на приватне та сімейне життя. Компаративістський підхід, у свою чергу, базується на порівнянні конституційних рішень та практики різних країн, використовуючи досвід інших країн для вирішення конституційних спорів та встановлення стандартів. У справі “*Lüth*” (1958) Федеральний конституційний суд Німеччини порівняв підходи до свободи висловлювання у Німеччині з розвиненими демократіями, такими як США та Велика Британія. [3, с. 76; 4] Різноманітність підходів у тлумаченні конституційних норм становить значну проблему для сучасної конституціоналістики з ряду причин. Передусім, різні підходи можуть призводити до неоднозначності та нестабільності в розумінні конституційних норм. Це може ускладнювати прогнозування результатів рішень конституційних судів та створювати правову невизначеність. Вони можуть стимулювати політизацію конституційного судочинства, коли рішення судів визначаються не об’єктивними правовими принципами, а політичними чи ідеологічними міркуваннями.

Зміна політичного контексту представляє собою ще одну з важливих проблем сучасної конституціоналістики, оскільки вона ставить під сумнів стабільність та консистентність конституційних систем. Політичні зміни, такі як зміна уряду, політичні кризи, реформи або зміна політичних партій, можуть

впливати на сприйняття та застосування конституційних норм. Це особливо актуально у контексті тлумачення конституційних норм, оскільки зміни в політичному ландшафті можуть викликати різноманітні підходи до розуміння конституційних принципів та норм. Наприклад, новий уряд чи політична ситуація може призвести до нового тлумачення конституційних положень з метою відповідності її політичній ідеології. Зміни у політичному ландшафті можуть впливати на спосіб тлумачення конституційних норм. Нові уряди чи політичні сили можуть намагатися використовувати конституційні принципи для впровадження власної політичної агенди.

Якщо говорити про роль конституційних судів в умовах воєнного стану, треба зазначити їх особливе значення. В ці складні часи, їх роль складна і важлива одночасно. Їх функції можуть бути обмежені чи змінені в залежності від законодавства та обставин країни. Через це, конституційні суди можуть бути викликані вирішувати конфліктні ситуації між потребами національної безпеки та збереженням гарантій конституційних прав і свобод громадян. Їхня роль полягає в тому, щоб забезпечити, що будь-які обмеження, застосовані в цих умовах, залишаються обґрунтованими, тимчасовими та відповідають принципам правової держави.

В Сполучених Штатах Америки під час Другої світової війни у 1944 році, у справі "Korematsu проти Сполучених Штатів", Верховний суд США розглянув конституційність використання президентом Франкліном Рузвельтом воєнного указу, який призводив до інтернування японських американців. У результаті, суд визнав цей указ незаконним, тим що порушував права і свободи, адже воно стосувалось расової дискримінації громадян державою.

Різноманітні підходи до тлумачення конституційних норм і зміна політичного контексту є лише деякими з проблем, що виникають у сфері діяльності конституційних судів у сучасних демократіях. КС відіграють ключову роль у забезпеченні верховенства права і наразі мають коло проблем які потребують сучасних рішень задля їх подальшої успішної діяльності.

Список використаних джерел

1. Інформаційна Довідка Про Конституційний Суд України (Конституційний Суд України) URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyny-sud-ukrayiny-2>
2. Зоряна Добош. Конституційний Контроль Верховного Суду США: Види Правотворчості. 2019. С. 34-40. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19950/dobosh.pdf>
3. Конституційна та адміністративна процедура: міжнародний досвід та національна практика. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2 травня 2023р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2023. 193 с. URL:

<https://ccu.gov.ua/library/konstytuciyna-ta-administrativna-procedura-mizhnarodnyy-dosvid-ta-nacionalna-praktyka>

4. Germany (Federal Constitutional Court), Luth Case, BVerfGE 7, 198, 1 BvR 400/51, English translation in (1998) Decisions of the Bundesverfassungsgericht – Federal Constitutional Court – Federal Republic of Germany, vol. 2/Part 1, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/1958/01/rs19580115_1bvr040051en.html

Ключові слова: конституція, демократія, проблеми конституціоналістики, Конституційний Суд, міжнародний досвід, підходи.

Key words: constitution, democracy, problems of constitutionalism, Constitutional Court, international experience, approaches.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О. О

Матієц Віталій В'ячеславович

студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РАДА ЄВРОПИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Питання ідентичності в сучасному науковому дискурсі представлено в різноманітних варіаціях і є дуже складним. Розгляд цієї проблеми вимагає ретельного аналізу кількох аспектів, які утворюють основу для будування ідентичності. М. Кастельс у своїй науковій роботі відзначає глобалізацію та ідентичність як ключові символи сучасності, що впливають на формування нового світу.

В нових умовах виникає потреба в обговоренні перспектив розвитку сучасної Європи. Паралельно з цим зафіксовується зростаючий інтерес до широкої теми європейської ідентичності. Європейський Союз вважає формування загальноєвропейської ідентичності ключовим етапом у визнанні легітимності цієї наднаціональної структури. Отже, спільна політико-правова та культурно-історична спадщина країн Європи має сприяти зміцненню єдності Європейського Союзу.

Ідентичність може бути розглянута як тимчасовий, відносний та незавершений конструкт, який можна сприймати як проект або постулат. За визначенням М. Кастельса, ідентичність це процес, де соціальний суб'єкт визнає себе і формує значення, на основі певних культурних властивостей або сукупності таких властивостей, враховуючи також більш широкі взаємозв'язки з іншими соціальними структурами. [3, с.43].

Виникнення європейської ідентичності тісно пов'язане з усталеними та актуальними уявленнями про саму Європу та спільноту європейських громадян.

Важливо враховувати, що "ментальна географія" є спробою систематизації та оцінки уявлень про навколишній простір, і це має значуще феноменологічне значення. [2, с.259].

Є декілька основних підходів до розуміння європейської ідентичності і стосовно її місця в сучасній Європі. Є багато різних думок дослідників де одні з яких заперечують існування європейської ідентичності і вважають її менш важливою ніж політичний вимір держави або національна ідентичність. Інші вважають, що формується постнаціональний європейський простір, в якому пропагується поняття європейської ідентичності, "єдиної Європи" або "Європи регіонів". Такі ідеї викликають опір з боку почуття громадянської приналежності в кожній країні. Існує і третій, більш оптимальний підхід, це органічне поєднання трьох рівнів ідентичності- національної, загальноєвропейської (панєвропейського) та етнічної- на регіональному рівні в поліетнічних суспільствах.

Першою пан-європейською організацією, що заслуговує на увагу, є Рада Європи, яка понад ніж півстоліття свого існування створила та вдосконалила інноваційні інструменти і в приклад можна навести Європейську Хартію місцевого самоврядування та її додатковий протокол, Європейську Стратегію інновацій та доброго управління на місцевому рівні та інші. Вона була створена 5 травня 1949 року саме як політичний союз між багатьма європейськими державами – Норвегією, Бельгією, Великою Британією, Люксембургом, Францією, Нідерландами, Швецією, Данією, Італією та Ірландією, і саме у Франції знаходиться штаб-квартира Ради Європи.

Далі звертаємо увагу на Статут, відповідно йому головною метою Ради Європи постає досягнення більшої інтеграції між її членами з метою збереження та втілення у життя спільних ідеалів і принципів, а також сприяння економічному та соціальному прогресу [1].

На сьогодні Рада Європи об'єднує 47 держав-членів, серед яких Україна з 1995 року. Серед головних напрямків діяльності Ради Європи можна виділити захист прав та головних свобод людини, зміцнення плюралістичної демократії, забезпечення верховенства права, розв'язання соціальних проблем та забезпечення соціальної стабільності, а також збереження культурного різноманіття у Європі [4].

З того моменту, як заснували Ради Європи було розроблено дуже багато договорів (майже 200) і до того ж пропонувано для їх підписання, ще включаючи конвенції, угоди, хартії. Деякі з цих угод розповсюджують свою дію за межі Європи, оскільки вони відкриті для приєднання держав з інших континентів. Цей підхід не тільки сприяє формуванню єдиного європейського правового простору, але й сприяє розвитку стандартів ефективного управління, включаючи місцевий та регіональний рівні.

Першим фундаментальним європейським документом з питань місцевого розвитку є Європейська Хартія місцевого самоврядування, що встановлює

зобов'язання гарантувати політичну, адміністративну та фінансову самостійність місцевих органів влади.

Хартія закликає сторони дотримуватися основних правил, які забезпечують політичну, адміністративну та фінансову незалежність органів місцевого самоврядування. Такий підхід є проявом на європейському рівні політичної волі надати практичне значення принципам захисту демократії, які були визначені при створенні Ради Європи. Остання спрямовує зусилля на забезпечення виконання засад європейської демократії та захисту прав людини в найширшому розумінні. Це підтверджує переконання, що рівень самоврядування, який належить органам місцевого самоврядування, може бути основою справжньої демократії.

Принципи місцевого самоврядування, викладені в Хартії, теоретично застосовуються до всіх рівнів та категорій органів місцевого самоврядування в кожній країні-члені, а також, з відповідними адаптаціями, до територіальних органів влади на регіональному рівні. Проте сторонам надається можливість виключити певні категорії влади з обов'язковості дії Хартії з метою врахування конкретних обставин.

Хартія не передбачає створення інституційної системи контролю за її застосуванням, окрім вимоги до сторін надавати усю необхідну інформацію відносно законодавчих змін або інших заходів, здійснених з метою дотримання положень Хартії.

Серед інших європейських інструментів, які визначають основні принципи та стандарти доброго врядування на місцевому рівні, слід відзначити такі:

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами, що була підписана у 1980 році, визнає за місцевими та регіональними органами влади право співпрацювати за межами національних кордонів в рамках їх внутрішньодержавних повноважень у сфері створення спільних громадських служб, будівництва спільних об'єктів або охорони навколишнього середовища. Конвенція включає угоди щодо регіонального транскордонного планування, економічного розвитку, охорони довкілля тощо. Для України ця Конвенція набула чинності 22 грудня 1993 року.

2. Рамкова конвенція про захист національних меншин, яка була відкрита для підписання у 1995 році, стосується питань освіти, засобів масової інформації та використання національних мов, а також містить загальні положення, включаючи питання недискримінації та рівності між меншинами та загальним населенням, свободи встановлення контактів з мешканцями інших країн. 9 грудня 1997 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції про захист національних меншин".

3. Європейська Хартія регіональних мов та мов меншин спрямована на збереження та захист регіональних мов та мов меншин. Її застосування розповсюджується на законодавство, освіту, громадське, культурне, економічне та соціальне життя, а також на засоби масової інформації. Після ратифікації

відповідним законом Верховною Радою України ця Конвенція набула чинності на території України з 1 січня 2006 року тощо.

Також важливо зауважити, що Рада Європи активно працює над розширенням та удосконаленням європейського правового простору, а також над впровадженням ефективних систем управління на місцевому та регіональному рівнях. Її основна мета - формування єдиної Європи на основі принципів ефективного управління.

Отже, Рада Європи виступає як ключовий інструмент у реалізації та поширенні європейських цінностей та сприяє формуванню європейської ідентичності. Її активна робота з розширення та удосконалення європейського правового простору, впровадження ефективних систем управління на місцевому та регіональному рівнях, а також захист прав і свобод людини сприяє зміцненню взаєморозуміння, співпраці та єдності серед європейських народів. Рада Європи відіграє важливу роль у формуванні та підтримці спільної

європейської ідентичності, сприяючи об'єднанню країн-членів на основі принципів доброго управління та демократії.

Список використаних джерел

1. Баймуратов М. Правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування: від міжнародної угоди до імплементації у національне законодавство *Вибори та демократія*. 2006. №: 4. С. 17-24.
2. Горенко О. М. Прагматика європейського досвіду як методологічна проблема історіописання Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 264 с.
3. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство та культура: підручник. Київ: Генеза, 2000. 43 с.
4. Пухтинський М.О. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід. Збірник матеріалів та документів. Київ: Атіка, 2006. 744 с.

Ключові слова: Європейська ідентичність, Рада Європи, принципи.

Key words: European identity, Council of Europe, principles.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О.О.

Новак Світлана Олександрівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Збройні конфлікти мають спустошливий вплив на життя людей, особливо жінок та дівчат. Їхні права порушуються частіше, ніж чоловіків, і вони більше вразливі до насильства, експлуатації та дискримінації.

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок в своїй загальній рекомендації №19 (1992) визнав, що «війни, збройні конфлікти і окупація територій часто ведуть до зростання проституції, торгівлі жінками та сексуальних посягань на жінок, що вимагає конкретних заходів захисту і покарання» [1].

Гарантії захисту прав і свобод жінок в умовах збройного конфлікту являють собою систему норм, принципів та вимог, сукупність правових та організаційних методів, за допомогою яких формується соціально-правова

захищеність особи, що функціє з метою створення умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини в умовах збройного конфлікту.

Досліджуючи міжнародно-правові акти щодо захисту прав жінок слід виокремити дві категорії таких норм:

- 1) норми, що регулюють так звані «основи» щодо забезпечення безпеки жінок (загальні);
- 2) норми, що регулюються права жінок в умовах збройних конфліктів (спеціальні).

Що стосується першої категорії норм, то такі норми передбачені наступними міжнародно-правовими документами як Загальна декларація прав людини (1948), Женевська конвенція щодо захисту цивільного населення під час війни (1949), Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979), Декларація ООН про викорінювання насилля стосовно жінок (1993), Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1999) тощо.

Розглядаючи спеціальні норми слід звернути увагу на те, що в основному питання щодо захисту прав жінок регулюється саме резолюціями Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (далі – РБ ООН). Наприклад, Резолюція РБ ООН №1820 від 2008 року вперше було порушено проблему сексуального насильства в умовах конфлікту з визначенням того, що сексуальне насильство в умовах конфлікту є військовим злочином. Продовженням закріплення і визначення механізмів захисту прав жінок стала Резолюція РБ ООН №1888 від 2009 року, яка акцентує увагу на необхідності забезпечувати захист жінок і дітей від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту, шляхом створення посади Спеціального представника з питань сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та експертної групи. Через рік, а саме в 2010 році РБ ООН прийняла Резолюцію №1960, якою розширила тему боротьби з сексуальним насильством в контексті проблем жінок, миру та безпеки [3].

Аналізуючи норми міжнародного права звернути увагу на сучасні реалії України – збройний конфлікт, який розпочала російська федерація, безпосередньо порушує права жінок. Слід звернути увагу на Резолюцію Європарламенту про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022 року, якою:

- Європарламент рішуче засудив повномасштабне вторгнення країни-агресора в Україну і констатував величезний вплив війни в Україні на жінок загалом, а також навів детальні приклади таких наслідків. Зазначено, що військові дії призвела до складного становища і порушення прав як тих жінок, які прибули до країн ЄС та отримали статус біженців, або які звернулись за тимчасовим захистом, так і тих, котрі залишилися в Україні;

- Європарламентом засуджено будь-які воєнні злочини, які вчиняються проти цивільного населення, зокрема жінок та дівчат, а гендерне та

сексуальне насильство мають переслідуватися відповідно до положень міжнародного права [3].

Проте вищезгадана Резолюція є актом «м'якого права», тобто має рекомендаційний характер і не передбачає наслідків за її невиконання, але в той же час вона акцентує увагу на тому, якого захисту потребують жінки – як і ті, що тікають від війни, так і ті, які вже третій рік безпосередньо проживають в умовах активних бойових дій, масованих ракетних обстрілів тощо.

Отже, проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що законодавство щодо захисту жінок під час збройних конфліктів, вважається досить розробленим та розгалуженим, проте існують складнощі стосовно його дотримання державами-сторонами конфлікту та в подальшому ефективної застосування з метою притягнення винних до міжнародної кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Rehn and Sirleaf, Women, War, Peace. 2015. P. 11.
2. Інформаційний портал ЮРФЕМ.ua: Резолюції Ради Безпеки ООН у боротьбі з сексуальним насильством під час збройних конфліктів. URL: <https://jurfem.com.ua/rezolutsii-rady-bezpeky-oon-u-borotbi-z-sexualnym-nasyilstvom-pid0chas-zbroynykh-konfliktiv-chastyna-3/>
3. Резолюція про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022. URL: [https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/249219/0109_T_The%20imp act%20of%20the%20war%20against%20Ukraine%20on%20women%20UA.pdf](https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/249219/0109_T_The%20impact%20of%20the%20war%20against%20Ukraine%20on%20women%20UA.pdf)

Ключові слова: права жінок, збройний конфлікт, захист прав жінок.

Key words: women's rights, armed conflict, protection of women's rights.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб Г.М.

Ордюнова Анастасія Сергіївна, Масловська Тетяна Павлівна

студентки 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Зараз наша країна перебуває в етапі глобального цивілізаційного розламу. Дане положення тимчасово погіршується через довгі суспільні дискусійні відносини, стосовно національної згоди більшості громадян з приводу магістрального вектору розвитку країни. Серед населення України досі голосно заявляє про себе незгоду щодо євроатлантичного напрямку геополітичного і геоекономічного руху, критика західних партнерів, нав'язуються

симпатії до країни-агресора, навіть не зважаючи на активні бойові дії та військову агресію. На сьогоднішній час актуальними є певні масові фобії щодо здатності і України утвердитися в середовищі західного європейського співтовариства. Однією з причин таких морально-психологічних хитань, поряд з інерцією радянської свідомості, є брак достатньої наукової аргументації в оцінках справжньої цивілізаційної належності України, її потенціалу в утвердженні себе світовим суб'єктом з ознаками європейської ідентичності [1].

Наша держава поступово ставала незалежним суб'єктом в міжнародному просторі, що відбувалося шляхом трансформації інститутів радянської доби та знищення стереотипних радянських думок у населення. В даному випадку був тривалий і складний шлях внесення демократичних змін в Україні, хоча деякі положення радянської доби не втрачають своєї актуальності, та тісно пов'язані із командно-адміністративною системою [1].

Наслідком цього є постійна боротьба за визначення нових політичних, економічних та соціальних курсів. Саме цей процес привів до поступового зростання впливу громадськості на формування політики, а також до розвитку громадянського суспільства. Незважаючи на значний прогрес у впровадженні демократичних принципів, в Україні ще існують проблеми з корупцією, недостатньою розвиненістю правової системи та нестабільністю економічної ситуації. Однак, національна самосвідомість та готовність до самовизначення зростають, що свідчить про поступове вирішення проблем та покращення у всіх сферах життя країни.

Держава, щоб стати активним учасником міжнародних відносин у певному цивілізаційному колі, має постійно підтверджувати свою суб'єктність попри те, що в сучасних умовах збільшуються вплив та регуляторні функції міжнародних організацій та бурхливо розвиваються універсальні та регіональні системи міжнародного захисту прав людини. При цьому зазначається, що кожна незалежна та суверенна держава є основним суб'єктом міжнародного права. На основі даного положення усі держави посідають центральне місце в міжнародній системі. А своїми діями мають вплив на міжнародне життя, при цьому відстоюють свою ідентичність та цивілізаційну незалежність [1; 2, с. 88].

Тільки держави можуть брати участь у будь-яких міжнародно-правових відносинах, укладати будь-які міжнародні договори, брати чи не брати участь у будь-яких міжнародних організаціях. Саме це відрізняє міжнародну правосуб'єктність держави від міжнародної правосуб'єктності інших світових суб'єктів [1].

Україна є рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, бере безпосередню участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Нині Україна бере участь як повноправний член або спостерігач у понад 80 міжнародних міжурядових організаціях [1; 3]. Підтвердженням європейських орієнтирів України було положення щодо визнання переваги загальнолюдських

цінностей над класовими та пріоритету загально визнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [1].

За весь час незалежності Україна не дала підстав сумніватися, що вона буде дотримуватися юридичних принципів і норм, що регулюють міждержавні відносини, а саме – принципу суверенної рівності держав. Водночас, Україні доводиться зважати й на те, що хоча держави юридично є рівними між собою незалежно від розмірів їхньої території, кількості населення, військової чи економічної могутності, рівня життя населення тощо, але вони не є однаковими за своїм потенціалом. Як справедливо наголошується у правознавстві, «юридична рівність держав, однак, не завжди означає їх фактичну рівність навіть у правовому значенні». Підтримання дипломатичних відносин з іншими державами, договірна правоздатність сукупно із захистом своїх прав та законних інтересів шляхом звернення до мирних засобів розв'язання міжнародних спорів, зокрема до міжнародних судових та арбітражних органів, належить до основних ознак міжнародної правосуб'єктності суверенної держави [1; 4, с. 44].

Україна постійно прагне зміцнювати свій міжнародний статус та репутацію як суверенної держави. Зокрема, Україна веде активну зовнішню політику, спрямовану на співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями. При цьому країна дотримується принципів міжнародного права, визнаючи перевагу загальнолюдських цінностей та норм перед внутрішньодержавними правилами.

Завдяки своєму членству та участі у міжнародних міжурядових організаціях, Україна активно сприяє процесам зміцнення міжнародного співробітництва та забезпечення міжнародного миру і безпеки. Крім того, країна відстоює свої права та інтереси через дипломатичні канали, а також може звертатися до міжнародних судових та арбітражних органів для вирішення міжнародних спорів.

Незважаючи на свої обмеження та складнощі, Україна продовжує зміцнювати свою міжнародну правосуб'єктність та гідно представляти свої інтереси на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Загоровська І. Міжнародна правосуб'єктність України як необхідна передумова виникнення та розвитку міжнародних правовідносин. *Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (ДДУВС, 30.09.2022)*. С. 121–123.
2. Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь. / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.
3. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL: <https://data.gov.ua/dataset/89ea21a9-e0bf-4cac-a05e->

c3da6e63d360/resource/eccd8762-2184-4fb3-8e73-6a491528d03d (дата звернення 28.03.2024).

4. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Міністерство внутрішніх справ України. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2020. 44 с.

Ключові слова: міжнародна правосуб'єктність, держава, суверенність, міжнародні відносини, дипломатичні відносини, договірна правоздатність, рівноправність, права людини, цивілізаційна незалежність.

Key words: international legal personality, state, international relations, diplomatic relations, legal capacity to contract, equality, human rights, civilizational independence.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О.О.

Пономарчук Вікторія Ігорівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

В умовах сьогодення проблематика права людини на соціальне забезпечення державою набуває суттєвої актуальності через низку серйозних чинників, одним з яких є збройні конфлікти. Напружена ситуація на території країни у зв'язку з загрозами війни збільшує перелік категорій осіб, які потребують особливого соціального захисту, що стає ще одним не аби яким викликом для держави.

На законодавчому рівні, а саме в Основному Законі України – її Конституції, закріплено, що Україна є соціальною державою та передбачає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1, ст. 1, 46]. На думку А. Р. Крусян, соціальною державою є та держава, політика якої має за пріоритет соціальну спрямованість. Під соціальною спрямованістю варто розуміти відповідне обслуговування державою громадянського суспільства, створенні необхідних та достатніх умов для реалізації економічних, соціальних та культурних прав людини, гарантуванні її соціального захисту та соціальної безпеки, виходячи з соціально-економічних можливостей держави, на основі

принципів справедливості, пропорційності та гармонічного поєднання інтересів суспільства і людини [2].

Держава, беручи на себе зобов'язання гарантувати та реалізовувати конституційні права своїх громадян, в тому числі право на соціальне забезпечення, створює відповідні закони та механізми, які виконуватимуть цю функцію. Для прикладу були прийняті такі закони, як Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Закон України «Про прожитковий мінімум», Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», тощо. Крім того, Україна ратифікувала низку міжнародних договорів у сфері соціальної допомоги, наприклад Європейську Соціальну Хартію від 1966 року (ратифікований Україною у 2006 році) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 1966 року (ратифікований Україною в 1973 році). Ці нормативно-правові акти спрямовані на те, щоб допомагати вразливим верствам населення, або таким особам, що потребують соціальної допомоги держави. Однак, з початком збройного конфлікту на території України кількість таких осіб почала стрімко рости, утворюючи при цьому нові категорії (військовослужбовці та їх сім'ї; внутрішньо переміщені особи; особи, що внаслідок війни втратили годувальника чи місце постійного проживання; особи які внаслідок ведення воєнних дій потребують реабілітації в закладах охорони здоров'я, тощо) та чинні закони відповідно не можуть в повному обсязі захистити права та свободи населення.

Можливості держави допомагати своїм громадянам в соціальному аспекті наряду залежить від економічних ресурсів самої держави. Виходячи з принципу балансу інтересів суспільства, держави та людини, держава намагається виділити на допомогу принаймні необхідний мінімум для гідного життя людини та забезпечення її базових потреб [2, с. 37]. Проте, вплив кризових факторів таких, як збройна агресія, на економіку країни може призвести до неспроможності держави в повному обсязі виконувати це завдання. Для того, щоб допомогти та підтримати своїх громадян в неспокійний період воєнного стану, законодавець може виділяти більше державних коштів на відповідні соціальні програми, однак це може мати наслідки та створити певний тиск для інших важливих сфер соціально-економічної політики.

Іншим викликом у сфері соціального забезпечення є те, що досить часто у зоні ведення воєнних дій, та на прилеглих територіях, порушується звичний порядок життя, що може призвести до ускладнення доступу громадян до таких соціальних послуг, як медична допомога, освіта чи житло. Також до цього можна віднести ускладнення доступу або навіть припинення доступу до правосуддя та захисту прав людей, що може мати наслідки для реалізації їхніх прав на соціальне забезпечення.

Найбільш поширеною категорією осіб, які почали потребувати більше соціальної допомоги з початком збройної агресії проти України, на нашу думку, є внутрішньо переміщені особи та військовослужбовці та їх сім'ї. Ведення

воєнних дій спричиняє зростання небезпеки, що призводить до масової міграції населення. Це ставить перед державою новий виклик – забезпечити житлом та речами першої потреби, необхідними ліками або, власне, самим лікуванням (реабілітацією), також не менш важливим є забезпечення психологічної підтримки.

Окремо від національних засобів захисту прав на соціальне забезпечення також діють і міжнародні. Якщо брати до уваги конкретно період ведення збройної агресії проти України, то можна виділити наступні організації, які виділили чимало ресурсів задля допомоги українцям: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Світовий банк, Європейська Комісія, Європейська Рада, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), тощо [4, с. 262]. Наприклад, ООН забезпечувала цивільне населення необхідною гуманітарною допомогою, а також сприяла проведенню гуманітарних переговорів. ООН разом з Європейською Комісією запроваджували також програми соціальних виплат для постраждалих родин чи внутрішньо переміщених осіб; не залишили осторонь й громадян України, що перетнули державний кордон в пошуках притулку – вони також мали змогу отримувати фінансову допомогу.

Чималий внесок у сфері соціальної допомоги зробив Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Разом із забезпеченням українців гуманітарною допомогою та соціальними виплатами, волонтери організовували евакуації населення з територій де ведуться активні воєнні дії; знаходили людям нові домівки; надавали першу медичну допомогу в тому числі й психологічну.

Отже, в умовах збройної агресії проти України виникає чимало серйозних викликів с сфері захисту права на соціальне забезпечення. Зараз існує чимало заходів, спрямованих на те, щоб народ України отримував необхідний соціальний захист і підтримку незалежно від обставин конфлікту. І хоча законодавець здійснює колосальну роботу для гарантування та реалізації цього конституційного права його громадянам в такий нестабільний час, механізми забезпечення цього права на державному рівні не є досконалими та потребують додаткових досліджень та модернізації. Значну допомогу нашій державі в цьому аспекті надають впливові міжнародні організації, такі як ООН чи Комітет

Червоного Хреста, що забезпечують гуманітарною та фінансовою допомогою, а також здійснюють моніторинг порушень соціальних прав українців.

Список використаних джерел

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Крусян А. Р. Україна як соціальна держава: концептуальні положення та конституційно-правові реалії. 2012. С. 35-47.
3. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Грудень, 2022. С. 22-27.
4. Kurnosenko L. Проблеми та особливості міжнародної фінансової підтримки України в умовах війни. Public Administration and Regional Development. Квітень, 2022. С. 255-274.

Ключові слова: право соціального забезпечення, соціальні гарантії, соціальна допомога, збройна агресія.

Key words: the right to social security, social guarantees, social assistance, armed aggression.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Дронов В. Ю.

Прокопчук Тетяна Вячеславівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В міжнародній спільноті завжди гостро обговорюються питання щодо захисту прав дітей. Особливо, цей аспект є актуальним в умовах збройних конфліктів. Адже, як відомо під час війни порушуються всі права дитини, а особливо такі як: право на життя, право на здоров'я, право бути з сім'єю та громадою та ін. На даний час, за даними ЮНІСЕФ відомо, що на територіях де ведуться збройні конфлікти проживають понад мільярд дітей. Нажаль, в нашій країні сьогодні триває страшна війна, яка впливає не тільки на дорослу верству населення, але і на дітей. Внаслідок чого, тисячі дітей лишаються сиротами та живуть у скрутному становищі далеко від своїх рідних.

З огляду, на постійні збройні конфлікти в різних країнах, важливу роль відіграє нормативно-правове регулювання як на міжнародному, так і національному рівнях. Варто зазначити, що в міжнародному праві захист прав дітей містить велику кількість міжнародно-правових актів загального та регіонального характеру.

Слід відзначити, що основним міжнародним універсальним документом є Конвенція про права дитини, яка закріплює права дитини в сучасному світі. Ст.38 вказаної Конвенції, окреслює обов'язок держав поважати норми

міжнародного гуманітарного права, що відноситься до дітей, і забезпечувати їх дотримання [1]. Крім того, Конвенцію про права дитини 2000 р. доповнює Факультативний протокол щодо участі дітей у збройних конфліктах і Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та ухвалено Факультативний протокол щодо процедурної інформації у 2011 р. Варто зазначити, що 23 червня 2004 р. Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [2].

Ще одним, досить важливим є Римський статут Міжнародного кримінального суду, який описує певні дії проти дітей як військові злочини. До прикладу, навмисні напади на лікарні та школи, вербування дітей та ін [3]. Примітним, є те що Україна ще досі перебуваючи на десятому році у стані війни, не ратифікувала цей один із важливих договорів, що гарантує міжнародний правопорядок, і тим самим позбавляє себе на нашу думку, досить дієвого механізму захисту .

Варто зазначимо, що міжнародні норм права в сфері захисту прав дітей, також потребують доповнень національними нормами права. Ці норми повинні визначати такий правовий статус як «діти, які проживають на території збройних конфліктів» та «діти-жертви збройних конфліктів». Більше того, доцільно буде визначити відповідальність держави по відношенню до таких дітей.

Наразі, Україна вживає всіх необхідних заходів задля врегулювання забезпечення захисту прав дітей. З початком повномасштабного вторгнення було прийнято чотирнадцять законодавчих актів щодо захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Одним із таких важливих актів є, постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». Відповідно, до якої Координаційний штаб виконує багато важливих функцій. Наприклад, через уповноважених представників здійснює моніторинг умов перебування дітей в Україні та за її межами, також забезпечує евакуацію дітей з небезпечних територій та координує їх безпечне переміщення до місць тимчасового влаштування та багато інших функцій [4].

Крім того, в Україні можна набути статусу дитини, яка постраждала внаслідок збройного конфлікту чи бойових дій. Такий статус набувається, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Порядок надання статусу дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [5].

Проаналізувавши дане питання, можна дійти стверджувати, що права дітей потребують обов'язкового гарантування захисту як зі сторони міжнародного, так і зі сторони національного права, за допомогою впровадження нових дієвих нормативно-правових актів. Адже, дивлячись на згубний і масштабний вплив війни на дітей, потрібно звернути увагу на те, що

держави повинні максимально намагатися забезпечувати покращення становища дітей для їхнього розвитку в умовах миру та безпеки.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 № 789-XII. Київ : Столиця, 1997. 31 с.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень : Протокол ООН від 20.11.2014.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l60
3. Римський статус міжнародного кримінального суду: прийняття від 17.07.1998 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
4. Постанова Кабінету Міністрів України Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану від 17 березня 2022 р. № 302 Київ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF>
5. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів від 5 квітня 2017 р. № 268 Київ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF>

Ключові слова: збройний конфлікт, правове регулювання, захист прав дітей, міжнародно-правові акти, національно-правові акти.

Key words: armed conflict, legal regulation, protection of children's rights, international legal acts, national legal acts.

Науковий керівник: доцент, к.ю.н. Гриб А.М.

Рубан Єлизавета Віталіївна

*студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

УНІВЕРСАЛЬНА СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Колективна безпека це сукупність дій та заходів держав та міжнародного співтовариства загалом, задля здійснення превентивних заходів щодо уникнення загроз мирного співіснування та підтримання миру між державами на постійній основі. Часто постає питання дієвості та ефективності такого механізму як універсальна колективна безпека. Частина науковців схиляються до того, що універсальна колективна безпека в будь-якому випадку забезпечує певний рівень безпеки. Оскільки навіть якщо виникають конфлікти, їх кількість значно менше, ніж могла б бути без неї.

Якщо сприймати колективну безпеку як систему дій держав, то вона, як і інші системи, має певну структуру. Так, до її структури можна віднести загальні

принципи міжнародного права, колективні заходи щодо запобігання загроз міжнародної безпеки, а також колективні заходи щодо роззброєння [1, с. 77].

Сучасна універсальна колективна безпека побудована на Статуті ООН, що можна вже побачити з ст.1 Статуту, де зазначаються основні цілі ООН. Так, до них відносяться підтримання міжнародного миру та безпеки, розвиток дружніх відносин та міжнародного співробітництва щодо подолання різних проблем економічного, політичного, соціального, культурного та гуманітарного характеру [2].

Загалом універсальна колективна безпека вимагає, щоб держави реагували на будь-які загрози та порушення миру по всьому світі [3, с. 214].

Таким чином, колективна безпека унеможливорює протистояння «один проти одного», адже це перетворюється на «один проти всіх». Не кожна держава наважиться на такий ризик, що в свою чергу значно знижує відсоток можливих війн.

Узагальнивши, можна сказати те, що ефективність колективної безпеки проявляється таким чином:

1. При колективній безпеці шанси агресора на перевагу в протистоянні значно зменшуються, оскільки опір може надати не лише одна держава, що зазнає агресії, а об'єднання держав.

2. Проявом колективної безпеки є різні міжнародні організації, до функцій яких належить підтримання миру та безпеки. Це може відбуватися різним чином. Наприклад, різні обговорення, наради, зібрання та розповсюдження інформації. Це все сприяє розробці спільних стратегій щодо безпеки та уникнення воєнних конфліктів. Завдяки міжнародним організаціям не лише знижується ризик війни, а також існує середовище підтримання комунікації, що сприяє міжнародному миру та безпеці.

3. Державам не потрібно накопичувати значний воєнний потенціал, адже агресора можна перемогти спільними зусиллями. Так, кожна держава робить свій внесок в підтримання чи подолання загрози миру [4, с. 35].

Отже, універсальна колективна безпека є досить ефективною, оскільки вона є стримувавцем можливих агресорів та в той же час середовищем для розвитку дружніх відносин.

Список використаних джерел

1. О. Я. Вінокур, З. Ю. Шевчук. Система міжнародної (колективної) безпеки, 2019. С.77-81.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

3. Юлія Дроздова. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки. *Національний юридичний журнал: Теорія та практика*, 2017. С.212-215

4. Кучик О.С. Механізми та форми реалізації колективної безпеки у діяльності міжнародних організацій. *Журнал: Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 99 (Частина II)*, 2011. С. 34-39.

Ключові слова: універсальна колективна безпека, попередження загроз, міжнародна співпраця, колективні заходи.

Key words: universal collective security, threat prevention, international cooperation, collective activities.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Бехруз Х. Н.

Рудецька Поліна Андріївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Губар Владислав Станіславович

юрист Громадської організації «Десяте квітня»

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СПРАВАХ ПРО ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ ТА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ

На сучасному етапі розвитку суспільства та турбулентності міжнародних відносин проблема домашнього насильства в родині залишається над актуальним питанням. Домашнє насильство вчиняється щодо члена родини порушуючи права та свободи людини. Така поведінка загрожує розвитку суспільним відносинам та знищенню інституту сім'ї. Тому у зв'язку із цим така поведінка має бути негайно попереджена, а винуватець притягнений до відповідальності. Як повідомляє урядовий контактний центр з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статті та насильству стосовно дітей причинами є: покарання, знижена або завищена самооцінка, потреба у визнанні, хронічний алкоголізм та наркоманія і т.д. [1].

Домашнє насильство над дітьми також не є виключенням, незважаючи на велику кількість міжнародних і регіональних договорів, які повинні захищати права дітей, проте дане явище є широкомасштабним. Жорстоке поводження з дитиною визначається Законом України «Про охорону дитинства» ст.1 «жорстоке поводження з дитиною - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього

наси́льства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини» [2].

Статтею 9 «Конвенцією про права дитини» визначено «Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства...такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури»[3], тому держави-учасниці повинні не лише забезпечити ефективний механізм притягнення до відповідальності особи, яка вчинила протиправне діяння та і забезпечити ефективну підтримку дітям, які є постраждалими.

Аналіз рішення ЄСПЛ у справі A. v. THE UNITED KINGDOM[4],що стосується нездатності держави захистити дитину-заявника від жорстокого поводження з боку її вітчима, є ключовим з точки зору захисту прав дитини та заборони на жорстоке, нелюдське або принижувальне поводження або покарання, яке гарантується статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод та визначається, як «нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [5].

На думку ЄСПЛ, зміни до законодавства Англії та Уельсу, Північної Ірландії та Шотландії, які усувають положення про «розумні тілесні покарання» і замінюють його на «розумне покарання», є важливим кроком на шляху до вирішення проблеми насильства та забезпечення безпеки дітей. Виправдання насильства під приводом «розумних тілесних покарань» справедливо визнано неприйнятним, особливо у випадках, коли воно призвело до фактичного каліцтва, жорстокого поводження з дітьми або тяжких злочинів.

Виправдання насильства у вихованні та дисциплінуванні дітей, особливо у формі тілесних покарань, суперечить міжнародним стандартам прав людини, зокрема Конвенції про права дитини; рішення про заборону такої практики в законодавстві ЄС є кроком до забезпечення повного захисту прав дітей від насильства та жорстокого поводження.

З огляду на критерії, встановлені ЄСПЛ для оцінки фактів та обставин, за яких має місце нелюдське поводження, законодавчі зміни в Англії та Уельсі, Північній Ірландії та Шотландії, що визначають «розумне покарання», відображають прогрес у розумінні та захисті прав дітей відповідно до міжнародних стандартів та принципів у галузі прав людини.

Також існують механізми міжнародного контролю, такі як Комітет з прав дитини ООН, відіграє ключову роль у відстеженні виконання державами своїх

зобов'язань згідно з міжнародним правом у сфері захисту прав дітей. Вони здійснюють моніторинг, роблять рекомендації та надають технічну підтримку для покращення ситуації з правами дітей у різних країнах.

Отже, міжнародне право відіграє важливу роль у боротьбі з жорстоким поведінням та домашнім насильством над дітьми, закріплюючи стандарти, вимоги та механізми контролю для їхнього захисту та покарання винних.

Список використаних джерел

1. Причини вчинення домашнього насильства. Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-domashnomu-nasylstvu/prychyny-vchynennya-domashnogo-nasylstva/> (дата звернення: 04.03.2024).

2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 04.03.2024).

3. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 04.03.2024).

4. Рішення of Європейський суд з прав людини of 19.02.2009 inno. 3455/05. URL: <http://surl.li/rfcia> (дата звернення: 04.03.2024).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 04.03.2024).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Канєнберг-Сандул О.К.

Сапунова Єлизавета Євгенівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА АБОРТ ЯК НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЖІНКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі перелік прав людини не може бути вичерпним та відповідно все більше виявляється необхідність розширення та визнання нових прав на міжнародному та національному рівнях, враховуючи фізичні, моральні та інші потреби суспільства, що постійно розвивається. До одного з таких прав

відноситься право жінок на аборт, що входить до так званого четвертого покоління прав людини.

Право на аборт можна визначити як міру можливої поведінки жінки щодо переривання її вагітності у разі настання певних обставин або причин, що є формою реалізації права репродуктивного вибору жінки.

У різних державах вищезазначене право може бути: дозволено, але за загальним правилом до 12 тижня вагітності, адже з цього періоду формується повноцінна дитина (Україна, Туреччина, Болгарія), дозволено за медичними та включно з урахуванням соціально-економічних показників (Японія, Люксембург, Ізраїль), дозволено за наявності виняткових випадків у разі загрози здоров'ю та життю жінки або в результаті зґвалтування (Перу, Пакистан, Польща), або ж абсолютно заборонено переривання вагітності, за єдиним винятком збереження життя жінок (Ватикан, Непал, Єгипет) [1].

Яскравим прикладом непропорційного обмеження права жінки на аборт є досвід Польщі у 2020 році стосовно визнання Конституційним трибуналом неконституційним положення, яким раніше дозволялося робити аборт за наявності вад розвитку плоду або в разі виявлення невиліковної хвороби, що становитиме загрозу для життя новонародженого. Це рішення Конституційного трибуналу відобразило консервативність польської влади, яка вважає захист релігії та сім'ї важливішим, ніж право жінок на вибір фактично свого майбутнього. Це спричинило резонанс в Польщі та масові протести [2].

Досліджуючи значні негативні наслідки повної заборони права на аборт, можна визначити такі аспекти:

1. Сприяння розвитку вчинення незаконних переривань вагітностей у підпіллі з неналежними умовами та сумнівними лікарями, що може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям працездатних жінок або навіть їх смерті;
2. Порушення репродуктивного права жінки, що по суті може спричинити обмеження її права на життя та поваги до приватного сімейного життя;
3. Суттєве зниження народжуваності у країні, що може призвести до поступового занепадання держави у зв'язку з демографічною кризою;
4. Неможливість забезпечення відповідної фінансової допомоги всім матерям-одиначкам та родинам, у яких народилися діти з вадами [3].

З очевидних вагомих переваг стосовно дозволу абортів за бажанням самої жінки, з урахуванням обґрунтованих винятків, можна визначити: уникнення непропорційного обмеження прав жінок на розпорядження своїм тілом, забезпечення можливості захисту такого права на рівні з іншими невідчужуваними правами людини, та врахування дійсних потреб жінок, які вони можуть визначити самостійно, використовуючи або не використовуючи право на аборт.

Отже, обмежуючи реалізацію права на аборт суттєво обмежуються й права жінки в цілому, що на нашу думку, становить навіть певну дискримінацію, тобто право на переривання вагітності має бути на рівні з

правом на життя, недоторканності, свободи вираження поглядів тощо, та воно є невіддільним від сутності жінки, зважаючи її фізіологію. Обмеження стосовно права на аборт має бути пропорційним до кожної окремої ситуації, така як, наприклад, побоювання смерті жінки у разі переривання вагітності, але вважаємо, що це буде більше виняток, ніж загальне правило.

Варто також зазначити, що в таких основоположних міжнародних актах про права людини як, наприклад, Загальна декларація прав, або ж Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод на регіональному рівні безпосередньо не закріплюється такого права жінок, що значно ускладнює механізм його захисту, тому потрібно на міжнародному рівні визнати таке право для уникнення вищенаведених негативних наслідків, створивши новий міжнародний договір, у якому буде чітко визнано та передбачено таке право жінок з урахуванням правомірних винятків.

Список використаних джерел

1. Кравцова Т., Корнієнко М. Вбивство чи можливість вибору: як міжнародне право регулює питання абортів. Європейська правда. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/11/17/7116617/>
2. Хоменко С. Заборона на аборти розколола Польщу. Чим закінчатся протести. BBC NEWS Україна. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55033971/>
3. Гавловська А.О., Проценко М.В. Аборт як форма реалізації права репродуктивного вибору жінки: дослідження окремих аспектів повної або часткової заборони. Херсонський державний університет. 2022. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/349>

Ключові слова: право на аборт, право жінок, переривання вагітності, негативні наслідки заборони права на аборт.

Key words: the right to abortion, the right of women, termination of pregnancy, negative consequences of banning the right to abortion.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гриб Г.М.

Соловей Анна Олегівна, Соловей Вікторія Вікторівна

студентки 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В різні історичні періоди суспільство зіштовхувалось з подіями, які прямо корелювали зміні суспільного ладу. Зокрема, варто зазначити про збройні конфлікти, які несли за собою такі негативні наслідки, як: соціально-економічна

криза, зuboжіння населення, підвищення рівня небезпеки тощо. Важливо також наголосити на тому, що в разі погляду зі сторони людиноцентричності, найбільше під час збройних конфліктів страждає саме цивільне населення, що призводить до погіршення функціонального становища країни або держав в цілому. Відповідно, зростає потреба у застосуванні механізмів захисту не лише національних, а й міжнародно-правових.

Загалом, питання міжнародно-правового захисту цивільного населення під час збройних конфліктів є достатньо проблематичним та таким, що було досліджене в прямому та суміжному контексті багатьма науковцями. Окремо, питання навіть є нагальним до огляду через кількість актуальних збройних конфліктів у світі, які підкріплені новими збройними винаходами, доробками та шляхами виконання поставлених завдань. Зокрема, в огляді наукових доробок, можна зазначити такі праці, як: «Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час війни» Падалко М.А., «Міжнародні збройні конфлікти: основні риси, причини та види» Шихієвої К.М., «До питання міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів» Котухи О.С. Крім того, увагу даному питанню у своїх працях приділили Іванов І.В., Фаді Бані-Насер, Примаков К.Ю. та інші [1, 2, 3].

Перш за все, варто зазначити, що Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. встановлює обов'язок по захисту цивільного населення сторонами збройного конфлікту. Передбачається, що користуватись захистом може цивільне населення, яке опинилось у становищі збройного конфлікту, окупаційних дій влади тощо. Однак, варто зазначити, що проблемним питанням виступає саме те, що сторони не дотримуються даних міжнародних приписів та ігнорують їх. Загалом дані міжнародні документи та інші, що покликані встановлювати та захищати основоположні права та свободи населення, громадян - є теоретичними базисами, які не можуть охоплювати повний масив новостворених винаходів, дій, які можуть здійснювати негативний вплив на населення, політично-економічний устрій, тощо. Встановлення відповідальності за недотримання даних норм є питання дуже складним, оскільки негативні наслідки за вчинення дій, що несуть загрозу життю та здоров'ю населення повинна нести не лише влада, а і причетні до цього угруповання [4, 5, с. 419].

На сьогодні, питання міжнародно-правового захисту цивільного населення є актуальним і в Україні, оскільки збройна агресія РФ проти України спричинила сприяння розвитку різноманітних злочинів, що пов'язані з окремими верствами цивільного населення, які потребують особливого захисту. Так, одним з таких злочинів є торгівля жінками та дітьми. Відомо, що до початку повномасштабного вторгнення заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми було набагато менше, що передусім пов'язано з тим, що люди стали більш вразливими та в пошуках захисту «сліпо» вірять тим, хто лише приховує справжні наміри під обіцянками, що дадуть роботу,

житло, їжу тощо. Так, МВС України на своїй сторінці у соцмережі Facebook повідомило, що за 2022-2023 роки постраждало 215 осіб, з яких 23 дітей та 100 жінок. З найбільш розповсюджених способів торгівлі за ці роки виділяють наступні: сексуальна експлуатація, примусове укладання шлюбу, найгірші форми жіночої та дитячої праці, продаж наречених та дітей, вербування для подальшого використання у збройних конфліктах та інші [6].

Варто зауважити, що у Резолюції Європейського парламенту від 5 травня 2022 року про вплив війни проти України на жінок (2022/2633(RSP)) зазначено, що Європейський парламент підкреслює, що торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації та інших цілей залишається одним із найбільших ризиків для жінок і дітей, які особливо вразливі, коли втікають з України у зв'язку з війною, адже ще до війни українки були найчастішими жертвами торгівлі людьми в ЄС; нагадує, що сурогатне материнство та репродуктивна сексуальна експлуатація є неприйнятними явищами та порушеннями людської гідності та прав людини [7]. На жаль, дана Резолюція носить лише рекомендаційний характер та не породжує обов'язків держав щодо її виконання, однак, не зважаючи на це, більшість держав дотримуються її змісту у своїх програмах щодо допомоги Україні у зазначених аспектах.

Окрему увагу необхідно звернути на те, що відповідно до Декларації про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14 грудня 1974 року «напади на цивільне населення та бомбардування його, такі, що завдають незліченних страждань, особливо жінкам та дітям, які становлять найбільш уразливу частину населення, забороняються, та такі дії підлягають осуду», «жінки та діти, що належать до цивільного населення та опинилися в умовах надзвичайних обставин та збройних конфліктів у боротьбі за мир, самовизначення та незалежність або ті, що проживають на окупованих територіях, які не повинні позбавлятися даху, їжі, медичної допомоги або інших невід'ємних прав відповідно до положень Загальної Декларації прав людини (995_015), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (995_043), Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (995_042), Декларації прав дитини або інших актів міжнародного права» [8]. З огляду на вищевикладене вбачаємо, що положення зазначених актів не виконуються та неодноразово порушувалися державою-агресором, хоча загальновідомим є той факт, що наявність війни або збройних конфліктів не припиняє дію міжнародних механізмів у сфері захисту прав людини. Як зазначає А.В. Луцан, Росія використовує вразливі версти населення, як тактичний засіб ведення війни аби завдати болючого удару Україні, порушуючи вимоги актів міжнародного права [9, с. 301].

Таким чином, тема міжнародно-правового захисту цивільного населення в період збройних конфліктів є дискусійною та проблематичною з огляду на існування механізмів захисту прав людини, однак відсутність їх ефективної реалізації, тому варто вдосконалити інститут захисту прав людини цивільного

населення в період збройних конфліктів шляхом притягнення до міжнародно-правової відповідальності державу-порушницю у зв'язку з невиконанням, покладених на неї, зобов'язань та вимог, встановлених актами міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Падалка, М. А. "Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів." Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2022.
2. Шихієва К.М. "Міжнародні збройні конфлікти: основні риси, причини та види." *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023. С. 71-78.
3. Котуха, О. С. "До питання міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів." *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки* 8, 2019. С. 240-247.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 24.03.2024).
5. Примаков, К. Ю., and С. С. Бідняк. "Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів." *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023. С. 417-420.
6. Міжнародний день боротьби за скасування рабства. МВС України | Facebook. URL: https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/posts/pfbid0z7wB4hRFVngJSJ5CGq2j76UJ2TwbVFeY5wJmFSi2ZTqTQUALKq7qHuF5XrrF4JbAl?locale=uk_UA (дата звернення: 24.03.2024).
7. Резолюція Європейського парламенту від 5 травня 2022 року про вплив війни проти України на жінок (2022/2633(RSP)). URL: [https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/249219/0109_T_The%20impact%](https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/249219/0109_T_The%20impact%20of%20the%20war%20in%20Ukraine%20on%20women.pdf)

20of%20the%20war%20against%20Ukraine%20on%20women%20UA.pdf (дата звернення: 24.03.2024).

8. Декларація про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних кон-фліктів від 14 грудня 1974 року. Закон online. URL: <https://cutt.ly/wVe6VhH> (дата звернення: 24.03.2024).

9. Луцан А.В. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. Право і суспільство, 2022. С. 299–306.

Ключові слова: захист прав людини, проблематика, окремі верстви населення, цивільне населення, збройний конфлікт.

Key words: protection of human rights, problematics, certain strata of the population, civilian population, armed conflict.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гриб Г. М.

Харкавий Єгор Юрійович

студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТОВПИ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄС І НАТО

Геополітична обстановка сучасного світу містить у собі тенденції до поляризації міжнародних відносин. Старий світ відступає від концепції однополярного світового порядку, створюючи новий світ, наповнений державами з повністю незалежними інститутами та політичними мотивами, які мають ядерний потенціал та значний політичний вагомість, здатністю до утвердження регіональної гегемонії на основі культурних, економічних, військово-політичних зв'язків. Незважаючи на вищевикладену тезу, у даній роботі ми розглянемо те, як переживають взаємну інтеграцію НАТО та ЄС, як яскраві приклади співпраці держав західноєвропейської культури у справі політичного, економічного та військового взаємодії на світовій арені. З метою розкриття теми даної роботи, варто, передусім, відзначити, що мається на увазі під взаємною інтеграцією НАТО та ЄС. Інтеграція НАТО та ЄС, у контексті даної роботи, передбачає, передусім, консолідацію військових інтересів НАТО з політичними інтересами ЄС. Неможливо заперечити, що НАТО, у значній мірі, є певною "тінню безпеки", забезпечуваною США, щоб збільшити своє вплив на країни Європи, за допомогою надання військово-політичної системи взаємних гарантій та безпеки, які чітко виражені в статті 5 Північноатлантичного договору. [1,2,6]

Також тема поточної роботи не може бути розкрита без аналізу причин відсутності консолідованих європейських сил, які могли б стати винятково континентальним силовим блоком, але який, з певних причин, відсутній на користь НАТО. Початок взаємних інтеграційних процесів країн західної Європи у систему НАТО був закладений з моменту занепаду плану Плевена щодо

створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС) та європейської армії. На заміну плану Плевена прийшли Паризькі угоди від 23 жовтня 1954 року. Було вирішено включити ФРН у НАТО, а також створити Західноєвропейський союз. З цього моменту слід вважати, що країни Європи обрали шлях політичної та економічної консолідації, залишивши за США забезпечення військової підтримки блоку НАТО як єдиного ефективного засобу військового захисту Європи. [1,2,3]

Відносини між ЗЕС, а згодом і ЄС з НАТО формувалися поступово. У декларації ЄС – НАТО від 16 грудня 2002 року привітався стратегічний партнерський зв'язок, який був встановлений між ЄС та НАТО. Також слід враховувати, що в рамках ЄС амбіції окремих держав, таких як Франція, призводили до підняття питання про самостійні консолідовані війська Європи. Ці тенденції існували ще з часів Де Голля та планів створення європейської армії, зокрема, через августову резолюцію 1950 року Совету Європи. Однак, у контексті цих подій, з урахуванням геополітичних обставин, армія Європи не була альтернативою НАТО, а скоріше відповіддю на питання переозброєння ФРН. [2]

Новим етапом у розвитку інтеграції ЄС з НАТО стало угода "Берлін плюс", яка забезпечила обмін секретною інформацією, включення потреб ЄС у оборонному плануванні НАТО, передбачалося створення механізму консультацій між ЄС та НАТО, а також важливе створення відділу військового планування Європейського Союзу при штабі стратегічного командування операцій об'єднаних збройних сил НАТО. Також в рамках цієї угоди були проведені дві операції - у Боснії та Герцеговині і Північній Македонії. [2, 4]

Моментом "торможення" інтеграції ЄС та НАТО було заявлення канцлера ФРН Ангели Меркель про необхідність створення європейської армії на тлі подій 2014 року, що відбувалися в Україні. Солідарність з цією ідеєю пізніше висловив президент Франції Еммануель Макрон, заявивши, що Франція повинна бути суверенною, а оборона - автономною. З цього приводу було ініційовано створення документа про Постійне Структуроване Співробітництво з питань оборони та безпеки 11 грудня 2017 року. Проте ця угода скоріше розширила співробітництво країн ЄС з НАТО. [7]

Варто безумовно зазначити, що Європейський Союз мав основу для системи загальної оборони, створивши дві структури: Постійне структуроване співробітництво і Європейський фонд оборони, які зробили співпрацю ЄС – НАТО третім стовпом європейської оборони та відобразили певну органічну зв'язаність між блоками. [5]

Історичним моментом у справі євроатлантичної інтеграції став саміт НАТО 10 липня 2018 року, в рамках якого була підписана ще одна спільна декларація, яка закріпила пріоритети у п'яти напрямках: військова мобільність,

кібербезпека, гібридні загрози, боротьба з тероризмом, жінки та безпека, а також особлива увага була звернута на автономію ЄС в рамках партнерства.

Третя декларація співпраці ЄС та НАТО мала відбутися 10 січня 2023 року у Брюсселі між Шарлем Мішелем та Урсулою фон дер Ляйен. Документ обговорювався протягом двох років, і його підписання було відкладено через напруженість між Туреччиною та Кіпром, а також протиріччя між Туреччиною та НАТО щодо вступу Швеції та Фінляндії до Альянсу. [6] Метою декларації було поліпшення відносин між обома союзами. У тексті документа, крім стандартних утверджень про стратегічне партнерство між НАТО та ЄС, засноване на загальних цінностях і рішучості вирішувати спільні проблеми, було відзначено появу "найсерйознішої загрози євроатлантичній безпеці за останні десятиліття". Також було підкреслено збільшення стратегічного конкурентного середовища з Китаєм. Декларація наголошувала, що НАТО залишається основою колективної оборони для своїх союзників і має важливе значення для євроатлантичної безпеки. У ній також висловлювалася підтримка сильнішої та більш бойової європейської оборони, яка доповнює і сумісна з НАТО. У документі містилися заклики до активної участі не-членів НАТО у його ініціативах, а також членів ЄС, які не є частиною Альянсу. Це відображало бажання зміцнення західного фронту проти Росії та Китаю. [3, 5]

Передумови для поліпшення відносин між Північноатлантичним союзом та Європейським Союзом виникли в середині XX століття після невдалих спроб створення Європейського оборонного співтовариства та європейської армії, а також після формування Західноєвропейського союзу та включення ФРН до НАТО. З створенням Європейського Союзу у 1992 році він став ключовим партнером НАТО. Офіційне затвердження відносин між Євросоюзом і Північноатлантичним блоком відбулося на початку 2000-х років. У Декларації ЄС-НАТО від 16 грудня 2002 року було наголошено на стратегічному партнерстві між цими двома організаціями. Проте до 2014 року співпраця між ними залишалася обмеженою. Події на Україні у 2014 році призвели до активізації трансатлантичного співробітництва, незважаючи на тиск американського президента Д. Трампа на європейські країни щодо збільшення військових витрат на НАТО. У цей період ЄС також прагнув до більшої

самостійності у питаннях оборони. Серія декларацій ЄС і НАТО у 2016, 2018 і 2023 роках визначила перспективи їх взаємодії.

Усе це, в будь-якому випадку, свідчить про інтеграційні тенденції між НАТО та ЄС, незважаючи на зусилля окремих політичних центрів завадити цьому.

Список використаних джерел

1. Кіссінджер Г. Світовий порядок. 2014. 504 с.
URL:<https://nashformat.ua/products/ebook-svitovyj-poryadok-620104>
2. Кіссінджер Г. Дипломатія. New York, 1997. 796 с. URL:<https://book-ye.com.ua/catalog/politohiya/dyplomatiya/>
3. Huntington S. The clash of civilizations and the Remaking of World Order 581 с. <https://www.stetson.edu/artsci/political-science/media/clash.pdf>
4. The Institute of International & European Affairs Charter
URL:<https://www.iiea.com/>
5. Investigate Europe URL: <https://www.investigate-europe.eu/posts/eu-army-nato-exercise>
6. NATO – EU Relations URL:
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021
7. Universidad de Navarra URL: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/eu-integration-towards-european-armed-forces->

Ключові слова: НАТО, ЄС, Євроатлантична інтеграція, міжнародні відносини, регіональні відносини, Європа, Європейська армія.

Key words: NATO, EU, Euro-Atlantic integration, international news, regional news, Europe, European Army.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сурілова О.О.

СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО ТА МИТНОГО ПРАВА

Бодян Дар'я Вікторівна

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

Протягом останніх років актуальною тематикою досліджень науковців стала нелегальна міграція, а саме причини виникнення та правове регулювання, протидія їй, що зумовлене як політичними, так і економічними причинами в світі. Не маючи можливості виїхати з країни легально, тобто через контрольні-пропускні пункти, досить часто люди обирають незаконний та ризикований шлях (прохід поза такими пунктами). Наприклад, на сьогоднішній день існують непоодинокі випадки проходження ухлянтів через річку Тису, що слугує так званим «кордоном» з Румунією та Угорщиною, однак це, в більшості випадків, є безрезультатним. Тобто, питання нелегальної міграції є актуальним, в тому числі й на морському транспорті, що і зумовило необхідність даного дослідження.

Враховуючи ту ситуацію, що склалася в світі неминуchoю є поява міграційних процесів з використанням можливостей морського транспорту тощо. Згідно статистичних даних кількість незаконних перетинів кордону на зовнішньому кордоні ЄС станом на 2023 рік становить 380 тис., що зумовлено великою кількістю прибулих через Середземноморський район. Крім цього, це найвищий рівень з 2016 р. та на 17% більший, ніж у попередньому році. Зокрема серед «нелегалів» найбільша кількість були сирійці, гвінейці та африканці [1]. У звіті Міжнародної організації з міграції ООН вказано, що з 2014 р. Середземне море забрало життя 19 164 осіб [2]. Відповідно, незважаючи на ризикований та небезпечний «спосіб» потрапляння до Європи, особи все одно обирають морський транспорт для міграції.

В цілому, під незаконною міграцією слід розуміти «в'їзд іноземних громадян і осіб без громадянства на територію держави, їх переміщення та перебування (проживання), незалежно від цілей і терміну, в межах її території з порушеннями чинного міграційного законодавства» [3, с. 361]. Говорячи про морські шляхи, ми розуміємо, що це не досить вдалий варіант для нелегального перевезення мігрантів, оскільки, як правило, морський транспорт не призначений для цього, санітарний та технічний стан суден також на це

впливає. Тому, такі масові нелегальні міграції свідчать про проблеми у державах та, на наш погляд, визнається катастрофою світового рівня.

Протидія нелегальній міграції, в тому числі на морському транспорті, найголовніше полягає в спільній співпраці держав. Так, як зазначає Луценко Ю.В. міжнародне співробітництво поєднує в собі декілька складових (політичну, правову та організаційну), де перші два аспекти взаємопов'язані між собою, а організаційна складова спрямована на формування волі держав та закріплення національного законодавства щодо протидії нелегальним мігрантам [4, с.113]. Правовий аспект проявляється, зокрема в прийнятті міжнародних документів для нормативно-правового врегулювання такої міграції, наприклад, Конвенція з морського права ООН 1982 р., Шенгенські угоди 1985 та 1990 рр., Дублінська Конвенція 1990 р., Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол проти незаконного ввезення мігрантів сушею, повітрям та морем до вказаної Конвенції 2000 р. тощо., в яких визначено правовий статус нелегальних мігрантів та порядок поводження з ними.

Важливе значення в сфері боротьби з нелегальною міграцією відіграє Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів ЄС (Frontex), задля безпечних та добре функціонуючих зовнішніх кордонів, забезпечуючи безпеку. Основними напрямками діяльності є: моніторинг міграційних процесів, прикордонний нагляд, допомога державним органам влади в перевірках на кордоні, берегова охорона, допомога державам-учасникам ЄС тощо [5]. Frontex співпрацює з іншим важливим спеціальним агентством – Європейською поліцією (Europol), у системі якого діє Центр з протидії незаконному перевезенню мігрантів з лютого 2016 р., діяльність якого полягає в «активній підтримці країн ЄС у боротьбі з кримінальними угрупованнями, залученими до організованого незаконного транспортування людей» [3, с. 362].

З 2013 р. свою діяльність здійснює Євросур (European Border Surveillance System), що спрямована на виявлення, боротьбу й запобігання нелегальній міграції та транскордонній злочинності, забезпечення та гарантування захисту життя нелегальних мігрантів, шляхом виявлення малих суден тощо. Крім того, Євросур забезпечує міжнародне співробітництво, зокрема обмін з іншими країнами інформацією щодо стану міграції [6]. Необхідною умовою протидії нелегальній міграції є забезпечення прикордонної безпеки на морському просторі, відповідно до цього Рішенням Ради ЄС від 18 травня 2015 р. було створено Середземноморське військово-морське з'єднання ЄС, що здійснює «вжиття дієвих заходів на міжнародному рівні з урахування як уже очевидних аспектів незаконного провезення мігрантів і торгівлі людьми з метою їх перезення до Європи, так й тих, які можуть з'явитися у майбутньому» [3, с. 363].

Отже, на основі всього вищевикладеного, можна дійти до висновку, що незважаючи на те, що однією із глобальних проблем є нелегальна міграція, в тому числі морським транспортом, важливе значення для її протидії відіграє міжнародне співробітництво держав. Так, основними напрямками такої

співпраці виділено: протидію нелегальній міграції морськими просторами та надання допомоги й забезпечення збереження життя нелегальних мігрантів, що забезпечується діяльністю певних структур, зокрема Frontex, Європол, Євросур та Середземноморське військово-морське з'єднання ЄС тощо.

Список використаних джерел

1. Significant rise in irregular border crossings in 2023, highest since 2016. Frontex. 26.01.2024. URL: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/significant-rise-in-irregular-border-crossings-in-2023-highest-since-2016-C0gGpm> (дата звернення: 19.03.2024).

2. International Organization for Migration. IMO: Mediterranean Arrivals Reach 110,699 in 2019; Deaths Reach 1,283. World Deaths Fall. 2020. URL: https://reliefweb.int/report/greece/iom-mediterranean-arrivals-reach-110699-2019-deaths-reach-1283-world-deaths-fall?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw7-SvBhB6EiwAwYdCAX5l4jvgRggtSDfeVOWyAf2c7HBFVNwKx-CLLK0NNramvmBI3eLzbRoCI4sQAvD_BwE (дата звернення: 19.03.2024).

3. Геращенко О.С., Удренас Г.І. Протидії нелегальній міграції морем: правові аспекти. *Морська безпека Балто-Чорноморського регіону: виклики та загрози*: матеріали міжнарод. наук. конф. (Одеса, 23 груд. 2021 р.). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 359-364.

4. Луценко Ю.В. Протидія нелегальній міграції на шляхах морського сполучення: окремі проблеми та напрями удосконалення. *Морська безпека Балто-Чорноморського регіону: виклики та загрози*: матеріали міжнарод. наук. конф. (Одеса, 23 груд. 2021 р.). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 111-115.

5. Офіційний сайт Frontex. URL: <https://www.frontex.europa.eu/> (дата звернення: 19.03.2024).

6. Regulation (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013, establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). *Official Journal of the European Union*. 2013. № L 295/11. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052>
(дата звернення: 19.03.2024).

Ключові слова: міграція, нелегальна міграція, морський транспорт, морські простори, протидія.

Key words: migration, illegal migration, sea transport, sea spaces, counteraction.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В.І.

Виговська Вероніка Юрїєна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК АВТОНОМНОГО СУДНОПЛАВСТВА

Глобалізація, реконструювання промислової сфери, інновації у суспільстві призвели до використання новітніх методик та технологій у галузі судноплавства та навігації на морі: застосування е-навігації, розробка проєктів морських суден, оснащених електричними двигунами та альтернативними системами живлення, поява безпілотних суден. У свою чергу, розвиток інформаційних технологій призвів до стрімкого зростання кількості безпілотних технологій та безікепажного судноплавства у морській індустрії, зокрема до появи нового типу суден – автономних суден. Окрім, науково-технічного розвитку на появу автономних суден вплинули ряд інших чинників. Серед них варто виокремити недостатню кількість кваліфікованих кадрів у морській сфері, бажання судновласників заощаджувати кошти шляхом зменшення витрат на утримання екіпажу, надання пріоритетам безпековим моментам, які матимуть місце за умови зменшення впливу людського фактору на розвиток морської індустрії [3].

Зазвичай під автономним судном розуміють особливий тип судна, яке може керувати, прокладати маршрут, припрацьовувати алгоритм подолання перешкод і небезпеки, приймати рішення без втручання людини завдяки технологіям штучного інтелекту, спеціалізованому оснащенню, яке представлено у вигляді різноманітних датчиків, інноваційними системами навігації та розпізнавання об'єктів навколо судна [4; 5]. Проте така дефініція викликає ряд дискусій, оскільки нормативно-правового закріплення терміну «автономне морське судно» не розроблено, воно перебуває на стадії формування у Міжнародній організації зі стандартизації та Міжнародній морській організації [1; 6]. Одним із результатів такого опрацювання є розробка 4-рівневої класифікації щодо ступеня автономності морського судна Комітетом з безпеки на морі ІМО [6]. Згідно з даною класифікацією, перший та другий ступінь передбачає наявність екіпажу, але з механізмом дистанційного керування судном. Натомість третій ступінь зосереджує увагу на судні, яке автоматизовано керується на відстані і не передбачає наявність моряків на борту, за винятком, що їх присутність необхідна лише у випадках виконання технічних цілей на початкових стадіях розвитку та запровадження практики користування автономними суднами. Лише четвертий ступінь передбачає повністю автономне та безпілотне судно. З огляду на це, предметом подальшого аналізу стане

розгляд перспектив та загроз будівництва та експлуатації автономних суден, які відповідають третьому та четвертому ступеням.

Одним із позитивних аспектів автономного судноплавства є його інноваційність. Однак, окрім інноваційності автономне судноплавство має ряд інших переваг серед яких варто виокремлювати відсутність екіпажу під час можливих аварійних ситуацій, що призведе до збереження людського ресурсу. Також відсутність та неукomплектованість екіпажу впливає на економічне забезпечення судноплавства, за рахунок скорочення експлуатаційних витрат, таких як заробітна плата, страхування, відшкодування, пов'язані з інвалідністю або смертю членів екіпажу. Тобто, кошти, які раніше були спрямовані на утримання екіпажу потенційно можуть використовуватися для збільшення потужностей виробництва нових суден. Варто зауважити, що автономні судна легші та простіші за своєю будовою, ніж кораблі з екіпажем, тому що наявність людей на судні потребує додаткового простору для їх розміщення, а їх відсутність навпаки збільшує простір на судні, що дає змогу перевозити більші обсяги вантажу і відповідно мати більший обіг та простішу конструкцію будови. Додатково до позитивних аспектів відносимо можливість заздалегідь прокласти найбільш оптимальний та безпечний маршрут плавання завдяки удосконаленим навігаційним датчикам, що можуть передбачити потенційну небезпеку. Крім того, завдяки широкому використанню автономного судноплавства швидше за все, зменшиться споживання палива та пришвидшиться перехід на використання альтернативних джерел енергії, що позитивно вплине на екологізацію судноплавства [1; 5].

Однак, поряд з позитивними аспектами впливу автономного судноплавства існує ряд невирішених проблем, які у подальшому можуть мати негативні наслідки. До прикладу, відсутність екіпажу на кораблі в деяких аспектах може призвести до збільшення витрат через виникнення потреб технічного оснащення та обслуговування, потреба в постійному моніторингу та береговому контролю центрів. Поряд із цим також існує ряд технічних проблем, які пов'язані з аспектом автономізованого функціонування судна. Сутність даного ризику полягає у можливості постійної роботи датчиків та надання інформації в режимі реального часу про маршрут, перешкоди (радіохвилі, лінії стільникового зв'язку), оточення судна, його швидкість, технічні характеристики. Такий механізм передачі інформації повинен бути чітко налагоджений та пропрацьований, інакше непередбачувані збої датчиків, спричинені як навмисними (глушіння) так і ненавмисними (радари, радіостанції, антени, супутникові модеми) перешкодами загрожуватимуть безпековій ситуації з експлуатації автономного судна та можуть призвести до втрати контролю над цим судном.

Акцентуючи увагу на проблемах автономних суден варто загадати про кібербезпеку. У період розвитку інформаційних технологій не виключеним є факт зловмисного перехоплення даних по керуванню судна, отримання доступу до його характеристик та навігаційних систем керування. За рахунок такого проникнення кіберзлочинці можуть отримати будь-які конфіденційні дані, повпливати на зміну курсу судна. На випадок такої надзвичайної ситуації повинен бути пропрацьований алгоритм

заходів із кібербезпеки, які включатимуть технології шифрування для захисту даних, суворий контроль доступу та надійна захищеність до конфіденційної інформації. Крім того самі компанії повинні інвестувати ресурси для купівлі надійних програм захисту та займатися інформуванням співробітників про те як визначати потенційні кіберзагрози та пропрацювати алгоритми дій та захисту корабля при таких ситуаціях. Оскільки кораблі працюють на програмному забезпеченні, ризик атак зі сторони хакерів завжди є можливим. Однак, поряд із усіма наведеними потенційними загрозами та ризиками центральною проблемою автономного судноплавства лишається регуляторне питання: відсутність міжнародних стандартів та комплексних підходів для розгортання даного виду судноплавства [3; 5].

Таким чином, одним із перспективних напрямів розвитку морської індустрії на сучасному етапі розвитку є розробка технологій та механізму експлуатації автономних морських суден, суттєвою перевагою яких є дистанційне керування з берегових пунктів управління без додаткових людських ресурсів. Однак констатувати факт про цілковите автономне судноплавство у світі наразі неможливо, оскільки автономні морські судна мають невирішені структурно-нормативні аспекти, що можуть призвести до ряду проблем. З метою уникнення потенційних ризиків варто враховувати ряд аспектів. Першочергово варто зацентувати увагу на врегулюванні правового аспекту, який включає коригування наявних нормативно-правових актів та механізм з розробки нових норм і стандартів у межах міжнародного права з метою законодавчого закріплення та визначення статусу автономного судна, стандартів щодо безпеки його експлуатації (зокрема кібербезпеки), правового статусу юридичних осіб, які братимуть на себе зобов'язання по експлуатації таких суден, алгоритму потенційних пошуково-рятувальних операцій, механізм щодо захисту морського середовища від забруднень та гарантування безпеки та охорони на морі. Тобто лише міжнародна стандартизація, яка включатиме компоненти щодо безпеки та гарантій по реалізації автономних суден, положення страхування та захисту стане поштовхом до розповсюдження практики урядових інвестицій в розробку автономного судноплавства. Враховуючи Комплексний підхід ІМО (Міжнародної морської організації), можна спрогнозувати, що даний правовий аспект, швидше за все, буде враховано в Кодексі MASS, що попередньо дасть рекомендації відносно включення категорії автономного судноплавства до національного законодавства, перш ніж закріпити загальнообов'язковий статус на міжнародному рівні. Ще один не менш важливий аспект, на якому варто зосередити увагу – організаційна складова, яка включає питання створення національного берегового контролю, пунктів технічного обслуговування та ремонту, адаптація існуючих портових комунікацій, причальних комплексів для їх роботи з автономними суднами, формування системи аудиту для розвитку та тестування автономних кораблів під егідою ІМО. Отже, у перспективі автономні судна матимуть все більшу популярність через свою практичність, ефективність, екологічність, потенціал економії коштів.

Однак, поруч із тим постають проблеми правового регулювання; підготовки спеціалістів, які будуть будувати такі судна та знаходити шляхи їх удосконалення;

нестачі експертів з експлуатації та управління автономними суднами; наявності безперебійного зв'язку та надійного захисту від потенційних кібератак на судні; екологічної та безпечної утилізації акумуляторів; відсутності механізмів порятунку та захисту такого судна; організації технічної взаємодії між автономними суднами та береговими станціями, автономними суднами та звичайними суднами.

Список використаних джерел

1. Веремчук В. С. Міжнародно-правові аспекти експлуатації автономного морського судна: постановка питання. *Правова держава*. 2023. № 50. С. 72-80.
2. Краснікова О. В. Тенденції трансформації міжнародного морського права як наслідок упровадження автономних суден. 2020. С. 256-262.
3. Ghaderi H. Autonomous technologies in short sea shipping: trends, feasibility and implications. *Transport Reviews*. 2019. №39.1. P. 152-173.
4. Komianos A. The autonomous shipping era. operational, regulatory, and quality challenges. *TransNav*. 2018. № 12.2.
5. Luchenko D., Georgiievskyi, Iu., Bielikova M. Challenges and Developments in the Public Administration of Autonomous Shipping. *Lex Portus*. 2023. № 9. P. 20.
6. MASSPorts initiative launched to develop autonomous shipping. (2020, August 6). Digital Ship. URL: <http://surl.li/seprx> (дата звернення: 29.03.2024).
7. UN Convention on Conditions for Registration of Ships, 1986. URL: <http://surl.li/septu> (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: автономне морське судно, правовий статус судна, безпека та охорона на морі.

Key words: autonomous ships, legal status of ship, safety and maritime security.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аверочкіна Т.В.

Лєшан А. Г.

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО ПІДГОТОВКУ, ДИПЛОМУВАННЯ МОРЯКІВ ТА НЕСЕННЯ ВАХТИ

Міжнародна конвенція про підготовку, дипломування моряків та несення вахти, відома як ПДНВ (STCW), є одним з найважливіших міжнародних договорів, що регулюють морську галузь по всьому світі. У 1978 році нова Міжнародна конвенція STCW була прийнята на спеціальній дипломатичній конференції в Лондоні і набула чинності 1984 року. Конвенція встановила глобальні стандарти компетентності, замінивши застарілі національні вимоги. Міжнародна конвенція встановлює стандарти кваліфікації, підготовки та дипломування моряків, а також вимоги до несення вахти на морських суднах. Метою Конвенції є забезпечення безпеки людського життя на морі, захист

навколишнього середовища від забруднення з суден та сприяння розвитку міжнародної торгівлі і судноплавства.

Заглиблюючись у початок історії створення Конвенції, необхідно відзначити, що лише після серії великих морських катастроф, які були спричинені людським фактором, з 1960-х років розпочався процес розробки стандартів для усіх, хто задіяний у морській галузі. Однією з найтрагічніших катастроф стала загибель супертанкера «Торрі Каньйон» у 1967 році біля берегів Англії, яка забрала життя 119 осіб. Аварія продемонструвала недоліки існуючих тоді стандартів компетентності моряків.

Після першого опублікування Конвенції, вона зазнала змін та доповнень, щоб відповідати новим технологічним та операційним вимогам у морській галузі. У 1995 році були внесені значні поправки, відомі як ПДНВ-95, які значно розширили сферу дії Конвенції та підвищили вимоги до підготовки моряків. Останні поправки, відомі як «Манільські поправки» або ПДНВ-2010, були прийняті у 2010 році та набрали чинності у 2012 році [1].

Згідно з цією Конвенцією, держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб моряки, які працюють на їх судах, мали відповідні дипломи, сертифікати та кваліфікацію, що є визнаною на міжнародному рівні.

Держави-учасниці зобов'язані ввести положення Конвенції у національне законодавство своєї країни та забезпечити їх дотримання усіма членами, які мають зв'язок з морською галуззю. Країни зобов'язані створити та використовувати систему контролю та перевірки кваліфікацій та документів моряків. Також вони повинні забезпечити належну підготовку моряків, їх дипломування, сертифікацію навчальних закладів для морської галузі.

Міжнародна морська організація відіграє важливу роль у аналізі та контролі за дотриманням вимог STCW. Вона проводить збори держав-учасниць для того, щоб переконатися у відповідності їх систем підготовки та дипломування моряків стандартам Конвенції. Крім того, ІМО спрямовує свої зусилля на розробку та оновлення навчальних програм, підручників та інших навчальних матеріалів, необхідних для ефективної підготовки спеціалістів у морській галузі [2].

Впровадження Міжнародної конвенції про підготовку, дипломування моряків та несення вахти має позитивний вплив на морську галузь. Ця Конвенція сприяла підвищенню кваліфікації спеціалістів в усіх країнах-учасницях, також підвищенню рівня безпеки у морі. Уніфіковані стандарти підготовки та кваліфікації моряків зменшили кількість аварій та інцидентів, пов'язаних з людським фактором в морі. Крім того, Конвенція сприяла захисту навколишнього середовища від забруднення з морських суден, оскільки підготовлені та кваліфіковані моряки краще розуміють важливість дотримання екологічних норм та правил [3].

Визнання дипломів та кваліфікацій на міжнародному рівні, як передбачено в ПДНВ, полегшило мобільність моряків та сприяло розвитку

міжнародної торгівлі та судноплавства. Судновласники можуть наймати кваліфікованих моряків з різних країн, не турбуючись про визнання їхніх дипломів. Також, Конвенція вимагає, щоб держави-учасниці забезпечували належний робочий час, відпочинок та медичне обслуговування для моряків, що працюють на їхніх судах.

Незважаючи на значний позитивний прогрес, досягнутий завдяки ПДНВ, існують певні проблеми у її впровадженні. Деякі країни стикаються з труднощами у забезпеченні належної підготовки моряків через відсутність ресурсів, інфраструктури або інших важливих об'єктів для підготовки спеціалістів. Крім того, постійний технологічний та інформаційний розвиток та зміни у морській галузі вимагають регулярного оновлення та адаптації вимог Конвенції, прийняття країнами-учасницями нових додатків до конвенції, а також удосконалення національного законодавства [3].

ІМО та держави-учасниці співпрацюють для розробки нових поправок та керівництв з тим, щоб Конвенція відповідала новим викликам та тенденціям у морській галузі. Особлива увага приділяється питанням кібербезпеки, використання новітніх технологій, а також підвищенню рівня безпеки та екологічної стійкості у цій галузі. Також очікується посилення міжнародного співробітництва та координації зусиль у дотриманні вимог ПДНВ. Держави-учасниці повинні тісно співпрацювати з ІМО, морськими навчальними закладами та судновласниками для забезпечення ефективної імплементації конвенції та підтримки високих стандартів підготовки моряків.

Міжнародна конвенція про підготовку, дипломування моряків та несення вахти відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки на морі, захисті навколишнього середовища та сприянні розвитку міжнародної торгівлі та судноплавства. Завдяки уніфікованим стандартам підготовки та кваліфікації моряків, встановленим ПДНВ, значно зменшився ризик аварій та інцидентів, пов'язаних з людським фактором [4].

Незважаючи на досягнутий великий прогрес, залишаються ще питання та завдання у впровадженні конвенції та необхідність постійного оновлення її вимог відповідно до змін у морській галузі. Тісна співпраця між державами-учасницями, ІМО та зацікавленими сторонами є ключовою для забезпечення

ефективної імплементації Конвенції та підтримки високих стандартів підготовки моряків у майбутньому.

Дотримання Міжнародної конвенції про підготовку, дипломування моряків та несення ваhti є найважливішим аспектом не лише для забезпечення безпеки в морі, а й для сталого розвитку морської галузі у цілому.

Список використаних джерел

1. STCW Convention. https://en.wikipedia.org/wiki/STCW_Convention (accessed: 2024, March 27).
2. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW). [https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-on-Standards-of-Training,-Certification-and-Watchkeeping-for-Seafarers-\(STCW\).aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-on-Standards-of-Training,-Certification-and-Watchkeeping-for-Seafarers-(STCW).aspx) (accessed: 2024, March 27).
3. “The International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW)” by Sanjiv Sachdeva. 2020. <https://www.marineinsight.com/maritime-law/the-international-convention-on-standards-of-training-certification-and-watchkeeping-for-seafarers-stcw/> (accessed: 2024, March 27).
4. “Implementation of the STCW Convention” by International Maritime Organization. 2011. <https://www.imo.org/en/OurWork/HumanElement/Pages/STCW-Conv-Linked.aspx> (accessed: 2024, March 27).

Ключові слова: ПДНВ, моряки, дипломування, стандарти, впровадження.

Key words: STCW, seafarers, certification, standards, implementation.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Кормич Б.А.

Kateryna Drozd

3rd-year student of Faculty of Judicial and International Law
National University “Odesa Law Academy”

MARITIME LABOUR CONVENTION, 2006 (MLC)

The International Labour Convention of 2006, known as the Maritime Labour Convention, was a significant event in the development of international labor norms for seafarers. This extensive convention consolidated and updated all existing international labor standards in the maritime sector, providing a comprehensive set of rules to regulate the working and living conditions of seafarers on all ships engaged in international voyages [1].

Over an extended period, the International Labour Organization (ILO) developed and adopted a wide range of conventions and recommendations

concerning various aspects of seafarers' working conditions [2]. However, due to the large number of such documents and their fragmented nature, it was challenging to ensure effective implementation and compliance with these standards. Additionally, some provisions became outdated and required updating to meet the current needs and requirements of the maritime industry.

In response to this situation, the ILO decided to develop a single comprehensive document that would consolidate and modernize existing norms. In 2001, the process of review began with the aim of creating a new consolidated convention covering all aspects of seafarers' working and living conditions [3]. After five years of active negotiations among government representatives, shipowners, and seafarers, the International Labour Convention on Maritime Labour was adopted in 2006.

The Maritime Labour Convention consists of three main components: Articles, Regulations, and the Code. The Articles and Regulations establish fundamental rights and principles, while the Code contains more detailed regulatory standards (Part A) and guidelines (Part B) [4].

The convention covers a wide range of issues related to the working and living conditions of seafarers. These issues include minimum age standards, medical examination, qualifications and training, seafarers' employment agreements, the use of private recruitment agencies, working time and rest periods, crewing levels, crew accommodation, social security, medical care on board, procedures for handling complaints on ships, repatriation payments and financial guarantees, rights in the event of accidents, as well as key principles and rights.

The 2006 Convention relies on several key principles and rights, such as fair working conditions, adequate accommodation on board, health protection, medical care, welfare, and social protection, as well as freedom of association and recognition of the right to collective bargaining.

These principles are designed to ensure dignified and humane working and living conditions for seafarers, taking into account the particularities of the maritime profession and its inherent challenges.

For the effective implementation and enforcement of the Convention's requirements, a comprehensive monitoring mechanism has been established. Each country that has ratified the Convention must incorporate its provisions into its own legislation and ensure their enforcement.

During the monitoring process, port state officers play a significant role. They are empowered to inspect foreign ships arriving in ports to verify compliance with the

Convention's requirements. In cases of serious violations, appropriate sanctions can be applied, including the detention of the ship.

Indeed, the Convention also establishes a procedure for addressing complaints from seafarers on board ships, providing an effective mechanism for resolving potential violations of their rights.

The adoption of the International Labour Convention on Maritime Labour in 2006 was a significant step towards enhancing the protection of seafarers' rights and improving their working and living conditions. This Convention established unified international standards that ensure fair treatment of seafarers on all ships engaged in international transportation.

The consolidation and modernization of existing norms into a single document significantly simplified their application and compliance. Additionally, the comprehensive nature of the Convention ensures a holistic approach to regulating various aspects of seafarers' working conditions.

Thanks to the effective implementation and enforcement, the Convention has contributed to the improvement of compliance with labor standards in the maritime sector. This has led to enhancements in the working and living conditions of seafarers, who play a crucial role in global trade and transportation operations.

The International Labour Convention on Maritime Labour of 2006 played a pivotal role in the development of international labor standards for seafarers. This comprehensive convention consolidated and updated existing standards, creating an effective mechanism for regulating the working and living conditions of seafarers on all ships engaged in international voyages.

By establishing a single global normative framework and an effective monitoring mechanism, the Convention has contributed to improving the working and living conditions of seafarers, ensuring their fundamental rights and dignified treatment. It has become an essential instrument for enhancing the protection of seafarers and promoting the sustainable development of the maritime industry.

Literature

1. Maritime Labour Convention, 2006.
<https://www.ilo.org/global/standards/maritime-labour-convention/lang--en/index.htm>
(accessed: 2024, March 27).
2. The Maritime Labour Convention, 2006: A Primer. *International Maritime Organization*.

<https://www.imo.org/en/Home/ErrorMessageNotFound.aspxerrorpath=/en/OurWork/HumanElement/Pages/MaritimeLabourConvention2006> (accessed: 2024, March 27).

3. Understanding the Maritime Labour Convention, 2006. *Seafarers' Rights International*. <http://www.seafarersrights.org/mlc-2006/> (accessed: 2024, March 27).

4. McConnell, Moira L. et al. (2011). The Maritime Labour Convention, 2006: A Legal Primer to an Emerging Maritime Regime. Martinus Nijhoff Publishers.

Key words: ILO, seafarer, working conditions, living conditions, MLC, maritime industry.

Ключові слова: МОП, моряк, умови праці, побутові умови, MLC, морська індустрія.

Scientific supervisor: Doctor of Law, Professor B. Kormych

Viktoriia Kim

3rd-year student of Faculty of Judicial and International Law
National University "Odesa Law Academy"

LEGAL REGIME OF ARCHIPELAGIC WATERS

The legal regime of archipelagic waters became particularly significant in the 1970s due to attempts by archipelagic states to assert sovereignty over waters that were traditionally considered open seas.

The first unilateral actions in violation of norms of international law began in 1955. The Philippines declared that they considered all waters between the islands of the Philippine archipelago as internal waters, thus falling under the exclusive sovereignty of the Philippines.

Following the Philippines, in 1957, Indonesia made similar claims, extending its sovereignty unilaterally over vast maritime areas previously used for international navigation without any restrictions.

The legal regime of archipelagic waters is an important aspect of maritime law that regulates the use and control of waters surrounding groups of islands forming an archipelago.

According to Article 46 of the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) of 1982, the term "archipelagic waters" refers to waters enclosed by archipelagic baselines, regardless of their topographic configuration, consisting of one or more archipelagos and may include other islands [1]. They are considered waters located within the archipelagic state, and the archipelagic state has sovereignty over these waters, their airspace, seabed and subsoil, as well as both living and non-living resources. However, the archipelagic state is obligated to respect existing agreements with other states and recognize the traditional rights and activities of states closest to the archipelago. An archipelago is defined as a group of islands, including parts of islands, interconnected to such an extent that they form an

integral geographical, economic, and political entity, or have historically been regarded as such.

Archipelagic states have certain rights and obligations regarding archipelagic waters. They may establish straight baselines connecting the outermost points of the outermost islands and rocks which are above water at high tide and form part of the archipelago. These baselines should not depart to any appreciable extent from the general configuration of the archipelago.

They are obligated to respect the rights of states adjacent to the archipelago to traditional activities and ensure their right to innocent passage through archipelagic waters in accordance with recognized norms of international law. And states must also adhere to other obligations, such as protecting the marine environment and conserving living resources.

The definition of archipelagic waters and the application of the regime of archipelagic waters to specific situations may be subject to disputes and conflicts between states. For example, there are discussions about whether states composed of multiple archipelagos can combine these archipelagos into one system of archipelagic waters [2].

Furthermore, there are contradictions regarding how to define the boundaries of archipelagic waters and how to ensure rights of passage through these waters. Some states insist on maximizing freedom of navigation, while others emphasize the sovereignty of archipelagic states over archipelagic waters [3].

Questions also arise regarding the management and utilization of natural resources within archipelagic waters, especially when these resources have a transboundary character or are common to several states.

Summarizing the above, it can be concluded that the institution of archipelagic waters is one of the newest components of international maritime law, which was formed during the Third United Nations Conference on the Law of the Sea. The main content of the legal status of archipelagic waters includes the extension of sovereignty of archipelagic states to the waters surrounding their territories, the airspace above them, the seabed and subsoil, as well as all natural resources therein. Regarding another aspect, it involves granting foreign vessels the right of innocent passage through certain waters in the territorial sea. In addition, they are endowed with the right of archipelagic sea lanes passage, which are established by archipelagic states both in archipelagic waters and in the adjacent territorial sea. UNCLOS 1982 does not empower states to establish a regime for archipelagic waters concerning maritime spaces located between their main territory and distant islands.

The legal regime of archipelagic waters is an important aspect of maritime law that ensures a balance between the sovereignty of archipelagic states and the rights of other states to freedom of navigation and traditional activities. Although the norms

establish basic principles and rules, there are certain unresolved issues and potential conflicts associated with the definition and application of this regime.

Literature

1. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), Article 46.
2. Rothwell, D. R., & Stephens, T. (2016). The international law of the sea. Bloomsbury Publishing.
3. Bateman, S., & Bergin, A. (2010). The archipelagic regime in the 1982 Convention: Its importance for the Philippines. *Maritime Studies*, 159, 1-16.

Key words: archipelagic states, UNCLOS'82, archipelagic waters, regime, maritime law.

Ключові слова: держави-архіпелаги, UNCLOS'82, архіпелажні води, режим, морське право.

Scientific supervisor: Doctor of Law, Professor B. Kormych

Maria Kornieva

3-rd year student of Faculty of Judicial and International Law
National University "Odesa Law Academy"

MAINTENANCE OF INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY AT SEA

I would like to address you with a report on Maintenance of International Peace and Security at Sea. The sea plays a huge role in our world, both in terms of economic development and security and stability. However, it is also becoming an arena for various challenges and threats that require our attention and joint efforts to address.

The importance of international peace and security at sea. International peace and security at sea are key elements for ensuring stability and prosperity around the world. Sea routes are the main highways for international trade, so ensuring their security is an important task for all countries.

Key challenges and risks. One of the biggest challenges to international peace and security at sea is piracy. Maritime piracy remains a serious threat to shipping and international trade, especially in waters with high pirate activity, such as the Somali coast and the Straits of Indonesia.

In addition, there are other threats, such as human trafficking, illegal fishing, marine pollution, and terrorist acts. All these challenges require urgent measures to overcome and prevent them.

Analyzing the role of international organizations, such as the United Nations (UN) and the International Maritime Organization (IMO), in maintaining international peace and security at sea is key to understanding the mechanisms that ensure stability in the maritime sphere.

United Nations (UN). The UN is the main international platform for dialogue and cooperation between countries to ensure international peace and security. Within

the framework of the UN, discussions and decision-making on maritime security issues take place.

The UN promotes the conclusion and implementation of international treaties and conventions aimed at regulating maritime issues, including treaties on the law of the sea, human trafficking, marine ecology and anti-piracy.

The UN carries out peacekeeping activities in maritime regions, contributing to conflict resolution and maintaining stability in waters with conflict potential [4].

International Maritime Organization (IMO). Regulation of international shipping: The IMO sets international standards and regulations for safe and efficient shipping, which helps reduce the risk of maritime incidents and accidents.

Combating marine pollution: The IMO develops and implements international conventions and standards to reduce marine pollution, including the prevention of oil and other hazardous substances.

Combating piracy and crime at sea: The IMO promotes international treaties and joint activities to combat piracy and other crimes at sea, including through intelligence and joint operations.

The role of the UN and the IMO in maintaining international peace and security at sea is to create international standards, promote cooperation between countries, regulate maritime issues and combat threats that jeopardize maritime security. Their actions and decisions play an important role in ensuring stability and security in maritime regions around the world [3].

Piracy and international crimes at sea. The problem of piracy and other international crimes at sea, such as human trafficking, drug trafficking, and arms trafficking, poses a serious threat to security and stability in maritime regions and affects the economic development and security of all countries.

Piracy at sea is a serious threat to shipping and international trade. Pirate attacks result in loss of life, injuries, and damage to property. The problem is particularly acute in high-risk regions such as the Gulf of Aden, the Somali coast and the west coast of Africa.

These types of crimes lead to human rights violations, increase the risk of violence and conflict, and facilitate the spread of organized crime.

International measures to combat these threats. The international community has concluded treaties and conventions aimed at combating piracy and other

international crimes at sea. For example, the UN Convention for the Suppression of International Piracy, which has become the main international instrument in this area.

Increased patrolling and cooperation between national and international maritime forces are important elements in the fight against international maritime crime.

National and international law enforcement agencies should work actively to investigate and prosecute those involved in international maritime crime and ensure that they are brought to justice.

Creating socio-economic conditions that prevent the spread of international crime, such as poverty and unemployment, can also help reduce these threats.

Overall success in combating piracy and other international maritime crime depends on effective cooperation between countries, the implementation of international standards, and the creation of conditions for socio-economic development in the respective regions.

The International Convention for the Safety of Life at Sea, which is the essence of its successive documents, is perhaps the most important of all international agreements on the safety of merchant ships. Every ship engaged in an international voyage and subject to this regulation (see Regulations 3 and 4 of Section I) must comply with its requirements (if the Requirements cannot be met for objective reasons, the ship must be issued an Exemption with the consent of the maritime administration of the ship's flag). Otherwise, it may be detained and, in some cases, not allowed to enter the port. The current version of the document is known as SOLAS-74.

The main purpose of this regulatory document is to establish minimum standards that meet the safety requirements for the construction, equipment and operation of ships.

Flag states must ensure that ships flying their flag comply with SOLAS requirements. To prove their compliance, the Convention provides for a variety of certificates. Such documents (commonly referred to as “conventional”) are issued either by the Flag Administration itself or on its behalf (“by authorization of the Administration”) – if the relevant power of attorney is available.

The control conditions also allow the Contracting Governments to inspect ships flying the flags of other states, especially if there are obvious grounds for doubt that the ship and/or its equipment do not substantially comply with the requirements of the Convention. This procedure is called “port state control”.

The current text of the SOLAS Convention includes Articles that set out general obligations, amendment procedures and is accompanied by an Annex, which is divided into 12 Sections [5].

The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973, as amended by the Protocol of 1978, or “MARPOL 73/78” is one of the most important international maritime environmental conventions. It was developed by the

International Maritime Organization to minimize pollution of the oceans and seas, including discharges, oil pollution and air pollution.

The original MARPOL was signed on February 17, 1973, but did not enter into force on the date of signature. The current convention is a combination of the 1973 Convention and the 1978 Protocol, which entered into force on October 2, 1983. As

of January 2018, 156 states are parties to the convention, representing 99.42% of the world's tonnage.

All ships flying the flag of MARPOL signatories are subject to its requirements, regardless of where they sail, and member states are responsible for ships registered in their national ship registry [1].

Founded in 1896, the International Transport Workers' Federation (ITF) unites the trade unions of seafarers, dockworkers and other categories of transport workers.

ITF represents transport workers on a global level and fights for their interests.

The ITF is headquartered in London and has regional offices in Nairobi, Ouagadougou, Tokyo, New Delhi, Singapore, Rio de Janeiro, Amman and Brussels.

The only ITF inspector in Ukraine is Natalia Yefrimenko, who has been protecting the labor rights of Ukrainian seafarers since 2005.

Solves such issues as non-payment of wages, delay in writing off from the vessel, violation of the terms of the contract, non-payment of compensation [2].

Literature

1. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL). <http://surl.li/gbomg>
2. ITF - ASSISTANCE TO SEAFARERS. <https://itf.org.ua/>
3. Official website of the International Maritime Organization (IMO). [https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-on-Standards-of-Training,-Certification-and-Watchkeeping-for-Seafarers-\(STCW\).aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-on-Standards-of-Training,-Certification-and-Watchkeeping-for-Seafarers-(STCW).aspx)
4. United Nations. <https://www.un.org/en/>
5. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі. <http://surl.li/samyd>

Key words: UN, IMO, port state control, security, risks, maritime industry.

Ключові слова: ООН, IMO, контроль держави порту, безпека, ризики, морська індустрія.

Scientific supervisor: Doctor of Law, Professor B. Kormych.

Polina Moku

3rd-year student of Faculty of Judicial and International Law
National University "Odesa Law Academy"

POLLUTION IN MARINE ENVIROMENT. INTERNATIONAL LEGAL FIGHT AGAINST MARINE POLLUTION

Pollution of the water environment is one of the most serious environmental problems of our time, which has a global character and causes significant damage to the environment, biodiversity, human health, the economies of states and even the well-being of entire nations. It occurs as a result of the discharge of industrial and

domestic wastewater, the entry of chemicals, plastic waste and other pollutants into water bodies.

The main sources of pollution of the marine environment are: first, industrial wastewater containing heavy metals, toxic chemicals, organic pollutants and excess nutrients; secondly, agricultural wastewater contaminated with fertilizers, pesticides and herbicides; thirdly, petroleum products that enter water bodies as a result of accidents during transportation, oil extraction or improper handling, as well as plastic waste, including microplastics, which accumulate in aquatic ecosystems and pose a serious threat to marine organisms. In addition, pollution of the marine environment can be provoked by the excessive use of fertilizers and pesticides in agriculture, which leads to eutrophication of water bodies and a decrease in biodiversity.

It is clear that this problem requires urgent and coordinated action at the international level in order to prevent further pollution and restore aquatic ecosystems. The main methods of international legal fight against pollution of the marine environment are the development of international standards, that is, the implementation of norms regulating the process of pollution prevention (for example, polluting substances from ships); cooperation between states, which consists in joint research, exchange of information and coordination of measures to eliminate pollution and the activities of international organizations, such as the International Maritime Organization (a specialized agency of the United Nations), which is engaged in the development and implementation of international standards in the field of maritime safety and protection of the marine environment or the United Nations Environment Program (UNEP), which coordinates environmental protection activities, including the marine environment.

In my opinion, special attention should be paid to the development of international standards in the field of marine environment protection. Various international conventions and regional agreements and initiatives are the main international instruments in the fight against water pollution. International conventions include:

- The UN Convention on the Law of the Sea (1982), which can be called the main international treaty that regulates activities in the seas and oceans, including the issue of preventing pollution of the marine environment. This convention establishes the obligation of states to take measures to prevent, reduce and control pollution of the marine environment from various sources [1].

- The Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes (1992), which is aimed at ensuring the sustainable management and rational use of transboundary waters by preventing, limiting and reducing pollution, because it establishes the obligation of the state to take measures to prevent, limit and reduce any of transboundary impact on the aquatic environment [2].

- The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL 73/78), which regulates the discharge of pollutants from ships into the

marine environment and establishes technical requirements for ships to minimize pollution. This convention prohibits the discharge of a certain group of harmful substances and regulates the procedure for the discharge of other pollutants [3].

As an example of regional agreements operating in the field of combating pollution of the marine environment, we can cite the EU Water Policy Directive (2000), which establishes requirements for water quality in the countries of the European Union and defines measures to achieve a good ecological status of water bodies, including pollution prevention and reduction [4].

Other examples are the Baltic Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area (1992) aimed at reducing pollution of the Baltic Sea from various sources, including land-based sources, vessels and seabed activities, and the EU Marine Strategy Framework Directive (2008) which sets out measures to achieving and supporting the sustainable use of EU marine resources and ecosystems [5].

Thus, pollution of the marine environment is one of the global problems of today, the solution of which is a long-term process that requires constant joint efforts. The same international law makes a key contribution to the fight against water pollution, establishing norms, rules and obligations for states to prevent, reduce and control water pollution. Cooperation between states based on international and regional conventions and agreements plays the main role here. But in addition to taking part in the development of international standards in the field of marine environment protection, as well as their implementation in its national legislation, each state must implement certain measures at the national level as well. For example, implementation of advanced wastewater treatment technologies, promotion of a responsible attitude to water resources and raising public awareness. Only a comprehensive approach and international solidarity can ensure an effective fight against water pollution and sustainable development.

Literature:

1. The UN Convention on the Law of the Sea, 1982.
https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
(accessed: 2024, March 26).
2. The Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, 1992.
https://unece.org/DAM/env/water/documents/brochure_water_convention.pdf
(accessed: 2024, March 27).
3. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL) (1973/1978).

<https://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/ConferencesMeetings/pages/Marpol.aspx> (accessed: 2024, March 27).

4. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of water policy.

<https://faolex.fao.org/docs/pdf/eur23005.pdf> (accessed: 2024, March 27).

5. Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic sea area (HELCOM), 1992. <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/convention-on-the-pr...c-sea> (accessed: 2024, March 27).

Key words: UNCLOS'82, pollution, marine environment, IMO, UNEP, MARPOL.

Ключові слова: UNCLOS'82, забруднення, морське середовище, IMO, UNEP, MARPOL.

Scientific supervisor: Doctor of Law, Professor B. Kormych.

СЕКЦІЯ 5. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТИКИ

Ваньчак Марта Володимирівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПРОГРЕСУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ

Взаємодія конституційної юрисдикції та правової доктрини в контексті демократичного прогресу є важливим аспектом розвитку правової системи та забезпечення демократії. Ця взаємодія впливає на спосіб захисту конституційних принципів, забезпечення прав та свобод громадян, а також розвиток демократичних інститутів. Однак, разом з потенціалом для просування демократії, існують певні проблеми та виклики, які потребують уваги, а також перспективи для подальшого розвитку демократії.

Однією з основних проблем є конфлікти між рішеннями конституційних судів та правовою доктриною. Це може виникати внаслідок різних тлумачень конституційних норм та принципів. Наприклад, конституційний суд може вирішити питання, які не мають чіткого визначення в законодавстві, і це може суперечити загальноприйнятій правовій доктрині. Такі конфлікти можуть стати на шляху до забезпечення стабільності та прогресу в демократії.

Іншою проблемою є недостатня увага до правової доктрини з боку конституційних судів. У разі відсутності чіткого зв'язку між рішеннями судів та загальноприйнятою правовою доктриною може страждати легітимність та ефективність рішень. Таким чином, забезпечення взаємодії між конституційною юрисдикцією та правовою доктриною стає ключовим завданням для підтримки демократичних цінностей та правової держави.

Недостатній розвиток правової доктрини може також стати перешкодою для демократичного прогресу. Оскільки суспільство постійно змінюється, виникають нові виклики та потреби, і правова система повинна адаптуватися до цих змін. Брак розвиненої правової доктрини може призвести до неповноцінного вирішення нових правових питань та конфліктів.

Проте існують і перспективи розвитку. Однією з них є посилення діалогу між конституційними судами та академічною спільнотою. Це може сприяти узгодженню рішень судів зі сучасними правовими доктринами та науковими дослідженнями. Крім того, залучення громадськості до процесу формування

правової доктрини та контролю за діяльністю конституційних судів може сприяти зміцненню демократії та правової держави.

Одним із способів подолання проблем взаємодії конституційної юрисдикції та правової доктрини є посилення взаємодії між академічною спільнотою, правозахисними організаціями та конституційними судами. Це може бути досягнуто через організацію дискусій, конференцій та регулярних зустрічей, на яких будуть обговорюватися актуальні питання права та конституційного правосуддя. Такі обміни думками та досвідом можуть сприяти узгодженню підходів до вирішення складних правових питань.

Крім того, важливо розвивати інституційну культуру дотримання рішень конституційних судів та визнання їх авторитету. Це включає в себе не лише додержання рішень суду відповідними органами та інституціями, але й активне включення цих рішень у правову доктрину та академічні дискусії. Такий підхід допоможе підвищити легітимність конституційного судочинства та забезпечити дотримання принципів конституційності.

Додатково, важливо розвивати культуру взаємодії між конституційними судами та іншими гілками влади. Це може бути досягнуто через проведення спільних консультацій та обговорень питань, які стосуються правового регулювання суспільства. Такі механізми взаємодії допоможуть забезпечити більш гармонійне функціонування державних інститутів та вирішення правових конфліктів без порушення принципів конституційності.

Усі ці заходи спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії конституційної юрисдикції та правової доктрини з метою сприяти розвитку демократії та зміцненню правової держави. Це вимагає постійної уваги та зусиль з боку всіх учасників правового процесу, але в перспективі може принести значні позитивні результати для суспільства.

Отже, взаємодія конституційної юрисдикції та правової доктрини в контексті демократичного прогресу є складною та важливою задачею, яка потребує постійної уваги та розвитку. Забезпечення співпраці та взаємодії між

цими двома сферами може сприяти зміцненню демократії, захисту прав і свобод громадян та забезпеченню правової стабільності в суспільстві.

Ключові слова: конституційна юрисдикція, правова доктрина, права і свободи людини, демократія, правова держава.

Key words: constitutional jurisdiction, legal doctrine, human rights and freedoms, democracy, rule of law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Батан Ю.Д.

Гордієнко Валерія Сергіївна

студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Один з ключових інститутів у конституційному праві України - це конституційний лад. Норми цього інституту визначають одну з найважливіших груп суспільних відносин, які підлягають регулюванню конституційним правом України. Таким чином, цей інститут має важливе значення, він є основою не лише конституційного права, але й всієї системи українського національного права. Питання про конституційний лад та його вплив на розвиток держави завжди привертало увагу науковців. Цю тему вивчали такі вчені, як Ю.М. Тодика, В. В. Молдаван, В.Ф. Мелащенко, та інші.

У науковій літературі з юридичних, політологічних, філософських та інших галузей існує багато визначень конституційного ладу. Різноманітність цих поглядів виникає як внаслідок значних змін у конституційному ладі України та інших країн (зокрема колишніх радянських республік), так і через еволюцію в науковій думці щодо сутності та змісту конституційного ладу.

Термін «конституційний лад» в науковій термінології почав використовуватися нещодавно. На пострадянському просторі, наука з державно-правових питань в основному користувалася поняттями «суспільний устрій» та «суспільний лад», що ускладнює аналіз концепції конституційного ладу. Дослідження праць вітчизняних та іноземних вчених підтверджує, що термін «конституційний лад» розуміється по-різному залежно від контексту та авторів [1, с. 74].

Згідно з українськими юристами-конституціоналістами, конституційний лад в основному і в першу чергу визначає суспільний та державний порядок.

Еволюція самого терміну «конституційний лад» відбувається через категорії суспільного та державного порядку, як відзначає Ю. М. Тодика [2, с. 7].

Конституційний лад визначається, як:

- фактична конституція: система основних політико-правових, економічних та соціальних відносин, які визначаються та захищаються конституцією та іншими законами.
- організація держави: форма або спосіб організації держави, яка закріплена в її конституції.
- встановлений порядок і відносини: стан взаємозв'язків, що характеризують державу як конституційну, спрямовані на підпорядкування держави закону, підтримку справедливих, гуманних та правових стосунків між людьми, громадянським суспільством та державою [3, с. 49].

Останнє визначення є більш точним, оскільки просте існування у країні документа, названого конституцією, який визначає певний порядок держави, само по собі ще не означає конституційного характеру цієї держави та наявності конституційного ладу.

Характеристика конституційного ладу передбачає встановлення його співвідношення з державним ладом.

Конституційний лад не ідентичний державному ладу, оскільки останній є більш специфічним явищем. Так, для конституційного ладу обов'язково має бути присутня конституція в державі, що не є обов'язковим для державного ладу. У той час як конституційний лад містить ознаки народного суверенітету, виборності влади, розподілу державної влади і недоторканності загально визнаних прав та свобод особи, державний лад може і не включати всі ці ознаки.

Отже, після ухвалення сучасної Конституції України український конституціоналізм суттєво збагатився новою системою прав та свобод людини і громадянина міжнародного стандарту, а також інноваційною системою народовладдя. Однак суспільство та держава Україна ще не визначилися із стратегічними напрямками розвитку публічної влади та інститутів громадянського суспільства, адміністративні та судові реформи повільно реалізуються. Існує необхідність удосконалення правової бази для організації

та функціонування органів державної влади, що передбачена діючою Конституцією України.

Список використаних джерел

1. Молдаван В. В., Мелашенко В.Ф. Конституційне право: опорні конспекти: Навч. посібник для студ. юрид.вузів та фак-в. К. Юмана, 2011. 272 с.

2. Тодика Ю.М. Конституційне право України: галузь права, наука, навчальна дисципліна. К. 2010. 245 с.

3. Конституційне право України : підручник 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») / І. М. Алмаші, М. М. Алмаші, І. М. Берназюк та ін. : перероб., та допов. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.

Ключові слова: конституційний лад, суверенітет, демократія, державний лад, державний порядок.

Key words: constitutional system, sovereignty, democracy, state system, state order.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

Дороніна Вероніка Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Вступ до методології конституційного права визначається актуальністю постановки проблеми, яка виникає в контексті сучасних політичних, соціальних та правових реалій. На сьогоднішній день конституційне право є однією з найважливіших галузей права, що визначає структуру та функціонування суспільства. Однак, незважаючи на його важливість, методологічні підходи до вивчення та розвитку конституційного права залишаються об'єктом постійної дискусії та критики. Актуальність проблеми полягає в тому, що сучасний світ швидко змінюється, із цим пов'язані нові виклики та завдання для правової системи кожної країни. Глобалізація, технологічний прогрес, політичні та економічні кризи створюють нові контексти для розвитку конституційного права, вимагаючи постійного перегляду та адаптації методологічних підходів.

Основною метою конституційної науки є об'єктивне відображення дійсності та законів її розвитку з метою надання суб'єкту нових теоретичних та практичних знань.сучасна конституційна теорія та практика потребують удосконалення та

адаптації до динаміки суспільних змін. Деякі традиційні підходи можуть бути неефективними або обмеженими у здатності адаптуватися до нових реалій.

Одним з можливих рішень цієї проблеми є пошук нових методологій та теоретичних підходів, які б відповідали потребам сучасного суспільства. Це може включати розвиток інтердисциплінарних підходів, що об'єднують знання з різних галузей науки, таких як соціологія, політологія, економіка та філософія. Також важливим є активна взаємодія між науковцями, практиками та законодавцями для обміну ідеями та кращої практики.

Крім того, здійснення інтелектуальної роботи для виявлення ключових методологічних засад конституційного права є критично важливим завданням. Це може включати дослідження та аналіз історичного контексту становлення конституційного права, порівняльний аналіз конституційних систем і практик інших країн, а також адаптацію та застосування цих знань до умов сучасного українського суспільства та держави. Засобом виконання цього завдання є методологія.

Методологія конституційного права містить три принципові складові: аналіз потреб суб'єкта теоретичної та практичної діяльності; вивчення способів досягнення істинного знання; дослідження ефективних способів використання істинного знання на практиці. Тому поняття методології слід розкривати не лише як вчення про методи пізнання або їх сукупність, а і як вчення про методи, способи практичної діяльності, оскільки методологія конституційного права - це «не тільки галузь гносеології, але й онтології»[1,с. 56-57].

У сучасній науці існує декілька основних підходів до методології конституційного права, які визначають способи його вивчення, розуміння та застосування. Розглянемо деякі з них:

1. Правовий підхід: Цей підхід базується на аналізі конституційних текстів, судової практики та історичного контексту їх створення. Він спрямований на з'ясування змісту та значення конституційних норм, їх інтерпретацію та застосування в конкретних ситуаціях.

2. Політико-правовий підхід: Цей підхід розглядає конституційне право в контексті політичних процесів та інститутів. Він аналізує взаємозв'язок між конституційними нормами, політичною владою та суспільними інтересами, зокрема розглядає вплив політичного контексту на інтерпретацію конституційного права.

3. Компаративний підхід: Цей підхід спрямований на порівняння конституційних систем різних країн метою яких є виявлення спільних та різних рис. Він дозволяє зрозуміти різноманітність підходів до конституційного права у різних культурних, історичних та політичних контекстах.

4. Соціологічний підхід: Цей підхід досліджує роль конституційного права у формуванні та зміцненні суспільства. Він аналізує, як конституційні норми

впливають на соціальні відносини, права та свободи громадян, та досліджує соціальні наслідки їх застосування.

Критичний огляд існуючих методологічних концепцій у конституційному праві важливий для розуміння їхніх переваг, обмежень та можливих недоліків. До цих методів входить: правовий формалізм - цей підхід акцентується на дотриманні формальних правил і процедур, ігноруючи соціальні та політичні контексти. Хоча він забезпечує стабільність і прогнозованість правової системи, він також може приводити до формалізму та втрати зв'язку з реальними потребами суспільства; інтерпретативізм - підхід який підкреслює значення інтерпретації конституційних норм в контексті змінюючихся умов і цінностей суспільства. Інтерпретативізм може призводити до суб'єктивізму та розмивання стабільності правової системи; політико-правовий підхід - визнає, що політичні фактори впливають на розвиток конституційного права. Він може призводити до політизації правосуддя та недостатньої захищеності прав і свобод громадян під впливом політичних сил; історичний контекстуалізм - підхід який аналізує конституційне право з урахуванням його історичного розвитку та зміни суспільних умов. Однак, він може ігнорувати нові виклики та потреби, що виникають у сучасному світі; компаративний підхід порівнює конституційні системи різних країн для виявлення загальних тенденцій та різниць.

Методологічні засоби в контексті конституційної теорії та практики часто не відрізняються або не розрізняються як за змістом, так і за методологічним значенням. Це може призвести до того, що деякі аспекти методології залишаються поза увагою конституціоналістів. Особливу вагу набирає визначення змісту та призначення методологічного інструментарію [2,с.122-123].

Поняття методологічного підходу визначається як базові уявлення і дослідницькі рамки, які встановлюють принципову методологічну орієнтацію наукового дослідження. Цей метод визначає погляд на об'єкт, його поняття або принцип, який визначає загальну стратегію дослідження. Методологічний підхід визначає загальну особливість того чи іншого методу, основний його напрямок і ракурс дослідження певного об'єкта. Це надає відповідь на питання, як конституційно-правові явища можуть бути пояснені в процесі дослідження.

Серед таких підходів можна виділити, наприклад, діалектичний, метафізичний, матеріалістичний, ідеалістичний, агностичний, аксіологічний, антропологічний, потребовий, персоналістичний, комунікативний, герменевтичний, синергетичний та інші.

У висновку до проблеми методології конституційного права можна зазначити, що ця проблема вимагає уваги та розв'язання на різних рівнях. Необхідно уточнити та встановити зміст та призначення методологічного інструментарію, який використовується в конституційній теорії та практиці. Важливо розрізняти та адекватно використовувати різні методологічні підходи, залежно від конкретного дослідження чи аналізу конституційних явищ. Подальше

вивчення та розвиток методології конституційного права є важливим для забезпечення об'єктивного та наукового аналізу конституційних питань. Тільки шляхом ретельного вивчення та уточнення методологічного підґрунтя можна досягти значного прогресу в розумінні та застосуванні конституційного права. Такий підхід допоможе побудувати більш послідовні та ефективні моделі дослідження, сприяти розвитку конституційної науки та практики, а також підтримувати правову стабільність та розвиток демократії у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Сучасний конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
2. Проблеми сучасної конституціоналістики. Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / М. П. Орзіх, В. М. Шаповал, А. Р. Крусян [та ін.]; за ред. М. П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. Вип. 2. 432 с. (Серія: «Проблеми сучасної конституціоналістики»).

Ключові слова: методологія, конституційне право, проблематика, методологічні підходи.

Key words: methodology, Constitutional Law, problems, methodological methods.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Євтіфієва Юлія Вячеславівна

студентка 1 курсу магістратури факультету юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ

На сьогоднішній день факт реформації національного законодавства у бік євроінтеграційних процесів є беззаперечним. В цих умовах неможливо погодитись із функціонуванням застарілих норм, які йдуть у розріз із динамічним розвитком суспільства, а отже – не відповідають умовам сьогодення.

Національні суди зіштовхуються із такою проблемою, як прогалини у законодавстві у вигляді неузгодженості, неповноти та відсутності норм права. Такі проблеми часто об'єктивно неможливо вирішити законодавцю, оскільки він не встигає за швидкістю перебігу подій, тим паче не може передбачити модель майбутніх відносин.

Зазначений недолік не може слугувати підставою для обмеження права особи на справедливий суд, тому на правосуддя покладається надважливе завдання – подолання таких прогалин. Вирішити окреслену проблему можна звернувшись до судової правотворчості як особливому виду правотворчої діяльності, що полягає у створенні судами правових положень, за допомогою

яких вирішення спірних відносин й стає можливим. Тобто суд повинен поєднати у своєму рішенні функції творення, застосування та тлумачення права.

Проте ототожнювання сутності судової правотворчості із законодавчою функцією є помилкою, оскільки у даному контексті суд є інструментом для усунення дефектів законодавства, підлаштовуючи його під реалії, не переймаючи роль законодавчої гілки влади. Дана теза є предметом для наукових дискусій багатьох правничих шкіл, де прибічники класичного позитивізму виступають проти застосування судової правотворчості, аргументуючи це ризиком превалюванням її над законом, а також існуванням інших засобів подолання законодавчих прогалин.

На противагу такому аргументу є фактичний дозвіл законодавця на правотворчу діяльність судів у процесуальному законодавстві. Так, наприклад, у ч. 11 ст. 11 ГПК України зазначено, що забороняється відмова у правосудді з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини» [1]. Таким чином, у національному законодавстві України закріплена певна свобода розсуду суду у регулюванні відносин для ефективного забезпечення прав особи та недопущення їх обмежень в умовах законодавчих прогалин.

Аналізуючи сутність судової правотворчості, можна прийти до висновку, що даний процес є унікальним через свою невластивість саме для країн романо-германської сім'ї, де офіційним джерелом права є нормативно-правовий акт. Оскільки процес судової правотворчості зародився і стабільно розвивається у країнах англо-американської правової сім'ї, а судовий прецедент – її серцевина.

Відмінність судової правотворчості у країнах загального права полягає у творчому підході суддів, які керуються своїм сприйняттям моралі та цінностей. Судді ж країн континентального права спираються вже на існуючу норму, наповнюючи зміст своїм тлумаченням та підлаштовуючи її під сучасність. Така особливість будується на симбіозі важелів, де з одного боку, – необхідність судової правотворчості в умовах сучасності для держав сім'ї континентального права, а з іншого – цінності справедливості, обґрунтованості та послідовності з урахуванням засадничого принципу верховенства права.

Неможливо переоцінити роль принципу верховенства права, оскільки його елементи у сукупності окреслюють рамки судової правотворчості. Так, першочергова вимога фундаментального принципу – законність, що є гарантією дотримання судом закону у правотворчому процесі, а також наданням відповідного духу рішенню. Результат судової правотворчості не може йти в розріз чинному національному законодавству чи порушувати зміст правової норми, що у сукупності встановлює обґрунтовані межі такої правотворчості. Правова визначеність зводить до нуля свавільність змісту рішення, що також передбачає його доступність та зрозумілість. За своєю суттю судова правотворчість є яскравим прикладом гарантування ефективності доступу до

правосуддя попри недосконалість законодавства, що базується на дотриманні прав людини.

Перелічивши, до прикладу, значимість лиш деяких елементів принципу, можемо чітко стверджувати, що верховенство права повинно обов'язково корелюватися із судовою правотворчістю, оскільки це і є її фундамент. Такий стримуючий базис для розвитку судової правотворчості є необхідним, адже стихійний вихід за зміст норми права спричинить порушення її суті, а отже і сутності судової правотворчості.

Підсумовуючи усе вищенаведене, ми можемо зробити висновок, що судова правотворчість виступає ефективним способом подолання законодавчих прогалин для країн континентального права, зокрема в Україні. Нечіткість законодавства чи неврахування ним усіх сфер суспільних відносин у їх динамічному розвитку не може бути причиною для гальмування правосуддя та нехтуванням правами людини. Проте процес судової правотворчості неодмінно треба розглядати через призму верховенства права, адже зазначений принцип здатний окреслити межі такого особливого виду правотворчості, гарантуючи справедливість, законність, обґрунтованість.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#top> (дата звернення 20.03.2024 р.).

Ключові слова: судова правотворчість, прогалини у законодавстві, сім'я континентального права, сім'я загального права, верховенство права.

Key words: judicial law-making, legisl gaps, continental law system, common law system, rule of law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берченко Г. В.

Ілічко Володимир Володимирович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція є стратегічним зовнішньополітичним курсом України, закріпленим на найвищому правовому рівні - в Конституції України. Прагнення набути членство в Європейському Союзі зафіксоване в Преамбулі Основного Закону, що є свідченням визнання Україною європейської ідентичності та цивілізаційного вибору на користь євроінтеграції. Успішна інтеграція до ЄС вимагає комплексних реформ, гармонізації національного

законодавства з нормами та стандартами Євросоюзу, що потребує належного конституційно-правового забезпечення.

Ефективна імплементація курсу на євроінтеграцію можлива лише за умови внесення необхідних змін до Конституції та формування відповідної конституційно-правової бази. Це передбачає конституційне закріплення та реалізацію принципів верховенства права, незалежності судової влади, децентралізації державного управління, захисту прав і свобод людини відповідно до найкращих європейських практик. Окрім того, важливим є правове врегулювання процедур адаптації законодавства до *acquis communautaire* ЄС, а також визначення статусу актів законодавства ЄС в Україні з метою забезпечення їх прямої дії після вступу до Євросоюзу.

Конституція України закладає фундаментальні правові підвалини для інтеграції України до Європейського Союзу. Насамперед, у Преамбулі Основного Закону проголошується «прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу» [1], що передбачає рух України в руслі європейських цінностей і стандартів. Згідно з статтею 18 Конституції, «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства... за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» [1]. Це конституційне положення фактично визначає курс на європейську інтеграцію як один з головних зовнішньополітичних пріоритетів держави.

Окрім того, стаття 9 Конституції України закріпила положення про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [1]. Це створює правове підґрунтя для імплементації *acquis communautaire* - правової системи ЄС в українське законодавство в процесі євроінтеграції [2]. Таким чином, Конституція України містить базові положення, що окреслюють євроінтеграційний курс держави та визначають механізми гармонізації національного законодавства з європейськими нормами і стандартами.

Процес євроінтеграції України вимагає проведення системної конституційної реформи, спрямованої на наближення національного законодавства до стандартів та цінностей Європейського Союзу. Одним з ключових напрямків є удосконалення системи стримувань і противаг, посилення механізмів демократичного громадського контролю над діяльністю органів державної влади. Це передбачає конституційне закріплення ефективної моделі поділу влади, забезпечення належних повноважень парламенту та його спроможності здійснювати дієвий контроль за виконавчою гілкою влади.

Важливим аспектом конституційної реформи є децентралізація державної влади та реформа місцевого самоврядування відповідно до принципів субсидіарності та регіонального врядування, які лежать в основі європейської моделі місцевої демократії. Це вимагає внесення змін до Конституції щодо

розширення повноважень органів місцевого самоврядування, забезпечення їх фінансової та організаційної спроможності.

Ще одним ключовим напрямком конституційних перетворень є судова реформа, метою якої є забезпечення незалежності судової гілки влади та її відповідності європейським стандартам. Це передбачає вдосконалення конституційних положень щодо формування суддівського корпусу, гарантій незалежності суддів, запровадження ефективних механізмів притягнення їх до дисциплінарної відповідальності [3].

Отже, для успішної інтеграції до ЄС Україна має провести комплексну конституційну реформу, що охопить різні сфери державного і суспільного життя відповідно до європейських демократичних цінностей та принципів.

Важливим аспектом конституційно-правового забезпечення євроінтеграції України є адаптація національного законодавства до *acquis communautaire* - правової системи Європейського Союзу. *Acquis communautaire* охоплює засновницькі договори ЄС, законодавчі акти, судову практику, міжнародні угоди, загальні принципи права тощо. Це своєрідна правова спадщина, перейняття якої є обов'язковою умовою для країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Процес адаптації передбачає імплементацію норм і стандартів ЄС у національне законодавство шляхом внесення змін до чинних законів та підзаконних актів, а також прийняття нових нормативно-правових актів [4]. Це стосується різних галузей права - господарського, цивільного, адміністративного, кримінального тощо.

Особливої ваги набуває гармонізація законодавства у сферах, що є пріоритетними для економічної інтеграції України з ЄС. Йдеться про адаптацію правових норм у таких секторах, як енергетика, транспорт, телекомунікації, охорона довкілля, захист прав споживачів, технічне регулювання тощо. Важливим напрямком також є удосконалення антикорупційного законодавства відповідно до європейських стандартів [3].

Імплементація *acquis communautaire* потребує ефективної координації зусиль органів державної влади, налагодженого механізму нормопроекування та експертизи проектів нормативно-правових актів на предмет їх відповідності законодавству ЄС.

Успішна євроінтеграція України значною мірою залежить від проведення комплексної конституційної реформи та створення належного конституційно-правового підґрунтя для наближення до стандартів і цінностей Європейського Союзу. Вкрай важливо забезпечити відповідність Конституції України принципам верховенства права, поділу влади, незалежності судової гілки, захисту прав людини згідно з європейською моделлю конституціоналізму.

З метою ефективного просування євроінтеграційного курсу необхідно по закінченню дії правового режиму воєнного стану внести зміни до Конституції України, які закріплять фундаментальні конституційні засади європейської інтеграції. Зокрема, це стосується передачі частини суверенних повноважень

наднаціональним органам ЄС, регулювання статусу актів права ЄС в Україні, забезпечення їх прямої дії після вступу до Євросоюзу. Лише за умови формування відповідної конституційно-правової бази можливе повноцінне членство України в ЄС, що відкриє нові перспективи для економічного розвитку, зміцнення демократії та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 28.03.2024).
2. Петров Р.А. Конституційні основи інтеграції України до ЄС: проблеми реалізації. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 115-129.
3. Шемшученко Ю.С. Конституційна реформа в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Право України*. 2015. № 7. С. 9-17.
4. Муравйов В.І. Проблеми адаптації законодавства України до *acquis communautaire* Європейського Союзу. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. Т. 11. С. 247-256.

Ключові слова: Європейська інтеграція, конституція, реформи, законодавство, верховенство права, незалежність судової влади, децентралізація, імплементація, гармонізація, Євросоюз, демократія, захист прав людини, суверенні повноваження, економічний розвиток

Key words: European integration, constitution, reforms, legislation, rule of law, independence of the judiciary, decentralization, implementation, harmonization, European Union, democracy, protection of human rights, sovereign powers, economic development.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Карманчук Віталій Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ У БОРОТЬБІ З КОНЦЕНТРАЦІЄЮ ВЛАДИ

Система стримувань і противаг є невід'ємним елементом організації державної влади в демократичному суспільстві. Її значення передбачає запобігання концентрації сильної влади в одних руках та забезпечує ефективний контроль. Конституція України закріплює низку механізмів стримувань і противаг, спрямованих на збалансування повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, а також інституціями, що забезпечують додатковий контроль і баланс у системі державного управління.

Фундаментальним принципом системи стримувань і противаг є розподіл державної влади, закріплений у статті 6 Конституції України (далі – Конституція)

[1]. Він передбачає чіткий поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, кожна з яких наділена власними повноваженнями та сферою відповідальності. Такий розподіл забезпечує збалансованість і взаємний контроль між гілками влади, не допускаючи високої концентрації повноважень в одних руках.

Крім горизонтального розподілу влади в Україні діє також вертикальний розподіл повноважень між державою та органами місцевого самоврядування. Відповідно до статті 7 Конституції в Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування [1]. Інакше кажучи, місцеве самоврядування є автономним у вирішенні питань місцевого значення, діючи в межах своїх повноважень та не підпорядковуючись органам державної влади.

Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган, здійснює ключову роль у системі стримувань і противаг. Відповідно до Конституції Парламент отримав низку важливих повноважень для здійснення контролю над діяльністю Кабінету Міністрів. Крім того, Верховна Рада надає згоду на призначення Прем'єр-міністра України (стаття 85 Конституції) та може висловити недовіру Уряду, що призводить до його відставки (стаття 87 Конституції). Парламент також бере активну участь у формуванні судової гілки влади. Відповідно до статті 85 Конституції Верховна Рада призначає третину суддів до Конституційного Суду України, а також обирає суддів безстроково [1]. Крім того, Парламент має право створювати тимчасові слідчі комісії для розслідування питань, що становлять суспільні інтереси (стаття 89 Конституції)[1].

Президент України, як глава держави, наділений низькою важливих повноважень, що забезпечують систему стримувань і противаг. Відповідно до пункту 30 статті 106 Конституції, Глава держави має право вето на закони, прийняті Верховною Радою[1], що дозволяє йому впливати на законодавчий процес та запобігати прийняттю неконституційних або шкідливих для держави законів. Крім того, Президент має право достроково припинити повноваження Верховної Ради у випадках, передбачених статтею 90 Конституції [1], що є основним механізмом стимулювання законодавчої гілки влади.

Президент України також наділений правом законодавчої ініціативи та видання указів (стаття 93 Конституції [1]), що дозволяє йому брати активну участь у формуванні законодавчої бази країни.

Глава держави бере участь у формуванні судової влади через процедуру призначення суддів (стаття 128 Конституції [1]), забезпечуючи баланс між гілками влади.

Незалежність судової гілки влади є ключовою гарантією ефективної системи стримувань і противаг. Конституційний контроль, реалізований Конституційним Судом України, забезпечує відповідність законів та актів вищих органів влади положенням Основного Закону (стаття 147 Конституції [1]).

Особливий статус та незалежність суддів, закріплена у статті 126 Конституції [1], є запорукою справедливого правосуддя. Органи судового

самоврядування, такі як Вища рада правосуддя та з'їзди суддів(стаття 131 Конституції [1]), забезпечують незалежність судової гілки влади та сприяють її ефективному функціонуванню. Суди у системі судоустрою (стаття 125 Конституції [1]) забезпечують важливу функцію захисту прав і свобод громадян, здійснюючи судовий контроль за діями органів державної влади та місцевого самоврядування. Вони розглядають справи адміністративної, цивільної та кримінальної юрисдикції, що забезпечують верховенство права та законності в державі.

Крім основних гілок влади, в Україні діють і інші додаткові інституційні механізми стримувань і противаг. Контрольні органи, такі як Рахункова палата, визначають контроль за надходженнями коштів до Державного бюджету України та їх відрахуванням, перевіряючи ефективність використання бюджетних коштів (стаття 98 Конституції [1]). Уповноважений Верховною Радою з прав людини контролює дотримання конституційних прав і свобод громадян органами державної влади та місцевого самоврядування (стаття 101 Конституції [1]). Спеціалізовані антикорупційні органи, зокрема Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), створені відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [2], відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією та зловживанням влади. Їх діяльність спрямована на розслідування та припинення корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами, забезпечуючи тим самим підзвітність влади.

Громадянське суспільство та засоби масової інформації також є складовими системами стримувань і противаг в Україні. Вони здійснюють громадський контроль за владою, висвітлюючи її діяльність та звертаючи увагу суспільства на проблемні питання та порушення. Свобода слова та незалежність ЗМІ, гарантована статтею 34 Конституції [1], і є передумовою для ефективного функціонування механізму контролю.

Процеси децентралізації, передбачені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [3], також є чинником обмеження централізму та зміцнення системи стримувань на місцевому рівні. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування та їх фінансової автономії сприяє більшій підзвітності влади на місцях та забезпечує ефективний розподіл повноважень між центральною та місцевою владою.

Система стримувань і противаг в Україні є багатогранною та комплексною, базуючись на принципі розподілу влади та наділяючи кожную гілку влади, а також інші інституції, відповідними повноваженнями для здійснення контролю та балансу. Таким чином, необхідно продовжувати зусилля з подолання корупції та зловживання владою, які підривають довіру громадян до державних інституцій та послаблюють систему стримувань і противаг. Лише за умов ефективного функціонування системи стримувань і противаг можна

забезпечити стабільність демократичного ладу, захист прав і свобод громадян, а також сталий розвиток України як демократичної, правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року № 333-р. (дата звернення: 28.03.2024).
4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

Ключові слова: система стримувань і протидія, розподіл влади, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, Конституція України, Верховна Рада, Президент, незалежність судів, контрольні органи, антикорупційні органи.

Keywords: system of deterrence and countermeasures, distribution of power, legislative power, executive power, judicial power, Constitution of Ukraine, Verkhovna Rada, President, independence of courts, controlbodies, anti-corruptionbodies.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Курочкіна Анна Андріївна

студентка 1 курсу магістратури Центру заочного та дистанційного навчання
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОЖЛИВОЇ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття 2 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. у ч.1 визначає, що його дія «поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні» [1]. Частина друга цієї ж статті передбачає, що «дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення: 1) політичних партій; 2) релігійних організацій; 3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; 4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань; 5) саморегулювних організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування; 6) непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших

законів» [1]. Ця стаття є доволі подібною до аналогічної статті Закону «Про об'єднання громадян».

Саме ця стаття закладає основи для створення Кодексу про громадські об'єднання України, його структури.

В якості загальної частини такого Кодексу можуть виступати положення Закону «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. Структура цього Закону є логічною та чіткою.

Варто зазначити, що структура інших законів, у яких йдеться про особливості тих чи інших видів громадських організацій, не завжди є аналогічною. Іноколи громадським організаціям (та / або громадським об'єднанням) присвячено лише частину закону, або взагалі кілька статей. А тому

доцільно, щоб Кодекс про громадські об'єднання України мав Загальну та Особливу частини.

Особливу частину доцільно поділити на розділи, кожен з яких присвятити окремому виду громадських організацій (об'єднань). Допомогти структурувати цю частину можуть закони:

- «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р.;
- «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» 1991 р.;
- «Про захист прав споживачів» 1991 р.,
- «Про фізичну культуру і спорт» 1993 р.,
- «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» 1997 р.,
- «Про благодійну діяльність та благодійні організації» 2012 р.
- «Про наукову і науково-технічну діяльність» 2015 р.,
- «Про основні засади молодіжної політики» 2021 р.

Відповідно, Особлива частина може включати такі розділи:

- релігійні організації;
- громадські об'єднання, які працюють у галузі захисту прав та інтересів людей з інвалідністю;
- громадські об'єднання споживачів;
- громадські об'єднання творчих працівників та творчі спілки;
- благодійні громадські об'єднання;
- громадські об'єднання наукового характеру;
- молодіжні та дитячі громадські об'єднання.

Цей перелік не є вичерпним, його може бути доповнено. Проте варто наголосити на двох видах асоціацій, які недоцільно включати до цього переліку.

По-перше, це політичні партії. Навіть сама назва Кодексу мала б бути іншою, якби було б доцільно регламентувати їхню діяльність у ньому, адже політичні партії не є громадськими об'єднаннями.

Включення розділу про політичні партії до Кодексу про громадські об'єднання України має низку недоліків.

1. Специфічні вимоги: політичні партії мають унікальні особливості і потребують специфічного регулювання, що може бути недостатньо забезпечене у загальному Кодексі про громадські об'єднання.

2. Утрудненість розмежування з громадськими об'єднаннями. Включення політичних партій до Кодексу про громадські об'єднання може призвести до сплутування їхнього правового статусу з іншими типами громадських організацій.

3. Політизація. Включення положення про політичні партії до Кодексу про громадські об'єднання може стимулювати політизацію громадського сектору, що

може призвести до більшої політизації інших організацій та ослаблення їхньої незалежності.

4. Конфлікт інтересів. «Змішування» політичних партій з іншими громадськими організаціями може створити конфлікт інтересів та ускладнити надання адекватного правового захисту для обох типів організацій.

Загалом, недоліки включення розділу про політичні партії до Кодексу переважають можливі переваги, оскільки це може призвести до правових та організаційних проблем, зазначених вище.

По-друге, це профспілки. До Кодексу про громадські об'єднання України не слід включати розділ про професійні спілки з кількох причин.

1. Специфічність законодавства. Професійні спілки мають унікальні потреби та функції, які можуть бути краще враховані в окремому законодавчому акті, спеціально призначеному для регулювання їхньої діяльності.

2. Професійний захист: Включення професійних спілок до окремого закону може забезпечити більш ефективний захист інтересів їхніх членів і сприяти розвитку професійних галузей.

3. Утрудненість розмежування з громадськими об'єднаннями. Включення професійних спілок до Кодексу про громадські об'єднання може призвести до сплутування їхнього статусу з іншими типами громадських організацій і ускладнити їхнє функціонування та розвиток.

4. Втручання в діяльність профспілок. Законодавче «включення» професійних спілок до Кодексу про громадські об'єднання може створити небажані перешкоди для їхньої незалежної діяльності та обмежити їхню самостійність.

Загалом, недоліки включення розділу про професійні спілки до Кодексу переважають, оскільки це може призвести до різних проблем, які важко компенсувати потенційними перевагами.

Таким чином, хоча й з обмеженнями, але перспективи того, що Кодекс про громадські об'єднання України буде доволі ефективним, цілком обґрунтовані. Це підкреслюється й тим, що кодифікація є характерною для романо-германської правової родини, до якої належить Україна (дивись [2, с. 335; 3, с.

247]), а також тим, що переваги такого рішення є більш переконливими, ніж його недоліки.

Переваги і недоліки прийняття Кодексу про громадські об'єднання України є наступними.

Переваги:

- уніфікація законодавства: Кодекс може спростити і уніфікувати правову базу, що регулює діяльність громадських об'єднань, сприяючи більшій ясності в їхній роботі;

- захист прав та інтересів: прийняття Кодексу може зміцнити правовий захист громадських об'єднань та їхніх членів, забезпечуючи їм більшу безпеку і стабільність у виконанні їхніх функцій;

- стимулювання громадянського суспільства: Кодекс може сприяти подальшому розвитку громадянського суспільства, створюючи сприятливе законодавче середовище для діяльності громадських організацій, об'єднань та їхньої взаємодії з владою та іншими суб'єктами.

Недоліки прийняття Кодексу:

- недостатня увага до специфічних потреб: Кодекс може недостатньо враховувати специфічні потреби та характер діяльності різних громадських об'єднань, що призводить до недосконалості регулювання;

- бюрократизація: прийняття Кодексу може збільшити бюрократичні процедури та обмеження для громадських організацій, об'єднань, що ускладнює їхню діяльність та знижує їхню ефективність;

- недоліки у застосуванні: можливість інтерпретації та застосування окремих положень Кодексу може бути неоднозначною, що викликає недовіру та правову нестабільність (як це може мати місце з будь-яким новим нормативно-правовим актом).

На нашу думку, переваги є більш вагомими за недоліки, а тому варто рекомендувати розглянути питання про прийняття Кодексу про громадські об'єднання України. Це також дозволить оновити законодавство у цій сфері відповідно до національної судової практики та європейських стандартів прав людини.

Список використаних джерел

1. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. *Офіц. вісник України*. 2012. № 30. Ст. 1097.
2. Wagner J. Codification of Law in Europe and the Codification Movement in the Middle of the Nineteenth Century in the United States. URL:

<https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3328&context=facpub&httpsredir=1&referer=> (дата доступу: 10.03.2024 р.)

3. Teasdale J. Codification: A Civil Law Solution to a Common Law Conundrum? URL: https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/ejlr/2017/4/EJLR_1387-2370_2017_019_004_001.pdf (дата доступу: 10.03.2024 р.)

Ключові слова: громадянське суспільство, свобода асоціацій, права людини, особисті права людини, право на свободу об'єднання в громадські організації.

Key words: civil society, freedom of association, human rights, natural human rights, the right to freedom of association in public organizations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волкова Д.Є.

Кутас Ангеліна Павлівна

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВОТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ

Сьогодні питання гендерної рівності та дискримінації набувають особливого значення, зокрема в конституційному процесі. Зазвичай дане питання найбільш розгорнуто можна зустріти саме в виборчому процесі.

Стаття 24 Конституції України закріплює: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». Частина третя цієї статті має на меті забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя [1]. Конституційний Суд України у своїх рішеннях дійшов висновку, що дана норма не є вичерпною та закріплює обов'язок держави у відповідній ситуації створювати механізми захисту для людей, які перебувають під впливом дискримінації [5].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» встановлює основоположні принципи рівності та захисту від дискримінації за ознакою статі. Так, відповідно до статті 4 цього закону, всі законопроекти підлягають гендерно-правовій експертизі. Висновок експертизи є одним з основних документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акта до розгляду [3]. Хоча чинне законодавство намагається запобігти дискримінації у всіх сферах суспільного життя, це не означає відсутність прогалин в ньому.

Міжнародні нормативні акти займають важливе місце в системі регулювання відносин щодо заборони дискримінації. Оскільки Україна прагне вступити до ЄС, державі необхідно привести правову систему у відповідність європейським вимогам. Однією з таких вимог є заборона дискримінації, яка в міжнародному праві закріплюється як принцип правового статусу людини.

Свідченням спрямованості українського законодавства на імплементацію норм щодо заборони та запобігання дискримінації є ряд ратифікованих Україною конвенцій, які забороняють дискримінацію в різних сферах суспільного життя, до них належать: «Конвенція про дискримінацію в галузі найму і праці», «Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», «Конвенція про права осіб з інвалідністю».

Аналізуючи вітчизняне законодавство, можна знайти чимало норм, які можуть призвести до прояву непрямой дискримінації. До прикладу, на процедурі інавгурації Президента України. У національному законодавстві не існує заборони, яка б обмежувала можливість жінки стати Президентом України. Законодавство не врегульовує процедури інавгурації для жінок на посаді Президента та не містить норм щодо декрету Президента у разі вагітності. Це зумовлено відсутністю потреби врегулювання даних відносин, адже понад 30 років своєї незалежності Україна не мала жодного випадку, коли на посаді Президента України або Голови Верховної Ради України перебувала жінка. Тобто національним законодавством прямо не передбачена можливість жінки стати Президентом України, дані прогалини можуть привести до непрямой дискримінації стосовно жінок у виборчому праві та створення неякісних норм, щодо регулювання цих відносин. Чи можливо розглядати дану прогалину в законодавстві, як самовпевненість чоловічої частини законодавчої влади? Це питання сьогодні збирає досить багато дискусійних думок.

Харитонova О. у своїх працях зазначала «...Що жінки згоджуються на урядові структури та процеси, у побудові яких вони не брали участі і в яких їм не було надано жодної значущої можливості висловитись, робить цю згоду ілюзорною» [7]. Аналізуючи дану позицію, можна дійти висновку, що гендерна рівність в Україні лише ілюзія, дана думка обґрунтовується тим, що в розробці принципів та нормах, які можуть призвести до дискримінації, участь брала менша частина жінок або взагалі не мала можливості висловити свою думку, а лише погоджувалися на запропоновані їм права та можливості. На нашу думку, дана думка має право існувати, оскільки жінки становлять приблизну половину населення країни, і мають таке ж право на участь в політичних процесах та зайнятті керівних посад.

Проблеми меншості жінок в управлінні, зумовлена історичним фактором та ієрархією минулого. Навіть сьогодні до жінок відносять такі поняття, як «дана професія не для жінок», «жінкам не має місця в політиці», а в окремих країнах досі існують у виборчому процесі обмеження, такі як статевий ценз, відповідно до якого, лише чоловіки можуть здійснювати виборчі права. В національних керівних органах, і сьогодні можна спостерігати значну невідповідність посадових місць між чоловіками та жінками, до прикладу ВРУ, склад якої

становить 450 народних депутатів, зараз діючих 401, з яких лише 84 жінок, що становить приблизно 20.95% від 401, що є відчутною різницею[2].

Україна лише проходить перші етапи становлення та розвитку, як демократичної держави, та не дивлячись на це національне законодавство становить досить значну нормативну базу, серед якої трапляється досить багато неякісних нормативних актів, створення яких зумовлено швидкою потребою врегулювання відповідних відносин.

Національне законодавство передбачає існування позитивної дискримінації та межі її застосування. Позитивна дискримінація спрямована на створення більш справедливого суспільства та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Стаття 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації» визначає, що позитивна дискримінація не може обмежувати права інших осіб, або перешкоджати їхній реалізації [4]. Створення окремих норм для регулювання відносин окремих верст населення, надання їм пільг, або інших привілеїв, можна розглядати як дискримінацію відносно інших суб'єктів. Проте дана норма, є механізмом регулювання, забезпечення та відновлення прав особи, яка перебуває під впливом дискримінації в тій чи іншій формі. Позитивна дискримінація є важливим інструментом соціальної політики, спрямованим на коригування історичних нерівностей та забезпечення рівних можливостей для всіх шарів суспільства.

Вважаємо потрібним, встановлювати не лише конкретні норми щодо позитивних заходів, але й активно створювати законопроекти, які б детально регулювали можливості жінок у виборчій сфері та визначали способи реалізації їхніх прав. Зараз законодавство в цій сфері не є досконалим, причиною цього є відсутність такого досвіду за період незалежності, що своєю чергою зумовлено меншою кількістю жінок на посадах в керівних органах. Це важливо для забезпечення справедливого і рівного представництва гендерних груп у політичному процесі. Додатковою метою може бути стимулювання жінок до

активної участі у політичному житті, що сприятиме побудові більш рівноправного суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4239> (дата звернення: 24.03.2024).-
2. Офіційний портал верховної ради України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/structure_parlam (дата звернення: 24.03.2024).
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#n41> (дата звернення: 24.03.2024).
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#n37> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#n2> (дата звернення: 24.03.2024).
6. фанасьєва М. Позитивна та зворотна дискримінація у виборчій сфері. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 19–24. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.522> .
7. Харитонов О. Людська гідність і гендерна рівність у конституційному просторі – UJCL. *Український часопис конституційного права*.

URL: <https://www.constjournal.com/pub/4-2020/liudska-hidnist-henderna-rivnist-konstytutsiinomu-prostori/> .

Ключові слова: дискримінація, інавгурація, позитивна дискримінація, гендерна рівність, непряма дискримінація.

Keywords: discrimination, inauguration, positive discrimination, gender equality, indirect discrimination.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панасюк В.М.

Никитюк Валерія Володимирівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий стан, який характеризується наявністю загрози національній безпеці країни, що вимагає реагування державних органів за допомогою спеціальних заходів. Цей інструмент дозволяє країні забезпечити свою безпеку та стабільність в умовах збройного конфлікту або іншої надзвичайної ситуації. У даному дослідженні буде розглянуто повноваження Президента України в умовах воєнного стану та їх значення для забезпечення національної безпеки та захисту громадянських прав і свобод.

Правове регулювання діяльності, яку здійснює президент, у тому числі в умовах воєнного стану здійснюється Конституцією України та Законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про оборону України» «Про національну безпеку України» тощо.

Перед тим як перейти до розгляду теми по суті, необхідно дослідити звичайні повноваження глави держави. В Конституції України, в статті 102 зазначено, що «Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина...» [4]. Інакше кажучи статус Президент України має статус глави держави, що знаходиться за межами трьох гілок влади (законодавчої, виконавчої та судової), але має повноваження по відношенню до кожної з гілок влади. «Аналізуючи особливе місце Президента України в системі органів державної влади, слід згадати поряд з принципом поділу влади концепцію так званої врівноважуючої (нейтральної) влади — влади балансу та злагоди (Б. Констант, Гегель, Л. Штейн, Ф. Кокошкін і Н. Захаров). Це влада, що має впорядковувати дії різних гілок влади, вирішувати їх взаємні конфлікти, при цьому бути незалежною, авторитетною та нейтральною до інших. Таким ознакам саме й відповідає посада Президента України [2, с. 195]. Якщо говорити про законодавчі повноваження, то він один з трьох суб'єктів, які мають право

законодавчої ініціативи, тобто глава держави може подавати на розгляд законопроекти до Верховної Ради. Президент (також народні депутати) має виключне право вносити до Верховної Ради законопроекти щодо змін в I, III, XIII розділи Конституції України та організовувати Всеукраїнський референдум для їх схвалення. Крім того, він має право накладати вето на закони, що приймаються парламентом, направляти до Конституційного Суду України питання про конституційність законодавчих актів.

В Основному Законі «президент не названий главою виконавчої влади, але найбільш наближений саме до неї і є ключовою фігурою в системі саме виконавчої гілки влади прийняттям Основного Закону» [3, с. 165]. Так, Президент України має право представляти в парламенті пропозиції коаліції депутатських фракцій щодо призначення Прем'єр-міністра, пропонувати кандидатуру Міністра оборони та Міністра закордонних справ, а також контролювати дії голів місцевих державних адміністрацій.

Крім повноважень у сфері законодавчої і виконавчої влади, глава держави має повноваження у сфері судової влади. Він не може втручатися у діяльність судів згідно з принципом незалежності судів, але активно взаємодіє із ними. Це виражається у його повноваженнях щодо формування судових органів, наприклад призначення шести суддів Конституційного Суду України чи двох членів Вищої ради правосуддя, утворення чи ліквідація судів у встановленому законом порядку та призначення за поданням Вищої ради правосуддя на посаду професійного судді. Крім цього, Президент має право звертатися до Конституційного Суду України з поданням стосовно розв'язання питань про відповідність законодавства, міжнародних договорів та інших правових актів Конституції.

Після визначення основних повноважень президента в мирний час потрібно дослідити особливості його статусу під час воєнного стану. По-перше, саме рішенням президента й вводиться воєнний стан. По-друге, відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» "Президент України в умовах воєнного стану: 1) здійснює загальне керівництво за впровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану; 2) приймає за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України рішення щодо залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану; 3) здійснює стратегічне керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами через Генеральний штаб Збройних Сил України; 4) визначає порядок проходження військової служби [7]. Важливим пунктом є те, що строк повноважень президента продовжуються до кінця воєнного стану, це зроблено для того, щоб в тяжкий час країна не розпиляла свої сили й ресурси на проведення виборів, агітації й щоб суспільство не розколювалось, як це буває під час даних процесів. Також варто зазначити, що повноваження глави держави, передбачені Конституцією і

які ми зазначали раніше не можна обмежити під час воєнного стану. Значення президента значно збільшується через те, що він є Верховним головнокомандувачем армії й має широкі повноваження у військовій сфері, наприклад, саме президент визначає мобілізаційну політику, все що стосується мобілізації та «надає право (позбавляє його) на звільнення від призову на військову службу в разі мобілізації й у воєнний час громадянам або окремим категоріям громадян» [5], президент звільняє та призначає вище командування Збройних сил та інших військових формувань. Також президент присвоює звання вищого офіцерського складу за поданням Міністерства оборони. Крім того, у ст. 8 Закону «Про оборону» встановлено, що «для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями і правоохоронними органами в особливий період може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави на цей період. Пропозиції про її утворення, про її персональний склад і граничну чисельність подаються Радою національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту й уводяться в дію його Указом» [6].

Дослідивши тему можна зробити висновок, що на час дії воєнного стану повноваження президента дещо розширюються і стають практично безстроковими, в даний період робиться основний акцент на його роль як Верховного головнокомандувача армії, адже в даний період вона стає визначальним фактором для існування держави, тому повноваження президента в військовій сфері набувають особливого, ключового, значення. Його здатність приймати стратегічні рішення та керувати Збройними силами України стає вирішальними для забезпечення безпеки та виживання держави і нації. Його особливий статус дає можливість ефективно реагувати на зовнішню агресію та внутрішні занепокоєння.

Список використаних джерел

1. Melnyk S. M. THE POWERS OF THE PRESIDENT OF UKRAINE IN THE FIELD OF MILITARY MANAGEMENT. Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences. 2019. Vol. 4. P. 141–145. URL: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/23> (date of access: 27.03.2024).
2. Конституційне право України : прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В.

Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

3. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 163-167. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_4_31 (дата звернення: 27.03.2024).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 27.03.2024).

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII : станом на 30 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 27.03.2024).

6. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII : станом на 3 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 27.03.2024).

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 27.03.2024).

Ключові слова: президент, воєнний стан, повноваження президента, армія, мобілізація, держава, державна безпека.

Key words: president, martial law, presidential powers, army, mobilization, state, state security.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К. К.

Олєйніков Ігор Вячеславович

студент 1 курсу магістратури факультету юстиції

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для України є надзвичайно важливим з точки зору становлення та розвитку громадянського суспільства та, власне, демократичного правового режиму в нашій державі, зважаючи на радянський досвід існування однопартійної системи та повного тотального контролю Комуністичною партією СРСР усіх сфер суспільного життя.

Важливо вказати, що саме по собі право на свободу об'єднання в політичні партії не є абсолютним та може бути обмежене через встановлення певних заходів, спрямованих на дві цілі. З одного боку, ці заходи призначені для запобігання незаконному захопленню влади та утвердження однопартійного тоталітарного режиму, що базується на порушеннях прав та свобод людини. З іншого боку, вони спрямовані на превенцію зловживання свободою діяльності

партій з метою підриву існування держави, її суверенітету та територіальної цілісності, а також застосування насильницьких методів захоплення влади.

Так, статтею 37 Конституції закріплено підстави заборони функціонування політичних партій в Україні: утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. [3] Така заборона реалізується шляхом звернення Міністерства юстиції України з відповідним позовом до адміністративного суду [6].

Проаналізувавши положення даної статті, можна зазначити, що в Україні існує перелік конституційно закріплених підстав для заборони політичних партій. Поряд із цим, варто вказати, що у профільному законі – Законі України «Про політичні партії в Україні» встановлені додаткові підстави для такого обмеження, що зумовлено прийняттям у 2022 році Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [5] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» [4].

Додаткові підстави визначають особливість правового регулювання заборони політичних партій в Україні у тому розумінні, що події Революції Гідності та повномасштабної війни, окупації частини територій України російською армією однозначно вплинули на необхідність обмеження свободи об'єднання та діяльності політичних партій в Україні, щоб усунути можливість будь-якої співпраці політичних партій з ворогом та заборонити діяльність політичних партій, що розпалюють ворожнечу, можуть зашкодити єдності українського суспільства. Варто звернути увагу, що закріплення додаткових підстав обмеження свободи політичних партій саме в Основному законі України є неможливим в умовах дії воєнного стану, оскільки згідно положення статті 157 Конституції України такі дії є заборонені [3].

Продовжуючи питання особливостей заборони політичних партій в Україні в умовах воєнного стану варто додати таку проблему правового регулювання, яка полягає у необхідності розширення переліку суб'єктів, які будуть мати право напряду подати позов до суду щодо заборони діяльності політичної партії. Згідно статті 37 Конституції України заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку [3]. Відкритий доступ до суду є важливим механізмом для забезпечення захисту демократичних цінностей, особливо у випадку, коли існує об'єктивна загроза національній безпеці через діяльність певних партій. При цьому, важливо забезпечити адекватну підготовку

співробітників державних органів, які матимуть право ініціативи щодо подання таких позовів до суду. Це дозволить уникнути надмірної кількості подібних звернень та забезпечить більш обґрунтований та кваліфікований підхід до таких справ. Тому варто вказати, що в даному випадку органи державної влади, у яких під час здійснення своїх владних повноважень виникає інформація, що є підставою для обмеження діяльності політичних партій, мають бути наділені можливістю звернення до суду щодо їх заборони.

При розгляді можливості держави заборонити діяльність політичних партій лише у судовому порядку, слід зазначити ситуацію, коли під час війни держава у позасудовому порядку, як надзвичайний захід, призупинила на період дії воєнного стану діяльність політичних партій [2, с. 395]. Прикладом цього є Указ Президента України від 19 березня 2022 р. № 153/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»», яким було призупинено діяльність окремих політичних партій з метою забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Такі обмеження були обумовлені антиукраїнською політичною та організаційною діяльністю вказаних партій, спрямованою на незаконне захоплення державної влади, демонстрацію проявів колабораціонізму та наявність у їх програмних цілях антиукраїнської позиції [8].

Такий надзвичайний підхід із точки зору правового регулювання являє собою позасудове примусове призупинення діяльності політичних партій. Важливо вказати, що даний захід хоч і не передбачений чинним законодавством, проте є допустимим згідно правової позиції ЄСПЛ щодо меж свободи розсуду держав під час війни [1, с. 87].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що питання правового регулювання заборони політичних партій в Україні є досить важливим. Введення режиму воєнного стану, необхідність швидкого реагування на можливий вплив ворога через політичні партії на порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду та виправдовування збройної агресії проти України зумовило доповнення підстав для заборони політичних партій в Україні, а також вимагає розширення переліку суб'єктів, що мають право ініціювати заборону політичної партії у судовому порядку та врегулювання інституту призупинення на період дії воєнного стану діяльності

політичних партій, щодо яких є підстави для звернення до суду стосовно заборони їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Бевз Ю. В. Проблеми правового регулювання заборони політичних партій в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право. Ужгород: 2023. Т. 1. Вип. 78. С. 83–89.
2. Ковбас І. Матеріально-правові аспекти заборони діяльності політичних партій у мирний час та в умовах дії воєнного стану: міжнародні стандарти та перспективи для законодавства України. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика: колективна монографія. К. 2022, 986 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення – 26.03.2024);
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій: Закон України № 2243-IX від 03.05.2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20> (дата звернення – 26.03.2024);
5. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України № 2265-IX від 22.05.2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20> (дата звернення – 26.03.2024);
6. Про політичні партії: Закон України від 05.04.2001 року № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (дата звернення – 26.03.2024);
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.15> (дата звернення – 26.03.2024);
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»: Указ Президента України від 19 березня 2022 р. № 153/2022

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2022> (дата звернення – 26.03.2024).

Ключові слова: політичні партії, заборона політичних партій, підстави заборони політичної партії, призупинення діяльності політичних партій.

Key words: political parties, banning of political parties, grounds for banning a political party, suspension of political parties.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Берченко Г. В.

Плачинда Анастасія Павлівна

студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗПОДІЛ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Серед ключових проблем конституційної науки варто виділити реалізацію принципів засад конституційного ладу. Вони не лише окреслюють цілі розвитку України, але й будують механізм розв'язання державних проблем. Одним із таких основоположних принципів є принцип поділу державної влади. Його роль у системі сучасного конституціоналізму складно переоцінити. Цей принцип міцно увійшов до переліку базових засад демократичного устрою і знаходить своє відбиття в конституціях практично всіх демократичних країн.

Варто зазначити, що розподіл державної влади є досить важливим засадами для забезпечення верховенства права, формуванні демократичної держави. У ст. 6 Конституції України зазначено, що існує три гілки влади: законодавча, виконавча, судова. Принцип поділу має досить важливе значення для забезпечення демократії, правосуддя. Звертаючись до даної статті, впливає наступне: «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України», отже вона гарантує, що державна влада в Україні буде діяти в рамках закону і не зловживати своїми повноваженнями [1]. Поділ влади передбачає в собі самостійне виконання кожним органом своїх функцій та завдань. Та чи все в законодавстві досконало? Ні, насправді вже досить довгий час існує конституційна прогалина принципу поділу влади. Звертаючись до ст. 75 орган законодавчої влади - Верховна Рада України, ст. 113 виконавчої влади - Кабінет міністрів України. Попри спроби 2004 року реформувати політичну систему України, та реформа 2006 року, спрямована на посилення парламентаризму - не дали значного успіху, а на практиці призвело до дисбалансу у вищих ланках державного апарату, що згодом спричинило скасування цих змін [2].

У 2010 році було прийнято ЗУ «Про судоустрій та статус судів», згідно з яким судова влада здійснюється незалежними судами відповідно до чинного

закону, таким чином частково вдалося усунути прогалини конституційного законодавства, але все ж судова гілка передбачає в собі лише здійснення правосуддя. За думкою деяких вчених класична теорія поділу є дещо застарілою, час йде і сучасна держава є дещо складнішою, тому потрібно виділити четверту гілку влади - контрольно-наглядову. До прикладу, прокуратура - самостійний орган влади, за функціями вона подібна до кожної гілки влади, але до жодної її віднести не можна, тому що є певні особливості. В цьому випадку необхідним є виділення четвертої гілки влади, до якої і віднести прокуратуру. В Україні контрольно-наглядова гілка влади знаходиться на етапі створення. Існують певні проблеми з її ефективністю, незалежністю та довірою з боку суспільства.

Головним завданням принципу поділу влади є розмежування повноважень між трьома гілками та недопущення привласнення повноваження хоча б одній гілці влади. Ст. 6 Конституції України має фундаментальне значення для гарантування захисту прав і свобод громадян, забезпечення та функціонування державної влади. не дивлячись на те, що кожна гілка є самостійною та незалежною, все ж їх взаємодія є досить важливою для формування цілісного механізму. Для чіткого розуміння значення гілок самостійної влади потрібно звернутися до завдання кожної, як окремого та цілісного механізму державної влади.

Судова гілка забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, які порушені незаконними діями чи бездіяльністю. Сприяє утвердженню законності й правопорядку. Її діяльність є одним із ключових принципів засад конституційного ладу.

Законодавча гілка влади забезпечує укладання законів та гарантування засад конституційного ладу України. Головним її завданням є представлення інтересів та волі громадян. Відіграє контрольну функцію за діяльністю виконавчої влади.

Виконавча гілка забезпечує діяльність громадського порядку, національної безпеки та керує діяльністю виконавчих органів [3].

Кожна гілка влади має можливість контролювати інші. З одного боку кожна гілка володіє певним статусом самостійності, з іншого утворюють цілісну систему. Ця взаємодія запобігає концентрацію влади в одних руках. Поділ влади відіграють важливу роль у підтримці конституційного ладу. Для чіткого розуміння впливу на конституційний лад цілком логічним буде навести приклади: законодавча влада прийняла ЗУ «Про захист персональних даних», що собою передбачає право людини на приватність; виконавча влада здійснює програму реформ, що спрямовані на покращення життєвого рівня населення; судова влада виносить рішення про неконституційність закону, що порушує права громадян. Всі ці дії сприяють зміцненню конституційного ладу.

Таким чином, можна зробити висновок, що принцип розподілу державної влади забезпечує організацію та функціонування державної влади. Кожна із цих

гілок здійснюється незалежно та самостійно від інших. Вони повинні контролювати одна одною, для того, щоб уникнути зловживання правом, а також спільно співпрацювати для функціонування принципів демократії в країні. Поділ є одним із важливих принципів державної влади, бо допомагає в ефективному управлінні державою, захисті прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на V сесії Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Поділ державної влади в контексті конституційної юриспруденції: загальнотеоретичний і функціональний аспект. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiP9evQgouFAxUBR_EDHS4FCxkQFnoECBQQAQ&url=http%3A%2F%2Fidpnan.org.ua%2Ffiles%2F2019%2Fartemchuk-d.o.-podil-derjavnoyi-vladi-v-konteksti-konstitutsiynoyi-yurisprudentsiyi-_zagalnoteoretichniy-i-funktsionalniy-aspekti_-_a____.docx&usg=AOvVaw0oKe_xk9l4I-9rvyS9gB6K&opi=89978449 (дата звернення: 30.03.2024).
3. Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/38-podil-vlady-na-zakonodavchu-vykonavchu-sudovu> URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/38-podil-vlady-na-zakonodavchu-vykonavchu-sudovu> (дата звернення: 30.03.2024).

Ключові слова: поділ влади, конституційний лад, виконавча влада, законодавча влада, судова влада.

Key words: separation of powers, constitutional system, executive power, legislative power, judicial power.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бальцій Ю. Ю.

Плотникова Анна Сергіївна

студентка 1 курсу магістратури факультету юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДОКТРИНА ПОЛІТИЧНОГО ПИТАННЯ В ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Діяльність Конституційного Суду України (КСУ) визначається не лише конституційними положеннями, але і великою мірою суддівською практикою та власною доктриною. Однією з ключових аспектів цієї доктрини є питання про співвідношення правових і політичних аспектів у розв'язанні конституційних спорів.

Доктрина політичного питання є одним з ключових інструментів, які використовує Конституційний Суд України (КСУ) для визначення меж своєї

юрисдикції. Вона ґрунтується на принципі поділу влади, згідно з яким суди не повинні втручатися у сферу політики, яка належить до компетенції інших гілок влади.

Наявність гарантій для забезпечення незалежності конституційних судів може викликати проблеми, особливо у зв'язку з великою вагомістю та можливим політичним впливом на їх рішення. Це може породжувати ситуацію, де судді втручаються у політичний процес, що призводить до сумнівів у їхній дії та спричиняє суспільно-політичну дискусію про необхідність існування конституційних судів та обмеження їхніх повноважень. У тлумаченні та конкретизації правових норм у судочинстві існує ризик того, що судові органи можуть перетворитися на законодавців, виконуючи політичну функцію та створюючи право. Великий вплив конституційних судів на політичний процес обумовлюється їхніми повноваженнями у визнанні недійсними правових актів вищих державних органів [1, с. 247– 256].

Доктрина "політичного питання" вказує на те, що суди не повинні розглядати справи, які стосуються політичних питань, оскільки ці питання повинні вирішувати політичні гілки влади, такі як законодавча та виконавча. Ця доктрина підкреслює важливість стриманості суддів, які утримуються від втручання в політичну сферу та не несуть відповідальності перед виборцями, оскільки їх не обирає громадськість. Запровадження доктрини "політичного питання" стало необхідним для встановлення правових стандартів для розділення сфери права та політики.

Аналіз висновків Конституційного Суду України дозволяє зробити висновок, що сутність доктрини "політичного питання" включає наступні аспекти: 1) суд утримується втручання в політичний процес, зокрема у формування політики у Верховній Раді України; 2) не враховуються внутрішньоорганізаційні аспекти діяльності Верховної Ради, включаючи відповідність окремих її актів Регламенту та виявлення порушень народними депутатами; 3) результати політичного процесу, що стосуються чисто політичних виборів (наприклад, ставки податків чи виборчий бар'єр), не враховуються; 4) суд утримується заповнення прогалин у чинних правових актах [3, с. 301].

На сьогодні дуже важко визначити критерії, які визначають межі конституційного правосуддя та початок політичної діяльності. Наприклад, рішення Конституційного Суду України про неконституційність смертної кари від 29 грудня 1999 року, навіть з вмотивованим юридичним обґрунтуванням, має значний політичний вплив, оскільки ґрунтується на принципах природи та лібералізму, зокрема щодо визнання та захисту невід'ємного права людини на життя.

Інші рішення Конституційного Суду України також мають велике політичне значення, зокрема те, яке стосується використання української мови, і призвело до обміну дипломатичними нотами між Росією та Україною. Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням 51

народного депутата України стосовно відповідності Конституції України Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” було ухвалено 14 липня 2021 року. Це рішення визнало цей закон конституційним [2, с. 207-210].

Згідно з рішенням, знання української мови є умовою набуття громадянства України. Статус української мови як єдиної державної мови не може бути змінений інакше, ніж згідно з Конституцією України. Це рішення має важливе значення для збереження національної ідентичності та мовної самобутності України.

Обговорення цього рішення призвело до обміну дипломатичними нотами між Росією та Україною, оскільки воно стосується важливих питань мовної політики та національної безпеки.

Сучасна юридична думка визнає, що право не є тотожним політиці і не може розглядатися лише як інструмент державної влади. Замість того, юридичні норми можуть виражати політику, якщо вона відповідає моральним нормам та принципам справедливості, де всі люди є вільними і рівними в своїх можливостях для участі в суспільстві.

У сфері конституційного правосуддя виділяється двоїстість судової діяльності. З одного боку, суд вирішує справу на підставі юридичних норм, а з іншого боку, його рішення має значний політичний вплив. Роль судів, особливо конституційних і верховних, надзвичайно важлива в сучасних демократичних державах, але важливо утримуватися від втручання в політичний процес. Незважаючи на це, думка колишнього голови Конституційного Суду ФРН Ю. Лімбаха, що практично кожне питання, розглянуте конституційним судом, має політичний аспект, підкреслює важливість уважного підходу до здійснення правосуддя [4, с. 116–119].

Отже, доктрина політичного питання в практиці Конституційного Суду України відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку правової системи країни. Необхідно продовжувати дослідження цієї доктрини, враховуючи зміни

в політичному та правовому середовищі, для вдосконалення процесу конституційного судочинства в Україні.

Список використаних джерел

1. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина і практика обмеженого правління // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 247–256
2. Колісник В. П. Поняття конституційно-правової доктрини та формування конституційного ладу/В. П. Колісник // Правова доктрина - основа формування правової системи держави. -Х.:Право, 2013.- С.207-210
3. Різник С. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2021. 488 с.
4. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 3. С. 116–119.

Ключові слова: конституційне право, Конституційний Суд України, рішення, доктрина, політичне питання, політичний процес.

Key words: constitutional right, The Constitutional Court of Ukraine, decision, doctrine, political issue, political process.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берченко Г.В.

Повшук Іоанна Ігорівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Конституційне право є основоположною галуззю національного права, яка закладає підвалини усіх правовідносин, що мають місце в державі. Як зазначає видатний вчений-конституціоналіст Козюбра М. І., предмет регулювання конституційного права включають найважливіші суспільні відносини, що складають базу життєдіяльності громадянського суспільства [1, с. 56]. Можемо виокремити, з-поміж іншого, такі питання, які регулює конституційне право в Україні: правовий статус особи, публічна влада, народовладдя, правосуддя і цей перелік не є вичерпним.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала наступний етап збройної агресії проти України у формі повномасштабного вторгнення. Збройний конфлікт між сторонами набув міжнародного характеру, що спричинило необхідність вдатися до низки заходів, які безпосередньо

впливають на конституційний лад в українському суспільстві. Так, Указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан [2].

Через повномасштабне вторгнення змін зазнали усі сфери суспільної життєдіяльності, в тому числі і правотворча, включно зі сферою конституційного права. Такі зміни призвели до нових викликів і проблем, які потребують вирішення, а також стали предметом фахових і наукових дискусій. Отже, нижче висвітлюємо деякі актуальні проблеми конституційного права в контексті введення режиму воєнного стану.

По-перше, нової хвилі гостроти набуло питання ратифікації Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду (далі – МКС). У 2017 році Статут зазнав змін і почав здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії. Відповідно, в Україні з'явилась можливість добитись правосуддя на міжнародній арені і притягнути РФ до відповідальності за злочин агресії проти нашої держави. Втім, згідно п. 5 ст. 15 bis Статуту, Суд не може здійснювати свою юрисдикцію стосовно злочину агресії до держави, яка не є його учасницею [3].

Ст. 124 Конституції України закріплює, що Україна може визнати юрисдикцію МКС [4], і вона це зробила шляхом видання Верховною Радою України відповідних актів. Та все ж, Статут висуває вимогу саме щодо участі в документі, а не визнання юрисдикції Суду.

Україна підписала Римський Статут, проте не ратифікувала його. Тобто, не надала згоди на його обов'язковість, а тому він не є чинним для України в силу ст. 9 Конституції України. Проте, слід також зважати на те, що навіть якщо Статут було б ратифіковано, МКС не зміг би здійснювати темпоральну юрисдикцію щодо збройного конфлікту на Сході країни з 2014 року, адже Суд може здійснювати її лише щодо подій, що мали місце від 2017 року і пізніше.

По-друге, п. 3 Указу Президента № 64/2022, передбачає можливість обмеження прав і свобод людини та громадянина на період воєнного стану. Такі обмеження є правомірними в силу ч. 2 ст. 64 Конституції та низки міжнародних договорів в галузі прав людини [6, с. 203-204]. Втім, не слід забувати, що такі обмеження є правомірними доти, поки відповідають наступним критеріям: 1) прозора визначеність таких обмежень законом як нормативно-правовим актом вищої юридичної сили; 2) наявність легітимної мети (національна чи громадська безпека, захист життя і здоров'я населення тощо); 3) є необхідним в демократичному суспільстві в розумінні Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних стандартів. Отже, засоби (обмеження) мають виправдовувати мету і бути їй співрозмірними. Існує дуже тонка межа між правомірним обмеженням і порушенням. На жаль, зараз можна спостерігати перехід цієї межі, що не гратиме Україні на руку в майбутньому.

Громадяни та інші особи, що перебувають під юрисдикцією України, мають право звертатися до Європейського суду з прав людини, Комітету ООН з прав людини та інших міжнародних інституцій для захисту порушених прав і свобод [5]. Якщо державна влада нехтуватиме своїми зобов'язаннями за міжнародним

правом в галузі прав людини, то це спричинить потік скарг в дані установи, що матиме результатом зниження авторитету України на міжнародній арені, а також виплату компенсацій потерпілим із державного бюджету.

В цьому контексті доречно згадати також про забезпечення соціальних прав громадян. Соціальні права людини є позитивними за своєю природою. Тобто, Україна має активно докладати зусиль, аби забезпечити їх своєму населенню. У зв'язку зі збройним конфліктом виникли особливі категорії осіб, соціальний захист яких має гарантуватись в силу ст. 46 Конституції України. Це, наприклад: внутрішньо-переміщені особи; особи, незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії; військовослужбовці та члени їх сімей тощо.

Відповідно до ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 1966 року [6], держава забезпечує дані права в межах доступних їй ресурсів. Це саме положення імplementовано і на європейському регіональному рівні в Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 1996 року [1, 3]. Європейський комітет із соціальних прав ще до збройного конфлікту в Україні в своїх висновках наголошував на замалу суму соціальних виплат, що передбачені законодавством України. Нині ж ця проблема набуде загострення, у зв'язку зі збільшенням категорій осіб, що потребують соціального захисту, а також економічним занепадом, спричиненим війною.

По-третє, у 2024 році повинні мати місце вибори до органів публічної влади України. Зокрема, мова йде про вибори Президента України, а також народних депутатів Верховної Ради України. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» в ч. 1 ст. 19 забороняє проведення таких виборів під час дії воєнного стану [2]. Через це у певної частини населення постає питання про легітимність представників державної влади України. Втім, на нашу думку, така заборона є дієвим засобом забезпечення політичної стабільності в державі, яка і так дестабілізована війною. На жаль, такий захід, як і законні обмеження прав людини, є необхідним.

Отже, збройна агресія РФ проти України поставила на порядок денний нові виклики для конституційного права України. Окреслені проблеми є лише вершиною айсберга усіх актуальних питань, які потребують вирішення і науково-практичного аналізу. Ми, в свою чергу, описали лише ті, які бентежать нас особисто, адже права людини і змінність влади, на нашу думку, забезпечують демократичний лад в суспільстві. Під час воєнного стану дані гарантії слабшають, а демократія, відповідно, потрапляє під загрозу. Втім, сподіваємось, що Україна проводитиме робити демократичний вибір і

розвивати верховенство права, аби захищати своє населення навіть у такі важкі часи.

Список використаних джерел

1. Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n2> (дата звернення: 20.03.2024).
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n3 (дата звернення: 20.03.2024).
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>(дата звернення: 20.03.2024)
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 20.03.2024).
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 20.03.2024).

Ключові слова: конституційне право, сучасний конституціоналізм, права людини, публічна влада, воєнний стан, вибори.

Key words: constitutional law, modern constitutionalism, human rights, public power, martial law, elections.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Ринкун Марія Володимирівна

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМЩЕНИХ ОСІБ

Тема про перспективи розвитку виборчого права є дуже важливою. В загальному, вона стосується прав людей, які були вимушені залишити свої домівки через конфлікти, природні катастрофи або переслідування. В межах нашої держави, ми маємо яскравий приклад низки проблем що стосується забезпечення цього права громадян.

Згідно зі статтею 38 Конституції України, всі громадяни мають право брати участь в управлінні справами держави, у всеукраїнських та місцевих

референдумах, а також вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1]. У реальності України ми можемо спостерігати, що існують певні перешкоди для втілення положень Конституції та інших законодавчих актів, які стосуються участі громадян у політичному процесі та управлінні державними справами. Деякі категорії громадян, хоча і мають право на участь у формуванні влади та виразі своєї волі через різні типи виборів, зазнають певних труднощів у практичній реалізації цих прав, як це стало очевидним під час виборів 2014, 2015, 2019 та 2020 років.

Так, за статтею 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" - внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. На державі лежить обов'язок приймати всі можливі заходи на законодавчому рівні, які передбачені Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, щодо запобігання умовам, що можуть призвести до вимушеного внутрішнього переміщення осіб. Також важливо забезпечувати захист і дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а також створювати умови для їхнього добровільного повернення до місць попереднього проживання або для їхньої інтеграції на новому місці проживання в Україні [3].

Згідно з оцінками Міжнародна організація з міграції (МОМ) станом на 25 вересня 2023 року в Україні налічується 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб. [6] Для того щоб внутрішньо переміщені особи мали можливість вільно використовувати своє право голосу на місцевих виборах, вони повинні бути зареєстровані відповідно до місця проживання відповідної територіальної громади. Це стосується виборів депутатів сільських, селищних, міських рад, а також сільських, селищних, міських голів. Також аналогічні правила застосовуються до виборів депутатів районних рад, обласних рад, а також районних у містах рад. У цьому контексті, адреса виборців віднесена до території відповідної територіальної громади, де вони проживають. Але це суперечить суті місцевих виборів тому виникає логічне запитання: "Чи можна вважати осіб, що мають статус ВПО повноцінними членами тієї чи іншої громади?". Питання залишається відкритим, адже жоден із чинних нормативно-правових актів не містить пропозицій щодо вирішення цієї проблеми.

У 2015 році був прийнятий Закон України "Про місцеві вибори" який не передбачав можливості голосування для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони знаходяться за межами місця свого реєстрації. Проблема участі внутрішньо переміщених осіб у виборах стала досить гострою і мала широкий масштаб, оскільки кожен громадянин має право на участь у виборчому процесі.

У зв'язку з цим виникла потреба в численних законодавчих ініціативах для удосконалення національного законодавства та механізмів його застосування. Не було цього також достатньо враховано при створенні Виборчого кодексу.

Спеціальні міжнародні стандарти у сфері прав внутрішньо переміщених осіб викладені в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи (2006), де визначено, що держави-члени повинні забезпечити внутрішньо переміщеним особам можливість ефективно користуватися правом голосу на національних, регіональних або місцевих виборах і уникнути будь-яких практичних перешкод для здійснення цього права. У Рекомендаціях 1877 (2009) ПАРЄ відзначається потреба держав в прийнятті всіх необхідних заходів для того, щоб внутрішньо переміщені особи могли брати участь у громадському житті на всіх рівнях, включаючи право голосувати або висувати свою кандидатуру на виборах. Неможливість внутрішніх переселенців голосувати на місцевих виборах в Україні ставить їх у нерівне положення з точки зору місця проживання та належності до внутрішньо переміщених осіб, що суперечить міжнародним стандартам прав людини, Конституції і законам України, а також зобов'язанням України щодо забезпечення сталої інтеграції внутрішньо переміщених осіб на місцях їх переміщення. Також важливо згадати резолюції ПАРЄ, такі як 2132 (2016), 2133 (2016), 2198 (2018), 2448 (2022), які стосуються політичних наслідків російської агресії в Україні, захисту прав людини на українських територіях, гуманітарних наслідків війни та міграції у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України. [5]

Забезпечення права на вільні вибори на основі загального, рівного і прямого виборчого права, яке включає таємне голосування, є важливою відповідальністю держави та її органів влади. Однак також не менш значущою є роль міжнародних організацій, та правозахисних організацій. Особливо важливою є діяльність Центральної виборчої комісії (ЦВК), яка останнім часом активно працювала над прийняттям спеціальних актів, таких як Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси та Порядок визначення виборчої адреси для виборців без зареєстрованого місця проживання.[5] Після прийняття цих актів близько 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб, понад мільйон виборців без зареєстрованого місця проживання та близько 3,3 мільйона внутрішніх трудових мігрантів отримали можливість голосувати за місцем фактичного проживання. Однак лише дуже обмежена кількість виборців скористалася цією можливістю. Це є важливим кроком у напрямку інтеграції цих категорій виборців у місцеві громади та їх активної участі у громадському житті. Для досягнення цієї мети необхідна ефективна просвітницька кампанія, активна робота уповноважених представників влади та громадськості. Під час воєнного стану в Україні за Законом України «Про правовий режим воєнного стану» виборчий процес припиняється, включаючи проведення загальнодержавних та місцевих виборів на територіях, де введений воєнний стан. Це стало причиною припинення

виборчих процесів з 24 лютого 2022 року. Враховуючи цю ситуацію, важливо почати готуватися до майбутніх виборів вже зараз, оскільки війна матиме значні наслідки для проведення виборів. Післявоєнні вибори вимагатимуть ретельної підготовки, включаючи розробку різних сценаріїв та пошук шляхів подолання викликів. Для цього важлива консолідація зусиль, створення робочих груп з представниками різних рівнів та обмін досвідом з іншими країнами, які пережили подібні ситуації. У цьому контексті варто вивчити досвід країн, які провели післявоєнні вибори, таких як Боснія та Герцеговина, Республіка Хорватія та інші, для усвідомлення позитивних і негативних аспектів цього процесу. [5]

Україна вже набула важливого досвіду у реалізації та захисті виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. Однак, після припинення дії правового режиму воєнного стану перед нами стоїть завдання проведення післявоєнних виборів, що породжує численні невідкладні та складні виклики. Це вимагає всебічного та міждисциплінарного вивчення теоретичних і практичних аспектів, аналізу судової практики, конференцій і дискусій для поліпшення національного законодавства і міжнародних норм. Зокрема, важливим є розробка ефективних інструментів для запобігання маніпуляціям на виборах, зміцнення довіри до виборчих інституцій, протидія дезінформації та збільшення ролі соціальних мереж у виборчому процесі. Наша мета - розробити оптимальний план заходів для демократичного розвитку та відбудови України після конфлікту.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#n4239> (дата звернення: 29.03.2024).
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 29.03.2024).
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.
 1. Закон України від 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 29.03.2024).
4. Афанасьєва М. В. Пovoєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу, м. Одеса, 10 лютого, 2023 р. Одеса : НУ «ОЮА», 2023. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ab52ef5-69be-4dce-87b1-2b0b04790227/content> (дата звернення: 29.03.2024).
5. Камінська Н. В., Проблеми реалізації і захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 3 (12). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/kaminska_n.v._problemy_realizaciyi_i_zahystu

_vyborchyh_prav_vnutrishno_peremishchenyh_osib_2023.pdf (дата звернення: 29.03.2024).

6. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. *Опитування загального населення раунд 14*. 14 жовтня 2023 року. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: виборче право, внутрішньо переміщені особи, місцеві вибори, Закон про забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.

Key words: right to vote, internally displaced persons, local elections, Law on Ensuring the Rights of Internally Displaced Persons.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панасюк В.М.

Рудзик Яна Вадимівна, Тоцька Софія Сергіївна

студентки 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ

Законодавча ініціатива в Україні є одним із ключових елементів демократичного процесу формування законодавства та визначення правових норм, що регулюють життєдіяльність суспільства. Функціонування даного інституту забезпечує можливість створення нових правових норм, які вирішують актуальні проблеми шляхом використання права законодавчої ініціативи його суб'єктами. У зв'язку з цим дослідження права законодавчої ініціативи та її ролі в контексті реформування українського законодавства набуває особливої актуальності особливо в умовах воєнного стану, коли ситуація в країні змінюється майже кожен день і постійно виникають проблеми правового характеру, як потребують швидкого вирішення.

Перш ніж розкрити тему потрібно визначити поняття законодавчої ініціативи та поняття права законодавчої ініціативи. В українському законодавстві не визначено поняття цих категорій, тому необхідно ознайомитися з думками вчених по даному питанню. Інколи науковці ототожнюють ці два поняття, але хоч вони й пов'язані між собою, все ж таки вони не є однаковими. За поглядами Плакси В. І. «законодавча ініціатива – це стадія законодавчого процесу, що передбачає реалізацію права подання до Верховної Ради України проектів законів або інших актів Верховної Ради України, пропозицій та поправок до законопроектів визнаними законодавством суб'єктами», а «право законодавчої ініціативи» необхідно розглядати як передбачену законодавством можливість подання до Верховної Ради України

проектів законів або інших актів Верховної Ради України, пропозицій та поправок до законопроектів» [1, с. 128].

На рахунок правового регулювання права законодавчої ініціативи, то в законодавстві, а саме в Конституції України, зазначені лише її суб'єкти. Так, у статті 93 встановлено, що «право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України» [2]. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» більш детально розкриває зміст: «право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить Президенту України, народним депутатам, Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту закону про Державний бюджет України. Проект закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України вносить Президент України або Кабінет Міністрів України. Проекти резолюцій, декларацій, звернень, заяв вносять народні депутати. Право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до Верховної Ради: 1) проектів законів, постанов; 2) проектів інших актів Верховної Ради; 3) пропозицій до законопроектів; 4) поправок до законопроектів» [3]. Додатково можна вказати, що Президент України має виключне право вносити законопроекти про створення, реорганізацію та ліквідацію судів.

Також необхідно зазначити що, «суб'єкти права законодавчої ініціативи перебувають у прямому зв'язку з парламентом, що проявляється в такому:

- через суб'єктів права законодавчої ініціативи забезпечується можливість своєчасно отримати законопроекти, підготовлені компетентними органами, зацікавленими в правовому регулюванні тих чи інших суспільних відносин або тими, що діють за дорученням;

- суб'єкти права законодавчої ініціативи дають можливість координувати і узгоджувати в законодавстві інтереси різних органів державної влади та всередині виконавчої гілки влади, а також окремих відомств» [4, с. 73]. Парламент і суб'єкти права законодавчої ініціативи підтримують двосторонній зв'язок, який базується на представницькому характері Верховної Ради України. Депутати репрезентують інтереси народу через різні комітети та тимчасові комісії парламенту, виражаючи його волю у різних сферах державного та суспільного життя. Взаємодія між парламентом і виконавчою владою, зокрема Кабінетом Міністрів України, визначається співвідношенням, що підкреслює важливість професійного внеску виконавчої влади в реалізацію законів і формування якісного законодавства.

Наступним питанням, яке необхідно розглянути в межах дослідження – це проблеми права законодавчої ініціативи в Україні, а саме проблема обмеженості кола суб'єктів, які його мають. Проблема обмеженості суб'єктів права законодавчої ініціативи в Україні полягає у відсутності можливості звичайних громадян вносити законопроекти на розгляд парламенту. Порівняно з іншими демократичними країнами, де народ має більше можливостей

впливати на законодавство, українська система виявляється менш відкритою та менш демократичною. У деяких штатах США для внесення законопроекту до законодавчих зборів штату, їх жителям необхідно зібрати підписи від 3 до 5% населення цих штатів. В Конституції Італії, в 71 статті закріплено, що «народ здійснює законодавчу ініціативу шляхом внесення законопроекту у формі відповідних статей від імені не менше як п'ятдесяти тисяч виборців» [5, с. 35]. Якщо говорити про Україну, то у 2019 році Президент України подав до Верховної Ради України законопроект (№ 1015) про внесення змін до ст. 93 Конституції (щодо законодавчої ініціативи народу) [6], який передбачає додання до визначених Конституцією України суб'єктів законодавчої ініціативи народу України. За думкою ініціаторів прийняття змін, чинна норма Конституції містить звужений перелік та позбавляє можливості народ виступати суб'єктом безпосереднього джерела влади. Але Конституційний Суд України зазначив, «що звуження (обмеження) законом України реалізації права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, зокрема, народними депутатами України може призвести до обмеження їх прав щодо вільного волевиявлення та безперешкодного здійснення своїх повноважень в інтересах усіх громадян України і, як наслідок, – до обмеження прав і свобод людини і громадянина» [7]. Тобто, можна погодитись з твердженням, що «питання віднесення народу до суб'єкта законодавчої ініціативи в Україні залишається невирішеним» [1, с. 127]. В теперішніх умовах воєнного стану народ України не має навіть можливості провести референдум, згідно з законодавством, що є великою проблемою, оскільки право на участь у всеукраїнському референдумі закріплено Конституцією України, проте реалізувати наразі народ не може у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану, що передбачає певні обмеження окремих прав людини.

Провівши дослідження ми дійшли висновку, що право законодавчої ініціативи є одним з фундаментальних елементів демократичного устрою будь-якої держави. Законодавча ініціатива має велике значення для держави та права, оскільки вона забезпечує представництво різних соціальних груп та інтересів в парламенті, а також сприяє подальшому розвитку демократичної та правової держави. Проте, в Україні існують певні проблеми, пов'язані з відсутністю цього права у народу. Наразі, відсутність можливості ним вносити законопроекти є, на нашу думку, недоліком, який ускладнює процес демократичного управління та участь громадян в прийнятті рішень. Також, враховуючи непередбачені обставини, такі як введення воєнного стану, держава все одно має забезпечувати збалансований механізм функціонування права законодавчої ініціативи, щоб у таких ситуаціях гарантувати захист прав і

свобод громадян, а також гарантувати ефективне реформування законодавства та реалізацію прав людини в умовах дії режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Plaksa V. I. PROBLEM ASPECTS OF DEFINITION OF THE CONCEPT «SUBJECT OF LEGISLATIVE INITIATIVE». "Scientific Notes of Taurida V.I. Vernadsky University", series "Public Administration". 2022. No. 3. P. 125–129. URL: <https://doi.org/10.32838/tnu-2663-6468/2022.3/21> (date of access: 19.03.2024).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 19.03.2024).
3. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 19.03.2024).
4. Дутка Г. І. Конституційно-правові основи законодавчої ініціативи в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 68. С. 69–74. URL: <http://www.apdr.in.ua/v68/10.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).
5. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала)/ В. М. Шаповал Київ: Москаленко О. М., 2018. 62 с.
6. Проект Закону про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу): від 29.08.2019 р. № 1015 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66254 (дата звернення: 19.03.2024).
7. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу) (реєстр. № 1015) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/nadano-vysnovok-ksu-u->

spravi-shchodo-zakonodavchoyi-iniciatyvy-narodu-iniciatyvy-narodu
звернення: 19.03.3024).

(дата

Ключові слова: законодавство, законодавча ініціатива, суб'єкт законодавчої ініціативи, референдум, демократична, правова держава.

Key words: legislation, legislative initiative, subject of legislative initiative, referendum, democratic, legal state.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Самойленко Софія Андріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

За кількістю національних меншин в країні фігурує близько 130 груп, відповідно до останнього перепису населення. Україна є однією з країн Європи з найбільшою кількістю етнічних груп. Права національних меншин є неодмінною складовою загальної структури прав людини. Отже, особи, які входять до складу національних меншин, мають право на всі гарантовані права й свободи, що належать українському народу. Україна приєдналась до різних міжнародних угод, що стосуються прав і захисту національних меншин, зокрема до Рамкової конвенції про захист прав національних меншин [4]. Також були укладені домовленості з численними країнами з метою підтримки розвитку відносин у сфері національних меншин. Також, важливо відзначити зобов'язання України згідно з Угодою про асоціацію, яка була підписана між нашою країною та Європейським Союзом [5]. Дана угода охоплює різні напрямки, включаючи політичний, спрямований на підтримку демократії, верховенства права, прав людини та основних свобод. Угода передбачає сприяння діалогу та співпрацю з метою зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права, ефективного управління, а також прав людини та основних свобод, включаючи права представників національних меншин, як це визначено в основних конвенціях та відповідних протоколах ООН та Ради Європи.

Значимість та важливість дослідження проблем національних меншин підкреслюється історичним інтересом до них протягом XX століття, з особливою активністю, яка спостерігалася з другої половини минулого століття і продовжується дотепер. Це викликало підвищений інтерес з боку багатьох науковців різних країн та в різних сферах, включаючи юристів, істориків,

політологів, соціологів, етнологів та інших фахівців – як теоретиків, так і практиків.

Проблеми захисту прав національних меншин серед учених-юристів України досліджували В. Нікітюк, О. Биков, В. Колісник, П. Рабінович, Л. Рябошапко, В. Погорілко та інші. Для розгляду окремих аспектів цієї проблеми велике значення мають дослідження українських правознавців, таких як М. Буроменський, В. Буткевич, В. Денисов, М. Баймуратов, О. Копиленко, В. Мицик, В. Євінгов, Мартиненко, В. Нікітюк.

Для України, як і для будь-якої мультиетнічної держави, питання національних меншин є постійно актуальним і потребує постійного дослідження та аналізу. Формування України як незалежної держави викликало ряд теоретичних та практичних викликів, серед яких постала розробка власної концепції національної політики. Питання стосовно статусу національних меншин виникає внаслідок впливу різноманітних демографічних, соціальних, культурних та особистісних факторів, що призводить до різнопланових політичних наслідків. Ці та інші фактори підкреслюють теоретичну та політико-практичну важливість проведення досліджень.

Конституційно-правовий статус національних меншин визначається як сукупність юридичних норм, які визначають положення та роль національних меншин у відношенні до основної нації. Правовий статус національних меншин характеризується принципами, які лежать в основі їх статусу, такими як повага, рівноправність, запобігання дискримінації, невід'ємність прав і багато інших, а також визначає їх основні права та обов'язки, а також забезпечує гарантії захисту їх прав. Відповідно до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», прийнятим 21 липня 2022 року, національні меншини визначаються як групи громадян України різної етнічної, культурної, релігійної чи мовної самобутності, які не є корінними народами України, але є її громадянами та проживають на її території [3].

Відповідно до законодавства України, кожній особі забезпечується право самостійно обирати та змінювати свою національність. Для гарантування реалізації прав національних меншин створені такі органи, як Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин при Верховній Раді України, Рада з питань мовної політики при Президентові України, Рада представників громадських організацій національних меншин України та інші.

У сучасній Україні механізм реалізації політичних інтересів національних меншин має свої особливості. Перш ніж вони зможуть здійснювати політичну діяльність, національні меншини зазвичай створюють громадські організації. Ці організації активно займаються культурно-просвітницькою роботою, яка часто набуває політичного спрямування. Через цей процес громадські організації національних меншин можуть зрозуміти свої політичні інтереси більш чітко та систематично. Іноді ця діяльність може призвести до створення власних політичних інституцій, які діють на користь конкретних національних меншин та

їхніх політичних амбіцій. Ще однією особливістю механізму реалізації політичних інтересів національних меншин в Україні є різноманітність самих цих інтересів у межах конкретної національної меншини. Це призводить до відсутності єдиного інституційного представника політичних інтересів цієї меншини. Замість цього, в середовищі національних меншин спостерігається плюралізм поглядів та підходів, що ускладнює утворення консолідованої позиції та спільних стратегій. Такий розбіжний спектр інтересів може бути викликаний культурними, історичними, соціальними та іншими факторами, що визначають ідентичність та потреби конкретної національної меншини. Відповідно до статті 6 Закону України «Про національні меншини в Україні», гарантується комплексне право на національно-культурну автономію для національних меншин [3]. Це включає право на використання та навчання рідною мовою або на її вивчення паралельно, право на розвиток національних культурних традицій, право на використання національної символіки, відзначення національних свят, вільне вірування своєї релігії, доступ до літератури, мистецтва та засобів масової інформації, можливість створення національних культурних та навчальних закладів, а також здійснення будь-якої іншої діяльності, спрямованої на задоволення національно-культурних потреб, за умови, що ця діяльність не суперечить законодавству.

Забезпечення прав національних меншин розглядається як необхідна складова міжнародного та національного правового захисту прав людини, а також виступає об'єктом міжнародного співробітництва держав. Сучасний розвиток міжнародно-правового захисту прав меншин характеризується взаємозв'язком між актами міжнародного права на різних рівнях, їх взаємодоповненням, так і місцевих систем захисту прав меншин. Права національних меншин слід розглядати як особливі права, що представляють собою конкретну форму позитивних заходів, спрямованих на збереження унікальних характеристик та культурних традицій меншин. Права національних меншин є важливим елементом забезпечення рівноправ'я та недискримінації, оскільки сприяють збереженню і розвитку ідентичності та культурного багатства різних етнічних груп у суспільстві. Захист прав національних меншин має безперечні політичні засади та пов'язаний із створенням та підтриманням атмосфери взаємної довіри між різними сегментами суспільства. Однак для успішного забезпечення такого захисту необхідно визначити відповідні правові механізми як на внутрішньому (національному), так і на міжнародному рівні. Такі правові інструменти визначають права та обов'язки як самих меншин, так і

держави, а також встановлюють механізми захисту, моніторингу та врегулювання конфліктів.

Список використаних джерел

1. Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Кор. НАН України, 2011. 354 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 25.03.2024).
3. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20> (дата звернення: 25.03.2024).
4. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення: 02.04.2024).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 02.04.2024).
6. Шевчук В.В. Конституційно-правові засади реалізації прав національних меншин та корінних народів в Україні у системі освіти. *Юридичний бюлетень: наук. журн.* / редкол.: О.Г. Предместніков та ін. Одеса: ОДУВС, 2017. Вип. 4. (4). С. 43 - 51.

Ключові слова: національні меншини, правовий статус, правовий статус національних меншин, права, політичні права, економічні права, культурні права, соціальні права, громадянські права.

Key words: national minorities, legal status, legal status of national minorities, rights, political rights, economic rights, cultural rights, social rights, civil rights.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Тодощак Володимир Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та діджиталізація всіх сфер життя суспільства ставлять нові виклики перед процесом забезпечення прав і свобод людини. Цифрові технології, з одного боку, відкривають нові можливості для реалізації прав і свобод, а з

іншого - створюють ризики їх порушення та обмеження. Тому питання конституційного забезпечення прав і свобод людини в епоху цифрових технологій набуває особливої актуальності.

Як зазначають науковці, «розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, поширення мережі Інтернет, активне впровадження електронного урядування, електронної демократії, електронної комерції та інших цифрових сервісів створюють нові можливості, але одночасно й нові загрози для прав і свобод людини» [1, с. 12]. Це вимагає перегляду традиційних підходів до конституційно-правового регулювання та пошуку ефективних механізмів захисту прав і свобод в онлайн-середовищі.

Конституція України, як Основний Закон держави, закріплює фундаментальні права і свободи людини, які мають бути гарантовані і в умовах цифрової трансформації суспільства. Серед них ключове значення мають право на повагу до гідності (стаття 28), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29), право на недоторканність житла (стаття 30), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (стаття 31), право на невтручання в особисте і сімейне життя (стаття 32) [2]. Зазначені права забезпечують людині «приватність» в різних сферах життя, яка в умовах діджиталізації набуває нового виміру та потребує додаткових гарантій захисту. Адже, як зазначив Конституційний Суд Україниб «Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб» [3].

Важливою є також свобода вираження поглядів та переконань, закріплена в статті 34 Конституції України. Ця свобода передбачає можливість вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [2]. В епоху цифрових технологій та соціальних мереж свобода вираження поглядів здобуває нові форми реалізації, водночас виникають ризики її обмеження, зокрема через практики цензури та блокування контенту в онлайн-середовищі.

Як зазначають дослідники, «в інформаційному суспільстві втручання в приватне життя може відбуватися шляхом незаконного збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди» [1, с. 207]. Це створює ризики для права на приватність та недоторканність приватного життя як з боку державних органів, так і приватних компаній, особливо ІТ-гігантів. Цифрова нерівність - нерівні можливості доступу до цифрових технологій - також може призводити до обмеження прав і свобод, зокрема права на доступ до інформації та права на освіту. Практики онлайн-цензури та блокування контенту загрожують свободі вираження поглядів.

Забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних залишається актуальним викликом, пов'язаним із правом на приватність.

Провідні ІТ-компанії, які створюють та контролюють онлайн-платформи, соціальні мережі, пошукові системи, відіграють ключову роль у захисті прав людини в цифровому просторі. Їхня політика впливає на реалізацію права на приватність, свободу слова, доступ до інформації. ІТ-компанії повинні впроваджувати заходи із захисту персональних даних, протидіяти цензурі контенту, забезпечувати прозорість використання алгоритмів та обробки даних.

Важливим є створення безпечного онлайн-середовища, вільного від кіберзагроз та шкідливого контенту. ІТ-компанії мають застосовувати засоби верифікації користувачів, виявляти та блокувати незаконну діяльність, пов'язану з кіберзлочинністю, дезінформацією чи порушенням прав інших осіб.

ІТ-компанії також відіграють роль у забезпеченні інклюзивності та недискримінації в онлайн-середовищі, рівного доступу до цифрових технологій для всіх верств населення. Таким чином, сучасні ІТ-гіганти мають усвідомлювати свою відповідальність та докладати зусиль для дотримання прав людини у цифровому просторі.

Також, актуальним є питання правового регулювання штучного інтелекту та похідних від нього технологій з метою захисту прав людини та встановлення чітких етичних норм їх використання. Також необхідно вдосконалювати законодавство у сфері захисту персональних даних, приводячи його у відповідність до міжнародних стандартів.

Важливим напрямком є розвиток електронної демократії, що передбачає імплементацію цифрових інструментів для забезпечення прямої участі громадян у прийнятті рішень, електронного голосування, онлайн-петицій тощо. Це вимагає належного конституційно-правового врегулювання з метою забезпечення верховенства права, прозорості та легітимності таких процедур.

Загалом, розвиток ІТ-права як нового міждисциплінарного напрямку є нагальною потребою для конституційно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з цифровізацією.

Також, на міжнародному рівні існують правові стандарти та рекомендації щодо забезпечення прав людини в цифровому просторі, які мають імплементуватися на національному рівні. Це, зокрема, Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини [4], що передбачають обов'язок ІТ-компаній поважати права людини. Важливою є також Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [5], саме тому необхідно адаптувати українське законодавство до актів ЄС у сфері цифрових прав та електронної демократії.

Цифрова трансформація вимагає комплексного перегляду та оновлення конституційно-правового регулювання задля адекватного забезпечення прав і свобод людини. Необхідно вдосконалити гарантії права на приватність з урахуванням цифрових ризиків, запровадити норми для регулювання сфери

штучного інтелекту та великих даних. Важливим є розвиток електронної демократії при дотриманні принципів верховенства права та рівного доступу. Слід імплементувати міжнародні стандарти цифрових прав у національне законодавство. Водночас потрібно забезпечити баланс між захистом прав людини та інноваційним розвитком ІТ-сфери.

Список використаних джерел

1. Белкін Л. М. Права людини в інформаційному суспільстві: теорія і практика. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2020. 368 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 28.03.2024).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12> (дата звернення 28.03.2024).
4. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations «Protect, Respect and Remedy» Framework: Annex to the Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie on 21 March 2011 № A/HRC/17/31. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/17/31&Lang=E. (дата звернення 28.03.2024).
5. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326 (дата звернення 28.03.2024).

Ключові слова: діджиталізація, права людини, цифрові технології, конституційне регулювання, приватність, онлайн-середовище, ІТ-компанії, штучний інтелект, кібербезпека,

персональні дані, електронна демократія, міжнародні стандарти, ІТ-право, захист прав, баланс.

Keywords: digitalization, human rights, digital technologies, constitutional regulation, privacy, online environment, IT companies, artificial intelligence, cybersecurity, personal data, e-democracy, international standards, IT law, rights protection, balance.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулі-Іванченко К.К.

Тростенюк Ольга В'ячеславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Ст. 54 Конституції України закріплює за всіма, хто перебуває під юрисдикцією України, право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також гарантує свободу творчості, захист інтелектуальної власності, а також майнових і немайнових прав, свобод і законних інтересів, що виникають у зв'язку з нею [1]. Також ст. 41 Конституції України закріплює право усіх вільно володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1]. Остання, по суті, закріплює право інтелектуальної власності в його суб'єктивному сенсі.

Таким чином, відносини інтелектуальної власності займають важливе місце в українському суспільстві, що зобов'язує законодавця закріпити і гарантувати права і свободи в цій сфері на конституційному (найвищому) рівні. Втім, Україна стикається з низкою проблем в сфері інтелектуальної власності. Ці проблеми пов'язані з недосконалістю законодавчого регулювання даних правовідносин і постійними реформами, що з нею пов'язані.

З одного боку, інтелектуальна власність є одним з найважливіших питань, на необхідності врегулювання якого наголошують і західні партнери України, і міжнародні експерти. Матеріальна та інституційна реформа права інтелектуальної власності є запорукою інтеграції України в Європейський Союз. Тобто вітчизняне законодавство в цій сфері потребує гармонізації до законодавства ЄС та міжнародних стандартів.

З іншого боку, надмірна динаміка, пов'язана з реформами, ставить громадян в скрутне становище: суспільство не встигає набувати обізнаності в цій галузі законодавства, оскільки правила швидко змінюються. Це, відповідно, призводить до зниження ефективності захисту права інтелектуальної власності на національному рівні. Втім, попри негативний вплив, дане явище має тимчасовий характер, а засоби виправдовують ціль.

Ситуацію полегшило прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. [2], який вдало імплементував вимоги

європейських стандартів. Втім, реформування не єдиний аспект, який стає викликом для вдалої реалізації і захисту прав інтелектуальної власності.

Ми живемо в умовах цифрового (інформаційного) суспільства, яке характеризується стрімким та постійним розвитком новітніх технологій, перенесенням комунікацій в мережу Інтернет, яка в свою чергу призводить до виникнення правовідносин в цій мережі. Попри, в цілому, позитивний вплив на суспільство, певними особливостями мережі Інтернет і прогалинами в законодавстві можуть користуватися порушники. Цей аспект торкається і сфери інтелектуальної власності.

Найпоширенішими порушеннями права інтелектуальної власності в мережі Інтернет є використання об'єкту права інтелектуальної власності без згоди на те правовласника [3], втім існують і інші порушення такі як піратство, плагіат тощо. Порушення суб'єктивного права призводить до потреби в його захисті, з метою його відновлення і отримання справедливої компенсації (матеріальної та/або моральної).

Адвокатка Мар'яна Горецька вирізняє наступні способи захисту права інтелектуальної власності (зокрема, авторського права): цивільно-правовий, адміністративно-правовий і кримінально-правовий. Горецька М. підкреслює ефективність і доречність саме цивільно-правового способу захисту [3].

Юристка Марина Іжевська пропонує більш загальний підхід і виокремлює судовий і позасудовий способи захисту інтелектуальної власності в мережі Інтернет [4]. Більшою кількістю особливостей, на нашу думку, характеризується саме позасудовий спосіб, тому нижче описуємо саме його.

Іжевська М. пропонує такі шляхи позасудового захисту права інтелектуальної власності: 1) звернення до правопорушника безпосередньо; 2) звернення до власника веб-сайту або іншого Інтернет-ресурсу, де незаконно використано об'єкт права інтелектуальної власності; 3) звернення до національного органу, до предмету відання якого входять відносини інтелектуальної власності; 4) запит до керівників пошукової системи із проханням видалити сторінку порушника з усіх можливих запитів [4].

Тут ми хотіли б уточнити два моменти: по-перше кого вважати власником веб-сайту, а, по-друге, з'ясувати чи існує в Україні орган, який займається питаннями інтелектуальної власності. Щодо першого, то, відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське і суміжні права»: «власник веб-сайту - особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту. За відсутності доказів іншого, власником веб-сайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, та/або отримувач послуг хостингу»[2]. Щодо другого, то згаданий Закон завершив інституційну реформу права інтелектуальної власності і запровадив інститут Національного органу інтелектуальної

власності. Його функції наразі виконує Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності».

Якщо ж правопорушення не вдається усунути власними силами, то особа, права якої порушено, має право звернутися до суду. Наразі в Україні спори, пов'язані з інтелектуальною власністю, розглядають суди загальної юрисдикції, проте триває кропітка робота, аби почав функціонувати Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

При судовому розгляді таких спорів важливу роль відіграють такі докази: документ, що посвідчує право інтелектуальної власності на об'єкт; докази, що фіксують спроби позасудового врегулювання спору; різного роду експертизи; ліцензійні договори тощо [3].

Отже, право інтелектуальної власності є важливим аспектом правового життя сучасної України і гострим питанням майнових прав людини та громадянина. В сучасних умовах реалізація захисту суб'єктивних прав інтелектуальної власності стикається з рядом викликів таких як, наприклад, надмірна динамічність законодавства, стрімкий розвиток технологій, виникнення правовідносин в мережі Інтернет, необхідність гармонізації норм даної галузі до міжнародних стандартів, а також прогалини в законодавстві, пов'язані з усім переліченим. Втім, Україна є молодою і перспективною державою, яка обрала євроінтеграційний шлях. Останні 10 років спостерігається потужний розвиток України в питаннях демократії, людиноцентризму і верховенства права. Це, на нашу думку, не змусить довго чекати на виникнення належного правового регулювання захисту права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 18.03.2024).
3. Горецька М. Захист авторських прав у мережі Інтернет. Юридична газета : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne->

pravo-telekomunikaciyi/zahist-avtorskih-prav-u-merezhi-internet.html (дата звернення: 18.03.2024).

4. Іжевська М. Захист авторських прав у мережі Інтернет. Wise :веб-сайт. URL: <https://wisegroup.com.ua/ua/zahist-prav-intelektualnoi-vlasnosti-v-merezhi-internet/> (дата звернення: 18.03.2024).

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист майнових прав, право інтелектуальної власності, цифрова епоха, інформаційне суспільство, Інтернет-правовідносини.

Key words: intellectual property, protection of property rights, intellectual property law, digital age, information society, Internet legal relations.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Кулі-Іванченко К. К.

СЕКЦІЯ 6. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Білик Катерина Вікторівна

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Вплив громадських об'єднань на виховання сучасної молоді стає дедалі важливішим у контексті суспільного розвитку. Зростання інтересу молоді до активної участі в громадському житті є не лише показником їхньої соціальної активності, але й ключовим чинником формування відповідальних громадян здатних до самостійних рішень та конструктивної співпраці. Громадські об'єднання стають місцем, де молодь вчиться організації, лідерства, співпраці, а також розвиває свої таланти та навички, необхідні для виявлення власної ідентичності та досягнення успіху у сучасному світі. У цьому контексті варто дослідити різноманітні аспекти впливу громадських об'єднань на виховання молоді, розглянути їхню роль у формуванні цінностей, соціальних навичок та громадянської активності у молодіжному середовищі.

Згідно із Законом України «Про громадські об'єднання» громадські об'єднання визначаються як «добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права з метою здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів, у тому числі економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших» [1]. Зазначений Закон розрізняє дві основні форми громадських об'єднань: громадські організації, засновниками та членами (учасниками) яких є фізичні особи, і громадські спілки, засновниками яких можуть бути юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) – як юридичні, так і фізичні особи.

Вчені відзначають, що присутність громадських об'єднань є важливим показником демократичних процесів у країні. Ці організації виступають своєрідним індикатором громадянської ініціативи, що відіграє ключову роль у розвитку демократії. Без активної участі громадян у громадських організаціях демократичні процеси не можуть повністю розкритися та ефективно функціонувати. Громадські об'єднання створюють механізми для вираження громадянської волі, впливають на формування державної політики та допомагають вирішувати соціальні та економічні проблеми, що стикаються із суспільством. Таким чином, наявність громадських об'єднань відображає

активність та зрілість громадянського суспільства, яке є важливою складовою демократичного устрою країни.

У демократичних країнах громадянське суспільство виконує роль партнера держави у вирішенні соціальних та суспільних проблем, як відзначає О.М. Білик організації громадянського суспільства готові приймати на себе виконання соціальної роботи, яку бізнес інколи уникає через низьку прибутковість соціальних послуг. Державні установи часто не здатні швидко впроваджувати нові соціальні послуги через довгі бюрократичні процедури, в той час як організації громадянського суспільства виявляють високий рівень мобільності та інноваційності [2, с. 149–150].

Соціальне значення громадських об'єднань полягає в тому, що їхня діяльність виступає як носій публічно важливих ідей, що формуються у процесі постійного розвитку суспільства з метою їх подальшого впливу на державні владні інститути. Таким чином, форми діяльності громадських організацій безпосередньо визначаються структурними та часовими особливостями політичної та правової системи країни, і їх слід розглядати як засіб реалізації громадянського суверенітету для колективного впливу на державні інститути з метою просування ідей і поглядів, які виникають або вже сформовані в стійкі суспільні відносини [3, с. 92].

Громадські об'єднання представляють собою цікаву сферу для молоді, де вони можуть здобувати досвід громадської діяльності та формувати свої громадянські компетентності. Це підтверджено багатьма науковими дослідженнями та спостереженнями. Дослідники відзначають, що участь студентів у громадських об'єднаннях значно впливає на їхнє громадянське виховання, розвиток громадянської компетентності, активність у суспільному житті та інше.

Аналізуючи діяльність молодіжних громадських організацій студентів, Ю.В. Ївженко вказує, що їхня робота здійснюється у різних напрямках, таких як виховання патріотизму, розвиток творчої особистості, сприяння здоровому способу життя, підтримка підприємницької діяльності та євроінтеграція. Широке використання проектних технологій допомагає збільшити рівень інформованості студентів щодо моральних, соціокультурних цінностей та норм поведінки, що є основою для формування громадянських цінностей [4, с. 73].

Студентська молодь має можливість приєднатися до діяльності громадських об'єднань двох типів. Перший тип – це молодіжні об'єднання, які можуть формуватися в межах самого навчального закладу або об'єднувати молодь з різним соціальним статусом, наприклад, за територіальним принципом або за спільними інтересами. Другий тип – це об'єднання змішаного типу, де немає чіткої роздільної лінії за віком чи статусом. У таких організаціях

можуть брати участь студенти з різних соціальних груп, об'єднуючись навколо спільних цілей та інтересів.

Існують різноманітні класифікації молодіжних громадських об'єднань, які враховують різні аспекти їхньої діяльності. Зокрема, А.М. Половинець вказує на те, що більшість дослідників вважають спільність інтересів та мети головним джерелом утворення молодіжних об'єднань, оскільки досягнення цих цілей можливе лише в умовах організації. Згідно з поставленими цілями, молодіжні громадські об'єднання можна поділити на дві великі групи: організації взаємної вигоди або об'єднання за інтересами, які мають корпоративні інтереси та спрямовані переважно на задоволення потреб своїх членів. Організації суспільної користі, які ставлять своєю метою служіння громадським інтересам в широкому сенсі та спрямовані на досягнення користі для громади в цілому [5].

У соціально-позитивному відображенні друга група молодіжних громадських об'єднань розглядається як важливий ресурс для гуманізації суспільства та впровадження ідей суспільної самовіддачі та співчуття до проблем інших людей і суспільства в цілому. В цьому розумінні організації суспільної користі виступають як міні-модель суспільства, побудована на конструктивних соціальних ідеях і спрямована на формування у молоді активної гуманістичної позиції.

Громадські об'єднання в Україні мають велике значення для участі громадян у суспільному житті. Зокрема, у наш час особливо актуальною стає підготовка кваліфікованих фахівців у сфері громадської діяльності. Це можуть бути експерти, консультанти, коучі та інші спеціалісти, які надають послуги громадським об'єднанням для підвищення їхньої ефективності. З погляду сучасних потреб українського суспільства, підготовка фахових консультантів у галузі громадської діяльності є необхідним елементом для розвитку громадських об'єднань та підтримки їхньої активності. Це сприятиме зміцненню громадянського суспільства, підвищенню рівня громадянської участі та забезпеченню більш ефективного впливу цих організацій на розвиток суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI
Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17> (дата звернення: 01.04.2024).

2. Білик О.М. Громадські об'єднання: законодавче регулювання, нові права і можливості. URL:

<https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/89d45506-14ae-4ef6-a293-d89976508555/content> (дата звернення: 01.04.2024).

3. Ковалів М.В. Форми діяльності громадських об'єднань в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_15 (дата звернення: 01.04.2024).

4. Ївженко Ю. В. Педагогічні умови формування почуття громадянськості студентів у діяльності молодіжних громадських організацій. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. № 6. С. 70–78.

5. Половинець А.М. Молодіжні громадські організації: критерії класифікації. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pamokk.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

Ключові слова: громадські об'єднання, виховання, молодь, громадянська активність, демократія.

Key words: public associations, education, youth, civic activity, democracy.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р.В.

Власюк Анастасія Вадимівна, Дехніч Анастасія Вікторівна

студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

На сучасному етапі існування нашої держави у суспільстві гостро стоїть питання боротьби із корупцією. Вона впливає на всі сфери життя суспільства, порушує законність, справедливість та доброчесність, спричиняє економічним втратам та руйнує довіру громадян до органів державної влади. Боротьба з корупцією є пріоритетом для українського народу визнаним на найвищому державному рівні, особливо в умовах введення правового режиму воєнного стану по всій території України.

Важливим елементом запобігання корупції є притягнення винних осіб до відповідальності. У юридичній науці виділяють такі її основні функції: «виховну, регулятивну, превентивну, карану та відновлювальну. Ми зацентруємо свою увагу на караній функції, мета якої полягає у тому, що правопорушник відчуває на собі силу державного примусу за недотримання законодавчих норм, тобто до нього застосовуються заходи, у нашому випадку, адміністративної відповідальності» [3, с. 318].

Проте через певні норми адміністративного законодавства, людина може уникнути покарання у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення. Так відповідно до положень ч. 3 ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути накладено

протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення [1].

Разом з цим, в ст. 277 Кодексу України про адміністративні правопорушення також передбачено, що «строк розгляду адміністративних справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, зупиняється судом у разі якщо особа умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо)» [1]. Але строк накладення адміністративного стягнення не можливо зупинити, і у разі, коли розгляд справи виходить за його межі, її закривають, тим самим залишаючи дії особи безкарними.

У результаті цього, у людини може скластися враження, що вона і надалі може уникнути покарання і це породжує ризик повторності вчинення нових правопорушень пов'язаних із корупцією, так і корупційних правопорушень. Проте, якби така особа понесла відповідальність за свої діяння, її могли б звільнити з посади на якій вона перебувала, тим самим зупинити «ланцюжок» корупційних діянь. І в подальшому, факт того що вона вчинила таке правопорушення буде впливати на кар'єру цієї людини.

Прикладом такої ситуації може бути постанова Костопільського районного суду Рівненської області від 05.12.2023 р. у справі № 564/1755/23 [2], якою вирішувалось питання притягнення до адміністративної відповідальності виконуючого обов'язки міського голови Костопільської міської ради Рівненської області за вчинення адміністративних правопорушень передбачених ч.ч. 1, 2 ст. 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, закрили у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

У даному випадку датою виявлення правопорушення було 12.04.2023 р., протоколи про адміністративне правопорушення пов'язані з корупцією надійшли до суду 05.06.2023 р., відповідно до ст. 277 Кодексу України про адміністративні правопорушення справа була призначена до розгляду на 20.06.2023 р. Проте особою яка притягувалася до відповідальності постійно були заявлені клопотання про відкладення розгляду справи, у зв'язку з перебуванням у відрядженні, відпустці або на лікарняному. Через це строк накладення адміністративного стягнення вийшов, відповідно до розрахунків, крайній термін був не пізніше як 12.10.2023 р.

Ця ситуація наглядно показує проблему, що важливо продовжувати роботу над посиленням контролю притягнення публічних службовців до відповідальності. Оскільки незважаючи на те, що факт правопорушення було зафіксовано, проте ніяких наслідків особа не понесла, і це дає їй можливість надалі вчиняти протизаконні дії.

Поряд з цим, також важливо зауважити, що караність не є гарантією вирішення проблеми корупції в Україні, все одно існує відсоток осіб, які будуть

вчиняти правопорушення не зважаючи на те, що раніше вони були притягнуті до відповідальності. Тому також варто звернути увагу на такі важливі аспекти, а саме: підняття суспільної нетерпимості до такого явища, як корупція, покращення ефективності роботи антикорупційних органів та внесення змін до законодавства, щодо строків розгляду справ такого виду та строків накладення адміністративного стягнення за правопорушення пов'язанні з корупцією.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Постанова Костопільського районного суду Рівненської області від 05.12.2023 р. у справі № 564/1755/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115463739> (дата звернення 01.04.2024).
3. Продаєвич В.О. Функції адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. № 27. С. 314-320.

Ключові слова: корупція, притягнення до відповідальності, публічні службовці.

Key words: corruption, prosecution, public officials.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р. В.

Галюлько Соломія Михайлівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТА ПРАКТИКА

Потреба нормативного стандартування процесу доказування в межах адміністративного судочинства перш за все зумовлена необхідністю гармонізації національного законодавства та механізму судового розгляду до відповідного зразку європейського судочинства. Найбільший вплив на становлення концепції стандартів доказування здійснив Європейський суд з прав людини. З практики ЄСПЛ впливають стандарти доказування в межах кримінального, цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Потребу закріплення та використання стандартів доказування також неодноразово зазначав Верховний Суд, так у постанові від 29.01.2021 року у справі № 922/51/20 [1] вказано, що необхідною умовою справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення справи та ухвалення обґрунтованого та законного рішення є застосування стандартів доказування,

що передбачає доведеність сторонами обставин на які вони посилаються в межах принципу змагальності.

Поняття стандарту доказування можна описати як спеціальні критерії на основі яких суд в процесі оцінки доказів та ухвалення рішення визначає, яка сторона краще довела свою позицію та надала більш переконливі докази на підтримку своїх вимог. Стандарт як інструмент надає точки опору, які дозволяють не лише судді, але й учасникам справи зробити висновок щодо більш ймовірного факту. Сутнісно стандарти доказування допускають наявність неоднозначності при визначенні фактів, стверджуючи, що для визнання фактів доведеними не обов'язково мати стовідсоткова впевненість у конкретному факті.

З практики ЄСПЛ та національної судової системи, в тому числі з позиції Верховного Суду викладеної у постанові від 25 червня у справі № 924/233/18 [2], можна виділити наступні стандарти доказування: “баланс вірогідностей”, “ясні та переконливі докази”, “поза розумним сумнівом”.

“Баланс вірогідностей” або “перевага доказів ” передбачає, що однією зі сторін спору надано таку сукупність доказів, яка дає зробити висновок швидше про підтвердження обставин на які посилається сторона, аніж про їх спростування . У відсотковому співвідношенні, стороні буде достатньо переконати суд на 51% для отримання позитивного рішення. Безпосередньої згадки стандарту переваги доказів у Кодексі адміністративного судочинства України немає, проте з успішної практики інших держав було б доречним закріплення цього критерії для окремих видів публічно-правових спорів.

Стандарт “ясних та переконливих доказів” означає, що в процесі оцінки доказів можна зробити висновок, що сукупність доказів свідчать про ймовірну наявність тих чи інших обставин, в цілому це передбачає переконаність суду на 75% та більше. Цей стандарт найбільше зустрічається у практиці вирішення адміністративних справ. Враховуючи специфіку публічно-правових відносин та деяку нерівність між пересічним громадянином та суб'єктом владних повноважень, саме цей критерій доказування може забезпечити справедливий судовий розгляд.

Стандарт “поза розумним сумнівом” передбачає що в процесі доказування в суду не залишилося жодного очевидного сумніву, що обставина яка доводиться, дійсно мала місце. Цей критерій складає 90% та найчастіше застосовується у кримінальних провадженнях, що обумовлено тяжкістю та несприятливістю наслідків, що є непритаманними для адміністративного судочинства. Такий складний стандарт строгої значущості не завжди є доречним в рамках адміністративних спорів оскільки іноді є непропорційним, адже на відміну від кримінального провадження, де обов'язок доведення винуватості покладено на сторону обвинувачення, в адміністративному діє

принцип змагальності, який за загальним правилом, тягар доказування покладає на обидві сторони [3].

Відкритим залишається питання підходу суду у виборі того чи іншого стандарту доказування, оскільки чіткого порядку законодавцем не регламентовано. В рамках дискреційних повноважень суд може керуватися різними підходами обрання того чи іншого стандарту задля повного та справедливого розгляду з урахуванням всіх особливостей справи. Проте в такому випадку існує чималий ризик що суддя не зможе об'єктивно діяти в силу різних факторів: упередженості чи корупційного умислу. Можливим вбачається нормативна регламентація стандартів доказування, та закріплення деяких з них до конкретних категорій справ, що забезпечить сталість та однаковість судової практики, проте зустрічним є ризик не врахування всіх індивідуальних обставин справи та деякої негнучкості законодавства.

Отже можна стверджувати, що в цілях завдань та мети адміністративного судочинства стандарт «ясних та переконливих доказів» буде найбільше забезпечувати рівність учасників судового процесу та повноту судового розгляду з урахуванням особливостей публічно-правових спорів , тому

потребує подальшого закріплення в законодавстві разом із іншими стандартами.

Список використаних джерел

1.Постанова Верховного Суду від 29.01.2021 р. у справі No 922/51/20 URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830> (дата звернення: 02.04.2024).

2.Постанова Верховного Суду від 25.06.2020 р. у справі No 924/233/18. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830> (дата звернення: 02.04.2024).

3.А.В Стоян. Триступенева градація стандартів доказування в адміністративному процесі. Forum Prava. 2021. Т. 66(1), № 66(1). С. 25–36. URL: <https://orcid.org/0000-0001-9176-5516> (дата звернення: 02.04.2024).

Ключові слова: адміністративне судочинство, доказування, стандарти доказування, практика ЄСПЛ.

Key words: administrative proceedings, proving, standards of proof, practice of the ECHR.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Осадчий А.Ю.

Гільтай Анастасія Володимирівна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНАЧЕННЯ ЕТИЧНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ У РЕФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Як показує практика, етичні норми, яких повинен дотримуватися державний службовець, це не просто набір принципів, зазначених в нормативно-правових актах. Вони є одними з ключових ланок професійної діяльності та є показником впливу влади на суспільство за умови присутності у публічних службовців широкого кола морально-професійних рис характеру.

На даний час досить актуальним є питання реформування публічної служби в Україні в цілому. З цього випливає необхідність привернення уваги до проблем моралі на всіх ланках публічного управління: національному, регіональному і місцевому. Від ступеня насиченості службовців етичними рисами залежить рівень довіри суспільства до влади в цілому і включення громадян в процеси вирішення суспільно-політичних питань.

На сьогоднішній день уже не достатньо буди тільки професійно підготовленим співробітником, володіти неосібними знаннями і достатнім практичним досвідом, також необхідно вміти встановлювати ділові відносини зі споживачем управлінських послуг, а також уміти уникати упередженостей і зловживання службовим становищем. Це можливо тільки за умови постійного дотримання етичних стандартів державної служби, а також наявності у державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування

стійких етичних переконань, розуміння моральних принципів, вимог та можливості до несення доброчесної службової поведінки.

Окрім цього, необхідність в зміцненні етичних засад публічної служби в Україні також відповідає глобальному вектору соціального розвитку та пристосування до стандартів Європейського Союзу. Дане судження, на мою думку, є плацдармом для створення сприятливого середовища для інновацій. Етична культура в державному секторі заохочує креативність та інновації, що є ключовими для модернізації країни.

Також, беручи до уваги той факт, що в Україні рівень корупції є досить високим, важливість етики державного службовця під час реформування публічної служби полягає у забезпеченні прозорості та підзвітності. Етичні принципи зобов'язують державних службовців діяти відкрито та підзвітно, що протидіє корупції та зловживанню владою. Оскільки в очах суспільства державний службовець є не просто працівником певного органу, а виступає людиною, яка в межах, наданих їй посадовою інструкцією, повноважень є обличчям держави, виступає від імені держави в цілому або від імені окремої її частини, наприклад територіальної громади.

Так як діяльність державного службовця безпосередньо пов'язана із взаємодією з громадянами. Ця взаємодія має базуватися на основних правилах етичної поведінки, включно з умінням слухати, уважне ставлення до співрозмовника, відмова від вживання висловлювань, що може спричинити конфлікт, ввічливе ставлення до співрозмовника. Посадова особа завжди повинна прагнути до розвитку суспільства. Саме тому, на мою думку, однією з ефективних складових реформування публічної служби в Україні буде доцільним запровадженням професійного навчання для державних службовців. Підвищувати рівень кваліфікації та освіти, приймати участь в тренінгах з розв'язання ситуацій, які виникають чи можуть виникнути у професійній діяльності, сприятиме удосконаленню професійних якостей державного службовця.

Вже на даний момент в Україні вжито низку заходів для посилення етики державної служби, що включає прийняття нормативно-правових актів та інституційного забезпечення. Проте, залишається ще необхідність у продовженні вдосконалення нормативно правової бази, зміцнення інституції, відповідальної за боротьбу з корупцією, та проведення просвітницької роботи серед державних службовців та громадян.

Варто зазначити, що етичні засади не є статичним поняттям. Вони мають розвиватися та вдосконалюватися з часом, щоб відповідати новим викликам та потребам суспільства.

Зрештою, етична поведінка кожного державного службовця впливає на здійснення успішного реформування публічної служби в Україні. Остатнім часом, представниками вищого керівництва держави приділяється багато уваги питанню реформуванню публічної служби, яке потребує підвищеної уваги до

етичних питань в діяльності керівництва та службовців апарату усіх рангів правління.

Саме тому що, під час виконання своїх службових повноважень повинні дотримуватись вимог законодавства, поважати громадян, керівників і співробітників, дотримуватись культури ввічливого спілкування та запобігати негативному впливу на репутацію дій і поведінки, які можуть завдати шкоди інтересам держави або самого державного службовця, урядовцям під час реформування публічної служби їм варто приділити увагу проблемам моралі державних службовців.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення : 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 р. № 158. Дата

оновлення: 11.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення: 01.04.2024).

6. Дармограй Н.М. Роль ділового етикету у реформуванні публічної служби в Україні. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/1850/files/1231.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).

Ключові слова: етика, етичні засади, корупція, державна служба, публічна служба.

Key words: ethics, ethical principles, corruption, state service, public service.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Голощак Анастасія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стандарт доказування є одним із важливих аспектів правосуддя, який визначає, які докази вважаються достатніми для прийняття судового рішення. У зв'язку з розвитком суспільства та змінами в законодавстві, актуальність проблем стандарту доказування в адміністративному судочинстві зростає, що вимагає уваги та подальшого дослідження. В адміністративно-процесуальних нормах, що стосуються інституту доказів та доказування, термін "доказування" багаторазово використовується, але законодавець не надає його чіткого визначення. В юридичній літературі термін "доказування" у контексті адміністративного судочинства зазвичай тлумачиться як систематична діяльність, передбачена адміністративно-процесуальним законодавством, яка здійснюється адміністративним судом та іншими учасниками судового процесу з метою збору, перевірки, аналізу та оцінки доказів та їх джерел, а також з метою повного розуміння та офіційного встановлення всіх обставин адміністративної справи, необхідних для розв'язання публічно-правової суперечки. У судовій практиці неодноразово надається визначення стандартам доказування. Наприклад, в постанові Верховного Суду, у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25 червня 2020 року у справі № 924/233/18, вказано, що під "стандартами доказування" слід розуміти спеціальні правила, які встановлюють методику, за якою суд повинен оцінювати докази під час вирішення справи. Ці правила допомагають з'ясувати, наскільки успішно сторони виконали вимоги, що стосуються навантаження доказування, та наскільки вони змогли переконати суд у своїй позиції. Це робить процес оцінки доказів більш систематизованим та обґрунтованим[1]. Окрім тлумачення, категорії "стандарту доказування", у викладеному рішенні Верховного Суду також визначено їхню систему, яка описується наступним чином: по-перше, як

"баланс імовірностей" або "перевага доказів" - коли суд вирішує на підставі того, що одна сторона представила більше переконливих доказів, ніж інша. По-друге, як "наявність чітких та переконливих доказів" – коли суд має переконливі докази, які однозначно вказують на певний висновок. По-третє, як "поза розумним сумнівом" - коли суд повинен бути абсолютно впевнений у своїй позиції, існує висока впевненість у правильності прийнятого рішення.

В адміністративному судочинстві часто зустрічаються справи, які характеризуються складністю в змісті суперечливих відносин, особливістю повноважень суб'єктів влади та підвищеним суспільним інтересом. В таких справах простий перевес доказів є недостатнім для забезпечення справедливого правосуддя. Тому виникає необхідність застосування підвищеного стандарту судочинства - "наявність чітких та переконливих доказів" (clear and convincing evidence). Аналізуючи українське правосуддя, можемо зробити висновок, що стандарти доказування, які в цілому відповідають міжнародній практиці судочинства, активно використовуються. Тому з метою ефективного та чіткого застосування, можемо вважати, що їх система та тлумачення повинні бути визначені належним чином на законодавчому рівні. Перелік та специфіка застосування стандартів доказування повинні бути закріплені в Кодексі адміністративного судочинства України[2]. У порядку КАС України відзначається те, що адміністративні суди повинні перевіряти рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, які оскаржуються, та переконатися, що вони були прийняті або вчинені відповідно до критеріїв, встановлених у частині 2 статті 2 КАС України. Правове формулювання цих критеріїв передбачає, що суб'єкт владних повноважень має діяти або приймати рішення в межах своїх повноважень, згідно з Конституцією та законами України, використовуючи свої повноваження з метою, на яку вони надані. Це формулювання повинне бути чітким та враховувати визначення правового змісту цих обов'язкових "правових елементів", для спрощення їх застосування[3].

Однією з ключових проблем у визначенні того, які саме докази можуть вважатися достатніми для прийняття судового рішення є те що, неоднозначність критеріїв може призвести до суб'єктивного тлумачення суддів та неоднакового застосування права.

Ефективне зібрання доказів в адміністративному судочинстві часто ускладнюється недоліками в процедурі. Недостатня доступність інформації, відмова від документів або відсутність механізмів забезпечення об'єктивності можуть порушувати права сторін у судовому процесі.

В адміністративному судочинстві може виникати ситуація, коли судді різних інстанцій висновки щодо доказів роблять по-різному, що призводить до недовіри до системи правосуддя.

Нерідко вирішальне значення для судового рішення має особиста думка судді, яка може бути визначена його власними переконаннями або зовнішніми

впливами. Забезпечення відкритості та прозорості у судовому процесі є ключовим для підтримки довіри суспільства до судової системи. Аналізуючі стандарти доказування в адміністративному судочинстві, низка вчених, пропонує додати до Глави 5 "Докази та доказування" Кодексу адміністративного судочинства України положення, що передбачатимуть можливість використання трьох типів стандартів доказування: цивільного "баланс вірогідностей", окремого підвищеного (проміжного) цивільного "ясних та переконливих доказів" та кримінального "поза розумним сумнівом". При цьому обмеження стосовно вимоги доведення обставин "поза розумним сумнівом" у межах адміністративного процесу доцільно зв'язати з наявністю наслідків, що мають кримінальний зміст, а важливість інших випадків підвищеного стандарту доказування слід відобразити шляхом зазначення їх відповідної серйозності та значущості[4].

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновки, що вдосконалення стандартів доказування в адміністративному судочинстві є важливою умовою забезпечення справедливого та ефективного правосуддя. Вирішення проблем у цій сфері потребує комплексних заходів, спрямованих на гармонізацію законодавства, удосконалення процесуальних механізмів та формування єдиної судової практики. Щоб забезпечити справедливість та ефективність судового захисту у сфері адміністративного права, необхідно вдосконалювати процес збору та оцінки доказів, забезпечувати прозорість та об'єктивність судових рішень, а також розробляти чіткі критерії доказової бази, які були б однаково застосовні та зрозумілі для всіх учасників судового процесу.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 25 червня 2020 року по справі №924/233/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>.
2. Гарган С.Ю. Стандарти доказування в адміністративному судочинстві. I International Scientific and Practical Conference «EDUCATION AND SCIENCE OF TODAY: INTERSECTORAL ISSUES AND DEVELOPMENT OF SCIENCES» 19

березня 2021 року, м. Кембридж. С. 134-137. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/10061/9562>

3. Яковенко Є.О. Стандарт доказування та його застосування в адміністративному процесі. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 82. 2019. С. 295-304. URL: <http://www.apdp.in.ua/v82/one.pdf#page=295>

4. Стоян А.В. Триступнева градація стандартів доказування в адміністративному процесі. Форум права. 2021. №66(1). С. 25-36. URL: http://www.forumprava.pp.ua/files/025-036-2021-1-FP-Stoian_5.pdf

Ключові слова: адміністративне судочинство, стандарт доказування, оцінка доказів, правосуддя, судові рішення.

Keywords: administrative proceedings, standard of proof, evaluation of evidence, justice, court decision.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Закаленко О.В.

Горбоконь Ксєнія Сергіївна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Міністерство оборони України є ключовим органом в системі національної безпеки та оборони держави. Його адміністративно-правовий статус визначається законодавством України та міжнародними договорами, які Україна ратифікувала. Доцільними є аналіз основних аспектів адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України.

Міністерство оборони України функціонує на основі Конституції України [1], Законів України «Про оборону України» [2], «Про Збройні Сили України» [4], Положення про Міністерство оборони України [3] та інших нормативно-правових актів. Ці закони визначають правовий статус, компетенцію та порядок діяльності Міністерства.

Згідно з чинним законодавством, Міністерство оборони України відповідає за забезпечення обороноздатності держави, організацію та керівництво Збройними Силами України, розвиток та модернізацію військової сфери, а також за ведення військової політики.

Міністерство оборони України має свою власну організаційну структуру, яка включає в себе центральний апарат, територіальні органи, а також підпорядковані установи та підрозділи. Міністерство оборони України активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері безпеки та оборони. Ця співпраця здійснюється на основі укладених міжнародних

договорів та угод, які регулюють взаємовідносини в області безпеки, обмін досвідом та ресурсами.

Проблеми адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України можна уявити у різних аспектах, які варіюються від юридичних до організаційних. Ось кілька потенційних проблем:

1. Недоліки у законодавстві: Можливі неясності або прогалини в законодавстві, які регулюють діяльність Міністерства оборони. Це може включати в себе невизначеність компетенції, процедурний хаос або відсутність ефективного механізму контролю.

2. Фінансові проблеми: Недостатнє фінансування або неефективне використання бюджетних коштів можуть призвести до обмеження можливостей Міністерства оборони в забезпеченні безпеки країни та модернізації військових сил.

3. Корупційні ризики: Недостатні контрольні механізми та корупційні схеми можуть загрожувати ефективності та чесності діяльності Міністерства оборони.

4. Неефективна організаційна структура: Надмірна бюрократія, неясна ієрархія або неспроможність адаптуватися до сучасних викликів можуть ускладнити роботу Міністерства.

5. Відсутність координації з іншими відомствами: Недостатня співпраця та координація з іншими структурами влади може призвести до неефективного використання ресурсів та недосягнення стратегічних цілей у сфері оборони та безпеки.

6. Незадовільна кадрова політика.

Вирішення проблем адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України вимагає комплексного підходу та системних заходів. Ось деякі можливі шляхи вирішення цих проблем:

1. Удосконалення законодавства. Проведення аналізу і уточнення законодавчих актів, які регулюють діяльність Міністерства оборони, з метою усунення прогалин та неузгодженостей, а також забезпечення більшої ясності щодо компетенції та процедур.

2. Ефективне фінансування. Забезпечення адекватного фінансування Міністерства оборони та впровадження ефективної системи контролю за використанням бюджетних коштів для запобігання корупційним схемам та забезпечення максимальної ефективності витрат.

3. Боротьба з корупцією. Запровадження ефективних механізмів контролю та моніторингу за діяльністю Міністерства оборони, а також зміцнення антикорупційних заходів та відповідальності за порушення закону.

4. Оптимізація організаційної структури. Проведення реформ та оптимізація організаційної структури Міністерства з метою зменшення бюрократії, підвищення ефективності та підвищення рівня відповідальності.

5. Підвищення координації. Зміцнення співпраці та координації Міністерства оборони з іншими відомствами, в тому числі силовими

відомствами, дипломатичними та правоохоронними органами для забезпечення цілісності та ефективності оборонних заходів.

Ці заходи мають потенціал сприяти покращенню адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України та забезпеченню його ефективної роботи у забезпеченні безпеки та обороноздатності

Отже, Міністерство оборони України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та обороноздатності країни. Його адміністративно-правовий статус визначається законодавством та міжнародними зобов'язаннями України. Ефективна робота Міністерства оборони сприяє зміцненню обороноздатності країни та забезпечує мир та стабільність у регіоні.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.1996 р. № 254/96-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

3. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF>.

4. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, проблеми, органи, Міністерство оборони України.

Key words: administrative and legal status, problems, bodies, Ministry of Defense of Ukraine.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Гресько Богдана Юріївна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЗМІН

Аналіз чинного антикорупційного законодавства України дає змогу зробити висновок, що зміни, внесені законодавцем від початку повномасштабного вторгнення 24.02.2022 року, можна умовно поділити на три групи. Розглянемо детальніше кожну з них.

Так, перша група нововведень пов'язана із затвердженням 20 червня 2022 року Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки [1]. У зв'язку з цим були внесені численні зміни до Розділ III Закону України «Про запобігання корупції»

(далі – Закон) щодо формування та реалізація антикорупційної політики. Наприклад, ст.ст. 18 та 20 Закону викладено у новій редакції, що деталізувала, зокрема, порядок реалізації антикорупційної стратегії та підготовки національної доповіді з приводу її виконання [2].

Окрім того, Закон було доповнено рядом таких статей: ст. 18¹ «Державна антикорупційна програма з виконання Антикорупційної стратегії», ст. 18² «Координація реалізації Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії», ст. 18³ «Моніторинг та оцінка ефективності реалізації державної антикорупційної політики», ст. 18⁴ «Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики» [2], метою яких є упорядкування різних питань державної антикорупційної політики.

Неможливо не відзначити позитивний ефект таких перетворень, адже підвищення законодавчої визначеності при регламентації розробки та реалізації положень державної антикорупційної політики допоможе збільшити показники ефективності при її практичному виконанні.

Другу групу складають зміни, безпосередньо пов'язані із введенням в Україні воєнного стану. Так, згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану», було доповнено Прикінцеві положення Закону п.п. 2³-2¹⁰ [3].

Таким чином, було встановлено тимчасові заходи, що з огляду на об'єктивні причини та реалії воєнного стану, мають забезпечити ліберальний підхід до виконання обов'язків особами, на яких поширюються вимоги антикорупційного законодавства. Зокрема, відтерміновано подання «повідомлення про суттєві зміни у майновому стані», «повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента, підстави для подання якого виникли у період дії воєнного стану», декларування доходів на період дії воєнного стану в Україні та деякий час після його скасування. Окрім того, надано Національному агентству з питань запобігання корупції право «одержувати благодійні пожертви (у тому числі гуманітарну допомогу) у вигляді товарів (майна) від проектів міжнародної технічної допомоги».

Тимчасових змін зазнали й положення законодавства у сфері антикорупційних обмежень. Так, встановлено винятки із обмеження щодо одержання подарунків, що відповідають «загальновизнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо їх вартості». Наприклад, не вважається порушенням норми ст. 23 Закону, «одержання безоплатно або за ціною, нижчою за мінімальну ринкову ціну, товарів з подальшою їх передачею у власність Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, добровольчим формуванням територіальних громад, розвідувальним органам, правоохоронним органам (за наявності підтвердження передачі таких товарів у повному обсязі)». Детальний перелік

дій, що на період воєнного стану не вважаються порушенням обмежень щодо одержання подарунків, визначено у п. 2³ Прикінцевих положень Закону.

Вітчизняним законодавцем було також переглянуто обсяг обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності на період дії в Україні воєнного стану. Так, відповідно до п. 2⁸ Прикінцевих положень Закону, «обмеження, встановлене пунктом 1 частини першої ст. 25 Закону, не поширюється на державних службовців категорії «Б» і «В», посадових осіб місцевого самоврядування, посади яких віднесені до четвертої – сьомої категорій, якщо такі особи перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою» [2]. Офіційні роз'яснення щодо можливості застосувань до конкретних категорій осіб даної норми були надані Національним агентством з питань запобігання корупції від 05.12.2022 р [4].

Також, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», було «установлено, що на період дії воєнного або надзвичайного стану в Україні заборона на одержання пільг, послуг і майна державними органами та органами місцевого самоврядування, передбачена ст. 54 Закону України «Про запобігання корупції», не поширюється на випадки забезпечення юридичними радниками (у тому числі іноземними) захисту прав та інтересів України, державних органів та органів місцевого самоврядування у закордонних юрисдикційних органах» [5].

До третьої групи змін антикорупційного законодавства належать нововведення, що пов'язані із якісними перетвореннями вітчизняної нормативно-правової бази та правопорядку України. Так, 2023 року Закон доповнено легальним визначенням такого поняття як «посадова особа юридичної особи публічного права» [2]. Було внесено зміни до переліку суб'єктів, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства; розширено перелік суб'єктів, на яких покладається обов'язок подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зокрема, нововведення стосуються «кандидатів, які претендують на зайняття посади судді, у разі включення до резерву на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду», відповідно до ст. 45 Закону [2]. Змін зазнав і перелік відомостей, що зазначаються у декларації, згідно зі ст. 46 Закону, порядок їх перевірки та інші окремі положення щодо фінансового контролю [2].

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити обґрунтований висновок, що за своєю спрямованістю зміни, внесені до вітчизняного антикорупційного законодавства за період воєнного стану, можна виділити у три групи. Перша група нововведень викликана прийняттям нової Антикорупційної стратегії, друга – об'єктивними умовами повномасштабного вторгнення на територію України. Третя група змін пов'язана із загальними прогресивними перетвореннями вітчизняного законодавства, зокрема, у таких сферах:

судоустрій, безоплатна правнича допомога, аудиторська діяльність, господарські товариства, медіа, вища освіта та інші.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Дата оновлення: 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20> (дата звернення: 01.04.2024).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.04.2024).

3. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України від 08.07.2022р. № 2381-IX. Дата оновлення: 08.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20> (дата звернення: 01.04.2024).

4. Щодо застосування положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності в умовах воєнного стану: Роз'яснення НАЗК від 05.12.2022 р. № 14. URL: <https://sies.gov.ua/storage/app/sites/4/uploaded-files/Антикорупційне%20законодавство/NZK/NAZK-roz yas-05122022.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).

5. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік»: Закон України від 31.05.2022 р. № 2280-IX. Дата оновлення: 31.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2280-20> (дата звернення: 01.04.2024).

Ключові слова: антикорупційне законодавство, антикорупційна стратегія, обмеження, воєнний стан.

Key words: anti-corruption legislation, anti-corruption strategy, restrictions, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Деменков Сергій Дмитрович

студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з сучасними геополітичними та економічними викликами, Україна знаходиться в умовах постійної загрози воєнного конфлікту. В таких умовах, державні органи, зокрема Державна митна служба України (ДМСУ), змушені працювати в умовах підвищеного ризику та нестабільності.

Особливості адміністративно-правового статусу ДМСУ в умовах воєнного стану вимагають додаткового розгляду та аналізу.

Сучасні умови воєнного стану впливають на суспільство і створюють специфічні умови для роботи всіх органів державної влади, включаючи Державну митну службу України. Ці умови ускладнюють процеси державного управління і вимагають спеціального правового, організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Тому виникла потреба у дослідженні нормативних підходів та визначенні адміністративно-правової діяльності митних органів в умовах воєнного стану та перспектив руху України в Європейський Союз [2, с. 245-250].

На 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що підтверджує вибір українського народу на євроінтеграцію і підкреслює його зобов'язання в цьому напрямку. Це історичне рішення відкриває перед Україною нові можливості, але також покладає на українську владу додаткові обов'язки щодо гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу та проведення широкомасштабних реформ у політичній, соціально-економічній, правовій та інституційній сферах для побудови розвинутої демократії та стабільної ринкової економіки [1, с. 168-169].

Статус кандидата відкриває нові можливості для реформ, але одночасно ставить перед Україною завдання, які необхідно виконати у найкоротший термін у умовах воєнного стану для отримання членства в ЄС. Європейські держави можуть приєднатися до ЄС лише за умови відповідності основним критеріям, зокрема, як дієві демократії, ринкові економіки та здатність до повної адаптації законодавства ЄС.

Виконання законодавства Європейського Союзу в Україні буде великим викликом, оскільки це передбачає не лише ухвалення нових законів, а й впровадження європейських норм та стандартів, деякі з яких можуть бути дуже витратними. На сьогоднішній день понад 10 директив та регламентів потребують синхронізації в митній справі. Це підкреслює важливість проведення досліджень у сфері державного управління митною справою в умовах воєнного стану. Також важливо активізувати зовнішньоекономічну діяльність для підтримки економіки країни та відповідності термінам пропуску вантажів через митний кордон України згідно з сучасними митними правилами, послугами та процедурами, а також митним контролем [5, с. 87-92].

Для допомоги українським виробникам та експортерам, які постраждали від російського вторгнення, Європейський Союз прийняв історичне рішення про скасування всіх мит та квот на експорт українських товарів до ЄС. Це сприятиме відновленню економіки України, яка була серйозно ослаблена внаслідок російської агресії. Одним із ключових аспектів економічної інтеграції між ЄС та Україною є митний транзит. Тому важливо, що серед головних зобов'язань

України за Економічною частиною Угоди про асоціацію з ЄС відведено центральне місце приєднанню до Конвенції про процедуру спільного транзиту.

Навіть у умовах війни наша країна виконала свої міжнародні зобов'язання, і з 1 жовтня 2022 року для України набули чинності положення міжнародних конвенцій щодо процедури спільного транзиту (NCTS) і спрощення формальностей у торгівлі товарами [3, 4].

Отже, українські компанії тепер можуть скористатися торговельними пільгами та перевагами "митного безвізу" з 35 країнами-учасниками конвенцій. Це дозволяє пересувати товари між країнами, перетинаючи будь-яку кількість кордонів за допомогою одного транзитного документа. Це значний виграш у часі, який зазвичай витрачається на митне оформлення та інші процедури, включаючи митний контроль. Мінімізація впливу "людського фактору" та економія коштів сприяють встановленню добросовісних відносин між українськими компаніями та митницею. Це допомагає створити партнерські відносини для підтримки вільного простору для бізнесу та спрощення процедур зовнішньоекономічної діяльності на шляху до ЄС.

Війна внесла свої корективи і в організацію діяльності митниці, оскільки з початку російського вторгнення кардинально змінився товарообіг та його структура (співвідношення експорту-імпорту транзиту), весь вантажний потік з морських портів, аеропортів перейшов у автомобільні та залізничні пункти пропуску на західному кордоні, що вимагало невідкладного збільшення їх пропускної спроможності [2, с. 245-250].

Варто зазначити, що умови воєнного стану є складним випробуванням для будь-якої країни та її системи управління. Державна митна служба України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та ефективного функціонування економіки в умовах конфлікту.

Умови воєнного стану суттєво впливають на функціонування та повноваження ДМСУ. Зокрема, воєнний стан може призвести до введення тимчасових обмежень щодо перетину кордону, тимчасового відкликання митних посадових осіб для виконання завдань у зоні воєнних дій, а також до змін у процедурах митного контролю та обмежень у ввезенні товарів [2, с. 245-250].

Умови воєнного стану можуть призвести до тимчасового обмеження прав та свобод громадян, включаючи право на приватну власність та свободу переміщення. У зв'язку з цим, ДМСУ зобов'язана забезпечити дотримання прав та законних інтересів громадян під час здійснення митного контролю та виконання митних процедур.

Для забезпечення ефективності та безпеки роботи ДМСУ в умовах воєнного стану необхідно розробити та впровадити спеціальні заходи та процедури, спрямовані на забезпечення безпеки митних посадових осіб,

оптимізацію митних процедур та контролю за переміщенням товарів через кордон.

Умови воєнного стану вимагають від ДМСУ додаткових заходів та процедур для забезпечення ефективності та безпеки її роботи. Розробка та впровадження спеціальних правових та адміністративних механізмів дозволить забезпечити функціонування митної служби в умовах воєнного стану та збереження прав та законних інтересів громадян.

Список використаних джерел

1. Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби як суб'єкта запобігання та протидія злочинності в Україні : монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 324 с.
2. Дорофеева Л.М. Адміністративно-правова діяльність держмитслужби в умовах війни і перспективи євроінтеграції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. С. 245-250
3. Конвенція про процедуру спільного транзиту: міжнародний документ від 20.05.1987 №994_001-87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87.
4. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами: міжнародний документ 20.05.1987 №987_012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012.
5. Митний кодекс України: Закон України від 13.03. 2012 р. №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
6. Сімчук В.П. Адміністративно-правовий статус державної митної служби України в умовах реформування. Журнал східноєвропейського права. 2020. № 74. С. 87-92.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт публічної адміністрації, воєнний стан.

Keywords: administrative and legal status, subject of public administration, martial law.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Денисова Єлизавета Олексіївна, Осипішина Олена Олександрівна

студентки 2 курсу факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні у зв'язку зі збройним нападом росії 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 було введено воєнний стан, який триває й досі. Воєнний стан – це особливий режим, який вводиться у разі загрози або початку

війни для забезпечення безпеки держави. У такий період можуть діяти спеціальні правила, обмеження та заходи, спрямовані на забезпечення обороноздатності країни. Воєнний стан надає владі розширені повноваження для реагування на кризові ситуації та загрози зовнішньої або внутрішньої безпеки. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, профільні Закони та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [1].

Варто пам'ятати, що під час воєнного стану в Україні адміністративно-правові відносини можуть бути суттєво змінені для забезпечення безпеки та порядку в країні. Варто з'ясувати деякі аспекти змін адміністративного права під час воєнного стану:

- обмеження прав та свобод громадян: Свобода пересування (Комендантська година, обмеження на виїзд з населених пунктів або з країни, контроль на блокпостах), свобода зібрань (заборона на проведення масових заходів, обмеження на кількість людей, які можуть збиратися разом), право на приватне життя (контроль телефонних дзвінків та інтернет-трафіку, перевірка документів та особистих речей), інші права (свобода слова (заборона на поширення дезінформації), право на мирні протести, право на власність (примусове відчуження майна));

- посилені адміністративні заходи безпеки: Уряд може ввести посилені адміністративні заходи безпеки, які спрямовані на забезпечення контролю ситуації в країні. Це може включати посилені контрольні пункти, обмеження доступу до певних територій тощо;

- мобілізація ресурсів та персоналу: Уряд може мати право мобілізувати ресурси та персонал для потреб оборони країни під час воєнного стану. Це може включати мобілізацію громадян до Збройних Сил та інших служб безпеки.

- контроль за засобами масової інформації: під час воєнного стану може бути введений контроль за засобами масової інформації з метою забезпечення безпеки та запобігання поширенню дезінформації.

Ці зміни показують, що адміністративно-правові відносини під час воєнного стану в Україні спрямовані на забезпечення безпеки та порядку в країні шляхом введення обмежень та посилених заходів безпеки [2, с. 64].

Далі варто акцентувати увагу, що правові наслідки введення воєнного стану:

- 1) збільшення повноважень органів влади. Президент України отримує право вводити воєнний стан, оголошувати мобілізацію, формувати військові частини, вводити комендантську годину, обмежувати конституційні права і свободи громадян. Кабінет Міністрів України отримує право вживати заходів для забезпечення обороноздатності країни, мобілізації ресурсів, підтримки публічного порядку. Місцеві органи влади отримують право вживати заходів для

забезпечення обороноздатності країни, мобілізації ресурсів, підтримки публічного порядку на своїй території.

2) обмеження прав та свобод громадян. Може бути обмежено право на свободу пересування, наприклад, може бути введена комендантська година, пропускний режим, заборона на виїзд з країни. Може бути обмежено право на мирні зібрання, наприклад, можуть бути заборонені масові заходи. Може бути обмежено право на недоторканність житла, наприклад, можуть бути проведені обшуки без санкції прокурора;

3) встановлення жорсткішого контролю за стратегічними галузями економіки, діяльністю підприємств та організацій, переміщенням товарів та людей;

4) збільшення санкцій за порушення адміністративного законодавства. Можуть бути збільшені штрафи за порушення правил дорожнього руху, порушення публічного порядку та інші адміністративні правопорушення. Може бути застосовано адміністративний арешт за порушення воєнного стану.

5) зміна порядку роботи органів влади. Можуть бути призупинені повноваження деяких органів влади. Можуть бути змінені правила роботи органів влади.

Також варто зробити висновок що в умовах воєнного стану деякі інститути адміністративного права зазнають змін, а інші набувають особливого значення:

- публічна адміністрація. Збільшення повноважень військових адміністрацій. Впровадження спеціального режиму роботи органів влади. Збільшення централізації влади.

- адміністративні санкції. Збільшення штрафів за порушення правил воєнного стану. Впровадження нових видів адміністративної відповідальності. Обмеження можливості оскарження адміністративних стягнень.

- судовий контроль. Обмеження доступу до суду, зміни в процесуальних строках, розширення повноважень військових судів.

- адміністративні процедури. Спрощення деяких адміністративних процедур, впровадження електронних адміністративних послуг.

- адміністративно-правові гарантії прав та свобод громадян. Деякі права та свободи громадян можуть бути обмежені. Важливо знати свої права та обов'язки. Громадяни мають право оскаржити будь-які незаконні дії чи рішення влади.

Отже, введення воєнного стану в Україні вплинуло як на сферу адміністративного права. З одного боку, це надало владі необхідні ресурси для

протидії збройній агресії. З іншого боку, це спричинило обмеження прав та свобод громадян, а також підвищило ризик зловживань з боку влади.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний веб портал парламенту України : Закон України від 12.05.2015 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 25.03.2024 р.).

2. Корнута Л.М. Окремі питання провадження державної служби в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 64–69. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/192>

Ключові слова: адміністративне право, Україна, воєнний стан, закон, адміністративні процедури, правовий режим, публічна адміністрація.

Keywords: administrative law, Ukraine, martial law, law, administrative procedures, legal regime, public administration.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

Дуб Вікторія Михайлівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно з Конституції України, місцеве самоврядування – це право територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно розв'язувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Таким способом держава гарантує право та суттєву спроможність територіальної громади самостійно приймати рішення щодо вирішення місцевих питань.

Місцеве самоврядування реалізується безпосередньо територіальними громадами сіл, селищ, міст або через сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [2].

Запровадженням воєнного стану на всій території України зумовило необхідність врегулювання питання функціонування місцевого самоврядування в цей період. Відповідно, Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану»[3] та внесла

зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування.

Цей Закон спрямований на регулювання особливостей здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та спрощення процедури ухвалення кадрових рішень щодо посад в органах місцевого самоврядування, посад керівників суб'єктів комунального сектору економіки в умовах воєнного стану.

Функціонування місцевого самоврядування під час дії воєнного стану має свої особливості, оскільки воєнний стан встановлюється з метою забезпечення безпеки та порядку в державі в умовах загрози для національної безпеки або територіальної цілісності.

Ось декілька особливостей функціонування місцевого самоврядування у таких умовах:

Обмеження повноважень місцевих органів влади: Під час воєнного стану часто вводяться обмеження на повноваження місцевих органів влади. Наприклад, вони можуть втратити частину своїх функцій або підпорядкованість центральним органам управління. Проте, Закон збільшує повноваження сільських, селищних, міських голів на територіях, де не ведуться бойові дії та надає їм одноособові повноваження з прийняття рішень щодо:

- звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно зведених тимчасових споруд;
- обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій;
- демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей.
- передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;
- створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ;
- боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;
- поводження з небезпечними відходами [3]

Централізація влади: Під час воєнного стану владу може бути централізовано, щоб забезпечити швидке й ефективне ухвалення рішень для підтримання безпеки та порядку в країні. Це може призвести до зниження впливу місцевих структур.

Мобілізація ресурсів. Місцеві органи самоврядування можуть бути залучені до мобілізації ресурсів для національної оборони, наприклад, забезпечення житлом для військових та харчування населення.

Контроль за дотриманням законів і воєнних наказів. Місцеві органи влади повинні забезпечувати виконання воєнних наказів та розпоряджень,

встановлених під час воєнного стану, а також дотримання законів і нормативних актів, що регулюють поведінку громадян у цей період.

Збереження соціально-економічної стабільності. Місцеве самоврядування має забезпечувати підтримання соціально-економічної стабільності в містах і регіонах, незважаючи на воєнний стан.

Взаємодія з військовими та правоохоронними органами. Органи місцевого самоврядування повинні співпрацювати з військовими та правоохоронними органами для забезпечення безпеки та порядку в регіоні.

Відповідно до Закону, що під час дії воєнного стану утворюються військові адміністрації населених пунктів в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених цим Законом.

Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.

Усі ці особливості визначаються законом та конкретними обставинами, що пов'язані із запровадженням воєнного стану. Важливо, щоб місцеве самоврядування діяло в межах закону та сприяло забезпеченню безпеки та захисту прав громадян у цей важкий час.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.1996 р. № 254/96-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80>

3, Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану:

Ключові слова: місцеве самоврядування; органи місцевого самоврядування; воєнний стан; військові адміністрації; повноваження органів місцевого самоврядування.

Key words: local Government; local governments; martial law; military administration; powers of local self-government bodies.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Жилка Анастасія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ЯК ГАРАНТІЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Адміністративне судочинство в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні прав та інтересів громадян, підприємств та організацій. Однак, ефективність цього судочинства в значній мірі залежить від дотримання процесуальних строків. Процесуальні строки відіграють ключову роль у забезпеченні оперативності та справедливості судового розгляду, а також у підвищенні довіри громадян до судової системи.

Процесуальні строки в адміністративному судочинстві в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні прав людини на справедливий судовий процес, а також у підвищенні рівня ефективності судочинства. Вони є необхідною складовою частиною процесуального права, яка регулює часові рамки для вчинення процесуальних дій сторонами та судом.

У чинній редакції КАС України процесуальним поняттям присвячено 6 статей, які винесені в окремий розділ 6 «Процесуальні строки» у Розділі I «Загальні положення». В інших частинах КАС України є й інші норми, які прямо чи опосередковано стосуються строків, зокрема особливостей їх обчислення на окремих стадіях судового процесу.

Варто зазначити, що законодавець змінив назву глави 6 на «Процесуальні строки», оскільки у попередній редакції КАС України (2005 р.) такі адміністративно-процесуальні норми були встановлені у Главі «Строки». Цілком логічно, що часові параметри, необхідні для реалізації адміністративно-процесуальних норм і адміністративно-процесуальної діяльності, яку здійснюють учасники процесу як носії визначених прав та обов'язків, з огляду на особливий зміст перевіряються на правове явище – процесуальний строк [3].

Отже, внесені корективи в термінологію законодавцем щодо строків у адміністративному судочинстві є обґрунтованими і логічними. Строки у цій

сфері є процесуальними та безпосередньо впливають на порядок судового провадження. Для визначення тривалості розгляду та вирішення публічно-правових спорів законодавець використовує поняття «розумний строк», яке визначено у п. 11 ч. 1 ст. 4 КАС України. Цей термін означає найкоротший строк, достатній для своєчасного судового захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах без неприпустимих зволікань.

Крім того, у чинній редакції КАС України виправлено окрему ст. 119 «Розумність процесуальних строків», яка містить правило, згідно з яким суд повинен встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій, тобто надати достатній час для виконання зазначених дій відповідно до завдань адміністративної процедури [3].

Отже, забезпечення належних умов для розгляду адміністративних справ є важливим організаційним заходом, спрямованим на забезпечення ефективності та безперервності судового процесу. З огляду на складність кожної конкретної справи, наявність доказів, необхідність залучення різних учасників судового процесу (таких як перекладачі, свідки, експерти), суд встановлює розумний строк для її розгляду. Однак важливо зазначити, що цей строк не повинен перевищувати тридцяти днів з моменту розгляду справи по суті, згідно зі статтею 193 Кодексу адміністративного судочинства України.

Невипадково серед властивостей інституту процесуальних строків в адміністративному судочинстві деякі дослідники відносять регламентованість, об'єктивність та галузеву специфіку, а ознаками інституту процесуальних строків є: а) структурна відокремленість правового регулювання адміністративного судочинства; б) врегулювання лише тих адміністративно-процесуальних відносин, які стосуються строків виконання процесуальних дій; в) однорідність стандартів щодо корегування процесуальних умов, що полягає в наявності ознак, притаманних їм як інституту судового захисту; г) норми, якими створено інститут процесуальних строків, діють у сукупності з іншими інститутами процесуального адміністративного права [2, с. 16].

Один із основних аспектів, який слід враховувати при розгляді питання процесуальних строків, - це їх відповідність законодавству. Відповідність процесуальних строків законодавству є важливою гарантією здійснення справедливого та ефективного судочинства. Недотримання строків може призвести до порушення прав людини і громадянина на справедливий судовий розгляд, а також до затягування судового процесу [1, с. 118-123].

До інших важливих аспектів відноситься встановлення раціональних строків для проведення різних процесуальних дій, таких як подання позовної заяви, підготовка доказів, прийняття рішення тощо. Важливо, щоб ці строки були достатньою для забезпечення всіх сторін участі в судовому процесі, але при цьому не допускали зайвого затягування розгляду справи.

Недотримання встановлених строків для здійснення адміністративно-процесуальних дій може бути розглянуте судом як зловживання

процесуальними правами. Згідно з положеннями частини 5 ст. 44 КАС України, всі учасники справи мають обов'язок дотримуватися встановлених законом або судом строків для вчинення процесуальних дій та представлення належних доказів. В противному випадку, суд може вважати, що учасник справи зловживає своїми процесуальними правами, що ускладнює адміністративний судочинство, згідно з частиною ч. 2 ст. 45 КАС України. В такому випадку, суд повинен застосувати відповідні заходи процесуального примусу, які передбачені КАС України [4, с. 93-99].

Отже, процесуальні строки в адміністративному судочинстві України відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності та справедливості судового процесу. Відповідність строків законодавству, раціональне їх встановлення та дотримання є важливими гарантіями здійснення справедливого та оперативного адміністративного судочинства.

Список використаних джерел

1. Аракелян М.М. Види строків в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 62. С. 118–123.
2. Гінда О.М. Особливості нормативно-правового регулювання строків в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 53. Том 2. 2018. С. 28-31.
3. Кодекс адміністративного судочинства: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Розум І.О. Дискусійні аспекти поняття та сутності процесуальних строків у адміністративному процесі. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 93–99.

Ключові слова: строк, гарантія, тривалість, інститут.

Key words: term, duration, guarantee, efficiency, legal proceedings.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Осадчий А. Ю.

Завальнюк Анастасія Миколаївна, Суйчимезова Вікторія Олександрівна
студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РИЗИКИ ТА НАСЛІДКИ ПОШИРЕННЯ КОРУПЦІЇ ДЛЯ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Актуальним на сьогодні є питання щодо корупції, яка загрожує правам людини, спустошує державне управління, заважає економічному розвитку та загрожує правопорядку. Це питання є проблемним, як для багатьох держав світу, так і для України. Щороку компанія Transparency International укладає індекс сприйняття корупції, в якому визначають рівень корупції державному

секторі, мінімальна оцінка – 0 балів (означає, що корупція фактично підміняє собою державу), максимальна оцінка – 100 балів (свідчить про те, що в країні майже немає корупції).

Станом на 2023 рік Україна має такі показники в індексі сприйняття корупції, а саме 36 балів із 100 можливих і 104 місце із 180 позицій [2]. Корупція – найбільша проблема для іноземного та національного бізнесу. Хабарі посилюють соціальну нерівність та сповільнюють зростання доходів працівників. Високий рівень хабарництва руйнує систему цінностей суспільства та спричиняє тотальну недовіру до органів державної влади.

Є два підходи щодо тлумачення терміну «корупція»:

1. Корупція (від лат. *corrumpere*) – діяння декількох осіб, які намагаються зашкодити нормальному процесу керування справами суспільства.

2. Латинський термін «*corruptio*» складається з двох кореневих систем: *Cor* (серце, душа, розум) та *Ruptum* (псувати, руйнувати, розбещувати).

Саме ці два підходи яскраво ілюструють наслідки корупції, яка завжди призводить до руйнування. Суть корупції не тільки в підкупі продажності публічних та інших службовців, а й в порушенні доброчесності об'єкта, зокрема органу державної влади.

В законодавстві України визначення корупції містить стаття 1 Закону України «Про запобігання корупції» у ній йдеться, що «корупція - це коли особа використовує свої службові повноваження, щоб одержати свою неправомірну вигоду» [1]. Зазвичай корупцію зводять з терміном «хабар», проте, термін «неправомірна вигода» є дещо ширшим. Хабар – це матеріальна вигода, здебільшого гроші. Неправомірна вигода – нематеріальна вигода, наприклад, керівник пообіцяв підвищення посади за те, що ви нікому не повідомите, що його син ухиляється від військової служби або подарунки публічним чи іншим службовцям. Саме це є неправомірною вигодою та вже може йтись про прояви корупції.

На сьогоднішній день корупція є великою проблемою для України, при цьому зростають ризики щодо: повноцінної реалізації прав і свобод громадян; заперечення принципу верховенства права, а швидке поширення корупції й надалі обумовлене недосконалістю як правових норм, так і моральних якостей вітчизняного суспільства; обмеження свободи слова, оскільки корумпована влада переважно зацікавлена в некоректному висвітленні мас-медіа корупційних процесів у країні; сприймання владою й переважною більшістю населення як звичне явище, а можливість її подолання викликає великі сумніви [3].

Було б доцільно зазначити, що корупція завдає значної шкоди державі і суспільству в Україні. Проаналізувавши вищезазначене можна виділити такі наслідки поширення корупції: неефективність корупційних фінансових потоків з погляду економіки країни; неефективний розподіл і витрачання державних коштів і ресурсів; втрата податків, коли податкові органи привласнюють собі

більшу частину податків; витрачання часу через чинення перешкод, зниження ефективності роботи державного апарату загалом; розорення приватних підприємців; зниження інвестицій у виробництво, сповільнення економічного зростання; зниження якості суспільного сервісу; нецільове використання міжнародної допомоги; занепад політичної легітимності влади; зниження суспільної моралі [4].

На думку науковців, Україна з усіх пострадянських країн має найбільші шанси на успішну протидію корупції [5]. Отже, на основі проведених досліджень можна зазначити, що також корупція являє собою суспільно небезпечні наслідки, які завдає суспільним відносинам та підвищує ризики не бажаних з точки зору суспільства і держави змін у соціальних цінностях та інтересах, які виникають внаслідок вчинення корупційних правопорушень. Проте, щоб запобігти цьому потрібні згаджені та результативні дії, як зі сторони державної влади, так і суспільства в цілому, у зв'язку з тим що, корупція має здатність швидко поширюватися та легко пристосовуватися до змін.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Індекс сприйняття корупції — 2023 URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Величко О. Велика корупція: як Україні подолати схеми та хабарництво. *Реанімаційний Пакет Реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/velyka-koruptsiia-ia-k-ukraini-podolaty-skhemu-ta-khabarnytstvo/> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Расюк Е. В. Соціальна небезпека корупції та її наслідки для держави і суспільства. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1. С. 107–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_1_30 (дата звернення: 01.04.2024).
5. Берlach А. І. Основні принципи запобігання та протидії корупції в Україні: характеристика та стан додержання. *Сучасний стан та перспективи розвитку*

адміністративного права та процесу: матеріали міжнар. наук.- практ. конф., 10–11 жовтня 2014 р., м. Одеса. Одеса: ОДУВС, 2014. 208 с.

Ключові слова: корупція, наслідки та ризики поширення корупції, протидія корупції.

Key words: corruption, consequences and risks of the spread of corruption, combating corruption.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Замостенчук Анастасія Олександрівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ» В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Закони про адміністративні процедури в демократичних державах регламентують взаємодію між індивідами та державними установами у сфері суспільних відносин.

Так, в європейських державах існує міцна законодавча підтримка адміністративних процедур, що має історичну перспективу, зокрема можна згадати такі нормативні акти: Швейцарський закон про адміністративні процедури, ухвалений у 1968 році, Австрійський закон про адміністративні процедури 1991 року та Іспанський закон про правові основи діяльності органів державного управління і процедурну діяльність, прийнятий у 1992 році [3, с.110].

15 грудня 2023 року набув чинності Закон України «Про адміністративну процедуру», який встановив новий порядок взаємодії держави та органів місцевого самоврядування з громадянами майже у всіх сферах відносин. Загальні правила, запровадженні даним законом уніфікують, прискорюють та ефективно оптимізують комунікацію громадян з органами держави, позбавляючи надмірного формалізму та бюрократії. Закон сприяє розвитку правової держави, де діяльність влади обмежена і регульована законом. Це забезпечує захист від свавілля, довільного управління та зловживання владою [1].

Запровадження загальної адміністративної процедури наблизило Україну до європейських стандартів права на належне адміністрування.

Прийняття даного закону не лише декларує значимість для держави людини, її прав та свобод, а й впроваджує принцип належного адміністрування в регулюванні відносин з приватними особами.

Суть новел Закону полягає у більшій концентрації на принципі людиноцентризму, закріпленого у Конституції України.

Також прийняття закону забезпечує рівність всіх учасників адміністративного провадження, забезпечує єдині стандарти в роботі держави

та органів місцевого самоврядування та прискорює надання більшої кількості якісних і зручних послуг для громадян.

Зокрема, положення Закону України «Про адміністративну процедуру» покликані вирішити такі проблеми: відсутність базових прав особи у відносинах з органами публічної адміністрації, гарантованих стандартами адміністративної процедури; відсутність єдиних правил, що провокує хаотичність законодавства та неефективність процедур.

Закон чітко визначає, що вважається адміністративною процедурою, які кроки вона включає, та які процеси повинні бути дотримані. Це допомагає уніфікувати підхід до виконання адміністративних завдань у різних сферах державного управління.

Він спрямований на забезпечення прозорості адміністративних процедур, що включає право громадян отримувати інформацію про стан виконання процедур, що їх стосуються. Це забезпечує більшу відкритість державного управління та сприяє зменшенню корупції.

Закон регулює, як органи влади повинні взаємодіяти з громадянами під час адміністративних процедур, забезпечуючи, щоб ця взаємодія була заснована на повазі до прав людини та основоположних свобод.

Перед прийняттям Закону України "Про адміністративну процедуру" в країні не було уніфікованого порядку адміністративного регулювання, а зв'язки між державою, громадянами та бізнесом керувались розрізненими нормами, що призводило до правових колізій та неузгодженостей. Згідно з другою частиною статті третьої зазначеного закону, можуть бути встановлені особливі правила провадження у конкретних категоріях адміністративних справ, які мають відповідати основним принципам адміністративної процедури, викладеним у цьому ж законі. Це підкреслює, що ЗУ «Про адміністративну процедуру» виступає як основоположний акт, визначаючи загальні правила процедур для різних аспектів публічного управління, залишаючи спеціалізовані випадки для додаткових законодавчих регулювань.

Також, згідно з пунктом 3 розділу 9 Прикінцевих та перехідних положень цього закону, до моменту гармонізації чинного законодавства зі стандартами нового закону, існуючі нормативні акти залишаються чинними, доки вони не суперечать основам згаданого Закону, вказуючи на його фундаментальний характер та пріоритет принципів адміністративної процедури, закладених в статті 4.

Отже, для ефективного впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру» необхідно адаптувати спеціальне законодавство до його положень, і у випадку правових неузгодженостей надавати перевагу основним засадам адміністративної процедури.

Можемо зробити висновок, що роль і місце Закону України «Про адміністративну процедуру» в системі законодавства України полягає у створенні надійної основи для демократичного, прозорого та ефективного

управління. Цей закон сприяє стандартизації адміністративних процедур та зміцнює правову державу, забезпечуючи, що дії держави будуть передбачуваними, зрозумілими та відкритими для громадського контролю. Він є фундаментальним елементом в системі законодавства України, який сприяє забезпеченню громадянських прав та свобод, а також формуванню ефективної та відкритої державної влади.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. – Київ, 2023 – 545 с. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/74413.pdf>
3. Бережна К.В. Проблемні аспекти правового регулювання провадження адміністративних процедур в Україні. Право і суспільство. № 6-2 частина 2. Дніпро. 2015 р. С.110-114

Ключові слова: адміністративна процедура, правова держава, принципи, спеціальне законодавство.

Key words: administrative procedure, rule of law, principles, special legislation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Фролова Є.І.

Ірклієнко Андрій Васильович

студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

Вплив електронних технологій на ефективність антикорупційних заходів в Україні важливий у зв'язку з постійними викликами, що ставить корупція перед розвитком країни. Україна вже тривалий час бореться з цим явищем, і розвиток та впровадження електронних технологій може виявитися ключовим чинником у здійсненні успішної боротьби з корупцією. Зокрема, зростаюча залежність від електронних платформ для проведення різних сфер життя показує, що їхня правильна інтеграція може забезпечити ефективність і прозорість у державних процесах.

Крім того, в умовах глобалізації та цифровізації світу, Україна вступає в конкурентну боротьбу за інвестиції та міжнародну підтримку. Ефективна боротьба з корупцією та забезпечення чесності у веденні державних справ стає ключовим фактором для залучення іноземних інвесторів та розвитку

міжнародного партнерства. Таким чином, питання впливу електронних технологій на антикорупційні заходи в Україні залишається актуальним і вимагає постійного вивчення та вдосконалення.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє вирішувати завдання антикорупційної політики, які пов'язані з оптимізацією обміну інформацією у системі публічного управління. Це може призвести до припинення зловживань посадовими особами та запобігання розвитку корупційних схем. Такий підхід акцентує увагу на виявленні та подоланні корупційних ризиків, а не на простому боротьбі з їх проявами [1].

Державне агентство з питань електронного урядування спільно з Фондом Євразія, Фондом Східна Європа за підтримки USAID та UK aid розпочали реалізацію деяких послуг у рамках проекту «Прозорість та підзвітність в державному управлінні та послуги (TAPAS)», які значно спрощують процес отримання документів для бізнесу [2, с. 72]. Розвиток та вдосконалення цих інструментів є важливим кроком у боротьбі з корупцією.

Система державних закупівель, яка припинила свою роботу у серпні 2016 року, вважалася корумпованою та сприяла змові між учасниками та замовниками. Вона мала ряд недоліків, таких як розширений перелік підстав для неконкурентних процедур закупівель і відсутність можливості проведення закупівель через електронні торги. Однак ці недоліки мали бути виправлені з введенням у дію Закону України «Про публічні закупівлі», який мав сприяти зміцненню прозорості та конкуренції у закупівельному процесі та впровадженню механізмів контролю над нечесними замовниками та учасниками. Новий закон визначає основні принципи електронних державних закупівель, встановлює загальні технічні та безпекові вимоги до електронних систем закупівель, скорочує кількість процедур закупівель до трьох і впроваджує кабінет оскарження процедур закупівель [3].

Одним з найважливіших досягнень нової системи є впровадження електронної системи закупівель «ProZorro», яка базується на принципі «всі бачать все». Введення електронних закупівель в Україні дало можливість малим та середнім підприємствам брати участь у торгах, що сприяло збільшенню конкуренції серед учасників. Всі зацікавлені сторони отримали можливість спостерігати за процесом закупівлі, а учасники мали змогу оскаржувати несправедливі рішення. Проте головним досягненням впровадження електронної системи вважається економія публічних коштів, яка постійно відображається на офіційному сайті публічних закупівель [4].

На даний момент цей показник складає 62,35 млрд грн. Однак згідно з рішенням Рахункової палати України про розгляд Звіту про результати аналізу стану публічних (державних) закупівель, методологія розрахунку економії бюджетних коштів відсутня. Це унеможливорює офіційний аналіз та оцінку економії бюджетних коштів під час застосування інформаційно-телекомунікаційної системи «ProZorro» [4]. Значить, інформацію, яка надається

для публічного використання, не можна вважати достовірною. На сьогодні жодна державна служба не має повноважень зі збору інформації щодо здійснення публічних закупівель, що ускладнює виявлення обсягу використаних коштів, кількості укладених договорів за рахунок бюджетних коштів та офіційну оцінку економії бюджетних коштів.

Впровадження електронних технологій в антикорупційні заходи виявилось дієвим інструментом у боротьбі з корупцією в Україні. Електронні системи закупівель забезпечують прозорість та відкритий доступ до інформації про закупівельні процеси. Це сприяє ускладненню можливостей корупційних угод та змов між учасниками. Крім того, електронні технології стимулюють конкуренцію серед учасників, оскільки надають можливість малим та середнім підприємствам брати участь у торгах.

Забезпечення відкритості та доступності інформації є ключовим фактором у підвищенні ефективності антикорупційних заходів. Електронні системи дозволяють всім зацікавленим сторонам спостерігати за процесом закупівель та оскаржувати несправедливі рішення. Це підвищує рівень довіри громадськості до державних закупівельних процедур і допомагає уникнути корупційних схем.

Однак, для подальшого покращення ефективності антикорупційних заходів, необхідно зосередитися на розвитку та вдосконаленні електронних систем, зокрема, удосконаленні методів моніторингу та аналізу даних для виявлення потенційних порушень. Також важливо забезпечити належний контроль із застосування електронних технологій, щоб уникнути їхнього зловживання та забезпечити чесність та прозорість у державних закупівлях.

Потрібно також активно сприяти освіті та підвищенню обізнаності громадськості щодо користування електронними системами та їхнього потенціалу в антикорупційних заходах. Це може включати навчальні програми, роз'яснювальну роботу та інформаційні кампанії з метою надання інструкцій та підтримки користувачам у використанні електронних систем. Залучення громадськості до процесів моніторингу та контролю також відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності антикорупційних заходів. Тому спільна дія громадян та владних структур у підтримці та розвитку електронних технологій може сприяти подальшій успішній боротьбі з корупцією в Україні.

Список використаних джерел

1. Семенченко А. І. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб. у 15 ч. (Ч. 5). Київ, 2017, 58 с. URL: https://onat.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/05/Part_005_Feb_2018.pdf (дата звернення 31.03.2024).

2. Тимошенко І. В. Електронне урядування як дієвий інструмент реалізації антикорупційної діяльності української влади. *Сучасні проблеми управління: управління в умовах цифрових трансформацій: зб. Матеріалів X*

Міжнар. наук.-практ. конф. 21 лист. 2019 р., м. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. 228 с.

3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015р. №922-VIII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 31.03.2024).

4. Статистика «ProZorro», 2017. URL: <https://bi.prozorro.org> (дата звернення 31.03.2024).

Ключові слова: антикорупційні заходи, електронні системи, боротьба з корупцією, цифровізація світу.

Key words: anti-corruption measures, electronic systems, fight against corruption, digitalization of the world.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р. В.

Кисляк Вероніка Олександрівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови дії воєнного стану надзвичайно важливі для будь-якої країни, особливо для тих, що переживають конфлікти та загрози зовнішньої агресії. Україна, яка стикалася з підтримкою військових дій на своїй території, виявляє особливу увагу до правового статусу свого Міністерства оборони [1].

Воєнний стан - це надзвичайний стан, який встановлюється у випадку загрози національній безпеці або державному порядку. Під час його дії влада переходить під контроль військових органів. В Україні Міністерство оборони грає ключову роль у забезпеченні обороноздатності та координації військових дій в умовах воєнного стану.

Однією з основних особливостей адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України в умовах воєнного стану є посилення його повноважень. Воєнний стан дозволяє Міністерству оборони приймати екстрені рішення без необхідності затвердження інших державних органів. Це дає можливість швидко реагувати на загрози та ефективно керувати оборонними силами країни [2].

Крім того, під час воєнного стану Міністерство оборони може отримувати додаткові ресурси та повноваження для забезпечення безпеки країни. Це може включати мобілізацію додаткових військових сил, залучення резервів, а також

впровадження спеціальних заходів з обмеження прав громадян з метою забезпечення національної безпеки.

Важливою частиною адміністративно-правового статусу Міністерства оборони в умовах воєнного стану є забезпечення прав та свобод громадян. Незважаючи на посилення владних повноважень, важливо забезпечити, щоб заходи, прийняті Міністерством оборони, були пропорційними та не порушували базових прав громадян. У цьому контексті велике значення має контроль за діями військових структур та їх відповідність законодавству та міжнародним стандартам прав людини.

Особливості адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України в умовах дії воєнного стану визначаються законодавством та військовими нормами, які регулюють цю ситуацію. У воєнний час або під час дії воєнного стану Міністерство оборони отримує розширені повноваження і функції для забезпечення обороноздатності держави та координації військових дій. Нижче подано основні аспекти цього питання:

1. Розширені повноваження. Умови воєнного стану надають Міністерству оборони додаткові повноваження для забезпечення ефективного керівництва військами та координації заходів з оборони країни. Це може включати прийняття невідкладних рішень щодо розгортання військ, мобілізації ресурсів та забезпечення необхідного обладнання.

2. Централізоване управління. В умовах воєнного стану Міністерство оборони бере на себе центральну роль у керуванні військами та виконанні військових операцій. Це може включати координацію дій з іншими військовими відомствами та цивільними органами влади [3].

3. Мобілізаційні заходи. Міністерство оборони відповідає за організацію та проведення мобілізаційних заходів у разі загрози національній безпеці. Це включає мобілізацію військових ресурсів, включаючи людський та матеріальний склад.

4. Забезпечення громадського порядку. Окрім військових аспектів, Міністерство оборони також може брати на себе функції з підтримання громадського порядку у разі, коли це необхідно для забезпечення безпеки населення в умовах воєнного стану.

5. Контроль за військовими діями. Міністерство оборони координує військові операції та забезпечує виконання стратегічних цілей в умовах воєнного стану. Це включає контроль за переміщенням військ, стратегічне планування та здійснення військових операцій.

6. Взаємодія з міжнародними партнерами. Міністерство оборони може вести взаємодію з міжнародними союзниками та партнерами у сфері безпеки та оборони з метою забезпечення колективної безпеки та спільної обороноздатності [6].

Ці аспекти адміністративно-правового статусу Міністерства оборони в умовах воєнного стану регулюються відповідним законодавством, яке визначає

повноваження та обов'язки цього військового відомства в період загострення ситуації з безпекою [4-5].

У воєнний час або під час дії воєнного стану Міністерство оборони має розширені повноваження для ефективного керівництва військами та координації заходів з оборони країни.

Отже, важливо відзначити, що адміністративно-правовий статус Міністерства оборони України в умовах воєнного стану є ключовим елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни. Посилення повноважень, додаткові ресурси та контроль за дотриманням прав та свобод громадян – це основні складові, які дозволяють Міністерству оборони ефективно протистояти загрозам у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.1996 р. № 254/96-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
2. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис. ... канд. Київ, 2004. 186 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: підручник. Харків: Консум. Ун-т внутр. справ. 2020. 704 с.
4. Козмюк А.Т. Адміністративний примус у правоохоронній діяльності міліції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 408 с.
5. Бобровник С.В. Колізійні норми як засіб удосконалення сучасного законодавства. Парламент-ризм в Україні: теорія та практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-й річниці з дня проголошення

незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України. Київ, 2021. С. 497-498.

6. Соловійов В.М. Поняття та сутність правового регулювання державного управління України. Університетські наукові записки. 2017. № 3 (23). С.27-33.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, воєнний стан, Міністерство оборони України.

Key words: administrative and legal status, martial law, Ministry of Defense of Ukraine.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Ковальчук Тетяна Станіславівна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми: З початку повномасштабного вторгнення Кабінету Міністрів України як вищому органу у системі виконавчої влади потрібно було швидко реагувати на зміни, коли всі були в панічному стані та не знали, що робити, Кабінет Міністрів України почав активну політику задля забезпечення сил безпеки та охорони України, розробку нової економічної політики яка також, в першу чергу, буде спрямована задля перемоги України. Саме через це дуже важливо зрозуміти адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України, щоб розуміти який великий внесок під час такої скрутної ситуації в країні вносить вищий орган у системі виконавчої влади.

Метою дослідження є вивчення елементів адміністративно-правового статусу Кабінету Міністрів України під час режиму воєнного стану, аналіз пріоритетів діяльності Уряду, розгляд важливості саме такого підходу діяльності, розуміння ролі та функцій Кабінету Міністрів України під час воєнного стану.

Розгляд основного матеріалу. Кабінет Міністрів України (далі-КМУ) є вищим органом у системі виконавчої влади і очолює цю систему. Він здійснює виконавчу владу як і безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи, координуючи та контролюючи діяльність цих органів. [1]

Якщо розглядати завдання КМУ як елемент адміністративно-правового статусу, використовуючи Закон України “Про Кабінет Міністрів України”, ми можемо розглянути основні завдання, такі як: забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України; здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави; виконання Конституції та законів України; актів Президента України, вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини

та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; забезпечення проведення бюджетної, фінансової, податкової політики; політики у сферах праці та зайнятості населення; соціального захисту; охорони здоров'я, тощо.

Україна зараз перебуває в стані повномасштабного вторгнення зі сторони Російської Федерації, тому виконувати виконавчу владу КМУ доволі важко.

З початку повномасштабної війни КМУ мало багато роботи, так як саме КМУ забезпечує виконання законів України та може уточнити та роз'яснити підзаконними актами життя у воєнний час.

Перші напрямки політики КМУ під час воєнного стану в Україні було адміністративне регулювання воєнного стану, регулювання економіки та соціальне забезпечення. [3]

Адміністративне регулювання воєнного стану відображалось у встановленні механізмів взаємодії та координації між органами державної влади та військовим командуванням. Також було здійснено посилення охорони об'єктів критичної інфраструктури, розширено мережу бомбосховищ та підготовлено плани евакуації населення з небезпечних зон країни. Уряд також вирішив питання дозволу цивільним громадянам використовувати вогнепальну зброю у самообороні проти армії РФ. Ці заходи були прийняті для підвищення безпеки та захисту громадян України під час воєнного стану. [4]

Розвиток оборонно-промислового комплексу, посилення стандартів безпеки у цивільному житті.

Політика економічного регулювання, в першу чергу, була направлена на забезпечення всім необхідним війська. Уряд дозволив замовникам купувати товари без використання систему "Прозоро" та не включати ці покупки до річного плану.[4] КМУ намагалось підтримувати та зберегти малий та середній бізнес, покращував інвестиційний клімат та всіма силами підтримувати українських виробників.

КМУ з самого початку почав процес визначення завданих збитків та відбудови. Він затвердив процедуру подання інформації про пошкоджену та знищену нерухомість. Особливу увагу зі сторони Уряду отримали об'єкти критичної, транспортної і соціальної інфраструктури, а також відновлення пошкодженого житла. Реалізація таких проектів допоможе бистріше українцям повернутися на деокуповані громади.

Уряд активно забезпечує підтримку населенню під час воєнного стану, надаючи їм соціальні пільги та допомогу. Ця допомога охоплює всіх громадян України, включаючи військовослужбовців та їх сім'ї. Наприклад, цивільне населення отримує допомогу у вигляді фінансової підтримки, медичної допомоги та інших видів соціальної допомоги. Водночас, військовослужбовці та їх родини також отримують спеціальні пільги та допомогу. Кабінет Міністрів України спрямовує значні зусилля на забезпечення необхідних ресурсів для

підтримки населення під час воєнного стану, щоб забезпечити їхню безпеку та добробут.

Звернути увагу потрібно ще на аспект прав свободи людини і громадянина в мовах воєнного стану в Україні.

Кабінет Міністрів України має завдання здійснювати забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану, цю політику він робить безпосередньо та за допомогою міністерств, інших центральних та місцевих органів системи виконавчої влади. Можна зазначити такі основні міністерства через які він здійснює забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні як Міністерство оборони (МО), Міністерство внутрішніх справ (МВС), Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерство соціальної політики (МСП), Міністерство у справах ветеранів, Міністерство охорони здоров'я України. [5]

Висновки. Кабінет Міністрів України займає важливу роль в організації діяльності під час режиму воєнного стану і в нього це вдало виходить. КМУ забезпечує воєнну безпеку, оборону по всій території України, захищає суверенітет і територіальну цілісність країни, надання соціальних пільг та послуг, відновлення публічного адміністрування та розмінування на деокупованих територіях, допомога внутрішньо-переселеним особам. Пріоритети діяльності Уряду були вибрані вдало та дійсно можна побачити як він запустив правильно оформлену систему організації діяльності інших органів.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про Кабінет Міністрів України", Проект Закону України від 10.01.2008 № 1312, *Відомості Верховної Ради України* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF10G00A?an=24>

2. Панфілов О.Є., А. Л. Калімбет "Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України: характеристика поняття та змісту" 2021 рік URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v2_2021/17.pdf

3. Єлизавета Доронцева, "Державне регулювання під час війни: як Кабінет Міністрів України адаптував економіку до воєнного стану" 1 Липня 2022 URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-kabinet-ministriv-ukrayiny-adaptuvav-ekonomiku-do-voyennogo-stanu>

4. Махмурова-Дишлюк О. П., Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України в аспекті забезпечення прав свободи людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні, *SSN 2307-1745 Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2024 № 67
URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc67/5.pdf>

5. Регламент Кабінету Міністрів України, Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950, URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/86470730>

Ключові слова: Кабінет Міністрів України, завдання, воєнний стан, захист

Key words: Cabinet of Ministers of Ukraine, objective, martial law, protection.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панфілов О.Є.

Ковбасюк Владислав Олександрович

студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Державна податкова служба України є одним із ключових органів державного управління, відповідальних за здійснення державної політики у сфері оподаткування. Адміністративно-правовий статус цього органу визначається рядом законодавчих актів, які надають йому певні повноваження та обов'язки. Державна податкова служба України є ключовим органом в системі державного управління, відповідальним за збір податків та забезпечення фінансової стабільності держави. Однією з важливих аспектів її діяльності є адміністративно-правовий статус, який визначає її повноваження, права та обов'язки.

В історико-правовому шляху розвитку адміністративно-правового статусу державної податкової служби України доцільно виділити певні етапи. На протязі всього періоду функціонування перелік прав та функцій державної податкової служби розширювався, що частково було досить виправданими кроками у процесі наведення порядку у сфері справляння податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету. Але ці дії мали на меті досягнення виключно фіскальної складової податкових правовідносин, оминаючи не менш важливі функції, як, наприклад, стимулювання виробництва та підтримання саме національного виробника [4, с. 82-88].

Основними завданнями Державної податкової служби України є реалізація та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо державної податкової політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом

спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону [1, с. 13-14].

Державна податкова служба України займає важливе місце у системі державного управління, оскільки від неї залежить ефективність фінансової політики держави. Вона співпрацює з іншими органами влади, зокрема з Міністерством фінансів, Головним контрольно-ревізійним управлінням, правоохоронними органами тощо, для координації зусиль у сфері збирання податків та боротьби з податковими правопорушеннями.

Права податкової служби визначаються як можливості, якими володіє цей орган для виконання своїх функцій. Існують різні групи прав Державної податкової служби, які включають в себе різноманітні повноваження для забезпечення правильності нарахування та оплати податків, виконання вимог законодавства та здійснення контролю [3, с. 35-39].

Перша група прав пов'язана з проведенням планових та позапланових перевірок для перевірки правильності нарахування та своєчасності сплати податків, а також дотримання вимог законодавства. Ця група також включає контроль за дотриманням законодавства щодо обігу готівки та проведення готівкових розрахунків за товари та послуги, а також за наявністю ліцензій на певні види господарської діяльності.

Друга група прав включає в себе повноваження щодо контролю за дотриманням норм законодавства у сфері регулювання обігу готівки та проведення готівкових розрахунків, а також за наявністю необхідних документів, таких як державна реєстрація юридичних та фізичних осіб-підприємців, ліцензій та торгових патентів.

Третя група прав включає в себе право запитувати різноманітні документи та інформацію від платників податків, Національного банку України, інших фінансових установ, благодійних та неприбуткових організацій, органів, які відповідають за державну реєстрацію суб'єктів та видачу ліцензій, органів внутрішніх справ, реєстраційних органів, митниць, органів статистики, нотаріусів та інших.

Четверта група прав включає в себе можливість надавати відстрочення або розстрочення платежів або податкового боргу, а також ухвалювати рішення

про списання безнадійного боргу відповідно до закону, що відображає соціальний аспект податкових відносин.

П'ята група прав включає в себе можливість застосовувати заходи відповідальності до порушників податкового законодавства.

Шоста група прав впливає з основної функції органів Державної податкової служби і полягає в визначенні сум податкових та грошових зобов'язань платників податків відповідно до законодавства України.

Сьома група прав органів Державної податкової служби спрямована на забезпечення ефективної організації та роботи підрозділів податкової служби. Це включає у себе прийняття рішень щодо зміни основного місця обліку та переведення великих платників податків на облік у спеціалізовані відділи ДПС, а також зняття їх з обліку та перенесення до інших підрозділів ДПС. Органи ДПС мають право використовувати службові засоби зв'язку, які належать платникам податків, за їх згодою або згодою посадових осіб цих платників, а також залучати фахівців, експертів та перекладачів за потреби [2, с. 279-281].

Восьма група прав включає можливість надавати інформацію з Державного реєстру фізичних осіб платників податків іншим органам державної влади та органам фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до закону.

Дев'ята група прав органів ДПС включає право звертатися до суду в передбачених законом випадках.

Адміністративно-правовий статус Державної податкової служби України визначається комплексом законодавчих актів, які надають їй повноваження та обов'язки у сфері збирання податків. Цей орган здійснює важливі функції у системі державного управління, сприяючи забезпеченню стабільності фінансової системи країни та розвитку економіки [3, с. 35-39].

Отже, адміністративно-правовий статус Державної податкової служби України визначається законодавством та нормативно-правовими актами, що надає їй широкі повноваження у сфері податкового контролю та регулювання податкових відносин. Важливо, щоб вона діяла в межах закону та

забезпечувала захист прав суб'єктів господарювання, зберігаючи при цьому ефективність та прозорість своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Вагонова О. Г., Горпинич О. В., Чорнобаєв В. В. Організація діяльності органів державної влади: навч. посіб. М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». Д. : НТУ «ДП», 2019. 77 с.
2. Оксін В. Ю. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації у сфері місцевого розвитку в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 7. С. 279–281.
3. Слаблюк Н.С. Адміністративно-правовий статус та особливості трансформації діяльності Державної податкової служби України : дис д-ра філос. Одеса, 2023. 245 с.
4. Теремецький, В. І. Особливості адміністративно-правового статусу Державної податкової служби України. Право і безпека. 2012. № 2 (44). С. 82-88.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт публічної адміністрації, повноваження.

Keywords: administrative and legal status, subject of public administration, powers.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Конон Ярослава Валентинівна

студентка 2 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

РЕКОМЕНДАЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Згідно із ст. 125 Конституції України, адміністративні суди діють з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин [1]. З метою гарантування особам, чиї права або свободи були порушені, дотримання у здійсненні правосуддя засад адміністративного судочинства, перелік яких визначений у Кодексі адміністративного судочинства України, судам надається можливість застосування «дискреції».

Зважаючи на те, що чинне законодавство України станом на сьогодні не надає офіційного тлумачення поняття судової дискреції, для надання дефініції цього поняття у зазначеній галузі, виникає потреба звернутись до досліджень науковців юридичної сфери.

Так О.Л. Жильцов дійшов висновку, що дискреція органів судової влади є тотожним до поняття «судового розсуду» [2, с. 10]. Таким чином, дискреційними

повноваженнями судових органів можна назвати певну сукупність прав та обов'язків, що надають суб'єкту судової влади можливість обрати на власний розсуд одне з декількох, врегульованих законом та слухних до його вимог, рішень, що відповідає принципам здійснення правосуддя.

Проблемою, що впливає зі змісту суддівського розсуду (дискреції), є невизначеність та абстрактність міри і ступеню свободи у правозастосовній діяльності в адміністративному судочинстві [3, с. 34-35; 4, с. 269-270]. Потрібно зазначити, що в ч.3 ст.6 Закону України «Про адміністративну процедуру» наведений перелік умов, згідно до яких здійснення дискреційного повноваження можна вважати законним [5]. Проте, ця норма регулює застосування інструменту здійснення владних повноважень адміністративними органами, тому постає питання чи є доречним використовувати дані законодавчі положення стосовно питань дискреції адміністративних судів.

І.М. Білий зазначає, що судова практика є основним джерелом доктрини дискреційних повноважень [6, с. 412]. Якщо брати до уваги практику Верховного Суду, то згідно постанови ВС у справі № 716/1224/19 [11], рішення, які ухвалює суд із застосуванням дискреції, повинні відповідати принципам справедливого суду та здійснення правосуддя відповідно до принципу верховенства права. В такому разі, можна зробити висновок, що міра і ступінь свободи при здійсненні дискреційних повноважень суду, певним чином залежить від інтерпретації суб'єктом судової влади цього конституційного принципу. Оце цитата суду «Дискреційні повноваження суду повинні відповідати принципу верховенства права з обов'язковим обґрунтуванням обраного рішення у процесуальному документі суду».

Також важливо вказати, що щодо визначення вимог до реалізації дискреційних повноважень адміністративного суду можуть слугувати положення міжнародних юрисдикційних установ [4, с. 270]. Так, стандарти й рекомендації Ради Європи спрямовані на забезпечення права на справедливий суд, яке визначене у ст.7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7], та дотримання в адміністративному судочинстві принципу верховенства права, закріпленого Конституцією України[1].

Рекомендація (2007)7 Ради Європи конкретизує принципи належної адміністрації. Хоча ці засади й стосуються органів виконавчої влади, за відсутності вичерпної нормативної бази щодо дискреційних повноважень адміністративного судочинства у національному законодавстві, зазначені принципи не суперечать конституційним принципам держави і загальним засадам права та розкривають зміст подібного інструменту, тому на даному етапі можуть бути використані для характеристики явища судової дискреції (як і деякі інші Рекомендації далі). Згідно з Рекомендацією (2007)7, у здійсненні своїх рішень органи влади повинні керуватись принципами законності, рівності,

неупередженості, пропорційності, правової визначеності, вчинення дії в розумний строк, прозорості тощо [8].

Резолюція (77) 31 Ради Європи була першою із низки рекомендацій, які були прийняті з метою покращення адміністративного законодавства. В самому документі міститься перелік принципів, застосування яких повинно виконуватись при здійсненні владних повноважень, що впливають на права та свободи інших суб'єктів адміністративних правовідносин. Засадами, що визначені в Резолюції (77) 31 є:

- 1) Доступ до інформації (Access to information);
- 2) Визнання мотивів (Statement of reasons);
- 3) Допомога та представництво (Assistance and representation);
- 4) Право бути вислуханим (Right to be heard);
- 5) Показання засобів захисту (Indication of remedies) [9].

Рекомендація R(80)2 Ради Європи дає визначення терміну «discretionary power», але розкриває його зміст лише з боку розсуду адміністративного органу влади («administrative authority»). Визначені в цій Рекомендації засади та мета діяльності суб'єктів, що мають дискреційні повноваження, можуть створити підґрунтя для створення чітко визначеної законодавчої бази для регулювання судового розсуду в адміністративному судочинстві [10]. Втім, в будь-якому випадку будуть існувати суб'єктивні межі дискреції, тому «...кінцевий результат здійснення судом своїх дискреційних повноважень (тобто дискреційне рішення) значною мірою залежить від правосвідомості судді, оскільки саме вона визначає сприйняття суддею наявності дискреційних повноважень, способів та меж їхньої реалізації...» [4, с. 270].

Отже, можна зробити висновок, що дискреція (суддівський розсуд) є дуже складним та комплексним інструментом правозастосовної діяльності адміністративного судочинства та судоустрою в цілому. Актуальним є питання чи можливо врегулювати цей засіб здійснення правосуддя повною мірою, дотримуючись принципу правової визначеності. В такому разі від методу регулювання буде вимагатись контроль над правосвідомістю та логікою оцінки правових завдань суб'єктів судочинства. Зокрема, виокремлення чіткого

алгоритму застосування дискреційних повноважень в адміністративному судочинстві може стати одним із способів боротьби із свавіллям у суді.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Жильцов О.Л. Поняття і підстави судової дискреції. *Юридичний бюлетень*. 2017. №4. С. 8-17.
3. Міхайліна Т.В. Проблеми правозастосовчої дискреції в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 34-36.
4. Коренев А.О. Судова дискреція в адміністративному судочинстві: поняття та зміст. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне законодавство»*. 2022. №12. С. 268-271. doi: 10.24144/2788-6018.2022.05.49
5. Закон України «Про адміністративну процедуру»: Закон від 17.02.2022 № 2073-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №15. ст. 50.
6. Білий І.М. Дискреційні повноваження адміністративного суду: деякі аспекти розуміння та реалізації. *Науковий вісник Ужгородського*

Національного Університету. 2023. №80 (1). С. 411-417. doi: 10.24144/2307-3322.2023.80.1.61

7. Закон України «Про судоустрій та статус суддів»: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. №31. ст. 545.
8. Recommendation CM/Rec(2007)7 on good administration. URL: <https://rm.coe.int/16807096b9>
9. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>
10. Recommendation No R (80) 2 concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>
11. Постанова Верховного Суду від 13 серпня 2020 року у справі № 716/1224/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91063744>.

Ключові слова: дискреція, адміністративне судочинство, суддівський розсуд, рекомендації Ради Європи, вимоги до реалізації дискреційних повноважень адміністративного суду.

Key words: discretion, administrative proceedings, judicial discretion, Council of Europe Committee of Ministers` recommendations, requirements for the exercise of discretionary powers of the administrative court.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В.І.

Кошуцька Орина Олександрівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В період становлення інформаційного суспільства важливість досліджень проблем адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні визначається зростаючою потребою у забезпеченні інформаційної безпеки особи, суспільства і держави. Окрім цього, на сьогоднішній день, в умовах загострення військово-політичної ситуації внаслідок військової та інформаційної агресії з боку Російської Федерації, Україна змушена і зобов'язана як ніколи застосовувати заходи для підвищення рівня інформаційної безпеки.

І хоча запровадження певних обмежень щодо реалізації права на інформацію у воєнний час є законодавчо виправданим, зважаючи на численні інформаційні атаки з боку держави-агресора та безконтрольне поширення інформації, яка не підлягає оприлюдненню у воєнний час, важливим є

збереження відносної рівноваги між «інтересами національної безпеки» і «правом на свободу слова».

Поміж вчених-юристів існує безліч точок зору щодо визначення поняття адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ. Як зазначає К.Примаков, доцільним є таке визначення: «адміністративно-правове регулювання діяльності ЗМІ – це діяльність органів державної влади, яка спрямована на впорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин, що виникають у сфері масової інформації, за допомогою адміністративно-правових засобів» [2, с.147]. Метою адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні в умовах воєнного стану є забезпечення національної безпеки шляхом управління інформаційним простором, захист державного суверенітету та територіальної цілісності країни.

Правовими основами адміністративно-правового регулювання діяльності ЗМІ в Україні є, зокрема: Конституція України (ст. 32, 34), Закони України «Про інформацію», «Про медіа», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну», міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інші нормативно-правові акти.

Адміністративно-правове регулювання у сфері масової інформації в Україні потрібно розглядати як певну цілісну систему, до складу якої, на думку І.Гриця та К.Примакова, належать такі елементи: об'єкт, суб'єкт, відносини між суб'єктами з приводу адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні, метод та засоби регулювання таких відносин [2, с.27].

Об'єктом адміністративно-правового регулювання виступають ЗМІ. Посилаючись на законодавче визначення: «засіб масової інформації – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою» [3].

Суб'єктами такого регулювання виступають держава в особі різноманітних органів державної влади (загальні та спеціальні), фізичні та юридичні особи як безпосередні учасники, носії суб'єктивних прав і юридичних обов'язків [2, с.29].

Загальними суб'єктами адміністративно-правового регулювання у сфері масової інформації в Україні є: Верховна Рада України, що визначає засади інформаційної політики шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів; Президент України, який відповідно до Конституції: «є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина»[1]; Кабінет Міністрів України, як зазначає К. Шустрова: «забезпечує проведення державної політики

в інформаційній сфері, спрямовує і координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади у цій сфері»[3].

Як зазначає К. Примаков, доцільно віднести до загальних суб'єктів Раду національної безпеки України, роль якої в цій системі помітно зросла в умовах дії воєнного стану. Основними складовими компетенції Ради наразі є збереження, конфіденційності та використання інформації в інтересах національної безпеки України, визначення потенційних і реальних загроз національним інтересам України в інформаційній сфері [3].

До спеціальних суб'єктів можна віднести:

1. Міністерства та відомства. Міністерство інформаційної політики України – забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах інформаційного суверенітету України, державного іномовлення та інформаційної безпеки [5]. У ст. 125 ЗУ «Про медіа» зазначено, що: «з моменту визнання Верховною Радою України певної держави державою-агресором (державою-окупантом) та протягом п'яти років з дня прийняття Верховною Радою України рішення про скасування такого статусу Міністерство оборони України отримало право створювати друковані та онлайн-медіа, а також бути засновником (учасником) однієї юридичної особи, що може надавати сервіси одного лінійного аудіовізуального медіа і одного лінійного аудіального медіа»[4].

2. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, яка посиляючись на Закон України «Про медіа»: є «конституційним, постійно діючим колегіальним державним органом, бере участь у розробці та реалізації державної політики у сфері медіа» [4]. З введенням воєнного стану до повноважень Ради було додано повноваження щодо регулювання діяльності у сфері медіа на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях [4].

3. Державний комітет України з телебачення та радіомовлення

В ЗУ «Про Медіа» визначено, що: «він є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику зокрема також в інформаційній та видавничій сфері» [6].

К. Шустрова зазначає, що: «великий вплив на сферу державної політики мають комітети Верховної Ради України, як органи Верховної Ради України, які утворюється з числа народ- них депутатів України для здійснення окремих напрямів законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій» [7].

Хоча станом на зараз в Україні діє багато законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють сферу масової інформації, з урахуванням введення воєнного стану і досі виникають спірні питання щодо адміністративно-правового регулювання, але все ж таки головна проблема полягає в стрімкому розвитку інформаційної сфери та збільшенні впливу ЗМІ на свідомість людини, що особливо знаходить своє вираження в умовах інформаційної війни.

Саме тому законодавство потребує модернізації, оновлення та пристосування до реалій сьогодення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р.
2. Примаков К. Поняття та ознаки адміністративно-правового регулювання усфері масової інформації в Україні. Київ, 2016. № 11. С. 145–152.
3. Примаков К., Грицай І. Адміністративно-правові основи у сфері регулювання засобів масової інформації: монографія. Київ, 2018. 356 с.
4. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-ІХ : станом на 11 лют. 2024 р.
5. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України : Постанова Каб. Міністрів України від 14.01.2015 р. № 2 : станом на 20 берез. 2018р.
6. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : Постанова Каб. Міністрів України від 13.08.2014 р. № 341 : станом на 30 січ. 2024 р.
7. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995 № 116/95- ВР.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, засіб масової інформації, воєнний стан, інформаційна сфера, національна безпека.

Key words: administrative and legal regulation, mass media, martial law, informationsphere, national security.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Кутас Ангеліна Павлівна

студентка 2 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Проблеми протидії корупції в Україні залишаються актуальними і на теперішній час, оскільки корупція як явище має системний характер і негативно впливає на розвиток країни, підриваючи довіру громадян до владних структур та загрожуючи демократичним цінностям. Корупція залишається однією з основних перешкод на шляху реформ та розвитку демократичних інститутів в Україні.

Сьогодні національне законодавство містить ряд нормативних актів, які передбачають механізми запобігання корупції основними з яких є Кодекс України про адміністративні правопорушення [1], Закон України «Про державну

службу» [2], Закон України «Про запобігання корупції» [3], Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [4], Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [5] та інші.

У зв'язку з бажанням України приєднатися до Європейського Союзу, країна має адаптувати свою правову систему до європейських стандартів. Одним з таких стандартів ЄС є боротьба з корупцією. У цьому контексті Україна прийняла та ратифікувала ряд міжнародних конвенцій, які націлені на запобігання корупції в різних сферах суспільного життя. Ці конвенції включають Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією та Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією. Ці міжнародні документи свідчать про зобов'язання України впроваджувати міжнародні стандарти щодо запобігання та припинення корупції, що є важливим кроком у шляху до європейської інтеграції.

В Законі України «Про запобігання корупції» зазначається таке визначення поняття корупція: «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3]. Це визначення відповідає тлумаченню корупції у зазначених міжнародних актах.

Корупція є глобальним явищем, яке виявляється в різних сферах суспільства та має різноманітні форми та прояви. Науковці виділяють окремі види та стадії даного поняття [7]. Як не дивно, найбільш поширеним видом є корупція в органах державної влади. Це зумовлено в першу чергу недосконалістю чинного законодавства, дублювання функцій між органами влади, а також прогалини в законодавстві створюють сприятливі умови для виникнення корупційних схем та безкарності корупціонерів. Крім того, недостатній рівень заробітної плати в державних установах часто створює стимули для посадових осіб приймати хабарі або зловживати своїм становищем. Боротьба з корупцією в органах державної влади вимагає комплексного підходу, який охоплює удосконалення законодавства, підвищення ефективності контролю та нагляду за владними структурами, підвищення рівня певних вимог щодо зайняття відповідних посад та відповідальності посадових осіб, а також забезпечити реалізацію принципу прозорості до діяльності владних органів.

Закон України «Про правотворчу діяльність» вже передбачає певні елементи удосконалення законодавства, зокрема в ст. 44 зазначається, що проекти нормативних актів підлягають обов'язковій перевірці щодо

відповідності нормам ЄС та ряду експертиз, серед яких є антикорупційна експертиза [6]. Дана норма допоможе запобігти створенню неякісних нормативних актів у відповідній сфері. І хоча проведення антикорупційна експертиза нормативних актів передбачалась і раніше в чинному законодавстві, її встановлення на рівні закону має підвищити її значення та ефективність як антикорупційного інструменту.

Ще однією підставою виникнення корупції є складність процесу надання адміністративних послуг, це зумовлено достатньою розгалуженістю органів державної влади. Зокрема, умови для вимагання хабарів чи використання власних впливових зв'язків для отримання швидшого чи привілейованого обслуговування. Сьогодні ж ця проблема набирає особливої актуальності, через впровадження проєкту «Цифрова держава», тобто даний перехід може вирішити частину цих проблем. Цифрові технології можуть спростити та автоматизувати процес надання адміністративних послуг, зменшити кількість необхідних контактів з державними службами та скоротити час на їх отримання. Це може зробити процес більш прозорим, доступним та швидким для громадян. Однак, важливо враховувати, що перехід до цифрової держави також може викликати нові виклики та ризики. Наприклад, можуть виникнути проблеми з безпекою даних, недостатнім доступом до цифрових технологій для всіх верств населення, а також можливість створення нових форм корупції, пов'язаних зі зловживанням цифровими системами. Отже, для успішного впровадження проєкту «Цифрова держава» необхідно проводити не лише технічні та організаційні заходи, але й забезпечувати ефективний моніторинг та контроль за його реалізацією, враховуючи можливі ризики та вплив на корупцію.

Оскільки корупція є комплексною проблемою, система протидії корупції повинна мати міжгалузевий характер [7]. Це означає, що вона повинна охоплювати різні сектори суспільства та взаємодіяти з різними органами влади, громадськими організаціями, приватним сектором та іншими зацікавленими сторонами.

В першу чергу варто допрацювати вже наявні прогалини в законодавстві, та не допускати створення неякісних норм. Наступною складовою цієї системи є інститути. Сьогодні діють чи мало спеціалізованих органів та установ, які відповідають за розслідування корупційних правопорушень, варто переглянути наскільки дієвими є їхня діяльність і самі функції, які на них покладаються, щоб запобігти можливим дублюванням. Важливе місце в системі протидії корупції посідає правосвідомість громадян. Проведення освітніх кампаній та тренінгів для громадян зі питань протидії корупції, підвищення рівня правової культури,

допоможуть громадянам краще розуміти свої права та обов'язки в кожній з сфер, що своєю чергою буде обмежувати певну сферу діяльності корупції.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n41> (дата звернення 01.04.2024).
4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Дата оновлення: 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20> (дата звернення 01.04.2024).
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року. № 1698-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення 01.04.2024).
6. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. Дата оновлення: 24.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n518> (дата звернення 01.04.2024).
7. Уткіна М. С., Бондаренко О. С. Адміністративно-правові засади протидії корупції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Вип. 35. С. 19–24.

Ключові слова: корупція, органи державної влади, протидія корупції, системне явище.
Key words: corruption, state authorities, anti-corruption, systemic phenomenon.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р.В.

Кучеренко Яна Андріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ПІД ЧАС РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми. У зв'язку з впровадженням в Україні воєнного стану змінилась не тільки політика держави, а й внутрішня структура країни загалом. Усі владні структури скорегували свої напрями впливу насамперед на захист та безпеку життя громадян, цивільний захист та оборону держави, насамперед на територіях, які під загрозою окупації, а також інших регіонів задля

масштабнішого регулювання безпеки у внутрішній структурі механізму держави. Так і виникли спеціальні владні органи – військові адміністрації, які мають на меті свій захист прав та інтересів громадян у період збройної агресії на території України.

Метою дослідження є аналіз діяльності та мети створення військових адміністрацій, як спеціальних органів влади, які створюються саме під час воєнного стану та діють у межах своєї компетенції задля забезпечення суспільного порядку в державі та корегуванні незвичних ситуацій, які можуть виникати під час дії воєнного стану.

Розгляд основного матеріалу. Діяльність публічного управління має велику низку специфічних факторів, які завжди були важливими для ефективного його функціонування, влада безперервно намагалася запобігти проблемам, які виникали під час діяльності публічних адміністрацій. Під час запровадження воєнного стану на території України, від 24 лютого 2022 року, публічні адміністрації були вимушені прийняти виклик, поштовх щодо ще більшого вдосконалення управлінської діяльності в Україні, оскільки щоб протистояти загрозі ззовні потрібно злагоджено побудувати все всередині держави.

Відповідно до нового основного закону України, який був створений під час воєнного стану «Про правовий режим воєнного стану», а саме статті 4, на територіях, де введено воєнний стан, задля забезпечення дії законодавства України, цивільного захисту, оборони населених пунктів, забезпечення громадського порядку, захисту прав громадян - були створені військові адміністрації. Це тимчасові державні органи, які створюються за участі військовослужбовців, служби цивільного захисту, начальницького складу та суб'єктів правоохоронних органів. Вони утворюються в межах населених пунктів, їх очолює начальник, який призначається та звільняється Президентом України [1].

Військові адміністрації не виконують повноваження органів місцевого самоврядування, вони мають свої функції і покликані насамперед забезпечувати захист та безпеку громадян відповідного населеного пункту. Згідно з цим, органи місцевого самоврядування і далі продовжують здійснювати свою діяльність, надану їм Конституцією та законами України, співпрацюють з військовими адміністраціями та військовим командуванням, надають їм потрібну інформацію та за потреби можуть здійснювати перерозподіл певних повноважень тощо [2, ст. 70].

Від 24 лютого 2022 року Указом Президента України було утворено 24 обласні військові організації, Київську та районні адміністрації. Згодом було утворено військові адміністрації в окремих населених пунктах різних областей [3, ст. 48]. По суті. Було утворено нову модель управління на рівні місцевої влади, не кардинально змінюючи повноваження обласних адміністрацій, але

доповнюючи їх роботу новими засобами впливу на суспільство у сучасних умовах.

Військові адміністрації як суб'єкти органів державної влади в окремих населених пунктах виконують важливі функції, найголовнішими з яких є:

- 1) захист державного суверенітету;
- 2) забезпечення конституційного ладу в Україні;
- 3) безпеку територіальної цілісності держави;
- 4) забезпечення дії законів України на певних територіях, які їм підпорядковуються;
- 5) захист від посягань з боку окремих терористичних груп, організацій та держави;
- 6) забезпечення взаємодії з органами місцевої влади
- 7) реалізація повноважень, якими вони наділені, у повному обсязі тощо.

Усі ці напрями діяльності є головною сферою відання військових адміністрацій, також існує ще безліч інших, але ці потребують окремої уваги та зосередження.

Спеціальними функціями наділені військові адміністрації розміщені на прифронтових, де окупованих територіях, де головною задачею є досягнення та закріплення успіху воєнних дій та їх результатів, а також поновлення державної влади, забезпечення першим необхідним жителів певної місцевості, відновлення пошкодженої інфраструктури, допомога діяльності гуманітарної допомоги, сприяння знищення небезпечних вибухових пристроїв на території, убезпечення населеного пункту для подальшого перебування там людей тощо [4].

Висновки. Військові адміністрації є важливим суб'єктом владних повноважень в умовах воєнного стану, оскільки їх склад налічує велику кількість висококваліфікованих спеціалістів щодо умов війни та правил дій під час збройного конфлікту. За допомогою професійного досвіду та стратегії реалізуються функції задля забезпечення стабільності у системі публічної влади та злагоджено виконуються всі завдання, що пов'язані з пристосуванням до сьогоденних умов воєнного стану. Ці адміністрації стали новою моделлю органів влади, але під час збройної агресії це було необхідним кроком, оскільки кожне місто під загрозою знищення і щоб зменшити ризики та удосконалити методи захисту було утворено спеціальні органи, які мають відповідні

повноваження та спеціалізуються у сфері застосування принципів і методів військової справи.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 №2259-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Миколук А. В. "Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану." *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Ст. 67-73. URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/205/192>
3. Дуліба Є. "Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану." *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Ст. 46-55. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1495>
4. Військові-цивільні та військові адміністрації як суб'єкти публічного управління: завдання та функції. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/viiskovo-tsyvilni-ta-viiskovi-administratsii-iak-sub-iekty-publichnoho-upravlinnia-zavdannia-ta-funktsii/>

Ключові слова: військові адміністрації, воєнний стан, повноваження, органи місцевого самоврядування.

Key words: military administrations, martial law, powers, local self-government bodies.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панфілов О.Є.

Ліхачова Тетяна Анатоліївна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У перші місяці повномасштабного російського вторгнення в Україну державна служба України швидко перейшла в надзвичайний режим шляхом переміщення, запровадження більш гнучких практик роботи та прискорення прийняття рішень. Але найвизначнішим досягненням державної служби стала її робота у сфері євроінтеграції. Вже через чотири дні після введення правового режиму воєнного стану, Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу. Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляйєн у квітні 2022 року передала Україні анкету, яка є невід'ємною частиною процесу членства, а вже наступного місяця державна служба України за підтримки експертного

середовища країни та громадянського суспільства офіційно подала відповідь [1].

Адаптація державної служби до вимог європейських стандартів є вкрай акутальним напрямом, адже саме державній службі потрібно буде «завоювати мир» після того, як армія виграє війну на полі бою. Це особливо важливо для шляху України до Європейського Союзу, відновлення та реконструкції країни. Таким чином, статус кандидата на членство в Європейському Союзі відкриває нові можливості, але й вимагає великої роботи над гармонізацією законодавства.

Не дивлячись на особливості державної служби в кожній з країн-членів, Європейський Союз вимагає від країн членів дотримання базових принципів у цій галузі. Проаналізувавши принципи державної служби у Європейському Союзі і в Україні, неможливо не помітити їх подібність. Так, до принципів державної служби, якими повинні керуватися державні службовці Європейського Союзу відносять: відданість Європейському Союзу та його громадянам, цілісність, об'єктивність, повагу до інших, прозорість [2]. Таким чином, державні службовці повинні усвідомлювати, що інститути Союзу існують для того, щоб служити інтересам Союзу та його громадянам, не повинні брати на себе будь-які фінансові чи інші зобов'язання, які можуть вплинути на них під час виконання ними своїх функцій, повинні вживати заходів для уникнення конфлікту інтересів, бути неупередженими, поводитися з повагою один до одного та до громадян, тощо.

В свою чергу, у ст. 4 Закону України «Про державну службу» визначаються такі принципи державної служби, як: верховенства права, законності, професіоналізму, патріотизму, доброчесності, ефективності, забезпечення рівного доступу до державної служби, політичної неупередженості, прозорості та стабільності [3]. На жаль, наразі існують проблеми, пов'язані з реалізацією принципів державної служби в Україні, зокрема це корупція, яка залишається серйозною проблемою в українській державній службі, незважаючи на запровадження антикорупційних заходів; недостатня прозорість у прийнятті рішень та відсутність відкритості у роботі державних установ; зміни у владі, які можуть впливати на стабільність та ефективність роботи державних служб; негативне сприйняття державної служби загалом, оскільки бюджету України важко покривати соціальні виплати під час війни, і низькі зарплати в державному секторі ще більше скоротилися - як наслідок, міністерствам не вистачає кадрів.

Крім того, з точки зору європейських стандартів, українській державній службі бракує міцної традиції формування політики, через що багато громадян не відчувають себе причетними до появи або впровадження політики, яка повинна принести їм користь, сприяючи зниженню рівня довіри. В аспекті євроінтеграції, державним службовцям бракує достатніх знань про офіційні процедури Європейського Союзу, що може значно перешкодити процесу підготовки України до вступу в Європейський Союз. Тому державним

службовцям потрібно буде знати, як налаштувати власні офіційні процеси, правильно сформулювати листування та оволодіти іншими відповідними навичками. Державній службі потрібні компетентні фахівці, державна служба має бути професійною, має бути кадровий резерв, система розвитку, прозора процедура пошуку, найму та адаптації, узгоджені всі повноваження між рівнями. З огляду на це, Європейський Союз і Україна мали б запровадити комплексну стратегію підтримки державної служби країни.

Беззаперечно, і реформа державної служби України в контексті євроінтеграції є ключовою складовою процесу при наближенні країни до стандартів Європейського Союзу. Але у Звіті Європейської комісії стосовно можливості розпочати переговори про вступ України до Європейського Союзу, було зазначено, що «Незважаючи на те, що українська державна адміністрація довела свою стійкість під час повномасштабного вторгнення, реформа сповільнилася або зупинилася в ряді секторів, зокрема у сфері найму та відбору на основі заслуг, класифікації посад і реформи заробітної плати, а також розгортання інформаційної системи управління персоналом»[4].

Отже, надалі реформування державної служби, має здійснюватись за трьома напрямками: а) реформа системи оплати праці державних службовців; б) процедура відбору на державну службу; в) цифровізація управління державною службою та людськими ресурсами.

Підсумовуючи вищезазначене, треба знов наголосити, що удосконалення державної служби має важливе значення для прагнення України приєднатися до Європейського Союзу та забезпечити ефективне та професійне державне управління. Наразі Україна активно працює над реформуванням державної служби, щоб привести її до європейських стандартів і наблизитися до членства в ЄС Європейського Союзу а кандидатура України на вступ до Європейського Союзу у 2022 році ще більше прискорила реформаторські зусилля. Водночас в Україні є певні практики, які ще потребують вдосконалення для досягнення європейських стандартів у сфері державної служби. Наприклад, зменшення політичного впливу на державну службу на практиці, створення ефективної системи управління персоналом, забезпечення достатньої кількості кваліфікованих, мотивованих, високоморальних кадрів, реформування оплати праці державних службовців і покращення іміджу державних службовців у суспільстві. Беззаперечно, реформування державної служби це складний і багатогранний процес, який потребує багато часу та зусиль, а вивчення досвіду Європейського Союзу в цьому аспекті є цінним, оскільки він підтримує високі стандарти державної служби, включаючи незалежність, ефективність, професіоналізм, прозорість, відкритість та повагу до прав людини.

Список використаних джерел

1. Президент під час розмови з Урсулою фон дер Ляен. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL:

<https://www.president.gov.ua/news/otrimannya-ukrayinoyu-statusu-kandidata-nachlenstvo-v-yes-m-74933> (дата звернення: 29.03.2024).

2. Public service principles for the EU civil service. European Ombudsman. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/document/en/11650> (дата звернення: 29.03.2024).

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 29.03.2024).

4. Key findings of the 2023 Report on Ukraine. European Commission Official Website. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_23_5631 (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: європейські стандарти державної служби, законодавство ЄС, державна служба, євроінтеграція, реформа державної служби.

Key words: European civil service standards, EU legislation, civil service, European integration, civil service reform.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Логвінов Максим Михайлович

студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХІД ПРАВОТВОРЧОЇ ПРОЦЕДУРИ: ЧИННІСТЬ ТА ВВЕДЕННЯ В ДІЮ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТУ

Питання урегулювання правотворчої діяльності було вирішено Законом України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року. Прийняття даного закону було необхідним через відсутність узгодженого законодавчого підходу в Україні до визначення різновидів нормативно-правових актів, їхньої юридичної сили та ієрархії, а також процедур їх набуття чинності, дії та припинення. Питання врегулювання конфліктів та усунення прогалин у застосуванні нормативно-правових актів вважається розробниками закону основою для вирішення протиріч у правозастосуванні, що часто призводить до порушень прав і свобод громадян.

Закон було прийнято з метою організації процесу правотворчості в Україні, сприяння взаємодії між учасниками правотворчості у підготовці нормативно-правових актів, а також контролю за їх виконанням, впровадження можливості участі громадянського суспільства у формуванні законодавства та підвищення якості законів України, крім того визначає правові та організаційні принципи правотворчості, суб'єктів цього процесу. Новелою є нормативне закріплення ієрархії нормативно-правових актів.

У Розділі XIV прикінцевих положень Закону вказано, що він набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через

один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [1].

Таким чином виникає розбіжність у розумінні поняття «чинність», яке характерне для набрання нормативно-правовим актом або актом індивідуальної дії законної сили та у розумінні поняття «введення в дію», що є поняттям, яке не має законодавчого закріплення та викликає певну правову невизначеність у розумінні коли ж саме нормативно-правовий акт набирає законної сили.

Звернемося до тлумачного словника української мови, який зазначає, що набирати (набрати, набувати, набути) чинності – ставати законним, чинним [2]. Введення в дію є стійкою словосполучкою, що означає початок застосування чогось [3]. Отже, можна говорити про певну синонімічність цих двох понять, проте проаналізуємо законодавче закріплення цих понять. Зокрема, у статті 49 Закону України «Про правотворчу діяльність» зазначено, що нормативно-правовий акт набирає чинності у порядку та строк (термін), визначені Конституцією України та (або) законом, але не раніше дня його опублікування, крім випадку, передбаченого частиною третьою цієї статті. Закон України набирає чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Щодо введення окремо в дію закону, можна привести у приклад Закон України «Про правотворчу діяльність» та Закон України «Про запобігання корупції». В цих законах набрання чинності закону та введення в дію має різні часові значення. Виникає питання, чи правомірна така тенденція і чим вона викликана.

Конституційний Суд України у Рішенні від 6 жовтня 2010 р. № 21рп/2010 зазначив, що «законодавець, враховуючи різні обставини, може встановити - іншу дату введення закону в дію». У цьому контексті Конституційний Суд України вважає, що положення частини п'ятої статті 94 Конституції України (254к/96-ВР) надають право Верховній Раді України встановлювати строк набрання законами чинності не тільки через 10 днів після їх офіційного опублікування, а й з моменту, визначеного самим законом, зокрема з дати введення закону в дію. Тобто закони чи окремі їх положення можуть вводитися в дію після дня набрання ними чинності.[4].

Таким чином, можна зробити висновок, що дані явища правомірні та не суперечать Конституції, однак постає питання природи їх виникнення.

Набуття законом чинності є важливою правовою складовою, оскільки вказує на те, що він набирає юридичної сили у системі інших нормативно-правових актів і може впливати на суспільні відносини. Введення закону в дію - це технічний процес, який надає життя новому нормативно-правовому акту. Цей процес можна розглядати як проміжний етап між прийняттям закону і його

фактичним застосуванням. Під час цього періоду державні органи мають можливість упорядкувати і привести у відповідність інші нормативно-правові акти з урахуванням нового закону. Це може включати внутрішньо-організаційні зміни безпосередньо в органах влади та інші адміністративні дії, спрямовані на підготовку до повного застосування нового закону. Отже, набуття чинності є сигналом для органів державної влади розпочати всі необхідні дії для фактичного введення в дію закону з метою його повноцінного застосування.

Проте наразі є проблема щодо законодавчого закріплення розмежування цих двох понять, що викликає труднощі в розумінні.

Доцільно запропонувати варіант вирішення цієї проблеми наступним чином. По-перше, в Законі України «Про правотворчу діяльність» окремо виокремити та внести пояснення термінів «набуття законом чинності» та «введення закону в дію», що допоможе на законодавчому рівні закріпити змістовне розмежування цих двох понять та надасть певної юридичної визначеності. По-друге, встановити чіткі строки введення в дію законів, тобто законодавчо встановлений строк суб'єктам владних повноважень для фактичного введення в дію закону після набрання чинності з метою його повноцінного застосування усіма суб'єктами, що забезпечить оперативність та розумність строків.

Таким чином, Закон України «Про правотворчу діяльність» хоча і покликаний для подолання прогалин у нормативно-правових актах та впорядкування правотворчої діяльності в Україні, але має деякі не

доопрацювання щодо розмежування понять «набуття законом чинності» та «введення закону в дію», що потребує детальної уваги законодавця.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX.
2. Тлумачний словник української мови, електронне видання URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=Чинність>.
3. Вікісловник. URL: https://uk.wiktionary.org/wiki/введення_у_дію
4. Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року у справі №1-27/2010.

Ключові слова: правотворча діяльність, нормативно-правовий акт, набуття чинності, введення в дію.

Keywords: law-making activity, normative legal act, entry into force, implementation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Фролова Є. І.

Максимчук Арина Юріївна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найбільших загроз для розвитку країни, вона підриває довіру громадян до владних структур та порушує принципи справедливості та рівності перед законом. Україна, як країна зі складною історією корупції, зробила значні зусилля для боротьби з цією проблемою та впровадила різноманітні механізми для запобігання та протидії корупції.

Одним із ключових кроків в боротьбі з корупцією в Україні було прийняття закону «Про запобігання корупції» у 2014 році. Цей закон встановив правову базу для створення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) та інших антикорупційних органів. Крім того, були удосконалені закони про публічні закупівлі та декларування доходів посадових осіб [2].

Особливу важливість у боротьбі з корупцією мають запобіжні заходи, які включають у себе різноманітні дії державних органів, а також громадських організацій, що мають повноваження у цій сфері. Ці заходи передбачають встановлення різноманітних обмежень у формі моральних, особистих, майнових та організаційних обмежень для фізичних та юридичних осіб з метою запобігання вчиненню незаконних діянь як загальною, так і конкретними особами, забезпечуючи правопорядок у будь-яких обставинах.

Механізм запобігання корупції включає в себе впровадження міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему України, реалізацію

державної антикорупційної політики, впровадження антикорупційних ініціатив, міжнародну співпрацю та діяльність громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії корупції з метою захисту особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних порушень [1, с. 254-260].

Цей механізм передбачає приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних антикорупційних стандартів, дотримання уповноваженими суб'єктами положень антикорупційного законодавства України, виконання антикорупційних програм та рекомендацій міжнародних організацій у сфері боротьби з корупцією. Механізм запобігання корупції є засобом досягнення конкретних результатів у сфері протидії корупції і включає такі елементи як цілі та завдання запобігання корупції, об'єкти та суб'єкти запобігання корупції, а також методи запобігання корупції.

Загальними цілями механізму запобігання корупції є захист інтересів особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних порушень, забезпечення прозорого та ефективного державного управління і підприємництва, а також зниження рівня корупції до соціально прийняттого рівня.

Для успішного становлення нової політичної та економічної системи, розвитку ринкових відносин і вирішення проблем безробіття та зайнятості, необхідно активно шукати нові механізми запобігання та протидії корупції. Ці механізми повинні ґрунтуватися на глибокому розумінні суті проблеми та координації зусиль держави, правоохоронних органів та громадянського суспільства [3, с. 102-106].

Незважаючи на проведені заходи в державі та суспільстві, виявлено, що вони не призвели до помітних позитивних результатів у справі запобігання та протидії корупції.

Національне агентство з питань запобігання корупції відіграє ключову роль у боротьбі з корупцією в Україні. Воно відповідає за моніторинг декларацій посадових осіб, проведення антикорупційних перевірок та розслідування корупційних правопорушень. Крім того, в Україні діє Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне бюро розслідувань [1, с. 254-260].

Нове антикорупційне законодавство підвищує відповідальність за корупційні правопорушення та спрямоване на виявлення, розкриття та припинення корупційних діянь. Потрібно акцентувати увагу на ефективних заходах у попередженні та протидії корупції, які включають офіційні втручання державних органів та обмеження прав та свобод фізичних та юридичних осіб для запобігання правопорушень.

З урахуванням швидкої цифрової трансформації України, необхідно поєднати традиційні та інноваційні підходи у боротьбі з корупцією. Впровадження програми «Держава в смартфоні», яка надає адміністративні

послуги онлайн, сприятиме зменшенню бюрократії та корупційних практик, покращуючи взаємодію між державою та громадянами [4, с. 70-74].

Запобігання та протидія корупції залишаються одними з найважливіших завдань для України. Щоб досягти позитивних результатів у цій сфері, необхідно поєднувати традиційні та інноваційні підходи, використовуючи цифрові технології та світовий досвід у цій галузі.

Запобігання та протидія корупції є важливим завданням для України на шляху до стабільності та процвітання. Сучасні механізми, які були впроваджені в країні, є кроком у правильному напрямку, проте необхідно продовжувати реформи та зусилля для досягнення повноцінної боротьби з корупцією. Громадськість, владні структури та міжнародні партнери повинні спільно працювати над цією проблемою, щоб забезпечити чесне та прозоре майбутнє для України.

Список використаних джерел

1. Головкін Б.М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n41> (дата звернення 01.04.2024).
3. Ковальчук М.О. Зарубіжний досвід публічного адміністрування запобігання корупції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3-2. С. 102-106.
4. Жовнірчик Я.Ф., Бандура І.С. Проблеми запобігання і протидії корупції в органах публічної влади. *Науково-практичний журнал "Інвестиції: практика та досвід"*. 2017. № 17 . С. 70 – 74.

Ключові слова: корупція, боротьба з корупцією, антикорупційна політика, протидія корупції, механізми запобігання корупції.

Keywords: corruption, fight against corruption, anti-corruption policy, anti-corruption, corruption prevention mechanisms.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р.В.

Манів Надія Романівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДИНОГО ПОРТАЛУ ПОВІДОМЛЕНЬ ВИКРИВАЧІВ

Запровадження в національне антикорупційне законодавство інституту викривачів, врегулювання Законом України «Про запобігання корупції» [1] їх

правового статусу, у тому числі гарантій захисту, зумовило активізацію роботи щодо створення інституційних можливостей подання викривачами відповідних повідомлень про можливі випадки вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень законодавства про запобігання корупції.

У зв'язку з цим, наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 31.08.2023 р. № 190/23 «Про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів» [2] прийнято у постійну (промислову) експлуатацію інформаційно-комунікаційну систему «Єдиний портал повідомлень викривачів» з 00 год 00 хв 06.09.2023. З цього моменту Єдиний портал повідомлень викривачів офіційно розпочав функціонування.

Окремо варто звернути увагу на запобіжники, впроваджені Національним агентством з питань запобігання корупції у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану. Наприклад, у відповідності до п. 2 наказу Національного агентства з питань запобігання корупції від 03.01.2023 № 1/23 [3] передбачено, що державні органи, органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи, організації, які знаходяться на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), не підключаються до Єдиного порталу повідомлень викривачів, а ті з них, що вже підключені – відключаються від Єдиного порталу повідомлень викривачів у зв'язку із загрозою несанкціонованого доступу. Видається, що цей запобіжник є логічним, оскільки перебування у зазначених районах унеможливорює фактичне підключення до Єдиного порталу повідомлень викривачів.

Складові та функціональні можливості Єдиного порталу, права та обов'язки осіб, які мають до нього доступ, та інші питання його функціонування визначає Порядок ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів, затверджений наказом Національне агентство з питань запобігання корупції від 03.01.2023 р. № 1/23 [3]. Таким чином, на теперішній час створено усі юридичні, а, головне, технічні можливості запровадження та функціонування Єдиного порталу повідомлень викривачів, що має централізувати та узагальнити діяльність щодо подання викривачами повідомлень, а також реагування на них уповноваженими суб'єктами.

В перше чергу постає питання про те, хто ж може бути викривачем. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» викривачем можна вважати фізичну особу, яка переконана, що інформація є вірогідною, повідомила про випадки вчинення факту корупції чи інших корупційних правопорушень відповідно до Закону, вчинених певною особою, якщо ці відомості особа отримала у зв'язку з її професійною, трудовою, громадською, науковою діяльністю, господарською, проходженням нею служби або навчання

або її участю у відповідних законодавством процедурах, які є необхідними для початку такої діяльності, проходження служби або навчання [1].

Єдиний портал повідомлень викривачів, як інформаційно-комунікаційна система, що дозволяє обмінюватися даними з викривачем через мережу Інтернет, забезпечує збирання, зберігання, використання, захист, облік, пошук про випадки корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень, а також надає можливість обмінюватися інформацією про статус викривачів, стан та результати наданих ними повідомлень (п. 2 Порядку ведення Єдиного portalу повідомлень викривачів [3]) фактично надає як потенційному викривачу, так і вже визнаному викривачу інструментарій для подання повідомлень, надання відповідних доказів або інших фактичних даних, що підтверджують зазначене у повідомленні, а також сприяють забезпеченню дотримання та захисту правового статусу викривача.

Відповідно до ч. 2 ст. 62 Закону України «Про запобігання корупції» до суб'єктів, що зобов'язані забезпечити роботу внутрішніх каналів повідомлення належать: органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, юридичні особи публічного права та інші юридичні особи що зазначені у відповідному пункті статті [2]. Враховуючи це, позитивної оцінки заслуговує й обраний Національним агентством з питань запобігання корупції підхід до підключення різних суб'єктів до Єдиного portalу повідомлень викривачів. Так, наказом від 31.08.2023 р. № 190/23 затверджено черговість підключення організацій до Єдиного portalу повідомлень викривачів, яка складається із 6 черг (*перша черга* включає спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; *друга* – міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; *третьа* – інші державні органи, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, підприємства, установи та організації, що належать до сфери управління Кабінету Міністрів України; *четверта* – державні органи, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, однієї або кількох областей, м. Києва та м. Севастополя; *п'ята* – інші державні органи, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, районів у містах, міст обласного значення, а також сільські, селищні, міські ради; *шоста* – інші юридичні особи публічного права, не зазначені у попередніх чергах) [2].

Примітно, що для кожної черги встановлено різні строки підключення до Єдиного portalу повідомлень викривачів, якщо для першої черги встановлюється найменший строк – 30 робочих днів з дати початку роботи Єдиного portalу повідомлень викривачів, то для шостої черги – найбільший строк, який складає 180 робочих днів з дати початку роботи Єдиного portalу повідомлень викривачів. Внаслідок цього забезпечується прогнозованість та передбачуваність, а також надається можливість усіх суб'єктам, особливо місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, а

також юридичним особам публічного права здійснити усі необхідні підготовчі дії для цього.

Отже, Єдиний портал повідомлень викривачів надає можливість подання повідомлення в тому числі анонімні про можливі випадки корупції чи пов'язаних з нею порушень через внутрішні канали, що доступні цілодобово. Це уніфікований інструмент реалізації антикорупційної політики на період 2023-2025 роки, який є однією з умов для вступу України в ЄС, який має за ціль зменшити вплив людського фактору, випадки втручання в систему та витoki інформації. Тому одним з головних завдань Національного агентства з питань запобігання корупції та особливістю функціонування Єдиного portalу повідомлень викривачів є створення необхідних умов завдяки яким викривачі зможуть повідомляти про факти вчинення корупційних діянь безпечно.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n41> (дата звернення 31.03.2024).

2. Про початок роботи Єдиного portalу повідомлень викривачів: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 31.08.2023 р. № 190/23. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/nakaz-vid-31-08-2023-190-23-pro-pochatok-roboty-yedynogo-portal-u-povidomlen-vykryvachiv/> (дата звернення 31.03.2024).

3. Про затвердження порядку ведення Єдиного portalу повідомлень викривачів: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 03.02.2024 р. № 1/23. Дата оновлення: 03.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-23> (дата звернення 31.03.2024).

Ключові слова: корупція; викривач; Єдиний портал повідомлень викривачів.

Key words: corruption; exposers; a single portal reports whistleblowers

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р.В.

Матяж Христина Олексіївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

БЮРОКРАТІЯ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Бюрократія, як система управління з чіткою ієрархією, поділом праці та формалізацією правил, відіграє істотну роль в адміністративному праві, забезпечуючи організовану та законну діяльність органів влади. Проте, окрім

позитивних аспектів, бюрократія може нести й негативні наслідки, що потребують ретельного аналізу та комплексного вирішення.

Серед проблем бюрократії в адміністративному праві можна виділити такі:

1. Затягування процесу прийняття рішень: складні процедури та необхідність узгодження з багатьма інстанціями призводять до повільності та неефективності реагування на потреби суспільства. Наприклад, отримання дозволів на будівництво, складні процедури та необхідність узгодження з численними інстанціями (архітектура, санстанція, пожежна служба, екологія тощо) можуть затягнути процес отримання дозволів на будівництво на роки. Це негативно впливає на розвиток будівельної галузі та інвестиційний клімат в країні [2].

2. Корупція: зловживання владою з боку нечесних посадовців, обумовлене бюрократичними перешкодами, підриває довіру до влади та правової системи. Наприклад, необхідність отримати дозвіл, ліцензію чи іншу адміністративну послугу може призвести до вимагання хабарів з боку нечесних чиновників. Це негативно впливає на бізнес-клімат, веде до недобросовісної конкуренції та підриває довіру до влади. Або складні процедури закупівель та недостатній контроль за використанням бюджетних коштів можуть призвести до розкрадання та неефективного використання ресурсів. Це шкодить економіці країни та позбавляє громадян доступу до якісних послуг [2].

3. Недостатня прозорість: ускладнений доступ до інформації про діяльність органів влади та прийняття ними рішень порушує принципи підзвітності та відкритості. Наприклад, громадяни можуть не мати доступу до інформації про діяльність органів влади, бюджетні витрати, кадрові призначення тощо. Це може призвести до непрозорого та непідконтрольного використання ресурсів та прийняття рішень, що не відповідають потребам суспільства. Або дані про діяльність органів влади можуть бути представлені у незрозумілому форматі, або не оновлюватися вчасно. Це може ускладнити аналіз та оцінку роботи влади [1].

Ці проблеми ведуть до повільності та неефективності в управлінні, підривають довіру до влади та порушують принципи підзвітності та відкритості. Для подолання цих проблем необхідно впроваджувати реформи, спрямовані на спрощення процедур, боротьбу з корупцією та забезпечення прозорості у роботі органів влади.

У контексті сучасних викликів і потреб, Україна звертається до вивчення та адаптації кращих практик з усього світу у сфері боротьби з бюрократією. Прикладами можуть бути країни, які успішно впровадили ефективні механізми спрощення процедур, зменшення корупції та підвищення прозорості в державних структурах. Наприклад, країни Європейського Союзу активно застосовують принципи децентралізації влади, що дозволяє зближати процеси управління з громадянами та підвищує рівень ефективності прийняття рішень

на місцевому рівні. Іншим прикладом є впровадження цифрових технологій у державному управлінні, які спрощують процедури та роблять їх більш доступними для громадян.

Для подолання цих проблем в Україні рекомендую розглянути таких план дій, що включає:

1. Децентралізація влади: передача владних повноважень з центру на місцевий рівень сприятиме швидкому та індивідуально підходящому прийняттю рішень. Наприклад: Реформа децентралізації в Україні, розпочата у 2014 році, вже принесла позитивні результати у деяких областях [4].

2. Спрощення процедур: скасування застарілих та неефективних процедур, а також оптимізація існуючих алгоритмів, зроблять процес отримання адміністративних послуг більш зручним та доступним. Наприклад: Впровадження концепції «одного вікна» для отримання різних послуг значно спростить процедуру для заявників [4].

3. Цифровізація документообігу: перехід до електронної форми документообігу дозволить зменшити використання паперу, зробить процес більш ефективним та економічним. Наприклад: Впровадження електронної системи «Дія» є кроком у правильному напрямку, що потребує подальшого розвитку та розширення [3].

4. Підвищення кваліфікації кадрів: навчання та перепідготовка професійних кадрів з фокусом на сучасні технології, антикорупційні стандарти та принципи публічної служби. Наприклад: Діяльність Національної академії державного управління при Президентові України є важливим інструментом для підвищення кваліфікації державних службовців. Участь у міжнародних обмінах досвідом та підписання міжнародних угод про співпрацю у сфері адміністративної реформи також є важливими кроками для України. Це дозволить країні не лише використовувати кращі практики, а й сприятиме впровадженню міжнародних стандартів та забезпечить обмін досвідом з іншими країнами.

Запозичення та впровадження кращих світових практик у сфері боротьби з бюрократією та підвищення ефективності публічної адміністрації є важливими кроками для України на шляху до покращення державного управління та

забезпечення прозорості. Це дасть змогу ефективніше вирішувати внутрішні та зовнішні виклики, а також підвищить довіру громадян до державних інститутів.

І варто зазначити, що боротьба з бюрократією – це не лише завдання влади, а й усіх громадян України.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2021 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 25.03.2024 р.)
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 25.03.2024 р.).
3. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p> (дата звернення: 25.03.2024 р.).
4. Стратегія реформи Адміністративні послуги та їх цифровізація «Україна після перемоги» Бачення України 2030. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/UA-Strategy-Administrative-Services-.pdf>

Ключові слова: бюрократія, управління, корупція, прозорість, реформи, децентралізація, цифровізація, кваліфікація, ефективність, громадяни.

Key words: bureaucracy, governance, corruption, transparency, reforms, decentralization, digitalization, qualifications, efficiency, citizens.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Корнута Л. М.

Новак Світлана Олександрівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД ПІД ЧАС ОЦІНКИ КРИТЕРІЇВ КРАЙНЬОЇ НЕОБХІДНОСТІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Через унікальність кожної справи, суддям доводиться не лише вирішувати справи за допомогою аналізу та застосування правових норм, а й шукати інші шляхи для всебічного розгляду спірних питань та захисту прав людини у повному обсязі. Нерідко в законодавстві трапляються неузгодженості, оціночні судження, альтернативні та узагальнені положення. У таких випадках судді при розгляді справ керуються суддівським розсудом. Це означає, що вони

обирають вид та розмір адміністративного стягнення, ґрунтуючись на підставах, у межах та у спосіб, визначені законом.

Загалом, під розсудом слід розуміти певний процес вибору посадовою особою варіанту поведінки (рішення, дії чи бездіяльності), що характеризується суб'єктивними та інтелектуально-вольовими ознаками.

Оскільки судді наділені функцією правосуддя, то під час реалізації цих повноважень, саме суддям надається можливість діяти на власний розсуд при прийнятті рішень.

Таке явище іменується суддівським розсудом, який можна визначити як правозастосовну інтелектуально-вольову діяльність судді, яка представляє собою передбачену законом міру свободи вибору одного варіанту рішення під час розгляду справ з урахуванням того, що таке рішення буде вважатися найбільш справедливим за конкретно визначених обставинах та відповідно до закону.

Відповідно до статті 18 КУпАП не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода [1].

Таким чином, крайньою необхідністю є обставина, коли особа вчиняє дію з метою захисту свого життя, здоров'я, майна, або прав і свобод інших осіб в обставинах, які за умов нормального життя не могли бути передбачені та уникнуті. У випадку вчинення особою діяння, яке може бути розцінене як порушення адміністративного законодавства, для захисту власного життя або здоров'я, така особа може бути звільнена від адміністративної відповідальності за відповідне діяння [2].

Варто зазначити, що застосування крайньої необхідності як обставини, що звільняє від адміністративної відповідальності, повинно відповідати двом умовним критеріям: бути обґрунтованим та відповідати всім вимогам законодавства.

Отже, КУпАП встановлює лише загальні відомості та вимоги до оцінки критеріїв крайньої необхідності, що зумовлює застосування суддівського розсуду під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Оскільки однією з ознак адміністративної відповідальності є індивідуалізований характер, що зумовлює ретельне дослідження і оцінку

доказів судом у кожному конкретному випадку, з метою ефективного розгляду та вирішення справи.

Під час розгляду справи про адміністративне правопорушення суддя має з'ясувати наступні питання:

- чи були наявні обставини крайньої необхідності. Варто звернути увагу на те, що правопорушник має одразу повідомити уповноважений орган про те, що діяв в обставинах крайньої необхідності;
- якщо так, то чи надано належні та допустимі докази, що підтверджують такі обставини.

До прикладу, постановою судді Рівненського апеляційного суду від 30.10.2023 у справі № 559/2586/23 було закрито провадження з підстав вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони. Судом було досліджено такі докази як відеозапис з нагрудної камери працівника поліції, медичні документи щодо стану здоров'я сина правопорушника. Оцінюючи докази, суд дійшов висновку, що правопорушник керував транспортним засобом в комендантську годину у стані алкогольного сп'яніння з метою екстреною необхідністю надати допомогу сину, який отримав травму коліна та має захворювання крові, пояснюючи, що для зупинення подальшої кровотечі виникла необхідність якнайшвидшої доставки дитини до Рівненської дитячої обласної лікарні, де дитина перебуває на обліку і лікується для введення дефіцитного, кровозгортаючого препарату [3].

Протилежним прикладом може слугувати постанова судді Дніпровського апеляційного суду від 22.08.2023 у справі № 206/3090/23 було відмовлено у задоволенні апеляційної скарги в частині закриття провадження у зв'язку з вчиненням адміністративного правопорушення у стані крайньої необхідності. Відмовляючи у задоволенні апеляційної скарги, суд виходив з того, що матеріали справи не доведено необхідності запобігання шкоди правам громадян, які несуть військову службу та інтересам держави, та не доведено неможливості скористатись послугами таксі для реалізації своїх обов'язків як волонтера [4].

Наведені приклади вказують на те, що така оцінка доказів обставин крайньої необхідності є проявом суддівського розсуду.

Враховуючи вищевикладене, суддівський розсуд під час оцінки критеріїв крайньої необхідності має своє вираження у дослідженні обставин справи та доказів з метою оцінки умов правомірності акта крайньої необхідності для повної та всебічної реалізації правового захисту людини, що бере участь у

запобіганні шкоди своєму життю, здоров'я, майна, або прав і свобод інших осіб правам громадян, інтересам держави й суспільства.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 №8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Желізняк С.М. Сутність і особливості обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2023. № 77 (2). С. 47-50.
3. Постанова судді Рівненського апеляційного суду від 30.10.2023 у справі № 559/2586/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114549525>
4. Постанова судді Дніпровського апеляційного суду від 22.08.2023 у справі № 206/3090/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112958184>

Ключові слова: розсуд, крайня необхідність, притягнення до адміністративної відповідальності, судовий розгляд.

Key words: discretion, extreme necessity, bringing to administrative responsibility, court proceedings.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Білоус-Осінь Т.І.

Новак Світлана Олександрівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В Україні кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Однак у діяльності адміністративних судів трапляються випадки недопущення учасників процесу до правосуддя, пов'язані з проявом надмірного формалізму.

В тлумачному словнику визначено, що формалізмом є дотримання зовнішньої форми в чому-небудь на шкоду суті справи; формальне ставлення до чого-небудь [1].

В контексті адміністративного судочинства надмірним формалізмом виступає невідступне слідування вимогам процесуальних та/або процедурних норм; надмірно формально сурове (бюрократичне) застосування правових норм й вчинення дій, що мають юридичне значення, без врахування їх доцільності (розумності, добросовісності), обставин конкретної справи, а також необхідності забезпечення ефективної реалізації та/або захисту прав особи та

суспільних (публічних) інтересів. Таке поняття закріплено в правовій позиції Верховного Суду.

Аналіз судової практики дає можливість дійти висновку та визначити, які саме аспекти адміністративного судочинства найбільше страждають від надлишкового формалізму:

1) отримання учасником процесу повідомлення (виклику) про розгляд справи в адміністративному органі або суді (вручення, правильність адреси, способи доставки тощо);

2) достатність часу для суб'єкта для підготовки до розгляду справи в адміністративному органі або суді, наприклад потреба у додатковому часі або неможливість брати участь під час розгляду справи;

3) правильність оформлення процесуальних документів, до прикладу належне підтвердження повноважень представника, відповідність документів встановленим вимогам тощо;

4) сплата судового збору;

5) дотримання строків на подачу процесуальних документів.

До прикладу, постановою Великої Палати Верховного Суду від 30 вересня 2020 року у справі №9901/144/20 скасовано ухвалу Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16 липня 2020 року з огляду на таке. Суд першої інстанції вважав за неможливе прийняти до розгляду адміністративний позов, у зв'язку з неналежним підтвердженням сплати судового збору через те, що в платіжному дорученні зазначені дані іншого платника, які не збігаються з особою позивача. Проте, зі змісту платіжного доручення, а саме в частині призначення відповідного платежу вбачається, що «Судовий збір за позовом ОСОБА_1 до ВККС, - ВС (Касац.ад.с.) за кошти гранту EED № 730954377639/2020/1097» [2]. Таким чином, в даному випадку головним є саме факт надходження усієї суми судового збору на рахунок спеціального фонду Державного бюджету України.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 березня 2024 року у справі №807/4537/13-а скасовано постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 28 лютого 2023 року посилаючись на наступне. Позивач вказав, що дізнавшись в телефонному режимі про відмову в задоволенні клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції, подав клопотання про відкладення судового засідання у справі, обґрунтовуючи його неможливістю з'явитися до Восьмого апеляційного адміністративного суду, у зв'язку з зайнятістю в розгляді іншої справи, який відбуватиметься в іншому місті [3]. Проте апеляційний суд занадто критично підійшов до оцінки доводів спочатку клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції, а потім клопотання про відкладення розгляду справи, що призвело до фактичного

позбавлення представника позивача спланувати безпосередню участь в засіданні.

Таке суворе трактування норм національного законодавства (надмірний формалізм) може позбавити заявників права звертатись до суду, що в подальшому є порушенням права на справедливий судовий захист.

В своєму прояві надмірний формалізм у адміністративному судочинстві, у вигляді негативних наслідків може мати не лише порушенням права на справедливий судовий захист, а й такі наслідки як:

- 1) затягування судового розгляду справи;
- 2) збільшення судових витрат;
- 3) обмеження можливості реального вирішення спору;
- 4) втрата довіри до судової системи.

Для того щоб уникнути надмірного формалізму існують певні способи відмежування останнього від формалізму:

- керуватися верховенством права під час прийняття судового рішення у межах суддівського розсуду (дискреції суду);
- забезпечення вмотивованості судового рішення;
- застосування трискладового тесту вирішення публічно правового спору, що включає в себе оцінку трьох складових: національної безпеки, суспільного інтересу та ефективності захисту порушеного права особи

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що надмірний формалізм в адміністративному судочинстві порушує право на справедливий судовий захист. Важливо уникати занадто строгого підходу до вимог, встановлених законом, оскільки доступ до правосуддя має бути реальним, а не лише формальним. Рівень доступу, який надається національним законодавством, повинен бути достатнім для забезпечення прав особи на суд, відповідно до принципу верховенства права у демократичному суспільстві. Щоб

забезпечити ефективний доступ, особа має мати чітку можливість оскаржити будь-які дії, що порушують її права.

Список використаних джерел

1. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 вересня 2020 року у справі №9901/144/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270732>
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 березня 2024 року у справі №807/4537/13-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118011840>

Ключові слова: формалізм, надмірний формалізм, забезпечення права на справедливий суд, доступ до правосуддя.

Key words: formalism, excessive formalism, ensuring the right to a fair trial, access to justice.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Осадчий А.Ю.

Пацюрківська Вікторія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Держава зобов'язана забезпечити створення належної та ефективної системи суб'єктів публічної адміністрації, в тому числі суб'єктів, що покликані формувати та реалізовувати державну податкову політику.

Проте, під час дії правового режиму воєнного стану виникають ризики, які перешкоджають побудові сучасної справедливої податкової системи. До них можна віднести нестабільність макроекономічної ситуації, зміни в системі центральних органів виконавчої влади, непередбачувані законодавчі зміни, неможливість проведення необхідної технічної модернізації через недостатній обсяг фінансування. Таким чином, введення правового режиму воєнного стану в Україні має істотний вплив на діяльність Державної податкової служби України, а також на податкову систему країни в цілому.

Актуальним є проаналізувати окремі елементи адміністративно-правового статусу Державної податкової служби України, який являє собою

унормоване становище даного суб'єкта публічної адміністрації, що відображає спроможність та засади здійснення ним публічного адміністрування.

Науковцями виокремлюється три блоки адміністративно-правового статусу суб'єкта публічної адміністрації. По-перше, цільовий блок – конкретизує мету, завдання та функціональне призначення відповідного суб'єкта. Наступний – структурно-організаційний, що обумовлює порядок формування суб'єкта публічної адміністрації, його структурну організацію, порядок координації та співпраці, як на рівні підрозділів, так і на інституційному рівні. До третього – компетенційного блоку, належать повноваження, предмет відання, функції відповідного суб'єкта публічної адміністрації [1, с. 161]. Слід зупинитися на окремих елементах цільового та компетенційного блоків адміністративно-правового статусу ДПС України.

Мета відбиває загальну спрямованість діяльності суб'єкта публічного адміністрування та розкривається через завдання. Сформулювати мету Державної податкової служби доволі складно через значну кількість завдань, поставлених перед нею. Виходячи з норми, закріпленої статтею 1 Положення про Державну податкову службу України, метою ДПС України є реалізація державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2].

Основні завдання ДПС України набули свого нормативного закріплення у статті 2 Положення про Державну податкову службу України та включають, зокрема, реалізацію державної податкової політики та внесення на розгляд Міністра фінансів відповідних пропозицій [2].

Предмет відання відображає сферу суспільних відносин, в межах якої суб'єкт публічної адміністрації може реалізувати надані йому повноваження. Так, предмет відання Державної податкової служби України складають суспільні відносини у процесі реалізації державної податкової політики й адміністрування ЄСВ.

Повноваження позначають сукупність прав та обов'язків, що закріплені за суб'єктом публічної адміністрації для виконання його функціонального призначення. У Положенні про Державну податкову службу України міститься широке коло повноважень ДПС України, перелік яких є відкритим.

Щодо функцій, то як елемент компетенції вони відображають основні напрями діяльності суб'єкта публічної адміністрації. Більшість функцій служби у системі центральних органів виконавчої влади є функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам. Дійсно, чільне місце у системі функцій ДПС України займають сервісні функції, адже вона забезпечує платників податків інформаційною підтримкою, консультуючи їх з питань правильного застосування податкових норм. Слід зазначити, що з метою адаптації до умов сьогодення, були прискорені процеси цифровізації податкових сервісів для забезпечення платникам податків можливості дистанційного доступу до податкових послуг, передбачено можливість

проведення електронних податкових перевірок, що має позитивний вплив, в тому числі, сприяє зменшенню корупційних ризиків.

Водночас, функції Державної податкової служби України виходять за межі надання адміністративних послуг і включають, між іншим, збір та адміністрування податків і зборів; участь у розробці податкової політики та податкового законодавства України, надання рекомендацій щодо його вдосконалення; боротьбу з корупцією; міжнародну співпрацю.

Окремої уваги заслуговує функція контролю, адже ДПС України здійснює контроль за правильністю та повнотою сплати податків, виявляючи і припиняючи порушення податкового законодавства. Податкові перевірки є максимально ефективними формами здійснення податкового контролю.

Водночас, із запровадженням правового режиму воєнного стану для платників були перенесені визначені законодавством строки подання податкової звітності та сплати податків і зборів, а також внесків; звільнено від відповідальності за порушення строків їх сплати та подання податкової звітності; було зупинено можливість податковими органами здійснювати заходи, спрямовані на погашення податкового боргу; було введено мораторій на податкові перевірки.

Проте, наразі ситуація значно змінилась із внесенням чергових змін до податкового законодавства. Так, Законом №3219-IX було відновлено можливість податкових органів здійснювати камеральні, фактичні та документальні позапланові перевірки. Новелою Податкового законодавства стало визначення переліку безпечних умов для проведення перевірок. Крім того, були поновлені документальні перевірки, розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року [3].

Отже, Державна податкова служба України реалізує публічний інтерес у сфері оподаткування та відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності податкової системи, здійснюючи збір та адміністрування податків і зборів, контроль за дотриманням податкового законодавства та проведення податкової політики, надання послуг платникам податків в Україні.

Введення правового режиму воєнного стану вимагало від служби оперативності, адаптивності та гнучкості до швидко змінюваних умов сьогодення, забезпечуючи при цьому стабільне функціонування податкової системи, створенню умов для добровільної сплати податків у повному обсязі та у визначений термін шляхом вдосконалення контролю та координації між посадовими особами Державної податкової служби України та платниками податків. З огляду на виклики, що постали перед суспільством в умовах сьогодення, було необхідним вжити заходів і відповідних змін, які були спрямовані на адаптацію податкової системи до вимог часу, підтримку

економіки, зменшення навантаження на платників податків та їх стимулювання продовжувати здійснювати діяльність, що є об'єктом оподаткування.

Список використаних джерел

1. Загальне адміністративне право України: підручник. За заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової. Одеса: Фенікс, 2023. 792 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/41616230-f743-4093-ae13-2fdc15960124/content>.
2. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#n84>.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт публічної адміністрації, податковий контроль, податкова політика.

Key words: administrative and legal status, subject of public administration, tax control, tax policy.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Голоядова Т.О.

Полегенька Вікторія Сергіївна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є складним періодом для суспільства, де зростає потреба у громадських об'єднаннях для забезпечення безпеки, допомоги вразливим групам населення та підтримки громадського порядку. Умови воєнного стану вимагають швидких та ефективних дій з боку громадських об'єднань. Важливою особливістю створення таких об'єднань є їх організаційна структура та механізми взаємодії з владними органами. Гнучкість та швидкість реакції на зміни у воєнному середовищі є ключовими аспектами успішного функціонування громадських об'єднань під час конфліктів.

Введення воєнного стану та початок активної фази війни з російською федерацією вплинуло на всі аспекти життя України, включаючи діяльність громадських об'єднань (ГО). Ці об'єднання зіткнулися з питаннями, які

видаються необхідними для законодавчого врегулювання, проте поки що залишаються невирішеними.

Зростання ролі громадських формувань у зв'язку з агресивними діями держави-нападника стало очевидним. Вони взяли на себе значну частину гуманітарної допомоги, збору коштів на благодійність, підтримки внутрішньо переміщених осіб та Збройних сил України. Крім того, їх залучають для ремонту і відновлення інфраструктури, логістичної підтримки військових частин. В умовах воєнного стану, коли влада встановлює додаткові обмеження, громадські формування зазнають більш суворого контролю.

Умови воєнного стану ставлять перед громадськими формуваннями важливе завдання - сприяти владі у забезпеченні безпеки та захисту населення від потенційних загроз. Ці формування можуть брати участь у захисті стратегічних об'єктів, організовувати евакуацію мешканців, надавати інформаційну підтримку та виконувати інші завдання. Введення воєнного стану в Україні призвело до швидкого збільшення числа їх реєстрації [1, с. 39-47].

Таким чином, в законодавство внесено певні зміни щодо процедури реєстрації громадських формувань. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164», державна реєстрація громадських формувань здійснюється виключно державними реєстраторами юридичних осіб та посадовими особами Міністерства юстиції. ця процедура передбачає доступ до відповідних державних реєстрів для забезпечення надійності та контролю [2].

Перелік може містити обмеження або умови, які встановлюють, які дії можуть бути проведені або які рішення можуть бути прийняті державними реєстраторами та посадовими особами у справах реєстрації. Державна реєстрація може здійснюватися на підставі електронних документів, які надіслані заявником державному реєстратору або посадовій особі за допомогою електронної пошти або інших засобів зв'язку, з дотриманням вимог законодавства щодо електронних довірчих послуг та електронного документообігу. Також можуть прийматися електронні копії документів у паперовій формі, але лише у випадку, якщо вони підписані з використанням кваліфікованого електронного підпису заявника.

Державний реєстратор або посадова особа перевіряє підпис, використовуючи офіційний веб-сайт центрального засвідчувального органу, і вносить результати цієї перевірки до реєстру, якщо доступ до цього сайту доступний. Державна реєстрація проводиться негайно після отримання всіх необхідних документів у повному обсязі. Якщо документи для реєстрації надіслані не в повному обсязі або не відповідають вимогам законодавства, вони

не розглядаються, а заявникові повертаються з повідомленням про те, які документи потрібно надати та які вимоги потрібно виконати [4].

Якщо документи для державної реєстрації надіслані електронною поштою або через інші засоби зв'язку, заявнику надсилається відповідне повідомлення також електронною поштою або за допомогою інших засобів зв'язку. Державна реєстрація проводиться незалежно від місцезнаходження громадських формувань, за умови, що перелік не передбачає відповідних обмежень. Збір за державну реєстрацію не стягується у випадку благодійних організацій, громадських об'єднань, які надають допомогу Збройним Силам, правоохоронним органам, органам цивільного захисту та іншим, що забезпечують національну безпеку і оборону.

Назва громадського об'єднання не може бути ідентичною назвам інших зареєстрованих громадських об'єднань або тим, що вже повідомлені відповідно до встановлених законом процедур. Для перевірки унікальності назви організації засновники повинні звернутися до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. У мирний час цей процес був досить простим, але в умовах війни існує загроза несанкціонованого доступу до реєстрів інформації з боку агресора, що може створити серйозні загрози для безпеки держави, бізнесу та громадян [1, с. 39-47].

Для здійснення реєстрації громадського об'єднання керівник або уповноважена особа має 60 днів з моменту проведення установчих зборів на подання необхідного пакету документів до уповноваженого органу за місцезнаходженням об'єднання. Утворення громадського об'єднання відбувається під час установчих зборів, що документуються протоколом. Установчі збори вважаються дійсними, якщо на них присутні не менше двох осіб.

Згідно до ст. 7 Закону України «Про громадські об'єднання» Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років. Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи. Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною [3].

Отже, умови воєнного стану вимагають від громадських об'єднань специфічних підходів та стратегій. Важливою є спроможність об'єднань швидко реагувати на зміни у воєнному середовищі та забезпечувати безпеку та допомогу населенню. Дослідження особливостей створення та функціонування

громадських об'єднань у таких умовах є актуальним та важливим напрямком наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Поліщук Д. Особливості функціонування політичних партій і громадських організацій в умовах воєнного стану. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2024, №3. С. 39–47
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
3. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572 – VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
4. Шрамова О. Керівні органи громадської організації, громадської спілки: система координат. URL: <https://www.ukrlegist.com/kerivni-organy-go>.

Ключові слова: громадські організації, реєстрація, воєнний стан.

Key words: public organizations, registration, martial law.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Работинський Артем Ігорович

студент 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Діяльність органів Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану полягає в забезпеченні порядку, законності та безпеки громадян.

Національна поліція відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки громадян та збереженні державного суверенітету. Введення воєнного стану дозволяє тимчасово обмежувати деякі права та свободи громадян з метою забезпечення національної безпеки та відвернення загрози. Зміни до законодавства про Національну поліцію, внесені під час воєнного стану, стосуються таких аспектів, як однострій поліцейських у спеціальних випадках, атестація та призов на військову службу. Згідно з пунктом 2 частини 3 статті 20 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейському заборонено знімати чи приховувати спеціальний жетон та заважати прочитанню інформації на ньому або її фіксуванню технічними засобами. Однак за пунктом 3 частини 3 цієї ж статті, поліцейському, який виконує свої обов'язки в цивільному одязі, може мати при собі спеціальний жетон, за винятком випадків, коли його присутність на однострої перешкоджає проведенню розшукових заходів,

слідчих дій або забезпеченню безпеки осіб учасників кримінального судочинства, працівників суду та правоохоронних органів та їх родичів, або під час дії воєнного стану [1].

Ці зміни мають на меті оптимізувати діяльність поліції та забезпечити її ефективну роботу у військових умовах, зберігаючи при цьому основні принципи законності та прав людини.

Під час воєнного стану, діяльність органів Національної поліції розширюється відповідно до вимог законодавства щодо цього правового режиму. Регулюючи особливості діяльності поліції під час воєнного стану, законодавство забезпечує надання органам внутрішніх справ необхідних повноважень та інструментів для забезпечення національної безпеки та порядку. Працівники органів Національної поліції України як правило, зосереджують свою діяльність над внутрішньою загрозою воєнного стану в нашій державі, особливо соціальною криміналізацією розвитку «тіньової економіки», неналежним правопорядком, низьким рівнем безпеки та ін.

Новаційна норма, що передбачає припинення атестування поліцейських на період режиму воєнного стану (ч. 6 ст. 57 Закону України «Про Національну поліцію»), викликає обґрунтовані суперечки. Завдання та обов'язки поліцейських у цей період мають новітній та ситуаційний характер, що вимагає постійного вдосконалення. Застосування спеціальних заходів примусу та кооперація з різними структурами стають невід'ємною частиною роботи поліції.

Враховуючи особливості ведення правоохоронної діяльності під час воєнного стану, припинення атестаційних процедур спричиняють професійну деформацію та призвести до збільшення числа неякісних кадрів у правоохоронних органах.

Нові зміни в законодавстві, пов'язані з режимом воєнного стану, також впливають на організаційні аспекти діяльності Національної поліції. Наприклад, припинення громадського контролю над діями поліції та обмеження її повноважень впливають на прозорість та відкритість в роботі правоохоронців.

Зміни також стосуються дисциплінарної відповідальності поліцейських у період воєнного стану. Відповідно до нових нормативних актів, порушення службової дисципліни може мати серйозні наслідки для поліцейських, включаючи звільнення з посади.

Як бачимо, діяльність органів Національної поліції в умовах воєнного стану, спрямована на захист національних інтересів громадян з протидії воєнним загрозам. Введені зміни в законодавство дозволяють спрощений

порядок присвоєння спеціальних звань поліцейським під час воєнного стану та встановлюють види відповідальності за порушення закону в цих умовах.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580- VIII : Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний веб портал парламенту України : Закон України від 12.05.2015 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

3. Гіденко Є. Дії працівників національної поліції України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022. № 6. С. 87–89.

4. Нікітін А. Деякі питання взаємодії національної поліції України під час захисту національних інтересів в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1. С. 133–139.

Ключові слова: Національна поліція України, воєнний стан.

Key words: National Police of Ukraine, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сандул Я. М.

Романова Ольга Олександрівна

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту

Національного університету «Одеська морська академія»

ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Географічне положення України, як центральної держави Європи, в усі часи було сприятливим для міграційних процесів, що, в свою чергу, завжди потребувало належного механізму регулювання та контролю, побудови чіткої державної політики у цьому напрямку. Питання міграції в Україні набуло нового значення у 2014 році, коли було підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. [1].

В першу чергу слід з'ясувати поняття суб'єкта нелегальної міграції, тобто нелегального мігранта. В п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» зазначено, що нелегальний мігрант – це іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного

їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України [2].

Спільні дії нашої держави та ЄС мають за мету, насамперед, реалізацію завдань України у сфері національної безпеки. Малиновська О. у своїй роботі зазначає, що протягом досить тривалого періоду часу питання міграції розглядалися лише як внутрішні та такі, що не пов'язані зі сферою безпеки. На міграційні процеси в контексті їх впливу на безпеку держав почали звертати увагу після закінчення «холодної війни». Таким чином, держави збагнули, що загрозу можуть становити не лише воєнні чинники («жорсткі»), а й такі як нелегальна міграція, занепад навколишнього середовища, злочинність тощо («м'які») [8, с. 43].

Розпорядженням Кабінету Міністрів «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України» від 12 липня 2017 року були внесені доповнення до Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, які спрямовані на активізацію міграційних проблем, забезпечення взаємозв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, врахування необхідності правового врегулювання і практичного вирішення проблемних питань, зумовлених та загострених широкомасштабною військовою агресією, розпочатою 24 лютого 2022 р. РФ проти України [5].

Відповідно до п. 10 Стратегії національної безпеки України, нелегальна міграція, разом з цілою низкою інших негативних явищ, як-от, наркоторгівля, торгівля людьми, релігійний та ідеологічний фундаменталізм та екстремізм, легалізація (відмивання) доходів, розповсюдження зброї масового ураження, сепаратизм, належить до поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України [4].

Ще більшому поширенню деструктивних процесів сприяє військова агресія РФ, оскільки внаслідок цього значно зросла кількість біженців з України, простежується економічний спад, зростає рівень безробіття тощо. Сьогодні наявні певні групи ризику, до яких входять люди з високим рівнем вразливості у період воєнного стану.

Так, Перший віце-прем'єр-міністр України - Міністр економіки Юлія Свириденко під час виступу на форумі «Human capital UA» 23.10.2023 р. зазначила, що: «в Україні найбільша міграційна криза з часів Другої світової війни - понад 6 мільйонів українців нині за кордоном. Кількість тих, хто вже знайшов там роботу, з кожним місяцем зростає. Наш найбільший виклик - повернути їх додому. Основні чотири фактори, що впливають на повернення українців - безпека, можливість бути працевлаштованим, або мати власний

бізнес та розвивати його, можливість навчатись і забезпечення житлом. Ми вже працюємо над реалізацією кожної складової»[7].

Так, за даними ООН станом на 14 березня 2024 року зафіксовано 6 486 000 осіб по всьому світу, що були змушені покинути Україну через війну [11].

Мовчан А.В. у своїй роботі окреслює певні особливості здійснення незаконного перетину кордону. Відносно таких слід зазначити, що майже 70% перетину здійснюється поза пунктами пропуску. При подальшому розслідуванні таких діянь у 45% випадків знаходять сліди транспортних засобів, в 70 % виявляють сліди людини, а в 12 % виявляють підроблені документи, паспорти, візи тощо [9, с. 132].

Агресія РФ розпочалась ще у 2014 році, часткову мобілізацію було оголошено Указом Президента від 17 березня 2014 року «Про часткову мобілізацію»[3]. Уже починаючи з того часу нелегальна міграція осіб, які підлягали мобілізації стрімко зростає. За даними ДПСУ у 2023 році прикордонники затримали близько 8 тисяч чоловіків, які намагались перетнути кордон поза пунктами пропуску, і 3 тисячі тих, які надали підроблені документи у пунктах пропуску. Найчастіше такі особи намагаються незаконно перетнути кордон із Румунією та Молдовою, найменше – на ділянці кордону з Польщею. [6].

Наша держава, усвідомлюючи масштабність процесів нелегальної міграції, вживає активних заходів задля протидії останній. На підтвердження цього можемо навести наступну інформацію. Згідно зі статистичними даними показників діяльності ДМСУ за 2023 рік, наявні такі результати прийняття рішень відносно нелегальних мігрантів: про добровільне повернення особи – 4; про примусове повернення особи - 2 891; про примусове видворення особи – 412; про заборону в'їзду в Україну особи - 4 011; про поміщення особи до ПТПІ (прийнято територіальним органом ДМС) – 258; про затримання особи з поміщенням до ПТПІ – 228 (прийнято судом) [10].

Отже, у зв'язку з воєнними подіями в Україні, проблема незаконного перетину кордону як з метою виїзду, так і для в'їзду в Україну, набула ще більшої актуальності з кількох причин. По-перше, величезна кількість українців, намагаючись врятуватись від катастрофічних наслідків агресії РФ, шукали будь-які шляхи виїзду з України, особливо на початку вторгнення, по-друге, починаючи з 2014 року, багато осіб намагаються уникнути мобілізації, і, по-третє, враховуючи євроінтеграційний курс України, хоч і не так багато як до війни, все ж мігранти з інших країн намагаються потрапити на територію нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (дата звернення: 19.03.2024).

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 19.03.2024).

3. Про часткову мобілізацію: указ Президента України від 17 березня 2014 року № 303/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014> (дата звернення: 19.03.2024).

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5> (дата звернення: 19.03.2024).

5. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.01.2024 № 43-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2024-%D1%80#n11> (дата звернення: 19.03.2024).

6. За даними ДПСУ, цьогоріч виявили близько 11 тисяч чоловіків, які намагались незаконно перетнути кордон: веб-сайт. URL: Виїзд чоловіків за кордон: скільки ухилянтів намагалося втекти з України 2023 року — Україна (tsn.ua) (дата звернення: 19.03.2024).

7. Маємо подолати найбільшу міграційну кризу з часів Другої світової війни та повернути українців: веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d92e0a9e-bd07-4f64-aa65-0d426111992d&title=МаємоПодолатиНайбільшу> (дата звернення: 19.03.2024).

8. Малиновська. О. Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Міжнародний науковий вісник*. 2021. № 1-2 (23-24). С. 42-52.

9. Мовчан А. В. Особливості протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного стану. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану : матеріали*

Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 129-134.

10. Статистичні дані ДМС України за 2023 рік: веб-сайт. URL:<https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html> (дата звернення: 19.03.2024).

11. Refugees from Ukraine recorded globally (UNHCR collation of statistics made available by the authorities): website. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 19.03.2024).

Ключові слова: нелегальна міграція, міграційна політика, національна безпека, державний кордон.

Key words: illegal migration, migration policy, national security, state border.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В. І.

Рошиян Аліна Юріївна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія в Україні та відповідно запровадження правового режиму воєнного стану в державі спричинило нагальну потребу щодо переосмислення ролі публічного адміністрування у нових соціально-політичних умовах та особливостей управління ключовими сферами життя суспільства під час воєнного стану. Окрім того, це в свою чергу вимагає перегляду сутнісних змін у соціальній, економічній та правоохоронній сферах.

Компетенція суб'єктів публічного адміністрування визначає обсяг повноважень, функцій та відповідальності, які вони мають у виконанні своїх обов'язків та завдань. Це є ключовим поняттям у публічній адміністрації, оскільки воно визначає межі впливу та влади кожного органу або установи в системі управління країною чи регіоном. Суб'єкти публічного адміністрування в Україні мають різноманітні компетенції, які визначаються законодавством та відповідають їхнім функціональним обов'язкам. Ось деякі основні аспекти компетенції суб'єктів публічного адміністрування в Україні: розробка та виконання державної політики, управління громадськими справами, фінансове управління, юридична діяльність, зовнішні відносини [4, 207].

Тому визначення сутності публічного адміністрування в умовах воєнного стану є актуальною проблемою, яка вимагає спеціальної уваги науковців та законотворців, з огляду на необхідність адаптації вітчизняного законодавства як до європейських правових стандартів, так і до специфічних викликів, що

виникають у діяльності органів державної влади та громадських інституцій під час воєнного стану [3, 92].

Введення воєнного стану в Україні призвело до розширення повноважень військової адміністрації з метою забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету країни. Зокрема, до таких повноважень належать наступні:

1. Управління військовими операціями: Військова адміністрація отримує розширені повноваження щодо планування, координації та проведення військових операцій в рамках оборонних стратегій країни.
2. Мобілізація: З метою забезпечення потреб оборони країни, військова адміністрація координує процес мобілізації військ, включаючи мобілізацію військових та цивільних ресурсів.
3. Захист важливих об'єктів та інфраструктури: Військова адміністрація відповідає за захист стратегічних об'єктів, таких як енергетичні та транспортні вузли, комунікаційні мережі тощо.
4. Введення обмежень та керування громадськими масами: Військова адміністрація може вводити обмеження щодо свободи руху, масових зібрань та інших громадських заходів з метою забезпечення безпеки країни.
5. Економічні заходи: У воєнний період, військова адміністрація може отримати додаткові повноваження щодо економічних заходів, таких як регулювання цін, розподіл ресурсів тощо.

Ці заходи призначені для забезпечення ефективного ведення оборонних операцій та збереження національної безпеки та стабільності в умовах загрози військового конфлікту.

Місцеві органи влади в Україні, такі як обласні, районні та міські ради, а також сільські, селищні, та міські ради, можуть мати розширені повноваження у воєнний стан з метою забезпечення національної безпеки та координації заходів на місцях. Ось деякі конкретизовані аспекти розширених повноважень:

1. Управління громадським порядком: Місцеві органи влади має розширені повноваження щодо забезпечення громадського порядку на своїй території у воєнний стан, включаючи введення обмежень на проведення масових заходів, контроль за дотриманням законів та умов карантину.
2. Надання допомоги населенню: Місцеві органи влади відповідають за координацію та надання допомоги населенню у випадках надзвичайних ситуацій та кризових ситуацій, що виникають у зв'язку з воєнним станом.
3. Забезпечення дотримання законності: В умовах воєнного стану місцеві органи влади мають розширені повноваження щодо забезпечення дотримання законності на своїй території, включаючи контроль за діяльністю громадян та організацій.
4. Підготовка та мобілізація населення: Місцеві органи влади відповідають за організацію підготовки та мобілізації населення у воєнний стан,

включаючи надання інформації щодо заходів безпеки, розподіл допомоги та організацію евакуації.

Розширення компетенції суб'єктів публічної адміністрації в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою темою з кількох причин:

1. Безпека нації та громадян: Умови воєнного стану можуть вимагати негайних та рішучих дій від державних структур для забезпечення безпеки нації та захисту громадян.
2. Збереження демократичних цінностей: В умовах воєнного стану може виникнути нагальна необхідність управління країною в умовах обмежень, які мають тимчасовий характер.
3. Ефективне управління ресурсами: Воєнний стан може супроводжуватися обмеженням доступом до ресурсів та змінами в економіці та інфраструктурі. Розширення компетенції допомагає публічній адміністрації краще управляти цими обмеженими ресурсами та реагувати на економічні та соціальні виклики.
4. Міжнародна співпраця та дипломатія: Воєнний стан може вимагати співпраці та взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями. Розширення компетенції допомагає публічній адміністрації підтримувати високий рівень професійної взаємодії та ефективно вести переговори в умовах кризи.
5. Забезпечення стійкості та відновлення: Розширення компетенції допомагає публічній адміністрації не лише реагувати на кризові ситуації, але й сприяє побудові стійкості та відновленню після кризи, щоб країна могла швидше відновити нормальне функціонування.

З аналізу вище наведеного можна зробити висновок, що у цілому, розширення компетенції суб'єктів публічної адміністрації в умовах воєнного стану є не лише необхідним, але й критично важливим для забезпечення ефективного управління країною в умовах кризи та забезпечення безпеки і добробуту громадян.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К.Л. Публічне адміністрування: теоретичні засади та підходи до визначення. Право і безпека. 2017. № 3 (6). С. 38–44.
2. Мельник С. М. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, 2020. № (6). С.100-104.
3. Музичук О.М., Бугайчук К.Л. Публічне адміністрування в умовах воєнного стану: принципи, особливості та напрямки вдосконалення. Вісник Кримінологічної асоціації України, 2023. №29. С. 200-208.
4. Обрусна, С. Ю., Іванова, І. В., Панімаш, Ю. В., Пасинчук, К. М. (2023). Адміністративно-правовий статус органів публічної адміністрації

військово-цивільного характеру як суб'єктів публічного управління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2023. №2(78). С. 90-95.

Ключові слова: суб'єкт публічного адміністрування, компетенція, повноваження, воєнний стан.

Keywords: subject of public administration, competence, powers, martial law.

Науковий керівник: асистент Назарчук А. В.

Сапунова Єлизавета Євгенівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

УТВОРЕННЯ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО ОКРУЖНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ: ПІДСТАВИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЧАТКУ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення доступності до правосуддя, права громадян на розгляд їх справ незалежним і безстороннім судом є невід'ємною складовою діяльності справедливого суду, що є необхідною умовою для підвищення рівня довіри суспільства до судової гілки влади в умовах сьогодення. Проте не всі суди здійснюють надані їм повноваження відповідно до таких загальних засад судочинства.

З метою дотримання вищезазначеного принципу справедливого судочинства згідно з положеннями чинного законодавства, було ліквідовано Окружний адміністративний суд міста Києва (далі – ОАСК) та утворено Київський міський окружний адміністративний суд (далі – КМОАС) однойменним Законом України від 13 грудня 2022 року № 2825-IX, що набрав чинності 15 грудня цього ж року [1]. Таким чином, виключну підсудність окремих справ, що визначена ст. 27 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАСУ) здійснює окружний адміністративний суд, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ [2], а саме, це новоутворений КМОАС замість попереднього ОАСК.

Варто зазначити, що причинами ліквідації ОАСК були наступні:

1. Наявність численних повідомлень про підозру суддям цього суду щодо скоєння кримінального правопорушення злочинною організацією на чолі з головою ОАСК, що спрямована, за даними Національного антикорупційного бюро України, на захоплення державної влади шляхом встановлення контролю над такими структурами, як Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя, а також створення штучних перешкод в їх діяльності.

2. За останні декілька років діяльності ОАСК було достатньо багато суперечливих рішень, наприклад, протягом 2022 року під час воєнного стану ОАСК ухвалив рішення щодо поновлення на посадах та задоволення багатомільйонних виплат суддям, що були люстровані, чиновникам, та інші

подібні справи з замовними рішеннями з власних мотивів, що підтверджувалось опублікованими слідством записами розмов суддів ОАСК [3].

Щоб уникнути продовження діяльності ОАСК з набутою сумнівною репутацією, було утворено КМОАС, проте початок роботи останнього не може бути миттєво забезпечений з низки проблемних питань:

1. Передача справ з одного суду до іншого новоутвореного, зважаючи на строки, встановлені Законом України № 2825-ІХ, а саме протягом десяти днів [1], не виявилася можливою, адже ОАСК має передати всі матеріали та документи, зокрема, архівні справи, документи, що не завершені в діловодстві, з кадрових питань в паперовому та електронному вигляді, фонди бібліотек, судові справи та матеріали проваджень, що перебувають у володінні суду тощо. Згідно зі статистикою, станом на 17 березня 2023 ОАСК передав лише 8825 справ з наявних у нього 304000, що становить приблизно 2,9% від загальної кількості. Якщо ця тенденція збережеться, то очікується, що на завершення передачі решти справ знадобиться трохи більше ніж 100 місяців, а саме, ще 8 років і 4 місяці [4].

2. Професійних суддів у КМОАС буде відносно мало, лише 51 вакантна посада на посаду суддів, та непропорційно великий цій кількості працівників масив справ, які потрібно опрацювати [5]. Варто також зазначити, що згідно з Законом України № 2825-ІХ до початку діяльності КМОАС справи, що підсудні окружному адміністративному суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, розглядатимуться та вирішуватимуться Київським окружним адміністративним судом (далі – КОАС). Це є однозначне перенавантаження КОАС, який і так має вирішувати всі справи за його підсудністю, та ще й досі не функціонуючого КМОАС. До того ж, у КОАС працює наполовину менше суддів, що унеможлиблює розгляд ними справ у повній мірі. Окрім того, звертаємо увагу на те, що справи, котрі передаються до КОАС, а в подальшому відповідно до КМОАС, підлягають розгляду спочатку, або повторному розгляду, починаючи зі стадії підготовчого провадження згідно з ч. 14 ст. 31 КАСУ у зв'язку зі зміною складу суду [2]. Після початку діяльності КМОАС, усі справи, які ще не були розглянуті у КОАС, мають бути невідкладно передані до новоутвореного суду та враховуючи вимоги процесуального закону, після передачі таких судових справ їх розгляд також повинен починатися спочатку новим складом суду. Зазначені обставини навряд чи зроблять можливим дотримання строків розгляду адміністративних справ, що визначені у ст. 193 КАСУ [2].

Така ситуація може зумовити обмеження у праві на доступ до правосуддя та спровокувати збільшення кількості звернень до Європейського суду з прав людини зі скаргами щодо тривалості адміністративного провадження та

відсутності у національному законодавстві України ефективного засобу юридичного захисту.

Отже, для вирішення даної проблематики ми пропонуємо, по-перше, внести зміни до Закону України № 2825-IX, а саме до п. 2 Прикінцевих та перехідних положень, які передбачатимуть передачу справ ліквідованого ОАСК не лише тимчасово до КОАС, а й до інших регіональних адміністративних судів, що дасть можливість завершити передачу всіх справ від ОАСК, не чекаючи початку діяльності КМОАС. Також існує ризик, що КМОАС може повторити долю ОАСК, якщо повністю дублюватиме юрисдикцію останнього, зважаючи на те, що ОАСК розглядав справи стосовно центральних органів виконавчої влади та інших органів національного рівня, що знаходяться в місті Києві. Таким чином, в одному суді зосереджувалася велика влада, що могла заблокувати своїми рішеннями законну та правомірну діяльність державних органів. Тому, по-друге, вважаємо за можливе, створення Вищого адміністративного суду, що дасть змогу відокремити дві окремі юрисдикції: локальні справи, що стосуються місцевого рівня, пропонуємо залишити в межах повноважень КМОАС, які

потребують чіткого законодавчого врегулювання, а справи національного рівня — спрямувати на розгляд новоутвореному Вищому адміністративному суду.

Список використаних джерел

1. Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду. Закон України від 13.12.2022 № 2825-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-IX>
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
3. Заява Пленуму Верховного Суду від 18.09.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/994530/>
4. «Адміністративний колапс». Публікація Володимира Богатира від 19.01.2023. Видання «Закон і бізнес». URL: <https://jurliga.ligazakon.net/catalog/12905/publikatsii/766>
5. Судова влада України. Офіційний сайт. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1458921/>

Ключові слова: адміністративний, суд, підстави ліквідації, утворення, проблематика діяльності.

Key words: administrative, court, grounds of liquidation, formation, issues of activity.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Осадчий А.Ю.

Степановська Марина Ігорівна, Бабак Сергій Сергійович

студенти 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є серйозним випробуванням для будь-якої країни, вимагаючи мобілізації ресурсів та прийняття невідкладних заходів для забезпечення безпеки та стабільності. Проте, разом з підвищенням загрози військової агресії, воєнний стан також створює сприятливе середовище для корупції. У цих непередбачуваних та напружених умовах, дотримання принципів чесності та прозорості може бути складним завданням.

Умови воєнного стану створюють сприятливе середовище для поширення корупції через дефіцит контролю та нестабільність у суспільстві. Законодавство щодо протидії корупції має бути адаптоване до специфіки воєнних умов для забезпечення ефективного функціонування антикорупційних механізмів.

Профілактика корупційної злочинності – комплексний, організований та науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально

уповноважених суб'єктів на формування негативних чинників корупційної злочинності та перебіг корупції в суспільстві. Одним із ключових напрямів такої профілактики є попередження корупційної злочинності, превентивний зміст якої якраз і спрямований на усунення та нейтралізацію причин та умов корупційної злочинності, а також інших криміногенних факторів, що впливають на формування особистості осіб, які вчиняють корупційні злочини. Теоретико-методологічне забезпечення корупційної злочинності підкреслює пріоритетне значення запобігання цьому соціально-правовому явищу разом з іншими формами боротьби [2, с. 132-136].

На період дії правового режиму воєнного стану уповноважені підрозділи (уповноважені особи), які не беруть участі у здійсненні заходів з оборони держави, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, можуть брати участь у здійсненні заходів щодо охорони здоров'я населення, продовжувати організовувати та здійснювати встановлені законодавством заходи щодо запобігання та виявлення корупції, враховуючи спосіб організації роботи в установі (особливо дистанційна робота, простої) та особливості, встановлені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Законопроектом про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час воєнного стану пропонується прирівняти набуття майна особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до вартості якого державна зрада на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує його законні доходи, а саме під час воєнного стану та протягом одного року після його закінчення або скасування [4].

Внести погоджені зміни до статті 3 та розділу XIII «Прикінцеві положення» Закону України «Про запобігання корупції», якими передбачити такі зміни: по-перше, поширити дію закону на штатних та позаштатних асистентів, радників Президента України, Прем'єр-міністра України, інших членів Кабінету Міністрів України, радники Офісу Президента України, помічників, радників Глави Офісу Президента України та його представників; по-друге, встановити, що ці особи зобов'язані подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або територіального самоврядування, за весь період перебування на відповідних посадах, у тому числі з 2021 по 2022 роки, у строк одного місяця з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо розширення переліку осіб, на яких поширюється дія цього Закону.

Таким чином пропонується виправити корупційну законодавчу «прогалину», в якій, всупереч конституційно встановленій моделі організації державної влади, такі радники та помічники часто безпосередньо впливають на прийняття багатьох важливих державних рішень, особливо у сфері національної безпеки і оборони, зокрема і впливають на формування такої

політики, висловлюються про її реалізацію від імені глав держав, впливають на витрачання коштів державного бюджету України в межах відповідних статей видатків, втручаються в роботу правоохоронних та судових органів, ЗМІ та інших суб'єкти громадянського суспільства тощо [1, с. 454-456].

Для того, щоб законодавство у боротьбі з корупцією в умовах воєнного стану було більш ефективним, правильним рішенням буде забезпечити прозорість та відкритість використання державних ресурсів.

Також необхідно посилити механізми контролю та нагляду за діяльністю владних структур, а також залучити до процесу моніторингу громадськість та незалежних експертів. Крім того, важливо регулярно оновлювати та адаптувати законодавство до мінливих умов та викликів [5, с. 86-92].

Умови воєнного стану створюють серйозні виклики для боротьби з корупцією, але за допомогою відповідного законодавства та ефективних заходів контролю цілком можливо ефективно відповідати на ці виклики. До того ж важливо постійно вдосконалювати та адаптувати законодавство до нових умов, щоб забезпечити ефективну боротьбу з корупцією в умовах воєнного стану.

Отже, застосування ефективних антикорупційних заходів у воєнний період є критично важливим для забезпечення національної безпеки та стабільності. Також необхідно посилити співпрацю між військовими та цивільними структурами для успішної протидії корупції під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Нікітін В.В., Гусар О.А. Застосування законодавства про запобігання і протидію корупції в умовах дії правового режиму воєнного стану на осіб, пов'язаних із національними публічними діячами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 454-456.
2. Пащенко Є. М., Чалий М. Г. Правові інструменти протидії корупції у секторі безпеки і оборони України: сутність і особливості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 5. С. 132–136.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 01.04.2024).
4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного

стану від 04.05.2022 р. № 7348. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення 01.04.2024).

5. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 86-92.

Ключові слова: корупція; воєнний стан; протидія корупції; законодавство.

Key words: corruption; martial law; anti-corruption; legislation.

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Негара Р.В.

Тучак Олександра Іванівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Поміж вчених-юристів поняття адміністративно-правового режиму завжди розглядається з різних точок зору. Як зазначає Когут О.В., врахувавши певну низку елементів, можна зазначити що «адміністративно-правовий режим це сукупність адміністративно-правових засобів регулювання, які встановлюють особливий порядок здійснення державного впливу, контроль за належним дотриманням правопорядку у сфері дії режиму, а також певні обмежувальні заходи» [1, с. 1170-1176].

Один із особливих адміністративно-правових режимів – це режим, який вводиться в разі збройної агресії або загрози нападу, загрози державній незалежності України або її територіальній цілісності, і це правовий режим воєнного стану.

Прохоренко М.М та Тимошенко А.В. визначають, що «правовою основою введення в Україні особливого адміністративно-правового режиму воєнного стану є Конституція України [2], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3], Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [4], Указ Президента «Про загальну мобілізацію»[5], Закон України «Про оборону України» [6], Закон України «Про національну безпеку України» [7]». Проте важливо відзначити, що наведений перелік нормативно-правових актів не є вичерпним [8, с. 300-303].

Поняття воєнного стану має законодавче визначення. В Законі України «Про правовий режим воєнного стану» викладено, що «воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим

адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Рада національної безпеки і оборони України подає Президентові України пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Генеральний штаб Збройних Сил України розробляє та вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо залучення військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

В ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборону України» зазначається, що «у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни».

Надане формулювання дозволяє зробити висновок, що воєнний стан настає одночасно з моментом вжиття Президентом України заходів, спрямованих на забезпечення оборони України [6].

Президент України приймає рішення про створення військових адміністрацій за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування [3].

Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М., зазначають, що «запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, визначених в указі Президента України, покладається на:

1. Президента України – загальне керівництво;
2. Ради оборони областей – безпосереднє керівництво у визначеній місцевості (через районні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування);
3. Генеральний штаб Збройних Сил України, який: здійснює спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадського порядку і безпеки, здійснення заходів правового режиму воєнного стану (з інших питань здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається на Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень); організовує підготовку та здійснює керівництво Збройними Силами України, з'єднаннями, частинами та органами інших військових формувань і правоохоронних органів під час виконання ними заходів правового режиму воєнного стану; організовує діяльність військових адміністрацій, командувань видів Збройних Сил України, управлінь

оперативних командувань, командувань військових з'єднань та частин Збройних Сил України на території, на якій уведено воєнний стан;

4. Військове командування та військові адміністрації (в разі їх утворення) безпосереднє керівництво в місцевостях, де ведуться бойові дії».

Дія воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено. Проте до закінчення терміну, на який введено воєнний стан, і за умови усунення загрози нападу або небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, Президент України може видати указ про скасування воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях, про що повинно бути негайно оголошено через засоби масової інформації [3].

Список використаних джерел

1. Когут О.В. До питання про правовий режим воєнного стану. Baltija Publishing. 2022. С. 1170-1176. URL:

<http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6365/13401-1?inline=1>.

2. Конституція України: Закон України від 28.1996 р. № 254/96-В. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.

5. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022>.

6. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. №1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

8. Прохоренко М.М, Тимошенко А.В. Особливості адміністративно-правового Забезпечення правового режиму воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. Київ, 2023. С. 300-303.

9. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М.. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. Наука і оборона, 2019. № 2. С. 9-16.

Ключові слова: адміністративно-правовий режим воєнного стану, воєнний стан, заходи правового режиму воєнного стану, військове командування.

Key words: administrative and legal regime of martial law, martial law, measures of the legal regime of martial law, military command.

Науковий керівник: асистент Назарчук А.В.

Тягушева Єлизавета Юріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми. Умови воєнного стану відзначаються підвищеним ризиком для прав та свобод громадян, а також для нормального функціонування суспільства в цілому. Воєнний стан породжує складні виклики для правоохоронних органів, зокрема для Національної поліції, яка відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку та захисті прав людини навіть у найскладніших умовах.

У зв'язку з цим, особливості діяльності національної поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану є актуальним та насущним

Метою дослідження є аналіз особливостей та ефективності діяльності Національної поліції в забезпеченні прав громадян під час воєнного стану з урахуванням використання стримуючих заходів та захисту від порушень міжнародного права, а також, визначення пріоритетних напрямків діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану

Розгляд основного матеріалу. Ми маємо зрозуміти, що для того, щоб громадяни були забезпеченні правами максимально ефективно і навіть під час воєнного стану, має бути наявний дієвий механізм охорони та захисту їх прав. Ефективність гарантій прав громадян залежить від наявності ефективних механізмів їх охорони та захисту (форми і методи їх діяльності), гарантії тощо.

Особливий правовий режим воєнного стану вніс зміни в діяльність практично всіх державних інститутів. І відповідно, внаслідок цього отримали повноваження, що не були їм притаманні. Також, було розширено повноваження на період введення в Україні воєнного стану та 60 днів після його припинення або скасування [2].

Внаслідок військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року на всій території країни було введено воєнний стан і було визначено особливий порядок функціонування органів державної влади, зокрема поліції. Відповідно, органи та підрозділи поліції отримали нові завдання, що не є були притаманними у мирний час, це обумовлено веденням певними подіями такими як: ведення активних бойових дій, окупація окремих територій України, вчинення окупантами великої кількості воєнних злочинів, юридична відповідальність на які передбачена як нормами національного, так і міжнародного законодавства.

При аналізі функціонування Національної поліції в умовах воєнного стану важливо розглянути, як вона забезпечує права, свободи та інтереси громадян та держави. Слід зазначити, що в таких умовах деякі конституційні права стають обмеженими. Наприклад, **право на вільний вибір проживання** - обмежується можливістю примусової евакуації населення з зон активних бойових дій для збереження життя та здоров'я. **Право на вільне пересування** - обмежується введенням комендантської години та спеціального режиму в'їзду та виїзду. **Право на особисте життя** - обмежується контролем засобів зв'язку та перевітками особистих речей, документів та транспортних засобів. Варто відзначити, що ці обмеження, хоча й втручають у деякі права та свободи, є необхідними для збереження та забезпечення прав громадян в майбутньому в умовах воєнного стану [2]. На жаль, в умовах воєнного стану можна помітити що всі ці права порушуються внаслідок активних бойових дій, окупації окремих регіонів та населених пунктів, саме цим правам має виділятися більше уваги в наших реаліях.

Відповідно, О Безпаловою було виділено більш пріоритетні напрямки діяльності в умовах воєнного стану. Серед них можемо назвати такі: 1) **фіксація**

та кваліфікація воєнних злочинів в Україні – це насамперед є важливим, оскільки воєнні злочини часто супроводжуються хаосом та безладдям, і у таких умовах важливо мати систему правових норм та процедур, які регулюють поведінку всіх сторін конфлікту. Фіксація та кваліфікація цих злочинів створює правову основу для реагування на них, незалежно від того, хто вчинив їх; 2) **розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій** – тому що без забезпечення розслідування та притягнення винних до відповідальності за воєнні злочини може виникнути безлад та беззаконня, що загрожує мирному співіснуванню і може спричинити нові випадки насильства та порушення прав людини в майбутньому; 3) **розмінування територій і будівель** – є особливо важливим напрямком в наших реаліях, оскільки внаслідок війни постраждало дуже багато територій, і наприклад вибухівка, яка лишилась в будівлі, може становити серйозну загрозу життю. А також, розмінування є ключовим етапом для відновлення територій після воєнних конфліктів або натуральних катастроф; 4) **охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки** – є важливим напрямком, тому що у воєнний час охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки є першочерговим завданням, оскільки вони напряду впливають на життя і добробут громадян та визначають успішність ведення війни та подальше відновлення суспільства; 5) **виявлення випадків учинення протиправних дій стосовно дітей** – важливий, тому що діти є найбільш вразливою категорією населення в умовах воєнного конфлікту. Вони можуть стати жертвами насильства, сексуальної експлуатації, використання як солдатів, та інших форм зловживань. Виявлення таких випадків та забезпечення захисту дітей від цих негативних впливів є критично важливим для збереження майбутнього суспільства. Захист дітей під час воєнного конфлікту сприяє формуванню стійких та здорових поколінь, які в майбутньому будуть сприяти відновленню та розвитку країни після війни; 6) **використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації** – в наших реаліях, без цього неможливо уявити швидке та точне збирання, аналіз та обробку інформації, що є життєво важливими для прийняття швидких та обґрунтованих рішень; 7) **психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян** - умови воєнного стану можуть бути важкими та стресовими як для населення, так і для поліцейських. Постійний стрес, небезпека, постійний тиск та велика відповідальність можуть негативно позначитися на психічному стані поліцейських і, в кінцевому підсумку, на їхній ефективності [4, с. 18].

Також, на територіях, що перебувають у зоні деокупації або поблизу лінії фронту, поліцейські активно здійснюють евакуацію мирного населення, рятування його від постійних артилерійських обстрілів та забезпечення необхідними засобами існування, включаючи продукти харчування, воду та медикаменти. Наприклад, в одному із випадків бійці Збройних Сил України за

допомогою безпілотних літальних апаратів виявили на даху будинку у тимчасово окупованому населеному пункті Олешках жінку з двома дітьми, після чого поліцейські успішно здійснили операцію з їх порятунку. Цей інцидент став ілюстрацією важливої та відповідальної роботи поліцейських у надзвичайних ситуаціях.

Висновок. Успішне забезпечення прав громадян в умовах воєнного стану вимагає від Національної поліції ефективного планування, координації та співпраці з іншими державними органами, а також постійного аналізу та адаптації до змін в ситуації на території країни. Отже, можна зазначити, що під час воєнного стану органи Національної поліції відстоюють національні інтереси шляхом протидії воєнним загрозам. Вони активно працюють над зменшенням внутрішньої небезпеки, зокрема борючись з соціальною криміналізацією, тіньовою економікою, тероризмом, а також забезпечують належний правопорядок і підвищення рівня безпеки. Надто важливо зазначити, що поліція вдається до особливих заходів для захисту конституційних прав та

свобод громадян, забезпечення соціальної стабільності та екологічної безпеки, що ще раз підкреслює роль України як соціальної та правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%80>;
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015р. № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>;
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>;
4. Безпалова О. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. Право і безпека. 2022. № 3. С. 13–24

Ключові слова: органи Національної поліції України, Закон України «Про національну поліцію», воєнний стан, правовий режим, функції органів Національної поліції.

Key words: bodies of the National Police of Ukraine, the Law of Ukraine "On the National Police", martial law, legal regime, functions of the National Police.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панфілов О. Є.

Черних Вікторія Андріївна

студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ЗАХИСТ ЧУТЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

24 лютого 2022 року Російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Ця подія кардинально змінила життя українців та поставила перед державою нові виклики, одним з яких є захист державної таємниці.

Забезпечення державної таємниці під час воєнного стану є необхідною і вкрай важливою складовою національної безпеки та обороноздатності країни.

Дослідження цього питання є надзвичайно актуальним, враховуючи кількість випадків порушення режиму державної таємниці та спроби незаконного передачі конфіденційної інформації на початку повномасштабного вторгнення агресора.

У сучасних умовах активної міжнародної співпраці в інформаційній сфері, однією з основних загроз національній безпеці України є можливість розголошення державної таємниці або втрата матеріальних носіїв секретної інформації, що призначена для задоволення потреб держави та захисту національних інтересів. В умовах зростаючої розвідувальної діяльності

іноземних служб, вдосконалення напрямів забезпечення інформаційної безпеки стає надзвичайно актуальним завданням для держави [3,с.42].

Згідно пункту 1 статті 1 ЗУ «Про державну таємницю» [5]: державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Особливе значення державна таємниця має в контексті національної безпеки, як зазначено у законодавстві України. При введенні воєнного стану в Україні, яке залишається діючим до цього дня, особливу увагу приділяють заходам щодо захисту державної таємниці та інших обмежених за доступом інформаційних ресурсів. Це відображено в законодавчих актах, які передбачають вжиття додаткових заходів з охорони державної таємниці у період воєнного стану.

Дослідження питання охорони державної таємниці має велике значення в сучасних умовах, адже воно напряму пов'язане з національною безпекою та стабільністю суспільства. Нормативно-правові акти встановлюють специфічні аспекти захисту інформації у період воєнного стану, що відображається в ряді заходів, спрямованих на підвищення рівня захисту державної таємниці.

Умови воєнного стану вимагають особливої уваги до захисту чутливої інформації та державної таємниці. В таких умовах кожен громадянин, незалежно від своєї професії чи статусу, має бути свідомим та відповідальним стосовно збереження конфіденційності та безпеки інформації, яка може зашкодити державі та її громадянам у випадку її незаконного розголошення чи використання.

У цей період ключовою є роль державних органів та служб безпеки у забезпеченні контролю за обігом чутливої інформації та захисті державної таємниці. Зокрема, необхідно вживати заходів щодо шифрування та захисту даних, обмеження доступу до них лише уповноваженим особам, а також проведення періодичних перевірок систем безпеки та контролю за їх ефективністю [1,с.115].

Вважаю за потрібним зазначити, що в умовах воєнного стану чутливою може бути інформація щодо якої не надано гриф таємності. Згідно пункту 96-1 статті 1 ЗУ «Про ринок електричної енергії» [4]: чутлива інформація щодо захисту критичної інфраструктури (далі - чутлива інформація) - інформація, несанкціоноване розкриття якої може призвести до пошкодження або знищення об'єктів критичної інфраструктури.

Збереження та захист інформації від несанкціонованого доступу вимагає також уваги до культури безпеки серед громадян. Це передбачає навчання персоналу основам безпеки інформації, впровадження прозорих та ефективних

процедур обробки та збереження даних, а також регулярну перевірку наявних систем забезпечення безпеки.

Зокрема, умови воєнного стану потребують зосередження уваги на забезпеченні безпеки важливих об'єктів інфраструктури та комунікаційних систем. Крім того, важливо забезпечити безпеку електронних систем управління та зв'язку, що відіграють критичну роль у веденні оборонної діяльності.

У цьому контексті, документообіг відіграє ключову роль. Організація системи документообігу вимагає встановлення чіткого порядку обігу документів, що містять чутливу інформацію, визначення відповідальних осіб за її збереження та контроль за доступом до таких документів.

Проте, наявність проблем у цій сфері стає очевидною через випадки розголошення чутливої інформації у початковий період конфлікту. Це зумовлено як недосконалістю системи документообігу, так і людським фактором.

Для вдосконалення системи документообігу та забезпечення захисту чутливої інформації пропонується ряд конкретних заходів.

По-перше, це включає в себе встановлення строгих процедур та правил щодо класифікації і обробки інформації згідно з її рівнем конфіденційності. Кожен документ або інформаційний ресурс повинен бути явно позначений згідно з встановленою системою класифікації.

По-друге, необхідно регулярно навчати персонал з питань безпеки інформації, надавати їм знання та навички, необхідні для виявлення потенційних загроз та виявлення небезпечних ситуацій. Це може включати в себе організацію навчальних семінарів, воркшопів або онлайн-курсів щодо кібербезпеки, правил обробки інформації та виконання службових обов'язків у воєнний період.

По-третє, важливо встановити жорсткі санкції за порушення правил обробки та захисту чутливої інформації. Це може включати в себе штрафи, дисциплінарні заходи, відсторонення від посади або навіть кримінальну відповідальність у випадках серйозних порушень. Суворість санкцій є важливим стимулом для дотримання встановлених правил та процедур [2,с.356].

Крім того, важливо забезпечити постійне оновлення та аудит систем безпеки, щоб впевнитися в їхній ефективності та вчасно виявляти та виправляти можливі уразливості. Також важливо підтримувати співпрацю з іншими державними та приватними організаціями, які мають досвід у сфері кібербезпеки, для обміну найкращими практиками та впровадження спільних заходів щодо захисту інформації.

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що баланс між захистом державної таємниці та збереженням громадянських свобод та прав в Україні в умовах

воєнного стану відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні національної безпеки та захисту державних інтересів.

Список використаних джерел

1. Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці : Монографія / О.Г. Корченко, О.Є. Архипов, Ю.О. Дрейс. – наук.-вид. центр НА СБ України, Київ.: 2014. – 332 с.
2. Антонов К.В. Проблеми правової охорони інституту державної таємниці у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С.354-359
3. Олійник В. І. Методологія дослідження забезпечення державної таємниці. *Забезпечення національної безпеки в Україні під час воєнного стану: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2023 р.)*. Київ: «Вид-во Людмила», 2023. С. 41–44.
4. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII: станом на 08.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення 01.04.2024).
5. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII: станом на 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення 01.04.2024).

Ключові слова: державні органи, чутлива інформація, державна таємниця, воєнний стан, проблематика.

Key words: state bodies, sensitive information, state secrets, martial law, issues.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Сандул Я. М.

Чудімова Анастасія Валеріївна, Радецька Мирослава Валеріївна

студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАВИЛА ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Правила етичної поведінки осіб, які уповноважені виконувати функції держави та місцевого самоврядування, в національному законодавстві цілком і повністю асоціюються із антикорупційним законодавством. Причиною цього здебільшого є те, що основні правила етичної поведінки зафіксовано саме положеннями розділу VI (ст. 37-44) Закону України «Про запобігання корупції» [1], якими встановлено основні та загальні правила етичної поведінки осіб, уповноважених виконувати функції держави та місцевого самоврядування, а також визначено такі вимоги до етичної поведінки як: пріоритет інтересів, політична нейтральність, неупередженість, компетентність та ефективність,

конфіденційність (нерозголошення) інформації та утримання від незаконних рішень і доручень.

В положеннях ч. 1 ст. 37 Закону України «Про запобігання корупції» встановлено, що «загальні вимоги до поведінки осіб ..., якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових чи представницьких повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог встановлюються цим Законом, який є правовою основою для кодексів чи стандартів професійної етики» [1]. Із змісту цього положення вбачається два важливі моменти. Перший, полягає у тому, що встановлені положеннями Закону України «Про запобігання корупції» правила етичної поведінки виступають імперативними (обов'язковими) для осіб, уповноважених виконувати функції держави та місцевого самоврядування, які зобов'язані їх дотримуватись під час своєї діяльності. Другий – перелік встановлених положеннями Закону України «Про запобігання корупції» правил етичної поведінки є невичерпним та може розширюватись положеннями кодексів чи стандартів професійної етики, які ухвалюються окремими державними органами або органами місцевого самоврядування.

Також слід зазначити, що правила етичної поведінки встановлюються та деталізуються й положеннями інших спеціальних законів. Наприклад, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» передбачає забезпечення доброчесності виборчих кампаній та політичних партій, а також формування каналів співробітництва з Радою бізнес-омбудсмена, що спрямовані на реалізацію та імплементацію своїх системних рекомендацій та усунення перешкод для ведення бізнесу в Україні [2].

Важливо, що ухвалені законодавчі акти щодо впровадження новел доброчесності дозволять набирати на державну службу професійних і порядних людей. Також це допоможе забезпечити належний рівень оплати праці та контролю (моніторингу) за діяльністю конкретної посадової особи. Але одночасно з таким реформуванням системи публічної служби повинно відбуватися і врегулювання проблеми конфлікту інтересів, а також прозорості доходів і витрат (видатків) публічних службовців.

Враховуючи це, досягнення зазначених цілей неможливо без врахування та впровадження міжнародних стандартів у сфері протидії корупції.

На сьогоднішній день Конвенція ООН проти корупції є головним документом світового масштабу у сфері запобігання корупції. Вона була прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у 31.10.2003 р.. Ця Конвенція ООН встановила теоретичні основи для адаптації національного законодавства та визначила основні засади антикорупційної політики держав-учасниць цього міжнародного договору [5].

Кожна держава-учасниця повинна прагнути, встановлювати та якимось заохочувати ефективні види практики, які спрямовані на протидію корупції. Також потрібно періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів

й адміністративних заходів (це робиться з метою визначення їхньої адекватності з погляду запобігання корупції та боротьби з нею). Важливо те, що норми цієї Конвенції передбачають створення спеціального органу. Його діяльність спрямовано на протидію корупції, також активну участь громадськості у сфері запобігання корупції, створення кодексів поведінки службовців, зміцнення незалежності судової влади, закріплення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, загалом окреслення корупційних злочинів та встановлення відповідальності юридичних осіб тощо.

Варто зазначити, що в положенні ст. 5 Конвенції зазначено низку стандартних (базових) заходів для держав-учасниць, що спрямовані на запобігання корупції. Так, відповідно до Конвенції, кожна держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє, здійснює та проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції. Важливо, що вона сприяє участі суспільства й загалом відображає принципи правопорядку, також належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності.

Варто звернути увагу на те, що в Україні створено Національну систему доброчесності (НСД). Вона охоплює основні сфери діяльності держави, що відповідають за боротьбу з корупцією. Ці сфери включають як і різноманітні державні органи (органи судової влади, уряд, парламент, публічний сектор тощо), так і політичні партії, ЗМІ, бізнес та громадянське суспільство загалом. Transparency International розробили та впровадили концепцію НСД як елемент загального підходу для боротьби з корупцією. Загалом є цікавим те, що це дослідження охоплює близько 13 сфер (кількість яких може змінюватися залежно від країни), які оцінюються у системному зв'язку з соціальними, політичними, економічними та культурними основами системи доброчесності.

Отже, у результаті дослідження слід зазначити, що через різноманітність напрямів антикорупційної діяльності, що реалізуються державними органами, необхідно забезпечити прийняття на державну службу громадян, які мають не лише необхідну професійну підготовку, досвід роботи, професійні знання, освіту та навички. Орієнтиром для етичного самовдосконалення державних службовців виступають міжнародні та національні етичні норми, що

допомагають визначити цілі та способи, які державний службовець повинен використовувати для виконання своїх службових обов'язків.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20231019> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Дата оновлення: 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20> (дата звернення 01.04.2024).
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 01.04.2024).
4. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> (дата звернення 01.04.2024).
5. Лекційні матеріали до тренінгового навчального курсу для працівників державних органів та посадових осіб місцевого самоврядування. URL: <https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files> (дата звернення 01.04.2024).

Ключові слова: міжнародні стандарти, протидія корупції, етична поведінка.

Keywords: international standards, anti-corruption, ethical behavior.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Щур Ірина Олексіївна, Лєснякова Вікторія Олександрівна

студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми правового регулювання антикорупційної діяльності в Україні безсумнівна в сучасних умовах. Корупція залишається однією з найбільших загроз для стабільності та розвитку країни, суттєво ускладнюючи економічний та соціальний прогрес. Наявність широкого спектру законодавчих актів, які охоплюють різні аспекти антикорупційної політики, свідчить про серйозність зусиль держави у цій сфері. Проте, необхідність подальшого вдосконалення механізмів моніторингу та контролю за виконанням антикорупційного законодавства залишається критичною.

Для успішної боротьби з корупцією в Україні важливо не лише прийняти та вдосконалити відповідне законодавство, але й забезпечити його ефективне виконання та реалізацію на практиці. Це вимагає систематичного аналізу та оновлення антикорупційної політики, а також забезпечення прозорості та

відкритості у роботі державних інституцій. Одним із ключових завдань є підвищення ефективності роботи антикорупційних органів та механізмів контролю, а також залучення громадськості до активної участі у боротьбі з корупцією. Тільки шляхом спільних зусиль державних органів, громадських організацій та громадян можна досягти значних успіхів у запобіганні та протидії корупції, що покладає мету роботи – забезпечити ефективну антикорупційну політику, яка сприятиме побудові справедливого та прозорого суспільства в Україні.

Поняття «корупції» можна описати як використання особою, яка має владні повноваження, цих повноважень або пов'язаних з ними можливостей з метою отримання, прийняття або надання неправомірної вигоди для себе або інших осіб [1]. Це також включає обіцянку або пропозицію надання неправомірної вигоди особі, яка має владні повноваження, або на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою змусити цю особу зайнятися протиправним використанням наданих їй службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей. Під поняттям «запобігання корупції» варто розглядати як профілактичні заходи, спрямовані на попередження порушень, оскільки корупційні дії, що визначені законодавством, є правопорушеннями (злочинами або проступками).

Діяльність із запобігання корупції включає інституційну та юридичну частину. Інституційна полягає в утворенні та забезпеченні належного функціонування антикорупційних інститутів, зокрема Національного агентства запобігання корупції [1], Національне антикорупційне бюро України [2]. Додатково слід зазначити й про підсилення антикорупційної спроможності усіх інших державних органів.

Юридична складова передбачає нормативні засади антикорупційної діяльності, яка базується на серії основних законів, таких як «Про запобігання корупції» [1], «Про Національне антикорупційне бюро України» [2], «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [3], «Про прокуратуру» [4] та інші. Таким чином, головним завданням антикорупційної роботи є запобігання корупції.

Наразі основою антикорупційного законодавства є Закон України «Про запобігання корупції» [1]. Відповідно до проведеного аналізу цього закону, суб'єкти, які мають стосунок до корупційних порушень, можна розділити на дві великі групи: суб'єкти, які здійснюють запобігання корупції, та суб'єкти, які несуть відповідальність за корупційні правопорушення.

З метою покращення антикорупційної діяльності, рекомендується поділити суб'єктів запобігання корупції на ще дві підгрупи: суб'єкти безпосередньої протидії та суб'єкти опосередкованої протидії. До першої підгрупи входять спеціально уповноважені органи, а до другої – всі фізичні

особи, громадські організації, підприємства, установи, організації різних форм власності.

Отже, правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні демонструє значний прогрес у створенні системи боротьби з корупцією. Наявність широкого спектру законодавчих актів, які охоплюють різні аспекти антикорупційної політики, свідчить про серйозність зусиль держави у цій сфері. Створення спеціалізованих антикорупційних органів та регулярні оновлення законодавства в цьому напрямку є позитивними кроками у боротьбі з корупцією.

Проте, для подальшого вдосконалення антикорупційної системи в Україні потрібно удосконалити механізми моніторингу та контролю за виконанням антикорупційного законодавства. Для цього можуть бути впроваджені більш ефективні механізми аудиту та оцінки результативності роботи антикорупційних органів. Крім того, важливо посилити публічний нагляд та залучення громадськості до процесів прийняття рішень у сфері антикорупційної політики.

Для досягнення більшого успіху в боротьбі з корупцією також необхідно підвищити рівень освіти і свідомості громадян щодо негативних наслідків корупції та їхню активну участь у протидії цьому явищу. Зокрема, це може бути досягнуто через розширення інформаційних кампаній та підтримку громадських ініціатив у сфері антикорупційної діяльності.

Для досягнення більш ефективного викорінення корупції в Україні, необхідно посилити міжнародне співробітництво та обмін досвідом з країнами, які мають успішний досвід в боротьбі з цим явищем. Це дозволить використовувати кращі практики та інновації у сфері антикорупційної політики та забезпечить більшу ефективність заходів, спрямованих на запобігання та припинення корупції. Такий комплексний підхід, що охоплює розвиток законодавства, механізмів контролю, громадську участь та міжнародне співробітництво, стане запорукою успішної боротьби з корупцією та сприятиме побудові справедливого та прозорого суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 01.04.2024).
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року. № 1698-VII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення 01.04.2024).
3. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон

України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19> (дата звернення 01.04.2024).

4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення 01.04.2024).

Ключові слова: корупція, антикорупційна, правопорушення, повноваження, службових.

Key words: corruption, anti-corruption, violation of law, authority, official (adjective).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Даниленко-Негара Ю.С.

Якушко Ольга Володимирівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ПРАВОТВОРЧОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Україна прагне вдосконалити взаємодію влади та громадян, запроваджуючи європейські практики адміністративної процедури. Відтак, із 15 грудня 2023 року набрав чинності Закон України «Про адміністративну процедуру», який установив нові правила спілкування держави та органів місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом у практично всіх сферах взаємодії.

Для глибокого розуміння адміністративної процедури важливе значення відіграють вивчення основоположних принципів.

Принципи правового регулювання - це фундамент юридичної науки та невід'ємний компонент будь-якої правової системи. Через принципи можна висвітлити основні ідеї, що лежать в основі механізму правового регулювання у

різних галузях або конкретних сферах діяльності. Вони втілюють значні концепції для визначених відносин, на яких ґрунтуються правила поведінки.

Законодавець окреслив 13 ключових принципів, що включають:

- 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності;
- 2) рівність перед законом;
- 3) обґрунтованість;
- 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу;
- 5) добросовісність і розсудливість;
- 6) пропорційність;
- 7) відкритість;
- 8) своєчасність і розумний строк;
- 9) ефективність;
- 10) презумпція правомірності дій та вимог особи;
- 11) офіційність;
- 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні;
- 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [1].

Розглянемо декілька принципів адміністративної процедури, що впливають на її характер та забезпечують ефективність.

Один із фундаментальних принципів - принцип верховенства права, визначає, що, з одного боку, права людини мають перевагу перед іншими цінностями у демократичній, соціальній та правовій державі. З іншого боку, всі державні установи та посадові особи повинні абсолютно підпорядковувати свою діяльність вимогам забезпечення та захисту цих прав.

Цей основоположний принцип має багату історію тлумачення в рішеннях Суду Справедливості Європейського Союзу. Його основна складова - законність, вимагає, щоб рішення, ухвалені публічними органами, було засноване виключно на законі. Це забезпечує юридичну визначеність, а саме однозначне розуміння положень конкретного нормативно-правового акту [3, с.81]. Українське законодавство, описуючи поняття верховенства права, зазначає, що людина, її права та свободи вважаються найвищими цінностями, що підтверджується Конституцією України. У ст.6 Закону України «Про адміністративну процедуру» приведено чіткий перелік актів, на які поширюється його застосування.

Принцип обґрунтованості визначає необхідність обґрунтування адміністративних актів. Відтак, адміністративні органи зобов'язані обґрунтовувати всі адміністративні акти, які вони приймають, за винятком випадків, чітко визначених законом [4, с.171].

Даний принцип відіграє ключову роль у процесі збирання доказів та розгляду справи по суті в рамках адміністративної процедури. Цей принцип ґрунтується на практиці Європейського суду з прав людини. У висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів підкреслено, що

обґрунтування рішення повинне містити відповіді на аргументи сторін. Крім того, ЄСПЛ визнає, що обсяг необхідного обґрунтування залежить від конкретних доводів, які наводять сторони.

Наступний принцип, який ми розглянемо є принцип офіційності. Суть цього принципу полягає в тому що адміністративний орган несе відповідальність за встановлення всіх обставин, що мають значення для вирішення справи. Він зобов'язаний збирати для цього документи та інші докази з власної ініціативи. Це означає, що орган не може покладатися на інформацію, надану лише однією стороною, а має провести всебічне та неупереджене дослідження[4, с.171].

Вимога офіційності гарантує, що адміністративні органи не можуть покладати на особу обов'язок самостійно отримувати документи та інші докази, необхідні для проведення адміністративного розслідування, якщо такий обов'язок не передбачений законом. Крім того, офіційність означає, що адміністративний орган самостійно звертається за необхідними документами та інформацією для розгляду справи, які знаходяться у його володінні або у володінні державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, що перебувають під їхнім управлінням, і не перекладає цей обов'язок на особу.

Отже, Закон України «Про адміністративну процедуру» встановлює прозорі та ефективні правила взаємодії влади та громадян.¹³ ключових принципів цієї процедури, зокрема верховенство права, обґрунтованість, офіційність та право на участь, захищають права громадян та сприяють справедливому вирішенню справ. Реалізація цих принципів на практиці потребує зусиль усіх учасників, але дозволить Україні мати сучасну адміністративну систему.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Бойко І. В., Соловйова О. М. Принципи адміністративної процедури як маркери її змісту. С. 71–92. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-033-9-5> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Рибальченко А.А. Принципи адміністративної процедури. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. 2023. № 48. С. 24–27.
4. Тептюк Є.П. Система та роль принципів адміністративної процедури в Україні. *Правовий дискурс: Матеріали II Всеукраїнської науково-*

практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти.
Черкаси, 2022. С. 170–172.

Ключові слова: принципи, процедура, адміністративна процедура, адміністративне законодавство.

Key words: principles, procedure, administrative procedure, administrative legislation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Фролова Є.І.

СЕКЦІЯ 7. ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Афонькіна Вікторія Ярославівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Судді Верховного Суду відіграють ключову роль у забезпеченні правової стабільності та захисті конституційних цінностей.

Судді Верховного Суду мають повноваження тлумачити закони та Конституцію України. Їхні рішення встановлюють прецеденти, що визначають правові норми та їхнє застосування у подальшій судовій практиці.

Перевіряють закони та дії влади на їхню відповідність Конституції. Це дозволяє уникнути порушень конституційних прав громадян та забезпечує виконання основних конституційних принципів.

Захист конституційних цінностей є однією з основних функцій Верховного Суду. Вони забезпечують дотримання принципів та норм, закріплених у Конституції України, виступають як остаточний авторитет у вирішенні правових питань, що стосуються тлумачення Конституції. Їхні рішення визначають стандарти конституційності та забезпечують єдність та стабільність правової системи, що є важливим для забезпечення правового порядку та захисту основних прав і свобод громадян.

Судді Верховного Суду виступають захисниками конституційних прав і свобод громадян. Їх рішення сприяють вирішенню конституційних суперечностей та забезпеченню справедливості судочинства.

Судді Верховного Суду повинні діяти незалежно від впливу політики та інших владних структур. Їхня об'єктивність та безпристрасність є ключовими для забезпечення правової стабільності та захисту конституційних цінностей у суспільстві.

Процес відбору суддів для Верховного Суду України визначається Конституцією та законодавством України. Основними критеріями, які враховуються при відборі суддів, є їхня вища юридична освіта, відповідний стаж роботи в сфері права, професійні якості, моральна чесність та незалежність у політичних чи корупційних справах.

Важливим етапом відбору є конкурсна процедура, що передбачає високий ступінь конкурентноспроможності та об'єктивності. Кандидати проходять серйозний відбір через конкурсну комісію, що складається з представників громадськості, професійних спілок, а також представників вищих органів влади. Ця процедура сприяє відбору кваліфікованих та

незаангажованих кандидатів, що мають не лише високий рівень фахової підготовки, а й відповідність принципам незалежності та безсторонності.

Судді Верховного Суду відіграють вирішальну роль у забезпеченні незалежності судової системи. Їхня фахова компетентність, незалежність від політичних чи корупційних впливів, а також здатність до об'єктивного та справедливого розгляду справ є основними чинниками, які забезпечують довіру суспільства до судової влади.

Судді Верховного Суду відіграють надзвичайно важливу роль у захисті прав людини та забезпеченні правосуддя у суспільстві. Їхня діяльність на пряму впливає на забезпечення рівності перед законом, забезпечення справедливості та захисту основних прав і свобод кожного громадянина, відповідають за тлумачення законів та Конституції України. Їхня роль полягає в уникненні різного роду тлумачень, що суперечать духу та літері закону, та забезпеченні однакового застосування закону для всіх громадян, вони мають важливу функцію у захисті прав людини та основних свобод та вирішують справи, пов'язані з порушенням прав громадян, зокрема, у сферах права на життя, на свободу, на чесний судовий процес, на свободу слова та інших.

Також можна сказати про незалежність судової системи: Судді Верховного Суду є одним із головних гарантів незалежності судової системи. Вони повинні діяти безпристрасно та об'єктивно, незалежно від будь-яких тисків або впливів з зовнішніх джерел, щоб забезпечити правову стабільність та довіру громадян до судової влади.

Судді Верховного Суду України взаємодіють з іншими гілками влади та міжнародними організаціями через різні механізми, які сприяють ефективному функціонуванню правосуддя та забезпеченню дотримання законності в країні.

Деякі з найважливіших механізмів взаємодії включають:

-Участь у законодавчому процесі: Судді Верховного Суду можуть брати участь у розробці законопроектів та подавати пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Їхні професійні знання та досвід роботи у судовій системі можуть бути корисними для вирішення питань, пов'язаних з правовою реформою та розвитком правосуддя.

-Судову практику і правову консультацію: Судді Верховного Суду можуть надавати консультації та висновки з питань правозастосування і тлумачення законодавства для інших гілок влади. Це важливо для забезпечення єдності і правильності тлумачення закону в усіх сферах державного управління.

-Судді Верховного Суду України відповідають за конституційну контрольну функцію, яка полягає в оцінці законодавчих актів на відповідність Конституції України. Це дозволяє суддям контролювати законодавчу діяльність інших гілок влади і гарантувати дотримання конституційних принципів.

-Міжнародна співпраця: Судді Верховного Суду можуть взаємодіяти з міжнародними організаціями, такими як Рада Європи, Організація Об'єднаних Націй, та іншими, у рамках обміну досвідом, навчання, а також для

забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стандартам прав людини.

-Взаємодія з правоохоронними органами: Судді Верховного Суду можуть співпрацювати з правоохоронними органами у вирішенні питань, пов'язаних з правопорушеннями, розслідуванням злочинів та забезпеченням додержання закону.

Ці механізми взаємодії дозволяють суддям Верховного Суду впливати на різні аспекти правозастосування, забезпечуючи дотримання законності та захист прав і свобод громадян.

Судді Верховного Суду грають ключову роль у вирішенні викликів та спрямовані на забезпечення перспективного розвитку суддівства в Україні. Деякі з цих викликів і перспектив включають:

Є декілька викликів і перспектив, які можна виокремити:

Одним з найбільших викликів збереження та зміцнення незалежності суддівства - забезпечення незалежності суддівства. Судді Верховного Суду мають велику відповідальність у підтримці незалежності судової системи від політичного впливу, корупції та будь-яких інших форм тисків.

Судді повинні постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію, щоб ефективно вирішувати складні справи, зокрема шляхом участі у навчальних програмах, семінарах та інших формах навчання.

Також прозорість та відкритість в діяльності суддів є основними аспектами, які допомагають підвищити довіру громадян до судової системи. Судді Верховного Суду повинні демонструвати відкритість у вирішенні справ, розкривати свої рішення та пояснювати їх логіку, що сприяє зрозумінню та підтримці громадськістю.

Надалі можна сказати про застосування міжнародних стандартів. Україна знаходиться на шляху євроінтеграції, і судді Верховного Суду мають важливу роль у забезпеченні відповідності національного законодавства міжнародним стандартам прав людини та правосуддя.

Також ефективна боротьба з корупцією. Забезпечення чесності та інтегритету в суддівстві є однією з головних передумов довіри громадян до судової системи. Судді Верховного Суду мають активно брати участь у заходах з боротьби з корупцією, виявленні та покаранні порушень етичних стандартів.

Інноваційний підхід, високі професійні стандарти та забезпечення незалежності суддівства є ключовими факторами для подальшого розвитку судової системи в Україні через призму діяльності суддів Верховного Суду.

У висновку слід відзначити, що судді Верховного Суду є ключовими фігурами в правовій системі країни, які несуть велику відповідальність за забезпечення справедливості, захист прав і свобод громадян, дотримання конституційних норм та забезпечення правової стабільності. Вони мають високий статус та авторитет і відіграють важливу роль у зміцненні демократії та правової держави в Україні. Вони забезпечують однакове застосування закону,

виходячи з високих професійних стандартів та незалежності від зовнішніх впливів, розглядають найскладніші справи, вирішуючи конституційні питання та забезпечуючи єдність судової практики. Їхня діяльність спрямована на забезпечення правопорядку, захист прав громадян і зміцнення довіри до судової системи.

Завдяки своїй професійній діяльності та здібностям судді Верховного Суду сприяють розвитку правової науки, удосконаленню законодавства та підвищенню рівня правової культури українського суспільства. Таким чином, вони відіграють ключову роль у забезпеченні правової стабільності та захисті конституційних цінностей в Україні.

Відбір та діяльність суддів Верховного Суду є ключовими у забезпеченні незалежності судової системи та захисті конституційних цінностей, що є фундаментом правової держави.

Список використаних джерел

1. Чуприна Ю. Судова влада в Україні в контексті конституційної реформи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2021. Вип. 1 (8). С. 59–66.
2. Сірий М. І. Касація - основна функція Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2020. № 4 (116). С. 29–34.
3. Ющик О. Проблема законності нормативних постанов Пленуму Верховного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 3. С. 3–10.

Ключові слова: Верховний Суд України, судді, конституційні цінності, об'єктивність, суддівство, законодавчий процес, захист прав і свобод, судова система, міжнародні організації, правова держава.

Key words: Supreme Court of Ukraine, judges, constitutional values, objectivity, judging, legislative process, protection of rights and freedoms, judicial system, international organizations, rule of law.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Багян Каріна Андріївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОПОМОГИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ АДВОКАТІВ

Науково-технічний прогрес ніколи не стоїть на місці. Чим більше цей розвиток набирає обертів, тим людині стає легше жити та виконувати певні буденні справи. Саме тому, будь-якому спеціалісту, важливо бути обізнаним у «трендах сучасності» для подальшого використання сучасних технологій у

своїй професійній діяльності і відповідного підвищення ефективності роботи, економії часу тощо. Наразі дуже актуальним питанням для юристів-науковців є те, як саме правильно використовувати сучасні інструменти в юридичній діяльності, зокрема адвокатами, щоб вони приносили користь і справді допомагали їм, покращуючи якість наданих послуг.

Перш за все, варто розібратись, чому взагалі сучасні технології можуть стати корисними для адвокатів. Ця професія передбачує постійне опрацювання великого об'єму інформації різного змісту, аналіз різноманітних та іноді суперечливих з боку законодавства ситуацій. Так як робота не є одноманітною і правові конфлікти між людьми бувають дуже специфічними, пов'язаними з різними галузями права, можна стверджувати, що професія адвоката не є простою і вимагає широкого спектру знань, особистих якостей і приділенню великої кількості часу [3]. Через складність даної діяльності, багато адвокатів стикаються з такими проблемами, як емоційне вигорання, брак часу на особисте життя та хобі та іншими психологічними проблемами. Саме через це адвокатам слугують сучасні технології - для оптимізації їх роботи, підвищення ефективності та уникнення вищеперерахованих проблем. Електронні реєстри, нормативні бази, додатки для юристів, онлайн конструктори процесуальних документів, сторінки в соціальних мережах, чат-боти для надання інформації клієнтам, використання штучного інтелекту та просування своїх послуг через мережу Інтернет – усе це те, що активно використовується адвокатом сучасності [1, с.111].

Перелік усіх можливостей не є вичерпним. І хоча зрозумілим є користь усіх цих технологій, в суспільстві і серед самих практикуючих адвокатів все ж присутнє негативне ставлення до таких прогресивних методів і все ще залишається багато прихильників «традиційних» способів роботи [2, с.54].

Запровадження використання сучасних технологій в юриспруденції пов'язана зі спрямуванням державної політики розвинених країн, і в тому числі України, на розвиток і діджиталізацію багатьох сфер життя. Загострення цього питання набуло великого значення внаслідок всесвітньої пандемії коронавірусу і карантинних обмежень, що унеможливило працю в нормальних умовах і сприяло розвитку новітніх підходів до організації роботи. Перш за все, це відкрило усвідомлення важливості та ефективності віддаленого формату роботи, використовуючи такі платформи, як Google Meet, Zoom та, звичайно, соціальних мереж Instagram, Facebook, Telegram тощо. Таким чином, адвокат, знаходячись в будь-якому місці, в будь-який час може надати онлайн-консультацію своєму клієнту, підтримувати комунікацію в месенджерах, надсилати документи і отримувати свій гонорар, навіть без особистого контакту. З початку повномасштабного вторгнення на нашу державу багато адвокатів

були вимушені виїжджати закордон, тому зрозуміло, що для них перший час ведення особистого блогу про свої послуги стало як ніколи актуальним.

Завдяки сучасним методам просування через рекламні інтеграції в мережі, адвокатам стало легше знаходити потенційних клієнтів. Налаштувавши один раз рекламні промоакції, цей «механізм» працює самостійно і приносить результати. Окрім цього, позитивними аспектами ведення соціальних мереж правниками є те, що таким способом адвокат створює так би мовити «особистий бренд», створюючи власний імідж, інформуючи про свою послугу та навіть сприяючи розвитку правової обізнаності суспільства в цілому. У своїх дописах адвокат транслює актуальні політичні проблеми, існуючі законопроекти, надає правову оцінку різним ситуаціям, що позитивно впливає на громадян і підвищує їх рівень знань в юриспруденції, що є важливим для кожного в нашій державі.

Важливість та необхідність використання адвокатами інформаційних технологій проявляється і в аспекті підвищення їх кваліфікації. В сьогоденньому потоці і великому спектру вибору освітніх курсів, вебінарів, програм, підвищення кваліфікації онлайн – це дійсно зручна, ефективна та прогресивна методика, яка є розповсюдженою в багатьох країнах.

Як висновок, треба зазначити, що новітні технології для адвокатів – це справді зручний та корисний інструмент для оптимізації та структуризації роботи, економії часу та підвищення якості наданих послуг.

Список використаних джерел

1. Бисага Ю.М., Заборовський В.В., Манзюк В.В. Інформація та інформаційні технології як невід’ємна частина професійної діяльності адвоката. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 5. С. 104–114. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31344>
2. Варава І. Інновації у професійній діяльності юристів:використання потужностей штучного інтелекту. Інформація і право. 2020. № 1(32). С. 47-54. URL:<https://ippi.org.ua/varava-i-innovatsii-u-profesiinii-diyalnosti-yuristiv-vikoristannya-potuzhnostei-shtuchnogo-intelekt>
3. Заплотинський Б. А. Інформаційні технології в юридичній діяльності : посібник. Київський інститут інтелектуальної власності та права НУ “Одеська юридична академія”, кафедра інформаційно-аналітичної та інноваційної

діяльності, 2018. 108 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/8aec07f-1c0d-4413-b79c-5267f3150c6d>

Ключові слова: адвокат, штучний інтелект, професійна діяльність адвоката, новітні технології.

Key words: lawyer, artificial intelligence, professional activities of a lawyer, the latest technologies.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Баран Анна Сергіївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна вторинна правнича допомога – це державна гарантія, яка забезпечує рівні можливості для всіх людей у доступі до правосуддя. Вона включає в себе:

- захист: адвокат може представляти інтереси громадян в суді, а також в інших органах, наприклад, у прокуратурі, поліції, органах державної влади та місцевого самоврядування;

- представництво: адвокат може надавати громадянам кваліфіковану допомогу у представленні їхніх інтересів у будь-яких інстанціях, де це буде необхідно;

- складення документів: адвокат може допомогти у складенні позовів, апеляцій, заяв, скарг та інших документів, необхідних для захисту прав і свобод громадян.

Відповідно до статті 59 Конституції України, кожен має право на професійну правничу допомогу [3]. Крім того, існують випадки, коли ця допомога може надаватися безкоштовно. Суб'єкти права на безоплатну правничу допомогу визначені у статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [1].

Згідно із Законом України "Про безоплатну правничу допомогу", адвокати, які пройшли відповідну реєстрацію, стають ключовими суб'єктами, що надають безоплатну вторинну правничу допомогу. Це робить її доступною для людей, які не мають можливості самостійно оплатити послуги адвоката.

Відповідно до статті 15 Закону України "Про безоплатну правничу допомогу", адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, єдиними мають право надавати таку допомогу в цивільному процесі [1]. Для того, щоб займатися такою діяльністю, адвокат зобов'язаний пройти реєстрацію у відповідному порядку.

Очевидно, що безоплатна правнича допомога має багато переваг. Першою можна зазначити її доступність. Саме завдяки їй правосуддя стає

доступним для всіх, незалежно від рівня доходу. Наступною її перевагою є те, що адвокати, які надають безкоштовну правничу допомогу проходять ретельний відбір та мають високу кваліфікацію, що гарантує громадянам якісний захист їхніх інтересів. Ще однією особливістю безоплатної правової допомоги можна назвати те, що вона охоплює широкий спектр юридичних послуг: від консультування та складання процесуальних документів до представництва та здійснення захисту в судах та інших органах [4].

Адвокати, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, отримують оплату за свою роботу з коштів державного бюджету та не можуть відмовитися від її надання без поважних причин. Вони зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, отриманої від клієнта, а також дотримуватися високих стандартів професійної етики [2]. Що стосується правових послуг, то, в першу чергу, варто зазначити захист та здійснення представництва інтересів клієнтів в судах, державних органах та органах місцевого самоврядування. Сюди також можна віднести складення документів процесуального характеру, таких як позови, відзивы, апеляційні скарги та інші. У рамках правової консультації адвокат надає роз'яснення щодо прав та обов'язків клієнта, а також аналізує перспективи в рамках тієї чи іншої справи.

Для того, щоб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу, громадяни можуть звернутися до найближчого центру з надання такої допомоги або до бюро правової допомоги, які діють при місцевих центрах з надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Отже, безоплатна вторинна правнича допомога - це гарантована державою можливість отримати кваліфіковану правничу допомогу за рахунок державних коштів. Вона гарантує рівний доступ до правосуддя для всіх осіб, незалежно від їхнього соціального статусу, майнового стану та інших обставин.

Список використаних джерел

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 23.03.2024)
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 23.03.2024)
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.03.2024)
4. Лідія Санжаровська-Гурлач «Коментар до Закону України «Про безкоштовну правничу допомогу» URL:

<https://www.legalalliance.com.ua/rus/publikacii/kommentarij-k-zakonu-ukrainyo-besplatnoj-pravovoj-pomosi/> (дата звернення: 23.03.2024)

Ключові слова: адвокат, безоплатна допомога, правнича допомога.

Key words: lawyer, free help, legal aid.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Білоног Аліна Андріївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МАЙБУТНЄ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та активна цифровізація суспільства на початку XXI століття сформували нову еру – еру інновацій. Одним із найвизначніших досягнень цього періоду стало виникнення та розквіт штучного інтелекту (ШІ).

Сьогодні ШІ міцно увійшов у наше життя, пронизуючи різні сфери: від повсякденних завдань до складних професійних процесів. Адвокатська діяльність не стала винятком.

Існує множина інтерпретацій поняття штучного інтелекту, що зумовлено різними науковими підходами. Дослідники прагнуть до створення систем, здатних імітувати людську поведінку, приймати обґрунтовані рішення, мислити подібно до людей та демонструвати раціональний підхід. Так, Храпенко О.О. підкреслює, що «штучний інтелект є галуззю комп'ютерних наук, яка займається створенням систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують інтелектуальних здібностей людини. ШІ розвивається з метою розробки програм та алгоритмів, що можуть аналізувати дані, вчитися, приймати рішення та взаємодіяти з людьми.» [1].

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, «ШІ визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань». [2]

Штучний інтелект кардинально змінив спосіб роботи адвокатів, спростивши процес пошуку й аналізу інформації. Завдяки алгоритмам машинного навчання юристи можуть швидко знаходити й обробляти великі обсяги даних, знаходити релевантні прецеденти, закони та інші нормативні акти. Це економить час, який раніше витрачався на рутинні завдання, дозволяючи адвокатам зосередитися на більш складних аспектах справи. Те,

що раніше вимагало витратити дні на тривалі дослідження, тепер за допомогою правильного запиту ChatGPT може швидко провести базовий аналіз завдання із посиланням на конкретну юридичну чи судову практику.

Як зазначає Даниленко Ю: «Найбільш затребуваний спосіб, у який адвокати використовують ШІ та ChatGPT, -це автоматизація рутинних завдань, таких як перегляд документів і аналіз договорів. Його можна навчити роз'яснювати певні ключові елементи договору та позначати потенційні ризики або проблеми, які можуть потребувати додаткової уваги з боку юристів» [3]. Ще одним способом застосування ШІ в юридичній галузі якій виділяють пошук інформації серед великих обсягів даних, наприклад під час пошуку судової практики, або аналізу кодексів, законів та інших нормативно правових актів, а також аналіз минулих та прогнозування майбутніх судових рішень. Це звільняє час, щоб зосередитися на більш важливих і творчих завданнях, які потребують особистого підходу до виконання задач від адвоката.

Цьомра В. Ю звертає увагу на те, що: «завдяки впровадженню новітніх технологій, серед яких штучний інтелект, автоматизоване складення документів, Big Data, онлайн-правосуддя також суттєво може зменшитися вартість юридичних послуг» [4]. Відкриваються можливості для більшої доступності правових послуг та підвищення рентабельності юридичної сфери

Еволюція штучного інтелекту в юриспруденції має потенціал трансформувати традиційні правові концепції та відкрити нові шляхи для вдосконалення правосуддя та правової допомоги.

Трансформація динаміки у відносинах «клієнт-адвокат» несе в собі значний вплив на характер адвокатської діяльності в майбутньому. Український ринок юридичних послуг модернізується й зростає попит на комплексні та багатопрофільні юридичні команди, які можуть забезпечити всебічну підтримку бізнесу. Це означає, що ефективна юридична підтримка потребує від адвоката не лише знань права, а й аналітичних навичок, здатності до стратегічного мислення та менеджерських компетенцій

Тобто, окрім ґрунтовних знань та досвіду в певній правовій сфері, адвокатам необхідні аналітичні та стратегічні компетенції, а також навички управління. Їм важливо розуміти специфіку бізнесу клієнта, його цілі та завдання, а також використовувати стратегічний та бізнес-орієнтований підхід до вирішення проблем, окрім суто правового аспекту.

На основі проведеного дослідження ми зробили наступні висновки, що штучний інтелект стрімко розвивається і вже зараз має значний вплив на багато сфер життя, включаючи й юриспруденцію. З одного боку, це може здатися

загрозою для професії адвоката, адже ШІ здатен автоматизувати багато рутинних завдань, які раніше виконують адвокати.

Проте, ШІ несе в собі й нові можливості. Він може допомогти адвокатам стати більш ефективними, економити час і зосередитися на більш складних аспектах справи.

Список використаних джерел

1. Храпенко О.О., Меденцев А.М. Використання штучного інтелекту у роботі судових, правоохоронних органів та адвокатури. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/94>
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80>
3. Даниленко Ю. Від Ш до І : що таке штучний інтелект та як він трансформує світ. 2022. URL: <https://speka.media/ai/vid-s-do-i-shho-take-stucnii-intelekt-ta-yak-vintransformuje-svit-xv7039>
4. Цьомра В. Ю., Корильчук С. Т., Оленюк Д. О. Розвиток штучного інтелекту в сучасній юриспруденції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2023 №38, с.100-108. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/875>

Ключові слова: адвокатська діяльність, юриспруденція, штучний інтелект, цифровізація.

Key words: advocacy, jurisprudence, artificial intelligence, digitization.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Брик Катерина Олександрівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМА ТА ВНУТРІШНЯ ПОБУДОВА ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

В умовах становлення демократичного суспільства, незбалансованості законів, недосконалості судової реформи прокуратура як інститут правоохоронної системи займає особливе місце в боротьбі зі злочинністю, в забезпеченні верховенства закону та інших правових питань [1, с. 33]. Органи прокуратури України є важливими складовими правоохоронної системи країни. Вони відповідають за забезпечення законності, захист прав та інтересів громадян, держави та суспільства.

На всіх етапах формування української правової системи та системи державних органів, а також розподілу влади, прокуратура завжди викликала особливі обговорення. Її місце у цій системі безперервно було предметом дискусій серед науковців, оскільки прокуратура не завжди легко вписувалася у

традиційну модель трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової [2, с. 120].

Відповідно до поправок, внесених до Конституції України згідно з Законом від 2 червня 2016 року № 1401-VIII, прокуратура має наступні обов'язки: представляти обвинувачення в суді; організовувати та керувати досудовим розслідуванням, вирішувати інші питання, пов'язані з кримінальним провадженням відповідно до закону, а також наглядати за діями правоохоронних органів; представляти інтереси держави у суді лише у виняткових випадках та згідно з встановленим законом порядком. Крім того, відповідно до перехідних положень розділу XV Конституції України, прокуратура продовжує здійснювати контроль за виконанням судових рішень у кримінальних справах та застосуванням інших заходів, що обмежують особисту свободу громадян, до введення в дію закону про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій [3, с. 27].

Детальніше аналізуючи систему та внутрішню побудову органів прокуратури України їх формування утворює наступні рівні: Генеральну прокуратуру, регіональні, місцеві та військові прокуратури. Наприкінці 2015 року була утворена Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка мала автономний статус у складі Генеральної прокуратури. У 2019 році структура прокуратури була переглянута, розділившись на Офіс Генерального прокурора, обласні та окружні прокуратури. Ці реформи передбачали проведення конкурсів та атестації прокурорів у 2015 та 2019–2021 роках з метою оновлення та покращення кадрового складу. Проте, атестація не принесла очікуваних результатів і не сприяла досягненню поставлених цілей [4].

В сучасному контексті державності регулювання організації та функціонування прокуратури України ґрунтується на понад 135 основних нормативних актах різних рівнів. Ці акти визначають загальні принципи, організаційно-правові засади, матеріально-технічне та фінансове забезпечення, а також статус прокурорів у різних судових процесах та їхні повноваження. Перше джерело нормативного регулювання представлено законодавчими актами Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. До того, було прийнято понад десять рішень Конституційного Суду України щодо діяльності прокуратури, які стосуються інтерпретації окремих положень законів. Друге джерело регулювання – відомчі нормативні акти, що визначають організаційні та правові аспекти роботи прокуратури, зокрема організацію роботи, кадрові питання та прокурорський нагляд. Третє – нормативи міжнародного співробітництва, які регулюють взаємодію з іншими країнами та міжнародними організаціями [5, с. 16].

Україна продовжує активно впроваджувати важливі структурні реформи, які визначають конкретні цілі та пріоритети, а також реалізуються через специфічні заходи для розвитку окремих галузей та видів діяльності. Процес реформування прокуратури відзначився значним впливом на зовнішні й

внутрішні процеси функціонування цієї системи. Зокрема, після важливих інституційних та функціональних змін прокуратура України втратила функцію нагляду за дотриманням та застосуванням законів, а з початком роботи Державного бюро розслідувань – також функцію досудового розслідування. Незважаючи на успіхи у реформуванні деяких аспектів та наявність законодавчих, організаційних та правозастосовних проблем, прокуратурі залишається невикористаний потенціал, який потрібно реалізувати шляхом збалансованого, послідовного та поступового стратегічного планування [6].

Отже, проаналізувавши всю інформацію можна підсумувати, що прокуратура України відіграє важливу роль у забезпеченні законності та правопорядку в країні. Система органів прокуратури України складається з кількох рівнів, починаючи з Генеральної прокуратури як найвищого органу і включаючи прокуратури на рівні областей, міст та районів. Ця структура дозволяє забезпечити контроль за дотриманням законності, захист прав громадян та інтересів держави в усіх регіонах України.

Список використаних джерел

1. Олійник Р. В. Система та структура прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2014. №. 1. С. 33-39. URL: file:///C:/Users/Renewed/Downloads/evpe_2014_1_8.pdf
2. Мотика в. А. Місце прокуратури в системі органів державної влади. *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя: Матеріали XIII міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 28-29 грудня 2023 року): тези доповідей/Відп. ред. ПО Куцик*. Львів: Растр-7, 2023. 242 с. 2023. С. 120. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/fakultety/Urydychny/Nauka/INTERNET_konferencija_28_grudnja_2023.pdf#page=121
3. Вудвуд К. С. Функціональна складова діяльності прокуратури України: проблеми законодавчого визначення та практичної реалізації. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, 18 листопада 2022 р., м. Одеса*. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 26. URL: 181122_konf_tezi.pdf (mgu.edu.ua)
4. Крапивін Є. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. *Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 2023. URL: Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі - Юридична Газета (yur-gazeta.com)
5. Бакаянова Н. М. та ін. Прокуратура України: навч.-метод. посібник /кол. авт.; Одеса: Фенікс, 2020. – 285 с. (сер. «Навчально-методичні посібники»). URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6530494-82ee-4b1b-8819-c0397ab5ef87/content>

6. Про затвердження Стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки. Стратегія розвитку прокуратури на 2021–2023 роки: наказ Генерального прокурора від 16.10.2020 № 489. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki>

Ключові слова: система, органи, прокуратура, структура, Генеральний прокурор, законність, реформування, антикорупційна, контроль, додержання

Key words: system, bodies, prosecutor's office, structure, Prosecutor General, legality, reform, anti-corruption, control, compliance

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Вискребець Вікторія Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДИ ТА БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ: СТРАТЕГІЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ ТА АНТИКОРУПЦІЙНІ ЗАХОДИ

Однією з основних проблем в Україні, що потребує невідкладного вирішення, виступає корупція, внаслідок чого виникають значні загрози для демократичних засад, принципу верховенства права, соціального розвитку, національної безпеки та громадянського суспільства у цілому. Вчинення корупційних діянь у судовій сфері зумовлюють нівелювання конституційних засад верховенства права і закону, позбавляючи можливості для реалізації гарантованого Основним законом права на судовий захист прав і свобод людини та громадянина, безпеку життєдіяльності, суспільства і держави у цілому. Отже, вчинення корупційних діянь у сфері правосуддя призводить не лише до правового нігілізму, але й порушує принципи законності та правову системи держави у цілому.

Згідно абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція полягає у використанні особою наданих їй службових повноважень або можливостей, пов'язаних із певною посадою, що спрямовано на отримання неправомірної вигоди чи прийняття такої вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе (третьох осіб), обіцянка/пропозиція або надання неправомірної вигоди службовим (посадовим) особам, чи за її вимогою іншим фізичним або юридичним особам, що має на меті схилити таку особу до неправомірного використання службових повноважень або пов'язаних зі своїм статусом можливостей [1]. Враховуючи специфіку сфери функціонування судів можливо стверджувати, що корупція знаходить свій прояв у порушенні основних

засад здійснення правосуддя, ухвалення неправомірних рішень та недотримання положень законодавства.

Показники довіри українців до судової системи в Україні свідчать про значне переважання недовірливого відношення до правосуддя. Зокрема, за результатами соціологічного опитування, що проводилося Київським міжнародним інститутом соціології протягом 4-20 вересня 2023 року шляхом проведення інтерв'ю у різних областях (крім Херсонської та Донецької областей), лише 25 % українців висловлюють довіру до судової системи; 61 % громадян не довіряють органам правосуддя, а 13 % відмовилися відповідати чи не визначилися [3]. Отже, ситуація щодо показників довіри до судових органів в Україні знаходиться у критичному стані, що потребує невідкладного здійснення інституційних та антикорупційних реформ у зазначеній сфері.

Питання боротьби за корупційними проявами в органах судової влади України досліджувалося Н.М. Савчин. У процесі аналізу даного питання науковицею визначено наступні форми корупційних ризиків, що є притаманними саме для судової системи: незавершеність процесу формування системи професійної підготовки суддів; можливість використання недосконалих процесуальних форм для скоєння корупційних правопорушень; наявність фактичної залежності суддів від судів вищої інстанції, а також від політичних інститутів; недостатність прозорості та відкритості судового процесу; недостатність матеріально-технічного та фінансового забезпечення судового процесу; відсутність ефективної системи кваліфікаційної атестації суддів та їх відповідальності за порушення правил суддівської етики; притаманність для українського суспільства правового нігілізму та низькі показники довіри до органів влади, у тому числі й судової; низька професійна кваліфікація представників юридичних спеціальностей, які провадять діяльність у сфері правосуддя [5, с. 32].

Як зазначає І.О. Рощина, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», прийнятий Верховною Радою України 02 червня 2016 року, є «продуктом бюрократичної та корумпованої системи, яка повністю контролювала і продовжує контролювати судовий корпус і не думаючи навіть створювати незалежну судову владу» [4, с. 155]. З точки зору науковиці, оскільки законодавчим актом не передбачено виборний порядок призначення суддів на посаду, то відсутня можливість для реального реформування судової системи. До того ж, в Україні фактично відсутня політична воля на формування незалежної та професійної судової системи. Оскільки судова система пристосована до потреб політичної еліти, то діяльність судів спрямована на задоволення потреб влади, одночасно допускаючи зневажливе ставлення до потреб громадян, порушуючи їх права та інтереси, в обмін на підвищення по службі [4, с. 155].

З 04 липня 2023 року набрав чинності Указ Президента України № 359/2023 від 30 червня 2023 року, яким введено в дію Рішення Ради

національної безпеки і оборони України «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» [2]. Положеннями зазначеного документа рекомендовано внесення змін до положень Законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя» щодо наступних питань: перевірки усіх суддів Верховного Суду України з приводу вчинення ними дисциплінарних проступків чи грубого або систематичного порушення обов'язків суддів, а також перевірки законності набуття майна; удосконалення процедури обрання суддів Великої Палати та створення механізму їх відкликання зборами касаційних судів; забезпечення прозорості та ефективності кваліфікаційного відбору суддів; запровадження процедури періодичного проведення перевірки доброчесності суддів за допомогою поліграфа, у тому числі й при призначенні на посаду; розробка прозорих та справедливих правил розгляду порушень правил суддівської етики тощо [2].

У цьому зв'язку достатньо логічними та обґрунтованими є заходи протидії корупційним діям у сфері правосуддя, запропоновані Н.М. Савчин. Зокрема, такими заходами є наступні: проведення безперервної аналітичної роботи щодо показників дотримання положень антикорупційного законодавства у судах, визначення процедур, у процесі реалізації яких найчастіше вчиняються корупційні правопорушення, а також розробка додаткових заходів запобігання і протидії корупції; систематичний нагляд за поведінкою суддів, виявлення фактів вчинення корупційних правопорушень, а також реалізація заходів, спрямованих на притягнення винних осіб до юридичної відповідальності; проведення спеціалізованих заходів за участю суддів, спрямованих на здобуття знань, закріплення морально-психологічних установок щодо недопустимості вчинення корупційних правопорушень; запровадження практики висвітлення у засобах масової інформації фактів вчинення корупційних правопорушень судовими органами, спрямованої на налагодження комунікації із суспільством та отримання інформації з подібних питань [5, с. 33].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що боротьба з корупцією є одним із ключових для успішної реалізації судової реформи. Це потребує забезпечення формування та реалізації ефективної державної політики, спрямованої на запровадження заходів судової реформи, та удосконалення нормативної бази. У цьому зв'язку достатньо позитивним моментом виступає рекомендація Ради національної безпеки і оборони України щодо проведення періодичної перевірки доброчесності суддів за допомогою поліграфа, у тому числі й при призначенні на посаду в судах будь-якої інстанції.

У той же час, успішність такого заходу напряду залежить від добросовісності та професіоналізму осіб, якими буде безпосередньо проводитися така перевірка.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 року. *ВВР*, 2014, № 49, ст. 2056.
2. Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя: *Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23>. (дата звернення: 22.03.2024).
3. Результати всеукраїнського опитування для консультативної місії Європейською Союзу в Україні. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1307&page=1>. (дата звернення: 22.03.2024).
4. Рощина І.О. Судова система як гарантія боротьби з корупцією. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції. № 4. 2017. С. 154-155.
5. Савчин Н.М. Боротьба з корупційними проявами в органах судової влади України (з урахуванням міжнародного досвіду). *Правова держава*. Вип. 28. 2017. С. 31-38.

Ключові слова: судова реформа, протидії корупції, верховенство права, законність, корупційні правопорушення.

Key words: judicial reform, anti-corruption, rule of law, legality, corruption offenses.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Vovk Sofia Kostiantynivna

1st-year student of the Faculty of Judicial and International Law of the
National University "Odesa Law Academy"

FUNCTIONS OF LAW ENFORCEMENT MILITARY SERVICE IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The military law enforcement service (hereinafter referred to as MLES) in the Armed Forces of Ukraine (hereinafter AFU) plays a key role in ensuring national security and protecting the rights and freedoms of citizens. This complex and responsible sphere of activity has its unique features that require careful study and analysis. Within these theses, I will consider the legal aspects and functional duties of MLES in the AFU, their importance in ensuring national security, and their role in performing law enforcement functions.

The legal status and functions of MLES are defined by the Law of Ukraine "On the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine" (hereinafter

referred to as the Law). Thus, according to Article 1 of the Law, MLES is a specialized law enforcement formation within the AFU, the main purpose of which is to ensure order and discipline among military personnel, prevent violations of rights, protect the lives, health, legitimate rights, and interests of military personnel and conscripts, protect AFU property, and counteract sabotage and terrorist acts on military objects [1].

In addition, MLES may be entrusted with other functions, such as combating enemy sabotage and reconnaissance groups, organizing the collection, escort, and protection of prisoners of war from places (areas) where they are held, ensuring compliance with curfew in garrisons, guarding military facilities, towns, and their populations, controlling the movement of vehicles and cargo transportation of the AFU [2].

According to Article 7 of the Law, servicemen in MLES have the right to: demand compliance with public order, rules of wearing military uniforms, prevention of offenses, and actions that hinder the performance of MLES tasks and functions from other servicemen, conscripts, and other persons; check documents on issues within the competence of the MLES (this also applies to persons on the territory of military units); call for explanation in cases of offenses under their investigation; detain and keep servicemen in guardrooms for the purpose of applying temporary preventive measures; detain persons in military uniform who show signs of mental disorder; conduct personal searches or searches of detained persons, inspect their belongings, and more; draw up protocols on administrative offenses; enter the territory and premises of military units and inspect them in accordance with established procedures; if necessary, temporarily restrict or prohibit access to certain areas of the territory or objects to ensure state secrets, public order; stop military vehicles; store, carry, and use special equipment and weapons in accordance with the law and other provisions defined by Article 7 of the Law [1].

However, it is also important to remember that according to paragraph 7 of Chapter VI of the Instruction on the Organization of Patrol and Guard Service by the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine, servicemen on patrol duty are prohibited from: distracting from performing patrol duties, engaging in non-service conversations, exchanging any items with detainees without the patrol leader's order, showing their weapon or passing it to anyone, entering residential buildings and municipal facilities without official necessity [3].

Servicemen in MLES have the right to use physical force, special means, and firearms to stop offenses (Article 9 of the Law). They may be used under various conditions: without warning - in case of direct threat to the life or health of the MLES serviceman, with warning - to stop offenses, overcome resistance to lawful demands of servicemen. It is important to remember that any potential harm must be minimal,

and in case of such harm, first aid must be provided promptly (Article 9 of the Law) [1].

According to Article 10 of the Law, special means of use during the performance of official duties may include: handcuffs, rubber batons, binding means, tear and irritant substances, light and sound distraction devices, devices for opening premises and stopping transport, water cannons, armored vehicles, service dogs [1].

The detailed use of each of these tools is specified in the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 18, 2003, No. 83. For example, according to paragraph 9 of this provision, hitting with a baton is prohibited if it is not related to protecting the life and health of the law enforcement officer or another person:

- with a rubber baton – to the head, neck, collarbone area, abdomen, genitalia;
- with a plastic baton of the "tonfa" type – to the head, neck, solar plexus, collarbone area, groin, genitalia, kidneys, coccyx [4].

Article 11 of the Law states that firearms may only be used in extreme cases when previous means have been ineffective or their use is impossible [1].

Speaking of MLES as a law enforcement agency responsible for maintaining law and order in the AFU, it is worth noting that control over its activities and compliance with the law is exercised by the Minister of Defense of Ukraine, and parliamentary oversight over the observance of human rights is carried out by the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 16 of the Law) [1].

Thus, the rights and functions of the military law enforcement service in the Armed Forces of Ukraine are an integral component of stability and security in the country. Employees serving in this area must strictly adhere to established rules and limitations to ensure public order and the safety of citizens.

References

1. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>
2. ВСП виконує надважливі завдання у Збройних Силах. 2022. URL: <https://www.armyfm.com.ua/ua/vsp-vikonuye-nadvazhlivi-zavdannya-u-zbrojnih-silah/>
3. Про затвердження Інструкції про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України: Наказ Міністерства юстиції України від 10.10.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1429-16>
4. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків: Постанова Кабінету Міністрів

України від 18.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2003-%25D0%25BF>

Ключові слова: військова служба, Збройні Сили України, правовий статус, правопорядок, організація, патрульно-постової, ВСП, ЗСУ.

Key words: military service, Armed Forces of Ukraine, legal status, law enforcement, organization, patrol guard, Military Law Enforcement Service, MLES, AFU.

Supervisor: candidate of legal sciences, associate professor Kravchenko M. O.

Гавриш Софія Вячеславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЕРХОВНИЙ СУД – НАЙВИЩИЙ СУД У СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Україна, як правова держава, має розвинуту систему судоустрою, яка гарантує захист прав і свобод громадян, забезпечує реалізацію правосуддя та виконання законів. Верховний суд відіграє важливу роль у цій системі, він є найвищим судом у системі судоустрою України, що гарантує стабільність і єдність судової практики шляхом забезпечення відповідного порядку та методів, визначенні процесуальним законом.

Після проголошення незалежності України виникла необхідність у проведенні судово-правової реформи, що передбачала вдосконалення судової системи, включаючи і Верховний суд. Для втілення цих положень у першій половині 90-х років внесли поправки та розширення до Закону України "Про судоустрій Української РСР", які визначали повноваження Верховного Суду України як найвищої судової інстанції. Верховний Суд України здійснював судочинство через судові колегії у цивільних і кримінальних справах, а також через Пленум Суду. У лютому 1994 року була утворена військова колегія у складі Верховного Суду України. Після прийняття Конституції України 28 червня 1996 року правовий статус Верховного Суду України став ще вищим, ніж раніше. У Конституції вказано, що Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі загальної юрисдикції. Ухвалення Верховною Радою України Закону "Про судоустрій і статус суддів" відбулось 7 липня 2010 року. Згідно зі статтею 38 цього Закону, визначено статус та повноваження Верховного Суду України, яке підтверджує його позицію як найвищого судового органу у системі загальної юрисдикції. Чинність цього Закону припинилася з 30 вересня 2016 року, у зв'язку з введенням в дію нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У якому також зазначалося, що Верховний Суд є найвищим судом у системі

судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

Верховний суд функціонує у ролі суду касаційної інстанції, а також, за визначеними процесуальним законом ситуаціями, може виступати як суд першої або апеляційної інстанції. «Наприклад Верховному Суду як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, рішень, дій чи бездіяльності органів, які обирають, звільняють членів Вищої ради правосуддя, щодо питань обрання на посади членів Вищої ради правосуддя, звільнення їх з таких посад, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення суддів Конституційного Суду України у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, а також Дорадчої групи експертів щодо оцінювання таких кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, бездіяльності Кабінету Міністрів України щодо невнесення до Верховної Ради України законопроекту на виконання рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою»[2].

Крім того, Верховний суд України виконує ряд додаткових функцій, які передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а саме:

- «1) аналізує судову статистику та узагальнює судову практику;
- 2) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, що стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою;
- 3) висвітлює наявність або відсутність ознак державної зради або іншого злочину у діяннях, за якими обвинувачується Президент України, і подає письмове звернення за вимогою Верховної Ради України щодо неспроможності Президента України виконувати свої обов'язки через стан здоров'я;
- 4) звертається до Конституційного Суду України стосовно конституційності законів, інших правових актів та для офіційного тлумачення Конституції України;
- 5) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у визначений процесуальним законом порядок та спосіб;
- 6) надає методичну інформацію з питань правозастосування апеляційним та місцевим судам.;
- 7) здійснює інші повноваження, що передбачені законодавством»[3].

Верховний Суд України складається з сорока восьми суддів, серед яких обирають Голову та заступників Голови Верховного Суду України. Особа, яка відповідає вимогам для кандидатів на посаду судді та підтвердила свою

здатність до правосуддя у Верховному Суді після кваліфікаційного оцінювання, може стати суддею Верховного Суду, а також, яка має досвід роботи судді – не менше десяти років, обов'язково має вищу юридичну освіту й тривалість наукового стажу в галузі права принаймні десять років. У складі Верховного Суду функціонують: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд.

У Верховному Суді функціонує Пленум, що призначений для вирішення питань, передбачених Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Цей Закон встановлює склад та порядок роботи Пленуму Верховного Суду.

Суддя Верховного Суду має власні повноваження, які він може використовувати у своїй діяльності, а саме: «1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом; 2) бере участь у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду; 3) аналізує судову практику, бере участь у її узагальненні; 4) бере участь у розгляді питань, що виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду, та здійснює інші повноваження, визначені законом»[3].

Верховний Суд очолює Голова Верховного Суду. Голову Верховного Суду обирає та звільняє з посади Пленум Верховного Суду шляхом таємного голосування серед суддів Верховного Суду відповідно до встановленого законом порядку. «Він представляє Верховний Суд, скликає Пленум Верховного Суду, контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду та здійснює інші повноваження, визначені законом»[3].

Верховний Суд України відіграє важливу роль у системі судоустрою та в українському суспільстві загалом. Верховний Суд є найвищим судовим органом у країні, забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, виконуючи правосуддя відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів прав людини, бере участь у формуванні судоустрою, забезпечуючи відповідність професійних стандартів та етики суддівства. У цілому, Верховний Суд виконує ключову функцію у забезпеченні справедливості, законності та стабільності в

українському правовому просторі, сприяючи розвитку демократії та дотриманню прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.03.2024).
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005р. № 2747-IV: станом на 20 лют. 2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 21.03.2024).
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 21.03.2024).

Ключові слова: Верховний Суд, суд, суддя, закон, кодекс, судоустрій, Голова Суду, пленум, конституція, судочинство, правосуддя.

Key words: Supreme Court, Court, judge, law, code, judicial system, the President of the Court, plenum, constitution, legal proceedings, justice.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Герасименко Валерія Михайлівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИМОГИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ ПРОКУРОРАМИ

Як і кожен державний службовець прокурор повинен володіти українською мовою, яка є державною, та, що більш важливо, використовувати її при виконанні своїх службових обов'язків, в діловодстві, на судових засіданнях та на зустрічах. Але в даних історичних умовах використання ними державної є дещо ускладненим, в цьому полягає актуальність теми. Метою написання тез є дослідження мовних вимог до прокурора, які закріплені в законодавстві, проблем забезпечення використання ними української мови та методи їх подолання.

В Законі України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" зазначено що, "статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом" [5]. У Законі України "Про державну службу" закріплений принцип професіоналізму, складовою частиною якого є "вільне

володіння державною мовою" [4]. Також в даному акті міститься вимога знання української для претендентів на посаду державного службовця кожної з категорій, починаючи з "В", закінчуючи "А". Перш ніж говорити про самих прокурорів, необхідно зазначити, що володіння державною мовою є однією з вимог до осіб, які хочуть обіймати посаду прокурора, відповідно до Закону України "Про прокуратуру". Для прокурорів, відповідно до законодавства, "рівень володіння державною мовою засвідчується сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до цього Закону" [5].

Щодо відповідності прокурора за не недодержання вимог використання української мови у своїй професійній діяльності, то вона передбачена Кодексом про адміністративні правопорушення України та, частково, Законом "Про прокуратуру". Прокурора можливо притягнути до дисциплінарної відповідальності у разі порушення мовних вимог на підставі неналежного виконання службових обов'язків. Відповідальність може настати у вигляді догани, затримки підвищення, звільнення, але за таке порушення скоріш за все буде застосована догана. У статті 188-52 КУпАП закріплено, що "порушення вимог Закону "Про забезпечення функціонування української мови як державної" щодо застосування державної мови під час засідань, заходів, зустрічей і робочого спілкування, в актах робочого діловодства та документообігу в органах державної влади... тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше" [2]. Тобто, в разі порушення прокурор понесе адміністративну відповідальність, у вигляді штрафу. Також на прокурора може бути подана скарга до Уповноваженого із захисту державної мови, який після розгляду скарги може прийняти рішення здійснювати державний контроль за застосуванням державної мови органу де працює прокурор. "Повторне невиконання законних вимог Уповноваженого із захисту державної мови під час здійснення ним державного контролю за застосуванням державної мови - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян" [2].

Наступним етапом дослідження є висвітлення проблем вибраної теми. Проблематика щодо забезпечення використання державної мови прокурорами включає різні аспекти, наприклад один з найпроблемніших аспектів – історичний аспект, пов'язаний з депопуляризацією та пригніченням української мови на державному рівні в минулому. Також роль відіграє, що навіть в часи незалежності курс на українізацію був взятий лише після подій 2014 року, а до того вимоги до використання державної мови мали де-факто не обов'язковий характер. Наступний аспект це – недостатнє правове регулювання питання, яке полягає в недосконалому механізмі контролю за дотриманням мовного законодавства. В прокуратурі відсутні посадовці обов'язком яких є нагляд за

додержанням мовних вимог, водночас уповноважений із захисту мови, який знаходиться в Києві не може здійснювати контроль за усіма державними службовцями. Також проблемою є відсутність конкретних закріплених норм, які стосуються правил використання мови, в законодавстві, яке регулює діяльність прокурорів, де, наприклад прямо не зазначена відповідальність за порушення мовних вимог, і ці порушення прямо не вказані як підстава для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, хоча це можна розцінити як неналежне виконання обов'язків.

Після висвітлення проблем хочеться запропонувати їх вирішення. Перш за все необхідно конкретизувати нормативні акти, їх частини які стосуються мовного питання, також доречним було б введення додаткових санкцій. Ефективним би було введення заохочувальних заходів і засобів, наприклад додаткових виплат до заробітної плати за дотримання мовних вимог під час здійснення професійних обов'язків. Також можливим було б введення інших винагород за проходження мовних курсів чи тренінгів, наприклад додаткових вихідних на час тренінгів, чи разових грошових винагород за їх проходження. Ефективним засобом збереження додержання мови було б проведення таких курсів чи тренінгів за ініціативою самої прокуратури.

У висновку хочеться зазначити, що забезпечення використання державної мови є важливим чинником її захисту, продовження популяризації. Для прокуратури це має значення в підвищенні довіри до органу, забезпечення доступності до правосуддя для всіх громадян. Так у додержанні використання української мови прокурорами є деякі проблеми, які були наведені у дослідженні, але попри це вони не можуть бути вагомою перешкодою до повної українізації прокуратури.

Список використаних джерел

1. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : Кодекс Ген. прокуратури України від 27.04.2017 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> (дата звернення: 17.03.2024).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10Text>

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 20.03.2024).

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 20.03.2024).

6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014р. №1697-VII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 17.03.2024).

Ключові слова: прокуратура, мова, державна мова, мовні вимоги, законодавство, відповідальність прокурора.

Key words: prosecutor's office, language, state language, language requirements, legislation, prosecutor's responsibility.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Гребенча Єлізавета Анатоліївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕВІ СУДИ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Судоустрійну частину судової влади в Україні утворюють суди України. Для системи судів України характерні певні якості, такі як інстанційність і структурованість, певні зв'язки і стосунки між окремими судами. Судоустрій України уособлює організаційний аспект судової влади, як однієї з гілок державної влади, судоустрій відображає особливість організації даної влади в українській державі.

Система судової влади, відповідає пануючим у суспільстві поглядам які спрямовані на місце суду в судоустрої державної влади, також накопиченому досвіду суспільства і відповідним традиціям, які є сталими. Основною рисою судоустрою в Україні є те, що вона єдина і це підводить нас до того, що

судоустрій не передбачає розподілу предмета юрисдикції її судами за ознакою приналежності до різних внутрішньодержавних утворень.

Зі сказаного раніше випливає наступне, судоустрій України утворюють суди.

За принципом територіальності в кожній адміністративно-територіальній одиниці утворюється свій місцевий суд. Місцевий суд представляє собою районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, а також місцеві господарські та місцеві адміністративні суди. Їх всіх Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 року визначає як окружні суди.

Місцеві суди перша ланка судової системи, так як саме вони становлять переважну більшість усіх судових органів і як суди першої інстанції розглядають більшість справ до яких відносяться, цивільні, адміністративні, господарські, кримінальні судові справи.

Склад місцевого суду утворюють його судді, голова суду та його заступник, а також апарат суду. За наявності у місцевому суді, перевищення кількості суддів більше 15, тоді голові суду призначається не більше двох заступників.

Місцевий суд приймає рішення, які безпосередньо стосуються законності і обґрунтованості затримання підозрюваного, також до повноваження суду відноситься обрання підозрюваному запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і повноваження щодо продовження тримання особи під вартою, а також повноваження розповсюджуються на проведення обшуку житла або будь-якого іншого володіння даної особи.

Місцевий загальний суд розглядає справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, крім випадків, коли розгляд подібних справ проводиться за правилами іншого судочинства [4].

Місцеві господарські суди розглядають по першій інстанції всі справи, що виникають у господарських правових відносинах.

У місцевих господарських судах, як і в місцевих загальних, запроваджується більш детальна спеціалізація щодо розподілу справ. Реалізація відбувається шляхом утворення спеціалізованих колегій з вирішення господарських спорів. Така колегія утворюється складом від трьох до семи суддів, один такий суддя призначається секретарем колегії.

Практикою було утворено такі спеціалізовані колегії суддів, за участю органів державної податкової служби, контрольно-ревізійної служби та органів контролю, за участю підприємств та організацій паливно-енергетичного комплексу, транспорту, зв'язку, енергопостачання, водопостачання, теплопостачання; за участю органів державної влади та місцевого самоврядування, пов'язаних з укладанням, зміною та виконанням

господарських договорів; за участю пов'язаних із хистом прав інтелектуальної власності, недобросовісною конкуренцією; справи про банкрутство.

До повноважень голови місцевого суду відноситься те, що він уособлює собою і суддю, і керівника суддівської установи. З цього виходить характер повноважень голови місцевого суду, як такі суддівські, організаційні, представницькі та адміністративні повноваження.

Перебування судді на адміністративній посаді не звільняє його від здійснення ним повноважень відповідного суду (п. 5 ст. 20 Закону України "Про судоустрій і статус суддів").

Адміністративні повноваження голови місцевого суду поширюються лише на апарат суду. Тобто, керівництво щодо діяльності апарату суду, може подати заявку про призначення особи на посаду керівника апарату суду саме до ДСА і таке інше.

Організаційні повноваження, становлять значну частину повноважень голови місцевого суду, як от визначення обсягу обов'язків заступника; видача відповідних наказів на підставі Указу Президента країни про призначення на посаду судді чи постанови Верховної Ради України про обрання судді або звільнення судді з посади; вжиття заходів щодо забезпечення формування складу присяжних, особи яких відповідають вимогам закону щодо кандидатів і направлення запропонованого переліку осіб у відповідну місцеву раду, указаний перелік затверджується терміном на 4 роки і в разі необхідності переглядається, але не рідше ніж через 2 роки і інші його повноваження щодо організацій місцевого суду.

Таким чином місцевий суд у системі судочинства є судом, на якого покладено основний масив справ з розгляду цивільних, кримінальних, адміністративних справ та господарських тощо. Цей суд займає провідне місце у судоустрійній частині судової влади.

Список використаних джерел

1. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна. - Х. : Право, 2014. - 448 с.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2014 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст.545)із змінами та

доповненнями станом на 01 листопада 2023 року, URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

4. Цивільний процесуальний кодекс . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст.492) URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Ключові слова: місцеві суди, позовне провадження, окреме провадження, наказне провадження, голова місцевого суду.

Key words: local courts, legal proceeding, a separate proceeding, injunctive proceeding, head of the local court.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Гудзюк Юлія Борисівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ГОНОРАР УСПІХУ» АДВОКАТА

Поняття "гонорар успіху" все частіше використовується в адвокатурі та сприймається клієнтами як додаткова оплата за надання юридичних послуг, у випадку позитивного результату. Це призводить до різноманітної практики вирішення питання щодо включення "гонорару успіху" до судових витрат адвокатами, а також визначення його розміру [3].

Однією з причин цієї ситуації є відсутність законодавчого і регулювання поняття "гонорару успіху" адвоката, що призводить до його використання адвокатами на власний розсуд. Це також пояснює зацікавленість наукової спільноти і практикуючих адвокатів у цьому правовому явищі. Тому гонорар успіху адвоката потребує подальших досліджень його сутності, правомірності включення до судових витрат і вивчення міжнародного досвіду, що визначає актуальність цієї теми для дослідження [6].

У зарубіжній науковій та практичній сферах юриспруденції термін "гонорар успіху" відомий також як "pactum de quota litis", "contingent fee", "success fee", "no cure no pay" та "third party litigation funding". Різноманітні назви цього поняття пояснюються різними умовами домовленості щодо оплати послуг адвоката у разі виграшу справи. Наприклад, "no cure no pay" означає, що клієнт не оплачує адвокату, якщо результат справи негативний. Однак у деяких країнах у такій угоді можуть бути передбачені додаткові умови, за яких адвокат

отримує винагороду лише у випадку перемоги, а в разі програшу справи отримує стандартну оплату [4].

Додатково, існують "плата за успіх" та "угода про відсоток від суми виграшу".

Кодекс етики європейських юристів забороняє "угоду про відсоток від суми виграшу", що полягає у домовленості про частку від результату, яку клієнт зобов'язується виплатити адвокату [7].

Відповідно до статей 30 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" і 28 Правил адвокатської етики, гонорар означає форму винагороди, яку адвокат отримує за надання правової допомоги клієнту, включаючи захист і представництво, і має бути розумним, враховуючи час, який він витратив. Закон визначає порядок обчислення гонорару адвоката у формі фіксованої суми або погодинної оплати. Однак Правила адвокатської етики не обмежують адвоката у виборі порядку обчислення гонорару і дозволяють будь-які інші форми винагороди, зазначаючи "тощо". Тому розмір, обчислення і сплата гонорару адвоката зазвичай визначаються сторонами в договорі про надання правової допомоги, який зазвичай враховує очікуваний клієнтом результат. Однак гонорар адвоката може бути незалежним від результату, якщо це прямо передбачено у договорі [5].

Варто зазначити, що адвокати розуміють різні варіанти винагороди за успіх. Перше - "не має успіху, не має винагороди" (*no cure no pay*), коли адвокат не отримує грошей у разі програшу справи. Друге - "плата за успіх", коли адвокат отримує бонус за виграш справи після основного гонорару, визначеного у договорі. Третє - "угода про відсоток від суми виграшу", коли адвокат отримує частку з суми, присудженої судом, і ця частка покриває весь його гонорар. У цьому випадку адвокат бере на себе всі економічні ризики, інвестуючи в справу клієнта. Варто відмітити, що українські адвокати використовують різні аспекти "гонорару успіху", але не пропонують угоди на умовах *actum de quota litis*, яка передбачає додаткову винагороду за результат або послугу у відсотках від суми. Це означає, що в Україні існує змішання різних підвидів "гонорару успіху", а більшість адвокатів працюють на умовах *success fees*, отримуючи бонус за виграш справи у визначеній сумі, що прописана у договорі [4].

Питання розподілу витрат на правову допомогу між сторонами спору є предметом судової практики. Одна з проблем полягає у можливому намаганні судами знизити розмір витрат на юридичну допомогу, що може призвести до гальмування розвитку ринку правової допомоги в Україні і зменшення інвестиційної привабливості [2].

Згідно з практикою ЄСПЛ, витрати на правову допомогу відшкодовуються у розмірі, зазначеному стороною, якщо доведено, що вони були необхідними, розумними і обґрунтованими для конкретної справи. Законодавче обмеження

полягає у тому, що гонорар має бути розумним і враховувати витрачений адвокатом час[3].

Українське законодавство не містить конкретного визначення гонорару успіху, хоча він існує як окремий вид винагороди.

Постановою від 12 травня 2020 року Велика Палата Верховного Суду у справі N 904/4507/18 [1] було встановлено можливість застосування "гонорару успіху" як способу оплати послуг адвоката. Законність такої угоди між адвокатом і клієнтом у договорі про надання юридичної допомоги було визнано, що відповідає принципам свободи укладення договорів та практиці Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Верховний Суд задовольнив позов щодо стягнення "гонорару успіху" адвоката. Юрліга. 3 серпня 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212982_verkhovniy-sud-zadovolniv-pozov-shchodo-styagnennya-gonoraru-uspkhu-advokata
2. Іваницький С.О. Pactum de quota litis: Перспективи використання в сучасній адвокатській практиці. Юрист України, 2018. № 2. С. 89–86. URL: <file:///D:/Downloads/69-30-PB.pdf>
3. Мільченко Н.С., Савчук М.В., Цимбал П.В. «Гонорар успіху» в діяльності адвоката. Юридичний науковий електронний журнал, 2020. № 8. С. 430–432. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/108.pdf
4. Орешкін В. П. Гонорар успіху адвоката в Україні і світі. Журнал східноєвропейського права, 2019. № 70. С. 362–369. URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/sudoustrij-prokuratura-ta-advokatura/oryeshkin-v-p-gonorar-uspixu-advokata-v-ukra%D1%97ni-i-sviti>
5. Остафійчук Л.А. Про гонорар успіху адвоката. Юридичний науковий електронний журнал. №11.2022. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/178.pdf
6. Рамазанова С.Р. Оплата послуг адвоката «гонорар успіху». Юридичний науковий електронний журнал, 2020. № 8. С. 489–491. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/123.pdf
7. Чому в Україні досі «не люблять» гонорар успіху адвоката: коментарі. О. Дроздов. Юридична газета, 25 березня 2020. № 6 (712). URL: <https://jur->

Ключові слова: гонорар успіху, адвокат, правова допомога, адвокатська етика.

Key words: success fee, lawyer, legal aid, lawyer's ethics.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Дербак Анастасія Романівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ: ФОРМУВАННЯ ТА КОМПЕТЕНЦІЯ

В умовах побудови правової держави в Україні Вища рада правосуддя (далі –ВРП) відіграє визначну роль як колегіальний орган, що забезпечує незалежність судової влади та формує корпус суддів, сприяючи підтримці законності та правопорядку. Спеціально уповноважена ВРП діє на засадах конституційної відповідальності та виконання законів, гарантуючи принципи відкритості та об'єктивності у своїй роботі. Знання про порядок формування та компетенцію Вищої ради правосуддя має важливе значення для розуміння функціонування судової системи та забезпечення її ефективності.

У цьому контексті важливо дослідити процес створення ВРП, склад та процедури його формування, а також визначити компетенцію органу з метою зрозуміти, як він впливає на суддівську практику та правову систему в цілому. У цьому дослідженні розглянемо ключові аспекти порядку формування та компетенції Вищої ради правосуддя, звертаючи увагу на їхню важливість для забезпечення правової стабільності та довіри до судової системи.

Для детального розкриття теми слід дати визначення терміну «Вища рада правосуддя». Вища рада правосуддя являє собою колегіальний орган, незалежний згідно з Конституцією, що функціонує постійно з метою забезпечення незалежності судової влади. Вона діє на засадах відповідальності та підзвітності перед громадськістю. Основна мета її діяльності - формування і підтримка доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів. Ця діяльність ґрунтується на дотриманні Конституції та законів України, а також на виконанні професійної етики в суддівській та прокурорській діяльності [3].

У 2017 році Президент України підписав проект Закону України "Про Вищу раду правосуддя" (№ 5180), який вже наступного дня був опублікований в офіційному виданні "Голос України". Цей закон набув чинності, відкриваючи новий етап в історії діяльності Вищої ради правосуддя в Україні. Слід зазначити,

що Вища рада правосуддя була утворена на зміну Вищій раді юстиції, чия компетенція була значно меншою.

Статус, повноваження, принципи організації та порядок функціонування Вищої ради правосуддя визначаються згідно з Конституцією України, Законом України «Про Вищу раду правосуддя», а також Законом України "Про судоустрій і статус суддів". До того ж Вища рада правосуддя приймає регламент, який встановлює порядок здійснення нею повноважень та регулює процедурні аспекти її діяльності [3].

Виходячи з вищезазначеного, слід навести основні повноваження Вищої ради правосуддя, а саме: «1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; 4) утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; 5) розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 6) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 7) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; 8) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 9) вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; 10) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації» [3].

Необхідно зосередити увагу на виконанні Вищою радою правосуддя повноважень, пов'язаних з призначенням суддів на посади та їх звільненням, оскільки ці процеси пройшли значні трансформації після запровадження судової реформи. Дійсно, «новелою українського законодавства стала відмова від двоетапної системи призначення судді на посаду, відповідно до якої Президент України здійснював перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років, а Верховна Рада України обирала всіх суддів, крім суддів Конституційного Суду України, безстроково» [2].

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десять обираються з'їздом суддів України серед суддів або суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Також голова Верховного Суду автоматично входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою[3].

Роль Вищої ради правосуддя у забезпеченні незалежності суддівства полягає в здійсненні контролю за процесом призначення суддів, який здійснюється на конкурентній та об'єктивній основі. ВРП відіграє ключову роль у затвердженні кандидатів на посади суддів, враховуючи їхні професійні якості, досвід та репутацію. Крім того, ВРП має повноваження встановлювати

процедури призначення та розвитку кар'єри суддів, що сприяє запобіганню впливу зовнішніх чинників на суддівське рішення та збереженню їхньої незалежності.

Функції Вищої ради правосуддя у забезпеченні ефективності та професіоналізму суддів включають проведення оцінки кваліфікації суддів на основі об'єктивних критеріїв, організацію програм підвищення кваліфікації та навчання для суддів, а також встановлення та виконання професійних стандартів.

Вища рада правосуддя, як ключовий орган у системі правосуддя України, відіграє визначну роль у формуванні та забезпеченні незалежності та ефективності суддівського корпусу. Здійснюючи свою компетенцію, вона виконує важливі функції з вибору, призначення та контролю за діяльністю суддів. Склад та статус Вищої ради правосуддя, а також її повноваження, які закріплені у законодавстві, визначають принципи функціонування судоустрою та впливають на її розвиток. Враховуючи це, важливо забезпечити прозорість, об'єктивність та відповідність найвищим стандартам при формуванні та роботі Вищої ради правосуддя. Тільки таким чином можна забезпечити довіру суспільства до системи судоустрою та забезпечити високий рівень правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Вища рада правосуддя: порядок формування та компетенція – UJCL. UJCL. 2nd ed. Львів, 2018. URL: <https://www.constjournal.com/pub/3-2018/vyshcha-rada-pravosuddia-poriadok-formuvannia-kompetentsiia/> (date of access: 24.03.2024).
3. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII: станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 24.03.2024).
4. Вища рада правосуддя: порядок формування та компетенція – UJCL. UJCL. 2nd ed. Львів, 2018. URL: <https://www.constjournal.com/pub/3->

2018/vyshcha-rada-pravosuddia-poriadok-formuvannia-kompetentsiia/ (date of access: 24.03.2024).

Ключові слова: вища рада правосуддя, суддівський корпус, посада судді, корпус суддів, повноваження, законодавство, суддівське рішення, функції

Key words: Supreme Council of Justice, judicial corps, position of judge, judicial corps, powers, legislation, judicial decision, functions

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Дороніна Вероніка Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД: ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – це спеціалізований судовий орган в Україні, який почав свою діяльність з 5 вересня 2019 року. Основне завдання суду полягає у забезпеченні правосуддя відповідно до законних принципів та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства і держави від корупційних і пов'язаних з ними злочинів. Крім того, ВАКС здійснює судовий контроль за досудовим розслідуванням цих злочинів, гарантує дотримання прав, свобод і інтересів осіб у кримінальних провадженнях, а також вирішує питання щодо визнання необґрунтованих активів та їх конфіскації на користь держави відповідно до цивільного судочинства.

Вищий антикорупційний суд виступає як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях, які віднесені до його юрисдикції згідно з процесуальним законодавством. Також він відповідає за здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях відповідно до встановлених Законом України «Про санкції» процедур.

У своїй діяльності суд аналізує судову статистику та узагальнює судову практику у кримінальних та інших провадженнях, які віднесені до його компетенції. Він інформує Верховний Суд про результати такого аналізу та подає пропозиції щодо законодавчих актів, що стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів та гарантій їхньої діяльності. Крім того, він публікує цю інформацію на своєму офіційному веб-сайті.

Принципи організації Вищого антикорупційного суду включають: незалежність (ВАКС має бути незалежним від впливу зовнішніх чинників, забезпечуючи об'єктивність при вирішенні справ та захист прав громадян.), професіоналізм (у складі суду повинні бути кваліфіковані судді з глибоким розумінням суті антикорупційної проблематики та процесів.), відкритість та

прозорість(діяльність суду повинна бути відкритою для громадськості, забезпечуючи доступ до інформації про судові процеси та рішення.), швидкість та ефективність(БАКС повинен забезпечувати швидке та ефективний розгляд справ, зокрема у сфері боротьби з корупцією.), справедливість(рішення суду мають бути справедливими та обґрунтованими, захищаючи права та інтереси всіх сторін), експертиза та інновації(БАКС має використовувати найдієвіші методи та інноваційні підходи у своїй діяльності, враховуючи високий рівень спеціалізованої експертизи.), доступність для громадськості(суд повинен бути відкритим для громадськості, надаючи можливість громадському суспільству брати участь у судових процесах та контролювати діяльність суду.), розгляд справ у відповідності до закону(суд повинен дотримуватись законодавства та міжнародних стандартів при вирішенні справ.)

Діяльність Вищого антикорупційного суду (БАКС) регулюється законодавством України, зокрема такими законами: Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про санкції».

Правова основа діяльності Вищого антикорупційного суду визначається за допомогою: Конституції України яка встановлює загальні принципи функціонування судової системи та гарантує незалежність судів, Законом України "Про судоустрій і статус суддів"який встановлює загальні положення щодо організації судів та статусу суддів у системі правосуддя, Законом України "Про Вищий антикорупційний суд"- визначає особливості організації та функціонування Вищого антикорупційного суду, його компетенцію, процедури розгляду справ та інші аспекти діяльності, чинні міжнародні договори які включають міжнародні конвенції та угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Виконання цих договорів може впливати на діяльність Вищого антикорупційного суду у певних аспектах. Згідно до статті 3 Закону "Про Вищий антикорупційний суд" визначає завдання БАКС, зокрема у сферах боротьби з корупцією, дотримання прав і свобод осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питань щодо стягнення необґрунтованих активів та застосування санкцій, передбачених законодавством України.

У висновку можна зазначити, що Вищий антикорупційний суд в Україні відіграє важливу роль у боротьбі з корупцією та забезпеченні правосуддя. Організація та діяльність суду ґрунтуються на принципах, закріплених у законодавстві, враховуючи вимоги Конституції України та міжнародних зобов'язань країни. Важливими аспектами діяльності суду є не лише судочинство у кримінальних провадженнях, але й аналіз судової практики, узагальнення досвіду та впровадження міжнародних стандартів. Завдяки цьому, Вищий антикорупційний суд сприяє зміцненню верховенства права, підвищенню довіри громадян до судової системи та ефективному

розслідуванню корупційних злочинів, що є важливим кроком у будівництві справедливого та правового суспільства.

Список використаних джерел

1. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 24.03.2024).

Ключові слова: організація, вищий антикорупційний суд, діяльність, санкції

Key words: organization, High Anti-Corruption Court, activities

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Замостенчук Анастасія Олександрівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТИВІЗАЦІЯ ОНЛАЙН-СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Життя не стоїть на місці і в епоху інформаційних технологій все більше сфер суспільного життя переходить в електронний режим. Судова система також не хоче залишатися поза технологічними нововведеннями і прагне полегшити взаємодію громадян з судовими інстанціями, роблячи її більш простою та комфортною.

Повномасштабне збройне військове вторгнення внесло свої корективи в діяльність кожної гілки влади України, та судова система не є виключенням. З 24 лютого 2022 року відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено режим воєнного стану, який триває й наразі. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не можуть бути припинені повноваження судів. Це означає, що гарантоване Конституцією України право громадян на доступ до правосуддя не обмежується. Однак, через фізичні та безпекові виклики, пов'язані з окупацією територій, постійні атаки з боку агресора, громадяни стикаються зі зростаючими труднощами в реалізації свого права на доступ до судочинства [1].

Активізація онлайн-судочинства в умовах воєнного стану в Україні представляє собою комплексне завдання, яке вимагає злагоджених зусиль законодавчої, виконавчої влади, судової системи та громадянського суспільства. Онлайн-судочинство не тільки відкриває нові можливості для доступу до правосуддя в надзвичайних умовах, але й ставить перед

суспільством нові виклики, вирішення яких буде визначати майбутнє правосуддя в країні.

З огляду на те, що під час воєнної агресії проти України безпосередня присутність у судовій залі може нести загрозу для учасників процесу, все частіше стає звичним брати участь у засіданнях суду дистанційно, через відеоконференцзв'язок. Такий спосіб участі у судочинстві набув розповсюдження ще під час введення карантинних заходів, спричинених пандемією Covid-19. І якщо на етапі локдауна і пандемії це все тільки започатковувалося, то воєнний стан пришвидшив функціонування цієї системи.

Судова практика показує, що суди, як правило, постановляють ухвалу про задоволення заяв учасників процесу на участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, за умови наявності власних необхідних технічних засобів.

Так, 11 березня 2022 року Державне підприємство «Центр судових сервісів» ввело в експлуатацію новий модуль для відеозв'язку, що значно спростило трансляцію судових засідань у онлайн-форматі. Між 24 лютого та 11 квітня 2022 року було здійснено близько 9 500 судових засідань в такому форматі, тоді як в системі «Електронний суд» за цей період з'явилося майже 2000 нових користувачів. З 8 квітня 2022 року запрацював новий сервіс «Електронний кабінет», який дозволяє відправляти документи іншим учасникам процесу перед подачею їх до суду і отримувати підтвердження про доставлення [2].

Електронне правосуддя стало звичною практикою в правових системах країн, таких як Великобританія, США, Канада, Німеччина та Італія. В Сполучених Штатах, наприклад, існує система електронного правосуддя з відкритим доступом, що дозволяє учасникам процесу отримувати інформацію про судові документи, оглядати подані позови, слідкувати за процесом справи та переглядати графік судових засідань онлайн.

У Канаді, суд може вирішити провести судочинство в електронному форматі за запитом учасників, які тоді вибирають найбільш підходящий спосіб проведення засідань і технології. Канадські суди на різних рівнях практикують безпаперове судочинство, включаючи електронне подання документів, доступ до протоколів онлайн, обмін інформацією та використання інтернету під час судових процесів.

У країнах з континентальною правовою системою, як-то Німеччина, електронне судочинство також досягло високого розвитку, де подача документів, їх обробка та ухвалення рішень відбувається в електронному форматі. Впровадження електронної системи судочинства в Україні, з урахуванням міжнародного досвіду, може зменшити витрати часу та грошей для

сторін, а також забезпечити швидкий доступ до матеріалів справ для учасників судового процесу.

Міжнародний досвід показує, що використання електронних технологій у правосудді покращує його ефективність, полегшує обмін інформацією між судами та учасниками. Наявність єдиної комплексної електронної системи, де зберігаються всі справи, дозволить суддям швидко отримувати доступ до необхідних матеріалів, а сторони та інші учасники зможуть ознайомлюватись з ними онлайн, знижуючи потребу у відкладенні засідань. Електронне судочинство також сприяє зменшенню часових витрат на верифікацію документів, дозволяючи суду перевіряти оригінали безпосередньо під час засідань. Таким чином, запровадження електронної системи судочинства принесе переваги, такі як швидке інформування, зниження часових і фінансових витрат, а також зменшення необхідності в друкованих документах. Її ключові характеристики включають електронне заповнення документів, онлайн-консультації, проведення онлайн-засідань, електронні запити та надання електронних копій, а також використання спеціалізованої електронної адреси для отримання інформації.

Проте потрібно також і наголосити на недоліках з якими стикаються учасники процесу під час використання електронної системи судочинства, зокрема це необхідність високого рівня захищеності інформації, обмеженість застосування щодо певних категорій спорів, недоступність певним категоріям громадян (вікові, майнові особливості), також з огляду на воєнний стан до недоліків можна віднести відсутність електропостачання, яка паралізує діяльність більшості державних установ [3].

Активізація онлайн-судочинства під час воєнного стану є критично необхідною для забезпечення неперервності правосуддя, забезпечення прав громадян і стабілізації соціального порядку. Незважаючи на існуючі виклики, ефективне впровадження цифрового судочинства може стати важливим кроком на шляху до справедливості та законності у складний період воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199>
2. Рішення ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/esits/richenna_VRP_ECITC_21
3. Рішення РСУ № 79 від 19 листопада 2018 року «Щодо проблем запровадження електронного суду». URL:

<http://rsu.gov.ua/en/events/risennarsuno79-vid-19-listopada-2018-roku-sodo-problem-zaprovadzenna-elektronnogosudu>

4. Електронне судочинство: досвід Європи: веб-сайт URL:
<https://loyer.com.ua/uk/elektronnesudochynstvo-dosvid-yevropy>

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, доступ до правосуддя, онлайн-судочинство, електронна система.

Key words: martial law legal regime, access to justice, online justice, electronic system.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Ілічко Володимир Володимирович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

За останнє десятиліття сучасна світова тенденція до використання інноваційних технологій міцно вкоренилася в різних галузях, сферах і видах діяльності в масштабах держави і суспільства. Це пов'язано, насамперед, з необхідністю вдосконалення та спрощення реалізації різних національних процесів. Правоохоронна та судова системи в Україні не є винятком серед секторів, на які вже впливає застосування інноваційних технологій, але інноваційний вплив на правоохоронні та судові процеси на сьогодні не є значним. Потреба у впровадженні інноваційних технологій у ці системи в Україні стала особливо гострою з початком широкомасштабного вторгнення ворожих сил на територію України. В даний період стало зрозуміло, що правоохоронна та судова системи України з їх нинішнім рівнем функціонування не мають достатньої підтримки при здійсненні своїх повноважень в умовах надзвичайного стану.

Швидкий прогрес технологій став ключовим фактором для широкого переходу державних установ до електронного режиму. У минулому столітті технології використовувалися в основному для внутрішніх потреб державних органів, але з поширенням Інтернету на початку XXI століття зростала потреба

в їх зовнішньому застосуванні. Хоча вплив на законодавчу та виконавчу владу нині більш помітний, судова гілка влади також пройшла значні зміни (рис. 1).

Рисунок 1. Принципи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні [1]

Стрімкий розвиток та популяризація інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності суттєво змінює принципи, процедури, зміст та форми взаємодії юридичних та фізичних осіб у віртуальному середовищі в процесі здійснення господарсько-економічної діяльності та особистого (міжособистісного) спілкування. Це обумовлено розвитком інформаційного суспільства, що призвело до зростання обсягів протиправної діяльності та виникнення нових, більш витончених методів скоєння злочинів у віртуальному просторі [2, с. 209]. Для ефективного протистояння цим викликам необхідний комплексний аналіз цілей, завдань, повноважень та методів роботи правоохоронних органів, враховуючи як силові, так і забезпечувальні аспекти. Очевидно, що лише через підвищення ефективності управління та координації дій всіх компонентів правоохоронної системи можна адекватно протистояти цим новим викликам.

З моменту 2021–2023 рр. було запроваджено кілька інноваційних заходів, спрямованих на поліпшення результативності та ефективності судової та правоохоронної діяльності, основні з яких були:

1. Впровадження електронного судочинства: створення та вдосконалення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС); запровадження електронного документообігу; можливість подання

позовів та інших процесуальних документів в електронній формі; проведення судових засідань в режимі онлайн. Програма електронного правосуддя також включена до законодавства України «Про судоустрій і статус суддів» [3, с. 26-28].

2. Використання штучного інтелекту. Штучний інтелект використовується для аналізу великих обсягів даних у судовій та правоохоронній діяльності з метою виявлення закономірностей та прогнозування результатів судових процесів. Крім того, штучний інтелект автоматизує рутинні завдання, такі як сортування документів та підготовка процесуальних документів, сприяючи підвищенню ефективності цих процесів.

3. Реформування правоохоронної системи. Переформування правоохоронних структур в Україні призвело до появи нових правозастосовних органів, зокрема в органах Національної поліції, які діють відповідно до відповідного законодавства. Також були створені нові антикорупційні органи, спрямовані на боротьбу з корупцією у державних структурах. Ці зміни також відображаються в системі правосуддя, де передбачається комплексне реформування за новою Стратегією розвитку на період 2021–2023 років [4, с. 124].

Впровадження цих інновацій вже принесло позитивні результати в Україні. Рівень довіри до судів та правоохоронних органів значно зріс, як свідчать дані опитувань громадської думки. Також спостерігається значне зменшення рівня злочинності за останні роки, що підтверджується статистикою. Впровадження електронних систем судочинства та правоохоронної діяльності призвело до підвищення швидкості та якості розгляду справ. Незалежні антикорупційні органи та посилення громадського контролю сприяли зниженню рівня корупції в цих системах [5, с. 5].

Отже, інновації в системі правосуддя та правоохоронних органів мають бути не просто трансформацією чи реорганізацією, а оновленням правоохоронної та судової діяльності в усіх їх аспектах, еволюційним розвитком, що враховує очікування суспільства в даних сферах діяльності та верховенства права. Традиції та особливості країни, досвід найсучасніших держав у сфері забезпечення правопорядку та дотримання прав і свобод людини, необхідність ставити перед своїми інституціями, галузевими службами та відомствами реалістичні цілі, в тому числі пов'язані зі створенням судових та правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Бринцев О.В. Процесуальна революція – єдиний шлях електронного судочинства». *Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання*: матеріали міжнар. Інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. Юрид. Ун-т імені Ярослава Мудрого, НДІ прав. Забезп. Інновац. Розвитку Нац. Акад. прав. Наук України, Наук. Б-ка. Харків,

2016. С. 24-26. URL: <https://ndipzir.org.ua/conference/2016/07/25.05.2016.pdf#page=35>

2. Пацеля Г.А., Захарчук Н.П. Інновації криміналістичної техніки: виклики сьогодення. *VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2023 р.]* С. 207-210. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/59560>

3. Граціотова Г. О., Граціотова А. А., Степанова А. Використання інноваційних технологій з метою підвищення ефективності функціонування судової системи України. *Економіка: реалії часу*. 2022. №. 6 (64). С. 25-32. URL: <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A3%3A14893187/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A162221944&crl=c>

4. Кубаєнко А. В. Сучасні підходи до модернізації правоохоронної системи в умовах цифрової трансформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. №. 56. С. 122-126. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/juspradenc56.pdf#page=122>

5. Омеляненко В., Мельник Т. Інноваційний фактор реалізації національних антикорупційних стратегій. *Економіка та суспільство*. 2023. №. 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2639/2557>

Ключові слова: інновації, судова система, правоохоронна діяльність, ефективність, цифровізація, доступ до правосуддя, реформування, оптимізація роботи судів та правоохоронних органів.

Key words: innovations, judicial system, law enforcement, efficiency, digitalization, access to justice, reform, optimization of work of courts and law enforcement agencies.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Карманчук Віталій Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО СУДДІ

Конституційні права учасників кримінального процесу під час досудового розслідування є вкрай важливими та мають бути належним чином захищені. Одним з ефективних механізмів забезпечення цих прав є судовий контроль. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України вводить нову фігуру - слідчого суддю, який здійснює функції судового контролю на досудовій стадії. Ця новела є позитивним кроком, оскільки слідчий суддя покликаний неупереджено спостерігати за дотриманням законності та прав усіх сторін у ході розслідування. Наявність такого незалежного арбітра сприяє підвищенню довіри до системи кримінального правосуддя та захисту основоположних свобод громадян. Дослідники, вивчаючи еволюцію кримінального процесу та

розглядаючи сучасний стан процесуального статусу слідчого судді, відзначили недосконалість попереднього Кримінально-процесуального кодексу України. Зокрема, вони звернули увагу на обмеженість судового контролю на стадії досудового розслідування, що стало однією з основних причин реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні. Одним з ключових нововведень цієї реформи стало посилення судового нагляду на досудовій стадії провадження. Для реалізації цієї мети було введено нового суб'єкта кримінального процесу – слідчого суддю. Роль слідчого судді полягає у здійсненні об'єктивного та неупередженого контролю за дотриманням прав і свобод учасників процесу під час досудового розслідування. Слідчий суддя уповноважений приймати рішення щодо застосування заходів процесуального примусу, обрання запобіжних заходів, проведення негласних слідчих дій тощо. Ця новація спрямована на забезпечення балансу між інтересами сторін та дотриманням принципів верховенства права і справедливого судочинства. [1, с. 112-113]. З впровадженням інституту слідчого судді відбулися суттєві зміни в системі кримінального судочинства України. Слідчий суддя став центральною фігурою, яка здійснює нагляд за дотриманням прав і свобод учасників процесу на досудовій стадії. Його ключові повноваження можна розділити на три основні групи: контроль за застосуванням заходів процесуального примусу під час розслідування, розгляд скарг на дії слідчих та прокурорів, а також вирішення питань про проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян. [2, с. 158]. Слід зазначити, що введення посади слідчого судді стало важливим кроком до посилення гарантій захисту прав людини у кримінальному процесі. Проте для реалізації цієї мети на практиці необхідно продовжувати наукові дослідження та вносити відповідні законодавчі зміни для вдосконалення діяльності слідчих суддів. Інститут слідчого судді запроваджений в Україні в процесі реформування кримінального процесуального законодавства та набрав чинності з 2012 року. Як зазначають науковці В.В. Михайленко та О.В. Татаров, запровадження судового контролю на досудовому розслідуванні стало одним з ключових змін Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини [3, с. 192]. Відповідно до ст. 3 КПК України, одним із завдань кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона права, свободи та законних інтересів учасників кримінального провадження [4]. Саме слідчий суддя покликаний забезпечити виконання цього завдання на стадії досудового розслідування. Повноваження слідчого суду визначені у главі 26 КПК України. Слідчий суддя: вирішує питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу (ст. 194 КПК); надає дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК); вирішує питання про арешт майна (ст. 171 КПК); розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора (ст. 303 КПК) та ін. Слідчий суддя виконує ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини на досудовій стадії процесу, здійснюючи

об'єктивний судовий контроль за діями сторони обвинувачення. Разом з тим, функціонування інституту слідчого судді в Україні не виконує певних проблем. відповідно, на думку С.О. Ковальчука, одним із недоліків є чітке розмежування компетенції між слідчим суддею і судом першої інстанції на етапі підготовчого провадження [5, с. 185]. Також існує проблема забезпечення об'єктивності та неупередженості слідчих суддів, особливо в невеликих містах, де вони можуть підпадати під вплив місцевих еліт. Для вдосконалення діяльності наступних суддів науковці пропонують різні шляхи, серед яких: уточнення процесуального статусу та повноважень слідчого суду в законодавстві; запровадження спеціалізації слідчих суддів за певними категоріями проваджень; розширення переліку рішень слідчого суду, на які можна подати апеляційну скаргу; підвищення вимог до кваліфікації та професійної підготовки кандидатів на посаду слідчого судді

Отже, інститут слідчого судді має важливу роль у забезпеченні прав учасників кримінального провадження на досудовому розслідуванні. Проте, для ефективного функціонування цього інституту необхідно продовжувати наукові дослідження та вносити відповідні законодавчі зміни з усуненням наявних недоліків.

Список використаних джерел

1. Нор В., Бобченко Н. Кримінально-процесуальне право України: надбання, загрози, очікування. *Право України*. 2017. № 5. С. 112–121.
2. Хорт І. В. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження: сучасний стан і перспективи. *Юридичний вісник*. 2013. № 2 (27). С. 156–160.
3. Михайленко В.В., Татаров О.В. Роль слідчого суду у забезпеченні прав людини під час досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 192-197.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Ковальчук С.О. Слідчий суддя у судовому провадженні за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 184-189.

Ключові слова: Конституційні права, Кримінальний процес, Досудове розслідування, Судовий контроль, Слідчий суддя, Гарантії захисту, Реформа, Повноваження, Забезпечення

прав, Недоліки, Об'єктивність, Неупередженість, Вдосконалення, Наукові дослідження, Законодавчі зміни

Key words: Constitutional rights, Criminal proceedings, Pre-trial investigation, Judicial control, Investigating judge, Protection guarantees, Reform, Powers, Ensuring rights, Shortcomings, Objectivity, Impartiality, Improvement, Scientific research, Legislative changes

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Касаткін Володимир Володимирович

студент 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ КАБІНЕТ АДВОКАТА: ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ

Останніми роками життя людей дедалі більше «диджиталізується». Сьогодні в мережі Інтернет можна зробити буквально все: навчатись, працювати, вести підприємницьку діяльність, спілкуватись та багато чого іншого. Процесів цифровізації не оминула й система правосуддя.

17 серпня 2021 року Вища рада правосуддя своїм рішенням затвердила Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, відповідно до якого визначилася з поняттям, функціями, завданнями такої системи. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) — сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу та інше [6]. Таким чином, в Україні була створена унікальна платформа для роботи суду навіть поза залом судового засідання.

Щодо обов'язків учасників судового процесу стосовно реєстрації власного кабінету та користування такою системою треба зазначити наступне. Держава поклала обов'язок зареєструвати власний електронний кабінет в ЄСІТС на адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, судових експертів, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані як юридичні особи (а також їхні територіальні органи), органи місцевого самоврядування та всі інші юридичні особи, зареєстровані в Україні. Добровільна реєстрація електронного кабінету допускається лише для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Чітких термінів для реєстрації електронного кабінету Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі» [5] (далі – Закон) не встановлює, як і не передбачає відповідальності, штрафів чи інших санкцій для тих, хто не

zareestruvav kabinet. Odnak, v protsesi rozglyadu spravi mozhut vynykati pevni protsesual'ni skladnoщі.

Govorjachi pro reestraciju vlasne elektronnoho kabinetu advokata: u veresni 2023 roku Natsional'na asotsiatsija advokatів Ukrainи na svoemu ofitsijnomu veb-sajti opriлюдnila zvernennja, v jakomu zverнула увагу advokatів, які ще не zareestruvalи vlasnij elektronnij kabinet v Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, що до кінця строку виконання цієї вимоги Закону залишається трохи більше одного місяця [8]. Також, НААУ наголосила, що електронний кабінет ЄСІТС – це персональний веб-сервіс, що надає доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а також дає можливість: отримувати та надсилати документи (в тому числі процесуальні, письмові та електронні докази), спілкуватися з судом та іншими учасниками судового процесу, брати участь у судових засіданнях в режимі онлайн, ознайомлюватися з матеріалами справ, сплачувати судові збори, а також отримувати інші послуги, доступні в ЄСІТС.

Xotilos' bi підкреслити, що з 18 жовтня 2023 року кожен адвокат, який здійснює в Україні свою професійну діяльність, зобов'язаний бути zareestrovаний в ЄСІТС та створити власний електронний кабінет в Системі, адже 18.10.2023 року набув чинності Закон №3200-ІХ, який і поклав на advokatів таке зобов'язання [5].

Takozh, цим Законом були внесені додаткові зміни до процесуального законодавства України, а саме: статті 6 Господарського процесуального кодексу [1], 14 Цивільного процесуального кодексу [3] та 17 Кодексу адміністративного судочинства [2] тепер чітко визначають, що advokati зобов'язані мати електронні кабінети в ЄСІТС або її підсистемі, що забезпечує обмін документами.

Varto takozh dodati, що 11 serpnja 2023 roku Rada advokatів Ukrainи (PAU) na svoemu zasidanni rozglyнула питання виконання вищезазначеного Закону. Zгідно із рішенням PAU № 67 всі advokati зобов'язані zareestruватися в ЄСІТС [7]. Також, при reestracії в ЄСІТС необхідно vkazati електронну адресу, що зазначена в Єдиному реєстрі advokatів Ukrainи. PAU rekomenduje Radam advokatів регіонів надавати advokatom, які звертаються за допомогою, необхідну технічну допомогу з reestracії електронного кабінету в ЄСІТС.

Dlja polegshennja protsesu reestracії НААУ підготувала покрокову відеоінструкцію [8].

Reestracija elektronnoho kabinetu здійснюється на веб-сторінці cabinet.court.gov.ua. Na zaznachenij storinці необхідно натиснути кнопку «Увійти». Na storinці «Авторизація» адвокат може ознайомитись із матеріалами стосовно того, що таке «Електронний суд» та «Особистий ключ (КЕП/ЕЦП)».

Vажливо takozh zaznachiti, що суд vruchatime bud'jakі документи u spravax, v jakih бере участь особа, що має zareestrovаний електронний кабінет, виключно в електронній формі. Електронні документи надсилатимуться

до електронного кабінету такої особи. Проте, це не позбавляє особу права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Варто додати, що офіційні електронні адреси, що були зареєстровані до набрання чинності Законом, вважатимуться електронними кабінетами. Суди та учасники справи використовуватимуть такі електронні кабінети за правилами та в порядку, що діятимуть після введення в дію Закону.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що світ невпинно цифровізується, не виключенням є й діяльність адвокатів та всієї системи правосуддя загалом. Такі сервіси, як електронний кабінет учасника судової справи, «Електронний суд» тощо набагато спрощують участь кожного в судових справах, зменшують навантаження на суди, адвокатів, нотаріусів та дає змогу легко та швидко відстежувати хід судової справи, ознайомлюватись з доказами, клопотаннями та багато чого іншого.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. // ВВР. - 1992. - № 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. // ВВР. - 2005. - № 35-36, № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // ВВР. - 2004. - № 40-41, 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI// ВВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистем (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29 червня 2023 р. № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20>
6. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21>
7. Про забезпечення виконання вимог законодавства щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в ЄСІТС: Рішення Ради

адвокатів України від 11-12.08.2023 № 67. URL:
https://zakononline.com.ua/documents/show/521127___757868

8. Як адвокату зареєструвати електронний кабінет в ЄСІТС (відео).
URL: <https://unba.org.ua/news/8327-yak-advokatu-zareestruvati-elektronnij-kabinet-v-esits-video.html>

Ключові слова: електронний кабінет, адвокат, цифровізація, система правосуддя.
Key words: electronic cabinet, lawyer, digitalization, justice system.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О.О.

Кіріляк Яна Олексіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО

Національне антикорупційне бюро України — це ключовий орган, створений для боротьби з корупцією в Україні. Завдяки своїй діяльності, НАБУ відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та встановленні принципів чесності та прозорості в державному управлінні. У цьому дослідженні ми розглянемо склад даного органу, що і є нашою метою.

Перед початком розкриття теми необхідно розкрити поняття складу НАБУ. Склад НАБУ – це сукупність його структурних органів, відділів, управлінь, та сукупність його працівників і керівництва, які здійснюють його функції. Згідно з Законом України "Про Національне антикорупційне бюро України" "до працівників Національного бюро належать особи, які є гласними і негласними штатними працівниками, з числа осіб начальницького складу, державних службовців та інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро" [3]. На службу працівники приймаються через конкурс, конкретніше це закріплене в наказі бюро, а саме "на службу до Національного антикорупційного бюро України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки" [2].

Щодо структури НАБУ, воно має таку загальну структуру, яка зазначена в законі: "Національне бюро складається з центрального і територіальних управлінь" [3]. На цей час існують три територіальні управління: Харківське, діяльність якого охоплює Дніпропетровську, Сумську, Полтавську, Запорізьку, Харківську, Донецьку, Луганську області; Одеське, діяльність якого охоплює Кіровоградську, Миколаївську, Херсонську, Одеську області; Львівське, діяльність якого охоплює Тернопільську, Волинську, Хмельницьку, Рівненську, Чернівецьку, Івано-Франківську, Закарпатську, Львівську області. Інші області

обслуговує центральне управління, яке знаходиться в Києві. Центральне управління має таку структуру: "керівництво; головний підрозділ детективів; другий підрозділ детективів; оперативно-технічне управління; управління бухгалтерського обліку та звітності; управління інформаційних технологій; управління забезпечення фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням; юридичне управління; управління по роботі з громадськістю; управління зовнішніх комунікацій; управління внутрішнього контролю; управління спеціальних операцій; відділ по роботі з персоналом; відділ документообігу; режимно-секретний відділ; відділ забезпечення роботи директора бюро" [4, 304 с.], також слід додати третій та четвертий головні підрозділи детективів та підрозділ детективів організаційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку.

Можна більш детально розглянути функції основних структурних одиниць. Головний підрозділ детективів забезпечує проведення оперативно-розшукових заходів, включаючи організацію і координацію дій з метою знаходження даних про протиправні дії осіб та груп, а також забезпечує виконання вимог щодо розшуку та арешту майна, яке підлягає конфіскації в кримінальних провадженнях. Також він здійснює інформаційно-аналітичну роботу для виявлення та усунення причин кримінальних правопорушень. Оперативно-технічне управління забезпечує впровадження і використання спеціальних технічних засобів для здійснення оперативно-розшукових заходів, таких як прослуховування, відеоспостереження та аналіз телекомунікацій. Підрозділ детективів операційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку займається аналізом практики роботи детективів з метою підготовки пропозицій та рекомендацій щодо поліпшення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування. Управління спеціальних операцій відповідає за здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки працівників, усунення перешкоджань у виконанні їх законних обов'язків, включаючи проведення оперативно-розшукових заходів та досудового розслідування. Вони також забезпечують захист учасників кримінального судочинства від протиправних посягань та швидко реагують на реальні загрози життю і здоров'ю працівників, вживаючи необхідні заходи для їх захисту та збереження речових доказів.

Щодо питання керівництва, то керує НАБУ директор, якого призначає та звільняє Президент України в порядку установленим законодавством. Він відповідає за його діяльність та організує роботу агентства; представляє його у відносинах з іншими органами влади та контролює діяльність його центрального і територіальних управлінь; призначає та звільняє службовців, присвоює звання та ранги, затверджує чисельність персоналу управлінь агентства; видає накази, розпорядження, доручення та вносить пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань, що стосуються компетенції агентства. Директор визначає повноваження своїх заступників. На цей час

керівник агентства має першого заступника, двох заступників та заступника з питань цифрового розвитку та цифрових трансформацій.

У підсумку, аналізуючи склад Національного антикорупційного бюро, склад його підрозділів, можна зробити висновок про те, що воно має чітку й складну структуру. Це забезпечує ефективну боротьбу та запобігання корупції та сприяє підтримці прозорості та довіри до державних органів, а також створює передумови для розвитку суспільства, в якому для корупції не має місця. Підтримання такої політики щодо складу бюро сприяє його кращій роботі, і як наслідок побудові справедливого і правового державного устрою, який відповідає вимогам сучасного світу і сприяє сталому розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Наказ Національного антикорупційного бюро України 05 жовтня 2023 року № 137 “Про внесення змін до наказу Національного антикорупційного бюро України від 31.05.2017 № 123-О” URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28140/nakaz_137.pdf

3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 23.03.2024).

4. Судові та правоохоронні органи України : підруч. / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 400 с.

Ключові слова: антикорупційне бюро, склад, структура, структурний підрозділ, службовець, кандидат. заступник, перший заступник

Key words: anti-corruption bureau, composition, structure, structural subdivision, employee, candidate. deputy, first deputy

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Климаш Владислав Миколайович

студент 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕДОПУЩЕННЯ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ ЯК ПРАВОВА ГАРАНТІЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасній правовій системі України досі існують певні проблемні питання, які негативно впливають на міжнародно-правову репутацію нашої країни. Серед таких можна виділити питання реального забезпечення гарантій адвокатської діяльності та незалежності адвокатури від будь-якого впливу чи втручання в їх

професійну діяльність. Одним із нагальних проблемних питань у цій сфері є проблема ототожнення адвоката з клієнтом.

Однією з умов реалізації права громадян на захист, яке прямо передбачено Конституцією України, вважається дотримання професійних прав адвокатів. Права адвокатів захищені низкою державних гарантій визначених в ст. 23 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1]. Однією з принципових гарантій є заборона ототожнення адвоката з клієнтом. Також доречно зазначити, що професійні права та гарантії адвокатів регламентуються не тільки положеннями національного законодавства, а й міжнародними стандартами. Серед таких можна виділити «Основні положення про роль адвокатів», що прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, які у 18 параграфі виокремлюють таку норму: «Адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків» [2]. Подібне твердження закріплене у стандартах Міжнародної асоціації адвокатів щодо незалежності адвокатської професії (пункт 7): «Адвокат не повинен бути ототожнений владою або громадськістю з клієнтом чи справою клієнта, хоч би якою популярною чи непопулярною вона не була» [3]. Що стосується ролі держави в таких випадках, то настанови для неї закріплені в Принципі I Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 року: «Державам слід уживати всіх необхідних заходів для забезпечення поваги до професії адвоката, її захисту та сприяння її свободі без дискримінації та без неналежного втручання влади чи широкого загалу, зокрема, в світлі відповідних положень Європейської конвенції про права людини. Адвокати не повинні потерпати або опинятися під загрозою санкцій чи тиску, якщо вони діють у відповідності зі своїми професійними стандартами» [4].

Однак на даний момент адвокати, зокрема в кримінальному провадженні, дедалі більше стикаються з ототожненням з клієнтом, що є прямим порушенням вимог національного законодавства та зазначених вище міжнародних стандартів. Така тенденція порушує баланс між сторонами «захисту» та «обвинувачення» в судовому процесі, а це безпосередньо впливає на винесення рішення. В такому випадку винесене рішення не буде справедливим, оскільки буде порушений принцип неупередженості. Варто зазначити, що в більшості випадків, саме сторона «обвинувачення» порушує дану вимогу закону. Таке явище можна охарактеризувати як спробу «маніпуляції» адвокатом. Маніпуляцію або ототожнення в такому ключі можна визначити як психологічний тиск на адвоката.

Стаття 20 профільного закону про адвокатуру зазначає, що для належного виконання договору про надання правничої допомоги, у адвоката є право виконувати всі можливі дії, які не виходять за рамки чинного законодавства, правил адвокатської етики та договору про надання правничої допомоги [1]. Виходячи з цієї норми Закону, перелік дій, які може вчиняти адвокат при

виконанні своєї професійної діяльності не є вичерпним. Так, адвокату не заборонено фіксувати порушення власних професійних прав будь-яким способом, не виходячи за межі закону. Такими способами можуть бути відео- або фотофіксація, з її подальшим правильним оформленням; у випадку ототожнення адвоката з клієнтом у мережі інтернет, зафіксувати зміст інтернет сторінки; подання адвокатських запитів задля збору необхідної інформації.

Щодо дій адвоката у випадку виявлення ототожнення себе з клієнтом треба зосередити свою увагу на вчиненні певної послідовності дій. По-перше, слід звернутися до Ради адвокатів регіону з вимогою захисту власних прав, шляхом подання відповідної заяви; по-друге, звернутися з заявою із проханням про захист своїх професійних прав до Комітету з захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, який проаналізує подану заяву та надасть відповідний висновок.

Одним з можливих кроків вирішення проблем української адвокатури щодо ототожнення адвоката з клієнтом, може бути посилення відповідальності за відповідне правопорушення. А саме, доречним було б внесення змін до санкції ст. 397 Кримінального кодексу України [5], зокрема виключення всіх видів санкцій та залишення тільки обмеження волі на строк до трьох років, а для службових осіб обмеження волі на строк до трьох років, що включає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Проводячи аналіз терміну «ототожнення адвоката з клієнтом», його можна охарактеризувати як деформацію правосвідомості. Ототожнення адвоката з клієнтом характеризується свідомим здійсненням впливу на свідомість громадськості, а наслідками цього впливу є формування однобічного або викривленого уявлення про правову реальність.

Таким чином інститут адвокатури в сучасному правовому полі все частіше зазнає певних перешкоджань у своїй діяльності у вигляді ототожнення адвоката з клієнтом. Діяльність держави як суб'єкта публічного адміністрування повинна

бути направлена на підтримку інституту адвокатури, забезпечення поваги до професії адвоката й захисту професійної діяльності адвоката.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Основні положення про роль адвокатів : Положення Орг. Об'єдн. Націй від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 25.03.2024).
3. International Bar Association | International Bar Association. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=F68BBBA5-FD1F-426F-9AA5-48D26B5E72E7> (date of access: 25.03.2024).
4. Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 25.03.2024).
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.03.2024).

Ключові слова: адвокат, ототожнення адвоката з клієнтом, міжнародні стандарти, гарантії адвоката, маніпуляція.

Key words: attorney, identification of lawyer with client, international standards, lawyer guarantees, manipulation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Ковальчук Антон Сергійович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄДИНА СУДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА

Інформаційні технології, безумовно, глибоко проникли в наше життя і сучасне суспільство. Професійна діяльність людей тісно пов'язана з комп'ютерними технологіями, оскільки вони надають безліч можливостей в більшості сфер сучасного життя. Це відкриває широкі перспективи для організаційного розвитку та підвищення продуктивності робочого процесу. Отже, інформаційні технології не обійшли стороною правову сферу і послужили створенню Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Її положення щодо формування, функціонування, змісту, забезпечення і використання закріплені в ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус

суддів». Відповідно до ст. 131 Конституції України на території України діє Вища рада правосуддя, яка у свою чергу згідно з пунктом 13 частини першої ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» затверджує Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. У травні 2018 року була створена Як зазначає С. Виганяйло, постійна комісія Вищої ради правосуддя з Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, завданням якої є визначення напрямів розвитку ЄСІТС, вдосконалення її роботи шляхом направлення рекомендацій відповідним органам системи правосуддя, зміцнення співпраці судових органів з метою розвитку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та аналізу стану її впровадження.

З 05.10.2021 введено три модулі ЄСІТС - Електронний суд, Електронний кабінет та підсистема відеоконференцз'язку. Відповідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС встановлено процедуру вчинення процесуальних дій у електронній формі за допомогою цих модулів.

Такий модуль як «Електронний суд» дозволяє відправляти копії електронних документів від одних учасників судового процесу до інших, подавати позови та інші процесуальні документи, скарги або запити, передбачені законом, а також отримувати судові рішення або відповіді на запити. Наявна також можливість сплатити судовий збір або інші платежі в режимі онлайн або ж додати інформацію про самостійний платіж, з метою забезпечення автоматичної перевірки зарахування його на відповідний рахунок. Процесуальні дії можуть виконуватися користувачем як особисто, так і в якості представника. Ця можливість дозволяє адвокатам представляти інтереси інших осіб через «Електронний суд». Така змога надається шляхом використання електронної або паперової копії довіреності (ордеру), яка приєднується до поданих заяв (електронна копія оригіналу). Це дозволяє адвокатам надавати юридичні послуги незалежно від того, чи є клієнт користувачем системи «Електронний суд» чи ні.

Відповідно до вимог процесуального законодавства офіційні адреси електронної пошти в ЄСІТС в обов'язковому порядку повинні бути зареєстровані нотаріусами, адвокатами, приватними виконавцями, судовими експертами, арбітражними керуючими, державними органами, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання державного і комунального секторів економіки. Інші фізичні особи можуть реєструватися у добровільному порядку. Реєстрація в свою чергу повинна бути проведена з використанням кваліфікованого електронного підпису фізичної особи. Юридична особа повинна бути зареєстрована фізичною особою, яка є керівником відповідної юридичної особи, з використанням її власного кваліфікованого підпису. Керівник цієї ж юридичної особи повинен бути попередньо зареєстрований як фізична особа. З 18 жовтня 2023 року

реєстрація «Електронного кабінету» стала повністю обов'язковою, тому суди можуть застосовувати негативні процесуальні наслідки щодо осіб, які зобов'язані, однак не зареєстрували свій власний кабінет, як от залишення процесуального документу без руху або без розгляду.

Доступ до інформації, що обробляється в ЄСІТС, здійснюється фізичними особами згідно з порядком, визначеним процесуальним законодавством України, з урахуванням особливостей, передбаченими Законом України «Про доступ до судових рішень».

Для уникнення несанкціонованого втручання в роботу ЄСІТС і забезпечення захисту інформації, адміністратор ЄСІТС відстежує та реєструє дії користувачів, визначає моделі або типи попереджень про загрозу витоку інформації, використовує засоби асекурації цілісності баз даних телекомунікаційних та інформаційних підсистем, попереджує про спроби несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів ЄСІТС.

Таким чином, застосування інформаційних технологій відкриває широкі перспективи для організаційного розвитку та підвищення ефективності робочого процесу. ЄСІТС має ключове значення у роботі суду, оскільки спрощує процес обміну даними між судами, адвокатами та іншими учасниками правових процесів, що у свою чергу покращує ефективність судочинства та забезпечує виконання принципів правової держави.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2.06.2016 року. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n783>
3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21>
4. Про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: затверджено Вищою радою правосуддя: *положення* URL: *chrome-*

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://hcj.gov.ua/sites/default/files/file/162_28.02.2023.pdf

5. Постійна комісія Вищої ради правосуддя з питань Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. URL: <https://hcj.gov.ua/page/postiyna-komisiya-vyshchoyi-rady-pravosuddya-z-pytan-yedynoyi-sudovoyi-informatsiyno>

6. Координаційний центр з надання правничої допомоги. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (електронний суд). URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/yedyna-sudova-informatsiyno-telekomunikatsiyna-systema-elektronnyj-sud-shho-tse/>

7. Державна судова адміністрація України. Функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/func_ecits/

8. Перспективи розвитку онлайн-судів в Україні. *Юридична клініка Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2023/04/13/4226/>

9. Виганяйло С. Напрямки впровадження інформаційних технологій в юридичній діяльності. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/179.pdf>

Ключові слова: судова, інформаційно-телекомунікаційна, система, захист, використання, електронний суд, електронний кабінет, ключове значення, робота суду

Key words: judicial, information and telecommunication, system, protection, use, electronic court, electronic office, key meaning, court robot

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Ковальчук Дар'я Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Правоохоронні органи України виконують важливі охоронні завдання та функції в державі, тим самим грають не менш вагому роль у системі державної влади. Саме на органи правоохоронної діяльності покладається завдання дотримуватись законності та порядку в державі і створення сприятливих умов для забезпечення суспільної безпеки громадян. Керуючись ст. 2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, можна точно зазначити, що органи прокуратури входять до складу правоохоронних органів.

Відповідно до ст. 6 Конституції України “Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.”[1]. Виходячи з цього, слід відносити правоохоронні органи України до виконавчої гілки влади. Однак, потрібно відзначити той факт, що в системі цих органів

існують і ті, які не належать до жодної із наведених гілок влади, а їх статус досі не визначений. Такими органами є органи прокуратури.

Органи прокуратури керуються Законом України “Про прокуратуру” та діють відповідно до нього. Стаття 1 цього закону зазначає: “Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.”[2]. Прокуратура України охоплює усі галузі державного управління та життя суспільства. Такий висновок можна зробити, визначивши функції, які покладені на прокуратуру України. За статтею 2 Закону України “Про прокуратуру” можна зазначити, що цей правоохоронний орган виконує такі функції: “1) підтримання державного обвинувачення в судді; 2)представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов’язаних з обмеженням особистої свободи громадян.”[2].

Однак, окрім основних функцій, які виконуть ці органи для підтримання законності та правопорядку в державі, існують додаткові функції, які на відмінну від попередніх, властиві лише органам Прокуратури . Наявність цих функцій відрізняє прокуратуру України від інших правоохоронних органів. Повноваження підтримки державного обвинувачення в суді і виконання прокурорського нагляду надають органам прокуратури особливий адміністративно-правовий статус.

Дотепер досить актуальним є дослідження місця прокуратури в системі правоохоронних органів та її становище серед трьох гілок розподілу влади. Це питання є досить суперечливим, тому чимало досліджень з приводу цього було проведено різними авторами. Серед них можна назвати А. Колодій, В. Федоренка, А.Гель, Г. Семакова, А. О. Пінаєва, М.В. Косюту, О.В. Скрипнюка, В.М. Бесчастного та інших. Думки багатьох різних авторів з приводу входження органів прокуратури до певної гілки влади різняться. Деякі автори вважають, що органи прокуратури входять до законодавчої гілки влади, інші, що вона виконує функції одразу трьох гілок, як це відзначив М.С. Шалумов, а є такі, що вважають доцільним не відносити органи прокуратури до жодної із цих гілок. Останню теорію досить добре пояснив В.М. Бесчастний. На його доволі авторитетну думку, система та структура органів прокуратури побудована так, що її становище серед органів державної влади полягає у тому, що вона характеризується як централізована структура цих органів, взаємопов’язаних спільними правоохоронними функціями та завданнями і спрямована на ефективність забезпечення законності, правопорядку, прав, свобод і законних інтересів громадян, що врешті-решт не відповідає ні судовій, ні виконавчій гілці влади [3, с. 53]. Тієї ж думки дотримується М.В. Косюта, який вважав: “Прокуратура не повинна входити до системи та структури судових органів,

адже вона є незалежним органом судової влади, що становить єдину систему.” [4, с.113]. Також те саме зазначив й В.І Бабенко, вказавши у своїй статті, що: “Прокуратура є єдиною централізованою системою, яка виконує особливий вид державної діяльності, пов’язаний з усією системою державного механізму України і не відноситься до жодних гілок влади.” [5, с. 56-57].

Спираючись на вищезазначене, потрібно пригадати і про позицію тих дослідників, які вважають доречним приналежність органів прокуратури України до законодавчої гілки влади. Цією теорією керувались такі автори: В. В. Долежан, В. В. Ключков, В.О. Ломовський. Свого часу В. В. Долежан, щоб підтримати та затвердити свою позицію вирішив послатися на Ш.Л. Монтеск’є, який за часи своєї діяльності стверджував: «У вільній державі законодавча влада має право і повинна розглядати, яким чином приводяться у виконання створені нею закони». Окрім цього погодження із відомим політичним мислителем, який, до речі, після Д. Локка найповніше сформував принцип розподілу влади на три гілки (виконавчу, законодавчу і судову), професор В.В Долежан також вважав: “Без прокуратури законодавча влада стає безвладною”[6, с. 162]. Однак, після доведення доктора юридичних наук М.М. Мичка того факту, що немає достатніх і точних підстав для приналежності прокуратури до системи законодавчої влади було зазначено, що контроль за виконанням законів разом із прокуратурою можуть здійснювати й інші, приналежні до органів виконавчої влади, контролюючі органи [7, с. 21].

Слід зазначити , що деякі науковці вносять органи прокуратури до виконавчої гілки влади. Але більш детального та повного дослідження цього питання щодо їх входження у цю систему ще немає у вітчизняній літературі. Однак, важко погодитись з такими судженнями, навіть розуміючи той факт, що органи прокуратури входять до системи правоохоронних органів. Ця позиція віднесення прокуратури до виконавчої гілки влади є менш поширеною. Не закривається й питання очевидності того, що прокуратура може бути частиною виконавчої влади, уряду або ж їм підпорядковуватись. Але в цій ситуації виникає проблема забезпечення незалежності прокурорів і чітковизначеної прозорості та справедливості їх прокурорської діяльності. Ця ідея має утопічний характер і може породжувати загрозу порушення балансу серед інших гілок влади.

Входження органів прокуратури до судової гілки влади абсолютно заперечують такі автори: Т.В. Шлапко та А.С. Шапошник. У результаті аналізу ними положень Закону України “Про судоустрій і статус суддів” вони визначили, що прокуратуру не можна визначати суб’єктом судової влади. Хоч цей орган й бере участь у виконанні та реалізації завдань та функцій судової влади, але лише як сторона справи (представник обвинувачення). Тобто в цій ситуації відсутня позиція нейтральності, що по суті є основним показником суб’єкта судової влади.

Отже, аналізуючи все вищевказане, можна зазначити, що думки щодо входження органів прокуратури до однієї із трьох гілок розподілу влади доволі

сильно різняться. Але різні автори та науковці старанно досліджують це питання і висувають нові теорії щодо цього. Все ж таки, більш простим та правильним варіантом буде не відносити органи прокуратури України до жодної з цих гілок влади. Думка багатьох професорів, науковців, правників та політичних дослідників зупиняється саме на цьому варіанті.

Список використаних джерел

1. Бабенко В.І. Адміністративно-правовий статус прокуратури України. *Наше право*. 2014. С. 56-57.
2. Бесчастний В.М., Мичко М.І., Філов О.В. Прокуратура України: навчальний посібник. 2010. С. 446.
3. Долежан В. Деякі аспекти співвідношення судової і прокурорської концепції. *Правова система України: теорія і практика*. 1993. С.162.
4. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на V сесії Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 6.
5. Косюта М.В. Прокуратура як суб'єкт державної влади в Україні. *Актуальні проблеми держави та права*. 2023. Вип. 97. С. 104-116.
6. Мичко М. Прокуратура України: роль і місце в системі державної влади. Загальні підходи до визначення місця прокуратури в системі розподілу влади. 1999. С. 160.
7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – Ст.12.

Ключові слова: органи прокуратури України, правоохоронні органи України, правоохоронна діяльність, державна влада, гілка розподілу влади.

Key words: prosecutor's office of Ukraine, law enforcement agencies of Ukraine, law enforcement activity, state power, branch of power distribution.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Ковтун Анна Віталіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЕРХОВНИЙ СУД: ДЕЯКІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

"Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом" [2].

Актуальність вибраної теми полягає в значенні діяльності даного суду, як для судочинства та права, так і для країни в цілому. Метою написання тез є

дослідження правового регулювання, функцій, складу, повноважень, проблематики, ролі та значення Верховного Суду.

Правове регулювання діяльності органу здійснюється Конституцією України, де зазначені основні засади правосуддя, Законом України "Про судоустрій і статус суддів", де йому присвячена 5 глава розділу II "Судоустрій", Закон України "Про державну службу" та Закон України "Про запобігання корупції".

Функції зазначені у Законі України "Про судоустрій і статус суддів".
"Верховний Суд:

- 1) здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;
- 3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонування системи судоустрою;
- 4) надає висновок про наявність чи відсутності у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- 5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України;
- 6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- 7) забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування;
- 7¹) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління;
- 8) здійснює інші повноваження визначені законом" [2].

"У складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд. До складу кожного касаційного суду входять судді відповідної спеціалізації. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів" [2].

За словами голови суду С. Кравченка в складі суду станом на початок 2024 року працює 154 судді, впродовж місяця один суддя розглядає близько 45 справ, якщо рахувати за рік, то це 542 справи.

Проаналізувавши вищезазначені характеристики Верховного суду, можна сказати, що він має значну роль в системі судоустрою України. Цей суд аналізує рішення судів нижчих інстанцій, розглядає складні судові справи та гарантує однакове застосування законів та забезпечення прав на всій території України.

Але в нього є деякі проблеми, які заважають його роботі. У 2020 році КСУ визнав не конституційним рішення про ліквідацію Верховного Суду України в наслідок судової реформи 2016 року. Тобто, де-юре в Україні це призводило до існування двох верховних судів, кожного зі своїми апаратами й суддями. Наявність двох верховних судів в Україні, якийсь час було проблемою, оскільки вона призводила до правової неоднорідності та невизначеності в судовій системі. Однак законодавець вирішив подолати цю проблему шляхом об'єднання двох судів в один, і переведенням суддів зі "старого" Верховного Суду до "нового". Окрім цього актуальна проблема кадрового забезпечення, вона існує доволі давно, а за минулий 2023 рік звільнилося більше 20 суддів.

Проте, незважаючи на всі проблеми і перешкоди в діяльності, Верховний Суд та його працівники продовжують роботу над удосконаленням своєї діяльності та покращенням якості правосуддя в Україні. Важливо, щоб законодавство, законодавець надавали Верховному Суду необхідні повноваження і ресурси для ефективного виконання його функцій у вирішенні судових справ та забезпеченні правового порядку в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 18.03.2024).

3. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / [С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова, А. Т. Комзюк та ін.], за заг. ред. С. М. Гусарова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. 508 с.

Ключові слова: Судоустрій, законодавство, Верховний Суд, функції суду, склад суду.

Key words: Judicial system, legislation, the Supreme Court, court functions, court composition.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Колеснікова Анастасія Юріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЩИЙ СУД З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПОЧАТКУ РОБОТИ

Актуальність теми присвячена уявленню про Вищий суд з питань інтелектуальної власності, огляду проблем, які виникають при початку його

роботи, недолікам у законодавстві, кадровим проблемам, технічним та організаційним та фінансовим аспектам. Інтелектуальна власність стає все більш актуальною у світі швидких технологічних змін та глобалізації, що підкреслює важливість ефективного захисту прав та інтересів її власників. В цьому контексті Вищий суд з питань інтелектуальної власності відіграє ключову роль у вирішенні спорів та конфліктів, пов'язаних з інтелектуальною власністю, і встановленні правових прецедентів, що визначають дорогу для подальшого розвитку цієї галузі права.

Почнемо з того, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності, або ІР-суд — це орган судової влади, який розглядає спори, пов'язані з правами на інтелектуальну власність. Це може включати авторські права, патенти, товарні знаки, права на промислові зразки та інші об'єкти. Суд вирішує питання про порушення таких прав, встановлення їхнього існування або недійсності. Апеляційний суд слугує для перегляду рішень Вищого суду з питань інтелектуальної власності на апеляційному рівні.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності складається з суддів, які приймають рішення на першому рівні судового розгляду та апеляційної палати. Суд може створювати спеціалізовані судові палати для розгляду певних типів справ на першому рівні. Кількість суддів у Вищому суді з питань інтелектуальної власності встановлюється згідно з Законом України "Про судоустрій і статус суддів" в межах видатків, відведених у Державному бюджеті України на функціонування цього суду. Крім того, враховується окрема кількість суддів для Апеляційної палати Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати може бути особа, яка відповідає вимогам, передбаченим Законом України "Про судоустрій і статус суддів", та вимогам, встановленим цією статтею. На посаду судді може бути призначений громадянин України, який відповідає одній з таких умов:

«1) Має досвід роботи на посаді судді у галузі інтелектуальної власності протягом не менше трьох років або загальний стаж роботи на посаді судді складає не менше п'яти років; 2) Має п'ятирічний досвід професійної діяльності як представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений); 3) Має п'ятирічний досвід професійної діяльності як адвокат, що представляв інтереси у суді у справах інтелектуальної власності; 4) Має науковий ступінь у сфері знань, пов'язаних з інтелектуальною власністю, і п'ятирічний науковий досвід у цій галузі; 5) Має п'ятирічний досвід роботи як атестований судовий експерт у сфері інтелектуальної власності; 6) Має загальний досвід роботи відповідно до критеріїв, зазначених у пунктах 1-5, не менше п'яти років»[2].

Вищий суд з питань інтелектуальної власності має певні функції: вирішує справи, що законом віднесені до його компетенції, як на рівні першої, так і на рівні апеляційної інстанції, аналізує судову статистику, систематизує та узагальнює судову практику у справах, що входять до його компетенції, та

надсилає звіти про це Верховному Суду, розробляє пропозиції з удосконалення законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності, та публікує їх на офіційному веб-сайті, може консультуватися з органами, організаціями та особами, які мають компетенцію в галузі інтелектуальної власності та виконує інші повноваження, передбачені законом.

При створенні суду українська сторона стикалася з рядом складнощів, очевидною причиною гальмування запуску роботи ІР-суду є відсутність Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Нагадаю, що в листопаді 2019 року повноваження членів ВККС були припинені. Завдання комісії полягає в оцінці кваліфікації суддів, проведенні конкурсних відборів для зайняття посад, організації професійного розвитку, контролі за дотриманням етичних стандартів та захисті незалежності суддів. Відтак це все було зупинено.

Вимоги щодо суддів, згідно з частиною першою статті 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в діючій редакції встановлює однакові критерії для відбору суддів, які спеціалізуються на праві інтелектуальної власності, як для суддів першої інстанції, так і для суддів апеляційної інстанції[2]. Однак, згідно зі статтею 28 того ж Закону, для суддів апеляційних судів встановлені більш жорсткі критерії відбору порівняно з суддями першої інстанції. Ці критерії для апеляційних суддів обумовлені тим, що вони зобов'язані виконувати більш складні завдання, такі як перегляд справ та оцінка рішень суддів першої інстанції. Неспівмірність між частиною першою статті 33 та статтею 28 може викликати сумніви щодо досягнення основної мети - формування високоякісної судової практики в галузі права інтелектуальної власності. Згідно з рекомендаціями в провідних правових системах, вимоги до суддів вищих судових інстанцій зазвичай є більш строгими, ніж вимоги до суддів нижчих рівнів.

Нестача кваліфікованих кадрів, для розгляду складних справ з інтелектуальної власності потрібні судді з високим рівнем спеціалізованої підготовки. Відсутність спеціалізованої освіти та навичок у цій галузі може обмежувати здатність суддів правильно і грамотно розглядати певні справи. На початковому етапі було важко знайти достатньо досвідчених та кваліфікованих кандидатів.

Територіальна віддаленість, хоч територіальна компетенція Вищого суду з питань інтелектуальної власності розповсюджується на всю територію України, але знаходиться суд виключно в місті Києві, це природньо створює проблеми з доступом до цього суду більшості громадян України.

Щодо аналізу законодавчих прогалин та неоднозначностей, що ускладнюють роботу суду, можна сказати про недостатнє регулювання понять, це відсутність чітких визначень ключових термінів, що може призвести до різних тлумачень та непорозумінь між сторонами у судовому процесі. Необхідність забезпечити чітке визначення повноважень суду, процедур розгляду справ та

інших ключових аспектів. Визначення компетенції, важливо було чітко визначити, які справи будуть розглядатися новим судом, а які залишаться в компетенції інших судів. Відсутність конкретних норм, недеталізованість може створювати ситуації, коли судам важко приймати обґрунтовані рішення на підставі існуючого законодавства. Несумісність з іншими законами, взаємна неузгодженість між різними галузями законодавства може ускладнювати процес судового розгляду і призводити до розбіжності в правовому полі. Було важливо створити механізми для швидкого обміну інформацією та кооперації. Недостатнє регулювання процедур, відсутність чітких та консистентних процедур судового розгляду може призвести до затримок у судовому процесі та підвищити ризик помилкових рішень.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності відіграє вирішальну роль у сфері захисту прав на інтелектуальну власність, визначаючи судову практику та роз'яснюючи нормативно-правові акти у цій галузі. Однак, серйозною проблемою, яка впливає на ефективність роботи суду, є затримка в розгляді справ та ініціація діяльності суду. Така затримка може призвести до численних негативних наслідків, зокрема, порушення прав та інтересів учасників правових відносин, втрати можливості на відновлення порушених прав та незаконне використання інтелектуальної власності. Більше того, затягування судових процесів може призвести до загального падіння довіри громадськості до системи правосуддя.

Для вирішення проблем Вищого суду з інтелектуальною власністю рекомендується переглянути його структуру та функціонування, включаючи розширення кількості суддів і впровадження ефективних технологій для автоматизації робочих процесів. Важливо також відновити роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів та організувати інтенсивні навчальні курси для нових суддів і персоналу. Для підвищення рівня професіоналізму рекомендується залучати міжнародних спеціалістів та розвивати партнерські відносини з іншими судовими органами. Забезпечення достатнього фінансування є ключовим, що передбачає збільшення бюджетних асигнувань і впровадження системи фінансового контролю. Щодо територіальної віддаленості, можна створити спеціалізовані підрозділи у різних регіонах країни та використовувати відеоконференції для забезпечення доступу до судових засідань. Робота Вищого суду сприяє створенню єдиної юридичної практики в

сфері інтелектуальної власності, що сприяє стабільності правового регулювання в Європі.

Список використаних джерел

- 1) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 27.03.2024).
- 2) Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 24.03.2024).

Ключові слова: суд, судді, проблема, інтелектуальна власність, функції, захист прав.

Key words: court, judges, problem, Intellectual Property, functions, protection of rights.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Коршун Захар Володимирович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ

У сучасному світі, де технології швидко розвиваються і перетворюють усі сфери життя, правова галузь не залишається осторонь цього процесу. У сучасному українському правовому середовищі практично неможливо знайти сферу юридичної діяльності, яка б не використовувала комп'ютеризацію, комп'ютерні технології та Інтернет. Автоматизація багатьох суспільних процесів набуває шалених обертів. Діджиталізація адвокатури – це не лише важливий етап у вдосконаленні правової практики, а й необхідність у сучасному світі, який вимагає швидкості, ефективності та доступності.

Діджиталізація адвокатури має велику актуальність у сучасному світі. Вона дозволяє адвокатам оптимізувати робочі процеси, підвищувати ефективність надання правових послуг, забезпечувати швидкий доступ до інформації, а саме надати більш спрощений доступ до державних баз даних, необхідних для виконання його професійних обов'язків та сприяти розвитку онлайн-комунікацій з клієнтами, інтегрування адвоката до сервісів електронного правосуддя. Такі інструменти, як електронні платформи для обміну документами, веб-конференції та онлайн-консультації, стають все більш популярними серед адвокатів і їх клієнтів.

Слід виокремити переваги цифрової трансформації адвокатської діяльності. Серед них є: зниження тимчасового навантаження адвокатів; спрощені процедури подання запитів та судової документації; зниження фінансових витрат як для адвоката, так і для клієнта. Стратегія діджиталізації представляє собою постійний ітеративний процес, що складається з чотирьох

основних етапів. По-перше, це планування, яке включає не лише розробку стратегії, але й аналіз контексту та потреб. Наступним кроком є впровадження стратегії, що охоплює реалізацію планів та застосування цифрових інструментів. Потім відбувається оцінка результатів та наслідків, що включає аналіз досягнень та виявлення можливих причин успіху або невдачі. На останньому етапі здійснюється коригування стратегії з метою підтримки її актуальності, враховуючи зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Один з найважливіших кроків у цифровізації адвокатської сфери - це створення Єдиного реєстру адвокатів України. Цей реєстр був започаткований та розпочав свою роботу з 16 січня 2013 року відповідно до законодавства України, а саме Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", а також відповідно до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 22 серпня 2022 року № 74 (з урахуванням змін). Єдиний реєстр адвокатів України представляє собою цифрову базу даних, що містить інформацію щодо кількості та складу адвокатів України, а також адвокатів з іноземних країн, які отримали право на адвокатську діяльність відповідно до законодавства України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність". Крім того, реєстр містить інформацію про форми організації адвокатської діяльності, обрані адвокатами.

У Національній асоціації адвокатів України було створено стало діючий колегіальний дорадчий орган під назвою Комітет з питань цифровізації адвокатури. Адвоката та доктора юридичних наук Андрія Приходька призначено керівником цього комітету. Розпорядження про це підписала голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова 06.03.2024 року під номером 46. Новостворений комітет буде мати за мету реалізацію двох основних напрямків. По-перше, це розвиток цифрових технологій у сфері адвокатського самоврядування, спрямований на покращення ефективності та зручності для адвокатів. По-друге, комітет буде сприяти загальній діджиталізації адвокатської професії, щоб адаптуватися до сучасних вимог та забезпечити доступність цифрових інструментів для адвокатів. Це передбачатиме впровадження рішень, що стосуються системи електронного документообігу, управління членством, а також комунікаційних та проектних ініціатив. Другий напрямок роботи комітету буде акцентований на аналізі, моніторингу та поширенні цифрових інструментів серед адвокатської громадськості. Таким чином, Комітет буде займатися оптимізацією баз даних та систем управління, інтеграцією сервісів з ЄРАУ, моніторингом та аналізом цифрових інструментів, розробкою та підтримкою онлайн-реєстру цифрових сервісів для адвокатів, створенням системи рейтингів та відгуків цифрових ресурсів, проведенням форумів та конференцій, розробкою та впровадженням цифрових рішень для автоматизації процесів НААУ, організацією навчальних програм з цифрової грамотності для адвокатів, співпрацею з ІТ-компаніями та розробниками для створення спеціалізованих рішень, аналізом можливостей впровадження штучного інтелекту та інших новітніх технологій у сфері

адвокатської діяльності та інтеграцією співтовариства адвокатів до відомих інформаційно-технологічних платформ.

Проте, поряд із позитивними аспектами діджиталізації адвокатури є й проблемні питання, пов'язані зі здійсненням адвокатської діяльності в цифровій сфері. Одним із можливих недоліків цифрової трансформації адвокатури та адвокатської діяльності є забезпечення адвокатської таємниці. Адвокатська таємниця не є абсолютною; вона виникла в інтересах суспільства, і обсяг її захисту повинен відповідати тим самим інтересам суспільства. Згідно з пунктами 2, 4, 6 та 7 статті 22 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", розголошення адвокатської таємниці може бути допустимим і не підлягає відповідальності з боку адвоката. Отже, якщо захиснику є достатні підстави вважати, що існує реальна загроза злочину і неминуча ситуація, коли розголошення інформації єдиним можливим засобом запобігання злочину, то таке розголошення буде вважатися законним для запобігання злочину. Аналізуючи питання забезпечення кібербезпеки у адвокатській діяльності, важливо зазначити, що науковому співтовариству ще не вдалося сформулювати загальноприйнятий концептуальний підхід до цього явища. І.В. Діордіц вважає, що під кібербезпекою адвокатської діяльності слід розуміти стан захищеності інформації у кіберпросторі, яка включає в себе дані, що є об'єктом адвокатської таємниці. Основними аспектами кібербезпеки є забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності цієї інформації. Для зниження ризиків кібератак та збереження адвокатської таємниці в умовах діджиталізації, адвокатам важливо забезпечувати компетентне представництво інтересів клієнтів, ефективно володіти інформаційно-телекомунікаційними технологіями та обмежено розголошувати відомості про стан справ клієнтів. Зараз адвокати виявляють зростаючий інтерес до сучасних інструментів, таких як юридичні чат-боти та веб-боти, що призначені для взаємодії з клієнтами через Інтернет. Веб-боти функціонують безпосередньо на веб-сторінках, які відвідують користувачі, і призначені для стимулювання клієнтів на безпосередню або відтерміновану взаємодію з адвокатом або його помічником. Усі ці нововведення прямо пов'язані з використанням штучного інтелекту, який також застосовується в адвокатській сфері.

За вищевикладеним можна зробити висновок, що впровадження онлайн-сервісів і ресурсів у сферу адвокатури в контексті інформатизації правосуддя сприяє полегшенню доступу громадян до професійного захисту своїх прав. Це і є важливий внесок адвокатської громадськості у становлення правової держави і демонстрацію прозорості, відкритості та ефективності роботи адвокатів. Однак процес цифровізації адвокатської діяльності в Україні ще потребує подальшого вдосконалення. Адвокатська таємниця є невід'ємною складовою професійної діяльності адвоката, яка є важливою для розвитку правової та демократичної системи суспільства. Забезпечення безпеки інформаційної інфраструктури охоплює програмне забезпечення, мережі та системи зв'язку, а також технічні

засоби. Адвокати повинні дотримуватися етичних норм і норм загального права, приймати компетентні та обдумані заходи для захисту інформації, яка стосується їх клієнтів.

Список використаних джерел

1. Перегляд КІБЕРБЕЗПЕКА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ. *Нове українське право.* URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/137/125> (дата звернення: 26.03.2024).

2. Позиція: діджиталізація адвокатури: як впровадження інновацій зробило українських адвокатів однією з найпрогресивніших спільнот у Європі. *Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV.* URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/didzhitalizaciya-advokaturi-yak-vprovadzhennya-innovaciy-zrobilo-ukrajinskih-advokativ-odniyeyu-z-nayprogresivnishih-spilnot-u-yevropi-50038497.html> (дата звернення: 26.03.2024).

3. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558/2019> (дата звернення: 26.03.2024).

4. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між підсистемою «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та Єдиним державним вебпорталом електронних послуг, зокрема мобільним додатком Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія). *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1572-21> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Святоцька В. О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження : автореф. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Харків, 2021. 44 с.

Ключові слова: діджиталізація, адвокатура, електронне правосуддя, цифрова трансформація, кібербезпека

Key words: digitalization, advocacy, e-justice, digital transformation, cybersecurity

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Кулик Анастасія Ігорівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КВАЛІФІКАЦІЯ ТА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУДДІ В УКРАЇНІ

Наразі в Україні гостро стоїть проблема нестачі кваліфікованих та компетентних суддів. Для вирішення цієї проблеми необхідно вдосконалити кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду судді, включаючи морально-етичні стандарти, переглянути та уточнити зміст професійної юридичної освіти

для майбутніх суддів, підвищити рівень професійної культури та правосвідомості суддів, розробити програми та чіткі плани професійного розвитку професійних суддів; скористатися практичним суддівським досвідом та зосередитися на його вдосконаленні, а також запровадити обов'язкове визнання кваліфікації суддів [1].

Актуальність цього питання підтверджується кількома факторами. По-перше, забезпечення правосуддя та правової стабільності в країні набуває все більшого значення у зв'язку з постійними правовими реформами та зростаючими суспільними запитами. По-друге, стрімкий розвиток сучасних технологій та підвищення інформаційної грамотності суспільства вимагають від суддів постійного оновлення знань та адаптації до нових викликів.

Багато дослідників розглядають професійну компетентність суддів як інтегровану властивість особистості, що включає сукупність ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Ця компетентність проявляється як здатність сприймати особисті, професійні та суспільні потреби, професійно самореалізовуватися у сфері судочинства та постійно підвищувати якість роботи й особистісний розвиток упродовж життя [2, с. 6].

Деякі дослідники наголошують на важливості розмежування професійної компетентності, що визначається як відповідність займаній посаді судді, та суддівської компетентності, що визначається сукупністю компетенцій, передбачених законом. Дослідники, які розглядають професійну компетентність як показник відповідності судді професійно важливим кваліфікаційним вимогам, визначають її як систему вимог до особи, на яку покладено здійснення судової влади, що включає особистісні якості, особливості мислення, професійні знання, навички та вміння. Зв'язок між професійною компетентністю судді та ефективністю судової системи в цілому підтверджує важливість оцінки наявності у кандидата на посаду судді певних професійно важливих якостей [3, с. 98].

Україна визнає кваліфікацію та компетентність суддів одним з найважливіших елементів своєї правової системи. Постійні зміни в законодавстві, підвищення складності справ та зростаючі вимоги до суддівської етики вимагають від суддів підтримувати високий рівень професійної компетентності та оновлювати свої знання і навички. Для забезпечення верховенства права та справедливого судочинства професійний рівень кожного судді повинен постійно підвищуватися, щоб справлятися з викликами сьогодення та ефективно захищати права та інтереси громадян. Наприклад,

стаття 69 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" встановлює важливі аспекти кваліфікації та компетенції суддів в українській правовій системі:

1. Освіта та досвід: Відповідно до статті 69 Закону, для того, щоб зайняти посаду судді, особа повинна мати вищу юридичну освіту і стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років відповідно до кваліфікаційних вимог

2. Професійний розвиток: судді зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень шляхом участі у навчанні, стажуванні, семінарах та інших заходах, спрямованих на вдосконалення своїх компетенцій.

3. Етичні стандарти: судді повинні дотримуватися високих етичних стандартів і діяти відповідно до принципів незалежності, неупередженості та доброчесності при здійсненні судочинства.

4. Система сертифікації: Закон передбачає систему сертифікації суддів з метою оцінки їхньої професійної компетентності та дотримання ними закону.

5. Відповідальність Судді несуть відповідальність за свої рішення та дії і повинні дотримуватися принципів права та суддівської етики [4].

Таким чином, у сучасному українському контексті кваліфікація та компетентність суддів є життєво важливими для забезпечення правової стабільності, неупередженості та довіри до судової системи. Зростаючі вимоги до професіоналізму та етики суддів вимагають від них постійного професійного розвитку та здатності адаптуватися до нових викликів соціально-правової дійсності. Кваліфіковані та компетентні судді є життєво важливими не лише для здійснення правосуддя, але й для підтримання довіри суспільства до судової влади та верховенства права в цілому.

Список використаних джерел

1. Шпеню Д. Ю. Шляхи підвищення рівня кваліфікації та компетентності суддів в Україні. *Форум права*. 2017.-URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/adfdd591-3c2d-4de5-b6ad-e01d3b3a31c4/content>

2. Катаєва Е. В. Теоретичні засади розвитку професійної компетентності суддів адміністративних судів. *Часопис Національного*

університету "Острозька академія". 2014. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_17

3. Прокопенко Б. О. Конституційно-правові особливості добору кандидатів на посаду судді в аспекті забезпечення прав і свобод людини і громадянина / Б. О. Прокопенко. *Вісник КС України*. 2014. № 1. С. 95–104.

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016. Редакція 07.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

Ключові слова: кваліфікація, компетентність, судді, вдосконалення

Key words: qualification, competence, judges, improvement

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Kutserubova Polina Evhenivna

student of the 1 course of the Faculty of Judicial and International Law
of the National university «Odessa Law Academy»

ORGANIZATION OF THE ACTIVITIES OF THE SPECIALIZED PROSECUTOR'S OFFICE IN THE MILITARY AND DEFENSE SPHERE UNDER MARTIAL LAW

With the escalation of the Russian-Ukrainian conflict and, as a result, the beginning of the Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine in 2022, the state had to declare martial law officially. These circumstances naturally gave rise to certain actions on the part of the state to organize the provision of judicial proceedings under martial law. That is why the relevance of studying this topic lies primarily in the fact that over time, the state has taken appropriate measures to amend the current legislation, namely, introducing the activities of the military prosecutor's office.

First of all, we should note that the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» in art. 10 stipulates that «under martial law, the powers of the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Bank of Ukraine, the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, courts, prosecutors, bodies conducting operational and investigative activities, pre-trial investigations, intelligence agencies and bodies whose units carry out counterintelligence activities cannot be terminated» [1].

The primary goals of the prosecutor's office, particularly the military prosecutor's office, are clearly outlined in the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office." These objectives include upholding the rule of law, promoting unity, and reinforcing the principles of justice. Additionally, the prosecutor's office is responsible for safeguarding the rights and freedoms of individuals, as well as protecting the interests of both society and the state, all of which are legally protected. These goals

are interrelated and complementary. For example, the observance of the rights and freedoms of military personnel is a guarantee of the rule of law and the unity of the rule of law and ultimately protects the interests of individual military personnel, society, and the state as a whole. All activities of prosecutor's offices, including military prosecutor's offices, aim to achieve these goals [2].

In reviewing the background of the military prosecutor's office in Ukraine, it is crucial to emphasize that prior to the implementation of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts on Improving the Activities of Prosecutor's Offices in the Context of Armed Aggression against Ukraine» on April 01, 2022, the structure of military prosecutor's offices in Ukraine was already established. Therefore, the version of the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office» dated November 29, 1993, incorporated military prosecutor's offices into the prosecutorial bodies system. Their jurisdiction differed according to the subject of the offense. But in 2012, the system of military prosecutors was liquidated. The armed conflict that began in 2014 again raised the issue of the return of military prosecutors. It was then that violations of the laws and customs of war were included in their jurisdiction. Later, in 2019, the military prosecutor's offices were again abolished, but with the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on February 24, 2022, this issue has once again gained relevance.

Thus, paragraph 1 of Article 42¹ of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts on Improving the Operation of Prosecutor's Offices in the Context of Armed Aggression against Ukraine» provides that prosecutor's offices designated by the order of the Prosecutor General may be staffed by military personnel of the Armed Forces of Ukraine who meet the requirements set forth in art. 27 of the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office» [3].

The Order of the Office of the General Prosecutor on Approval of the Regulation on the Specialized Defense Prosecutor's Office (with the rights of a Department) of the Office of the General Prosecutor dated 30.05.2023 approved the Regulation on the Specialized Defense Prosecutor's Office (with the rights of a Department) of the Office of the General Prosecutor, and regulated the activities of this specialized prosecutor's office. Thus, these provisions stipulate that the Specialized Defense Prosecutor's Office (with the rights of a Department) of the Prosecutor General's Office is an independent structural unit of the Prosecutor General's Office, subordinate to the First Deputy or Deputy Prosecutor General in accordance with the distribution of responsibilities. Clause 1.2 acknowledges that the operations of the specialized prosecutor's office are mainly regulated by the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and "On Civil Service", the Criminal Code, and the Criminal Procedure Code of Ukraine [4].

Regarding the individuals who could potentially be selected for the roles, this is fixed in paragraph 3, Article 7 of the Law of Ukraine «On Organizational and Legal Bases of Building and Functioning of the Military Justice of Ukraine» of 13.09.2023. To fill vacant positions in the Specialized Military Prosecutor's Office, persons liable

for military service during mobilization or for a special period may be called up for military service who are in the reserve and not reserved in the established manner for the period of mobilization. Such persons shall be appointed by the Chief Military Prosecutor - Deputy Prosecutor General, provided that they meet the requirements for candidates for the position of a prosecutor established by the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office» [5].

When considering the structure of the specialized prosecutor's office in the military and defense sphere, attention should be paid to Article 2, paragraph 2 of the above-mentioned Regulation on the Specialized Defense Prosecutor's Office (with the rights of a Department) of the Office of the Prosecutor General, which states that the specialized prosecutor's office is headed by a head who has a deputy. In the absence of the Head of the Specialized Prosecutor's Office, his/her duties are performed by the Deputy Head of the Specialized Prosecutor's Office, and in his/her absence - by one of the heads of departments of the Specialized Prosecutor's Office in accordance with the order of the Prosecutor General [4].

The Order of the Prosecutor General's Office dated 17.05.2023, regarding the organization of specialized prosecutor's offices in the defense field, has defined the scope of authority for these offices. Specialized defense prosecutor's offices, such as regional and district prosecutor's offices, are responsible for overseeing pre-trial investigations in criminal cases involving military offenses. This includes offenses committed by military personnel, individuals undergoing military training, and those committed by employees of military units, organizations under the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces, the Security Service of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the National Guard of Ukraine, and other military formations established under Ukrainian laws. [6]

Thus, we conclude that since the beginning of the complete military intervention by Russia in Ukraine, the government has taken several measures to restore and regulate specialized prosecutor's offices in the military and defense sector. First of all, this allows us to note that Ukraine is the first country to start investigating war crimes even before the declaration of the end of martial law.

References

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=152>
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t141697?an=3475&ed=2021_06_15
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в умовах збройної агресії проти України: Закон України 16.02.2022 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06982A?an=3>
4. Про затвердження Положення про Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора:

наказ Офіса Генерального прокурора від 30.05.2023 URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/GP23037>

5. Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України”: Закон України від 13.09.2023 URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/JI09943A?an=46>

6. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони розмежував повноваження спеціалізованих прокуратур: наказ офісу Генерального прокурора 17.05.2023 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23>

Ключові слова: прокурор, прокуратура, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, воєнний стан

Key words: prosecutor, prosecutor's office, Specialized anti-corruption prosecutor's office, martial law

Supervisor: associate professor, candidate of legal sciences Kravchenko M.O.

Кущик Дар'я Романівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

В Україні створення ювенальних судів - справа, пов'язана зі складнощами та викликами. Хоча існує законодавча база для здійснення судочинства за участю неповнолітніх, практична реалізація спеціалізованої інфраструктури та підготовлених фахівців залишається недостатньою.

На тлі палких дискусій та постійних викликів створення ювенальних судів в Україні є надзвичайно важливим кроком для захисту прав та благополуччя молодих людей в рамках правової системи. Незважаючи на десятирічний дискурс і тривожну статистику, що відображає зростання злочинності серед неповнолітніх, створення ефективних ювенальних судів залишається недосяжною метою.

Україна стикається з тривожним сплеском підліткової злочинності, що вимагає невідкладних заходів для усунення її першопричин та забезпечення належних правових механізмів для молодих правопорушників. Дані Верховного Суду свідчать про тривожну тенденцію: значна частина неповнолітніх втягнута в серйозні злочини, часто організовані за своєю природою. Крім того, соціально-економічні фактори та сімейна динаміка суттєво впливають на траєкторію злочинності неповнолітніх, що посилює складність проблеми [1].

У Кримінально-процесуальному кодексі України визначено процедури розгляду справ за участю неповнолітніх, підкреслюється необхідність залучення спеціалізованих слідчих і прокурорів. Однак недоліки у відборі та підготовці цих фахівців є очевидними, про що свідчать звіти за результатами

моніторингу. Навчальні програми, хоча й існують, часто не мають практичного значення, що перешкоджає їх ефективному застосуванню в реальних умовах. Крім того, пропозиція запровадити обов'язкову педагогічну освіту для слідчих та прокурорів у справах неповнолітніх викликає сумніви щодо її доцільності та ефективності [1].

Вивчення міжнародних моделей, зокрема моделей Німеччини та США, дає цінну інформацію про спеціалізацію юристів та динаміку роботи судів у справах неповнолітніх. У Німеччині спеціалізована підготовка та практичні передумови для прокурорів, які ведуть справи неповнолітніх, підкреслюють важливість соціальної та освітньої проникливості. Аналогічно, історична траєкторія розвитку ювенальних судів у Сполучених Штатах підкреслює імператив відновного підходу, зосередженого на реабілітації, а не на каральних заходах.

Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних конвенцій та керівних принципів, які виступають за впровадження систем ювенальної юстиції, що надають пріоритет реабілітації та реінтеграції неповнолітніх. Однак невідповідність між політичною риторикою та реаліями на місцях підкреслює кричущу прогалину в імплементації. Зусилля, спрямовані на впровадження практик відновного правосуддя, таких як медіація та угоди про примирення, залишаються недостатньо використаними, що ще більше гальмує прогрес у реформі ювенальної юстиції [2].

Для вдосконалення системи ювенальної юстиції в Україні було висунуто чимало ініціатив та пропозицій. Вони охоплюють створення модельних судів для неповнолітніх, впровадження спеціалізованих навчальних програм для юристів-практиків та запровадження служб пробації для неповнолітніх, спрямованих на сприяння реабілітації та реінтеграції. У рекомендаціях також пропонується внести зміни до законодавства, що передбачають спеціалізацію суддів, слідчих, прокурорів та адвокатів, які беруть участь у розгляді справ неповнолітніх.

Незважаючи на законодавчі зусилля, розпочаті у 2001 році, включаючи закони, спрямовані на захист дитинства та запобігання насильству, створення ефективної системи ювенальної юстиції в Україні залишається серйозним викликом. Відсутність спеціалізованих судів та належним чином підготовленого персоналу створює значні перешкоди для ефективного розгляду справ неповнолітніх. Незважаючи на те, що міжнародні зобов'язання сприяють впровадженню ювенальної юстиції, Україна намагається привести свою законодавчу базу у відповідність до цих стандартів, що гальмує прогрес у цій важливій сфері [3].

Було здійснено кілька ініціатив, спрямованих на просування створення ювенальних судів, включаючи прийняття спеціалізованих законів та концептуалізацію судової реформи. Однак перетворенню цих ініціатив на відчутні результати заважають різні перешкоди. Зберігаються проблеми з

підготовкою та розбудовою потенціалу суддівського корпусу, а також із запровадженням спеціалізованих судів, пристосованих до унікальних потреб неповнолітніх правопорушників. Крім того, переважання каральних заходів над реабілітаційними підходами перешкоджає цілісній реформі системи ювенальної юстиції.

Незважаючи на узгоджені зусилля, проблеми залишаються, зокрема, опір інституційним реформам та відсутність всеосяжної законодавчої бази. Крім того, потребують вирішення такі проблеми, як недостатня підготовка адвокатів та обмежений доступ до служб ювенальної пробації. [4].

Створення ювенальних судів в Україні є багатогранним процесом, що вимагає колективної участі політиків, юристів та зацікавлених сторін громадянського суспільства. Незважаючи на численні перешкоди, існує чіткий шлях до прогресу завдяки поглибленню спеціалізації, навчальним ініціативам та вдосконаленню законодавства. Надаючи пріоритет правам і добробуту неповнолітніх, Україна може створити стійку систему ювенальної юстиції, що відповідає світовим стандартам і найкращим практикам. Необхідно вжити термінових заходів для подолання цієї прогалини та реалізації бачення комплексної системи ювенальної юстиції в Україні. Якщо цього не буде зроблено, це не лише увічніть цикли злочинності, але й підірве фундаментальні

права неповнолітніх в рамках правової системи, що підкреслює нагальність узгоджених зусиль для подолання існуючих перешкод.

Список використаних джерел

1. Хмелевська Н.В. Ювенальна спеціалізація як необхідний елемент розвитку ювенальної юстиції. *Право і суспільство*. № 5. 2023
2. Опацький Р.М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції. *Юридична наука*. №2/2012. С.146-152.
3. Семерак О.С. Ювенальна юстиція: проблеми впровадження та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 44. Том 2. 2017
4. Тернавська В.М. Проблеми становлення ювенальної юстиції як напрямку ювенальної політики України / В.М. Тернавська. *Європейські перспективи*. 2012. №2 (2). С.60-65.

Ключові слова: ювенальна, юстиція, неповнолітні, відповідальність, права, захист, карний, комплексна система, ювенальний суд

Key words: juvenile, justice, minors, responsibility, rights, protection, criminal, complex system, juvenile court

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Левенець Карина Євгенівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИКА АДВОКАТА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Адвокатська етика – це один із різновидів професійної етики юриста, предметом якої є поведінка адвоката в процесі надання професійної правничої допомоги, та в окремих випадках, правила адвокатської етики також поширюються на поза професійне життя адвоката, в тому числі його діяльність та поведінку в мережі Інтернет. Тому, актуальним є питання дотримання етики адвоката в процесі своєї діяльності як в повсякденному житті, так і в мережі Інтернет. Саме тому важливо розглянути питання етики адвоката у повсякденному житті, а також в онлайн-середовищі, оскільки останнє є актуальним аспектом його професійної діяльності.

На сьогоднішній день Інтернет вже активно використовується в різних сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі в правничій діяльності адвоката. Адвокати активно користуються мережею Інтернет, створюють особисті та професійні профілі в соціальних мережах таких як Instagram, Facebook, TikTok, створюють канал на Youtube, де рекламують свою діяльність,

ведуть блоги, проводять юридичні консультації, обговорюють різні дискусійні питання, залучають клієнтів тощо.

Відповідно до Правил адвокатської етики, оновлених 15 лютого 2019 року, питанню дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет присвячено Розділ VIII Правил адвокатської етики. Аналізуючи даний розділ можна виділити такі особливості поведінки адвоката в мережі Інтернет:

1. Допускається використання мережі Інтернет, якщо така діяльність не підриває до авторитету адвокатів та адвокатської спільноти загалом;

2. Використання мережі Інтернет повинно здійснювати адвокатом на основі ряду принципів, зокрема, професійності, незалежності, чесності, гідності, коректності, стриманості, толерантності, недопущення будь яких форм дискримінації, та в цілому, поводитися так, аби не підривати довіру суспільства[1].

Храпенко О.О. зазначає, що адвокат повинен дотримуватися вищезазначених принципів як при здійсненні професійної діяльності, так й поза нею, наприклад, коли адвокат з'являється в будь-яких популярних телешоу або веде свій блог з порадами у соціальних мережах. Адвокат повинен розуміти, що після отримання свого статусу і проголошення присяги на вірність колегії адвокатів поводячи себе неетично він може "кинути тінь" на інститут адвокатури в цілому[2].

Одним з обов'язків, що ставляться перед адвокатами відповідно до міжнародного та національного законодавства, є вести себе доброчесно у всіх публічних виступах, включаючи їхню поведінку в оналайн – просторі.

Професійна незалежність є невід'ємною частиною спілкування адвоката в соціальних мережах та інших формах спілкування в Інтернеті. Стаття 58 Правил адвокатської етики передбачає, при спілкуванні в Інтернеті, в тому числі розміщенні контенту і коментарів, адвокату слід враховувати наслідки такого спілкування для професійної незалежності адвоката у подальшому. Використовуючи соціальні мережі адвокат повинен враховувати обмеження, встановлені для адвокатської діяльності з точки зору повноти і сприйняття інформації, забезпечення її збереження та конфіденційності.

Відповідно до статті 59 Правил адвокатської етики, адвокати в Інтернеті повинні дотримуватися високих стандартів доброчесності та усвідомлювати наслідки їх недотримання для професійної репутації та авторитету колегії адвокатів в цілому[3].

О. О. Храпенко, класифікує активність адвокатів у мережі Інтернет таким чином:

- створення професійного веб-сайту (адвокатом, адвокатською конторою, адвокатським об'єднанням). Ці сайти призначені для реклами своєї діяльності, яка також повинна здійснюватися відповідно до Правил адвокатської етики. Вони перелічують послуги, які надаються адвокатами, вартістю їх послуг

та, можливо, списком нагород. Створюючи такі веб-сайти адвокати повинні уникати будь-якої неетичної поведінки;

— ведення блогу (від імені адвоката). Згідно статті 57 Правил адвокатської етики адвокат може розміщувати або коментувати тільки ту інформацію, використання якої не завдає шкоди адвокатури. У таких блогах адвокати аналізують законодавство, консультують та інформують людей, які підписалися на блог, про виграні справи та шлях, який їм довелося пройти до перемоги. Але є певні мінуси, в даному випадку наявний ризик розголошення адвокатської таємниці. Тому адвокатам слід бути дуже обережними при публікації інформації про справи, які вони ведуть;

— створення і ведення професійного або особистого профілю в соціальних мережах. Відповідно до статті 60 Правил адвокатської етики, адвокат у соціальних мережах повинен сприймати думки, форми самовираження, поведінку та спосіб життя іншої людини або опонента, які відрізняються від його власних, без прояву агресії. Адвокат має уникати висловлення поглядів в соціальних мережах від імені адвокатської спільноти та представлення своєї думки як загальної позиції спільноти. Проте він повинен уважно враховувати, чи відповідають його дії в соціальних мережах іміджу та статусу адвоката. На практиці адвокати інколи допускають прояви агресії і нестриманості по відношенню до коментарів, що залишають інші користувачі соціальних мереж. Прояви такої неетичної поведінки можуть нашкодити загальному іміджу адвокатури [2].

Стаття 70 Правил адвокатської етики визначає що, на адвоката не покладається обов'язок доведення своєї невинуватості у вчиненні дисциплінарного проступку та усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь.

Практикуючий адвокат Олексій Шевчук пропонує для вирішення цієї проблеми додати до ЄРАУ ще 1 графу до профайлу кожного адвоката щодо його особистої (персональної) сторінки у соціальних мережах [4]. Таким чином, адвокат повинен надавати інформацію про свою власну Інтернет-сторінку, якщо така існує.

Отже, можна дійти висновку про те, що законодавче регулювання етичних правил поведіння адвокатів в мережі Інтернет значно розвивається, але все ж таки потребує певних удосконалень. Дотримання адвокатської етики в мережі Інтернет є важливим для репутації адвоката та адвокатури в цілому.

Список використаних джерел

1. Правила адвокатської етики: затвердженні рішенням Зїзду адвокатів України від 09.06.2017.URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf (дата звернення: 05.05.2023).

2. Храпенко О. О. Дотримання Правил адвокатської етики на телебаченні та в Інтернеті. Вісник Одеської адвокатури. 53-55. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c53e3e77-fbda-4297-b0db-0aba3c668c07/content>

3. Токарчук І.І. Проблемні питання дотримання адвокатами правил адвокатської етики при використанні мережі інтернет. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.08.14.html>

4. Олексій Шевчук: потрібно запроваджувати фейсбук-ідентифікацію адвокатів. Вектор Ньюз «НОВИНИ», Політика та право. URL: <https://www.vectornews.net/news/politics/21456-oleksy-shevchuk-potrбно-zaprovadzhuвати-feysbuk-dentifkacyu-advokatv.html>

Ключові слова: адвокат, адвокатська етика, мережа інтернет.

Key words: lawyer, lawyer's ethics, Internet network.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Лисенко Олександр Юрійович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОГО ПРАВОСУДДЯ

Проблема незалежності судової влади як основної засади здійснення неупередженого правосуддя на основі верховенства права залишається актуальною станом на сьогодні. Ключову роль в даному питанні відіграють саме гарантії незалежності суддів як представників судової влади. Варто зазначити, що в чинному законодавстві закріплено гарантії незалежності судової влади, незалежності і недоторканості суддів, що безумовно є важливою умовою функціонування судової гілки влади і здійснення справедливого, неупередженого правосуддя. Саме тому проблематика захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права, дотримання поділу влади, що закріплений у ст. 6 Конституції, гарантування незалежності судової гілки влади, принципів незалежності і недоторканості суддів під час здійснення ними правосуддя є надзвичайно актуальними.

Дана проблематика досліджувалась в роботах В.В. Городовенка, М.Д. Савенка та інших вчених нашої країни однак на нашу думку дослідження

проблеми незалежності судової влади, гарантій незалежності суддів є актуальним і потребує подальшого вивчення.

Зокрема, на думку В.В. Городовенка: «інституційна незалежність судової влади є складним та багатограним явищем, оскільки означає недопущення будь-якого неправомірного стороннього впливу на судову владу, повноцінну її автономність від інших гілок влади » [3, с. 92]. Варто зауважити, що питання незалежності варто поділяти на такі категорії як інституційна незалежність судової влади та незалежність суддів як складова суддівської незалежності під час здійснення ними правосуддя. На мою думку, інституційною незалежністю судової влади є незалежність судової гілки влади від законодавчої і виконавчої гілок влади, що передбачає наявність як внутрішньої так і зовнішньої незалежності судової влади. В аспекті внутрішньої незалежності судової влади можна розглянути належне забезпечення функціонування судової влади, що передбачено п.1 ч.2 ст.146 Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також наявність органів суддівського самоврядування, що передбачено ст.128 – 134 цього закону [2]. В аспекті зовнішньої незалежності, слід розглядати відносини судової гілки влади всередині системи державної влади. Зокрема, у п.17 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року зазначено, що законодавчій і виконавчій владі варто уникати критики судових рішень, яка може призвести до падіння довіри до судової гілки влади в цілому [5]. Щодо поняття незалежності суддів під час здійснення ними правосуддя як складової суддівської незалежності, варто розуміти як недопущення будь-якого впливу в діяльність судді під час здійснення правосуддя.

На думку М.Д. Савенка, незалежність суддів є системою заходів, які забезпечують вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя [8, с. 98]. Відповідно, інституційна незалежність судової гілки влади, як і незалежність суддів є гарантією здійснення неупередженого правосуддя на основі верховенства права.

Згідно ст. 126 Конституції України, незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України, зокрема забороняється вплив на суддю в будь-який спосіб [1]. Водночас передбачено притягнення до відповідальності у разі вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або які підривають авторитет судової влади в суспільстві.

Це прямо передбачено ч.3, ч.4. ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме що втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом [2]. Органи державної влади та органи

місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади. Відповідно до ст. 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Водночас, згідно ст. 64 Основного Закону передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Проте, не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 55 (права і свободи людини і громадянина захищаються судом), ст. 62 (особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду) Конституції [1].

Таким чином, не може бути обмежене право особи звертатись до суду з метою захисту своїх прав. На мою думку, дотримання принципів незалежності судової гілки влади, незалежності і недоторканості суддів забезпечить існуючий конституційний лад та сприятиме ефективному функціонуванню судової гілки влади збереженню демократичних цінностей і верховенства права.

Посилаючись на міжнародні документи, а саме на ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [4]. Таким чином, гарантії незалежності суддів є важливим чинником в контексті дотримання і захисту основних прав людини.

В даному контексті варто розглянути Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року CM/Rec (2010) 12 в якій зазначається, що забезпеченням незалежності судової влади є умова дотримання неможливості будь-якого перегляду судових рішень поза межами апеляційних процедур, скасування таких рішень та їх критики органами законодавчої та виконавчої влади (пункти 16, 17, 18) [5].

Слід вважати, що дана умова сприятиме посиленню довіри суспільства до судової влади і утверджуватиме авторитет суддів. Водночас, довіра до суду є фундаментом незалежності судової гілки влади, вона спирається на впевненість громадян у справедливому і неупередженому вирішенні судових спорів, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Таким чином, незалежність суддів під час здійснення ними правосуддя повинна гарантуватись і забезпечуватись державою. Основними гарантіями незалежності суддів під час здійснення ними правосуддя можна визначити : заборона будь-якого впливу на суддю, гарантування особистої безпеки судді та членів його сім'ї (ст. 126 Конституції) [1] , належне грошове утримання судді та надання йому в майбутньому статусу судді у відставці (Рішення

Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 та від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013) [6], [7].

Таким чином, незалежність судової влади передбачає відокремленість і автономність судової гілки влади від інших гілок влади, відповідно гарантії незалежності судової влади тісно пов'язані з гарантіями незалежності суддів і недопущення будь-якого незаконного втручання в діяльність як суддів, так і судової гілки влади в цілому. Незалежність судової влади є гарантією дотримання прав осіб у судовому порядку. Збереження конституційного принципу незалежності судової гілки влади забезпечує ефективне функціонування судової влади на засадах верховенства права, і відповідно є гарантією неупередженого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141)
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2.06.2016 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст.545
3. Городовенко В.В. Інституційна незалежність судової гілки влади в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України* № 1/2021 ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ. С.81-92.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.10.2020).
5. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року CM/Rec (2010) 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38 (дата звернення: 15.10.2020).
6. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 URL: <https://ccu.gov.ua/docs/448>
7. Рішення Конституційного Суду України від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013 URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660>
8. Савенко М.Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: *Матеріали міжнар. наук.-*

практ. семінару (м. Харків 30-31 берез. 2005 р.). Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2006. С. 97–102.

Ключові слова: судова влада, правосуддя, гарантії незалежності суддів, незалежність судової гілки влади.

Key words: judicial power, justice, guarantees of independence of judges, independence of the judicial branch of power.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Логвінов Максим Михайлович

студент 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТ СТАЖУВАННЯ У ПРОКУРАТУРІ

У будь-якій сфері діяльності надзвичайно важливою є наявність нових кадрів - молодих, енергійних та охочих до змін та покращень. Це особливо актуально у правових професіях, де висувуються високі кваліфікаційні вимоги, включаючи ступінь повної вищої освіти та досвід у галузі права. Однак через надмірні вимоги щодо кандидатів на робочі місця, багатьом молодим юристам, що щойно закінчили університет, важко та іноді навіть неможливо знайти роботу.

Ця ситуація породжує низку проблем, включаючи відчуття розчарування серед молодих фахівців, недооцінку їхнього потенціалу та втрату цінних кадрів для галузі права. Через недостатню можливість вступу на ринок праці, багато здатних юристів виявляються в ситуації, коли їхні здібності та знання залишаються невикористаними.

Тому ми вважаємо, що важливо законодавцю переглянути кваліфікаційні вимоги та спростити процедури набуття досвіду для молодих спеціалістів та зайняття посад після закінчення навчання. Це може включати програми стажування, менторську підтримку, а також створення спеціальних програм підготовки для початківців. Забезпечення доступу до можливостей набуття практичного досвіду та розвитку професійних навичок для молодих юристів є ключовим елементом забезпечення сталого розвитку індустрії права та забезпечення належної правової культури в суспільстві.

До таких змін та залучення молоді до престижної правової професії залучилася прокуратура. Так, згідно із Законом № 2203-IX від 14.04.2022 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів» був запроваджений інститут стажування для молодих фахівців, які тільки-но закінчили університет та отримали диплом магістра.

Цей Закон направлений на впровадження ефективної системи відбору прокурорів в Україні, з метою підвищення доступності та престижності цієї

професії та залучення до неї найкращих, найбільш підготовлених та морально чесних кадрів, зокрема молодих фахівців.

За прокурором - стажистом місцевої прокуратури також закріплені гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, врегульовані у Законі України «Про прокуратуру» для прокурорів, правила внутрішнього трудового розпорядку, які діють для прокурорів. Прокурор - стажист місцевої прокуратури виконує повноваження прокурора, враховуючи особливості, що зазначені у статті 33-3 цього Закону (частина 2 стаття 15 Закону) [1].

Тобто можна зробити висновок, що прокурора-стажиста повноцінно прирівняли до статусу прокурора, наділили їх гарантіями та всіма правами та обов'язками прокурора.

Звернемося до положень Закону України «Про прокуратуру», в якому зокрема вказано, що прокурору - стажисту місцевої прокуратури може бути доручено виконувати обов'язки, що пов'язані з реалізацією функцій прокуратури, зокрема щодо здійснення, конституційно визначеного процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та злочини, що визначені, як нетяжкі(ст. 33-3 Закону).

Об'єктивною закономірністю можна назвати той факт, що прокурор у досудовому розслідуванні наділений правом задля здійснення процесуального керівництва органами досудового розслідування, підкріплено це міцною законодавчою базою й підтверджено системним тлумаченням норм КПК України 2012 р. Питання реалізації цього права вирішуються в напрямі доведеності того, що процесуальне керівництво органами досудового розслідування – це самостійна додаткова функція прокурора. [2]

Таким чином, на прокурора-стажиста покладені функції здійснення процесуального керівництва в окремих справах.

Однак, існують деякі обмеження у діяльності прокурора-стажиста, це 1) процесуальне керівництво виключно у проступках та нетяжких злочинах, 2) погодження процесуальних рішень із старшим групи прокурорів або з керівником органу прокуратури, 3) прокурору-стажисту забороняється здійснювати процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини, бути старшим прокурором групи прокурорів, залучатися до роботи в Офісі Генерального прокурора, обласних та прирівняних до них прокуратурах.

Ми вважаємо, що вищенаведені обмеження є виправданими та необхідними, враховуючи той факт, що повноцінне процесуальне керівництво кримінальних проваджень всіх видів злочинів потребує ґрунтового досвіду та навичок, які отримуються з часом.

Важливо, що за результатами стажування, «керівник стажування складає висновок про проходження стажування прокурора - стажиста місцевої прокуратури, який погоджується з керівником місцевої прокуратури. Керівник обласної прокуратури своїм наказом призначає прокурора - стажиста місцевої

прокуратури на посаду прокурора місцевої прокуратури не пізніше трьох робочих днів з дня отримання подання органу, що здійснює дисциплінарне провадження (ч. 4 ст. 33-2, ч. 1 ст. 35 Закону).

Таким чином, інститут стажування у прокуратурі є дієвим механізмом для залучення правової молоді до органів прокуратури з метою підвищення доступності та престижності цієї професії та залучення до неї найкращих та цілеспрямованих випускників вищих навчальних закладів, що покликане для оновлення кадрів прокурорів.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII.
2. Нестерчук Л.П., Прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування: завдання й повноваження. Національний юридический журнал: теория и практика. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ • НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА • NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. 2015. С.229 – 233.

Ключові слова: прокуратура, стажування, прокурор-стажист, процесуальне керівництво, місцева прокуратура

Key words: prosecutor's office, internship, procecutor- trainee, procedural control, local prosecutor's office

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Овчиннікова Олександра Володимирівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА

Умови, в яких українське суспільство перебуває останні декілька років, все частіше змушують замислюватись людей над важливістю отримання якісної правничої допомоги. Для адвокатів-професіоналів рівень правової свідомості беззаперечно має визначальне значення. Вона має бути досконалішою за правосвідомість звичайного пересічного громадянина, адже саме завдяки глибині та обсягу знань закону, принципів та норм права, адвокат досягає успіхів у своїй правничій діяльності.

Однак, варто звернути увагу на те, що високий рівень правосвідомості адвокатів не завжди має позитивний вплив на деякі аспекти їх роботи, а тим

більше – деформації правосвідомості адвоката є набагато серйознішими, ніж у представників інших професій.

Професія адвоката відноситься до сфери «людина-людина», а саме тому кваліфікований спеціаліст має бути не лише обізнаним в усіх необхідних правових напрямках, а й вміти правильно комунікувати з клієнтами. Контакт з клієнтом є не лише одним з найважливіших моментів в роботі адвоката, а й одним з найбільш стресових та емоційно-напружених, адже необхідно розподіляти свої емоційно-вольові якості на ті, які необхідні в даний момент, а також ті, які краще лишити поза своїм кабінетом. Люди, які в своєму повсякденному житті часто контактують з адвокатами, точно можуть назвати деякі основні риси та характеристики, які будуть притаманні чи не кожному адвокату. Професійна діяльність людини неабияк впливає на формування її особистості, що призводить до неможливості відділити своє справжнє «Я» від свого робочого.

На сьогоднішній день проблема дослідження психологічних аспектів адвокатської діяльності є дуже актуальною. Науковці звертають свою увагу на шляхи поліпшення умов, що впливають на професіоналізм адвокатів, саме через дослідження певних внутрішніх аспектів, зокрема професійної деформації.

Загалом, професійну деформацію можна розглядати як комплекс психологічних змін в особистості людини, що є наслідком певної професійної діяльності.

О. В. Синєокий надає таке визначення професійній деформації адвоката: «це процес, який детермінується сукупністю мікро- і макросоціальних і суб'єктивних чинників, які поступово призводять до зміни якостей особи, які з'являються під впливом виконання професійної ролі адвоката» [1, с. 429].

На думку Коновалової В. професійна деформація являє собою соціально-психологічне явище, в основі якого лежить поява в особи певних психологічних змін, які можуть спричинити значний вплив на належне та якісне виконання професійних обов'язків, а також діяльності загалом [2, с. 124].

Серед основних причин виникнення правової деформації серед адвокатів варто виділити зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори стосуються економічних та політичних умов, в яких працює адвокат, а саме: рівень правової свідомості суспільства та правового нігілізму; корупція; нестабільність соціальних процесів; недосконалість нормативно-правових актів та невиконання законів тощо.

Внутрішні фактори: тісна психологічна взаємодія з клієнтами, що поступово знижує реакцію на гостроту і глибину їх проблем; неврегульованість робочого дня та монотонність роботи; високий рівень відповідальності та

навантаження; нехтування законом серед колег; постійний нагляд за адвокатом з боку суспільства.

Форми впливу професійної деформації на діяльність адвоката можна визначити такі:

1. Поступове нехтування нормативними приписами, довільне тлумачення закону та розвиток правового нігілізму, що тягне за собою неефективність здійснення адвокатом своїх обов'язків. Часто це призводить до зловживання адвокатом своїм становищем та використання неправомірних дій в обхід закону задля досягнення своїх цілей.
2. Небажання підшукати нові шляхи вирішення проблемних питань та надання переваги старим, що гарантує професійний застій та гальмування розвитку інституту адвокатури та адвокатської діяльності.
3. Завищена самооцінка адвоката та професійний егоїзм, що гальмує ефективну взаємодію з іншими адвокатами та учасниками судового процесу. Даний аспект є надзвичайно важливим, адже саме завдяки комунікації адвокатів між собою, формуються нові стратегії вирішення тих чи інших процесуальних та організаційних питань.
4. Цинізм, емоційна байдужість до клієнта, який буде сприйматись адвокатом суто як об'єкт досягнення своїх цілей. Адвокати перестають звертати увагу на індивідуальний підхід до клієнтів, не ураховуючи специфіки їх справ.
5. Використання адвокатами, які спеціалізуються на захисті у кримінальних справах, жаргонізмів та кримінальної термінології в спілкуванні. Зниження культури спілкування може призвести до порушення правил адвокатської етики.
6. Іншим, не менш вагомим негативним аспектом впливу професійної деформації адвоката на його діяльність є несумлінність в роботі. Поширеними є випадки, коли одним з проявів професійної деформації виявляється занадто рутинне ставлення до роботи, що, в свою чергу, призводить до ігнорування адвокатом об'єктивної потреби ставитись до кожного нового завдання чи виклику в професійній діяльності сумлінно та відповідально.

Як висновок можна зазначити, що дослідження аспектів впливу професійної деформації на діяльність адвоката є дуже важливим у сучасних умовах, адже прояви професійної деформації під час здійснення адвокатами своїх обов'язків впливають не лише на їх роботу, а й на інститут адвокатури в цілому. Вплив професійної деформації на діяльність адвоката має переважно негативні наслідки, що проявляється як у взаємодії з клієнтами, так і у взаємодії з іншими адвокатами, правовому нігілізмі, цинізмі, зниженні культури спілкування тощо. Важливо вчасно звертати увагу на появу відповідного явища серед адвокатів в Україні та впроваджувати ефективні механізми боротьби з

ними, що значно покращить рівень юридичної допомоги та сприятиме належному виконанню адвокатами своїх обов'язків.

Список використаних джерел

1. Синєокий О.В. Індивідуальні умови професійної деформації особистості адвоката. Форум права. 2008. № 2. С. 425-431. URL: <http://surl.li/sawzd>

2. Коновалова В. Е. Основи юридичної психології / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько., 2005. – 352 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Konovalova_Violetta/Yurydychna_psykholohiia.pdf

Ключові слова: професійна деформація, правосвідомість, адвокатська діяльність, правовий нігілізм.

Key words: professional deformation, legal awareness, advocacy, legal nihilism.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Осипенко Ольга Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ АДВОКАТА: ПЛЮСИ ТА МІНУСИ

Професія часто впливає на особистість, особливо це стосується спеціальностей, пов'язаних зі спілкуванням. Вчителі, лікарі, юристи, психологи більше інших схильні до ризику професійної деформації. Професійна деформація особистості - це зміни якостей особистості, що відбуваються під впливом професійної діяльності, що впливають на її продуктивність і створюють можуть проблеми в особистісному спілкуванні[1].

Професія адвоката відноситься до групи "людина - людина", тісно пов'язана з людьми, причому частина з них відрізняється асоціальною поведінкою. Тому адвокати, поряд з іншими професіоналами, також схильні професійної деформації. Вона надає на особистість вплив, який може бути як позитивним, так і негативним. Професійній деформації передують зміни особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки), що настають під впливом виконання професійної діяльності[2].

Професійна деформація адвокатів проявляється у виникненні специфічних психологічних властивостей особистості, які негативно позначаються на виконанні професійних обов'язків і в особистій сфері. Професійна деформація може стати серйозною перешкодою на шляху досягнення адвокатом професіоналізму. Умовно в професійної деформації адвоката можна виділити ті прояви, які є загальними для юридичних професій,

і ті, які є специфічними і виявляються саме у представників адвокатської діяльності[2].

До числа негативних деформацій, слід зазначити, що адвокати, як і інші юристи, схильні до таких як:

1. Правовий нігілізм. Правовий нігілізм, як заперечення загальноприйнятих цінностей, може мати небезпечні наслідки, коли мова йде про представників юридичних професій. Неповага до законів з боку адвокатів, слідчих, оперативних працівників та інших юристів веде до неправомірних методів роботи, зловживань та підриву авторитету правової системи. Ця деформація може виражатися не лише у професійній діяльності, але й у повсякденному житті, де нігілізм проявляється у запереченні моральних принципів та норм поведінки. Боротьба з правовим нігілізмом потребує системного підходу, включаючи реформування правової системи, підвищення правової свідомості та посилення відповідальності за порушення законів. Здолати це явище можна лише спільними зусиллями суспільства та держави.

2. Емоційна холодність, цинізм, який доходить до байдужості до долі довірителя. Емоційна холодність та цинізм, що іноді зустрічаються у юристів, можуть мати негативні наслідки як для їхніх клієнтів, так і для особистого життя. З одного боку, байдужість до долі довірителя може призвести до неякісного виконання роботи, адже адвокат не буде щиро зацікавлений у результаті справи. З іншого боку, черствість душі та знеособлення клієнтів може негативно впливати на особистість юриста, роблячи його емоційно холодним і нечутливим до близьких людей. Важливо розуміти, що люди, які звертаються за допомогою до юристів, often переживають складні життєві ситуації. Вони відчувають тривогу, страх, депресію, тому їм потрібна не лише юридична, але й емоційна підтримка. Адвокат, який не здатен проявити співчуття, ризикує втратити довіру клієнта і не допомогти йому вирішити проблему. Щоб уникнути емоційної деформації, юристам важливо дбати про свій психологічний стан, вчитися емпатії та співчуттю. Це допоможе їм не лише бути більш ефективними у своїй роботі, але й зберегти душевну чуйність і гармонію в особистому житті.

3. Зниження рівня культури спілкування. Деформація професійного спілкування може призвести до зниження загальної культури мови. Це особливо актуально для адвокатів, які спеціалізуються на кримінальних справах. Постійне спілкування з клієнтами, які використовують кримінальний жаргон, може призвести до того, що адвокати самі починають вживати такі слова та вирази у повсякденному житті. З подібною деформацією можна зіткнутися і у спілкуванні зі слідчими, оперативними працівниками та співробітниками виправних установ. Вона може негативно впливати не лише на професійну діяльність, але й на особисте спілкування з друзями та родичами.

4. Формалізм, стереотипний підхід до вирішення професійних завдань. **Висока відповідальність та жорстка регламентація** юридичної діяльності часто штовхають юристів до **формалізму та стереотипного підходу** до

роботи. Працюючи з типовими справами, вони **використовують однотипні прийоми захисту**, що блокує їхню **креативність** та **здатність індивідуально підходити** до кожного клієнта.

Говорячи про професійну деформацію особистості адвоката, є проблеми і психологічного характеру, а саме: "емоційне вигорання". Воно зустрічається у тих професіоналів, які змушені під час виконання своїх обов'язків тісно спілкуватися з людьми.

Щодо позитивних деформацій особистості можна віднести такі прояви, як:

1. У ході виконання професійних обов'язків розвиваються пізнавальні процеси: мислення, пам'ять, увага, розширюється кругозір.
2. Також набувається вміння вирішувати конфлікти, простіше ставитись до всього, і при цьому не боятися сказати при всіх свою думку.
3. Сила формування своєї точки зору, і чіткої позиції. Це виражається у вмінні не боятися відстоювати свою позицію, незважаючи на те, коли опонент може бути за якимись показниками сильнішим за тебе, і від цього можуть бути наслідки, але все одно мати хоробрість і знання для того, щоб відстояти свою позицію і так, що опонент загубиться у своїй завзятості.
4. Вміння захищати і підтримувати, тобто завжди вчасно і без сорому вміти знайти аргументи і слова, щоб підтримати іншу людину, навіть коли вона неправа.
5. Вміння контролювати свої емоції і розставлення пріоритетів, це виражається в тому, що людина вміє без зайвої уваги на себе, і доведення своєї правоти чи знання, а коли саме їй виділиться час, показати такі знання і таку майстерність висловлювати свої думки, що інші будуть в захваті.
6. Також удосконалюються ораторські вміння, це вміння так розповідати, що це всім буде цікаво і в подальшому зможуть самі використовувати ці знання.
7. Вміння розбиратися в людях, неупереджено ставитись до них, тобто не бачити у всьому підступ, і розуміти на практиці, що світ довкола не ворожий, а ворожа сама людина до нього, тому і світ здається ворожим.
8. Головне вміння адвоката – це вміння допомагати іншим, і якщо це робота і від цього людина отримає гроші, то в житті – це вміння щиро та безкорисливо допомагати іншим, якщо людина всередині наповнена добротою,

з відкритим серцем, то і навколишній світ, люди будуть до неї такі ж, але при цьому мати в собі стрижень, який буде справлятися зі всіма труднощами.

Всі ці якості людина і так може мати, але за допомогою такої професії як адвокат, може набути більше якостей і якісніше.

Список використаних джерел

1. Психологічний зміст професійної деформації адвокатів. *ForUm*: веб-сайт. URL: <http://meگو.info>
2. Професійна деформація особистості адвоката. *ForUm*: веб-сайт. URL: https://stud.com.ua/42177/pravo/profesiyna_deformatsiya_osobistosti_advokata

Ключові слова: професійна деформація адвоката, правовий нігілізм, емоційне вигорання.

Key words: professional deformation of the lawyer, legal nihilism, emotional burnout.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Осокіна Владислава Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ АДВОКАТУРИ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Правовий захист громадян постає однією з найсерйозніших проблем українського сьогодення. Саме тому це питання стало предметом наукового аналізу. Конституційне прагнення щодо розвитку та зміцнення демократичної держави не може бути здійсненим без утвердження невід'ємних прав у свідомості громадян. Держава має проявляти активність у гарантуванні прав і свобод своїх громадян, при цьому створюючи для цього політичні, матеріальні, соціальні та організаційні умови.

Однак не лише держава покликана захищати права, інтереси та свободи громадян. Для цього також існують інститути громадського суспільства, які беруть у справі захисту активну участь. Правова держава надає можливість людині реалізовувати свої права і свободи через адвокатуру як інститут громадянського суспільства. В першу чергу захист прав реалізується через адвокатські об'єднання, але в цьому прикладі адвокатура розглядається не як інструмент держави, а як соціальний інститут, за допомогою якого суспільство отримує доступ до правової допомоги. Таким чином, інститут адвокатури забезпечує баланс між громадянами та державою.

Основними ознаками адвокатури, які розкривають її сутність у завданні надання правової допомоги є: 1) адвокатура взаємодіє з органами державної влади та інститутами громадянського суспільства як рівноправний партнер у сфері захисту прав та свобод громадян; 2) в рамках виконання свого професійного обов'язку адвокати виконують важливе завдання у

справедливому здійсненні правосуддя. У цій сфері вони здійснюють важливу функцію державного управління, так як вони мають незалежну позицію в судових механізмах.[1] Також Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначає такі ознаки: 1) «Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури»; 2) «Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність»[3].

Адвокат, забезпечуючи захист прав і свобод громадян, робить корисну справу, яка має значення для суспільства в цілому, оскільки допомагає забезпечити дотримання законності та усунення її порушень. При засудженні невинної людини або відхиленні обґрунтованого позову шкоду отримує не тільки сторона, що прогала справу, а й все суспільство, зацікавлене в законності та дотримання правопорядку[1].

Саме через публічно-правовий характер своєї діяльності адвокати є захисниками не лише інтересів окремих осіб, а й інтересів всього суспільства в державі. Вони можуть виступати в системі судочинства як представниками сторін, так і представниками громадськості, адже завдання адвоката – захистити інтереси та права особи як члена суспільства.

Конституція України стверджує, що «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», тим самим захищаючи право кожної людини на правничу допомогу[4]. Інститут адвокатури і існує саме для забезпечення права на захист від звинувачення та вирішення справ у судах України. незалежного правозахисного інституту, що виступає основною функцією держави. Як професійний інститут, вона відіграє важливу роль для створення сприятливих умов для злагодженого здійснення судочинства.

Отже, місце адвокатури в системі захисту прав людини є невід'ємною частиною правосуддя в кожному суспільстві. Адвокати виступають захисниками прав та свобод громадян у судах та інших державних органах влади, тим самим надаючи доступ до правосуддя та здійснення справедливих судових рішень.

З точки зору прав людини, перед адвокатами постає важливе завдання щодо забезпечення захисту прав усіх осіб, незалежно від їхнього статусу, походження чи політичних переконань. Вони допомагають у запобіганні несправедливих звинувачень та забезпечують дотримання основних свобод та прав, які закріплені у міжнародних документах. Також вони є важливим елементом правової системи, яка підтримує баланс між справедливістю та правом. Адвокат не лише захищає права громадян, але й відіграє важливу роль у підтримці демократії та просуванні верховенства права. Саме тому важливо

сприяти розвитку цієї правничої професії та забезпечити необхідні умови для її діяльності та гарантувати їй незалежність від зовнішніх впливів.

Список використаних джерел

1. Белов Д. М., Белова М. В. Роль та місце інституту адвокатури в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 44
2. Бочуляк Н. І. Роль адвокатури у механізмі захисту прав і свобод людини. 2019 С. 18
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.08.2012 р. №5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. Ст.2.
4. Конституція України від 28.06.1996 р., прийнята на V сесії Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. ст. 59

Ключові слова: правовий захист, права, свободи, інститути громадського суспільства, адвокатура, правова допомога, громадянське суспільство, справедливість, судочинство.

Key words: legal protection, rights, freedoms, public society institutions, advocacy, legal aid, civil society, justice, judiciary.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Пеляк Тетяна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАДАННЯ АДВОКАТОМ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

На сучасному етапі Україна знаходиться в складній ситуації через військову агресію після 24 лютого 2022 року. Проте, незважаючи на це, Україна продовжує швидко розвиватися і отримує все більше визнання в міжнародному співтоваристві. Під час завершального етапу приєднання України до Європейського Союзу дуже важливо забезпечити дотримання міжнародно-правових стандартів і основних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, серед яких ключовим є «право на судовий захист» та надання права на безоплатну правничу допомогу.

Право на безоплатну правничу допомогу дає можливість кожній людині отримати певні блага, а саме правничу допомогу. Це право є суб'єктивним, адже воно належить конкретній особі і може бути нею реалізовано. З об'єктивної точки зору, право на безоплатну правничу допомогу - це правовий інститут. Він складається з сукупності конституційних та інших правових норм, які встановлюють це право та його гарантії. Право на безоплатну правничу допомогу має одночасно характеристики як абсолютного права, адже ні

громадяни, ні держава, не має права перешкоджати отриманню правничої допомоги, що гарантує доступність правосуддя для всіх. Так і відносного права, для повного забезпечення цього права необхідна активна діяльність уповноважених осіб, це включає: створення системи безоплатної правничої допомоги, забезпечення її фінансування, підготовка кваліфікованих кадрів[1].

Метою є теоретичне дослідження питань надання адвокатом безоплатної правничої допомоги у цивільному судочинстві.

Варто зазначити, що правнича допомога може надаватись безкоштовно у випадках, передбачених законодавством. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» суб'єктами надання безоплатної правничої допомоги в Україні є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, центри з надання безоплатної правничої допомоги, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги, утворені органами місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади, юридичні особи приватного права, які мають право надавати правничу допомогу, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку, адвокати та інші фахівці у відповідній галузі права, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку[2].

Звернення до суду потребує значної та клопіткої роботи адвоката з процесуальними документами. Ця робота вимагає не лише уваги, наполегливості, грамотності та професіоналізму, але й знання чинного законодавства, розуміння практики його застосування та вміння чітко й логічно викладати свою позицію. На противагу адвокатам, які займаються своєю діяльністю вже достатньо великий термін, юристи, що стали адвокатами не так давно, які через глобальну епідемію Covid-19 та невдовзі з настанням повномасштабного вторгнення Росії в Україну, не мали змоги в повному обсязі набратися досвіду у наданні правничої допомоги. З огляду на це виникає актуальна проблема у складанні процесуальних документів адвокатами. Опираючись на наукову роботу Храпенко О.О. для того, щоб адвокат правильно склав процесуальні документи, йому потрібно ознайомитися з усіма матеріалами справи, вивчати чинне законодавство, що регулює дану категорію справ, аналізувати судову практику з подібних справ. Також чітко сформулювати мету, яку адвокат хоче досягти за допомогою даного документа, визначити завдання, які необхідно виконати для досягнення цієї мети, зібрати усі необхідні докази, що підтверджують його позицію. Важливо обґрунтувати свою позицію логічними аргументами, дотримуватися чіткої структури документа та використовувати українську мову. Одним з основних етапів складання процесуальних документів є їх перевірка на наявність помилок та їх

виправлення та співвідношенням з чинним законодавством, після цього адвокат може здійснювати подачу документів до суду в установленому порядку[3].

На стадії підготовки матеріалів адвокат повинен самостійно отримати додаткові докази шляхом запиту інформації, що стосується предмета спору, від відповідних посадових осіб, підприємств, установ та організацій. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» при здійсненні адвокатської діяльності адвокат має право звертатися із запитом про здійснення адвокатської діяльності (у тому числі про отримання копій документів) до державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, а також фізичні особи (за згодою таких осіб). На цьому підготовчому етапі він стикається з великою кількістю перешкод, пов'язаних з тим, що ці посадові особи, посадові особи підприємств, установ та організацій у багатьох випадках зловживають своїми повноваженнями та використовують нечітке створення правових норм у своїх інтересах. Це одна з найпоширеніших проблем професійного представництва.

Багато науковців, наприклад Римарчук Р. та Сорока С., у своїх наукових працях звертають увагу на подібну проблему, зазначаючи, що адвокатам дуже часто відмовляють у доступі до матеріалів справи, створюють перешкоди для своєчасного доступу до доказів, незалежні експерти, ними нехтують на користь «офіційно затверджених» експертів, а адвокати часто не заслуховують свідків (дійсних і експертів) тощо. Перш за все, адвокати повинні більш активно відстоювати своє право на інформацію під час надання правової допомоги клієнту [4].

Проаналізувавши судову практику, можна зробити висновок, що в Україні існує певна дискримінація адвокатури. Багато організацій не вважають за потрібне надавати відповіді на запити представників або свідомо не надають доступ до інформації якомога довше. У ст.24 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що обов'язком компетентних органів, посадових осіб підприємств, установ є надання відповідної інформації на запит адвоката, не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання цього запиту, крім інформації з обмеженим доступом. Також строк надання інформації може продовжитись до двадцяти робочих днів, якщо адвокат у запиті просить доступ до інформації, яка містить великий обсяг матеріалів[5].

У сучасних умовах існує багато проблем, які перешкоджають забезпеченню права на представництво, такі як висока вартість послуг адвоката, необхідна якість юридичних послуг, недосконалість системи безоплатної правової допомоги та складний процес представництва. Головним завданням для вирішення цих проблем є удосконалення законодавства,

усунення суперечностей у законах та підвищення правової свідомості населення.

Список використаних джерел

1. Бакаянова Н. М., Билиця І.О. Адвокатура у системі надання безоплатної правової допомоги. Навчально-методичний посібник Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, Фенікс, 2020р. URL:<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/578a5eac-0283-4450-9bf9-8d46a359f4f0/content>
2. Храпенко О.О. Питання побудови тактики складання адвокатом процесуальних документів у цивільному процесі. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/18f87609-a04a-43ee-bb32-f2ea10eab145/content>
3. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р., ред. від 03.08.2023р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> .
4. Сорока С., Римарчук Р. Правове регулювання участі адвоката у цивільному процесі України. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2020. Т. 7. № 1. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/55820/2/2020v7n1_Rymarchuk_R-Legal_regulation_of_attorneys_167-172.pdf.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 15.08.2012 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%82#w1_

Ключові слова: адвокат, безоплатна правнича допомога, цивільне судочинство, представництво, професійні права адвоката.

Key words: advocate, free legal aid, civil proceedings, representation, professional rights of a lawyer.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О.О.

Пеляк Тетяна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОБОТИ САП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі, де збройні конфлікти та військові загрози залишаються одними з найбільш актуальних проблем, виникає нагальна необхідність розуміння та вирішення питань, пов'язаних із функціонуванням правоохоронних органів в умовах воєнного стану. У цьому контексті особливо важливою стає

робота Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі - САП), оскільки цей орган відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку, боротьбі з корупцією та збереженні державних ресурсів навіть у найскладніших умовах. Отже, вивчення різних аспектів роботи САП в умовах воєнного стану має велике значення для розробки ефективних стратегій протидії корупції та забезпечення стабільності та законності в суспільстві.

Дослідженням питання запобігання корупції займалися такі вчені-правники: Белоусов Ю., Мітько В., Орлеан А, Гудков Д., Хабарова Т. та інші, проте існує безліч невирішених питань у цій сфері, в тому числі ті, що стосуються роботи САП в умовах воєнного стану.

Безліч досліджень та опитувань громадян України показали, що Україна, за часи своєї незалежності, не змогла побороти таке негативне явище, як корупція та сформуванню повністю прозору і ефективну систему правосуддя. Початок 2022 року для всіх нас став переломним, адже війна сколихнула як людей, так і державу в цілому. Низка органів державної влади активізували свою роботу, в першу чергу, у сфері пошуку колаборантів, розвитку інформаційної війни, засудження зрадників тощо.

САП є однією із основних інституцій, завданням якої є протидіяти корупції в Україні. САП організаційно входить до складу Офісу генерального прокурора на правах самостійного структурного підрозділу [1]. САП виконує функції прокуратури, але з акцентом на сферу боротьби із корупцією. В першу чергу, це здійснення процесуального керівництва на стадії досудового розслідування, підтримання публічного обвинувачення, представництво інтересів держави у суді [2].

У 2023 році САП показала найбільші показники викриття корупційних правопорушень. САП співпрацює з НАБУ і завдяки їх спільній роботі вдається викривати корупцію в найвищих ешелонах влади, демонструючи народу, що ці органи потребують довіри. Як показує річний звіт, цим органам вдалося викрити значну частину суддів, народних депутатів та керівників великих підприємств. Це свідчить про вагомий внесок у державність, результативність вдалої співпраці САП та НАБУ [3]. Результати діяльності САП дають підстави стверджувати, що в умовах повномасштабної війни посилилася корупція, проте правоохоронні органи нашої країни роблять все можливе, як для очищення влади, так і для нормального функціонування держави в період воєнного стану [3].

Аналіз звіту про роботу САП показує, що економічний ефект діяльності органів НАБУ та САП за 2023 рік досяг відмітки у майже 4,7 млрд грн., що є найбільшим показником за всю історію роботи даних інститутів.

В своїй діяльності САП робить акцент на запобігання вчинення корупційних злочинів а також розкриття та ефективне розслідування вказаної категорії справ. В умовах війни набули поширення справи щодо перетину кордону, міжнародні корупційні схеми з паспортами. Боротись із такими

кримінальними правопорушеннями можливо завдяки міжнародній взаємодії. Прикладом такої вдалої співпраці є діяльність слідчих з України, Естонії та Франції, які виявили схему заволодіння коштами ДП «Поліграфічний комбінат «Україна» на суму понад 450 млн грн, яка діяла впродовж 2013-2016 років.

Судова гілка влади характеризується цілою низкою корупційних схем. Однією з таких: підбурювання до отримання хабаря суддям Верховного Суду за винесення рішення на користь комерційної корпорації, головою Державної судової адміністрації.

Можна зробити висновок, що САП в умовах воєнного стану ефективно співпрацює із НАБУ для розкриття корупційних правопорушень, спрямовуючи в державний бюджет значні суми фінансових коштів, завдяки яким є можливим функціонування державних органів. НАБУ та САП створили потужну систему для боротьби із корупцією, і ця система демонструє високі результати своєї діяльності. Крім того, в умовах воєнного стану посилилась взаємодія САП із правоохоронними органами зарубіжних країн, які надають допомогу під час досудового розслідування, що сприяє швидкому розкриттю корупційних злочинів, в тому числі тих, що носять транснаціональний характер.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: затв. наказом Офіса Генерального прокурора від 05.03.2020 № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Прокурор: керує? координує? наглядає? розслідує : *Звіт за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії*

кримінального процесу» / Белоусов Ю. та ін. ; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ : СТ-Друк, 2017. 268 с.

3. НАБУ і САП демонструють потужні результати у другому півріччі 2023 року. URL: <https://reports.nabu.gov.ua/investigations/> (дата звернення: 25.03.2024).

Ключові слова: Спеціалізована антикорупційна прокуратура, корупція, воєнний стан, діяльність САП.

Key words: Specialized anti-corruption prosecutor's office, corruption, martial law, activities of the SAPO.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Перепилюк Діана Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

Повномасштабна збройна агресія проти України, безперечно, спричинила значні зміни в роботі правосуддя та більшості українських суддів та адвокатів, інших представників юридичної професії, викликала необхідність адаптації юридичної системи до нових умов. Законодавці неодноразово вносили зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які були спрямовані на забезпечення такої реакції, адаптацію процесуальних механізмів до умов воєнного стану та оптимізацію правосуддя для захисту держави та її громадян.

У контексті збройної агресії саме адвокати відіграють головну роль. Адвокатура та вся юридична спільнота у захисті прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, військовослужбовців, а також у забезпеченні доступу до правосуддя, є критично важливою. У цей непростий час Національна асоціація адвокатів України та ради адвокатів регіонів активізували свою діяльність, спрямовану на захист правових інтересів та надання необхідної юридичної підтримки. Особливо надання безкоштовної правової допомоги, через створення гарячих ліній, онлайн-консультацій, мобільних груп швидкого реагування, адвокати надають необхідну юридичну допомогу громадянам, особливо військовослужбовцям та їхнім сім'ям, а також іншим вразливим категоріям населення.

В умовах воєнного конфлікту суспільство часто проявляє підвищену чутливість до питань правосуддя, особливо коли мова йде про воєнні злочини та колабораціонізм. Емоційне сприйняття таких справ є абсолютно природним, однак воно може призводити до тиску на судову систему та на адвокатську

діяльність, особливо коли адвокати беруть на себе захист осіб, обвинувачених у воєнних злочинах.

Адвокатура має важливе значення для забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав людини. Адвокати, які захищають обвинувачених у воєнних злочинах, виконують свій професійний обов'язок, дотримуючись етичних стандартів і принципів, і їхня робота не повинна вважатися колабораціонізмом чи зрадою. Доктор філософії галузі «Право» Говорун Д. доповів, що відповідальність за ч.1 ст. 111(колабораційна діяльність) Кримінального Кодексу України згідно з пропозиціями Проекту, можуть визнати адвокатів суб'єктами цього злочину. Однак такі зміни викликають певні занепокоєння щодо права на захист. Також, ці зміни можуть мати велике значення для адвокатської спільноти, оскільки вони ставлять під загрозу основоположний принцип адвокатської діяльності – принцип незалежності. Адвокат повинен мати можливість здійснювати свою професійну діяльність без страху бути притягнутим до відповідальності за виконання своїх професійних обов'язків. Подібні ініціативи вимагають детального розгляду та обговорення не тільки в юридичній, але й в ширшій громадській спільноті. Демонстрація здатності України дотримуватися високих стандартів правосуддя, навіть під час конфлікту, підвищує довіру міжнародного співтовариства та сприяє підтримці. Важливо проводити інформаційні кампанії з метою пояснення важливості дотримання правових норм і принципів, навіть у складних воєнних умовах. Необхідно забезпечити належний захист адвокатам, що беруть участь у справах, пов'язаних з воєнними злочинами, включаючи їх фізичний захист та захист їхньої професійної репутації. Дотримання справедливих процедур і принципів правосуддя, незалежно від суспільної думки та емоційного тиску, є основою для побудови справедливого суспільства і збереження міцної держави.

Також я хотіла б сказати щодо законодавчих ініціатив, які на сьогодні є на розгляді у підкомітеті та в комітеті правової політики Верховної Ради України. Перед цим зазначу, що будь-яких системних законопроектів, які б впливали на інституційність інституту адвокатури, перегляд його систем та структури на сьогоднішній день не має. Навпаки є гарні пропозиції щодо:

У Верховній Раді зареєстровано проект Закону № 6358 про внесення змін до Податкового кодексу щодо оподаткування доходів, отриманих адвокатом, який зареєстрований як самозайнята особа, яка провадить незалежну професійну діяльність. Такий крок допоможе збільшити кількість адвокатів, готових займатися складними справами, включаючи захист у справах про воєнні злочини та інші серйозні обвинувачення.

В проекті Закону про внесення змін до статті 23 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" щодо гарантій адвокатської діяльності Надання адвокатам права на носіння зброї для самозахисту вирівнює їх у правах з процесуальними опонентами та забезпечує додаткові гарантії безпеки

в умовах підвищеного ризику. Це особливо актуально для адвокатів, що працюють із резонансними та небезпечними справами.

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова направила до Голови Комісії з питань правової реформи при Президентові України Сергія Іонушаса проект пропозицій змін до закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». В цьому законопроекті пропонується надати адвокатам право на безперешкодний доступ до приміщень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, судів, прокуратури, правоохоронних органів, установ виконання покарань та інших службових приміщень у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності на підставі посвідчення адвоката, крім випадків, передбачених законом. Обшуки в офісах адвокатів можуть мати дестабілізуючий ефект на захист прав клієнтів, тому забезпечення належного контролю та участі представників адвокатської спільноти є ключовим аспектом захисту права на конфіденційність та ефективний правовий захист. Ці ініціативи відображають зусилля з адаптації правової системи до сучасних викликів, водночас забезпечуючи баланс між необхідністю ефективного правосуддя та захистом прав і безпеки адвокатів. Також важливо, щоб ці законодавчі ініціативи супроводжувалися широким громадським обговоренням і отримали підтримку як у професійних юридичних колах, так і в ширших верствах суспільства, що дозволить забезпечити їх ефективність та прийняття.

Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" №361- IX від 06.12.2019, який набув чинності 28.04.2020 р. Цей закон встановлює норми щодо контролю за фінансовими операціями та визначає процедури та вимоги щодо виявлення та запобігання легалізації доходів, пов'язаних зі злочинною діяльністю, а також фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Однак, важливо забезпечити, щоб впровадження цього закону не порушувало принципи незалежності адвокатури та додержання адвокатської таємниці, що є фундаментальними для правильного функціонування правової системи. Якщо нові законодавчі акти ставлять під загрозу ці принципи, це може нашкодити ефективності та справедливості правосуддя. Отже, важливо забезпечити, щоб будь-які нові законодавчі ініціативи були розроблені з урахуванням необхідності забезпечення ефективної боротьби зі злочинністю, а також з врахуванням захисту прав та інтересів адвокатів та їхньої незалежності. Тільки такий збалансований підхід дозволить досягти мети закону, забезпечивши в той же час права всіх учасників правосуддя.

На V міжнародній науково-практичній конференції в місті Харкові 14 грудня 2023 року доктор юридичних наук Т.Б. Вільчик доповіла, що виходячи з аналізу міжнародних документів, адвокат повинен діяти в інтересах права в цілому точно так, як і в інтересах тих, чиї права та свободи йому було довірено

захищати. Згідно Конституції України ст. 59 адвокати мають обов'язок захищати права та інтереси кожного свого клієнта, незалежно від того, чи є цей клієнт зрадником або звинуваченим у злочинах. Адвокати діють як захисники принципів справедливості, презумпції невинності та право на справедливий судовий процес, навіть коли це означає захист осіб, які можуть бути непопулярні у громадськості. Однак, це не означає, що адвокати не мають внутрішніх ділових і моральних розглядів. Вони можуть зіштовхнутися з етичними дилемами та роздумами щодо того, як краще служити правді та справедливості. Це може вимагати від них глибокого аналізу, внутрішнього пошуку, а поряд з тим і виправдовувати їх клієнтів.

Коротко кажучи, адвокати мають захищати права та інтереси своїх клієнтів у межах закону та етичних стандартів, проте вони також можуть стикатися з етичними дилемами та роздумами щодо морального вибору в своїй професійній практиці.

Список використаних джерел

1) Вільчик Т. Б., Ковальова Я.О. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. [С. 282.] <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6730/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2)Збірник матеріалів V міжнародної науково практичної конференції м. Харків 2023р. Вільчик [ст.38-42] про захист прав та інтересів своїх клієнтів в межах Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали III Міжнар. наук. практ. конф. м. Харків, 16 груд. 2021 р. / редкол.: Вільчик Тетяна , Ковальова Яна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого та ін. – Харків : Право, 2021. – [436 с.] ISBN 978-966-998-316-9

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/SB_Advocacy_of_Ukraine_2021.pdf

3)Конституція України ст. 59. Кожен має право на професійну правничу допомогу.

4) Запровадження кримінальної відповідальності адвокатів за здійснення колабораційної діяльності. Говорун Д. [с. 47-50]

Ключові слова: адвокатура, адвокат, Національна асоціація адвокатів, інститут адвокатури, адвокатська діяльність, адвокатська етика, адвокатська таємниця, відповідальність адвоката, незалежність адвокатури, сучасний стан адвокатури.

Key words: advocacy, attorney, National Association of Advocates, Institute of Advocacy, advocacy activity, advocacy ethics, advocacy secrecy, responsibility of advocate, independence of advocacy, current state of advocacy.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Перерва Єлизавета Владиславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Система правосуддя в Україні є однією з найважливіших складових держави, що забезпечує реалізацію прав та свобод громадян. Важливою складовою цієї системи є адвокатура, організація діяльності якої буде розглянута в нашому дослідженні. Вона має вирішальне значення для забезпечення справедливості та захисту прав людини - в цьому полягає актуальність даної теми.

Для початку необхідно надати визначення деяких термінів, які зазначені в Законі України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність". "Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури; адвокатська діяльність - незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту; адвокат - фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність" [3]. Правове регулювання адвокатури здійснюється Конституцією, Законом "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" та іншими актами.

Організація адвокатури має основні засади та принципи, яких вона повинна дотримуватись при здійсненні своєї діяльності: "верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів" [3]. Принцип верховенства права передбачає, що усі аспекти адвокатської діяльності повинні бути направлені на забезпечення панування права над будь-якими інтересами. Принцип законності передбачає, що адвокати повинні дотримуватися встановлених законом норм і процедур у своїй діяльності, забезпечуючи відповідність своїх дій законодавству. Принцип незалежності передбачає, що адвокати повинні мати повну свободу дій і не повинні

піддаватися тискам або впливам з боку будь-яких сторін. Принцип конфіденційності передбачає, що адвокати повинні зберігати конфіденційність усієї інформації, що надходить до них в рамках виконання їхніх професійних обов'язків, захищаючи приватність та інтереси своїх клієнтів. Принцип уникнення конфлікту інтересів, зазначає К.М.Северин. передбачає, що "адвокат не має права надавати будь-які юридичні послуги клієнту, інтереси якого суперечать захищеним правом інтересам клієнту, якому надається або надавались юридичні послуги" [4, с. 153]. Цих засад адвокати повинні притримуватись при виконанні своїх завдань: надання правових консультацій, складення різних юридичних документів, надання правової допомоги, представництво та захист прав людини у судових процесах та під час відбування покарань [3, с.151-154].

У Законі України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" закріплені різні організаційні форми діяльності адвокатури. Адвокат може здійснювати свою діяльність індивідуально, тобто працювати один або в рамках адвокатського бюро, яке є юридичною особою і здійснює діяльність відповідно до свого статуту, різниця полягає в тому, що бюро може укладати договори з іншими адвокатами, для виконання укладених бюро угод про надання юридичних послуг. Також два чи більше адвокатів можуть утворити об'єднання адвокатів, яке є юридичною особою. Як і бюро "адвокатське об'єднання може залучати до виконання укладених об'єднанням договорів про надання правничої допомоги інших адвокатів на договірних засадах" [3].

З метою забезпечення належного виконання адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності та захисту професійних прав адвокатів в Україні функціонує адвокатське самоврядування, органами якого є Національна асоціація адвокатів України, конференція адвокатів регіону, ради адвокатів регіону та України, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії, ревізійні комісії. НААУ "є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування" [3]. Асоціація представляє адвокатів країни у відносинах з органами влади, підприємствами, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, підтримує та підвищує рівень професіоналізму, забезпечує доступність інформації щодо адвокатів. Конференція адвокатів регіону є "вищим органом адвокатського самоврядування в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі" [3]. Вона скликається не рідше одного разу на рік, або за ініціативою десятої частини адвокатів регіону. Конференція вибирає склад ради адвокатів регіону, її кошторис, заслуховує та затверджує її звітність, обирає делегатів на з'їзд адвокатів України та Ради адвокатів України. "У період між конференціями адвокатів регіону функції адвокатського самоврядування у регіоні виконує рада адвокатів регіону. Рада адвокатів регіону підконтрольна і підзвітна конференції адвокатів регіону" [3]. Рада здійснює представництво

адвокатів регіону, діяльність щодо підвищення їх кваліфікації, приймає присягу адвоката, захищає права і гарантії діяльності, утворює комісію, яка відповідає за оцінку якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги. "Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури утворюється з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів" [3]. Ревізійна комісія утворюється для забезпечення контролю над фінансовою діяльністю ради адвокатів регіону та кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. "Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури"[3]. Вона розглядає скарги на діяльність чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарні комісії та узагальнює її практику. "Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю Національної асоціації адвокатів України, її органів, рад адвокатів регіонів, Ради адвокатів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів утворюється діє Вища ревізійна комісія адвокатури"[3]. З'їзд адвокатів України обирає та звільняє керівництво ключових адвокатських органів, затверджує статут НААУ та правила адвокатської етики, а також положення про вищі органи адвокатського самоврядування. Він також розглядає та затверджує звіти та кошториси цих органів, а також вибирає двох членів Вищої ради правосуддя. В час між проходженням з'їздів адвокатів України, функції самоврядування виконує Рада адвокатів України. РАУ координує діяльність рад адвокатів регіону, сплату адвокатських внесків, сприяє забезпеченню гарантій діяльності адвокатури, прав адвокатів, розпоряджається коштами НААУ, переглядає скарги на рад адвокатів регіону, може скасовувати їх рішення, забезпечує ведення сайту НААУ та роботу друкованого видання.

Адвокатура України відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав та інтересів громадян. Організація її діяльності включає в себе різноманітні органи, що забезпечують не лише професійний розвиток адвокатів, а й контроль за їх діяльністю, дотриманням етичних норм та правових стандартів. Також вона включає в себе різні принципи, які регулюють діяльність адвокатури. Важливість адвокатури виявляється також у зміцненні державних інститутів, розвитку правової держави та підтримці демократичних цінностей у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Адвокатура України : Збірник нормативно-правових актів / Г.В. Барабаш, Ю.М. Крамаренко, О.С. Тарасенко, С.А. Шалгунова, О.В. Шамара /

За заг. ред. Шалгунової С.А. Дніпро : *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*, 2020. – 236 с.

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI : станом на 3 серп. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 24.03.2024).

4. Северин К. М. Принцип уникнення конфліктів інтересів в адвокатській діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Сер.*: Юриспруденція. 2014. Т. 1. С. 151–154.

Ключові слова: адвокатура, організація адвокатури, засади, форми діяльності, самоврядування.

Key words: advocacy, organization of advocacy, principles, forms of activity, self-government.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Повшук Іоанна Ігорівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ

Право на справедливий суд є одним із найважливіших прав людини, з-поміж тих, які наразі визнаються міжнародною спільнотою одноголосно. Дане право є абсолютним, тобто не може бути обмежене навіть за надзвичайних чи особливих обставин. Держава через суди повинна забезпечувати дане право, а завдяки цьому, забезпечувати і належний захист інших майнових та немайнових прав і свобод усіх людей, що перебувають під її юрисдикцією. Дане завдання в Україні, як і в будь-якій демократичній і прогресивній сучасній державі, покладено на суди як єдині органи судової гілки державної влади.

Відтак, згідно ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Конституційні засади правосуддя, що викладені в розділі VIII Конституції, деталізовані, зокрема, в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» став важливим кроком, зробленим в рамках судової реформи, яка має на меті наближення вітчизняного правосуддя до європейських та міжнародних стандартів. Цим Законом було ліквідовано чотирирівневу систему судоустрою і повернено трирівневу. Про

недопустимість існування чотирирівневої судової системи наголошувала Венеціанська комісія в своїх висновках № 588/2010 і № 722/2013 [6, с. 250].

Відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», систему судоустрою складають: місцеві суди, апеляційні суди, Верховний суд, а також діють вищі спеціалізовані суди. При цьому, про вищі спеціалізовані суди зазначається окремим абзацом, поза підпунктами 1-3, що підкреслює їх особливий статус. Отже, ми дослідили актуальну нормативно-правову базу, аби з'ясувати основні особливості вищих спеціалізованих судів в Україні.

Про першу їхню особливість нам свідчить сам абзац 5 ч. 3 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди». Отже, вищі спеціалізовані суди розглядають окремі категорії справ, які за своїм обсягом є значно вужчими, ніж ті категорії справ, які розглядають суди загальної юрисдикції.

Наразі в Україні існує два вищі спеціалізовані суди: Вищий антикорупційний суд і Вищий суд з питань інтелектуальної власності. На їхню спеціалізацію вказує їхня назва: антикорупційні злочини і спори, пов'язані з об'єктами інтелектуальної власності відповідно. Ми вважаємо, що дані суди були створені, в тому числі, аби полегшити євроінтеграційний процес всередині України. Справа в тому, що інтелектуальна власність і боротьба з корупцією є одними з основних питань, які виникають до України від держав-членів ЄС. Таким чином, ці вищі спеціалізовані суди зможуть створювати і узагальнювати практику з цих питань, гармонізуючи її до практики, існуючої в ЄС.

Важливо зазначити, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності поки що не функціонує. Юридичну особу публічного права з такою назвою створено Указом Президента від 29.09.2017 № 299/2017, проте цей Суд знаходиться на етапі формування. Та це не заважає нам визначити його особливе місце в системі судоустрою України [6, с. 255].

Наступні дві особливості взаємопов'язані. По-перше, вищі спеціалізовані суди, як вже зазначалося вище, існують поза системою судів загальної юрисдикції, володіють певною автономією. По-друге, виходячи з першого, слід звернути увагу на ч. 1 ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка визначає повноваження вищих спеціалізованих судів. П. 1 цієї статті визначає, що вищі спеціалізовані суди здійснюють правосуддя як суди першої і як суди апеляційної інстанції одночасно. Тобто, мають особливий порядок апелювання. Для оскарження рішення вищого спеціалізованого суду як суду першої інстанції, апелянт не може звернутися до відповідного апеляційного суду. Натомість, всередині вищого спеціалізованого суду створюється апеляційна палата [5].

Далі, зазначаємо, що для вищих спеціалізованих судів не встановлені свої власні правила судочинства. Наразі в Україні діє чотири кодифіковані нормативно-правові акти, які визначають порядок розгляду справ для кожного з

видів судочинства: Цивільний процесуальний кодекс України для цивільного судочинства, Кримінальний процесуальний кодекс України для кримінального, Господарський процесуальний кодекс для господарського, Кодекс адміністративного судочинства України для адміністративного. Втім, для вищих спеціалізованих судів обставини є інакшими. Нормативну базу їхньої діяльності складають Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», а також відповідні закони про їхню діяльність (Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», для Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідний закон знаходиться на стадії розробки). У цих законах відсутній порядок і правила розгляду відповідних категорій справ, як це має місце для судів загальної юрисдикції. Втім системний аналіз норм Кримінального процесуального кодексу дає дійти висновку, що Вищий антикорупційний суд діє за правилами кримінального процесу, що визначені КПК [2]. Так само, аналіз норм Господарського процесуального кодексу вказує що за правилами цього Кодексу буде діяти Вищий суд з питань інтелектуальної власності [3].

Отже, вищі спеціалізовані суди займають важливе місце в системі судоустрою України. Вони покликані розглядати окремі категорії справ, які становлять особливий інтерес для суспільства, держави і спільноти зарубіжних партнерів нашої держави. Ці суди діють як суди першої і апеляційної інстанції і володіють певною автономією, яка частково відокремлює їх від судів загальної юрисдикції.

Наразі існує нагальна необхідність початку функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Реформа матеріального аспекту питань інтелектуальної власності вже приведена у відповідність до вимог ЄС після того як було прийнято новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022, тож очікуємо належної правозастосовної практики від відповідного суду.

Щодо Вищого антикорупційного суду, то його функціонування слугує додатковою гарантією зменшення корупції в Україні, втім процес її викорінення триває, а даний суд відіграє в цьому не останню роль.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. С. 88.
3. Пашковська Т. Вищий «інтелектуальний» суд: на фінішній прямій. *Юридична газета* : веб-сайт. URL: <https://jur->

gazeta.com/publications/actual/vishchiy-intelektualniy-sud-na-finishniy-pryamiy.html
(дата звернення: 16.03.2024).

4. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 24. С. 212.

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. С. 545.

6. Чумак В. В. Роль і місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 2. С. 250-257.

Ключові слова: суд, суди, судоустрій, судова реформа, вищі спеціалізовані суди, особливості судоустрою, судоустрій України.

Key words: court, courts, judicial system, judicial reform, higher specialized courts, peculiarities of the judicial system, the judicial system of Ukraine.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Покотілова Дарія Андріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

В незалежній Україні прокуратура відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку, захисті прав і свобод громадян, а також в боротьбі зі злочинністю. Основні засади діяльності прокуратури становлять її принципи. Вони визначають не лише її роль у правоохоронній системі країни, але й її спроможність забезпечити додержання конституційних норм, законів та прав громадян. В цьому і полягає актуальність теми. Метою даного дослідження є дослідження принципів діяльності прокуратури, їх детальний аналіз і розкриття їх змісту і значення для держави і суспільства.

Для більш якісного розкриття теми необхідно визначитись з сутністю поняття прокуратури України, яке зазначене в Законі України "Про прокуратуру" та поняття принципів. "Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави" [6].

Стосовно поняття принципів В.І. Малюга зауважує, що "це керівні, фундаментальні ідеї, основні правила поведінки, центральні поняття, основа системи, що відображають як об'єктивні, так і суб'єктивні начала" [5, с. 5]. Вони є основою для забезпечення ефективного функціонування прокуратури та

виконання нею своїх функцій у сфері правосуддя та правопорядку в Україні та закріплені в Законі України "Про прокуратуру".

"Діяльність прокуратури ґрунтується на засадах: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; 3) територіальності; 4) презумпції невинуватості; 5) незалежності прокурорів; 6) політичної нейтральності прокуратури; 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; 8) поваги до незалежності суддів; 9) прозорості діяльності прокуратури; 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки" [6].

Принцип верховенства права прокуратури полягає в тому, що прокуратура здійснює свою діяльність в межах закону і на основі принципів конституційності та законності. Це означає, що всі дії прокурорських органів мають бути здійснені відповідно до встановлених законом норм і процедур, з метою забезпечення додержання прав і свобод громадян, захисту законних інтересів держави та суспільства.

Принцип законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності є основою діяльності прокуратури. Цей принцип передбачає, що прокурори повинні діяти в межах закону, забезпечуючи додержання правових норм і процедур. Вони повинні бути об'єктивними та неупередженими у своїх рішеннях та діях, не допускаючи впливу особистих чи зовнішніх факторів на вирішення справ. Справедливість передбачає рівний доступ до правосуддя для всіх громадян без будь-яких форм дискримінації чи переслідування.

"Принцип територіальності означає, що органи прокуратури здійснюють свої повноваження у межах окремих територій, що віднесені законом до їх юрисдикції" [2, с. 189].

"Презумпція невинуватості за своєю правовою природою є гарантією права особи, щодо якої розпочато кримінальне провадження, на визнання її невинуватою з боку держави в особі її публічних органів і посадових осіб до часу, коли її вину визнає суд своїм вироком, що набрав законної сили" [1, с. 155]. Даний принцип зобов'язує прокуратуру вести кримінальне провадження з урахуванням того, що обвинувачена особа вважається невинною до винесення судом остаточного рішення про її вину. Таким чином, прокуратура повинна виявляти об'єктивність та неупередженість у своїй роботі, утримуючись від будь-яких дій або заяв, які можуть порушити цей принцип.

"Відповідно до *принципу незалежності* працівники прокуратури повинні виконувати покладені на них обов'язки виключно керуючись вимогами правових норм. Засада незалежності прокурорів є похідною від конституційного принципу незалежності правосуддя. Вона заперечує можливість здійснення будь-якого тиску на прокуратуру з боку органів влади та їх посадових осіб, а також наголошує на підпорядкуванні прокурора під час виконання процесуальних

повноважень виключно Конституції та законам України. Обов'язок легітимізації засади незалежності прокурорів покладено на державу” [8, с. 154-155].

Принцип політичної нейтральності прокурора деталізовано у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів. “Прокурори зобов'язані при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати свої службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків” [3].

Принцип недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади. “Працівник прокуратури не повинен втручатися в діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, крім випадків, коли їхні рішення, дії чи бездіяльність суперечать законодавству та потребують заходів прокурорського реагування. Він має в своїх межах повноважень співпрацювати з ними під час виконання своїх службових обов'язків і вжиття заходів для зміцнення законності і правопорядку, якщо це не суперечить принципу його незалежності, має додержуватися вимог законодавства щодо членства в колегіальних органах” [7, с. 70].

Принцип поваги до незалежності суддів також закріплений в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів. “Прокурор повинен поважати незалежність суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом” [3].

Принцип прозорості діяльності прокуратури полягає в тому що “для забезпечення прозорості службової діяльності прокурор не має права відмовляти фізичним чи юридичним особам у своєчасному наданні повної і достовірної інформації довідкового характеру, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання” [3].

Принцип дотримання вимог професійної етики. Відповідно до загальних прав і обов'язків прокурора, останній зобов'язаний додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури [7, с. 70].

Проаналізувавши кожен принцип можна дійти висновку, що вони мають ключове значення для прокуратури. Вони формують основи та засади її діяльності, забезпечуючи додержання законності, об'єктивності та захисту прав людини. Ці принципи гарантують справедливе та неупереджене розглядання справ, що сприяє підвищенню довіри громадян до державних органів та правосуддя. Вони є важливими складовими розвитку правової держави та

забезпечують відповідність дій прокуратури конституційним принципам та міжнародним стандартам прав людини.

Список використаних джерел

1. Булах А. А. Презумпція невинуватості в новому законі України «Про прокуратуру». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Т. 3, № 22. С. 153–156.
2. Єднак, В. М. До питання організаційного устрою органів прокуратури України / Єднак В. М. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018. № 36, т. 2. С.188-190.
3. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : Кодекс Ген. прокуратури України від 27.04.2017 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> (дата звернення: 17.03.2024).

4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Малюга В.І Принципи організації та діяльності прокуратури України : *автореф. дис. ... канд. юрид. наук* : спец. 12.00.10 / В.І. Малюга. – К., 2002. – 20 с.

6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 17.03.2024).

7. Савранчук С. Засади діяльності органів прокуратури. *Національний юридичний журнал: теорія и практика*. 2018. С. 68–71.

8. Шульган І. Незалежність прокурора як засада діяльності прокуратури. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2021. Т. 4, № 32. С. 153–158.

Ключові слова: прокуратура, принципи прокуратури, принцип територіальності, принцип незалежності, принцип прозорості, принцип політичної нейтральності.

Key words: prosecutor's office, the principles of the prosecutor's office, the principle of territoriality, the principle of independence, the principle of transparency, the principle of political neutrality.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Полігова Анастасія Олегівна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ НІМЕЧЧИНИ

В історії правової системи Німеччини адвокатура завжди відігравала ключову роль у забезпеченні справедливості та захисті прав громадян. Особливості діяльності адвокатури в Німеччині відображають багатовіковий досвід і відповідальність цієї професійної групи перед суспільством. Система німецької адвокатури, з її власними традиціями та особливостями, визначається не лише юридичними нормами, а й високими етичними стандартами, які забезпечують надійний захист прав та інтересів клієнтів. Розгляд цієї теми дозволить краще розуміти унікальність функціонування адвокатського корпусу в Німеччині та його важливу роль у правовій системі країни.

Найперше, слід відзначити, що адвокатура в Німеччині функціонує як незалежна організація в системі правосуддя. Адвокати в цій країні є майже

повністю незалежними підприємцями, котрі володіють своїми власними конторами та можуть наймати службовців.

Діяльність адвокатури в Німеччині регулюється рядом нормативних актів, серед яких ключове значення має Федеральне положення про адвокатуру, що вступило в силу 1 серпня 1959 року. Цей документ, хоча зазнав певних модифікацій з часом, і досі визначає основні принципи та права адвокатів у Німеччині. Крім того, важливим елементом правового регулювання є Закон про винагороду адвокатів, прийнятий 5 травня 2004 року, який регулює винагороду адвокатів за їхню професійну діяльність. Ці нормативні акти, разом з іншими правовими положеннями, складають фундамент німецької адвокатури та забезпечують її функціонування на високому рівні ефективності та професійності. [2].

У Німеччині адвокати можуть бути піддані різним видам відповідальності. Це включає догану, штраф у розмірі до 10 тисяч євро, тимчасову заборону на виконання адвокатської діяльності на період від одного до п'яти років, а також виняток з адвокатського корпусу. [1].

Отримання статусу адвоката в Німеччині передбачає високу юридичну освіту, яка надається у більш ніж 40 юридичних вузах країни. Особливістю є "унітарний" підхід до навчання, де студенти отримують загальні знання в різних галузях права, а не спеціалізуються під час навчання. Тривалість навчання становить 6-8 років, включаючи здачу двох державних іспитів. Після теоретичної частини студенти проходять стажування в різних сферах юриспруденції протягом двох років. Після успішного завершення стажування та здачі останнього державного іспиту студент може працювати у будь-якій галузі юриспруденції, включаючи адвокатуру.

Для вступу до адвокатської діяльності обов'язково враховуються вимоги, встановлені Законом Німеччини про судоустрій, які однаково застосовуються до адвокатів і суддів. Претенденту, який має вищу юридичну освіту та відповідає вимогам законодавства, надається доступ до адвокатської професії за рішенням міністерства (управління) юстиції регіону (землі), де він проживає, з урахуванням думки територіальної колегії адвокатів. Міністерство звертається до колегії адвокатів і отримує її відповідь протягом двох місяців. Якщо відповідь не надійшла, вважається, що заперечень немає. Закон про адвокатуру

конкретно визначає підстави, які можуть унеможливити прийняття претендента до адвокатської професії.

Адвокатом в Німеччині не може бути особа, яка:

- була позбавлена основних громадянських прав федеральним конституційним судом;
- була позбавлена права займати публічні посади за рішенням суду;
- була виключена з адвокатської гільдії за судовим рішенням;
- була звільнена з правоохоронних органів за рішенням дисциплінарного суду;
- була обвинувачена у вчиненні дій, несумісних з гідністю адвоката;
- приймає участь у протиправних діях проти суспільного ладу Німеччини;
- через фізичні або моральні обмеження не може належним чином виконувати адвокатські обов'язки протягом тривалого часу;
- займається діяльністю, що несумісна з професією та репутацією адвоката;
- має обмеження в праві розпоряджатися власністю за рішенням суду;
- виконує посади судді або державного службовця (за винятком випадків, коли ці функції виконуються на громадських засадах). [4]

Існують три ключові принципи, що визначають адвокатську професію в усьому світі, але вони особливо розкриваються в контексті німецької системи. Перший принцип - незалежність адвокатів, яка у Німеччині є закріплена в законодавстві, забороняючи адвокатам працювати на певні компанії, що гарантує їхню незалежність від роботодавців і держави. Другий принцип - конфіденційність, яка також має високий ступінь захисту в Німеччині, вимагаючи від адвокатів строго дотримуватися таємниці клієнта під загрозою втрати ліцензії та кримінального переслідування. І третій принцип - заборона представлення протилежних інтересів, де порушення цього принципу може мати серйозні наслідки, включаючи кримінальну відповідальність. Ці принципи є основою адвокатської етики, що відображається в законодавстві та практиці Німеччини, але також має загальне значення для багатьох інших країн. [3]

Згідно з Федеральним законом, адвокатам покладено кілька ключових функцій:

- надання юридичних консультацій та порад;
- представлення інтересів клієнтів у цивільних справах;
- захист обвинувачених чи підсудних у кримінальних процесах;
- можливість виступати як представник потерпілої сторони.

Крім того, адвокати можуть управляти майном клієнтів за укладеними договорами та виконувати функції юрисконсультів за спеціальними угодами.

Важливо відзначити, що адвокати не можуть офіційно працювати як юрисконсультанти, хоча можуть виконувати їхні функції за певними умовами. [2].

У підсумку можна зазначити, що адвокатура Німеччини відзначається ретельним правовим регулюванням, великою увагою до професійної етики та високим ступенем незалежності адвокатів. Завдяки цьому адвокатура в Німеччині забезпечує стабільність та довіру до юридичної системи. Зокрема, система адвокатських судів, дисциплінарна відповідальність та обмеження функцій адвокатів сприяють ефективному функціонуванню та виконанню їхніх професійних обов'язків. Обов'язок конфіденційності та заборона представлення протилежних інтересів відображають важливі цінності справедливості та довіри, що домінують у німецькій правовій системі.

Список використаних джерел

1. Адвокатура у Федеративній Республіці Німеччина. URL: https://stud.com.ua/16428/pravo/advokatura_federativniy_respublitsi_nimechchina (дата звернення: 31.01.2024)
2. Федеральне положення про адвокатуру. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf> (дата звернення: 31.03.2024)
3. Руденко М.В. Організаційні форми адвокатської діяльності у країнах Європи (Німеччина, Швеція, Австрія). Форум права. 2016. № 2. С. 168-174. (дата звернення: 31.03.2024)
4. Фляжнікова Я.В. Європейський досвід правового регулювання професійної етичної поведінки адвоката. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/39.pdf (дата звернення: 31.03.2024)

Ключові слова: адвокатура Німеччини, отримання статусу адвоката в Німеччині, принципи адвокатури Німеччини, функції адвокатури Німеччини.

Keywords: the German Bar, obtaining the status of a lawyer in Germany, principles of the German Bar, functions of the German Bar.

Науковий керівник: старший викладач Курганський О. В.

Прокопенко Аліна Олексіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Крім забезпечення прав і свобод громадян, метою діяльності прокуратури в Україні є захист інтересів суспільства і держави, зміцнення законності, сприяння розбудові демократичної правової держави. Крім того, прокуратура України продовжує документувати злочини Російської Федерації, зокрема

масові вбивства, етнічні чистки та військові злочини, які відбуваються на території нашої держави.

В умовах воєнного стану для громадян вносяться певні зміни та обмеження. Водночас законодавці вжили певних заходів для забезпечення безперебійної роботи державних установ. Так, відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із подальшими змінами): «у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність» [1]. Вказане положення забезпечує належну роботу прокуратури та підкреслює унікальний правовий статус прокурорів, окреслюючи їхні права та обов'язки під час воєнного стану. Досліджуючи реалізацію функцій прокуратури в умовах воєнного стану, важливо зосередити увагу на кількох ключових аспектах. По-перше, роль прокурора у координації з органами досудового розслідування під час керівництва слідчим процесом. По-друге, роль прокурора у взаємодії з судом на стадії досудового розслідування та при пред'явленні публічного обвинувачення. Нарешті, важливість міжнародної співпраці між органами прокуратури.

В умовах збройного конфлікту одним із ключових завдань є проведення досудового розслідування різних правопорушень, вчинених під час конфлікту. Ці правопорушення включають акти жорстокого поводження з військовополоненими та цивільними особами, примусову депортацію та видворення цивільних осіб на роботу, розграбування культурних пам'яток на окупованих територіях, використання заборонених методів ведення війни та інші порушення міжнародних законів і звичаїв війни. Однак розслідування цих злочинів часто стикається з труднощами, такими як складність отримання доказів з тимчасово окупованих або охоплених війною територій, а також неможливість опитати свідків, які знаходяться на окупованих територіях.

З метою оперативного врегулювання ситуації в зоні бойових дій, законодавець вніс доповнення до чинного Кримінально-процесуального кодексу України. У рамках цієї поправки до кримінально-процесуального законодавства включено важливе положення. Зокрема, якщо слідчий суддя не може виконувати свої обов'язки у встановлений законом строк у регіоні з особливою ситуацією, відповідному прокурору надаються виключні повноваження щодо розгляду клопотання та визначення тимчасового доступу до речей та документів (статті 163, 164 КПК України); розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій (статті 247, 248 КПК України); надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи (статті 234, 235 КПК України)[2]. Для ефективного виконання своїх обов'язків прокуратура значною

мірою покладається на міжнародне співробітництво. Навіть якщо міжнародне співробітництво не є прямою компетенцією прокуратури, але у частині 2 статті 2 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що «з метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво». [3] Прокуратура України отримує підтримку в розслідуванні злочинів, розшуку втікачів, екстрадиції осіб, які вчинили злочини в Україні та ухиляються від правосуддя в інших державах. Це питання потребує додаткових досліджень для налагодження ефективних засобів взаємодії між прокуратурою України, іноземними прокуратурами та Міжнародним кримінальним судом. Така співпраця є надзвичайно важливою з огляду на прагнення України до європейської інтеграції та необхідність залучення світової спільноти до притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах проти українського населення.

У світі унікальних викликів, з якими стикаються правоохоронні органи під час збройних конфліктів, таких як збір та оцінка доказів, пов'язаних із військовими злочинами та співпраця з міжнародними кримінальними інституціями, я вважаю, що необхідно відновити військову прокуратуру під час періоду збройного конфлікту. Проведення розслідувань у зоні активних бойових дій створює значні труднощі для штатних прокурорів. Нагальна необхідність швидкого збору доказів вимагає тісної співпраці військового командування, правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства. Системно вирішуючи ці питання, в тому числі завдяки досягненням військово-правової науки, впроваджуючи активні заходи щодо захисту та відновлення прав постраждалих осіб, як цивільних, так і військовослужбовців, ми можемо підвищити обороноздатність держави та підняти репутацію прокуратури. Крім

того, такий підхід узгоджується з конституційними засадами України як соціальної держави.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 16 березня 2024р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Ромащенко Дмитрій Михайлович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Штучний інтелект перетворюється з потужного інструмента наукових досліджень у важливий компонент функціонування сучасного суспільства. З його швидким розвитком все більш актуальним стає питання використання його в діяльності судових та правоохоронних органів для виконання різноманітних функцій: аналізу великого обсягу даних, автоматизації завдань, розпізнавання правопорушників по зображенню з камер та інших. Метою дослідження є опрацювання наукових праць, законодавства, різних практик, перспектив і проблем використання штучного інтелекту.

Для початку потрібно визначитись з поняттям штучного інтелекту. "Штучний інтелект - організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань" [4].

Використання штучного інтелекту не є врегульовано українським законодавством, та недостатньо якісно врегульовано законодавством країн Заходу, а про масове використання його в судочинстві чи в правоохоронній сфері поки не може бути й мови. Через те, що штучний інтелект доволі нове явище, то питання його діяльності ще не було детально розглянуте та опрацьоване вітчизняними законодавцями. При обговоренні питання ведення

судочинства роботом, виникають деякі нюанси в міжнародному та українському законодавстві.

У Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод міститься норма, яка гарантує людині право на розгляд справ незалежним і безстороннім судом, але водночас, ніде не сказано, що судом не може бути використаний штучний інтелект. Стаття 127 Конституції України містить рядки, які твердять, що "правосуддя здійснюють судді", але одночасно тут не сказано, що суддя повинен бути людиною. Проте КМУ у 2020 році прийняв Розпорядження про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, в якому містяться ідеї й вказівки щодо його розвитку. "У 2018 році Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи прийняла вагомий міжнародний акт – Етичну хартію по використанню штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі. Основною метою Хартії є підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом опрацювання алгоритмами судових рішень і даних при дотриманні основних прав і свобод, які гарантуються, зокрема, ЄКПЛ й Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних" [2, с. 36].

Для визначення позиції з питання використання штучного інтелекту потрібно дослідити досвід інших країн, які вже використовують його. Слід зазначити, що "у США, Китаї, Японії, Великій Британії, Аргентини та ряду країн Євросоюзу швидкими темпами відбувається впровадження технології штучного інтелекту у судових системах, за допомогою якої можливо доволі легко та швидко опрацювати великий масив даних та, що найголовніше, зробити систему правосуддя справедливою, прозорою та ефективною" [2, с. 35]. Але країна, яка досягла першості у використанні штучного інтелекту - це Китай. У КНР з 2017 року діє онлайн суд, який представлений мобільним додатком китайської програми WeChat. У цій системі судові справи розглядаються віддалено через відеочат з використанням аватара в ролі судді, котрий управляється штучним інтелектом. Функції роботів з штучним інтелектом включають ведення баз даних, реєстрацію справ, обслуговування віртуальних судів та надання рекомендацій суддям щодо законів та судових рішень, які можна використати при розгляді справи.

Країни Заходу не використовують штучний інтелект так широко і в таких масштабах, але теж залучають його для виконання деяких функцій, в основному для опрацювання та аналізу архівів та великої кількості справ. Це зумовлено не тільки правовими проблемами, які вже були висвітлені, а й проблемами самого штучного інтелекту, його сутності. Діло в тому, що він "може інтерполювати наявне знання, але не може його екстраполювати, щоб створити нове знання. Зіткнувшись з новою ситуацією, штучний інтелект зазвичай намагається вирішити її, виходячи з присутніх знань, замість того, щоб придумати щось нове.

Фактично штучний інтелект не має жодного способу створювати щось нове або бачити дещо унікальне" [1, с. 278].

Щодо перспектив розвитку використання штучного інтелекту в діяльності судових та правоохоронних органів України, то на мою думку необхідно залучати досвід саме країн Заходу, тому що китайський підхід зумовлений великою кількістю населення, тобто великою кількістю справ, монополією влади в інформаційному середовищі та частому порушенні конфіденційності приватного життя, даних людини, проте ідея про допомогу штучного інтелекту суддям знаходити нормативні акти, які актуальні для конкретної справи є доволі цікавою. Натомість європейський досвід для України принципово ближчий, зокрема, він демонструє ефективні методи виявлення порушників за допомогою аналізу великих обсягів даних та використання систем відеоспостереження. Це дозволяє здійснювати швидку реакцію на правопорушення, підвищує рівень безпеки в містах та сприяє зниженню злочинності та знижує навантаження на суди, шляхом залучення його для здійснення аналізу документів та архівів справ.

Підсумовуючи сказане можна зазначити, що для міжнародної спільноти питання впровадження штучного інтелекту в діяльність правоохоронних органів та судових установ залишається предметом жвавих дискусій та супроводжується різними підходами. Від активного використання штучного інтелекту у вирішенні адміністративних справ до встановлення навіть кримінальної відповідальності за використання алгоритмів для прогнозування судових рішень. Навіть при тому, що українське законодавство не передбачає можливості заміни суддів як людини штучним інтелектом, проте є певні переваги в його частковому використанні в діяльності правоохоронних органів, зокрема, в автоматичній фіксації порушень правил дорожнього руху. Прискорення процесу обробки документів та ефективне використання ресурсів може сприяти покращенню ефективності та швидкості роботи правоохоронних та судових органів. Необхідно при цьому дотримуватись основних правових принципів, таких як верховенство права, законності, незалежності, неупередженості, справедливості та інших.

Список використаних джерел

1. VASYLENKO M. D., SLATVINSKA V. M. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUDICIAL PRACTICE: FEATURES AND ITS CAPABILITIES (INTERSECTORAL

RESEARCH). *Law and Society*. 2022. No. 4. P. 271–278. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.39> (date of access: 20.03.2024).

2. Актуальні проблеми адміністративно-деліктного права України : матеріали круглого столу (м. Вінниця, 31 жовт. 2023 р.). – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 35-38.

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30.Р.2 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /1556-2020-%D1%80>

Ключові слова: штучний інтелект, законодавство, судочинство, правоохоронні органи, судові органи, використання штучного інтелекту.

Key words: artificial intelligence, legislation, judiciary, law enforcement agencies, judicial authorities, use of artificial intelligence.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Самойленко Софія Андріївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Забезпечення рівних прав і свобод для кожної особи у суспільстві надзвичайно важливе, і ключовим аспектом цього є правовий захист людини. Цей захист включає гарантування права на справедливий судовий процес, можливість отримати захист та представництво у суді, а також право на презумпцію невинуватості.

Після того, як розгляд судових справ щодо полонених російських військових став предметом широкої громадської уваги, українські адвокати стикаються з новими викликами у сфері міжнародного кримінального права. Однак українським адвокатам все одно недовідається на воєнні дії доведеться захищати воєнних злочинців, оскільки це зобов'язання України перед міжнародною спільнотою. Держава взяла на себе зобов'язання забезпечити доступ до правової допомоги значній кількості осіб, які перебувають у вразливому правовому становищі. Для цього була розроблена та запроваджена комплексна та добре організована система безоплатної правової допомоги, спрямована на забезпечення справедливості та рівності перед законом для всіх

людей. Тому прагнення відмовити в правовій допомозі певним категоріям громадян порушує конституційні засади України.

В наш час значна кількість адвокатів України працює у рамках безоплатної правової допомоги, виконуючи доручення центрів навіть у найскладніших справах, практично не маючи можливості відмовити. Ця ситуація виявляє свою уразливість у контексті взаємодії між адвокатами та клієнтами, що має свої специфічні особливості, які властиві саме цьому правовому контексту. Отже, адвокати, які не обирали собі цих клієнтів, не враховували потенційний ризик втрати репутації через їх асоціацію з клієнтами при прийнятті доручень. Вони не компенсували це, наприклад, за допомогою вищого гонорару, але лише зобов'язані були виконати ці доручення. Розуміючи, що це саме держава бере на себе керівництво цим процесом, вона повинна приймати заходи для того, щоб уникнути ототожнення адвокатів, що працюють з системою безоплатної правової допомоги, з їх клієнтами.

Це стало особливо актуальним після 24 лютого 2022 року - з моменту відкритої військової агресії Росії проти України. Зокрема, воєнні злочини, раніше практично невідомі українському правозастосуванню, увійшли в українське правове життя через численні кримінальні процеси проти громадян держави-агресора. Очевидно, що українці не терплять таких злочинів та їх виконавців, і весь гнів українського народу спрямовується на воєнні дії та її страхітливі наслідки. Адвокати, які мають надавати безоплатну вторинну правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим, часто стикаються з гострою критикою, осудом та навіть відвертою ненавистю від тих, хто не розуміє чи не усвідомлює обов'язкового розриву між адвокатом і клієнтом.

Після контрнаступу в Київській області стала зрозумілою повна картина злочинів, скоєних окупаційними військами проти мирного населення. У квітні 2022 року адвокат центру Безоплатної Правової Допомоги отримав доручення на справу за статтею 438, частина 2. Підзахисним у цій справі був військовополонений росіянин. Суд присудив довічне ув'язнення обвинуваченому, однак адвокат не здавався, тому подав апеляційну скаргу, добився пом'якшення покарання до 15 років позбавлення волі. Після даної ситуації адвокат зазнав тотального осуду з боку суспільства, яке наполягало про припинення надавання правової допомоги підзахисному, а активний захист підозрюваного розглядалося як підтримка злочинів військовослужбовця РФ. В результаті адвокат припинив свою практику, і його історія стала жахливим прикладом, що відобразиться в історії сучасної адвокатури. І даний випадок не є єдиним, адвокати активно піддаються цькуванню, які надають допомогу військовослужбовцям РФ. На жаль, коли проблема ототожнення адвокатів з клієнтами стає більш загостреною і набуває масового характеру, навіть серед офіційних осіб, деякі висловлюють думку, що воєнні злочинці не заслуговують на захист в Україні. Однак кожен адвокат має відчувати відповідальність боротися з цією проблемою на доступному йому рівні. Україна, відмінно від

Росії, є правовою державою, що означає, що правова система країни ґрунтується на принципах законності і верховенства права. Це означає, що кожен, навіть воєнний злочинець, має право на адвоката і справедливий судовий процес, де він може захищати свої права та доводити свою невинність.

Адвокати не ставлять за мету, щоб злочинці unikнули покарання, не захищають дій, що їх клієнти скоїли, і навіть більше, вони не є їх союзниками. Адвокати виконують важливу конституційну роль, без якої справедливе правосуддя і накладення відповідного покарання неможливе: вони забезпечують дотримання прав людини і їх максимальне втілення. Якщо адвокати відмовляться надавати правову допомогу певним категоріям осіб, таким як російські посадовці чи військові, це може порушити їх право на захист та може призвести до порушення принципів справедливого судочинства. Будь-який судовий вирок, прийнятий без належного представництва адвоката, може бути скасованим або не визнаним іншими цивілізованими державами. Таким чином, адвокати мають обов'язок надавати правову допомогу всім особам, включаючи тих, хто звинувачується у вчиненні злочинів. Це є обов'язковою умовою для забезпечення справедливості та правового порядку. Такий підхід дозволяє забезпечити, що кожна особа має право на справедливий судовий процес та може користуватися всіма законними гарантіями під час судового розгляду. Відмова адвокатів надавати захист будь-якій категорії осіб може порушити принципи верховенства права та може підірвати довіру до судової системи.

Список використаних джерел

1. Ототожнення адвокатів, які співпрацюють з системою БПД, з клієнтами: член Ради адвокатів України Оксана Каденко | ADVOKAT POST. *ADVOKAT POST*. URL: <https://advokatpost.com/ototozhnennia-advokativ-iaki-spivpratsiuiut-z-systemoiu-bpd-z-kliientamy-chlen-rady-advokativ-ukrainy-oksana-kadenko/> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Ототожнення адвокатів, які співпрацюють з системою БПД, з клієнтами: член РАУ від Хмельницької області Оксана Каденко. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/kadenko-oksana/articles/ototoznennia-advokativ-iaki-spivpraciuiut-z-sistemoiu-bpd-z-klijentami-clen-rau-vid-xmelnickoyi-oblasti-oksana-kadenko> (дата звернення: 18.03.2024).
3. Стандарти захисту і справедливий суд під час війни прокоментували в IBA | НААУ. *НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/publications/8445->

standarti-zahistu-i-spravedlivij-sud-pid-chas-vijni-prokomentuvali-v-iva.html (дата звернення: 18.03.2024).

Ключові слова: ототожнення адвоката з клієнтом, безоплатна правова допомога, міжнародне кримінальне право, справедливе правосуддя.

Key words: identifying the lawyer with the client, free legal aid, international criminal law, fair justice.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Сінюčkова Ауріка Русланівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Прокуратура, як ключовий орган правового контролю та забезпечення законності, відіграє невід'ятну роль у системі органів державної влади в будь-якій країні. Її функції, компетенція та статус можуть варіюватися залежно від конкретного правового устрою кожної країни, але загальний принцип її існування полягає в забезпеченні додержання законності, захисті прав та інтересів суспільства та держави.

Розгляд цієї теми присвячений дослідженню місця прокуратури у системі органів державної влади з особливим акцентом на український контекст. Дослідження буде спрямоване на вивчення історичного нариса розвитку прокуратури, її функцій та ролі в сучасному суспільстві, а також на аналіз взаємодії прокуратури з іншими гілками влади та розв'язання актуальних проблем та викликів перед нинішньою українською прокуратурою.

Тут буде розглянуто історичний нарис розвитку системи прокуратури в Україні, її перспективи та виклики, які виникають у сучасних умовах. Також буде розглянуто питання взаємодії прокуратури з іншими гілками влади та її роль у забезпеченні правопорядку та прав людини.

Прокуратура як інститут забезпечення законності та захисту прав громадян має вікову історію, яка складається з численних етапів розвитку, відображаючи зміни в політичній, соціальній та правовій сферах країни. Розгляд історичного нариса розвитку системи прокуратури України включає кілька ключових періодів та визначних подій.

Перед існуванням сучасної прокуратури в Україні відбувалися різні історичні процеси, що вплинули на становлення цього інституту. Найбільш важливий були періоди Київської Русі, Козацької доби та часів австро-угорської та польсько-литовської влади. У цих епохах існували різні форми правосуддя

та правоохоронних органів, які, хоча й не мали прямого аналога сучасній прокуратурі, проте відігравали певну роль у забезпеченні законності та порядку.

Сучасна прокуратура України виникла в умовах формування державності після отримання незалежності в 1991 році. На початковому етапі утворення незалежної держави було важливо встановити нову систему правоохоронних органів, включаючи прокуратуру, яка мала забезпечувати виконання законів та захищати права та інтереси громадян.

Процес становлення прокуратури в Україні був складним і супроводжувався численними реформами та змінами в законодавстві. Особливу увагу приділялося гарантуванню незалежності прокурорів від політичних впливів та корупції, а також удосконаленню їхньої професійної підготовки та контролю за дотриманням законності.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про прокуратуру» «прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави»[1].

Прокуратура в системі органів державної влади виконує ряд ключових функцій, спрямованих на забезпечення законності, захист прав та інтересів громадян, а також на забезпечення правопорядку та правосуддя.

Однією з основних функцій прокуратури є забезпечення додержання законності в діяльності інших органів влади, включаючи виконавчу, законодавчу та судову. Прокуратура має право контролювати дії цих органів та вживати відповідних заходів у випадку виявлення порушень законодавства. Це охоплює проведення перевірок, ініціювання кримінальних справ, а також надання правової допомоги та консультацій.

Прокуратура виступає в суді та інших органах як представник держави та суспільства у розв'язаннях правових питань. Вона відстоює інтереси держави та громадян у судових процесах, допомагає забезпечити об'єктивність та справедливість при вирішенні правових спорів та конфліктів.

Прокуратура має обов'язок контролювати додержання прав та свобод людини й громадянина згідно з Конституцією та міжнародними зобов'язаннями держави. Вона відстоює права громадян у випадках їх порушення або обмеження з боку органів влади чи приватних осіб.

Відповідно до статті 131-1 Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- «1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального

провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом»[2].

Прокуратура виступає одним із ключових елементів системи органів державної влади, і її роль та місце в цій системі визначаються законодавством та конституційними нормами кожної країни.

Прокуратура має певну взаємодію з виконавчою владою, оскільки вона контролює законність дій виконавчих органів, включаючи правоохоронні органи, подає пропозиції щодо удосконалення законодавства та вносить пропозиції щодо вжиття заходів щодо підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Прокуратура також взаємодіє з законодавчою владою, надаючи експертні оцінки щодо законопроектів та ініціюючи внесення змін до законодавства з метою удосконалення правової системи та забезпечення прав та інтересів громадян.

Прокуратура бере участь у судових процесах як представник інтересів держави, а також забезпечує об'єктивність та справедливість у розгляді справ. Вона подає обвинувачення у випадках порушення закону, а також забезпечує додержання процесуальних правил та процедур.

У своїй роботі прокурори керуються вказівками та вимогами, встановленими відповідними наказами, розпорядженнями та інструкціями Генерального прокурора. Крім того, вони дотримуються норм, закріплених у Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.), яка має велике значення для гарантування прав та свобод громадян і виконання міжнародних зобов'язань України. Зокрема, ця Конвенція забезпечує право на життя, заборону катування, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд та інші основні права[3].

Згідно з міжнародними договорами, на які Україна надала згоду на обов'язковість шляхом рішення Верховної Ради, та відповідно до кримінального процесуального законодавства, органи прокуратури співпрацюють з компетентними органами інших держав. Ця співпраця включає проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, видачу осіб, які вчинили ці правопорушення, перейняття кримінального провадження та інші питання, що передбачені відповідними міжнародними договорами.

Підсумовуючи, слід зазначити, що прокуратура відіграє невід'ємну роль у системі органів державної влади, виконуючи важливі функції забезпечення законності, захисту прав і свобод громадян, а також забезпечення правопорядку. Її діяльність спрямована на забезпечення виконання законів та відповідність ними міжнародним стандартам прав людини. Прокуратура взаємодіє з іншими гілками влади, зокрема з виконавчою, законодавчою та судовою, для забезпечення ефективного функціонування правової системи

країни. Завдяки своїй ролі у забезпеченні законності та правопорядку, прокуратура виступає як гарант стабільності та безпеки в суспільстві. Її взаємодія з іншими гілками влади сприяє забезпеченню балансу та контролю, що є важливим аспектом в демократичній системі керування.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 17.03.2024).
3. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

Ключові слова: прокуратура, правоохоронна діяльність, правопорядок, захист прав людини.

Key words: prosecutor's office, law enforcement activity, law and order, protection of human rights.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Сірошенко Віталій Віталійович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

Служба безпеки України (СБУ) — це державний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. [4; ст 1] 20 вересня 1991 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про створення Служби національної безпеки України». Цією ж постановою було ліквідовано Комітет державної безпеки УРСР. В результаті 25 березня 1992 року Верховна Рада прийняла закон “Про Службу безпеки України”, як офіційний державний орган спеціального призначення, а особовий склад СБУ склав присягу на вірність народу. Даний орган підпорядковується Президенту України.

Спочатку перед СБУ стояли такі важливі завдання (відповідно до статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України») [3], як захист національної безпеки, суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності та науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також

забезпечення охорони державної таємниці. Також до обов'язків Служби безпеки України також входить запобігання, виявлення, припинення та викриття злочинів проти миру та безпеки людства, тероризму та іншої протиправної діяльності, яка безпосередньо загрожує життєво важливим інтересам України.

У складі СБУ створено підрозділи розвідки, контррозвідки, захисту національної держави, боротьби з тероризмом, військової контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, спецпідрозділ «А»

Пріоритетними функціями Служби безпеки України зазначали неступні:

1. Державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав її громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб ,посягань з боку окремих організацій та осіб;

2. Запобігання, виявлення та викриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинності у сфері управління та економіки, інших протиправних дій, що безпосередньо загрожують життєво важливим інтересам України;

3. Розвідувально-аналітична діяльність зі сприянням керівництву України в реалізації зовнішньої і внутрішньої політики України, спрямована на державне будівництво ,зміцнення обороноздатності та економічного потенціалу, розширення міжнародного співробітництва, соціальний контроль;

4. Інформаційно-психологічний захист громадян України;

5. Інформаційна протидія політичній дезінформації, підривної політичній інформації.

Були прийняті інші закони, що регулюють діяльність СБУ, серед них: «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про боротьбу з тероризмом», «Про державну таємницю», «Про боротьбу з корупцією» та інші [1].

Перед тим як перейти до повноважень потрібно визначити систему СБУ: центральне управління Служби безпеки України; регіональні органи СБУ (обласні управління, районні, міжрайонні, міські підрозділи); Служба безпеки АРК; органи військової контррозвідки; військові формування; навчальні, науково-дослідні та інші заклади СБУ. Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України та її центрального апарату здійснює Голова Служби безпеки, який несе персональну відповідальність за виконання покладених на СБУ. Його

призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Президента. Голова призначає заступника за поданням Президента України.

Керівники відомств центрального уряду та керівники місцевих установ (регіональних управлінь Служби безпеки) призначаються Президентом за поданням Голови Служби Безпеки.[2]

Керівники місцевих органів Служби безпеки України призначаються на посади за погодженням з головами місцевих державних адміністрацій.

Служба безпеки України, її органи і співробітники при виконанні покладених на них завдань наділені такими повноваженнями:

вимагає від громадян і посадових осіб припинення злочинів і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень СБУ, перевірки документів, що посвідчують особу, обшуку осіб, їх майна та транспортних засобів у разі ризику втечі підозрюваних або втрати речових доказів;

подавати органам державного управління обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки;

Лише у разі безпосереднього висновку про злочин розслідування за законом покладено на Службу безпеки України;

Проведення гласних та негласних оперативно-розшукових заходів у порядку, встановленому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

Співпрацювати з громадянами України та іншими особами, у тому числі на договірних засадах, з дотриманням умов спонтанності та конфіденційності цих відносин;

Військовослужбовці Служби безпеки України направляються на штатні посади в інші установи, підприємства та організації для виконання окремих завдань з розвідки, контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинністю. В окремих випадках направлення військовослужбовців для роботи в установах, підприємствах і організаціях допускається з ініціативи керівників у порядку, встановленому Колегією Служби безпеки України.

Починаючи з 2014 року перед СБУ з'явилися нові виклики, причиною виникнення яких, стало напад з боку Росії. По сьогодні день служба безпеки України виконує багато важливих завдань. Одним із них є збір, аналіз та своєчасне реагування на інформацію, яка може загрожувати національній безпеці

Вони також здійснюють контррозвідувальну діяльність, спрямовану на виявлення та запобігання діяльності шпигунів і диверсантів

СБУ має відділ, відповідальний за внутрішню безпеку. Одним із головних завдань цього підрозділу є запобігання прямому проникненню іноземних спецслужб в українську розвідку. Постійно виявляються та блокуються агентурні майданчики, які вороги використовували для дестабілізації ситуації в Україні. СБУ також основну роботу проводить на звільнених територіях. На

додаток до стабілізаційних заходів, це включає документування расистських військових злочинів і судове переслідування винних.

Список використаних джерел

1. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення: *Видавничий дім «ПРОФЕСІОНАЛ»* URL: <https://jurkniga.ua/contents/sluzhba-bezpeki-ukraini-istoriya-suchasniy-stand-osnovni-normativni-akti-komentari-i-rozjasnennya.pdf>
2. Організація діяльності та повноваження Служби безпеки України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9290/>
3. Про Службу безпеки України: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
4. Національна академія внутрішніх справ кафедра досудового розслідування. Мультимедійний навчально-методичний посібник судові та правоохоронні органи України. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec9.html
5. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>

Ключові слова: служба безпеки, колегія, українська розвідка, розвідувально-аналітична діяльність, керівники місцевих установ.

Key words: security service, collegium, Ukrainian intelligence, intelligence and analytical activity, heads of local institutions.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Славцік Милана Станіславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Робота судової системи держави у воєнний час стала дуже актуальною темою для дискусій. Попри те, що порядок діяльності судів зазвичай закріплений в конституціях країн, існують численні прецеденти та практики роботи судів в ситуаціях надзвичайного характеру. Значними чинниками впливу на діяльність судів є безпеки суддів та всіх інших учасників процесу через причину окупації певних регіонів, масованих обстрілів, імовірних диверсій тощо. У міжнародному досвіді до переліку надзвичайних ситуацій належать:

надзвичайний стан, воєнний стан, стан облоги, стан суспільної небезпеки, стан війни, стан загрози, стан напруженості, стан готовності, стан оборони.

Незалежна Україна вперше в історії свого існування наклала воєнний стан у лютому 2022 року через початок відкритої повномасштабної військової агресії з боку РФ. Важливо зазначити те, що в період воєнного стану робота судів регулюється не виключно Конституцією України, а також Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо зміни підсудності судів». Провідними аспектами діяльності судів в українській державі під час воєнного стану стали факти того, що робота судів не може бути зупинена; першочерговою метою є безпека людей; всі судові установи повинні розробити плани збереження особових справ суддів і працівників; перелік судових справ, які необхідно евакуювати і знищити; місця, з яких такі файли будуть евакуйовані і питання їхнього переміщення; керівники судових установ повинні своєчасно відреагувати на необхідну законодавчу підтримку сталого функціонування судової системи [1].

Напочатку повномасштабної війни, в березні 2022 року, жоден суд в Україні не здійснював правосуддя, за винятком невідкладних питань. Деякі установи опинилися на окупованих територіях, частина з них була пошкоджена, в окремих випадках судді та працівники суду долучилися до лав Збройних Сил України або евакуювалися. Проте вже за місяць значна кількість судів запрацювало у новому «воєнному» форматі.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 містить певні особливості роботи судів, органів та установ системи правосуддя в умовах надзвичайної ситуації, а саме воєнного стану. Згідно з ст. 122 Закону № 389-VIII система правосуддя працює виключно на підставі, в межах окреслених повноважень, визначених Конституцією України, законами України та повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Фактично ця норма дублює ст. 19 Основного закону, зауважуючи, що в умовах воєнного стану не може бути жодних виключень. У свою чергу, ст. 26 цього ж закону підкреслює виключну роль судів у здійсненні правосуддя та забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, забороняє створення надзвичайних та особливих судів в умовах воєнного стану. Однак, Закон № 389-VIII допускає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може передбачатись змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів (ч. 3 ст. 26 вищезазначеного закону) [1; 3].

Таким чином, історія налічує певний напрацьований досвід функціонування судів у період воєнного часу. Практика, набута Україною з

початку російської агресії продемонструвала, що судова система будь-якої держави має бути готова до різних сценаріїв. Його центральні органи мають розробити протоколи оперативного реагування на зміни локації та формалізувати алгоритм роботи судів в умовах воєнного стану. Ці протоколи мають передбачати евакуацію судів, збереження та передачу судових матеріалів до інших судів, безпеку суддів та працівників суду. За українським досвідом, під час війни доцільно децентралізувати повноваження судового управління та акумулювати їх «на місцях», а саме надати такі повноваження головам конкретних судів, що дозволяє оперативно реагувати на ситуацію відповідно до змін умов і потреб. Судова система у воєнний час має бути гнучкою та уникати надмірного формалізму. Беззаперечним є факт необхідності злагодженої та оперативної комунікації з парламентом, який має швидко змінювати законодавчу базу для судочинства відповідно до етапу розвитку політичних подій [4].

Важливо зазначити, що сьогодні ми можемо констатувати єдність судової системи України і прагнення суддів та працівників суду діяти з максимальною відданістю для того, щоб у такий складний для держави період забезпечити народу доступ до правосуддя, спираючись безпосередньо на міжнародний досвід. Однак через перелік зовнішніх факторів, характерних для воєнного стану, судова система, в першу чергу, вимагає перебудови внутрішніх процесів відповідно до належних умов, що не будуть перешкоджати її цілісній діяльності.

Таким чином, подальша оптимізація та діджиталізація стануть гарантом налагодження безперервної роботи судів.

Список використаних джерел

1. Робота судів України в умовах воєнного стану. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu
2. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо зміни підсудності судів» № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2112-20>
4. Судова система України в умовах війни. 2022. URL: <https://areslex.com/novini/2229-sudova-systema-ukrainy-v-umovakh-viiny>

Ключові слова: судова діяльність, надзвичайний стан, діджиталізація судових процесів, міжнародний досвід.

Key words: judicial activity, state of emergency, digitization of court processes, international experience.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Слободянюк Ірина Русланівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Конституція України гарантує право кожного на правову допомогу із зазначенням того, що в окремих випадках вона може бути надана за кошти держави. В цілому, безоплатна правова допомога в цивільному судочинстві є важливою гарантією належного захисту порушених, оспорюваних або ж не визнаних прав. Особливого значення інститут безоплатної правової допомоги набуває в період дії правового режиму воєнного стану, що зумовлено воєнними діями, вимушеним переселенням громадян, погіршенням їх матеріального становища тощо.

Безоплатна правнича допомога являється одним із видів державних гарантій, які дозволяють створити рівні можливості для доступу до правосуддя. Важливим в даному аспекті є вторинна правова допомога, до складу якої

входять такі функції як складання процесуальних документів та власне здійснення представництва інтересів громадянина в суді.

Запровадження воєнного стану аж ніяк не обмежує право кожної особи на отримання безоплатної правової допомоги. Проте, гострим залишається питання про надання безоплатної правової допомоги внутрішньо переміщеним особам та особам, що постраждали від збройної агресії, військових дій тощо.

Спеціальним законом, який регулює особливості надання безоплатної правової допомоги є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу», та відповідно до якого право на безоплатну правничу допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу у випадках, передбачених цим Законом.

Якщо говорити про проблеми надання безоплатної правової допомоги у цивільному судочинстві то їх можна поділити на два рівні:

- рівень суб'єктів надання безоплатної правової допомоги;
- рівень об'єктів надання безоплатної правової допомоги.

Щодо рівня суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, то вони в першу чергу пов'язані із психологічним та безпековими чинниками, матеріально-технічною базою, нестачею кадрів тощо. Психологічний чинник пов'язаний з тим, що досить часто, окрім того, що людина потребує правової допомоги, виникають випадки, коли така особа потребує в першу чергу психологічної підтримки, внаслідок завданих війною травм. В цілому, війна негативно вплинула і на матеріально-технічне забезпечення, оскільки, значна частина інфраструктури, пов'язаної із діяльністю по безоплатній правовій допомозі, особливо в районах, наближених до зони бойових дій – пошкоджена або знищена. Також, спостерігається відтік кадрів у зв'язку з вступом суб'єктів надання правової допомоги до лав ЗСУ, їх пораненням або смертю, внутрішнім переміщенням або еміграцією. Усе це негативно впливає на рівень надання правової допомоги.

Щодо проблем на рівні об'єктів, то в першу чергу, ця проблема полягає у тому, що не усі люди, які потребують на безоплатну правову допомогу можуть її отримати. В першу чергу, це пов'язано із прогалинами у законодавстві. Так, наприклад, великою проблемою є відсутність норми, яка б дозволяла отримувати безоплатну правову допомогу, пов'язану із захистом своїх прав особам, які постраждали від збройної агресії, зокрема, особи, майно яких пошкоджено або знищено внаслідок збройної агресії, особи, члени сім'ї яких померли внаслідок збройної агресії або окупації тощо. Також, об'єктивні проблеми безоплатної правової допомоги полягають у низькому рівню

проінформованості населення у їх праві на отримання такої допомоги, мінімальний рівень її фінансування з боку держави тощо.

Шляхами для вирішення проблем, пов'язаних із наданням безоплатної правової допомоги, зокрема, у цивільному судочинстві є:

- збільшення рівня фінансування системи безоплатної правової допомоги;
- розширення інформаційної компанії, яка була б спрямована на роз'яснення населенню їх права на отримання безоплатної правової допомоги;
- вчинення заходів, спрямованих для залучення додаткових кадрів для роботи у системі безоплатної правової допомоги, зокрема, у місцях, наближених до зони бойових дій;
- реформування законодавства, що регулює особливості надання безоплатної правової допомоги, зокрема, розширення категорій осіб, які мають право на її отримання (зокрема, особи, що постраждали від збройної агресії);
- залучення громадськості для надання безоплатної правової допомоги (громадських організацій, юридичних клінік) тощо.

В цілому, вважаю, що система безоплатної правової допомоги та законодавство що регулює зазначений інститут не повністю адаптоване до умов війни, а тому, вважаю, що держава має вживати заходів для його розвитку, оскільки, це впливає не тільки на реалізацію права на професійну правничу допомогу, але й на забезпечення права на доступ до правосуддя в цілому.

Список використаних джерел

1. Дем'янчук В. А. Проблемні питання надання безоплатної правової допомоги в Україні в умовах воєнного стану / В. А. Дем'янчук, Н. З. Дерев'янко // Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). - Рівне : ВПНЗ "МЕРУ", 2023. - Ч 2. - С. 7-9.
2. Федіна Н., Кушнірук О. Поняття, механізми та форми реалізації прав людини на безоплатну правову допомогу в період воєнного стану:

матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Київ, 2022. С. 59-60.

Ключові слова: правова допомога, воєнний стан, права людини, безоплатна правнича допомога, система безоплатної правничої допомоги.

Key words: legal aid, martial law, human rights, free legal aid, system of free legal aid.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Бакаянова Н. М.

Слободянюк Ірина Русланівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІСЦЕ НАБУ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Корупція є серйозною загрозою для розвитку суспільства та економіки. Вона порушує принципи справедливості, рівності та законності, підриває довіру до державних інституцій та гальмує економічний розвиток. Корупційні практики можуть виявлятися в різних сферах, включаючи державну владу, сферу бізнесу, охорону здоров'я, освіту та інші. Корупційні дії можуть призводити до спотворення конкуренції, втрати бюджетних коштів, обмеження доступу до ресурсів для звичайних громадян та інших негативних наслідків.

Створення Національного антикорупційного бюро України (далі - НАБУ) було обумовлене необхідністю впровадження нової державної політики у сфері протидії корупції. До цього часу функції, пов'язані з боротьбою з корупцією, здійснювались різними державними інституціями, але такі дії часто були роздібненими та неефективними. Створення НАБУ спрямувалося на об'єднання цих функцій в одній автономній установі з метою забезпечення більш ефективної боротьби з корупцією. При цьому основними причинами створення цього органу є: виявлення корупційних правопорушень; проведення досудового розслідування та кримінального переслідування; фінансовий контроль; забезпечення відкритого доступу до інформації; запобігання конфліктам інтересів; співпраця з громадськістю.

О. Н. Ярмиш правильно вказує на те, що «створення спеціалізованого антикорупційного органу стає необхідним у випадку, коли існуючі структури або організаційні механізми не здатні ефективно впоратися з завданнями превентивної та репресивної боротьби з корупцією. Це може бути обумовлено низкою факторів, таких як недостатня координація між різними відомствами, відсутність необхідних повноважень чи ресурсів, а також можливими конфліктами інтересів» [1, с. 147].

Погляд М.І. Мельника відображає ключові проблеми, пов'язані з інституційною організацією антикорупційної діяльності в державі.

«Недосконалість чинного законодавства може призвести до розподілу відповідальності між різними відомствами, що може призвести до розкидання уваги та ресурсів та недостатньої координації дій у боротьбі з корупцією. В результаті, відсутність чіткої відповідальності може ускладнити ефективність антикорупційних заходів і знизити їхню результативність. Також, залежність від політичного керівництва може вплинути на незалежність та об'єктивність органів, які відповідають за боротьбу з корупцією. Відсутність достатньої автономії може призвести до того, що антикорупційні органи будуть піддані політичному тиску або маніпуляціям, що загрожує їхній незалежності та ефективності» [2, с. 24].

Погляд Н.В. Шинкаренка відображає необхідність не лише створення антикорупційних структур, але й важливість ретельного опрацювання їхніх організаційно-правових засад. Це означає, що ефективність антикорупційних органів залежить не лише від їхнього створення, але й від того, наскільки чітко визначено їхні повноваження, компетенція, процедури роботи та взаємодія з іншими органами влади. «Створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) є важливим кроком у боротьбі з корупцією в Україні, але успіх цієї структури залежить від того, наскільки вона впишеться у загальну державну політику з протидії корупції та як ефективно вона буде функціонувати на практиці» [3, с. 77].

В Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» зазначено, що боротьба з корупцією урядом України визнана як один з найважливіших факторів для досягнення сталого розвитку країни. Реформи в сфері протидії корупції спрямовані на покращення економічного клімату, забезпечення прозорості та ефективності державних установ, збільшення довіри до владних структур, що в свою чергу сприятиме залученню інвестицій, розвитку бізнесу та підвищенню якості життя громадян [4].

У процесі проведення реформ 16 квітня 2015 року Президентом України було створено НАБУ, яке стало важливим кроком у рамках антикорупційних реформ в Україні. НАБУ є державним правоохоронним органом, призначеним для боротьби з корупцією на різних рівнях влади та в різних сферах суспільства [5].

Слід зазначити, що НАБУ є ключовим правоохоронним органом, створеним для боротьби з корупцією в Україні. Основні функції НАБУ включають в себе: 1) правоохоронну функція: це виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень; 2) оперативно-розшукову діяльність: проведення оперативних заходів для виявлення корупційних діянь; 3) функцію досудового слідства: це здійснення досудових розслідувань у справах про корупційні правопорушення; 4) превентивну функція: це запобігання вчиненню

нових корупційних правопорушень через розроблення та впровадження превентивних заходів.

До допоміжних функцій НАБУ можуть входити такі аспекти, як зв'язки з громадськістю, управління персоналом, матеріальне забезпечення та здійснення юридичних дій, які підтримують роботу бюро [6, с. 144].

Створення НАБУ відображає важливий крок у напрямі забезпечення прав і свобод громадян, особливо в контексті запобігання та протидії корупції в Україні. НАБУ виступає провідною інституційною гарантією в цій сфері, виконуючи функції виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень. Реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією, включаючи створення НАБУ, є важливим етапом у розвитку державної політики. Ці кроки свідчать про зобов'язання уряду у боротьбі з цією проблемою та прагнення забезпечити права та свободи громадян. Крім того, ухвалення нових законів і міжнародне співробітництво у сфері протидії корупції підтверджують зростання уваги до цього питання на національному та міжнародному рівнях [7, с. 84].

В. Г. Козленко зазначає, що НАБУ функціонує як державний правоохоронний орган, спеціалізований на запобіганні, виявленні та припиненні корупційних правопорушень. Структурно НАБУ відноситься до органів, яким доручено забезпечувати національну безпеку, особливо щодо боротьби з корупцією, оскільки остання вважається однією з основних загроз національній безпеці [8, с. 133]. Такий підхід спрямований на запобігання та припинення корупційних правопорушень серед вищих посадових осіб, які мають значний вплив на прийняття рішень в державі та можуть використовувати свої повноваження для особистої вигоди, порушуючи закон та віддаючи перевагу особистим інтересам над інтересами суспільства.

Зі свого боку, О. Скомаров правильно визначає статус НАБУ як частину загального правового статусу спеціального органу правопорядку. Це означає, що «НАБУ має чітко визначені права, обов'язки та відповідальність у сфері запобігання, виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень. Як учасник відносин публічного управління, НАБУ виконує функції, пов'язані з забезпеченням правопорядку та боротьбою з корупцією в державі». Його місце у правоохоронній системі держави полягає в тому, що він спеціалізується на боротьбі з корупцією та має відповідні повноваження для проведення розслідувань і прийняття необхідних заходів щодо запобігання цьому явищу [9, с. 42].

Узагальнений міжнародний досвід підтверджує, що створення спеціалізованих антикорупційних органів має як позитивні, так і негативні сторони. Деякі переваги створення окремого антикорупційного органу, які відзначає О. Новіков: 1) спеціалізований антикорупційний орган може зосередити свої зусилля та ресурси на боротьбі з корупцією, що сприяє досягненню високого рівня професіоналізму та ефективності у цій сфері; 2) забезпечення високого рівня автономності сприяє тому, що антикорупційний

орган може діяти без неправомірних впливів, включаючи корупційні, забезпечуючи незалежність у своїй діяльності; 3) спеціалізований антикорупційний орган може здобути високий рівень довіри громадськості, якщо він успішно досягає своїх цілей та діє прозоро та ефективно; 4) новий антикорупційний орган має можливість почати свою діяльність з чистого аркуша, не обтяженого старими проблемами та корупційними впливами, що може полегшити його функціонування та досягнення поставлених цілей.

Створення спеціалізованого антикорупційного органу є доречним у державі, де корупція є поширеною і чинна система правоохоронних органів не може ефективно боротися з цим явищем. Орган зі спеціальними повноваженнями може мати переваги у формуванні ефективної стратегії та тактики боротьби з корупцією. Боротьба з корупцією є однією з найважливіших проблем сучасного українського суспільства, а підвищення рівня економічної свободи може стати важливим чинником у боротьбі з цим явищем. Важливо зазначити, що боротьба з корупцією в органах влади потребує комплексного підходу, а не лише збільшення винагороди за працю та відповідальності державних службовців і посадових осіб. Для ефективної боротьби з корупцією в органах влади необхідно впроваджувати комплексні заходи, які враховують різні аспекти цієї проблеми та спрямовані на створення системи, що працює на користь громадян та держави.

Список використаних джерел

1. Ярмиш О. Н., Мельник Р. С. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144–155.
2. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 40 с.
3. Шинкаренко Н.В. Національне антикорупційне бюро України як суб'єкт запобігання корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. №. 2(11). С. 74–77.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 грудня 2015 р. № 5/2015. URL. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
5. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. №1698-VII. URL. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
6. Коротич І.І. Функції Національного антикорупційного бюро України: поняття, зміст та сутність. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3-2. Том 3. С. 142–145. URL. http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03-2/part_3/36.pdf
7. Пилип Я.Ю. Національне антикорупційне бюро України як інституційна гарантія забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії

корупції. *Visegrad journal on human rights*. 2015. 3/2. С. 79–86. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_3_2/16.pdf

8. Козленко В. Г. Адміністративно-правові основи діяльності Національного антикорупційного бюро України : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 209 с.

9. Скомаров О.В. Адміністративно-правові основи діяльності Національного антикорупційного бюро України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2017. 214 с.

10. Новіков О. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 52–57.

Ключові слова: правоохоронні органи, корупція, боротьба з корупцією, НАБУ.

Key words: law enforcement agencies, corruption, fight against corruption, NABU.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Соболев Олександр Антонович

студент 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ У СУДОВИХ ОРГАНАХ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Надзвичайно складні умови, в яких ми зараз живемо, дають додаткову можливість провести своєрідну перевірку того, чи діють ті нові принципи, які були закладені в роботі КС. За словами Лариси Рогач, перше питання, яке постало, – чи буде функціонувати судова система в цілому. На її думку, на сучасному етапі це питання не стоїть і, тим більше, є розуміння того, що робота судів – це утвердження суверенітету держави та його реалізація на всій території України. [1, 870]

Не менш важливим і актуальним у воєнний час є питання безпеки та доступу до правосуддя, що передбачає належне повідомлення сторін судового процесу про час і місце розгляду справи та хід розгляду справи. [2 с. 60-63]

Безпека відвідувачів та працівників суду під час їх перебування в суді є пріоритетом. У даному контексті було відзначено Ларисою Рогач, що зараз інтенсивно використовується можливість проведення судових засідань у дистанційному форматі. Кількість таких випадків постійно збільшується. Кількість випадків дистанційного розгляду справ поступово зростає. Зокрема, у 2022 році Касаційний господарський суд, що входить до складу Верховного Суду, розглянув на 26% більше справ у режимі відеоконференції, ніж у 2021

році. За станом на 19 грудня 2023 року цей показник зрос до 34%. « Ми використовуємо всі доступні технології, щоб бути незалежними від питань логістики та дати можливість сторонам безпечно брати участь у судовому засіданні », – підкреслила Лариса Рогач. [3, 63-68].

Відповідно до висловлення голови Комітету Верховної Ради з правової політики, Дениса Маслова, російська військова агресія збільшила попит на цифровізацію судової системи, яка має зробити правосуддя зручним, швидким, безпечним та зменшити корупційні ризики.

Реалізація цього процесу, який давно обговорюється на різних рівнях, але просувається дуже повільно, стала нагальною потребою сучасності, і цей процес отримав підтримку від міжнародних партнерів та Міністерства цифрової трансформації, що вже провели технічний аудит, планується функціональний аудит діючих цифрових механізмів. Після завершення аналізу наступним кроком стане створення технічного завдання на розробку нової системи цифровізації. Денис Маслов закликав юридичну та бізнес-спільноту зайняти активну позицію та допомогти державі створити максимально ефективний функціонал електронної системи, адже всі учасники судової системи – від працівників суду до представників приватного сектору та громадян бенефіціарів змін.

Пан Маслов також прокоментував поточні ініціативи, спрямовані на підвищення якості судового процесу, такі як удосконалення дисциплінарної функції Вищої ради юстиції, посилення судового контролю за виконанням судових рішень, підвищення якості правової освіти тощо.

Член Вищої ради юстиції Олександр Сасевич, проводячи аналогії з бізнес-структурами, наголосив, що судова система тривалий час функціонувала без «управління з кадрів», тобто без Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС). , З від 22 лютого 2022 року до 12 січня 2023 року Вища рада правосуддя перебувала в недієздатному стані. У такій ситуації отримання позитивної оцінки діяльності є підтвердженням високого рівня кваліфікації суддів та значного потенціалу системи в цілому. [4, 50-59].

На сьогодні вже працюють Вища рада юстиції та Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Олександр Сасевич зазначає, що обидві структури працюють у високому темпі та в режимі максимальної відкритості (онлайн-засідання, поіменні голосування тощо), намагаючись якомога швидше забезпечити життєздатність судової системи. Зокрема, ключовими поточними завданнями Вищої ради юстиції є подолання кадрового голоду в суддівському корпусі (у тому числі шляхом залучення кандидатів із резерву), а також відновлення та вдосконалення функції дисциплінарної відповідальності суддів. Олександр Сасевич вказав на доцільність аналізування витрат на судочинство

через розгляд справ, які можуть бути вирішені на рівні законотворчості, замість проведення численних судових процесів та інших заходів.

Шляхи забезпечення високого рівня довіри суспільства до правосуддя в Україні можуть варіюватися від радикального перегляду системи до формування позиції, що недовіра громадянського суспільства до судів не є достатньою причиною для їхнього радикального перегляду через кризу в судовій владі. Варто зазначити, що ця криза, частково, була спровокована реформою у сфері суддівського управління. Суттєвим стимулом для реформування судових органів став Указ Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019, який визначив основне завдання Комісії з питань правової реформи – сприяти подальшому розвитку правової системи країни на засадах конституційного права та пріоритету прав і свобод людини з урахуванням міжнародних зобов'язань України. Для вирішення актуальних питань у сфері діяльності судових органів, включаючи господарські суди, важливо вдосконалити процедури добору суддів, проходження кваліфікаційної оцінки, та вирішити проблеми, пов'язані з розглядом дисциплінарних скарг. Все це привело до розробки законопроекту щодо внесення змін до деяких законів України, що стосуються діяльності судових органів, таких як "Про судоустрій і статус суддів", "Про очищення влади" та "Про Вищу раду правосуддя", від 29 серпня 2019 року, № 1008. В цілому, покращення організаційної діяльності господарських судів можливе шляхом підвищення ефективності співпраці між учасниками процесу у прийнятті управлінських рішень, включаючи розробку нормативно-правових актів, управління кадрами, забезпечення інформаційно-технічними засобами, та відеозапису судових процесів, при цьому підвищуючи ефективність контролю з боку ДСА України та Вищої ради правосуддя. Для досягнення високих результатів взаємодії потрібно вдосконалювати законодавство та управлінські підходи організаційної діяльності судів, включаючи господарські. Для подальшого визначення напрямків удосконалення організаційної діяльності господарських судів, ми можемо звернутися до нормативного регулювання діяльності апаратів господарських судів. Це регулювання базується на відповідному Положенні про апарат суду, що було розроблене на основі Типового положення про апарат суду, затвердженого наказом ДСА України від 8 лютого 2019 року № 131. У цьому Положенні визначено порядок організації роботи апарату місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого судів, яке є обов'язковою правовою основою для організаційної діяльності апаратів та створення умов для ефективного здійснення правосуддя. Це підтверджує також частина 2 статті 155 Закону України "Про судоустрій і статус суддів". [5, 62-70].

Удосконалення організації роботи у судових органах судоустрою України є невід'ємною складовою процесу судової реформи в країні. Здійснення судочинства на високому рівні компетентності, ефективності та прозорості є важливим для забезпечення правосуддя та довіри громадян до судової

системи. Актуальні питання удосконалення включають забезпечення незалежності суддів, вдосконалення процедур судочинства, підвищення прозорості та відкритості, удосконалення кадрової політики, використання сучасних технологій, боротьбу з корупцією, підвищення якості судових рішень та розширення міжнародної співпраці. Розв'язання цих питань сприятиме покращенню судової системи, що відобразиться на загальному стані правової держави та забезпечить ефективний захист прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 7 квітня 2014 року № 1188-VII // Верховна Рада України. – 2014. – № 23. – ст. 870
2. Щерблюк О.В. Процедура ліквідації суду в Україні. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали міжнародної науково – практичної конференції (м. Одеса, Україна 17-18 січня 2020 р.) – Одеса «Причорноморська фундація права», 2020 с.60-63
3. Зелінська Я. С. Юридична природа категорії зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Актуальні проблеми держави та права. 2021. Вип. 91. С. 63-68. URL:<https://hdl.handle.net/11300/15643>
4. Заборовський В.В., Стойка А.В. Зловживання цивільними процесуальними правами як форма процесуальної відповідальності: суть та

доцільність. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2018. Вип. 49. Том 1 с.. 50-59

5. Штефан А.С. Зловживання цивільними процесуальними правами як процесуальний юридичний факт. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 2. С. 62–70.

Ключові слова: судова система, правосуддя, технології, цифровізація, корупційні ризики, судовий контроль, правова освіта, громадяни.

Key words: judicial system, justice, technology, digitalization, corruption risks, judicial control, legal education, citizens.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Соловійова Дар'я Денисівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Згідно зі ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Йому доручено розгляд питань, що стосуються відповідності законів та інших правових актів Конституції України, а також офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Для підтвердження своїх правових позицій, які є джерелом права для всіх галузей, КСУ ґрунтується на принципах конституційного судочинства. Без їх практичного застосування неможливо ухвалити будь-яке рішення Суду. Його діяльність базується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повноти та всебічності розгляду справ, а також обґрунтованості прийнятих рішень. Ці принципи також відображені у законодавстві та Регламенті Конституційного Суду України.

Сам Конституційний Суд України вніс значний внесок у розуміння цих принципів, розвинувши їх у власних правових позиціях. Деякі автори вважають, що перелік принципів діяльності КСУ може бути розширений, наприклад, принципом обов'язковості рішень і висновків Суду. Такі принципи, як законність, мова конституційного провадження та усність розгляду, виводяться з основних засад судочинства, проте кожен з них має особливий сенс у контексті конституційного судочинства. Питання віднесення основних засад судочинства до принципів діяльності КСУ вимагає подальших досліджень та обговорень. У даній тезі зосередимось на принципах діяльності Суду, які визначені в статуті. У

Регламенті Конституційного Суду України чітко визначено, що всі справи розглядаються та рішення приймаються колегіально.

Принцип рівноправності суддів КСУ виявляється у декількох аспектах. Кожен суддя має однаковий обсяг прав та повноважень, незалежно від свого посадового статусу у суді. Процесуальна рівноправність гарантується на всіх етапах судового провадження.

Надання суддям КСУ права висловлювати індивідуальну думку у письмовій формі, що додається до рішення чи висновку, є особливим проявом принципу рівноправності.

Принцип гласності судового процесу забезпечується відповідно до положень Конституції України, що передбачає повне фіксування судових процедур технічними засобами.

Для забезпечення принципу гласності у конституційному судочинстві застосовуються різні методи, зокрема, встановлення режиму розгляду справи та оголошення рішень на пленарних засіданнях.

Повний і всебічний розгляд справ забезпечується через залучення необхідних документів та експертів, а також право викликати свідків та представників органів влади для об'єктивного розгляду справи.

Список використаних джерел

1. Про конституційний суд України: Закон України URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

2. Окрема думка судді Конституційного Суду Кампа В. М. стосовно основних принципів діяльності Конституційного суду України: Структурний вимір: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63780/19-Kampo.pdf?sequence=1>

Ключові слова: Конституційний Суд України, конституційне судочинство, принципи діяльності Конституційного Суду України

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, constitutional judiciary, principles of activity of the Constitutional Court of Ukraine

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Сорочан Анна Віталіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ

Проблема ототожнення адвоката з клієнтом - це явище, коли адвокат у процесі взаємодії з клієнтом перестає зберігати необхідну професійну дистанцію і починає відчувати себе занадто залученим або співчутливим до

проблеми свого клієнта. Це може виявитися у відсутності об'єктивного оцінювання ситуації, перекресленні етичних меж та навіть у сприйнятті інтересів клієнта як власних. Ототожнення адвоката з клієнтом може виникати з різних причин, таких як емоційне співпереживання, прагнення до успіху у справі або побоювання не відповісти очікуванням клієнта.

Проблема ототожнення адвоката з клієнтом є актуальною в сучасному правовому середовищі, де необхідність ефективного захисту прав та інтересів клієнтів постійно зростає. Вона відображає складність взаємодії між адвокатом і клієнтом, а також вимоги до професійної поведінки та етичності у сфері права. Дослідження цієї проблеми може сприяти поліпшенню якості надання правових послуг, забезпечити захист прав індивіда та зміцнити довіру до правової системи загалом. У цьому контексті важливо проаналізувати причини виникнення проблеми, її негативні наслідки та розробити стратегії запобігання та вирішення.

Спочатку слід зазначити, що відповідно до статті 23 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" чітко заборонено ототожнення адвоката з клієнтом. Органи державної влади не мають права втручатися у діяльність адвоката та повинні поважати його право на захист інтересів клієнта у будь-якому судовому процесі. Вони також зобов'язані утриматися від асоціації адвокатів зі злочинами, політичними переконаннями або іншими справами їх клієнтів[4].

Проблема ототожнення адвоката з клієнтом порушена і в Основному Законі, а саме в статті 64: «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»[1]. Тобто, жодна особа, незалежно від того, чи є вона громадянином, чи державним органом, не може перешкоджати доступу до правової допомоги.

Адвокати мають утримуватися від ідентифікації з клієнтами та їхніми справами у контексті виконання своїх професійних обов'язків. Водночас, адвокат має право на кримінальний і цивільний імунітет від переслідування за заяви, що стосуються справи, зроблені у письмовій або усній формі під час виконання свого обов'язку з великим сумлінням і при здійсненні своїх професійних обов'язків у суді.

До того ж слід зазначити про Рішення РАУ №35 від 18.06.2020 року «Про неприпустимість ототожнення адвоката з клієнтом», відповідно до якого «є неприпустимим ототожнення адвоката з клієнтом у публічних закликах політиків та/або будь-яких інших осіб, які дискредитують інститут адвокатури, містять грубі порушення вимог Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», суперечать міжнародним стандартам незалежності адвокатської професії в демократичній правовій державі, порушують гарантії незалежності

адвокатської діяльності, гарантії кожного на правничу професійну допомогу та доступ до правосуддя»[2].

Рада адвокатів України наголошує на неприпустимості ідентифікації адвоката як учасника злочинного угруповання разом із своїм клієнтом. Таке ототожнення не може стати поширеною практикою серед суддів та правоохоронних органів. З метою врегулювання цієї проблеми Рада адвокатів України ухвалила роз'яснення заборони ототожнення адвоката з клієнтом, використавши правовий аналіз Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України та думку Голови Комітету з питань безоплатної правової допомоги Національної асоціації адвокатів України Олександра Дроздова з питань втручання правоохоронних органів у професійні права адвоката, зокрема, шляхом ототожнення його з клієнтом.

Таким чином, з одного боку, заборона ототожнення адвоката з клієнтом є ключовим принципом у правовій сфері. Відповідно до законодавства України, державні органи не мають права втручатися у роботу адвоката та асоціювати його зі злочинами, політичними переконаннями або будь-якими іншими справами його клієнтів. Це забезпечує незалежність професійної діяльності адвоката та гарантує захист прав його клієнтів. З іншого, держава має приймати заходи для запобігання такому ототожненню та притягати осіб, винних у цьому, до відповідальності.

Про цю гарантію зазначено і в міжнародному законодавстві. Так, відповідно до Основних положень про роль адвокатів, прийнятими 1990 р., «адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами та їх справами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків»[3].

Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що ототожнення адвоката з клієнтом може виникати з кількох причин, що співпрацюють із психологічними, емоційними та соціальними факторами. Однією з таких причин є схильність адвоката до емпатії. Працюючи над справою свого клієнта, адвокат може відчувати схильність до співчуття та розуміння ситуації, з якою зіткнувся клієнт. Це може вплинути на його здатність залишатися об'єктивним та зберігати професійну дистанцію.

Крім того, нерідко адвокат відчуває прагнення до успіху у справі, що може призвести до того, що він починає ототожнювати себе з інтересами та цілями клієнта. Бажання досягти перемоги у справі може породжувати схильність до співпереживання і навіть упевненість у власній правоті, незважаючи на об'єктивні обставини.

Також, соціальний контекст може грати значну роль у формуванні ототожнення адвоката з клієнтом. Наприклад, якщо адвокат і клієнт мають

спільні соціальні, політичні чи культурні погляди, це може сприяти виникненню емоційної спільності, що ускладнює збереження професійної об'єктивності.

Підсумовуючи, можна зазначити, що проблема ототожнення адвоката з клієнтом є серйозною та актуальною у сучасній правовій практиці. Вона може виникати з різних причин, включаючи емоційні та соціокультурні фактори. Однак важливо зазначити, що згідно з українським законодавством, таке ототожнення є недопустимим, оскільки порушує принципи професійної незалежності адвоката та порушує права клієнтів. Держава повинна приймати ефективні заходи для запобігання цьому явищу та притягати винних до відповідальності. Шляхом дотримання встановлених етичних норм та забезпеченням належної професійної підготовки адвокатів можна забезпечити збереження незалежності їх діяльності та ефективний захист прав індивідів. Розуміння та усунення причин ототожнення адвоката з клієнтом є важливим кроком у поліпшенні якості правосуддя та підвищенні довіри до правової системи.

Список використаних джерел

1) Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 25.03.2024).

2) Заборона ототожнення адвокатів з клієнтами через призму рішень Ради адвокатів України: адвокат Ганна Лазарчук | ADVOKAT POST. *ADVOKAT POST*. URL: <https://advokatpost.com/zaborona-ototozhnennia-advokativ-z->

kliientamy-cherez-pryzmu-rishen-rady-advokativ-ukrainy-advokat-hanna-lazarchuk/ (дата звернення: 25.03.2024).

3) Основні положення про роль адвокатів : Положення Орг. Об'єдн. Націй від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 25.03.2024).

4) Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI : станом на 3 серп. 2023р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 25.03.2024).

Ключові слова: адвокат, гарантії адвоката, клієнт, ототожнення.

Key words: lawyer, lawyer's guarantees, client, identification.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Ткач Антон Ігорович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

Прокуратура України виконує важливі функції захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави. У здійсненні своїх завдань вона спирається на міжнародне співробітництво та дотримання чинного законодавства.

Прокуратура України створює єдину систему, що відповідно до закону виконує встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Прокуратура здійснює міжнародне співробітництво з метою виконання своїх функцій. Функції, які не передбачені Конституцією України, не можуть бути покладені на прокуратуру. Відповідно до статті 131-1 Конституції України (в редакції Закону України № 1401-VIII від 02.06.2016) до основних аспектів діяльності прокуратури відносять:

- підтримка державного обвинувачення в суді;
- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, а також у відповідності з цивільним процесуальним кодексом України;
- нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство;
- нагляд за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян [1].

Згідно з Законом, структура прокуратури України включає чотири ланки: Генеральну прокуратуру, регіональні прокуратури, місцеві прокуратури та

військові прокуратури. З часом утворено спеціалізовані прокуратури, зокрема Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру у 2015 році. Однак, у 2019 році система органів прокуратури стала триланковою, включаючи Офіс Генерального прокурора, обласні та окружні прокуратури.

Атестації прокурорів проводилися у різні періоди: конкурси 2015 року переважно стосувалися місцевих прокуратур та принесли невелику кількість нових працівників; атестація 2019 року призвела до звільнення значної кількості прокурорів. Судові процеси щодо поновлення звільнених прокурорів на посадах тривають і досі, а Конституційний Суд України висловив свою думку, назвавши частину атестації 2019 року не відповідною Конституції.

Посада Генерального прокурора є політично нейтральною з юридичної точки зору, проте має політичний порядок призначення та звільнення. Відсутність конкурсних засад у призначенні та відповідності до професійного корпусу, а також можливість звільнення шляхом простої більшості голосів у парламенті шляхом висловлення недовіри не сприяє політичній незалежності цієї посади [4].

Звільнення прокурорів, зокрема Генерального прокурора, після Революції Гідності були здійснені саме Парламентом шляхом політичного висловлення недовіри. Це стосується таких осіб, як Ярема (2015), Шокін (2016), Луценко (2019 – хоча він подав заяву про відставку, проте його призначення також було скасоване), Рябошапка (2020), та Венедіктова (2022). На цього чинним Генеральним прокурором України є Костін Андрій Євгенович [3].

До цього часу серед політичних сил і суспільства посада Генерального прокурора сприймається як політична, а процесуальні повноваження щодо окремих суб'єктів, наприклад, заміна депутатської недоторканності спеціальним порядком розслідування з санкціонуванням слідчих та процесуальних дій Генеральним прокурором, лише посилює цей сприйняття.

Міжнародне співробітництво Генеральної Прокуратури під час кримінального провадження може включати ряд аспектів, адже Генеральна прокуратура співпрацює з іншими країнами на основі укладених міжнародних договорів, які регулюють взаємодію у кримінальних справах. Ці договори можуть включати положення про екстрадицію, взаємну правову допомогу, обмін інформацією тощо. Також Генеральна Прокуратура може брати участь у створенні спільних слідчих груп разом із прокуратурою інших країн для спільного розслідування кримінальних справ з міжнародним наглядом, особливо в контексті військових злочинів, що здійснює Росія на території України. Відповідно Генеральна прокуратура може звертатися до інших країн або міжнародних організацій (Міжнародна організація прокурорів; Консультативна рада Європейських прокурорів (CCPE); Рада Європи; Євроюст;

Міжнародний кримінальний суд) для отримання правової допомоги в розслідуванні кримінальних справ або зібранні доказів [2].

Отже, незважаючи на складні виклики та внутрішні перетворення, Прокуратура України продовжує свою діяльність, спираючись на принципи правової держави та міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII (Чинний). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T141697?an=1>
2. Міжнародне співробітництво. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/mizhнародne-spivrobotnictvo>
3. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/kerivnictvo>
4. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-prokuraturi-v-ukrayini-pidbivaemo-pidsumki-zroblenogo-ta-vidpovidaemo-na-zapitannya-kudi-ruh.html>

Ключові слова: Прокуратура України, міжнародне співробітництво, законодавство, функції, реформи, правова допомога, прокурор.

Key words: Prosecutor's Office of Ukraine, international cooperation, legislation, functions, reforms, legal aid, prosecutor.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Ткачук Ілона Ігорівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стерпул Наталія Олександрівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЛУЖБА ДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНСПЕКТОРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ СУДДІВ УКРАЇНИ

Відповідальність суддів за порушення дисципліни є ключовою умовою для того, аби вони належним чином виконували свої обов'язки і забезпечували вирішення судових справ професійно.

Для забезпечення оперативного розгляду судових справ, підвищення продуктивності судової системи та запобігання розгляду справ, які не мають достатніх підстав чи обґрунтувань, Законом України "Про судоустрій і статус

суддів" було встановлено функціонування інспекторської служби при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України [4].

Згідно з статтею 27 Закону України "Про Вищу раду правосуддя", у складі секретаріату Вищої ради правосуддя функціонує самостійний структурний відділ - служба дисциплінарних інспекторів. Цей відділ створено з метою виконання завдань Вищої ради правосуддя у сфері проведення дисциплінарних розслідувань щодо суддів, працюючи на основі принципу своєї функціональної незалежності від самої Ради [1].

В складі Вищої ради правосуддя передбачено створення Служби дисциплінарних інспекторів. Їхніми основними завданнями є здійснення первинної перевірки дисциплінарних звернень проти суддів, розробка проектів постанов та рішень для Дисциплінарної палати та Вищої ради правосуддя в рамках дисциплінарних процедур щодо суддів.

В терміни з 22 лютого 2022 року до 12 січня 2023 року Вища рада правосуддя не мала повних повноважень через те, що кількість її членів була меншою за 15 осіб.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії проти України, на території нашої країни було введено воєнний стан [6].

Це призвело до перегляду процедури відбору на державну службу. Згідно з Законом України «Про Вищу раду правосуддя», дисциплінарні інспектори вважаються державними службовцями і їх призначення на посади відбувається через конкурсний відбір, організований відповідно до Закону України «Про державну службу».

Це стало причиною оновлення процедур вступу на державну службу. Згідно із Законом України "Про Вищу раду правосуддя", особи, які обіймають посаду дисциплінарних інспекторів, вважаються як державні службовці. Їх вибір та призначення на ці посади здійснюється шляхом проведення конкурсу, який проводиться у відповідності до діючих законодавчих вимог у сфері державної служби [1].

Одночасно, стаття 10 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" встановлює, що протягом часу дії воєнного стану призначення на посади у державній службі відбувається без проведення конкурсу, на основі подання заяви. По закінченню воєнного стану, такі працівники можуть залишатися на своїх посадах до одного року. Після цього терміну необхідно провести конкурс для призначення на посади [3].

За думкою А.Б. Маслової, виключення конкурсного відбору при формуванні Служби дисциплінарних інспекторів у Вищій раді правосуддя є неприпустимим, оскільки це підриває довіру до служби з боку професійної спільноти та громадськості, а також шкодить прозорості і відкритості процесу. Крім того, вона вважає, що призначення на посади терміном на період воєнного стану і на один рік після його скасування не є дієвим способом забезпечення

штату дисциплінарних інспекторів і лише створює додаткові організаційні проблеми, адже у майбутньому все одно знадобиться провести конкурс для заміщення цих вакансій.

Служба інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України складається з осіб з вищою юридичною освітою та більш ніж п'ятирічним досвідом у юриспруденції. Внаслідок недавніх поправок до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», були уточнені права та обов'язки інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів, що відіграє важливу роль у належному проведенні дисциплінарних процедур щодо судді [5].

Згідно зі статтею 14 Закону України "Про державну службу", на інспекторів можуть накладатися такі дисциплінарні санкції: як догана, відсторонення від посади, попередження щодо невідповідності службовим обов'язкам; а також можливе утримання від підвищення на черговий ранг або призначення на вищу посаду протягом до одного року. [2]

Отже, можемо дійти до висновку, що через повномасштабне вторгнення в Україні, довелось швидко змінювати положення деяких законів та спосіб роботи, особливо в державному управлінні та в судах. Тепер деякі посади можна зайняти без конкурсу, що показує готовність країни швидко реагувати на виклики. Але разом з цим виникає необхідність прозорості та справедливості у цих процесах, аби зберегти довіру народу. Важливою частиною цього є служба інспекторів, яка контролює роботу суддів, з метою належного виконання їхніх професійних обов'язків. Забезпечення адекватного механізму відбору та

призначення таких інспекторів є критичним для відновлення та підтримки принципів справедливості та прозорості в правосудді.

Список використаних джерел

1. Про вищу раду правосуддя: Закон України від 2017 року. URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
2. Про державну службу: Закон України від 2015 року. URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 2015 року *Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250* URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року. URL, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
5. Логвиненко М.І., Юрковський Ю.О. Правовий статус інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [Текст] / М.І. Логвиненко, Ю.О. Юрковський. *Європейські перспективи*. № 3. 2015. С. 32-35.
6. Маслова А. Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СЛУЖБИ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНСПЕКТОРІВ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ / А. Б. Маслова.. *Правова позиція*, № 1 (38), 2023 2023. С.38-42

Ключові слова: Служба дисциплінарних інспекторів Вищої кваліфікаційної ради України, Вища рада правосуддя, державна служба, дисциплінарна відповідальність.

Key words: Service of Disciplinary Inspectors of the High Qualification Council of Ukraine, High Council of Justice, civil service, disciplinary liability.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л. П.

Тодощак Володимир Олегович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування судової системи в демократичній державі значною мірою залежить від авторитету та неупередженості вищих судових інстанцій. Як зазначено в Законі України "Про судоустрій і статус суддів", Верховний Суд (далі - ВС) є найвищим судом у системі судоустрою, який забезпечує сталість та єдність судової практики [1]. Конституційний Суд України (далі - КСУ) як єдиний орган конституційної юрисдикції вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції, здійснює її офіційне тлумачення.

Особливе значення у діяльності цих судових органів відводиться їхнім Головам, чії повноваження, порядок призначення та перебування на посаді

визначаються законодавством. Правовий статус Голови Верховного Суду та Голови Конституційного Суду є гарантією належного виконання ними своїх обов'язків, збереження незалежності та неупередженості судової влади.

Правовий статус у юридичному розумінні - це цілісна правова конструкція, що комплексно визначає місце суб'єкта в системі правовідносин шляхом закріплення його правосуб'єктності, системи прав, юридичних обов'язків, гарантій їх реалізації, а також відповідальності за невиконання обов'язків.

Правовий статус встановлюється нормами законодавства і є невід'ємною складовою правового положення суб'єкта в державно-правовій сфері. Він охоплює як загальні права та обов'язки, притаманні певним категоріям суб'єктів (громадяни, юридичні особи, державні органи тощо), так і спеціальні, що впливають із особливостей їхнього правового становища та компетенції.

Дослідження особливостей правового статусу керівників вищих судових інстанцій є важливим з огляду на їхню роль у забезпеченні єдності судової практики, захисті конституційних прав і свобод громадян, а також утвердженні авторитету судової влади в Україні. Від належного врегулювання цих питань залежить ефективність функціонування судової системи в цілому.

Голова Верховного Суду очолює найвищу судову інстанцію в системі судоустрою України. Як зазначає В.В. Городовенко, "Голова Верховного Суду займає ключову позицію в організації діяльності всієї судової системи" [2, с.179]. Згідно із Законом "Про судоустрій і статус суддів", він обирається на посаду зборами суддів Верховного Суду зі свого складу строком на 4 роки. Кандидат повинен мати значний досвід суддівської діяльності, високі професійні та морально-ділові якості.

Голова Верховного Суду представляє цей орган як вищу судову інстанцію, здійснює організаційне керівництво його діяльністю, головує на Пленумі Верховного Суду. Йому допомагають заступники, кількість яких встановлюється Пленумом.

На відміну від Голови ВС, Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні зі складу суддів КСУ шляхом таємного голосування і лише на один трирічний термін. Як зазначають науковці, "періодична змінюваність керівництва КСУ має забезпечувати неупередженість та об'єктивність у його діяльності" [3]. Окрім головування на засіданнях КСУ, Голова здійснює й інші повноваження, передбачені відповідним законом. Вимоги до кандидата досить високі - громадянство України, досягнення 40-річного віку, вища юридична освіта і 15-річний стаж роботи у правовій сфері.

Незважаючи на те, що Голови цих двох найвищих судових органів очолюють різні за функціями та повноваженнями інституції, зазначає В.Є.Скомороха, їхній правовий статус має низку спільних рис. Передусім, це високі кваліфікаційні вимоги до кандидатів на ці посади, що пояснюється

важливістю та відповідальністю покладених на них обов'язків. Як Голова Верховного Суду, так і Голова Конституційного Суду повинні мати тривалий досвід роботи у сфері права, бездоганну професійну репутацію та моральні якості [3, с. 121].

Іншою спільною рисою є чітко визначений у законодавстві порядок їх обрання/призначення, що є запорукою легітимності, відкритості та прозорості цього процесу. Строки повноважень як Голови ВС, так і КСУ також фіксовані законом, що унеможливорює безстрокове перебування на цих посадах та сприяє оновленню керівництва вищих судових інстанцій.

Проте, незважаючи на ці спільні риси, правовий статус Голів ВС та КСУ має суттєві відмінності. По-перше, істотно різниться сам порядок їх обрання - Голову ВС обирають збори суддів Верховного Суду, а Голову КСУ - Пленум Конституційного Суду шляхом таємного голосування. Різними є також строки повноважень - 4 роки для Голови ВС та 3 роки для Голови КСУ. Така відмінність пов'язана із специфікою діяльності цих органів та бажанням забезпечити періодичну змінюваність керівництва КСУ для уникнення ризиків упередженості.

Як зазначає В.В. Городовенко, суттєво відрізняються й повноваження Голів ВС та КСУ, що впливають з особливостей функцій та компетенції очолюваних ними органів. Якщо Голова ВС здійснює в основному організаційно-розпорядчі функції з управління цією судовою установою, то повноваження Голови КСУ пов'язані насамперед з організацією роботи єдиного органу конституційної юрисдикції [2, с.212].

Нарешті, ще однією відмінністю є можливість переобрання на посаду - Голову КСУ обирають лише на один строк і він не може бути призначений повторно, тоді як Голова ВС таких обмежень не має.

Отже, порівняльний аналіз правового статусу Голів Верховного Суду та Конституційного Суду України демонструє їх спільні риси, які впливають із загальних принципів організації судової влади. Разом з тим, наявні суттєві

відмінності, зумовлені специфікою діяльності та завданнями очолюваних ними Верховного суду та Конституційного Суду України.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
2. Городовенко В.В. Проблеми становлення інституту конституційної юстиції в Україні. Х.: *Право*, 2018. 512 с.
3. Скомороха В.Є. Конституційний Суд України в інституційній системі судової влади. *Вісник Конституційного Суду України*. 2констит 019. №2. С.121-132.

Ключові слова: Верховний Суд, Конституційний Суд України, Голова, Правовий статус, Повноваження, Призначення, Судова система, Незалежність, Неупередженість, Конституція, Судова практика, Законодавство, Правовідносини, Обов'язки, Гарантії.

Key words: Supreme Court, Constitutional Court of Ukraine, Head, Legal status, Powers, Appointment, Judicial system, Independence, Impartiality, Constitution, Judicial practice, Legislation, Legal relations, Duties, Guarantees.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Тростенюк Ольга В'ячеславівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДДІВ ЧЕРЕЗ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ТА ПІДТРИМКИ

Міжнародні стандарти прав людини неодноразово підкреслюють важливість такого права людини як право на справедливий суд. Зокрема, ст. 6 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 року встановлює: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом...». Україна є державою-членом Ради Європи і визнала для себе обов'язковими положення Конвенції, відповідно і визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Втім, більшість скарг проти України стосувалися і продовжують стосуватись наразі, здебільшого, саме порушення нею міжнародних зобов'язань за ст. 6 Конвенції [1].

Ст. 127 Конституції України проголошує, що правосуддя в Україні здійснюють виключно судді. Як можна зрозуміти, відправлення правосуддя є надзвичайно важливим для стану дотримання прав людини. Відповідно від якості суддівського корпусу безпосередньо залежить правове положення людини в громадянському суспільстві конкретної держави. З цієї причини

законодавство кожної демократичної країни встановлює до суддів суворі вимоги. При цьому не лише професійні, а і особистісні.

Так, ч. 3 ст. 127 Конституції встановлює: «На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді». Дана конституційна вимога знайшла своє відображення і в ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, що затверджені рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 03.11.2016 року № 143/зп-16, розрізняють три види компетентності: професійну, особисту і соціальну.

Щодо доктринальних положень, то професійна компетентність суддів видається малодослідженою правовою категорією. В правовій науці, як і в практиці, досі не сформовано навіть такого базису як поняття компетентності суддів. Системний аналіз різнобарв'я підходів до цього поняття здійснив вітчизняний науковець В. Мартинюк. Вчений підкреслює, що поняття компетентність є предметом дослідження, зокрема, педагогічної науки. Взявши до уваги дослідження в цій галузі знань, і, поєднавши це з поглядами правників, йому вдалося виробити власне тлумачення даного поняття. Проаналізувавши дослідження В. Мартинюка, ми зазначимо таке: професійна компетентність судді включає систему особистих морально-етичних якостей, навичок, знань і вмінь, які надають особі можливість якісно провадити суддівську діяльність, відправляти правомірні і справедливі судові рішення, застосовувати правові принципи відповідно до потреб демократичного суспільства, тлумачити право на користь прав людини, а також передбачає психологічну готовність особи займати посаду судді [4].

В. Мартинюк також говорить про те, що компетентність судді не є константою. Звісно, усієї сукупності якостей, знань, вмінь і навичок особа має набути ще до того як почне займати відповідну посаду. Втім, суддя має «йти в ногу» із розвитком суспільства, невпинно розвивати свої знання в галузі права (зокрема, європейського права в сфері прав людини), засвоювати сучасні демократичні правові тенденції тощо. Тому, професійна компетентність судді має постійно розвиватися.

Ми вважаємо, що, оскільки суддівська влада є однією з гілок державної влади, а держава має в першу чергу існувати на благо суспільства і прав людини, розвиток професійної компетентності суддів має забезпечуватися державою. Звісно, кінцевим реципієнтом підвищення професійної

компетентності є особа, що займає посаду судді, втім обов'язок створити умови для цього підвищення покладається саме на державу.

Такий обов'язок може проявлятися в двох аспектах: 1) законодавчо забезпечити (закріпити) умови постійного динамічного розвитку професійної компетентності суддів (матеріальний аспект); 2) проводити систематичну постійну методичну роботу із суддівським корпусом і майбутніми суддями (процедурний аспект).

Правник Д.Ю. Шпеню пропонує наступні напрямки підвищення кваліфікації та компетентності суддів: 1) професійна культура та правосвідомість суддів; 2) правозастосування; 3) обов'язкова атестація суддів [7, с. 109]. На нашу думку, в умовах сучасних реалій суспільно необхідним є також запровадження наступних напрямків: 1) навчання суддів міжнародному гуманітарному праву (особливо в аспекті тлумачення Женевських конвенцій 1949 року, застосуванню їхніх норм та ефективного використання ст. 438 Кримінального кодексу України); 2) тлумачення та застосування положень Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї; 3) застосування та тлумачення рішень Європейського суду з прав людини; 4) правові аспекти перехідного правосуддя; 5) людиноцентризм, демократія, верховенство права, боротьба з дискримінацією; 6) провадження у справах з особливо вразливим категоріями населення (національні меншини, діти тощо).

Такі навчання можуть відбуватися на базі органів суддівського самоврядування та центрів підготовки кадрів судового персоналу (Національна школа суддів України, Рада суддів України тощо) або громадських організацій у вигляді тренінгів, лекцій, семінарів, сесій, вебінарів, консультацій тощо. До проведення таких заходів слід залучати професійних суддів (зокрема, суддів Верховного Суду, Конституційного Суду України), міжнародних та вітчизняних експертів, науковців, а також представників громадянського суспільства.

В руках суддів опиняються долі мільйонів людей, майнові та/або немайнові права яких було порушено. Гарантія поновлення порушених прав і отримання належної компенсації є надважливим аспектом розбудови європейської демократії в Україні. Відтак, держава має більш свідомо ставитись до підвищення професійної компетентності суддів. Все починається з реформ і нормативно-правового забезпечення таких процесів. Українське суспільство може сприяти цьому через петиції, об'єднання громадян та використання права на свободу вираження поглядів, що гарантоване Конституцією.

Список використаних джерел

1. Коваль О. Коли противник – Україна. Практика ЄСПЛ щодо реагування на порушення прав людини. *Юридична газета*: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/koli-protivnik--ukrayina-praktika->

espl-shchodo-reaguvannya-na-porushennya-prav-lyudini.html (дата звернення: 17.03.2024).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

4. Мартинюк В. Теоретичні засади визначення змісту поняття «компетентність судді». *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. № 24. С. 150-156.

5. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: затв. рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 03.11.2016 року № 143/зп-16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS29511#!>:

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. С. 545.

7. Шпенюк Д. Ю. Кваліфікація та компетентність суддів в Україні. *Сучасні проблеми адміністративного права та процесу* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 черв. 2017 р.) / Харків, 2017. С. 108-111.

Ключові слова: суддя, професійна компетентність, підвищення кваліфікації, суддівська етика, навчання суддів.

Key words: judge, professional competence, professional development, judicial ethics, training of judges.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Федоренко Дарина Сергіївна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Прокуратура є важливим органом правосуддя в будь-якій демократичній державі. Її функції та роль постійно еволюціонують у відповідь на сучасні виклики та потреби суспільства. Прокуратура відіграє ключову роль у правовій системі будь-якої країни, забезпечуючи дотримання законності та захист прав і свобод громадян. Умови сучасного світу, що постійно змінюються, ставлять перед прокуратурою нові виклики та завдання.

Прокуратура виконує низку важливих завдань, серед яких ключовими є забезпечення законності, дотримання прав і свобод громадян, представництво інтересів держави, попередження та припинення злочинів.

У сучасному світі прокуратурі доводиться стикатися з різноманітними викликами, включаючи трансформацію технологій, глобалізацію та зміни

соціальних цінностей. Одним із ключових викликів є необхідність адаптації законодавства до сучасних реалій, особливо у сфері кібербезпеки, міжнародного тероризму та захисту персональних даних [1, с. 22].

Для вирішення цих завдань прокуратура має активно співпрацювати з іншими гілками влади, зокрема законодавчою та виконавчою, а також з міжнародними партнерами. Важливим також є зміцнення інформаційно-технологічної бази органів прокуратури для ефективного виконання завдань у сучасних умовах.

Прийняття у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» дало змогу переглянути зміст функцій прокуратури та її призначення в суспільстві. Крім того, було посилено гарантії незалежності прокурора, запроваджено поділ на адміністративні посади та посади прокурорів, чинним законом було визначено остаточне скасування функцій загального нагляду та розслідування кримінальних правопорушень та було удосконалено роботи органів прокурорського самоврядування [2].

Не менш важливим кроком для удосконалення роботи прокуратури було прийняття у 2016 році змін до Конституції України щодо правосуддя, які остаточно визначили такі функції прокуратури [3, с. 191]:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення інших відповідно до закону питань під час кримінального провадження, керівництво проведенням негласних та інших слідчих і розшукових дій правоохоронних органів;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках і в порядку, визначеному законом.

Крім того, до моменту створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій за прокуратурою залишилась функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, що закріплена у перехідних положеннях Конституції України.

Ці зміни до Конституції України наблизили прокуратуру до судової гілки влади, зокрема, законодавець статтю Конституції, присвячену прокуратурі, включив у розділ «Правосуддя». Розмежування понять «організація» та «процесуальне керівництво» досудовим розслідуванням також є предметом дискусій досі, оскільки їх зміст чітко не визначено на рівні законодавства, а на практиці ці функції збігаються з так званими повноваженнями керівників органи досудового розслідування. Науковці зазначають, що слід вирішити питання «хто веде кримінальне провадження, тобто хто приймає ключові рішення і несе за них відповідальність? Знову ж таки, суспільство звикло, що всі кримінальні переслідування ведуть слідчі органів внутрішніх справ, а десь наприкінці

слідства з'являється прокурор, який забирає матеріали справи і йде з ними до суду [4, с. 14].

Це хибна думка, що прокурор завжди присутній з першої хвилини слідства, проте він не лише затверджує будь-які важливі процесуальні рішення, але й загалом визначає стратегію розслідування, обсяг доказів, які необхідно зібрати, та ресурси, які для цього потрібно виділити. Це означає, що він має стратегію досудового розслідування, координує роботу слідчих (детективів), завдання яких – збирати докази. Власне, конкуренція між «процесуальним керівництвом» та «організацією досудового розслідування» мала б бути узгоджена шляхом змін до законодавства, але вона ще триває.

Слід підкреслити, що воєнний стан – це комплексна правова категорія, яка, безперечно, впливає на всі сторони життя людини на території, де він оголошений. Тому початок нового акту військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року, який став приводом для запровадження особливого правового режиму на всій території держави, безперечно вплинув на органів роботи державної влади України. Таким чином, певних змін зазнав процес досудового розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення, в яких безпосередньо бере участь прокурор [1, с. 22].

Розглядаючи питання про функції та роль прокуратури в нашій країні, можна зробити висновок, що подальший розвиток прокуратури має ґрунтуватися на зміцненні правової культури в суспільстві, реформуванні законодавства відповідно до міжнародних стандартів та забезпеченні незалежності та професійності прокурорів. Крім того, необхідно розвивати міжнародне співробітництво у сфері правосуддя для боротьби з транснаціональною злочинністю та забезпечення прав людини на міжнародному рівні.

У сучасних умовах прокуратурі ставляться складні завдання, проте вони можуть бути успішно вирішені за умови системної реформи та посилення міжнародного співробітництва. Важливо забезпечити достатність ресурсів прокуратури для ефективного виконання її функцій у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 3 (3). С. 22–30.
2. Реформа прокуратури в Україні: підбиваємо підсумки зробленого та відповідаємо на запитання, куди рухатись далі. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-prokuraturi-v->

ukrayini-pidbivaemo-pidsumki-zroblenogo-ta-vidpovidaemo-na-zapitannya-kudi-
ruh.html (дата звернення: 28.03.2024).

3. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 1 (15). С. 191–206.

4. Скибенко О.І. Проблеми реформування правового статусу органів прокуратури України на сучасному етапі. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки. 2016. № 2. С. 14-20.

Ключові слова: прокуратура, функції прокуратури, військовий стан, підтримання публічного обвинувачення, досудове розслідування.

Key words: prosecutor's office, functions of the prosecutor's office, martial law, maintenance of public prosecution, pre-trial investigation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Федуласва Аліна Олегівна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ СБУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Служба безпеки України (далі - СБУ) відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та захисту суверенітету країни. Служба безпеки України є однією з ключових вітчизняних спецслужб, відповідальною за забезпечення національної безпеки, захист державних інтересів та боротьбу з різними загрозами. З часу свого створення вона пройшла значну еволюцію, адаптуючись до нових викликів і загроз, що виникають у світі.

Забезпечуючи національну безпеку від зовнішніх та внутрішніх загроз, Служба безпеки України виконує покладені на неї завдання і функції, реалізує покладені на неї повноваження. Зокрема, серед завдань СБУ є захист державного суверенітету, забезпечення національної безпеки, формування рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання організації та діяльності СБУ із забезпечення національної безпеки.

Функції правоохоронних органів слід розглядати як відносно самостійні та якісно однорідні складові діяльності, що мають ознаки цільової спрямованості, керівної спрямованості основної діяльності, з чим необхідно погодитися [1, С. 81-82].

Важливою функцією СБУ є контррозвідка, яка спрямована на виявлення, припинення та запобігання діяльності іноземних розвідувальних служб на території України. Ця функція відіграє важливу роль у збереженні національної безпеки та запобіганні колабораційної діяльності.

СБУ здійснює діяльність з протидії тероризму, спрямовану на запобігання та припинення терористичних актів на території України. Ця функція

є надзвичайно важливою у забезпеченні безпеки громадян та стабільності в країні.

Крім того, цей орган відповідає за контроль за обороною країни, забезпечуючи безпеку військових об'єктів та важливих стратегічних об'єктів. Ця функція є важливою для забезпечення обороноздатності країни та відстоювання територіальної цілісності.

СБУ, як і інші правоохоронні органи, здійснює боротьбу з корупцією, виявляючи та припиняючи корупційні схеми та злочини. Ця функція сприяє підвищенню прозорості та чесності в управлінні державними ресурсами.

Загалом, проблема функціональних характеристик різних органів є однією з найважливіших у теорії та практиці державного управління. Це зумовлено тим, що через функції самостійного суб'єкта державного управління розкривається його суспільне значення, роль і місце в системі правоохоронних органів загалом і особливо в системі органів безпеки. Вважаємо, що правильне розуміння сутності функцій Служби безпеки України щодо забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз є важливим як теоретично, так і практично, оскільки саме за допомогою функцій і повноважень реалізуються покладені на Службу безпеки України завдання [2, С. 22–27].

На нашу думку, функції Служби безпеки України із забезпечення національної безпеки від внутрішніх загроз слід визначити як однорідну (цілеспрямовану) за змістом і метою діяльність, яка впливає з її завдань і відповідно до якої формуються її повноваження.

Варто підтримати думку К.І. Белякова про те, що «правильне розуміння функцій органу виконавчої влади: дозволяє чітко розмежувати їх межі повноважень і спосіб дій органу виконавчої влади та його посадових осіб; спрямовує орган виконавчої влади на управління своїми повноваженнями у своїй державно-владній діяльності та незагальній і досить абстрактній функції, спрямовує діяльність виконавчої влади на зовнішні завдання та цілі її створення та існування: дає можливість наблизитися до визначення переліку функцій та повноваження виконавчої влади в так званих установчих та статутних актах у більш поважний спосіб, що сприятиме вдосконаленню структури таких актів» [3, С. 15-16].

Ці функції є основними (загальними) з точки зору забезпечення національної безпеки СБУ від внутрішніх загроз. Крім цих функцій, можна виділити спеціальні функції, які виконують окремі органи (підрозділи) СБУ відповідно до покладених на них завдань щодо забезпечення національної безпеки (контррозвідка; захист національної державності; захист економіки держави, боротьба з корупцією та організованою злочинністю; боротьба з тероризмом та захист учасників кримінального провадження та правоохоронних органів; охорона державної таємниці; оперативно-технічні заходи; оперативне

документування, спеціальні телекомунікаційні системи та захист інформації), та які визначені в положеннях про ці підрозділи, служби.

Окремо, на нашу думку, слід виділити функції забезпечення, які виконують кадровий, фінансовий, аналітичний, економічний та інші підрозділи забезпечення оперативно-службової діяльності СБУ. До таких функцій належать: забезпечення дотримання дисципліни та законності в діяльності особового складу СБУ; забезпечення правового та соціального захисту особового складу СБУ; управління державними будівлями; матеріально-технічне забезпечення діяльності органів і складових СБУ; контроль за правильним використанням матеріально-технічних і фінансових ресурсів і коштів; промислового та соціального захисту СБУ та багато інших, які також визначені у відповідних та нормативно-правових актах, що регламентують їх діяльність (положення, інструкції) [4, С. 72-78].

Отже, функції Служби безпеки України відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки та стабільності в країні. Їх ефективне виконання сприяє захисту інтересів України та її громадян. Подальше удосконалення роботи СБУ, враховуючи сучасні виклики та загрози, є ключовим завданням для забезпечення безпеки та процвітання країни.

Список використаних джерел

1. Бітяк Ю.П., Байдін Ю.В. Політика національної безпеки як передумова реалізації дер-жавного суверенітету України. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р.: у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 81–82.
2. Баранецький Р.Ф. Щодо статусу Служби безпеки України як органу державної влади. Юридична наука. 2015. No 2. С. 22–27.
3. Беляков К.І. Законодавство в секторі інформаційної безпеки: технолого-правовий аналіз. Актуальні проблеми управління інформаційною

безпекою держави : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 30 березня 2018 р.). Київ, 2018. С. 15–16.

4. Носач А.В. Форми взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади та громадськістю у сфері протидії тероризму. Європейські перспективи. 2017. № 2. С. 72–78.

Ключові слова: Служба безпеки України; СБУ; правоохоронні органи; функції; функції СБУ.

Key words: Security Service of Ukraine; SBU; law enforcement agencies; functions; functions of SBU.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Шевелєва Кристина Юріївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ЖІНОК У СТАНОВЛЕННІ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

У сучасному суспільстві випадки, коли жінки стають юристами, є поширеним явищем. Образ жінки-адвоката вже нікого не дивує і не викликає запитань. Однак жінкам знадобилося чимало часу і зусиль, щоб закріпитися в цій ролі в судах і мати можливість представляти інтереси людей. Так звана емансипація жінок відбувається майже у всіх сферах, і юридична професія не є винятком. Питання ролі жінок у становленні інституту адвокатури набуває все більшої актуальності в сучасному світі.

Жінки відігравали важливу роль у розвитку інституту адвокатури з самого його зародження. Їхня участь у цій сфері, хоча й не завжди визнана, була істотною для становлення та еволюції адвокатської професії. Ідея «жіночої адвокатури» зародилася в Північній Америці в 1869 році. Першою жінкою в США, яка отримала можливість практикувати в сфері права, була Арабелла Менсфілд зі штату Айова. Її успішний прорив став значущим прикладом для всіх жінок, які боролися за право бути чутими. Очевидно, що діяльність жінок в адвокатурі Америки сильно вплинула на розвиток жіночої адвокатури в країнах Західної Європи. Наприклад, у Франції жінок не допускали до вивчення юридичних наук, не мовлячи вже про їхнє залучення до адвокатської практики. Лише після прийняття закону про допуск жінок до адвокатської присяги став відчутним зміцнення ставлення до жінок, які прагнули займатися

правозахистом. У 1900 році жінкам було дозволено займатися адвокатською діяльністю на рівних з чоловіками умовах [1, с. 398].

Незважаючи на значний прогрес, жінки в адвокатурі все ще стикаються з низкою викликів:

- гендерна дискримінація;
- стереотипи;
- недостатня представленість у керівництві [2].

У країнах Західної та Південної Європи суди забороняли жінкам займатися адвокатською діяльністю. Проте в Німеччині жінки порушували ці обмеження та виступали в суді як представниці виховних та благодійних організацій, що у подальшому сприяло створенню юридичних консультацій для жінок. Часто особами, які зверталися за юридичною допомогою, були робітниці та прислуга. У 1910 році в Баварії встановлено випробування для осіб, які готувалися до зайняття адвокатською діяльністю, що призвело до обмеження доступу жінок до адвокатури. У Північній та Центральній Європі, навпаки, суди дозволяли жінкам вільно займатися адвокатською діяльністю. Таким чином, жінки намагалися встановити своє право на заняття адвокатурою.

Щодо українських жінок-адвокатів, їхня історія почалася не з Литовських статутів. Згідно з цими статутами, адвокатами могли бути тільки повнолітні чоловіки з високою інтелектуальною та фізичною здатністю. Проте, незважаючи на те, що деякі жінки відповідали цим вимогам, їм все ж було заборонено займатися адвокатською практикою. Вони могли бути лише стороною у судовому процесі, як позивачі або відповідачі. В Україні жінкам не дозволялося займатися приватною адвокатською практикою до 1874 року, і вони повинні були отримувати на це дозвіл від судових органів [3, с. 110].

Наприкінці XIX століття ситуація почала змінюватися щодо доступу жінок до адвокатської діяльності в різних країнах. Наприклад, в Україні жіночі з'їзди у 1908 та 1912 роках вимагали надати жінкам, що здобули вищу юридичну освіту, право займати відповідні посади. Проте, незважаючи на успіхи, жінки-юристи стикалися з обмеженнями і не могли бути призначені на відповідні посади. Ситуація змінилася після української революції 1917-1921 років, коли жінкам було надано нові можливості, включаючи право на адвокатську діяльність.

На початку XX століття жінки поступово досягли позитивних результатів у боротьбі за своє право на заняття адвокатурою в різних країнах. Проте, кожна держава мала власні особливості і темпи розвитку у цьому питанні. Після отримання юридичної освіти та дозволу на вступ до адвокатських об'єднань, закони та норми щодо допуску жінок до адвокатури змінювалися відповідно до

етичних, соціальних та інших норм, встановлених органами виконавчої влади у різних країнах [4].

Після проголошення незалежності України у 1991 році роль жінок в адвокатурі продовжувала зростати. Сьогодні жінки складають близько половини всіх адвокатів в Україні.

Отже, проаналізувавши все вище зазначене можна підсумувати, що жінки відігравали і продовжують відігравати важливу роль у становленні та розвитку інституту адвокатури. Їхня участь у цій сфері робить адвокатуру більш різноманітною та представницькою, що позитивно впливає на захист прав та свобод людей.

Список використаних джерел

1. Ухліна В. О. Історичне формування ролі жінки адвоката у світі. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*. 2020. С. 397. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fff2bf88-f506-4404-b044-d5a94583b8e9/content>
2. Дмитрієва О. Гендерна рівність в юридичній професії – чи є така проблема в Україні? *Всеукраїнське професійне юридичне видання*. №10. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/genderna-rivnist-v-yuridichniy-profesiyi--chi-e-taka-problema-v-ukrayini.html>
3. Обловацька Н. О. Буремний шлях або формування жіночої адвокатури. 2011. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27591/Oblovatska.pdf?sequence=1>
4. Усеїнова Г. С. Формування ґендерної рівності юридичних кадрів в аспекті становлення адвокатури в Україні. *Право і Безпека*. 2012. №. 5. С. 43-46. URL: file:///C:/Users/Renewed/Downloads/Pib_2012_5_11.pdf

Ключові слова: жінка в адвокатурі, роль в інституті адвокатури, правозахист, рівність, юриспруденція.

Key words: woman in the bar, role in the bar institute, human rights protection, equality, jurisprudence.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Храпенко О. О.

Шовкович Богдана Іванівна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА УКРАЇНСЬКУ СИСТЕМУ СУДОУСТРОЮ

Сучасна українська судоустрійна частина судової влади постійно знаходиться під впливом змін, що відбуваються у європейському просторі.

Одним з найважливіших чинників, що спонукають до перегляду законодавства та судових практик, є практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є важливим міжнародним органом, який займається розглядом порушень прав людини у країнах-членах Ради Європи. Україна, як член Ради Європи, не є винятком. Українська судова система багато років користується практикою ЄСПЛ, яка значно впливає на розвиток судочинства в нашій країні. Один з основних аспектів практики ЄСПЛ, що впливає на українську судову систему, полягає у дотриманні стандартів прав людини. ЄСПЛ визначає основні права та свободи людини із зверненням до міжнародних конвенцій. Українські суди мають ретельно враховувати ці стандарти та забезпечувати відповідність своєї практики у тих справах, які підпадають під юрисдикцію ЄСПЛ.

Практика ЄСПЛ також ставить перед українським судоустроєм виклики та завдання. З одного боку, вона спонукає суддів та правозастосовні органи до впровадження загальноприйнятих стандартів і процесуальних норм. З іншого боку, цей процес може бути складним та вимагати великих зусиль для адаптації до нових правил та вимог. Однак, виконання стандартів ЄСПЛ створює можливості для покращення українського судоустрою та зміцнення довіри до неї як до незалежного органу.

Практика ЄСПЛ має суттєвий вплив на українську судову систему, спрямовуючи її на шлях дотримання міжнародних стандартів прав людини. За останні роки наближення до європейських норм та принципів стало актуальним завданням для України. Майбутнє розвитку практики ЄСПЛ в українському судоустрої орієнтується на подальше вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації суддів та безперервне удосконалення судової практики відповідно до вимог ЄСПЛ. Це дозволить забезпечити ефективний захист прав людини в Україні та зміцнити довіру до судової системи.

У відповідності до статті 9 Конституції України, Міжнародні договори, українська уряд має зобов'язання додержуватися рішень ЄСПЛ[1]. Це зобов'язання передбачає, що законодавство та судова практика країни повинні бути згідні з встановленими стандартами, розробленими ЄСПЛ. На практиці це означає, що українські суди повинні аналізувати рішення ЄСПЛ та використовувати їх як основу для прийняття рішень у своїх справах. Це сприяє розширенню судової практики в Україні та забезпечує більш високий рівень захисту прав громадян.

Однак, впровадження практики ЄСПЛ українськими судами не завжди було простим завданням. Часто виникають проблеми з перекладом та тлумаченням рішень ЄСПЛ, що можуть призводити до суперечностей у рішеннях внутрішніх судів. Тому важливо забезпечити належний рівень професійності та компетентності суддів, а також розробити спеціалізовані

програми навчання для законодавців, адвокатів і судових працівників, щоб сприяти ефективному застосуванню практики ЄСПЛ.

Згідно зі статтею 85 пункту 32 Конституції України, український судоустрій має додержуватися рішень Європейського суду з прав людини. Це означає, що українські закони та судова практика повинні відповідати європейським стандартам, встановленим ЄСПЛ[1]. Упровадження практики ЄСПЛ в український судоустрій ставить певні виклики та вимагає зусиль для обізнаності та адаптації. Українські суди повинні аналізувати рішення ЄСПЛ та враховувати їх у своїх рішеннях. Це допомагає покращити якість судочинства та забезпечити вищий рівень захисту прав людини. Рішення, прийняті Європейським судом з прав людини, є обов'язковими для виконання країнами-членами. Це означає, що українська судова система повинна враховувати та виконувати рішення ЄСПЛ. Це сприяє підвищенню якості розгляду судових справ та забезпечує додержання прав людини в Україні. Крім того, рішення ЄСПЛ можуть слугувати прикладом для майбутніх розглядів аналогічних справ українськими судами.

Крім того, практика ЄСПЛ може стимулювати зміни в законодавстві та робочих процедурах судів. Це може включати перегляд положень, які не відповідають міжнародним стандартам, та розробку нових норм. Однак, для ефективного застосування практики ЄСПЛ в українському судоустрою необхідно внести певні зміни[2]. У першу чергу, це стосується навчання суддів та адвокатів з питань, пов'язаних з практикою ЄСПЛ. Необхідно розробити спеціальні курси та програми, які допоможуть їм краще розуміти принципи та проблеми, пов'язані з застосуванням прав людини. Крім того, важливо забезпечити незалежність судів та забезпечити їхню недоторканість. Це передбачає врахування рішень ЄСПЛ при призначенні суддів і створення механізмів контролю за їхньою діяльністю. Впровадження практики ЄСПЛ в український судоустрій є важливим кроком у розвитку правосуддя та забезпеченні дотримання прав людини. Проте це вимагає включення спеціалізованої освіти для суддів і адвокатів, а також забезпечення незалежності судів.

Практика ЄСПЛ має значний вплив на українську судову систему. Вона спонукає до змін у законодавстві та судовій практиці, що відповідають міжнародним стандартам. Хоча реалізація практики ЄСПЛ може викликати труднощі, вона відкриває можливості для покращення судочинства та забезпечення додержання прав людини в Україні.[3]

Завершуючи, у висновку слід підкреслити, що впровадження практики ЄСПЛ є важливим кроком на шляху до зміцнення правової держави в Україні. Вона сприяє підвищенню довіри до судової системи та забезпечує користь для громадян усіх верств суспільства. Кінцевий висновок повинен відображати позитивні та негативні аспекти впровадження практики ЄСПЛ. Незважаючи на

складнощі, все-таки її роль у модернізації української судової системи не може бути недооціненою.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [<https://www.president.gov.ua/documents/constitution>]. *Відомості Верховної Ради України*. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Національна школа суддів України. Застосування практики ЄСПЛ та її вплив на українське правосуддя [<https://nsj.gov.ua/ua/news/12zastosuvannya-praktiki-espl-ta-ii-vpliv-na-ukrainske-pravosuddya/>]

3. Чубенко А.А. Вплив практики європейського суду з прав людини на конституційне судочинство в Україні [https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7301/1/CHubenko_1009.pdf]

Ключові слова: Європейський суд, міжнародні договори, вплив, суди, законодавство, практика, впровадження, рішення суду, обов'язковість, вплив

Key words: European Court, international treaties, influence, courts, legislation, practice, implementation, court decision, binding, influence

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Шовкун Маргарита Сергіївна

студентка 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СКЛАДУ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

У сучасному правовому просторі України апеляційні суди займають ключову позицію у забезпеченні справедливості та вирішенні правових конфліктів. Однак, необхідно визнати, що ця судова інстанція стикається з рядом проблемних питань у своїй організації та діяльності, які потребують детального аналізу та подальшого вдосконалення.

Теоретико-правові аспекти визначення поняття, його ознак та принципів, а також історичні й сучасні особливості формування судової системи України були предметом наукових досліджень таких зарубіжних та вітчизняних науковців як О.І. Безпалова, А.Л. Борко, В.Д. Бринцев, К.Ф. Гуценко, Н.Д. Квасневська, Р.О. Куйбіда, С.В. Кулик, О.П. Кучинська, В.В. Молдован, Л.М. Москвич, Д.Д. Притика, В.М. Савицький, І.Є. Туркіна, М.А. Фоміна, І.Б. Шицький, І. Шихата та інші.

Однією з ключових проблем є склад суддівського корпусу апеляційних судів. Нерідко спостерігається недостатня кваліфікація та професійна етика

окремих суддів, що може підірвати довіру громадян до судової системи в цілому. Необхідно вжити заходів для забезпечення високого рівня професійної підготовки та строгого контролю за дотриманням етичних норм серед суддів апеляційних судів [1].

Іншою актуальною проблемою є ефективність судового процесу в апеляційній інстанції. Часті затримки та проблеми з розглядом справ можуть призвести до невідновлення прав громадян у відповідний строк. Необхідно розглянути можливість оптимізації процесу розгляду справ та впровадження нових технологій для підвищення ефективності роботи апеляційних судів.

Окрім того, слід враховувати вплив правових та інституційних чинників на функціонування апеляційних судів. Наприклад, неодноразово виникали суперечності у правовому регулюванні складу суду та процедур його формування. Потребується узгодження та удосконалення нормативно-правової бази з метою забезпечення чіткості та консистентності в цій сфері.

Загалом, проблемні аспекти організації та діяльності складу апеляційних судів в Україні вимагають комплексного підходу та спільних зусиль з боку законодавців, судової системи та громадськості. Тільки шляхом аналізу, обговорення та вдосконалення можна забезпечити розвиток справедливої та ефективної судової системи, яка відповідає вимогам сучасного правового демократичного суспільства.

Український судоустрій постійно вдосконалюється та адаптується до вимог сучасного правового середовища. Однак, проблемні питання, пов'язані з організацією та функціонуванням апеляційних судів, залишаються актуальними. Зокрема, детальний аналіз показує, що існують певні виклики, які потребують негайного уваги та вирішення.

Однією з найважливіших проблем є питання складу суддівського корпусу апеляційних судів. Недостатня кваліфікація та професійна етика можуть негативно впливати на якість судового процесу та довіру до судової системи в цілому. З цієї причини необхідно звернути особливу увагу на процедури набору суддів, їхню підготовку та дотримання вимог професійної поведінки.

Ще однією нагальною проблемою є питання ефективності судового процесу у апеляційних судах. Довгі терміни розгляду справ та неефективність судових процедур можуть порушувати права громадян на справедливий суд та відновлення їхніх прав. Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути можливість оптимізації судового процесу та впровадження сучасних технологій, що дозволить прискорити розгляд справ та підвищити якість правосуддя [1].

Крім того, важливим аспектом є забезпечення відповідності правового регулювання складу судів та процедур їх формування міжнародним стандартам та кращим практикам. Успішне вирішення цього питання сприятиме підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню прав людини і громадянина.

Загалом, проблемні аспекти організації та функціонування апеляційних судів в Україні є складними та потребують системного підходу до їх вирішення.

Шляхом спільних зусиль законодавців, судової системи та громадськості можна забезпечити подальше вдосконалення судоустрою, яка буде відповідати вимогам сучасного правового та демократичного суспільства.

Український судоустрій нині переживає період активних змін та реформ. У цьому контексті апеляційні суди відіграють ключову роль у забезпеченні справедливості та верховенства права. Проте, існують деякі проблеми, що ускладнюють їхню роботу та вимагають негайного втручання для подолання.

Однією з найбільш актуальних проблем є недостатня кваліфікація суддів, яка може впливати на якість судового рішення та довіру до судової системи. Необхідно звернути увагу на процес набору суддів та забезпечити належну підготовку та підтримку для забезпечення високого рівня професійної діяльності.

Іншою значущою проблемою є висока навантаженість апеляційних судів, що часто веде до затримок у розгляді справ та порушення права громадян на швидке та справедливе судочинство. Це вимагає впровадження ефективних заходів для оптимізації судового процесу та розподілу навантаження між суддями.

Додатковою проблемою є питання технологічної модернізації судової системи. Недостатнє використання сучасних технологій може уповільнювати роботу судів та ускладнювати доступ до правосуддя для громадян. Зокрема, важливо забезпечити доступ до електронного документообігу та віддалені форми участі в судових засіданнях [2-3].

У цілому, для подолання цих проблем необхідний комплексний підхід, що включатиме в себе законодавчі зміни, підвищення кваліфікації суддів, впровадження нових технологій та ефективних методів управління судовою системою. Тільки за таких умов можна забезпечити стабільну та ефективну роботу апеляційних судів та підвищити довіру громадян до судової влади.

В сучасній Україні апеляційні суди є важливим елементом судоустрою, проте вони стикаються з численними проблемами, які обмежують їхню ефективність та авторитет. Однією з таких проблем є склад суддівського корпусу, де відсутність відповідної кваліфікації та професійних навичок може впливати на якість судових рішень та загальну довіру до системи правосуддя.

Другою значущою проблемою є відсутність достатньої ефективності в роботі апеляційних судів. Часті затримки у розгляді справ та недоліки у судочинстві можуть порушувати права громадян та підірвати їхню віру у справедливість системи.

Третім важливим аспектом є необхідність модернізації технологічних засобів у судовій системі. Впровадження сучасних інформаційних технологій може сприяти покращенню доступу до правосуддя та зниженню адміністративних бар'єрів.

Для подолання цих проблем необхідна комплексна стратегія, що включатиме в себе реформу відбору та підготовки суддів, оптимізацію судового

процесу та впровадження сучасних технологій. Забезпечення ефективної діяльності апеляційних судів в Україні вимагає постійного удосконалення та вдосконалення системи правосуддя з метою забезпечення справедливості та захисту прав громадян.

Список використаних джерел

1. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
2. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навчальний посібник /С.Г. Стеценко К.: Атіка, 2007. 624 с.
3. Обрусна С.Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Обрусна Світлана Юріївна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 430 с. №591/2011. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/591/2011>
4. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2014 році [Електронний ресурс]: Судова влади в Україні. Статистика за 2014 рік. –
5. Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ghjghjfgghjfgghjfgghj

Ключові слова: апеляційний суд, система, судоустрій, кваліфікація суддів, удосконалення, інформаційні технології, судоустрій, система правосуддя.

Key words: appellate court, system, judiciary, qualification of judges, improvement, information technologies, judiciary, justice system.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Якушко Ольга Володимирівна

студентка 1 курсу магістратури факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕМІЩЕННЯ СУДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, зумовила запровадження воєнного стану. 24 лютого 2022 року Президентом України був підписаний Указ «Про введення воєнного стану в Україні», який негайно отримав схвалення Верховної Ради України.

Важливо зазначити, що ст.64 Конституції України гарантує право на судовий захист, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану[1].

Здійснення правосуддя визнається необхідним фактором для забезпечення цього права.

Російська військова агресія проти України спричинила окупацію значної частини української території, що унеможливило роботу 20% судів.

Незважаючи на воєнний стан, право на судовий захист, гарантоване ст.64 Конституції України, не може бути обмежене. Держава зобов'язана забезпечити доступ до адміністративного правосуддя в повному обсязі [1].

Венеціанська комісія чітко зазначає, що судова система повинна й далі гарантувати право на справедливий суд, навіть у надзвичайних правових режимах.

Внаслідок збройної агресії РФ значні частини української території опинилися під окупацією або зазнають активних бойових дій. Це суттєво ускладнює роботу судової системи, адже багато судів не можуть функціонувати в таких умовах.

Станом на 25 березня 2022 року Верховний Суд України переніс 122 суди з 10 областей: 47 судів з окупованих територій та 75 – із зони бойових дій. Це дозволило зберегти доступ до правосуддя для жителів цих регіонів [3, с.219].

Рішення про зміну дислокації судів було прийнято Верховним Судом з метою забезпечення:

- суди, які знаходяться на окупованих або небезпечних територіях, не можуть повноцінно здійснювати правосуддя;
- переміщення судів дозволяє людям, які проживають в окупованих або небезпечних регіонах, мати доступ до правосуддя;
- робота судів на окупованих або небезпечних територіях може становити загрозу для життя та здоров'я суддів та працівників судів.

З метою забезпечення безперебійної роботи судової системи та доступу до правосуддя в надзвичайних ситуаціях, чинне законодавство України передбачає можливість відрядження суддів до інших судів.

Відповідно до ч.1 ст.55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя може бути направлений до іншого суду такого ж рівня та спеціалізації для виконання суддівських обов'язків за рішенням Вищої ради правосуддя, що прийняте на підставі висновків Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. За згодою самого судді таке відрядження може мати місце[2].

В умовах надзвичайного чи воєнного стану, коли виникає потреба у зміні територіальної підсудності судових справ, українське законодавство

передбачає механізм відрядження суддів для забезпечення безперебійного здійснення правосуддя.

Згідно з абз.2 ч.1 ст.55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя може бути відряджений без його згоди до іншого суду.

Для забезпечення ефективного функціонування судової системи та гарантування доступу до правосуддя, законодавство України чітко регламентує порядок відрядження суддів до інших судів того ж рівня і спеціалізації.

Відрядження судді до іншого суду того ж рівня і спеціалізації регламентується ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ч. 2 ст. 70 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Процедура відрядження затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яке погоджується з Державною судовою адміністрацією України[2].

Процедура відрядження судді до іншого суду того ж рівня та спеціалізації має чітко визначені часові рамки та правила. Відтак строк відрядження визначається Вищою радою правосуддя та не може бути більше одного року, за винятком певних випадків

Строк відрядження судді може бути продовжений, якщо обставини, що послужили його підставою, є актуальними, та за умови звернення голови суду, до якого відряджений суддя, і за його згодою. Однак максимальний загальний термін відрядження не може перевищувати двох років.

У випадку припинення роботи суду через природні лиха, воєнні дії, антитерористичні заходи або інші надзвичайні обставини, суддя, якого відряджено з цього суду, має бути переведений на постійне місце роботи до закінчення терміну відрядження.

Такий суддя, що відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, здійснює правосуддя та отримує суддівську винагороду у суді, до якого його відряджено.

В умовах воєнного стану та значного кадрового дефіциту в судах першої інстанції запровадження процедури тимчасового переведення суддів може стати дієвим інструментом для покращення ситуації.

Отже, воєнний стан, спричинений російською агресією проти України, ускладнив роботу судів. Для забезпечення доступу до правосуддя, було

переведено 122 суди з окупованих територій. Відрядження суддів до інших судів забезпечує безперебійну роботу судової системи в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 02.04.2024).
3. Zavidnyak A. V. Access to administrative justice in martial law. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2022. No. 1. P. 218–222. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.41> (date of access: 02.04.2024).

Ключові слова: судді, судова система, правосуддя, воєнний стан.

Key words: judges, judicial system, justice, martial law.

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

Янковська Марія-Антуанетта Віталіївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ МЕДІАГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснюючи функцію захисту або представництва у суді, особливо у скандальних та гучних справах, адвокат майже завжди привертає увагу медіа до своєї особи. При чому досить часто така увага чинить тиск та негативно впливає не лише на репутацію конкретного представника адвокатури, а й на усю адвокатську спільноту. Це в свою чергу формує у суспільства негативне уявлення про інститут адвокатури.

Ще на стадії готування матеріалу до показу, деякі журналісти шукають найбільш вигідний та цікавий для них ракурс подання справи, у якій згадуватиметься адвокат. Зрозуміло, їхня задача зацікавити публіку, привернути увагу до сенсаційних подробиць, але через це, можемо прослідкувати порушення загальноприйнятих міжнародних стандартів подання інформації.

Повідомляючи новини аудиторії, представники ЗМІ дозволяють собі порушувати баланс думок, не достатньо прискіпливо перевіряють матеріали, порушуючи достовірність та повноту, не відокремлюють факти від коментарів, що веде до викривлення інформації. Часто діяльність адвоката подається упереджено, без з'ясування або перевірки даних, супроводжується надмірно

емоційним забарвленням і може навіть не містити точки зору адвоката, який згадується, що є абсолютно недопустимим.

При всьому вище наведеному прямо порушуються гарантії адвокатської діяльності, що передбачені ч.1 ст. 23 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1], зокрема п. 16, у якому йдеться про ототожнення особи адвоката з клієнтом: обвинуваченого ще до рішення суду називають злочинцем, а його адвоката – захисником злочинця. Ця гарантія завжди була проблемною, і потребувала, на нашу думку, посиленої охорони; в сучасних умовах, випадки порушення цього положення «завдяки» діяльності деяких журналістів почастішали. На додачу, можемо прослідкувати ще й повноцінне нехтування презумпцією невинуватості.

Не можемо не наголосити також на тому, що здійснюючи такий недобросовісний підхід до своєї діяльності, представники медіа порушують норми інформаційного законодавства, наприклад ч.1 ст. 4 ЗУ «Про медіа» [2], де відзначається, що діяльність у сфері медіа має базуватись на принципі достовірності та повноти інформації. Проблема достовірності на сучасних екранах, справді, не є рідкістю. Проаналізувавши положення Кодексу професійної етики українського журналіста [3], можемо прослідкувати порушення найпершого обов'язку журналіста (п.6): поважати право громадськості на отримання повної та об'єктивної інформації про факти та події; уникати неточностей та перекручування інформації, які могли б завдати моральної шкоди честі та гідності людини. Також п. 4 цих же положень, суть якого згадувалась вище: судові справи мають висвітлюватись журналістами неупереджено щодо обвинувачених.

Основним суб'єктом захисту адвокатів від зовнішнього інформаційного впливу є Комітет НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації. Утворений цей орган саме з метою інформаційної незалежності НААУ, органів адвокатського самоврядування, адвокатів та відповідно захисту їхнього інформаційного простору [4].

Вище згадані проблеми, змусили Голову Комітету О.Шевчука, офіційно звернутись до адвокатів, з проханням повідомляти про факти порушення гарантій їх діяльності зі сторони ЗМІ або окремих журналістів. Сміливо можна говорити про нехтування стандартами журналістики, тому усі порушення мають

бути зафіксовані та передані до відповідних державних регуляторів у сфері медіа [5].

Підсумовуючи вище сказане, можна виокремити конкретні та ефективні способи, як захистити гарантії адвокатської діяльності від інформаційного впливу:

По-перше це можуть бути законодавчі заходи, тобто вдосконалення норм законів, які б контролювали публікації в ЗМІ стосовно адвокатів та їх діяльності, кодифікація кодексу етики професійного журналіста;

По-друге: контроль за дотриманням етичних норм та наявність конкретних санкцій за їх порушення.

По-третє: проведення просвітницької роботи. Тобто продовжувати співпрацю адвокатів та журналістів. Обговорення важливості конфіденційності інформації та її правильності.

Ну і звичайно, якщо все таки не вдається уникнути порушення гарантій, адвокат матиме право звернутись до суду, аби відстояти свої права та інтереси.

Порушення медіа гарантій адвокатської діяльності може мати серйозні наслідки для правової системи та суспільства в цілому. Це також ставить під удар принцип справедливості та право на захист. Забезпечення свободи слова в медіа і одночасно захист конфіденційності та чесності адвокатської діяльності є важливим завданням для збереження правової демократії, а отже заслуговує

на увагу та подальший контроль зі сторони як НААУ так і державних органів, що контролюють діяльність медіа.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. №5076-VI: станом на 3 серпня 2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 23.03.2024).

2. Про медіа: Закон України від 13.12.2022р. №2849-IX: станом на 11 лютого 2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 23.03.2024).

3. Документи: Етичний кодекс українського журналіста. НСЖУ. URL: <https://nsju.org/spilka/dokumenty/#1642060895505-0c2d8311-e930> (дата звернення: 23.03.2024).

4. ЗВІТ Ком. НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації, м. Київ, 29.11.2023., 6 с.

5. Порушення медіагарантій адвокатської діяльності вивчають в НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/8885-porushennya-media-garantij-advokats-koi-diyal-nosti-vivchayut-u-naau.html> (дата звернення: 23.03.2024).

Ключові слова: медіа, адвокатська діяльність, гарантії, інформаційне законодавство.

Key words: media, advocacy, guarantees, information legislation.

Науковий керівник: старший викладач Курганський О. В.

Яшан Олександр Андрійович

студент 1 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУТНІСТЬ, ЗАДАЧІ ПРОКУРАТУРИ. ЗАСАДИ ПРОКУРАТУРИ

Основні засади діяльності органів прокуратури регламентовано статтею 131.1 Конституції України (Розділ VIII «ПРАВОСУДДЯ») та статтею 2 Закону

України (далі- ЗУ) «Про прокуратуру» визначено основні функції прокуратури, яка здійснює:

1. Підтримання державного обвинувачення у судовому процесі ;
2. Представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених ЗУ «Про прокуратуру» та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України;
3. Контроль за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
4. Контроль додержання законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів імперативного характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи.

В Україні систему органів прокуратури очолює Генеральний прокурор, який призначається та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президент України. Термін повноважень Генерального прокурора становить шість років, після чого він не може обіймати цю посаду знову протягом наступного терміну. Ця норма сприяє збереженню незалежності прокуратури від політичних впливів та забезпечує ротацію керівництва, що сприяє зміцненню демократії та правової держави.

Згідно статті 7 Закону України "Про прокуратуру", система прокуратури України складається з різних рівнів влади, які включають в себе Офіс Генерального прокурора, обласні та окружні прокуратури, а також Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру. Згідно з цією статтею, в окремих випадках, за необхідності, за рішенням Генерального прокурора можуть бути створені спеціалізовані прокуратури на різних рівнях органів прокуратури, як структурні підрозділи Офісу генерального прокурора, обласні прокуратури або окружні прокуратури.

Як і було раніше зазначено, однією з функцій прокуратури є моніторинг додержання законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове слідство, дізнання.

Контроль дотримання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та займаються перед судовим розслідуванням (дізнанням та досудовим слідством), є важливим інструментом забезпечення законності та

правопорядку в суспільстві. Цей процес направлений на виявлення порушень закону, захист прав та інтересів громадян, а також попередження злочинності.

Основними завданнями моніторингу є:

1. Розкриття злочинів та захист прав громадян: Це включає виявлення та розслідування кримінальних правопорушень з метою захисту особистої безпеки, майна та інших прав громадян.
2. Забезпечення невідворотної відповідальності: Моніторинг спрямований на те, щоб особа, котра вчинила кримінальне правопорушення, була притягнута до відповідальності згідно законодавства.
3. Попередження незаконного притягнення до відповідальності: Забезпечення того, щоб права та свободи осіб не порушувались без підстав і без дотримання вимог закону.
4. Захист прав та законних інтересів осіб під час кримінального провадження: Це означає, зокрема, забезпечення доступу до правосуддя, адекватного захисту в суді та запобігання будь-якому виду тисків або недобросовісним діям під час розслідування.
5. Проведення заходів щодо запобігання злочинам: Це включає в себе аналіз умов і причин, що поспособляють вчиненню злочинів, та вжиття заходів для їх усунення.

Прокурор, здійснюючи моніторинг, активно співпрацює з правоохоронними органами та іншими відповідальними установами з метою ефективного протидії злочинності та забезпечення правового захисту громадян."

Спільні принципи організації та функціонування прокуратури України, однаковий статус прокурорів, однаковий порядок організаційного забезпечення їх діяльності, фінансування прокуратури виключно з державного бюджету, вирішення внутрішніх питань прокуратури органами прокурорського самоврядування - усе це гарантує єдність системи прокуратури України. Крім того, в рамках цієї системи може впроваджуватися спеціалізація прокурорів.

Законодавство надає прокуратурі гарантії незалежності у виконанні своїх повноважень. Будь-яке втручання посадових осіб, засобів масової інформації, органів державної влади, місцевого самоврядування, а також громадсько-політичних організацій у роботу прокуратури, що стосується моніторингу за додержання законів або розслідування діянь, що містять ознаки злочину, є забороненим. Будь-який вплив на співробітників прокуратури з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків або вироблення неправомірних рішень несе відповідальність за законом.

Єдність системи прокуратури України гарантується за допомогою ряду важливих аспектів, які включають у себе спільні принципи організації та діяльності, єдиний статус всіх прокурорів, однаковий порядок організаційного забезпечення їхньої роботи, фінансування прокуратури виключно з Державного бюджету, а також розв'язання всіх питань внутрішньої діяльності прокуратури

через органи прокурорського самоврядування. Більше того, у системі прокуратури можуть бути впроваджені механізми спеціалізації прокурорів, що дозволяє більш ефективно вирішувати різноманітні завдання та виклики, з якими стикається прокуратура в сучасному світі.

Згідно ст. 10 Закону України "Про прокуратуру", у системі прокуратури України є обласні прокуратури, які включають прокуратури областей, АР Крим та міста Севастополь, а також Київська міська прокуратура. Керівником обласної прокуратури, прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також Київської міської прокуратури є посадові особи, які мають свого першого заступника та до трьох інших заступників. В обласних прокуратурах формуються структурні підрозділи, такі як управління та відділи.

Список використаних джерел

1. Конституція України: [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про прокуратуру: Закон України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Ключові слова: система прокуратури, офіс Генерального прокурора, місцеві прокуратури, обласні прокуратури, засади, сутність, ефективна протидія злочинності.

Key words: prosecutor's office system, Prosecutor General's office, local prosecutor's offices, regional prosecutor's offices, principles, essence, effective crime prevention

Науковий керівник: старший викладач Нестерчук Л.П.

СЕКЦІЯ 8. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Антіпова Олександра Геннадіївна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ МАЙНА НЕПОВНОЛІТНІХ

Майно неповнолітніх осіб є об'єктом особливої уваги для законодавців та громадськості, оскільки ці особи потребують додаткового захисту та підтримки у власних правах. Забезпечення правового захисту майна неповнолітніх є важливим завданням для будь-якої правової системи. Захист майна неповнолітніх є однією з ключових складових соціальної справедливості та добробуту суспільства. Неповнолітні особи, залежно від їхнього віку та розвитку, можуть бути особливо вразливі перед різними формами експлуатації та пограбування.

Однією з основних функцій суспільства є захист найбільш вразливих його членів, а саме неповнолітніх. Майно, належне дітям та підліткам, повинно бути особливо захищеним від будь-яких форм незаконного заволодіння. Однак, у світі, де технології та соціальні структури постійно змінюються, захист майна неповнолітніх стає складним завданням.

Традиційно вважається, що батьківські правовідносини виникають за двох умов: фактичного народження дитини або біологічної ідентифікації та державної реєстрації народження за особистим станом (у судовому порядку). Для виникнення прав і обов'язків батьків і дітей зазвичай необхідно, щоб обидві ці ознаки були присутні одночасно. Якщо має місце порушення встановленого законом порядку реєстрації походження дитини, наприклад, таємна реєстрація іноземця батьком з метою прикриття позашлюбного материнства, це не тягне за собою виникнення у батьків прав та обов'язків. [1, стор. 261-267].

Оскільки батьки і діти наділені цивільною дієздатністю, вони можуть мати різні майнові права та обов'язки як суб'єкти правовідносин. У сімейно-правовій літературі виділяють дві основні групи таких правовідносин: 1) майнові відносини і 2) відносини, пов'язані зі стягненням аліментів.

Почнемо з першого виду правовідносин, які виникають між батьками та дітьми з приводу належного їм майна. За джерелом набуття майна ці правовідносини поділяються на три види: а) щодо майна, отриманого батьками і призначеного для потреб усієї родини; б) майно, набуте спільною працею або спільними засобами батьків і дітей; в) майно, набуте самими дітьми з різних правових підстав [2, с. 365-368].

Кожна сім'я має певне майно, призначене для задоволення побутових та інших потреб. Сімейне законодавство чітко визначає принципи поділу майна між батьками та дітьми, зокрема зазначає, що батьки та діти, особливо ті, які

проживають разом, можуть мати власні майнові права відповідно до ч. 1 ст 173 Сімейного кодексу України [4].

Це означає, що незалежно від тривалості спільного проживання та спільного користування окремим майном, яке належить батькам або дитині, воно зберігає свій первинний правовий статус. Законодавство також встановлює презумпцію, що майно, про яке йде мова, належить батькам.

Право власності може здійснювати дитина самостійно в межах своєї цивільної дієздатності, а також її батьки, опікуни, усиновлювачі та інші законні представники. Здатність дитини володіти своїм майном, користуватися ним і поводитися з ним залежить від її віку і, відповідно, від обсягу дієздатності. Неповнолітні віком до 14 років не можуть самостійно здійснювати операції, за винятком дрібних угод у домогосподарствах.

У цьому аспекті важливо врахувати ключові аспекти, що визначають особливості батьківських прав. По-перше, батьківські права є тимчасовими, оскільки виникають з моменту народження або усиновлення дитини у прийомну сім'ю та припиняються за наявності обставин, визначених Сімейним законодавством України, наприклад досягнення 18 років, вступу в шлюб з неповнолітньою особою, набуття повної цивільної дієздатності або позбавлення батьківських прав [4].

По-друге, принцип рівності батьківських прав встановлено на рівні норм Сімейного кодексу України незалежно від того, чи офіційно зареєстрований шлюб батьків.

По-третє, важливо враховувати, що батьківські права не можуть бути використані проти інтересів дитини. При здійсненні батьківських прав завжди слід ставити на перше місце інтереси дитини.

По-четверте, батьки мають першочергове право на виховання своїх дітей. Виняток становлять випадки порушення інтересів дитини. Особливої уваги заслуговує допомога батькам неповнолітніх у здійсненні батьківських прав і виконанні батьківських обов'язків, що визначається ще однією особливістю батьківських прав. Отже, якщо мати, батько дитини є неповнолітніми, то баба, дід з числа батьків неповнолітньої дитини зобов'язані допомагати дитині у здійсненні батьківських прав і виконанні батьківських обов'язків [3, с. 236-239].

Однією з основних функцій суспільства є захист його найуразливіших членів, а саме неповнолітніх. Власність, що належить дітям та молоді, має бути особливо захищена від будь-якої форми незаконного заволодіння. Однак у світі, де технології та соціальні структури постійно змінюються, захист активів неповнолітніх стає складним завданням.

Значну роль у створенні стабільних і гармонійних сімейних відносин відіграють майнові права та обов'язки батьків і дітей. Розуміння цих аспектів допомагає зберегти взаєморозуміння і взаємоповагу в сім'ї. Дотримання

майнових прав та обов'язків сприяє зміцненню зв'язків між батьками та дітьми, сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку кожного члена сім'ї.

З поширенням цифрових технологій з'явилися нові виклики у захисті майна неповнолітніх. Кіберзлочинці активно використовують соціальні мережі та інші онлайн-платформи для шахрайства та обману. Поміж найпоширеніших атак є крадіжка особистої інформації, фішінгові атаки та обманні схеми, спрямовані на неповнолітніх. Крім того, сфера онлайн-ігор і гемблінгу також може призвести до серйозних фінансових втрат для молоді.

Ще одним викликом є питання захисту майна у реальному світі. Частіше за все, неповнолітні особи стають жертвами крадіжок, обману та інших злочинних дій через їхню недостатню здатність до самостійного прийняття рішень та оцінки ризиків.

Захист майна неповнолітніх є важливим аспектом будь-якого суспільства, що має ставити добробут та безпеку дітей на перше місце. З врахуванням постійного розвитку технологій та соціальних структур, необхідно постійно адаптувати стратегії захисту майна неповнолітніх для забезпечення їхнього безпеки та добробуту. Спільна робота правоохоронних органів, громадських організацій, шкіл, сімей та інших зацікавлених сторін є ключовою для досягнення цієї мети.

Список використаних джерел

1. Апопій І.В. Окремі аспекти відповідальності батьків за порушення майнових прав малолітніх дітей. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2017. Вип. 4. С. 261-267.
2. Горіславська І.В. Окремі питання правового регулювання майнових та особистих немайнових прав батьків і дітей. Молодий вчений. 2018. №6(2). С. 365-368.
3. Негода, О. А. Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект : дис. ... д-ра філос.: 081, 08 / Олена

Анатоліївна Негода; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2020. - 278 с.

4. Негода, О. Набуття та захист майнових корпоративних прав малолітніх та неповнолітніх осіб / Олена Негода // Підприємництво, господарство і право. - 2019. - № 2. - С. 41-45.
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947- III. Офіційний веб-портал Верховної Ради України : веб-сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Завальнюк С. В.

Білошкурський Микола Миколайович

студент 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФІКТИВНИЙ ПРАВОЧИН І ЙОГО ОЗНАКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Правочини є невід'ємною складовою приватного права. Фактично, кожен суб'єкт цивільних та господарських правовідносин так чи інакше стикався з цим явищем. Останнім часом особливої актуальності почали набирати проблеми фіктивного укладення правочинів. Так, фіктивні договори активно використовують у злочинних цілях, наприклад, щоб приховати факт корупційного злочину, або уникнути покарання за нього [1, с. 19–22]. Тому вважаємо за доцільне більш детально розглянути деякі положення українського законодавства, правові позиції Верховного Суду та дослідження відомих учених щодо питань фіктивних правочинів та їх ознак.

В українському законодавстві дефініція «фіктивний правочин» регламентується ч. 1 ст. 234 ЦК України, і розглядається як правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлюються цим правочином [2]. Тобто, наприклад, у випадку зі вже згаданим договором дарування – без наміру вчинити подарунок [1, с. 20]. У свою чергу, ч. 2 ст. 234 ЦК України встановлюється, що фіктивність правочину доводиться у судовому порядку.

Розглядаючи правозастосовну практику, необхідно зазначити, що Верховний Суд у справі № 201/2832/19 сформував чітку позицію щодо фіктивних правочинів та їх ознак, а саме: «Для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. Основними ж ознаками фіктивного правочину є: свідомий намір невиконання зобов'язань договором; введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи

щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; приховування справжніх намірів учасників правочину» [3].

Подібну позицію щодо статусу правочинів має також і Велика Палата Верховного Суду, яка у справі № 369/11268/16-ц постановила: «У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву, тобто обидві сторони, вчиняючи фіктивний правочин, знають заздалегідь, що він не буде виконаний, тобто мають інші цілі, ніж передбачені правочином. Такий правочин завжди укладається умисно» [4].

Учені-правники, керуючись українським законодавством [2], [5]–[7], та враховуючи позиції Верховного Суду [3], [4], сформулювали свої бачення щодо питань фіктивності правочинів. Так, на думку І. Давидової, фіктивний правочин – це дія, яка здійснюється з ціллю обдурити відповідних осіб, які беруть участь у правочині, створивши їм хибне уявлення про наміри його учасників [8, с. 47]. Н. Хатнюк та Н. Обловацька вважають, що фіктивний правочин характеризується недобросовісністю своїх учасників [9, с. 113], а І. Бабич вбачає у визнанні фіктивних правочинів недійсними спосіб захисту цивільних прав особи [10, с. 22].

Отже, питання фіктивності правочинів та ознак їх фіктивності нині набуває особливої актуальності. Більшість цивільно-правових норм спрямовано на позитивне регулювання особистих немайнових і майнових відносин їх учасників [11], серед таких і норми регулювання правочинів у цивільному законодавстві. На прикладі аналізу законодавства України, а також під час розгляду правозастосовної практики, зокрема, правових позицій Верховного Суду, сформовано чітке уявлення про фіктивний договір та ознаки його фіктивності, серед яких виокремлено такі: свідомість наміру невиконання умов правочину; уведення третьої особи в оману щодо обставин або реальних намірів учасників, як до, так і в момент укладення правочину; приховання реальних намірів сторін правочину; воля учасників правочину не співпадає із зовнішнім її проявом, тобто сторони, у ході вчинення фіктивного правочину, знають наперед про його

невиконання, маючи інші мотиви, що суперечать змісту правочину; укладення фіктивного правочину завжди є умисним діянням.

Список використаних джерел

1. Давидова І. В., Білошкурський М. М. Договір дарування як спосіб уникнути покарання за корупційні злочини. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 50. С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/chc.v050.2023.3>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Постанова Верховного суду від 31.03.2021 р. у справі № 201/2832/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006082>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. у справі № 369/11268/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786>
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
8. Давидова І. В. Недійсність фіктивного правочину: загальна характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 47–49. URL: http://lsei.org.ua/6_2014/12.pdf
9. Хатнюк Н. С., Побіянська Н. Б., Обловацька Н. О. Фіктивність та удаваність як підстави визнання господарського зобов'язання недійсним. *Moderní aspekty vědy: XXXI. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Česká*

republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. С. 110–123. URL: <http://surl.li/sdsor>

10. Бабич І. Г. Недійсність правочину як спосіб захисту цивільних прав: огляд концепцій і поглядів. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 21–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.2>

11. Завальнюк С. В. Прогалинність як характерна ознака цивільного законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Випуск 3(32). С. 12–15. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i3\(32\).595](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i3(32).595)

Ключові слова: намір, правозастосовна практика, правочин, фіктивний правочин.

Key words: intent, law enforcement practice, transaction, fictitious transaction.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Завальнюк С. В.

Карнаушенко Софія Дмитрівна

студент 3 курсу 5-го факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Укладення шлюбу є важливою подією в житті кожної людини. Однак, умови воєнного стану можуть створювати серйозні виклики для правового регулювання цього процесу. У зв'язку з цим, важливо дослідити та проаналізувати існуючі проблеми національного правового регулювання укладення шлюбу в умовах воєнного стану з метою найбільш повного забезпечення прав та інтересів громадян.

Реєстрація шлюбів належить до компетенції органів юстиції. Умови повномасштабної війни призводять до змін у наданні послуг з державної реєстрації актів цивільного стану. Важливо відзначити, що в умовах воєнного стану влада зберігає максимальну орієнтацію на потреби громадян та адаптується до сучасних реалій.

Однією з опцій, що спрощують можливість укладення шлюбу в умовах воєнного стану, є можливість одружитися в день подачі заяви, звернувшись до будь-якого відділу Державної реєстрації актів цивільного стану. Це передбачено частиною 2 статті 32 Сімейного кодексу України [1], яка дозволяє скоротити терміни одруження в разі безпосередньої загрози для життя нареченого або нареченої.

Інша проблема укладення шлюбу в умовах воєнного стану – це забезпечення доступу до цієї процедури для військовослужбовців. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року №213 надає можливість проведення державної реєстрації шлюбу без особистої присутності військовослужбовця у відділах Державної реєстраційної служби актів

цивільного стану. Для цього заяву може подати безпосередній командир, який засвідчує справжність підпису та забезпечує її передачу до відділу. [2]

Міністерство юстиції України спільно з Міністерством цифрової трансформації України запровадили он-лайн сервіс подачі заяв на одруження через портал ДІА. Це дозволяє нареченим обирати місце, час і формат проведення церемонії в он-лайн режимі.

Для цього молодятam потрібно мати електронний цифровий підпис, авторизуватися на порталі Дія та перейти у розділ "Сім'я", обрати послугу "Заява про шлюб", заповнити заяву та обрати час і місце реєстрації, сплатити адміністративний збір, підписати заяву електронним підписом. Після цього наречений/наречена має авторизуватися у своєму кабінеті на порталі, перейшовши на заяву за посиланням з пошти та підписавши її електронним підписом.

Працівники обраного відділу ДРАЦС надсилають відповідь та деталі щодо церемонії на електронну пошту. Після подачі заяви молодятam потрібно буде лише з'явитися до відділу ДРАЦС у день одруження. При цьому, в умовах воєнного стану послуги у сфері державної реєстрації актів цивільного стану

надаються за принципом екстериторіальності, тобто без прив'язки до конкретного відділу.

Отже, залежно від конкретних обставин і умов воєнного стану, було розроблено спеціальні правові механізми для забезпечення прав громадян на укладення шлюбу в непередбачуваних умовах військового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року №213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF>

Ключові слова: шлюб, правове регулювання, воєнний стан, заяви, громадяни.

Key words: marriage, legal regulation, martial law, statements, citizens.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Ходико Ю.Є.

Кушнір Олександр Олександрович

студент 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ТА ЗАГАЛЬНОГО ПРАВА

Українці сама довірлива нація у світі . Одними з основних рис характеру наших людей є відкритість, доброта, гостинність, відданість, демократичність. Саме ці риси викликають віру у молодих закоханих людей , які вирішили одружитися , що їхній шлюб назавжди, він єдиний і незламний, а укладення шлюбного договору вважається недовірою та образою. Та сьогодні актуальними стають народні приказки “ Довіряй, але і перевіряй”, „ З добрим дружись, а лихих стережись”, які показують нашу теперішню ситуацію в Україні , яка склалася із-за довіри до нібито “ братнього народу” . Це все вказує, що українцям потрібно бути більш практичними, розсудливими , прагматичними, цілеспрямованими. Найкращим виходом для пар, які вирішили одружитися, або вже є подружжям - це шлюбний договір, який є пріоритетним у врегулюванні їхніх стосунків .

Історія шлюбних договорів бере свій початок з часів Давнього Єгипту, Стародавньої Греції та Риму . Саме таким чином протягом століть закріплювалися права подружжя на майно, встановлювався порядок його поділу і передачі спадщини, визначалися умови їхньої відповідальності за спільними та особистими боргами.

У багатьох країнах світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. У кожній з яких він має свої властивості,

але сенс його заснування єдиний – надати парам змогу для самостійного вирішення своїх майнових взаємин у шлюбі.

Елементи шлюбного договору на території України існували не одне століття та регулювали майнові стосунки між подружжям, визначаючи їхні майнові права та обов'язки, проте тривалий час не знаходили свого законодавчого закріплення. Новий термін «шлюбний контракт» (2004 року – шлюбний договір) був введений у дію в українському законодавстві відносно недавно – у 1992 р., хоча звучав, як «шлюбна угода».[1] 1 січня 2024 року виповнилося 20 років від дати набрання чинності Сімейного кодексу України далі – (СК України). Все, що стосується врегулювання подружніх взаємин відносно укладення шлюбного договору, упорядковано у главі 10 СК України.

Отже, шлюбний договір – це, передусім, угода про розв'язання суперечливих питань життя сім'ї, яка укладається між особами, які вступають у шлюб, або подружжям.

Розглянемо основні спільні та відмінні риси застосування шлюбного договору в Україні та в інших зарубіжних країнах:

1. Шлюбний контракт ніде не є обов'язковим, це право, а не обов'язок подружжя. Мексика — єдина країна, де шлюбний договір укладається в обов'язковому порядку, навіть якщо сторони не мають жодного майна. Цей договір установлює на майбутнє спільність чи роздільність майна подружжя, оскільки в Мексиці не існує законного режиму подружнього майна.[3]

2. Має особливий суб'єктний склад – його сторонами можуть бути не лише подружжя, а й наречені, які подали заяву про реєстрацію шлюбу [2]. У Греції розповсюджений так званий договір про співжиття, який регулює відносини майбутнього подружжя лише до реєстрації шлюбу. Законодавством Греції передбачено, що такий договір заборонено укладати в шлюбі, між родичами, а також між усиновленими й усиновлювачами [4]

3. Зміст шлюбного договору.

Відповідно до частини другої статті 93 СК України передбачено, що шлюбним договором регулюються лише майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків. [2]

А також, згідно частини третьої статті 93 СК України шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми.[2]

Дещо відмінним у цьому питанні є законодавство країн Західної Європи, Америки, Канади, де законодавство дозволяє регулювати не тільки майнові

правовідносини подружжя, а й взаємовідносини, які пов'язані з правилами його поведінки, умов виховання дітей тощо.

В Іспанії у шлюбних договорах можна вирішувати питання спадкування, а в Італії шлюбним договором можуть регулюватися права й обов'язки третіх осіб (наприклад, кредиторів). [8]

4. Укладання договору. Стаття 92 СК України говорить, що шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Та згідно частини 2 даної статті сказано, що на укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом.

5. Щодо набрання чинності договору.

Згідно ст. 95 СК України вказано, що в тому разі, якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу. Якщо ж шлюбний договір укладено подружжям, то він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення. [2]

Деякі відмінності з цього питання зустрічаємо у законодавстві Італії, яке передбачає обов'язкову реєстрацію договору в місцевих органах влади, при цьому, якщо в шлюбному договорі містяться умови про нерухоме майно, реєстрація повинна бути проведена в тому органі, що здійснює реєстрацію правочинів із нерухомим майном [6]. Так шлюбний контракт у Франції укладається лише одночасно із цивільною реєстрацією подружнього союзу.

У свідоцтво про шлюб вписуються відомості про наявність подружнього договору.

У законодавстві Данії, подібно до українського з шлюбним контрактом відбуваються такі ж самі погоджувальні нотаріальні дії, а потім його необхідно зареєструвати і розмістити на сайті: www.tinglysning.dk і лише потім відбувається його підписання. Шлюбний договір визнається дійсним лише після того, як реєстрація завершена та затверджена реєстраційним судом [3]. У Латвії реєстрація зумовлена юридичною силою щодо третіх осіб. При цьому шлюбні договори реєструються в Реєстрі майнових відносин подружжя, а щодо нерухомого майна – також і в Земельному реєстрі. У Литві шлюбний договір, зміни до нього та розірвання шлюбного договору реєструються в Реєстрі шлюбних договорів, який ведеться іпотечними установами [6].

6. Правовий режим майна (ст. 97 СК України).

Зокрема, по –перше, у шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. [2]

У Німеччині, на відміну від України, встановлено презумпцію особистої власності кожного з подружжя, натомість режим спільної сумісної власності

встановлюється шлюбним договором (§ 1363–1364 Німецького цивільного кодексу) [8].

У Нідерландах знаходимо особливу форму шлюбного договору – Амстердамський пакт. Установлюється режим особистої власності кожного з подружжя, але щороку надлишок доходів обох сторін після вирахування витрат на спільне господарство розподіляється навпіл [8].

7. Деякі цікаві відмінності у шлюбних договорах інших країн

У Японії шлюбний договір дійсний лише у разі його укладання до подачі заяви про одруження. Договір, укладений після одруження, підлягає анулюванню, і тоді майнові відносини між подружжям регулюються нормами Цивільного кодексу, тобто, набирає чинності законний режим.

Шлюб без шлюбного договору — ктуби в Ізраїлі не укладається. Цікаво, що в цьому документі перераховуються виключно обов'язки чоловіка щодо дружини. «Ктуба» засвідчується двома свідками, складається з основної частини та двох доповнень. Зміст основної частини не змінювався з часів складання Талмуду — у грошових одиницях зазначається сума, яку зобов'язаний заплатити дружині чоловік, який наполягав на необґрунтованому з погляду рабинського суду розлученні. На сьогоднішній день визначається сума у 10 тисяч доларів.

На відміну від багатьох інших країн світу, у Франції дозволено шлюб з одним із або між частково дієздатними людьми, але обов'язково у присутності їхніх опікунів. Якщо один із вступників партнерів є бізнесменом, відомості про реєстрацію відносин і про майбутнє весілля повинні з'явитися в ЗМІ.

Висновки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що шлюбний договір у 21 столітті – це не риса недовіри, а навпаки – відкритість та прозорість стосунків подружжя, їх здатність обговорювати один з одним найделікатніші питання і домовлятися

щодо їх вирішення. Він є чудовим інструментом узгодження майнових відносин .

А ще можна аргументувати наступне:

По-перше, договірне регулювання майнових відносин подружжя має пріоритет перед регулюванням, встановленим законом.

Другий аргумент — фінансовий: за шлюбним договором ділити майно набагато дешевше, ніж у суді.

По-третє, при розподілі майна в суді подружжя може отримати зовсім не той результат, на який розраховують.

Статистика показує, що пари, які уклали шлюбний договір розлучаються набагато рідше!

Становлення інституту шлюбного договору в нашій державі триває, а відсоток пар , які його укладають з кожним роком збільшується.

Список використаних джерел

1. Кодекс про шлюб та сім`ю України від 20.06.1969 № 2006-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. С. 135 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Фурса Є.Є. Шлюбний договір : досвід Франції, Данії та Мексики та його значення на діяльність консула з його посвідчення. Юридичний бюлетень.

2022. № 25.С. 250-255. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1073>

4. Л. Радченко. Шлюбний договір в іноземних правопорядках. Цивільне право і процес, 2017. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/8.pdf>

5. О. Л. Нагорна. Укладення шлюбного договору в Україні: порівняльний аналіз європейського та національного законодавства. 15.03.2019. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3440/1/118.pdf>

6. Онуфрієнко С. Укладання шлюбного договору при міжнаціональних шлюбах: національний та європейський досвід Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 361-365 .

7. Олійник О. С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ: Б.в., 2009. 20 с. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2009_21_7

8. Казарян К.А. Порівняльно-правовий аналіз інституту шлюбного договору за законодавством Німеччини та України. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу. С. 628–630. http://lsej.org.ua/3_2021/31.pdf

Науковий керівник: д.ю.н., професор Давидова І.В.

Леонова Вікторія Миколаївна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Судова практика має неабияке теоретичне та практичне значення в сучасному праві. Серед вчених-цивілістів сьогодні актуальне та дискусійне питання чи є судова практика джерелом права. Одні стверджують, що судова практика є джерелом права в Україні, а інші наполягають на протилежному.

Для подальшого розгляду питання необхідно визначити сутність судової практики. Судову практику можна визначити як систему судових рішень, що створюється в процесі діяльності судових органів і є результатом їх професійної діяльності.

Прихильники думки про те, що судова практика не є джерелом права обґрунтовують свою позицію наступним чином. Україна належить до романо-германської правової сім'ї, відповідно основним джерелом права визнано нормативно-правовий акт. Судові рішення, в свою чергу, не містять нових норм, вони є суто правозастосовчими актами. Отже, вважати їх джерелом права — недоречно і некоректно.

Однак все не так просто, як здається на перший погляд. Для початку необхідно розібратись, про судову практику яких саме судів ми говоримо.

Очевидно, що рішення судів першої та апеляційної інстанції навряд чи можуть слугувати джерелом права. Оскільки судова практика того чи іншого суду однієї інстанції може значно різнитись. При цьому всі суди першої та апеляційної інстанції посиляються на рішення судів вищої (касаційної) інстанції.

Відповідно до ч. 1 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. [3] Варто зазначити, що рішення Верховного Суду як найвищого судового органу сприймаються як авторитетні правові висновки, що дає їм можливість закріпити свою обов'язковість для дотримання судами нижчих інстанцій. Важливо також згадати про зразкові справи Верховного Суду, які слугують своєрідним взірцем, за прикладом якого виносяться рішення в аналогічних справах судами нижчих інстанцій. Це, в свою чергу, унеможливорює розбіжність поглядів суддів стосовно справи й дає вагому підставу вважати судову практику Верховного Суду джерелом права.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України. [2] Хоча природа рішень Конституційного Суду чітко не визначена сучасною доктриною права, все більше теоретиків схильються до думки, що акти Конституційного суду можуть мати нормативний зміст. Очевидним є те, що акти Конституційного Суду України, які містять офіційне тлумачення Конституції України, є інтерпретаційними актами й відіграють важливу роль у правозастосовній діяльності у сфері вирішення цивільних спорів. Прикладами можуть слугувати Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Гуляка Володимира Олександровича щодо офіційного тлумачення положень п. 2 ст. 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» [5], а також Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 1241 ЦК України, а саме: справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця. [6] На офіційне тлумачення Конституційного Суду цих, а також інших положень посиляються суди першої та апеляційної інстанції при ухваленні рішень. Відповідно судова практика Конституційного Суду України є джерелом права,

хоча це й не визначено формально у відповідних нормативно-правових актах [11, с. 74].

Н. С. Кузнєцова наголошує, що становлення українського права, зокрема й цивільного, відбувається в умовах формування нових концептуальних підходів, зумовлених процесами світової та європейської глобалізації [7, с. 151].

Поділяючи цю думку, хотілося б підкреслити, що процеси глобалізації є неминучими. Зважаючи на незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, що свого часу була визначена у преамбулі Конституції України, можемо сказати, що інтеграція загальноєвропейських правових стандартів в систему національного права України є обов'язковим компонентом. Запровадження в судову практику норм Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є далеко не єдиним кроком на шляху до гармонізації вітчизняного та європейського права, зокрема й цивільного. Вагому роль при розгляді справ відіграє також застосування судової практики Європейського суду з прав людини. З цього приводу можуть наводитись різні аргументи та доводи на підтримку визнання судової практики джерелом права в Україні чи проти. Однак ми маємо припис законодавця, який чітко визначає судову практику Європейського суду з прав людини джерелом права і цей припис має виконуватись. Ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» наголошує, що суди при розгляді справ застосовують практику Суду (мається на увазі ЄСПЛ) як джерело права.

З вищепереліченого випливає, що в Україні у певних випадках судова практика все ж застосовується як джерело права, хоча й має прецедентний характер, що невластиво романо-германській правовій сім'ї. Отже, судові прецеденти набирають все більшого значення у правозастосовчій діяльності країн континентальної європейської традиції.

Водночас, як зазначає Р. А. Майданик, судовий прецедент виконує лише функцію уточнення і доповнення законів при застосуванні їх норм під час вирішення судом конкретних справ. [8, с. 48] Так само і Європейський суд з прав людини, не виконує правотворчу функцію, а лише сприяє інтерпретації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тим самим підвищуючи її авторитет і верховенство. При цьому, у здійсненні своєї правотлумачної діяльності, Європейський суд з прав людини повністю підпорядковується змісту Конвенції [10, с. 70].

Можемо зробити висновок, що судовий прецедент має характер вторинного, додатково або допоміжного джерела права. Прецеденти певною мірою застосовуються у діяльності судів різних інстанцій. Проте вони не мають пріоритету над законом, бо фактично є похідними від нього [9, с. 208].

Нині ми спостерігаємо взаємопроникнення правових систем. Значний вплив на цей процес здійснює глобалізація. Фактично, судова практика в Україні є своєрідною альтернативою судовому прецеденту, запозиченою з англо-

саксонської правової сім'ї. Хоча інститут судового прецеденту в Україні поки що не набув значного поширення, його значення у регулюванні правовідносин з часом тільки посилюється. Цілком можливим є те, що в майбутньому судова практика в системі джерел права посяде місце, рівнозначне місцю нормативно-правового акту. Це позитивна динаміка, оскільки використання судової практики дасть можливість подолати низку проблем сучасної правової системи. До таких проблем, в першу чергу, можна і потрібно віднести прогалини чинного законодавства, що стають великою проблемою при винесенні правосудного рішення судом.

Отже, підвищення значення судової практики безпосередньо вплине на якість правосуддя, що є поштовхом до створення ідеальної моделі держави в сучасному її розумінні.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 31.03.2024).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 31.03.2024).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 31.03.2024).
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2

груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 31.03.2024).

5. Про приватизацію державного житлового фонду : Закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII : станом на 25 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12> (дата звернення: 31.03.2024).
6. Рішення Конституційного Суду України Конституційного Суду України від 11.02.2014 р. у справі № 1-1/2014.
7. Кузнєцова Н. Проблеми гармонізації та уніфікації сучасного приватного права. Право України. 2012. С. 151–152.
8. Майданик Р. А. Загальна характеристика судового прецеденту в праві України. Юридична Україна. 2012. № 12. С. 41–50.
9. Правова доктрина України / ред. Н. Кузнєцова. Харків, 2013. Т. 3 : Доктрина приватного права України.
10. Ротань В. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. Харків, 2013.
11. Сліпченко С., Синегубов О., Кройтор В. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / ред.: Ю. Жорнокуль, Л. Красицька. Харків, 2017.

Ключові слова: судова практика, джерело права, судовий прецедент, глобалізація, правосуддя.

Key words: judicial practice, source of law, judicial precedent, globalization, justice.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завальнюк С. В.

Симак Ольга Сергіївна

студентка 3 курсу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ У СПОРАХ ПРО ПОДІЛ СПІЛЬНОГО СУМІСНОГО МАЙНА, НАБУТОГО ЗА ЧАС ФАКТИЧНОГО ШЛЮБУ

Нині, через небажання нести відповідальність та обтяжувати себе сімейними обов'язками зареєстрованого шлюбу, проживання однією сім'єю, без реєстрації шлюбу стає ще популярнішим у нашій державі. Проте, коли чоловік та жінка приймають рішення розійтись, то актуальними стають питання, пов'язані з поділом їх спільного майна, яке наживалось у незареєстрованому шлюбі, а також, захист права власності на це майно одного з подружжя [1].

Раніше поняття «цивільний шлюб» трактувалося, як сімейні відносини, що зареєстровані в РАЦСі, але не обвінчані в церкві. Якщо чоловіка та дружину

поєднували виключно кохання й усний договір, то називали «співжиттям», а дітей, народжених в такому шлюбі - «незаконнонародженими».

Наразі все більше пар живуть спільно, однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу, тобто «фактичним шлюбом». Ознаки, що притаманні такому шлюбу це: проживання пари на одній території, ведення ними спільного господарства, відсутність реєстрації відносини в органах державної влади. Саме таке фактичне спільне проживання не вважається шлюбом, а тривалість шлюбних відносин і характер подружніх зв'язків між їх учасниками, незалежно від того були вони серйозними чи випадковими, не мають правового значення [2].

Тоді, коли фактичний союз вичерпав себе, і спір про поділ майна не можна вирішити мирним шляхом, то одному із подружжя доводиться переконувати суд у тому, що це майно є спільним. У цьому випадку потрібно довести не сам факт перебування у «фактичних шлюбних відносинах», а факт набуття конкретного майна за кошти або внаслідок трудової участі чоловіка й дружини. Аналізуючи практику, можна дійти висновку, що зробити це не завжди просто [3].

Найпоширенішою є ситуація, коли майно, яке придбане подружжям «фактичного шлюбу» за кошти подружжя, оформлюється на когось одного з них. У такому разі майно, оформлене на одного із подружжя, є виключно його майном. Друга сторона не матиме права на таке майно, доки не доведе, що воно є спільним.

Згідно статті 74 Сімейного кодексу України: «Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними» [4].

Ефективним способом захисту прав, що можуть справедливо та без обтяжливих судових процедур вирішити цивільну справу виступають позовні вимоги про поділ майна, що належить сторонам на праві спільної сумісної власності [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Аналізуючи праці М. В. Антокольської можна визначити, що спільне майно подружжя складається із речей, грошей, цінних паперів, які належать сторонам на праві спільної сумісної власності та нажиті ними під час перебування в шлюбі, а також зобов'язальні майнові права, що не пов'язані з особою одного з подружжя та виникли під час шлюбу.

З. В. Ромовська зазначає, що збереження державної реєстрації як обов'язкового елемента шлюбу не означатиме продовження абсолютизації шлюбу в порівнянні з іншою формою організації сімейного життя жінки та чоловіка.

У працях О. В. Дзери встановлюється поняття виникнення права на майно у дружини та чоловіка під час їх перебування у шлюбі, в тих випадках, коли воно набувається ними після припинення цього шлюбу. Визнання цього майна

спільним, не суперечить нормам сімейного законодавства, відповідно до яких у власність дружини та чоловіка переходить майно, що набуте ними під час шлюбу[**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Оскільки аналіз судової статистики та вивчення судової практики, а також здійснення узагальнень судової практики покладається на Велику Палату Верховного Суду, то вона проаналізувала питання поділу майна у справі про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю у незареєстрованому шлюбі, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ його між подружжям.

Велика Палата Верховного Суду мала вирішити два ключові питання: чи є ефективними способи захисту прав позивача щодо встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ їхнього спільного сумісного майна, щодо визнання майна спільною сумісною власністю та щодо припинення спільної сумісної власності; та за яких умов правочин щодо розпорядження майном, вчинений одним з подружжя без згоди іншого з подружжя, може бути визнаний недійсним.

Так з матеріалів цивільної справи № 523/14489/15-ц, за позовом ОСОБА_1 (далі - позивач) до ОСОБА_2 (далі - відповідач) про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та його поділ, визнання недійсними договору купівлі-продажу та рішення про державну реєстрацію права.

Чоловік та жінка спільно проживали однією сім'єю в незареєстрованому шлюбі, протягом якого вели спільний бюджет і утримували господарство. За цей час на ім'я дружини було придбано дві квартири, одну з яких вона згодом продала без згоди чоловіка.

В касаційній скарзі до Верховного Суду зазначалося, що суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили вимоги позивача про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю його з відповідачкою без реєстрації шлюбу; визнали майно спільною сумісною власністю та визначили його поділ; правочин про продаж однієї з квартир без згоди позивача визнали недійсним.

Згідно висновку Великої Палати Верховного Суду, рішення судів попередніх інстанцій про те, що дві квартири, що зареєстровані на відповідачку, є спільною власністю подружжя, так як вони придбані під час перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах - прийняла.

Також Велика Палата Верховного Суду у своєму висновку визначила, що позивач не заявляв вимог про припинення права спільної сумісної власності на спірні квартири, отже суди попередніх інстанцій вийшли за межі позовних вимог у цій частині. Задоволення вимоги про поділ квартири, яка належить їм на праві спільної сумісної власності шляхом визнання за чоловіком та дружиною права власності на її частину свідчить про припинення правового режиму спільної сумісної власності на такий об'єкт. Тому в судів не було підстав зазначати в

резолютивній частині рішення про припинення такого режиму щодо спірних квартир[Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Уникнення сімейних прав та обов'язків подружжя в подальшому ускладнює захист інтересів учасників сім'ї. Одразу впливають недоліки «фактичного шлюбу» – ненадійність та несерйозність шлюбних відносин. Водночас незареєстрованні шлюби здійснюють аналогічні функції, що й зареєстрована сім'я: народження та виховання дітей, взаємна матеріальна підтримка та співпраця[Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що вимога припинити право спільної сумісної власності є неефективним способом захисту, адже встановлення юридичного факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у спорі про поділ майна є підставою позову, а не самостійним способом захисту прав подружжя в такому спорі, який підлягає оформленню як самостійна вимога [5].

Список використаних джерел

1. Поділ спільного майна у фактичних шлюбних відносинах: теоретичний та практичний аспекти URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_850_61.pdf (дата звернення 28.03.2024 р.)
2. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8795 (дата звернення 26.03.2024 р.)
3. Поділ майна, набутого у фактичних шлюбних відносинах: судова практика URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9c831487-7db0-49bd-aca4-8e3d1564fb68/content> (дата звернення 25.03.2024 р.)
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 28.03.2024 р.)
5. ВП ВС вказала на ефективні способи захисту прав подружжя (жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу) у спорі про

поділ спільного сумісного майна URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1569010/> (дата звернення 29.03.2024 р.)

Ключові слова: фактичні шлюбні відносини, цивільний шлюб, поділ майна сторін на праві спільної сумісної власності.

Key words: de facto marital relationship, civil marriage, division of the property of the parties under the right of joint co-ownership.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Факас І. Б.

Сурник Анастасія Олександрівна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСВІТА В УКРАЇНІ В ПОСТПАНДЕМІЧНУ ДОБУ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

Пандемія коронавірусу COVID-19 завдала серйозного удару по всіх сферах життєдіяльності суспільства, і освіта не стала винятком. Дійсно, COVID-19 став потрясінням для систем освіти по всьому світу, в тому числі і для України. Пандемія виступила в ролі своєрідного каталізатора, який прискорив кризові явища і розкрив протиріччя та «больові точки», що накопичувалися протягом багатьох років.

Ще більше ускладнилася ситуація в освітній сфері починаючи з 24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабною війною, ініційованою РФ [1]. Якщо дистанційне навчання похитнуло рівень навчання, то війна на тривалий час позбавила навіть такої можливості. Хоча, відповідно до статті 53 Конституції України, кожен має право на освіту [2].

Сьогодні для всіх очевидно, що ситуація, в якій опинилася освітня система нашої країни, є екстраординарною. Криза, викликана пандемією та її наслідками, а також згодом і повномасштабною війною, без сумнівів, вплине на вибір шляху розвитку вітчизняної освітньої системи, скоригує раніше задані траєкторії.

Інтеграція у світовий простір – одне з ключових завдань стратегії розвитку освіти в Україні сьогодні, і її практична реалізація забезпечується цілою низкою заходів загальнодержавного та регіонального рівня.

Очевидно, що за нових умов зміниться сама суть моделі освіти. Вона повинна стати динамічнішою і гнучкішою, щоб у максимально короткі терміни реагувати на зміни, трансформуватися під умови, що раптово з'явилися. Основою освітньої програми майбутнього має стати ядро, що постійно змінюється, що враховує і прогнозує всі необхідні зміни. Змінюється і роль викладача. Переставаючи бути єдиним носієм «сакрального знання» (студент зможе легко отримати до нього доступ в інших джерелах: онлайн-бібліотеках,

електронних наукових журналах та ін.), викладач починає виконувати місію супроводу майбутнього фахівця на шляху його становлення.

До того ж, нова реальність освітньої системи така, що університет трансформується з «камери зберігання» знань, ключ від якої на якийсь час видається студенту, в «холдинг», де всі учасники освітнього процесу взаємодіють як партнери.

Вважаємо, що в найближчому майбутньому посиляться розрив між «елітарною» та «масовою» вищою освітою. Основна частина університетів не зможе покрити витрати на інформатизацію, соціальне дистанціювання та дотримання санітарно-епідеміологічних вимог та вимог техніки безпеки у зв'язку з війною, залишившись у межах наявних навчальних площ та матеріально-технічних баз. Скорочення фінансування та зростання витрат призведуть до збільшення частки електронних курсів у парадигмі навчання. Поступово дрібні «гравці» будуть йти з ринку, поступаючись місцем цифровим мегауніверситетам – по суті, цифровим двійникам сучасних освітніх організацій. Можливість масової реалізації електронних продуктів дозволить значно знизити їхню собівартість, отже, запропонувати прийнятну ціну за освітні послуги. Цифровий заклад освіти стане майданчиком реалізації гнучких за структурою освітніх програм. Той, хто навчається, отримає більше свободи в побудові індивідуальної траєкторії навчання та розвитку. На зміну жорсткій сітці розкладу прийде можливість вибору предметів, записи на авторські курси та віртуальні стажування.

На нашу думку, суперництво освітніх установ розгортатиметься у сфері практикоорієнтованості пропонованих знань і навичок: навчання «через досвід», співпраця з провідними роботодавцями, можливості проєктного навчання та практична підготовка (у тому числі віддалена) в компаніях, що динамічно розвиваються, та ін. На перше місце вийдуть такі якості, як здатність педагога максимально швидко реагувати на зміни у сфері своїх професійних інтересів, володіння найсучаснішими та передовими технологіями, досвід роботи в реальному секторі економіки та, природно, цифрова компетентність – тобто мистецтво передати знання та досвід за допомогою інструментів віддаленої взаємодії.

Оскільки майбутні спалахи пандемії можливі навіть у системах освіти, де відновлено очне навчання, важливо підвищити стійкість систем освіти. Таким чином, викладачі зможуть продовжити заняття під час майбутніх спалахів і у разі інших надзвичайних ситуацій, зокрема війни, які унеможливлють очне навчання.

Тут слід додати, що через пандемію особливо постраждали системи освіти, котрим характерна неефективність і відсутність рівноправності. Пошук способів продовження навчання під час пандемії призупинив багато зусиль щодо вирішення цих існуючих і раніше проблем, але завдання щодо їх вирішення не терпить зволікань. Ці сценарії майбутнього дозволяють

припустити, що пріоритети законодавців, які приймають рішення, в галузі освіти стосовно COVID-19 повинні включати наступні цілі: підвищення ефективності освітніх стратегій під час поточного спалаху, подолання наслідків та відновлення освітніх можливостей після спалаху, а також підвищення здатності системи освіти стабільно функціонувати під час майбутніх спалахів. Дії, поставлені у відповідність до кожної з цих трьох спільних цілей, схожі одна на одну, хоча конкретні заходи можуть відрізнятися в залежності від того, яку мету вони мають.

Отже, всім учасникам освітнього поля зараз очевидно, що система управління освітніми установами потребує серйозної трансформації з урахуванням наслідків кризового періоду. У найближчій перспективі освітнім організаціям необхідно буде знайти баланс між максимально можливою роз'єднаністю учасників освітнього процесу і збереженням особливого формуючого та розвиваючого освітнього середовища. Вся система в цілому повинна стати більш гнучкою і вільно пристосовуваною до кризових явищ і умов, що змінюються. Конкуренція між навчальними закладами лише зростатиме, їх успішність та затребуваність будуть нерозривно пов'язані з привабливістю та поточним рівнем безпеки для життя регіону, в якому вони розташовані (у зв'язку з війною) та тим, як освітня установа буде йти в ногу з часом.

Підсумовуючи зазначимо, що запропоновані нами висновки мають прогностичний характер. Час, що минув з введення обмежувальних заходів у зв'язку з пандемією та війною, і – отже – накопичений вітчизняною системою освіти досвід, безумовно, недостатні для глибоких узагальнень. Однак кожне дослідження цього періоду, поза сумнівом, має практичну цінність, у тому числі завдяки тому, що відкриває можливість для широкого обговорення проблем, що вторглися в наше життя, а також для повноцінної академічної дискусії, результати та напрацювання якої можуть слугувати основою для

вдосконалення нормативно-правового регулювання освітньої сфери в надскладних умовах, яких вона перебуває сьогодні.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 22.05.2023)

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 27-ІХ від 03 вер. 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст.160.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Давидова І.В.

Ткаченко Катерина Олександрівна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ ТА В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Система римського приватного права, що сформувалася в Давньому Римі стала основою для правових систем більшості сучасних європейських держав. Так і спадкове право було важливою складовою, хоча воно розвивалося інакше, ніж у сучасних юридичних системах. Щоб краще зрозуміти принципи спадкового права треба спочатку розібратися, що це означає.

Спадкове право є сукупністю правових норм, які визначають умови та порядок переходу майна покійного до інших осіб. А от саме спадкування означає перехід майна після смерті його власника до інших осіб. Під самим майном можуть розуміти саму сукупність прав і обов'язків померлого, наявне майно та його борги. Саме його виникнення пов'язане з тим, що суспільство почало визнавати приватну власність.

Особа після смерті якої залишається майно називають спадкодавцем. Важливо зазначити, що спадкодавцем може бути лише фізична особа. Коли свою діяльність припиняє юридична особа, спадкування після неї не настає.

Хоча майно ліквідованої юридичної особи може переходити до наступників останньої, але це тоді вже не спадкування, а наступництво прав і обов'язків.

Особи, до яких переходить у встановленому порядку майно небіжчика - спадкоємцями. На відміну від спадкодавця спадкоємцями можуть бути не тільки фізичні, а й юридичні особи.

В історії римського спадкового права можна виділити чотири етапи:

1) спадкування за *jus civile* - регламентувалося за Законами XII таблиць, яке передбачало спадкування за заповітом і за законом. Основним видом було спадкування за законом.

2) спадкування за преторським едиктом. Преторська практика внесла вагомі зміни, вона виникла у часи ранньої республіки і тривала до періоду принципату.

3) спадкування за законами імператора. В імперський період було прийнято багато імператорських конституцій та сенатус-консультів, які були спрямовані на подальше удосконалення римського спадкового права. Спадкування за законом залишалося складним, обтяженим батьма уточненнями. Саме в такому вигляді воно було зафіксовано під час систематизації Юстиніана.

4) спадкування у «у праві Юстиніана. Юстиніан приводить у чітку систему спадкування за заповітом і необхідне спадкування [542 р. новела 115]. Спадкування за законом реформується [543 р. новелою 118, а в 548 р. новелою 127].

Римське спадкове право, у інтерпретації Юстиніана, увібрало в себе досвід багатьох століть і звичаїв, плідної преторської практики, що стосувалася спадкування. В результаті був створений правовий інститут, який заклав основи сучасного спадкового права.

Спадкування за заповітом у класичному праві стало переважаючою формою спадкування. Фактично на руїнах колективної власності римської *familia* утвердилася повна свобода заповіту.

У класичній римській сім'ї головним власником майна був *pater familias* і тільки він міг ним розпоряджатися, так на випадок смерті, кому має перейти після смерті майно. Сам заповіт являє собою розпорядженням власника майна на випадок його смерті. Це може бути тільки односторонній правочин, хоча тут і має місцевиявлення волі з боку заповідача, так і спадкоємців. Заповідач в будь-який момент може скасувати або змінити своє розпорядження, чого не можливо зробити в договірних відносинах.

Щоб заповіт визнати юридично чинним, він має відповідати певним умовам: заповідач мав активну заповідальну правоздатність; заповіт складений у певній формі; у заповіті міститься вказівка про призначення спадкоємцями

конкретних осіб, які мають пасивну заповідальну правоздатність. Якщо заповіт не відповідає даним умовам, то він не визнається дійсним.

Кожному історичному періоду відповідала своя форма заповіту. В імператорський період і у «праві Юстиніана» існували дві основні форми заповіту: приватна і публічна. Приватним заповітами називалися ті, які складалися без участі державної влади. Так і навпаки, якщо огран державної влади були задіяні, то це називалося публічним.

Протягом віків можна було простежити лише одну закономірність – заповіт складався особисто заповідачем, а не його представником.

Основним елементом змісту кожного заповіту якщо ім'я не було вказане в документі, то заповіт вважався недійсним.

Так за заповітом жінки не могли бути спадкоємцями після смерті осіб, які володіли майновим цензом 100 тисяч сестерцій. Це було спрямовано проти марнотратства жінок, які належали до вищих верств. Також не мали пасивної заповідальної правоздатності діти державних злочинців, перегрини, віровідпуступники, еритики.

Говорячи про спадкування за законом або ще можна назвати його «проти заповіту», можна виділити умови при яких воно мало місце: відсутності заповіту; визнання його недійсним, смерті спадкоємців; зазначених у заповіті, до відкриття спадщини або їх відмови від прийняття спадщини.

Спадкоємців за законом поділяли на декілька класів: I клас – низхідні родичі спадкодавця: діти незалежно від статті і віку, онуки; II клас – висхідні родичі з обох боків, і інші висхідні родичі, якщо вони були; III клас – неповнорідні брати і сестри та їх діти раніше. Останні закликалися до спадкування за правом представлення. IV клас – решта бокових родичів без обмеження ступенів; V клас – той з подружжя, хто пережив спадкодавця (чоловік після смерті дружини або дружин після смерті чоловіка), закликалися до спадкування, якщо нікого із вище перелічених класів родичів на момент відкриття спадщини не виявилось чи ніхто з них на спадщину не прийняв.

Отже підводячи підсумок у «праві Юстиніана» діяв головний принцип: одночасне закликання до спадкування спадкоємців різних класів і ступенів не допускалось.

Говорячи вже про спадкування у наші часи, то зараз спадкування являє собою перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла до інших осіб.

«До складу спадщини входять всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті» [на підставі ст.1218 ЦК У].

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, або день, з якого вона оголошується померлою. «Якщо протягом однієї календарної доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина

відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них» [відповідно до ч. 3 ст 1220 ЦК України].

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо воно невідоме, місце відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна.

Як і в Давньому Римі, так і в наші часи спадкодавцем може бути лише фізична особа. Якщо йдеться про спадкування за заповітом, то спадкодавцем може виступати лише дієздатна особа, яка розуміє значення своїх дій і може ними керувати.

Спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які були зачаті за життя спадкоємця і народжені живими після відкриття спадщини, а також юридичні особи та інші учасники цивільних відносин – держава, територіальні громади.

Наслідування може відбуватися відповідно до останньої волі особи або відповідно до закону. Остання воля особи, виражена у заповіті, є особистим розпорядженням з питань спадкування у разі його смерті. Право на складання заповіту має фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність [ч. 1 ст.1234 ЦК України].

При визначенні кількості спадкоємців, особа, що залишає заповіт, може вказати одну або декілька осіб, які отримають спадок. Закон визначає групу осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині: неповнолітні, малолітні, а також повнолітні особи, які не мають працездатності, такі як діти, вдова та батьки спадкоємця. Ці особи мають право на спадкування половини тієї частки, яка б належала кожній з них згідно з законом [ст.1241 ЦК України].

Черговість спадкування за законом відрізняється від римського приватного права. Окремо можна виділити першу чергу на право спадкування – це діти спадкодавця, другий з подружжя та батьки. Потім йдуть рідні брати й сестри, бабусі та дідусі з обох боків. Треті в черзі рідні дядько та тітка спадкодавця. Четверті в черзі особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю за умови, що проживали разом не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. І вже в останню чергу йдуть інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно.

Підсмовуючи все що були вище зазначено, можна сказати, що наш світ розвивається і удосконалюється все більше й більше. Для прикладу жінки в Стародавньому Римі не мали рівних прав з чоловіками, за них вирішували їх опікуна, але в наш час всю люди мають рівні права та обов'язки. Інститут успадкування римського приватного права став міцною базою і прикладом для

сучасних країн, завдяки удосконаленню та зміні деяких аспектів правова система спадкування стала більш зручною та спрощеною.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Харитонов Є. О. Основи Римського Приватного Права : посіб. для підготов. до іспитів для зайнятих, розум. та допитливих. Харків : Одісей, 2013. 352 с.
3. Харитонов Є. О. Приватне право як концепт : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 548 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Харитонов Є. О.

Циганенко Тетяна Сергіївна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАПОВІТ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Поняття заповіту, як одного з найважливіших інститутів цивільного права, має свої коріння у давніх часах і зазнало значних змін протягом історії права. Заповіт у римському праві становив важливий елемент правової системи того часу, визначаючи права та обов'язки осіб у відносинах спадкового переходу майна.

Сучасне цивільне право також наділене інститутом заповіту, але з врахуванням сучасних соціальних, економічних та правових реалій. Це відображається у визначенні обсягу та умов складання заповіту, а також у визначенні спадкоємців та їхніх прав.

У даному дослідженні ми спробуємо з'ясувати, як змінювалася сутність та значення заповіту від часів Римської імперії до сучасних цивільних правових систем. Розглянемо основні аспекти заповіту в обох контекстах, порівняємо їх особливості та визначимо вплив історичного розвитку на сучасні правові норми з цієї сфери.

У римському праві ідея заповіту була вкорінена в релігійній та культурній спадщині Римської Республіки та Імперії. У багатьох культурах заповіт, або спадок, вважався важливою юридичною установою, яка регулювала передачу майна та прав наступним поколінням. Проте, для цілей цього відповіді ми сконцентруємося на історії заповіту в рамках римського права.

У період Римської Республіки (V - I ст. до н.е.), заповіти були малоформалізованими та можливими у будь-якій формі, включаючи усні домовленості, письмові документи та навіть свідчення свідків. Проте з

розвитком римського права і збільшенням складності суспільства, стали виникати більш точні правові норми, що регулювали спадкові відносини.

З часом, особливо під час імперії, виникла формальна процедура для складання заповітів, відома як "заповіт за законом" (заповіт по-латині "testamentum"). Ця процедура вимагала певних формальностей, таких як присутність свідків та відповідних висловлювань волі, що стали важливими для визнання заповіту дійсним [1, с.5].

Після прийняття Імператорським законодавством (IV-V ст. н.е.), заповіти стали ще більш стандартизованими та складними, включаючи в себе різні форми та обмеження щодо прав на успадкування. Римські закони інкорпоровали концепції спадщини та заповітів, які вплинули на подальший розвиток європейського права, у тому числі сучасного цивільного права. У римському праві заповіт може містити різноманітні елементи та вказівки щодо передачі майна та прав. Основними сторонами заповіту були:

1. Суб'єкт заповіту (testator). Це була особа, яка складала заповіт, тобто володіла майном і виражала свою волю стосовно його подальшого розподілу. Суб'єкт заповіту міг бути як чоловік, так і жінка, якщо він/вона мали достатній рівень правової дієздатності.

2. Об'єкт заповіту (legatum). Це було майно або право, яке було передано в заповіт. Об'єкт заповіту міг бути будь-яким майном або правом, яке можна передати спадкоємцеві, таким як гроші, нерухомість, рухомі предмети, бізнес, речі мистецтва тощо.

3. Спадкоємці (heredes). Це були особи, які отримували майно від спадкування згідно з заповітом. Спадкоємцями могли бути різні особи: члени родини, друзі, благодійні організації тощо. У заповіті можуть бути вказані конкретні спадкоємці, або може бути надано загальні вказівки щодо розподілу майна[2, с.5].

Заповіт міг містити різні умови та обмеження, що пов'язані з передачею майна. Наприклад, умови щодо віку спадкоємців, обов'язкові частки спадщини для певних осіб, умови виконання певних дій або заборони на відчуження майна тощо. Крім передачі майна, заповіт міг містити інші важливі диспозиції, такі як призначення опікуна для неповнолітніх дітей, вказівки щодо поховання, встановлення виконавця заповіту, благодійні призначення тощо.

Заповіти у римському праві були складними юридичними актами, що відображали волю та наміри особи щодо подальшого розподілу майна та виконання інших доручень після смерті. Вони могли мати велике значення як

для особи, яка їх складала, так і для її спадкоємців та інших зацікавлених сторін[3, с.5].

Сучасні системи цивільного права зберегли деякі елементи та ідеї з римського права стосовно заповітів, але вони також пройшли значні зміни та розвиток. Ось деякі аспекти, які відобразилися на сучасному праві:

1. Сучасні системи права зазвичай встановлюють певні формальні вимоги для складання заповіту, але ці вимоги можуть варіюватися від країни до країни. Наприклад, деякі юрисдикції можуть вимагати підписування документа перед свідками, тоді як інші можуть приймати електронні заповіти.
2. Сучасні системи права можуть встановлювати різноманітні обмеження щодо того, хто може бути спадкоємцем та яким чином може бути розподілене майно. Наприклад, більшість юрисдикцій накладають обмеження на те, яким чином може бути розпоряджено спадщиною, особливо щодо обов'язкових часток для певних категорій спадкоємців.
3. Сучасні системи права можуть розширювати круг спадкоємців порівняно з римським правом. Наприклад, у багатьох країнах законодавство передбачає право на спадкування для далеких родичів або навіть осіб, які не мають спадкоємного зв'язку з померлим, але були визначені у заповіті.

В цілому, сучасні системи цивільного права зберігають деякі принципи та ідеї з римського права, але також вони відображають сучасні соціальні, економічні та культурні реалії, що відображені в більш складних та розширених правових нормах стосовно заповітів.

Отже, у сучасному цивільному праві інститут заповіту залишається одним з важливих елементів правової системи, що забезпечує особам можливість виражати свою волю стосовно розподілу свого майна після смерті. Заповіт дозволяє особам мати контроль над тим, як їхнє майно буде розподілене та кому воно буде передане, забезпечуючи таким чином спадкову безпеку та забезпечуючи виконання їхніх останніх волевиявлень. Сучасне цивільне право встановлює певні вимоги та процедури для складання заповітів з метою забезпечення їхньої дійсності та виконання волі особи, що їх складає. Це сприяє стабільності та правовій впевненості в суспільстві, а також враховує різноманітність потреб та цінностей, що існують у сучасному світі. Таким чином, інститут заповіту залишається актуальним та важливим для сучасних правових систем, відображаючи принципи самовизначення та спадкової автономії особи[4, с.5].

Заповіт у римському праві відігравав ключову роль у регулюванні спадкових відносин та передачі майна, відображаючи волю та наміри особи після її смерті. Цей інститут був важливою складовою правової системи того часу, встановлюючи права та обов'язки сторін у спадкових відносинах. Створення формальних процедур для складання заповітів, таких як "заповіт за

законом", відображало розвиток римського права та його вищої ступені стандартизації.

У сучасному цивільному праві значення заповіту залишається важливим. Хоча форми та вимоги можуть варіюватися від країни до країни, ідея визнання волевиявлення особи стосовно розподілу її майна залишається в центрі цього юридичного інституту. Сучасні системи цивільного права також зберігають елементи, такі як обмеження щодо розподілу майна та умови заповіту, що відображають сучасні соціальні, економічні та культурні реалії. Отже, римська спадкова традиція має великий вплив на сучасні норми та практики у сфері цивільного права.

Список використаних джерел

1. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text7631.html> – (Дата звернення: 10.11.2023).
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. / Римське приватне право //Підручник Друге видання, перероблене, Київ,2014. 240с.
3. Стецьків М.І. «Рецепція положень римського спадкового права щодо прийняття спадщини в цивільному кодексі України» /Актуаль- ні проблеми держави і права, с.217-221.
4. Ковальчук Я. Основні аспекти співвідношення між спадкуванням за заповітом і спадкуванням за законом // Юридичний журнал №4/2007

Науковий керівник: д.ю.н., професор Давидова І.В.

Черняк Андрій Юрійович

студент 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСПАРЮВАНИЙ НЕДІЙСНИЙ ПРАВОЧИН

У повсякденному житті кожен із нас, майже щодня укладає правочини, не звертаючи на це особливої уваги. Купуючи собі чашку кави в магазині, купуючи різні речі, продукти харчування – ми укладаємо договір купівлі-продажу в різних формах. Через ці дії, ми фактично стаємо учасниками цивільних відносин.

Відповідно до вимоги статті 202 Цивільного кодексу України: “правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків”[1].

Правочин, є суто українським поняттям, яке раніше використовувалося в законодавстві протягом декількох десятиків років та було введено в чинній редакції Цивільного кодекса України. Правочину виділена ціла глава в цьому кодексі. Раніше в цивільному праві вживався термін «угода», під яким розуміли

вольові, правомірні дії громадян чи організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Виходячи з поняття правочину можна сказати, що він є невід'ємною частиною життя кожної людини. Але з великою кількістю правочинів є з якими ми стикаємося у повсякденному житті беззаперечно будуть виникати недійсні правочини.

Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом[1].

Постановою Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними" від 6 листопада 2009 року № 9, визначено, що недійсний правочин треба розмежувати на декілька видів: нікчемний та оспарюваний правочин[2].

В цій науковій роботі ми б хотіли детальніше розкрити поняття оспарюваного недійсного правочину.

Оспарюваним недійсним правочином є правочин недійсність якого прямо не встановлена законом, але якщо зацікавлена особа оспорує такий правочин, він може бути визнаний судом недійсним[3].

Отже, ми бачимо, що недійсність оспарюваного правочину визнається тільки в судовому порядку. На нашу думку, це визначення є правильним, оскільки тільки суд об'єктивно дослідивши всі обставини справи може дійти до справедливого рішення, яке в свою чергу буде вказувати на те, що правочин дійсний або ж навпаки.

На думку Н. С. Хатнюк, недійсність правочину полягає в тому, що: 1) він недійсний від моменту його укладання; 2) він стає недійсним з часом, тоді як спочатку був дійсним; 3) фактично він сам по собі дійсний, але може бути визнаний в суді недійсним[4].

Правочини визнаються недійсними через те, що волевиявлення не відображає волю учасника правочину, а волю будь-якої іншої особи, яка впливає на учасника правочину. Тому через це передбачаються підстави, для їх оспарювання з причини або неповноцінності самої волі особи, яка уклала правочин або через певний вплив тяжких обставин, які виникли у волевиявленні особи. До правочинів, які можуть бути оспарювані цивільний кодекс відносить:

1) вчинені неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності; 2) вчинені фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена; 3) вчинені дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними; 4) вчинені юридичною особою, без відповідного дозволу/ліцензії; 5) вчинені під впливом помилки; 6) вчинені під впливом обману; 7) вчинені під впливом насильства; 8) вчинені в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною; 9) вчинені під впливом важких обставин; 10) фіктивний 11) удаваний.

Проаналізувавши судову практику, можна зазначити, що є певний перелік видів оспарюваних недійсних правочинів, який найчастіше оспарюється в суді:

фіктивний, вчинені дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та/або не могла керувати ними.

Для кращого розуміння як оспарюються недійсні правочини в судовому порядку, наведемо приклади: Рішення Приморського районного суду м.Одеса від 12 квітня 2023 року у справі № 522/16204/19 (провадження № 2/522/1275/23)[5].

Суд першої інстанції у задоволенні позову про визнання договору купівлі-продажу недійсним відмовив. Своє рішення суд першої інстанції мотивував тим, що відсутній спір між учасниками справи. Так, відповідач пояснив, що він не відмовляв позивачу у переоформленні квартири на неї.

Таким чином, суд не вбачає доведеними ті обставини, з наявністю яких, закон пов'язує можливість визнати укладений договір недійсним. Презумпцію правомірності правочину, який виник між сторонами, позивачем не спростовано, так як обставини на які сторони посилаються не вказують на фіктивність правочину. Тому, незважаючи на визнання позову відповідачем, в контексті встановлених обставин, суд вважає за необхідне у задоволенні позовних вимог відмовити.

Із матеріалів справи вбачається, що “Судом встановлено, що згідно договору купівлі-продажу від 18.10.2022 року, позивачка, продала відповідачу, квартиру та сплачує за неї обговорену грошову суму. Окрім того сторони підтвердили, що відповідна угода не є фіктивною чи удаваною. Договір підписаний сторонами та нотаріально посвідчений.

На підставі відповідного договору купівлі-продажу 18.10.2022 року проведено державну реєстрацію права власності за відповідачем на квартиру, яка була предметом договору.

Позивачка вказує, що коштів за продаж відповідного майна вона не отримала, а тому вважає, що договір не призвів до реального настання правових наслідків, що в свою чергу є підставою для визнання недійсним оспорюваного договору.”

Згідно з частинами 1, 2 статті 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином такий фіктивний правочин визнається судом недійсним.[1]

Ключовим в цій справі є те, що фіктивний правочин повинен характеризуватися тим, що сторони, вчиняючи його, знають, що він не буде виконаним. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі, якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний.

Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману до або в момент укладення угоди третьої особи щодо фактичних обставин правочину

або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Отже, після нашого невеликого дослідження, можна дійти висновку, що хоч порядок визнання оспарюваного недійсного правочину в цивільному судочинстві є ускладненим, але всерівно оспарювані недійсні правочини відіграють важливу роль в цивільному судочинстві, адже вони після оспарювання анулюють майнові наслідки його вчинення та встановлюють наслідки, передбачені чинним законодавством.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV — Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними” від 6 листопада 2009 року № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
3. Євтушенко Є.В., Леонов Д.Б., недійсність правочину у цивільному судочинстві. Інформація і право — 2017. - №2 — С.116-121. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/15_3.pdf
4. Хатнюк Н. С. Правова природа оспорюваних правочинів // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2004. — Вип. 5. — С. 77-80.

СЕКЦІЯ 9. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОЇ ЮСТИЦІЇ

Абдуллаєва Наталія Русланівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТВОРІВ ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ ТА МИСТЕЦТВА ВІД ПЛАГІАТУ

Сьогодні досить значна увага у сфері охорони авторських прав приділяється проблематиці збільшення випадків порушення цих прав шляхом плагіату. Пов'язано це із розвитком технологій, безмежним використанням мережі Інтернет, неконтрольованим рухом інформації, а також зростанням попиту на цю інформацію, в тому числі, у наукових та освітніх цілях. Так, потрапляючи на простори Мережі, будь-який літературний, науковий твір, а також твір мистецтва стає доступний широкому колу осіб, серед яких є як добросовісні користувачі, які дотримуються законодавчих приписів щодо використання об'єктів авторського права, так і ті, хто нехтує встановленими правилами. Але ж на конституційному рівні забороняється використання та поширення результатів чужої інтелектуальної діяльності без згоди їх творця, а тому досить актуальним є саме питання правової охорони вказаних прав від плагіату.

Так, згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» (далі - Закон) плагіат є порушенням особистих немайнових та/або майнових авторських і суміжних прав, отож, спершу варто визначитися зі змістом даного порушення. Зокрема, Законом встановлено, що плагіатом є опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору [1, ч. 2 ст. 53].

Що ж стосується доктринального визначення даного терміну, то, наприклад, Г. О. Ульянова пропонує розглядати плагіат як правову категорію, під якою варто розуміти зловживання правом на свободу інтелектуальної та творчої діяльності. На її думку, незаконним є цілеспрямоване привласнення авторства на чужі об'єкти авторського права з метою отримання економічного, соціального, наукового результату [2, с. 77]. На думку Р. Б. Шишки, плагіат – це навмисна крадіжка авторства на чужий твір літератури, науки, мистецтва,

повністю або частково [3, с. 171]. Отже, виходячи з наведеного, можна визначити наступні ознаки плагіату:

- 1) свідоме неправомірне використання чужого твору;
- 2) опублікування твору під іменем особи, яка не є його автором;
- 3) є порушенням особистих немайнових та майнових прав автора, що має наслідком введення в оману інших користувачів.

Відповідно до ч 1 ст. 7 Закону, правовій охороні підлягає лише форма вираження об'єктів авторського права, в той час як на технології створення та вираження твору, ідеї, теорії, принципи, концепції тощо така охорона не поширюється, навіть якщо вони описані або проілюстровані у творі [1]. Зважаючи на те, що під формою вираження об'єкта авторського права розуміється саме оригінальне поєднання слів, символів, ліній, кольорів тощо, за допомогою яких автор виражає свою ідею, то особа, яка втілює цю ж ідею, але іншими символами, не вважатиметься порушником авторських прав згідно із вказаною нормою права. Таке закріплення дає змогу недобросовісному користувачеві використовувати чужу ідею, надаючи їй начебто «нового вираження» шляхом перефразування, зміни місцями компонентів твору і опублікування такого твору під своїм іменем, що в певному сенсі можна безпосередньо розцінювати як плагіат.

Наступним аспектом проблем правової охорони творів літератури є наданий законодавством дозвіл на вільне використання цих творів, зокрема цитат, без згоди автора за умови зазначення його імені або джерела запозичення та обов'язково в обсязі, що відповідає визначеній меті [1]. Так, суть проблеми криється у важкості доведення того, що обсяг цитування, який використовується, перебуває у рамках мети, яку переслідує користувач, а тому будь-яке цитування може бути визнане таким, що перевищує межі необхідності і, відповідно, може вважатися плагіатом.

Перешкодами на шляху формування системи охорони авторських прав можна також вважати недостатнє регулювання певних правових категорій у сфері авторського права та глобальність мережі Інтернет, через що доступ до об'єкта авторських прав, опублікованого за допомогою цієї мережі стає можливим у кожному куточку світу, включаючи території, на яких не поширюється дія відповідного законодавства про охорону цього об'єкта [4, с. 73].

Важливо зазначити, що суттєвою проблемою є так звана «ланцюгова реакція», яка полягає у тому, що одне порушення авторського права тягне за собою друге. Тобто, наприклад, недобросовісний автор скопіював текст іншого творця та опублікував його під своїм ім'ям. Після цього третя особа, наприклад, для написання наукової роботи, користується цим «недостовірним» джерелом і посилається на неналежного автора, чим також порушує право справжнього автора, навіть про це не здогадуючись. Так і виходить, що одне порушення

породжує друге і, зважаючи на поширеність таких випадків, виникає гостра необхідність у врегулюванні питання охорони авторських прав.

Так, дослідниками цієї теми пропонуються такі способи подолання проблем правової охорони творів науки літератури та мистецтва від плагіату:

1) використання цифрового маркування, зокрема, цифрових «водяних знаків», в яких міститься закодована інформація про особу, якій належать права на той чи інший твір, поширений в Інтернеті;

2) використання електронного цифрового підпису, який дозволяє встановити особу автора певного твору;

3) використання такого способу захисту недоторканності твору як шифрування, що унеможливорює копіювання твору недобросовісними користувачами;

4) обмеження доступу до електронних ресурсів шляхом встановлення попередньої оплати за доступ до таких ресурсів, що, в першу чергу, гарантує дотримання майнових прав автора;

5) створення системи обмеженого у часі доступу до ресурсу з автоматичним його блокуванням після спливу певного строку [5, с. 147].

Наразі застосування таких способів є достатньо поширеною практикою, зокрема, при опублікуванні літературних, музичних, фотографічних творів, лекцій тощо. Проте, що стосується інших об'єктів авторського права, таких як хореографічні твори, твори архітектури, питання про застосування таких засобів захисту щодо них є досить дискусійним через особливості самих цих об'єктів, а тому потребує подальшого аналізу та законодавчого врегулювання.

Отже, в епоху безмежного і неконтрольованого поширення інформації через мережу Інтернет, досить складним є встановлення випадків плагіату та доведення вини порушників, що має наслідком не тільки порушення авторських особистих немайнових та майнових прав, але й введення в оману користувачів через надання їм неправдивої та неоригінальної інформації. Тому, задля уникнення зазначених проблем, створення ефективної системи правової охорони творів літератури, науки та мистецтва є важливим етапом на шляху до

повного і всебічного забезпечення авторських прав, гарантованих Конституцією та Законами України.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n340> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.03. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015, С. 77.
3. Шишка Р. Б. Плагіат та його прояви і небезпеки. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 171.
4. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права і суміжних прав: погляд на проблему / М. Мельников // *Право України*. – 2003. – № 4. – С.72- 75.
5. Пастухов О.М. Авторське право в Інтернеті / О. М. Пастухов. – К.: Школа, 2004. – С. 144-159.

Ключові слова: авторське право; твір; плагіат; недобросовісний користувач.

Key words: copyright; composition; plagiarism; unscrupulous user.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А.В.

Авдоян Бериван Мурадівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА ТВОРИ, СТВОРЕНІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

В умовах науково - технічного прогресу, в тому числі і стрімкого розвитку штучного інтелекту (далі - ШІ) дедалі більше набуває актуальності питання авторського права на твори, створені (згенеровані) штучним інтелектом. Юридичний аспект питання діяльності ШІ наразі викликає багато питань по всьому світу, зважаючи, зокрема, на критику та обґрунтовані побоювання суб'єктів авторського права.

Попри активне використання здобутків штучного інтелекту в сфері науки, літератури, мистецтва, медицини, фінансів та інших, правова природа творів створених за допомогою штучного інтелекту чи нейромереж залишається малодослідженим або дискусійним.

Щодо визначення штучного інтелекту, то відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої Розпорядженням КМУ від 2.12.2020 р. №1556-р, «ШІ розуміється як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки

інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [3].

Таким чином, ШІ – це технологічна програма, яка отримуючи певний запит, збирає та обробляє дані, а в результаті видає готове рішення, створюючи цим певний ланцюг «інтелектуальної діяльності»: запит-обробка-відповідь. При цьому необхідно зазначити, що інтелектуальна діяльність в прямому розумінні властива виключно людині, оскільки тільки вона спроможна здійснювати свідому, раціональну і осмислену діяльність направлену створення творів науки, літератури, мистецтва, здійснення осмисленої практичної діяльності у різних сферах суспільного життя та дослідження законів природи.

На відміну від цього, результати діяльності ШІ ґрунтуються на основі збору та аналізу величезних обсягів даних, використанні складних алгоритмів машинного навчання і нейронних мереж, а також врахуванні вхідних параметрів та обраному напрямку розвитку програмного забезпечення. Таким чином, робота зі штучним інтелектом включає три етапи:

1. Запит. Цей етап характеризується виключно інтелектуальною діяльністю людини як користувача ШІ.

2. Обробка. Етап обробки запиту вже викликає певні питання, оскільки ШІ навчається та обробляє інформацію, яка була йому надана розробниками. При цьому, важливо відмітити, що навчальні матеріали для ШІ є захищеними авторським правом, а використання їх для навчання ШІ має бути виключно з дозволу правоволодільців. Відповідь на запит надається в процесі обробки інформації з «депо» ШІ (ресурсу, де зберігаються та доступні для машинного навчання дані), а не переадресації запиту в мережу Інтернет. Тут важливо зазначити, що сучасні програми зі ШІ, здебільшого, не просто використовують твори, завантажені в депо, а саме стиль, концепцію та ідею твору, покладеного в фундамент потенційної «відповіді» ШІ.

3. Відповідь. На цьому етапі ШІ, спираючись на певні зразки інформації, надає відповідь на запит, що і являє собою «твір», проте не в класичному сенсі цього слова, зважаючи на особу «автора».

Таким чином, перед нами постає головна проблема в діяльності ШІ у сфері авторського права – нейромережа не створює новий продукт, вона

компілює його з вже існуючих зразків. Як наслідок, ШІ використовує для своєї «відповіді» зокрема і твори, які захищаються авторським правом.

Відтак, у зв'язку з тим, що ШІ імітує інтелектуальну діяльність людини, на цьому етапі постають небезпідставні питання: кому ж належить відповідь ШІ на запит і чи визнається така відповідь об'єктом авторського права?

Для того, щоб відповісти на ці питання, слід звернутись до Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022 №2811-IX (далі - Закон №2811-IX).

Згідно зі ст. 1 Закону №2811-IX автором визнається виключно фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір [2].

В ст. 6 Закону №2811-IX закріплено невичерпний перелік об'єктів авторського права як творів у сфері літератури, мистецтва та науки. При цьому розвиток науково – технічного прогресу дає нам можливість поповнювати вказаний перелік об'єктів права інтелектуальної власності, проте як логічно витікає з п. 18 зазначеної статті, це повинен бути саме твір як «оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі» [2].

Таким чином, зважаючи на те, що (наслідування) інтелектуальної діяльності ШІ – не є інтелектуальною діяльністю людини, а ШІ не є автором, тобто суб'єктом авторського права, стає очевидним, що в рамках чинного українського законодавства ШІ не може володіти авторськими правами на твір, а сам твір не захищається авторським правом.

Слід зазначити, що з прийняттям нової редакції Закону №2811-IX в 2023 році законодавцем було здійснено спробу врегулювати питання результатів діяльності ШІ.

Так, ст. 33 Закону №2811-IX визначено так зване право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою.

В ч.ч. 1 та 2 вищезгаданої статті зазначається, що «неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою.» [2].

Тобто законодавець наділяє неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою певними ознаками, серед яких можемо виділити: згенерованість (певна автоматизованість ШІ), відсутність оригінальності та безпосередньої участі людини.

Проте, з огляду на зазначене законодавець, на вимогу ст. 41 Конституції України, в якій зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1], допускає авторське право фізичної особи, яка в процесі

створення твору використовувала ШІ, але з певними умовностями. Зокрема, як свідчить судова практика, фізична особа (користувач) має здійснювати інтелектуальну творчу діяльність з ході роботи із штучним інтелектом, а сам твір повинен відповідати вимогам щодо оригінальності.

Крім того, законодавець в ч. 3 ст. 33 Закону №2811-IX прямо вказує, що «суб'єктом *sui generis* в даному випадку можуть бути особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму - автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми» [2].

На підставі системного аналізу вищезгаданої статті можемо зробити висновок, що право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, поширюються на об'єкти, які повинні відповідати законодавчо встановленим ознакам.

Отже, відповідно до чинного законодавства, тільки ті твори будуть охоронятись авторським правом, які створювались людиною за участю

штучного інтелекту. Наприклад, людина може задавати тон, змінювати палітру, замінювати чи додавати елементи, тобто додавати своє творче бачення твору.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p>.

Ключові слова: штучний інтелект, нейромережі, твір створений штучним інтелектом, авторське право.

Key words: artificial intelligence, neural networks, work created by artificial intelligence, copyright.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Галупова Л.І.

Александрова Наталія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СПЛАТИ ВИНАГОРОДИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Кожен творець об'єкту авторського права має право на справедливую винагороду, також це право переходить і до правонаступників автора, і діє до закінчення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Авторська винагорода реалізується шляхом певної виплати на користь автора твору, зумовлену використанням або застосуванням даного твору іншою особою. Тобто, якщо хтось хоче отримати певний об'єкт авторського права, то він повинен заплатити за це. Однак, якщо договір не містить інформації про винагороду за використання об'єкту авторського права, або якщо передача прав є безоплатною, то такий договір визнається нікчемним відповідно до статті 48 «Закону про авторське право і суміжні права» [1].

Регулювання питання виплати винагороди за використання об'єктів авторського права відбувається на підставі: Конституції України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права», інших

законів України, а також прийнятих на їх основі підзаконних нормативно-правових актів, пов'язаних зі сферою охорони авторського права.

Сплата винагороди відбувається різними способами в залежності від ситуації та побажань автора, однак виділяють три найпоширеніші форми оплати: заробітна плата або премія; разова винагорода; роялті.

Також є можливість використовувати твори без сплати авторської винагороди, наприклад, якщо використовувати класичну музику, також таку яка немає авторства, або ж автор помер більш ніж 70 років тому.

Заробітна плата або премія використовується у разі створення автором продукту, в межах взаємодії саме з роботодавцем за трудовим договором. Коли автори працюють за трудовим договором в агенції, то саме заробітна плата слугує винагородою, а замовником послуг та покупцем створених ними творів є роботодавець.

Можлива також виплата премії або авансу, якщо це обумовлено в договорі. Премія – це основний вид додаткової винагороди, понад основну заробітну плату, яка виплачується за результатами трудової діяльності працівника і їх позитивної оцінки, а ось аванс виплачується наперед та враховується в заробітну плату працівника.

Також багато років відбувались суперечки з приводу питання, чи включена ще й авторська винагорода в заробітну плату найманих співробітників? Стаття 14 пункт 2 абзац 2 Закону України «Про авторське право і суміжні права» чітко відповідає на це запитання: *Якщо посадові обов'язки працівника прямо передбачають створення службових творів відповідних видів, авторська винагорода за створення і використання таких творів, а також за перехід прав на них може бути включена до заробітної плати автора відповідно до договору між автором і роботодавцем* [2].

Службовим називається твір, який був створений працівником у зв'язку з виконанням ним своїх обов'язків за трудовим договором.

Однак, трактуватись це може по-різному. Скажімо, веб-дизайнер розробив сайт, який роботодавець в нього не замовляв. Він розробляв його у власний час вечорами, але використовував для розробки цього сайту комп'ютер роботодавця. В цьому випадку, сайт буде службовим твором, попри те, що роботодавець його не замовляв.

Це можна пояснити тим, що часто в трудових договорах зазначається, що службовими творами можуть вважатися всі файли та їхні версії, які зберігаються в репозитаріях роботодавця та зазначені в програмному обліку задач. У випадку якщо роботодавець надавав комп'ютер, часто в договорі зазначається, що власністю компанії є будь-який твір, який був створений на такому комп'ютері.

Щодо другого виду винагороди, то разова винагорода може сплачуватись як за готовий твір, так і за твір, який буде створено в майбутньому. Якщо художник вже створив твір, то він має право його продати, втім, якщо автор

створив пейзаж і продав його особисто комусь із знайомих, то це буде вважатись примірником твору. В такій ситуації всі права будуть і надалі належати автору, тобто він може створити таку ж копію пейзажу і продавати його.

Однак, якщо автор вирішить продати свої картини до відомої галереї, при цьому уклавши угоду з її володільцем, яка додатково буде регулювати права на твір, то художник може зобов'язатись за цією угодою не створювати копій картин, які були продані за цим договором.

Винагороду за ще не створений твір часто називають «гонорар», його оплачують повністю або частинами, авансом або за фактом виконання роботи. Такі послуги надаються зазвичай за цивільно-правовим договором, в якому зазначається обсяг винагороди та спосіб оплати за твір. Прикладом такого виду винагороди може слугувати створення веб-сайту на замовлення. Послугою в даному випадку є процес над створенням веб-сайту, а авторською винагородою безпосередньо є оплата за створений веб-сайт, який було створено в результаті надання послуг.

Часто застосовують додатки до договору з приводу даного виду винагороди. Вони містять в собі опис твору, який автор зобов'язується створити, їх також називають «специфікація» або «технічне завдання». Наприклад, автор зобов'язується створити сайт, відповідно в додатках буде зазначатись якою має бути його структура, який дизайн повинен бути, і яким технічним характеристикам він має відповідати, тощо.

Як же визначається розмір авторської винагороди? Для готового твору ціна може бути узгоджена одразу. А для творів, які створюються на замовлення може застосовуватись оплата за тарифом, тобто вказується годинна ставка, після чого роботодавець розраховується з автором твору за результатами співпраці. Також в даному випадку окремо відшкодовуються матеріали, а майнові права на створений твір замовник може отримати лише після того як будуть виконані роботи, акт виконаних робіт підписано та сплачена винагорода за договором, якщо цього не відбулося, то майнові права будуть надалі належати тільки автору.

Сьогодні роялті вважається майже найкращим видом винагороди за використання авторських прав, але навіть у нього є свої певні плюси та мінуси.

Роялті - це платіж або сукупність платежів за користування активом його володільцю. Здебільшого під цим поняттям розуміють певні платежі, що отримані в якості винагороди за використання об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема об'єктів авторського права.

Наприклад, якщо взяти автора якоїсь відомої книги, то роялті для нього буде дуже вигідним варіантом винагороди. Оскільки чим більша кількість копій цієї книги продається, тим більше роялті. Проте деякі книжки не завжди набувають великої популярності серед читачів, відповідно тираж та кількість продажів таких книжок набагато менше, тому і роялті також менше. Для таких

книжок доцільніше застосовувати такий вид винагороди як гонорар, адже він може бути набагато вигідніше ніж роялті.

Тож роялті є вигідним варіантом винагороди лише у разі якщо твір є популярним. Проте не кожен твір продовжує бути популярним через декілька років, тому роялті з часом також зменшуються.

Ще одним мінусом є те, що в деяких ситуаціях дуже складно довести, що за роялті не доплатили кошти, наприклад, якщо видавець звітує, що книга продається дуже погано, але при цьому автор бачить, що написав бестселер, його книги розбирають кожного дня, в цьому випадку автору необхідно звертатись до суду і боротись за справедливість.

Сучасні технології суттєво спрощують адміністрування роялті. Якщо автор створив цифровий твір, він може продавати його через спеціальні платформи в яких звітність продажів є прозорою, вони автоматично розраховують кількість реалізованих копій та розмір роялті.

Через договір можна регулювати або обмежувати термін дії роялті. Наприклад, зазначити у договорі, що термін дії роялті діятиме протягом 5 років, а по закінченню цього терміну, ці умови необхідно буде переглянути. Також можна застосовувати змішану форму винагороди, наприклад, частину отримати як гонорар, а частину як роялті.

Також, необхідно зазначити, який би не був вид винагороди, обов'язково відбувається сплата податків. Якщо фізична особа не зареєстрована як підприємець, то замовник сплачує з гонорару автора податок на доходи фізичних осіб у розмірі 18% від суми договору та ще 1,5% військового збору [3].

Якщо зареєструватись як фізична особа-підприємець на третій групі оподаткування, то можна законно платити менші податки. В такому випадку замовник буде сплачувати лише 5% від доходу та єдиний соціальний внесок, який для фізичних осіб-підприємців у 2024 році складає 1562 гривні на місяць.

Право на зменшення оподаткування застосовується не для всіх видів діяльності, а лише для окремих видів послуг. Їх перелік описує Класифікатор видів економічної діяльності, відповідно до нього кожному виду креативних послуг відповідає свій код.

Спрощена система оподаткування також не поширюється на роялті, навіть якщо мати зареєстрований ФОП, тому податок буде вираховуватись з

винагороди та складати 18% податку на доходи фізичних осіб та ще 1,5% військового збору [4].

Якщо ж особа працює за трудовим договором, то їй доведеться сплачувати податок на доходи фізичних осіб, воєнний збір, і єдиний соціальний внесок, який для найманих працівників складає 22%.

Список використаних джерел

1. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів від 24.07.1971 р.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051

2. Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952 р.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052

3. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 15.04.2023 р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>

4. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: Постанова Кабінету

Міністрів України від 26.08.2021 р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF>

5. Податковий кодекс України від 16.03.2024 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

6. Цивільний кодекс України від 08.03.2024 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

7. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права: навч. посіб. Київ 2008. 288 с.

8. Харитонova О. І. Право інтелектуальної власності: підручник / за заг. ред. Булеци С.Б., Чепис О. І. Ужгород, 2019 р. 488 с.

9. Плотнікова М. В. Право інтелектуальної власності: конс. лекц. Суми, 2019. 184 с.

10. Ярошевська Т.В. Право на службовий винахід: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009. 201 с.

Ключові слова: авторське право, винагорода, заробітна плата, разова винагорода, роялті, твір, автор, працедавець, договір, гонорар, ціна, майнові права, платіж, податок.

Key words: copyright, remuneration, salary, one-time remuneration, royalties, work, author, employer, contract, fee, price, property rights, payment, tax.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А.В.

Бабій Крістіна Вадимівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОРТИ РОСЛИН ТА ПОРОДИ ТВАРИН ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Право інтелектуальної власності в сучасному світі є основою взаємовідносин між власником об'єкта інтелектуальної власності та споживачем цього об'єкта. Першим, що спадає на думку, коли йдеться про об'єкт інтелектуальної власності- це музичні твори, хореографічні твори, художні твори тощо. Але варто пам'ятати, що різновиди живих організмів, які нас оточують (сорта рослин та породи тварин) це також результат розумової діяльності селекціонерів, а тому- об'єктом інтелектуальної власності.

\Питання визначення сортів та порід як об'єкта визначено в Цивільному Кодексі України , цьому питанню відведено цілу главу[1, гл.42].

Варто зазначити, хто наділений правом інтелектуальної власності на сорти рослин та породи тварин, тобто, хто є суб'єктами цього права.

Суб'єктами є особа, яка являється автор (його винайшла) сорту рослин, автором породи тварин, а також інші особи, які були наділені майновими

правами інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин в силу закону чи договору. Натомість немайнові права автора завжди залишаються за автором сорту, або породи і не передаються за договором .

Об'єктами, відповідно до Законів, що регламентують порядок ведення рослинництва та тваринництва є:

Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», об'єкти інтелектуальної власності у рослинництві:

1.Селекційні досягнення(вдосконалення людиною уже існуючих сортів рослин).

2. Сорти рослин (група рослин, наділена особливими, які її вирізняють від інших груп, ознаками; створена поєднанням генотипів, або їх комбінацією, це: клон, гібрид, популяція, лінія) [2, ст.11].

Щодо ведення тваринництва, виведення нових порід та набуття прав на них, то законодавчою базою є Закон України « Про племінну справу у тваринництві». І визначає об'єктом інтелектуальної власності породу, породний тип, лінію, родину тварин - які вдосконалені внаслідок селекційної діяльності людини з метою поліпшення їх показників та продуктивності [3, ст. 1].

Породи тварин - особини певного виду, які в результаті творчої, або інтелектуальної власності, наділені генетичними особливостями та передає їх нащадкам.

Породний тип - група тварин, яка є основою для створення нової породи.

Лінія-споріднені організми, що походять, від одного предка чи однієї пари спільних предків.

Родина- близькі роди, що мають спільне походження [4,с.98].

Право інтелектуальної власності автора чи особи, яка набула прав на об'єкт (сорт рослин, породу тварин) становить:

1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, які є засвідченими державною реєстрацією- набувають чинності від дня державної реєстрації сорту рослини чи породи тварини. Порядок та умови державної реєстрації зазначається в Законах України "Про племінну справу у тваринництві" та "Про охорону прав на сорти рослин.";

2) засвідчені патентом майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин- при цьому, селекційне досягнення повинно бути патентоспроможним (новим, стабільним у нащадків ,однорідним, не схожим на інші сорти, породи) . Патент - документ, який охороняє та що засвідчує пріоритет і майнове право інтелектуальної власності. Відомості про патент на сорт вносяться до Реєстру патентів на сорти рослин. Відомості, що містяться в Реєстрі патентів на сорти рослин, цілодобово відкриті та безкоштовні для загального ознайомлення, такий доступ до реєстру можна отримати на офіційному сайті Міністерства аграрної політики.

Коли виводиться порода тварини, заявка на реєстрацію такої породи подається до Міністерства аграрної політики України, де проводиться

експертиза. Якщо експертиза підтверджує патентоспроможність породи, то автору видається правоохоронний документ, що засвідчує його права на винахід в тваринництві ;

3) майнове право на поширення сорту рослин, породи тварин, засвідчене державною реєстрацією- це право власника майнового права на сорт, або породу поширювати такі об'єкти, або надавати іншим особам дозвіл на таке поширення, або забороняти його. Це означає, що без дозволу автора, жодна особа не може вчиняти такі дії, як: продавати, пропонувати на продаж, зберігати для подальших комерційних цілей об'єкти інтелектуальної власності.

Підсумовуючи, можна зазначити, що тема прав інтелектуальної власності на сорти рослин та породи тварин це дуже змістовне питання, яке потребує частого та поглибленого аналізу, адже світ змінюється, а разом з ним змінюється і збільшується кількість нових видів тварин та рослин, звісно ж з кращими показниками продуктивності та пристосовані до сьогодення.

Їх виведення звісно ж, є результатом інтелектуальної, а іноді і творчої діяльності людей, тому захищається законодавством від неправомірних посягань.

Законодавча база щодо регулювання правовідносин у цій сфері є дуже різноманітною та наповненою, тому, не часто можна помітити прогалини щодо встановлення якогось певного права чи обов'язків суб'єктів цієї категорії інтелектуальних прав. Патентування та державна реєстрація- вагомі механізми захисту прав на сорти рослин та породи тварин, як на об'єкти індивідуальної власності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2544>.
2. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116->

12?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F+

3. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B4#w1_6

4. Проценко М. Ю. Розведення сільськогосподарських тварин /М. Ю. Проценко, Д. Т. Вінничук, Г. Л. Капінос. – К. : Вища шк. Головне вид-во, 1987. – 247 с.

Ключові слова: породи, сорти, рослинництво, тваринництво, інтелектуальна власність.

Key words: breeds, varieties, plant breeding, livestock breeding, intellectual property.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Кирилюк А.В.

Гончарова Анастасія В'ячеславівна, Корман Олександра Сергіївна

студентки 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТОВНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

З авторським правом так чи інакше пов'язане наше щоденне життя, оскільки, займаючи важливе місце, воно проявляється скрізь. Авторське право тісно пов'язане з цивільним правом та правом інтелектуальної власності. Воно існує для того, аби захищати права авторів на їхні твори, які мають певне матеріальне втілення: може бути виражене у формі літературного, архітектурного, музичного чи іншого твору, збірника, комп'ютерної програми, образотворчого мистецтва тощо.

Як правило, авторське право виконує багато важливих функцій, однак науковці не завжди приділяли їм належної уваги. Варто сказати, що це є помилкою, оскільки розуміння функцій допоможе краще зрозуміти не лише вагомість впорядкування таких відносин, а важливість авторського права для особи та держави в цілому. Саме через це ця тема й досі залишається актуальною для дослідження.

Серед відомих українських правознавців, які займалися дослідженнями цієї сфери, можна виділити таких: Вахоньву Т.М., Майданик Л. Р., Харитонову О. І., Еннана Р. Є., Орлюк О. П. та інших. Вони детально розглядали проблематичні аспекти авторського права, зокрема і його функцій, тому їхній внесок у розвиток сучасного законодавства важко переоцінити.

Взагалі, під поняттям «функція права» заведено розуміти напрями впливу права на певне коло суспільних відносин. Вітчизняні науковці часто ототожнюють такі поняття як «функції» та «завдання», однак цього робити не можна. Це пояснюється тим, що функції авторського права – це те, яким чином авторське право впливає на відповідні суспільні відносини, а завдання, своєю

чергою, варто розглядати лише як сукупність проблем, які авторське право покликане вирішувати.

У науці й досі не існує єдиного підходу щодо розуміння поняття та видів функцій авторського права, однак більшість науковців все ж таки схилиються на такий поділ як: загальні та спеціальні.

Як правило, до загальних функцій авторського права відносять: регулятивну, охоронну та превентивну. Такий перелік пропонує Бондаренко С. В., обґрунтовуючи це як належність авторського права до цивільно-правового інституту права [2, с. 15].

Регулятивна функція полягає в регулюванні відносин пов'язаних з авторським правом, тобто зі створенням та використанням різних творів. Охоронна функція здійснюється з метою захисту об'єктів авторського права від посягань, а превентивна (інша назва виховна) – формування належної правосвідомості та недопущення посягань в майбутньому. Однак, хотілося б зазначити, що такий перелік функцій є неповним та не окреслює належним чином всі напрями впливу авторського права на суспільні відносини.

Література містить думки, що до загальних функцій авторського права варто додати ще такі: відновлювальну-компенсаційну та інформаційну. Перша пов'язана з цивільними відносинами й полягає у тому, що, у випадку порушення норм авторського права, порушник зобов'язується відшкодувати та компенсувати авторові за всю спричинену шкоду, а також відновити права до рівня, який існував до моменту здійснення правопорушення. Друга ж функція знаходить своє відображення в інформуванні людей про волю держави щодо законодавчого закріплення норм права, які регулюють авторські відносини, та в інформуванні інших осіб про наявність в автора (конкретної особи) відповідних прав на певний твір.

Враховуючи те, що авторське право є доволі унікальним та специфічним інститутом, варто зазначити, що йому притаманні власні спеціальні функції. До них відносять: спонукальну, економічну, прогресивну та функцію поширення і збереження культурних цінностей.

Спонукальна функція авторського права полягає в тому, аби спонукати нових авторів створювати власні унікальні твори. Варто наголосити, що вона тісно пов'язана з іншою функцією – прогресу, в основі якої авторське право, на думку Майданик Л.Р., розглядається як двигун усього прогресу людства [4, с. 15]. Це пояснюється тим, що бажання автора зробити щось нове примушує цю особу мислити креативно, внаслідок чого з'являється особливий твір. Людство доволі часто стикалося з різними проблемами, які було важко вирішити, однак нові ідеї та нові технології, по суті, і є тією категорією, яку створила людина та яка базується на авторському праві. Виходячи з

вищезазначеного дійсно можна стверджувати, що авторське право є двигуном людського прогресу.

Функція поширення і збереження культурних цінностей є дуже важливою, оскільки зберегти та використовувати культурну спадщину наших попередників потрібно таким чином, щоб не порушувати авторських прав та водночас надати можливість людям з нею ознайомлюватися. Своєю чергою, культурні цінності відіграють вирішальну роль у саморозвитку особи: надають їй не лише можливість усвідомлювати своє культурне коріння, а й, звичайно, надають цінні уроки з минулого для створення кращого майбутнього [3, с. 24].

Враховуючи те, що у світі переважають ринкові відносини майже у всіх сферах життя, то варто також виділяти ще й економічну функцію авторського права, в основі якої лежить економічний інтерес. Так, наприклад, реалізуючи свої майнові авторські права на твори, автор отримує прибуток, який, зазвичай, виражається в певному грошовому еквіваленті. Це, своєю чергою, позитивно впливає і на економіку держави, яка поповнюється новими грошовими вкладками. Однак, варто сказати, що отримання винагороди не є основною метою авторів, адже ще в попередньому тисячолітті правозахисник Бомарше, відповідаючи власним критикам, зазначав, що несправедливе дорікання авторам у прагненні до наживи за те, що вони користуються славою і суспільним визнанням, є неприпустимою [1, с. 48].

Пропонуємо також до загальних функцій авторського права додати ще орієнтаційну, яка полягала б у тому, що наявність законодавства про авторські права орієнтував би громадян та інших осіб на здійснення правомірних дій, а до спеціальних – функцію поєднання інтересів, позаяк авторське право поєднує інтереси як автора (конкретної особи), так й інтереси суспільства.

Отож, авторське право, завдяки своїй складній природі, виконує не лише загальні функції (регулятивну, охоронну та превентивну), а й спеціальні (спонукальну, економічну, прогресивну та функцію поширення і збереження культурних цінностей). Також було виявлено, що функції є своєрідним відображенням призначення авторського права, тому їх доволі часто ототожнюють із завданнями, проте це є помилкою. Таким чином можна дійти

висновків, що функції відіграють важливу роль у формуванні кращого розуміння суті авторського права та його складових.

Список використаних джерел

1. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право: навчальний посібник. К.: КНТ. 2006. 520 с.
2. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 288 с.
3. Вахонєва Т. М. Авторське право і суміжні права в Україні: навчальний посібник 2-ге видання. Київ: ВД «Дакор». 2019. 576 с.
4. Майданик Л. Р. Функції авторського права: поняття і зміст. Підприємництво, господарство і право: науково-практичний журнал. Випуск №3. 2018. С. 14-18.

Ключові слова: авторське право, функції, значення, аналіз.

Key words: copyright, functions, meaning, analysis.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Кирилюк А.В.

Горбик Дарина Віталіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНФОПРОСТОРІ

XXI століття це час масштабних цифрових технологій. Легка доступність, спілкування через онлайн месенджери, можливість знайти будь-яку інформацію, не виходячи з дому, здійснили глобальний вплив на світовий інформаційний простір та проникли у всі сфери життя людини. Сучасне суспільство неможливо уявити без доступу в мережу Інтернет і телефона в руці.

Такі глобальні технологічні зміни часто несуть за собою не лише позитивні аспекти. У багатьох випадках держави не встигають підлаштовувати нормативно-правову базу під сучасні темпи розвитку технологій, не говорячи вже про охорону і захист від неправомірних дій. В ситуаціях, коли порушення відбувається у віртуальному середовищі, досягти юридичної відповідальності є складнішим завданням.

Науковець і журналіст В. Карпенко надав власне визначення інформаційному простору, як: «складне соціально-політичне поняття, в якому виробляється, існує, циркулює і обертається інформація. А кожна країна

повинна забезпечити в своїх інтересах та інтересах її громадян використання такого інфопростору»[1, с. 46].

Інформаційний простір можна розглядати в двох аспектах: перший – в рамках держави; другий – стихійний простір, що охоплює великий обсяг інформації без чіткої організації або контролю.

Перший аспект включає в себе національні системи засобів масової інформації – журнали, газети, книги, друковані матеріали, а телебачення, радіо, інформаційні агентства. Національний інформаційний простір є елементом державності, зміцнення національної культури і безпеки [2, с. 215]. Важливим чинником формування безпечного інфопростору є законодавче забезпечення та стан захищеності ЗМІ. Відповідно до Реформи правової охорони та захисту інтелектуальної власності посилено охорону і захист

- **на торговельні марки і промислові зразки**, а саме: посилено санкції за порушення прав на них, а також введено норми, спрямовані на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності шляхом запровадження можливості досудового скасування реєстрацій промислових зразків в Апеляційній палаті;

- **на винаходи і корисні моделі**, а саме: введено норми, спрямовані на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності шляхом надання права будь-якій особі заперечувати проти заявок на винаходи після їх публікації, запроваджується можливість визнання недійсними прав на винаходи і корисні моделі в адміністративному порядку в Апеляційній палаті;

- **на географічні зазначення**, а саме: встановлено нові вимоги до документів заявки на реєстрацію географічних зазначень щодо сировини, омонімічних зазначень тощо; уточнено умови надання охорони географічним зазначенням та підстави для відмови в наданні такої охорони; змінено порядок проведення експертизи заявок;

- **на об'єкти авторського права і суміжних прав**, а саме: врегульовано відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (*sui generis*), пов'язаних зі сферою авторського права та/або суміжних прав [3].

Можливість досудового скасування реєстрацій промислових зразків в Апеляційній палаті може виявитися ефективним інструментом для захисту прав тих, хто створює нові продукти та технології, а також зменшить навантаження на судову гілку влади.

Запровадження можливості визнання недійсними прав на винаходи і корисні моделі в адміністративному порядку в Апеляційній палаті також є важливим з точки зору швидкості та ефективності процесу. Це може дозволити

швидше реагувати на ситуації з порушення прав та забезпечити справедливе вирішення суперечок.

Зміни у вимогах до документів заявки та умовах надання охорони географічним зазначенням можуть сприяти більш точному ідентифікуванню та захисту продуктів, які мають особливе географічне походження, що є важливим як для виробників, так і для споживачів.

Отже, посилення санкцій за порушення цих прав, а також введення норм, спрямованих на протидію зловживанню правами інтелектуальної власності, є кроком у правильному напрямку.

Щодо стихійного аспекту науковець Т. Рудник зазначає, що він використовується в мережі Інтернет де відсутня чи обмежена організація. А велика кількість інформації розповсюджується безпосередньо користувачами без участі традиційних медійних чи організаційних структур. Відповідно до природи такого інфопростору правознавець виділяє проблеми щодо охорони і захисту інтелектуальної власності:

- транскордонний характер використання об'єктів інтелектуальної власності через мережу Інтернет;
- плагіат-використання чужого твору, ідей, інформації чи інтелектуальних продуктів без належного дозволу чи відповідного визначення джерела. Це може включати копіювання, цитування або використання чужих матеріалів без належного оформлення та зазначення авторства
- піратство або розповсюдження чужого матеріалу без відповідного дозволу автора, але його ім'я не є прихованим [4, с.75].

Законодавець, розуміючи дані проблеми, ускладнює роботу недоброчесним користувачам інфопростору і посилює адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконне використання об'єктів авторського права і суміжних прав [5].

Проблематика охорони прав інтелектуальної власності в інформаційному просторі стає все більш актуальною в умовах стрімкого розвитку комп'ютерних технологій і цифровізації. Легкий доступ до величезного обсягу інформації, недостатній контроль за її поширенням, а також розвиток нових апгрейдів створюють серйозні виклики для захисту прав творців та власників інтелектуальної власності.

Незаконне копіювання, піратство, нелегальне завантаження та поширення авторських матеріалів є поширеними явищами в Інтернет-середовищі. У цьому контексті важливо посилювати правову базу, розробляти ефективні технологічні засоби контролю та моніторингу захисту прав інтелектуальної власності, а також підвищувати освітній рівень суспільства

щодо важливості дотримання авторських прав та етичних норм в інформаційному середовищі.

Крім того, в останні роки спостерігається зростання обізнаності серед громадськості щодо прав інтелектуальної власності, що сприяє більш ефективному виявленню та запобіганню їх порушенням.

Список використаних джерел

1. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека. Київ : Нора-Друк, 2006. 320 с.
2. Чічановський А. Національна держава та її засоби масової комунікації у глобалізованому світі. Україна на шляху до Європи / упоряд. В.І. Шкляр, А.В. Юричко. Київ: Етнос, 2006. С. 213–225
3. Інформація про реформу правової охорони та захисту інтелектуальної власності Міністерство економіки України (me.gov.ua) URL: <https://www.me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=f68343c1-6637-4e6f-a381-68b3fcd01f42&titl>
4. Т. В. Рудник Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні. Юридичний вісник, № 1(10)2009 с. 74-78.
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав Закон України від 01.12.2022 № 2803-IX Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2803-20>

Ключові слова: права інтелектуальної власності, інформаційний простір, ЗМІ, захист інтелектуальної власності.

Key words: intellectual property rights, information space, mass media, protection of intellectual property.

Науковий керівник: асистент Мартинюк І.В.

Капістеринська Катерина Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО І ПАТЕНТНЕ ПРАВО: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

В умовах сучасного інформаційного суспільства питання захисту інтелектуальної власності набувають все більшої актуальності. Авторське право і патентне право є двома основними галузями права, які регулюють

відносини, пов'язані зі створенням і використанням творів інтелектуальної власності.

Міжнародно-правові документи визначають промислову власність як частину загального поняття інтелектуальної власності. Сюди входять винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, а також запобігання недобросовісній конкуренції. Інші об'єкти інтелектуальної власності, не включені до цієї категорії, представляють собою результати творчої діяльності, що підпадають під авторське право [4, с.51].

Тому всі результати творчої діяльності поділяються на дві групи: перша охороняється авторським правом, а друга – патентним правом.

Всі вказані результати, які визнаються діючим законодавством як товари, можуть бути предметом будь-яких цивільних правовідносин. Таким чином, в цивільному праві і законодавстві існують два окремі правові інститути: авторське право і патентне право або право промислової власності.

Авторським правом є сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів літератури, мистецтва й науки. Патентне право - це сукупність норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, оформленням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків [2, с. 121].

Спільне в цивільно–правовому регулюванні авторських і патентних відносин:

Першою спільною ознакою цих правових інститутів є те, що об'єктами авторських і патентних прав є результати творчої діяльності людини. Особливістю цих інститутів є регулювання відносин, пов'язаних з творчою діяльністю людей. Жодна інша діяльність, що не має творчого характеру, не підпадає під ці інститути. Тому як у авторському, так і в патентному законодавстві зазначається, що творцем може бути лише людина або колектив людей, а не організація. Проте суб'єктами авторських і патентних відносин можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також держава. Наприклад, кіностудії, телестудії, видавництва та інші юридичні особи можуть бути суб'єктами авторських прав, тоді як роботодавці, підприємства будь-яких форм власності та інші юридичні особи можуть бути суб'єктами патентних прав.

Характер творчої діяльності означає, що надання будь-якої технічної підтримки автору чи винахіднику, такої як консультації, розрахунки, креслення або оформлення заявок, не є актом творчості і не може розглядатися як творче співавторство.

Другою спільною ознакою є те, що вони мають завершитися певним результатом, втіленим у певну матеріальну форму або бути зафіксованим на певному матеріальному носії. Якщо творчий пошук не призвів до конкретного результату, то немає об'єкта, який підпадав би під правовий захист – немає чого охороняти. Важливо зауважити, що під правовий захист підпадає будь-який результат творчого пошуку, навіть якщо він негативний, без залежності від його

соціальної цінності. Результати науково-технічної творчості повинні бути визнані відповідним державним органом не лише в конкретній матеріальній формі, але й як саме той результат, на який був спрямований творчий пошук, відповідно до встановленого порядку [3, с. 66].

Винахід має бути описаний у заявці або зображений на кресленнях, але цього недостатньо для надання йому правового захисту. Його також має визнати та кваліфікувати Український інститут інтелектуальної власності як саме винахід. Без такого визнання та державної реєстрації заявлена ідея не вважатиметься винаходом і не матиме правового захисту.

Третьою спільністю в правовому регулюванні відносин є однакова дієздатність суб'єктів творчого процесу. Згідно з Законом України «Про авторське право і суміжні права» авторське право становлять особисті немайнові права автора і майнові права суб'єктів авторського права. Первинним суб'єктом авторського права є автор твору. Суб'єктами майнових авторських прав можуть бути також інші фізичні або юридичні особи, до яких перейшли майнові права на твір на підставі договору або закону [1].

Будь-який результат творчої діяльності може бути створений як повнолітніми громадянами, так і неповнолітніми. Згідно з Цивільним кодексом України, повна дієздатність громадян починається з 18 років, коли вони мають право на усі правові дії [5]. Проте для створення будь-якого твору, будь то літературний твір, твір мистецтва або винахід, не обов'язково потрібно досягнення цього віку. Вони мають право на авторство, відомість, винагороду за використання своїх творів або об'єктів промислової власності, а також інші права та пільги.

Наступною четвертою спільною ознакою у регулюванні цих відносин є право авторства і право на ім'я. Це право виникає як у творця будь-якого твору літератури, науки чи мистецтва, так і у творця винаходу чи будь-якого іншого об'єкта промислової власності. Кожен творець має право вважати себе автором свого винаходу чи твору і вимагати цього визнання від інших. Кожен з них також має право оприлюднити твір під власним іменем, псевдонімом або анонімно. Автор об'єкта промислової власності має право присвоїти своє ім'я або спеціальну назву результату науко-технічної творчості. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» виникнення авторського права на твір є наслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми. Для виникнення та здійснення авторського права не є обов'язковою реєстрація авторського права або інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей [1].

П'ятою спільною ознакою є те, що всі автори результату творчої діяльності мають спільне право на винагороду та умови її виплати. Згідно з

чинним законодавством, основою для виплати винагороди є лише факт використання цього результату.

Останньою зазначеною спільною ознакою є той факт, що у певних випадках, передбачених законодавством, держава може бути суб'єктом авторських і патентних прав. Наприклад, після закінчення терміну дії авторського права твір стає надбанням суспільства. Також винахідник може передати державі виключне право на використання винаходу [3, с.67].

Відмінності в правовому регулюванні відносин, пов'язаних із творчою діяльністю:

Першою вагомою відмінністю є різні об'єкти цих відносин. Об'єктом авторських відносин є продукти творчої діяльності у гуманітарній або духовній сферах. Ці види творчості поділяються на різні підвиди. Наприклад, науково-дослідна діяльність може мати різні форми результатів, такі як статті, монографії, дисертації, брошури і т. д. [3, с. 69].

Друга категорія об'єктів у цивільно-правових відносинах включає об'єкти промислової власності, які регулюються патентним законодавством і стосуються сфери науково-технічної творчості. Проте науково-технічна інформація, яка є результатом науково-технічної творчості, підпадає під право інтелектуальної власності, але не має правового захисту. Патентне законодавство охоплює відносини щодо створення та використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, товарних знаків, нових сортів рослин, нових порід тварин і т. д.

Друга відмінність об'єктів цих цивільно-правових відносин полягає в особливостях правової охорони цих об'єктів. Поточне законодавство передбачає, що для отримання правового захисту об'єктів промислової власності спочатку необхідно пройти процедуру їх попередньої кваліфікації та подальшу державну реєстрацію. Тільки після виконання цих кроків заявнику надаються охоронні документи у вигляді патентів або свідоцтв [3, с. 70].

Таким чином, для отримання правового захисту об'єкта промислової власності необхідно подати заявку до відповідної установи. Заявка має пройти відповідну експертизу і, нарешті, отримати відповідний охоронний документ. Без проведення цих процедур об'єкт промислової власності не отримує правового захисту. Важливо зазначити, що це є складною та витратною процедурою.

Об'єкти, що підлягають захисту авторським правом, не потребують подання окремої заявки, проходження експертизи чи державної реєстрації для отримання правового захисту. На результати творчої та духовної діяльності не потрібно обов'язкового отримання охоронних документів. Для отримання правового захисту цих об'єктів достатньо надання їм конкретної матеріальної форми.

Останньою зазначеною істотною відмінністю цивільно-правової охорони результатів духовної і науково-технічної творчості є різні строки дії авторського

і патентного права. Права на авторство, власне ім'я та недоторканість твору не обмежуються жодним строком. Авторство будь-якого наукового, літературного чи художнього твору, а також будь-якого об'єкта промислової власності залишається за автором назавжди, незалежно від того, коли він був створений. Право авторства має довічний захист, так само як і право на власне ім'я, яке діє безстроково. Основна різниця полягає в тому, що за авторським правом автор може оприлюднювати свій твір під своїм ім'ям, псевдонімом або анонімно.

Щодо об'єктів промислової власності, автор може звернутися з проханням присвоїти його витвору своє ім'я або спеціальну назву. Інші авторські та патентні права мають обмежений термін дії. Наприклад, згідно з Цивільним кодексом України, авторське право триває протягом усього життя автора та 70 років після його смерті [1].

Терміни дії патентних прав для різних об'єктів промислової власності різняться. Патенти на винаходи мають строк дії 20 років з моменту подання заявки до відповідної установи. Патент на промисловий зразок виділяється на 10 років з моменту подання заявки і може бути продовжений на не більше як 5

наступних років. Свідоцтво на знак для товарів і послуг має термін дії 10 років з моменту подання заявки і може бути подовжене ще на 10 років.

Таким чином, хоча обидва види права спрямовані на захист інтелектуальної власності, їхні функції і обсяг захисту різняться в залежності від характеру творчої діяльності або винаходу.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022р. № 2811- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/stru#Stru>
2. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2019. 355 с.
3. Сусліков Л.М., Студеняк І.П. Створення об'єктів інтелектуальної власності: Навчальний посібник. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 407 с.
4. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. – К.: "Інститут інтелектуальної власності і права", 2019. 172 с.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Ключові слова: авторське право, патентне право, регулювання, право, інтелектуальна власність.

Key words: copyright, patent law, regulation, law, intellectual property.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

Кармолін Лев Маркович

студент 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МУЗИЧНИЙ ТВІР ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Так, питання цивільно-правового регулювання музичного твору, як об'єкта права інтелектуальної власності є актуальним з огляду на низку причин, зокрема й пов'язано зі зростанням порушень у даній сфері, тощо. За останнє десятиліття в Україні спостерігається різке підвищення якості музичних творів, з'явилась велика кількість артистів, які показують публіці нове звучання, новий стиль, нові формати. На сьогоднішній день музика являє собою один із найбільш необхідних та затребуваних видів мистецтва. При дослідженні результатів творчої діяльності музика та музичні твори досягають більш масового та масштабного характеру, з'являються нові засоби дослідження використання музичних творів, музичних виконань та фонограм, які надають

більш легкий доступ для більш широких мас для прослуховування та відтворення.

Розглядаючи питання охорони музичного твору, як об'єкта права інтелектуальної власності варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» твір -це оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі [5]. Однак, в юридичній доктрині існують й інші погляди. Так, наприклад, Яблокова О.І. зазначає, що твір розглядається як взаємозв'язок ідей, думок та образів, що були реалізовані на підставі творчої діяльності автора з метою експресії своїх думок, почуттів, що допускає аспекти свого відтворення [4, с.77].

Низький рівень дотримання законодавства та захищеності авторів в даній сфері, багато в чому викликаним також тим, що більшість музикантів, а також авторів просто не знають своїх прав і не можуть захистити себе через необізнаність. Наприклад, великою проблемою є те, що багато людей скачують та використовують піратські платформи та сайти попередньо не заплативши, при цьому оминаючи офіційні ресурси, такі як: Google Play, **SoundCloud**, **Deezer**, **Napster** чи *Spotify*.

Зазначимо, що порушень авторських прав на музичний твір багато, особливо при використанні та розповсюдженні музичного твору без дозволу автора. Відповідно до принципу презумпції авторства, за відсутності доказів іншого, автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Автор музичного твору має можливість, звернувшись до нотаріуса, нотаріально завірити партитуру з нотним станом, зафіксувати світ витвір мистецтва на (у) матеріальному носії, публічно (через мережу Інтернет) оголосити про авторські права на музичний твір та його захист, укласти авторський, ліцензований або інший вид договору, щодо розпорядження майновими права на музичний твір.

Хибною є думка, що реєстрація права на музичний твір не має сенсу, так як на сьогодні вона є не обов'язковою, проте вона є невід'ємною якщо на майбутнє виникне бажання укласти будь який договір, який буде стосуватись права розпорядження музичним твором, провидить його Національний орган інтелектуальної власності. Для нашого часу простота і доступність сучасних технічних засобів, безперешкодне використання результатів інтелектуальної діяльності в області музики, копіювання та скачування в необмежених розмірах призвели певним чином до порушення законодавства, а найголовніше прав авторів та виконавців.

Варто зауважити, що при зазначенні конкретної матеріальної форми в законодавчих актах необхідно визначити, в якого саме вигляді повинен бути зафіксований твір для того, щоб у разі виникнення спору та інших випадків за необхідності, автор мав право на захист себе та своєї інтелектуальної власності. Саме спроможність забезпечити належну охорону прав авторів є одним з

показників цивілізованості суспільства. Забезпечення належної охорони можливе лише за наявності достатньої та правильно зформованої нормативно – правової бази, яка б реально захищала права авторів в умовах сучасних реалій [3]. Стаття 54 Конституції України гарантує свободу літературної, художньої, наукової та технічної творчості і що кожен громадянин України має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Також слід наголосити, що і хто не може використовувати або поширювати результати їх творчої діяльності без його згоди, за винятками, встановленими законом [1, 54].

Цивільно – правова відповідальність передбачена статтею 431 Цивільного кодексу України, в якій зазначається, що за порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену зазначеним Кодексом, іншим законом чи договором [2, ст. 431].

Рівень законодавчого закріплення регулювання музичного твору на недостатньо високому рівні, теж саме стосується і рівня обізнаності в своїх правах та обов'язках нашого суспільства, це, як наслідок, призводить до порушення прав виробників музичних творів. Написання музичних творів, а також створення фонограм має подвійний характер і розглядати його можна з двох боків. Безпосередньо першою стороною музичного твору буде виступати його інтелектуальна діяльність. Якщо розглядати іншу сторону то правильним буде сказати, що виробництво музичних творів є високоприбутковою комерційною діяльністю, і саме це спонукає людей до виготовлення та збуту продукції. Музичний твір, як об'єкт інтелектуального права повинен являти собою в першу чергу результат творчої діяльності.

Таким чином, проблемою авторів музичних творів та їх захисту є те, що охорона права надається лише тим витворам мистецтва, які виражені у матеріальній формі (у нотній формі, у формі фонограм, відеограм або у формі, що зчитується комп'ютером), якщо автор не зафіксує його таким чином, то не буде що саме захищати. Слід зазначити, що саме фіксування твору полегшить роботу в захисті як для законодавця, так і для самого автора. Отже, питання цивільно-правового регулювання музичного твору, як об'єкта права

інтелектуальної власності залишається дискусійним, станом на сьогодні і потребує законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 30.03.2024)
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Нікулеско Д. «Як не порушити авторське право»: що таке авторське право і які об'єкти ним захищаються? URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210144_zakhist-avtorskikh-prav-v-nternet
4. Яблокова О.І. Музичні твори як об'єкт авторського договору. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №5. С.75-79. URL: http://lsej.org.ua/5_2021/19.pdf
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12> (дата звернення: 30.03.2024)

Ключові слова: музичний твір, фонограма, права автора, музична платформа, авторське право на музичний твір, піратська копія.

Key words: music, phonogram, author's rights, music platform, copyright of a musical work, pirated copy.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н.П.

Кула Анна Станіславівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗВУКОВІ ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ

Швидкий розвиток промисловості, розширення торгових зв'язків і економічного співробітництва між країнами СOT є важливою ознакою суспільного розвитку у XXI столітті. Ці процеси неможливі без використання одного з найважливіших інструментів — торговельних марок.

Слід підкреслити, що нетрадиційні торговельні марки мають численні переваги. За словами маркетингових консультантів, використання сенсорних відчуттів сприяє створенню умовних рефлексів у споживачів, тобто асоціацій з певним товаром або послугою. У сучасних умовах зростання конкуренції, нетрадиційність цих торговельних марок стає їхньою перевагою, оскільки будь-

який спосіб виділення свого товару чи послуги в очах споживачів стає конкурентною перевагою компанії. Підтверджено, що взаємозв'язок між відчуттями та емоціями людини впливає на її рішення про купівлю. У випадках, коли емоційна складова має більший вплив на прийняття рішення, застосування нетрадиційних торговельних марок може бути ефективним способом привернути увагу споживачів та стимулювати їхні покупки.

Одним із основних викликів у застосуванні нетрадиційних знаків для товарів і послуг є складнощі, пов'язані з їх реєстрацією та захистом у різних країнах. Важливою унікальною особливістю є необхідність дотримання законодавства щодо використання таких торговельних марок на території України. У дослідженні вказаної проблематики ми звертались до праць видатних учених-цивілістів та вчених у галузі права інтелектуальної власності, серед яких були О. Дзери, Н. Кузнецова, О. Кохановська, О. Підпригора, О. Орлюк, О. Святоцький, Г. Андрощук, Ю. Капіца, П. Немеш та інші.

Відносини, що стосуються отримання та реалізації прав на знаки для товарів і послуг, регулюються Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Згідно з цим законом, знаками для товарів і послуг вважаються позначення, що дозволяють відрізнити товари або послуги одного виробника від товарів і послуг інших виробників. Права на цей об'єкт підтверджуються свідоцтвом, строк дії якого становить 10 років з моменту подання заявки. Обсяг наданої правової охорони визначається зображенням знака та переліком товарів і послуг, внесеними до відповідного реєстру. [5].

Судячи за висловлюванням П. Ф. Немеша, звукова торговельна марка виступає як нестандартна форма ідентифікації товарів або послуг, де сам звук є ключовим елементом у визначенні їхнього походження. Останнім часом використання звуків як торговельних марок стає все більш популярним явищем. Раніше було складно захистити звук як торговельну марку під час процесу реєстрації. У країнах Європейського Союзу дозволяється реєстрація звукових торговельних марок, які можуть бути представлені не лише у графічному вигляді. В Україні для реєстрації звукової торговельної марки заявник повинен представити музичний запис звуків, які є складовою марки, опис звукового позначення, в якому вказано, зокрема, музичний інструмент, на якому виконується музичний твір або його фрагмент, а також запис такої марки в електронному вигляді. [1].

Також варто зазначити, що звукові торговельні марки відрізняються від звичайних знаків основною рисою — їхня тривалість у часі. Звукові знаки для товарів і послуг повинні бути представлені у вигляді файлу у встановленому форматі. Порівняно з схожим знаком такого ж формату, оцінка експертом цього знаку для товарів і послуг має певну ступінь суб'єктивності, що є характерним для розгляду звичайних товарних знаків. Серйозною проблемою є автоматизація пошуку серед значної кількості таких товарних знаків. У такому випадку можливо розглянути створення програмного додатку, здатного

ідентифікувати подібні знаки для товарів і послуг, схоже на відомий додаток Shazam, для успішного виявлення ідентичних мелодій. Наприклад, звуки мотора або крику не можна представити у вигляді нотного запису, оскільки вони є шумами та обертонами. Іноді неможливо уявити певний звук за допомогою музичної нотації. Таким чином, левиний рев на заставці фільмів Metro-Goldwyn-Mayer Pictures не можна записати за допомогою нот. Це може бути оцифровано у діапазон, однак експертові буде складно працювати з такими об'єктами. При реєстрації звукових знаків для товарів і послуг, так само, як і для інших типів товарних знаків, дуже важливо не порушувати авторські права інших осіб. [4].

Отже, існує значна кількість прикладів звукових товарних знаків, і вони набувають популярності. Власники таких звукових знаків успішно захищають свої рінгтони та інші мелодії, які використовуються в рекламі їх товарів і послуг. Згідно з висловлюванням О. Ткачука, поява нетрадиційних товарних знаків є важливим проривом у галузі права інтелектуальної власності. Такі товарні знаки включають елементи творчості, створюють певне емоційне забарвлення і асоціативний ряд для споживачів, виділяючи певні товари та послуги серед інших у незвичайний спосіб. Це, у свою чергу, формує унікальний імідж і репутацію власника таких товарних знаків, підвищуючи конкурентоспроможність на ринку. [2].

Хоча вільний доступ до реєстрації нетрадиційних товарних знаків може стимулювати творчість та інновації, наявність такої свободи веде до потенційних ризиків. Існує ймовірність, що заявники почнуть використовувати це для зловживання своїми правами, намагаючись зареєструвати безліч товарних знаків, наслідуючи таким чином патентних тролів. Це може мати негативні наслідки, такі як створення монополії на певні кольори, звуки, аромати тощо. О. Ткачук зазначає, що не всі такі товарні знаки можуть бути ефективно зареєстровані або піддані експертизі відповідно до сучасних стандартів. Проте для подальшого розвитку реєстрації таких товарних знаків варто розглянути можливість встановлення єдиного стандарту подання заявок на реєстрацію та обов'язкових технічних вимог для їх експертизи, внесення в реєстр та публікації відповідної інформації. Досі це залишається важко виконуваним завданням у багатьох країнах, де існуюча система реєстрації знаків для товарів і послуг потребує значних змін. [3].

Отже, звукові торгові марки – це нестандартний інструмент ідентифікації товарів та послуг, де звук виступає основним елементом комерційного відмічання. У сучасному світі звуки все частіше використовуються як торгові марки, але недавно було складно захистити їх під час реєстрації, оскільки вони не розглядалися як такі. На щастя, у країнах Європейського Союзу дозволяється реєстрація звукових торгових марок, які можна представити не лише у графічному форматі. Українське законодавство також передбачає можливість реєстрації звукових торгових марок, але для цього заявник повинен надати нотний запис звуків, описуючи їх походження та характеристики.

Важливо також забезпечити правовий захист для тих звукових марок, які не можна відобразити у вигляді нотного запису, що відображає сучасні тенденції у сфері інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Кірін Р.С. Інтелектуальна власність: підручник / Р.С. Кірін, В.Л. Хоменко
2. Немеш П. Ф. Особливості правової охорони звукових торговельних марок у країнах ЄС та в Україні. Судова апеляція. № 1(42) 2016. С. 92–98.
3. Нетрадиційні торговельні марки. О. О. Кравченко, О. В. Безпалько.
4. Олексій Ткачук. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних знаків для товарів і послуг. Інтелектуальна власність. № 5. 2017. С. 26–32.
5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 12 грудня 1993 р. № 3689-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#n3>

Ключові слова: торговельна марка, звуковий товарний знак, охорона торгових марок.

Key words: trademark, sound trademark, trademark protection

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А.В.

Левандовська Ірина Юріївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО ТВОРУ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ

На сьогоднішній день кінематографічні твори є важливим сегментом сучасної розважальної індустрії, що генерує значні прибутки для їх творців. З метою забезпечення надійної правової охорони цього виду творчості, велике значення має законодавство про інтелектуальну власність. Це законодавство має захищати економічні інтереси осіб, які володіють майновими правами на фільми. Оскільки капіталовкладення у створення кіношедеврів можуть досягати сотень мільйонів доларів, а прибутки від них можуть мати значні розміри, розглядаються не лише в шестизначних, але й в дев'ятизначних сумах.

Характеристикою кінематографічних творів є те, що їх структурними компонентами можуть бути результати творчої праці, які вважаються самостійними об'єктами інтелектуальної власності. Правовий режим цих об'єктів може включати не лише авторське право, але й інші аспекти правових інститутів у сфері інтелектуальної власності (суміжні права, патентне право, торговельні марки і т. д.). Це впливає не лише на особливості правового захисту кінематографічних творів, але й на їх концепцію та сутність. У зв'язку з цим

наукові дослідження, спрямовані на розкриття їхньої природи, є дуже актуальними і відповідають вимогам як теорії, так і практики у сфері права інтелектуальної власності.

Будь-яка країна має інтерес до розвитку свого національного кінематографу, і Україна не виняток. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні», цільовим завданням є сприяння розвитку кінематографії в країні шляхом створення необхідних правових та економічних умов. Це включає в себе формування економічно самодостатньої та конкурентоспроможної на міжнародних ринках кінематографічної індустрії та виробництва аудіовізуальних творів; створення сприятливих умов і розвиток сучасної інфраструктури для виробництва, показу та поширення фільмів; впровадження сприятливого режиму оподаткування та підтримки виробництва, демонстрації та розповсюдження національних фільмів в Україні та закордоном; залучення позабюджетних коштів, включаючи іноземні інвестиції та кошти від іноземних суб'єктів кінематографії; популяризація українських цінностей, мови та культури, а також збільшення інтересу масової аудиторії до національних фільмів; захист прав інтелектуальної власності; розвиток освітньої бази для підготовки фахівців у сфері кінематографії; створення умов для збільшення кількості робочих місць та покращення соціальних гарантій працівників кінематографії; розвиток матеріально-технічної бази для виробництва, демонстрації, поширення та популяризації фільмів. [1]

Усі учасники кінематографічної індустрії розділяються на різні категорії відповідно до їхніх функцій та завдань: автори та виконавці, кіностудії, відеостудії, продюсери тощо, які відповідають за створення фільмів; виробники, дистриб'ютори, кінокопіювальні підприємства, фонди фільмів, архіви кіно, які забезпечують розповсюдження фільмів; кінотеатри, кіноустановки, відеоустановки, телевізійні канали, що здійснюють демонстрацію фільмів. Всі вони об'єднуються навколо концепції фільму.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про кінематографію», фільм розглядається як аудіовізуальний твір, який складається з епізодів, об'єднаних творчим задумом і зображувальними засобами, та є результатом спільної праці його авторів, виконавців і виробників. Відповідно до визначення, наведеного у Законі, фільм включає в себе також телевізійні серіали та їхні окремі серії. [2]

Таким чином, усі суб'єкти кінематографії активно працюють навколо концепції фільму, який виступає основним об'єктом в цій сфері.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», аудіовізуальний твір - це послідовність епізодів або кадрів, які можуть бути зі звуком або без нього, об'єднаних у єдину творчу концепцію та призначені для сприйняття за допомогою відповідних технічних засобів на певному типі

екрана (наприклад, кіно-, телеекрані тощо), де така послідовність кадрів створює рухоме зображення. [3]

Отже, кінематографічний твір відноситься до аудіовізуальних творів і, отже, підпадає під режим авторського права для об'єктів цієї категорії. Цей висновок підкріплюється положеннями Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. У конвенції вказується, що до літературних і художніх творів входять «кінематографічні твори, що є аналогічними кінематографу, незалежно від того, у якому форматі вони виражені». Подібним чином, Європейська конвенція про спільне кінематографічне виробництво визначає "кінематографічний твір" як будь-який твір будь-якої тривалості чи форми, зокрема художні, мультиплікаційні або документальні фільми, який відповідає положенням, що регулюють кіновиробництво і чинним на території кожної з відповідних сторін та призначений для демонстрації в кінотеатрах. [4]

Якщо розглядати легальне визначення аудіовізуального твору, до характерних ознак кінематографічного твору можна віднести наступне: 1) твір відображений у вигляді послідовних кадрів; 2) кадри впорядковані послідовно; 3) кадри об'єднані загальним творчим концептом; 4) твір доступний для сприйняття за допомогою технічних засобів; 5) послідовність кадрів утворює рухоме зображення. Таким чином, основою кінематографічного твору є кадр, який у певних обставинах може бути самостійним твором, забезпеченим правовим захистом. Всі перераховані ознаки кінематографічного твору взаємопов'язані. Наприклад, один кадр ніколи не може скласти кінематографічний твір, оскільки їх повинно бути кілька. Групу кадрів необхідно послідовно розміщувати, щоб відтворити певну творчу ідею. Проте ці кадри досягають глядача у вигляді рухомого зображення завдяки технічним засобам, які перетворюють статичне зображення в динамічне. Таким чином, перед нами виникає візуальна картина, яку сприймають глядачі на екрані кінотеатру. [5, с.207]

Кінематографічний твір володіє складною внутрішньою структурою. Це одночасно самостійний об'єкт авторського права і комплексний твір, оскільки він об'єднує кілька самостійних результатів творчої і технічної діяльності, проте ця сукупність не може бути простою «збіркою». В такому комплексі можна виділити окремі елементи, такі як сценарій, музичний супровід, декорації, костюми, постановку танців, малюнки анімованих персонажів і т. д. Кінематографічні твори є результатом колективної творчості, різноманітною за своєю природою, але кінцевий продукт є цілісним, об'єднаним єдиним концепцією об'єктом інтелектуальної власності.

Кінематографічний твір, який складається з кількох самостійних об'єктів авторського права, втрачає свою естетичну цілісність і художній задум, якщо будь-який з цих елементів вилучити або замінити іншим. Іноді вилучення такого елемента є неможливим, оскільки воно порушує основу кінематографічного твору. Наприклад, малоймовірно, що може існувати художній (ігровий) фільм

без акторської гри або мультиплікаційний твір без малюнків персонажів, так само як і неможливе існування документального фільму без натуральних зйомок оператора. [5, с. 209]

З урахуванням вищезгаданого можна стверджувати, що кінематографічний твір є складним об'єктом авторського права, який включає в себе різноманітні самостійні складові авторських та суміжних прав. Ці складові можуть включати сценарій, музичні твори, літературні твори, декорації, костюми, а також виконавчу майстерність та інші елементи.

Кінематографічні твори є самостійними об'єктами права інтелектуальної власності, що підпадають під захист норм авторського права. Основу кінематографічного твору складають окремі результати творчої діяльності, які можуть бути об'єктами самостійної правової охорони в сфері права інтелектуальної власності. Серед таких об'єктів можна виділити кіносценарій, музичний твір з текстом або без нього, художні декорації, фотографічні зображення та інші. Крім того, ігровий кінематографічний фільм базується на об'єктах суміжних прав, наприклад, на виконавчій майстерності. Для правильної експлуатації кінематографічного твору виробникам необхідно дотримуватися немайнових та майнових прав на ті об'єкти права інтелектуальної власності, які були використані при його створенні.

В цілому, важливо детально вивчати зарубіжний досвід у сфері правового захисту кінематографічних творів, зокрема в тих країнах, де ці твори приносять найбільший прибуток. Це свідчить про існування ефективної системи правового захисту прав та інтересів творців кінофільмів.

Список використаних джерел

1. Про державну підтримку кінематографії в Україні : Закон України від 23.03.2017 р. № 1977-VIII : станом на 31 берез. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19> (дата звернення: 24.03.2024)
2. Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр> (дата звернення: 04.04.2024).
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX : станом на 15 квітня 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 24.03.2024).
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : Конвенція Всесвіт. орг. інтелект. власності від 24.07.1971 р. : станом на

31 трав. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 24.03.2024).

5. Лубчук О. Кінематографічний твір як об'єкт права інтелектуальної власності. InterConf. 2021. № 84. С. 205–210.

Ключові слова: кінематографічний твір; авторське право; правова охорона.

Keywords: cinematographic work; Copyright; legal protection.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А.В.

Ліщук Софія Олександрівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ФОТОГРАФІЮ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Наразі, ми живемо в епоху цифровізації: сьогодні, наше життя вже не можливо уявити без щоденної перевірки новин, гортання стрічок соціальних мереж та нових цифрових професій, таких як: блогер-інфлюенсер, діджитал-маркетолог, SMM-спеціаліст, копірайтер та ін.

Основною проблематикою обраної теми, на мою думку, слід виокремлювати саме «захист» авторських прав у соціальних мережах. Дана проблема стосується не тільки суб'єктів, які працюють у соціальних мережах або з ними, але і звичайних користувачів.

Я вважаю, що кожна особа, яка є користувачем будь-якої соціальної мережі, повинна знати про відповідальність за порушення авторських прав і захист власних. А також, коли виникає і на що розповсюджується авторське право.

Сьогодні, майже у всіх соцмережах можна знайти мільйони фотографій у відкритому доступі. Відповідно, не дивно, що все частіше виникають питання, що стосуються порушень авторських прав на фотографії з соцмереж. На мою думку, це виникає через недостатнє врегулювання на законодавчому рівні та через брак висвітлювання й розголосу серед користувачів. Адже, люди просто через малу кількість інформації на цю тему, вважають, що захистити свої права майже неможливо, хоча це омана.

Згідно зі статистикою, останні 2 роки цьому питанню стали приділяти більше часу, особливо соціальні мережі, які користуються великим попитом і не хочуть втрачати свій авторитет. Почали створюватися спеціальні програми, які працюють усередині мережі і на автоматизованому рівні виявляють порушення.

Отже, варто розуміти, що взагалі собою являє фотографічний твір. Фотографія – це результат застосування різноманітних науково-технічних засобів, технологій та навичок, інтелектуальної і творчої праці людини, а отже, ми визначаємо її як об'єкт авторського права, що охороняється законом, і

використання її без згоди автора буде визнаватися прямим порушенням законодавства про авторське право та санкціонується, відповідно.

Відповідно до судової практики, сам процес створення фото вже визначається як творча діяльність (творчість). Відповідно, у всіх користувачів, які публікують фото виникають 2 види прав на власну творчу діяльність, а саме: особисті (немайнові) та майнові права. До них належить:

1) Виключне право на фото – тільки автор має право вирішувати де публікувати власні твори (тобто, фотографії), кому надати право використовувати та отримувати якусь вигоду.

2) Право автора на ім'я, тобто дозволяти або забороняти використання твору під справжнім іменем автора або під псевдонімом .

3) Виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

4) Визнання тієї чи іншої людини творцем, тобто визнання самого права авторства.

5) Право на недоторканість – тільки автор має право корегувати, редагувати свої фото, вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

6) Право на винагороду.

7) Право на публічність/приватність – тільки автор має право вирішувати яким чином публікувати власні фото (або робити їх «загальнодоступними», або «приватними» для вузького кола осіб).

Але, щодо 7 пункту, зазначеного вище у переліку, варто наголосити, що сам факт надання автором свого твору третій стороні для ознайомлення (тобто, публікацію на будь-якому соціальному ресурсі) - не означає, що він дозволив використання об'єктів авторського права третім особам. Прикладом такої судової практики можна вважати рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 755/22219/14 [2].

Що ж стосується авторського права на фотографічний твір, а саме: як зрозуміти, коли буде здійснюватися охорона або захист щодо вашого фото? Виходячи із положень законодавства, розуміємо, що правова охорона здійснюється до порушення прав автора. А правовий захист, в свою чергу - після. Адже, це реакція на факт порушення права. Відповідно, із «вступом у дію» такої стадії як правовий захист, вона неодмінно супроводжуватиметься застосуванням санкцій, які зазначені у статтях Цивільного, Кримінального кодексів України, та Кодексу України про адміністративні правопорушення тощо.

Пропоную розглянути способи захисту авторських прав на фотозображення у соціальних мережах відповідно до статті 56 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, ця стаття визначає порядок

припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет.

Перш за все, особа може звернутися до позасудової процедури вирішення справи (так званої медіації) – зв'язатися з власником веб-сайту/соцмережі із відповідною заявою про припинення порушення авторського права [1, 3].

Ця заява також подається в порядку, передбаченому цією статтею, і повинна містити:

- 1) відомості про заявника, необхідні для ідентифікації;
- 2) вид і найменування об'єкта авторського права та інші відомості, за якими можна ідентифікувати об'єкт права, зазначений у зверненні;
- 3) обґрунтовану заяву про наявність у заявника майнових прав на об'єкт авторського права для використання цього об'єкта з посиланням на підстави виникнення такого права або виключного права;
- 4) гіперпосилання на електронну (цифрову) інформацію, опубліковану або іншим чином використану на веб-сайті, або на веб-сторінки, що забезпечують інтерактивний доступ до зазначеного у зверненні об'єкта майнових прав, що порушує авторське право;
- 5) вимагати від власника веб-сайту заборонити доступ до цифрового контенту на веб-сайті, щоб запобігти подальшому розміщенню зазначеного цифрового контенту на веб-сайті;
- 6) відомості про хостинг-провайдера, який надає послуги та/або ресурси для розміщення відповідного веб-сайту або його частин в мережі Інтернет та забезпечення доступу до них через мережу Інтернет;
- 7) Заявник заявляє, що інформація, надана в його заявці, є достовірною і що право власності заявника на права, які, як стверджується, були порушені, було перевірено адвокатом або представником інтелектуальної власності (патентним повіреним), і від імені якого (посередника) заявку подано.

Власник веб-сайту зобов'язаний протягом 48 годин з моменту отримання такої заяви заборонити доступ до фотозображень поданої заяви та надати заявнику інформацію про вжиті заходи, крім випадків, передбачених законодавством. Якщо, з боку власника не було відповіді у визначений законом строк, особа має право звернутися із заявою до постачальника послуг хостингу [1, ст. 56].

По друге, особа, чиї права були порушені, може реалізовувати своє право на захист наступним чином — звернутися з позовною заявою до суду.

У висновку хочу зазначити, що соціальні мережі, в будь-якому випадку є і будуть невід'ємною частиною нашого життя. Тому, необхідно вміти ними правильно користуватись: уважно читати «угоду користувача» перед реєстрацією акаунтів, критично оцінювати та вирішувати чи погоджуватися на певні умови, які ставить перед вами власник певної мережі, чи ні; бути обізнаним у своїх правах і завжди захищати й відстоювати їх у законом

визначеному порядку та бути медіаграмотними. Цей крок допоможе усім уникати та покласти край порушенням авторських прав.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>.
2. Електронна версія «Судово-юридична газета» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sud.ua/ua/news/publication/189512-zakhist-avtorskikh-prav-na-fotografiyu-verkhovniy-sud-visloviv-pozitsiyu>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Ключові слова: захист авторського права, авторське право і суміжні права, соціальні мережі, авторські права, автор, авторські права у соціальних мережах.

Key words: copyright protection, copyright and related rights, social networks, copyright, author, copyright in social networks.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н. П.

Недипіч Микита Павлович

*студент 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В сучасному цифровому світі, де інформація летить зі швидкістю світла та стає доступною за кілька кліків, питання авторських прав набуває особливого значення. Цифрове середовище, незважаючи на свою доступність та прозорість, створює численні виклики щодо захисту творчої праці та інтелектуальної власності. У рамках цього контексту, важливим є розуміння поняття та видів порушень авторських прав у цифровому середовищі.

Ця робота спрямована на вивчення ключових аспектів авторських прав в цифровій сфері, а також на аналіз різноманітних способів їх порушення. Через широкий розповсюджений характер цифрових технологій та інтернету, порушення авторських прав стає проблемою, яка ставить під загрозу як творців контенту, так і споживачів. У цій роботі ми розглянемо основні аспекти поняття авторських прав, зосередимося на їх значенні у віртуальному просторі, а також визначимо різні види порушень, що можуть виникати в цифровому середовищі.

Цифрове середовище, що проникає в усі сфери нашого життя, відкриває безліч можливостей, однак разом з цим постають складнощі з питань захисту

авторських прав. Авторські права - це правові норми, що забезпечують власникам творчих результатів контроль над їх використанням та розповсюдженням [3, с.5]. У цифровому середовищі ці права стають особливо вразливими через швидке поширення та відтворення інформації.

Авторські права включають в себе різноманітні аспекти, які охоплюють широкий спектр матеріалів у цифровому середовищі. Такі матеріали можуть включати текстові документи, літературні твори, наукові дослідження, зображення, фотографії, відео, музику, аудіозаписи, програмне забезпечення та інші творчі продукти.

У цифровому середовищі порушення авторських прав можуть приймати різні форми через легку доступність та поширення цифрового контенту. Одним з найбільш поширених видів порушень авторських прав у цифровому середовищі є незаконне копіювання та поширення контенту. Це може включати піратське копіювання книг, музики, фільмів, програмного забезпечення та іншого матеріалу без відповідної ліцензії або дозволу власника авторських прав. Такі дії приводять до втрати прибутку для авторів та правовласників та підривають цінність їхньої праці [1, с.118].

Ще одним типом порушень є зламання технічних захистів, таких як цифрові права управління, що призначені для обмеження доступу до вмісту та контролю його використання. Підозрілі дії, такі як обхід захисту копіювання або розкодування зашифрованого контенту, порушують права авторів і можуть мати серйозні правові наслідки.

Додатковим видом порушень є використання матеріалів без вказання авторства або встановлення змін в оригінальному контенті без дозволу автора. Це стосується, наприклад, неправильного цитування або використання фотографій, музики чи іншого контенту без згоди автора або без вказання джерела.

Ось деякі з найбільш поширених видів порушень авторських прав у цифровому середовищі:

- **Піратство контенту:** Це один з найбільш поширених видів порушень авторських прав, який полягає в незаконному копіюванні, розповсюдженні та використанні авторських матеріалів без дозволу власника права. Це може включати незаконне завантаження фільмів, музики, книг або програмного забезпечення з інтернету [2, с.110].
- **Недозволене використання:** Це включає в себе використання авторських матеріалів без належного дозволу власника права. Наприклад, це може включати використання зображень, музики або текстів на веб-сайтах, відеороликах чи інших матеріалах без отримання відповідної ліцензії.
- **Плагіат:** Це порушення полягає в представленні чужих ідей, текстів або інших творів як власних, без належного зазначення джерела. У цифровому середовищі плагіат може виявлятися в копіюванні та використанні

веб-контенту, академічних праць або інших матеріалів без належного цитування або посилання на джерело.

- Технічні порушення: Це включає в себе обхід технічних засобів захисту авторських прав, таких як цифрові права управління доступом (DRM), шифрування чи інші технічні обмеження. Незаконні дії, спрямовані на обхід цих засобів захисту, можуть призвести до порушення авторських прав.

- Написання фальшивих або неправдивих відомостей про авторство: Це порушення полягає в наданні неправдивих або фальшивих відомостей про авторство твору. Наприклад, це може включати публікацію творів під чужим ім'ям без дозволу або вказання фальшивих авторів.

Ці різні види порушень авторських прав у цифровому середовищі представляють серйозні виклики для захисту інтелектуальної власності та вимагають відповідного законодавчого заходу та відповідальної поведінки користувачів інтернету.

Порушення авторських прав може мати як цивільно-правові, так і кримінально-правові наслідки.

Цивільно-правові наслідки порушення авторських прав можуть включати:

- Вилучення контрафактних примірників творів.
- Стягнення з порушника грошової компенсації за завдану шкоду.
- Відшкодування автору моральної шкоди.

Кримінально-правові наслідки порушення авторських прав можуть включати:

- Штраф.
- Арешт.
- Позбавлення волі.

Для захисту авторських прав у цифровому середовищі можна використовувати такі заходи:

- Реєстрація авторських прав. Це допоможе автору довести свої права на твір у разі виникнення спору.
- Використання технічних засобів захисту. Це може бути шифрування творів, використання водяних знаків або DRM-систем [4, с.140].
- Укладення договорів про використання творів. Це допоможе автору контролювати використання його творів та отримувати винагороду за їх використання.
- Звернення до суду у разі порушення авторських прав.

У кінцевому підсумку, забезпечення захисту авторських прав у цифровому середовищі є важливим завданням, щоб забезпечити справедливість та стимулювати творчість. При цьому необхідно поєднувати технологічні і правові заходи з освітою та свідомістю громадськості, щоб забезпечити ефективний захист авторських прав у цифровому віці.

Отже, авторські права є важливою складовою інтелектуальної власності та гарантують авторам визнання та винагороду за їхню працю. У цифровому

середовищі порушення цих прав стає все більш поширеним через легкість копіювання та поширення інформації. Розуміння поняття авторських прав та різних видів їхніх порушень є важливим кроком у забезпеченні захисту інтелектуальної власності в цифровому світі.

Список використаних джерел

1. Бабій, О. В. (2020). Особливості порушення авторських прав в Інтернеті. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, (175), 118-123. https://jurliga.ligazakon.net/analytics/58422_khto-nese-vdpovdalnst-za-porushennya-avtorskikh-prav-v-nternet
2. Герасимчук, О. В. (2019). Цифрове піратство: виклики та шляхи подолання. *Право України*, (5), 110-117.
3. Логвиненко М., Диковець А. Правові проблеми захисту авторських прав від піратства в мережі Інтернет. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2/2020. С. 5–11. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/208041>
4. Ковальчук, О. В. (2022). Проблеми захисту авторських прав в цифровому середовищі та шляхи їх вирішення. Вісник Національного університету "Одеська юридична академія", (22(1)), 140-145. <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/download/296/291>

Ключові слова: авторські права, інтелектуальна власність, цифрове середовище, порушення, піратство, плагіат.

Key words: copyright, intellectual property, digital environment, infringement, piracy, plagiarism.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

Пазюн Анна Юріївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО СЛІДУВАННЯ ЯК МАЙНОВЕ ПРАВО У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЄС

Варто почати із зазначення положень ЦК [1] та профільного закону - Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022. Зокрема, у статті 30 Закону та статті 448 ЦК законодавець визначає, що право слідування - це невідчужуване право автора на отримання справедливої винагороди у вигляді частки від ціни кожного продажу оригіналу художнього твору (твору пластичного або графічного мистецтва, а саме колаж, рисунок, естамп, скульптура, твір зі скла та кераміки, фотографічний твір, малюнок, картина, гравюра, літографія, gobelen та ін.), оригіналу рукопису літературного

або музичного твору, що йде після продажу оригіналу самим автором (наступний продаж) [2].

Щодо даного визначення потрібно зауважити, що:

1) оригіналами визнаються не тільки, скажімо, первинний зразок твору, а і його примірники, що виготовлені самим автором або під його керівництвом у обмеженій кількості та пронумеровані, підписані автором чи іншим способом на примірниках засвідчено його авторство;

2) право слідування має особливий статус: воно є майновим, проте невідчужуваним правом автора, тобто не може бути переданим іншим особам, і, звісно, будучи майновим, переходить у спадщину і діє, допоки не мине передбачений законом строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір (70 років, відлік яких починають з 1 січня року, наступного за роком смерті автора). Хоч у Законі немає прямої вказівки на те, якої природи є право слідування, тому що законодавець прямо не відносить його ні до майнових прав автора, ні до особистих немайнових, як зазначає Майданик Л., «обмеженість у строках правової охорони, економічний характер права, а також належність до обов'язкового колективного управління наділяє його ознаками майнового характеру, що свідчить про змішану правову природу»[3, с. 91];

3) наступний продаж означає, що оригінал твору проданий іншим власником, ніж автор твору чи його спадкоємці.

Принагідно варто зазначити, що вперше право слідування було згадано у Бернській конвенції про охорону літературних та художніх творів від 24.07.1971 року [4], до якої Україна приєдналася 1995 року. А саме, стаття 14ter стосувалася невідчужуваного права часткової участі в кожному продажі твору після його продажу автором (щодо оригіналів рукописів композиторів та письменників і оригіналів творів мистецтва) та застосовувалась лише у разі, якщо законодавство країни громадянства автора дозволяє охорону даного права і в тому обсязі, що ним допускається. Тобто, як зазначається у пункті 6 Преамбули Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва [5], це право за Конвенцією визнається необов'язковим і підлягає правилу взаємності.

Крім того, треба звернути увагу на такі положення Директиви:

1) право слідування у п. 2 Преамбули чітко визначається як майнове право (на противагу Закону України «Про авторське право та суміжні права», де, як вже зауважувалось, прямо не віднесено дане право до жодного з видів авторських прав), яке дає можливість автору одержати економічну вигоду – винагороду (т.зв. роялті) від подальших продажів оригінального твору;

2) до об'єктів права слідування Директива за ст. 2 відносить лише оригінальні твори графічного чи пластичного мистецтва, при цьому вітчизняний

Закон об'єднує останні у поняття «художні твори» та додає до переліку також оригінали рукопису літературного або музичного твору;

3) до суб'єктів, які здійснюють перепродаж (наступний продаж) та власне мають обов'язок зі сплати роялті належать професійні учасники ринку творів мистецтва (у ролях продавців, покупців, посередників), а саме, мистецькі галереї, аукціонні дома і будь-які торговці творами мистецтва загалом (ч. 2 ст. 1 Директиви). На підтвердження цього положення варто зазначити п.1 ч. 3 ст. 30 Закону України «Про авторське право та суміжні права», який передбачає, що сплата справедливої винагороди не буде здійснюватись у випадку наступного продажу і придбання фізичними особами за відсутності осіб, які здійснюють торгівлю твором. Крім цього, така сплата не здійснюється, коли ціна наступного продажу не перевищує суму, яка є еквівалентом 50 євро.

Закон покладає обов'язок щодо сплати автору (спадкоємцям у разі його смерті) справедливої винагороди саме на осіб, які здійснюють торгівлю творами мистецтва (крамниці, галереї, салони, аукціони тощо), при цьому неважливо: дана особа діє від імені власника оригіналу твору чи від свого імені. У випадку продажу оригіналу твору через публічну пропозицію продажу за допомогою Інтернет-ресурсів, таких як маркетплейси, соціальні мережі, платформи онлайн-оголошень, тендери тощо такий обов'язок покладається безпосередньо на осіб, які здійснюють публічну пропозицію. Крім того, зазначені особи повинні повідомляти про наступний продаж організацію колективного управління у місячний строк з дня такого продажу, надавати відомості для правильного збирання та розподілу винагороди, а також сплачувати справедливую винагороду даній організації, що врегульовано Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018.

Як зазначає Мандалик Л., до 2018 року законодавець дозволяв збирання і виплату винагороди особисто автором через організації колективного управління чи через його повіреного, тоді як з 2018 року такого права позбавлено будь-яку іншу особу (зокрема і самого автора та його спадкоємців), крім акредитованої у відповідній сфері організації колективного управління [3, с. 94].

Якщо говорити про розмір ставок справедливої винагороди, то потрібно звернути увагу на те, що попередній Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 передбачав єдину ставку – 5% від ціни кожного наступного продажу, тоді як чинний Закон від 01.12.2022 передбачає різні відсоткові ставки залежно від суми продажу (зі збільшенням ціни відповідно зменшується відсоткова ставка), зазначаючи при цьому еквівалентну суму євро, що відповідає положенням Директиви. При цьому загальний розмір роялті за

кожен наступний продаж не може перевищувати суму, яка еквівалентна 12500 євро.

Отже, право слідування у законодавстві України та ЄС визначається як майнове невідчужуване право автора (а у разі смерті – його спадкоємців) отримувати справедливую винагороду за наступний продаж оригіналу художнього твору, а також оригіналу рукопису музичного чи літературного твору (за українським законодавством) у вигляді чітко визначених відсоткових відрахувань від ціни, за яку здійснюється продаж твору, при цьому такий продаж має здійснюватися професійними учасниками ринку творів мистецтва (крамниці, галереї, салони, аукціони, використання публічних онлайн-платформ за допомогою мережі Інтернет тощо). Дане право регулюється чинним Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2023, а також Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018, а серед законодавчих актів ЄС – Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів від 24 липня 1971 року та Директивою Європейського

Парламенту і Ради 2001/84/ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва.

Список використаних джерел

1. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, ст.356.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 р. №2811-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57, ст.166.
3. Майданик Л. Право слідування: наближення до *acquis* ЄС / *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 4. С.88-97. Серія. Юридичні науки. Режим доступу: [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)08](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)08)
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#o115
5. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 р. про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#n47

Ключові слова: право слідування, справедлива винагорода, авторське право, майнове право автора.

Key words: right of reproduction, fair remuneration, copyright, property right of the author.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бааджи Н.П.

Петрук Катерина Володимирівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ ВІД ПІРАТСТВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У світі сучасних технологій і безмежного Інтернет-простору, захист авторських та суміжних прав від піратства стає викликом, що потребує негайного та ефективного розв'язання. Одночасно з появою нових можливостей для споживачів здобувати, обмінюватися та споживати контент в мережі Інтернет, зростає і загроза несанкціонованого використання цього контенту. Піратство в Інтернеті негативно впливає на роботу творців, правовласників та всієї галузі креативності, порушуючи їхні права та призводячи до фінансових втрат. У цьому контексті виникає необхідність удосконалення та застосування

правових механізмів для ефективного контролю та захисту авторських та суміжних прав від піратства в мережі Інтернет.

Поява Інтернету надала людству унікальну можливість отримувати та поширювати інформацію легко та швидко. Однак деякі користувачі мережі нехтують тим, що багато з цієї інформації захищене авторським правом. В результаті об'єкти, що підпадають під це право, швидко розповсюджуються в мережі та стають відомими як «піратський контент». Таке поширення завдає значної шкоди авторам, порушуючи їхні законні права на майнові та немайнові активи у сфері інтелектуальної власності.

Одними з найпоширеніших порушень інтелектуальної власності в Інтернеті є несанкціоноване копіювання тексту або зображень. Це виявляється у прямому несанкціонованому копіюванні захищених текстових або графічних матеріалів з метою їх подальшого поширення. Законодавство про авторське право допускає певне обсягове копіювання за умови, що у використаному матеріалі буде зазначено автора і джерело. Проте незаконне копіювання стає серйозною проблемою для авторів книг, фільмів, музичних творів, оскільки призводить до втрати їхніх потенційних доходів та знижує мотивацію для подальшої творчої роботи [2, с. 6].

Порушення авторських прав через завантаження на веб-сайт твору без відповідного дозволу власника є досить поширеною проблемою в Інтернеті. Інтернет відкриває безліч можливостей для неправомірного використання контенту. Крім прямого копіювання тексту чи зображень на інші веб-ресурси, будь-хто, хто публікує зображення для особистого використання або на свій веб-сайт, також може порушити авторські права. Щоб уникнути цього, важливо отримати згоду від автора щодо використання тексту, зображень або будь-якого іншого контенту.

Незаконне розповсюдження матеріалів, які охороняються авторським правом, є ще однією формою порушення авторських прав в цифровому середовищі. Незважаючи на те, що музичні та відео-файли можуть бути придбані через Інтернет для особистого використання, копіювання, продаж або розповсюдження таких файлів без належного дозволу є порушенням авторських прав, незалежно від того, чи була оплачена така робота. Також, будь-яке використання зображень або тексту з охоронним авторським правом творів для рекламних цілей, таке як розміщення у рекламі, на футболках, банерах тощо, також є порушенням авторських прав.

Ксерокопіювання книги, журнальної статті або будь-якого іншого друкованого матеріалу, що охороняється авторським правом, без дозволу правовласника, є порушенням авторських прав, за винятком ситуацій, коли копіювання виконується виключно для особистого використання. Наприклад, згідно з законодавством про авторське право, можуть існувати обмеження на

копіювання матеріалів для освітніх цілей, таких як поширення матеріалів з книги під час проведення лекцій для студентів [3, с. 22].

Описані вище приклади порушення інтелектуальної власності є переважно втручанням у немайнові права автора, такі як право на визнання авторства, право на зазначення імені автора (наприклад, у збірнику творів), право на оприлюднення твору та право на захист репутації творця. Однак важливо відзначити, що порушення немайнових прав автора завжди супроводжується порушенням його майнових прав. Це твердження можна застосувати і до випадків Інтернет-піратства, оскільки його метою є нелегальне здобуття прибутку. Важливо підкреслити, що лише згода автора або іншої особи, яка має авторське право, дозволить іншій особі розповсюджувати об'єкти авторського права та отримувати законний прибуток.

У законодавстві України термін «піратство» охоплює такі дії, як опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних копій творів, включаючи комп'ютерні програми і бази даних, фонограми, відеограми та програми організацій мовлення [1].

Подача позову до суду для захисту авторських прав часто ускладнюється проблемами ідентифікації порушника. Автор, який подає позовну заяву, повинен мати достовірну інформацію про особу порушника, оскільки справа щодо порушення авторського права повинна розглядатися відповідно до місцезнаходження порушника-відповідача. На жаль, часто така інформація виявляється недоступною.

Незважаючи на певні недоліки, законодавство України у сфері захисту інтелектуальної власності продовжує розвиватися. У 2019 році Міністерство економічного розвитку і торгівлі України призначило державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Вони отримали повноваження складати протоколи про адміністративні порушення щодо блокування нелегального контенту в Інтернеті. Відсутність таких інспекторів унеможливлювала ефективне застосування антипіратських положень Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні». На нашу думку, в цій ситуації потрібно забезпечити інспекторам з питань інтелектуальної власності відповідні ресурси і повноваження для ефективного виконання їхніх обов'язків та встановити чітку процедуру і вимоги до звітності інспекторів, щоб забезпечити відкритість і прозорість їхньої діяльності.

Законодавство передбачає, що автор може здійснювати захист своїх авторських прав через самозахист. Самозахист надає більш оперативну та економічну можливість захистити свої права. У порівнянні з судовим способом, який зазвичай вимагає подачі позову, розгляду скарги, винесення рішення та

його виконання, самозахист забезпечує швидше та менш складне вирішення ситуації.

Завдяки промисловому розвитку з'явилося чимало способів захисту прав, які базуються на технічних рішеннях. До таких способів можна віднести:

1. Використання цифрових технологій для захисту контенту, таких як DRM (Digital Rights Management), які обмежують доступ до цифрових творів і контролюють їхнє використання.

2. Розробка програм і програмних продуктів з вбудованими механізмами захисту, які унеможливають незаконне копіювання або використання.

3. Впровадження технічних засобів ідентифікації, таких як водяні знаки або цифрові підписи, які дозволяють встановлювати автентичність та походження матеріалів.

4. Використання спеціалізованих програм або сервісів для моніторингу та виявлення незаконного використання авторських матеріалів у мережі Інтернет.

Загалом, порушення інтелектуальної власності в Інтернеті становить серйозну проблему, яка негативно впливає на авторів, правовласників та культурний прогрес загалом. Незаконне копіювання та поширення авторських матеріалів в мережі призводить до великих втрат для правовласників, обмежує їхню мотивацію та можливості для подальшого творчого розвитку, а також порушує їхні права на майнові та немайнові активи. При цьому важливо пам'ятати про необхідність забезпечення ефективного захисту інтелектуальної власності через самозахист та судові засоби, а також розвиток технічних рішень для захисту авторських прав в цифровому середовищі. Такий комплексний підхід сприятиме збалансованому захисту інтересів авторів, правовласників та

споживачів контенту в Інтернеті, що є важливим для стимулювання інновацій та творчості в цифровій епосі.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Логвиненко М., Диковець А. Правові проблеми захисту авторських прав. Теорія і практика інтелектуальної власності. Правові горизонти. 2/2020. С. 5-11.
3. Логвиненко М. І., Диковець А. В. Проблеми захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет. Правові горизонти. 2019. № 15 (28). С. 21-25.

Ключові слова: інтелектуальна власність, піратство, самозахист, Інтернет, плагіат, авторські права, правопорушення.

Key words: intellectual property, piracy, self-defense, Internet, plagiarism, copyright, tort.

Науковий керівник: асистент Мартинюк І.В.

Решетило Яна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ І ФРАНЧАЙЗИНГ

Попри те, що франчайзингові відносини досить поширені у світі, в Україні вони все ще мають недостатню нормативно-правову регламентацію. Це пояснюється тим, що франчайзинг в нашій країні почав розвиватися тільки з моменту незалежності у 1991 році.

У вітчизняному законодавстві відсутній такий термін як «франчайзинг», але вживається поняття «комерційна концесія». Воно закріплюється у Цивільному кодексі України, а саме в 75-76 главах, також у книзі четвертій; у Господарському кодексі України — 16 та 36 главах.

Спочатку з'ясуємо визначення поняття «франчайзинг». Статтею 1115 ЦКУ передбачено, що у договорі комерційної концесії правоволоділець зобов'язується передати користувачеві право користування комплексом прав для виготовлення та/або продажу певного товару або послуг за певну плату. [1]

Договір повинен обов'язково містити істотні умови, без яких буде вважатися неукладеним: предмет, ціну та термін дії договору. У статті 1116 ЦКУ визначається предмет договору, яким є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації. [2]

Ціна може встановлюватися як паушальний внесок, тобто одноразовий платіж, так і у формі роялті — періодичних платежів (ст. 369 ГКУ). А відповідно до ч. 7 ст. 180 ГКУ термін дії договору визначається як період, під час якого

сторони мають господарські зобов'язання. Даний договір може бути укладений на певний або невизначений термін. [3]

Специфіка договору франчайзингу виражається саме у його предметі, який має комплексний характер. Такий договір передбачає передачу не лише окремого виключного права (наприклад, на використання твору чи право на авторське ім'я), але й всіх прав на об'єкт інтелектуальної власності в їх комплексі — франшизі. Укладається у письмовій формі, в іншому випадку є нікчемним.

Інтелектуальна власність та франчайзинг є двома ключовими складовими успішного бізнесу, особливо в контексті сучасної економіки, де конкуренція стає все більш сильнішою. Інтелектуальна власність включає в себе такі складові, як авторські права, патенти, товарні знаки, комерційну таємницю тощо. Ці активи можуть стати основою конкурентної переваги для компаній у всіх галузях.

Франчайзинг же в перекладі з англійської «Franchise» означає «привілей», «пільга», «особливе право». Це модель бізнесу, у якій компанія (франчайзер) надає іншій особі чи компанії (франчайзі) право продавати свої товари або послуги. На нашу думку, ключовим моментом в успішному франчайзингу є саме передача прав на використання інтелектуальної власності від франчайзера до франчайзі. Це може включати передачу прав на використання товарних знаків, патентів, ноу-хау та інших форм інтелектуальної власності. Франчайзер може розробити стандартизовані процеси, продукти чи послуги, які дозволяють франчайзі консистентно втілювати бренд та бізнес-модель компанії. [4]

Об'єктом договору франчайзингу є франшиза. Це сукупність благ, які передаються у рамках угоди франчайзингу, включаючи право використовувати бренд та бізнес-модель франчайзера, а також інші необхідні ресурси для розвитку та управління бізнесом. Простими словами: це «товар», який один підприємець може продати іншому, готовому працювати під його брендом. [5]

Прикладом компанії, яка розвиває формат франчайзингу є Rozetka. Ще у 2020 році вони запустили формат франчайзингових точок видачі. Станом на 2024 рік вони мають приблизно 290 власних точок та 116 франчайзингових. Як зазначали представники Rozetka в середньому в місяць вони відкривають 6-7 саме франчайзингових точок видачі. Це обумовлюється тим, що з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, умови входу в проект були змінені, а саме зменшено розмір паушального внеску на період воєнного стану. [6]

Цікавим є саме алгоритм за допомогою якого можна стати партнером. Перш за все це заповнення анкети на сайті маркетплейсу. Потенційний партнер повинен мати досвід у веденні бізнесу будь-якого формату, також вказати, чи за власні гроші він хоче відкрити точку, та у якому місті. Після схвалення співробітництва франчайзі отримує бренд, логістику, софт, клієнтів, навчання та підтримку безпосередньо від компанії. [7]

Таким чином, можна зробити висновок, що законодавство України використовує термін «комерційна концесія» замість «франчайзингу», але

концепція передачі прав на використання бренду та інтелектуальної власності зберігається. Це регулюється Цивільним та Господарським кодексами, а також іншими спеціальними законами.

Інтелектуальна власність, така як авторські права, патенти і товарні знаки, є ключовими складовими успішного бізнесу, включаючи франчайзинг. Ця форма співпраці, як модель бізнесу, дозволяє франчайзеру надати іншій особі право продавати свої товари або послуги під його брендом.

І як ми вже зазначали, компанія Rozetka є прикладом успішного використання формату франчайзингу для розвитку своєї мережі точок видачі товарів. Цей підхід дозволяє їм ефективно розширювати бізнес та привертати нових партнерів для співпраці.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.03.2024).
2. Свінцов С. Правовий аналіз договору комерційної концесії – Юридические услуги в Киеве. Юридические услуги в Киеве. URL:

<https://arou.ua/uk/consulting/pravovij-analiz-dogovoru-komertsijnoyi-kontsesiyi/> (дата звернення: 04.04.2024).

3. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 04.04.2024).

4. Франчайзинг: поняття, види, форми. Договір франчайзингу. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9649/> (дата звернення: 29.03.2024).

5. Основні терміни франчайзингу. Дія.Бізнес – Головна сторінка. URL: <https://business.dii.gov.ua/handbook/francajzing/osnovni-termini-francajzingu> (дата звернення: 29.03.2024).

6. Грицик Т. Як відкрити точку видачі Rozetka по франшизі під час війни. *AIN.Business*. URL: <https://ain.business/2023/06/20/yak-vidkryty-tochku-vydachi-rozetka-po-franshyzi-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 29.03.2024).

7. Франшиза як треба. *Rozetka*. URL: <https://rozetka.com.ua/ua/pages/franchise/#more> (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: інтелектуальна власність, франчайзинг, франшиза, комерційна концесія, франчайзі.

Key words: intellectual property, franchising, franchise, commercial concession, franchisee.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

Самойлова Олена Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У наш час соціально-економічний розвиток суспільства будь-якої сучасної держави не можливо уявити без ефективного розвитку і формування такої сфери як інтелектуальна власність. Звичайно, інтереси та потреби людства не стоять на місці. З кожним роком з'являється щось новітнє.

Досліджуючи питання основних тенденцій формування права інтелектуальної власності в Україні, взагалі, треба згадати що ж це. Як правило, це поняття закріплене законодавцем у статті 418 ЦК України й розуміється як безпосереднє право особи на результати її будь-якої інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, що визначається законом [2]. Безумовно, воно відіграє дуже важливу роль в суспільстві і його вагомість набирає все більше і більше обертів в умовах сьогодення.

Виходячи з положень історичних джерел, можна твердо заявити, що Україна в різні періоди свого існування підпорядковувалась законодавству тих

держав, до складу яких входила. Перші згадки про право інтелектуальної власності в Російській Імперії, до складу якої тоді входила Україна, датовані ще XIX століттям, коли було видано маніфест «Про привілеї на різні винаходи і відкриття в художніх промислах». В подальшому також було прийнято ряд законів, наприклад «Про винаходи», «Про патенти».

Говорячи про історичні умови формування інституту права інтелектуальної власності в Україні за часів входження нашої держави до Радянського Союзу, то варто сказати, що йому приділялося ну дуже мало уваги, оскільки тоді термін «інтелектуальна власність» майже не вживався, а належного законодавчого закріплення для регулювання даного питання взагалі не було. І взагалі, сама концепція колективізму СРСР суперечила індивідуальності особи, яка лежить в основі інтелектуальних прав, тому й розвитку на той час майже не було.

Найважливіший етап формування почався лише після проголошення України незалежною. Можна сказати, що одразу відбувся й певний стрибок у регулюванні даної сфери, який був досить вдалим і поклав початок закріпленню законодавчих основ у сфері інтелектуальної власності.

Першим кроком можна вважати прийняття Закону України «Про власність» 1991 р., коли вперше було вжито термін «інтелектуальна власність», у якому надавався орієнтовний перелік об'єктів інтелектуальної діяльності, що перебувають під правовою охороною. Закон України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р. став правовою основою регулювання промислової власності в Україні, котрим було встановлено низку важливих положень [3, с. 29]. Узагальнюючи можна сказати, що саме в цей період наша держава упровадила міжнародні стандарти захисту інтелектуальної власності та прийняла цілу низку інших важливих законодавчих актів, які започаткували регулювання цієї сфери.

Також надзвичайно важливу роль у формування права інтелектуальної власності відіграло розроблення і прийняття Цивільного кодексу України, який містить в собі цілу книгу щодо питань даної сфери. Можна також виокремити новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022, що також регулює дуже багато важливих питань в аналізованій темі.

Варто відзначити, що саме творчий, інтелектуальний потенціал людини, а також її знання в умовах сучасності мають бути визначальними факторами розвитку українського суспільства. Також, як відомо, сучасний цивілізований світ визначає людину, її права та свободи як найбільшу цінність. Саме тому вважаю, що дуже важливо звернути увагу також і на положення нашої Конституції. Так, наприклад, статтею 54 наша держава гарантує громадянам не лише свободу літературної, художньої та іншої творчої діяльності, а й гарантує безпосередньо захист незаконно порушених прав інтелектуальної власності [1]. Варто також зазначити, що законодавець захищає не лише матеріальні права

громадян, а й нематеріальні, що є важливим аспектом в розвитку правової держави.

Наразі кодифікація зазначеної сфери не стоїть на місці, вона стрімко йде вперед, що сприяє більш ефективному формуванню та закріпленню на території нашої держави. Загалом можна сказати, що тенденції формування права інтелектуальної власності в Україні спрямовані саме на підвищення охорони та захисту прав інтелектуальної власності, стимулювання інноваційних змін та гармонізацію з міжнародними стандартами.

Головними передумовами сталого формування права інтелектуальної власності у всьому світі, в тому числі і в Україні, стає зростання інтелектуального потенціалу суспільства, впровадження науково-технологічних новацій, які суттєво впливають на обсяги та якість виробництва і споживання в країнах.

Отже, можна зробити певний висновок і зазначити, що аналізована тема є досить актуальною в наш час і зараз їй приділяється чимало уваги. Не дивлячись на те, що ще зовсім нещодавно про формування сфери інтелектуальної власності в Україні майже нічого не було чути, на сьогодні все змінилося і змінюється лише на краще.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Верховна Рада України*; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України. *Кодекс України; Закон, Кодекс* від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Базилевич В.Д. *Тенденції розвитку та суперечності сучасного ринку інтелектуальної власності*. Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Житомир : ЖНАЕУ, 2016. С. 98.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, формування, розвиток.

Key words: intellectual property law, formation, development.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кирилюк А. В.

СЕКЦІЯ 10. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Биба Ніколетта Маріанівна, Агбун Таїсія Ігорівна

студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Судова система в Україні відіграє важливу роль у цивільному процесі, забезпечуючи вирішення спорів та конфліктів між сторонами шляхом застосування закону і відправлення правосуддя. Суди в Україні діляться на суди першої, апеляційної інстанцій та Верховний Суд, кожен з яких має свою компетенцію та вирішує питання відповідно до своєї сфери діяльності.

Влада суду в цивільному процесі призводить до 2-х моментів:

- 1) головуючий від імені суду керує судовим засіданням;
- 2) суд здійснює правосуддя в цивільних справах від імені держави, вирішує справи по суті, а судові рішення, що набрали законної сили, підлягають виконанню.

Особливість процесуальних відносин полягає у тому, що за законом суду відведена головна роль у виконанні завдань, поставлених перед цивільним судочинством. Суд є органом державної влади. Саме на нього покладено обов'язок розглядати і вирішувати цивільні справи [1, с. 195].

У цивільному процесі суд виступає як незалежний і об'єктивний орган, який має завдання вирішити спірні питання на основі закону та доказів, представлених сторонами. Роль суду у цивільному процесі полягає в забезпеченні незалежності, об'єктивності та справедливості при вирішенні спорів між сторонами. Особливе становище суду як суб'єкта процесуальних правовідносин визначається конституційними принципами правосуддя та законодавчо встановленим статусом суддів.

Незалежність суду є фундаментом судової влади. Суди повинні діяти неупереджено та незалежно, без зовнішніх впливів. Це гарантує, що рішення суду буде прийнято згідно законів України, а не під впливом будь-яких інтересів. Незалежність суду забезпечує довіру громадян до правосуддя та гарантує право на справедливий захист їх прав. Суддя не повинен мати прямої чи побічної особистої заінтересованості у результаті розгляду справи, тобто він має бути об'єктивним та неупередженим. Відсутність незалежності є неповагою до громадян, держави та судової влади загалом. Дуже велике значення для забезпечення цієї складової має повнота повноважень суддів. Право приймати об'єктивні рішення, які не можуть бути змінені на користь однієї зі сторін є невід'ємним правом самого суду, і невід'ємним компонентом його незалежності.

Незалежність має дві складові. Перша – незалежність суду від органів публічної влади, посадових чи службових осіб. Це означає, що судова влада має бути максимально позбавлена будь-якого політичного впливу. Прикладом є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Васілеску проти Румунії», де було встановлено, що судова влада була підпорядкована Генеральному прокурору. Друга – незалежність суду від учасників судового процесу. Для цієї складової у законодавстві передбачається можливість відводу судді, інших учасників судового процесу, встановлюється принцип процесуальної рівності сторін, тощо [2, с. 248-249].

Об'єктивність суду передбачає, що суд, раціонально використовуючи наявні у сторін можливості, аргументи та докази і закладений для цього в нормах процесуального права потенціал, встановлює справжні обставини справи. Важливо, щоб суд враховував усі обставини справи і приймав рішення на підставі закону та доказової бази, а не з особистих переконань чи попереднього досвіду. У ст. 8 Закон України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом [3]. Суддя розглядає справи, які одержані згідно з порядком розподілу судових справ, встановленим відповідно до закону. Також саме об'єктивне здійснення правосуддя є однією з найвагоміших умов перебування на посаді судді. Об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона проявляється в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття.

Справедливість є ключовою складовою роботи суду у цивільних справах. Суд повинен гарантувати кожній стороні справедливість, виступаючи як інструмент для її встановлення, конкретизації та деталізації її вимог [4].

Справедливе рішення має бути прийняте на підставі об'єктивних критеріїв та врахування інтересів всіх зацікавлених осіб. Справедливе правосуддя є запорукою захисту прав та свобод кожного громадянина. У разі відсутності справедливості рішення судді це тягне за собою такі наслідки: скасування ухваленого рішення, а також можливість притягнення судді до одного із видів юридичної відповідальності.

Українська судова система поступово розвивається у напрямку забезпечення незалежності, об'єктивності та справедливості. Запровадження нових технологій у здійсненні судочинства, покращення процедур розгляду справ, підвищення кваліфікації суддів – це лише деякі із заходів, які спрямовані на покращення якості правосуддя в Україні. Важливо продовжувати працювати над удосконаленням судової системи та забезпеченням доступності та якості правосуддя для всіх громадян.

Отже, роль суду у цивільному процесі в Україні полягає у забезпеченні таких основних принципів як незалежність, об'єктивність та справедливість.

Саме шляхом дотримання цих та інших принципів можна забезпечити ефективний захист прав громадян та побудувати довіру до судової системи.

Список використаних джерел

1. Гарієвська М. Б. Роль суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин в Україні та Англії. *Приватне право і підприємництво*. 2008. № 1. С. 195-198. URL: http://old.univer.km.ua/statti/5.hariyevska_m.b._rol_sudu_yak_subyekta_tsyvilnykh_protsestualnykh_pravovidnosyn_v_ukrayini_ta_anhliyi.pdf.
2. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми незалежності та безсторонності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 247-251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_42.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 02.06.2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Погребняк С. П. Справедливість у судовій діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 47-60. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2874/1/Pogrebnak_47.pdf.

Ключові слова: правосуддя, судова влада, цивільний процес, судовий захист, принципи цивільного судочинства.

Key words: justice, judicial power, civil process, judicial protection, principles of civil justice.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І.В.

Балик Анна Вікторівна, Іскра Єлизавета Сергіївна

студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС: ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ

Період ХХІ століття характеризується швидким розвитком технологій. Тому, очікувано, що завдяки широкому застосуванню сучасних цифрових технологій змінюється характер відносин у суспільстві. Використання таких технологій сприяє автоматизації багатьох процесів, в тому числі, відносин, пов'язаних із здійсненням правосуддя.

Судочинство – це один із найдавніших та найважливіших інститутів людської цивілізації. Його основоположні засади формувалися протягом століть, ґрунтуючись на прагненні до справедливості, верховенства права та захисту прав і свобод людей. Впровадження електронного суду – це

трансформація традиційних форм судочинства, переклад їх на нову "цифрову мову"[1].

Передусім, важливість використання електронного суду полягає у прискоренні розгляду і вирішення справ; покращенні якості судових послуг; підвищенні прозорості правосуддя, а тому, як наслідок, збільшенні довіри до суду; підвищенні доступності правосуддя, оскільки відправка та ознайомлення з документами можуть здійснюватися через електронний суд.

Також, серед переваг застосування електронного суду варто зазначити відкриття провадження за допомогою електронних засобів, адже такий спосіб істотно простіший, ніж особисто брати участь.

Щодо отримання відомостей про хід справи, такі дії також вчиняються шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи. Що стосується інших переваг, то до них належать: одержання інформації про результати провадження в електронному вигляді; запровадження цієї підсистеми забезпечило безперервність судового процесу з використанням новітніх інформаційних технологій, організацію повного циклу електронного документообігу в судовій системі (від підготовки до підписання та відправлення документів сторонам судового процесу, іншим судам та державним органам і установам)[2].

Електронне правосуддя – це невід'ємний елемент сучасного електронного урядування, це лише один із кроків на шляху до кращої демократії. Але це дуже важливий крок, який може зробити нашу країну більш справедливою, прозорою та підзвітною. Загалом, можна стверджувати, що електронне правосуддя вважається найсуттєвішим аспектом електронної демократії.

Електронне правосуддя дає можливість:

- кожному громадянину мати доступ до інформації про судові справи та відстежувати їх хід;
- не витрачати час та кошти на поїздки до суду, адже багато процесів можна буде здійснювати онлайн;
- автоматизувати рутинні завдання та дозволить суддям зосередитися на більш складних питаннях;
- автоматизувати процеси;
- збільшити довіру людей до суду.

Отже, проект «Електронний суд» – це ключовий крок на шляху до реформування судової системи України [1].

Існування електронної системи судів в Україні в майбутньому повинно включати в себе виконання різноманітних завдань:

1. Існування можливості направляти апеляційні та касаційні скарги з електронним цифровим підписом до будь-якого суду країни за допомогою

мережі Інтернет. Цей інноваційний процес дає ряд переваг як для фізичних, так і для юридичних осіб.

2. Надсилання учасникам справи електронні копії процесуального документа або сповіщення за допомогою електронних засобів зв'язку (наприклад, електронної пошти або SMS).

3. Моніторинг ходу розгляду справи у суді в електронному форматі; сплата судового збору через інтернет.

4. Створення стандартного формату обміну даними, який дозволить передавати справи та документи між різними автоматизованими системами управління документообігом суду від різних розробників та інших джерел [3].

Підсумовуючи, варто зазначити, що запровадження електронного суду в цивільному процесі – важливий етап, який спрощує діяльність суду та створює можливості для пришвидшення судового процесу. Запровадження такої системи суттєво спрощує взаємодію між громадянами й судами, а також полегшує доступ до справи її учасників.

Список використаних джерел

1. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Х. : Право, 2016. 72 с. – (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).
2. Шамрай О. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nsj.gov.ua/ua/science/naukovi-statti/oksana-shamrayelektronniy->

sud-v-ukrainskomu-sudochinstvi-normativne-vreguluvannya-ta-pershi-praktichni-zdobutki.

3. Татулич І.Ю. Місце та роль “Електронного суду” у забезпечення ефективності цивільного судочинства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>.

Ключові слова: правосуддя, цивільний процес, судовий захист, електронний суд, діджиталізація судового процесу.

Key words: justice, civil process, judicial protection, electronic court, digitalization of the judicial process.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Андронов І.В.

Гурильов Олег Віталійович

студент 4 курсу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВПРАЦЯ УРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА ЩОДО ПІДСУДНОСТІ АЛІМЕНТНИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасні умови буття загалом диктують свої правила існування тих чи інших відносин і в першу чергу, соціальних зв'язків. Народові під впливом критичного часу доводиться по різному сприймати їх, особливо це помітно зараз, коли війна дійсно стосується кожного. Це торкається і сімейного інституту, що через різні погляди та бажання може дати тріщини.

Так можуть з'явитися цивільно-процесуальні відносини, що стосуються аліментних зобов'язань і постає головне питання: як їх вирішувати? У цих тезах ми спробуємо зрозуміти юридичну сутність цього питання у взаємовідносинах із Республікою Польща.

Така сутність на сьогоднішній день в першу чергу регулюється на договірних засадах про правову допомогу в тих чи інших галузях права. Між Україною та Республікою Польща таким договором є Договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 року (далі – Договір).

Відповідно до статті 3 Цивільного процесуального кодексу України, визначено, що «цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право», законів України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Також, частиною 2 цієї ж статті встановлено виключність міжнародного договору та угоди над кодексом, у випадку встановлення інших,

відмінних правил від національного законодавства [1]. Таким чином особливість вище вказаного Договору підтверджується і українським законодавством.

У самому Договорі аліментні зобов'язання відображаються в різних площинах. Наприклад за статтею 13, пункту 2 Договору – «Якщо в суді однієї з Договірних Сторін (тобто Українського або ж Польського) буде порушена справа про отримання аліментів від особи, яка перебуває на території іншої Договірної Сторони, установа юстиції тієї Договірної Сторони надає за заявою допомогу по встановленню місця праці і розміру заробітної плати особи, зобов'язаної до сплати аліментів» [3]. Тобто це приводить до діалогу між установами юстиції країн.

Підсудність ж аліментним зобов'язанням прописана в статті 28 Договору, що має назву: «Правові стосунки між батьками і дітьми», відповідно до пункту 1 якої вказано, що «В правових стосунках між батьками і дітьми, в тому числі аліментних обов'язках батьків застосовується законодавство тієї Договірної Сторони, громадянином якої є дитина» [3]. Проте в пункті 3, цього ж Договору, положення доповнюється й фактором компетенції органів «території якої дитина має місце проживання». Це значить що важливу роль грає не тільки громадянство, як основа приналежності людини до держави, але й місце проживання, що в воєнних умовах сучасності є досить важливим. Таку ж позицію має стаття 29 Договору: «Інші аліментні обов'язки», вказує на важливість місця проживання й особи «яка порушує клопотання про стягнення аліментів» [3]. А також в статті 76 «Підстави визначення підсудності справ судам України», Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 року, в підпункті 4, пункту 1 якого, до підстав вказано справи про сплату аліментів, якщо позивач має місце проживання в Україні [2].

Також є важливим стаття 26 Договору, що встановлює підсудність щодо аліментних справ тому суду «до компетенції якого належить винесення рішення про розірвання шлюбу» [3].

Якщо ж до практики, одним з прикладом є справа № 591/7778/19, де Зарічний районний суд міста Суми, розглянув позовну заяву про розірвання шлюбу, стягнення аліментів та визначення місця проживання дитини. Позивач звернулася до суду з проханням розірвати шлюб між нею та відповідачем, стягувати з відповідача на утримання доньки ОСОБА 3 аліменти в розмірі 1/4 частини всіх видів заробітку, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та визначити місце проживання дитини разом з нею за адресою: АДРЕСА 4 [4].

Натомість відповідач, що є громадянином Польщі, подав письмовий відзив з перекладом на українську мову, в якому позовні вимоги визнав частково, просив винести рішення про розлучення з виключної вини позивачки; визнати відповідачеві батьківську владу до неповнолітньої доньки ОСОБА 3 та

встановити місце проживання дитини разом з батьком, в задоволенні вимоги про стягнення аліментів просив відмовити.

Просив застосувати польське законодавство та передати документи в Окружний суд м. Свідниця за останнім місцем проживання подружжя, прийняти в якості доказу показання свідків.

В свою чергу суд, застосувавши положення Договору за статтею 26 та 28, прийшов до висновку про підсудність справи Зарічному районному суду м. Суми [5]. Справа була закінчена ухваленням рішення, за яким позов було задоволено [6].

Висловлюючи остаточну думку, можна прийти до висновку, що співпраця між державами в такий скрутний час для нашої країни є досить важливою. Особливо звертаючи увагу на те, що за статистичними даними станом на грудень 2023 року в Польщі перебувало понад 957 тис. українських біженців, що тим чи іншим чином створює подібні правовідносини [7]. Тому слід знати всіх можливостей та тонкощів вирішення цивільних справ, та перш за все, з

аліментних виплат, що становить їх вагому частину та є надважливими для існування майбутнього дітей України.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. 1618-IV. (Редакція від 31.12.2023 № 2801-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. (Редакція від 23.12.2022 2802-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
3. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
4. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 18.12.2019 р. № 591/7778/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86428129>;
5. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 12.08.2020 р. № 591/7778/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90924451>;
6. Рішення Зарічного районного суду м. Суми від 19.07.2021 р. № 591/7778/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98436796>;
7. В Європі перебувають більше 4,1 мільйона українських біженців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3804727-v-evropi-perebuvaut-bilse-41-miljona-ukrainskih-bizenciv.html> (25.12.2023).

Ключові слова: цивільне судочинство, судовий процес, аліментні справи, підсудність з аліментних справ, міжнародний договір, співпраця між Україною та Республіка Польща.

Key words: civil procedure, judicial process, alimony cases, jurisdiction over alimony cases, international treaty, cooperation between Ukraine and the Republic of Poland.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Факас І.Б.

Завальнюк Анастасія Миколаївна, Руда Єлизавета Ярославівна

*студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕЧОВІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення доступності правосуддя у цивільному процесі, підвищення якості судових процедур відкриває необхідність переосмислення вже таких усталених інститутів і норм, як судове доказування, система елементів судового доказування тощо. Також, І.М. Іліопол зазначила, що зміни до ЦПК України, показали якісний зсув у практиці, поряд з чим актуалізувалися деякі теоретичні (доктринальні) проблеми дослідження цивільного процесу[1, с.235-236].

У сучасному цивільному процесуальному праві речові докази відіграють важливу роль у встановленні фактів та прийнятті судових рішень. Поняття

речових доказів охоплює різноманітні матеріальні об'єкти, які представлені суді для підтвердження чи спростування юридичних фактів у справі.

Речові докази можуть бути вирішальними у цивільному процесі і мати великий вплив на прийняття судових рішень. Вони допомагають суду установити обставини справи та прийняти обґрунтоване рішення на підставі доказів. Збір, представлення та оцінка речових доказів є важливим етапом у цивільному процесі.

Документи, фізичні об'єкти та електронні дані можуть бути використані як речові докази. Важливо правильно збирати та представляти ці докази, щоб вони були прийнятні судом. Оцінка речових доказів вимагає уваги до їх достовірності та законності.

Відповідно до ст. 97 ЦПК України зазначено дефініцію речових доказів, якими є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи. Це визначення є більш точним і конкретним та вміщує певні характеристики речових доказів, які слід розглянути детальніше [2].

Першою ключовою ознакою, яка впливає з природи матеріальних доказів, є їх базовий компонент - фізичні об'єкти, які існують у реальному часі та просторі. Ці об'єкти відображають різні типи взаємозв'язків між явищами, такі як причинно-наслідкові зв'язки, просторова та часова взаємодія, а також умови та обумовленість. Науковці вказують, що саме через ці зв'язки предмети стають носіями доказової інформації [3, с. 116-120].

Проте інші вчені вважають, що речовими доказами можуть бути не лише об'єкти з чіткими просторовими межами та стійкою формою, але й рідкі, сипучі, газоподібні речовини. Крім того, до речових доказів можуть відноситися рослини, тварини, зовнішні ознаки людини та інші об'єкти, які не обмежені просторовою формою.

У контексті наведених зауважень більш відповідно буде говорити не лише про предмети, а й про об'єкти, які можуть мати фізичну форму. Другою характеристикою речових доказів, яку називає доктрина, є їх сутність, яка складається з слідів або відбитків реальних подій, дій або бездіяльності людини, а також з матеріальних властивостей об'єкта.

У більшості випадків значення предметів і об'єктів, як речових доказів визначається наявністю певних слідів, які на них утворилися. Згідність з твердженням полягає в тому, що речові докази не представляють собою простого, словесного або кодового опису подій, важливих для справи, а скоріше представляють собою конкретні, візуально сприйняті сліди та ознаки цих подій [4, с. 121-126].

Речові докази відрізняються від письмових та електронних доказів тим, що не мають зовнішнього вираження інтелектуальної діяльності людини, такої, як створення графічних або аудіо-візуальних записів. Їхнє значення полягає в

підтвердженні наявності чи властивості об'єктів, належності їх до певної особи або місцезнаходженні у певний час. В таких випадках речовий доказ складається з самого предмета чи об'єкта, а не з його зовнішнього вигляду чи властивостей. Деякі дослідники вважають, що сам носій речового доказу є важливішим, ніж інформація на ньому [3, с. 116-120].

У випадках, коли йдеться про заподіяння майнової шкоди або неналежну якість речі, важливим є не лише факт існування предмета, але і ознаки його ушкодження чи невідповідності встановленим стандартам якості. Отже, предмети та об'єкти можуть виступати як речові докази у двох варіантах: як самі предмети/об'єкти та як їхні характеристики чи сліди на них.

На думку М. О. Гетманцева, матеріалізація інформації у речових доказах відбувається незалежно від волі людини шляхом органічного, функціонального чи множинного впливу інформації на сам об'єкт матеріальної дійсності [5, с. 4].

Виникнення слідів на об'єкті може бути результатом свідомих дій (наприклад, дряпання автомобіля цвяхом) або бездіяльності (наприклад, псування речі через недбалість у догляді або обслуговуванні), що впливає з волевиявлення людини. Тому, щодо способу формування інформації у речових доказах, доцільно розглядати їх змішаною природою, яка поєднує обидва типи формування: той, що не залежить від свідомості людини, і той, що є результатом її свідомого втручання.

Третя особливість речових доказів полягає в способі сприйняття інформації, що міститься в них. Оскільки ця інформація передається через безпосереднє відображення об'єктів та процесів на їх поверхні, а також через зміну їх властивостей і якостей, то основним способом вивчення речових доказів, як правило, є їх огляд [3, с. 116-120].

Слід підтримати думку, що речові докази, як засоби доведення у правовому контексті, визначаються здатністю предметів матеріального світу змінювати свої властивості під впливом навколишніх подій. Отже, інформація, що має значення для справи, може бути отримана не лише шляхом аналізу зовнішнього вигляду речового доказу, а також шляхом встановлення часу його створення або зміни [6, с. 9].

З впровадженням нових технологій, таких як штучний інтелект та блокчейн, можна очікувати подальший розвиток використання речових доказів у цивільному процесі. Штучний інтелект може допомогти в автоматизації процесу аналізу великих обсягів речових доказів, що спростить прийняття рішень судом. Технологія блокчейн може забезпечити безпеку та недоторканість електронних доказів, що підвищить їхню довіру та значимість у судових процесах.

Отже, речові докази у цивільному процесі відіграють важливу роль у вирішенні спорів між сторонами. Їх збір, представлення та оцінка вимагають

уважності та професіоналізму. Використання речових доказів сприяє прийняттю справедливого та обґрунтованого судового рішення у цивільному процесі.

Список використаних джерел

1. Іліопол І.М. Загальна характеристика складових елементів судового доказування за цивільним процесуальним законодавством України / Іліопол І.М. // Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.) / відп. ред. Т. А. Латковська. Чернівці, 2021. 332 с. – С. 235-239. – 0,3 д.а.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6586>
3. Гусев О.Ю. Співвідношення понять доказів і засобів доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 37(1). С. 116–120..
4. Лазько О. М. Речові докази у цивільному процесі України: питання теорії і практики // Наше право, 2015. № 1. С. 121–126.
5. Гетманцев М. О. Речові докази в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2014. 20 с
6. Феннич В.П., Фазикош В.Г., Заборовський В.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів зі спеціальності “Правознавство”. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2022. 17 с.

Ключові слова: цивільний процес, доказування, предмет доказування, докази, речові докази.

Key words: civil process, evidence, subject of evidence, evidence, material evidence.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Іліопол І. М.

Ільїна Єлизавета Олександрівна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Даний дослідницький матеріал присвячений аналізу цивільно-правового аспекту правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. У роботі розглянуто основні аспекти цивільного процесуального законодавства, які визначають правові рамки для здійснення інвестиційних операцій, включаючи визначення прав та обов'язків сторін, умов укладання та виконання договорів, а також механізми захисту прав інвесторів. На основі аналізу поточного стану

законодавства було виявлено недоліки та прогалини, які можуть створювати перешкоди для розвитку інвестиційного середовища в Україні. З урахуванням проведеного дослідження, видається доцільним проведення комплексного аналізу цивільного законодавства, а також розробка та впровадження нових законодавчих ініціатив з метою подальшого зросту інвестиційної діяльності та забезпечення захисту прав іноземних та вітчизняних інвесторів в Україні.

Інвестиційна діяльність є ключовим елементом функціонування економічних систем, відіграючи суттєву роль у стимулюванні економічного зростання та розвитку. Поняття інвестиційної діяльності визначається у Законі України «Про інвестиційну діяльність» ст. 2: «інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [3]. Цей процес передбачає спрямування фінансових ресурсів у різноманітні сектори економіки з метою отримання прибутку або доходу.

У контексті правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні, існує комплекс нормативно-правових актів, які встановлюють правила та умови здійснення інвестиційних операцій, а також визначають права та обов'язки сторін у вищезгаданому процесі. Серед основних нормативно-правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність в приватноправовому аспекті, важливе місце посідають, зокрема, Закон України «Про інвестиційну діяльність» та Цивільний Кодекс України.

Отже, цивільно-правовий аспект здійснення інвестиційної діяльності визначається сукупністю норм і принципів цивільного права, які стосуються укладання, виконання та захисту прав та обов'язків сторін, що беруть участь у інвестиційних операціях, тобто приватноправовим аспектом. У контексті цивільного права, інвестиційна діяльність зазвичай виражається у укладенні договорів між інвесторами та іншими суб'єктами, які надають можливість вкладати фінансові ресурси в різноманітні об'єкти з метою отримання прибутку.

Варто зазначити про відсутність законодавчого закріплення визначення поняття «інвестиційний договір» в Україні. Проте, стаття 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначає, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода) або проспект цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) [3]. Цивільний кодекс України також не містить окремих положень, які безпосередньо регулюють порядок укладання, розірвання або припинення інвестиційного договору, окрім розділу II, присвяченого загальним аспектам договору в цивільному праві [6].

Виділяючи сутність договору щодо інвестування як приватно-правового акта, з наукової точки зору видається доцільним звернутися до його концептуального аспекту. При аналізі предмету будь-якої угоди, необхідно враховувати різноманітні теоретичні підходи, які застосовуються у даному контексті. Основна ідея угоди про інвестування полягає у введенні фінансових ресурсів, що з точки зору юридичної науки розглядається як дія суб'єктів

правових відносин. Проте об'єкт інвестиційного договору не завжди має однозначне визначення в рамках законодавства. У випадках, коли це визначення неочевидне, доцільно використовувати термін "інвестиція". Сутність цього поняття визначає правовий характер інвестиційного договору. Проведений аналіз відповідного терміну дозволяє врахувати його етимологічне походження - капіталовкладення. У контексті юридичної науки, таке тлумачення робить очевидним те, що капіталовкладення є дією [1 С. 60]. Ця дія і є правомірною. У статті 202 Цивільного кодексу України зазначено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [6], тобто інвестиційний договір породжує конкретні юридичні наслідки та несе відповідальність для учасників, результат цих дій.

Цивільний кодекс України виступає саме регулятором процесу укладання договору та визначає механізми захисту прав інвесторів. Стаття 627 Цивільного кодексу України дозволяє сторонам вільно укладати договір, обирати контрагента та встановлювати умови угоди, керуючись вимогами зазначеного Кодексу, інших нормативно-правових актів, ділових звичаїв і принципів справедливості та розумності [6]. Крім того, Цивільний кодекс України встановлює правила виконання умов договорів, включаючи зобов'язання сторін, механізми оплати та передачі майна, а також відповідальність за порушення умов угоди. Такі положення Кодексу також регулюють порядок припинення договорів, включаючи взаємну згоду сторін, одностороннє розірвання та випадки недійсності у розділі 53. У випадку порушення умов договорів законодавство передбачає заходи захисту прав учасників, включаючи компенсацію збитків, компенсацію моральної шкоди та застосування інших санкцій відповідно до чинного законодавства.

Звідси виникає питання про те, чому Закон України «Про інвестиційну діяльність» не регулює питання укладання договору. Видається доцільним, що Закон України «Про інвестиційну діяльність», як основний нормативно-правовий акт, регулює інвестиційну діяльність в Україні повинен враховувати основні поняття та процедури, пов'язані з інвестиційною діяльністю, і бути вичерпним у своєму змісті. Відсутність чіткого регулювання процесу укладення інвестиційного договору може призвести до невизначеності та непорозумінь у практиці, що обумовлює зменшення ефективності гарантованого захисту інвесторів, оскільки при виникненні спору сторони можуть посилатися на різні нормативно-правові акти, що ускладнює процес розробки ефективних стратегій захисту інтересів інвесторів.

Однією з ключових характеристик суб'єкта інвестиційних правовідносин є його юридична здатність до самостійних правових дій, включаючи укладання інвестиційних угод та відповідальність за їх виконання. Ця здатність поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб, які підпорядковані владі та юрисдикції держави, оскільки їхні правові статуси визначаються через активність державних органів. Незалежно від цього, кожен суб'єкт інвестиційних

правовідносин виступає як носій визначених нормами інвестиційного права прав та обов'язків, тому поняття суб'єкта права не можна уникнути без урахування його правової суб'єктності.

Інвестиційна правосуб'єктність, як суттєва юридична характеристика, становить ключовий показник у контексті суб'єктів інвестиційних відносин. Ця характеристика відображає якість суб'єкта, що визначається комплексом його правових прав та обов'язків. Іншими словами, правосуб'єктність виявляється у збалансованому співвідношенні між правами та обов'язками. Варто відмітити, що права та обов'язки в сфері інвестиційного права мають різноманітний характер, що відображає складність цієї сфери. Правові положення, що стосуються прав іноземних інвесторів, відрізняються від правових норм, які застосовуються до національних інвесторів, оскільки вони характеризуються різним обсягом та характером правоздатності. Також існують різні критерії, які визначають правоздатність цих суб'єктів. Наприклад, для українських інвесторів, що займаються підприємницькою діяльністю, потрібно успішно пройти процедуру реєстрації в органах податкової служби, а лише після цього вони отримують право на здійснення інвестиційних операцій, при цьому Закон України «Про інвестиційну діяльність» не зазначає процедури реєстрації. З іншого боку, іноземні інвестори підпорядковані специфічним правилам, встановленим Законом України «Про режим іноземного інвестування», що відрізняються від внутрішньодержавних нормативів.

Справедливо постає питання щодо причин відсутності визначення відповідної процедури в Закон України «Про інвестиційну діяльність». Загальну процедуру реєстрації договорів визначає, наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» [2]. Натомість, Закон України «Про іноземні інвестиції» (втратив чинність), зазначав цю процедуру у розділі III [4]. Чинний Закон України «Про режим іноземних інвестицій» також не містить цієї процедури [5]. З цього можна прийти до висновку, що законодавець замість того, щоб вдосконалити найголовніші законодавчі акти, створюють окремі, які загально описують різні процедури, наприклад, реєстрацію договорів. Тим самим це призводить до ускладнення процедур захисту прав інвесторів.

У зв'язку з аналізом цивільного законодавства, що регулює питання інвестиційної діяльності в Україні, можна зробити наступні висновки. Поточне цивільне законодавство встановлює загальні принципи та правила інвестування в Україні та визначає правові рамки для здійснення інвестиційних операцій у сфері укладення договорів. Важливими аспектами цивільно-правового регулювання інвестиційної діяльності є визначення прав та обов'язків сторін, регулювання умов укладання та виконання договорів, а також забезпечення механізмів захисту прав інвесторів. Для подальшого розвитку інвестиційної діяльності в Україні необхідно провести комплексний аналіз,

виявити його недоліки та прогалини, а також розробити та впровадити нові законодавчі ініціативи, спрямовані на спрощення розуміння інвестиційного законодавства країни.

Список використаних джерел

1. Зеліско А.В. Приватноправова природа інвестиційного договору. С. 58-62. URL:
http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15711/1/Zelisko_%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%202021.pdf
2. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-%D0%BF>
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12?find=1&text=%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA#w1_3
4. Про іноземні інвестиції: Закон України від 13.03.1992 № 2198-XII; Скасування від 25.02.2000, підстава - 1457-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-12#o80>
5. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1147>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Дрогозюк К.Б.

Іщук Анна Вікторівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Альтернативне вирішення спорів (ADR — англ. Alternative dispute resolution) є узагальнюючим терміном, який застосовується до численної кількості процедур вирішення спорів в позасудовому або досудовому порядку. Альтернативні способи вирішення спорів активно застосовуються у світі як альтернатива судовому розгляду, оскільки вони надають можливість вирішити

спір у короткі терміни, зменшити витратами та ,зокрема, надати сторонам повну конфіденційність.

Стаття 55 Конституції України гарантує кожному права щодо захисту своїх прав та свобод від протиправних посягань та порушень будь-якими засобами, незабороненими законом. Однак в умовах повномасштабної війни з моменту запровадження воєнного стану з'явилась низка факторів, які ускладнюють роботу судових органів, деякі з судів припинили свою роботу або змінили місцезнаходження, змінилась й територіальна підсудність справ. Як наслідок – ускладняється та затягується розгляд та вирішення спорів судовим шляхом. Незважаючи на це, кількість цивільних спорів не зменшилась, що викликає необхідність їх вирішувати, через це особливої актуальності набирають альтернативні позасудові способи вирішення спорів, зокрема, такі, як переговори та медіація [6, с. 7].

За змістом ст. 124 Конституції України обов'язок досудового порядку врегулювання спору може бути визначено винятково на підставі закону. Альтернативне вирішення спорів стосується будь-яких способів їхнього врегулювання за межами судових процедур [1, с. 8].

Альтернативи традиційного вирішення спорів в судах відомі людству у різних країнах ще з ранніх етапів виникнення людської цивілізації. У Франції, альтернативні методи врегулювання спорів набули визначеної популярності завдяки системі консиляції та медіації. Ці методи стимулюються законодавством та діють під контролем суду. Консиляція - це процес, в якому незалежна особа, консьєр, допомагає сторонам знайти компромісне рішення. Консьєр зазвичай пропонує рекомендації, проте вирішальне слово належить сторонам [5].

В Японії альтернативні методи врегулювання спорів також мають велике значення. Основними методами є компроміс та арбітраж. Компроміс є типовим для більшості цивільних спорів у Японії. В цьому випадку сторони самостійно досягають угоди, адвокат або інша професійна особа може надати консультації, але не втручається у процес ухвалення рішення.

Насамперед, варто підкреслити, що у сучасному національному законодавстві відсутнє чітке та уніфіковане визначення поняття «альтернативні способи вирішення спорів». Існує законодавче визначення лише для одного з таких способів вирішення - медіації, надане в Законі України «Про медіацію» (стаття 1). Медіація визначається як позасудова, добровільна, конфіденційна та структурована процедура, під час якої сторони спробують вирішити конфлікт шляхом переговорів за допомогою медіатора чи медіаторів [1]. Варто зазначати, що на сьогоднішній день медіація є найбільш ефективним інструментом вирішення спору між конфліктуючими сторонами, головним

чином, завдяки своїй гнучкості, адже порядок, місце, тривалість та кількість зустрічей залежить від сторін.

Інші альтернативні способи вирішення спорів не знайшли свого відображення в національному законодавстві, хоча широко застосовуються за кордоном.

Особливий інтерес наразі представляє вирішення спорів за допомогою мережі Інтернет, яке часто розглядається як альтернативний спосіб розв'язання конфліктів у міжнародному праві. В умовах сьогодення, через те, що багато громадян виїхали за кордон або через активні бойові дії чи повітряні тривоги не можуть з'явитись в Україні фізично, онлайн-вирішення спорів набуває ще більшого значення [2, с. 4].

У цьому контексті визначення подібних методів врегулювання спорів вживаються різні терміни, що зумовлює певні непорозуміння. Наприклад, англomовні терміни, такі як Internet Dispute Resolution (iDR), Electronic Dispute Resolution (eDR), Electronic ADR (eADR), та Online ADR (oADR), вживаються для опису альтернативних форм врегулювання спорів в мережі Інтернет [2, с. 8]. Наразі найбільш поширеним терміном є онлайн-врегулювання спорів (Online Dispute Resolution - ODR). (посилання, хто це зазначив)

ODR може функціонувати через відповідний Інтернет-портал та застосовуватись до різних видів спорів, які можуть виникати як у кіберпросторі, так і оф-лайн. Цей метод вирішення конфліктів є важливим з точки зору інформаційності, доступності для суб'єктів ADR (Alternative dispute resolution) та проведення процедур в онлайн форматі. І хоча спочатку ODR використовувався в основному для розв'язання онлайн-спорів, він поступово знаходить застосування і в оф-лайн сфері через мережу Інтернет [4, с. 25].

У світовій практиці ODR використовується в умовах глобалізації, транснаціональних спорів та умов епідемії, що змушують учасників спору шукати альтернативні методи вирішення конфліктів. Це свідчить про актуальність та перспективи розвитку онлайн-вирішення спорів як важливого інструменту в сучасній правовій практиці [3, с. 10].

Видається доцільним підкреслити, що наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну суттєво вплинули на цивільне судочинство та вирішення спорів між сторонами. Незважаючи на це, в умовах надзвичайної складності можна застосовувати інноваційні підходи для забезпечення доступу до правосуддя та урегулювання конфліктів. А саме платформу «easyscon», яку вже активно використовують в судовому процесі.

Платформа «easyscon», розроблена під час епідемії коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні, отримала визнання як ефективний інструмент для проведення судових засідань у віддаленому режимі. Її високий функціонал дозволяв учасникам судового процесу взаємодіяти, представляти докази та брати участь у судових дебатах, все це за допомогою вебкамери та мікрофону. В умовах воєнного стану зараз «easyscon» використовується в основному лише

для проведення судових засідань. Проте, розумним було б розглянути можливість розширення функціоналу цієї платформи для урегулювання конфліктів шляхом медіації, переговорів, обговорення претензій та інших альтернативних методів вирішення суперечок [3, с. 10].

Вважаємо, що прийняття нормативно-правового акту, який регулюватиме проведення медіації та інших альтернативних методів вирішення конфліктів через платформу «easycop», могло б значно полегшити ситуацію в умовах воєнного конфлікту. Це не лише зменшило б навантаження на судову систему, а й забезпечило б швидке та ефективне вирішення спорів між сторонами. Крім того, такий підхід має потенціал стати важливим інструментом для забезпечення доступу до правосуддя в умовах, коли інші форми вирішення конфліктів стають недоступними через обмеження, такі як ракетні обстріли, відключення електроенергії та відсутність належного інтернет-з'єднання.

Однак, варто врахувати, що вирішення спорів через мережу Інтернет має свої обмеження та недоліки. Недостатність належного інтернет-з'єднання та відсутність електроенергії можуть ускладнити процес вирішення суперечок, особливо в умовах воєнного конфлікту. Крім того, відсутність особистої взаємодії може зменшити ефективність деяких методів вирішення спорів. Такі недоліки потрібно ураховувати та шукати шляхи їх подолання для забезпечення ефективного функціонування системи вирішення спорів через платформу «easycop» в умовах воєнного стану.

Альтернативні методи врегулювання спорів є значною складовою сучасної цивільної юстиції, яка надає сторонам у цивільних справах можливість вирішити свої конфлікти шляхом позасудових процедур. Ці методи, такі як медіація, переговори, консенсусне вирішення, арбітраж тощо, відображають різноманітність та гнучкість правових інструментів, доступних учасникам цивільного процесу, а отже, потребують постійного вдосконалення та підлаштування під умови сьогодення. Запровадження воєнного стану на території України суттєво не змінило порядок проведення альтернативних способів врегулювання спорів, оскільки їх застосування залежить здебільшого від бажання сторін і не прив'язане до державних органів, зокрема, судів. Проте, видається доцільним, через ускладнення проведення врегулювання спорів в офлайн режимі, розглянути можливість розвитку альтернативних методів врегулювання конфліктів в контексті законодавчого закріплення можливості проведення медіації онлайн.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про медіацію». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2TT1AA>
2. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. О. Б. Верба-Сидор, У. Б. Воробель, Н.

М. Грабар, А. О. Дутко, Ю. М. Юркевич; за ред. О. Б. Верби- Сидор. - Львів : Львів. держ. у-т внутрішніх справ, 2021. - 416 с.

3. Березницький, Д. А. Консиліація як альтернативний спосіб розгляду цивільних справ. 2020. С. 22. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32691/1/%d0%9a%d0%9e%d0%9d%d0%a1%d0%98%d0%9b%d0%86%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%af.pdf>

4. Голубєва Н.Ю. Онлайн вирішення спорів ODR: переваги та недоліки Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання] за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>

5. Корольова, В. В., Д. А. Дикун. Проблемні аспекти досудового врегулювання господарських спорів. Legal Bulletin 2022. С. 47-53. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/345/284>

6. Кухарь С.С. Застосування альтернативних методів врегулювання цивільно-правових спорів (ADR) в Україні. 2020. С. 16. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1012/1/%D0%9A%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%8C%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>

Ключові слова: вирішення спорів; консиляція; медіація; нові методи; формування нового законодавства в умовах воєнного стану;

Key words: Settlement of Disputes; conciliation; mediation; new methods; formation of new legislation under martial law;

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Дрогозюк К. Б.

Карнаушенко Софія Дмитрівна

студент 3 курсу 5-го факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИСТОСТІ ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Забезпечення гласності та відкритості судового процесу є одним із важливих і ключових механізмів відновлення довіри громадян до судової влади, основою для контролю за діяльністю судів, гарантією захисту прав, свобод та інтересів. Громадський контроль може допомогти виявити недоліки та проблеми в роботі судів, це, в свою чергу, може призвести до прийняття заходів щодо їхнього усунення та покращення якості судочинства. Обмеження принципу гласності та відкритості розгляду судової справи можуть бути тільки

легальні, тобто передбачені законом. Для кожного виду судочинства існують спеціальні підстави таких обмежень.

Принцип гласності закріплений в процесуальному законодавстві, Цивільний процесуальний кодекс (далі ЦПК). Відповідно до статті 7 ЦПК розкривається зміст гласності та фіксування технічними засобами. Стаття описує права, які надаються людям, які беруть участь у відкритих судових засіданнях. Це може включати право на: бути присутнім на засіданні, проводити у залі фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених ЦПК, отримувати копії судових документів. [1]

Дослідженням питань гласності та відкритості як принципу цивільного процесу присвятила свої праці низька вчених, наприклад: О. Штефан, С.А. Бондарчук, В.В. Городовенко, Л.А. Остафійчук, О.А. Мілієнко, Ж.М. Мельник-Томенко та багато інших.

Наприклад, В.В. Городовенко вважає, що принципи гласності та відкритості судочинства часто сприймаються як взаємозамінні, проте в сучасній юридичній практиці та теорії їх відрізняють. Гласність забезпечує право зацікавлених осіб бути поінформованими про час, дату та місце проведення судових засідань по їхніх справах, мати можливість бути почутими в суді та бути обізнаними з прийнятими рішеннями. Водночас, відкритість дає можливість особам, не залученим до справи, відвідувати судові засідання. За словами експертів, процесуальне право допускає обмеження цього права лише при проведенні закритих засідань за обставин, передбачених законом. Як зауважує В.В. Городовенко, нині спостерігається розширення інтерпретації принципу гласності. Це зумовлено ухваленням Закону України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV «Про доступ до судових рішень», згідно з яким рішення судів загальної юрисдикції стають відкритими для загального доступу у Єдиному державному реєстрі судових рішень. Обмеження доступу до офіційного веб-сайту судової влади України дозволяється лише в мірі, необхідній для захисту інформації, яка мусить бути конфіденційною згідно з судовим рішенням про розгляд справи в закритому засіданні. Таким чином, розвиток принципу гласності в судочинстві відбувається через забезпечення вільного доступу громадян до процесуальної інформації в електронній формі через інтернет, враховуючи законну необхідність обмеження доступу до певної інформації. [2]

Вчений В.В. Комаров вважає, що у цивільному судочинстві існують три аспекти прозорості: 1. суд повинен забезпечити прозорість провадження; 2. сторони мають право на відкритий розгляд справи; 3. бажаним присутнім у відкритих судових засіданнях надається право на розповсюдження та отримання інформації про діяльність суду. Під "обов'язком суду забезпечити прозорість судочинства" розуміється не лише повідомлення позивача, а й інших учасників справи про відкриття провадження, таким чином забезпечуючи їм

право на отримання інформації щодо цього. Це право гарантується на кожному етапі судового процесу. Зазвичай повідомлення надсилається на постійне місце реєстрації особи, а в разі відсутності такого місця - розміщується на офіційному веб-сайті. [3]

Опублікування судових рішень та надання інформації про цивільні процеси, що відбуваються у судах, а також забезпечення права кожної особи на доступ до інформації про судові справи є ключовим елементом принципу гласності в судочинстві. Закон України «Про доступ до судових рішень» встановлює правила доступу до судових рішень з метою забезпечення прозорості діяльності судів загальної юрисдикції, передбачуваності судових висновків та підтримки уніфікованого застосування законодавства. Цим Законом врегульовано питання надання доступу до судових документів (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), прийнятих судами загальної юрисдикції, а також утримання Єдиного державного реєстру судових рішень, як це передбачено у статті 1 Закону. [4]

Проблематика відносин між судовою системою та медіа, пов'язана з принципом гласності судочинства, відіграє значну роль в сучасній юридичній та медійній практиці. Наприклад, журналісти, діючи на принципах професійної незалежності, користуються правами та несуть обов'язки, встановлені Законом України «Про інформацію». Журналістам надається право на вільний доступ до інформації, її використання, поширення та зберігання; на відвідування державних, регіональних та місцевих органів влади, підприємств та організацій; а також на ведення записів з використанням технічних засобів, окрім випадків, обмежених законодавством.

Що стосується висвітлення судових процесів у мас-медіа, офіційні обмеження законодавством не передбачені. Проте, публікація матеріалів має відбуватися з урахуванням заборони на порушення конституційних прав громадян та заборон щодо недопустимості впливу на суддів.

Конституційний принцип гласності судочинства доповнюється можливістю повного документування судового процесу засобами техніки, що розглядається як спосіб забезпечення прозорості судових розглядів. Відсутність дотримання правил щодо складання та оформлення судових протоколів може позбавити їх доказової ваги та процесуальної значимості.

Отже, принципи гласності та відкритості в цивільному процесі мають велике значення для забезпечення справедливості та довіри до судової системи. Відкритість судового процесу дозволяє громадськості відслідковувати діяльність суду, забезпечує більшу відповідальність для учасників процесу та зміцнює демократичні принципи судочинства. Гласність та відкритість також сприяють формуванню правової культури серед населення та підвищують легітимність судових рішень. Таким чином, дотримання цих принципів є

важливою передумовою для забезпечення справедливості та демократії в судочинстві.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Принцип гласності та відкритості у вітчизняному судочинстві: проблеми реалізації / В. В. Городовенко // Вісник Верховного Суду України. - 2011. - № 9. - С. 38-43
3. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: за заг. ред. В.В. Комарова / Харків юрид. 2008. – с.61
4. Закон України «Про доступ до судових рішень» Документ 3262-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2024, підстава - 3295-IX
5. Принцип гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами в цивільному судочинстві України. Теоретичні проблеми права. Електронний юридичний науковий журнал. Доктор юр. наук О. Штефан ISSN 2308-0361 / 2022. - с.6

Ключові слова: гласність, відкритість, судовий процес, захист прав, судочинство.

Key words: publicity, openness, legal process, protection of rights, judiciary.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Сібільов Д.М.

Коваль Нікіта Андрійович

студент 3 курсу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СУДОВОЇ СПРАВИ

Дедалі частіше в судових системах різних держав розробляються технології, які допомагають сторонам по справі прогнозувати судові рішення, а суддям – визначати результат судового розгляду. Використання штучного інтелекту в судових спорах може суттєво підвищити ефективність судових процесів, скоротити їх тривалість, зекономити необхідні для судового розгляду ресурси і поліпшити доступ до правосуддя [6].

В грудні 2018 року Європейська комісія з ефективності судочинства у складі Ради Європи затвердила Етичну хартію щодо використання штучний

інтелект в судовій системі та її середовищі. В ній викладені 5 принципів, яких слід дотримуватись у випадку використання штучний інтелект в судочинстві:

- при використанні штучний інтелект повинні дотримуватися основні права людини;
- запобігання розвитку дискримінації між групами населення;
- принцип «під контролем користувача», який означає, що всі процесуальні аспекти, можливості й функції штучний інтелект мають бути викладені зрозумілою мовою та відповідатиме статті 6 Європейської конвенції з прав людини;
- прозорість, неупередженість та справедливність таких рішень;
- якість та безпека обробки судових рішень і даних у безпечному технологічному середовищі [3].

Штучний інтелект - це сукупність наук та методів, що здатна обробляти дані для вирішення складних задач. Для повноцінного застосування штучний інтелект в правосудді основною умовою є наявність відкритих баз даних та наявність легкого доступу до них. Штучний інтелект здатен імітувати роботу людського мозку за допомогою нейронних мереж, що побудована на принципі організації і функціонуванні біологічних нейронних клітин. Насправді штучний інтелект може вирішити багато проблем, що існує в сучасній системі правосуддя. До прикладу штучний інтелект може розвантажити роботу секретарям та працівникам апарату суду, адже здатний підготувати необхідну документацію самотужки. І в цьому плані є світова практика такого застосування нових технологій.

В 2023 році Верховний суд Індії ініціював створення програмного забезпечення Vidhik Anuvaad для Верховного суду. Основним завданням такого програмне забезпечення є переклад судових матеріалів з англійської на регіональні мови. На кінець 2023 року цифра перекладених документів сягала близько 38000 [3]. Китай використовує систему “розумний суд”, де штучний інтелект підключається до робочого столу кожного судді та допомагає аналізувати справи, приймати рішення, проводити правові дослідження та шукати аналогічну судову практику [3]. Враховуючи два наведені приклади штучний інтелект не брав участі в прийнятті рішень, а лише допомагав з оформленням процесуальних документів. Але існують випадки, коли штучний інтелект безпосередньо брав участь у формулюванні та винесенні судових рішень. Так, суддя Колумбії, користуючись ChatGPT, винесла рішення у справі звільнення неповнолітнього з аутизмом від сплати за терапію. Суддя поставила чітке запитання ChatGPT про звільнення такої особи від сплати за терапію. Посилаючись на колумбійське законодавство чат видав текст, в якому зазначалось, що така особа звільняється від сплати коштів за терапію [3].

Звісно, штучний інтелект може значно полегшити роботу судам, допомагаючи з розглядом справ. Але існують ризики, щодо використання такої системи в судочинстві. Основною проблемою застосування штучний інтелект

саме у прийнятті рішень є відсутність людського фактору. Під людським фактором розуміється можливість саме судді брати до уваги особливості морально-етичного компоненту. Він складається з декількох пунктів: незалежність судді, об'єктивність та етичні стосунки між учасниками процесу. Незалежність передбачає факт відсутності будь-якого зовнішнього впливу на суддю. Об'єктивність - суддя повинен неупереджено ставитись до учасників процесу та досліджувати докази та аргументи, які вони надали. Етичні стосунки між учасниками процесу передбачають взаємну повагу між учасниками процесу. Також важливим фактором є повага до судді та його думки, адже це висококваліфіковані громадяни, що отримали освіту відповідного рівня та досягли певного віку, що означає отримання досвіду. Враховуючи ці фактори штучний інтелект виключає наявність таких факторів. Можливі випадки недовіри до такої системи та її спроможності винесення рішень.

Штучний інтелект є досить недосконалим тому здатен допускати помилки. Також, варто зауважити, що будь-яка помилка штучний інтелект є прямою загрозою для кар'єри самого судді, а що найголовніше рішення суду прямо впливає на особу стосовно якої воно було прийнято. Як зазначає Г. Усик: «Можна швидко і ефективно знайти відповіді на запитання щодо застосування матеріального і процесуального права, утім штучний інтелект ніколи не може взяти до уваги особливості морально-етичних компонентів під час розгляду судової справи. Впровадження штучного інтелекту в роботу судді має бути поступовим». Також він зазначив, що судді Європейської мережі рад правосуддя теж висловлювали застереження щодо цього питання. [2] Окремо Г. Усик відзначив, що Україна є лідером у застосуванні інформаційних технологій у світі. До прикладу така система, як Єдиний державний реєстр судових рішень є далеко не у всіх країнах світу. Також варто згадати і авторозподіл судових справ, який теж не завжди застосовується в інших країнах. Д. Маслов відзначає, що жодна країна світу не змогла, як Україна, оцінити важливість функціонування електронного судочинства, діджиталізації процесів, оскільки ці технології набули широкого застосування внаслідок пандемії Covid-19, а потім стали нагальними через війну. Адже правосуддя в нашій державі не зупинялося під час дії воєнного стану [2].

Тож можна побачити, що штучний інтелект розповсюджено використовується для оптимізації роботи судового апарату та самих суддів. Такі технології використовуються у всьому світі і дійсно полегшують роботу суду та збільшують комфорт при звертанні до судової системи. Та повністю запроваджувати штучний інтелект у процес розгляду справи та прийняття рішень не варто з декількох причин. По-перше штучний інтелект це все ще доволі недопрацьована технологія і помилки в його роботі не є рідкістю. Штучний інтелект може помилково використати не ту норму законодавства. Також важливим критерієм є наявність великої за обсягом бази даних, яку треба

постійно оновлювати, адже до законодавства з кожним роком вносяться зміни і це потрібно враховувати.

Забезпечення такої системи потребує додаткових витрат та людської праці. Окрім того покладати повністю вирішення справи на штучний інтелект не є гарним рішенням на мою думку. Адже суддя - це кваліфікована особа, що наділена певними повноваженнями та вирішує справи у судовому порядку. Одним з критеріїв роботи судді є його моральні якості. Звісно, робота штучного інтелекту може враховувати моральну складову справи, але повноцінно замінити суддю не зможе. Важливим і відкритим питанням залишається відповідальність за винесення помилкових рішень штучним інтелектом. Фактично суддя не бере участі у розгляді такої справи та не втручається в цей процес. Тому, кого покарати при винесенні неправильного рішення невідомо. З іншого боку, це б вирішило питання з корупцією, адже штучний інтелект виносив би рішення автономно без втручання людини.

Підсумовуючи, варто зазначити, що штучний інтелект не зможе замінити суддю і на це є об'єктивні причини. Але він зможе покращити роботу апарату суду та суддів і розвантажити судову систему та для цього потрібен час.

Список використаних джерел

1) Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2) Штучний інтелект ніколи не зможе взяти до уваги особливості морально-етичного компонента під час розгляду судової справи URL: <https://court.gov.ua/press/news/1566943/> (дата звернення 25 березня 2024 р.)

3) Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення 28 березня 2024 р.)

4) Штучний інтелект у правосудді URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/> (дата звернення 29 березня 2024 р.)

5) Штучний інтелект на допомогу правосуддю: дотримання прав людини URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny> (дата звернення 29 березня 2024 р.)

6) Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/shtuchnyy-intelekt-ta-iurydychna->

sfera-chy-zmozhut-tekhnologii-zaminyty-suddiv/#:~:text= (дата звернення 31 березня 2024 р.)

7) Використання штучного інтелекту в правосудді: це міф чи вже реальність? URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-u-pravosuddi/> (дата звернення 24 березня 2024 р.)

Ключові слова: штучний інтелект, правосуддя, діджиталізація, судова система
Key words: artificial intelligence, justice, digitalization, judicial system

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Факас І. Б.

Куліченко Аліна Василівна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАДІЙНІСТЬ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ ПОКАЗАНЬ СВІДКА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Згідно частини першої статті 90 Цивільного процесуального кодексу України показання свідка - це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами ЦПК [1].

Свідок, для належного виконання своїх обов'язків, має бути особою, яка може правильно сприймати обставини, що стосуються справи, і надавати точні показання. Важливо розрізняти між показаннями свідка як доказами та показаннями свідка як засобами доказування. Показання свідків як докази - це інформація про факти та самі фактичні дані, які свідок надає суду, тоді як показання свідка як джерело, з якого суд отримує ці фактичні дані, є засобом доказування. Слід зазначити, що не кожен може бути допитаний як свідок. Цих осіб можна розділити на дві категорії. Такими є особи, які через фізичні чи розумові вади не можуть зрозуміти обставини справи та дати точні свідчення та які не можуть бути допитані як свідки через виконання службових обов'язків [3, с. 297].

Оцінюючи та розглядаючи показання, суд повинен враховувати певні обставини. Фактори, які можуть вплинути на достовірність та об'єктивність показань, включають стосунки між сторонами та свідком, такі як дружба, сімейні стосунки, моральні та психологічні аспекти, фізичні. Ці відносини між сторонами та свідками також повинні бути взяті до уваги. Відповідно до ЦПК України перед

допитом свідка необхідно з'ясувати його особисті та родинні стосунки, причетність до справи та стосунки зі сторонами (ч. 3 ст. 180 ЦПК). Лише тоді його слід попередити про кримінальну відповідальність за статтями 384 та 385 Кримінального кодексу України. Попередньо доводиться до відома інформація щодо кримінальної відповідальності за завідомо неправдиві показання або відмову від давання неправдивих показань та здатність присягати як свідок.

Питання надійності та достовірності показань свідків у цивільному процесі є важливим аспектом у забезпеченні справедливості та об'єктивності судового процесу. Однак це питання може бути складним через багато різних факторів, які впливають на свідчення очевидців [2, с. 362].

Першим фактором є суб'єктивність в показаннях свідка. Кожен з них під впливом власних переконань і досвіду можуть по-різному інтерпретувати події. Такі факти не будуть відображати реальність та заважатимуть при розгляді справи судом.

Другою проблемою стає відтворення подій в пам'яті свідка. Недоліки в пам'яті можуть призвести до неточностей або навіть зміни в показаннях. Час, який минув з моменту події до моменту свідчення, може також вплинути на точність інформації, що надається. Тому потрібно враховувати даний фактор і допитувати свідка в найближчі строки.

Для перевірки достовірності показань свідка в певних випадках може виникнути потреба додаткового підтвердження його слів. Для цього можна витребувати додаткові документи чи інші дані. До прикладу, суд встановлює інформацію про місце проживання, реєстрації чи перебування особи. Проте, їх не завжди вдається отримати. Таким чином показання свідка не можна повноцінно вважати правдою. Існують і ситуації в яких надані докази суперечать сказаному свідком, що знову породжує проблему достовірності свідчень.

Не менш важливою є проблематика надання неправдивих свідчень. Варто зазначити, що за це наступає відповідальність, але інколи свідки не приймають це до уваги. До прикладу надання неправдивої інформації щодо розміру позиченої суми грошей.

Отже, показання свідків безспірно являються важливим джерелом доказів та широко використовується судами в цивільному судочинстві. Проте, потрібно враховувати фактори надійності і достовірності свідчень. Саме в цьому полягає

специфіка і проблематика даного джерела доказів. Тому, суд повинен вжити всіх можливих заходів для отримання правдивих та об'єктивних свідчень.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42.
2. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022. 412 с.
3. Чупрун Є.В. Показання свідків у цивільному судочинстві. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 295-298. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/15_05_2020/pdf/75.pdf

Ключові слова: достовірність показань, надійність показань, покази свідка, доказування, оцінка доказів.

Key words: credibility of testimony, reliability of testimony, testimony of a witness, proof, evaluation of evidence.

Науковий керівник: професор, д. ю. н. Волкова Н. В.

Куліченко Аліна Василівна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ТА ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ

У сучасному цивільному судочинстві вибір між державним чи приватним виконавцем відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективного виконання судових рішень та захисту прав громадян. Важливо ретельно зважити плюси і мінуси обох типів виконавців, перш ніж дійти висновку.

Як правило, державна виконавча служба користується більшою довірою та більшою підтримкою з боку держави завдяки своїм багатим знанням і доступу до широкого кола ресурсів, включаючи юридичну експертизу та інформаційні бази даних. Тим не менш, наявність бюрократії та повільний процес прийняття рішень можуть становити значні труднощі та перешкоджати ефективному виконанню судових рішень. І навпаки, приватний виконавець вирізняється здатністю швидко та гнучко виконувати поставлені завдання. Вони здатні задовольнити унікальні потреби кожного клієнта та оперативно вирішити будь-які проблеми. Тим не менш, можливість неетичної поведінки та відсутність

державного нагляду можуть перешкоджати ефективному виконанню обов'язків.
[3, ст. 97]

До 2017 року виконанням судових рішень в Україні займалися виключно державні службовці Державної виконавчої служби та Міністерства юстиції. Проте, намагаючись підвищити рівень успішності виконання судових рішень та сприяти конкуренції в цій сфері, Україна розпочала реформу виконавчого провадження. Ця реформа передбачала створення нової інституції приватних виконавців. Необхідне законодавство для цієї реформи Верховна Рада ухвалила влітку 2016 року.

Приватні виконавці – це особи, які самостійно беруться за виконання судових рішень, а також мають можливість приймати або відхиляти конкретні справи. Крім того, Міністерство юстиції України також несе відповідальність: приватні виконавці підлягають перевіркам державних органів і несуть відповідальність перед спеціальною дисциплінарною комісією.

Законодавством України державним виконавцям надано право виконувати всі виконавчі документи незалежно від участі у виконавчому процесі держави чи інших організацій, виду документа, строку та розміру. Крім того, приватні виконавці мають обмежені повноваження. У статті 5 Закону «Про виконавче провадження» зазначено, що приватні виконавці не мають повноважень приймати рішення, які стосуються неповнолітніх громадян та установ чи підприємств. Вони не мають повноважень приймати рішення щодо боржника, яким є держава, державних установ, органів місцевого самоврядування та інших подібних суб'єктів. І також, вони не виконують рішення адміністративних судів чи Європейського суду з прав людини. Закон також забороняє протягом першого року роботи приватного виконавця приймати

документи, сума стягнення за якими перевищує двадцять мільйонів гривень, або еквівалентну суму в іноземній валюті. [2]

Також приватний виконавець здійснює примусове виконання рішень, передбачених статтею 3 Закону України «Про виконавче провадження», тобто тих же, що виконують державні виконавці, крім:

1. рішень, за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону,
2. рішень, за якими стягувачами є держава, державні органи,
3. рішень адміністративних судів та рішень Європейського суду з прав людини,
4. рішень, які передбачають вчинення дій щодо майна державної чи комунальної власності,
5. рішень про виселення та вселення фізичних осіб,
6. рішень, за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена,
7. рішень про конфіскацію майна,
8. рішень, виконання яких віднесено цим Законом безпосередньо до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання,
9. інших випадків, передбачених Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів".[2]

Приватний виконавець, на відміну від державного виконавця, не має статусу державного службовця, є суб'єктом незалежної професійної діяльності.[4] Відзначається значна різниця вимог до кандидатів на посади державного та приватного виконавців. Для кандидатів на посаду державного виконавця необхідно мати вищу юридичну освіту (у випадку керівників органів Державної виконавчої служби та їх заступників — не нижче другого рівня), володіти державною мовою та мати відповідні особисті та професійні якості, які дозволять ефективно виконувати обов'язки державного виконавця. У разі приватного виконавця кандидат повинен бути громадянином України, досягнути 25-річного віку, мати вищу юридичну освіту не нижче другого рівня, володіти державною мовою та мати принаймні дворічний стаж роботи в галузі права після отримання диплома, а також пройти кваліфікаційний іспит. Виходить, що особа з освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" і без досвіду роботи може зайняти посаду державного виконавця, але не може стати приватним виконавцем.

Ще одна відмінність полягає в можливості оскарження рішень виконавців. Учасники виконавчого процесу мають право оскаржувати дії чи бездіяльність державного виконавця до суду через позовну заяву до начальника відділу, що безпосередньо підпорядкований державному виконавцю, через скаргу. Однак рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця можуть бути оскаржені згідно з порядком, визначеним законом. Приватний виконавець несе

відповідальність за свої дії, рішення чи бездіяльність, а також за завдану третім особам шкоду у визначених законом межах. Крім того, передбачено контроль за діяльністю приватного виконавця через планові та позапланові перевірки, що здійснюються Міністерством юстиції та у деяких випадках — Радою приватних виконавців. [3, ст. 96]

За практичним досвідом можна помітити таку ситуацію: усі рішення про стягнення на користь держави або державних органів зазвичай передаються до Державної виконавчої служби. У більшості випадків це штрафи поліції, де сума стягнення є невеликою. У зв'язку з невпевненістю у правомірності приватних виконавців більшість осіб, які мають рішення про стягнення аліментів або рішення, де сума стягнення є невеликою, також звертаються до Державної виконавчої служби. Однак юридичні особи, які виступають у ролі стягувачів і мають рішення, за якими сума заборгованості є значною, звертаються до приватних виконавців, оскільки державні виконавці завантажені вищезазначеними рішеннями.

Це породжує питання щодо винагороди за виконання рішень, яку отримують як державні, так і приватні виконавці. Проте винагорода залежить від суми стягнення, і, отже, державні виконавці залишаються без можливості отримати винагороду за виконання рішень, де сума стягнення перевищує хоча б сто тисяч гривень. Тому важливо збалансувати дії, які можуть бути виконані державними виконавцями та приватними. [1]

Отже, виконавчий процес в Україні стикається з проблемою вибору між державним та приватним виконавцем для забезпечення ефективного виконання судових рішень та захисту прав громадян. Обидва типи виконавців мають свої переваги та недоліки, і важливо ретельно вивчити питання їх компетенції аби вибрати потрібного. Державні виконавці, як правило, користуються більшою довірою та підтримкою з боку держави. Однак, бюрократія та повільність процесу прийняття рішень можуть ускладнювати їхню діяльність. З іншого боку, приватні виконавці відзначаються швидкістю та гнучкістю виконання завдань, але можуть стикатися з проблемами неетичної поведінки та відсутності державного нагляду. Законодавство передбачає різні умови для кандидатів на посади державних та приватних виконавців, що впливає на їхню спроможність та діяльність. Однак, необхідно збалансувати розподіл обов'язків між ними з метою забезпечення належного захисту прав громадян та ефективного виконання судових рішень. З огляду на вищезазначене, важливо продовжувати досліджувати та вдосконалювати механізми співпраці між державними та приватними виконавцями, зокрема, шляхом удосконалення законодавства та нагляду за їхньою діяльністю. Тільки

таким чином можна забезпечити ефективне функціонування системи виконавчого провадження та захисту прав.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р., Електронний ресурс – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n219>
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р., Електронний ресурс – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n547>
3. Порівняльний аналіз державної виконавчої служби та інституту приватних виконавців в Україні | legal bulletin. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/292>.
4. Державні vs. приватні виконавці: спільне та відмінне - Анатолій Телявський, приватний виконавець. *Анатолій Телявський, приватний виконавець*. URL: <https://teliavskyi.com/2019/28/publications-ukr/351/video-neil-simpson-impresses-at-barum-czech-rally-zlin/>.

Ключові слова: приватний виконавець, державний виконавець, компетенція виконавця, виконання судових рішень, розподіл обов'язків виконавців.

Key words: private executor, state executor, competence of executor, execution of court decisions, distribution of responsibilities of executors.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Притуляк В. М.

Котелевська Валерія Русланівна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ ЯК ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ: ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Актуальність теми патронату над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, особливо загострюється у контексті воєнних конфліктів. Війни та збройні конфлікти призводять до масового переміщення населення, зруйнування інфраструктури та соціальних систем, що часто призводить до зростання кількості сиріт та дітей, позбавлених основного – батьківського піклування. В таких умовах розвиток і ефективне функціонування систем патронату стають надзвичайно важливими для забезпечення дітей захистом, підтримкою та можливістю відновлення нормального життя після травматичного досвіду війни. Такі програми створюють умови для дітей, щоб вони могли знаходити захист та підтримку в

сімейному оточенні, що сприяє їхньому фізичному, емоційному та психологічному благополуччю в умовах кризи.

Також, протягом багатьох років в Україні існує проблема порушення майнових і житлових прав дітей уразливих категорій. Діти які, в силу життєвих обставин, опинилися у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування стикаються з проблемою втрати або відсутністю власного житла чи майна й при досягненні повноліття або 23 років опиняються на вулиці [1, с. 81].

Воєнні конфлікти можуть призвести до розлучення сімей та втрати близьких, що створює надзвичайно складні умови для дітей, які опинилися в таких ситуаціях. Патронат надає можливість забезпечити їм стабільність та безпеку, якої їм так не вистачає в умовах військових дій, сприяючи їхньому інтегруванню в нове сімейне середовище та підтримці у важкі моменти переходу.

Метою цієї роботи є розгляд актуальних аспектів патронату над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Робота спрямована на вивчення та аналіз законодавчих та організаційних аспектів цієї форми влаштування дітей у сімейне середовище.

Патронатне виховання представляє собою спосіб впорядкування виховання дитини у сім'ї патронатного вихователя, з чітким розподілом прав і обов'язків щодо захисту законних інтересів цієї дитини між батьками, уповноваженою службою та патронатним вихователем [2].

Відповідно до Глави 20 Сімейного Кодексу України [3], патронатна форма виховання дітей регламентується законом. Патронат є альтернативним методом влаштування дитини, яка перебуває у статусі сироти або з інших причин позбавлена батьківського піклування, у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) з метою забезпечення сімейного виховання. Відмінності патронату від опіки та піклування полягають у тому, що патронатний вихователь отримує оплату за свою діяльність, відбуваються більш тісні взаємини між дитиною та патронатним вихователем, ніж між дитиною та опікуном чи піклувальником, і опікун представляє дитину у всіх правовідносинах, у той час як патронатний вихователь відповідає лише за процесуальні питання.

Патронат як нова форма устрою дітей, позбавлених батьківського піклування, впроваджується в Україні на законодавчому рівні з 2016 року. Ця форма тимчасового сімейного виховання — сім'ї патронатного вихователя — була запроваджена завдяки прийняттю Закону України від 26 січня 2016 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» [4].

Як вказано в пункті 2 статті 256 Кримінального кодексу України, угода про патронат може бути розірвана як за згодою сторін, так і за рішенням суду. За рішенням суду угода може бути розірвана з підстав неналежного виконання патронатним вихователем своїх обов'язків або в разі наявності стосунків між

вихователем та дитиною, які перешкоджають виконанню угоди. У зв'язку з цим, у цивільному процесі суд може здійснювати захист інтересів сторін, визначати їх права та обов'язки, а також встановлювати порядок їх виконання відповідно до закону [5, с. 141].

У пункті 2 статті 29 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що особи віком від 14 до 18 років мають право особисто виступати у суді з цивільними справами, в яких вони безпосередньо залучені, якщо інше не передбачено законом. Суд може також залучити до цих справ законного представника неповнолітньої особи. Отже, особи у віці від 14 до 18 років можуть захищати свої права самостійно, а також у випадках, коли це необхідно, можуть залучати органи опіки та піклування. Для дітей віком до 14 років захист їхніх інтересів здійснюють органи опіки та піклування, які мають право проводити перевірки щодо належного виконання патронатними вихователями своїх обов'язків і, у разі необхідності, через суд можуть забезпечити позбавлення патронатних вихователів виконання своїх обов'язків [6, с. 141].

Отже, патронат над дитиною як форма влаштування для дітей-сиріт та тих, хто позбавлений батьківського піклування, є не лише важливою, але й необхідною складовою соціальної системи. Ця форма забезпечує дітям стабільне та безпечне середовище для зростання та розвитку, дозволяючи їм відчувати важливість сімейних зв'язків та нормального побуту. Зокрема, патронатні вихователі відіграють ключову роль у створенні доброчесного та сприятливого середовища для дітей, що перебувають у вразливому стані.

Розглядаючи відмінності між патронатом, опікою та піклуванням, важливо враховувати специфіку потреб та інтересів кожної дитини. Патронатне виховання забезпечує більш тісні взаємини між дитиною та патронатним вихователем, що може сприяти формуванню позитивних взаємин та розвитку відчуття довіри та безпеки у дітей. Водночас, необхідно враховувати потреби самого патронатного вихователя, забезпечуючи йому необхідну підтримку та підвищуючи його кваліфікацію для якісного виконання своїх обов'язків.

З метою подальшого зміцнення інституту патронату та покращення умов для дітей, що перебувають у ньому, необхідно активно розвивати та вдосконалювати законодавство, спрямоване на регулювання цієї сфери. Крім того, важливо розробляти програми соціальної підтримки для патронатних сімей, забезпечуючи їм не лише матеріальну, але й психологічну та правову допомогу. Такий комплексний підхід дозволить ефективно забезпечувати права та інтереси дітей, що перебувають у патронаті, та забезпечити їм шанс на щасливе та повноцінне дитинство.

Список використаних джерел

1. Іліопол І.М. Представництво інтересів малолітніх чи неповнолітніх осіб посадовими особами закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Часопис цивілістики. Вип. № 34 (Спецвипуск

«Цивільний процес»). Видавничий дім «Гельветика», 2019. С.с. 81-87. – 0,4 д.а. DOI <http://dx.doi.org/10.32837/chc.v0i34.177>.

2. Кметик Х. В. Патронат над дітьми як альтернативна форма влаштування дитини. 2023.

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> (дата звернення: 16.02.2023 р.).

4. Закон України від 26 січня 2016 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19>

5. Тростянчук Я. І. Сімейний патронат у системі захисту і підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: сутність та особливості. 2020.

6. Маріц Д. О., Карпенко І.В. Договір про патронат. *Часопис Київського університету права*, 2014, 4: с. 140-143.

Ключові слова: цивільний процес, патронат над дітьми, діти-сироти, діти позбавленні батьківського піклування, судовий захист прав дітей.

Key words: civil process, patronage of children, orphans, children deprived of parental care, judicial protection of children's rights.

Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Іліопол І. М.

Кривуля Єлизавета Олександрівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ НОТАРІАТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІУСІВ У РІЗНИХ КРАЇНАХ: АНАЛІТИЧНА ПЕРСПЕКТИВА

В правовому світі сучасності, інститут нотаріату посідає важливе місце у правовому врегулюванні механізмів держави, дотримання законності та досудовому вирішенню конфліктів. Проте, підходи до вчинення нотаріальних дій та доказова сила посвідчених актів, відрізняються залежно від системи нотаріату.

Визначення поняття системи нотаріату в юридичній літературі не сформульовано, проте можна зазначити на основі загальних знань наближене значення, яке запропонували С. Василів та О. Сорочкіна. «Система нотаріату- сукупність правових норм, які регулюють правовідносини у нотаріальній сфері, та системи нотаріальних органів, а також органів, які наділені компетенцією щодо здійснення нотаріальної діяльності, що сформувались під впливом історичних, соціальних, національних чинників»[1]. Такі правові норми

сформовані через певні історичні, політичні, правові, економічні процеси на території певної системи нотаріату, певної країни.

Науковці визначають дві системи нотаріату, з похідними від них моделями: латинську (європейську) систему, англосаксонську систему. Першу систему складають нотаріальні органи країн європейського права. До цієї системи входять такі країни: Австрія, Бельгія, Греція, Україна, Японія та інші. Перевага латинського нотаріату безумовна, оскільки там визнається особлива важливість письмових доказів, посвідчених уповноваженими суб'єктами. Посвідчення нотаріусом правочинів, також може бути превентивним захистом певних суб'єктів та мати доказову юридичну силу. При цьому, як зазначили В. В. Комаров та В. В. Баранкова, вирішення спорів у порядку судового процесу повинно бути виключенням, оскільки нотаріально засвідчений документ вже має юридичну силу та є превентивним засобом для охорони та забезпечення прав фізичних або юридичних осіб[2, с. 31].

До другої системи входять нотаріальні органи англосаксонських країн, наприклад: Англія, Кіпр, Канада та інші. Повноваження нотаріусів в країнах цієї системи, полягають в посвідченні документів та підписів. Проте нотаріально посвідчених документів недостатньо, для того, щоб судові органи визнали правочин чинним, потрібні свідки. У випадку, коли правочин оспорується свідками, суд незважаючи на нотаріальне посвідчення, визнає правочин недійсним. Для цього типу систем характерно застосування прецедентів та юридичних традицій, утворених завдяки багатолітній юридичній практиці.

Проаналізувавши дві системи нотаріату, виокремимо декілька аспектів, що повністю протилежні в країнах латинської (civil law) та в країнах англосаксонської системи (common law).

По-перше, нотаріусом в країнах першої групи можуть бути тільки юристи, які мають мінімум магістерський рівень та склали іспити на цю посаду. В країнах другої системи, як правило роль нотаріусів виконується адвокатами, іноді такі особи навіть не мають юридичної освіти.

По-друге, у країнах «civil law» діяльність органів нотаріату здійснюється за кодифікованими актами та міжнародними угодами чи договорами. З іншого боку, країни англосаксонської системи здійснюють діяльність органів нотаріату, керуючись численними юридичними прецедентами та юридичними традиціями кожної країни, водночас кодифікованих нормативних актів не багато.

По-третє, нотаріуси країн «письмового» права мають більше повноважень на вчинення різноманітних нотаріальних дій, складання правочинів, тощо, які мають юридичну силу. В країнах іншої форми нотаріату, уповноважені особи тільки посвідчують документи та підписи клієнтів, що все одно не надає їм достатньої доказової сили у судових спорах.

Підкресливши одні з основних відмінностей двох світових систем нотаріату, вважаємо за потрібне розглянути сучасний нотаріат у країнах обох

систем та дослідити перспективу інституту у найближчому майбутньому в світі. Для порівняння будуть розглянуті такі країни як Канада та Австрія.

Канада, як і більшість держав-членів Співдружності націй, застосовує ангlosаксонську систему нотаріату. Складається держава з 10 провінцій та трьох територій. Кожна з провінцій має різні нормативні акти, що регулюють роботу нотаріуса на певній території. Прикладом таких актів є «Notaries Act» в провінції Британська колумбія [3] та «Notaries Act» в провінції Квебек [4]. Попри однакову назву ці документи відрізняються, значною мірою через різні органи самоврядування нотаріату на певних територіях. Схожість цих документів також полягає в положеннях, наприклад те що, не існує приватних нотаріусів – тільки державні (або особи що прирівнюються до них). Також, нотаріус обмежений у своїх юридичних діях, до його повноважень входить: приймати присягу або давати свідчення під присягою, засвідчувати копії документів, засвідчувати заяви, посвідчувати справжність підпису.

Нотаріат Австрії належить до латинської системи та керується трьома основними законами: Закон про комісарів суду (Gerichtskommissärsgesetz) [5], Закон про нотаріальний акт (Notariatsaktsgesetz) [6] та Положення про нотаріат (Notariatsordnung) [7]. Нотаріуси в Австрії обіймають державні посади та володіють державними повноваженнями щодо засвідчення документів, юридичного оформлення документів, зберігання вже посвідчених документів тощо[8, с.452]. Держава комплексно керує нотаріусами, проте нотаріуси є незалежними від держави та не є державними нотаріусами.

Отже, на основі цих прикладів можна зазначити про перевагу латинської системи нотаріату. Вона делегує певні державні повноваження на вільного нотаріуса, та за допомогою кодифікованих актів керує діяльністю нотаріусів на всій території держави. Ще однією перевагою є те, що система судових органів країн «письмового» права стає менш завантажена, через превентивну функцію нотаріально посвідчених правочинів.

Зважаючи на перехід багатьох держав ангlosаксонської системи нотаріату до латинської системи, наприклад місто Лондон та штат Флорида, вважаємо за доречне зробити висновок, що більшість країн у майбутньому будуть запроваджувати реформи для наближення своїх органів нотаріату до

латинської системи. Такі реформи посприяють кращій структурній організації та збалансованості органів, що виконують державні функції.

Список використаних джерел

1. Світові системи нотаріату: порівняльний аналіз. С. Василів, О. Сорочкіна. Юридичні науки № 1, 2020. 134-140 с.
2. Нотаріат в Україні : підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. Харків : Право, 2011. – 384 с.
3. Акт про нотаріат у провінції Британська Колумбія
URL:https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96334_01#section65
4. Акт про нотаріат у Провінції Квебек
URL:<https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/tdm/cs/N-3>
5. Закон про комісарів суду (Gerichtskommissärsgesetz)
URL:<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002173>
6. Закон про нотаріальний акт (Notariatsaktsgesetz)
URL:<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001679&ShowPrintPreview=True>
7. Положення про нотаріат (Notariatsordnung)
URL: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/rgbl/1871/75/P0/NOR11001699>
8. Система нотаріату в Австрії як приклад латинської системи нотаріату. Л. П. Шумна, А. О. Шумна. Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. Конф. Чернігів. 2021. 450-454 с.

Ключові слова: нотаріус, органи нотаріату, система нотаріату, система латинського нотаріату, система англосаксонського нотаріату.

Key words: notary, notary bodies, notary system, Latin notary system, Anglo-Saxon notary system.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Яніцька І.А.

Слободянюк Ірина Русланівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Останнім часом, українське суспільство стикалося з великими викликами, зокрема, пандемією та війною, що в свою чергу значно вплинуло на здійснення

цивільного судочинства, а тому, виникли нагальні потреби в удосконаленні судочинства в Україні, зокрема, шляхом його цифровізації.

В ухвалі від 07.06.2022 року у справі № 910/10006/19 ВП ВС наголосила на тому, що електронний суд являється одним із елементів дистанційної форми судочинства та який є додатковим інститутом, що дозволяє більш повно реалізувати завдання та функції цивільного судочинства в період дії особливих правових режимів. Саме він дає змогу забезпечувати віддалений розгляд справ у судах різних інстанцій у порядку та спосіб визначені законом.

Запровадження інституту електронного судочинства та його розвиток в межах цивільного процесу дають змогу більш повно реалізувати право, гарантоване чинним законодавством та міжнародними договорами на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд справи судами.

Одним із нещодавніх позитивних нововведень в сфері електронного судочинства є те, що 08 жовтня 2023 року було уведено у дію Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами" яким, зокрема, було внесено зміни до ЦПК України, та стала обов'язковою наявність зареєстрованого кабінету в ЄСІТ для широкого кола осіб, зокрема, адвокатів, нотаріусів, юридичних осіб публічного права, нотаріусів, державних та приватних виконавців. З 21 лютого 2024 року обов'язкова наявність такого кабінету стала і для юридичних осіб приватного права.

Також, даним законодавчим актом було запроваджено заходи процесуального примусу, які спрямовані на забезпечення виконання зазначеного закону у вигляді залишення позовної заяви без руху, або ж повернення заяв, клопотань тощо без розгляду.

Вважаю, дані зміни досить ефективними та такими, що значно покращують процедуру здійснення цивільного судочинства з огляду на таке:

- відсутність необхідності у працівників суду вчиняти додаткові дії, спрямовані на повідомлення особи про хід та результати розгляду справи (наприклад, відправка поштової кореспонденції);
- економія процесуального часу, яка дозволить судам дотримуватися процесуального строку, відведеного ЦПК України для розгляду справи. Це пов'язано з тим, що досить часто через затримку поштової кореспонденції відбувається відкладення судових засідань, через відсутність відомостей про отримання судових повісток, інших процесуальних документів;
- зменшення матеріальних витрат. У зв'язку із війною, кількість коштів, що можуть витрачатися в тому числі на судочинство в Україні значно зменшилися із зрозумілих причин, а тому, запровадження обов'язкової реєстрації для окремих категорій осіб зменшує необхідність суду у понесенні додаткових

витрат, оскільки, такій особі суд вручає документи по справі виключно в електронній формі.

В той же час, запровадження електронного судочинства викликає супутні проблеми. Зокрема, це пов'язано із загрозою порушення інформаційної безпеки шляхом несанкціонованого втручання або ж хакерських атак. Також, великою проблемою є відсутність можливості забезпечення нормального функціонування ЄСІТС, що супроводжується досить частими перебоями у його роботі, зокрема, у роботі Електронного кабінету, що досить часто перешкоджає особі подати процесуальні документи у встановлений термін, впливає на його ментальне та психологічне здоров'я.

Проблемою є також складність інтерфейсу Електронного кабінету. Варто зазначити, що цільова аудиторія судів загальної юрисдикції досить часто є особами, які не мають достатнього рівня навичок у використанні інформаційних технологій, а тому, подання процесуальних документів до суду повинно супроводжуватися мінімальною кількістю дій, які необхідно вчинити. При цьому, вчинення таких дій не повинно вимагати будь-яких додаткових зусиль. Щодо інтерфейсу, то негативним моментом також є відсутність можливості застосування власного шаблону для подання процесуального документа.

Також, важливою похідною проблемою є те, що електронний суд фактично забезпечує цілодобовий доступ до правосуддя, що в свою чергу породжує проблеми пов'язані із адмініструванням судів, оскільки, це вимагає від суду пошуку додаткових кадрів, які б вчиняли реєстрацію вхідної кореспонденції, працювали з інформаційно-телекомунікаційними системами. Проте, пошук таких кадрів не завжди вдалий з огляду на досить низький рівень оплати праці працівників суду.

В цілому, інформатизація судів носить позитивний та неминучий характер з огляду на активний розвиток інформаційних технологій в цілому. Вважаю, що електронне правосуддя повинно стати головним інструментом подолання правового нігілізму, подолання рівня недовіри до суду зі сторони суспільства, шляхом підвищення відкритості та доступності правосуддя, зменшення кількості порушень процесуальних строків розгляду справи тощо.

Список використаних джерел

1. Ясинок М.М., Котвяковський Ю.О. Електронний суд у цивільному судочинстві. Приватне та публічне право. № 1/2023. С.36-42
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремії підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: закон України від 29 червня 2023 року

№ 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20> (дата звернення 02.04.2024).

Ключові слова: електронний суд, електронне судочинство, цифровізація.

Key words: electronic court, electronic justice, digitalization.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Яніцька І. А.

СЕКЦІЯ 11. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Антонюк Софія Любомирівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Інвестиційна діяльність в Україні має стратегічне значення для економічного зростання та розвитку країни. Інвестиції сприяють створенню нових робочих місць, модернізації виробництва, впровадженню нових технологій та підвищенню виробничого потенціалу країни. Однак, незважаючи на потенціал України, існують серйозні проблеми, що гальмують розвиток інвестиційної діяльності та обмежують можливості країни у цьому напрямку.

Верховна Рада України прийняла закони України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року № 1540а-XII та «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-XII, які були першими спробами врегулювати інвестиційні відносини в Україні.

Основною метою Закону України «Про інвестиційну діяльність» є рівний захист прав та майна всіх суб'єктів інвестиційної діяльності, незалежно від форм власності, а також сприяння інвестуванню в економіку України та розвитку міжнародної економічної співпраці та інтеграції. Цей закон визначає правові, економічні та соціальні умови інвестицій в Україні. Він також визначає загальні правила та процедури інвестування, державне регулювання інвестицій, гарантії прав інвесторів і захист інвестицій.

Згідно з ст.1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [1].

Існує також думка різних вчених щодо поняття «інвестиції», наприклад деякі з них під «інвестиціями» розуміють лише гроші, тому, визначаючи правову природу терміну «інвестиції», зазначають, що останні існують лише в грошовій формі. Наприклад, У. Шарп формулює таку думку на рахунок поняття «інвестиції»: «У найбільш широкому розумінні слово «інвестувати» означає розлучитися з грошима сьогодні, щоб отримати більшу суму їх в майбутньому» [3, с. 1].

В.Г. Федоренко має протилежну думку і вказує, що процес інвестування капіталу – це не лише грошова, але і будь-яка інша форма: майна, немайнових

активів; сукупності технічних, технологічних, комерційних та інших знань; виробничого досвіду, а також інших майнових прав [3, с. 7].

Правова позиція В. Г. Федоренко здається більш коректною, адже інвестиції, в універсальному розумінні, не обмежуються лише грошовими коштами. Хоча фінансові ресурси можуть бути ключовим елементом інвестиційного процесу, інвестиції охоплюють більший спектр активів та ресурсів.

Незважаючи на розгалужену систему законодавства в Україні, говорити про цілісну та узгоджену систему законодавства наразі передчасно. Аналіз стану правового регулювання в інвестиційній сфері в Україні дає змогу зазначити, що інвестиційне законодавство потребує подальшого вдосконалення. Національне законодавство щодо регулювання інвестиційної діяльності нестабільне та постійно змінюється, оскільки в процесі його розробки приймаються, відміняються або їхні положення відображаються в інших нормативно-правових актах.

Ще одним прикладом недосконалості інвестиційного законодавства є розбіжності в застосуванні тих чи інших термінів та їх визначень. Зокрема, поняття «інвестиція» та всі її похідні згадано в багатьох нормативно-правових актах, а саме в Господарському кодексі; Законі України «Про інвестиційну діяльність»; Законі України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» та інших. Сьогодні необхідно створити єдиний нормативно-правовий простір на національному рівні, щоб переконатися, що термінологія в галузях права, економіки та фінансів застосовується однозначно як в окремих нормативно-правових актах, так і в загальному законодавстві галузі.

Політична нестабільність в Україні є ще однією з основних перешкод для розвитку інвестиційної діяльності. Постійні зміни у владі, недостатня прозорість у прийнятті рішень та корупція створюють невизначеність для інвесторів та ризики для їхніх інвестицій. Щоб зменшити ці ризики, необхідно зробити значні зусилля для поліпшення правової та адміністративної систем, забезпечити стабільність політичного середовища та боротьбу з корупцією.

Недостатня розвиненість транспортної, енергетичної та інформаційної інфраструктури також утруднює приваблення інвестицій. Відсутність сучасних та ефективних інфраструктурних об'єктів ускладнює ведення бізнесу та збільшує витрати для компаній. Для подолання цієї проблеми, необхідно вдосконалити інфраструктурні проекти та залучати приватний сектор до їхнього розвитку.

Інтенсивність інвестиційної діяльності в країні значною мірою визначає темпи економічного розвитку та ефективність функціонування фінансового ринку. З моменту вступу України на шлях ринкових перетворень стало очевидним, що економіка потребує інвестицій. Але зростання економіки держави неможливо без активної інвестиційної політики та використання

потенціалу національної економіки. Тим не менш, сьогодні в Україні інвестиційні ініціативи внутрішніх і міжнародних інвесторів значною мірою обмежені через несприятливий інвестиційний клімат, який є наслідком низки зовнішніх і внутрішніх факторів.

Такими перешкодами для інвестиційних процесів є: зниження фінансових можливостей бюджетів всіх рівнів, а також господарюючих суб'єктів і населення; недосконалість і часті зміни законодавчої та нормативно-правової бази; слабка розвиненість фондового та капітального ринків; відсутність системи страхування ризику інвесторів.

Отже, інвестиційна діяльність є ключовим фактором економічного розвитку України, проте існують ряд серйозних проблем, що необхідно вирішити для створення сприятливого інвестиційного клімату. Політична стабільність, розвиток інфраструктури, покращення нормативно-правової бази та розвиток

фондового ринку є основними напрямками дій у цьому напрямку. Також шляхами вирішення проблем інвестиційної діяльності є наступні:

- поліпшення інвестиційного клімату, а саме запровадження заходів для забезпечення прозорості, стабільності та захисту прав власності для інвесторів;
- запровадження ефективних механізмів розгляду інвестиційних спорів та захисту прав інвесторів;
- зниження бюрократичних бар'єрів та спрощення процедур для реєстрації бізнесу, отримання дозволів та інших необхідних процедур;
- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема, забезпечення доступу до кредитів та інших фінансових ресурсів для малих і середніх підприємств.

Реалізація цих заходів дозволить залучити більше інвестицій, сприяти економічному зростанню та спільно можуть допомогти покращити інвестиційну активність в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., № 1560-XII. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Шарп У. Инвестиции / Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж.; пер. с англ. А.Н. Буренина, А.А. Васина. – М.: ИНФРА-М., 2006. – 1028 с.
3. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент: [навч. посібник] / В.Г. Федоренко. [2-ге вид., доп.]. – К.: МАУП, 2001. – 280 с.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, законодавство, економіка, Україна.

Keywords: investment, investment activity, legislation, economy, Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Баюш Діана Валеріївна

студентка 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

AI-COMMERCIAL COURT ТА НОВИЙ СУДДЯ: ДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ ТА КРОК В МАЙБУТНЄ

Говорячи про господарський суд, у кожного в голові, мабуть, виникає картинка старої будівлі, жінки з химерною зачіскою, якої майже не видно за горою паперів та похмурого чоловіка в мантиї. Проте система судоустрою, а головне – наші очікування від неї, як і все у нашому світі, стрімко змінюється, залишаючи стереотипи у далекому минулому. Ще 15 років тому ніхто і уявити не міг, що судові засідання можна буде проводити онлайн і не потрібно буде

везти купу документів до суду. Причому, інструмент «онлайн» став настільки актуальним, що навіть зашкарублі міжнародні арбітражі та англійські суди запровадили відеоконференції у судових процесах.

COVID-19, розпочата кремлівським режимом війна та розвиток штучного інтелекту кинули нові виклики системі та вимагають стрімких і рішучих безпекових заходів. Але попри ці проблеми вже нині слід дивитися в майбутнє, адже якість правосуддя та взаємодія судів і суспільства є абсолютно необхідним елементом для відродження країни.

Якщо говорити про так званий «Господарський суд майбутнього», то він мені бачиться таким, що має стояти на двох китах: «AI-Commercial Court» та «Суддя майбутнього».

«AI-Commercial Court» – піднесення господарського судочинства на новий щабель застосування штучного інтелекту при вирішенні багатьох справ. Зовнішнім відображенням «AI-Commercial Court» має стати електронний судовий застосунок, пристосований для подачі усіх процесуальних документів, отримання зваженого рішення та електронного руху судових повідомлень. Такі зміни позитивно вплинуть на швидкий і якісний розгляд справ, адже дадуть змогу проводити незчисленну кількість судових засідань протягом доби та забезпечать кращий доступ громадян до правосуддя. Звертатися до такого суду зможе кожен, адже смартфон, комп'ютер чи інший смарт-девайс вже зараз завжди поряд з нами, а майбутнє без цих засобів точно не можливе. Це буде логічним розвитком проєкту «Дія».

«Похмурого чоловіка в мантиї» замінить штучний інтелект, а залу судового засідання можна буде завжди «носити» із собою, заощаджуючи час, кошти та енергію. З одного боку це добре, адже ШІ не наділений емоціями та почуттями, тож упереджень, дискримінацій, необ'єктивності та корупційних проявів можна буде позбутися. Разом із тим суддю-людину навряд чи буде повністю виключити. Адже правосуддя – це не лише про закони, це про справедливість, розумність та добросовісність, про суспільні цінності та мораль, яку машина не зможе опанувати настільки, аби повністю замінити людину. Тому «AI-Commercial Court» доречно спрямувати на розгляд різних категорій найпростіших справ, звільняючи суддів від рутинної роботи: спори про захист прав споживачів, про стягнення невеликої заборгованості і багато інших. Вірогідно із цього приводу доведеться вносити зміни до Конституції України, але мета – розвантажити судову систему там, де це розумно, може виправдати ці зусилля.

Першими хто почав застосовувати використання ШІ у правосудді були США. Дослідники зі Стенфордського університету створили алгоритм, який асистує суддів під час обрання запобіжного заходу для підсудного: тримання під вартою або застава.[1] В Китаї практика застосування ШІ в правосудді ще з 2017 року активно розвивається. Додаток WeChat пропонує громадянам розгляд

справа за допомогою ШІ. Зокрема такі суди створені у Ханчжоу, Пекіні і Гуанчжоу.[2]

Із стрімким розвитком технологій і наукового прогресу зазнають змін критерії та порядок обрання «реальних» суддів. Ставку тут варто зробити на людей нової формації, які відповідатимуть вимогам майбутнього, коли чесність та принциповість є найважливішим критерієм відбору, а особа-претендент згоджується на режим найвищого суспільного контролю його статків та витрат. Вимоги до кандидатів мають включати: бездоганну репутацію, стресостійкість, гостре відчуття справедливості та розвинуті навички логічного мислення, сприйняття аргументів та поваги до людської гідності. Відповідність таким критеріям доцільно відображати в публічному національному (посадовому) профілі судді. Для успішного проходження процедури відбору буде необхідне також належне розуміння національних традицій та призначення правосуддя в суспільстві. Від майбутнього судді очікується вміння оцінювати різноманітні точки зору, які можуть забезпечувати правильне рішення, та усвідомлювати вплив розбіжностей у позиціях сторін на пошук правильної кваліфікації у спорі. Реалізація плану підвищення кваліфікації суддів та саморозвиток особистості повинен знайти відображення у складі робочого часу судді. Адже не варто розраховувати на якісне правосуддя від людини, яке не має часу на саморозвиток. Європейська інтеграція України також потребуватиме постійних заходів щодо обміну знань та робочих відвідин іноземних судів, що забезпечуватиме м'яке проникнення європейських стандартів у наше життя.

Проте не можна обійтися й без посилення контролю за суддівською діяльністю: нагальним є механізм постійного моніторингу способу життя судді та рівня його витрат. Це має працювати на підвищення довіри суспільством до правосуддя, без якої навіть найправильніше судове рішення не перетворить суд у інституцію, яка стримує свавілля інших гілок влади та є муром на шляху порушення прав і свобод людини. Які б зміни в майбутньому не торкнулися правосуддя, саме довіра суспільства до нього, як фундаментальна засада, має

стати орієнтиром розвитку правосуддя та відновлення держави України в цілому.

Час нищити стереотипи про суд та створювати ефективну систему судочинства, яка йтиме в ногу із науковим і технологічним прогресом, та буде наріжним каменем нашої України майбутнього!

Список використаних джерел

1. J. Jung, C. Concannon, R. Shroff, S. Goel and D. G. Goldstein «Simple rules to guide expert classifications». Royal Statistical Society, USA 2020. URL: <https://5harad.com/papers/simple-rules.pdf>.
2. Центр демократії та верховенства права «Штучний інтелект у правосудді». URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/>

Науковий керівник: д.ю.н., професор Подцерковний О.П.

Бондаренко Вікторія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану відзначаються підвищеною нестабільністю та складністю для всіх сфер життя суспільства, включаючи господарську діяльність. Господарський процес в умовах воєнного конфлікту вимагає адаптації та реорганізації стратегій управління для забезпечення стабільності та ефективності функціонування підприємств.

Умови воєнного конфлікту суттєво впливають на внутрішнє середовище підприємства. Підприємствам необхідно переглянути свої стратегії, оптимізувати виробничі процеси та забезпечити безпеку працівників. Аналіз ризиків та планування ризиків стають надзвичайно важливими для забезпечення стабільності діяльності підприємства.

Особливості функціонування судової влади в умовах воєнного стану викладені у Рекомендаціях щодо функціонування судів в умовах воєнного стану, затверджених Рішенням Ради суддів України від 14.03.2022 № 10, та у Рекомендаціях для судів першої та апеляційної інстанцій у разі захоплення приміщення та/або суду або безпосередньої загрози його захоплення, затверджених Розпорядженням Голови Верховного Суду від 13. У цих документах зазначено, що умови роботи судів, виходячи з ситуації, що склалася у відповідному регіоні, визначаються рішенням зборів суддів (у тому числі шляхом дистанційної участі в їх роботі), а в разі неможливості скликання та

проведення таких зборів – рішенням голови суду або уповноваженої ним особи[4, 5].

У випадку загрози безпеці відвідувачів суду, працівників та суддів, необхідно негайно прийняти рішення про тимчасом вуприпинення судочинства у відповідному суді до усунення причин, що призвели до такого припинення. Інформацію про це слід передавати оперативним штабам, Верховному Суду, Раді суддів України та Державній службі безпеки України.

Зміна регіонів ведення бойових дій позначилася і на функціонуванні господарських судів. На підставі розпорядження Голови Верховного Суду № 25/0/9-22 від 22/04/2022 з 23/04/2022 було відновлено територіальну юрисдикцію Господарського суду Сумської області та Господарського суду Чернігівської області [3].

Підприємства, які опиняються в умовах воєнного стану, повинні приймати швидкі та ефективні стратегії пристосування для збереження функціонування та виживання. Однією з таких стратегій може бути диверсифікація ринків та виробництва для зменшення залежності від певних регіонів або товарів, які можуть бути під загрозою. Також важливою стратегією є збільшення інвестицій у засоби безпеки та захисту, щоб запобігти можливим ризикам від воєнних дій.

Загалом, варто визнати, що процесуальні закони не врегульовують вказані питання, тому їх слід вирішувати індивідуально, враховуючи конкретну ситуацію у регіоні, особливості суперечки, заяви сторін та оцінку на основі чинного законодавства. У випадку відсутності відповідних норм слід керуватися конституційними принципами справедливості та принципами господарського процесуального права.

Після введення воєнного стану, Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень був тимчасово припинений з метою запобігання не санкціонованому доступу. Це призвело до тимчасової неможливо співнесення інформації про відкриття та хід виконавчих проваджень в систему реєстру. Однак була залишена можливість видання актів виконавчого провадження у паперовій формі без їх реєстрації в системі. Пізніше робота інформаційних ресурсів була відновлена, і виконавчі провадження зараз відбуваються у звичайному порядку, за винятком деяких процедур щодо реалізації майна [2, с. 54-56].

Необхідно відзначити, що найближчим часом система виконання судових рішень відновить свою повну роботу, що дозволить забезпечити реалізацію судових рішень у примусовому порядку. Аналіз діяльності господарських судів під час воєнного стану дозволяє сформулювати пропозиції з покращення процедур судового розгляду господарських справ.

На думку Т. О. Гордієнко, доцільно внести зміни до Господарського процесуального кодексу України, а саме [1, с. 260-264]:

- розширити коло справ, які можуть бути вирішені в порядку наказного провадження та в порядку спрощеного позовного провадження шляхом

збільшення максимального розміру грошових вимог та скорочення переліку спорів, які не можуть бути вирішені в порядку спрощеного позовного провадження, що забезпечить відновлення порушених прав осіб без виклику до суду;

- перед бачити можливість продовження процесуальних строків у випадках, коли своєчасному вчиненню відповідних дій перешкоджають обставини, що об'єктивно існують в умовах воєнного стану;

- запровадити особливий порядок виклику до суду та надсилання процесуальних документів у справі з використанням мобільного додатку «ДІЯ», засобів Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи суду та оприлюдненням відповідної інформації на офіційному веб-порталі «Судова влада України»;

- з'ясувати, чи можливо за законодавством держави надіслати копію позовної заяви, поданих доказів та інших документів шляхом особистого вручення відповідній особі з належним повідомленням про вручення.

Умови воєнного стану часто вимагають активного втручання держави для забезпечення стабільності та захисту господарських інтересів країни. Держава може вводити різноманітні заходи підтримки для підприємств, такі як фінансові стимули, податкові пільги або навіть державні замовлення на виробництво товарів, необхідних для оборони країни. Також важливою роллю держави є забезпечення безпеки та стабільності, що сприяє покращенню бізнес-клімату.

Отже, реалізація господарського процесу в умовах воєнного стану вимагає від підприємств гнучкості, швидкості реакції та вміння адаптуватися до змін. Важливою є ефективна стратегія управління, оптимізація виробничих процесів та підтримка зв'язків з клієнтами. Тільки відповідно до цих принципів підприємства зможуть успішно функціонувати та забезпечити стабільність у складних умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Гордієнко Т.О. Господарське судочинство в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2022. С. 260-264
2. Ментух Н.Ф. Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: законодавчі інновації. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: *Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2022. 364 с.
3. Про відновлення територіальної підсудності судових справ господарських судів Сумської та Чернігівської областей: розпорядження Верховного Суду від 22.04.2022 р. № 25/0/9-22 / Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_

uploads/supreme/rozporyadjennya/25_Rozp_22_04_2022.pdf (дата звернення : 04.04.2024)

4. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану :затв. рішенням Ради суддів України від 14.03.2022 р. № 10 / Рада суддів України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1261456/> (дата звернення : 04.04.2024)
5. Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення :затв. Розпорядженням Голови Верховного Суду від 13.03.2022 р. № 6/0/9-22 / Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf (дата звернення :04.04.2024)

Вареник Вікторія Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Правовідносини перевізників та інших учасників транспортного процесу підлягають належному правовому регулюванню» [1, с. 414]. До загального законодавчого забезпечення наявності та функціонування морського транспорту відноситься Господарський та Цивільний кодекси України, а до спеціального - розгалужена система транспортного законодавства, а саме: Кодекс торгівельного мореплавства, Закони України «Про транспорт», «Про внутрішній водний транспорт» підзаконні акти та локальні, наприклад, статuti.

Перевезенням вантажів у відповідності із статтею 306 Господарського кодексу України [2] визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами. Перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній водний транспорт, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту

Господарсько-правові засади здійснення діяльності з перевезення вантажів включають в себе ряд нормативних актів, що регулюють організацію та здійснення такої діяльності. Основні аспекти таких засад включають:

1. Ліцензування та реєстрація: Більшість країн вимагають, щоб компанії, які здійснюють перевезення вантажів, мали відповідні ліцензії та

реєстрацію. Це може включати отримання спеціальних дозволів для перевезення небезпечних вантажів.

2. Контрактні угоди: Зазвичай встановлюються контрактні угоди між перевізниками та клієнтами, в яких визначаються умови перевезення, включаючи вартість, час доставки, страхування вантажу тощо.

3. Відповідальність: Правові засади визначають відповідальність перевізника за будь-які збитки або втрати вантажу під час транспортування.

4. Страхування: Компанії-перевізники зазвичай забезпечують страхування вантажів для захисту від можливих ризиків та втрат під час перевезення.

5. Технічні стандарти та безпека: Урядові органи можуть встановлювати технічні стандарти та вимоги до транспортних засобів для забезпечення безпеки під час перевезень.

6. Митні правила та митні процедури: При міжнародних перевезеннях важливо дотримуватися митних правил та процедур, що включають оформлення необхідної документації та сплату митних зборів.

7. Екологічні стандарти: Деякі країни встановлюють обмеження на викиди та вимагають дотримання екологічних стандартів від перевізників.

Договір про перевезення вантажів укладається відповідно до норм Цивільного та Господарського кодексів України. Так стаття 307 Господарського кодексу [2] вказує: за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установлений законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Правове регулювання договору перевезення вантажів в сфері господарювання може включати різноманітні аспекти, зазвичай визначені законодавством кожної конкретної країни або регіону.

Для перевезення вантажів перевізник оформлює перевізний документ відповідного виду в залежності від виду перевезення. У разі здійснення перевезення власних вантажів оформлюється транспортна накладна. Транспортна накладна – це перевізний документ, що засвідчує перевезення перевізником власного вантажу внутрішніми водними шляхами. Для кожного перевезення вантажу внутрішніми водними шляхами у каботажних рейсах перевізником оформлюється внутрішній коносамент, який оформлюється відповідно до типової форми, наведеної у додатку до Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом [3].

Внутрішній коносамент – це перевізний документ у електронній або паперовій формі, що засвідчує прийняття перевізником вантажу від вантажовідправника для здійснення перевезення внутрішніми водними шляхами у каботажному рейсі. У разі здійснення міжнародного перевезення

та/або у випадку, коли перевезення здійснюється в межах території України з річкового порту (терміналу) або іншого місця відправлення на внутрішніх водних шляхах до морського порту, або іншого місця призначення на внутрішніх морських водах та/або з морського порту, або іншого місця відправлення на внутрішніх морських водах до річкового порту (терміналу) або іншого місця призначення на внутрішніх водних шляхах перевізник оформляє коносамент відповідно до вимог, встановлених у Кодексі торговельного мореплавства України [4].

Існують різні проблеми, пов'язані з правовим регулюванням договору перевезення вантажів в сфері господарювання. Деякі з найбільш поширених проблем включають:

1. Нестача узгодженості між різними юрисдикціями: правила та норми, що регулюють договори перевезення вантажів, можуть відрізнятися в різних країнах або регіонах, що може призводити до конфліктів у випадку міжнародних перевезень.
2. Неоднакові умови договорів: умови договорів перевезення можуть бути неоднаковими в залежності від виду та характеру перевезення, що може ускладнювати їх укладення та виконання.
3. Недостатність стандартів безпеки та якості: деякі ринки можуть мати недостатні стандарти безпеки та якості, що призводить до ризику втрати або пошкодження вантажу.
4. Неясність щодо відповідальності: визначення відповідальності сторін за втрату або пошкодження вантажу може бути нечітким або спростованим, особливо у випадку складних ситуацій.
5. Подолання географічних та культурних бар'єрів: велика відстань між вантажем та його пунктом призначення може призводити до складнощів у контролі та відстеженні вантажу, а також до затримок та невідомості стосовно статусу доставки.
6. Неясність щодо документації та митних процедур: відсутність чітких правил щодо необхідної документації та митних процедур може

призводити до затримок у міжнародних перевезеннях та порушень митних правил.

Ці проблеми вимагають уваги та розробки ефективних стратегій регулювання, які б забезпечили ефективні та безпечні перевезення вантажів у глобальному господарстві.

Список використаних джерел

1. Медведська В. В. Відповідальність перевізника за договором перевезення вантажу повітряним транспортом. *Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 9. С. 414–417
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11, стор.303, стаття 462.
3. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: наказ Міністерства інфраструктури України від 15 квітня 2022 р. № 220. *Офіційний вісник України*. 2022. № 50, стор.81, стаття 2850.
4. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23 травня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47. Ст. 349.

Ключові слова: морський транспорт, перевезення, вантаж, митні правила.

Keywords: Sea transport, transportation, cargo, customs regulations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Добровольська В.В.

Верецагіна Катерина Андріївна

адвокат, аспірантка 3 року навчання

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок воєнної агресії РФ діяльність багатьох господарюючих суб'єктів зазнала негативного впливу. Особливо важкою є ситуація, з господарською діяльністю юридичних осіб, які переважно мають офіси, виробничі споруди, інші активи на тимчасово окупованих територіях.

Процедури банкрутства мають важливе значення для відновлення економічної життєздатності підприємств та забезпечення належного виконання їхніх зобов'язань перед кредиторами. Однак ситуація, коли майно підприємств розташоване на тимчасово окупованих територіях, ставить під загрозу цілісність майнових прав та можливість ефективного врегулювання боргових зобов'язань. Така обставина робить актуальним вивчення механізмів, за

допомогою яких господарські суди можуть забезпечити захист майнових прав суб'єктів економічної діяльності під час процедур банкрутства.

Внаслідок введення правового режиму воєнного стану на території України, Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», законодавство зазнало значних змін. Зокрема, було прийнято Верховною Радою України закони, які впроваджують низку нововведень у процедурі банкрутства, спрямованих на її спрощення та автоматизацію, а також усувають чимало неузгодженостей та технічних недоліків у Кодексі України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ).

Для правовідносин неспроможності характерною є висока конфліктогенність між учасниками провадження у справі про банкрутство, зумовлена бажанням кожного суб'єкта (як боржника, так і кожного з кредиторів) максимально захистити свої інтереси. Це викликає необхідність залучення до відносин неспроможності незалежного арбітра, який би не лише контролював дії учасників у справі про банкрутство, але і сам виступав активним учасником процесу. Єдиним в Україні органом, уповноваженим розглядати справи про банкрутство, є господарський суд. Останній покликаний, з одного боку, забезпечити додержання вимог законності при задоволенні вимог кредиторів з урахуванням принципів пропорційності, черговості та справедливості. З іншого боку, суд повинен, з урахуванням спрямованості законодавства на збереження господарюючих суб'єктів, сприяти відновленню платоспроможності боржника [1, с.219-223].

Проте, існує питання щодо можливості фізичної реалізації своєї компетенції судами на територіях, де тривають бойові дії або які тимчасово окуповані. У цьому контексті, Голові Верховного Суду було надано повноваження змінювати територіальну підсудність для розгляду справ. Протягом 2022 року були внесені зміни до територіальної підсудності справ господарських судів Сумської, Чернігівської, Миколаївської та Херсонської областей. Зокрема, справи, які зазвичай підпадали під юрисдикцію Господарського суду Херсонської області, тепер розглядає Господарський суд Одеської області.

Одним з аспектів, що варто відзначити, є проблематика, пов'язана зі забезпеченням доступу до інформації про боржників та їх кредиторів, які опинилися на території, що перебуває під тимчасовою окупацією. Це може становити значний бар'єр для ефективної взаємодії між сторонами. У практиці наявні випадки, коли боржник зареєстрований в ЄДРПО України, однак його

майно, розташоване на окупованій території, було вилучено (експропрійовано) та зареєстровано на третіх осіб за законодавством держави-окупанта.

У 2023 році були проведені значущі модифікації процедури банкрутства в Україні, спричинені потребою у відповідності до стандартів Європейського Союзу та адаптацією до викликів, породжених воєнним станом.

29 липня 2023 року набрав чинності Закон України № 3249-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану». Цей закон був розроблений з метою спрощення доступу до механізмів ініціювання процедур банкрутства та підвищення результативності їхньої реалізації в умовах воєнного та повоєнного стану і полягає у конкретизації процедурних питань, усуненні розходжень та недоліків, виявлених під час практичного застосування норм КУзПБ.

Основні положення змін норм КУзПБ націлені на забезпечення ефективного проведення процедур у сфері банкрутства в умовах військового конфлікту. До них відносяться також і нововведення, які розширюють в КУзПБ перелік судових рішень, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Відтепер в суді касаційної інстанції можуть бути оскаржені наступні категорії рішень:

- ухвали, прийняті на попередньому засіданні;
- ухвали, що стосуються розгляду грошових вимог кредиторів, поданих після завершення строку, встановленого для їх подання;
- постанови про визнання боржника банкрутом та запровадження процедури врегулювання боргів боржника;
- рішення, які приймаються у процесі розгляду заяв, поданих під час ведення справи щодо банкрутства.

Закон №2971-IX «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства» [3] вносить ряд важливих доповнень та інновацій до КУзПБ. Це стосується регулювання зміни місцезнаходження чи проживання боржника після подання заяви про відкриття процедури банкрутства з боку кредитора чи самого боржника і не впливає на територіальну підсудність справи. Слід відзначити, що ця норма гармонізована з позицією, вже висловленою Верховним Судом у резолютивній частині рішення від 3 лютого 2021 року у справі № 917 / 1759 / 19 [4]. Доповнення спрямоване на запобігання зловживанням з боку боржників, які намагаються штучно змінити місцезнаходження для зміни територіальної підсудності справи про банкрутство з метою отримання неправомірних переваг.

З метою ефективного розгляду справ про банкрутство встановлено новий підхід, за яким заяви (позовні заяви), що виникають у конфліктах, де боржник є

стороною, підлягають розгляду в межах самої справи про банкрутство, із застосуванням принципів спрощеного позовного провадження.

Однією з значущих інновацій є можливість прийняття судового рішення про ініціацію процедури санації після формального визнання боржника банкрутом. Зокрема, КУзПБ було доповнено зазначеними нормами, які визначають, що на підставі ініціативи кредиторів або спеціально уповноваженої особи, яка керує процедурою ліквідації, господарський суд може прийняти рішення про початок процедури санації, включаючи випадки, коли боржника вже визнано банкрутом, за умови, що відбувається затвердження схваленим кредиторами плану санації.

Ще однією із суттєвих новацій, спрямованих на перспективне вирішення складнощів, пов'язаних із банкрутством підприємств, що фактично опинилися на тимчасово окупованій території України, є норма, що передбачає можливість відновлення судового розгляду справи про банкрутство. Зміни дозволяють ліквідатору, який не має змоги виявити майнові активи, призначені для включення до складу ліквідаційної маси, виокремити такі активи в ліквідаційному балансі та подати до господарського суду звіт, що підтверджує відсутність майна у боржника. У випадку, коли після завершення процедури розгляду справи буде встановлено, що боржник фактично має майнові активи, достатні для відшкодування затрат, пов'язаних із справою, господарський суд може, за клопотанням будь-якої сторони, відновити судовий процес у даній справі.

Якщо рішення про відновлення судового розгляду не буде ухвалено, зазначене майно банкрута, відповідно до рішення господарського суду, може бути передано у власність відповідної місцевої громади або держави власністю, якщо боржник є державним підприємством або господарським товариством, державі належить понад 50% акцій (часток) у статутному капіталі цих організацій.

Отже, у контексті, проведення процедури банкрутства під час встановленого правового режиму воєнного стану, а також враховуючі наявність тимчасово окупованих територій України, для захисту прав та інтересів суб'єктів економічної діяльності під час процедур банкрутства вирішального значення набуває роль та місце Господарського суду.

Саме під час встановленого правового режиму воєнного стану активи суб'єктів господарювання, розташовані на тимчасово окупованих територіях, стають об'єктом специфічних ризиків та викликів, які вимагають особливого підходу та компетентності з боку законодавчої влади та судової системи.

У контексті геополітичних та економічних викликів на тимчасово окупованих територіях, Господарський суд повинен демонструвати незалежність, об'єктивність та високий рівень професіоналізму. Важливо

розробляти та впроваджувати інноваційні підходи до розгляду справ, що виникають на цих територіях.

Список використаних джерел

1. Гурин М. О. Строки, що застосовуються під час визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. С. 219–223.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 13.07.2023 № 3249-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20.03.2023 № 2971-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-IX>.
4. Постанова від 08.06.2023 № 911 / 2237 / 22 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/112202414>.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, господарський суд, банкрутство, воєнна агресія, окуповані території.

Keywords: economic entities, commercial court, bankruptcy, military aggression, occupied territories.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Устименко В.А.

Виходець Олена Олександрівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СПРОЩЕНОГО ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на звернення до суду за захистом своїх прав є одним із найважливіших прав, які гарантує держава. Саме воно лежить в основі принципу рівності перед законом, яке забезпечує рівноправність суб'єктів господарських відносин. Головним призначенням правосуддя в господарських справах є відновлення порушених свобод та інтересів суб'єктів господарської діяльності способом, який є водночас економічно ефективним та дійовим. Оптимізація часу щодо вирішення спору в судовому порядку є гарантією підвищення комерційної діяльності, яка має бути забезпечена належним рівнем судового провадження та спрощенням характеру. Наразі на законодавчому

рівні передбачаються такі можливості, закріплюючи інститут спрощеного позовного провадження в господарському судочинстві.

Потреба в спрощених процедурах викликана необхідністю раціоналізації та оптимізації судочинства. Позовна форма захисту прав виявилася занадто формальною та обтяжливою для деяких категорій господарських спорів. Спрощення порядку розгляду справ передбачає виключення з неї деяких елементів, спрощене провадження в господарському процесі повинно відповідати цілям судочинства та поєднувати певні винятки зі звичайної процедури розгляду справ [4, с.86]. Однак водночас воно повинно розглядатись згідно з встановленою процесуальною формою. Основною метою введення спрощеного провадження в господарському судочинстві було забезпечення швидкого та ефективного здійснення правосуддя, гарантування доступу до судового захисту (зменшення розміру судового збору), зменшення витрат на процес порівняно з повноцінним позовним судочинством, оптимізація діяльності судів від справ, які не вимагають повної процесуальної форми, та уникнення затягування судового розгляду [2, с.96]

Спрощене провадження як самостійна процесуальна форма закріплює традиційну структуру господарського судочинства, допускає скорочення деяких етапів або процесуальних дій. Відповідно до ст.247 ГПК в спрощеному провадженні розглядаються саме малозначні справи, враховуючи такі критерії як ціну позову, вид та складність справи, важливість справи для її учасників, застосування окремого способу захисту позивачем. Необхідно зазначити щодо особливостей, характерних саме для спрощеного провадження, згідно ст.252 ГПК становлять: виключення етапу попереднього судового засідання, встановлення чітких меж щодо гарантування повноцінного інформування учасників процесу, проведення судового засідання без повідомлення на це учасників справи, виключення підготовчої частини та проведення судових дебатів, винесення судового рішення без виходу в нарадчу кімнату[1].

Важливо відзначити, що в умовах воєнного стану відбувається трансформація інституту спрощеного позовного провадження в господарському судочинстві. Так, одним з перших законодавчих актів, що вніс нововведення у систему функціонування судової системи, є Закон України "Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ". Цей нормативно-правовий акт оптимізує процедуру зміни територіальної підсудності справ в судовому провадженні і розширює правові підстави для цього. Саме це вплинуло на реалізацію здійснення спрощеного позовного провадження на території України: у випадку, коли особа не має змоги звернутися до судової

інстанції за своїм місцем перебування через обставини збройного характеру, територіальна підсудність може бути змінена.

Аналізуючи процесуальні строки розгляду справи в порядку спрощеного провадження протягом розумного строку, проте не більше 60 днів з дня відкриття провадження в справі (ст.248 ГПК), введення воєнного стану не впливає на їх перебіг, проте може стати поважною передумовою для поновлення або продовження процесуального строку. Процесуальний строк, встановлений судовою інстанцією, не підлягає поновленню, хоча може бути продовжений за клопотанням учасників справи.

Судова інстанція розглядає справу в рамках спрощеного позовного провадження, використовуючи наявні матеріали у справі, без повідомлення учасників справи, якщо таке клопотання не надходить від будь-якої з сторін. Проте за клопотанням будь-якої зі сторін або за власною ініціативою суду, розгляд справи може бути проведений на судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін, проте дана норма зазнала видозміни у зв'язку з введення воєнного стану. 24 лютого 2022 року, Рада суддів України (далі – РСУ) прийняла нормативно-правовий акт “ Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ”, в якому зазначила передумови відкладення розгляду справи у зв'язку з неможливості прибути до зали судового засідання або розгляду справи в режимі відеоконференції через введення активних бойових дій [3].

Таким чином, головним призначенням даного інституту є гарантування швидкості, оперативності, ефективності здійснення правосуддя, економії коштів та уникнення затягування судового розгляду. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, оскільки важливо зберегти баланс між швидкістю та якістю судочинства для відновлення порушених, оспорюваних прав суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n3437> (дата звернення: 27.04.2024)
2. Іванов О.О. Спрощене позовне провадження в господарському судочинстві: проблеми пошуку та визначення критеріїв відповідності специфіри спору

Питання визначення правової природи та особливостей кваліфікації певних дій як недобросовісної конкуренції детально досліджуються у працях українських та зарубіжних вчених, серед яких О. Безух, З. Борисенко, І. Дахна, А. Дерінгер, І. Коваль, О. Кондратьєва, С. Кузьміна, Н. Круглова, О. Мельниченко, І. Нойффера, М. Панченка, Н. Саніахметова, С. Стефановський та інші вчені.

rrrrrrrooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooo

Не можна заперечувати, що боротьба з недобросовісною конкуренцією завжди була і залишається ключовим аспектом національного права. Особливу увагу слід звернути на те, що статтею 92 Конституції України проголошено, що правила конкуренції та антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України [1]. Також, згідно з Римським договором про створення Європейського економічного співтовариства (1957 р.), контроль за практикою недобросовісної конкуренції є питанням національного права.

У відповідь на сучасні економічні виклики, законодавчі норми, що стосуються недобросовісної конкуренції, були включені до Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції", прийнятому 7 червня 1996 року. Відповідно до статті 1 даного закону, недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [2]. Тобто це дії, які суттєво порушують правила конкуренції, використовуючи зловмисні методи проти своїх конкурентів.

Якщо аналізувати термін "недобросовісна конкуренція", неможливо надати вичерпного переліку дій, що можуть бути віднесені до цієї категорії. Законодавець у ч.2 ст.1 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" зазначає, що "недобросовісна конкуренція - це дії у конкуренції, зокрема визначені главами 2-4 цього Закону". А саме: неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання; створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Недобросовісне використання ділової репутації іншої компанії може включати в себе кілька аспектів, що порушують права та інтереси оригінального виробника.

По-перше, це може стосуватися використання інтелектуальних наробіток, бо недобросовісні підприємці можуть спробувати використати ці розробки без дозволу та згодом відтворювати їх у своїй діяльності, ведучи до порушення авторських прав та збитків для оригінальної компанії.

Другий аспект стосується незаконного використання товарів іншої компанії. Деякі підприємства можуть використовувати концепти або продукти компаній-конкурентів для просування свого бренду на ринку. Однак, вони повинні бути унікальними та не схожими на інші, щоб зацікавити споживача.

Також варто зазначити плагіат товарів і логотипів, що впливає на впізнаваність бренду. Коли компанія розробляє унікальну «фішку» або елемент дизайну, вона робить це з метою відокремлення свого продукту від інших на ринку та звернення уваги споживача. Однак, недобросовісні підприємці можуть спробувати скопіювати ці елементи для своєї діяльності, що може заплутувати

споживача та направляти на інший продукт, відповідно такі дії завдають збитків оригінальній компанії.

Ще одним аспектом є недобросовісна реклама, яка включає в себе використання провокаційних підтекстів або приниження конкурентів. Такі практики недопустимі і можуть мати негативні наслідки для всіх учасників, включаючи споживачів, які можуть бути введені в оману через таку рекламу.

Якщо говорити за перешкоди у конкуренції та досягнення неправомірних переваг у бізнесі, які спрямовані на отримання кращих позицій на ринку, то досить часто використовується дискредитації конкурентів, тобто псування репутації через недостовірну або негативну інформацію. Також заохочення інших суб'єктів господарювання або споживачів утриматися від покупки чи співпраці з конкурентом, тобто бойкот. Широко використовуються незаконний вплив на працівників чи посадових осіб для отримання конкурентної переваги та розповсюдження неправдивих або маніпулятивних даних з метою зміни думки споживачів чи конкурентів.

Незаконне збирання, розголошення та використання конфіденційної інформації та комерційних таємниць можуть взаємно посилювати одне одного. Це включає незаконний збір інформації про конкурентів, свідоме розголошення цієї інформації та незаконне використання її для завдання шкоди іншим підприємствам. Коли підприємство стикається з такими проблемами, важливо, щоб керівництво співпрацювало для їх вирішення, знаходження джерела та прийняття заходів для усунення цих порушень.

В Україні діє спеціальний орган, який відповідає за контроль щодо конкуренції та її добросовісності - Антимонопольний комітет України. Тобто він забезпечує регулювання конкуренції в галузі підприємницької діяльності на рівні держави. Але, варто зазначити, що задля забезпечення взаємодії інтересів суб'єктів господарювання та гарантування однакового захисту перед законом, передбачено можливість оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України, які стосуються захисту від недобросовісної конкуренції.

У підсумку, важливо підкреслити, що конкуренція, яка є чесною та відкритою, приносить безумовну користь як окремим суб'єктам господарювання, так і економіці держави в цілому. Така конкуренція завжди підтримується, адже вона є рушійною трансформаційною силою для усіх сфер суспільного життя. Однак будь-які дії, що вважаються недобросовісною конкуренцією згідно з законодавством, тягнуть за собою штрафні санкції та інші види відповідальності згідно з українським законодавством. Бо вони негативно впливають на розвиток конкурентного середовища, послаблюють позиції чесних суб'єктів господарювання та, відповідно, знижують їхню економічну безпеку. Як було проаналізовано, недобросовісна конкуренція може мати різні прояви, тому необхідно проводити ефективний моніторинг ринку, вживати заходи щодо попередження порушень, розробляти та впроваджувати ефективні

новели у законодавство та підвищувати рівень свідомості щодо недопустимості недобросовісних вчинків.

Отже, боротьба з недобросовісною конкуренцією є складною, але дуже важливою задачею, яка потребує системного підходу та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст.164.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Добровольська В.В.

Говорун Софія Олегівна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПУБЛІЧНУ ЗАКУПІВЛЮ ТОВАРІВ (РОБІТ, ПОСЛУГ)

У сучасних умовах глобалізації та розвитку господарства договори про публічні закупівлю товарів, робіт та послуг відіграють важливу роль у господарській діяльності підприємств. Правове регулювання цих договорів має велике значення для забезпечення стабільності та ефективності господарських відносин.

Господарське правовідіграє важливу роль у регулюванні відносин, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності. Одним із ключових предметів регулювання господарського права є договір про закупівлю товарів (робіт, послуг), який визначає умови та права сторін у процесі здійснення відповідних комерційних операцій.

Договір про закупівлю товарів (робіт, послуг) є одним із найбільш поширених та важливих видів господарських угод. Він встановлює права та обов'язки між покупцем та продавцем, регулює відносини, що виникають у процесі торгівлі. Укладення такого договору передбачає уважне врахування специфіки предмета угоди та відповідність вимогам законодавства, що регулює господарські відносини, позаяк є не лише регулятором двосторонніх відносин, але й об'єктом перевірок численних державних органів.

Укладення договору про закупівлю є кінцевою метою для учасників процедур публічних закупівель. Визначення терміну "договір про закупівлю"

міститься у Законі України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII "Про публічні закупівлі" (далі - Закон про публічні закупівлі). Згідно зі статтею 1 цього закону, договір про закупівлю –це угода, укладена між замовником та учасником на підставі результатів процедури закупівлі, яка передбачає надання послуг, виконання робіт або придбання права власності на товари [4].

Враховуючи законодавче визначення, ключовою характеристикою договору про закупівлю є його укладення в результаті процедури закупівель. Таким чином, договір, укладений поза цією процедурою, не вважається договором про закупівлю згідно з Законом про публічні закупівлі. Крім того, угода, за якою замовнику не передається право власності на товар, або яка не передбачає надання послуг чи виконання робіт, також не відповідає критеріям договору про закупівлю.

Закон про публічні закупівлі, зокрема, у пункті 1 статті 36, встановлює особливості лише певних аспектів договірних відносин. Ці положення є спеціальними нормами, які регулюють правові підстави для внесення змін та доповнень до договорів, що укладаються внаслідок публічних закупівель. Однак, необхідно враховувати, що договір повинен відповідати всім формальним вимогам, встановленим Цивільним та Господарським кодексами. Важливо зауважити, що іноді спеціальні норми можуть конкурувати із загальними. У цьому разі спеціальні положення Закону мають пріоритет перед нормами ГК та ЦК України.

Істотними умовами договором про публічну закупівлю ті, які визнає закон або які є необхідними для певних видів договорів, а також ті, щодо яких сторони повинні досягнути згоди на вимогу хоча б однієї зі сторін, що впливає зі статті 638 Цивільного кодексу України[2 с. 94-95].

У договорі про закупівлю сторони досягають згоди через проведення законодавчо визначеної процедури закупівлі. Згідно з частиною 3 статті 180 Господарського кодексу України, при укладенні господарського договору сторони, які є суб'єктами господарювання (згідно з визначенням у статті 55 Господарського кодексу України), і негосподарюючі суб'єкти (юридичні особи, утворені органами державної влади та місцевого самоврядування), повинні у будь-якому випадку домовитися про предмет, ціну та строк дії договору[1].

Що стосується формулювання предмета договору про публічну закупівлю, замовнику слід чітко визначити – товар, послуги чи роботи він закуповуватиме. До того ж, зважаючи на ч. 4 ст. 180 ГК України, у договорі закупівлі повинно бути зазначено найменування (номенклатура, асортимент), кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги щодо їх якості[1].

Згідно зі статтею 31 Закону про публічні закупівлі, замовник має укласти договір про закупівлю з переможцем торгів протягом 20 днів з дня прийняття рішення про намір укласти договір. Проект договору, який міститься у тендерній документації, фактично є майбутнім договором про закупівлю. Учасники торгів повинні погодитися з цим проектом, оскільки при укладенні договору сторонам

не дозволено відхилятися від умов, визначених у тендерній документації (проекті договору). Відповідно до цього, замовники можуть вимагати від учасників підтвердження їх згоди з проектом договору у тендерній пропозиції, що може бути представлено у будь-якій формі або за формою, визначеною у тендерній документації[3, с. 133-142].

Отже, договір про закупівлю товарів (робіт, послуг) є важливим інструментом у господарській діяльності як підприємств, так і державних установ. Його реалізація вимагає уважного врахування вимог законодавства, а також забезпечення рівних умов для всіх учасників. Чіткі умови договору, встановлення відповідних гарантій та дотримання принципів прозорості та конкурентності сприяють ефективному функціонуванню ринкових відносин та розвитку бізнесу.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 04.04.2024).
2. Левченко С. Ю. Правове регулювання публічних закупівель в Україні та країнах-членах ЄС: порівняльна характеристика. *International Scientific Journal «Internauka»*. 2018. № 2 (1). С. 94-95.
3. Особливості правового регулювання договору про закупівлю / Х. Ю. Кульгавець, О. В. Ніканорова // *Журнал східноєвропейського права*. - 2019. - № 69. - С. 133-142
4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>. (дата звернення: 04.04.2024)

Гончарова Анастасія В'ячеславівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВА НА ПОЗОВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Ще з давніх-давен судовий захист є однією з найважливіших гарантій захисту прав фізичних та юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність. Проте процес судового захисту, попри наявність порушень прав та законних інтересів, не розпочинається сам по собі – принцип диспозитивності вимагає звернення зацікавлених осіб із позовною заявою. Однак, моменту її подання має передувати детальний аналіз наявності права на позов.

Цьому нескладному, як може здатися на перший погляд, питанню присвячено праці багатьох науковців, між тим воно не втрачає своєї проблемності та актуальності, що пов'язується з ускладненням господарського

регулювання та розширенням юрисдикції господарських судів. Серед відомих українських правознавців, які займалися дослідженнями цієї сфери, можна виділити роботи Петренко Н.О., Васьковського Є.В., Братель О.Г., Сухоноса В.В., Лук'янець Д.М., Іванюти Н.В., Антонюк В.О. та інших.

Наразі законодавчого визначення поняття «права на позов» немає. Чинний ГПК України передбачає лише право на звернення до суду. Відповідно до ч. 2 ст. 4 ГПК України юридичні особи та фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду [1, ст. 4]. Зауважимо, що до господарського суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, мають право звертатися також особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (наприклад, органи прокуратури). При цьому законодавство чітко визначає випадки/підстави такого звернення, аби застерегти від негативної практики подання позовів в інтересах інших осіб як з боку уповноважених органів, так і юридичних осіб. Так, непоодинокими були випадки, коли юридичні особи, зловживаючи своїми правами, подавали позовну заяву одночасно не лише у власних інтересах, а й в інтересах інших юридичних осіб. КГС ВС у своїй постанові від 8 вересня 2020 року по справі № 910/17599/19 обґрунтував позицію несумісності таких вимог, де наголошує на тому, що мета господарського судочинства може реалізуватися тільки через право на позов до суду у захисті власних інтересів, або – в інтересах інших осіб, однак якщо воно закріплене в законодавстві [2].

У науці сформульовано безліч підходів щодо визначення поняття права на позов. Так, право на позов розглядається як: правона порушення та підтримання судового розгляду в господарському суді, право на господарське правосуддя, право на вирішення конкретного господарського спору та інші. Враховуючи те, що позов як єдине поняття розглядається з двох сторін: як матеріально-правова та процесуально-правова складова, то доречним буде також розглядати і право на позов з двох сторін [3, с. 75].

З матеріально-правової точки зору право на позов варто розглядати як матеріально-правову вимогу, тобто наявність порушеного права, а в процесуальному сенсі – як право порушити та підтримувати судовий розгляд господарської справи. ВС у постанові від 27 липня 2023 року у справі № 910/12713/22 підкреслив, що правовідносини між господарським судом та позивачем націлені на одну мету – ухвалити справедливе, законне та обґрунтоване рішення. У випадку, якщо сторона звертається до суду не з цією метою, а задля інших цілей, то вона виходить за межі дійсного змісту свого права на позов і зловживає ним [4].

Виходячи з вищезазначеного, можна прийти до логічного висновку, що право на позов в господарському процесі складається з двох частин: права на

пред'явлення позову та права на його задоволення. Право на задоволення позову тісно пов'язане з матеріально-правовим аспектом, тоді як право на пред'явлення позову об'єднане з процесуальною складовою права на позов. Як правило, вони виступають в єдності, однак це не виключає самостійного характеру кожної із частин. Так, наприклад, особа може мати право на задоволення позову, внаслідок порушення її прав, однак, якщо ця особа припустилася помилок під час подачі позовної заяви до суду, то вона не може мати права на пред'явлення позову. І навпаки, навіть якщо особа має право на пред'явлення позову, проте суд може встановити неналежність цій особі матеріальних вимог до відповідача, що має наслідком відсутності права на задоволення позову[5, с. 130].

Право на позов у господарському процесі також має свої передумови, які пов'язані з процесуальною складовою. Як правило, вони поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні, своєю чергою, ще поділяються на позитивні та негативні[6, с. 206].

До позитивних об'єктивних передумов вчені відносять: підвідомчість та підсудність справи господарському суду та наявність попередньої узгодженості з боржником, дотримання належної форми позовної заяви; а до негативних передумов – виключення справи з юрисдикції господарському суду та вже наявність судового рішення саме по цій справі, з тих самих підстав та між тими самими суб'єктами.

До суб'єктивних передумов відносять: наявність господарської процесуальної дієздатності та правоздатності особи; наявність права на звернення до господарського суду, яке регулюється ст. 4 ГПК України; а також відсутність між сторонами домовленостей щодо розгляду справи третейським судом або наявності арбітражного застереження.

Отже, з теоретико-правових позицій право на позов у господарському процесі розглядається як багатогранне поняття з матеріально-правовою та процесуальною сторонами, які перебувають у взаємозв'язку. Також поданню

позовної заяви передуює дотримання відповідних умов, з наявністю яких пов'язується можливість розгляду справи судом.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n1592>
2. Постанова ВС у складі колегії суддів КГСвід 8 вересня 2020 року у справі № 910/17599/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91436803>
3. Петренко Н. О. Позов та позовна заява в господарському судочинстві. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство. Т. 23, вип. 2. Одеса, 2018. С. 72-77.
4. Постанова ВС у складі колегії суддів КГСвід 27 липня 2023 року у справі № 910/12713/22. URL:https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_27_07_2023_roku_u_spravi_910_12713_22/
5. Світличний О. П. Господарський процес: підручник. К.: НУБіП України., 2016. 337 с.
6. Мелех Л. В. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.

Ключові слова: право на позов, передумови права на позов, позовна заява, судовий захист, юрисдикція господарського суду.

Key words: the right to sue, prerequisites for the right to sue, statement of claim, legal protection, jurisdiction of the commercial court.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Будурова Г. М.

Горбенко Марія Олександрівна, Кушнірова Антоніна Сергіївна
студентки 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА РІЗНОВИДІВ АНТИКОНКУРЕНТНИХ УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ

З метою всебічного, детального та чіткого дослідження сутності проявів антиконкурентних узгоджених дій, для початку необхідно визначити, що саме законодавець вкладає в поняття «антиконкурентні узгоджені дії». Зазначене поняття міститься в Законі України «Про захист економічної конкуренції» (надалі – Закон) та за ст. 6 цього Закону у частині 1 закріплює, що «антиконкурентними узгодженими діями є узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції»[1].

Логічним здавалось би, що для з'ясування обраного поняття, першочергово варто звернутися до Господарського кодексу України (далі – ГК України), який має вищу юридичну силу, в порівнянні з Законом, але ГК України, з даного питання містить статтю 30, в якій закріплюється поняття «неправомірні

угоди між суб'єктами господарювання». І це поняття встановлене для спрямування на «встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок; розподіл ринків за територіальним принципом, обсягом реалізації чи закупівлі товарів, їх асортиментом або за колом споживачів чи за іншими ознаками - з метою їх монополізації; усунення з ринку або обмеження доступу до нього продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання» [2]. Тому можемо говорити про те, що ГК України регулює більш вузьке коло антиконкурентних узгоджених дій.

Здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій, сприяння розвитку добросовісної конкуренції – усі ці та інші завдання виконує Антимонопольний комітет України [3].

Загалом узгоджені дії не є порушенням. Такі дії спрямовані на «укладення суб'єктами господарювання угод в будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень в будь-якій формі, а також будь-яка інша узгоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. створення суб'єкта господарювання, якщо результатом створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, або між ними і новоствореним суб'єктом господарювання» [4].

Проте, якщо суб'єкти господарювання здійснюють узгоджені дії, метою яких є отримання надприбутків шляхом усунення конкуренції на ринку. Аби унеможливити подібні прагнення суб'єктів господарювання, і не допустити усунення чи обмеження конкуренції, законодавець закріпив види антиконкурентних узгоджених дій, які є забороненими [5, с. 28].

Враховуючи все вище наведене, вважаємо доцільним розглянути деякі види антиконкурентних узгоджених дій з переліку статті 6 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» та їх прояви. Першим видом, закріпленим п. 1 ч. 2 ст. 6 Законом є «встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів» [1]. Такі дії будуть проявлятися тим, що суб'єкти господарювання діють з метою штучного завищення цін, зниження конкуренції на ринку та отримання необґрунтованого прибутку учасниками угоди. Внаслідок чого відбувається збільшення вартості на товарів, зниження вибору та їх якості, обмеження інновацій та розвитку нових продуктів для споживачів. Також такі дії несуть негативні наслідки і для економіки, наприклад, зниження

конкурентоспроможності, затримка економічного зростання, зменшення надходжень до державного бюджету.

Наступним видом таких дій, закріплений у п. 2 ч. 2 ст. 6 Закону, виступає «обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними» [1], який може знайти своє вираження у таких формах: **узгодження обсягів** виробництва між конкурентами, що також призводить до зменшення конкуренції; встановлення торгових бар'єрів, що ускладнює або робить неможливим експорт або імпорт товарів; **розподіл ринків** між конкурентами, коли кожен з них отримує контроль над певною територією або групою споживачів тощо.

«Розподіл ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками» (п. 3 ч. 2 ст. 6 Закону) [1] є ще одним видом антиконкурентних узгоджених дій, який має прояв тоді, коли суб'єкти господарювання домовляються про поділ між собою ринку або джерел постачання за певними ознаками. Для прикладу таких дій можна навести таку ознаку, як розподіл за колом покупців, у такому випадку компанії домовляються, що кожна з них буде продавати свою продукцію лише певному колу клієнтів, щоб обмежити доступ інших до товарів.

Також одним з проявів антиконкурентних узгоджених дій чинне законодавство закріплює у п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону «спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів» [1]. Таке правопорушення суб'єкти господарювання вчиняють з певною метою, а саме усунення змагання під час торгах, аукціонів, конкурсів, тендерів. Такі дії матимуть місце для настання певних наслідків – держава зможе зазнати певних збитків через недотримання прибутку з продажу, або через укладання не вигідних угод за результатами проведення публічних закупівель [6, с. 81].

Якщо проаналізувати щорічний звіт АМКУ за 2023 рік то 97 % правопорушень було зафіксовано саме у прояві таких антимонопольних узгоджених дій. Наприклад, АМКУ визнав, що чотири компанії (відповідачі) вчинили антиконкурентні узгоджені дії, що стосуються спотворення результатів 19 торгів на закупівлю ремонту доріг, у яких зазначені суб'єкти господарювання поперемінно брали участь, та встановив низку фактів про скоорденовану поведінку товариств під час підготовки й участі в торгах, комунікацію між ними та обмін інформацією [6, с. 83].

Варто зауважити, що законодавець закріплює у п. 5 ч. 2 ст. 6 Закону такий вид антиконкурентних узгоджених дій, як «усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців» [1], проте щодо вичерпного переліку таких дій, які б характеризували таке порушення, то він є відсутнім. Але сьогодні можна помітити, як такі правопорушення можуть проявлятися. Наприклад, порушення, «виявлене АМКУ в 2012 році, коли суб'єкти господарювання, що надавали

послуги організації та експлуатації місць для платного нічного паркування транспортних засобів уклали між собою договори про надання в експлуатацію фіксованих місць для нічного паркування. Таким чином, своєюзмовою суб'єкти господарюванняфактичнопозбавилиможливості будь-яких інших підприємцівнадаватиподібніпослуги у даному районі.Ціковою формою обмеження доступу на ринок є груповий бойкот – змоваміждеякими конкурентами про припиненнязакупівель або продажів з метою витіснення з ринку інших конкурентів»[5, с. 30].

Таким чином, прояви антиконкурентних узгоджених дій – негативнеявищеі правопорушень, пов'язаних із ними є досить велика кількість. Проте АМКУ у своїй діяльності щодо розгляду та вирішення справ дає позитивну статистику щодо викриття таких порушень. Викриття порушень щодо антиконкурентних узгоджених дій сприяє розвитку на ринку саме добросовісної конкуренції та суб'єкти господарювання повинні утримуватися від узгоджених дій, які можуть мати антиконкурентний ефект.

Викриття та боротьба з антиконкурентними узгодженими діями є складовою державної конкурентної політики, яка повинна забезпечувати сприятливі умови для функціонування ринку, та не буде спричиняти обмеження інтересів інших суб'єктів господарювання або прав споживачів.

Список використаних джерел

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001р. № 2210-III: станом на 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-VI. станом на 08.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>(дата звернення: 25.03.2024).
3. Антимонопольний комітет України: *Офіційний портал АМКУ* URL: <https://amcu.gov.ua>(дата звернення: 25.03.2024).
4. Валітов С.С. Конкурентне право України:навч. посібник: К.: Юрінком Інтер, 2006. 432 с. URL: http://megalib.com.ua/book/100_Konkyrentne_pravo_Ykraini.html(дата звернення: 25.03.2024).
5. Глущенко, Г. С. Практичні аспекти антиконкурентних узгоджених дій. *Закарпатські правові читання* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів (25-27 квітня 2014 року, м. Ужгород) /

за заг. ред. В.І.Смоланки; відп. за вип. Я.В. Лазур, І.М. Полюжин. Ужгород, 2014. Т.2. С.28-32.

6. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2023 рік: *Офіційний портал АМКУ* URL: <https://amcu.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2024).

Ключові слова: конкуренція, антиконкурентні узгоджені дії, неправомірні угоди, суб'єкти господарювання, Антимонопольний комітет України.

Keywords: competition, anti-competitive concerted actions, illegal agreements, business entities, Antimonopoly Committee of Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Добровольська В.В.

Гребенюк Марія Іванівна

*студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Згідно зі статтею 137 ГПК України, у господарському процесі забезпечення позову може здійснюватися різними способами, такими як арешт майна, заборона вчинення певних дій, призупинення стягнення за виконавчим документом, та інші заходи, передбачені законами або міжнародними договорами. Цей перелік не є вичерпним і може варіюватися залежно від конкретної ситуації у господарській сфері.

Найпоширенішими заходами забезпечення позову в господарських судах є арешт та заборона вчиняти певні дії, такі як реєстраційні. Однак варто підкреслити, що у господарському та адміністративному процесах підстави для застосування таких заходів є дуже оціночними, що часто призводить до не ефективності цього процесуального механізму [1, с.34].

Наприклад, у конкретній ситуації був накладений арешт на майно в рамках кримінального провадження, проте ця ухвала була оскаржена в апеляційному порядку. Тим часом, справа щодо цього майна розглядалася у господарському суді. Коли позивач звернувся до господарського суду з клопотанням про забезпечення позову, йому було відмовлено з тієї причини, що на майно вже був накладений арешт. Проте жоден процесуальний кодекс не передбачав таку підставу для відмови у забезпеченні позову, і не було відповідних правових позицій Верховного суду [3].

У результаті, арешт, накладений слідчим суддею, був скасований у зв'язку з процесуальними порушеннями, і позивач втратив майно, що було предметом позову у господарському процесі. Це призвело до того, що він відмовився від позову. Таким чином, можна зробити висновок про не ефективність механізму

забезпечення позову та про недбалість суддів, які не дотримувалися принципів обґрунтованості вироків, а натомість відмовили за технічними міркуваннями.

Згідно з положеннями статті 141 ГПК України, суд може вимагати від особи, що подала заяву про забезпечення позову, забезпечити відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть виникнути внаслідок такого забезпечення (зустріч незабезпечення). Зазвичай це здійснюється через внесення коштів на депозитний рахунок суду у визначеному судом розмірі. Однак, якщо позивач з вагомих причин не може внести відповідну суму, зустріч незабезпечення може бути також здійснене шляхом [2]:

Надання банківської гарантії, поруки або іншого фінансового застави на визначену судом суму, за умови затвердження судом особи, щодо якої суд не має сумнівів у її фінансовій стабільності;

Здійснення інших конкретних заходів, визначених судом, для усунення потенційних збитків та ризиків, що можуть виникнути для відповідача внаслідок забезпечення позову.

Розмір зустрічного забезпечення встановлюється судом з урахуванням обставин конкретної справи. Заходи зустрічного забезпечення мають бути відповідні заходам забезпечення позову, призначеним судом, та розміру можливих збитків, які може понести відповідач у зв'язку з таким забезпеченням.

Питання застосування зустрічного забезпечення вирішує суд в ухвалі про забезпечення позову або в ухвалі про зустріч незабезпечення позову. Якщо клопотання про зустріч незабезпечення подана не після застосування судом заходів забезпечення позову, питання зустрічного забезпечення вирішується судом протягом десяти днів після подання такого клопотання. Копія ухвали про зустріч незабезпечення направляється учасникам справи не пізніше наступного дня після її постановлення.

Аналіз ухвал про зустріч незабезпечення, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, підтвердив, що виявити потребу у зустрічному забезпеченні є ще більш складним завданням, ніж довести необхідність забезпечення позову. Приблизно дві треті ухвал, ухвалених у 2023 році щодо зустрічного забезпечення, містять відмову в його застосуванні. Фактично, головна проблема полягає у важкості доведення розміру можливих збитків, які може зазнати відповідач у зв'язку з забезпеченням позову.

Отже, якщо складно встановити обставини, які можуть відбутися у майбутньому для забезпечення позову, то для зустрічного забезпечення також

потрібно довести конкретний розмір можливих збитків, що також можуть виникнути у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Господарський процес: навч. Посіб. В. А. Кройтор, О. В. Синегубов, О. Г. Бортнік та ін.; за заг. Ред. Проф. В. А. Кройтора; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. Харків. 2020. 328 с.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 08.03.2024 р. № 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Забезпечення заходів в господарському процесі. 2018. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://jur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/zabezpechennya-zahodiv-v-gospodarskomprocesi.html&ved=2ahUKEwi399bH_JuFAxV1KxAlHR6fDq4QFnoECA4QAQ&usg=AOvVaw2w_KtkMmDAGeBEr-etlKKM
3. «Судді ВС обговорили актуальні питання господарського судочинства». 2021 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/navch_suddiv_praciv_aparativ_2021/1224460/

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Долженко Юлія Вікторівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання визначення поняття ліцензування господарської діяльності активно обговорюється як у науковій літературі так і визначено на законодавчому рівні. Господарський кодекс України (далі – ГК України) [1] та Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»[2] визначають ліцензування як один із засобів державного регулювання ведення видів економічної діяльності, що підлягають ліцензуванню. Цей інструмент призначений для забезпечення виконання однієї державної політики щодо ліцензування, захисту економічних та соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Вищевикладене дає підстави розглядати ліцензування економічної діяльності як засіб державного регулювання.

ГК України встановлює, що правова основа ліцензування господарської діяльності визначається виходячи з конституційного права кожного провадити підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а також принципи управління, одним з яких є обмеження державного регулювання економічних процесів згідно з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості

економіки, сумлінної конкуренції у сфері підприємництва, охорони навколишнього середовища населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства та держави.

Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», ліцензування є засобом державного регулювання ведення видів економічної діяльності, спрямованим на забезпечення безпеки та захисту економічних та соціальних інтересів держави, суспільства, права та законні інтереси, життя та здоров'я людини, екологічна безпека та охорона навколишнього середовища [2].

Значна кількість видів економічної діяльності, передбачених Законом України, підлягають ліцензуванню з урахуванням особливостей, що передбачають специфічні особливості, що не сприяють спрощенню їх регулювання державою, оскільки є велика кількість винятків із правил, встановлених зазначеним Законом. Так, процедура видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на ліцензування банківської діяльності здійснюється із застосуванням Закону України «Про банки та банківську діяльність»; діяльність з виробництва та реалізації спирту етилового, коньячного та фруктових спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів визначається Законом України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального" та інші.

Варто зазначити, що правова основа та, власне, вся державна політика в галузі ліцензування базується на певних принципах, серед яких, зокрема: принцип єдиної державної системи ліцензування, що реалізується за допомогою визначення Кабінетом Міністрів України ліцензуючих органів та видів економічної діяльності, на які відповідний ліцензуючий орган видає ліцензію. Важливе місце посідає також принцип пріоритетного захисту прав, законних інтересів, життя та здоров'я людини, довкілля, охорони, обмеженість ресурсів держави та забезпечення безпеки держави, що передбачає, зокрема, що ліцензування виду економічної діяльності поширюється лише на такий вид, провадження за яким несе загрозу порушення прав, законних інтересів громадян, життя та здоров'я людей, природного середовища та безпеки держави тільки у випадку, якщо інші засоби державного регулювання виявилися недостатніми.[3,с.128].

Указом Президента України №64/2022 на території України було запроваджено воєнний стан [4], згідно із яким у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії його правового режиму, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Серед них знаходиться

право кожної особи на здійснення підприємницької діяльності, якщо це дозволено законом.(ст. 42 Конституції України).

Одним із аспектів господарської діяльності, який піддався певним змінам в умовах воєнного стану, є ліцензування окремих видів господарської діяльності. Якщо до початку воєнного стану правове регулювання господарської діяльності відбувалося на підставі Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» то станом на зараз воно здійснюється з врахуванням особливостей, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [5]. Фахівці аналізують положення зазначеного підзаконного акту з приводу застосування його положень до окремих сфер господарювання, так, на думку К. Сілкина «необхідність отримувати ліцензію як дозвільний документ наразі замінили на необхідність подавати декларацію відповідним суб'єктом господарювання. Це оновлення повною мірою стосується отримання прав на здійснення діяльності у сфері капітального будівництва. Таким чином, стосовно питання ліцензування будівельної діяльності було прийнято проміжне рішення, а можливості доступу до ринку та отримання прав на здійснення будівництва новим гравцям фактично розблоковано» [6].

Воєнний стан – це період, коли держава стикається з різкими викликами та загрозами для своєї безпеки та стабільності. У таких умовах ліцензування господарської діяльності набуває особливого значення, оскільки воно може вплинути на економічну стійкість та безпеку країни. Тобто, важливо розуміти, що ліцензування господарської діяльності в умовах воєнного стану спрямоване на забезпечення контролю та регулювання ключових галузей економіки, які можуть мати стратегічне значення для обороноздатності країни або життєво важливих ресурсів для населення.

Таким чином, по-перше, ліцензування в умовах воєнного стану може бути використане для забезпечення контролю за виробництвом та розподілом стратегічних товарів і послуг, таких як зброя, медикаменти, харчові продукти та інші ресурси, необхідні для забезпечення безпеки та життєвого комфорту населення. По-друге, ліцензування може допомогти у боротьбі з чорним ринком та контрабандою в умовах воєнного стану. Шляхом встановлення обов'язкових ліцензій для виробництва та розподілу товарів, держава може зменшити нелегальні канали обігу та забезпечити, що ресурси будуть використані на потреби оборони та громадського здоров'я.

Крім того, важливою складовою ліцензування в умовах воєнного стану є здатність держави швидко реагувати на економічні виклики та надавати необхідні ліцензії для розвитку виробництва та постачання товарів і послуг, які стали критичними в умовах конфлікту. Проте важливим аспектом є те, що умови воєнного стану можуть призвести до обмежень свободи підприємництва та особистих прав громадян. Тому необхідно забезпечити, щоб будь-які

обмеження, які вводяться через систему ліцензування, були обґрунтованими, пропорційними та тимчасовими.

Ліцензування господарської діяльності в умовах воєнного стану відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стійкості та безпеки країни. Проте воно також повинно бути збалансованим з урахуванням прав підприємців та громадян. Для цього необхідно ретельно розробляти та впроваджувати систему ліцензування з урахуванням конкретних умов і потреб країни в період воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43615> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/222-19>(дата звернення: 22.03.2024).
3. Клименко Н.Г. Ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 127-135.
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>(дата звернення: 22.03.2024).
5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya->

zabezpechennyaprovadzhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voyennogo-stanu-314(дата звернення: 22.03.2024).

6. Сілкін К. Ліцензування у сфері містобудівної діяльності: нове життя. Юридична газета online. 18 липня 2022. URL:<https://jur-gazeta.com/> (дата звернення: 22.03.2024).

Ключові слова: ліцензування, державне регулювання, господарська діяльність, воєнний стан, чинне законодавство.

Keywords: licensing, state regulation, economic activity, martial law, current legislation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В.В.

Ігнатенко Анастасія Анатоліївна

студент 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Комерційне посередництво - це вид підприємницької діяльності, що полягає в наданні послуг суб'єктам господарювання в процесі їхньої господарської діяльності через посередників. Правове регулювання комерційного посередництва необхідне для забезпечення стабільних та прозорих умов ведення бізнесу, захисту прав та інтересів усіх учасників відносин.

У літературі комерційне посередництво трактують як «відносно новий вид господарських відносин, що зазвичай виникає на підставі своєрідного виду договору - агентського договору» [1, с. 423].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює комерційне посередництво, є ГК України, а саме Глава 31 «комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання». Комерційне посередництво або, як його ще називають, агентська діяльність визначається Господарським кодексом України, а саме в статті 295 зазначено, що «комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє» [2].

Щодо видів комерційного посередництва, вони класифікуються за декількома значеннями. Наприклад, залежно від правового статусу

посередника та залежно від предмета посередництва. До перших можна віднести: агентський договір, договір доручення та договір комісії.

Безпосередньо до комерційного посередництва залежно від предмета посередництва, відносимо: товарне, фрахтове та страхове.

Також варто зазначити, що О. В. Потудінська визначає комерційне посередництво як «підприємницьку діяльність у сфері надання послуг та класифікує її на такі групи, як: біржова, страхова, торгівельна, туристична та ін» [3, с. 78].

В свою чергу В. Рєзнікова, як представник хмельницької школи господарського права виділяє «два підходи до визначення поняття «посередництва»: вузьке значення, що полягає лише у наданні фактичних послуг та широке розуміння як таке, що трактується через надання послуг не тільки фактичного, а й юридичного характеру» [4, с. 77].

До істотних умов агентського договору відносять: предмет договору; права та обов'язки сторін; відповідальність сторін; порядок розрахунків; строк дії договору; підстави розірвання договору.

Права комерційного агента:

- Отримувати винагороду за свою роботу
- Відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням договору
- Зберігати комерційну таємницю принципала
- Припинити дію договору в односторонньому порядку

Обов'язки комерційного агента:

- Діяти в інтересах принципала
- Дотримуватися інструкцій принципала
- Звітувати перед принципалом про свою діяльність
- Нести відповідальність за шкоду, завдану принципалу

З приводу ознак комерційного посередництва, можна виділити думку Ю. М. Крупка, що «до ознак комерційного посередництва, що виділяє його з-поміж інших видів підприємницької діяльності, відносить такі: різновид діяльності, що здійснюється з метою отримання прибутку; отримує фактичне втілення у сфері господарської діяльності; комерційним агентом може бути лише суб'єкт господарювання (фізична особа підприємець або юридична особа, що діє від імені, в інтересах і за рахунок особи, яку він представляє); наявність спеціальних підстав виникнення агентських відносин - агентського договору або факту схвалення підприємством, якого представляє комерційний агент, угоди, укладеної в його інтересах агентом без відповідних повноважень чи з перевищенням наданих йому повноважень» [5, с. 197].

Агентський договір може бути припинений за згодою сторін, за ініціативою однієї із сторін, у зв'язку з закінченням строку дії договору, а також з інших підстав, передбачених чинним законодавством України чи договором.

Здійснення комерційного посередництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності регулюється ГК України та Законом України «Про

зовнішньоекономічну діяльність» та іншими нормативно-правовими актами.Слід зазначити, що «характерною особливістю комерційного посередництва є те, що посередником виступає суб'єкт підприємницької діяльності, який постійно та самостійно представляє юридичних та фізичних осіб у частині укладення ними договорів у сфері підприємницької діяльності» [6, с. 77].

Також можна зазначити особливості правового регулювання, а саме: необхідність отримання спеціального дозволу (ліцензії); дотримання валютного законодавства; особливості укладення та виконання зовнішньоекономічних договорів.

До міжнародно правового регулювання комерційного посередництва відносять Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (Віденська конвенція 1980 року).

Шляхи вдосконалення правового регулювання комерційного посередництва: прийняття нового закону про комерційне посередництво, уніфікація правового регулювання та покращання судової практики. Цікавим є той факт, що «окремі національні системи права посередників називають по-різному. Так, у Франції, Італії, Нідерландах вони називаються комерційними агентами. У Німеччині, Японії, Бельгії, деяких інших країнах - представниками. В англо-американському праві та Швейцарії – агентами та принципалами» [7, с.75].

Як висновок можна зазначити, що правове регулювання комерційного посередництва у сфері господарювання відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування ринкових відносин та захисті інтересів учасників бізнесу. Нормативно-правова база, яка регулює діяльність комерційних посередників, забезпечує стабільність, правову впевненість та визначає взаємини між посередниками, виробниками та споживачами. Законодавство в цій сфері містить правила щодо реєстрації та ліцензування посередницької діяльності, встановлює вимоги до договорів між сторонами, а також визначає відповідальність за порушення законодавства. Тобто, правове регулювання

комерційного посередництва відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості, рівноправ'я та ефективності функціонування ринку.

Список використаних джерел

1. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій, О. М. Вінник. К.: Аміка, 2004. - 624 с.
2. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №18. Ст.144.
3. Потудінська О. В. Правова природа комерційного посередництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-1. Том 2. С. 77-79.
4. Рєзнікова В. Посередництво в економіці та господарському праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 74-77.
5. Крупка Ю. М. Господарське право України: *Навч. посіб. для дистанційного навчання*, За наук. ред. Н. Р. Малишевої. К.: Університет «Україна», 2007. 342 с.
6. Назаренко В. Представництво: поняття, сутність та види (історично-правовий і порівняльний аспекти). *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 2. С. 75-79.
7. Назаренко В. Історичні аспекти уніфікації права міжнародних комерційних контрактів. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 74-77.

Ключові слова: комерційне посередництво; агентський договір; господарювання; підприємницька діяльність.

Key words: commercial mediation; agency contract; management; entrepreneurial activity.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В. В.

Касаткін Володимир Володимирович

студент 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, в нашій державі почав діяти правовий режим воєнного стану, згідно з яким були введені в дію певні заходи такого правового режиму, визначені особливості здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування своїх повноважень в умовах воєнного стану, особливості дії нормативно-правових актів під час дії зазначеного правового режиму та багато чого іншого[1].

Наприклад, дещо зазнала змін організація трудових відносин, які додатково до Кодексу законів про працю та інших профільних законів почали регулюватись ще Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2]. Чи зазнала змін сфера господарської діяльності, в тому числі і її ліцензування, після впровадження в Україні правового режиму воєнного стану? Звісно, що так. Тому, надалі, мені хотілося б розкрити певні особливості ліцензування господарської діяльності в умовах воєнного стану.

Почати можна з того, що під час воєнного стану ліцензія на здійснення господарської діяльності не потрібна для централізованого водопостачання та водовідведення, а також для виробництва, транспортування та постачання теплової енергії (крім діяльності, ліцензування якої здійснює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг)[3]. Для початку роботи суб'єктам господарської діяльності в цих сферах достатньо лише подати декларацію про провадження господарської діяльності електронно через Портал Дія (для фізичних осіб-підприємців), або у паперовому вигляді через центр надання адміністративних послуг. Додам, що декларація може бути подана незалежно від місця реєстрації, проживання, провадження діяльності або знаходження об'єкта. Проте, після припинення воєнного стану, протягом 3 місяців, такі суб'єкти зобов'язані звернутись до відповідних органів ліцензування та отримати ліцензію на здійснення господарської діяльності в установленому законом порядку.

У зв'язку з воєнним станом в Україні Кабінет Міністрів також вніс зміни до правил отримання ліцензій на перевезення пасажирів, вантажів та небезпечних речовин [4]. Зміни стосуються внутрішніх та міжнародних перевезень пасажирів автобусами, внутрішніх та міжнародних перевезень небезпечних вантажів та відходів, а також міжнародних перевезень вантажів (крім небезпечних) для потреби захисту держави. Такі ліцензії видаються на період дії воєнного стану та ще на 90 календарних днів після його завершення. Заява на отримання ліцензії подається в електронній формі через систему Укртрансбезпеки. В ній не потрібно вносити відомості про матеріально-технічну базу, договори з суб'єктами господарювання та про кваліфікацію персоналу. Також, для міжнародних перевезень не потрібен 3-річний досвід роботи. Ліцензії оформлюються в електронному вигляді. Щодо їх анулювання, то цей процес буде здійснюватись протягом 60 календарних днів після закінчення 90 днів після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Змін зазнали також правила отримання ліцензії на роботу з наркотичними речовинами під час воєнного стану[5]. Відтепер, заяву на отримання ліцензії можна подати електронно. Деякі документи, які раніше були обов'язковими (наприклад, довідка про відсутність психічних розладів у працівників, дозвіл Національної поліції на використання приміщень, довідка про відсутність судимості в працівників та інше), не потрібні під час воєнного стану. Їх потрібно

буде додати протягом 30 днів після закінчення воєнного стану. Якщо документи не будуть подані, ліцензію можуть анулювати. Важливо наголосити, що ці зміни стосуються лише ліцензування роботи з наркотичними речовинами, правила обігу наркотичних речовин не змінилися.

Отже, підсумовуючи усе вищенаведене, можна зробити висновок, що сфера господарських відносин, в тому числі і її ліцензування, не оминули зміни, що були зумовлені введенням в Україні правового режиму воєнного стану. Для деяких видів господарської діяльності було скасовано на період дії воєнного стану подачу деяких документів, що були раніше обов'язковими, коли для інших видів господарської діяльності для початку роботи достатньо лише подати декларацію про провадження господарської діяльності, без отримання ліцензії. Усе це полегшує роботу економіки України під час війни за свою свободу.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII// ВВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX// ВВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. №314. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF>
4. Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. №368. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2022-%D0%BF>
5. Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 р. №452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2022-%D0%BF>
6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення: Постанова Національної комісії, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22 березня 2017 р. №307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0307874-17>

7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері теплопостачання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22 березня 2017 р. №308. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-17>

8. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. №1001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2015-%D0%BF>

9. Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. №282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282-2016-%D0%BF#n11>

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Квасніцька О. О.

Кірпи́ченко Ві́та Віта́ліївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Для будь-яких суб'єктів господарювання важливим є легалізаційні умови здійснення їх діяльності та набуття статусу. Так, відповідно до Господарського кодексу України, економічна діяльність може бути комерційною, некомерційною та тією, що забезпечує діяльність негосподарських суб'єктів. Діяльність комерційних компаній спрямовано отримання доходу, некомерційних - на реалізацію соціальних, культурних, освітніх та інших цілей, крім отримання та розподілу прибутку між учасниками. Але варто зауважити, що проблематика легалізації доходів, які особи отримують злочинним шляхом, зокрема шахрайськими діями, на сьогоднішній день перетворилось на досить

прибутковий вид підприємництва. Зазначені різновиди господарської діяльності перш за все, потребують процедури набуття статусу суб'єкта господарювання.

Вчений О. П. Подцерковний зазначає, що легалізація господарської діяльності означає надання суб'єкту господарювання необхідних правових документів, що дозволяють йому законно провадити економічну діяльність, а легітимація – це підтвердження суб'єктом господарювання законності господарської діяльності за результатами перевірки його правових документів та самої діяльності на відповідність вимогам закону [1, с. 212].

Суб'єкти підприємництва можуть провадити діяльність на законних підставах лише за умови дотримання вимог законодавства та проходження процедур реєстрації. Для всіх фізичних та юридичних осіб встановлено як загальне правило, що провадження діяльності, що містить підприємницькі ознаки, можливе лише за умови обов'язкової легалізації такої діяльності та особи, яка її здійснює. Інакше провадження підприємницької діяльності спочатку без державної реєстрації, а потім без подальшої легалізації у випадках, передбачених законом, переслідується в адміністративному, а в ряді випадків – кримінальному порядку.

Легалізація здійснюється за таких умов, як:

а) державна реєстрація – здійснюється суб'єктами, торгівельна діяльність яких має ознаки підприємницької чи економічної діяльності відповідно до ст. 42 та ст. 58 Господарського кодексу України (далі - ГК України) [2], де у ст. 58 зазначено заснування державної реєстрації суб'єкта економічної діяльності, за якого згідно зі ст. 3 того ж Кодексу - діяльність суб'єктів підприємництва у сфері суспільного виробництва, спрямована на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг цінного характеру, які мають цінове визначення; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. [3];

б) ліцензування – суб'єкти торгівлі провадять діяльність, передбачену ст. 9 Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності" від. 02.03.2015 [4] та інших спеціальних нормативних актів;

в) сертифікація - відповідно до нормативних актів, що регулюють цю сферу легалізації тощо. На жаль, виникає проблема в тому, що не всі суб'єкти підприємницької (тобто торгової) діяльності виявляють бажання оформлювати свій прибуток законним способом, тому що їм краще ці гроші відмивати.

Однак якщо суб'єкт не зареєстрований, то це незаконна діяльність, за якою настає адміністративна (наприклад, стаття 160 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУПАП) [5] та кримінальна відповідальність. Щодо порядку для реєстрації суб'єктів підприємницької (торгової) діяльності, то, як правило, торговельну діяльність здійснюють

торговці, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності в порядку, встановленому чинним законодавством.

При цьому держава при реєстрації має такі цілі: внесення підприємця до Реєстру суб'єктів господарювання та отримання інформації про підприємця та можливість встановлення над ним певного контролю, вироблення підприємницької стратегії (політики того чи іншого виду підприємницької діяльності (комерційна діяльність) та ін.). інші

Вчені та практики констатують, що легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, сьогодні перетворилася на найприбутковіший вид незаконного підприємництва у світі. Для надання допомоги у відмиванні грошей залучаються висококваліфіковані фінансові консультанти та аналітики, юристи, аудитори тощо. Тому поряд з цим виникає ще одна проблема, що освідчені та обізнані у цій сфері особи працюють поза законом.

У законодавстві України немає визначення "фіктивного підприємства". Тому юристи та контролюючі органи часто використовують термін «фіктивна діяльність компанії». Тобто акцент робиться не на характеристики «фіктивного підприємства», а на мету, заради якої воно було створено. Взагалі «суб'єкти господарювання з ознаками фіктивності за цільовим призначенням у розроблюваних злочинних схемах можна поділити на: – головні – це такі, які відіграють головну роль щодо заволодіння товаро-матеріальними цінностями або грошовими коштами. На такі фіктивні фірми покладається основне завдання з отримання незаконного прибутку. – допоміжні або «буферні», які виконують функції прикриття злочинної діяльності й протидії правоохоронним органам у виявленні фактів учинення господарських злочинів» [6, с. 5–8].

В Україні з метою легалізації злочинних коштів можуть створюватись окремі компанії, які проходять повну державну реєстрацію. Разом з тим, під час перевірки з боку державних органів з'ясовується, що вони мають ознаки фіктивності. Зазвичай, фіктивні компанії створюються шляхом придбання існуючої компанії чи створення нової (незаконними методами). Час роботи таких компаній дуже різноманітний: від кількох днів до кількох років. У ряді випадків вони уникають постановки на податковий облік (але при цьому можуть якийсь час здійснювати економічну діяльність, мати печатку та рахунок у банку). Або, навпаки, інші фірми можуть довго звітувати перед податковими органами. Такі розбіжності пояснюються цілями створення «фейків».

Тому можна зробити висновок, що проблема існування фіктивного підприємництва вимагає якнайшвидшого вирішення, оскільки через наявність прогалин у законодавчій базі відбувається зростання кількості злочинів, які скоюють фіктивні підприємства та їх приховування у сфері оподаткування і поширюється таке негативне явище, як відмивання коштів.

Громадська небезпека фіктивного підприємництва полягає у заподіянні майнових збитків юридичним та фізичним особам та державі, що проявляється у посиленні недобросовісної конкуренції, незаконному конвертуванні

безготівкових коштів у готівку, у сприянні легалізації (відмиванню) коштів, отримані злочинним шляхом, приховування фактів зайняття забороненою діяльністю, створення передумов для ухилення від сплати податків та для досягнення інших незаконних цілей.

Список використаних джерел

1. Господарське право: підручник / О. П. Підцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Підцерковного. Х.: Одиссей, 2010. 610 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263.
4. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від. 02.03.2015 № 222-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/222-19> (дата звернення: 17.03.2024).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення 7 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
6. Некрасов В. А. Фіктивне підприємництво в системі створення злочинних технологій, що забезпечують можливість учинення злочинів у сфері господарської діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 26–31

Ключові слова: легалізація, фіктивне підприємництво, господарська діяльність, державна реєстрація, чинне законодавство.

Key words: legalization, fictitious business, economic activity, state registration, current legislation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В.В.

Корман Олександра Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВРЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

У період розвитку та удосконалення господарського процесуального законодавства важливого значення набувають питання належного забезпечення здійснення медіації при врегулюванні господарських спорів. Адже на сьогодні суспільство потребує легально діючих та прогресивних методів вирішення господарських спорів, які б не затягували у часі їх врегулювання та не призводили до значних фінансових витрат. Одним із засобів вирішення цієї проблеми є інститут медіації, який відрізняється від інших альтернативних

методів вирішення конфліктів тим, що спрямований на збереження партнерських відносин між сторонами та подальше співробітництво між ними.

Дану тему у господарсько-процесуальній науці досліджували такі вітчизняні вчені, як: О. В. Белінська, В. Б. Бучко, А. П. Гаврилішин, В. П. Козирева, В. В. Медведська, Ю. В. Розман, Л.Д. Романадзе та інші.

Як відомо, існуючі підходи до вирішення правових конфліктів можна умовно поділити на дві категорії. Перша - це традиційні методи, які передбачають розв'язання суперечок на основі законодавчих норм у судових установах. Друга - це нетрадиційні, або "альтернативні" методи, що полягають у вирішенні конфліктів з орієнтацією на інтереси обох сторін за допомогою пошуку компромісних рішень за участі незалежної третьої сторони.

Традиційним способом вирішення правових спорів є судові процедури. Для значної кількості суб'єктів господарювання судовий розгляд залишається у пріоритеті, адже спирається на авторитет та кваліфікацію судді при прийнятті рішення та залишає стороні право на його оскарження у разі незадоволення результатом. Однак, проблеми стабільного розвитку державної судової системи, недосконалість процесуального законодавства та низька довіра громадськості до судової системи призвели до великих сумнівів щодо швидкості та об'єктивності вирішення суперечок у суді. Перевантаженість судів, тривалість судового розгляду та складнощі у виконанні судових рішень свідчать про обмеженість такого підходу[1, с. 6]. Більше того, судове вирішення конфлікту призводить до змагання та протистояння сторін, що загострює відносини та унеможливорює дійсне вирішення спору.

Зі свого боку, альтернативні методи вирішення господарських спорів передбачають застосування таких підходів, які найкраще відповідають конкретній ситуації, враховують інтереси та потреби усіх сторін, сприяють подоланню конфлікту та збереженню можливості подальшого спілкування та співпраці. Розв'язання спорів мирними методами не лише не шкодить суспільним відносинам, а й сприяє прогресу. Альтернативні способи вирішення конфліктів ґрунтуються на договірній основі, вони застосовуються за власним бажанням сторін, оскільки їх використання є правом, а не обов'язком. Вони мають загальну мету: мирне врегулювання суперечок, досягнення компромісу та збереження дружніх або партнерських відносин між учасниками конфлікту [2, с. 13].

З урахуванням наявних теоретичних знань та практичного досвіду, що накопичений на сучасний час, українські вчені виділяють три основні альтернативні методи вирішення конфліктів: переговори, медіація та третейський суд (міжнародний комерційний арбітраж).

Варто наголосити, що термін медіація використовується у чинному українському законодавстві. Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються

запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів[3]. Цей інститут існує вже кілька сотень років і використовується в багатьох державах світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, Франція тощо).

Під медіацією в господарському процесі розуміють альтернативний метод вирішення господарських суперечок, який включає в себе організовану процедуру, в ході якої сторонам допомагає незалежний, нейтральний та кваліфікований медіатор. Він сприяє самостійному та добровільному досягненню сторонами згоди щодо вирішення конфлікту, що враховує інтереси кожної з них.

Для застосування процедури медіації в господарському процесі потрібно виконання таких умов: 1) наявність конкретного спору; 2) готовність сторін вирішувати його шляхом медіації на основі власної волі. Враховуючи це, можна виділити основні особливості медіації при врегулюванні господарських спорів. По-перше, це добровільний та конфіденційний процес, що передбачає структуровану процедуру вирішення господарського конфлікту. По-друге, незалежний професійний посередник (медіатор) організує переговори для досягнення згоди між сторонами. І не менш важливим є те, що рішення, яке приймається в результаті медіації, приймають сторони спору самостійно.

Ще однією особливістю можна виділити те, що хоча медіація зазвичай і відбувається поза рамками судового процесу, але згідно з положеннями статей 182, 227, 229 Господарського процесуального кодексу України, у випадку розгляду справи за правилами загального позовного провадження, суд уточнює, чи бажають сторони вирішити спір позасудовим шляхом через медіацію. У випадку, якщо обидві сторони подають клопотання про зупинення судового процесу у зв'язку з проведенням медіації, суд повинен припинити розгляд справи. Згідно з пунктом 3-1 частини 1 статті 227 цього Кодексу, провадження зупиняється на період проведення медіації, проте не більше, ніж на дев'яносто днів з дня ухвалення судом рішення про зупинення справи[4]. Забезпечення права на зупинення судового розгляду для надання можливості врегулювати спір через медіацію свідчить про пріоритетність альтернативних способів врегулювання та визнання їх ролі для відновлення господарського правопорядку. Між тим, необхідно відзначити, що не усі господарські спори можуть бути передані у медіацію, що може бути пов'язано зі складністю та численними публічними вимогами для їх розв'язання (наприклад, справи про банкрутство), участю у спорах органів державної влади та місцевого самоврядування, дискреція яких щодо альтернативного врегулювання є обмеженою, тощо.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна сказати, що медіація є ефективним та економічно вигідним методом вирішення господарських конфліктів. Впровадження медіації в Україні тісно пов'язане з сучасним розвитком національних та європейських правових систем, а також цінностями

та пріоритетами цивілізованого світу. Порівняно з іншими методами вирішення господарських спорів, медіація має ряд беззаперечних переваг : вона забезпечує конфіденційність вирішення конфлікту, що дозволяє уникнути завдання шкоди діловій репутації сторін, та спрямована на збереження ділових зв'язків між сторонами шляхом пошуку оптимального для них рішення; медіація відзначається швидкістю, оскільки строки вирішення спорів за допомогою цього методу коротші, ніж у судовому порядку. Нарешті, медіація є економічно вигідною, оскільки вартість процедури значно нижча, ніж судові витрати.

Список використаних джерел

1. Денисова Р.О. Інститут медіації в Україні (національно-історичний аспект). Теорія і практика правознавства. 2018. Вип. 1(13). С. 1–9.
2. Крестовська Н., Романдзе Л., Барабаш Т. Медіація в Україні: нюанси законодавчого врегулювання. Юридичний вісник України. 2017. № 9. С. 13.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n1592>

Ключові слова: медіація, медіатор, добровільність, конфліктність, альтернативне вирішення спорів.

Key words: mediation, mediator, voluntary, conflict, alternative dispute resolution.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Будурова Г. М.

Костенко Катерина Анатоліївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підприємницька діяльність є важливим, невід'ємним елементом економіки України, який гарантується статтею 42 Конституції України. Ефективне правове регулювання підприємництва є одним із пріоритетів держави, а застосування комплексних регуляторних заходів впливає на створення сприятливих умов для розвитку бізнесу на користь суспільства та держави в цілому. Втім умови воєнного стану породжують певні правові виклики, пов'язані з гарантіями прав та свобод громадян, включаючи права підприємців. Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців є важливою складовою правового захисту їхніх інтересів у цих умовах. Нагальною проблемою є відсутність єдиного нормативного акту, який би регулював їх

діяльність. Недостатньо вирішеними є питання щодо реєстрації ФОП, ліцензування, що може призвести до складнощів і затримок у процесі створення та функціонування бізнесу, що загрожує економічній активності та розвитку країни.

До суб'єктів господарювання, згідно ч.2 ст.55 Господарського кодексу України, належать громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці[2]. Це є учасники господарських відносин, які реалізують господарську компетенцію, тобто права і обов'язки.

Австрійський та американський економіст Й. Шумпетер вважає, що «підприємець покликаний «робити не те, що роблять інші» і «робити не так, як роблять інші», тобто виробляти «дещо інше, або дещо інакше»»[5, с.18].

Фізична особа-підприємець – це зареєстрована в установленому законом порядку особа, яка здійснює систематичну, на власний ризик господарську діяльність, спрямовану на одержання прибутку. Здійснення фізичною особою підприємницької діяльності є найбільш зручним способом розвитку бізнесу. Це зумовлено тим, що для такого виду діяльності не потрібно формувати установчі документи, створювати статутний капітал чи мати окрему юридичну адресу. Також необов'язково відкривати банківський рахунок та виконувати інші адміністративні процедури [5, с.90].

Фізичні особи-підприємці класифікуються як суб'єкти малого підприємництва та мікро-підприємництва, залежно від кількості працівників та доходу за певний рік. Згідно ст. 128 ГК України: «громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця»[2].

За нормами чинного законодавства «ержавна реєстрація – це засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом»[3].

24 лютого 2022 року в Україні було введено правовий режим воєнного стану, що безпосередньо вплинуло на дію Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Його функціонування було обмежено. Для врегулювання питань щодо державної реєстрації та інших реєстраційних дій Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову №209 від 06.03.2022 року. Відповідно до вказаної постанови протягом дії воєнного стану забороняється державна реєстрація державними реєстраторами що перебувають у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації, місцезнаходження яких підпадає під тимчасово окуповані території та під зону активних бойових дій, а виконується тільки тими державними реєстраторами, які входять до переліку, який затверджений

Мін'юстом на період дії воєнного стану, тому що виключно вони мають доступ до державних реєстрів [4].

На сьогодні ФОП може пройти реєстрацію у будь-якому реєстраторі на території України, незалежно від того, де живе сам підприємець. Важливо зазначити, що принцип екстериторіальності реєстрації не торкається питань податкового обліку. Отже, особи, які перемістилися в межах країни, включаючи тимчасово окуповані території, можуть оформити реєстрацію як ФОП за спрощеною процедурою у відповідному органі, що має повноваження проводити державну реєстрацію фізичних осіб - підприємців. Однак, для цього потрібно мати довідку про взяття на облік за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи.

Для реєстрації ФОП законодавством передбачений чіткий перелік необхідних документів: «заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем; нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування – для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності; договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства фермерське господарство»[3]. Вони розглядаються протягом 24 годин після надходження.

У процесі державної реєстрації, документи можна надсилати електронною поштою чи за допомогою інших засобів зв'язку в електронному вигляді, згідно з вимогами законодавства про електронні довірчі послуги та електронний документообіг. Також допускається подача електронних копій паперових документів з кваліфікованим електронним підписом. Процедура державної реєстрації проводиться невідкладно, а підпис може бути підтверджений без нотаріального посвідчення, якщо він здійснюється в присутності державного реєстратора.

Вважається за потрібне наголосити про те, що особі може бути відмовлено у реєстрації. Це зазвичай відбувається через ряд таких причин: подання документів особою, яка не має повноважень на це; якщо є відомості про судові рішення, яке стосується заборони у проведенні реєстрації; якщо документи подані не до належного суб'єкта; існують законом встановлені обмеження на виконання підприємницьких дій; у ЄДР є запис про те, що фізична особа вже зареєстрована як ФОП; якщо документи не відповідають зазначеним законодавством вимогам.

Передбачається можливість виконати реєстраційні дії без участі реєстратора за допомогою Єдиного державного веб-порталу. Це стосується і, безпосередньо, реєстрації ФОП, внесення змін до відомостей, а також припинення підприємницької діяльності за винятком оголошення даної особи померлою, безвісти зниклою.

Відповідно до вказівок у постанові КМУ №209 від 06.03.2022 року, слід зазначити наступне: фізичні особи-підприємці мають можливість припинити

свою підприємницьку діяльність під час дії правового режиму воєнного стану, навіть знаходячись за кордоном. Це можна зробити особисто, звернувшись до державного реєстратора з паспортом і ідентифікаційним кодом, та подавши відповідну заяву за установленою формою. Також є можливість подати заяву в електронній формі через особистий кабінет підприємця на порталі "Дія", яка має бути розглянута протягом 24 годин з моменту подання. Після того, як заява подана, реєстратор робить відповідний запис у Єдиному державному реєстрі та повідомляє податкову службу про закриття ФОП. У разі, якщо ФОП має ліцензії, він особисто або через уповноважену особу може анулювати їх. Для цього необхідно мати нотаріально засвідчену довіреність від ФОП.

Вагомим вважається доповнення Закону України № 755-IV статтею 25¹ згідно із Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» № 2255-IX від 12.05.2022. За ч.4 попередньо вказаної статті «державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичною особою - підприємцем у зв'язку з її смертю або оголошенням її померлою проводиться програмним забезпеченням Єдиного державного реєстру у разі отримання у порядку інформаційної взаємодії відповідних відомостей з Державного реєстру актів цивільного стану громадян».

Що стосується сплати адміністративного збору за надання відомостей із Єдиного державного реєстру, то вона може підтверджуватись електронними копіями або ж навіть скрін-копіями відповідних платіжних документів.

Отже, на підставі вище викладеного можна зробити висновок, що фізичні особи-підприємці є вагомими суб'єктами у сфері господарювання, оскільки підприємницька діяльність сприяє залученню інвестицій та збільшенню виробництва та обороту товарів та послуг, чим є важлива для зростання економіки нашої країни. Ефективне правове регулювання діяльності підприємців є ключовим фактором у розвитку цієї сфери, а також сприяє створенню сприятливих умов для розвитку бізнесу. Нормативно-правова база постійно оптимізується та формується відповідно до викликів війни, даючи при цьому змогу ФОП отримувати прибутки попри складнощі. З'ясовано, що особа незважаючи на своє місцезнаходження, може зареєструватись як ФОП, а також припинити таку підприємницьку діяльність онлайн що є дуже зручно. Але все ж

таки доцільним було б запровадження єдиного уніфікованого акту, який би регулював діяльність виключно фізичних осіб-підприємців.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. № 18. Ст.144.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. № 31. Ст. 263.
4. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. *Офіційний вісник України*. 2022 р. № 25. Ст.1293.
5. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник. Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.

Ключові слова: державна реєстрація, фізична особа-підприємець, воєнний стан, підприємницька діяльність.

Key words: state registration, individual entrepreneur, martial law, entrepreneurial activity.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В.В.

Кула Анна Станіславівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, необхідність невідкладного переходу всіх сфер суспільного життя до роботи в умовах воєнного стану стала невід'ємною реальністю. Судові органи держави не залишилися осторонь. Оскільки сучасне українське законодавство не передбачало регулювання процедури судочинства в умовах війни, важливим було виробити невідкладні норми для забезпечення ефективного реалізації права на судовий захист під час воєнного стану.

Згідно зі статтею 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини і громадянина можуть піддаватися обмеженням лише у випадках, передбачених самою Конституцією. У воєнний чи надзвичайний період можуть бути встановлені обмеження деяких прав і свобод із визначенням терміну дії цих обмежень [1]. Проте права, закріплені в статтях 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51,

52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції, не можуть бути обмежені навіть у період воєнного стану. Такими правами є, зокрема, гарантоване статтею 55 Основного Закону право на судовий захист своїх прав і свобод. Вищевказаним принципам відповідають норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

В умовах воєнного періоду, доказування в господарському процесі набуває особливого характеру, оскільки воєнна обстановка породжує ряд унікальних викликів і обмежень. Розглянемо основні аспекти цієї проблеми, відзначаючи специфічність процесу доказування в умовах воєнного стану.

По-перше, воєнний період характеризується великою невизначеністю і непередбачуваністю. Це створює серйозні труднощі у зборі та аналізі доказів, оскільки ситуація може раптово змінюватися через військові дії та стратегічні рішення. По-друге, умови воєнного стану часто призводять до обмеження доступу до інформації та ресурсів. Це може ускладнити збір доказів та змусити сторони використовувати альтернативні джерела і методи для підтвердження своїх аргументів. По-третє, важливо враховувати вплив воєнної цензури на процес доказування: деякі докази можуть бути класифіковані як військова таємниця або обмежені для доступу, що робить їх використання в судових процедурах складним.

Зазначені обставини неабияк вплинули на використання у господарському процесі електронних доказів та їх роль у доведенні вимог сторін. Як відомо, електронні докази охоплюють широкий спектр цифрових матеріалів, таких як електронні документи, електронна кореспонденція, записи телефонних розмов, дані з комп'ютерних систем управління та інші цифрові записи. У воєнний час доступ до інформації та зберігання електронних доказів можуть бути обмеженими через різноманітні технічні, технологічні та безпекові обставини. Наприклад, знищення інфраструктури, переривання комунікацій, а також втрати даних можуть ускладнити збір електронних доказів. Крім того, в умовах війни можуть бути введені спеціальні правила та процедури для збору, зберігання та використання електронних доказів з метою забезпечення національної безпеки та військового порядку. Незважаючи на ці обмеження, електронні докази є надзвичайно корисними для збору інформації про дії сторін, фінансові операції, контракти та інші важливі факти, які можуть мати вирішальне значення для встановлення об'єктивних обставин господарських справ [2].

Слід відзначити і важливість аналізу, власне, самого воєнного стану як контекстуальної обставини у процесі доказування у господарських справах. Наприклад, Верховний Суд продемонстрував цікавий підхід у розгляді спору про стягнення штрафу за невиконання договірних зобов'язань. У справі № 910/20525/21 господарського суду м. Києва, де позивачем було АТ "ДТЕК", а відповідачем - АТ "Укрзалізниця", судові рішення визначило стягнення лише часткового штрафу у розмірі 1 грн. Позивач обґрунтовував свої вимоги

неналежним виконанням зобов'язань з доставки вантажу, проте суд ухвалив таке рішення, зменшивши санкції через військові дії, які вплинули на діяльність відповідача. У своїй апеляційній ухвалі суд не погодився з таким підходом, вказавши на однаковий вплив військових дій на обидві сторони справи та прийнявши рішення про повне стягнення штрафу у розмірі 104 723, 60 грн з АТ "Укрзалізниці". КГС ВС зберіг баланс інтересів сторін і скасував попередні рішення, вирішивши стягнути лише 50% від заявленої суми штрафу. Обґрунтовуючи таке рішення, ВС відзначив значне скорочення комерційних перевезень для АТ «Укрзаліниця» після початку військових дій ця діяльність значно скоротилась, що призвело до значного зменшення доходу відповідача, який тепер, на відміну від мирного часу, витрачає значні кошти на зміцнення обороноздатності країни та збереження життів людей. З огляду на такі обставини, ВС прийшов до висновку, що стягнення повної суми штрафу у розмірі 104 723, 60 грн з АТ "Укрзаліниця" буде несправедливим. Також несправедливим вважається стягнення штрафу у розмірі 1 грн з АТ "ДТЕК", оскільки ця компанія також має стратегічне значення для економіки України. З метою забезпечення інтересів обох сторін, ВС прийняв рішення зменшити заявлену суму штрафу на 50%, тобто до 52 361, 80 грн. Це рішення може вважатися "Соломоновим", оскільки воно враховує інтереси обох сторін та прагне досягти компромісу в умовах воєнного періоду [3].

Однак, доказування впливу воєнного стану на неможливість виконання зобов'язань у господарських процесах має свої особливості. Воєнні дії можуть призводити до знищення майна, перерв у постачанні товарів та змін у ринкових умовах, ускладнюючи бізнес-операції. Для подання відповідних доказів в суді важливо збирати об'єктивну інформацію про наслідки воєнного конфлікту.

У зв'язку з складною ситуацією, що склалася в країні через воєнний стан, Торгово-промислова палата України вирішила спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин: наразі не потрібно обов'язково звертатися до ТПП України або регіональних ТПП для підготовки документів під час дії воєнного стану. Замість цього, на веб-сайті ТПП України розміщено загальний офіційний лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Це дозволяє всім зацікавленим особам друкувати відповідне підтвердження, якщо це необхідно. Враховуючи воєнну агресію РФ проти України, сторона, яка не може виконати свої зобов'язання через форс-мажорні обставини, має право долучити до свого повідомлення про ці обставини, що перешкоджають виконанню договору, контракту тощо, з метою перенесення строків виконання зобов'язань. При цьому, якщо потрібно, сторона може звернутися до ТПП України за отриманням відповідного сертифіката [4]. Однак, слід мати на увазі, що подібне спрощення у доказуванні обставин воєнного стану автоматично не тягне за собою звільнення від відповідальності за неналежне виконання зобов'язання – відповідно до вказівок ВС, суд повинен у кожній конкретній

справі встановлювати ступінь впливу воєнного стану на можливість виконати зобов'язання належним чином.

Воєнний період призводить до змін стандартів доказової бази, збільшення кількості виняткових ситуацій та ускладнення доступу до судових рішень. При цьому суди можуть приймати рішення, враховуючи екстремальні обставини військового конфлікту та потреби оборони. Аналіз судової практики свідчить про необхідність гнучкості та адаптивності з боку судів та сторін процесу з метою забезпечення справедливості та балансу інтересів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кравцов С., Маан Берт. Оптимізація судочинства в Україні: як можна усучаснити процес. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/optimizaciya-sudochinstva-v-ukrayini-yak-mozhna-osuchasniti-proces.html>
3. Аналіз судових рішень щодо захисту бізнесу в Україні в умовах війни URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/221236_top-10-sudovikh-rshen-shchodo-zakhistu-bznesu-v-umovakh-vyni
4. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1 щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mus36779?an=1>

Ключові слова: доказ, доказування, електронні докази, воєнний стан, форс-мажорні обставини.

Key words: evidence, proving, electronic evidence, martial law, force majeure.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Будурова Г.М.

Левандовська Ірина Юрієна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РОЗУМНОГО СТРОКУ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Відповідно до статті 2 Господарського процесуального кодексу України, господарське судочинство ставить перед собою завдання забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, а також розгляду інших справ, що належать до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного

захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави. [3]

Виконання функцій з захисту прав у господарських судах тісно пов'язане з дотриманням ними визнаних загальних принципів правосуддя та забезпеченням діючого правопорядку. Ці принципи виступають орієнтирами для діяльності суддів на всіх етапах господарського судочинства з метою гарантування та захисту прав усіх учасників процесу.

Принципи господарського судочинства є фундаментальними принципами та загальними директивами, що визначають напрямок діяльності суду у проведенні судових процесів у господарських справах. Вони не лише закріплені на рівні внутрішньодержавного законодавства, а й у міжнародних документах, що визначають стандарти судочинства в цій галузі. [1, с. 85]

Один з ключових напрямів розвитку господарського процесуального законодавства полягає у його гармонізації з європейськими стандартами через вступ України до міжнародних та європейських конвенцій, зокрема тих, що стосуються проведення господарських судових процесів. Одним із таких важливих документів є Європейська конвенція про захист прав людини та її основних свобод, яка містить принципи, що визначаються як ключові для забезпечення громадського порядку та правовідносин, що базуються на ньому. Практика застосування права Європейським судом з прав людини, а також його рішення, є значним джерелом для підвищення рівня професіоналізму в судовій діяльності. Це вказує на важливість дослідження принципів судочинства, викладених у Європейській конвенції про захист прав людини та її основних свобод, та їх впливу на проведення господарських судових процесів в Україні. Особливо актуальним є вивчення стандартів справедливого судочинства, оскільки це є необхідним кроком для подальшого удосконалення господарського процесуального законодавства. [4, с. 74]

Вивчення впровадження європейських стандартів та принципів правосуддя в контексті господарського процесу є складною та важливою проблемою. Принципи господарського судочинства представляють собою набір основних принципів, які спрямовані на забезпечення реалізації гарантій права на справедливий суд, які закріплені у статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Ці принципи визнаються Україною, яка приймає судові рішення від імені держави, і зобов'язана дотримуватися положень цієї Конвенції та її протоколів. Оскільки принципи господарського судочинства, визначені у частині 3 статті 2 Господарського процесуального кодексу України, узгоджені з принципами здійснення правосуддя, які керуються Європейським судом з прав людини, ці принципи також стають джерелом права в Україні за частину 4 статті 11 Господарського процесуального кодексу України.[3]

Вплив судової практики ЄСПЛ на законодавство та правозастосовну практику держав є значущим. Рішення Європейського суду з прав людини

мають стимулювати держави до змін у їхньому законодавстві та судовій діяльності, щоб запобігти порушенню прав людини у майбутньому та уникнути подібних рішень у подальших справах. Проте, можуть виникнути проблеми, пов'язані з доступністю рішень Європейського суду з прав людини, які були прийняті щодо інших держав, через відсутність їх перекладів та недостатню культуру та навички застосування такої практики. Ця проблема потребує невідкладних заходів зі створення відповідних баз даних з доступними перекладами практики Європейського суду з прав людини українською мовою. Крім того, необхідно розробити рекомендації вищих судових інстанцій та забезпечити приклади застосування відповідних джерел права для підвищення загальної культури суддівського корпусу та учасників судового процесу. [5, с. 24]

Європейський суд з прав людини встановлює загальні стандарти через свою практику розгляду справ, зокрема господарських, що призводить до узгодження національного законодавства. Важливо відзначити, що початок формування національного законодавства за впливом Конвенції про захист прав людини і основних свобод та судових рішень Європейського суду з прав людини пов'язаний з ухваленням судових прецедентів у розв'язанні господарських справ. Рішення Європейського суду з прав людини є офіційним тлумаченням норм Конвенції, яка є складовою частиною українського законодавства і, отже, становить джерело права для правозастосування. [4, с.75]

Деякі аналітики, що досліджують реалізацію принципів господарського судочинства, вказують на те, що ідея справедливості фактично враховується в господарському судочинстві України, хоча вона не знайшла свого чіткого відображення у статті 2 Господарського процесуального кодексу України.[3] Включення принципу справедливості до переліку загальних принципів господарського судочинства та виділення йому окремої статті в процесуальному кодексі зміцнило б основу, на якій ґрунтується господарське судочинство. Більше того, судова практика Європейського суду з прав людини спрямована на розгляд справ за критерієм «справедливості» і аналізує діяльність судової системи України через призму цього принципу. Тому обмежене застосування поняття "справедливості" лише до завдань господарського судочинства є недостатнім. У майбутньому законодавець має конкретизувати сутність справедливості та надати цьому поняттю широке тлумачення в Господарському процесуальному кодексі України. [4, с. 76]

Спільним аспектом між Господарським процесуальним кодексом України та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод є встановлення принципу, який вимагає, щоб господарські судові процедури здійснювалися у розумні строки. Можна відзначити, що закріплення терміну «розумний строк» передбачає підтримку ідеї справедливості, яка, в свою чергу, означає ефективність і своєчасність судового процесу. Вивчення принципу

«розумного строку» у господарському судочинстві і його значення пов'язане, насамперед, з принципом справедливості.

Пункт 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що визначає право на «розумний строк» розгляду судових справ, поклав перед державами-учасницями обов'язок установити на законодавчому рівні такі процесуальні норми, які б гарантували здійснення судового правосуддя без неприпустимих затримок, які можуть підірвати ефективність судових процедур та авторитет судової системи в цілому. Особливу увагу приділено питанням процесуальних строків у Главі 6 «Процесуальні строки» Господарського процесуального кодексу України. У частині 1 статті 114 цього Кодексу закріплено вимогу щодо розумності встановлених судом строків для вчинення процесуальних дій. Згідно зі статтею 114 частини 2, вважається, що строк є розумним, якщо він враховує обставини справи та забезпечує достатній час для вчинення необхідної процедури, що відповідає цілям господарського судочинства.[2, с. 304]

Підсумовуючи можна зазначити, що практичні рекомендації з правозастосування, які містяться в рішеннях Європейського суду з прав людини, сприяють узгодженню різних національних правових систем у сфері правосуддя, включаючи господарське судочинство. У рішеннях ЄСПЛ виробляються нові принципи правосуддя, які потім відображаються у національному законодавстві та підвищують ефективність та якість господарського судочинства. Щодо принципу справедливості в господарському судочинстві, важливо його систематизувати та деталізувати на рівні спеціального нормативного акту, а також уточнити його тлумачення для учасників судових процесів, оскільки це може бути розглянуто як неоднозначне поняття. Правові механізми, що гарантують реалізацію і захист ідей справедливості, мають ключове значення для розуміння всіма учасниками господарського судочинства самого процесу, дотримання законом встановлених прав та свобод, а також для прийняття судових рішень, які відповідають критеріям прозорості та чесності. Щодо принципу розумного строку, він розглядається як період, коли судове провадження відбувається без істотного порушення встановлених законом рамок.

Список використаних джерел

1. Андрієчко І.М. Загальна характеристика принципів господарського судочинства. Господарське право і процес. № 12-С. 2019. С. 85–92
2. Андрієчко І.М. Розумність строків судового провадження як складова права на справедливий суд. Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) Одеса: Гельветика, 2020. Т. 2. С. 303–306.

3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. № 1798-XII *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
4. Ніколенко Л.М. Застосування практики Європейського суду з прав людини у господарському судочинстві. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. № 1(21). 2021. С. 73–80.
5. Петришин О. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. Право України. № 10. 2016. С. 20–27.

Ключові слова: розумний строк, принцип справедливості, практика Європейського суду з прав людини, господарське судочинство.

Keywords: reasonable term, principle of justice, practice of the European Court of Human Rights, commercial litigation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Логвінова Ксенія Вікторівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Питання актуальності та існування судової практики, саме, як джерела господарського – процесуального права, є досить таки відкритим та дискусійним. Саме судова практика є забезпеченням вирішення питань, які виникають під час виявлення прогалин в тих чи інших питаннях.

Наука господарського права та процесу залишає відкритим це питання, адже на даний момент існує безліч господарських правовідносин, які закон цілком не врегулює, і тоді виникає питання застосування прецеденту.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що в науці господарського – процесуального права України немає достатнього дослідження проблематики джерел саме господарського – процесуального права, зокрема, що стосується основних їх видів та безпосереднього їх значення у вирішенні питань, які виникають в сфері господарського судочинства.

Метою дослідження є саме обґрунтування існування судової практики, як одного із видів господарського – процесуального права.

Зважаючи на те, що в Україні значно посилюються глобалізаційні та інтеграційні процеси, виникає необхідність розвитку системи джерел права. Зокрема, виникає варіація можливості віднесення судової практики до системи джерел на більш офіційному рівні. Варто зауважити, що її роль зросла саме

через помітне посилення значення судових актів. А саме, це виявляється у збільшенні їх правового впливу на суспільні відносини [3,с. 49].

Судова практика є різновидом юридичної практики, що виявляється у правозастосовній, інтерпретаційній і правотворчій діяльності судів і втілюється в певних видах юридичних актів. В нашій державі існує необхідність використання рішень судів саме як джерела права. Причиною цього є те, що не існує ідеальних законів, законодавець не в змозі передбачити всі можливі нюанси та проблеми, які можуть виникнути під час реалізації правових норм. У таких випадках питання «вирішуватиме» судова практика, яка в певній мірі, дозволить усунути прогалини чинного законодавства [3,с. 49].

Слотвінська Н.Д. у своєму дисертаційному дослідженні [2] зазначає, що судова практика є джерелом права в тих випадках, коли в судовому акті вищого судового органу закріплені наступні положення:

- 1) запропоноване та доступне роз'яснення про застосування нормативних актів;
- 2) вироблені нові правові правила матеріального і/або процесуального характеру;
- 3) передбачено тлумачення правової норми;
- 4) сформульовано правову позицію, якою подолано прогалину, дефект або колізію в нормативно-правовому акті. Вищезазначені особливості судової практики як джерела права, створені вищими судовими органами, дозволяють визначити її нормативно-правовий (прецедентний) характер, спрямований на регулювання суспільних відносин [2,с.7].

Отже, розглянемо питання існування судового прецеденту (судової практики) у сфері господарського судочинства. Дане поняття не є абсолютно новим у законодавстві та судочинстві нашої держави. Не зважаючи на те, що судового прецеденту, як джерела процесуального права Україні не існує, судді, при виникненні спірних питань, звертаються саме до раніше прийнятих рішень чи роз'яснень суддів вищої інстанції.

Таким чином, розглядаючи судову практику, як окрему категорію джерел господарського – процесуального права, пропонуємо звернутися до Господарського процесуального кодексу, зокрема, ч.7 ст 4 визначає, що господарським судам забороняється відмовляти у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини [1]. Тому, тут ми розуміємо, що при відсутності іншого нормативного регулювання, суд має звернутися саме до судової практики, та й навіть за її відсутності розпочати таку.

Тобто в даному випадку, ми спостерігаємо нормативне закріплення питання існування судової практики, як джерела права у сфері господарського процесу. Аналізуючи вищезазначену статтю, ми розуміємо, що обов'язок розглянути справу навіть за відсутності нормативного регулювання примушує

суд створити таку норму, яка в подальшому і буде слугувати судовою практикою й отримує статус юридичної норми.

Роблячи висновки щодо вищевказаного, на нашу думку, судова практика має вагомий роль при здійсненні правосуддя, проте не має вагомого статусу саме на законодавчому рівні у господарському – процесуальному праві.

З практичної точки зору, судова практика давно заслуговує на статус джерела господарського – процесуального права, адже, багаторазовий розгляд спорів на подібну тематику та застосування одних і тих самих приписів формує загальну позицію судів з тих чи інших питань, та відповідно робить судову практику орієнтиром при прийнятті рішень за аналогічних обставин.

Таким чином, судова практика залишається негласним джерелом у вирішенні господарського – процесуального спору, слугуючи орієнтиром при прийнятті рішень, проте, ситуації відрізняються і безперечно ідентичного рішення не буває, тому судова практика є актуальною у комплексному поєднанні з іншими джерелами господарського – процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003. // Відомості Верховної. Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144
2. Слотвінська Н. Д. Система й види судової практики / Н. Д. Слотвінська // Судова та слідча практика в Україні. - 2017. - Вип. 5. - С. 12-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jpu_2017_5_4
3. Соколова І. О. Особливості судової практики як джерела права в Україні / І. О. Соколова, А. Ю. Філіппова // Юридичний науковий електронний журнал. - Запоріжжя, 2022, N 3. - С.49-52

Ключові слова: судова практика, прецедент, джерело права.

Key words: judicial practice, precedent, source of law

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Лукашевич Аліна Леонідівна, Мідяна Вероніка Олександрівна

студентки 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО РОЗВИТКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Значення малого бізнесу у ринковій економіці країни надзвичайно велике. Без малих підприємств ринкова економіка не могла б існувати та розвиватися, адже саме вони становлять ключовий сектор ринкової економіки, що визначає темпи фінансового росту, структуру та якість валового національного продукту.

Але у наш час, коли ринкові механізми дуже швидко розвиваються, малі підприємства стають найбільш вразливими суб'єктами господарювання.

У багатьох країнах Європи малий бізнес відіграє ключову роль у створенні конкурентного середовища. Проте в Україні ситуація відрізняється: малі підприємства часто змушені боротися за «виживання», конкуруючи з великими компаніями. Окрім того, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, бізнес зазнав багато втрат та руйнувань. Тому державна підтримка стає критично важливою в цьому контексті. Наразі є необхідність в аналізі ефективності існуючих програм державної підтримки та виявленні шляхів їх подальшого вдосконалення для стимулювання розвитку малого бізнесу і його успішної інтеграції в економічний контекст країни.

Проаналізувавши статтю 55 Господарського кодексу України зрозуміло, що «суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи-підприємці та юридичні особи-суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро»[1].

Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва на даний момент охоплює досить широкий спектр заходів, спрямованих на полегшення їхньої діяльності та стимулювання розвитку. Згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» підтримка з боку держави включає в себе «фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу» [2].

Окрім того, зазвичай розробляється Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, але в останнє така стратегія була схвалена КМУ від 24 травня 2017 року, яка була розрахована до 2020 року. Але на даний момент Міністерство економіки спільно із Міністерством цифрової трансформації та Офісом з розвитку підприємництва та експорту тільки нещодавно оприлюднили для обговорення перший драфт Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року [3].

Незважаючи на такий широкий спектр підтримки від держави, також необхідно враховувати, що під час воєнного стану виникають певні чинники, які можуть ускладнювати розвиток малих підприємств, не зважаючи на вже наявні заходи підтримки від держави. До таких факторів можна віднести:

по-перше, економічну нестабільність, яка є наслідком воєнного стану. Непередбачуваність на ринку, коливання валютних курсів та загальні економічні

труднощі роблять складним планування та здійснення стратегій розвитку для малих підприємств;

по-друге, воєнний стан може призвести до збільшення ризику для безпеки підприємств та їхнього персоналу.

по-третє, воєнний конфлікт часто супроводжується перебудовою інфраструктури та знищенням економічних об'єктів. Це може призвести до збитків та зниження продуктивності для малих підприємств, особливо якщо вони розташовані у зонах активних воєнних дій.

по-четверте, воєнний стан супроводжується змінами у законодавстві та регулюванні. Це вимагає перегляду правового середовища, що стає викликом для малих підприємств у відповідності до нових норм і правил, що ускладнює їхню діяльність та може вимагати додаткових зусиль для відповідності вимогам. На думку фахівців «бізнес України пережив декілька еволюційних етапів адаптації до умов воєнного стану.

Пріоритетним завданням стало збереження господарюючого суб'єкта, виведення його із шокового стану, пошук методів та шляхів відновлення активності. Однією із можливостей, наданих державою, була пропозиція механізму релокації бізнесу, що дозволило зберегти певний відсоток господарюючих суб'єктів. Станом на квітень 2022 року лише 61% підприємств не мали потреби у змін і юридичного та/або фактичного місця розташування, решта учасників ринку розуміли необхідність такого кроку, адже значна частка підприємств розташовувалась на територіях, де з початку війни велись активні наземні бойові дії» [4].

Тому, зважаючи на складну ситуацію, що виникає під час воєнного стану, необхідно приділити особливу увагу підтримці та розвитку малих підприємств. Держава повинна активно залучатися до створення сприятливого середовища для їхньої діяльності, враховуючи особливості воєнного конфлікту.

Для подолання можливих проблем необхідно було б також вжити таких заходів як 1) збільшення зусилля з встановлення ефективного діалогу та взаємодії між урядовими органами, підприємствами та громадськими організаціями для вирішення нагальних проблем та реалізації спільних ініціатив; 2) спрощення процедур оподаткування 3) забезпечення урядом механізмів для зменшення ризику для безпеки підприємств та їхнього персоналу шляхом надання додаткових заходів безпеки; 4) надання підприємствам необхідної підтримки та консультацій з приводу відповідності до нових законодавчих норм та регулювань, що вводяться в умовах воєнного стану.

Отже, важливо розробити нові стратегії розвитку малого та середнього підприємництва, які враховуватимуть специфіку умов воєнного конфлікту та

сприятимуть стабільному розвитку сектору на період воєнного стану та після його завершення.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18-22.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 22.03.2024).
3. До розробки Стратегії відновлення МСП до 2027 року долучать бізнес, експертів, донорів та регіони. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/do-rozrobky-stratehiiu-vidnovlennia-msp-do-2027-roku-doluchat-biznes-ekspertiv-donoriv-ta-rehiony>(дата звернення: 22.03.2024).
4. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. З 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/>(дата звернення: 22.03.2024).

Ключові слова: мале підприємництво, воєнний стан, державна підтримка, розвиток малого бізнесу.

Key words: small business, martial law, state support, small business development.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В. В.

Максимчук Дарина Андріївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення режиму воєнного стану на території України внаслідок початку збройної агресії російської федерації 24 лютого 2022 року, суттєво вплинуло на всі аспекти суспільного життя, у тому числі на економічну сферу та безпосередньо діяльність бізнесу в Україні. З моменту введення воєнного стану, частина підприємств була змушена припинити свою діяльність у зв'язку з тимчасовою окупацією територій або розташуванням в зоні ведення бойових дій, інша частина ж була змушена змінювати свою логістику. З необхідності адаптуватися під сучасні умови, держава розпочала адаптацію законодавства у сфері процедури банкрутства з метою мінімізації негативного впливу на діяльність українського бізнесу.

Починаючи з 21 жовтня 2019 року процедура банкрутства регулюється Кодексом України з процедур банкрутства (далі - КУЗПБ), проте з метою

адаптації законодавства під умови воєнного стану та післявоєнного періоду, 15 квітня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 2971-IX (далі – Закон № 2971-IX). Далі 29 липня 2023 року почали діяти зміни до КУзПБ, впроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» (далі – Закон № 3249-IX).

Важливим моментом є те, що положення визначені у Законі № 3249-IX діятимуть на час дії правового режиму воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування, тобто згодом КУзПБ повернеться до свого попереднього вигляду, або ж будуть внесені нові зміни.

Враховуючи те, що змін та доповнень було внесено законодавцем у досить великій кількості, варто звернути увагу на окремі особливості банкрутства в умовах воєнного стану.

У зв'язку з тим, що з початком повномасштабного вторгнення підприємства були змушені змінювати своє місцезнаходження заради можливості працювати в безпечніших умовах та забезпечувати цими умовами свої працівників, у ч. 1 ст. 8 КУзПБ було внесено, що зміна боржником зареєстрованого місцезнаходження або місця проживання після подання кредитором або боржником заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) не впливає на зміну територіальної підсудності господарського суду[1]. Запропоновані модифікації сприятимуть також ліквідації неправомірних дій боржників, які намагаються штучно змінити територіальну підсудність у справах про банкрутство та уникнути відповідальності перед кредитором.

Зміни в КУзПБ не оминули і арбітражних керуючих. Перелік осіб, які не можуть обіймати дану посаду, що були визначені ч. 2 ст. 11 доповнили ще п. 4, де зазначено, що не може бути арбітражним керуючим особа, якій заборонено обіймати керівні посади або яка вважається такою, що піддана адміністративному стягненню у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або діяльністю, що прирівнюється до такої діяльності.

Водночас арбітражний керуючий наділяється новими правами та обов'язками, що позитивно впливають на процес процедури банкрутства. Наприклад, до ч. 1 ст. 12 КУзПБ був додатний новий п. 2-1, де було додано право проводити збори і засідання комітету кредиторів у разі їх бездіяльності або за їхнім дорученням, а також п. 5-1, про отримання від небанківських надавачів платіжних послуг, депозитарних установ, банків, емітентів електронних грошей та інших професійних учасників ринків капіталу інформацію про наявність рахунків, залишок коштів на рахунках боржника електронних гаманцях, рух коштів та операції на рахунках боржника тощо, а

також інформацію про договори боржника про зберігання цінностей або надання боржнику в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа [1]. Загалом, підсумовуючі зазначені права, можна сказати, що вони спрямовані на підвищення ефективності та прозорості процедури банкрутства, що є також позитивним показником у зв'язку з процедурою вступу України до Європейського Союзу. Цей результат досягається через прямий доступ до важливої інформації та оптимізацію комунікації між усіма сторонами процесу, що в кінцевому підсумку призводить до пришвидшення процедури розгляду справ та більш ефективного задоволення вимог кредиторів.

Законодавство України передбачає те, що арбітражний керуючий не буде нести дисциплінарну відповідальність за невиконання свої обов'язків чи невчинення певних дій, якщо дані дії пов'язані з неможливістю їх вчинення у зв'язку з веденням бойових дій, у місці вони передбачалися [1].

Важливою особливістю є те, що прикінцеві та перехідні положення КУзПБ у зв'язку з воєнним станом передбачають можливість проводити збори (комітет) кредиторів у режимі відеоконференції та шляхом опитування у форматі запиту з проектом рішення щодо запропонованого питання (питань) [2]. Зазначені нововведення значно заощаджують час та забезпечують безпеку кредиторів, надаючи можливість вирішити важливі питання дистанційно з безпечного місця.

Воєнні дії на території України, на жаль, несуть за собою великі матеріальні втрати для юридичних осіб, що продовжують вести свій бізнес тут. Саме тому передбачено, що обов'язковій оцінці підлягають шкода та/або збитки, завдані боржнику внаслідок збройної агресії проти України, що надає можливість боржнику реалізувати право на справедливий судовий розгляд.

Отже, у світлі впливу введення правового режиму воєнного стану на території України, значні зміни у законодавстві щодо процедур банкрутства виявилися необхідними та своєчасними для адаптації економічної сфери та захисту українського бізнесу. Зазначені вище аспекти відображають спрямованість держави на мінімізацію воєнних наслідків для економіки, підтримку підприємств, забезпечення прав кредиторів, а також на підвищення ефективності та прозорості процедури банкрутства. Набуття в силу нових законів свідчить та підкреслює важливість гнучкості законодавства у такі моменти та здатності законодавця до швидкої реакції на різку зміну обставин. Усі адаптації нормативно-правових актів закладають фундамент для зміцнення правової системи та економіки країни, що є особливо важливим на шляху до відновлення та інтеграції України в європейську спільноту.

Список використаних джерел

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018. *Відомості Верховної ради України*. 2019. №19.Ст.74.
2. Катерина Цвєткова, Ілона Миронова: Детально про застосування процедур банкрутства в період воєнного стану. 22.12.2023. URL:

https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/13882_bankrutstvo-v-perod-d-vonnogo-stanu-shcho-vstanovleno-novimi-zakonami.

Ключові слова: банкрутство, процедура банкрутства, воєнний стан, кредитор, боржник, арбітражний керуючий

Key words: bankruptcy, bankruptcy proceedings, martial law, creditor, debtor, insolvency officer

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гофман О. Р.

Манзюк Діана Володимирівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ КРЕДИТУ, ПОЗИКИ, ПОЗИЧКИ, ЛІЗИНГУ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Фінансові відносини в сучасному світі є невід'ємною складовою економічних процесів. Одним із ключових інструментів фінансування є кредит, який є одним із інструментів, якими користуються суб'єкти господарювання. Взагалі фінансові інструменти, такі як кредит, позиція, позиція та лізинг, починають важливу роль у розвитку економіки та фінансової стабільності. можливо на те, що ці терміни іноді використовують як синоніми, вони мають свої відмінності та особливості.

У загальному юридичному розумінні кредит - це фінансова послуга, яка полягає в передачі грошових коштів, банківських металів на основі їх повернення в незмінному обсязі, дозволу відстрочення або розстрочення платежу.

Цивільний кодекс України містить таке розуміння кредиту. Відповідно до частини 1 ст. 1054 ЦК у кредитному договорі банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати позичальникові грошові кошти (кредит) у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит. і платити відсотки.

Так відповідно до ст. 1054 ЦК України кредитний договір є єдиним договором, з якого випливає як обов'язок банку надати кредит, так і обов'язок позичальника його повернути. Це означає, що договір позики вважається укладеним, якщо сторони в правильній формі погодили всі його істотні реквізити (ст. 638 ч. 1 ЦК). Сторонами кредитного договору є: кредитор (банк або кредитна спілка) і позичальник (фізична або юридична особа)[1, с. 40-44].

На відміну від договору позики, кредитний договір є консенсуальним. 1054 ЦК України кредитний договір є єдиним договором, з якого одночасно випливають обов'язок банку надати кредит і обов'язок позичальника його повернути. Це означає, що договір позики вважається укладеним, якщо сторони

в правильній формі погодили всі його істотні реквізити (ст. 638 ч. 1 ЦК)[1, с. 40-44].

Консенсуальність договору позики означає його двосторонній обов'язковий характер. Проте особливістю консенсуального кредитного договору є те, що ст. 1056 ЦК допускає односторонню відмову від його виконання. Таким чином, на відміну від кредитного договору, кредитний договір є двостороннім договором, оскільки права та обов'язки покладаються на обидві сторони (ст. 626 ЦК, ч. 4).

У зв'язку з тим, що надання кредитів шляхом укладення кредитних договорів є господарською діяльністю різних фінансових установ, невід'ємною ознакою цього договору є його взаємність. Це означає, що на позичальника покладається обов'язок сплачувати позикодавцеві проценти за користування наданими коштами (позикою).

Основними елементами кредитного договору, які визначаються законом, є предмет, сума, строк повернення, процентна ставка. Предметом кредитного договору, за винятком договору комерційного кредиту, є гроші (позика). Статтею 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначено, що фінансовий кредит – це грошові кошти, які надаються юридичній або фізичній особі в борг на певний строк та під певний відсоток. Стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає термін банківський кредит. Він визначається як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право на здійснення вимоги, будь-яке продовження періоду погашення боргу, яке надається в обмін на зобов'язання боржника повернути суму заборгованості, а також зобов'язання сплатити проценти на таку суму та інші комісії [2, с. 32-36].

На відміну від інших кредиторів, банк, як правило, надає кошти, які не належать йому на праві власності. Відсотки за користування кредитними коштами нараховуються з моменту зарахування кредитних коштів на рахунок позичальника, а не з моменту укладення договору або з дати, з якої кредитор зобов'язаний надати кошти.

На відміну від договору позики, договір позики повинен бути укладений у письмовій формі незалежно від суми позики. Якщо кредитний договір містить умову про іпотеку нерухомого майна, а також в інших випадках, встановлених законом, такий договір підлягає нотаріальному посвідченню та реєстрації в установленому законом порядку (ст. 577 ЦК України)[4, с. 793-798].

Кредитний договір відрізняється від договору позики тим, що грошові кошти передаються у користування, яке визначається загальними ознаками, а не індивідуально визначеною річчю.

Щодо договору лізингу, то на підставі цього договору одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачу) у користування нерухоме майно, що належить

лізингодавцю на праві власності та які він придбав без попереднього погодження з орендарем. лізингоодержувач (прямий лізинг) або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до специфікацій і умов, встановлених лізингоодержувачем (опосередкований лізинг), на певний термін і за певну оплату (лізингові внески) [3].

Отже, кредит - це важливий інструмент фінансування як для фізичних, так і для юридичних осіб. Розуміння поняття, ознак та видів кредиту дозволяє ефективно використовувати цей фінансовий інструмент. Важливо відрізнити кредит від позики, позички та лізингу, оскільки кожне з цих понять має свої особливості та умови використання.

ВИСНОВОК: Фінансові відносини в сучасному світі є невід'ємною складовою економічних процесів, а кредит виступає одним із ключових інструментів фінансування для суб'єктів господарювання. Хоча терміни "кредит", "позика", "позичка" та "лізинг" іноді використовуються як синоніми, вони мають відмінності та особливості. Кредитний договір, визначений у законодавстві, є консенсуальним та зобов'язує як кредитодавця, так і позичальника. Позичальник має обов'язок повернути кредит разом із відсотками. Кредитний договір відрізняється від договору позики тим, що грошові кошти передаються у користування загальними ознаками, а не індивідуально визначеною річчю. Договір лізингу передбачає передачу нерухомого майна в користування за визначеним платежем на певний термін. Розуміння цих понять і їх відмінностей допомагає ефективно використовувати фінансові інструменти для розвитку економіки та досягнення фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Гроші і кредит : навчальний посібник. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 332 с.
2. Навчальний посібник: Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Гроші та кредит» [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка» всіх спеціалізації / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: М.М. Дученко, Ю.О. Єрешко, О.А. Шевчук. Електронні текстові данні (1 файл: 1,43 МБ). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 108 с.
3. Чим відрізняється лізинг від кредиту і що краще кредит чи лізинг. *Лізинг авто в Києві - Купити новий автомобіль в лізинг від ULF.*

URL: <https://ulf.ua/post/riznitsya-mizh-lizingom-ta-kreditom> (дата звернення: 29.03.2024).

4. Швець Ю.О., Горбачов О.Є. Сучасний стан банківського кредитування в Україні: проблеми та перспективи. 2018. № 15. С. 793-798

Ключові слова: договір, лізинг, кредит, позика, позичка, фінансові відносини.

Key words: contract, leasing, credit, loan, financial relations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Добровольська В.В.

Мельнікова Ірина Євгеніївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Господарська діяльність супроводжується різноманітними ризиками та вимагає відповідального ставлення з боку суб'єктів господарювання. Ефективне функціонування господарсько-правової системи сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату, захищає права бізнесу та споживачів, що в свою чергу сприяє зростанню економічного потенціалу країни. Господарсько-правова відповідальність є ключовим аспектом сучасної економічної системи, оскільки вона регулює взаємовідносини між учасниками ринку та забезпечує захист інтересів усіх зацікавлених сторін.

В науковій літературі згадується багато різноманітних визначень терміну «господарсько-правова відповідальність». Можна визначити господарсько-правову відповідальність як правовідносини, які виникають у результаті вчинення господарського правопорушення як суб'єктом господарювання, так і органом державної чи місцевої влади, і в результаті якого суб'єкт господарювання зазнає несприятливих майнових або організаційних наслідків, передбачених господарсько-правовими санкціями.[1, с. 144-148]

В юридичній літературі найпоширенішою думкою є те, що господарсько-правова відповідальність є додатковим обов'язком, який накладається на зобов'язаного суб'єкта після порушення ним зобов'язання і передбачає сплату неустойки або відшкодування збитків, завданих управлінню. [2, с. 171-177]

Також слід зазначити, що господарсько-правова відповідальність — це застосування господарських санкцій за допомогою державного примусу. Це проявляється в суспільному осуді винного правопорушника, додаткових обтяженнях майнового характеру або позбавленні його суб'єктного права.

Удосконалення господарських санкцій є важливим для інституту господарського права, хоча вони забезпечують певні сфери господарювання, але потребують розвитку. Це стосується, зокрема, певних адміністративно-

правових санкцій, які містяться в Господарському кодексі України, але не передбачені іншими законами. Зокрема, відсутні адміністративні санкції, такі як скасування ліцензії на здійснення певних видів господарської діяльності або скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання [3, с. 180-185].

Але українське законодавство не містить чіткого визначення цього поняття, лише згадку на такий механізм в разі порушення. Відповідно до ст. 216 Господарського кодексу України, учасники господарських правовідносин несуть господарсько-правову відповідальність за допомогою застосування до правопорушників санкцій [4].

Проаналізувавши юридичну літературу, можна визначити декілька основних ознак господарсько-правової відповідальності. Об'єктивність відповідальності означає, що вона базується на об'єктивних критеріях порушення законодавства або виникнення шкоди, незалежно від вини особи. Суб'єктивність передбачає усвідомлення суб'єктом своїх дій або бездіяльності, що призвели до негативних наслідків. Стимулювання у функціональному відношенні передбачає, що господарсько-правова відповідальність повинна сприяти належному виконанню зобов'язань.

Матеріальна сторона господарсько-правової відповідальності виражається у виникненні матеріальної шкоди, яка може бути компенсована. Процедурність передбачає дотримання процедурного порядку встановлення фактів порушення правил. Корелятивність розуміє під собою те, що виникнення відповідальності пов'язане з виникненням конкретних обставин чи подій. Ці та інші ознаки допомагають визначити обсяг і характер відповідальності особи в господарській сфері.

Також потрібно зазначити проблемні аспекти застосування господарсько-правової відповідальності. Одним з таких є недоліки в законодавстві, як і, на жаль, в багатьох сферах, наприклад нестабільність законодавства. Часті зміни у законодавстві можуть створювати невизначеність та недостатню передбачуваність для бізнесу, що ускладнює дотримання вимог та визначення відповідальності. Також низькі рівні штрафів і санкцій можуть не відображати реальні ризики порушення правил і стимулювати недотримання закону.

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, який включає в себе реформу судової системи, зміцнення законодавства, підвищення свідомості громадян та підтримку прозорості та відкритості управління. Важливо

створити механізми, які б стимулювали бізнес до дотримання правил, наприклад, шляхом надання переваг або пільг добросовісним підприємствам.

Загальна мета цих заходів полягає у покращенні ефективності та справедливості системи господарсько-правової відповідальності та сприянні стабільному та розвиненому економічному середовищу.

Список використаних джерел

1. Бабак О. Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності // Підприємництво, господарство, право. – 2011. - №10. – С.144-148.
2. Заярний О.А. Деякі особливості господарсько-правової відповідальності за порушення організаційно-господарських зобов'язань, що виникають з договорів // Вісник господарського судочинства. – 2009. - №7. – С.171-177.
3. Щербина В.С. Адміністративно-господарські санкції в системі заходів господарсько-правової відповідальності. // Вісник господарського судочинства. – 2012 . – № 2. – С. 180-185.
4. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Ключові слова: господарсько-правова відповідальність, законодавство, господарське правопорушення, санкції.

Key words: economic and legal responsibility, legislation, economic offence, sanctions.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Микитюк Олександра Миколаївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ТА ЇХ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах інтеграції та глобалізації господарських відносин між суб'єктами господарювання особливої уваги набувають питання, які пов'язані з ефективністю соціально-економічної системи та способами її підвищення.

Постає необхідність та водночас актуальність в тому, щоб держава в особі законодавчої та виконавчої гілок влади створила належні умови задля

формування і розвитку розгалужених ринкових відносин, а також безперешкодного і ефективного їх протікання.

На сьогодні питання регулювання природних монополій доволі актуальне, адже воно стосується багатьох аспектів суспільства як політичних та технологічних, а також сфер життя: інформаційної, економічної, соціальної.

Розглядаючи це питання можна зазначити, що поява монополій спричинена багатьма чинниками:

- *по-перше* «унаслідок безпосереднього впливу держави шляхом визнання або визначення певних сфер господарської діяльності монополіями з метою захисту інтересів держави і суспільства як з економічної, так і соціальної точок зору;

- *по-друге* - унаслідок самостійних дій суб'єктів господарювання, які приводять до перемоги у конкурентній боротьбі, зокрема сюди можна віднести і здійснення економічної концентрації суб'єктами підприємницької діяльності і наявність більш ефективних форм організації та здійснення підприємницької діяльності;

- *по-третє* - унаслідок володіння виключними правами на результати інтелектуальної діяльності, які забезпечують перемогу у конкурентній боротьбі, та відсутність інших конкурентів на певному ринку»[5].

Стосовно поняття природних монополій, то воно визначене на законодавчому рівні, а саме у ЗУ «Про природні монополії», де відповідно до ч.1. ст.1 «природна монополія - стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)» [2].

В свою чергу ГКУ визначає хто може бути суб'єктом цього явища, відповідно до ст.28 «суб'єктами природної монополії можуть бути суб'єкти господарювання будь-якої форми власності (монопольні утворення), які

виробляють (реалізують) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії»[1].

Варто зазначити,що сформовані та чітко визначені сфери діяльності суб'єктів природних монополій такі як:

- 1) транспортування та розподіл нафти і нафтопродуктів трубопроводами;
- 2) транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;
- 3) передачі та розподілу електричної енергії;
- 4) Перевезення пасажирів та вантажу залізничним транспортом;
- 5) контроль над повітряним рухом;
- 6) централізованого постачання води та водовідведення;
- 7) централізованого теплопостачання [4, с.50-52].

Існування на ринку монополії має як і позитивний,так і негативний вплив,що зумовлений різними факторами. Звідси й випливає необхідність державного регулювання та контролю підприємств,тобто суб'єктів природних монополій.

Наразі існує багато думок та припущень вчених стосовно способів та меж регулювання природних монополій. Проте більшість поглядів ґрунтується на основі наступних положень:

– «відсутність регулюючого впливу з боку держави і наявність конкуренції залишає за суб'єктом господарювання право на свободу дій в рамках ведення бізнесу, а також його краще функціонування з точки зору ефективності господарської діяльності (отримання максимального прибутку);

– вибір на користь державного впливу виправдовується тим, що держава діє в громадських інтересах, які можуть йти врозріз з інтересами господарюючого суб'єкта. У цьому випадку держава обмежує дії суб'єкта природної монополії або ж, навпаки, підтримує в разі збігу інтересів суб'єкта з громадськими;

– наявність державного втручання, крім громадських інтересів, а також інтересів господарюючого суб'єкта, диктується реалізацією інтересів державного сектора економіки» [3,с.43].

Задля ефективного регулювання природних монополій на ринку господарських відносин діє розгалужена система уповноважених на це виконавчих органів та органів місцевого самоврядування. Зокрема до органів, які здійснюють державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій можна віднести: КМУ,спеціальні та уповноважені національні комісії (Національна комісія з питань регулювання зв'язку і тд.), Антимонопольний комітет,галузеві міністерства та відомства.

В свою чергу всі ці органи виконують визначені та покладені на них обов'язки, з метою ефективного регулювання та контролю природних

монополій, щоб забезпечити для інших суб'єктів господарювання наступні можливості:

1) надійний захист споживачів - одним з основних завдань контролю за природними монополіями є забезпечення того, щоб ці монополії не зловживали своїм становищем для обмеження конкуренції та встановлення надмірно високих цін на свої товари чи послуги;

2) регулювання цін та тарифів - у багатьох секторах економіки, де існують природні монополії, органи контролю можуть регулювати ціни та тарифи, щоб вони були справедливими та доступними для споживачів;

3) стимулювання конкуренції – у визначних випадках, уповноважені органи можуть сприяти розвитку конкуренції в секторах з природними монополіями. Це може включати заохочення альтернативних технологій, створення умов для вступу нових учасників на ринок або розвиток інфраструктури;

4) забезпечення якості послуг – встановлюються відповідні стандарти якості для товарів та послуг, які надаються природними монополіями, і здійснюється контроль за їх виконанням;

5) забезпечення інвестицій - відповідні органи можуть надавати рекомендації чи встановлювати обов'язкові вимоги щодо інвестицій у розвиток і покращення інфраструктури. Це може включати модернізацію мереж, збільшення енергоефективності та розвиток нових технологій.

Загалом, органи регулювання та контролю в сфері природних монополій існують для забезпечення балансу між інтересами монополій, споживачів та економіки в цілому, з метою забезпечення ефективного та справедливого функціонування ринків.

З вище викладеного можна зазначити, що існування на ринку природних монополій спричинене багатьма факторами і має визначне значення у багатьох сферах життя. В свою чергу вони гарантують реалізацію стратегічних інтересів держави, відповідають вимогам національної безпеки, часто відграють важливу роль у різних секторах економіки. Так як це явище стрімко змінюється воно є і конкурентно спроможним на міжнародних ринках у сфері господарювання, варто зазначити що продукція підприємств-монополістів має надзвичайну соціальну значущість у суспільстві та діє на закриття потреб та надання необхідних послуг.

Задля регулювання відносин суб'єктів природних монополій, в Україні діє розгалужена система органів уповноважених на це. Всі вони діють з метою створення належних умов задля розвитку ринкових відносин, створення ефективної системи державного регулювання задля того, щоб суб'єкти не зловживали власним монопольним становищем, а діяли в інтересах

споживачів, а також важливою складовою є - сприяння мінімізації негативного впливу природних монополій на економіку країни.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003 р. №18. Ст.144.
2. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 № 1682-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст.238.
3. Горник В., Г. Шпачук В.В. Природні монополії: засади та особливості формування, функціонування й державного. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2021. Т32. С.42-43. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/9.pdf.
4. Слабак Л. Реформування інфраструктури в умовах природної монополії. *Фінанси України*. - 2012. - № 7. - С. 85-88.
5. Безух О.В. Правове регулювання діяльності природних монополій та його значення для економічної конкуренції. *Проблеми правового забезпечення підприємництва в Україні*. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2012/11/41.pdf>

Ключові слова: природні монополії, чинники їх появи, суб'єкти природних монополій, державне регулювання.

Key words: natural monopolies, factors of their appearance, subjects of natural monopolies, state regulation.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Добровольська В.В.

Недипіч Микита Павлович

*студент 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ДОСУДОВОМУ ПОРЯДКУ

У сучасному суспільстві питання захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку набувають особливої актуальності та важливості. Господарська діяльність є складною та багатогранною сферою, де виникають численні конфлікти та спори, вирішення яких часто потребує втручання правоохоронних органів.

Право на захист є однією з найважливіших конституційно затверджених гарантій для будь-якого учасника господарських правовідносин. Згідно з частиною 1 статті 55 Конституції України, права і свободи громадянина підлягають захисту судом [1]. Досудовий порядок захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання є важливою складовою сучасної правової системи.

Він передбачає комплекс заходів, спрямованих на врегулювання конфліктів та захист суб'єктів господарювання від правопорушень до звернення до суду. Однак існують ряд проблем, які часто виникають у процесі захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку. До них можна віднести:

1. Недостатня ефективність механізмів досудового захисту. Один із основних недоліків полягає в тому, що механізми досудового захисту не завжди є ефективними та швидкими. Зокрема, у разі виникнення конфлікту суб'єкт господарювання може зіштовхнутися з відсутністю чіткого механізму вирішення спорів до звернення до суду.

2. Недостатній рівень компетентності та професіоналізму суб'єктів досудового захисту. Часто суб'єкти господарювання стикаються з проблемами у взаємодії з органами, які здійснюють досудовий захист їх прав. Це може бути пов'язано з недостатнім рівнем їх компетентності та професіоналізму у вирішенні конфліктів.

3. Недостатня регуляторна база. Важливою проблемою є недостатність регуляторної бази для досудового захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Наприклад, відсутність чітких нормативно-правових актів щодо порядку розгляду справ у досудовому порядку може ускладнювати вирішення конфліктів.

4. Недостатня увага до альтернативних методів вирішення спорів. У багатьох випадках судовий шлях залишається єдиним засобом захисту прав суб'єктів господарювання. Проте він не завжди є оптимальним рішенням. Недостатня увага до альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація або арбітраж, може обмежувати можливості суб'єктів господарювання отримати справедливе рішення.

5. Недостатнє фінансування системи досудового захисту. Забезпечення ефективного функціонування системи досудового захисту вимагає відповідного фінансування. Недостатнє фінансування може призвести до затримок у розгляді справ та загального погіршення якості захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку потребують уваги та системних заходів з удосконалення правової бази, підвищення компетентності суб'єктів досудового захисту та забезпечення ефективного фінансування системи. Це дозволить забезпечити справедливий та ефективний захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в сучасних умовах [2].

Для вирішення проблем захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку можна внести зміни до законодавства, щоб удосконалити механізми досудового захисту та зробити їх більш

ефективними. Це може включати встановлення чітких правил і процедур для вирішення конфліктів та захисту прав суб'єктів господарювання.

Також потрібне підвищення кваліфікації суб'єктів досудового захисту. Необхідно забезпечити професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників, які займаються досудовим захистом прав та інтересів суб'єктів господарювання, щоб вони могли ефективно вирішувати конфлікти та забезпечувати справедливість.

Ще важливо збільшити увагу до альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація або арбітраж. Це дозволить зменшити навантаження на судову систему та забезпечити швидше та ефективніше вирішення спорів. Для забезпечення ефективності системи досудового захисту потрібно збільшити фінансування. Це дозволить покращити інфраструктуру та забезпечити доступ до справедливого захисту для всіх суб'єктів господарювання. Використання сучасних інформаційних технологій може значно полегшити процес досудового захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, забезпечити швидше обмін інформацією та покращити якість прийняття рішень.

Ці способи можуть допомогти вирішити проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку та забезпечити ефективний та справедливий захист у сучасних умовах.

У процесі дослідження проблем захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку було виявлено, що ця проблема має багатоаспектний характер та потребує комплексного підходу до вирішення. Недоліки у роботі правоохоронних органів, зокрема недостатня компетентність у галузі підприємницького права та економіки, проблеми зі збереженням доказів, тривалість досудового розслідування, високий рівень корупції та недостатня захищеність підприємців від недобросовісних партнерів, суттєво ускладнюють процес захисту прав суб'єктів господарювання.

Для вирішення цих проблем необхідно вжити ряд заходів. По-перше, потрібно підвищити професіоналізм правоохоронних органів у галузі підприємницького права шляхом підвищення кваліфікації їх працівників та вдосконалення методів роботи. По-друге, важливо забезпечити ефективний механізм збереження доказів та забезпечення швидкості та ефективності досудового розслідування. По-третє, необхідно боротися з корупцією серед працівників правоохоронних органів та забезпечити захист підприємців від недобросовісних партнерів шляхом створення ефективної системи контролю та попередження корупції [3].

Враховуючи важливість господарської діяльності для економіки країни та розвитку суспільства в цілому, вирішення проблем захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання в досудовому порядку є надзвичайно важливим завданням. Тільки шляхом вдосконалення законодавства, підвищення професіоналізму правоохоронних органів та забезпечення ефективного захисту

прав підприємців можна створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та стабільного економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Хотинець П.В., Аюпова Р.М.: «Про необхідність підвищення ролі господарських судів у захисті прав та законних інтересів українського підприємництва». «Вісник господарського судочинства». №1/2013 URL:<https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/publication/88487>
3. Корольова, В., & Кімленко, О. (2022). Проблеми захисту прав суб'єктів господарювання в господарських судах України. *Legal Bulletin*, 42–46. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-42-46>.

Ключові слова: захист прав і інтересів, суб'єкти господарювання, досудовий захист, господарська діяльність.

Key words: protection of rights and interests, economic entities, legal protection, economic activity.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

Олійник Марія Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

У зв'язку з всесвітніми глобалізаційними процесами сьогодення, останнім часом як в національному, так і в світовому господарстві активізації набуває процес творення холдингів, що передбачає об'єднання декількох корпоративних підприємств та їх подальшого функціонування під контролем холдингової компанії. Діяльність зазначених учасників господарських правовідносин набуває поширення в таких сферах господарювання, як: металургії, агропромислового комплексу, нафто-газовій галузі, будівництві тощо.

Варто зазначити, що для забезпечення ефективності функціонування такого об'єднання господарюючих суб'єктів як холдинг особливого значення набуває діяльність холдингових компаній. Адже, холдингові компанії, поєднуючи виробничий потенціал декількох підприємств, за рахунок зменшення витрат і перерозподіл у прибутку здатні досягти набагато більшої результативності у своїй діяльності. У зв'язку з цим, вважаю доцільним більш

детально дослідити особливості правового статусу зазначеного суб'єкта господарювання.

Насамперед, варто зазначити, що в доктрині господарського права немає єдності поглядів щодо визначення поняття «холдингова компанія». Серед думок вчених в галузі господарського права сформувався принаймні два підходи до визначення даного поняття, кожен з яких по-різному пояснює природу та сутність холдингових компаній.

Так, відповідно до першого підходу, холдингову компанію та холдинг слід вважати тотожними поняттями, під яким розуміють «компанію, що володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення по відношенню до них функцій контролю та управління» [1, с. 286].

В свою чергу, другий підхід відмежовує поняття холдингу від холдингової компанії, і вказує, що «холдингова компанія — юридична особа, яка здійснює контроль над дочірніми підприємствами, а холдинг — сукупність холдингової та дочірніх компаній, пов'язаних відносинами контролю».[2,с.40]

Поряд з цим, варто зазначити, що суперечності щодо визначення поняття «холдингова компанія» наявні не лише в думках окремих доктринологів в галузі господарського права, але й містяться навіть у нормах чинного законодавства України.

Так, в ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» холдингову компанію визначено як «акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств» [3].

В свою чергу, Господарський кодекс України в ч. 5 ст. 126 дещо звужує поняття «холдингова компанія» і визначає його як «акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, окрім пакетів акцій, що перебувають у державній власності»[4].

На сьогодні, діяльність холдингових компаній в Україні детально врегульована на законодавчому рівні. Фундаментальним нормативно-правовим актом, в якому відображені засади правового статусу учасників господарських правовідносин є Господарський кодекс України. В зазначеному кодифікованому акті правовою основою діяльності холдингових компаній можемо вважати положення статей 126, 172, а також глави 19 та 20 Розділу IV («Господарські зобов'язання»). Зокрема, важливим є положення статті 176 ГК України, яким закріплено основний принцип функціонування холдингу, відповідно до якого відносини між холдинговою компанією та корпоративними підприємствами необхідно вважати організаційно-господарськими [4].

Окрім цього, правову основу холдингової компанії становлять також деякі норми Цивільного кодексу України, зокрема це стосується положень глави 7

«Загальні положення про юридичну особу» та глави 8 «Підприємницькі товариства» [5].

Особливо детально правовий статус холдингових компаній регламентований Законом України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р., у якому закріплено загальні засади функціонування холдингових компаній в Україні, а також особливості їх створення, діяльності та ліквідації.

Поряд з цим, у нормах вищезазначеного Закону закріплено також ряд обов'язків досліджуваного суб'єкта господарювання. Так, в статті 8 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» закріплено обов'язок холдингової компанії з проведення щорічного внутрішнього аудиту своїх корпоративних підприємств. В свою чергу, статтею 9 цього ж законодавчого акту закріплено зобов'язання холдингової компанії протягом усього періоду своєї діяльності щорічно «оприлюднювати свою консолідовану фінансову звітність та фінансову звітність своїх корпоративних підприємств» [3].

Окрім цього, оскільки холдингова компанія є акціонерним товариством, на зазначеного суб'єкта господарських правовідносин поширюються також норми Закону України «Про акціонерні товариства» від 27.02.2022 р. [6]

Розглядаючи питання правового статусу будь-якого суб'єкта, важливого значення набуває питання його юридичної відповідальності. Виходячи з загальних ознак юридичних осіб, передбачених статтею 96 ЦК України, «юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним їй майном, крім випадків передбачених установчими документами та законом»[5]. В свою чергу, в ч. 6 ст. 126 ГК України передбачено, що «якщо корпоративне підприємство через дії або бездіяльність холдингової компанії виявиться неплатоспроможним та визнається банкрутом, то холдингова компанія несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями корпоративного підприємства» [4].

В контексті даного питання, варто також зазначити, що поширеними є випадки ототожнення поняття холдингової компанії з об'єднанням підприємств (ст. 118 ГК України) [4]. Зазначені поняття не є однаковими, що пояснюється відмінностями в їхній природі. По-перше, холдингова компанія вважається головним підприємством в межах холдингу, роль якого полягає в координації діяльності всіх інших асоційованих підприємств, тоді як в об'єднанні підприємств координаційну функцію виконує не одне якесь підприємство, а їх об'єднання.

По-друге, для створення холдингової групи необхідною умовою є одностороннє волевиявлення холдингової компанії, яка своїми активними діями придбаває пакет акцій або набуває право переважної участі у загальних зборах дочірніх підприємств. В свою чергу, для створення об'єднання підприємств обов'язковим є волевиявлення всіх його учасників.

Наступною відмінністю між цими суб'єктами господарювання є різна мета їх створення. Так, об'єднання підприємств створюється, насамперед, «з метою координації виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних

економічних та соціальних завдань» (ч. 1 ст. 118 ГК) [4]. В свою чергу, першочерговою метою створення холдингової компанії є необхідність здійснення функцій управління та контролю по відношенню до дочірніх підприємств

Також, на відміну від об'єднання підприємств, яке не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників, холдингові компанії повинні нести субсидіарну відповідальність за борги дочірніх підприємств, що виникли з їх вини.

Отже, проаналізувавши вищенаведене можна зробити висновок, що на сьогодні питання правового статусу холдингових компаній в Україні врегульовано в нормах чинного національного законодавства нашої держави. Поряд з цим, на мою думку, необхідним є подальше удосконалення законодавчого регулювання даного питання, що пов'язано з наявністю

суперечностей у змісті вищезазначених нормативно-правових актів в контексті визначення поняття та природи холдингових компаній.

Список використаних джерел

1. Тенюх З. І. Державні холдинги як перспективні форми управління стратегічними підприємствами. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 29, ч.1. – С. 286 – 290.
2. Лукач І. В. Правове становище холдингових компаній : монографія. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 240 с.
3. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР).-2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР).-2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20>

Ключові слова: холдингова компанія, холдинг, акціонерне товариство, корпоративні підприємства, суб'єкт господарювання, правовий статус

Key words: holding company, holding, joint-stock company, corporate enterprises, business entity, legal status

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Квасніцька О.О.

Осипенко Ольга Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГОЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні щодня з'являються тисячі нових творів, які охороняються авторським правом. Ці твори є результатом кропіткої та творчої праці авторів, які, безсумнівно, очікують на можливість повною мірою використовувати результати своєї роботи. Наразі, завдяки сучасним технічним засобам копіювання інформації, захист творів від несанкціонованого використання став надзвичайно складним завданням. Будь-хто може скопіювати творчий продукт, розповсюдити його широкому загалу (завдяки інформатизації суспільства, це коло людей майже безмежне) та отримувати з цього вигоду. При цьому автор,

всупереч чинному законодавству та принципам справедливості, позбавляється можливості бути одноосібним власником свого твору.

Авторське право - це сукупність прав, що належать особі, яка своєю творчою працею створила твір – автору. Ці права поділяються на немайнові (право вимагати визнання авторства або залишатись анонімним, обирати псевдонім, захищати твір від його перекручення або спотворення тощо) та майнові (право на використання твору та право дозволяти іншим особам використовувати свій твір). Підлягають захисту твори які створені творчою працею автора. Тобто, саме творчість є ключовим елементом при встановленні того, є твір об'єктом захисту чи ні. Національне законодавство наводить перелік об'єктів, що захищаються авторським правом (цілих 16 пунктів, в тому числі літературні письмові твори, усні твори (промови та виступи), фото, відео, музика, архітектурні об'єкти тощо). Однак цей перелік не є виключним. Останнім пунктом переліку, наведеного в Законі України «Про авторське право і суміжні права» зазначено «Інші твори». Отже, всі твори, які були «народжені» творчою працею, підлягають захисту.[1]

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.[2]

На жаль, в епоху Інтернету, соцмереж та безперервного обміну інформацією обернулася значною проблемою для авторів. Їхні права порушуються постійно, як у сфері немайнових (плагіат), так і майнових (піратство, контрафакція) аспектів. Багато людей не усвідомлюють, що несанкціоноване використання чужого твору нічим не відрізняється від крадіжки гаманця. За такі дії передбачена відповідальність, аж до кримінальної (ст. 176 ККУ карає позбавленням волі до 2 років за незаконне відтворення та розповсюдження об'єктів авторського права, якщо це завдало значної матеріальної шкоди). Однак, окрім покарання порушника, авторів більше цікавлять інші способи захисту своїх прав. Якщо звернути увагу саме в матеріальному аспекті: відшкодуванні збитків або стягненні неправомірно отриманого прибутку. Цей метод використовується найчастіше, в поєднанні з вимогою про припинення порушення. Автор, який довів порушення своїх прав, має право стягнути з порушника кошти за завдану моральну шкоду та збитки. Найскладнішим моментом у таких судових процесах зазвичай стає доведення розміру нанесених збитків. Окрім цього, суд може додатково стягнути до Державного бюджету України штраф з порушника у розмірі 10% від суми, присудженої на користь автора.

Україна ратифікувала Всесвітню конвенцію про авторське право від 1952 року та Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів. Тож, загальні норми щодо захисту авторського права, що застосовуються в світі, діють і в Україні. Захист авторських прав в Україні врегульований Законом

України «Про авторське право і суміжні права». За цим законом, автор має право на захист своїх прав в судовому та позасудовому порядку. Справи щодо спорів про авторські права підлягають розгляду в загальному порядку цивільного судочинства (або господарського, в разі, якщо обидві сторони спору є юридичними особами). Тож розглядатиме спір місцевий загальний або господарський суд за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача – порушника Ваших прав.[1]

В Україні існують декілька способів захисту авторських прав. В майбутньому планується створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, але наразі спори щодо авторських прав розглядаються в загальному порядку в судах, що може тривати від 6 місяців до року. Окрім суду, можна звернутися до Антимонопольного комітету України, якщо дії, пов'язані з незаконним використанням авторського права, трактуються як недобросовісна конкуренція (але це можливо лише для суб'єктів підприємницької діяльності). Для захисту прав в Інтернеті використовується спеціальна процедура: подається заява про припинення порушення власнику веб-сайту, а копія надсилається постачальнику послуг хостингу.

Така заява повинна містити:

- Ім'я, місце проживання (місцезнаходження), е-мейл або поштова адреса, для заявників-юридичних осіб – код юридичної особи;
- Зазначення виду та назви об'єктів авторських прав, порушення прав на які є підставою звернення;
- Зазначення про підстави виникнення авторських прав та строк їх дії разом з вмотивованим твердженням про наявність таких прав у заявника;
- Гіперпосилання на об'єкт авторського права, незаконно розміщений на чужому веб-сайті;
- Вимогу про унеможливлення доступу до об'єкту авторського права на веб-сайті.[1]
- Найменування та е-мейл постачальника послуг хостингу відповідного веб-сайту;
- Твердження заявника про те, що викладені в заяві відомості є достовірними. [1]

Заява про припинення порушення авторських прав може бути подана лише за допомогою адвоката, який зобов'язаний перевірити та підтвердити права заявника. До заяви додається копія документа, що засвідчує повноваження адвоката. Власник веб-сайту, який отримав правильно оформлену заяву, протягом 48 годин має вилучити з доступу об'єкт, що порушує авторські права. Якщо інформація про власника сайту відсутня, заявник може звернутися до постачальника послуг хостингу.

Отже, підсумовуючи усе вищенаведене, можна зробити висновок, що захист авторських прав – це досить складна юридична процедура. Але наразі

існують дієві механізми, які дозволяють успішно захистити права як в судовому, так і в позасудовому порядку.

Список використаних джерел

1. Захист авторських прав: особливості правового регулювання в Україні та за кордоном. *ForUm*: веб-сайт. URL: <https://armada.law/blog/zakhyst-avtorskykh-prav-osoblivosti-pravovogo-regulyuvannya-v-ukraini-ta-za-kordonom/>
2. Особливості правового регулювання авторського права в Україні. *ForUm*: веб-сайт. URL: <https://legaid.gov.ua/novyny/osoblyvosti-pravovogo-regulyuvannya-avtorskogo-prava-v-ukrayini/>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Квасніцька О.О.

Пеляк Тетяна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішній час у поєднанні з повномасштабним російським вторгненням диктує нашій країні нові реалії для виживання та життєдіяльності населення, суб'єктів господарювання, регіонів та громад. Питання територіальної оборони та захисту суверенітету, цілісності та недоторканності є не лише основою Конституції України, а й посідають центральне місце в житті кожного сучасного українця. За цих умов функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, Збройних Сил України, суб'єкти господарювання всіх форм власності відбувається в особливих військових умовах, які потребують належного правового регулювання як основи обороноздатності країни та її розвитку в майбутньому.

В основі забезпечення захисту суверенітету та територіальної цілісності нашої держави лежить національна безпека, її військові, соціальні, економічні, політичні, інформаційні та інші пріоритети, а питання макро- та мікроекономічної стабільності, які відіграють вирішальну роль у стабілізації економіки, забезпечення функціонування критичної інфраструктури та продовольчої безпеки [3].

Уряд Постановою від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» нормативно врегулював окремі питання забезпечення здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану, зокрема:

- на період дії воєнного стану право на здійснення господарської діяльності суб'єкти господарювання можуть набути на підставі подання до

Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, які провадять охоронну діяльність, подають декларацію до МВС про провадження господарської діяльності без отримання дозволів, крім видів господарської діяльності, зазначених у переліку згідно з додатком 2;

- декларація може подаватись за вибором суб'єкта господарювання незалежно від заявленого (zareєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця провадження господарської діяльності чи місцезнаходження відповідного об'єкта:

- в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема за допомогою порталу «Дія»;

- у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подається особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надсилається поштою;

- суб'єкти господарювання, які набули права на провадження господарської діяльності на підставі декларації, у разі відсутності відповідних документів дозвільного характеру (дозволів, ліцензій та/або інших результатів надання публічних послуг) невідкладно, але не пізніше одного дня протягом місяця після припинення або скасування воєнного стану повинні звернутися до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг та отримати відповідні дозволи в порядку, на умовах, передбачених законодавством, без припинення (припинення) їх діяльності;

- на період дії воєнного стану призупиняється перебіг строків звернення за державними послугами, визначених законом. З дня припинення або скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з урахуванням часу, що минув з моменту їх призупинення;

- автоматичне продовження строків дії діючих термінових ліцензій та дозволів на період дії воєнного стану [2].

Якщо господарська діяльність здійснюється в рамках спеціального регулювання, то ця діяльність передбачає правове регулювання на основі загального законодавства з урахуванням ознак, встановлених спеціальним законодавством. І саме створення спеціального економічного режиму дає змогу досягти ефективності реалізації правових норм у тих сферах чи секторах економіки, де загальних правових норм для цього недостатньо [1, с. 830].

Підприємствам важливо бути адаптивними до змін у законодавстві та економічній ситуації, швидко реагувати на можливі ризики та оптимізувати витрати. Також одним із важливих, у наш час, етапів для забезпечення розвитку є інтегрування бізнесу в соціальні мережі та створення веб-сайтів, для того щоб охопити більшу кількість потенційних клієнтів. Таким чином, будь яке підприємство не залежно від своєї галузі діяльності за допомогою цих

інструментів зможе стати впізнаваним та конкурентноспроможним на інтернет ринку.

Отже, сьогодні господарська діяльність є важливою частиною життя України. Воєнний стан загострив деякі наявні проблеми для малих та середніх підприємств. Порушуються ланцюги поставок, знижується платоспроможність споживачів і попит на товари та послуги на внутрішньому ринку. Підприємці змушені шукати нових ділових партнерів і клієнтів і безпосередньо вивчати можливості зовнішніх ринків.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало відправною точкою змін в законодавчому регулюванні всіх сфер суспільства, зокрема й господарської діяльності також. На даний час, для нашого суспільства та для держави в цілому, важливою метою є забезпечення оборони і захисту суверенітету та недоторканості нашої країни. Дійти до такої мети можливо, коли зусилля будуть спрямовані як і на захист воєнного фронту, так і на захист економічного.

Список використаних джерел

1. Возняковська К. Господарська діяльність в умовах війни. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI: у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 червня 2022 р. / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 830-832.
2. Про Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 Київ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Серебряк С. В. Порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: аспекти правової регламентації. *Академічні візії*. 2023. №17.

<https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/177/165> (дата звернення: 01.04.2024).

Ключові слова: господарська діяльність, воєнний стан, правове регулювання.

Key words: economic activity, military situation, legal regulation.

Науковий керівник: доцент Квасніцька О.О.

Прохорова Олена Сергіївна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ТА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діяльність банків, фінансових установ, з одного боку, хоч і знаходиться під постійним контролем з боку уповноважених державних органів, з іншого, як показує практика, викають негативні моменти як для банків, так і для споживачів та клієнтів. Даний тип діяльності надзвичайно важливий для нормального функціонування держави та суспільства, адже зачіпляє такі аспекти, як: захист прав споживачів та клієнтів, забезпечення фінансової стабільності в цілому, боротьба зі злочинністю, використання новітніх інформаційних технологій та міжнародну співпрацю. У період воєнного стану вкрай важливими є оновлення банківсько-фінансового законодавства та внесення до нього змін у зв'язку із оновленими політико-економічними реаліями.

Банківські операції та банківська діяльність ґрунтуються на положеннях Конституції України, Законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про Національний Банк України», Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України та Класифікацією видів економічної діяльності ДК, Положенням про структуру системи банківського нагляду Національного банку України та його повноваження щодо адекватного реагування на порушення в діяльності комерційних банків, Постанова Національного Банку України (далі – НБУ) Про затвердження Положення "Про структуру системи банківського нагляду Національного банку України та його повноваження щодо адекватного реагування на порушення в діяльності комерційних банків" та численними підзаконними актами.

В даних актах закріплені види фінансових операцій, функції уповноважених органів, шляхи державного регулювання банківської діяльності, права, обов'язки банків, боржників, відповідальність, питання процесуального

характеру, надання кредитів, залучення депозитів і здійснення розрахункових операцій тощо.

Незважаючи на велику кількість актів, що регулюють даний вид діяльності на сьогоднішній день можна стверджувати, що банківське законодавство є доволі заплутаним з відсутністю логіки власної побудови. Так як норми, що регулюють той чи інший аспект банківської діяльності, буквально «розкидані» по великому масиву актів, що значно ускладнює їх практичну реалізацію [1].

Тому, на нашу думку, цілком доцільно було б проаналізувати досвід зарубіжних країн таких як США, Польща, Німеччина щодо правових засад банківської та фінансової діяльності. Не зважаючи на суттєві відмінності, дані системи характеризуються стабільною та ефективною роботою. Наприклад, банківська система США побудована за принципом децентралізації та роздробленості, але ця діяльність знаходиться під федеральним наглядом та наглядом на рівні штатів.

Система Німеччини, у свою чергу, характеризується досконалістю національного законодавства, поділом актів на загальні та спеціальні, що дозволяє уникати правових колізій та ефективно здійснювати свою діяльність.

Банківська система Польщі відома своєю системою страхування депозитів, що дозволяє уникнути фінансових ризиків, а у разі їх настання – пом'якшити їх наслідки [2, с. 291].

Щодо співвідношення понять фінансової діяльності та фінансових послуг зупинимось на визначенні даних понять. Фінансова діяльність включає у себе три складові – фінансова діяльність держави, органів місцевого самоврядування та фінансова діяльність суб'єктів господарювання.

Перші дві означають дії уповноважених органів в процесі перерозподілу коштів через спеціальні фонди для виконання відповідних завдань і функцій. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання – створення та використання фондів коштів у процесі товарно-грошових відносин [3, с. 184].

У нормах вітчизняного законодавства немає нормативного закріплення поняття «фінансова діяльність», однак, її можливо визначити як різновид господарської діяльності, адже за ч.1 ст.3 Господарського кодексу України господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру. З цього можливо визначити, що фінансова діяльність – це діяльність суб'єктів, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що мають грошове вираження.

У свою чергу, фінансові послуги – це операції з грошовими коштами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за їх власний рахунок чи за рахунок інших осіб з метою отримання прибутку

На відміну від фінансової діяльності, поняття «фінансова послуга» закріплене у п. 64 ст. 1 ЗУ «Про фінансові послуги та фінансові компанії», за

якою фінансова послуга – це операція або кілька операцій, які пов’язані однією метою з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах осіб.З вищенаведеного випливає, що фінансова діяльність та фінансова послуга співвідносяться як частина і ціле, де остання є частиною фінансової діяльності. Так як однією із складових фінансової діяльності є фінансова послуга.

Таким чином, законодавство України і має велику кількість нормативних актів, що регулюють банки і банківську діяльність, це одночасно є і великою проблемою, адже такий масив актів створює перешкоди до правозастосовчої діяльності, виникненню правових колізій та плутаними при судовому розгляді тощо. Доречним є використання досвіду зарубіжних держав, вивчення їх нормативної бази та практики. На нашу думку, доцільно було б використати досвід Німеччини щодо чіткої структуризації та закріплення положень нормативно правових актів та, враховуючи стан регламентації банківської діяльності, використати досвід США щодо федерального органу, який спеціалізується лише на контролі банківської системи та банківської діяльності. Щодо понять фінансових послуг та фінансової діяльності варто зазначити те, що остання не закріплена на законодавчому рівні, не врегульована належним чином що дає всі підстави для зловживання правом під час цієї діяльності, що породжує негативні наслідки як для банків, так і для споживачів та клієнтів.

Список використаних джерел

1. Кирилюк Д.К. До питання необхідності розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні. *Юридичний журнал*. 2016. № 12. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484> (дата звернення: 22.03.2024).
2. Дідківська Д.І, Панькевич В.М. Правове регулювання банківської діяльності: зарубіжний досвід. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 5. С. 294. URL: <http://rev.kpu.zp.ua> (дата звернення: 22.03.2024).
3. П. П. Латковський. Фінансова діяльність та юридична діяльність: їх правова сутність. *Держава та регіони*. № 4 (78). С. 184-189.

URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2022/4_2022.pdf (дата звернення: 22.03.2024).

Ключові слова: банківська операція, банківська діяльність, іноземний досвід, співвідношення фінансової послуги та фінансової діяльності.

Key words: banking operation, banking activity, foreign experience, ratio of financial services and financial activity.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Добровольська В. В.

Решетило Яна Сергіївна, Самойлова Олена Сергіївна

студентки 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Тема окремих проблемних питань проваджень у справах про банкрутство є досить актуальною в наш час, адже постійні зміни в економіці, законодавстві та фінансовій сфері активно впливають на підприємства та їх здатність зберігати фінансову стабільність.

Аналізуючи дане питання, ми вважаємо, що слід згадати про саме поняття банкрутства як явища. Це поняття визначається в абзаці 3 статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства. Відповідно, банкрутство - визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до Закону України "Про страхування" або Закону України "Про кредитні спілки". [1]

Провадження у справах про банкрутство включає ряд процесів і процедур, які здійснюються у судовому порядку з метою врегулювання фінансових проблем підприємства чи фізичної особи. Важливими завданнями є встановлення факту неплатоспроможності боржника, розгляд правомірності вимог кредитора, визнання боржника банкрутом тощо.

Однією з ключових проблем проваджень у справах про банкрутство є велика кількість банкрутств, які не завершуються відновленням фінансової діяльності підприємства, а призводять до ліквідації. Це може бути наслідком недостатньої підтримки уряду для реорганізації та реабілітації боржника. Крім того, система банкрутства часто стикається з проблемою корупції та відсутністю відповідної кваліфікованої кадрової бази для ефективного вирішення справ. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який охоплює

законодавчі зміни, покращення судової системи та підвищення рівня професійності фахівців у галузі банкрутства.

Окремі проблемні питання у справах про банкрутство в Україні також включають в себе недостатню ефективність процедур врегулювання боргових зобов'язань, недостатню прозорість і прогнозованість процесу, високу кількість спірних питань між сторонами, а також недосконалість законодавства щодо захисту прав кредиторів та боржника. Також неабиякою проблемою є те, що деякі справи можуть тягнутися у суді протягом тривалого часу, що ускладнює відновлення фінансової стабільності підприємств.

Наприклад, перед вторгненням Російської Федерації Україна стикалася зі складнощами, пов'язаними з поширенням COVID-19. У зв'язку з цим були внесені зміни до законодавства про банкрутство. На період карантину суд міг продовжувати строки проведення засідань, приймати рішення щодо мораторію на задоволення вимог кредиторів, що зазначено у п. 12 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ. Це збільшило загальні строки процедур банкрутства.

З іншого боку, щоб уникнути порушень прав людини, суди наголошували на необхідності розгляду справ про банкрутство у розумний строк. Зазначалося, що учасники мають дотримуватися строків, визначених законом. І це сприяє ефективності процесу і мінімізує негативні наслідки для усіх сторін. [2]

Слід не забувати і про те, що труднощі можуть виникати у зв'язку з вимогами до доказів, правом вимоги на майно, порядком розгляду спорів між кредиторами, що також значно сповільнює судовий процес.

Як один із прикладів ми розглянули питання про особливості заявлення та розгляду вимог кредиторів у справах про банкрутство.

У даних справах виділяють три типи кредиторів: конкурсні кредитори - це ті, чиї вимоги виникли до початку процедури банкрутства і не мають застави; забезпечені кредитори - це ті, чиї вимоги забезпечені заставою майна боржника; поточні кредитори - це ті, чиї вимоги виникли після початку процедури банкрутства.

Конкурсні кредитори мають найбільше впливу в справі про банкрутство, оскільки вони голосують на зборах кредиторів щодо важливих питань, таких як схвалення плану санації та внесення змін до нього, а також введення наступних процедур у справі.

Оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство містить ключові відомості для конкурсного кредитора, зокрема найменування та адресу господарського суду, розпорядника майна і строк подання заяв. Ці відомості не лише формальні, вони є покроковою інструкцією для конкурсного кредитора щодо подання вимог до боржника.

Конкурсний кредитор має подати заяву зі своїми вимогами до розпорядника майна із збереженням доказів такого подання. Після цього заява разом з доказами подається до суду із дотриманням вимог, вказаних у

законодавстві щодо процедур банкрутства, а саме обов'язковому порядку додаються докази сплати судового збору, докази надсилання копії заяви боржнику і розпоряднику майна, також документи, що підтверджують грошові вимоги до боржника.[3]

Кодекс України з процедур банкрутства не конкретизує, які саме документи повинні супроводжувати заяву щодо грошових вимог до боржника. Згідно з судовою практикою, кредитор сам обирає докази, які на його думку підтверджують вимоги, і подає їх до розгляду суду.

У разі зацікавленості кредитора в успішному розгляді його вимог, він повинен надати докази, що чітко підтверджують наявність боргу.

У справі № 926/4807-б/21 виявлено, що кредитор подав грошову вимогу до боржника лише з посиланням на договір про відступлення права вимоги від попереднього кредитора, але без документів, що підтверджують початкове зобов'язання боржника перед попереднім кредитором. [4]

Згідно з ч. 2 ст. 517 Цивільного кодексу України, боржник може не виконувати своїх зобов'язань перед новим кредитором, поки не отримає докази переходу прав у зобов'язанні. Таким чином, просте посилання на договір про відступлення права вимоги без належних доказів не є достатнім для визнання кредиторських вимог. [5]

У висновку можемо зазначити, що проблемні питання у справах про банкрутство є актуальними, зокрема через постійні зміни в економіці та законодавстві. Поняття банкрутства визначається законодавством, а провадження у таких справах включає в себе розгляд різних аспектів, включаючи вимоги кредиторів та визнання боржника банкрутом. Проблеми можуть виникати через недостатню ефективність процедур, високу кількістю спорів та тривалий судовий процес. Це підтверджується наведеними прикладами. Також у висновку хочемо зазначити, що способами вирішення зазначених проблемних питань може бути подальше удосконалення законодавства щодо банкрутства, вдосконалення процедур управління банкрутством та збільшення контролю за їх виконанням. Також важливо забезпечити більшу прозорість та відкритість у процесі банкрутства для всіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 30.03.2024).
2. Васьковський О. Справи про банкрутство: важливі правові позиції верховного суду – PRAVO.UA. PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/spravy-pro->

bankrutstvo-vazhlyvi-pravovi-pozytsii-verkhovnoho-sudu/ (дата звернення: 30.03.2024).

3. Жуков С. Особливості заявлення та розгляду вимог кредиторів у справі про банкрутство: судова практика. <https://court.gov.ua/>. URL: <http://surl.li/sbtpw>(дата звернення: 30.03.2024).

4. Постанова Верховного Суду від 29.03.2023 р. У справі № 926/4807-6/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144346> (дата звернення: 30.03.2024).

5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 30.03.2024).

Ключові слова: справи про банкрутство, Кодекс України з процедур банкрутства, строки, докази, конкурсні кредитори.

Key words: bankruptcy cases, the Code of Ukraine on bankruptcy procedures, deadlines, evidence, bankruptcy creditors.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

Соловей Анна Олегівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Економічні відносини в Україні є такими, що постійно змінюються, набирають нових обрисів відповідно до поставлених викликів суспільства, а також до змін на міжнародній арені. І в будь-якому випадку, усі соціально-економічні зміни, прямо чи опосередковано, проте зачіпають права та інтереси не лише юридичних осіб, які при своєму функціонуванні здійснюють велику кількість грошових операцій, але й фізичних, які також щодня «співпрацюють» з різними масивами коштів. Окремо, через різні зміни у економічній сфері, а конкретніше- негативні, фізичні особи прямо зіштовхнулися з таким явищем як платоспроможність за зобов'язаннями, а тому, актуальність процедур банкрутства фізичних осіб щоразу ставала більш значущою.

Перш за все, варто зауважити, що справді питання банкрутства фізичних осіб є актуальним та проблематичним, оскільки є таким, що потребує певного «нового» та уточнюючого регулювання, а також таким, що потребує індивідуальних поглядів та шляхів вирішення на кожний випадок. Дослідженням даного питання, прямо або в суміжному значенні займалося багато науковців. Зокрема, можна виокремити такі роботи, як: «Банкрутство фізичних осіб: актуальні проблеми для України та Європейський досвід» Подолян Ю.О., «Банкрутство фізичних осіб за законодавством України та Польщі» Бучинської

А.І., «Банкрутство фізичних осіб: Проблеми теорії та практики» Бутирської І.А. Крім того, загалом, увагу процедурам банкрутства фізичних та юридичних осіб було приділено такими вченими, як:

Квасніцькою О.О., Булижним І.В., Кравцовою О.М. та ін [1, 2, 3]

Відповідно до статті 115 Кодексу України з процедур банкрутства, а саме положення відносно провадження щодо неплатоспроможності боржника-фізичної особи або ж ФОП може бути відкрито лише за заявою самого ж боржника. На думку Подолян Ю.О., таке «виокремлення» є таким, що містить недоліки, оскільки не відповідає потребам суб'єктів господарювання стосовно фізичних осіб, а також по відношенню до ФОП. В цьому контексті варто зауважити, що можливо, був би доречним підхід зі сторони законодавця щодо надання права на визнання фізичної особи банкрутом саме кредитором, за умови задоволення «кредиторських критеріїв» виконання зобов'язань. В такому випадку, буде відстоюватись саме право суб'єкта господарювання щодо збереження своїх активів, права на отримання результатів виконання договору та ін. [1, с. 64-65, 4].

У вищенаведеному контексті варто наголосити на міжнародний досвід банкрутства фізичних осіб. Булижин І.В. здійснив дослідження досвіду Нідерландів, за яким такий боржник буде визнаний банкрутом з тих умов, коли стане боржником кількох та більше кредиторів з подальшим порушенням вимог та несплатою боргу. Це є доволі логічним та структурованим підходом до визначення фізичної особи банкрутом, оскільки в даному випадку здійснюється захист двох сторін правовідносин. Окремо, як приклад, можна навести досвід Німеччини у підході щодо визнання фізичної особи банкрутом та подальшого встановлення дій щодо неї. Даний підхід передбачає можливість тривалої сплати боргів фізичної особи, а також державний захист таких осіб. В цьому контексті ключовим є те, що Німеччина виступає регулятором недопуску погіршення соціально-економічного стану не лише однієї особи, а і загалом суспільства. Це є важливим, оскільки, будьякі масові фінансові проблеми у державі призводять до погіршення економічного стану країни в цілому, що є негативним фактором її розвитку [1, с. 67].

Окрему увагу варто приділити аспекту приховання певних активів при поданні на визнання банкрутом. Загалом, через стрімкі процеси цифровізації суспільства, у великої кількості фізичних осіб почали з'являтися криптоактиви або подібні активи, які містяться в «просторі», а саме на онлайн активах. Варто зауважити, що справді, наразі у світі існує необмежена кількість платформ для отримання та збереження онлайн-активів, однак ця інформація у переважній більшості є конфіденційною та відслідкувати власника дуже складно. До прикладу, можна навести власників криптовалюти. Вони можуть мати

криптогаманці та здійснювати операції, покупки, угоди, тощо, саме через такий платіжний спосіб.

Водночас, така особа може заявити про свої реальні активи, як такі, що є мінімальними. І дійсно, процедура визнання банкрутом може перебігати за класичним порядком, допоки не буде виявлено приховані активи. Є зрозумілим, що у випадку викриття прихованого активу усю процедуру буде зупинено та для особи-боржника настануть особисті негативні наслідки, проте, варто оглянути це питання глобально. Випадки недоброчесності можуть щодня зростати, а регулювання питання криптовалютного обороту досі немає, що може спричинити фактичну проблематику функціонування інституту банкрутства фізичних осіб.

Отже, аналізуючи вищенаведене, важливо зазначити, що тема банкрутства фізичних осіб є надзвичайно складним явищем, яке дійсно потребує огляду та дослідження багатьма вченими і науковцями. Особливо, потреба аналізу та нових шляхів удосконалення даного інституту зростає відповідно до швидкої цифровізації у суспільстві, що спричиняє появу нових негативних факторів впливу на функціонування інституту банкрутства фізичних осіб. Важливим є доопрацювання законодавчої бази з даного питання, створення нових механізмів та опрацювання тих проблем та викликів суспільства, які є на сьогоднішньому етапі становлення.

Список використаних джерел

1. Подолян, Ю.О. "Банкрутство фізичних осіб: актуальні проблеми для України та європейський досвід." *Dictum factum* 3 (2019): 9-9.
2. Бучинська, А. Й. "Банкрутство фізичних осіб за законодавством України та Польщі." *Прикарпатський юридичний вісник* 2 (31) (2020): 28-32.
3. Бутирська І.А. "Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики." *Economics and Law* 1 (60) (2021): 89-95.
4. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597-VIII // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19> (дата звернення: 31.03.2024)

Ключові слова: банкрутство, проблематика, фізична особа, криптовалюта, кредитор.
Key words: bankruptcy, issues, individual, cryptocurrency, creditor.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Квасніцька О.О.

Станева Аліна Вадимівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПОРЯДОК ОГОЛОШЕННЯ ТА ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ
ПУБЛІЧНОЇ ЗАКУПІВЛІ В УКРАЇНІ, ПРЕДМЕТОМ ЯКОЇ Є ПРИРОДНИЙ ГАЗ**

Відповідно до пп. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон), публічна закупівля (далі по тексту – закупівля) – це «придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому» Законом, тобто за відповідною процедурою [2].

Існують різні види закупівель, які визначаються розділом III «Загальні умови здійснення закупівлі». Абзацом другим ч. 1 ст. 13 Закону відкриті торги визначено однією з конкурентних процедур закупівель. Регулюванню цієї процедури закупівлі присвячено однойменний розділ IV. У ньому зазначено, що відповідна процедура є основною.

У п. 3-7 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено, що «на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» Кабінет Міністрів України визначає «особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених» Законом, «із забезпеченням захищеності таких замовників від воєнних загроз». Відповідною Постановою Кабінету Міністрів України №1178 від 12 жовтня 2022 р. були затверджені особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування (далі – Особливості) [3].

У п. 10 Особливостей зазначено, що «замовники, у тому числі централізовані закупівельні організації, здійснюють закупівлі, [...] вартість яких становить або перевищує 100 тис. гривень, послуг з поточного ремонту, вартість яких становить або перевищує 200 тис. гривень, робіт, вартість яких становить або перевищує 1,5 млн. гривень, шляхом застосування відкритих торгів у порядку, визначеному ... Особливостями». Після проведення

процедури закупівлі замовник оприлюднює договір про закупівлю та додатки до нього.

Відповідно до пп. 6 ч. 1 ст. 1 Закону **договір про закупівлю** – це господарський договір, укладений «між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі», яким передбачено «платне надання послуг, виконання робіт або придбання товару».

Не менш важливо відзначити п. 13 Особливостей (у редакції станом на березень 2024 р.), у якому зазначені виняткові випадки, коли Замовнику можна укласти договір про закупівлю без використання електронної системи закупівель у разі перевищення граничних цінових меж договору. До цих випадків належать зокрема:

- перебування замовника «на території активних бойових дій, які не були завершені на дату укладення договору про закупівлю»;
- наявність нагальної потреби «у здійсненні закупівлі у зв'язку з виникненням об'єктивних обставин, що унеможливають дотримання замовником строків для проведення закупівлі із застосуванням відкритих торгів та/або електронного каталогу», що має бути документально підтверджене замовником;
- «роботи, товари чи послуги можуть бути виконані, поставлені чи надані виключно певним суб'єктом господарювання» в одному з перелічених у підпункті випадків;
- відкриті торги скасовано «через неподання жодної тендерної пропозиції для участі у відкритих торгах у строк, установлений замовником згідно з» Особливостями;
- «здійснюється закупівля природного газу суб'єктом ринку природного газу, на якого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України “Про ринок природного газу” покладено спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу»;
- інші випадки придбання замовниками товарів і послуг, вартість яких становить або перевищує 100 тис. гривень, послуг з поточного ремонту, вартість яких становить або перевищує 200 тис. гривень, робіт, вартість яких становить або перевищує 1,5 млн. гривень, без застосування відкритих торгів та/або електронного каталогу для закупівлі товару.

Під час оголошення проведення процедури, відповідно до Порядку визначення предмета закупівлі, затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 15.04.2020 року №708, замовник визначає предмет закупівлі відповідно до Закону із застосуванням показників цифр основного словника національного класифікатора України ДК 021:2015 «Єдиний закупівельний словник» (далі по тексту – закупівельний словник) [4], який у свою чергу був затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23.12.2015 року № 1749 [5]. Цей

документ, відповідно до ч. 2 ст. 259 Господарського кодексу України, є складовою частиною національної системи класифікації [1] і являє собою зведений у єдину таблицю перелік назв продукції та послуг – предметів закупівлі, описи їхнього призначення та додаткових характеристик (за необхідності). Основною метою його утвердження, відповідно до вступу в самому закупівельному словнику, була стандартизація опису в договорах і контрактах предмета державних закупівель [5].

Цікавим фактом є те, що закупівельний словник є згармонізованим з європейським закупівельним словником Common Procurement Vocabulary (CPV). З офіційних джерел Європейського Союзу дізнаємося, що його було розроблено для стандартизації за допомогою єдиної системи класифікації державних закупівель терміни, які використовують замовники та організації для опису предметів контрактів [6].

З вищезазначеного можна зробити проміжний висновок, що введення в дію в Україні на основі розробленого органами ЄС закупівельного словника позитивно впливає на забезпечення більш прозорого проведення закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, створює ефективне конкурентне середовище, одним з елементів формування якого є чітке та структуроване визначення предмету на перших етапах проведення закупівлі.

У закупівельному словнику наявний однойменний розділ для такого предмета закупівлі, як природний газ. Зазначений предмет має назву «Газове паливо» (Eng. «Natural gas»). Власний код ДК 021:2015 є 09120000-6 (далі по тексту – ДК 021:2015:09120000-6 – «Газове паливо»).

Важливо зазначити, що під кодуванням великого класу товарів в ДК під цифрами «0912» міститься також код ДК 021:2015:09123000-7 – «Природний газ». За структурою коду бачимо, що в його складі вже не чотири нулі поспіль, а три. Замовники, визначаючи предмет закупівлі, мають змогу уточнити в електронній системі, що саме вони планують закупити шляхом зазначення відповідного коду ДК. Частіше за все в електронній системі можна побачити, що замовники оголошують закупівлю, зазначаючи загальний код ДК для класу газового палива і даючи за іншим кодом назву предмета закупівлі. Таким чином назвою закупівлі виступає така: «Природний газ (ДК 021:2015:09120000-6 – Газове паливо)» або «ДК 021:2015: 09120000-6 Газове паливо (Природний газ ДК 021:2015 код 09123000-7)».

Зазначені вище випадки не є помилками з боку замовників. У вказаній ситуації йдеться про неповноцінність державного регулювання у сфері інструкцій щодо цільового використання Державного класифікатора України 021:2015 і відсутність єдиного підходу у веденні особистих кабінетів у межах електронних майданчиків для закупівель з боку замовників. До того ж, було б доцільно з боку уряду посприяти виданню окремого порядку або інструкції,

затверджених відповідальним міністерством, для узгодження й уніфікації самого механізму найменування відповідних закупівель.

Отже, на сьогодні в Україні існує розгалужена система визначення предметів закупівель, їхніх найменувань, кодів ДК 021:2015; замовники, виходячи з власних потреб, здатні за рахунок бюджетних коштів придбавати необхідні товари, роботи та послуги для забезпечення своєї діяльності. Однак з огляду на електронну систему закупівель існує проблема, яка полягає в неоднаковому принципі найменування публічних закупівель в електронній системі, допущенні помилок, в т. ч. орфографічних. На цю проблему має бути звернено увагу уряду та законодавця, оскільки досліджуваною в доповіді

проблемою порушується один з принципів здійснення публічних закупівель – ефективність (п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону).

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>
3. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 №1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF>
4. Про затвердження Порядку визначення предмета закупівлі: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15.04.2020 р. №708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-20>
5. Про затвердження національного класифікатора України ДК 021:2015 та скасування національного класифікатора України ДК 021:2007: наказ Міністерства економічного розвитку від 23.12.2015 № 1749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1749731-15>
6. Regulation (EC) No 2195/2002 of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 on the Common Procurement Vocabulary (CPV) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/common-procurement-vocabulary.html>

Ключові слова: публічні закупівлі, господарський договір, договір про закупівлю, тендери.
Key words: public procurement, economic contract, purchase contract, tenders.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Батан Ю. Д.

Федченко Аліна Юріївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ ПІД ЧАСВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Рейдерство в Україні є глобальною проблемою для економічного розвитку системи держави. Рейдерство – це незаконне захоплення підприємств, майна та земельних ділянок через шахрайство, хабарництво та використання незаконних методів. Однією з причин рейдерства є неефективність

функціонування правової системи та правоохоронних органів. Наступною причиною є високий рівень корупції та відсутність її протидії.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що в умовах військового стану, рейдерство має найбільш сприятливі умови, оскільки держава знесилена та уражена силами противника. Через це, рейдерство створює загрозу національній безпеці та порушує стабільність країни. У період дії військового стану, коли звичайне законодавство не завжди ефективно діє через невизначеність, рейдерство може стати засобом незаконного збагачення або зміни контролю над державними територіями. Рейдерські атаки можуть бути організовані для досягнення політичних цілей, таких як зміна уряду або створення хаосу в середині держави. Рейдерство може погіршити гуманітарну ситуацію на територіях, які потерпають від дії країни – агресора, зокрема через експлуатацію мирного населення та шляхом перешкоджання доставці гуманітарної допомоги.

Протидія рейдерству може відбуватися в різних аспектах таких як правовий, політичний, гуманітарний та військовий. На першому етапі здійснення ефективної протидії рейдерству стоїть питання розроблення правового регулювання даного питання. На разі діє Закон України “Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству”, який регулює окремі питання щодо розірвання договорів оренди, запровадження проведення реєстраційних дій в автоматичному режимі та інші[1,2]. В першу чергу, слід розширити національне законодавство щодо відповідальності осіб звинувачених у рейдерських діях. Важливим також є міжнародна співпраця щодо створення міжнародних угод та конвенцій, які будуть спрямовані на боротьбу з рейдерством.

На політичному рівні слід співпрацювати з міжнародними партнерами, включаючи міжнародні організації та інші країни, для обміну досвідом та припиненню рейдерства. Дипломатичні переговори також є важливим етапом в порядку вирішення конфлікту, оскільки вони можуть допомогти знайти мирне рішення та відвернути рейдерські атаки.

Гуманітарна допомога та розвиток інфраструктури є важливими елементами у зниженні мотивації до рейдерських дій. Гуманітарний аспект проявляється в забезпеченні належної допомоги населенню, шляхом задоволення основних потреб можна зменшити напругу всередині держави та уникнути рейдерським діям.

Щодо військового аспекту, то військові дії, які спрямовані на уникнення рейдерства, повинні мати чітку структуру, стратегію та тактику, щоб уникнути тяжких наслідків для мирного населення. Розвиток розвідки є важливим складником під час виявлення рейдерських груп та їхніх планів. Важливим є

також співпраця з місцевими органами влади для підтримки у протидії рейдерству.

Досліджуючи дану тематику, можна дійти висновку, що рейдерство в наш час – це глобальна проблема, а протидія рейдерству в окремих аспектах є дійсно складним завданням, яке потребує зусиль на різних рівнях, оскільки рейдерство має не лише державний характер. Лише за умови комплексного підходу, дослідженню та розробленню методів протидії рейдерству можна досягти успіху.

Список використаних джерел

1. Закон України “ Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству” від 12.05.2022р. № 2255–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20> 2. Інтернет ресурс URL: <https://armada.law/blog/novely-zakonodavstva-z-privodu-protidiyi-rejderstvu-pid-chas-voyennogo-stanu/>

Ключові слова: рейдерство, державна безпека, протидія, військовий стан

Key words: raiding, state security, opposition, martial law

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О.Р.

СЕКЦІЯ 12. СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Аронет Лілія Степанівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НЕФІКСОВАНИМ РОБОЧИМ ЧАСОМ

Україна, перебуваючи в умовах воєнного стану, стикається з численними викликами та несподіванками у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі й у сфері праці. У зв'язку з воєнними подіями та нестабільною ситуацією в Україні, роботодавці та працівники змушені адаптуватися до нових умов та обставин. У період після початку російської військової агресії проти України прийнято низку нових законів, що є свідченням масштабного реформування національного трудового законодавства.

18 липня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» №2421-IX [1], яким було введено один із видів так званих нестандартних трудових відносин. Суб'єктів цих відносин ще іменують «фрілансерами», і значення цього Закону полягає в тому, що їх було включено до сфери дії норм трудового права, з поширенням на них гарантій, передбачених актами трудового законодавства, колективного договору.

Законодавче закріплення трудового договору з нефіксованим робочим часом також є проявом посилення гнучкості трудового законодавства як однієї з основних тенденцій його розвитку у сучасний період.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» від 18 липня 2022 року № 2421-IX Кодекс законів про працю України доповнено ст. 21¹ «Трудовий договір з нефіксованим робочим часом» [2, с.78].

Поняття, форма, умови, порядок укладення трудового договору з нефіксованим робочим часом закріплені в частині першій ст. 21¹ Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [3]. Зі змісту цієї статті можна визначити такі характерні ознаки цього особливого виду трудового договору є такі: 1) умовами такого договору не визначається конкретний час виконання роботи; 2) робота, що надається працівнику роботодавцем, не є регулярною; 3) обов'язки працівника щодо виконання такої нерегулярної роботи виникають тільки в разі її надання роботодавцем; 4) виконання такої роботи передбачено трудовим договором при його укладанні; 5) роботодавець самостійно визначає необхідність та час залучення працівника до роботи та її обсяг; 6) роботодавець

не гарантує працівникові, що така робота буде надаватися постійно; 7) роботодавець погоджує з працівником режим роботи та тривалість робочого часу, необхідного для її виконання, з дотриманням вимог актів трудового законодавства, колективного договору щодо тривалості робочого часу та часу відпочинку; 8) працівникові виплачується заробітна плата за фактично відпрацьований час; 9) законом визначено обсяг інформації, який повинен містити у собі трудовий договір з нефіксованим робочим часом.

Виокремлені характерні риси трудового договору з нефіксованим робочим часом відрізняють його від традиційного трудового договору, поняття якого визначено в частині першій ст. 21 КЗпП України.

Частиною п'ятою ст. 21¹ КЗпП України передбачено обов'язкове включення до змісту трудового договору з нефіксованим робочим часом інформації про: спосіб та мінімальний строк повідомлення про початок роботи; спосіб і максимальний строк повідомлення про готовність або відмову працівника приступити до роботи у випадках, передбачених частиною восьмою ст. 21¹ КЗпП України; базові години та дні, під час яких роботодавець може вимагати від працівника працювати, межі яким установлені частиною сьомою цієї статті.

У трудовому договорі з нефіксованим робочим часом можуть встановлюватися додаткові підстави для його припинення, крім тих, які вже передбачені КЗпП України. При встановленні таких підстав необхідно враховувати обставини, зазначені в частині шістнадцятій ст. 21¹ Кодексу.

Для трудового договору з нефіксованим робочим часом обов'язковою є письмова форма його укладання (п. 6² ч. 1 ст. 24 КЗпП України). Примірною формою трудового договору з нефіксованим робочим часом затверджена наказом Мінекономіки від 26 жовтня 2022 року № 4179 [4]. Водночас в умовах воєнного стану необхідно дотримуватися припису частини першої ст. 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-ІХ від 15.03.2022 про те, що «у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору» [5].

Потрібно враховувати, як слушно відзначає Л.Д. Менів, «у разі перевищення працівником звичайної тривалості робочого часу оплата праці здійснюється відповідно до положень статті 106 КЗпП України» [6].

Частинами третьою та четвертою ст. 21¹ КЗпП України передбачені обмеження для роботодавця щодо кількості трудових договорів з нефіксованим робочим часом. При цьому працівник не обмежується в праві виконувати роботу за трудовими договорами з іншими роботодавцями.

Статтею 21¹ КЗпП України передбачені й деякі інші особливості трудового договору з нефіксованим робочим часом. Загалом варто відзначити досить детальне врегулювання на законодавчому рівні цього особливого виду трудового договору. Впровадження такого виду трудового договору є позитивним ще в тому аспекті, що дозволяє враховувати інтереси як працівника,

так і роботодавця при виконанні робіт, які не мають постійного або регулярного характеру.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом: Закон України від 18 липня 2022 року №2421-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20>
2. Чанишева Г.І. Трудове право: навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 081-Право спеціальності 081-Право факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія». [Електронне видання]. Одеса: Фенікс, 2024. 294 с.
3. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.
4. Про затвердження Примірної форми трудового договору з нефіксованим робочим часом: Наказ Міністерства економіки України від 26 жовтня 2022 року № 4179. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=507341a1-0670-4ea4-8946-026fedd94d49&title=NakazMinekonomikiVid26-10-2022-4179->

proZatverdzhenniaPrimirnoiFormiTrudovogoDogovoruZNefiksovanimRobochimChasom

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України № 2136-IX від 15.03.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>

6. Менів Л.Д. Правова характеристика трудового договору з нефіксованим робочим часом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С.246-249. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/57.pdf

Ключові слова: працівник, роботодавець, трудовий договір, трудовий договір з нефіксованим робочим часом, законодавство України.

Key words: employee, employer, employment contract, employment contract with non-fixed working hours, legislation of Ukraine.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Чанишева Г.І.

Бевза Катерина Вікторівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖАМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Міжамериканська система захисту трудових прав людини є складною мережею нормативних актів та інституцій, яка спрямована на забезпечення справедливих умов праці для всіх громадян регіону. Ця система базується на ряді міжнародних угод, конвенцій та угод, які встановлюють стандарти трудових прав і вимоги до держав-учасниць.

Правову основу американської системи захисту прав людини складає кілька актів. У 1948 році в рамках Організації американських держав була прийнята Американська декларація прав і обов'язків, що може бути вважана першим у світі міжнародним документом, який містить перелік основних прав і свобод, хоча це стосується регіонального рівня. Міжамериканська конвенція з прав людини була ухвалена в 1969 році. У 1988 році Конвенція була доповнена Додатковим протоколом (Протоколом Сан-Сальвадор), який включив перелік економічних, соціальних та культурних прав. Обсяг, передбачений Конвенцією, включає широкий спектр громадянських та політичних прав. У самій Конвенції відсутні економічні, соціальні та культурні права, але ця прогалина була врегульована прийняттям згаданого Протоколу, хоча механізм контролю за виконанням цієї групи прав та свобод має окремі особливості [1, с. 97].

Інституційна структура Конвенції включає два органи: Міжамериканську комісію з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини. Повноваження Комісії охоплюють ширший спектр функцій порівняно з аналогічним органом в Європі. Вона розглядає заяви індивідів, груп, неурядових організацій та держав

(за умови прийняття юрисдикції Комісії). Крім того, Комісія здійснює послуги для досягнення мирного врегулювання суперечок. Серед інших функцій можна виділити діяльність щодо розвитку та поширення знань про права людини серед народів Америки, підготовку досліджень, звітів та рекомендацій для урядів (у цьому випадку незалежно від розгляду справ).

Для підтримання належних зв'язків з американськими державами, Комісія має право запитувати від них необхідну інформацію і відповідати на їхні запити. Крім того, Комісія представляє звіт про результати своєї діяльності на Генеральній Асамблеї Організації американських держав. Така практика обумовлена тим, що діяльність Комісії регламентується Статутом Організації американських держав, тобто Комісія з прав людини виступає не тільки як орган, пов'язаний з конвенцією, але й як орган, визначений статутом самої організації. Цей орган був створений значно раніше прийняття Конвенції, що пояснює його широку компетенцію [2, с. 30].

Отже, вся правозахисна діяльність спрямована на Комісію, до якої можуть звертатися будь-які фізичні особи, групи чи недержавні організації зі скаргою. Комісія намагається досягти дружнього врегулювання, а в разі невдачі вона складає висновок у справі. Ці висновки мають значну моральну вагу, і їх, як правило, враховують держави, звинувачені у порушеннях прав людини, зокрема й трудових.

Основними принципами Міжамериканської системи є пріоритетність та невід'ємність трудових прав, забезпечення рівності та справедливості у трудових відносинах, а також доступ до ефективних засобів правового захисту для всіх працівників. Система базується на принципах універсальності та недискримінації, що проявляються у забезпеченні рівних можливостей та захисту прав усіх категорій працівників, включаючи жінок, молодь, осіб з інвалідністю та інші уразливі групи [3, с. 31].

Міжамериканська система захисту трудових прав людини є важливим компонентом глобального захисту прав людини та гідних умов праці. Її основні теоретико-правові особливості визначаються набором принципів та стандартів, які регулюють трудові відносини та захищають права працівників у регіоні. Дотримання цих принципів сприяє підвищенню якості життя та соціальної справедливості в міжамериканському просторі. Важливо підкреслити, що позитивний досвід цієї системи може істотно вплинути на національну систему. Її вплив може проявлятися у гармонізації законодавства, підвищенні обізнаності, доступі до правосуддя та зміцненні інституцій, що включає

вдосконалення процедур розслідування скарг та моніторинг дотримання трудових прав.

Список використаних джерел

1. Міжнародний захист людських прав : навч.-метод. посібник / колект. авт.; за наук. редакцією С. Г. Меленко, О. Д. Чепель. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 488 с.
2. Черкес М. Ю. Міжнародне право: Підручник. К.: Знання, 2011. 6- те вид. 398 с
3. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник / І. А. Шуміло. Київ: ФОП Голембовська О.О. 168 с.

Ключові слова: система захисту трудових прав, міжамериканська система захисту трудових прав, стандарти трудових прав, трудове законодавство.

Key words: labor rights protection system, inter-American labor rights protection system, labor rights standards, labor legislation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Наньєва М. І.

Букрєєва Катерина Леонідівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ У СУДАХ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Через тотальне вторгнення та агресію з боку РФ запровадження воєнного стану суттєво вплинуло на всі сфери нашого життя. Справедливість не є винятком. Сьогодні правосуддя в Україні обмежене.

Воєнний стан має значний вплив на всі сфери життя суспільства, в тому числі й на правову систему. Цивільне правосуддя, в рамках якого, переважно, розглядаються трудові спори, також стикається з багатьма викликами та проблемами під час військового конфлікту.

У ст. 122 та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII містить окремі положення щодо судочинства під час воєнного стану, а саме: «суди діють виключно на підставі та у спосіб, що визначені нормативно-правовими актами України та Конституцією України; забороняються обмеження повноважень судів, які визначені чинним законодавством України; відновлення виключної юрисдикції судів щодо здійснення правосуддя; забороняється створювати надзвичайні та спеціальні суди; забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства; передбачається можливість зміни місцевої підсудності справ у разі

неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місця судового розгляду забезпечується законом» [1].

Одним із ключових викликів є забезпечення доступу громадян до правосуддя під час війни. Обмеження свободи пересування, зруйнована інфраструктура та загрози безпеці ускладнюють цивільне судочинство. Крім того, постає питання захисту прав людини та гарантування справедливого суду в умовах воєнного стану [2, с. 86-89].

Ще одним важливим питанням є вирішення трудових спорів та виконання судових рішень під час конфлікту.

Ще одна проблема, яка виникла внаслідок зміни юрисдикції територіальних судів у зв'язку з окупацією чи знищенням – втрачене провадження. Громадяни не мають можливості отримати копії судових рішень у відповідних справах. У подальшому зацікавлена сторона може звернутися до відповідного суду із заявою про поновлення втраченого судового провадження.

У зв'язку зі зміною юрисдикції судів у більшості громадян виникає питання: чи потрібно починати розгляд справ спочатку, якщо суд змінив юрисдикцію? На це питання є відповідь – залежить від того, чи змінився склад суду в цій справі. З метою дотримання принципу негайності новий суддя має почати розгляд справи з початку, але якщо суддя, який розглядав справу, був направлений до суду зі справою, він має право продовжити розгляд справи з моменту його призупинення.

Наразі проблемним питанням є неможливість вивезти судові справи з окупованих територій чи територій, де ведуться бойові дії. Адже за відсутності матеріалів слухати справу не вийде. Заступник начальника ОП Андрій Смирнов зазначає: «І справді є випадки, коли ми могли вилучати справи, ми могли відразу знищити частину документів, які були під грифом «таємно», щоб вони не могли ними скористатися. . ворога» [3].

З початком тотального вторгнення російської федерації на територію українського народу законодавство зазнало значних змін. 24 лютого 2022 року указом Президента України № 64/2022 на території України запроваджено воєнний стан. У зв'язку з динамічним характером подій суттєвих змін зазнало врегулювання багатьох відносин як у прямому, так і в судовому порядку. Не виключенням є й трудові. Навіть в умовах воєнного стану цивільне судочинство, як і інші види правосуддя, продовжуватиме функціонувати й надалі, але з певними змінами процесуальних питань [4, с. 366-369].

Розгляд претензії може здійснюватися в режимі відеоконференції за зверненням позивача. Слід мати на увазі, що на період дії воєнного стану суд може обмежити вхід громадян та вхід іноземців. Позитивом для учасників процесу є можливість поновлення процесуальних строків, встановлений воєнний стан є обґрунтованою причиною у разі їх пропуску.

Проблемні питання цивільного судочинства в умовах воєнного стану потребують уваги та комплексного підходу з боку законодавців, судових органів

та інших зацікавлених сторін. Важливо розробити ефективні стратегії для забезпечення правосуддя та захисту прав громадян під час воєнного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Резворович, К., Щербіна, Д. Цивільне судочинство в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023. № 2 (114). С. 86-89.
3. Ржеутська Л. Сьогодні ми хочемо розширити процесуальні можливості через законодавство. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/151049.html> (дата звернення: 22.03.2024)
4. Моїсеєнко Д. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 5. С. 366-369.

Ключові слова: цивільне судочинство, воєнний стан, правосуддя, права людини, судовий процес.

Key words: civil justice, martial law, justice, human rights, trial.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Галупа Адріана Олегівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДМІННОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ВІД СУМІЖНИХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Трудові відносини складають значну частину нашого життя, адже протягом трудової діяльності людина використовує свої знання, навички та досвід для отримання заробітку. Законодавство України про працю регулює ці відносини, закріплюючи трудові права та обов'язки як працівників, так і роботодавців. Основною підставою виникнення індивідуальних трудових правовідносин і окремих видів колективних трудових правовідносин є трудовий договір, поняття якого визначено в частині першій ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України [1]).

Важливим питанням з теоретичної та практичної точок зору є визначення відмінностей трудового договору та суміжних цивільно-правових договорів, пов'язаних із працею. До останніх належать договір підряду, договір про надання послуг, договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, поняття яких визначене відповідно у

частині першій ст. 837, частині першій ст. 901, частині першій ст. 892 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2].

Трудовий договір та суміжні цивільно-правові договори, пов'язані з працею, такі, як договір підряду, договір про надання послуг, договір на виконання науково-дослідницьких робіт мають певні спільні риси, але й суттєво відрізняються один від одного.

Зазначені договори підпадають під сферу дії норм права різних галузей – трудового права і цивільного права, правове регулювання їх укладення, виконання, дії та припинення регулюються актами різних галузей законодавства – трудового та цивільного.

Різними є сторони трудового і суміжних цивільно-правових договорів. Сторонами трудового договору відповідно до частини першої ст. 21 КЗпП України є працівник і роботодавець (роботодавець-фізична особа).

Сторонами зазначених суміжних цивільно-правових договорів є будь-яка фізична чи юридична особа. Так, сторонами договору підряду є підрядник і замовник. Згідно з частиною першою ст. 837 ЦК України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Різними є предмети трудового і суміжних цивільно-правових договорів, пов'язаних із працею. У частині першій ст. 21 КЗпП України зазначається, що за трудовим договором працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою. Працівник виконує роботу за певною трудовою функцією, що в спеціальній літературі розглядається як визначена угодою сторін трудового договору домовленість щодо роду роботи, яку зобов'язується виконувати працівник [3, с.696]. Трудова функція працівника визначається шляхом установлення в трудовому договорі професії, спеціальності, кваліфікації, посади. Саме сукупність цих елементів є складовими трудової функції працівника.

Предметом суміжних цивільно-правових договорів, пов'язаних із працею, є виконання певної роботи або надання послуги. При цьому визначається як певний обсяг роботи, так і строк її виконання. Тому предметом цих договорів є саме кінцевий результат роботи.

При укладанні трудового договору, як уже відзначалося, визначається трудова функція працівника, який наділяється трудовими правами та обов'язками, певними професійними обов'язками. Трудовим законодавством регулюються трудові відносини, а трудовий договір є підставою виникнення трудових правових правовідносин між працівником і роботодавцем. Тобто

йдеться про регулювання трудових відносин у процесі виконання працівником роботи за визначеною трудовою функцією.

За суміжними цивільно-правовими договорами відносини у процесі виконання робіт, надання послуг не є предметом правового регулювання. Головним при цьому є кінцевий результат виконаної роботи, наданих послуг.

Оскільки предметом правового регулювання при укладанні трудового договору є трудові відносини, що існують при виконанні працівником роботи за визначеними професією, спеціальністю, кваліфікацією та посадою, то однією з основних ознак трудових відносин є організація процесу праці та контроль роботодавця за виконанням працівником своїх трудових обов'язків. На підприємстві, в установі, організації діють правила внутрішнього трудового розпорядку, яким підлягає працівник. І хоча зі змісту частини першої ст. 21 КЗпП України виключені слова «з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку», працівник не звільняється від їх виконання, тому що продовжує діяти норма, закріплена у частині першій ст. 142 КЗпП України, про визначення трудового розпорядку на підприємствах, в установах, організаціях правилами внутрішнього трудового розпорядку.

При виконанні робіт, наданні послуг за суміжними цивільно-правовими договорами на замовника не покладаються обов'язки організації процесу їх виконання, контролю за їх виконанням, а самі виконавці не підлягають правилам внутрішнього трудового розпорядку, що діють на підприємстві, в установі, організації. За договором підряду, зокрема, підрядник виконує роботу на свій ризик.

Однією із головних ознак трудового договору є виплата роботодавцем заробітної плати працівнику за виконану ним роботу. Актами трудового законодавства України, колективним договором визначаються розміри та форми заробітної плати, строки, періодичність і місце її виплати. При цьому встановлюються не тільки права працівника на оплату праці, але й їх гарантії.

При виконанні робіт, наданні послуг за цивільно-правовими договорами, пов'язаними із працею, заробітна плата на виплачується. Так, при укладанні договору підряду складається акти прийомки виконаних робіт та виплачується винагорода, розмір і строки виплати якої були визначені при укладанні цього договору.

На працівників, які працюють на умовах трудового договору, поширюються гарантії не тільки щодо мінімальної заробітної плати та інших гарантій у сфері оплати праці, а й щодо мінімальної тривалості щорічної відпустки, надання інших відпусток, тривалості робочого часу, створення належних, здорових і безпечних умов праці тощо.

Для суміжних цивільно-правових договорів такі категорії, як робочий час, час відпочинку не властиві. На виконавців робіт за такими договорами не поширюються соціальні гарантії, передбачені актами трудового законодавства, колективними угодами і договорами. Розмір винагороди за такими договорами

не гарантується розміром мінімальної заробітної плати, виконавці робіт не мають права на відпустку, інші види відпочинку і т.ін.

Існують й інші відмінності між трудовим та суміжними цивільно-правовими договорами, пов'язаними з працею. Їх визначення необхідно для з'ясування правової природи укладеного договору, включення його до сфери дії норм трудового чи цивільного права, вирішення питання про надання соціальних гарантій тощо. Якщо укладений цивільно-правовий договір підряду іменується трудовою угодою, то це не означає, що на підрядника поширюються норми трудового права, оскільки такий договір, як і інші суміжні цивільно-правові договори, крім спільних рис, мають суттєві відмінності, які необхідно чітко визначати в кожному конкретному випадку.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Ярошенко О.М. Трудова функція. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 11 : Трудове право / редкол.: С.М. Прилипко (голова), М.І. Іншин (заст. голови), О.М. Ярошенко та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. С. 696-701.

Ключові слова: трудовий договір, працівник, роботодавець, трудовий договір, цивільно-правові договори, законодавство України.

Key words: employee, employer, employment contract, contracts of civil law, legislation of Ukraine.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Чанишева Г.І.

Голощак Анастасія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАЦІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблема правового захисту прав осіб з інвалідністю на ринку праці є актуальною для багатьох країн світу, у тому числі для України. Міжнародні стандарти праці для осіб з інвалідністю спрямовані на забезпечення їхньої повноцінної участі у трудовому житті та захист їх прав.

Міжнародна Організація Праці (МОП) приділяє увагу правам осіб з інвалідністю на ринку праці та розробляє стандарти, що регулюють цю сферу. Зокрема, такими є: Конвенція МОП № 159 "Про професійну реабілітацію та

зайнятість інвалідів" (1983 р.), Рекомендація МОП № 168 "Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів" (1983 р.), Конвенція МОП № 111 "Про дискримінацію в галузі праці та зайнятості" (1958 р) та ін.

Згідно зі статтею 2 Декларації соціального прогресу і розвитку, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 11 грудня 1969 року, соціальний прогрес і розвиток базуються на повазі до гідності та цінності людської особистості, сприяють розвитку прав людини й соціальної справедливості. Це передбачає термінову й остаточну ліквідацію усіх форм нерівності й експлуатації окремих осіб. Зокрема, стаття 6 Декларації підкреслює, що використання власності, включаючи засоби виробництва, не повинно супроводжуватися будь-якими формами експлуатації людини, а має створювати умови, які забезпечують дійсну рівність між людьми. Розвиток міжнародного права та прийняття конвенцій, спрямованих на захист прав осіб з інвалідністю, став важливим кроком у забезпеченні їхнього права на працю. Україна, як учасник міжнародних правових договорів, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів у сфері трудових прав людини з інвалідністю. Однак важливо зазначити, як ці міжнародні стандарти відображені в національному законодавстві.

Міжнародні стандарти в цій сфері базуються на загальному принципі поваги до гідності та права на працю кожної людини. Один із ключових документів – Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людини з інвалідністю, прийнята у 2006 році. Ця конвенція закріплює право на працю для осіб з інвалідністю та вимагає, щоб вони мали можливість працювати на ринку праці на рівних умовах з іншими громадянами. Іншим важливим документом є Міжнародна Конвенція про права людини, яка також гарантує право на працю та забороняє будь-яку форму дискримінації, включаючи дискримінацію за причиною інвалідності.

Частина 3 статті 43 Конституції України стверджує, що використання примусової праці заборонене[1]. Вона роз'яснює, що не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота або служба, яка виконується особою на підставі вироку або іншого рішення суду або відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан. Таким чином, в Україні примусова праця може бути застосована лише у виняткових випадках та лише відповідно до закону. Такі виняткові випадки, зокрема, визначені в частині 2 статті 33 Кодексу законів про працю України[2]. Роботодавець має право тимчасово перевести працівника на іншу роботу строком до одного місяця без його згоди лише з метою уникнення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, виробничих аварій та інших обставин, що ставлять або можуть поставити під загрозу життя або нормальні умови життя людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній зарібок за попередньою роботою.

Чинним трудовим законодавством передбачено гарантії здійснення працівниками своїх прав і відповідальність за виконання трудових обов'язків.

Гарантії трудових прав встановлені під час прийому на роботу, зміни трудового договору, його припинення[3]. Однак важливо розглянути, яким чином законодавство України запобігає випадкам незаконного використання примусової праці, крім декларативних застережень у цьому питанні.

Стаття 31 Кодексу законів про працю України забороняє вимагати виконання роботи, яка не передбачена трудовим договором. Проте в частині 2 статті 33 цього Кодексу це категоричне правило щодо примусової праці "згубилося" серед правил щодо тимчасового переведення працівника без його згоди з ініціативи роботодавця. До цього часу в Кодексі не встановлено жодного положення, яке категорично забороняло б використання примусової праці (навіть з урахуванням того, що Конвенція № 105 була ратифікована Україною ще в 2000 році), а також положень, які передбачали б юридичну відповідальність за такі дії. Ні стаття 265 Кодексу законів про працю України, ні стаття 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення не містять підстав для притягнення до відповідальності та санкцій за примус до праці або використання примусової праці[4].

Законодавство України містить низку норм, спрямованих на гарантування їх права на працю та запобігання дискримінації. Закон України "Про зайнятість населення" встановлює правові механізми створення сприятливих умов для зайнятості осіб з інвалідністю[5]. Він передбачає обов'язкову квоту для працевлаштування осіб з інвалідністю у державних та комунальних установах та підприємствах. Крім того, Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права людини з інвалідністю та зобов'язалася дотримуватися її положень. Це вимагає внесення змін у національне законодавство з метою забезпечення рівних прав для всіх громадян, включаючи осіб з інвалідністю.

Порівняльно-правовий аналіз міжнародних стандартів та національного законодавства України показує певну різницю та схожість у підходах до захисту прав осіб з інвалідністю. Зокрема, якщо у міжнародних стандартах акцент робиться на принципі рівних можливостей та запобіганні дискримінації, то в українському законодавстві більший акцент приділяється соціальному захисту та створенню спеціальних умов для працевлаштування.

Однак загальна тенденція вказує на те, що Україна докладляє зусиль для гарантування прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин відповідно до міжнародних стандартів. Проте існують певні виклики та недоліки, які потребують уваги та вдосконалення.

Один із важливих аспектів, який потребує уваги, це забезпечення доступності ринку праці для осіб з інвалідністю. Незважаючи на існуючі законодавчі акти, реальна ситуація на ринку праці може бути складною для осіб з інвалідністю через відсутність адаптованих робочих місць та недостатню підготовку роботодавців до співпраці з цією категорією працівників. Також важливо вдосконалювати механізми контролю за дотриманням прав осіб з

інвалідністю на ринку праці, щоб уникнути випадків дискримінації та забезпечити рівні умови для всіх працівників.

Крім того, потрібно звернути увагу на соціальний захист осіб з інвалідністю у сфері праці, зокрема на питання забезпечення адекватного рівня оплати праці, доступ до медичного та соціального забезпечення, а також можливості для професійного розвитку та підвищення кваліфікації.

Узагальнюючи, міжнародні стандарти праці осіб з інвалідністю відображають загальні принципи та цінності, які мають бути втілені в національне законодавство. Україна здійснює певні кроки у цьому напрямку, але додаткові заходи та реформи є необхідними для забезпечення повного захисту прав інвалідів у сфері трудових відносин. Важливо, щоб Україна продовжувала співпрацю з міжнародними організаціями у сфері праці осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Пожарова О.В., Пожаров Ю. В. Юридичні гарантії трудових прав жінок: міжнародні акти та законодавство України. Підприємство, господарство і право. 2020. № 2. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/28.pdf>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Закон України Про зайнятість населення від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T125067>

Ключові слова: захист прав, законодавство, міжнародні стандарти, працівник, роботодавець.
Key words: protection of rights, legislation, international standards, employee, employer.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Затворницька Єлизавета Сергіївна, Грабовська Аліна Дмитрівна
студентки 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РІВНОПРАВ'Я НА РОБОТІ. ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ, БОРОТЬБИ З ДИСКРИМІНАЦІЄЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ВСІХ ПРАЦІВНИКІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства питання гендерної рівності на робочому місці стає все більш актуальним. Відсутність дискримінації та

забезпечення рівних можливостей для всіх працівників є ключовими аспектами побудови справедливого та ефективного робочого середовища.

Гендерна рівність є частиною загальної рівності та однією з основ справедливого демократичного суспільства. Нерівність між жінками та чоловіками виникає через відмінності в гендерних ролях і зумовлена існуванням гендерних стереотипів. Тому нейтральних принципів і правових положень, які забезпечують рівні можливості для чоловіків і жінок, не завжди достатньо, щоб змінити ситуацію реальної нерівності в суспільстві. У цьому контексті ви можете зустріти термін «позитивна дискримінація», а також пов'язаний термін «позитивні дії» [1, с. 12].

Гендерна рівність на робочому місці означає, що всі працівники, незалежно від статі, мають однакові права та можливості. Це означає, що жінки та чоловіки повинні мати рівні умови праці, рівну оплату за рівну роботу, доступ до кар'єрного зростання та інші переваги без будь-якої форми дискримінації.

Дискримінація на роботі може приймати різні форми, наприклад, упередженість при наймі, нерівна оплата за роботу однакової складності, обмеження можливостей кар'єрного зростання для певних груп працівників тощо. Це не тільки порушує принципи справедливості, але й негативно впливає на продуктивність і задоволеність співробітників.

Рівність між жінками та чоловіками означає рівні можливості для участі в усіх сферах життя суспільства.

Основними напрямками державної гендерної політики, визначеними законодавством, є [3, с. 86]:

- підтвердження гендерної рівності;
- запобігання дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- попередження та боротьба з гендерним насильством, у тому числі з усіма проявами насильства щодо жінок;
- забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у поєднанні професійних і сімейних обов'язків;
- підтримка сім'ї, формування відповідального материнства та батьківства;
- підвищення та популяризація культури гендерної рівності серед населення, поширення просвітницької діяльності в цій сфері;
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Відповідно до зазначеного закону роботодавцям забороняється пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком окремих робіт, які можуть виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, надаючи перевагу одній із них. статі, вимагати від осіб, які працюють в

оголошеннях (оголошеннях) про роботу, інформацію про особисте життя, плани мати дітей.

Так само відповідно до статті 18 КЗпП при колективно-договірному регулюванні соціально-трудових відносин положення про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків включаються до рамкової угоди, галузевої (міжпрофспілкової) і територіальної угоди, колективні договори [2].

Зважаючи на це, можна виділити основні етапи вирішення проблемного питання гендерної рівності у сфері охорони праці [4, с. 35]:

- реалізація певної політики недискримінації жінок та політики рівності в компаніях;
- запровадження перевірок органів влади щодо відсутності дискримінації жінок на певних посадах;
- встановлення заборон на підприємствах і в організаціях щодо звільнення жінок з посад без поважних причин. Ці політики допоможуть встановити чіткі та прозорі правила управління робочою силою.

Тому проблема гендерної рівності у сфері охорони праці є відносно актуальною та актуальною. Охорона праці жінок є наріжним каменем інституту трудового права, який у свою чергу має свої особливості. На даний час державна політика в цій сфері досить розвинена, завдяки такій політиці відбувся перегляд або скасування законодавчих актів, які в минулому не дозволяли жінкам реалізувати себе професійно. Нова, сучасна система, що враховує поняття статі, має враховувати такі фактори: професійні та соціальні можливості жінок і чоловіків, контроль поведінки, особливості соціального інституту тощо.

Для розв'язання проблеми дискримінації та забезпечення рівних можливостей на робочому місці необхідно впроваджувати політику рівних можливостей, проводити тренінги з усвідомлення гендерних стереотипів, створювати механізми контролю за дотриманням принципів рівності. Крім того, важливо підтримувати розвиток культури рівноправ'я та відкритості на робочому місці.

Отже, рівноправ'я на роботі, гендерна рівність, боротьба з дискримінацією та забезпечення рівних можливостей для всіх працівників є важливими аспектами сучасного управління персоналом. Лише шляхом створення

справедливого та інклюзивного робочого середовища можна забезпечити успішність та стабільність організації.

Список використаних джерел

1. Камінська Н. В., Пашко Д. В., Романова Н. В. Причини виникнення гендерної нерівності. *Ūridična psihologiâ*. 2017. № 2 (21). С. 38-40.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971 р. Додаток до № 50.
3. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
4. Скорик М.М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. 78 с.

Ключові слова: принцип рівності прав жінок та чоловіків, гендерна рівність, гендерна нерівність, трудові відносини, гендерні стереотипи.

Key words: the principle of equal rights of women and men, gender equality, gender inequality, labor relations, gender stereotypes.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Зуєва Владислава Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛІКАРСЬКА ПОМИЛКА ТА ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ

Ст. 49 Конституції України передбачає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Кожна особа може отримати безоплатну медичну допомогу. Для реалізації функції охорони здоров'я населення держава здійснює різноманітні заходи, зокрема фінансування сфери охорони здоров'я, підготовка кваліфікованих кадрів в закладах освіти тощо. Медичні працівники відіграють важливу роль у забезпеченні здоров'я та благополуччя населення. У сучасних реакціях епідемії

коронавірусної інфекції та збройної агресії особливо вагомий внесок має діяльність лікарів.

Будь-яка лікарська помилка може вплинути на життя людини, а відповідно до ст. 3 Конституції людина, її життя, здоров'я... визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Поняття лікарської помилки законодавством не закріплено, що є суттєвим недоліком нормативного регулювання. Так, різні науковці тлумачать суть цього поняття.

В. Малиновська визначає лікарську помилку як дефект надання медичної допомоги внаслідок неправильних дій медичного персоналу за відсутності ознак умислу [7]. З цього визначення випливають ознаки медичної помилки: 1) полягає в неналежному наданні медичної допомоги; 2) спричинена помилковими діями медика; 3) відсутність умислу; 4) призводить до несприятливих наслідків для пацієнта.

І. Караваєв також наголошує на тому, що лікарська помилка допущена за відсутності свідомої халатності або недбалості лікаря [8].

Законодавством чітко не визначено поняття лікарської таємниці, проте законодавець в нормативних актах посилається на такий термін. Частина перша ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачається, що «медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків». З цієї норми закону ми можемо дійти висновку, що предмет лікарської таємниці становлять хвороба, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимна і сімейна сторона життя громадянина. Частиною першою ст. 286 ЦК України передбачено, що фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. На нашу думку, ця норма не суперечить попередній, а доповнює її, хоча деякі слова можна визнати синонімами.

За розголошення відомостей, що становлять лікарську таємницю передбачено кримінальну відповідальність відповідно до ст. 145 КК.

На наш погляд, якщо за це діяння передбачено відповідальність, законодавством має бути чітко визначено поняття лікарської таємниці (так само як і лікарської помилки), оскільки за відсутності визначення немає чіткого розуміння предмету правопорушення. Хоч законодавство і не містить чіткого визначення лікарської таємниці, проте, воно надає достатньо інформації для виділення основних ознак вказаного поняття: 1) ця інформація стала відома особі у зв'язку з виконанням нею професійних обов'язків; 2) таку інформацію можна назвати конфіденційною, оскільки ця інформація містить відомості про фізичну особу, а відповідно до ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію» до

конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про стан здоров'я; 3. Поширення такої інформації є кримінально-протиправним діянням та несе шкоду особі-довірителю.

Проблематичним є також питання визначення суб'єкта лікарської таємниці, оскільки законодавство тлумачить питання суб'єкта широко, а саме медичні працівники та інші особи, хоча таке визначення суб'єкта не відповідає поняттю «лікарська таємниця». Деякі науковці також звертають увагу, на такий недолік та пропонують власний термін. Наприклад, В.Т. Бачинський, А.М. Падуре, О.А. Ванчуляк пропонують термін «медична таємниця»[6, с. 295].

Отже, лікарська таємниця – це конфіденційна інформація про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, відомості, одержані при її медичному обстеженні, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Проблематика правового забезпечення таких явищ, як лікарська помилка та лікарська таємниця дуже актуальна, адже вони тісно пов'язані із ефективною реалізацією особою права на охорони здоров'я та життя, в цілому.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Бачинський В.Т., Падуре А.М., Ванчуляк О.А., Сивокоровська А.В. Гуманітарні проблеми медицини та питання викладання у вищій медичній школі. *Актуальні проблеми сучасної людини*. 2023. Том 5. Вип. 4. С. 293-297.
7. Малиновська В. Головна лікарська таємниця – лікарська помилка. *Юридична газета «Online»*. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/golovna-likarska-taemnicya-likarska-pomilka.html#:~:text=>
8. Караваєв І. Лікарська помилка чи професійна халатність? *Юридична газета «Online»*. 2020. URL: <https://yur->

Ключові слова: лікарська помилка, поняття лікарської помилки, лікарська таємниця, поняття лікарської таємниці, суб'єкт лікарської таємниці.

Key words: medical error, concept of medical error, medical secret, concept of medical secret, subject of medical secret.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Климаш Владислав Миколайович

студент 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВІДПОЧИНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасному світі праця відіграє важливу роль в житті людини, однак не менш важливим є відпочинок. Право на відпочинок є фундаментальним юридичним правилом, яке бере свої витoki з принципу гуманізму. В умовах воєнного стану право на відпочинок набуває особливого значення в трудовій діяльності, адже в таких умовах суспільство працює більше, ніж у мирний час. Саме тому не слід забувати за відповідну норму.

Право на відпочинок — це фундаментальне право, яке направлене на задоволення потреб окремої людини. Дане право закріплене не тільки у національному законодавстві, але й у міжнародних нормативно-правових актах, зокрема в Загальній декларації прав людини, яка у ст. 24 проголошує: «Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку» [1].

Подібне твердження присутнє в ст. 45 Конституції України: «Кожен, хто працює, має право на відпочинок». Виходячи з положень Конституції України можна сформулювати визначення терміну «час відпочинку» [2]. Так, часом відпочинку вважається відповідний проміжок часу, який працівник використовує у власних інтересах та звільняється від своїх трудових обов'язків, задля відновлення працездатності. Згідно з ч. 1 ст. 45 Основного Закону: «Право на відпочинок забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час» [2], а також визначенням законом максимальної тривалості робочого часу й мінімальної тривалості відпочинку. Доречно зазначити, що категорії часу відпочинку та робочого часу тісно пов'язані між собою, адже належне поєднання

цих двох умов гарантує відновлення сил працівника, а згодом й продуктивну працю.

Що стосується права на відпочинок в умовах воєнного стану, то стаття 64 Конституції України наголошує: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України» [2]. В змісті цієї статті вказаний вичерпний перелік прав і свобод, які в будь-якому випадку не можуть бути обмежені. Однак право на відпочинок, яке визначене статтею 45 Конституції України не входить до положень цієї статті.

Таким чином, щоб врегулювати трудові відносини в умовах воєнного стану був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Однак відповідно до положень цього Закону, а саме ч. 2 ст. 1: «На період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43, 44 Конституції України» [3]. Виходячи з цієї норми, ми можемо побачити, що ним введено обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України, а про статтю 45 Конституції взагалі не згадується.

Однак ст. 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» закріплює прямо або опосередковано норми щодо реалізації права на відпочинок, зокрема встановлює: по-перше, можливість збільшення нормальної тривалості робочого часу на тиждень у розмірі до 60 годин, а для працівників зі скороченим робочим часом – до 40 годин, що звісно тягне за собою скорочення часу відпочинку; по-друге, можливість скорочення щотижневого безперервного відпочинку до 24 годин [4]; по-третє, роботодавець визначає час початку і закінчення зміни; по-четверте, ч. 6 цієї статті зазначає: «Норми статті 53, частини першої статті 65, частин третьої - п'ятої статті 67, статей 71, 73, 78¹ Кодексу законів про працю України та частини другої статті 5 Закону України «Про відпустки» не застосовуються у період дії воєнного стану» [3].

Отже, можна зробити висновок, що норми цього Закону суперечать одна одній, оскільки в ст. 1 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» зазначено, що дія цього закону направлена на обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43 та 44 Конституції України, натомість в ст. 6 з'являються норми, що або безпосередньо впливають на реалізацію права на відпочинок, що передбачено ст. 45 Конституції України, або прямо регулюють це право,

наприклад п. 5 ст. 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Тому необхідно врегулювати дане питання.

Підбиваючи підсумки, можемо визначити, що наразі право на відпочинок регулюється Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», в якому відповідне право досить обмежено. На нашу думку, існує два шляхи вирішення цього колапсу: або внести зміни до ст. 64 Конституції України, а саме додати в перелік статей, які в будь-якому разі не можуть бути обмежені, статтю 45 Конституції України, оскільки право на відпочинок — це невідчужуване право кожної людини, яке не може і не повинно бути обмежено; або внести зміни до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», зокрема внести в перелік статей, на які направлена дія цього Закону, статтю 45 Конституції України. Варто зауважити, що в сучасних реаліях більш простішим та правильним буде другий варіант, однак в подальшому необхідно використати перший варіант вирішення даної проблеми, задля забезпечення гарантії права на відпочинок на конституційному рівні.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 28.03.2024).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 28.03.2024).
4. Черноус С. Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми*

вітчизняної юриспруденції. 2022. № 4. С. 71-78. URL:
http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/12.pdf (дата звернення: 28.03.2024).

Ключові слова: право на відпочинок, норми права, воєнний стан, відпочинок, гуманізм, скорочений робочий час, обмеження, фундаментальне право, роботодавець, працівник, Конституція України.

Key words: right to rest, rules of law, martial law, rest, humanism, reduced working hours, restrictions, fundamental right, employer, employee, Constitution of Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

Ковальчук Тетяна Станіславівна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОБІНГ (ЦЬКУВАННЯ) У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ ЯК ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькування)» від 16 листопада 2022 року №2759-IX [1] низку статей Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [2] було доповнено важливими нормами щодо захисту прав працівників про заборону мобінгу (цькування). Варто відзначити також як позитивний момент доповнення переліку основних трудових прав працівників, закріпленого в частині другій ст. 2 КЗпП України, окремим «правом працівників на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників». Саме для забезпечення захисту цього одного з основних трудових прав працівників у ст.2² КЗпП України визначаються поняття мобінгу, форми психологічного та економічного тиску, вимоги роботодавця та певні його дії, що не вважаються мобінгом (цькуванням), закріплюються заборона мобінгу (цькування) та форми захисту осіб, які вважають, що вони зазнали мобінгу (цькування).

До прийняття зазначеного Закону в літературі неодноразово зверталася увага на «незадовільний стан правового регулювання трудових відносин в Україні в частині ігнорування вітчизняним законодавцем наявності негативного явища мобінгу як різновиду насилля» [3, с. 135].

Отже, прийняття зазначеного Закону засвідчило визнання на законодавчому рівні такого правового і соціального явища, як мобінг (цькування) з урахуванням позитивного законодавчого досвіду та кращих юридичних практик зарубіжних країн, насамперед, країн ЄС.

Поняття мобінгу (цькування) визначене в частині першій ст. 2² КЗпП України. Характерними ознаками цього явища є такі: 1) мобінгом (цькуванням) є дії або бездіяльність; 2) ці дії або бездіяльність є систематичними та тривалими; 3) суб'єктами вчинення таких дій або бездіяльності є роботодавець, окремі працівники або група працівників трудового колективу; 4) формою вини

таких дій або бездіяльності є умисна форма; 5) такі дії вчиняються щодо працівника; 6) метою таких дій або бездіяльності є приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі набуття, зміна або припинення ним трудових прав та обов'язків; 7) такі дії або бездіяльність проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, що перелічені в частині другій ст. 2² КЗпП України; 8) психологічний та/або економічний тиск може бути пов'язаний із застосуванням засобів електронних комунікацій; 9) мобінг супроводжується «створенням стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність» [2].

Важливим також є закріплення в українському законодавстві, крім поняття мобінгу, й обов'язків держави та роботодавця щодо протидії мобінгу (цькуванню) працівників, відповідальності за мобінг (цькування). Відповідні норми містяться у статтях 5¹, 141, 158 та ін. КЗпП України, 173⁵ Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою цей Кодекс було доповнено Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькування)» від 01 грудня 2022 року №2806-IX [4].

Важливим з практичної точки зору є законодавче закріплення механізму захисту прав працівників, які вважають, що вони зазнали мобінгу (цькування). У частині п'ятій ст. 2² КЗпП України закріплені адміністративний (шляхом звернення до із скаргою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю) та/або судовий порядки захисту прав таких осіб.

Судовий порядок захисту прав осіб, які вважають, що вони зазнали мобінгу (цькування), отримує все більшого поширення на практиці. Звертається увага на те, що «наразі в Єдиному державному реєстрі судових рішень є понад 100 судових рішень, де згадується мобінг» [5].

Водночас, як свідчить судова практика, позивачі у справах про визнання факту мобінгу (цькування) стикаються зі складнощами його доведення. Прикладом може слугувати постанова Івано-Франківського апеляційного суду від 08.08.2023 р. у справі № 344/4844/23 (провадження № 22-ц/4808/942/23) за позовом до Державної регуляторної служби України про визнання факту вчинення мобінгу посадовими особами Державної регуляторної служби України та відшкодування моральної шкоди.

Колегія суддів вирішила, що «мотиви позивача свідчать про незгоду з діями та рішеннями роботодавця, проте зовсім не свідчать про обмеження прав і свобод позивача, які б виразилися саме в мобінгу» [6]. У зв'язку з цим у задоволенні позову позивачеві було відмовлено.

Отже, законодавче закріплення мобінгу (цькування) стикається з проблемою реалізації відповідних норм на практиці. Нерідко працівники вимушені розривати трудовий договір з роботодавцем за власною ініціативою,

щоб уникати судових процедур, пов'язаних із складністю доказування наявності факту мобінгу (цькування). Складнощі виникають й зі збором доказової бази, оскільки обов'язок доведення факту мобінгу (цькування) покладено на працівника як позивача. У зв'язку з цим видається доцільним удосконалення законодавства, аналіз та узагальнення національної судової практики, аналіз зарубіжної юридичної практики тих країн, які мають багаторічний досвід застосування відповідних правових норм.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькування): Закон України від 16 листопада 2022 року №2759-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 52. Ст.147.
2. Кодекс законів про працю України: Затверджено Законом УРСР від 10 грудня 1971 року №322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.
3. Червінська Л.П. Мобінг персоналу як соціальне явище організації. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. №1. С. 130-136.
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькування): Закон України від 01 грудня 2022 року №2806-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 29. Ст.107.
5. Гусач С. Мобінг, трудові відносини під час воєнного стану – останні зміни. <https://knpartners.com.ua/mobing-trudovi-vidnosini-pid-chas-voennogo-stanu-ostanni-zmini/>
6. Поліщук В. Судова практика щодо визнання факту вчинення мобінгу за липень-серпень 2023 року. <https://www.hsa.org.ua/lectors/polishhuk-viktoriya-2-3/articles/sudova-praktika-shhodo-viznannia-faktu-vcinennia-mobingu-za-lipen-serpen-2023-roku>

Ключові слова: трудові відносини, працівник, роботодавець, мобінг (цькування), заборона мобінгу (цькування).

Key words: labour relations, mobbing, employee, employer, prohibition of mobbing.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Чанишева Г.І.

Кривуля Єлизавета Олександрівна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Основа трудових відносин – це активна діяльність людини, відома як праця. Процес праці можливий завдяки співпраці людей, які спілкуються між собою.

Праця не лише створює матеріальні та духовні цінності для задоволення потреб, але й сприяє розвитку самого працівника. Це соціальна діяльність, яка вимагає організації та співпраці для досягнення спільних цілей. В процесі праці формуються трудові відносини, що утворюються через взаємодію між працівниками та роботодавцями, яка базується на вольових діях обох сторін. Будучи врегульованими нормами трудового права, трудові відносини набувають характеру трудових правовідносин зі своїми ознаками та структурою.

Підставами виникнення трудових правовідносин, як і інших видів правовідносин, є юридичні факти, тобто конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення правовідносин.

У чинному Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) [1] відсутня окрема стаття про підстави виникнення трудових правовідносин. Це є прогалиною чинного Кодексу, оскільки підстави припинення трудового договору, а відповідно і трудових правовідносин, досить докладно закріплені на законодавчому рівні.

Оскільки ядром предмету трудового права є індивідуальні трудові відносини між працівником і роботодавцем, то виникає питання щодо необхідності законодавчого закріплення, насамперед, підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин.

Як відзначає П.Д. Пилипенко, індивідуальне трудове правовідношення, як правовий зв'язок між працівником і роботодавцем, виникає через укладення трудового договору. Це відношення характеризується двосторонньою вольовою домовленістю сторін, що визначається нормами трудового права. Укладаючи трудовий договір, працівники та роботодавці приймають на себе відповідальність за свої взаємні права та обов'язки, згідно з якими працівник зобов'язується виконувати свої трудові функції, а роботодавець - забезпечити умови для високоякісної праці та оплати працівникам [2, с. 87].

Індивідуальні трудові правовідносини між працівником та роботодавцем можуть виникати з різних підстав. Ось деякі з них: 1) трудовий договір; 2) рішення суду; 3) законодавчі акти.

Чинний Кодекс законів про працю України зазначає лише дві основні підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин: укладення трудового договору та контракту. Проте інші способи залучення до праці певних категорій працівників, які широко застосовуються на практиці, не врегульовані в нормах Кодексу. Більше того, чинне законодавство не достатньо розглядає та регулює трудові відносини при укладенні трудового договору.

Трудовий договір є ключовим фактором у виникненні індивідуальних трудових правовідносин і визначає основу для застосування всього трудового законодавства. Існує думка про те, що трудовий договір та індивідуальні трудові відносини є взаємопов'язаними і становлять єдине ціле. Трудовий договір

можна розглядати як статичне індивідуальне трудове правовідношення, тоді як індивідуальні трудові відносини відображають динаміку цього договору.

Проте важливо розрізняти терміни «трудовий договір» і «індивідуальне трудове правовідношення». Трудовий договір - це угода між працівником і роботодавцем, тоді як індивідуальне трудове правовідношення - це правовий зв'язок, що виникає на основі цього договору [3, с. 85].

Потрібно відзначити втрату дії норм ст. 24 КЗпП України про фактичний допуск працівника до роботи. Частиною четвертою цієї статті забороняється допуск працівника до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядження роботодавця. На роботодавця також покладено обов'язок повідомити про прийняття працівника на роботу центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Підставами виникнення індивідуальних трудових правовідносин є також складні фактичні склади. Ідеться, наприклад, про працівників, які проходять конкурсний відбір при прийнятті на посаду, виборних працівників та ін. У чинному КЗпП України також відсутні відповідні норми.

Прогалини у чинному КЗпП України щодо підстав виникнення індивідуальних трудових правовідносин необхідно усунути в проекті Трудового кодексу України. У законопроекті, оприлюдненому 5 січня 2024 року, регулюванню трудових

відносин приділяється значно більше уваги порівняно з чинним Кодексом, в якому взагалі відсутні аналогічні норми.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом УРСР від 10 грудня 1971 року №322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.
2. Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин. К. Товариство «Знання», КОО, 2003. 146 с.
3. Швець В.О. Трудові правовідносини та їх основні ознаки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 5. Ч. 2. С. 84–87.

Ключові слова: трудові правовідносини, індивідуальні трудові правовідносини, підстави виникнення трудових правовідносин, законодавство України.

Key words: labor legal relations, individual labor legal relations, grounds occurrence of labor relations, legislation of Ukraine.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Чанишева Г.І.

Кучеренко Яна Андріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЖИТЛО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Конституції України, а саме статті 47, кожен має право на житло. Держава забезпечує людині право придбати житло, побудувати чи орендувати його. Це право не може обмежуватись. У випадках, якщо людина втратила житло не внаслідок свого волевиявлення, а через фактори, які від неї не залежали, - держава зобов'язується надати житло таким особам [1].

Право на житло є основоположним правом кожного громадянина, належна реалізація якого гарантує людині безпеку, стабільність та достатній рівень благополуччя. З початком збройної агресії РФ на території України мільйони людей позбавлені цього права. Сотні тисяч будинків варварськи знищено або вилучено – людей виганяли з власного дому, вивозили та позбавляли не тільки житла, а ще й життя.

Держава не має права залишити своїх громадян без житла, тому з самого початку дії воєнного стану почали розвиватись процедури надання тимчасового житла внутрішньо переміщеним особам та людям, які цього потребують з інших причин. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 року №422 затверджено Порядок надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового користування. Це тимчасове житло надається громадянам, якщо вони втратили своє власне житло, внаслідок такого його

стану, який може загрожувати життю і здоров'ю його мешканців. У сучасних умовах кількість таких осель збільшується у геометричній прогресії щоденно. Тимчасове житло надається виходячи з нормативу не менше як 6 кв. метрів на особу та на строк до одного року з можливістю його продовження. Надане житло неможливо приватизувати, обміняти чи використовувати у своїх цілях, оскільки це житлове приміщення надається тимчасово людині, до того часу, поки вона не знайде нове постійне житло [2].

Ще одним способом реалізації права на житло в Україні під час збройної агресії рф стали онлайн-платформи.

Сайт «Прихисток» є одним із найзручніших веб-ресурсів, де можна за потреби знайти житло, запропонувати надати житло внутрішньо переміщеним особам. Також тут передбачені заохочувальні методи у вигляді компенсацій людям, які надають житло [3]. «Допомагай» - це сервіс, за допомогою якого люди можуть знайти тимчасове житло, а також, як і в попередньому випадку, надати його [4]. Поширеним способом у пошуку житла є телеграм-бот «Турботник», за допомогою якого можна знайти тимчасовий дім чи просто допомогу у Центрах надання адміністративних послуг у певних регіонах та областях, де люди потребують тимчасового житла. Крім спеціалізованих ресурсів, побільшало також відповідних оголошень на загальновідомих сервісах, таких як: OLX, Dim.gia та інші. Також багато небайдужих людей на початку повномасштабного вторгнення просто запрошували на безоплатній основі людей, які лишились без оселі, до себе в будинок на тимчасове місце проживання, забезпечували їх одягом, продуктами харчування та усім необхідним.

Унікальною з точки зору забезпечення права на житло в Україні в умовах воєнного стану є програма Президента України - «Оселя». Це механізм кредитування житла, відповідно до умов якого взяти участь у ньому можуть громадяни України, які досягли 18-річного віку, платоспроможні, не є учасниками інших державних програм щодо забезпечення житла, не мають власного житла або воно розташоване в зоні бойових дій, тимчасово окупованій території. Ця програма є унікальною, оскільки право скористатися послугами пільгового кредитування гарантується особам певної професійної приналежності, а саме військовослужбовцям, медичним працівникам, педагогам та науковцям [5].

Узагальнюючи можна дійти висновку, що право на житло як суб'єктивне право кожної людини не може бути обмежене, але у зв'язку з воєнним станом, оголошеним в Україні з 24 лютого 2022 року, люди стали заручниками ситуації. Внаслідок воєнних дій мільйони українців позбавлені багатьох конституційних прав, одним з яких є право на житло. Незважаючи на це, держава та суспільство загалом не залишилось осторонь та усілякими способами й методами намагаються мінімізувати несприятливі наслідки руйнування чи пошкодження житла та забезпечити придатними чи пристосованими для проживання

приміщеннями всіх людей, які вимушено залишилися без домівок. Прийнято велику кількість нормативно-правових актів, які заповнюють прогалини у сфері регулювання відносин надання тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб, створено сервіси з пошуку житла та безліч допоміжних структур задля забезпечення належного рівня життя особам, які цього потребують.

Під час повномасштабного вторгнення вся Україна об'єдналась задля збереження життя людей, збереження нації та суверенітету держави. Усі, без винятку, допомагали, рятували, захищали, не залишилися осторонь трагедії, яка продовжується досі. За допомогою небайдужих людей та впливу влади право на житло у людей, які його втратили, поновлюється, вони мають змогу відновити своє життя, на яке намагається зазіхнути країна-агресор.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання: постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 р. № 422. *Офіційний вісник України*. 2004. № 14. Ст. 970
3. Прихисток - прихисти своїх. URL: <http://surl.li/sbzkww>
4. Безкоштовне житло. Допомагай! URL: <https://dopomagai.org/>
5. «Оселя – програма доступного програмування житла. URL: <https://eoselia.diiia.gov.ua/>

Ключові слова: соціальний захист, воєнний стан, достатній життєвий рівень, житло, право на житло, внутрішньо переміщена особа, тимчасове житло.

Key words: social protection, martial law, adequate standard of living, housing, right to housing, internally displaced person, temporary housing.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Бориченко К.В.

Лесик Вікторія Іванівна

*студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Варто почати з того, що внаслідок початку повномасштабної війни не залишилось ні одної сфери або галузі, що не зазнала би відповідних змін. В

останній час було внесено значні зміни у сферу регулювання трудових правовідносин, а саме: порядок та підстави припинення дії трудового договору.

Перш за все варто надати визначення поняттю «трудоий договір», звертаючись до ст.21 Кодексу законів про працю України, «трудоий договір це - угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати обов'язки, визначені цим договором, відповідно до трудового законодавства. Роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбаченої законодавством про працю, колективним договором і угодою учасника» [1].

Щодо припинення трудових правовідносин, то аналізуючи чинне законодавство, можна зробити висновок, що фігурують такі категорії, як: припинення трудового договору, розірвання та звільнення.

Термін «припинення трудових правовідносин» можна тлумачити наступним чином: це закінчення дії трудових правовідносин працівника з роботодавцем у випадках, передбачених профільним законодавством. Підставою для припинення трудового договору є юридичний факт або сукупність юридичних фактів, необхідні для припинення трудового договору.

Розірвання трудового договору означає припинення трудових відносин шляхом саме одностороннього волевиявлення (роботодавця, працівника або осіб, які не є сторонами договору). Тому термін «припинення трудового договору» є ширшим за змістом, аніж термін «розірвання трудового договору». Термін «звільнення» вживається по відношенню до працівника і є синонімом терміну «розірвання трудового договору» [2].

Згідно з ст. 36 та ст. 40 КЗпП України звільнення може бути з наступних підстав : за ініціативи як роботодавця, так і працівника, а також інших.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» законодавчо закріплює безліч змін у сфері трудових правовідносин, зокрема, що стосується звільнення працівників [3].

Розглядаючи звільнення з ініціативи працівника та беручи за основу ст.4 зазначеного Закону, можна сказати наступне: у зв'язку з веденням бойових дій у тих районах, де розміщене підприємство, установа, організація, та існування реальної загрози для життя і здоров'я працівника, тоді він має право розірвати такий трудоий договір за власним бажанням у строк, зазначений його заявою (окрім випадків, коли наявне примусове залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану або ж залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури).

Аналізуючи статтю 5 зазначеного Закону можна сказати, що в період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця, а саме, коли це припадає на період непрацездатності(тимчасової) або ж коли працівник перебуває у відпустці, але тут спостерігаємо нюанс, що тут не

береться до уваги відпустка у зв'язку з пологами, вагітністю та догляду за дитиною до 3 років.

Перший робочий день вважається датою звільнення, наступний за днем закінчення тимчасової непрацездатності, причому обов'язково зазначається ця дата у документі про тимчасову непрацездатність, або перший робочий день після закінчення відпустки.

Також частиною 2 статті 5 вищезазначеного закону встановлено, що «у період дії воєнного стану норми ст. 43 КЗпП України не застосовуються, крім випадків звільнення працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів». Можна зробити висновок про те, що на період дій воєнного стану законодавець встановлює можливість для роботодавця припиняти трудові відносини з працівником у випадках, передбачених ст. 43 КЗпП України, без попередньої згоди профспілки, але це окрім випадків звільнення працівників, що входять до профспілок.

Крім того, з прийняттям вищезгаданого закону в КЗпП України були додані ще декілька підстав, які дозволяють звільнення саме з ініціативи роботодавця. Зокрема це:

- смерть працівника або роботодавця- фіз. особи.
- відсутність працівника на роботі, а також інформації про це(якщо це перевищує 4 місяці).
- відсутність можливості забезпечення працівника роботою, яка визначена трудовим договором, у зв'язку із знищенням засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Можна зробити порівняння порядку звільнення за КЗпП України та Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким внесено чимало змін до даного інституту трудового права.

Звільнення працівника за його бажанням. Загальноприйнятим є обов'язок працівника письмово повідомити роботодавця про своє бажання звільнитись за два тижні, але за зазначеним вище законом, у зв'язку із веденням бойових дій у районі, де знаходиться роботодавець, працівник може звільнитись у строк, що вказаний у його заяві.

Коли звільнення за ініціативою роботодавця, знову ж таки за загальним правилом: звільнення працівників під час відпустки та під час перебування на лікарняному, заборонене, але у зв'язку зі змінами звільнення з ініціативи роботодавця можливе як під час відпустки (окрім відпусток, що пов'язані з вагітністю, пологами та доглядом дитини до 3 років) так і під час перебування на лікарняному. Цікавим є той факт, що дата звільнення має бути зазначена як перший робочим днем після закінчення лікарняного чи відпустки.

Отже, можна зробити висновок про те, що війна дійсно вплинула на сферу регулювання трудових відносин, а саме: порядок та підстави припинення трудових правовідносин. Хоча загальні правила лишаються, проте останні

зміни трудового законодавства допомагають спростити певні процедури, розширюючи можливості роботодавців та гарантії прав працівників.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Підстави припинення трудового договору. Дніпровське районне управління юстиції у м. Києві. 2016. URL: <https://dnipr.kyivcity.gov.ua/files/2016/3/10/dogovir.pdf>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>

Ключові слова: трудовий договір, трудові правовідносини, припинення трудових правовідносин, звільнення, роботодавець, працівник, воєнний стан, тимчасова непрацездатність, порядок, відпустка.

Key words: labour contract, labour relations, termination of labour contract, dismissal, employer, employee, martial law, temporary disability, order, vacation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О.В.

Мелешко Анастасія Олександрівна, Стеля Оксана Олександрівна
студентки 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРУДОВИЙ МОБІНГ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ

Світ розвивається швидко, нещодавно на законодавчому рівні було висвітлено та врегульовано питання щодо такої проблеми, як мобінг. Звісно, така проблема існує дуже багато років, можливо, навіть з часів перших людей, але в дещо іншій формі.

За останній період мобінг, тобто цькування працівників, в трудовій сфері став гострим питанням. Дедалі частіше стали траплятися випадки його прояву на робочому місці з тих чи інших причин, найчастіше з метою звільнення працівника. Зазвичай мобінгу підпадають молоді фахівці, які нещодавно прийшли в колектив або працівники перед пенсійного віку.

Мобінг може проявлятися у різних формах: як у легкій, наприклад, образливі слова, ігнорування, непристойні жести, плітки, цькування перед колективом, ненадання інформації; так і у більш жорстокій – коли співробітники

свідомо пошкоджують речі жертви, викидають або псують документи, вдаються до фізичного насилля або сексуального переслідування.

Піку загострення мобінг набуває в умовах воєнного стану. Всім відомий факт, що психіка кожної людини індивідуальна, але все-таки більшість людей зазнає психічного погіршення стану здоров'я, на фоні всіх подій, що відбуваються в Україні. Проте, також існують люди, які в цей період стали більш різкими, злими, агресивними і не можуть стримувати ці емоції в собі. Тому зіткнення таких людей на робочому місці в даний час неминуче, що призводить до важких наслідків. Держава помічає таку негативну тенденцію, тому зайнялася врегулюванням цієї досить гострої проблеми.

Потрібно сказати, що незважаючи на те, що воєнний стан в Україні триває уже 2 роки, реформація та трансформація трудових правовідносин здійснюється в усіх аспектах, які можуть впливати на працездатність працівника. Тобто, частина нововведених приписів стосується особливостей трудових правовідносин під час дії воєнного стану, а інша частина – загальних положень трудового законодавства.

Так, в 2022 році відбулось найбільше змін, а за 2023 рік було прийнято понад 15 законів, які змінюють норми, що закріплені в Кодексі Законів про працю.

Серед основних для нашої тематики є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» [1], яким внесено зміни до КЗпП України та Закону України «Про колективні договори і угоди». Саме в цьому законі визначенно поняття мобінгу (цькування) та вказано правові засади заборони його застосування. Також, в новому законопроекті «Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу» від 28.02.2024 [2] було внесено пропозицію щодо включення до переліку причин позапланових заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю, вчинення мобінгу щодо працівника, якщо він звернувся з відповідною заявою.

На основі наявного визначення мобінгу в ст.2-2 КЗпП України [3] та його основних ознак, ми хотіли би запропонувати власне визначення цього негативного явища.

Мобінг – умисні принижувальні дії роботодавця чи працівників щодо члена їхнього колективу задля власного задоволення чи створення несприятливих умов праці, які періодично повторюються та завдають психологічного дискомфорту працівникові на робочому місці.

Мобінг у системі соціально-трудових відносин має або вертикальну, або горизонтальну спрямованість. Горизонтальний мобінг – це моральне

переслідування на рівні однієї професійної групи або одного структурного підрозділу. Тобто, це мобінг саме на рівні працівників, де особа, або група осіб цькують члена свого трудового колективу. Вертикальний мобінг являє собою моральне переслідування по вертикалі управління персоналом. Як правило, джерелом є безпосередній керівник, роботодавець.

Також, серед інших видів мобінгу в літературі виділяють:

- босинг (від англійського boss) – вид психологічного терору, який зумовлений зловживанням керівником чи роботодавцем своїми повноваженнями, здійснення постійної несправедливої критики та приниження працівників;
- булінг (від англ. bully – задирака, забіяка, хуліган) – вид психологічного переслідування, який полягає в приниженні одного працівника трудового колективу іншим;
- «сендвіч-мобінг» – вид психологічного переслідування, який полягає в тиску на одного зі співробітників як із боку колег, так із боку керівника [4].

З визначення законодавця поняття «мобінг», про яке ми говорили раніше, можна вивести дві основні форми мобінгу, а саме: економічний та психологічний тиск. Ми б хотіли більш детально висвітлити проблему психологічного насилля в трудовому колективі, оскільки, на нашу думку, така форма зустрічається набагато частіше в реальному житті і досить мало висвітлюється науковцями, як з правової, так і з психологічної сфер.

Щодо виду цькування, який зустрічаються найчастіше, можемо говорити саме про «сендвіч-мобінг» з психологічним тиском. Оскільки, трудовий колектив зазвичай починає цькувати працівника без участі роботодавця, але роботодавець «закриває очі» на такі інциденти. З визначення законодавця можемо вивести, що бездіяльність керівника також є мобінгом. Більшість науковців зазначають, що атмосфера в трудовому колективі залежить саме від роботодавця та його ставлення до підлеглих. Якщо він спостерігає цькування у своєму колективі між працівниками і нічого не робить, він стає співучасником такого мобінгу, і, відповідно, працівник не може на локальному рівні захистити свої права, честь та гідність.

Найбільша складність цієї проблеми саме з психологічної точки зору полягає у тому, що працівник, якого цькують, може навіть не помічати цього, чи вважати це здоровою практикою в трудовому колективі, натомість це може впливати на його емоційний стан та працездатність. З юридичної точки зору,

найбільшою складністю психологічного мобінгу є саме доведення факту такого зневажливого поводження та цькування.

Тому, проаналізувавши літературу та власний досвід роботи, ми б хотіли вказати деякі рекомендації щодо запобігання чи припинення мобінгу у трудовому колективі.

Роботодавцю важливо звертати увагу на наявність цькування в трудовому колективі, адже від цього залежить ефективність діяльності підприємства, установи чи організації. Тому керівник може здійснювати такі профілактичні заходи попередження мобінгу:

- забезпечити ефективну організаційну культуру, тобто підтримання в колективі дружніх або нейтральних відносин, наявність зворотного зв'язку між керівником та підлеглим;
- наявність чіткої негативної позиції керівника щодо цькування, поширення пліток та інших образливих вчинків;
- формувати зрозумілу систему кадрового просування, давати можливість кар'єрного росту;
- чітко формулювати службові обов'язки і точно позначати межі індивідуальної відповідальності кожного працівника;
- виключити можливість родинних або інтимних зв'язків між керівництвом і підлеглими;
- проводити тематичні семінари в колективі щодо запобігання та протидії мобінгу [4].

Якщо ж цькування не вдалося уникнути і в колективі виникла прикра ситуація, роботодавцю варто приділити всі сили для усунення негативних наслідків. А саме:

- створити на робочому місці максимально комфортну соціально-психологічну атмосферу;
- з'ясувати причину та обговорити можливі варіанти вирішення конфлікту, провести бесіду як із жертвою мобінгу, так і з ініціаторами;
- проводити роз'яснювальну роботу з працівниками щодо проблеми переслідування на робочому місці і цікавитися їхньою думкою з цього приводу;
- запровадити на робочому місці правила, які будуть гарантувати взаємоповагу між працівниками, а також щодо відповідальності за цькування [5].

Отже, мобінг – це негативне явище з яким може зіткнутися кожен з нас, особливо в умовах сьогодення. Але на відмінну від минулих років мобінг нормативно врегульований, що надає працівникам гарантії захисту їх прав,

честі та гідності. Трудове законодавство значно розширює права працівників, способи та методи їх захисту.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20%23Text>
2. Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу: проект закону від 28.02.2024 р. № 11044. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43767>
3. Кодекс законів про працю України від 1971/додаток до № 50/ ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08%23Text>
4. Перкова Н. Мобінг: поняття, види, причини, наслідки, профілактика, як боротися. URL: https://pageofsocialteachers.blogspot.com/2017/09/blogpost_37.html.
5. Адамчук О.В. Поради керівнику щодо попередження та подолання мобінгу серед підлеглих URL: https://kipt.sumdu.edu.ua/pdf/buling/Vnadps_2014_2_15.pdf

Ключові слова: мобінг, профілактичні заходи, правозахист,

Key words: mobbing, pteventive measures, human rights protection

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Рябоконт Ольга Юрієвна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОПЛАТА ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з триваючою війною росії проти України, світовою економічною кризою та пандемією, питання забезпечення соціальних прав, пов'язаних із працею громадян України, стає дуже важливим. Одним з цих прав є право на гідну оплату праці. Очевидно, що оплата праці суттєво впливає на рівень життя людей, визначає напрями розвитку суспільства і зміцнює економічну складову держави. Тому дотримання норм права, які гарантують гідну оплату праці, є важливим чинником для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Згідно з першою статтею Закону України «Про оплату праці», заробітна плата є компенсацією, яку, як правило, виплачує роботодавець працівнику у грошовій формі за виконану ним роботу згідно трудового договору[1].

На жаль, на сьогоднішній день багатьох роботодавців цікавить перегляд умов оплати праці персоналу з метою зменшення витрат. Також виникають

важливі питання щодо того, як роботодавцю виконувати свої зобов'язання щодо нарахування заробітної плати у випадку відсутності працівника або невиконання ним своїх обов'язків, а також що може очікувати працівник, який працював, отримував дохід і мав соціальні гарантії.

В теперішніх умовах воєнного стану продовжують функціонувати різні підприємства, вони працюють у звичайному режимі, є нормальні умови для роботи, але частина працівників евакуювалась, а ще одна частина підлягає під мобілізацію та є добровольцями територіальної оборони. З таким розкладом обсяги робіт значно скорочуються, а пізніше підприємство не може працювати зовсім.

Пріоритетом на сьогоднішній день є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», у якому висвітлені питання організації відносин між робітником та працівником в період воєнного стану. Тут варто зауважити, що прийняття Закону не вирішило всіх проблемних питань, і це є зрозумілим. Розрахунки заробітної плати вимагають багато часу та уваги, особливо коли необхідно враховувати багато факторів. Важливо забезпечити, щоб працівники отримували свою винагороду вчасно та точно. Згідно з вимогами статті 115 Кодексу законів про працю України та статті 24 Закону України «Про оплату праці», строків виплати зарплати не зупинено на період дії воєнного стану. Тобто роботодавці зобов'язані виплачувати заробітну плату у такі ж самі строки як і у мирний час.

Для здійснення виплат працівникам під час воєнного стану можна виділити кілька категорій: мобілізовані; добровольці територіальної оборони; евакуйовані або працюючі на відстані; залучені до суспільно корисних робіт; працівники, які продовжують працювати у звичайному режимі; тимчасово без можливості працювати без альтернативних варіантів зайнятості. [2].

Згідно зі статтею 119 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП), мобілізованим і добровольцям територіальної оборони гарантується збереження місця роботи і середнього заробітку [3, с. 4-7]. Грошове забезпечення для цих працівників виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Для тих працівників, які були змушені залишити своє місце роботи, але все ж перебувають на території України та мають можливість працювати дистанційно або віддалено, необхідно враховувати норми статей 60, 60-1, 60-2 КЗпП. Саме для таких працівників передбачений гнучкий режим робочого часу, це є та форма організації праці за якої допускається трішки інший режим роботи, ніж визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку, але обов'язково за умови встановленої норми тривалості робочого часу; наступною формою є домашня робота, Працівник виконує роботу у місці свого проживання або в інших визначених ним приміщеннях. Ця форма характеризується наявністю

закріпленої зони, а також технічних засобів, таких як основні виробничі і невикробничі фонди, інструменти, прилади та інвентар, необхідних для виробництва продукції, надання послуг або виконання робіт та функцій, передбачених установчими документами. Важливо відзначити, що ця форма роботи відбувається поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця; дистанційна робота – це та робота, яка виконується працівником поза територією роботодавця чи робочим приміщенням. При дистанційній роботі за працівником зберігається посада та заробітна плата.

Для працівників, які не можуть працювати у дистанційному режимі, рекомендується надавати оплачувані відпустки (щорічні та соціальні), а також відпустки без збереження заробітної плати. Останні надаються в обов'язковому порядку та без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону України «Про відпустки» [4].

Важливо зазначити, що відпустка без збереження заробітної плати не може бути «примусовою» і повинна надаватися за проханням працівника.

Якщо через воєнні події неможливо виплатити заробітну плату, роботодавець може призупинити її виплату до відновлення здатності підприємства до проведення основної діяльності. У такому випадку роботодавець буде звільнений від відповідальності за порушення термінів виплати заробітної плати, якщо він доведе, що це сталося через бойові дії або інші обставини.

Проте, якщо всі обов'язки щодо сплати податків та подання звітності будуть виконані протягом 90 днів після завершення воєнного стану, відповідальність за порушення термінів не буде застосована.

Зараз, в умовах воєнного стану, держава впроваджує політику дерегуляції та лібералізації бізнесу для стимулювання економіки. Згідно з цією політикою, роботодавці зобов'язані виплачувати заробітну плату на умовах, визначених трудовими договорами та відповідно до чинного законодавства. Кожна виплата повинна супроводжуватися перерахуванням податку на доходи фізичних осіб, військового збору і єдиного соціального внеску.

У випадку, коли через воєнні дії неможливо виплатити заробітну плату, роботодавець може лише призупинити її виплату до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність. Проте це не означає, що заробітну плату не потрібно нараховувати, якщо праця виконується. Навіть при воєнному стані роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації прав працівників на своєчасне отримання заробітної плати та дбати про безпеку працівників.

З свого боку, працівники повинні усвідомити важливість своєї присутності на робочому місці та допомагати відновлювати економіку. Питання розрахунків за виплатами заробітної плати в умовах війни стоїть особливо гостро.

Тому правильний облік відіграє важливу роль для об'єктивності визначення відпрацьованого робочого часу, виконаних робіт, простоїв, неявки

працівників на роботу та інших аспектів. В будь-якому разі неможливо не виплачувати заробітну плату, і як вже було зазначено вище, існує лише можливість її відтермінування. Таким чином, роботодавець повинен вжити всіх можливих заходів для виплати працівникам всіх сум, які не були вчасно виплачені.

Список використаних джерел

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Подолянчук О.А. Оплата праці та розрахунки з працівниками в умовах воєнного стану: трудові відносини та обліковий аспект. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/83.pdf
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр>

Ключові слова: оплата праці, військовий стан, проблеми оплати праці, заробітна плата, роботодавець, працівник, гнучкий режим, дистанційна робота.

Key words: labour remuneration, martial law, labour remuneration problems, salary, employer, employee, flexible mode, remote work.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О.В.

Смирнова Соф'я Олександрівна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Президентом України було введено військовий стан на території всій країні через агресію російської федерації. Це спричинило деякі зміни в організації трудових відносин для всіх працівників та роботодавців. В цих умовах напевно найбільше це відчули працівники об'єктів критичної інфраструктури, бо саме їх діяльність є надзвичайно важливою, оскільки воєнний стан створює особливі вимоги до функціонування інфраструктурних об'єктів і вони повинні бути готові для швидкого виконання своїх обов'язків у важких умовах.

Законодавство про критичну інфраструктуру та її захист складають Конституція України, Закон України «Про критичну інфраструктуру», міжнародні

договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти.

Об'єктами критичної сфери називають стратегічно важливі підприємства або установи, які необхідні для функціонування, розвитку економіки держави і суспільства. Призупинення або знищення цих об'єктів може призвести до погіршення обороноздатності країни, людських втрат і становити загрозу для державної безпеки та навколишнього природного середовища (ст.1) [1]. Характеризувати їх можна такими рисами як:

1. Важливість для національної безпеки та економіки. Ці об'єкти забезпечують надзвичайно важливі послуги та ресурси, необхідні для функціонування держави, економіки та населення;

2. Підвищена ступінь захищеності. Об'єкти критичної інфраструктури мають високий рівень захисту та безпеки, оскільки їхнє пошкодження або втрата може мати серйозні наслідки для країни;

3. Стратегічне значення, тобто ці об'єкти мають велике стратегічне значення для держави, і їхнє функціонування у воєнний час є критично важливим;

4. Високий рівень технічної складності, бо багато об'єктів критичної інфраструктури вимагають високотехнологічних та складних систем для їхнього управління та експлуатації;

5. Потенційна уразливість, тому що через своє значення та складність, об'єкти критичної інфраструктури можуть бути потенційно уразливими перед різними загрозами, такими як терористичні акти, кібератаки чи природні катастрофи.

Однією з ключових аспектів діяльності є забезпечення безперебійного функціонування електроенергетичних мереж, систем водопостачання та інших комунікаційних мереж. Професіоналізм та висока кваліфікація працівників є вирішальним у забезпеченні безпеки та ефективності роботи цих систем у воєнний період. Професійні обов'язки працівників інфраструктури значно розширюються, оскільки вони забезпечують не тільки повсякденне функціонування, але і підтримують життєво важливі послуги для військових та цивільного населення. Так, на відміну від мирного часу, нормальна тривалість робочого часу для працівників може бути збільшена до 60 годин на тиждень, а для працівників із скороченою тривалістю - до 40 годин на тиждень. П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем. Тому у випадку, якщо робочий час на об'єктах критичної інфраструктури перевищує норму, встановлену законодавством, оплата праці здійснюється у розмірі, пропорційному перевищенню норми праці (ст.6) [2].

На об'єктах критичної інфраструктури трудові права мають свої особливості, тому під час праці роботодавцями потрібні бути надані необхідні

умови для забезпечення безпечної праці, бо саме на об'єктах є великий ризик життю із-за частих посягань на неї від держави агресора. До цих умов входить:

- надавання працівникам підтримки для збереження їх морального та психологічного стану у складних умовах воєнного стану, оскільки вони працюють у стресових умовах;

- працівників потрібно буде навчити як діяти у разі обстрілу, постійно вдосконалювати систему підготовки та підтримки, провести інструктаж дій і як бути готовим до швидкого переходу на роботу;

- працівникам потрібна координація з військовими та цивільними владами для успішної діяльності, щоб забезпечити ефективну роботу інфраструктури та інші необхідні умови.

В Україні кожен, хто працює має право на відпочинок (ст. 45) [3]. Але якщо працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, то роботодавець може відмовити такому працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім випадків передбачених законодавством) (ч. 2 ст.12) [2]. Хоч це і може бути необхідністю, але це може порушувати законодавство про працю, де працівникам повинна бути надана щорічна відпустка (ч. 2 ст. 265) [4]. Також працівник не може розривати трудовий договір самотійно у строк, який вказаний у його заяві, навіть у разі, якщо в районі, де знаходиться підприємство, установа або організація, тривають бойові дії та існує загроза для його життя та здоров'я. Тобто не передбачено спрощений порядок розірвання трудового договору за його бажанням (ст. 4) [2]. Виходячи в усіх цих обмежень та умов складної праці необхідно оптимізувати робочий процес, впровадити заходи для забезпечення ефективної роботи працівників у воєнний час, включаючи раціоналізацію графіків роботи та організацію робочих груп.

Діяльність працівників критичної інфраструктури під час воєнного стану підкреслює важливість їхньої ролі у забезпеченні функціонування ключових систем у надзвичайних умовах. Професіоналізм, відданість та готовність цих працівників і роботодавців працювати в умовах воєнного конфлікту визначають ефективність реагування на кризові ситуації та забезпечують життєво важливі послуги для населення та військових підрозділів. Підтримка працівників критичної інфраструктури, яка включає в себе надання необхідного обладнання, захисту та психологічної підтримки, є критично важливою, бо працівники кожного дня стикаються із новими викликами і проблемами ризикують життям і здоров'ям заради держави і суспільства.

Тому, важливо враховувати специфіку їхньої роботи та ризики, пов'язані з воєнним станом, при плануванні дій в умовах кризи. Подальша удосконалення систем управління критичною інфраструктурою та підвищення кваліфікації

працівників є важливими напрямками для забезпечення стійкості інфраструктури у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 5. Ст.13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

Ключові слова: працівник, критична інфраструктура, безпека, обороноздатність, обладнання, психологічна підтримка, воєнний стан, кризові ситуації, відпочинок, відпустки.

Key words: employee, critical infrastructure, security, defines capability, equipment, psychological support, martial law, crisis situations, recreation, vacations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О.В.

Соколов Дмитро Сергійович

аспірант 2 курсу навчання кафедри трудового права
та права соціального забезпечення

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСНОВНІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОХОДЖЕННЯМ СЛУЖБИ

В період дії правового режиму воєнного стану роль військовослужбовців у державі значно зросла. Очевидно, що в умовах, які склалися, питання щодо проходження військової служби, забезпечення прав військовослужбовців та їх гарантій потребують більшої уваги зі сторони законодавця.

Так, ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII закріплено основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби, до яких належать: виконання останніми лише завдань, пов'язаних із проходженням військової служби; зарахування часу перебування на військовій службі до страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби; свобода наукової, технічної та художньої

творчості; проходження військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років, крім випадків можливості припинення служби раніше з підстав, визначених законом; право військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, які до призову працювали на підставі трудового договору, при звільненні з військової служби на працевлаштування в тримісячний строк на те ж підприємство, в установу чи організацію або до їх правонаступників на посаду, не нижчу за ту, яку вони займали до призову на військову службу та ін. [1].

Гарантією того, що військовослужбовці повинні бути зосереджені на виконанні саме військових завдань є законодавчо закріплена заборона залучати їх до інших робіт. Дійсно, вказане дає змогу забезпечити лише виконання тих специфічних задач, які потребують особливих знань у сфері військової справи. Єдиним винятком з цього є рішення Верховної Ради України про залучення військовослужбовців до ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійних лих, у разі настання інших форс-мажорних обставин.

Також вказаною статтею Закону регулюється питання зарахування часу військової служби до страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, що в майбутньому може забезпечити особам, звільненим з військової служби, реалізацію права на призначення пенсії за віком, пенсії за вислугу років для окремих категорій працівників, пенсії за віком на пільгових умовах. Важливо зауважити, що час проходження військовослужбовцями військової служби в особливий період зараховується до названих вище видів стажу на пільгових умовах, наприклад період участі у бойових діях у воєнний час зараховується у потрібному розмірі [2].

Важливою гарантією розвитку науки у сфері оборони, тактики, військової справи є закріплення права військовослужбовців на наукову, технічну та художню творчість. Реалізація наукового і творчого потенціалу військовослужбовців є важливою складовою оборони держави, впровадження нових ідей, тактик, технологій, які забезпечують зміцнення обороноздатності України. Яскравим прикладом успішної наукової діяльності є захист дисертаційного дослідження та отримання наукового ступеня доктора філософії колишнім Головнокомандувачем ЗСУ Залужним Валерієм Федоровичем.

Звичайно, основною діяльністю військовослужбовців є проходження військової служби та забезпечення оборони держави. З іншого боку, той неоцінений досвід, здобутий під час проходження такої служби, заслуговує уваги та вивчення в тому числі студентами, які виявляють бажання здобути професійну військову освіту.

Ще однією гарантією реалізації прав військовослужбовців, пов'язаних із проходженням служби, є обмеження вичерпним переліком підстав її

припинення. Так, за загальним правилом військовослужбовця не можна звільнити з військової служби до набуття ним права на пенсію за вислугу років. Законодавець передбачив більш вагомі підстави для звільнення військовослужбовців зі служби не з його ініціативи, до яких належать завершення дії контракту, корупційні ризики, наявність обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, яким призначено визначені законом види покарання тощо. Проте військовослужбовець не позбавлений права звільнитися за власним бажанням, за станом здоров'я. Зазначені гарантії дають змогу сконцентруватися на виконанні безпосередніх бойових завдань, забезпечують більш стійкий механізм зайнятості.

Важливою умовою соціалізації військовослужбовців, допомоги з боку держави знайти своє місце у суспільстві після закінчення військової служби є соціальна та професійна адаптація військовослужбовців.

В Україні діє Державна служба зайнятості, яка покликана забезпечити роботою, опануванням інших професій та сприяння зайнятості в інших формах. Не виключенням є і військовослужбовці, які як окрема категорія осіб мають право користуватися послугами працевлаштування.

Тобто законодавством України за військовослужбовцями закріплено низку прав, якими вони можуть скористатися як у процесі проходження військової служби, так і після її припинення. Своєю чергою державою створено всі умови ефективності механізму забезпечення цих прав.

Однак, це не означає, що перелік основних прав військовослужбовців, пов'язаних із проходженням служби, може залишатися сталим і не потребує розширення. Одночасно держава повинна забезпечувати реалізацію цих прав та їх гарантій.

Наразі невирішеним залишається питання демобілізації військовослужбовців, призваних на військову службу з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. В цьому питанні необхідно знайти баланс між підтриманням обороноздатності України та забезпеченням прав військовослужбовців, які вже більше двох років перебувають на фронті. Шляхами вирішення цього питання може стати забезпечення військовослужбовцям права на тривалу відпустку, їх ротація або пропозиція матеріальної компенсації як альтернатива демобілізації.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190
2. Про затвердження Положення про організацію в Міністерстві оборони України роботи з обчислення вислуги років для призначення пенсій військовослужбовцям і забезпечення соціальними виплатами осіб, звільнених з військової служби у Збройних Силах України, та членів їх сімей: наказ

Міністерства оборони України від 14 серпня 2014 року № 530. *Офіційний вісник України*. 2014. № 88. Ст. 2540

Ключові слова: військовослужбовець, права військовослужбовців, гарантії прав військовослужбовців, особливий період, проходження служби.

Key words: serviceman, rights of servicemen, guarantees of rights of servicemen, special period, completion of service.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент Бориченко К.В.

Стратійчук Юлія Юріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ДОНОРА КРОВІ ТА КОМПОНЕНТІВ КРОВІ

Донорство крові та компонентів крові в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні потреб населення в медичній допомозі та наданні допомоги пацієнтам. Однак українська система донорства крові та компонентів крові має свої складнощі та особливості.

В Україні існує постійна потреба в донорах крові та її компонентів у зв'язку з початком наступу країни-агресора на територію України та великою кількістю поранених військовослужбовців, цивільних людей, які отримують травми внаслідок ракетних ударів по території нашої держави. Крім того, у зв'язку з тим, що економіка країни продовжує працювати, трапляються нещасні випадки на виробництві, травми, не пов'язані з виробництвом. Реалізація донорської крові та компонентів крові здійснюється при проведенні операцій і лікуванні захворювань, які потребують переливання крові.

В обласних центрах і в багатьох містах України існують спеціалізовані донорські центри, де люди можуть здати кров і стати донорами крові, її компонентів. Більшість з них пов'язані з медичними закладами.

Відповідно до Закону України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30 вересня 2020 року № 931-IX, донором крові або плазми крові може бути кожен дієздатний громадянин України віком від 18 до 60 років, який має вагу не менше 50 кг та пройшов відповідне медичне обстеження у медичному закладі та дотримувався всіх правил перед збором крові [1].

З урахуванням обсягу потреб донорської крові та компонентів крові, держава сприяє розвитку та популяризації добровільного безоплатного донорства, заохочує здійснення добровільних безоплатних донацій. Відповідні заходи передбачають, зокрема, компенсацію донорам витрат, пов'язаних із

донацією крові, компонентів крові, захист прав донора крові, компонентів крові та гарантії їх безперешкодної реалізації.

Так, якщо особа виявила бажання здійснити донацію крові, її компонентів, вона звільняється від роботи зі збереженням заробітку. Для цього необхідно подати заяву не пізніше як за один робочий день із проханням відпустити з роботи для медичного обстеження чи донації крові. Дозвіл оформлюється відповідним наказом. Таким особам надається вихідний день безпосередньо після кожного дня донації крові або її компонентів та виплачується заробітна плата в межах середнього заробітку.

Підставою для звільнення від роботи, навчання або служби є медичний огляд або довідка, видана донору за місцем здавання крові та її компонентів. Підстави для відмови від виходу на роботу в день, коли працівник виявив бажання здати кров, обмежуються випадками, коли відсутність донора крові на робочому місці або за місцем роботи цього дня може спричинити загрозу життю або здоров'ю людей, невиконання завдань із забезпечення оборони, державної безпеки чи громадського порядку, заподіяння великої матеріальної шкоди або інші тяжкі наслідки. Якщо працівник здає кров у день щорічної відпустки, то ця відпустка продовжується на відповідну кількість днів з наданням одного додаткового дня відпочинку за кожний день здавання крові.

Донорам крові та/або компонентів крові, які здали кров у визначених обсягах безоплатно протягом року, незалежно від стажу роботи, виплачується допомога по тимчасовій непрацездатності у зв'язку з хворобою в розмірі 100 % середнього заробітку, а загальна сума дорівнює двократному максимально допустимому розміру.

Законодавством передбачені й інші гарантії прав донорів крові та її компонентів, до яких можна віднести:

- конфіденційність. Інформація про донорство крові має бути захищена таким чином, щоб треті особи не могли отримати до неї доступ без дозволу самої людини;

- безпека. Медичні установи, в яких проводиться забір крові, повинні дотримуватися суворих стандартів безпеки. Це включає в себе стерильне

обладнання, правильну обробку крові та тестування на інфекційні захворювання;

- медичне обстеження. Потенційні донори крові повинні пройти медичне обстеження, щоб визначити їхню придатність до донації крові. Це важливо для забезпечення безпеки як донора, так і реципієнта.

- інформаційна підтримка. Донори крові мають бути повністю поінформовані щодо процесу донації крові, можливих наслідків, прав та обов'язків донорів крові, її компонентів.

- медичний супровід. Донори крові та компонентів крові забезпечуються медичним супроводом і підтримкою з метою сприяння швидкому відновленню та уникненню можливих негативних наслідків донації крові.

- безоплатність. Донори крові та/або її компонентів, як правило, не повинні отримувати матеріальну винагороду за донацію крові. Це пов'язано з тим, що може бути створено ризик зловживання кров'ю та її незаконного обігу. Донорство крові має бути засноване на добровільності та альтруїзмі.

Одним із способів організації здійснення донації крові та/або її компонентів є онлайн-платформи. Наприклад, ДонорUA є Інтернет-сайтом, за сприяння якого здійснюється автоматизована система рекрутингу та управління донорами крові. Цим ресурсом, зокрема проектами «ДонорUA Art Project», «ДонорUA Awards», популяризується регулярно, безоплатне та добровільне донорство, забезпечується транспортування компонентів крові, вживаються заходи з метою вчасного забезпечення необхідними матеріалами та обладнанням закладів, які забезпечують донацію крові та її компонентів [2].

Підсумовуючи можна сказати що донорство крові відіграє важливу роль у порятунку життів і захисті здоров'я громад. Однак успішна система донорства крові вимагає не лише активної участі донорів крові, але й ефективних заходів для захисту та безпеки донорів крові, заходи безпеки донорів також є важливим компонентом ефективної системи донорства крові. Забезпечення безпеки, конфіденційності та доступу до медичних послуг допомагає стимулювати

донорів і створює міцну основу для здоров'я та благополуччя як донорів, так і реципієнтів.

Список використаних джерел

1. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові: Закон України від 30 вересня 2020 року № 931-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2020. № 86. Ст. 2764
2. ДонорUA – автоматизована система рекрутингу та управління донорами крові. URL: <https://www.donor.ua/>

Ключові слова: донорство крові, компонентів крові, медична допомога, права донорів, гарантії прав донорів.

Key words: donation of blood, blood components, medical assistance, donor rights, guarantees of donor rights.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Бориченко К.В.

Ткаченко Анастасія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ НЕОБҐРУНТОВАНОЇ ВІДМОВИ У ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

Питання необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу є вкрай актуальним, оскільки кожна людина має право на працю та юридичні гарантії при укладенні трудового договору з роботодавцем. На жаль, на сьогоднішній день, велика кількість роботодавців обирають кандидатів на посаду за своїми вимогами та уявленнями, тим самим порушуючи трудове законодавство.

Зазначимо, що процес укладення трудового договору включає ряд правових етапів та заходів: 1) надання необхідних документів про особу, є одна із вимог при укладанні трудового договору; 2) працівник повинен дотримуватися усіх заявлених вимог від роботодавця в рамках трудового законодавства; 3) при прийомі на роботу працівник повинен пройти медогляд; 4) узгодити з роботодавцем умову праці, час, відпустку, гарантії для працівника тощо; 5) роботодавець повинен надати трудовий договір передбачений законодавством України;

Гарантії працівника закріплені у ст. 22 та деяких інших статтях КЗпП України (ст. 184, 196, 197), зазначені статі закріплюють правовий механізм, який спрямований на захист та забезпечення прав та інтересів у сфері праці. Вік має бути дотриманий залежно від працівника, який подає свою кандидатуру при прийомі на роботу, це є важливим для забезпечення

безпеки та соціального захисту, а також для врахування їхніх фізичних та професійних можливостей, встановлені ст. 188 КЗпП України [1].

Також, щодо дискримінації в галузі праці та занять, то поняття дискримінації зазначено в міжнародних правових документах. Відповідно до ст. 1 Конвенції МОП №111 про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 року [2] термін «дискримінація» охоплює:

а) будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору, шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або рівності можливостей чи поводження у галузі праці та занять;

б) будь-яке інше розрізнення, недопущення або перевагу, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультацій з представницькими організаціями роботодавців і працівників, де такі є, та з іншими відповідними органами.

Отже, відповідно до статті 22 Кодексу законів про працю України закріплюється відповідне положення, де забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу без будь-яких мотивів або з певних підстав, які не визначені в законодавстві.

Треба зазначити, що «необґрунтованою» вважається відмова, яка надається без належних обґрунтувань або на підставах, що не мають відношення до професійних якостей працівника. Також, незаконною є відмова, яка ґрунтується на мотивах, заборонених законодавством, або порушує загальні принципи трудового права.

Також, у статті 184 КЗпП зазначається про заборону відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю [1]. Законодавець визначає, що роботодавець зобов'язаний повідомити їм причину відмови в письмовій формі.

Роботодавець не має право встановлювати обмеження або переваги при укладенні трудового договору на основі конкретних особистих характеристик кандидатів, які шукають роботу. Зокрема, ці вимоги стосуються: громадянства України для посад на державній службі; визначення вікових обмежень для виконання робіт у важких або шкідливих умовах, а також для робіт, що можуть негативно вплинути на моральний розвиток неповнолітніх; розгляд статі як критерію для робіт з важкими і шкідливими умовами праці; вимоги щодо рівня освіти, наприклад, для медичних працівників; наявності стажу, наприклад, мінімального стажу роботи за спеціальністю для зайняття певних посад; оцінка стану здоров'я, наприклад, для роботи на судні; урахування судимості або заборони на зайняття певних посад; відсутність вакантних місць або недостатність

кваліфікації у кандидата на робоче місце [3]. У всіх інших випадках відмову у прийнятті на роботу слід розглядати як порушення трудового законодавства.

Отже, відмова вважається «необґрунтованою», якщо вона не пояснюється конкретними причинами або базується на мотивах, що не мають відношення до професійних якостей кандидата на робоче місце. Роботодавець може відмовити працівнику у прийнятті на роботу лише у випадках: відсутності вакантних місць; недостатності або відсутності належної кваліфікації у кандидата на роботу; наявності обмежень, встановлених законодавством щодо прийому на роботу; обмеження на підставі медичних показників. У всіх інших випадках відмову у працевлаштуванні працівника слід вважати такою, що суперечить трудовому законодавству. На нашу думку, однією з головних цілей для роботодавців є забезпечення порозуміння та уникнення конфлікту який може виникнути при працевлаштуванні, тому потрібно унормувати дане питання щодо правомірних підстав відмови у прийнятті на роботу шляхом чітко визначеного переліку в оновленому законодавстві.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1972 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
2. Конвенція МОП про заборону дискримінації в галузі праці та занять: Конвенція, Міжнародний документ від 25.06.1958 р. № 111. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919-1964. Т.1. Женева: *Міжнародне бюро праці*, 1999. С.648.
3. З питання відмови у прийнятті на роботу. URL: https://wolgaukr.blogspot.com/2014/12/blog-post_22.html

Ключові слова: необґрунтована відмова у прийнятті на роботу; трудове законодавство; укладення трудового договору; гарантії при прийомі на роботу.

Key words: unreasonable refusal to hire; labor law; conclusion of an employment contract; employment guarantees.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Наньєва М. І.

Ткаченко Анастасія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сьогоднішній день питання оплати праці та забезпечення мінімальної заробітної плати, зокрема, є одними з найважливіших, адже від

ефективності їх вирішення залежить рівень життя людини та населення в цілому. Кожен працівник отримує винагороду за свою працю у грошовій або натуральній формі відповідно до своїх здібностей, навичок та якостей. Держава, реалізуючи політику патерналізму, має регулювати соціально-економічне становище країни та покращувати макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт, валовий національний дохід, чистий національний продукт тощо. Розмірковуючи про заробітну плату в сучасних умовах, можна визначити її позитивний та негативний характер, на що активно зверталася увага багатьох науковців. Так, вивчення реформування заробітної плати та покращення життєвого рівня громадян України слугували науковим інтересом І. Чернеги, Р. Чирви, О. Шевченка, О. Блінова, С. Ніколайчука, Д. Марчака, Ф. Брезицької, В. Крупи та інші.

Метою нашого дослідження є визначення поняття мінімальної заробітної плати, вивчення реформування оплати праці в період інфляції, її впливу на ринок праці в умовах воєнного стану.

Поняття мінімальної заробітної плати визначено в статті 3 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР, де оплата праці має мінімальний розмір за виконану працівником норму праці протягом місяця (години), який встановлений законом [1]. Мінімальна заробітна плата визначається як за місячну, так і за годинну норму одночасно. Держава є гарантом забезпечення мінімальної заробітної плати, яка має обов'язковий характер на всій території України для усіх організації, установ, підприємств та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за системою оплати праці.

Як відомо, з січня 2022 року, мінімальна зарплата становила 6,5 тис. грн, інфляція в той час сягнула 32,1%. У 2023 році середня заробітна плата зросла на понад 17% [2]. Однак у реальному вимірі, враховуючи інфляцію, середня зарплата залишається нижчою, ніж у 2021 році до початку повномасштабної війни. Період з 2022 року по сьогодні, вплинув на невелике підвищення заробітної плати, але все ж таки, як зазначали раніше: «недостатньо аби задовольнити потреби громадянина України», це пов'язано з тим, що сума прожиткового рівня не збігається з реаліями, якби оплату праці підвищили на рівень, на який підвищилися ціни, то вона мала б становити 8,58 тис. грн. Але, як зазначає Державна податкова служба України, то мінімальна зарплата у 2024 році підвищиться двічі: з 1 січня вона зросла з 6,7 тис. до 7,1 тис. грн за місяць, а з 1 квітня — до 8 тис. грн [3]. Тому досягнення мети Міністерства фінансів України зі співпраці з міжнародними партнерами та з МВФ задля того, щоб скорити дефіцит бюджету, тим самим покривати видатками бюджет, в першу чергу буде позитивно впливати на соціальну сферу, фінансову стабільність, відбудову робочих місць. МФУ прогнозує, що середньомісячна заробітна плата у 2024 році становитиме 21,8

тис. грн, але все одно залишатиметься однією з найнижчих у Європі та недостатньою для задоволення потреб населення України [4].

Національний банк України, зазначає, що у 2024 році очікується поживлення економічної активності, яка поліпшить економіку на ринку праці та зниження інфляції. Одночасно, відновлення економічного та соціального становища буде уповільненим через продовження воєнних дій та високі ризики у сфері безпеки [5].

Отже, це призводить до збільшення безробіття на ринку праці, і до тих пір, поки воєнний стан на території України не завершиться, безробіття продовжить перевищувати свій довоєнний рівень. Основною причиною безробіття до цього часу було: звільнення працівника за власним бажанням задля пошуку кращого робочого місця; закриття деяких великих виробництв; перехід до іншого ринку праці; зниження попиту на кваліфікаційні кадри в різних галузях праці; скорочення робочих місць тощо [6]. З першорядними проблемами, додалася ще диспропорційність на ринку праці у зв'язку з повномасштабною агресією росії. Диспропорція виражається у проблематичності відновлення економічної активності у зв'язку з безпекою та ризиками для підприємства та бізнесу. Але, як прогнозує НБУ, що як тільки знизяться ризики та відкриються кордони, бізнес та великі підприємства повернуться, відновиться конкурентність між роботодавцями нашої країни та закордонними представниками ринку праці за працівників. Це буде одним з етапів зростання мінімальної заробітної плати і зайнятості.

Отже, безперечно, усі фактори сьогодення впливають на мінімальну заробітну плату та ринок праці, але ключовим фактором є низка соціально-економічних проблем всередині країни: безробіття, інфляція, купівельна спроможність населення, індекс споживчих цін тощо. Головні перешкоди, які також призупиняють реформуванню гідної оплати праці: корупція в країні; відсутність механізму, який мав би ефективний вплив на сферу праці та оплати; низька мотивація населення у зв'язку з повномасштабною війною; ризикові умови праці; низький рівень життя людей; тіньова економіка; великий борг держави; низька купівельна спроможність населення; зменшення надходження міжнародної допомоги; серйозні пошкодження енергетичної інфраструктури; нові терористичні атаки на регіони та інше.

Щоб підтримати фінансову стабільність в країні, потрібно заохочувати зарубіжних інвесторів з метою створення нових підприємств в регіонах, де безпечніше для праці; здійснити реформи щодо мінімальної заробітної плати та ринку праці; створити безпечні умови праці з обладнаннями під сьогоденний стан в країні; розробити чіткий план підняття соціальної економіки в країні.

Проаналізувавши сьогоденні реалії в умовах війни, можна стверджувати, що ми маємо дефіцит бюджету та низьку зайнятість населення, але попри це держава намагається комплексно впливати на

соціально-економічне становище. Щоб покращити мінімальну заробітну плату для задоволення населення, потрібно подолати наявні проблеми, поступово здійснюючи діалоги з міжнародними партнерами, переглянути соціальні, економічні, фінансові сфери дії. Але все це довготривалий процес, який потребує свого виміру та зусиль з боку держави та населення.

Список використаних джерел

1. Про оплату праці: Закон від 24.03.1995 № 108/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 р. № 17. Ст 121.
2. Як змінювалася мінімальна зарплата в Україні: інфографіка. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10442-yak-zminuvalasia-minimalna-zarplata-v-ukraini-infografika.html>
3. Державна податкова служба України про: мінімальний розмір заробітної плати з 1 квітня 2024 року. URL: <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/765382.html>
4. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1315. *Офіційний вісник України*. 2024 р. № 8. Ст. 382.
5. Нацбанк очікує цього року пожвавлення економіки й уникнення падіння реального ВВП. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3696198-nacbank-ocikue-cogoric-pozvavlenna-ekonomiki-j-uniknenna-padinna-realnogo-vvp.html>
6. Чирва Р. Від зарплати до зарплати. *Профспілкові вісті*. 2018 р. № 3. С 9-16.

Ключові слова: мінімальна заробітна плата, оплата праці, воєнний стан, економіка, ринок праці.

Key words: minimum wage, wages, martial law, economy, labour market.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Панченко А.О.

Топал Аліна Юріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ

Дискримінація є одним з найбільш очевидних та поширених порушень прав і свобод людини. Вона виникає на основі стереотипів та упереджень, які впливають на поведінку та дії людей. У контексті трудових відносин, дискримінація проявляється у вигляді нерівних можливостей для працівників з однаковою продуктивністю, а також у вигляді різного ставлення до них з боку

роботодавців, суспільства та держави. Це також включає свідоме обмеження прав суб'єктів соціально-трудових відносин, що перешкоджає їм отримати рівні можливості на ринку праці.

Заборона дискримінації у сфері праці є одним з основних принципів трудового права України. Цей принцип визначений у Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на працю, що «включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1].

Згідно з частиною першою ст.2¹ Кодексу законів про працю України «забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, підозри чи обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому громадському об'єднанні, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання» [2].

Зміст частини першої ст. 2¹ Кодексу законів про працю України в цілому відповідає міжнародним трудовим стандартам у цій сфері.

Важливе значення для реалізації принципи заборони дискримінації у сфері праці мають норми Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [3]. Цей Закон має на меті встановлення паритету між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного життя, забезпечуючи юридичну гарантію рівних прав та можливостей обох статей. Роботодавець має обов'язок забезпечувати умови праці, які б дозволили як жінкам, так і чоловікам виконувати свої трудові обов'язки на рівноправній основі. Це включає надання можливості жінкам і чоловікам поєднувати свою трудову діяльність із сімейними обов'язками. Одним з ключових принципів, яких повинен дотримуватися роботодавець, є забезпечення рівної оплати праці для жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці. Крім того, роботодавець має вживати заходи щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці, а також вживати заходи щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань на робочому місці. Щодо позитивних дій, роботодавці можуть вживати заходи, які спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також

серед різних категорій працівників. Це сприяє створенню рівних умов та можливостей для всіх працівників.

Ще однією формою дискримінації визнаються сексуальні домагання на робочому місці. Згідно з абзацом шостим частини першої ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» «сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні коментарі) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують або ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування». Ці дії також негативно впливають на інших працівників, викликаючи у них страх за власну безпеку, порушуючи психоемоційний стан, підвищуючи рівень стресу в колективі, викликаючи відчуття безсилля. Це, своєю чергою, може спровокувати конфлікти, що призводить до загального незадоволення працівників роботою в організації.

Важливе значення для реалізації принципу заборони дискримінації у сфері праці мають норми Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 року №5207-VI [4]. У зазначеному Законі визначені поняття дискримінації, непрямой та прямої дискримінації, позитивних дій тощо. Варто підкреслити також практичну спрямованість цього законодавчого акту, оскільки у розділі II закріплений механізм забезпечення запобігання та протидії дискримінації.

Дискримінація на робочому місці може бути класифікована за сферою застосування або за наслідками. За цими критеріями можна виділити такі види дискримінації:

- дискримінація при наймі на роботу або звільненні – це ситуації, коли певну групу населення при рівних умовах останніми приймають на роботу і першими звільняють;
- дискримінація у доступі до певних професій/посад або професійна сегрегація – це виявляється у вигляді заборони або обмеження доступу до певних видів діяльності, професій, посад, незалежно від того, чи здатна людина виконувати цю роботу;
- дискримінація при просуванні по роботі – виявляється у не висуванні працівника на більш високу посаду за наявності рівних ділових якостей, освіти, стажу роботи тощо;
- дискримінація при оплаті праці – це відмінності у розмірі заробітній платі, що не пов'язані з відмінностями в ефективності праці, тобто нижча заробітна плата працівника порівняно з іншим працівником за виконання тієї самої роботи.

Чинним законодавством України не тільки закріплюється принцип недопущення дискримінації у сфері праці, а й форми захисту осіб, які вважають, що вони зазнали дискримінації. До таких форм віднесені адміністративний

та/або судовий порядки, про що зазначається в частині четвертій ст. 2¹ Кодексу законів про працю України.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: Затверджено Законом УРСР № 322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 липня 2005 року №2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст.561.
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012 року №5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст.412.

Ключові слова: дискримінація, закон, рівність, сфера праці.

Key words: discrimination, law, equality, sphere of labour.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г.І.

Тягушева Єлизавета Юріївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з основних трудових прав працівників є право на відпочинок, проголошене у ст. 45 Конституції України [1]. У зазначеній статті також закріплюються гарантії цього права, а його юридичне забезпечення здійснюється, крім Конституції України, міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, актами соціального діалогу (колективними угодами та договорами), локальними правовими актами.

Повномасштабна російська агресія зумовила необхідність прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, метою яких стала організація трудових відносин в умовах воєнного стану. Річ у тім, що сфера трудових відносин є досить чутливою до будь-яких політичних, соціальних та економічних викликів, а тому для її нормального функціонування в цей особливий період

треба було на законодавчому рівні встановити певні особливості правового регулювання зазначених відносин.

Ці особливості були встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX [2], який діятиме протягом воєнного стану і втратить чинність з дня його припинення або скасування за винятком окремих норм Закону, зазначених у частині третій Прикінцевих положень, для яких встановлено конкретні моменти втрати ними чинності.

Особливості встановлення часу відпочинку передбачені нормами ст. 6 Закону № 2136-IX. Крім того, в окремій ст. 8 закріплені особливості надання і використання відпусток в умовах воєнного стану.

До конкретних положень Закону № 2136-IX щодо особливостей регулювання часу відпочинку варто віднести норми, закріплені в частині шостій ст. 6 про зупинення дії норм щодо скорочення тривалості роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів (ст. 53 Кодексу законів про працю України – далі КЗпП України [3]), щодо перенесення святкового або неробочого днів (частини третя-п'ята ст. 67 КЗпП України), заборони роботи у вихідні дні, надання святкових і неробочих днів (ст.ст. 71-73 КЗпП України).

Абзацом першим частини першої ст. 12 Закону № 2136-IX передбачено право роботодавця у період дії воєнного стану за своїм рішенням надавати щорічну основну відпустку працівнику тривалістю 24 календарних дні.

Відповідно до абзацу другого частини першої цієї статті якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника перевищує 24 календарні дні, то кількість днів такої відпустки, не використаних у період воєнного стану, переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану.

Потрібно відзначити, що абзац другий частини першої ст. 12 Закону № 2136-IX був доповнений Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» від 22 листопада 2023 року №3493-IX [4] доповнено реченням такого змісту: «За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати».

Згідно з частиною другою ст. 12 Закону № 2136-IX роботодавець має право відмовити працівнику у наданні будь якого-виду відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення).

Частиною третьою ст. 12 Закону № 2136-IX передбачене право роботодавця протягом дії воєнного стану на прохання працівника зупинити дію обмеження строку відпустки без збереження заробітної плати. У зв'язку з цим не застосовуються норми частини першої ст. 26 Закону України «Про відпустки»

від 15.11.1996 № 504/96-ВР [5]. Це дозволяє працівникам відпочити відповідно до власних потреб та обставин.

Надання відпустки працівникам, які перебувають за кордоном або є внутрішньо переміщеними особами, визначена Законом з обмеженнями, що стосуються тривалості відпустки та інших аспектів.

Також виключно за добровільним бажанням працівника його може бути звільнено за власним бажанням відповідно до вимог трудового законодавства. Працівники, які тимчасово виїхали за кордон, або з об'єктивних причин не можуть виконувати посадові (службові) обов'язки (у тому числі у традиційному режимі або дистанційно), мають право подати заяву про відпустку (із збереженням заробітної плати або без збереження заробітної плати) або про звільнення. У разі звільнення працівника у період дії воєнного стану йому виплачується грошова компенсація відповідно до статті 24 Закону України «Про відпустки».

У випадку, якщо працівник, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи в період воєнного статусу, то роботодавець зобов'язаний надати відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, яка визначена у заяві, але є і обмеження, тобто, вона має бути не більше 90 календарних днів, без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки».

Статтею 12 Закону № 2136-IX передбачені й деякі інші особливості надання та використання відпусток в умовах воєнного стану.

Виходячи з аналізу цих положень, можна дійти висновку, що має місце обмеження права працівників на відпочинок в умовах воєнного стану. Водночас ці обмеження супроводжуються дотриманням мінімальних гарантій у цій сфері. Ці обмеження відповідають нормам ст. 64 Конституції України, зокрема, частині другій цієї статті, згідно з якою в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Однак не можна не погодитися з точкою зору С.М. Черноус, яка відзначає, що «ключовим елементом механізму обмеження прав і свобод людини і громадянина у зв'язку із запровадженням воєнного стану є встановлення вичерпного переліку конституційних прав і свобод людини та громадянина, які тимчасово обмежуються в Указі Президента України про введення воєнного стану. Водночас право на відпочинок, закріплене статтею 45 Конституції, у вказаному переліку відсутнє» [6, с.76-77].

У переліку є посилання на основні трудові права, закріплені у статтях 43, 44 Конституції України. Право на відпочинок є не менш значимим, ніж права,

закріплені у зазначених статтях Конституції України. Тому статтю 45 Конституції України також треба було включити до цього переліку.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 року № 2136- IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
3. Кодекс законів про працю України: Затверджено Законом УРСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до №50. Ст. 375.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань: Закон України від 22 листопада 2023 року №3493-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3494-20>
5. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>
6. Черноус С.М. Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 71-78.

Ключові слова: право на відпочинок, час відпочинку, воєнний стан, законодавство України.
Key words: the right to rest, rest time, martial law, legislation of Ukraine.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г.І.

Янковська Марія-Антуанетта Віталіївна

студентка 2 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЄКТ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 2024: НОВОВВЕДЕННЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Необхідність оновлення трудового законодавства України може виникати з різних причин, таких як зміни в економічних умовах, розвиток нових технологій, потреби ринку праці, соціально-економічні трансформації, або ж як показує збройні конфлікти. Зміни, що чекають трудове законодавство у 2024 році спрямовуватимуться на покращення умов праці, захист прав працівників, створення сприятливого бізнес-середовища та забезпечення соціальної справедливості. Усі ці зміни будуть здійснюватися з урахуванням міжнародних

стандартів та рекомендацій, аби підтримати інтеграцію України у світовий ринок праці.

Як було зазначено у пояснювальній записці Мінекономіки [1], основною метою прийняття Трудового кодексу України є дерадянiзація. Чинні норми КЗпП України є досить застарілими і відповідно не можуть ефективно регулювати сучасні трудові відносини, це стосується наприклад: рівності інтересів роботодавця та працівника, порядку укладання та розірвання трудових відносин, захисту працівника від втрати роботи і т.д.

Також можна додати, що сучасне трудове законодавство в Україні ґрунтується на великій кількості окремих нормативно-правових актів, що не рідко суперечать одне одному; сюди ж можна віднести орієнтованість на індустриальне суспільство, відсталість від глобалізаційних процесів та неврахування сучасних змін на ринку праці. Неодноразово до Кодексу законів про працю України вносились зміни, проте проблема полягає в тому, що вихідні принципи, що відповідають за суть трудових норм так і не змінились [2].

В основі реформи перш за все буде лежати введення до українського законодавства, обов'язкових для виконання норма міжнародного права, а також положень Європейського Союзу. Будуть окреслені нові кола регулювань, наприклад цікавим, на нашу думку є визначення ознак трудових відносин, або ж створення нових підходів у регулюванні індивідуальних трудових спорів.

У своїх прогнозах, Мінекономіки чітко сформувало перелік положень, які позитивно вплинуть на заінтересованих осіб трудових відносин, проте необхідно розглянути які негативні зміни чекають на громадян України, з прийняття Трудового кодексу України 2024 року [3].

- Проект Трудового кодексу містить норму, яка вказує на зобов'язання роботодавця письмово вказати на причину відмови у прийнятті на роботу, і це має відповідати умовам закону. Нічого не сказано про заборону відмови у прийнятті на роботу та недопустимість зниження заробітної плати зокрема жінкам, що мають дітей або є вагітними. Тому, очевидно, це може потягнути негативні наслідки, зловживання роботодавцем своїх повноважень. В цілях захисту цих категорій осіб доцільніше було б ввести необхідні обмеження та зобов'язання повідомляти усіх про відмову у прийнятті на роботу у письмовій формі.

- Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено в судовому порядку, шляхом подання позову, але ніде не вказано строків у які це можливо буде зробити та саму процедуру оскарження, що робить це положення досить невизначеним.

- Знову націлимо увагу на те, що з проекту вилучено категорію «жінки». Тобто робота в нічний час, в неробочі та вихідні дні, надурочні роботи

– все це буде стосуватись і жінок, які мають дітей до півтора року. Як наслідок, наведена категорія осіб втрачає свою захищеність.

- Також можемо простежити негативні зміни щодо гарантій при звільненні з ініціативи роботодавця. З чинного Кодексу законів про працю України [4] будуть вилучені «жінки, що мають дитину до 3 років, а також самотні матері з дитиною до 14 років або дитиною з інвалідністю».

Таким чином, ці та багато інших моментів, справді можуть відіграти значну роль у новому трудовому законодавстві, але попри всі зміни, не варто знецінювати й позитивну сторону, що поліпшить становище працівників та у більшій мірі зрівняє інтереси працівників та роботодавців. Проект Трудового кодексу України 2024 року потребує доопрацювання з метою усунення вищевказаних недоліків, адже вони мають далеко не останнє значення.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Трудового кодексу України. URL:https://spo.fpsu.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/2poyasnyuv_zapyska_trudovyy_kodeks_28122023.pdf (дата звернення 29.03.2024).
2. Волос Наталія. Яким буде Трудовий кодекс України: оприлюднено текст проекту. *Дебет-Кредит*. URL:<https://news.dtki.ua/labor/labor-relations/88319-iakim-bude-trudovii-kodeks-ukrayini-opriliudneno-tekst-projektu> (дата звернення 29.03.2024).
3. Георгій Сандул, Інна Кудінська, Аліна Музиченко, Катерина Швець, Надія Йолкіна. Проект Трудового кодексу 2024: ключові моменти. *Трудові ініціативи*. URL:<https://trudovi.org.ua/analytics/proekt-trudovoho-kodeksu-2024-kliuchovi-momenty/> (дата звернення 29.03.2024).
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 29.03.2024)

Ключові слова: проект, трудове законодавство, проблематика, зміни, працівник, роботодавець, жінки, вагітні жінки, ознаки трудових відносин, Трудовий кодекс України.

Key words: project, labour legislation, problems, changes, employee, employer, women, pregnant women, signs of labour relations, Labour Code of Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Пожарова О. В.

СЕКЦІЯ 13. ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО, АГРАРНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Vedeshina Yana Oleksandrivna

*4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
National University «Odesa Law Academy»*

EMPHYTEUSIS CONTRACT AS AN ALTERNATIVE TO THE LAND LEASE AGREEMENT

To understand the legal nature of the contract of emphyteusis, it is important to properly define the nature of this institution. The concept of emphyteusis comes from Latin. *emphyteusis* and from the Greek. *Μφύτευσις* – growth - that is, the obligation to cultivate the land, and in general - this contract in the original sense acted as the right of a long-term hereditary lease.

As for the legislation of Ukraine, the institution of emphyteusis first acquired a legal concept in connection with the adoption of the Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003. Also, in connection with this, the legal norms of the Land Code of Ukraine were supplemented - a new chapter entitled "The right to use someone else's land for agricultural purposes or for construction" was introduced.

According to the regulatory framework, namely the Civil Code of Ukraine [1] and the Land Code of Ukraine [2], emphyteusis is a legal institution based on the right to use someone else's land for agricultural purposes, as defined in Article 102-1 of the Land Code of Ukraine. The object of this contract is an agricultural plot of land. At the moment when the contract is considered concluded, the legislator determines the agreement between the owner of the plot and the person who expressed a desire to use this plot for agricultural purposes, based on the concluded contract. In accordance with the provisions of the Civil Code of Ukraine, namely, Art. 208 - this type of contract must be concluded in a simple written form and is not subject to notarization, however, at the request of one of the parties, it can be notarized. The legislation does not establish a standard form of emphyteusis contract, therefore the parties agree on its terms at their own discretion, but must proceed from the norms of the Civil Code of Ukraine and the Land Code of Ukraine. The controversial point is the proper definition of the concept of the object of the emphyteusis contract, namely the term "land for agricultural needs". There is no legislative definition of such a concept, neither in the Land Code of Ukraine, nor in the Civil Code of Ukraine. In the legal literature, this term is characterized by the fact that these are lands related to the cultivation of agricultural products, plants, crops - wheat, sunflower, oats, etc.; implementation of certain educational or scientific activities for agricultural needs on such lands.

A problematic issue that needs appropriate legislative delineation is the determination of whether land can be used under the emphyteusis contract for the

construction of a building or structure, on the right of emphyteusis. After all, when a plot of land is developed on the basis of a certain contract, it is about the emergence of the right of superficies.

The opinion of Miroshnichenko A. is valid, who notes that in the legal relations of the parties, in which the possibility of building a certain building and structure on agricultural land is provided for, this is not always a contract of emphyteusis, but also not a superficiation, which is defined as the right to use someone else's plot for building. In this case, the issue of construction is regulated by the provisions of both emphyteusis and superficies at the same time and requires proper legislative delineation. [3]

The essential terms of the contract are: object of the contract; land use fee; contract term.

The fundamental thing when concluding an emphyteusis contract is that the parties must meet all the requirements stipulated by the Civil Code and the Land Code of Ukraine, namely:

- the parties must agree on all the essential requirements of the contract, including the object of the emphyteusis contract (area and purpose of the land plot); the amount of the fee for the use of the land plot; the term of exercising the right of use;
- the parties must establish the conditions and procedure for the transfer and return of the land plot, which is transferred on the terms of emphyteusis;
- the parties must establish appropriate land use restrictions;
- the parties establish the rights and obligations of the emphyteut;
- the parties agree on the procedure for terminating the contract or changing its provisions;
- it is mandatory to determine the procedure in case of accidental destruction or damage to the object of the contract of emphyteusis;
- the parties determine their responsibility under this contract.

This contract is subject to state registration on the basis of the Law of Ukraine "On State Registration of Property Rights to Immovable Property and Their Encumbrances" [4].

State registration of property rights to real estate is defined by law. Registration of the right of emphyteusis is carried out by making a corresponding entry in the State Register of Property Rights to immovable property. In contractual legal relations arising from the conclusion of an emphyteus contract, on the one hand, the owner of an agricultural plot of land acts, and on the other hand, a person who expressed a desire to use the land plot (such a person is called an emphyteut). It is appropriate to establish the rights and obligations of the parties under this contract.

Thus, it can be concluded that the emphyteusis contract, especially in recent years, has come very close to the land lease contract. This is due to the fact that these two institutes now have a 50-year deadline for their conclusion, similar rights and obligations of the owner of the land plot and the land user, the fee charged for

the use of state and communal lands, etc. When defining the conditions and procedure for concluding an emphyteusis contract, the Law of Ukraine refers to the Law of Ukraine "On Land Leasing", so it makes sense to state that emphyteusis is an alternative form of land lease.

References

1. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 10.10.2022, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2003, No. 40-44
2. Land Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 10.10.2022, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2002, No. 3-4
3. Kharitonova T.E. Emphyteusis: land, civil and ecological aspects // Scientific and practical journal "Ecological law"// Issue 3, - 2019 - 41-45 p.
4. On the state registration of property rights to immovable property and their encumbrances: Law of Ukraine dated October 27, 2022, Gazette of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2004, No. 51, Article 553

Key words: emphyteusis, emphyteusis contract, land lease contract, land plot

Ключові слова: емфітевзис, договір емфітевзису, договір оренди, земельна ділянка

Academic supervisor: Doctor of Law, Professor Kharitonova T.Y.

Гудим Ілля Олексійович

студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОПУСТЕЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПРАВОВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Опустелювання в Україні є проблемою, яка потребує негайного вирішення, адже опустелювання – це пониження природно-ресурсного потенціалу території нижче умовного (допустимого) рівня, який позначається в деградації рослинного покриву, погіршенні біологічної продуктивності земель, може призвести до виникнення умов, аналогічних пустельним [1]. Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням надає наступне визначення: опустелювання означає деградацію земель у посушливих, напівпосушливих і сухих субгумідних районах у результаті дії різних факторів, включаючи зміну клімату і діяльність людини [2].

Опустелювання може бути викликане як діяльністю людини, так і природними факторами і процесами та характеризується висушуванням землі, зниженням рослинності, зменшенням родючості ґрунту, на відновлення якого потрібно в середньому від 70 до 150 років. Опустелювання відбувається тому, що екосистеми посушливих земель, які складають більш ніж одну третину площі суші у світі, надзвичайно уразливі для надмірної експлуатації та нерационального землекористування. Злидні, політична нестабільність, вирубка

лісів, надмірний випас худоби та неправильні методи зрошення – все це знижує продуктивність землі [3].

Внаслідок того, що населення світу стає все більш численним, попит на земельні ресурси, необхідні для виробництва продуктів харчування, кормів для тварин та волокна для одягу, зростає величезними темпами. Тим часом стан і продуктивність існуючих орних земель погіршуються, та ще й посилюється зміною клімату.

Опустелювання перестало бути проблемою лише засушливих територій у тропіках. По всьому світу масштаби деградації земель стають викликом для продовольчої безпеки. За даними ООН, кожної хвилини у світі втрачається 23 га земель через процеси деградації. Це приблизно 12 млн гектарів у рік, на яких можна було б виростити 20 млн тонн зерна. Лише в ЄС кожна друга країна повідомляє, що біля половини їхніх територій зазнають впливу через опустелювання. В Україні ж 57% території займають орні землі, що використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Це найвищий показник у світі після Бангладешу. В окремих районах на півдні розораність таких земель сягає 90%, що згубно впливає на довкілля та врожайність [4].

Щорічно 17 червня у світі відзначається Всесвітній день боротьби із опустелюванням та посухами, який був проголошений Генеральною Асамблеєю ООН у 1994 році. Тоді ж була прийнята і Конвенція ООН про боротьбу зі опустелюванням, яка покликана об'єднати зусилля міжнародної спільноти на шляху до зниження та протидії негативним процесам перетворення землі в пустелю [5].

Проблема опустелювання піднімається й на законодавчому рівні в Україні.

Основними актами щодо цього є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці від 17.06.1994; Земельний кодекс України; Закон України «Про охорону земель»; Закон України «Про приєднання України до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці»; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» від 20.10.2021 № 1363-р; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року» від 30.05.2018 № 430-р; наказ Міндовкілля «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації» від 18.10.2023 № 705.

У зв'язку з вищевикладеним, можна зробити висновок, що опустелення залишається однією з найгостріших екологічних проблем всього людства,

одним з найбільших, глобальних і швидкоплинних процесів сучасності, який може відбуватися в різних кліматичних умовах.

Для того, аби спробувати вирішити проблему опустелення, необхідно змінити модель поведінки споживачів та корпорацій та застосувати більш ефективні методи планування господарства, для того, щоб існуючих земель вистачило для задоволення попиту споживачів; підвищити родючість ґрунтів і економити енергоресурси, впроваджувати нові технології вирощування сільськогосподарських культур.

Позитивно впливає на протидію опустелюванню також розвиток природно-заповідного фонду України, що на сьогодні є одним із пріоритетних завдань країни. Об'єкти природно-заповідного фонду створюються з метою збереження і відтворення цінних природних комплексів.

Процеси ерозії та діяльність людини, яка їх провокує, дуже сильно впливають на ґрунти. Щоб їх зберегти, представники влади повинні створити національну систему моніторингу ґрунтів, аби відслідковувати актуальні зміни; впровадити кращі екологічні практики та технології на господарствах. Це має бути пріоритетом для державної підтримки агровиробників. Тому повинні виділятися дотації, субсидії, пільгові кредити та грантові програми для малих і середніх виробників. Важливо також розвивати консультаційні органи для фермерів, адже багато з них працюють на землі без достатньої інформації та ресурсів для більш екологічного сільського господарства [6].

Допомогою у вирішенні проблеми стане також скорочення об'єму харчових відходів, придбання продуктів на місцевих ринках та обмін одягом замість купівлі нового. Необхідно також проводити озеленення територій, які мають фактори ризику опустелювання; впроваджувати будівництва водопроводів і каналів задля додаткового зволоження ґрунтів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що протидія опустелюванню в Україні може бути здійснена за допомогою різноманітних законодавчих заходів на рівні держави, регіонів та місцевих громад. Необхідним може стати прийняття окремого закону про запобігання опустеленню в Україні, та, у зв'язку з прийняттям якого, додатково стане необхідним прийняти закон про внесення змін до окремих законодавчих актів, серед яких Закон України «Про охорону земель», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» від 20.10.2021 № 1363-р тощо, та внести певні зміни й до Земельного кодексу України.

У зазначені законодавчі акти необхідно внести наступні положення:

- стимулювання розвитку сільських територій, що може включати в себе механізми фінансової або іншої підтримки для сільських громад, включаючи інвестиції, субсидії та програми розвитку;
- створення ефективних механізмів володіння та користування земельними ділянками, таких як, наприклад: надання у користування чи передача у

власність земель, що підпадають під середній або високий рівень опустелення, для чого законодавцям необхідно спочатку провести оцінку земель, що мають критерії ризику опустелення, поділивши такі землі на певні категорії, закріпивши їх на законодавчому рівні (наприклад, «зелений» - низький рівень опустелення або його відсутність, «жовтий» - середній рівень, та «червоний» - високий рівень опустелення), що може стимулювати економічний розвиток сільських районів і запобігати їх опустелюванню;

- розвиток інфраструктури у сільських районах та заохочення міграції до них, адже законодавчі заходи можуть бути направлені на те, щоб зробити сільські райони більш привабливими для життя та розвитку бізнесу та заохочення міграції людей з міст, наприклад, шляхом надання податкових пільг або інших переваг;

- підтримка сільського підприємництва, а саме створення сприятливих умов для його розвитку, включаючи фінансову підтримку, доступ до ринків та технологій, а також навчання та консультації з боку влади.

Всі ці заходи можуть бути частиною комплексної стратегії протидії опустелюванню, збереженню природних ресурсів та навколишнього середовища України.

Список використаних джерел

1. Опустелювання. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Опустелювання>
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці від 17.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120
3. Продовольство. Корми. Волокно. URL: <https://eko.adm-pl.gov.ua/posyhu20.htm>
4. Сахара по-українськи: як не допустити опустелювання в Україні? URL: <https://ecoaction.org.ua/sakhara-po-ukrainsky.html>
5. Опустелювання – екологічна проблема, яку необхідно попередити. URL: <https://khark.dei.gov.ua/post/opustelyuvannya-ekologichna-problema-yaku-neobkhidno-poperediti>
6. Про схвалення Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року. URL: <https://minagro.gov.ua/npa/pro->

shvalennya-koncepciyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku

Ключові слова: опустелювання, землі, зміни клімату, агробізнес, охорона земель
Key words: desertification, land, climate change, agribusiness, land protection

Науковий керівник: д.ю.н., професор Григор'єва Х. А.

Yefimchuk Dmytro Oleksandrovych

*4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
of the National University "Odesa Law Academy"*

LAND PLOT AS AN OBJECT OF OWNERSHIP RIGHTS UNDER CIVIL AND LAND LEGISLATION

According to the Land Code of Ukraine, the right to own land is presented as the right to own, use, dispose of certain plots of land. By its nature, land ownership is one of the basic property rights. Acting as an object of property rights, land acquires special legal characteristics: it becomes "property", which was previously exclusively a subject of civil law, but taking into account the peculiarities of land, it is now also a subject of land law, which is distinguished by special legal characteristics. The modern social and legal situation in Ukraine is characterized by the fact that land problems, and especially problems of land ownership, cause increased interest. Land ownership, which was declared by the Resolution of the Parliament of Ukraine dated December 18, 1990 and which was enshrined in the Constitution of Ukraine, turned out to be one of the most difficult structures to implement in Ukrainian legal reality.

The peculiarity of land ownership in Ukraine is that the forms of land rights are defined by legislation "by subject". The Constitution of Ukraine establishes that land can be in state, municipal and private ownership. Thus, the range of subjects possessing property rights is determined, and it is also established that depending on the subject who owns land rights, the scope of rights and obligations that make up the content of one or another type of right is determined land ownership.

If we compare the norms of civil and land legislation, then according to civil legislation, the object of land ownership is a land plot that has the following characteristics:

- liquidity, that is, the land plot can be freely alienated or transferred from one person to another (conclusion of civil law agreements, inheritance, etc.) or in another way, if it is not withdrawn from circulation or restricted in circulation;
- the plot of land is immovable property. On the basis of this provision, ownership of a land plot is subject to state registration. Special registration is also established for land plots - in the State Land Cadastre;
- a plot of land, depending on whether it can be divided without harming its economic purpose or not, can be recognized as divisible or indivisible property. This feature is of significant importance in the event that the land plot is jointly owned and

there is a question of allocating a share of the land plot to one of the co-owners, as well as in the case of the need to alienate a share of the land plot. In the event that the land plot is recognized as indivisible, the owner cannot be allocated a share of the plot in kind, but monetary compensation is issued.

The decision on the indivisibility of the land plot, if it is not specified in the legislation, is made by the court.

According to the land legislation, in accordance with the principles laid down in Art. 5 of the Land Code of Ukraine, important for the land plot will be:

- compliance with environmental standards;
- observance of the intended use of the land plot in accordance with the category of land to which the plot belongs and the type of its use;
- products and income received as a result of the use of the land plot belong to the person who uses this plot on legal grounds, i.e. its owner or land user;
- the object of property rights is the land as a land plot limited in space. It is characterized by the fact that the boundaries of the site and its location are established in accordance with the law on land management.

These features show the important state, economic and ecological importance of the land. Since each land plot is inseparable from the entire land space, a certain part of private and state interests that exist in relation to the land as such is spread over it. This cannot but affect the regulation of land relations by all legal branches.

According to the Civil Code of Ukraine, the owner has the right to possess, use and dispose of his property. Thus, possession, use and disposal are integral components of one right - the right of ownership. [2]

The main essence of each of these powers is common to all types of property, and therefore also to land property. The land legislation introduced norms that determine the specifics of the implementation of these rights in land relations.

Ownership rights provide an opportunity to own land on the basis of the law, that is, to count it on the balance sheet, to define a plot of land as part of one's farm. In addition, the owner on the basis of this right can demand the return of the land from any illegal possession.

Use makes it possible to extract useful properties from the land plot. The owner can use the land as he deems necessary, but within the limits of the purpose of the land plot. The owner of the land has no right to arbitrarily change the purpose of use.

The authority of the order is manifested in the fact that the owner can sell, gift, exchange, inherit, lease, mortgage a plot of land, that is, on the basis and in the order provided by law, determine its fate.

In addition, the owners of land plots can create joint partial ownership by voluntarily combining their land plots, land shares. The right to own land is guaranteed by the Constitution of Ukraine and protected by means established by legislation.

The Civil Code of Ukraine establishes, for example, the following ways of protecting property rights: recognition of the right; recognition of the agreement as

invalid; invalidation of an act of a state body or a local self-government body; compensation for damages; compensation for moral damage, etc.

The Land Code of Ukraine establishes the following methods of rights protection: recognition of rights (property rights or rights to use land); restoration of the condition of the land plot that existed before the violation of rights, and prevention of actions that violate rights or create a danger of violation of rights; recognition of the agreement as invalid; invalidating decisions of executive authorities or local self-government bodies; compensation for damages; application of other methods provided by law.

As we can see, the norms of land and civil legislation are closely intertwined, and sometimes even duplicate some provisions, but this is due to the fact that a land plot was perceived for a long time only as real estate, to which the norms of civil legislation were applied. But this is wrong, because the land plot performs important functions as a natural resource and a spatial base. Therefore, all the same, the norms of the special land legislation should be applied to the land plot.

References

1. Land Code of Ukraine dated October 25, 2001 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2002. No. 3-4. - Art. 133.
2. Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine dated January 16, 2003. No. 435-IV: as of October 10, 2022.
3. On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the peculiarities of the regulation of land relations under martial law: Law of Ukraine dated May 12, 2022. No. 2247-IX.

Key words: Land Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine, State Land Cadastre, land plot

Ключові слова: Земельний кодекс України, Цивільний кодекс України, Державний земельний кадастр, земельна ділянка

Academic supervisor: associate professor, PhD Karakhanian K.M.

Maksymchuk Daryna Andriivna

*4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
National University «Odesa Law Academy»*

CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION AND PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS

Present days are marked by an urgent need for awareness and activation of efforts to protect environmental human rights, which form the basis of a healthy and safe existence on the planet. Environmental rights guaranteed to every person by Article 50 of the Constitution of Ukraine, such as an environment that is safe for life and health, free access to information about the state of the environment, about the quality of food products, and household items [1], are increasingly under threat due

to rapid changes climate, industrialization, armed conflicts, disasters, irrational use of natural resources, etc.

The issue of protecting human environmental rights takes on special importance in the context of globalization and growing interdependence of states, when environmental crises in one country can have immediate consequences for other regions of the world. Therefore, there is an urgent need to develop and introduce comprehensive international and national strategies aimed at effective protection of environmental rights.

However, despite significant progress in the legal regulation of environmental issues at the international level, in particular, the adoption of such key documents as the Rio Declaration on Environment and Development (1992) and the Paris Climate Agreement (2015), the practical implementation of these rights remains insufficient. This is due to a number of reasons, including the lack of effective national implementation mechanisms, weak legal awareness of the population, lack of sufficient political will and resources in many countries of the world.

The current legislation of Ukraine provides for the protection of environmental human rights in court, directly under Art. 11 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" states that the violated rights of citizens in the field of environmental protection must be restored, and their protection is carried out in court in accordance with the legislation of Ukraine [2].

Judicial protection of violated environmental rights is the most effective form of protection, but it also has its drawbacks, in particular:

1. Gaps in the legislative base. The legislation of Ukraine does not fully reflect the needs of the population in the field of environmental protection, which complicates the process of application and interpretation of laws. This problem especially concerns the introduction of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine from February 24, 2022 as a result of the armed aggression of the Russian Federation, the consequences of which were harmful emissions into the environment, its pollution, the destruction of a significant number of animals, etc.

2. Difficulties with proof. Establishing a direct link between the violation of environmental rights guaranteed by legislation by certain individuals or legal entities is a rather long-term process and requires expensive examinations, which cannot be fully afforded by everyone who wants to protect their rights through court.

3. Problems with the implementation of court decisions. Execution of court decisions requires specific measures to be taken by the authorities, but they often remain unexecuted due to lack of responsibility [3, p. 36].

Another of the modern problems of protecting human environmental rights is the difficulties associated with limiting the access of individuals and legal entities under private law to information about the state of the environment. This problem is characterized by such features as the lack of electronic portals in a format that will be easily accessible and understandable to everyone, insufficient transparency in the

activities of enterprises regarding the amount of waste and its negative impact on the environment, etc.

Administrative protection of environmental rights is provided for in Art. 40 of the Constitution of Ukraine as an opportunity to send individual or collective written appeals or to personally appeal to state authorities, local self-government bodies and officials and officials of these bodies, who are obliged to consider the appeal and give a reasoned answer within the time limit established by law. It is also not without its shortcomings in terms of its practical implementation. We are talking about certain legal and administrative barriers, in particular:

1. Duration of the application procedure. Regulatory acts may establish a relatively long term for consideration of an appeal, which may not correspond to the urgency of environmental problems. In cases where intervention is necessary, prolonged consideration may lead to irreversible environmental consequences.

2. Influence of external factors. Decisions of state authorities may be based on political, economic and other external and internal interests, which, as a result, complicates the protection of citizens' environmental rights through administrative appeals.

The next problem is the military actions on the territory of Ukraine, which create serious challenges for the protection of environmental human rights, affecting the state of the environment and the health of the population. Conflicts and hostilities lead to large-scale destruction and pollution, which have long-term consequences and require the immediate involvement of specialists. The problems of protection of environmental human rights in war zones are:

1. Large-scale destruction of ecosystems. Military actions lead to the destruction of forests, rivers, lakes and other natural resources, which directly affects biodiversity and the sustainability of ecosystems. For example, the destruction of the dam of the Kakhovka hydro station, which caused the flooding of the land, the pollution of the Dnipro water area with fuel products, the death of people and animals, including those in the "Kazkova Dibrova" zoo in the city of Nova Kakhovka.

2. Environmental pollution. Shelling and explosions cause land, water and air pollution with harmful substances, including heavy metals and other toxic compounds, which can have long-term effects on human health. The above causes difficulties in realizing the right to a healthy environment.

3. Risk of nuclear and chemical contamination. Attacks on facilities containing radioactive or chemical substances create the risk of large-scale disasters with unpredictable consequences for the environment and human health.

4. Implicating access to clean water and food. As a result of infrastructure destruction and environmental pollution, the population faces problems of access to clean drinking water and safe food. This problem was already relevant in the city of

Mariupol during the active phase of hostilities (battle for Mariupol on February 24-May 20, 2022).

Therefore, the current state of protection of human environmental rights can be characterized as having a deep relevance and complexity of issues caused by a wide range of modern challenges. In connection with globalization, industrialization, armed conflict and other factors, environmental human rights are exposed to significant threats, which requires urgent and effective regulation.

As a response to modern challenges, it is necessary to intensify efforts to develop comprehensive strategies that include both legal regulation and educational, economic and technological initiatives to strengthen the protection of environmental human rights. Particular attention should be paid to such areas as: raising the legal awareness of the population in their environmental rights and obligations, providing sufficient resources from the state to ensure the implementation of environmental rights, improving national environmental legislation, including with a focus on international treaties and the legislation of the EU.

In connection with the introduction of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine and the direct conduct of active hostilities in part of the territory of the state, it is also important to emphasize the implementation of special measures for monitoring environmental pollution, prompt intervention and settlement of

emergency environmental situations, as well as attracting international support, for possibilities of effective protection of environmental rights.

References

1. Constitution of Ukraine dated June 28, 1996. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Art. 141.
2. On environmental protection: Law of Ukraine dated June 25, 1991. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1991. No. 41. Art. 546.
3. Kyrychenko V. V. Problems of protection of ecological human rights in Ukraine. Legal Bulletin. 2020. No. 3 (56). P. 32-38.

Key words: environment, environmental rights, nuclear pollution, chemical pollution, ecosystem destruction

Ключові слова: довкілля, екологічні права, ядерне забруднення, хімічне забруднення, руйнування екосистеми

Academic supervisor: associate professor, PhD Kanivets L.A.

Остапенко Артур Сергійович

студент 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗЕМЕЛЬНІ ЗАСТАВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Земельні заставні правовідносини характеризуються як врегульовані нормами земельного права суспільні відносини, що впливають на виникнення, зміну та припинення права застави земельної ділянки, які складаються між власником земельної ділянки (заставаодавцем), кредитором по забезпеченому заставою землі зобов'язанню (заставодержателем) та іншими суб'єктами (державний кадастровий реєстратор, державний реєстратор прав, суб'єкт оціночної діяльності, нотаріус, контролюючі органи тощо).

Не дивлячись на те, що Земельний кодекс України оперує поняттям «застава земельних ділянок», але всі питання щодо цього способу забезпечення зобов'язань регулюються Законом України «Про іпотеку».

Стаття 133 Земельного кодексу зазначає особливості, які можуть стосуватися іпотеки земельних ділянок. Такі особливості пов'язані, як із певним дозволом щодо передачі в іпотеку земельних ділянок, так із певними обмеженнями та заборонами.

Зокрема, передавати в заставу (іпотеку) можна: 1) земельні ділянки будь-якої форми власності (приватної, комунальної, державної); 2) права на земельні ділянки – право оренди, емфітевзис (право користування чужою земельною

ділянкою для сільськогосподарських потреб), суперфіцій (право користування чужою земельною ділянкою для забудови).

Що стосується обмежень та заборон, які можуть вплинути на укладання іпотечного договору або стати підставою для визнання його недійсним: 1) передаватися в заставу може лише та земельна ділянка або права на неї, яка має кадастровий номер, оскільки при реєстрації будь-яких речових прав на земельну ділянку, це є обов'язковою умовою при реєстрації таких прав; 2) якщо земельна ділянка перебуває у спільній власності або спільній оренди, то має бути згода на це всіх співвласників та співорендарів; 3) якщо в заставу (іпотеку) передається частина земельної ділянки або права на частину земельної ділянки, то спочатку слід здійснити відповідний виділ такої частини в натурі (на місцевості) відповідно до землепорядної документації; 4) у разі якщо земельна ділянка належить до земель сільськогосподарського призначення, то обов'язкова умова виконання іпотечного договору стосується визначення належного суб'єкта (іпотекодержателя). Щодо земель сільськогосподарського призначення іпотекодержателем можуть виступати лише банки; 5) не можна передавати в іпотеку деякі категорії земель (наприклад, землі оборони); 6) суворе дотримання принципу «земля наслідує долю будівлі» відповідно до ст. 120 Земельного кодексу, відповідно до якої не можна розділити такі об'єкти як земельна ділянка та нерухомість, яка на ній знаходиться.

Нормами земельного законодавства також покладені додаткові обов'язки на заставодавця (іпотекодавця), зокрема, до укладення іпотечного договору він має попередити заставодержателя (іпотекодержателя) про всі відомі йому права та вимоги інших осіб на земельну ділянку, яка передається в іпотеку, в тому числі й ті, що не зареєстровані у встановленому законом порядку. У разі порушення цього обов'язку заставодержатель має право вимагати дострокового виконання основного зобов'язання за договором та відшкодування заставодавцем завданих збитків [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що земельні заставні відносини складають собою систему взаємопов'язаних між собою прав та обов'язків їх суб'єктів, які обумовлюються інтересом заставодавця (іпотекодавця) у задоволенні своїх потреб, та інтересом заставодержателя (іпотекодержателя) у забезпеченні належного виконання зобов'язань іншою стороною та чітко базуються на дотриманні основоположних принципів земельного права: забезпечення цільового, раціонального використання та охорони земель та поєднання публічно-правових та приватноправових засад.

Слід зазначити, що в умовах війни інститут застави земельних ділянок працює, але зазнав ще певних обмежень, які стосуються заборони укладення будь-яких угод (в тому числі й іпотечних договорів) із земельними ділянками

окупованих територій. Також більшість земель є на сьогодні неліквідними із-за їх забруднення або мінування, тому тимчасово виведені із обігу.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. № 3-4. – Ст. 133.
2. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2654 // Відомості Верховної Ради України. 1992. №47. Ст. 642.
3. Земельне право України : навчальний посібник / [І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитоновна та ін.] ; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновної. — Вид. 2-ге, переробл. і допов. — Одеса : Юридична література, 2017. — 588 с.

Ключові слова: заставні правовідносини, іпотека, договір іпотеки, земельна ділянка

Key words: hypothecate, hypothec, hypothec contract, land plot

Науковий керівник: д.ю.н., професор Харитоновна Т.Є.

Polegenka Victoria Sergievna

4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
National University «Odesa Law Academy»

TOURISM IN THE CONDITIONS OF WAR: FEATURES OF IMPLEMENTATION

Ukraine, as a country with a rich history, culture and natural resources, has great potential for the development of tourism. After the end of the Second World War, the country witnessed a sharp growth in this sector. At today's stage, resources are being formed on the territory of Ukraine, which can become the basis for the development of military tourism in the future.

The beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014, the annexation of Crimea, the occupation of Donetsk and Luhansk regions, as well as the full-scale invasion of Russia into the territory of Ukraine in 2022 led to the serious destruction of cities and villages, the construction of defense structures, the formation of new landscapes due to active hostilities, and as well as remains of destroyed weapons and burials of victims. These events cause interest and a desire to honor all victims by a large number of people [1, p. 168].

A systematic scientific and theoretical study of the challenges and threats associated with the implementation of the tourism sector reform in Ukraine during the implementation of the Tourism and Resorts Development Strategy until 2026 is particularly important today. Such a study becomes especially relevant from the point of view of the formation of tourism security in Ukraine.

It is important to emphasize that the tourism industry continues to function even during the war. In response to numerous complaints from tour operators and travel agencies regarding safety rules during domestic travel in the country, the State

Agency for Tourism Development (SATD) published information on permits and restrictions in effect during martial law in the central and western regions of Ukraine [2]. Regarding the further development of tourism, after the end of the war in Ukraine, we can say that the nature of domestic tourism will change, because cultural and educational tourism and memory tourism, which are non-commercial forms of travel, will become popular. To the already well-known places of Kossack glory, such as Haydamatskyi Yar, Kholodnyi Yar, Berestetska Battle Fields and Khortytsia Island, new places of memory of the modern war will be added. New tourist programs will be connected with the history of struggle and victory of Ukraine.

Today, along with the development of the tourist environment, there are free sightseeing tours for those who were forced to leave their homes due to the war and moved to the west of the country. Guides tell about historical events, in particular about the period of occupation of Galicia by the communist authorities and the crimes committed by the Russian invaders. The development of tourism in the Donetsk and Luhansk regions will be relevant after the situation in the east of Ukraine stabilizes and becomes safe for visitors.

An example of this can be the experience of other countries that, after armed conflicts, embarked on the path of rebuilding the country and developed activities in the field of tourism.

A striking example of specialized tourism is Israel, which has managed to maintain its tourist status even in the context of constant tension with Palestine. Israel's tourism industry has successfully adapted to the ongoing military conflict. Although each short war can lead to losses in the income of various sectors of the economy, the tourism industry is particularly sensitive to the destabilization of the socio-economic and political situation in the country.

During the 50-day Gaza war in 2014, the longest of the three wars since 2009, Israel lost a quarter of its tourists and more than \$5 billion in revenue. However, tourism in Israel remains an important industry, accounting for 6.2% of the country's economy. Tourism also plays a key role, providing 5% of all exports and 6% of jobs [3, p. 57].

It is also important to pay attention to industries that already have a sufficient level of development to compete with global counterparts. Ski resorts in Ukraine are not inferior to their foreign counterparts, such as resorts in Slovakia or Austria, but at the same time they are more affordable. It is important to establish the brand of Ukraine as a country with many medieval castles.

In order to attract lovers of urban culture, it is important to actively advertise Kyiv, which can be of interest as a city with a large number of murals by world-renowned authors. Lviv should become a key place at the beginning of a trip to Ukraine. The Carpathians and Transcarpathia attract lovers of ecotourism, craft tours

and excursions to unique vineyards, so demand will not decrease in the post-war period [4, p. 338-339].

Ukraine has various regions with their own unique features that attract tourists. The development of tourism in the regional context will contribute to the distribution of the tourist flow throughout the country and contribute to a more even development of the regions.

Ukraine has great potential for the development of tourism in the post-war period. Attracting investments, infrastructure development, marketing activities and regional development are key factors that will contribute to increasing the circulation of tourist traffic in the country. Coordination of government, business and public efforts is needed to achieve success in this direction.

References

1. Bazhenova S., Pologovska Yu., Bykova M. Realities of tourism development in Ukraine at the current stage. Scientific perspectives. 2022. No. 5(23). P. 168–180.
2. The number of tourists in Ukraine increased by 65% in the first four months of 2022. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65>.
3. Nosyrev O., Dedilova T., Tokar I. Development of tourism and the hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery of Ukraine. Socio-economic problems and the state. 2022. Issue 1(26). P. 55–68.
4. Korchevska L. State, features and prospects of tourism in the war and post-war periods. Management of the development of the hospitality sector: regional aspect: materials of the International Scientific and Practical Online Conference, Chernivtsi, May 5, 2022. Chernivtsi: Tekhnodruk, 2022. P. 337–341.

Key words: tourism, tourism security, military tourism, ecotourism, martial law

Ключові слова: туризм, безпека туризму, військовий туризм, екотуризм, військовий стан

Academic supervisor: associate professor, PhD Kanivets L.A.

Polishchuk Anastasia Serhiyivna

*4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
of the National University "Odesa Law Academy"*

LEGAL REGIME OF DEFENSE LANDS OF UKRAINE

According to Art. 77 of the Civil Code of Ukraine, lands granted for the location and permanent operation of military units, institutions, military educational institutions, enterprises and organizations of the Armed Forces of Ukraine, other military formations formed in accordance with the law are recognized as defense lands. [1]

Defense lands include land plots allocated for the organization of state border protection, the deployment of military units, the placement and functioning of

enterprises and institutions, the activities of which are directly related to ensuring the defense capability of the country or individual defense objects, etc. In addition, defense lands include lands occupied by naval bases, training grounds, military camps, military warehouses, etc.

The satisfaction of defense needs is related to the use of relevant lands for such specific purposes as: formation, training and maintenance of the necessary combat readiness of the Armed Forces of Ukraine and other military formations (location of military units, institutions and other objects, conducting exercises, etc.); development, production and improvement of weapons and military equipment (location of testing grounds, etc.); creation of stocks of material resources of the mobilization reserve (placement of warehouses, warehouses, etc.).

The purpose of the defense lands, the nature of their use and protection, as well as their performance of specific socio-economic functions determines their stay only in state and communal ownership. At the same time, most of the land for the needs of defense is the object of the right of state ownership.

The legal principles and procedure for the use of defense lands are determined by the special Law of Ukraine "On the Use of Defense Lands". [2]

Subjects of the right to use lands provided for defense purposes are military units, institutions, military educational institutions, enterprises and organizations of the Armed Forces of Ukraine, other military formations (hereinafter - military units) that function as independent legal entities. Land plots are provided to these subjects to perform the functions and tasks assigned to them, mainly for permanent use. The specifics of providing land plots to military units for military and other defense facilities are determined by the Government of Ukraine.

The sizes of the land plots necessary for the placement of military units and their permanent activities are determined according to needs on the basis of design and technical documentation approved in the established order. Thus, according to Art. 2 of the Law of Ukraine "On the Use of Defense Lands", military units are obliged to use the land plots provided to them in accordance with the requirements of land and nature protection legislation and in compliance with the requirements for ensuring the safety of the population in the process of their ongoing activities. [5]

If it is necessary to temporarily occupy a certain land plot (for example, to carry out activities related to defense needs), it is not withdrawn (purchased) from the land user or land owner. The use of this site and bringing it to a state suitable for use for its intended purpose, as well as compensation for damages, are carried out in accordance with the procedure established by the Land Code of Ukraine.

An important specific feature of the legal regime of defense lands is that military units, in agreement with local self-government bodies or local executive bodies and in accordance with the procedure determined by the Government of Ukraine, may allow natural and legal entities to carry out agricultural use of lands granted to them for permanent use. Zones with a special regime of land use are created around military and defense facilities, the legal regime of which is established by Art. 115 of

the Land Code of Ukraine. The purpose of creating such zones is to ensure the proper functioning of these objects, the preservation of weapons, military equipment and other military property, the protection of the state border of Ukraine, as well as the protection of the population, economic objects and the environment from the effects of emergency situations, natural disasters and fires, which may occur at these facilities.

According to Part 3 of Art. 115 of the Land Code of Ukraine, the size and legal regime of the border strip are established in accordance with the law. Prior to the adoption of a special law, the requirements regarding the regime of land use within the border strip, established by the Law of Ukraine "On the State Border of Ukraine" and the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Border Regime" of July 27, 1998, apply.

The specificity of the legal regime of defense lands also lies in the possibility of establishing exclusion zones. Prohibited zones are territories with a special land use regime, which is determined by the nature of the defense object. They can be installed both within the boundaries of the lands provided for defense purposes and beyond them, that is, on adjacent land plots. In this regard, internal and external prohibited zones are distinguished. Internal external zones are established within the territory of land plots used by military units. their size and legal regime are determined in decisions on the provision of land plots. The establishment of internal exclusion zones is related to the prohibition of passage or passage through certain land plots of defense lands for outsiders. Authorities in charge of defense lands may establish internal exclusion zones of any nature on their land plots. The restrictive regime of these zones must comply with the rules for the maintenance and operation of specific defense facilities. Depending on the nature of the defense object, other restrictions may be imposed. Thus, in agreement with local authorities and local self-government, passage and travel, swimming, etc., may be restricted within the restricted zones. [3]

Land plots within the territories of the external prohibition zones remain in the ownership or use of those subjects to whom they were granted, and are used by them in compliance with the above restrictions. The terms and order of work in these zones must be agreed with the command of the military unit.

As mentioned earlier, the current legislation does not establish an exhaustive list of non-agricultural land uses, the legal regime of which is determined by the provisions of Chapter 13 of the Land Code of Ukraine. [4] The legislator is not limited to defense lands, but also talks about lands of other purposes, which, taking into account the nature of special tasks, can be part of this independent category of lands. In particular, we are talking about the lands of the Ministry of Internal Affairs of

Ukraine and some others, the inventory of which had to be ensured by the Cabinet of Ministers of Ukraine even before January 1, 2005.

There is responsibility for violating the legislation on the use of defense lands. Undoubtedly, those who are guilty of violating the law on the use of defense lands are liable according to law.

References

1. Land Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 10.10.2022, Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2002, No. 3-4.
2. On the use of defense lands: Law of Ukraine dated November 27, 2003 No. 1345-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2004. – No. 14.
3. Miroshnychenko A.M. Land law of Ukraine: Textbook / Miroshnychenko A.M. – K.: Alert; CNT; TsUL, 2009. – 712 p.
4. Land Code of Ukraine. Scientific and practical commentary. / In general ed. V.I. Semchyk - 3rd ed., revision. and additional - K.: "In Yure" Publishing House, 2007. - 896 p.
5. Land Law of Ukraine: Textbook / Edited by O. O. Pogribny, I.I. Karakash. - Kind. 2nd, revised and supplemented. - K.: Istyna, 2009. - 600 p.

Key words: defense lands, land plots, legal regime, prohibited zones

Ключові слова: землі оборони, земельні ділянки, правовий режим, заборонні зони

Academic supervisor: associate professor, PhD Karakhanian K.M.

Решетіло Яна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТУРИЗМ ПРОТИ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сфера туризму в Україні ще з 2014 року зазнає багато труднощів через анексію Криму, окупацію частин територій Луганської, Донецької областей, а також пандемію COVID-19. Але найбільше туризм постраждав із початком повномасштабного вторгнення рф в Україну.

У статті 1 Закону України «Про туризм» зазначено, що це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Суб'єктами туристичної індустрії є виробник та постачальник туристичних послуг (туроператор та турагент відповідно) і споживач таких послуг, тобто турист. Згідно статті 4 Закону організаційними формами туризму є міжнародний та внутрішній. Міжнародний туризм поділяється на в'їзний (для

непостійних мешканців) та виїзний (для постійних мешканців) туризм за межі країни. Внутрішній туризм охоплює подорожі в межах країни для її громадян та постійних мешканців [1].

Наразі в Україні є більш популярним саме внутрішній туризм. Причиною є закриття авіапростору, окупація деяких територій країни, руйнування туристичної інфраструктури, а також загальна економічна ситуація. Найпопулярнішими видами внутрішнього туризму є санаторний, подорожі до Карпат з ціллю оздоровлення та гірськолижні напрямки, якщо брати до уваги зимовий період [2].

Нестабільна економічна ситуація та розгортання повномасштабної війни в Україні спричинили втрату конкурентних позицій на туристичному ринку. Основною проблемою внутрішнього туризму є питання безпеки населення, яке стає непередбачуваним у воєнний час через неможливість чітко визначити безпечні території.

Невизначеність масштабів руйнувань населених пунктів та інфраструктури, зокрема туристичної, ускладнює розробку стратегій розвитку внутрішнього туризму. Серйозною проблемою залишається екологічна деградація заповідних територій, які тимчасово знаходяться під окупацією. З огляду на перспективи відновлення та розвитку регіонів, ситуація ускладнюється через те, що деякі області можуть не мати достатніх ресурсів для повного відновлення та забезпечення сталого розвитку внутрішнього туризму. Разом з цим, у тилкових областях починає відновлюватися внутрішній туризм, особливо в Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Тернопільській. Однак це переважно короткострокові тури для внутрішньо переміщених осіб. Поступово відновлюються також екскурсійні поїздки до музеїв та замків.

Розпочаті країною-агресором військові дії з 24 лютого 2022 року суттєво вплинули на організацію та функціонування внутрішнього туризму в Україні. З метою розміщення внутрішньо переміщених осіб використовуються різноманітні туристичні комплекси, готелі, притулки та інші споруди, а для забезпечення харчування - заклади громадського харчування, що пов'язані з туристичним бізнесом.

Згідно з п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, у зв'язку із введенням в країні воєнного стану, деякі конституційні права і свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені, а також можуть запроваджуватись тимчасові обмеження прав і інтересів юридичних осіб для забезпечення реалізації заходів воєнного стану, які передбачені Законом «Про правовий режим воєнного стану».

Дозвільні документи та ліцензії, які мали закінчитися під час воєнного стану, автоматично продовжують свою дію на всій території України на час дії воєнного стану та протягом двох місяців після його закінчення. При розгляді документів для державної реєстрації суб'єктів туристичної діяльності, слід враховувати особливості надання державних послуг у період дії воєнного стану. Згідно

урядової постанови «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року, передбачено припинення перебігу законодавчо встановлених строків подання заяв про надання публічних послуг на період воєнного стану [3].

Договір про надання туристичних послуг є ключовим етапом перед від'їздом у подорож. Права та обов'язки, а також відповідальність сторін у цьому договорі визначаються загальними положеннями агентського договору, якщо інше не передбачено у конкретній угоді між туроператором та турагентом. Якість туристичних послуг має відповідати умовам договору, а права туристів на захист порушених прав визначаються Законом України «Про захист прав споживачів». Згідно зі статтею 611 Цивільного кодексу, невиконання зобов'язань має правові наслідки, включаючи можливість односторонньої відмови від зобов'язання, зміну умов, сплату штрафу та компенсацію збитків [4].

У контексті воєнного стану, невиконання цивільно-правових договорів може бути визнано непереборною силою, згідно зі статтею 617 Цивільного кодексу. Офіційне повідомлення Торгово-промислової палати України підтверджує, що військова агресія РФ є форс-мажорною обставиною, а період з 24 лютого 2022 року до її офіційного завершення є надзвичайним, неминучим та об'єктивним для суб'єктів господарської діяльності [5].

Під час воєнних конфліктів, туризм у нашій країні страждає, але є надія, що після завершення війни він відродиться. Досвід країн, які пережили подібні ситуації, підтверджує цю можливість. Наприклад, Хорватія, Ізраїль та Грузія зуміли після війни розквітнути у туристичній діяльності. У Хорватії, під час війни, туризм майже припинився, але після її закінчення він повернувся завдяки успішній рекламній кампанії маловідомих регіонів - понад тисячі островів з гарними пляжними локаціями. Ізраїль, незважаючи на постійний конфлікт з Палестиною, зберіг свій туристичний статус, який адаптований до війни, і туризм став ключовою галуззю економіки. У Грузії після війни з Росією зросли інвестиції у туризм, що підняло країну на новий рівень. Отже, досвід країн, які пережили війни та змогли відродити сферу туризму, свідчить про можливість позитивних змін у нашій країні.

Слід погодитись з точкою зору науковців, які пропонують такі кроки для відновлення туристичної галузі: включення туризму до програм післявоєнного відновлення; початок перемовин зі світовими готельними мережами щодо їх входу в Україну; розробка масштабної маркетингової кампанії для зовнішніх ринків; створення туристичних програм по місцям військової слави Збройних сил України; відновлення туристичної інфраструктури за участю інших країн та міжнародних організацій; просування екотуризму, урбан-культури та інших нестандартних форматів; відкриття національних офісів українського туризму в

розвинених країнах світу [6]. На нашу думку, реалізація зазначених кроків є важливим завданням, спрямованим на відродження сфери туризму в Україні.

Список використаних джерел

1. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року в редакції Закону України від 18 листопада 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 13. Ст. 180.
2. Ukrinform. (2022, 22 листопада). *Внутрішній туризм в Україні зростає попри бойові дії*. Укрінформ - актуальні новини України та світу. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3619754-vnutrisnij-turizm-v-ukraini-zrostaє-popri-bojovi-dii.html>
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 314. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1399.
4. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
5. Лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 (2022) (Україна). <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>
6. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільств*. 2022. № 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

Ключові слова: туристичне право, туризм, внутрішній туризм, туристичні послуги, туристичний бізнес

Keywords: tourist law, tourism, domestic tourism, tourist services, tourist business

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Платонова Є.О.

Ромаш Євгенія Сергіївна

студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПТАХІВНИЦТВА

Птахівництво – галузь сільськогосподарського виробництва, основним завданням якої є розведення, вирощування, утримання, відгодівля птиці, застосування механізації, автоматизації, проведення ветеринарної профілактики з метою одержання продукції птахівництва [1]. В умовах сучасного суспільства важливим пріоритетом серед національних інтересів України є забезпечення екологічних та безпечних умов життєдіяльності громадян і в цілому суспільства, збереження та відновлення навколишнього середовища в цілому. Водночас виробничі процеси в промисловому сільському господарстві пов'язані із забрудненням навколишнього середовища та утворенням великої

кількості відходів. Основними небезпечними відходами у птахівництві є утворення гною (посліду), якого накопичується досить значна маса, особливо на великих комплексах. Зокрема, на птахофабриках із поголів'ям 5 млн. птахів на рік обсяги утворення посліду становлять приблизно 35 тис. тонн [2].

За своєю природою птахівництву як галузі тваринництва притаманні такі характерні ознаки як: швидкі темпи відтворення поголів'я, мінімальне використання матеріальних благ та затрат людської праці. Продукція цієї галузі займає значне місце в суспільному використанні через те, що м'ясо птиці є у вільному доступі, популярне своїми дієтичними властивостями та не підлягає забобонам з боку різних релігій.

Сучасний стан економіки України характеризується загальноекономічною кризою. З урахуванням як соціальних, так і економічних умов, птахівничим підприємствам набагато важче досягти бажаного рівня ефективності від виробництва, отримати максимальний прибуток і бути лідером в даній галузі.

Значний негативний вплив підприємств в галузі птахівництва на екологію проявляється в багатьох формах, серед них можна виокремити такі:

- забруднення наземних водоймищ, ґрунтів та ґрунтових вод твердими відходами (послід, птиця яка загинула, відходи забою птиці);
- забруднення наземних водоймищ, ґрунтів та ґрунтових вод стічними водами, насиченими дезінфекторами, лікарськими препаратами, нітратами, які використовуються при митті приміщень, переробці продукції, зберіганні та утилізації відходів;
- вилучення територій під птахівницькі підприємства;
- забруднення атмосферного повітря викидами шкідливих газів та пилу, які утворюються в результаті життєдіяльності птиці, розкладу птиці, посліду, підстилок та інших відходів.

Значної шкоди навколишньому середовищу і особливо наземним водоймам і підземним водам завдають стічні води підприємств з птахівничою діяльністю. Відходи на виробництвах значно впливають на навколишнє середовище і мають помітний вплив на погіршення екологічного стану, що в свою чергу призводить до значно гіршого стану та забруднення ґрунтів, водоймищ, повітря, що призводить до виникнення як зоотехнічних, так і ветеринарних проблем.

Систему правового регулювання у сфері птахівництва можна поділити на декілька рівнів: 1) рівень загального регулювання (регулювання основ сільськогосподарської діяльності); 2) рівень галузевого аграрно-правового регулювання (забезпечення діяльності у сфері тваринництва загалом і зокрема в такій його підгалузі як птахівництво).

Проблема стану птахівництва підіймається і на законодавчому рівні України. Основними актами щодо цього є: наказ Міністерства аграрної політики України від 22 червня 2001 р. № 179 "Про затвердження Інструкції з бонітування сільськогосподарської птиці, Інструкції з ведення племінного обліку в

птахівництві та зразків форм племінного обліку в птахівництві", наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 7 вересня 2001 р. № 70 "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для суб'єктів господарювання (підприємств, цехів) з переробки птиці та виробництва яйцепродуктів, Правил ветеринарно-санітарної експертизи яєць свійської птиці", присвячені виключно правовому регулюванню птахівництва, наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 7 вересня 2001 р. № 70 "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для суб'єктів господарювання (підприємств, цехів) з переробки птиці та виробництва яйцепродуктів, Правил ветеринарно-санітарної експертизи яєць свійської птиці" [1]. Основною правовою проблемою сфери птахівництва є відсутність саме спеціального закону для регулювання даної галузі виробництва.

У зв'язку з вищесказаним, можна зробити висновок, що діяльність підприємств, які займаються птахівництвом, має значний вплив на екологічний стан навколишнього середовища. Для того, аби заподіяти погіршенню екологічної системи країни, необхідно застосувати більш дієві методи планування господарства. Серед них можуть бути такі: 1) започаткування/покращення системи збору, накопичення та аналізу інформації про стан довкілля; 2) мінімізувати кількість поголів'я птиці на відповідній ділянці підприємства, для зменшення кількості відходів; 3) започаткувати на підприємствах відповідні технологічні умови, для швидшої переробки відходів; 4) сформулювати бачення стану довкілля, якого Україна має досягти через 10 років; 5) вирішення екологічних проблем екологічними службами, які повинні діяти на виробництвах; 6) встановити ліміти скидів забруднювальних речовин; 7) прийняття відповідного законодавства для регулювання виключно діяльності в сфері птахівництва.

Також не менш важливим було би прийняття нормативно-правових актів щодо встановлення чисельності птиці на одиницю площі, зменшення використання дезінфікуючих засобів, проведення постійних перевірок для

запобігання порушення встановлених законодавством екологічних норм на птахівничих підприємствах.

Список використаних джерел

1. Правове регулювання виробництва сільськогосподарської продукції : навч. посіб. / за ред. А. М. Статівки. Харків: Юрайт, 2015. 272 с.
2. Бойко І. А. Екологічні проблеми птахівництва та напрями їх вирішення. *Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах*: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-22 травня 2015 р.). Київ: НУХТ, 2015. С. 205 – 207.

Ключові слова: промислове та органічне птахівництво; стан навколишнього середовища; екологічна безпека; забруднення повітря, ґрунту, води; забруднювальні речовини.

Key words: industrial and organic poultry farming; state of the environment; ecological safety; air, soil, water pollution; pollutants.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Григор'єва Х. А.

Chernyaeva Diana Andriivna

*4th year student of the Faculty of Civil and Economic Justice
National University «Odesa Law Academy»*

LEGAL MEASURES OF LAND CONSERVATION

The concept of land conservation is defined by Art. 1 of the Law of Ukraine "On Land Protection" as the termination of economic use for a specified period and the reforestation or afforestation of degraded and unproductive lands, the economic use of which is ecologically and economically inefficient, as well as technologically polluted land plots where it is impossible to obtain ecologically clean products, and the stay people on these land plots is dangerous for their health. [3]

Thus, it can be concluded that the law establishes three types of land that are subject to conservation: degraded, unproductive and technologically polluted. The Code includes land plots whose surface has been disturbed due to earthquakes, landslides, karst formation, floods, mining, etc. to degraded lands (physical degradation), as well as land plots with eroded, overmoistened, highly acidic or salinity soils, contaminated with chemical substances (chemical degradation). Degradation is a multifaceted phenomenon and can become a threat to all categories of land (forestry purpose, water fund, land for residential and public development, industrial land, etc.), however, it causes especially dangerous consequences for agricultural land as part of agricultural land. In contrast to degraded lands, the

legislation includes only agricultural lands (arable land, perennial plantations, hayfields, pastures and fallow lands) as low-productivity lands.

Depending on soil degradation, the following areas of soil conservation are used:

1. Soils of light mechanical composition. On the economic point of view, the impracticality of their use is due to the inadequacy of the costs of maintaining an acceptable level of their fertility to the profit obtained from the harvest. And the danger of their intensive use as part of arable land is that they are a permanent source of deflation. Therefore, conservation of such lands is usually irreversible, so it is most expedient to afforest them.

2. Soils of heavy mechanical composition. Conservation of such lands is carried out by reclamation or conversion of arable lands to fallows. In conditions of sufficient moisture, such soils are quickly mastered by native vegetation without human intervention.

3. Soils of skeletal mechanical composition. They mostly need to be removed. Or, like the previous soils, it can be used as pastures and places for resettlement and restoration of natural flora and fauna.

4. Variable soils. The most disturbed lands with rock outcrops, eroded and heavily washed soils are removed from the composition of arable land, followed by cultivation under pasture land with standardized livestock grazing or afforestation. After a certain time of the phytomelioration period, it will be possible to return them to the composition of arable land (upon restoration of the modal indicators for this soil and ecologically safe use).

5. Deflated soils. Deflated soils of a light mechanical composition are clearly subject to removal from the composition of agricultural lands with their subsequent afforestation. Loamy and clay deflated soils are limed mainly for temporary preservation. The regulation of their use for the period of phytomelioration rehabilitation is established according to specific soil indicators, taking into account the protection of the surface from blowing.

6. Saline soils. Saline hydromorphic soils of natural origin are leached and transferred to fodder lands (mainly hayfields). Salt marshes are brought out for regeneration, i.e. renaturalization (return to their natural state) without human intervention. Secondary salinized automorphic soils of irrigated areas due to phytoremedial leaching (alfalfa, burkun, etc.) are taken for temporary conservation with the possibility of subsequent return to arable land under the conditions of lowering the groundwater level below the critical level.

7. Salted soils. The direction of their use is the same as the previous soils, with the exception of salt marshes and salt marsh soils, which are removed for regeneration.

8. Waterlogged and swampy soils. In the northern and western regions (humid zone), these are sod-podzolic and sod strong-clay soils, as well as mineral and

organic marsh soils of natural origin. In steppe zones on irrigated territories, significant areas are occupied by secondary acidified automorphic soils [3].

Therefore, land conservation is aimed at solving two tasks. First, it acts as an important organizational and legal measure to increase the fertility of agricultural land soils (in the case of returning the land plot to agricultural use after the conservation procedure is completed). Secondly, it ensures the optimization of agricultural land use by removing lands unsuitable for commercial production from intensive cultivation and transferring them to other categories of land.

The protection of agricultural lands from erosion, siltation, flooding and other types of degradation is carried out on the basis of the implementation of measures provided for by state and regional programs, in accordance with the working projects of reclamation, protection of lands from erosion and other land management documentation.

The legislation imposes additional environmental requirements on enterprises that are potential sources of pollution of agricultural land, conditioned by the need to prevent negative anthropogenic impact on agricultural land or to minimize such impact. The objective requirements of the legislation are based on the fact that negative anthropogenic impact on agricultural land is easier to prevent than to eliminate the consequences. In this regard, a comprehensive environmental analysis and correct assessment of enterprise buildings and production enterprise complexes is of fundamental importance. According to Art. 45 of the Law of Ukraine "On Land Protection", economic and other activities that lead to land and soil contamination above the established maximum permissible concentrations of hazardous substances are prohibited.

Measures for economic stimulation of the implementation of measures regarding the use and protection of land and increasing soil fertility are provided for in Art. 27 of the Law of Ukraine "On Land Protection". [3]

It should also be noted that the goal of legal protection of agricultural lands from industrial pollution is not only the prevention of such a negative impact, but also the restoration of lands subjected to man-made pollution and degradation. The goals and objectives of the legal protection of lands also determine the content of the legal protection of agricultural lands. The Land Code of Ukraine in Art. 164 [1] determines that land protection includes: justification and ensuring the achievement of rational land use; protection of agricultural lands, forest lands and shrubs from unjustified removal for other needs; protection of lands from erosion, mudslides, flooding, waterlogging, secondary salinization, drying out, compaction, pollution by production waste, chemical and radioactive substances and from other adverse natural and man-made processes; conservation of natural wetlands; prevention of deterioration of the aesthetic condition and ecological role of anthropogenic landscapes; conservation of degraded and unproductive agricultural lands.

According to Art. 167 of the Law of Ukraine "On Land Protection" provides that the norms of maximum permissible concentrations of hazardous substances in soils,

as well as the list of these substances, are approved by specially authorized bodies of executive power in the field of health protection and sanitary supervision, ecology and natural resources.

Thus, in order to save land from further degradation and to reduce the level of general erosion of the territory, conservation of agricultural land was carried out through afforestation. This, for its part, will contribute to reducing the rate of plowing of the territory, expand the area of forest plantations, and also create stabilizing ecosystems that work according to the principle of natural analogues with minimized anthropogenic influence and thereby improve the ecological situation in the region.

Taking into account the existing state of land resources, it is necessary to continue to develop and improve measures to improve the agro-ecological state of lands with their further use.

References

1. The Land Code of Ukraine dated October 25, 2001 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2002. No. 3-4.
2. On land protection: Law of Ukraine dated June 19, 2003 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – No. 39. [Electronic resource]. – Access mode: www.zakon.nau.ua.
3. Kulnych P. F. Legal protection of lands // Land law of Ukraine: textbook. [for students law special higher education closed.] / P. F. Kulnych, V. I. Semchyk, M. V. Shulga. - K.: In Yure, 2008. – 452 p.

Key words: land conservation, degraded, unproductive, technologically polluted

Ключові слова: консервація землі, деградовані, малопродуктивні, техногенно забруднені

Academic supervisor: associate professor, PhD Zaveriukha M.M.

СЕКЦІЯ 14. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Багнета Софія Володимирівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СМЕРТНА КАРА: ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЦЬОГО ПИТАННЯ

Смертна кара завжди була темою активних дискусій серед науковців і суспільства взагалі. Прихильники смертної кари вважають, що вона діє як стримуючий засіб від жахливих злочинів, таких як вбивства, тоді як противники стверджують, що вона морально неправильна та неефективна для запобігання злочинам. Розглядаючи історичний фон цього питання на території України, можна зазначити, що смертна кара застосовувалася й як засіб стримування злочинності й як покарання важких злочинців.

Смертна кара являє собою один із найстаріших видів покарання, який використовувався на українських землях протягом багатьох століть. В історії українських земель у середньовіччі смертна кара використовувалася широко, зазвичай за важкі злочини, такі як вбивство, зрада чи розбій. Українські козаки також застосовували смертну кару для покарання зрадників та ворогів. З часом, у період австро-угорської та радянської окупації українських земель, смертна кара продовжувала залишатися одним із видів покарання. Проте після отримання незалежності Україною у 1991 році, почалася активна дискусія щодо смертної кари та її відміни.

Спершу у 1999 році рішенням Конституційного Суду було встановлено, що даний інститут суперечить Конституції, а вже у 2000 році Верховна Рада України прийняла Закон "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відміни смертної кари", який відмінив цей вид покарання на території України. Цей крок був важливим у розвитку прав людини та дотриманні гуманних стандартів у сфері правосуддя.

Проте питання ефективності смертної кари у запобіганні злочинності досі викликає суперечки серед вчених, правозахисників та громадськості.

Прихильники смертної кари вважають, що жорстке покарання може викоринити злочинність шляхом страху перед наслідками, таке покарання є ідеальним методом захисту суспільства від небезпечних соціальних елементів [1, с. 332]. Інші ж вважають, що смертна кара не є ефективним засобом запобігання злочинності, оскільки не має доказаного статистичного зв'язку між застосуванням смертної кари і зменшенням кількості злочинів. Нещодавнє дослідження Стівена Оліфанта опубліковане в «Criminology & Public Policy», щодо аналізу чотирьох останніх мораторіїв на смертну кару у США, не виявило жодних доказів стримувального ефекту, пов'язаного зі статутами про смертну

кару [2]. Академік Сахаров, який виступав проти смертної кари на території колишнього Радянського Союзу, казав, що наявність інституту смертної кари дегуманізує суспільство [3].

Варто також звернути увагу на міжнародний досвід, як саме на світовій арені врегульовано це питання. Дані свідчать про те, що смертна кара не є ефективним засобом стримування злочинів. Наприклад, країни, які скасували смертну кару, такі як Канада та Німеччина, мають нижчий рівень злочинності, ніж країни, які зберегли її, наприклад Сполучені Штати [4]. На даний час здійснено чимало кроків в міжнародному механізмі регулювання цього питання: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) - цей документ закликає держав-учасниць ООН до припинення використання смертної кари; Протокол № 13 до Європейської конвенції про права людини - забороняє смертну кару у всіх обставинах, включаючи час війни; 10 жовтня відзначається Всесвітній день боротьби проти смертної кари; встановлення мораторію на смертну кару, з метою повного припинення цього виду покарання.

Також важливо враховувати й етичні аспекти, адже ми живемо в демократичному суспільстві, відповідальність у забезпеченні якого покладається на державу. На конституційному рівні закріплено права на життя, яке гарантоване кожній людині. До того ж, чи може держава мати моральне право на відбирання життя в людини, навіть у випадку важких злочинів? Окрім цього, одна з найбільш значущих проблем щодо смертної кари є ризик стратити невинної особи, що є незворотною судовою помилкою. У контексті цього питання неможливо не зазначити про відсутність реабілітації злочинця. Акцент на покарання та відплату не враховує потенціал спокути та особистого зростання людини.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що дискусії щодо смертної кари є дуже складними з точки зору моральних, етичних та практичних міркувань. Смертна кара порушує право на життя, яке гарантоване Конвенцією про права людини, іншими міжнародними документами та національним законодавством. До того ж, згідно з дослідженнями, це не є ефективним засобом запобігання злочинності. Існує більш конструктивний підхід до покарання, який спрямований на перевиховання та повернення засуджених до життя в суспільстві. Зараз Україна не застосовує смертну кару, але продовжує працювати над удосконаленням своєї системи правосуддя та покарань з метою забезпечення справедливості та захисту прав людини. Адже, обговорення ефективності смертної кари у запобіганні злочинності вимагає комплексного підходу, урахування різноманітних факторів і пошук альтернативних шляхів покарання та профілактики злочинності.

Список використаних джерел

1. Рябченко Т.О. Смертна кара: питання доцільності скасування чи запровадження. Електронне наукове фахове видання "Юридичний науковий

електронний журнал". № 3. 2020. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/124-3-2020>

2. Stephen N. Oliphant, Estimating the effect of death penalty moratoriums on homicide rates using the synthetic control method, *Criminology & Public Policy*, 1 – 30 (2022)

3. Литовченко Л. Смертна кара не гарантує зменшення злочинності в суспільстві – експерт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24742987.html>.

4. The Death Penalty: Is it Ethical and Effective in Crime Prevention (2024, March 07). GradesFixer. Retrieved March 14, 2024, URL: <https://gradesfixer.com/free-essay-examples/the-death-penalty-is-it-ethical-and-effective-in-crime-prevention/>

Ключові слова: смертна кара, покарання, смертний вирок, запобігання злочинності, етичний аспект.

Key words: death penalty, punishment, capital punishment, crime prevention, ethical aspect.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абакіна-Пілявська Л. М.

Богачук Евеліна Романівна, Дементьєва Юлія Вікторівна

студентки 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИДІ ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Конституцією України, як Основним законом нашої держави, передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (ст. 51) [1]. Проблематика примусового шлюбу – це явище, яке існує у світі з давніх-давен. Варто звернути увагу, що у випадку примушування до шлюбу порушується не лише право на шлюб і відповідно принцип добровільності шлюбу, але й цілий спектр особистих прав людини, а саме: право на свободу та особисту недоторканість, сім'ю, материнство та інші.

Донедавна Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містив окремої норми, яка б визначала суспільно-небезпечне діяння у виді примушування до шлюбу. Проте на винокання Україною вимог Стамбульської конвенції Верховною Радою України було прийнято Закон України №2227-VIII від 12 грудня 2017 року, яким була введена нова кримінально-правова норма, яка отримала своє закріплення в статті 151-2 КК України під назвою «Примушування до шлюбу» [2]. Виходячи з того, що зазначена норма є відносно

новою, а її формулювання є певною мірою недосконалим, виникає необхідність більш детального її дослідження та подальшого вдосконалення.

Необхідно звернути увагу, що Сімейним кодексом України в ст. 21 визначено, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану [3].

Для того, щоб повною мірою охопити особливості кримінального правопорушення у вигляді примушували до шлюбу необхідно охарактеризувати склад цього суспільно-небезпечного діяння.

Перш за все, варто звернути увагу на об'єкт даного кримінального правопорушення. У кримінально-правовій науці проблематика об'єкта постійно досліджується науковцями та, незважаючи на це, ця тема досі є дискусійною. Перебуваючи на порозі змін Кримінального кодексу України, перед законодавцем стояла важлива задача – до якого розділу Особливої частини КК України має входити стаття 151-2, адже це прямим чином залежить від особливостей родового та безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення [4].

Законодавець закріпив ст.151-2 у розділі III, який має назву «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи». Провідні вчені, зокрема Андрушко А. В., у своїх дослідженнях звертають увагу, що в Основному законі нашої держави та міжнародних нормативно-правових актах мова йде про поняття «свобода» людини, а в свою чергу в кримінальному законодавстві йдеться про поняття «воля» особи. Тобто дефініція «воля» знаходить своє відображення через відповідник «свобода» [5].

З цього випливає, що об'єктом суспільно-небезпечного діяння у виді примушування до шлюбу є свобода людини, включаючи в себе свободу волі, з точки зору можливості вільного вибору потерпілої особи власної поведінки, яку вона вважає за необхідним при вирішенні питання вступу в шлюбні відносини [6].

Далі необхідно звернути увагу на такий елемент складу кримінального правопорушення як об'єктивна сторона. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 151-2 КК України, буде вважатися закінченим з моменту вчинення самого діяння, яке передбачене в диспозиції зазначеної статі, тому в цьому випадку суспільно-небезпечні наслідки вчинюваного не мають значення. Виходячи з цього, дане діяння є кримінальним правопорушенням з формальним складом.

Також необхідно зазначити, що потерпілою особою в даному випадку може бути як чоловік, так і жінка, в незалежності від віку.

Наступний елемент, який також має важливу роль, є суб'єкт кримінального правопорушення. Суб'єктом кримінального правопорушення у виді примушування до шлюбу може бути фізична особа. Ще однією необхідною ознакою суб'єкта є вік. За ст. 22 КК України кримінальній відповідальності за діяння, передбачене ст. 151-2 КК України, буде підлягати особа, яка на момент

вчинення діяння досягла шістнадцяти років. Також необхідно пам'ятати, що кримінальній відповідальності буде підлягати виключно осудна особа. Виключаючи ознаки гендерної нерівності, варто зазначити, що дане діяння може вчинятися суб'єктом будь-якої статі [7].

Необхідно звернути увагу на суб'єктивну сторону цього кримінального правопорушення. Є цілком логічним і зрозумілим, що примушування до шлюбу може бути вчинено лише з прямим умислом. Також необхідно звернути увагу, що в частині першій статті 151-2 КК України передбачена наявність мети, як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, а саме там йдеться про вчинення діяння з метою переміщення особи на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає. Таке закріплення є показником підвищеної суспільної небезпеки даного діяння.

Отже, проаналізувавши основні особливості кримінального правопорушення у виді примушування до шлюбу, можемо зробити висновок, що відносно нещодавнє закріплення даного суспільно-небезпечного діяння на нормативному рівні породжує необхідність більш ґрунтовного вивчення цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Сімейний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21-22. ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Чугуников І. І. Об'єкт злочину як підстава для побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми держави і права. 2010. С. 389-406.
5. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте, 2020. 560 с.
6. Камінський П. В. Щодо об'єкта злочину «примушування до шлюбу»: у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за

загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 334-336.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.04.2024).

Ключові слова: шлюб, примушування, кримінальне правопорушення, свобода, законодавство.

Key words: marriage, coercion, criminal offence, freedom, legislation

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Борисенко Дмитро Юрійович

студент 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИЧЕТНІСТЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ І КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Нині інститут причетності до злочину не має законодавчого закріплення та здебільшого обговорюється в доктрині кримінального права науковцями. Ще на початку визнання цього, не закріпленого законодавством інституту, думки вчених різнилися щодо доречності його оформлення в кримінальному праві.

Б. С. Утєвський не визнавав причетність як окремий інститут через його не чітку визначеність, аргументуючи, що причетність до злочину – це діяльність, пов'язана зі злочином, а також діяльність правоохоронних органів, прокуратури, суду та адвокатури. Так він виділив два види співучасті: у вчиненні злочину та приховуванні злочину (причетність), які розмежовував за часовим критерієм.

М. С. Таганцев розмежовував причетність від співучасті, зазначаючи, що причетність це окрема дефініція яку не можна вважати ні співучастю, ні співвинністю, через відсутність об'єднання з учасниками ані волею, ані діяльністю [2, с. 663].

Л. М. Абакіна-Пілявська сформулювала визначення причетності як самотійну протиправну діяльність, яка пов'язана з основним злочином, але при

цьому не причетна до його вчинення, не пов'язана з ним причинним зв'язком та має характер наступного злочину.

Спираючись на її визначення, можна виділити такі ознаки причетності:

- Суспільно небезпечна діяльність пов'язана з основним злочином;
- Причетність має власний об'єкт злочину;
- Особи не пов'язані причинним зв'язком та виною основного злочину з виконавцями;
- Причетність завжди є діянням третіх осіб;
- Відсутня спільність дій співучасників та причетних осіб;
- Відповідальність причетної особи до злочину є самостійною та не залежить від відповідальності співучасників [3, с. 34];

С. Меленко визначає інститут права, як об'єктивно виділені юридичні норми права, що регулюють групу видових споріднених відносин в межах однієї галузі права. Та виділяють такі властивості інституту права:

- Однорідність соціального змісту (кожен інститут права має на меті регулювання окремої групи відносин);
- Системність юридичних норм;
- Нормативна відокремленість;
- Повнота регульованих відносин [5];

Але аналізуючи чинний КК України, не можна стверджувати, що в його межах це інститут кримінального права, на відмінку від наукової точки зору.

Однорідність соціального змісту в чинному законодавстві відсутня, і казати про повноту врегулювання відносин щодо причетності, коли Особлива частина передбачає лише три статті (ст. 198, 256 та 396) є хибним. Така законодавча урегульованість не може впоратися з цілою групою відносин, ба більше ці норми технічно виокремлені до іншого інституту [1].

Н. А. Мирошниченко зазначала, що чинний Кримінальний кодекс України 2001 р. прямо не закріплює поняття причетності до злочину, але в ч.6, 7 ст. 27 КК України звертає увагу на те, що заздалегідь не обіцяні діяння, перелік яких прямо визначено КК України, не є співучастю [6, с. 352-353]. Із тлумачення ст. 27 КК України можна виокремити такі види причетності: заздалегідь не обіцяне приховування злочину та злочинця; заздалегідь не обіцяне придбання, зберігання та збут майна набутого злочинним шляхом; неповідомлення про злочин [1].

Потурання, як вид причетності, не передбачений КК України, бо відсутнє визначення в Загальній частині. До нього звертаються лише науковці. Як зазначав А. А. Піонтовський, потурання – це умисне неперешкоджання підготовці чи вчиненню злочину. Так потурання як вид причетності можливе лише при вчиненні дій спеціальним суб'єктом, наприклад: службова особа в ст.

364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 367 «Службова недбалість», але за умови що суб'єкт заздалегідь не обіцяв діяти певним чином.

Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, також можлива у формі причетності, за умови заздалегідь не обіцяного діяння. До цього слід віднести ст. 209 та 306 КК України [4, с. 162-166].

Підбиваючи підсумки, інститут причетності розроблений у науці кримінально права, та заслуговує на увагу і потребує законодавчого визначення [2, с. 141-144].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.10.2023 р. підстава -3380-IX [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Пілявська Л. М. Визначення поняття причетності до злочину в теорії кримінального права; Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю .П. Алєнін [та ін.] ;МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Вип. 67. Ст. 662-667.
3. Абакіна-Пілявська, Л. М. Причетність до злочину в кримінальному праві України : становлення, сучасний стан та перспективи : монографія. Одеса: Юрид. літ., 2015.
4. Кузнецов, В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник : рекомендовано МОН України. Київ : КНТ, 2007.
5. Меленко С. Консолідація як засіб формування інституту права. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/179.pdf>
6. Мирошніченко Н. А. Причетність до злочину в кримінальному праві України. Правове життя сучасної України : тези доп. Всеукр. наук. конф.

«Правове життя сучасної України». відп. ред. Ю. М. Оборотов ; ОНЮА. О. :
Фенікс, 2008

Ключові слова: інститут причетності; кримінальне право; причетність до злочину; законодавче врегулювання

Key words: institution of involvement; criminal law; involvement in a crime; legislative regulation

Науковий керівник: к.ю.н., професор Мирошніченко Н. А.

Вотчал Олексій Вікторович, Мандажи Іван Степанович

студенти 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ "ВИКРАДЕННЯ" В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Термін «викрадення» є одним з ключових понять у кримінальному законодавстві України. Проте, існує певна неоднозначність та розбіжності у тлумаченні цього терміну, що може призводити до недорозуміння та помилкового застосування закону.

Чинний Кримінальний кодекс України не конкретизує зміст поняття «викрадення людини». Лише дві статті Кримінального кодексу уточнюють, до яких діянь він відноситься. Так, відповідно до ст. 185, 186 КК України таємне викрадення чужого майна є крадіжкою, а відкрите викрадення чужого майна – розбєм. Це означає, що з позиції нашого законодавця цей кримінально-правовий термін охоплює лише дві зазначені форми розтрата [1, с. 73-77].

Викрадення у кримінальному праві - це умисне, незаконне та безоплатне заволодіння чужою річчю або іншою власністю з метою присвоєння собі. Вилучення майна з коштів власника не розглядається як ознака розкрадання, оскільки воно можливе лише за умови його належного закріплення. Соціальна суть крадіжки полягає в тому, що злочинець підноситься над правами власника, і якщо злочин не буде розкритий, він буде продовжувати користуватися чужим майном як своїм.

Також, якщо злочинець успішно реалізував свій план, він стає фактичним власником майна, але не юридично власником, зберігаючи право власності за законним власником. Останній не втрачає своїх прав на майно, і тому може вживати судових заходів для повернення майна. У разі, якщо майно вже неможливо повернути, він може вимагати компенсацію за завдану шкоду [5; С. 29-33].

Основна суспільна небезпека крадіжок полягає в тому, що вони лишають власника позбавленим можливості користуватися та розпоряджатися своїм майном, порушуючи таким чином ключові відносини власності. Порушення

власності не означає знищення чи скасування права власності на майно, але ставить під загрозу це право. Розуміння соціальної природи крадіжок вимагає розрізнення між економічними відносинами власності та їх юридичним закріпленням. Крадіжка майна не призводить до знищення права власності на це майно, яке залишається за його законним власником.

Іноді поняття «викрадення» розглядалося в роз'ясненнях вищої судової інстанції загальної судової системи. Зокрема, відповідно до ч. 2 п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення людини та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 р. № 3 ч. 1 п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 № 4 (в редакції постанови Пленуму ВССУ від 18 грудня 2009 р. № 16) під викраденням слід розуміти протиправне приховане або відкрите, особливо із застосуванням насильства, не небезпечного для життя, здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства, вилучення їх у юридичних чи фізичних осіб, незалежно від того, законно чи незаконно вони ними володіли [2; 3].

Аналіз пункту 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про майнові злочини» від 6 листопада 2009 року підтверджує висновок, що використання терміна "викрадення" у пункті 25 цієї постанови, де роз'яснюється визначення вартості майна, здобутого розкраданням, може викликати певні сумніви. Оскільки крадіжка та грабеж регулюються законодавством, використання терміну "викрадення" у цьому контексті видається некоректним. Одна з основних проблем полягає в відсутності чіткого визначення поняття «викрадення людини» у кримінальному законодавстві. Це може спричинити різне тлумачення цього терміну органами влади та порушити принцип правової визначеності. Крім того, різниця між «викраденням» та іншими злочинами, такими як шахрайство чи пограбування, не завжди очевидна.

Ще однією проблемою є відсутність чітких механізмів запобігання викраденням людей та захисту громадян від цього виду злочинної діяльності. Відсутність ефективних заходів протидії може сприяти збільшенню кількості випадків викрадення та порушення прав людини.

Ще однією проблемою є відсутність у судовій практиці комплексного підходу до кваліфікації діянь як «викрадення». Це може призвести до різних

рішень у різних справах, тим самим порушуючи принцип рівності перед законом [5; С. 29-33].

Одним із шляхів вирішення проблеми є уточнення та конкретизація критеріїв визначення викрадення в кримінальному законодавстві. Це допоможе уникнути двозначності та розмитості в тлумаченні цього терміна.

Також необхідно розробити та запровадити ефективні механізми захисту громадян від викрадення, зокрема залучити правоохоронні органи, судову систему та громадські організації.

Для вирішення проблеми використання терміну «викрадення» в кримінальному законодавстві України необхідно розробити чітке визначення цього терміну, а також запровадити консолідований підхід до його кваліфікації в судовій практиці. Це допоможе запобігти непорозумінням і забезпечити однакове застосування законодавства в усіх випадках.

Список використаних джерел

1. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття / В. О. Навроцький // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2011. – С. 73–77.
2. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua
3. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 (із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua
4. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua
5. Татаркевич Я. О. Викрадення у кримінальному праві України: поняття та форми. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на

здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2022.

Ключові слова: викрадення; викрадення майна; економічні відносини; запобігання викраденню; чуже майно

Key words: abduction; theft of property; economic relations; theft prevention; someone else's property

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Берш А.Я.

Галімська Поліна Віталіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБРАЗУ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ (СТ. 435-1 КК УКРАЇНИ)

У зв'язку із початком повномасштабного вторгнення на територію України усі сфери суспільства зазнають змін, а саме соціальна, економічна, політична. Не стала й виокремленням кримінально-правова сфера, у якій змінився вектор на боротьбу із кримінальними правопорушеннями, що вчиняються у період воєнного стану. Таким чином, новели Кримінального кодексу (далі - КК) України потребують тлумачення та осмислення.

Однією із таких новел стала внесена до КК України стаття щодо криміналізації такого діяння, як образа честі та гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1 КК України). Варто зауважити, що дане кримінальне правопорушення має відмінність від інших правопорушень, що закріплені у XIX розділі Особливої частини КК, тому що введення терміну “образа” як ознаки кримінального правопорушення не є типовим для чинного кримінального законодавства.

Аналізуючи дефініцію “образа” в юридичному сенсі, варто відзначити, що у КК України 1960 року містилася загальна норма про образу будь-якої особи (ст.126), норму про образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями (ст.66), низка норм щодо окремих категорій осіб: образа судді (ст.176-3), прокурора чи слідчого (ст. 176-5), працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця (ст. 189-1). Згідно зі статтею 126 КК 1960 р. образа виявлялась у приниженні честі і гідності особи, виражене в непристойній формі.

У чинній редакції КК 2001 р. зазначені діяння у формі образи декриміналізовані, окрім образи почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (ст. 161). Якщо співставити ст. 189-1 КК 1960 р. та ст. 435-1 чинного КК, то образа військового скоювалась лише у зв'язку з його діяльністю,

пов'язаною з охороною громадського порядку та належала до злочинів проти порядку управління.

Пленум Верховного Суду України тлумачив, що “до тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб” (п. 23 постанови ПВСУ від 07.02.2003 р. №2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи”). Тому образу потрібно тлумачити як непристойну поведінку, що принижує гідність або ганьбить честь іншої особи.

Об'єктивна сторона даного кримінального правопорушення полягає у:

1. Словесних образах та погрозах вбивством чи насильством.
2. Нецензурних висловлюваннях у соціальних мережах в бік військовослужбовців на сторінках користувачів, що перебувають у відкритому доступі.
3. Особисте повідомлення у месенджері, що є образливим, лайливим та принизливим за змістом.
4. Вироблення (зйомка) та поширення відеозаписів, в яких містяться образливі висловлювання на адресу військових.
5. Образливі вирази при особистій зустрічі.

Закінченим є кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 435-1 КК, при вчиненні самого лише виготовлення, так і самого лише поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї [4].

Отже, суспільна небезпечність образи полягає в тому, що це діяння посягає як на суспільні відносини, які забезпечують особисту честь і гідність військовослужбовця, так і на інші групи суспільних відносин, саме вони виступають основним безпосереднім об'єктом правопорушення. У кримінальному правопорушенні, перед. ст. 435-1 КК України, ним є відносини,

які забезпечують авторитет військової служби або основи національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. №2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров’я особи” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>;
4. Мовчан Р.О. “Воєнні” новели Кримінального Кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ. 2022. 244 с.

Ключові слова: образа, приниження, військові кримінальні правопорушення, військовослужбовці.

Key words: insult, humiliation, military criminal offenses, military personnel.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Громовенко Анна Геннадіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ

Згвалтування є серйозним кримінальним правопорушенням, який має велике соціальне значення та потребує адекватної кримінальної відповідальності. Незважаючи на наявність законодавчих норм, існують проблемні аспекти, пов'язані з доказуванням факту згвалтування, кваліфікацією цього кримінального правопорушення та накладенням покарань.

Кримінальна відповідальність за згвалтування є однією з найбільш складних та важливих проблем сучасного суспільства. Згвалтування порушує основні права та гідність людини, має серйозні наслідки для жертви та її психологічного та фізичного здоров'я. У зв'язку з цим існує необхідність вивчення різних аспектів цього кримінального правопорушення та вжиття ефективних заходів для запобігання та покарання винних осіб [1, с. 40-45].

Однією з ключових проблем у практиці кримінального переслідування згвалтувань є доведення вини обвинуваченим. Часто потерпілі бояться звертатися до правоохоронних органів через страх відношення до них з боку суспільства, а також через складнощі зі збереженням доказів. Більшість

зґвалтувань відбуваються у приватних приміщеннях без свідків, що ускладнює доведення факту кримінального правопорушення.

Ще однією проблемою є визначення поняття згоди. У багатьох випадках потерпілі можуть бути змушені погодитися на сексуальні дії через психологічний тиск або страх наслідків. Це ускладнює визначення, чи була згода надана добровільно.

Статева недоторканість є складовою статевої свободи, тому порушення статевої недоторканності завжди означає і порушення статевої свободи. Нова конструкція ч. 1 ст. 152 КК України вказує на те, що потерпілим в межах цього складу кримінального правопорушення є особа, яка зазнала вагінального, анального або орального проникнення [2].

Як зазначає К. В. Юртаєв, статева свобода є невід'ємною складовою комплексу природних прав і свобод людини. Особа набуває цю свободу з досягненням віку, з якого держава законодавчо визначає її право утворити нову сім'ю [4, с. 35-47].

Згідно з кримінальним законодавством, основним об'єктом зґвалтування є статева свобода або статева недоторканість особи, яка пов'язана з її фізичним або психічним здоров'ям. Наукова практика вказує на те, що при зґвалтуванні дорослої особи основним об'єктом є її статева свобода, тоді як у випадку кримінального правопорушення проти неповнолітньої особи, включаючи дітей, об'єктом є її нормальний статевий розвиток, тобто статева недоторканість. Крім того, додатковими об'єктами зґвалтування є честь, гідність, здоров'я, життя особи та її нормальний розвиток.

У результаті внесених змін до Кримінального кодексу у 2017–2019 роках статеві кримінальні правопорушення, зокрема зґвалтування, тепер визначаються як дії сексуального характеру, які включають вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи з використанням геніталій або іншого предмета без її добровільної згоди. Проте існують певні недоліки у кримінальному законодавстві, зокрема у неоднозначному тлумаченні вимог щодо визначення зґвалтування без добровільної згоди потерпілої сторони згідно зі статтею 152 КК [2].

За думкою К.В. Юртаєвої, добровільними можуть вважатися сексуальні вчинки, які відбуваються без фізичного або психічного насильства, без використання безпорадного стану потерпілої особи, але при цьому ігнорують її волю (відсутність добровільної згоди) або здійснюються шляхом обману, коли зовнішня згода потерпілої особи здається добровільною, але насправді ґрунтується на обмані, що був застосований до потерпілої особи [4, с. 35-47].

Такий спосіб вчинення кримінальних правопорушень у сфері сексуального насильства передбачено в статтях 152 та 153 Кримінального кодексу. Відповідальність за зґвалтування та сексуальне насильство, спрямовані проти осіб, які не досягли чотирнадцяти років, передбачена в частині 4 цих статей, незалежно від їхньої добровільної згоди. Це означає, що дії сексуального

характеру щодо неповнолітніх можуть бути насильницькими, здійснюватися шляхом використання беззахисного стану потерпілого, обману або навіть за його згодою [3, с. 467-468].

Питання розуміння дій сексуального характеру як форми зґвалтування залишаються невирішеними, а також виникають складнощі у визначенні відмінностей між спробою зґвалтування та добровільною відмовою від нього, а також примусом до статевого акту, як описано в законі. Потрібно провести докладне дослідження для вирішення цих питань і внесення відповідних змін до законодавства.

Отже, проблемні аспекти кримінальної відповідальності за зґвалтування вимагають уваги та подальшого дослідження. Важливо забезпечити справедливість у встановленні відповідальності за ці кримінальні правопорушення, а також розробити ефективні механізми покарання та реабілітації злочинців. Дотримання принципів правової держави та захист прав потерпілих є ключовими у цьому процесі.

Список використаних джерел

1. Бурда С.Я. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за зґвалтування в контексті змін до ст. 152 Кримінального Кодексу України.

Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки». 2021. № 2 (36). С. 40-45.

2. Кримінальний кодекс України. ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

4. Системний аналіз кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, вчинені неповнолітніми. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1 (22), С. 35–47.

Ключові слова: згвалтування, кримінальне правопорушення, статевая свобода, дії сексуального характеру, кримінальна відповідальність

Key words: rape, criminal offense, sexual freedom, acts of a sexual nature, criminal responsibility

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берш А.Я.

Дмитренко Ольга Олексіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАРУГА НАД ДЕРЖАВНИМИ СИМВОЛАМИ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЄ НА АВТОРИТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Державна символіка у формі герба, прапора та гімну притаманна більшості суверенним країнам світу. Соціальна значущість таких символів держави полягає у багатьох аспектах, ключовими з яких можна виділити ідентичність, патріотизм, історичний та культурний зв'язок, а також символічне представництво на міжнародній арені [6].

Конституція України у ст. 20 закріплює перелік державних символів, зокрема Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України. Кожен з зазначених символів держави знайшов своє відображення у окремих законах та підзаконних актах, які конкретизують деякі положення і ознаки, що мають вагоме значення для їх ідентифікації. Статус Державного Гімну України додатково закріплено у Законі України «Про Державний Гімн України», Постановою Верховної Ради України «Про Державний прапор України» визначаються кольори українського прапора, його форма та кількість і послідовність смуг, із зазначенням співвідношення ширини стягу до його довжини. Правовим регулюванням прапора виступає як Конституція України, так і положення Постанови Верховної Ради України «Про Державний герб України». Зокрема зазначений підзаконний нормативно-правовий акт дозволяє виділити два основних терміни: великий Герб України та

тризуб, який слід вважати малим Гербом України, котрий, власне, входить до великого Герба України і є його головним елементом. Певна деталізація зовнішнього вигляду Гербу у Конституції окреслюється окремим абзацом статті 20, де конкретизується, що інша частина Великого Гербу є Гербом Війська Запорізького [1; 2; 3; 4].

З огляду на закріплення державних символів у Основному законі, ряді інших нормативно-правових актів, законодавець визнав за необхідне створити механізм захисту таких символів держави, зокрема помістивши до Кримінального кодексу України (далі КК України) статтю 338, яка передбачає настання кримінальної відповідальності за наругу над державними символами. Вона розташована у Розділі 15 КК України, а безпосереднім об'єктом такого кримінального правопорушення виступає авторитет української держави [5; 9, С. 222].

Окрім національних державних символів законодавець криміналізував також публічну наругу над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави. Варто зазначити, що дія ч. 2 ст. 338 КК України поширюється на зазначені предмети незалежно від фактору непідтримання дипломатичних відносин з такою іноземною державою. Окрім того, навіть якщо Україною не визнана така держава, наруга над її символами держави буде вважатись кримінальним правопорушенням [5; 9, С. 222].

Визначення предмету кримінального правопорушення відіграє важливу роль у кваліфікації такого правопорушення та вирішенні питання про існування події злочину як такого. Зокрема, до предмету зазначеного кримінального правопорушення ми не можемо віднести прапори певних суб'єктів федерацій; полотна, які схожі на стяг іноземної держави, однак ними не є; символіку міжнародних організацій, у тому числі їх офіційні прапори та/або герби; прапори і герби іноземних держав, у випадку, коли вони не були офіційно підняті чи встановлені [5; 9, С. 222].

Об'єктивною стороною виступає безпосередня дія особи винного – наруга над державними символами. Положення ст. 338 КК України не розкриває суті такого діяння, однак науковці виходять з того, що наругою у даному випадку слід вважати зневажливе ставлення, глумління, осквернення у різних формах (ламання, нанесення образливих написів, спалення та інш.) [7, 8].

Спеціального суб'єкту зазначена стаття не передбачає, з чого можна зробити висновок, що ним визнається осудна фізична особа, яка досягла віку 16-ти років. Слушною видається думка В.В. Кармана, який виділяє ряд факультативних ознак суб'єктивної сторони даного кримінального правопорушення, на ряду з обов'язковою, основною ознакою – прямим умислом, як формою вини. Зокрема він зазначає, що такими є мотив та мета, де мотиви зазвичай поділяються на явну неповагу до України і явну неповагу до суспільства, а мета проглядається у підриві безпосереднього авторитету

держави або ж приниження важливих цінностей суспільства, які шануються іншою частиною суспільства [10, С. 132].

Враховуючи, що шанування держаних символів є обов'язок громадянина, поруч з захистом незалежності та територіальної цілісності держави, видається доцільним існування кримінальної відповідальності за наругу над державними символами, тобто закріплення такого положення у статті КК України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР
2. Закон України «Про Державний Гімн України» від 06.03.2003 р. №602-IV
3. Постанова Верховної Ради України «Про Державний прапор України» від 28.02.1992 р. №2067-XII.
4. Постанова Верховної Ради України «Про Державний герб України» від 19.02.1992 р. №2137-XII.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ.
6. Сорока Ю. Значення символу «українець-українка» в уявленні українського студентства: між етнічною та громадянською інтерпретаціями.

Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 80-85

7. Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р, Кушніренко О.Г. Проблема законодавчого закріплення й використання державних символів України: конституційно-правовий аспект. №11/2021. С. 88-90

8. Карман В. В. Кримінально-правове забезпечення охорони державних символів України: автореф. дис. канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. 18 с.

9. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Чернівці, 2022. С. 319.

10. Карман В.В. Суб'єктивна сторона наруги над державними символами України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 6. С.131-136

Ключові слова: держава, прапор, гімн, герб, символ, кримінальне правопорушення.

Key words: state, flag, anthem, coat of arms, symbol, criminal offense.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Жук Олена Олегівна, Краскова Анастасія Миколаївна

студентки 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Вживання наркотиків - одна з найбільш поширених проблем в Україні і світі, з кожним роком кількість наркотично залежних збільшується. А отже, здоров'я багатьох людей знаходиться під загрозою, тому саме розділ XIII Кримінального кодексу України спрямований на захист суспільства від наркотичних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – це суспільно небезпечні винні діяння, передбачені розділом XIII Особливої частини КК України, що створюють загрозу заподіяння шкоди чи заподіюють реальну шкоду здоров'ю населенню, підривають законний порядок обігу цих речовин в Україні [3, с. 4].

Більшість науковців пропонує поділяти кримінальні правопорушення цієї групи на три види, а саме, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним: 1) обігом наркотичних засобів та інших предметів, небезпечних для здоров'я населення (ст.305-311, ст.320-321-2 КК України); 2) заволодінням наркотичними засобами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення (ст. 308, ст. 313, ст. 318, ст.319 КК України); 3) вживанням наркотичних, одурманюючих

засобів та допінгу (ст.314, ст.315, ст.316, ст.317, ст.322, ст.323, ст.324 КК України) [3, с. 7].

Надзвичайно важливим при кваліфікації даної групи кримінальних правопорушень є визначення основних ознак їх складу, таких як: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона та предмет.

Предмет кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів визначений в ряді нормативно-правових актів, таких як: ЗУ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», наказ МОЗ України «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу», постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

Таким чином, предметом вказаних кримінальних правопорушень є: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори, конопля та снотворний мак, а також обладнання, яке використовується для їх виробництва; кошти, які були отримані від незаконного обігу наркотичних засобів, їх аналогів чи прекурсорів; підроблені або незаконно одержані документи на отримання наркотичних засобів.

Визначення основних елементів предмета даної категорії кримінальних правопорушень надано в ЗУ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори».

Об'єктом кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів є здоров'я людини.

Об'єктивна сторона цієї групи кримінальних правопорушень здебільшого виражається у формі дії, але деякі кримінальні правопорушення можуть вчинятися у формі бездіяльності, ст. 320 КК України передбачає відповідальність за порушення правил зберігання і обліку наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Суб'єкт кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів зазвичай є фізична (осудна) особа, що досягла 16-річного віку та скоїла діяння передбачені об'єктивною стороною відповідного кримінального правопорушення. Але за вимагання і викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відповідальність будуть нести фізичні особи, які досягли 14-річного віку. Крім того, в деяких кримінальних правопорушеннях XIII розділу КК України суб'єктом може виступати службова особа, тобто йдеться мова про спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, наприклад: в ст. 312 КК України передбачено

відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем [1, ст.18].

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, отже особа усвідомлює, що вчиняє протиправні дії у сфері обігу наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів і бажає їх вчинення. В деяких кримінальних правопорушеннях розділу XIII Кримінального кодексу України при визначенні суб'єктивної сторони необхідно враховувати з якою метою вчинялося кримінальне правопорушення: з метою збуту чи без такої мети. Практика свідчить, що мета збуту є обов'язковою в кримінальних правопорушеннях, які передбачені ст. 307 Кримінального кодексу України. Суб'єктивна сторона також може характеризуватися поняттям "без мети" збуту, тобто в зазначених діях має місце яка завгодно мета, крім мети збуту (до прикладу, вживання наркотичних речовин). Отже, відсутність мети збуту слугує підставою для розмежування кримінальних правопорушень передбачених ст. 307 та ст. 309 КК України [4, с. 637].

Підсумовуючи, можна сказати, що проблема наркотиків є досить розповсюдженою, тому виникає питання правової кваліфікації цих діянь. При кваліфікації необхідно враховувати всі елементи складу кримінальних правопорушень передбачених XIII розділом КК України. Але особливу увагу слід звернути на визначення предмета кримінального правопорушення і мету його вчинення, оскільки саме від них залежить точність кваліфікації за відповідною статтею розділу XIII КК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Закон України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр?lang=uk> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Бурда С.Я., Гарасим П.С., Кісілюк Е.М., Созанський Т.І. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 48 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України: у 2 томах. Том 2: Особлива частина В.Тацій, В. Пшонка, В. Борисов, В. Тютюгін. Харків "Право" 2013. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_Vasyl/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo_praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, склад кримінального правопорушення.

Key words: criminal offences, narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, elements of the crime.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Журавльова Тетяна Євгенівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

21 березня 2022 року набрав чинності Закон України, що передбачає внесення змін в Кримінальний кодекс України, Закон України «Про оборону України», в якому фактично і визначається поняття бойового імунітету, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а також і деякі інші нормативно-правові акти.

Згідно з пояснювальною запискою Верховної Ради України, ухвалення закону №7145 обумовлено потребою у правовому захисті військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони ЗСУ та працівників правоохоронних органів, які беруть участь в обороні України, шляхом визначення поняття "бойового імунітету" [1].

Проте не можна ігнорувати інші негативні наслідки, які впливають з факту існування такої справи в суспільстві: тривале провадження проти бойового офіцера суді, а також досудове розслідування, що призводить до зниження ефективності прийнятих рішень іншими офіцерами у ситуаціях загрози кримінальної відповідальності, невтішні надії родичів та близьких загиблих на досягнення, на їхню думку, справедливості та багато інших проблем.

Бойовий імунітет - це звільнення від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати: особового складу; бойової техніки чи іншого військового майна; наслідки застосування збройної та іншої сили.

Суб'єкти, на яких розповсюджується бойовий імунітет: військовослужбовці (в т.ч. військове командування); добровольці тероборони; працівники правоохоронних органів, які беруть участь в обороні України; громадяни

України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України.

Правовим підґрунтям закріплення поняття «бойовий імунітет» можна вважати положення ч. 1 ст. 17, ч.1 ст. 65 Конституції України, а також ст. 42 КК України.

Виключенням є випадки, коли особа здійснює катування, вбивства, порушує закони та звичаї війни - в таких ситуаціях вона несе відповідальність відповідно до загальних принципів, і бойовий імунітет на неї не поширюється. Крім того, бойовий імунітет не обмежується лише ситуаціями, пов'язаними з присутністю противника, а також застосовується на всіх етапах операцій проти противника, включаючи планування та підготовку до бою.

Введення до законодавства поняття бойового імунітету викликали зміни до Кримінального кодексу України. Так, у розділі VIII «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння» додано статтю 43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Відповідно до цієї статті, діяння (дія або бездіяльність), яке відбулося в умовах воєнного стану або під час збройного конфлікту з метою відвернення збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни і при цьому призвело до шкоди життю або здоров'ю осіб, які здійснюють таку агресію, або порушило правоохоронні інтереси, за відсутності ознак катування або застосування заборонених міжнародним правом засобів ведення війни, може не бути кваліфіковано як кримінальне правопорушення. Фактично, зафіксовано, що особа не несе кримінальної відповідальності за використання зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти майна та осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо це відбулося відповідно до законодавства.

Крім того, відбулись зміни і до деяких інших нормативно-правових актів, наприклад:

1) Закону України «Про оборону України», якими, зокрема визначено термін «бойовий імунітет». Ст. 20 Закону розширює перелік суб'єктів, до яких застосовується цей принцип, оскільки зазначено, що посадові особи, так само як і звичайні громадяни, можуть бути причетні до порушень законодавства у сфері оборони України і підлягають встановленій законом відповідальності з урахуванням бойового імунітету [3].

2) Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України щодо особливостей притягнення військовослужбовців до відповідальності, з урахуванням їх бойового імунітету, та закріплення обов'язку командирів (начальників) знати,

особисто дотримуватися та вимагати від особового складу беззастережного виконання норм міжнародного гуманітарного права;

3) Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо притягнення винного до відповідальності з урахуванням бойового імунітету;

4) Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якими передбачено, що в умовах воєнного стану особа, що займає політичну посаду, державну посаду, посаду у органах місцевого самоврядування, посаду керівника суб'єкта державного сектору економіки, не несе відповідальності, включаючи кримінальну, за свої рішення, дії чи бездіяльність, якщо негативні наслідки цих дій (або бездіяльності) було неможливо передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (або бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту.

Проаналізувавши визначення терміну "бойовий імунітет", яке наведено у Законі України "Про оборону України", приходимо до висновку, що цей принцип поширюється не лише на військовослужбовців, але і на цивільних осіб. Так, громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають на законних підставах на території України (цивільні особи), у період дії воєнного стану можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії з боку Російської Федерації або інших держав.

Отже, для забезпечення прав та захисту військовослужбовців та посадових осіб, створення умов для прийняття рішень на основі оперативної інформації без відволікання на можливі юридичні ризики, особливо якщо такі рішення можуть призвести до втрат, і потрібні зміни та доповнення щодо бойового імунітету, які спрямовані на мінімізацію ризиків для військових.

Беручи до уваги необхідність залучення цивільних осіб до оборони територіальної цілісності, стає ще важливішим чітко визначення поняття бойового імунітету. При цьому варто врахувати, що умови воєнного стану дають більш широкі межі для розсуду, крайньої необхідності та виправданого ризику.

Це також визначає розширені межі розсуду для відповідних державних, місцевих, правоохоронних і судових органів.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка Верховної Ради України URL:
<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245192> (дата звернення: 05.04.2024)
2. Кримінальний кодекс України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.04.2024)
3. Закон України «Про оборону України» URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>. (дата звернення: 05.04.2024)

Ключові слова: бойовий імунітет, військовослужбовець, покарання, зміни.

Key words: combat immunity, serviceman, punishment, changes.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Задорожна Єлізавета Володимирівна

студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ ПРИЧИННОГО ЗВ'ЯЗКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У кримінальному праві України велика увага приділяється вивченню поняття причинного зв'язку і його значенню, оскільки без визначення впливу цього зв'язку неможливо встановити передумови кримінальної відповідальності в конкретних випадках кримінальних правопорушень. Розробкою та

дослідженням щодо загальних положень причинного зв'язку займалися вітчизняні та зарубіжні вчені такі, як О.С. Ткачук П. С. Матишевський, В. М. Бовсуновський Н.М. Ярмиш А. Фейербах, М. Бурі, І. Кріс, Ф. Ліст та інші.

Поняття причинного зв'язку має велике значення для різних галузей правознавства, зокрема для кримінального права. Це допомагає докладніше розглядати суспільно небезпечні діяння шляхом аналізу причин та наслідків. У наукових працях з кримінального права зазвичай відзначається, що причинний зв'язок є важливою складовою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Проте варто зауважити, що причинний зв'язок проявляється лише на об'єктивному рівні у зв'язку з матеріальною структурою складу кримінального правопорушення, таким чином це означає, що причинний зв'язок не завжди є обов'язковою ознакою [1, с. 49].

Правова наука не має окремого вчення про причинний зв'язок, на відміну від філософії, яка розробила теорію причинності. У практиці працівники слідчих органів, прокуратури або суду при встановленні зв'язку між діями

правопорушника та їх наслідками можуть користуватися філософськими принципами, що й науковці.

Також слід мати на увазі, що причинний зв'язок не має однозначного визначення, і кожен науковець тлумачить це поняття щодо кримінального права на свій розсуд. Можна уявити його як послідовність подій, які приводять від протиправного діяння до його наслідків, і тому можна встановити зв'язок між дією та завданою шкодою шляхом аналізу причинно-наслідкового відношення між ними [2, с. 72-73].

Отже, причинний зв'язок – це такий зв'язок, при якому причина (суспільно небезпечне діяння) призводить до суспільно небезпечного наслідку з обов'язковою закономірністю та внутрішньою необхідністю. Для з'ясування місця і значення його, на мою думку, треба розглянути ознаки, що включають дії (чи їх відсутність) та можливі суспільно небезпечні наслідки.

У кримінальному праві причина кримінального правопорушення полягає в самому вчиненні суспільно небезпечного діяння людиною, а наслідком є суспільно небезпечна шкода, яка виникає від цього діяння. Таким чином, причина злочинної події не є самим діянням (чи бездіяльністю), а конкретним фактом цього діяння, що призводить до визначеного негативного результату. Якщо характеризувати іншу ознаку причинного зв'язку, то слід сказати, що суспільно небезпечні наслідки - це шкода, яка виникає внаслідок злочинної діяльності, що порушує правила соціальних відносин, які захищаються кримінальним законодавством. [1, с. 50-51].

Ознаками причинного зв'язку між суспільно-небезпечними діями та їх наслідками слід виокремити у такому значенні, що існує об'єктивний та конкретний зв'язок між цими явищами, який є у реальному житті незалежно від свідомості та волі осіб, таких як слідчі, судді або прокурори. Це може бути визначено, вивчено та підтверджено як реальною сутністю. Також слід наголосити, щодо такої характеристики причинного зв'язку як відображення закономірності розвитку об'єктивного світу, тобто особа має можливість саме передбачувати і аналізувати закономірний розвиток явищ і природний порядок подій. Щодо характеру причинного зв'язку він містить у собі визначальність і неминучість, розкривається це саме у тому, коли дія обов'язково призводить до виникнення суспільно небезпечного наслідку. [3, с. 12].

Причинний зв'язок є обов'язковим елементом у визначенні об'єктивної сторони у випадках, коли наслідки, що шкодять суспільству, є необхідною складовою частиною кримінального правопорушення, тобто в матеріальних складах. В даному випадку причинний зв'язок між діянням і його небезпечними наслідками існує безперечно, незалежно від усвідомлення чи волі осіб, які

відповідають за ці дії, так як він є об'єктивною реальністю, яка може бути розкрита шляхом аналізу кримінального правопорушення. [4, с.96].

Отже, підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що причинний зв'язок у кримінальному праві, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінальних правопорушень з матеріальним складом.

Список використаних джерел

1. Беньківський В.О. Характеристика причинного зв'язку складу злочину (кримінальне правопорушення) як важливий елемент протидії злочинності. 2020. С.46-52
2. Курилюк Ю.Б. Причинний зв'язок, як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 419 КК України. 2014. С. 72-77
3. Гритенко О.А. Лекція до теми «Об'єкт злочину» для студентів 2 курсу спеціальністю 081. 2018. С.1-17. URL: <https://oduvvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema-6-12.pdf>
4. Кримінальне право України : Загальна частина : тексти лекцій : навчально-методичний посібник / авт. : А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.] ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

Ключові слова: причинний зв'язок; суспільно небезпечне діяння; суспільно небезпечні наслідки; об'єктивна сторона.

Key words: causal relationship; socially dangerous act; socially dangerous consequences; objective side.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Мирошніченко Н. А.

Захар'єва Вероніка Володимирівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГ'ВАЛТУВАННЯ

Згвалтування це беззаперечно дуже жорсткий та аморальний злочин, який призводить до тяжких наслідків для постраждалої особи. Згвалтування – це протиправне діяння спрямоване на задоволення сексуальних потреб злочинця, через проникнення в тіло потерпілої особи.

Верховенство права є дуже важливою ланкою у структурі державного устрою та суспільного життя в країні. Це фундаментальна характеристика правової держави, котра розмежовує як права й обов'язки держави і громадян, так й та характеристика котра тісно пов'язана з поділом влади та її повноважень. У верховенстві права дуже важливою структурною одиницею є

верховенство закону, котре означає безпосередню пріоритетність закону, саме яка й забезпечує системою владних та юридичних засобів вищою юридичною силою закону. Верховенство закону – це головна характеристика за для правової держави й вона має незламну силу серед решти ланок з котрих формується незалежна правова країна. Окрім верховенства права та закону в правовій державі має місце така ланка, як права людини. Права людини – це термін, що дає характеристику правовому статусу людини стосовно держави, можливості особи в різних сферах, до прикладу у соціальній чи політичній сфері та тощо. Безперешкодне здійснення прав людини – це одна із найважливіших ознак соціального та громадського суспільства, а також безпосередньо правої держави. Як можливо побачити ці два фактори є основними у формуванні стабільної країни й відсутність будь якого з них веде до розпаду суспільного та громадського життя людини. Регулювання суспільних відносин в країні дуже тісно пов'язане із взаємодією з моральністю.

Застосування верховенству закону (норм права) зобов'язує проникненням в етичну оцінку низки факторів щодо життєвих відносин (зокрема при розгляді кримінальних справ). З вище сказаного можливо зрозуміти, що мораль і право тісно пов'язані між собою, та не розривні, як й верховенство закону, що й являється правом, так й права людини, в моральність є частиною самої ланки. Єдність цих факторів полягає у налагодженості, чесності та справедливості в державі, котрі мають за собою єдину мету – працю держави через низку факторів, котрі й дають системну працю країни. Однак через наявність цих факторів ми також маємо певну дизпозитивність у поглядах.

Моральність і право - це як різні сторони однієї монети, однак суспільство не може раціонально обирати середину між цими поняттями та ніби бігає з одного напрямку до другого. Працівники державних установ на теперішній час та дивлячись за статистикою надають перевагу більш правовій точці зору. Вони обирають більш імперативний метод регулювання способу життя суспільства. Для державних службовців метод котрий має на увазі наявність моральності не є якісним методом регуляції суспільних відносин та дає великі ризики надмірної жорсткої карності у кримінальних провадженнях. Також якщо наявним у вирішенні справ буде лише фактор моральності, тоді карна система буде дуже жорсткою в плані неврівноваженого оцінювання вчинених правопорушень. Така оцінка з боку лише одної ланки має великі ризики незворотного рішення й тягне за собою проблематику у визначенні покарань за різні види правопорушень.

Щодо зґвалтування, то санкція ч.1 ст. 152 КК України передбачає: карається від трьох до п'яти років згідно [4].

На мою думку, через призму моральності, за вчинення аналізованого злочину, слід передбачити більш суворе покарання.

Якщо дивитися за практику інших країн, то наприклад в Філіппінах, відповідно до ч. 4 ст. 335 КК Філіппін, за здійснення зґвалтування, призначається покарання у вигляді смертної кари без передбачення альтернативних видів

покарання. Відповідно до законодавства штату Техас (США), сексуальний напад без обтяжуючих обставин - є фелонією другого ступеня, яке карається позбавленням волі на строк від 2 до 20 років, відповідно до п. (а) ст. 12.33 Кримінального кодексу. Якщо має місце обтяжуюча обставина, тоді це є фелонією першого ступеню, яке безпосередньо тягне за собою призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі або позбавленням волі на строк від 5 до 99 років відповідно до п. (а) ст. 12.32 Кримінального кодексу США Техас.

Підсумовуючи, вважаю, що для згвалтування визначений в чинному КК України розмір покарання, являється недопустимим та потребує більш суворого розміру, до прикладу кастрація чи довічне позбавлення волі за для зменшення ризику повторності даного злочину.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (дата звернення: 22.10.2023)
URL: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-34.htm
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року (дата звернення 24.10.2023) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 20 листопада 2012 року № 4651 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Монографія 2017 року на тему «Мораль і право», автор І.М. Євхутіч
URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/400/1/Євхутіч%20монографія.pdf>
6. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с. (розділи

12.5 – 12.9) URL: <https://studies.in.ua/krestovska-nm-teoriya-derzhavy-i-prava/1534-125-129-pravo-moral.html>

7. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Ключові слова : моральність, право, верховенство права, зґвалтування, права людини.

Key words: Morality, law, rule of law, rape, human rights.

Науковий керівник: д. філософії у галузі «Право», асистент Камінський П.В.

Іванова Анастасія Вікторівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок введення воєнного стану у 2022 році відбулися серйозні зміни у КК України, зокрема у Розділі I Особливої частини, що носить назву «Злочини проти основ національної безпеки України». Введення воєнного стану викликало необхідність адаптації законодавства до нових умов та забезпечення ефективного захисту державних інтересів та безпеки громадян.

Злочини проти основ національної безпеки України представляють собою умисні, суспільно небезпечні та протиправні діяння або бездіяльність, спрямовані на порушення суспільних відносин, які є основою для забезпечення цілісності та недоторканості держави, її суверенітету та обороноздатності, вчинені особою, яка вчиняє злочин. Захист національної безпеки здійснюється встановленням кримінальної відповідальності за умисні суспільно небезпечні діяння, що посягають на конституційний лад, територіальну недоторканність та суверенітет [4, с. 142].

Одним із злочинів, який становить загрозу національній безпеці України, є державна зрада. Цей злочин визначається як умисне діяння громадянина України, спрямоване на завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Такі дії можуть включати перехід на бік ворога під час збройного конфлікту, здійснення шпигунства, надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України. За державну зраду передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років, а також можлива конфіскація майна [1].

Змінами до КК України, які набули чинності від 07.03.2022, ст. 111 було доповнено положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану, а саме: позбавлення волі

на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Вчинення такого суспільно небезпечного діяння в умовах воєнного стану є кваліфікуючою ознакою.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є специфічним правовим статусом, що може бути установлений на території країни або її окремих регіонах у разі агресії або загрози нападу, а також у випадку загрози національній незалежності чи територіальній цілісності. Цей статус надає відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування необхідні повноваження для ліквідації загрози, забезпечення національної безпеки, відвернення загрози національній незалежності чи територіальній цілісності.

Встановлення воєнного стану також може передбачати тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, при цьому вказується строк їх дії. Такі обмеження є обумовленими потребами забезпечення національної безпеки та відвернення загрози державному суверенітету, а також відповідають міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини в умовах воєнного стану [2]. Тому на період дії воєнного стану державна зрада кваліфікується за ч.2 ст.111 ККУ.

Об'єктом державної зради є державна безпека України у будь-якій її сфері, що визначається як відсутність загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності держави, а також стан захищеності в усіх сферах життєдіяльності держави. Предметом цього кримінального правопорушення є відомості, що містять державну таємницю, використані для державної зради у формі шпигунства [5].

Поняття державної таємниці встановлене у Законі України «Про державну таємницю» визначає типи конфіденційної інформації, яка стосується оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та правопорядку. Розголошення такої інформації може завдати шкоди національній безпеці України. Інформація, що відноситься до визначених категорій державної таємниці, підлягає обов'язковій охороні державою [3].

Об'єктивна сторона складу злочину виражається у здійсненні суспільно небезпечного діяння у формі дії щодо переходу на бік ворога.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони державної зради є час її вчинення, а точніше у період збройного конфлікту [5].

Перехід на бік ворога в період збройного конфлікту – це допомога, яку надає громадянин України державі, з якою Україна перебуває у стані війни або збройного конфлікту.

Таким чином, добровільна участь громадянина України в незаконних збройних або воєнізованих групах на тимчасово окупованих територіях, у збройних формуваннях держави-агресора, а також надання допомоги цим

формуванням у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових підрозділів, створених згідно з законами України, або добровільний вступ до добровільних формувань, що утворені або самоорганізовані для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, розглядається як перехід на бік ворога і може бути кваліфікована за частиною 7 статті 111-1 Кримінального кодексу України.

Таке кримінальне правопорушення є закінченим злочином з моменту виконання громадянином України в інтересах ворога певних дій на шкоду України.

Шпигунство, згідно з Кримінальним кодексом України, визначається як збирання або передача іноземній державі, організації або їх представникам інформації, що є державною таємницею, якщо такі дії вчинені іноземцем або особою без громадянства.

Відповідні дії, вчинені громадянином іншої держави або особою без громадянства, будуть кваліфікуватись за ч.1 ст.114 ККУ.

Допомога, яку надають іншим державам, організаціям або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України, відома як пособництво, полягає у зборі, підготовці та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації з метою зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України [1]. Кримінальна відповідальність за такі дії настає за статтею 111-2 ККУ.

Суб'єктивна сторона державної зради виражається у формі прямого умислу. Суб'єкт злочину в даному випадку спеціальний, оскільки злочин може вчинятись лише фізичною осудною особою, яка досягла 16-річного віку і є громадянином України [5].

Статтею 111 Кримінального кодексу України визначаються умови звільнення від кримінальної відповідальності за даним злочином, які включають наступне:

1. отримання громадянином України завдання від представника іноземної держави, іноземної організації або їх представників на шкоду інтересам України;
2. не здійснення особою жодних дій, що сприяли б виконанню поставленого завдання;
3. добровільне повідомлення особою у правоохоронні органи про отримане завдання та про особу, яка намагалася схилити його до його виконання [1].

Отже, варто враховувати, що за державну зраду в умовах воєнного стану посилена кримінальна відповідальність задля зменшення випадків її

здійснення. Я вважаю, що це правильний крок для запобігання вчинення таким злочинам.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 року. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n721> (дата звернення: 06.04.2024).
2. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 06.04.2024).
3. «Про державну таємницю»: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст.93). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#n13> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Виклики правничої професії в умовах воєнного стану : тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу присвяченого до Дня юриста (6 жовтня 2022 року) / уклад.: О. О. Коваленко, Т. Г. Головань, М. Д. Ждан ; за ред. О. О. Коваленко. – Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 158 с.
5. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): підручник / за заг. ред. Ю. В. Орлова. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. 520 с.

Ключові слова: національна безпека, державна зрада, шпигунство, збройний конфлікт.
Key words: national security, high treason, espionage, armed conflict.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Ігнатко Марина Юріївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Вчинення корупційних діянь полягає у тому, що спершу порушуються правові норми, що закріплені у низці нормативно-правових актів України, а в подальшому відповідні особи, уповноважені діяти від імені держави зобов'язані притягнути винних осіб до відповідальності [1].

Систему антикорупційного законодавства складає Конституція України, як основний закон держави, міжнародні нормативно-правові акти, що ратифіковані Верховною Радою України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Закони України,

Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України а також рішення та накази Національного агентства з питань запобігання корупції.

Варто зазначити правові норми основних законодавчих актів у сфері боротьби з корупцією. Зокрема, ст. 17 Конституції України зазначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [2].

У ст. 68 Конституції України вказано, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь та гідність інших людей [2].

Важливими є положення Закону України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року. Даний нормативно-правовий акт був прийнятий Верховною Радою України з метою реформування антикорупційного законодавства відповідно до міжнародних стандартів та здійснення ефективної боротьби з корупцією, створення Національного агентства з питань запобігання корупції.

В Україні передбачено такий орган як Національне агентство з питань запобігання корупції, який діє з 2014 року, передбачений Законом України “Про запобігання корупції”, що на нашу думку є серйозним кроком для зменшення рівня корупції в Україні, даний закон та спеціально створений орган НАЗК зобов'язав всіх держслужбовців, керівні органи, правоохоронні органи, підприємців подавати щорічні декларації, в яких необхідно відображати майно яке належить або яким користуєшся, плюс створений спеціальний орган - НАЗК, який уповноважений перевіряти декларації та в подальшому, якщо декларація викликає підозру, проводити повну перевірку декларації з можливістю в подальшому притягувати до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності. Варто розуміти, що НАЗК не розслідує корупційні правопорушення, а лише їх виявляє та займається моніторингом способу життя суб'єктів декларування та членів їхніх сімей, зменшує корупційні ризики, намагається досягти повної прозорості фінансування політичних партій та виборів як умови їх спрямованості на інтереси суспільства, будує політику доброчесності, здійснює просвітництво у сфері запобігання корупції, забезпечує фінансовий контроль за статками посадовців та кандидатів на посади.

Не менш важливим є Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” від 14 жовтня 2014 року. Цей Закон передбачає створення такого органу, як Національне антикорупційне бюро України.

Для забезпечення охорони правових норм, що стосуються запобігання корупції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тінізації Національної економіки України існує відповідна юридична відповідальність та правові норми, що забезпечують її застосування.

Відповідно до Закону України “Про запобігання корупції”, за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень відповідні посадові особи, зазначені у ч.1 ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції” можуть

бути притягнені до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності.

Згідно ст.66 Закону України “Про запобігання корупції”, збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов’язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку[4].

За вчинення найбільш суспільно небезпечних корупційних правопорушень передбачена кримінальна відповідальність. В примітці до ст.45 КК України, передбачені статті, де описані диспозиції корупційних кримінальних правопорушень та санкції за їх вчинення. Корупційними кримінальними правопорушеннями, відповідно до КК України вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем ,а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України.

Також, кримінальними правопорушеннями, пов’язаними з корупцією, відповідно до КК України є кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 КК України [3].

Найбільш поширеними корупційними кримінальними правопорушеннями є зловживання владою або службовим становищем (ст.364 КК України),декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України),прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України),пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вимоги службовій особі (ст. 369 КК України),зловживання впливом (ст. 369-2 КК України),провокація підкупу (ст.370 КК України).

Вчинення суспільно шкідливих корупційних правопорушень передбачає настання більш легшої, порівняно з кримінальною, адміністративної відповідальності. У Кодексі України про адміністративні правопорушення закріплені деякі корупційні адміністративні правопорушення, серед них зокрема порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст.172-4 КУпАП),порушення встановлених законом обмежень щодо подарунків (ст.172-5 КУпАП), порушення фінансового контролю, а саме несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни в майновому стані, подання завідомо недостовірних відомостей у декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст.172-6 КУпАП), порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст.172-7 КУпАП), незаконне використання інформації ,що стала відома особі у зв’язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень (ст.172-8 КУпАП), невжиття заходів щодо протидії корупції (ст.172-9 КУпАП). Вчинення корупційних адміністративних правопорушень передбачає застосування таких

санкцій, як штраф з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю чи без такого, та з конфіскацією доходу.

До державних службовців, відповідно до ст.66 Закону України “Про державну службу” можуть бути застосовані такі види стягнень, а саме зауваження, догана, попередження про неповну службову відповідність чи звільнення з посади державної служби.

Відповідно до ст. 69 Закону України “Про державну службу”, для здійснення дисциплінарного провадження з метою визначення ступеня вини, характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку утворюється дисциплінарна комісія.

Таким чином, систему антикорупційного законодавства України складає Конституція України, КК України, КПК України, КУпАП, Закон України “Про запобігання корупції”, Закон України “Про державну службу”, Закон України “Про звернення громадян” та інші нормативно-правові акти.

В Україні існує система механізмів та заходів протидії і боротьби з корупцією, до механізмів боротьби з корупцією зокрема варто віднести обмеження суб'єктів, врегулювання конфлікту інтересів, правила етичної поведінки, процедури фінансового контролю, державний захист викривачів, притягнення до юридичної відповідальності винних у скоєнні корупційних правопорушень, заборона на одержання пільг, послуг чи майна. Існує також і система заходів боротьби з корупцією, до них відносяться адаптаційний захід, каральний захід, організаційно-управлінський захід та інші види заходів.

Список використаних джерел

1. Грищук М. Політика України у сфері запобігання і подолання корупції: проблемні аспекти та перспективи удосконалення. Актуальні проблеми правознавства, 2(26) 2021. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1203>
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року. № 2341-II. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. №361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.

Ключові слова: нормативно-правові акти, закони, кримінальна відповідальність, корупційні правопорушення, дисциплінарне провадження.

Key words: corruption, regulatory acts, laws, criminal responsibility, corruption offenses, disciplinary proceedings.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Іскра Єлизавета Сергіївна, Балик Анна Вікторівна

студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Умови війни в Україні останніх років створили сприятливе середовище для організованої злочинності, яка стала серйозним викликом для безпеки та стабільності країни. Організована злочинність у воєнний період набуває нових форм і методів, використовуючи беззаконня та хаос для своїх цілей.

Внутрішні вороги, такі як корупція та організована злочинність, протягом багатьох років вважалися найбільшою загрозою для сталого розвитку України, адже вони охопили всі сфери життя, від побутового до найвищого політичного рівня. 2014 рік був першим дзвінком, а 2022 рік став остаточним підтвердженням того, що зовнішня агресія є найактуальнішою проблемою для України.

Відновлення правопорядку після війни буде складним завданням, тому до нього потрібно готуватися заздалегідь.

Старі методи боротьби зі злочинністю не дають бажаного результату в умовах воєнного часу, адже війна суттєво змінила характер та масштаби кримінальних проявів. Злочинність не зникає, навіть якщо на перший план виходять інші, більш серйозні проблеми, пов'язані з безпекою.[2]

Кримінальне правопорушення визнається вчиненням злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (трьох і більше), або двох і більше організованих груп (структурних частин), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп, відповідно до частини 4 статті 28 КК України [1].

У 2022 році в Україні було виявлено 395 організованих злочинних угруповань. Це на 21% менше, ніж у 2021 році. Внаслідок несприятливих умов

2022 року деякі нестійкі організовані злочинні угруповання ймовірно припинили свою діяльність. Ці організації не змогли адаптуватися до нових умов та розірвали свої кримінальні мережі.

Незважаючи на війну, дрібні організовані злочинні угруповання (ОЗУ), які спеціалізуються на загальнокримінальних злочинах, продовжують свою діяльність. Ці ОЗУ не припинили крадіжки, пограбування та шахрайства. Деякі люди, позиціонуючи себе "евакуаторами", пропонують людям платні маршрути, а потім зникають з отриманими коштами. Спостерігається зростання кількості шахрайських дій, спрямованих на заволодіння коштами громадян під виглядом зборів для допомоги Збройним Силам України (ЗСУ). Зловмисні кібергрупування активізували свою діяльність, використовуючи фішинг для обману людей. Вони маскуються під офіційні ресурси, що надають соціальні виплати від держави та країн ЄС.[2]

Проте, умови війни викликають зростання кримінальної активності у зоні конфлікту. Збройні конфлікти сприяють нелегальній торгівлі зброєю, наркотиками та людьми, а також розповсюдженню корупції серед військових та правоохоронних структур. Це призводить до загострення проблем з правопорядком, порушення прав людини та загрози для громадської безпеки.

По-друге, війна сприяє радикалізації та формуванню збройних груп, які використовують терористичні методи для досягнення своїх цілей. Ці групи здатні до вчинення терористичних актів, вбивств та залякування мирного населення з метою дестабілізації ситуації та здобуття політичної влади.

Нарощування збройних сил, залучення зарубіжних найманців та підрозділів, а також маніпулювання інформаційним простором є характерними рисами організованої злочинності у воєнний період.

Для кваліфікації таких дій як створення злочинної організації, необхідно встановити наявність ознак, характерних для такої діяльності. Це може включати планування та координацію злочинних дій, розподіл обов'язків та функцій між учасниками організації, використання спеціальних засобів для вчинення злочинів, залучення нових членів до організації тощо. Характеризуючи об'єктивну сторону даного злочину, варто звернути увагу на такі дії, як створення злочинної організації; керівництво злочинною організацією або її структурними частинами; участь у злочинній організації.

Крім того, важливим аспектом є те, що дії осіб, які створюють злочинну організацію, мають бути спрямовані на вчинення злочинів або на сприяння їх вчиненню. Тобто, саме намір вчинити злочин або допомогти в його вчиненні є ключовим для кваліфікації дій як створення злочинної організації. Отже, суб'єктивна сторона даного злочину характеризується прямим умислом.

Згідно з Кримінальним кодексом України, суб'єктами створення злочинної організації можуть бути фізичні особи, які своїми діями утворюють структуру, що має на меті вчинення злочинів або сприяння їх вчиненню. Такі особи можуть

бути кваліфіковані як організатори або учасники злочинної організації залежно від їхньої ролі та активності у процесі створення та функціонування організації.

Організатори злочинної організації можуть бути покарані більш суворо, оскільки вони ініціюють, планують та організовують діяльність злочинної групи. Учасники ж злочинної організації можуть виконувати різноманітні функції залежно від їхньої ролі у вчиненні злочинів, але вони також несуть відповідальність за свої дії в рамках організації.

Отже, суб'єктами створення злочинної організації можуть бути фізичні особи будь-якого віку та соціального статусу, які своїми діями спрямовуються на формування та функціонування структури для вчинення злочинів або сприяння їх вчиненню.

Також виділяють спеціального суб'єкта – це злочини, вчинені службовою особою з використанням службового становища.

Необхідно підкреслити, що війна в Україні та організована злочинність, яка розквітає під час війни, не є виключно українською проблемою. Інші країни також неминуче відчують або вже відчують на собі наслідки цієї війни. Вимушена міграція людей є одним із ключових факторів, що впливають на інші

країни. Війна в Україні вже має та матиме значний вплив на рівень злочинності, як на місцевому, так і на транснаціональному рівнях. В умовах хаосу та нестабільності, які спричинені війною, організована злочинність може зрости та зміцніти. Існує ризик, що після закінчення війни організовані злочинні групи будуть ще сильнішими, ніж до її початку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 2341-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n125>
2. Мельничук Т.В Організована злочинність та нелегальні ринки в умовах Російської війни в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/3_2023/94.pdf

Ключові слова: організована злочинність, війна, кримінальне правопорушення, організованні злочинні угруповання

Key words: organized crime, war, criminal offense, organized criminal groups

Науковий керівник: д. філософії у галузі «Право», асистент Камінський П.В.

Караульщук Назар Сергійович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні у всьому світі та в Україні відбувається дуже бурхливий розвиток інформаційних технологій. Багато людей мають доступ до мережі інтернет, що дає їм можливість спілкуватися і отримувати необхідні знання. Фізичні, юридичні особи і навіть держави використовують цей ресурс для спрощення певних процедур, які раніше займали набагато більше часу та ресурсів. Вже зараз ми можемо посвідчувати особу та користуватися великим переліком документів за допомогою додатку у своєму смартфоні.

Але на жаль разом з цим з'являються і певні проблеми, як наприклад випадки шахрайства в цій сфері. Очевидно, що з розвитком інформаційних технологій пропорційно буде збільшуватись злочинна діяльність в цьому напрямку. Оскільки це досить нова та прогресивна галузь знань, перед юристами та вченими всього світу постала нова проблема, а саме розробка та кодифікація нормативно-правових актів, які б контролювали та забезпечували порядок і законність в мережі інтернет. До того ж кіберзлочинність щороку

завдає збитків на мільярди долларів по всьому світу не тільки приватним компаніям і державам, а й звичайним громадянам.

Набуває поширення використання кіберпростору для вчинення інших кримінальних правопорушень (проти основ національної безпеки, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї, наркотичних засобів та інших предметів і речовин, які загрожують життю та здоров'ю людей). Ситуація ускладнюється через низький рівень кіберграмотності населення, зокрема пересічних користувачів електронних послуг. [1, с. 9]

Про зацікавленість цим питанням міжнародною спільнотою свідчить прийнята ще у 2001 році «Конвенція про кіберзлочинність», яка була ратифікована Україною у 2005 році, у преамбулі якої вказано, що вона «є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку...» [2].

На жаль, не можна сказати що в Україні є досить розвинута система боротьби з кіберзлочинністю, проте цей інститут активно розвивається і прогресує з кожним роком. Зокрема необхідно згадати про структурний підрозділ кіберполіції в складі національної поліції України, який було створено в 2015 році. На нього покладається обширний перелік завдань, який повинен значно допомогти забезпечити правовий порядок регулювання свобод громадян та інтересів суспільства і держави у кіберпросторі. Крім того він має нести превентивну функцію - підвищувати рівень проінформованості громадян у цій сфері.

Також у 2017 році було прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Зокрема в цьому Законі закріплено багато важливих визначень і термінів, як наприклад, що таке кіберзлочин, кіберзлочинність і кіберпростір. Тобто зроблено початкові кроки в створенні розгалуженої системи законів, які є фундаментальними і необхідними саме на цьому етапі.

Якщо говорити про Кримінальний кодекс України, то варто особливу увагу звернути на Розділ 16 який має назву «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», який представлений статтями 361-363. Також до цього переліку варто додати статті 176 КК України (порушення авторського права і суміжних прав) і ст. 190 КК України (шахрайство).

Проте якщо взяти до уваги, що кількість кіберзлочинів щороку зростає на 25-30%, а шахраї вигадують нові хитрі схеми нелегального заробітку, то отримаємо глобальну проблему не тільки в Україні, а й світового масштабу щодо постійного удосконалення та розробки нових законів та підзаконних актів,

як на рівні окремих держав, так і в міжнародному праві. Найчистіше в судовій практиці трапляються кримінальні правопорушення передбачені статтею 190 КК України, а саме шахрайство. Так звані «продавці» торгують неіснуючим товаром, або створюють фальшиві веб-сайти де користуючись довірою громадян отримують гроші на власну банківську картку, після чого зникають. Також часто кваліфікація таких кримінальних правопорушень може поєднувати декілька статей, як ось продаж наркотичних засобів через месенджери.

Підсумовуючи можна сказати, що досить важливим є продовження взятого нашою державою напрямку в аспекті протидії кіберзлочинності для гарантування безпеки в інтернет просторі.

Список використаних джерел

1. Проект «Стратегія кібербезпеки України на 2021–2025 роки». Рада національної безпеки і оборони України: веб-сайт. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf
2. Конвенція про кіберзлочинність: міжнар. договір від 23.11.2001 р. № 994_575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

Ключові слова: кіберзлочинність, протидія, інформаційні технології, проблематика, кібербезпека.

Key words: cybercrime, countermeasures, information technologies, problems, cyber security.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Кардьяєва Олександра Володимирівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

На данному етапі розвитку людства, сектор інформаційних технологій (ІТ) продовжує привертати суспільну увагу. Данний сектор, вважається, хіба що не феноменом в економічній та соціокультурній сфері життя. Рушійною силою хайпу завжди ставала висока оплата праці спеціалістів. В детермінації кіберзлочинності економічні чинники проявляються в значній прибутковості кіберзлочинів. Окрім економічних, виділяють також соціальні, політичні, психофізичні, технологічні, а також чинники, які пов'язані з сферою діяльності правоохоронних органів та віктимною поведінкою особи.

Безперечно, комп'ютеризація має велику кількість переваг, але не варто запліщувати очі на об'єктивні незворотні наслідки, одним з яких є порушення розвитку логістики держави та функціональною діяльністю не тільки людей, але

й суб'єктів господарювання, організацій та установ у сфері надання публічних послуг.

Законодавча невизначеність поняття “кіберзлочинності” спричинила численні дискусії серед науковців. Частина стверджує, що до кіберзлочинів відносять дії, у яких комп'ютер є об'єктом або засобом посягання. Інші, визначає кіберзлочини, як злочини, об'єктом посягання в яких є інформація, що обробляється за допомогою комп'ютерної системи, тобто це незаконні дії пов'язані з автоматичною обробкою інформації. До основних видів злочинів відносять: фішинг, фармінг, втручання у роботу комп'ютерів та комп'ютерних мереж, поширення чи створення шкідливих програмних чи технічних засобів (вірусів).

Якщо звернутися до міжнародних джерел права, то поняттями кіберзлочини, кіберзлочинність охоплюються різні види правопорушень. У п. 14 Доповіді Комітету II Десятого Конгресу ООН 2000 року по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками було зазначено: “Існує дві категорії кіберзлочинів: 1) кіберзлочини у вузькому розумінні, так звані комп'ютерні злочини-визначені як будь-яке протиправне діяння, що здійснюється за допомогою електронних операцій, на меті якого є здолання захисту комп'ютерних систем і даних, які ними оброблювалися; 2) кіберзлочини в широкому розумінні (так звані злочини, пов'язані з використанням комп'ютерів)-визначені як будь-яке протиправне діяння, яке скоюється за допомогою або в зв'язку з комп'ютерною системою або мережею, включаючи такі злочини, як незаконне зберігання, пропонування або розповсюдження інформації через комп'ютерні системи або мережі”[4].

Загальноприйнятною класифікацією кіберзлочинів в даний час є структура затверджена 23.11.2001 року Конвенцією Ради Європи про кіберзлочинність. “Виділяють 4 основних групи кіберзлочинів. До першої групи Конвенцією віднесено правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем: , нелегальне перехоплення (ст. 3), незаконний доступ (ст. 2), втручання у дані (ст. 4), зловживання пристроями (ст. 6), втручання у систему (ст. 5). До другої групи включено правопорушення, пов'язані з комп'ютерами: підробка та шахрайство, пов'язані з комп'ютерами (статті 7, 8). Третя група - правопорушення, пов'язані зі змістом даних: правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією (ст. 9). І, нарешті, четверта група, туди увійшли правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав (ст. 10)” - зазначено в Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність[3].

Сучасні тенденції вказують на активне формування різних підходів до забезпечення національної безпеки, особливо через призму інформаційної безпеки. Доктрини інформаційної безпеки України, визначає інформаційну безпеку принциповою складовою національної безпеки і, у той же час, важливою

її самостійною сферою, а згідно ст. 17 Конституції України вона детермінується як одна із головних функцій держави[1].

Давно помітивши прогалини у нормативному забезпеченні кіберсфери, законодавець активно розвернув процеси розробки норм регулювання.

Фахівці National institute for strategic studies (Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України - НІСД) у своїй діяльності, дослідивши світові тенденції та виклики для України, змогли виділити 3 основні проблеми, що заважають нам перемогти злочинність у кіберпросторі:

1. Відсутність чіткого тлумачення ключових понять та термінів, таких як: «кібербезпека», «кіберпростір», «кібератака», «кіберзахист», «кібервійна», «кібертероризм», що потенційно можуть бути використані правоохоронниками на практиці.

2. Нереформованість чинного законодавчого підґрунтя інституту кібербезпеки.

3. Відсутність єдиної загальнодержавної та ефективної Стратегії протидії кіберзлочинності.

Отже, дослідивши тенденції розвитку кіберзлочинності на теренах України, зробивши висновки про світовий досвід у цій сфері, можемо підсумувати наступне:

1. Україна зобов'язана здійснювати активні дії у сфері побудови власної системи кібербезпеки. Для втілення цього у життя, необхідно створити нову систему органів та докласти зусиль для підготовки кваліфікованих кадрів, що зможуть контролювати кіберпростір.

2. Створити жорстку та ефективну, загальнодержавну Стратегію з кібербезпеки, котра вказуватиме різні вектори діяльності і завдання у данній сфері для державних органів.

3. Забезпечити носіям прав можливість захистити свої права інтелектуальної власності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

4. Проводити регулярні тестування серед студентів за спеціальностями, що готують фахівців-професіоналів у сфері економічної безпеки, для

виявлення слабких місць в підготовці майбутніх спеціалістів, та запровадити обов'язкові щорічні курси підвищення кваліфікації для працюючих фахівців.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30. с.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Конвенція про кіберзлочинність : від 23 листопада 2001 року. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України (ВРУ). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575/
4. Доповідь Десятого конгресу ООН із запобігання злочинності й поведженню з правопорушниками (Відень, 10–17 квіт. 2000 р.) URL: <http://surl.li/shpyf>

Ключові слова: кіберзлочинність, інформаційний простір, причини кіберзлочинності, особа, яка вчиняє кіберзлочини, тенденції кіберзлочинності, заходи протидії.

Key words: cybercrime, information space, reasons cybercrimes, the person who commits cybercrimes, trends cybercrime, countermeasures.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

Карпенко Вікторія Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В будь-який період існування суспільства, воля, честь та гідність людини були одними з найголовніших цінностей. Проте посягнути на дані цінності може кожен. Одним з кримінально-протиправних проявів такої зневаги до людини є торгівля людьми. Торгівля людьми була актуальна ще з давніх давен і, на жаль, не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Стаття 3 Конституції України проголошує «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»[1]. Важливість цієї теми підтверджує також наявність в Кримінальному кодексі України не тільки статті 149 Торговля людьми, а й

безпосередньо всього Розділу III «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи»[3].

Торгівля людьми – це кримінальне правопорушення, яке зачіпає мільйони людей у всьому світі. Жертвами торгівлі може стати будь-яка особа незалежно від статі, віку, раси чи інших ознак. Основна особливість жертви – скрутне життєве становище, такі як безробіття, бідність, міграція. За даними ООН, починаючи з 2003 року було встановлено інформацію про понад 225 000 жертв постраждалих від світової торгівлі людьми[7]. Цікавим є той факт, що торгівля є дуже прибутковим бізнесом. Міжнародна організація праці повідомляє, що щорічний нелегальний прибуток від торгівлі людьми становить 150 мільярдів доларів США[8]. На мою думку, «легкі гроші» в «жорстокому світі» і є однією з найголовніших причин утворення такого «бізнесу».

Хотіла б зазначити, що крім ознак вразливості, широкого масштабу та прибутковості, найбільшою проблемою такого кримінального правопорушення, як торгівля людьми, залишається транснаціональність, адже торгівля зачіпає країни в усьому світі, або ж, як приклад, «постачальник» та «товар» знаходяться в одній країні, а «замовник» в іншій, і в такій ситуації шлях постачання може пролягати через кілька країн, що й породжує транснаціональний характер. Якщо розглядати Україну в сфері «чорного ринку», то, на мою думку, сьогодення ситуація в країні, дещо погіршує його стан, бо як ми визначили раніше, скрутне становище жертви є однією з ознак трафікінгу. Багато осіб, які були змушені покинути свої домівки, або залишилися взагалі без них, через повномасштабне вторгнення країни-агресора, потребують захищеності та грошової стабільності, тому в своїй більшості звертаються за пошуком роботи до мережі Інтернет, таким чином, легко стають здобиччю для вербувальників, продавців, кур'єрів тощо, потрапляючи до тенет кримінального світу. Я вважаю, ситуація, яка складається зараз в нашій країні, ще раз підтверджує актуальність теми не тільки на світовій арені.

Міжнародно-узгоджене визначення поняття «торгівля людьми» міститься в п. а ст. 3 Палермського протоколу «"торгівля людьми" означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів»[2].

Якщо ж звертатися до національного законодавства, то поняття «торгівля людьми» визначене в ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Відповідно до цього «торгівля людьми - здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача

або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.»[4].

Порівнюючи ці два терміни можна знайти певні відмінності. Наприклад, в протоколі під торгівлею маються дії, вчинені з метою експлуатації..., а у національному законодавстві це безпосереднє вербування, перевезення, передача, приховування або одержання людей з такою метою. Тобто, Закон України конкретизує такі дії. Ще однією відмінністю є те, що Палермський протокол вказує на загрозу застосування сили або інші форми примусу, наш законодавець в свою чергу не робить акцент на застосуванні сили або примусу, а наголошує на факті експлуатації. Відмінності є не тільки в поняттях, але і в загальному змісті цих нормативно-правових актів, але це і не дивно, адже висновок, який ми можемо зробити Закон України «Про протидію торгівлі людьми» лише доповнює «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності».

Для боротьби з трафікінгом на державному та міжнародному рівнях вживаються різні заходи: проводяться інформаційні кампанії для підвищення обізнаності людей про проблему торгівлі людьми; вдосконалюється законодавство; міжнародне співробітництво, проте як ми можемо спостерігати, проблема залишається. На мою думку, прописаних норм в Законах не достатньо, повинен бути налагоджений чіткий механізм роботи щодо протидії такого явища як торгівля людьми, і тільки в сукупності всіх удосконалених засобів ми зможемо побачити результат.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої

злочинності (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 р. : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI : станом на 31 берез. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

5. Семенишин м. О. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми в Україні. *Scientific Journal of Public and Private Law*. 2019. № 6. С. 282–288.

URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.6.49>

6. World day against trafficking in persons- BACKGROUND. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/observances/end-human-trafficking-day/background>

7. Promoting labour rights: A key role for Parliaments. *International Labour Organization*. URL: https://www.ilo.org/rome/risorse-informative/comunicati-stampa/WCMS_248506/lang--en/index.htm

Ключові слова: торгівля людьми, транснаціональність, законодавство, міжнародність.

Key words: human trafficking, transnationality, legislation, internationality.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абакіна-Пілявська Л.М.

Коваль Вікторія Андріївна

студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИТИНА ЯК ПОТЕРПІЛА ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сім'я – безперечно відіграє одну з провідних ролей, виступаючи фундаментом у формуванні особистості. З самого дитинства батьки вкладають дитину важливі моральні цінності, знання та навички необхідні для формування зрілого індивіда. Проте через певну соціально-економічну нестабільність, психологічну незрілість батьків, та інші чинники, діти, як найбільш вразлива ланка сім'ї, часто страждають від випадків домашнього насильства.

Конституція України наголошує: «Усі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах...»; « кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості...»; « кожному гарантується право на свободу думки в слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»; « кожен має право на достатній життєвий рівень...»; «кожен має право на освіту»; «кожен має право на охорону здоров'я...»[1]. А домашнє насильство руйнує сімейні цінності, порушуючи основоположні права та свободи людини. Коли один член сім'ї вчиняє

насильство над іншими, це порушує рівновагу та взаємодію в сімейному середовищі, створюючи страх, тривогу та недовіру.

На жаль для України проблема домашнього насильства є досить актуальною. Так, згідно статистики Національної поліції України з кожним роком зареєстрованих випадків домашнього насильства стає все більше. За 2023 р. до Національної поліції України надійшло понад 291 тисячу заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства. Майже вдвічі більше кримінальних проваджень було відкрито у порівнянні із 2022-м роком [2].

На законодавчому рівні поняття домашнього насильства закріплене в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де також в першій статті пунктом 2 визначено поняття дитини, як такої, що постраждала від домашнього насильства. Водночас зі змінами 2017-го року до Кримінального кодексу України додали статтю 126-1 «Домашнє насильство», проте чинності дана норма набула 11 січня 2019 р. і саме з 2019 року домашнє насильство визнається кримінально караним діянням.

За чинною редакцією КК України домашнє насильство - це систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя або колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3].

Об'єктивними ознаками домашнього насильства - є діяння (дія/бездіяльність), що є характерними для кожної із зазначених в статті форм домашнього насильства: фізичне, психологічне та економічне; та суспільно небезпечні наслідки. Особливістю таких ознак є їхня систематичність, тобто це неодноразові епізоди таких дій (три і більше).

Суб'єктивна сторона домашнього насильства характеризується виною у виді прямого умислу. Мотиви та мета можуть бути різні та не впливають на кваліфікацію. В першу чергу, домашнє насильство щодо дітей характеризується тим, що батько, мати, опікун чи піклувальник чи інші близькі дитини, розуміючи свою перевагу та прагнучи отримати/підтверди свій контроль над дитиною, або ж задовольнити свої садистські потреби, вчиняють різного роду насильство.

Суб'єкт домашнього насильства – спеціальний, а саме член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Домашнє насильство щодо дитини найчастіше вчиняють близькі родичі, такі як батьки, опікуни чи піклувальники, старші брати чи сестри. Особи, які вчиняють домашнє насильство щодо дитини, часто використовують своє домінуюче становище в сім'ї, владу та авторитет, щоб контролювати та підкоряти дитину.

Заходами кримінально-правового характеру за вчинення домашнього насильства можна визнати такі, що встановлені на законодавчому рівні та є

впливом спеціально вповноважених на те осіб щодо осіб, які вчинили домашнє насильство, шляхом застосування норм кримінальної відповідальності.

Санкцією статті 126-1 КК України передбачено основні види покарання за вчинення домашнього насильства: громадські роботи; арешт; обмеження волі; позбавлення волі.

Також статтю 91-1 передбачено і обмежувальні заходи, що застосовуються додатково в інтересах потерпілого до осіб, які вчинили домашнє насильство, це :

- «заборона перебувати в місцях спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників» [3].

Досить часто домашнє насильство вчиняється в присутності дитини, що у свою чергу відповідно до чинної редакції ст. 126-1 КК України ніяким чином не впливає на кваліфікацію. Ознака «у присутності дитини» відповідно до ст. 67 КК України віднесена до обставин, які обов'язково мають бути враховані судом при призначенні покарання, та обтяжують вчинене діяння.

У підсумку хочу звернути увагу на необхідність посилення засобів захисту та попередження домашнього насильства щодо дитини, посиляючись на об'єктивну фізичну/психологічну вразливість дітей. Також варто зазначити, що на теперішній час залишається відкритим питання захисту дитини, яка стала свідком домашнього насильства, і як наслідок могла отримати значну психологічну шкоду як одну із форм домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Конституція України (28 червня 1996 р.). *Верховна Рада України*: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Невтішна статистика випадків домашнього насильства: за 2023 рік кількість кримінальних проваджень в Україні зросла вдвічі: веб-сайт. URL:

<https://unn.ua/news/nevtishna-statystyka-vypadkiv-domashnoho-nasylstva-za-2023-rik-kilkist-kryminalnykh-provazhen-v-ukraini-zroslo-vdvichi>

3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями). Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

Ключові слова: домашнє насильство, дитина, сім'я, покарання.

Key words: domestic violence, child, family, punishment.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Кожухова Орина Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОВІЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ: ЛЕГІТИМНЕ ПОКАРАННЯ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Довічне ув'язнення завжди було одним із предметів дискусії провідних науковців і правників. У багатьох країнах, держава має повноваження позбавляти волі осіб до їх смерті, розглядаючи це як законну форму покарання за тяжкі кримінальні правопорушення. Різниця поглядів з приводу цього питання піднімає низку складних питань щодо ефективності й етичності цього покарання особливо в контексті прав і свобод людини.

На сьогоднішній день одним з найбільш суворих заходів примусу від імені держави за вироком суду є кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Л.О. Мостепанюк визначає це поняття як найтяжчий вид основних покарань, що полягає в довічній ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого кримінального правопорушення, від суспільства у спеціальних кримінально-виконавчих установах [1, с. 279-288]. На нашу думку, основною метою цього є не лише фактичне покарання злочинця, але й забезпечення безпеки суспільства, у вигляді відокремлення особи від соціуму.

На національному рівні, згідно з ч. 1 ст. 64 КК України, визначено, що довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких кримінальних правопорушень і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк[2]. Як можна побачити, законодавець наголошує на тому, що цей вид покарання є свого роду особливим і може використовуватися лише в найбільш виняткових випадках.

Чи є цей вид покарання кращим ніж смертна кара? У науковому просторі сформувалася думка, що пожиттєве ув'язнення є більш легітимним ніж смерть винної особи. Як результат, у багатьох країнах світу скасування смертної кари

призвело до розширення мережі кримінальних правопорушень, покаранням за вчинення яких є довічне позбавлення волі [3]. На наш погляд, є корисним розвиток альтернативних форм покарання та програм реінтеграції для осіб, які не представляють надзвичайної загрози для суспільства, але вчинили серйозні правопорушення. У результаті, це може допомогти зменшити навантаження на систему виконання покарань та сприяти більш гуманному та ефективному виправленню правопорушників.

В Україні засуджені до довічного позбавлення волі утримуються в особливих умовах. Як показує практика, ці умови є нелюдськими й такими, що можуть прямо або опосередковано бути причиною смерті ув'язненого [4]. Це питання вимагає уваги та реформ у сфері виконання покарань. Необхідно розробляти та впроваджувати стандарти та норми, які забезпечать гуманне та справедливе ставлення до ув'язнених не тільки умовно, але й фактично.

Процес реалізації цього виду виправлення є досить складним з усіх аспектів. Звернувшись до Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (Указ Президента України від 8 листопада 2012 р.), можна побачити розуміння цієї проблематики законодавцем. Саме те, що існуюча система виконання кримінальних покарань і попереднього ув'язнення створена ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства і принципам гуманізму та поваги до прав і свобод людини в процесі виконання покарань [5].

Критика недоліків системи довічного ув'язнення розширилася і на процес прийняття рішень щодо помилування. Наприклад, у справі Лазло Мадьяр проти Угорщини (2014) Європейський суд з прав людини зауважив, що відсутність обґрунтувань у президентських рішеннях про звільнення осіб, засуджених до позиттєвого ув'язнення, не гарантує належного врахування змін та прогресу у реабілітації засуджених [6]. Це означає, що без належного обґрунтування рішень стосовно звільнення осіб, які перебувають під дією цього покарання, немає можливості об'єктивно оцінити, які зусилля вони зробили для своєї реабілітації, і як ці кроки можуть вплинути на їхню готовність повернутися до соціуму. Важливо, щоб такі рішення ґрунтувалися на об'єктивних доказах про прогрес у реабілітації засуджених. Забезпечення обґрунтованості щодо помилування може також сприяти підвищенню довіри громадян до судочинства та правової системи в цілому.

У цьому контексті, хотілося б звернути увагу на рішення Конституційного Суду України, прийняте у вересні 2021 року. Це рішення визнало неконституційними засудження до довічного позбавлення волі без можливості зміни чи перегляду таких вироків [7]. Вимагаючи внесення змін до Кримінального кодексу України, це рішення підкреслює необхідність перегляду системи кримінального правосуддя та захисту прав осіб, засуджених до довічного ув'язнення в Україні. На наше переконання, система кримінального правосуддя повинна бути спрямована не лише на покарання, але й на

реабілітацію засуджених. Саме такий підхід дозволить забезпечити правильний баланс між каральним заходом і можливістю виправлення.

Таким чином, можна зробити висновок, що як легітимне покарання за тяжкі кримінальні правопорушення довічне ув'язнення має своє місце в правовій системі, але критика недоліків вказує на необхідність перегляду законодавства та практику застосування покарань з урахуванням змін у суспільстві та визначених міжнародних стандартів прав людини для забезпечення справедливого та гуманного ставлення до засуджених осіб. Це потребує уважного та обґрунтованого підходу, у цьому контексті важливо забезпечити баланс між суворістю покарання та можливістю виправлення та реабілітації осіб. Тільки так можна забезпечити справедливість, ефективність та гуманність у сфері виконання покарань та правосуддя в цілому.

Список використаних джерел

1. Бурда С. Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні: шлях до гуманізації. 201 12/2020 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія "Юридична". 2017. Вип. 4. С. 279-288.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
3. Katie Reade Life imprisonment: A practice in desperate need of reform 11th June 2018 URL: <https://www.penalreform.org/blog/life-imprisonment-a-practice-in-desperate-need-of/>
4. Влада Прізова. Без шансів на волю. Чому довічне ув'язнення в Україні є неконституційним. URL: <https://suspilne.media/171513-bez-sansiv-na-volu-comu-dovicne-uvaznenna-v-ukraini-e-nekonstitucijnim/>
5. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента від 8 листопада 2012 року № 631/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>
6. *László Magyar v Hungary*, Application no 73593/10, Judgment of 20 May 2014
7. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Д.В., Костіна В.В., Мельниченка О.С., Гогіна В.І. № 6-р(II)/2021

URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-uhvalyv-rishennya-u-spravi-za-konstytuciynymy-skargamy-krupka-dv>

Ключові слова: довічне ув'язнення, позбавлення волі, покарання, легитимність, права людини.

Key words: Life imprisonment, deprivation of liberty, punishment, legitimacy, human rights

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Абакіна-Пілявська Л.М.

Костецький Дмитро Віталійович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

В демократичній правовій державі всі громадяни володіють правом мати доступ до управління державними справами. Таке право гарантує Конституція України (ст. 38), нормативно-правові акти, міжнародні угоди, конвенції, договори тощо. Також, відповідно до ст. 19 Конституції України, «органи державної влади і органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти тільки на підставі, в межах повноважень й у спосіб, які передбачаються Конституцією та законами України» [1]. Ці положення є базовими та не можуть нехтуватися жодним членом українського суспільства, не зважаючи на звання та чини. Особливо вказані правила стосуються посадових осіб, державних службовців, які власним прикладом мають демонструвати суспільству повагу до законів держави.

Безперечним є те, що не усі громадяни мають можливість бути поінформованими з різних питань чи отримати певні послуги самостійно, а тому усі мають право одержувати необхідні публічні послуги, звертаючись до компетентних органів влади з метою реалізації своїх потреб. Проте, важливо зауважити, що частими випадками у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг виникають зловживання, порушення закону, що є ознакою кримінального правопорушення.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг є суворим порушенням чинного законодавства. Під такими кримінальними правопорушеннями розуміються суспільно небезпечні винні діяння, які передбачені у Розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, що посягають на встановлений законодавством порядок здійснення службової діяльності в юридичних особах будь-якої форми власності і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [4, с. 5]. Види цих кримінальних

правопорушень представлені у статтях 364-370 Кримінального кодексу України [2].

Аналізуючи кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, варто відзначити, що вони мають ряд особливих характеристик. Насамперед, родовим об'єктом зазначених правопорушень виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальну, іншими словами, таку, порядок й зміст здійснення котрої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так й приватного права, до того ж й суспільні відносини, які забезпечують здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, яка регламентована законодавством. Безпосереднім об'єктом цих кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини, які забезпечують нормальну службову діяльність, а також відносини, які забезпечують нормальну професійну діяльність тих осіб, котрі у ході її здійсненням наділяються правом надавати публічні послуги. Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами таких кримінальних правопорушень можуть бути: здоров'я і гідність особи, її свободи і права, власність, а також інші блага [3, с. 5-6].

На практиці підтверджено, що вказані правопорушення можуть вчинятися як шляхом дії так і в результаті бездіяльності. Зокрема, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 364, 364¹, 365², 367 Кримінального Кодексу України можуть бути вчинені як шляхом дії, так і бездіяльності; тоді як ті, що передбачаються статтями 365, 366, 368, 368³, 368⁴, 369, 369², 370 Кримінального Кодексу України – тільки шляхом активної поведінки – дії [2].

Щодо суб'єктів кримінального правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, то ними можуть бути різні особи, але тільки ті, які обіймають публічні посади і мають право надавати відповідні публічні послуги.

Суб'єктивна сторона переважної більшості кримінальних правопорушень, які передбачені Розділом XVII Особливої частини Кримінального Кодексу України, характеризується умисною формою вини [2]. Іншими словами, практично завжди такі кримінальні правопорушення є умисними, але іноді вони відбуваються і в результаті випадковості. Тобто, службова особа може як свідомо вчиняти дії, які суперечать інтересам служби або вона їх вчиняє через незнання, випадково, з необережності тощо. В окресленому аспекті полягає велика проблема, адже особа, яка допустила кримінальне правопорушення, в більшості випадків буде намагатися виправдати себе та наполягати на випадковому скоєнні кримінального правопорушення. З метою здійснення

справедливого правосуддя, слідчі органи мають враховувати усі особливості справи та спиратися лише на докази.

Причини і умови службових кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг демонструють як загальний стан суспільства й об'єктивно наявні в ньому суперечності, так і суб'єктивні фактори, включаючи недостатність політичної волі керівних найвищих органів державної влади провадити рішучу боротьбу з таким негативним соціальним явищем [3, с. 7].

Варто зазначити, що правильна кваліфікація кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг є вкрай важливою, оскільки неправильна їх кваліфікація є вагомим проблемою, яка спричиняє невірну правову й соціально-моральну оцінку діянню, визначаючи тим самим й неправильне уявлення стосовно характеру і ступеню суспільної небезпеки останнього. У окресленому плані цілком неприпустимою є кваліфікація діянню, яке не містить ознак складу кримінального правопорушення як злочинного. Вказана кваліфікація може призвести до понесення кримінальної відповідальності особою, що взагалі не скоювала таке кримінальне правопорушення. Не менш шкідливими ще виступають й випадки протилежного характеру, якщо в діях, які є злочинними, не встановлено ознак складу кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 04.04.2024)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата останньої редакції: 28.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.04.2024)
3. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В., Гізимчук С. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: навчально-практичний посібник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2014. 232 с.
4. Франчук В. В. Кримінально-правова характеристика правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг (у схемах) : навчальний посібник.
Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 64 с.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Key words: criminal offense, criminal liability, criminal offenses in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Курбай Катерина Володимирівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Колабораціонізм (від фр. Collaboration – «співробітництво») – термін сучасного політичного лексикону. У широкому сенсі це співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант.[1]

В науці кримінального права, зазвичай, виділяють декілька видів колабораціонізма: військовий, економічний, побутовий, культурний, політичний та адміністративний.

До 2014 року в національному законодавстві України дане поняття не закріплювалося, оскільки актуальним стало з моменту повномасштабного вторгнення до нашої країни. Хоча колабораційна діяльність з'явилася у зв'язку із військовою агресією та окупацією частини територій України, однак законодавець не ввів нове поняття, а дане діяння переважно кваліфікувалося як державна зрада. Саме ж законодавче визначення та закріплення в Кримінальному кодексі даний вид правопорушення отримав понад 8 років під час повномасштабного вторгнення.

Під час повномасштабного вторгнення Верховною Радою України двічі приймалися нормативно-правові акти щодо врегулювання питання колабораціонізму, а також покарання осіб, які здійснювали дану протиправну діяльність.

15 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від 03.03.2022 р., яким включено до Кримінального кодексу України нову статтю 111-1 «Колабораційної

діяльність», що охоплює значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором [2].

Відразу після введення даної статті в Єдиному реєстрі досудових розслідувань почали відображатися дані щодо кримінальних проваджень за цією статтею. Причиною цього є те, що починаючи від 2014 року в нашій державі не було врегульовано питання колабораційної діяльності, а також тривали численні дискусії щодо розмежування колабораціонізму та державної зради. По суті, подібна діяльність мала місце на території нашої країни понад 8 років, проте через відсутність у нормативно-правовій базі окремого виду правопорушення проти національної безпеки слідчі та прокурори не могли кваліфікувати протиправні діяння як колабораційну діяльність. Важливу роль при кваліфікації кримінальних правопорушень відіграє людський фактор, оскільки обов'язок кваліфікації правопорушення покладається на слідчого чи прокурора, а одні й ті самі діяння можна кваліфікувати по-різному з абсолютно різними видами покарань.

Найбільш поширеною є проблема розмежування державної зради та колабораційної діяльності, адже саме з цими двома протиправними діяннями на практиці виникає найбільше складнощів при кваліфікації кримінальних правопорушень. Дискусії щодо відмінності державної зради та колабораційної діяльності не вщухають. Причиною проблеми відокремлення цих двох понять полягає в тому, склади кримінальних правопорушень «колабораційна діяльність» та «державна зрада» схожі та викликають труднощі з відмежуванням. Проте істотною відмінністю даних кримінальних правопорушень є об'єктивна сторона «колабораційної діяльності», а саме дана діяльність вчиняється виключно в умовах окупації території або агресії іншої країни, тоді як державна зрада може вчинятися на підконтрольній Україні території та в мирний час.

Стаття 111-1 «Колабораційної діяльність» є новою, складається із 8 частин та примітки, водночас майже кожна із частин цієї статті має окремий склад кримінального правопорушення. Кваліфікуючи дане кримінальне правопорушення, можна виділити основний та додатковий об'єкт, основним об'єктом є основи національної безпеки України. В ч. 8 ст. 111-1 Кримінального кодексу України вказано вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій - сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, які в даній нормі є кваліфікуючою ознакою: загибель людей або інші тяжкі наслідки, які настали внаслідок вчинення дій, передбачених ч. 5-7 ст. 111-1 Кримінального кодексу України а також прийняття рішень.[3] Отже, додатковим об'єктом в цьому випадку виступають також інші суспільні відносини, вичерпний перелік яких навести неможливо, оскільки поняття «інші тяжкі наслідки» є поняттям оціночним та не містить конкретних критеріїв, за якими наслідки однозначно можна визнати тяжкими чи нетяжкими. Так або інакше, крім загибелі людей до тяжких наслідків доцільно віднести

спричинення значної матеріальної шкоди, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, знищення важливих об'єктів, пошкодження важливих комунікацій, знищення чи приведення в негідність військового майна чи засобів ведення бою тощо. В залежності від шкоди, яку було спричинено, встановлюється конкретний додатковий об'єкт кримінального правопорушення.

Що стосується суб'єкта, ним може бути як виключно лише громадянин України, наприклад в ч. 1,2,3,5,7 ст.111-1 Кримінального кодексу України, так і не обов'язкова наявність громадянства нашої держави - ч. 4 ст.111-1 Кримінального кодексу України.

На думку таких науковців, як Кравчук О.О. та Бондаренко М.С., з самого поняття колабораційної діяльності випливає, що суб'єкт всіх правопорушень повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце ведення господарської або іншої діяльності) [4].

Щодо суб'єктивної сторони даного кримінального правопорушення, тут як у випадку із суб'єктом та об'єктивною стороною є залежність від частини даної статті. Як відомо суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є відтворенням його внутрішнього (психологічного) змісту, тому при розгляді даного елемента складу кримінального правопорушення важливо визначити чи був умисел, якщо так прямий чи не прямий, або кримінальне правопорушення вчинено з необережності. В ч. 2, 5, 7 ст.111-1 Кримінального кодексу України обов'язкова наявність добровільності, окрім того спільним для всіх частин даної статті є мета - сприяння збройної агресії, встановленню окупації, підтримка країни-агресора.

Питання щодо кримінальної відповідальності було законодавчо врегульовано під час повномасштабного вторгнення, проте потреба в правовій кваліфікації та виокремленні даного кримінального правопорушення виникла ще в лютому 2014 року. Понад 8 років такий вид злочинної діяльності як колабораціонізм кваліфікували, як державна зрада, що є не зовсім доцільно. Тому відокремлення цих двох понять, введення до законодавства окремої статті, яка чітко врегульовує питання колабораційної діяльності має вагоме значення в українському законодавстві та сприяє посиленню охорони державного суверенітету України.

Список використаних джерел

1. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. Одеський державний університет внутрішніх справ. URL : <https://oduvsv.edu.ua/news/колабораційна-діяльність-питання-ви/>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність:

Закон України від 03 бер. 2022 р. № 2108-IX. URL :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

4. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність: науковопрактичний коментар до нової статті 111-1 КК України. Юридичний науковий електронний журнал. Київ. 2022. № 3. С. 198-204.

Ключові слова: колабораціонізм, військовий стан, склад кримінального правопорушення, колаборант

Keywords: collaborationism, martial law, composition of a criminal offense, collaborator

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абакіна-Пілявська Л. М.

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна

студенти 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність теми зумовлена тим, що охорона життя та здоров'я в Україні закріплена на конституційному рівні (ст. 3 та 49 Конституції України) [1] та пріоритетно захищена законодавством, визначає підвищені вимоги до професійної діяльності медичних працівників та необхідність чіткої регламентації їх відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян внаслідок недобросовісного ставлення до своїх професійних обов'язків.

Однак, доводиться констатувати, що у медичних закладах трапляються випадки смертності пацієнтів або заподіяння їм тяжких каліцтв, внаслідок низької кваліфікації окремих лікарів, їхнього недбалого ставлення до своїх професійних обов'язків, байдужого ставлення до результатів своєї діяльності та неефективного контролю за їх діяльністю з боку органів охорони здоров'я.

Варто зазначити, що на проблеми в даній сфері неодноразово звертав увагу Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), наприклад у справі «Кальвеллі і Чігльйо проти Італії» ЄСПЛ зазначив наступне: «вимагають створення ефективної незалежної судової системи з метою забезпечення встановлення причини смерті пацієнтів, які знаходились на лікуванні як в державному, так і в приватному секторі, та притягнення до відповідальності винних» [2]. Тому варто констатувати факт, що проблематика правопорушень у

сфері медичної діяльності, присутні не тільки в нашому національному законодавстві, але й в інших країнах.

Ускладнює ситуацію і відсутність можливості законодавчо врегулювати процес впровадження нових технологій, засобів і методів лікування в медичній сфері, оскільки вона, як жодна інша, схильна до постійних змін та вдосконалення.

Враховуючи зазначене, проблема кримінальної відповідальності медперсоналу є однією з найскладніших, яку медична практика поставила перед правом. Основна складність полягає у встановленні вини особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. При розслідуванні таких справ важко встановити причини смерті хворого і виявити, чи могло правильне лікування запобігти несприятливому результату. Існують три основні складові виникнення відповідальності лікаря.

Перша – дефект надання медичної допомоги. Щоб мати можливість стверджувати, що лікар зробив щось не так, необхідно обґрунтовано довести, що в рамках медичної допомоги було допущено дефект.

Друга складова – погіршення стану здоров'я пацієнта. Важливо розуміти, що не будь-яке погіршення стану пацієнта може надалі кваліфікуватися як діяння, що стосується кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність настає тільки в тих випадках, якщо діями (бездіяльністю) лікаря було завдано тяжкої шкоди здоров'ю хворого або настала смерть.

Третя необхідна складова – прямий причинно-наслідковий зв'язок між дефектами надання медичної допомоги (діями лікаря) та погіршенням стану пацієнта. Це обов'язкова умова. Наприклад, якщо пацієнт надійшов у тяжкому стані до медичного закладу, медична допомога йому була надана правильно і в повному обсязі, але не зміг вижити – це не є причиною настання кримінальної відповідальності.

При цьому, в слід зазначити, що в ч.5 ст. 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено наступне: «лікар не несе відповідальності за здоров'я хворого у разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму» [3].

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [4] не містить окремої глави, яка би систематизувала кримінальні правопорушення у сфері медичної та фармацевтичної діяльності. Основний обсяг таких правопорушень, за які

настає кримінальна відповідальність, визначені в розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи».

Згідно класифікації науковця Ю. Шопіна всі медичні правопорушення, за які може наставати кримінальна відповідальність, можна розділити на три основні групи:

«1) професійні медичні кримінальні правопорушення (ст. ст. 131, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 319, 320, 325);

2) службові медичні кримінальні правопорушення (ст. ст. 132, 137, 184, 364, 365, 366, 367, 368);

3) кримінальні правопорушення, за які медичний або фармацевтичний працівник може бути притягнений до кримінальної відповідальності на загальних підставах (інші статті КК України, відповідно до яких медичного або фармацевтичного працівника можна притягнути до кримінальної відповідальності як загального суб'єкта кримінального правопорушення, тобто без урахування відношення до професійної медичної (фармацевтичної) діяльності)» [5, с. 272].

В призмі аналізу питання кримінальної відповідальності за медичні правопорушення основну увагу необхідно приділити саме професійним медичним кримінальним правопорушенням, за які кримінальна відповідальність настає, якщо:

«1) медичним або фармацевтичним працівником вчинено суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність);

2) існує прямий зв'язок дії (бездіяльності) медичного або фармацевтичного працівника з медичною (фармацевтичною) практикою та виконанням професійних обов'язків;

3) наявні ознаки порушення стандартів надання медичної (фармацевтичної) допомоги, з якими останній обізнаний у силу своєї кваліфікації, спеціалізації та професії в цілому;

4) настали негативні наслідки для життя та здоров'я особи» [5, с. 272].

Варто виділити наступні ознаки такого роду кримінальних правопорушень:

1) вчиняються у сфері медичного або фармацевтичного обслуговування (надання публічних послуг);

2) вчиняються спеціальними суб'єктами – медичним або фармацевтичним працівником;

3) створюють загрозу заподіяння або заподіюють фактичну шкоду життю чи здоров'ю особи (осіб) або охоронюваним кримінальним законом правовідносинам;

4) вчиняються умисно або через необережність.

Під час встановлення кримінальної протиправності діяння, насамперед, необхідно враховувати те, що, оскільки обов'язки конкретного медичного працівника залежать від його спеціальності, посади, то необхідно аналізувати

коло саме його обов'язків, що зазвичай містяться в нормативних актах, посадових інструкціях, правилах, вказівках тощо [6].

Отже, враховуючи все зазначене вище, доцільним буде створення окремого розділу Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку надання медичних та фармацевтичних послуг». Окрім того, вбачається, що впровадження в охороні здоров'я приватної практики, акредитація медичних закладів та регулярна атестація медичних працівників з перевіркою знань не лише за спеціальністю, а й знань чинного законодавства, позбавлення лікарів, які припустилися професійних помилок з тяжкими наслідками, права займатися своєю професійною діяльністю та деякі інші заходи зрештою позитивно позначаються як на якості медичного обслуговування, так і на попередженні низки медичних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 27-ІХ від 03 вер. 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст.160. (дата звернення 04.04.2024)
2. Справа «Кальвеллі і Чіґльйо проти Італії» (заява № 32967/96) : рішення Європейського суду з прав людини від 17 січ. 2002р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-5597%22%5D%7D> (дата звернення 04.04.2024)
3. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я": Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. ст.19. (дата звернення 04.04.2024)URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення 04.04.2024)
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>(дата звернення 04.04.2024)
5. Шопіна Ю. Характеристика кримінальної відповідальності медичного або фармацевтичного працівника. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальне право*. №3, 2020. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/3/46.pdf> (дата звернення 04.04.2024)
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 6 квітня 2017 року № 2002-VІІІ. *Відомості Верховної Ради*.

2017. № 21. Ст. 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19> (дата звернення 04.04.2024)

Ключові слова: медичні правопорушення, охорона здоров'я, тяжкі наслідки, спеціальний суб'єкт, здоров'я пацієнта.

Key words: medical offenses, health care, serious consequences, special subject, patient's health.

Науковий керівник: асистент Павлова О. С.

Ліфєрова Владислава Владиславівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ

Права людини є невід'ємним та невідчужуваним атрибутом, який належить кожній людині від самого народження та є невід'ємною частиною її людської гідності. Ці права є універсальними, тобто вони є загальними для всіх типів людей. Права людини також є невідчужуваними, тобто жодна людина не може відмовитися від своїх прав, і невід'ємними, оскільки вони притаманні кожній людині від народження і припиняються лише у разі смерті.

Особлива увага зосереджується на політичних правах, оскільки вони дозволяють кожному громадянину брати активну участь у керуванні державними справами. Політичні права включають право голосу на референдумах, обрання та претендування до органів влади на різних рівнях. Права людини в Україні гарантовані Конституцією України, міжнародними угодами, ратифікованими Україною, а також внутрішнім законодавством.

Виборчий процес є складним процесуально-правовим алгоритмом, спрямованим на забезпечення політичної стабільності держави шляхом забезпечення виборчих прав громадян і проведення справедливих та демократичних референдумів. Ефективний механізм виборчого процесу включає в себе не лише виборче законодавство, але й адміністративне та кримінально-правове забезпечення виборчих прав громадян.

Це означає, що держава повинна створити такі умови, щоб кожен громадянин мав можливість вільно висловлювати свою волю на виборах, не боячись тиску чи погроз. Для цього потрібно забезпечити чесність, прозорість та недискримінаційний характер виборчого процесу. Також важливо мати ефективні механізми контролю та нагляду за виборчим процесом, щоб уникнути випадків підробки результатів чи інших порушень.

Розділ V Особливої частини КК України присвячений основним правам людини і громадянина, а саме виборчим, трудовим та іншим особистим правам.

Порівняно із первинною редакцією КК України 2001 року, яка містила лише 4 статті, що стосувалися цієї сфери кримінально-правового регулювання, чинна редакція КК України передбачає 8 статей (ст.ст. 157-160) щодо кримінальних правопорушень проти виборчих прав [1].

Відповідно до ст. 157 КК України, перешкоджання здійсненню громадянином виборчого права є одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень. Головними ознаками його об'єктивної сторони є вчинення перешкод громадянам України та іншим суб'єктам виборчого процесу у реалізації ними своїх прав і обов'язків у виборчому процесі та ухилення члена комісії від виконання своїх обов'язків без поважних причин поєднаним шляхом обману або примушуванням. Законодавцем також передбаченні і інші способи вчинення такого кримінального правопорушення, як, застосування насильства, знищення чи пошкодження майна, погроза застосування таких дій [6].

Перешкоджання, як протидія, може виражатися, наприклад, у примушуванні до голосування або поставленні підпису за певного кандидата, у примушуванні кандидата зняти свою кандидатуру, у ненаданні можливості офіційному спостерігачу бути присутнім під час виборів тощо. Щодо перешкоджання виконанню своїх обов'язків виборчою комісією або комісією з референдуму, то воно може проявлятися як у ненаданні приміщення комісії для проведення виборів або референдуму, необґрунтована відмова у реєстрації ініціативної групи з проведення референдуму тощо. Важливим моментом є також ухилення члена комісії від виконання своїх обов'язків, тому що сама неявка такого члена або всіх членів вже є перешкоджанням для інших осіб у здійсненні свого активного виборчого права.

Стаття 158 КК України передбачає надання громадянином неправдивих відомостей або інше несанкціоноване втручання особою в роботу Державного реєстру виборців. Такі дії можуть передбачатися у умисному наданні громадянином документів, у яких міститься недостовірна інформація про ідентифікаційні та персональні дані цієї особи до органу ведення Державного реєстру виборців. Як наслідок це може призвести до неправильного визначення місця голосування для громадянина або незаконне голосування особою, яка взагалі не мала права голосувати. Такі дії можуть бути класифіковані як маніпулювання виборчим процесом, спрямовані впливом на результати голосування.

Також законодавцем за статтею 158 КК України передбачено ще одну ознаку об'єктивної сторони даної статті, як внесення неправдивих відомостей, що передбачає собою умисне занесення службовою особою неправдивих відомостей до Державного реєстру виборців з метою вплинути на результати голосування на виборах або референдумі.

Стаття 158-1 КК України передбачає відповідальність за незаконне використання виборчого бюлетеня для голосування або голосування виборцем більше ніж один раз. Однією з особливостей цієї статті є те, що вона дозволяє

комбінувати кілька альтернативних дій у правопорушенні, вчиненому однією особою. Як приклад, це може бути незаконне використання особою бюлетеня для голосування у референдумі при чому більше ніж один раз.

Статті 158-2 та 158-3 КК України мають спільний характер, адже предметом цих кримінальних правопорушень є виборча документація або документи референдуму тощо. Такі діяння посягають не тільки на виборчий процес але й на результати проведення виборів або референдумів.

Порушення таємниці голосування за статтею 159 Кримінального кодексу України передбачає собою розголошення змісту волевиявлення громадянина, який брав участь у виборах або референдумі особою, якій стали відомі такі відомості. Принцип таємниці голосування визначений на міжнародному рівні як загальноновизнаний принцип виборчого права, він також закріплений у внутрішньому законодавстві України [2], [3], [4].

Стаття 159-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування. Згідно з цією статтею, особа, яка незаконно залучила або витратила кошти для фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму, або здійснила інші дії, спрямовані на порушення вимог законодавства про фінансування політичних партій, передвиборної агітації чи агітації референдуму, якщо вони призвели до великих майнових втрат або отримання незаконної вигоди [5].

Ця стаття спрямована на запобігання корупційних дій та незаконного впливу на виборчий процес шляхом незаконного фінансування політичних партій або агітації перед виборами або референдумом. Фінансування виборів депутатів може забезпечуватися тільки з певних джерел: з державного бюджету; з виборчих фондів партій — суб'єктів виборчого процесу (політичні партії, як суб'єкти виборчого процесу, можуть мати свої власні виборчі фонди. Ці фонди призначені для фінансування виборчих кампаній та передвиборчої агітації); з власних виборчих фондів кандидатів у депутати, включених до виборчих списків партій (кандидати у депутати також можуть утворити свої власні виборчі фонди для фінансування своїх виборчих кампаній та передвиборчої агітації).

Не можна не зазначити статтю 160 КК України, яка передбачає собою підкуп учасників референдуму або виборчого процесу шляхом надання або отримання неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією своїх виборчих прав, прав на участь у референдумі. У контексті статті 160 Кримінального кодексу України неправомірна вигода означає надання або обіцянку надати відомості, цінності, послуги, майнову або іншу вигоду з метою отримання голосу або впливу на виборчий процес чи референдум.

Отже, з огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що політичні права відіграють ключову роль у демократичному суспільстві та є одними з основних прав, закріплених Конституцією України, які потребують ефективного

захисту у кримінально-правовому праві. Ефективний захист політичних прав у кримінально-правовому праві сприяє зміцненню демократії, правової держави та захисту основних прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1013>
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифікація від 19.10.1973 року, № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#o29
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікація від 17.07.1997, № 994_535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535
4. Виборчий кодекс України: закон України від 19.12.2019 року, № 396-IX (дата звернення 07.04.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n111>
5. Антипов В.І., Топчій В.В. Кримінально-правова кваліфікація посягань на виборчі та референдні права. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. 116 с.
6. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О.В. Ус. Харків : Право, 2018. 368 с.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, референдум, кримінально-правова кваліфікація, правопорушення, політичні права.

Key words: election, electoral process, referendum, criminal law qualification, delinquency, political rights.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Маслякова Анна Вікторівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЛІКАРСЬКУ ПОМИЛКУ

В сучасному суспільстві, де медична наука та технології розвиваються на шалену швидкість, питання про кримінальну відповідальність за лікарські помилки стає надзвичайно актуальним і спірним. Медична помилка, якщо вона призводить до негативних наслідків для пацієнта, може мати серйозні наслідки для всієї медичної системи, а також для самого лікаря, який вчинив помилку. З одного боку, медичні працівники, як і будь-які інші професіонали, повинні нести відповідальність за свої дії перед законом та перед пацієнтами. З іншого боку,

медична практика пов'язана зі складністю та непередбачуваністю, іноді навіть найкращі зусилля можуть не застерегти від помилок.

Крім того, із зростанням вимог до медичної допомоги і розширенням медичного знання, виникає все більше ситуацій, де лікарі стикаються з вибором між різними методами лікування та діагностики, кожен з яких несе свої ризики та потенційні небезпеки. Це створює серйозний етичний та юридичний дилему: де межа між прийнятним медичним рішенням і проступком, за який можна нести кримінальну відповідальність?

Звідси, дослідження кримінальної відповідальності за лікарські помилки відображає важливий аспект сучасної медичної та правової науки. Воно допомагає визначити не лише права та обов'язки медичних працівників, але й забезпечити баланс між захистом прав пацієнтів і реалістичними очікуваннями від медичної практики. Такий аналіз є критичним для забезпечення якості медичного обслуговування, визначення способів запобігання медичним помилкам та розробки ефективних механізмів відшкодування шкоди, завданої пацієнтам.

Аналіз судової практики в Україні вказує на те, що випадки привласнення медичних працівників до кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків зустрічаються рідко. Це може свідчити про те, що багато порушень, вчинених медичними працівниками, не фіксуються в статистиці, а деякі залишаються невиявленими, утворюючи латентну злочинність.

Наприклад, за період з 2014 по 2016 роки, Генеральна прокуратура України зареєструвала лише 2319 кримінальних проваджень стосовно медичних працівників, хоча кількість звернень щодо якості медичних послуг зросла до приблизно 2000 у 2016 році. Ці дані підкреслюють необхідність покращення моніторингу та реєстрації медичних помилок, а також зміцнення системи відповідальності за них [1, с. 135].

Згідно зі ст. 2 Кримінального кодексу України, особа притягається до кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Важливо розглянути, який вплив має лікарська помилка на наявність у дії всіх ознак відповідного злочину [2].

Більшість експертів розрізняють кримінально карану лікарську помилку від такої, що не підлягає кримінальній відповідальності [3, с. 95]. Проте, крім вини, важливо враховувати інші об'єктивні аспекти злочину, такі як суспільна небезпека та причинний зв'язок. Тому встановлення психічного ставлення медичного працівника до своїх дій і їх наслідків є ключовим для визначення лікарської помилки.

Проте, залишається питання про кримінально-правове значення лікарської помилки, чи вчиненої з вини, чи без вини. Більшість дослідників погоджується,

що лише лікарська помилка, вчинена винними діями, може призвести до кримінальної відповідальності.

У сфері кримінального права, помилка розглядається як неправильне тлумачення вини стосовно правових і фактичних аспектів злочину та його наслідків, може бути спричинена неправильним розумінням обставин або перебільшеною упередженістю до закону та фактів. Фактичні помилки в цій сфері можуть бути різноманітними: від неправильного розуміння об'єктивних ознак злочину до неправильності у кваліфікації дій. Важливо розрізняти фактичну помилку в об'єкті, кваліфікуючих ознаках, характері дії, наслідках та інших аспектах, оскільки це впливає на відповідальність особи.

Наукові дослідження, що стосуються лікарських помилок, часто спрямовані на захист медичних працівників від кримінальної відповідальності у випадках, коли вони діяли добросовісно, але допустили помилки у методах лікування [4, с. 225] Проте ці дослідження не завжди беруть до уваги всі аспекти складу злочину, що може викликати конфлікт з загальноприйнятими кримінально-правовими принципами.

Отже, єдиним шляхом виходу з цієї ситуації є аналіз усіх ознак складу злочину та положень Кримінального кодексу при розгляді кримінальної відповідальності медичних працівників за лікарські помилки. Органи досудового слідства та суди мають аналізувати всі обставини, які впливають на вину та суспільну небезпеку, щоб прийняти обґрунтоване рішення щодо притягнення до відповідальності або звільнення від неї.

Також важливо розглядати питання про медичні помилки та їх правове значення у контексті загальних наукових досліджень та вдосконалення кримінального права, щоб забезпечити відповідність законодавства сучасним стандартам та потребам суспільства.

Українське законодавство стосовно лікарських помилок наразі ще не має єдиного підходу до визначення. Різні науковці пропонують власні означення та критерії, враховуючи різноманітність медичних знань, морально-етичні аспекти і об'єктивні умови. Необхідно розробити чітке та комплексне визначення лікарських помилок, що враховуватиме всі аспекти професійної діяльності медичних працівників та відповідальність за них.

У кримінально-правовій літературі часто висловлюється думка про включення медичних помилок до переліку обставин, які виключають злочинність діяння. Ця ідея виникла вже за часів дії Кримінального кодексу 1960 року, проте при подальшій кодифікації законодавства, зокрема у Кримінальному кодексі 2001 року, її не врахували. Такий підхід вважається зрозумілим і адекватним, оскільки включення медичних помилок до загальних правил визначення обставин, що виключають злочинність, суперечило б меті Загальної частини КК.

Крім того, встановлення критеріїв добросовісності медичних помилок є складним завданням через різноманітність медичних процедур та індивідуальні

особливості пацієнтів. Виявлення відсутності ознак складу злочину є значно простішим за визначення критеріїв медичних помилок на основі тих самих доказових даних.

Загалом, наукові дослідження у галузі медичних помилок грають важливу роль у розумінні сутності злочинів, які вчиняються медичними працівниками. Розуміння медичної помилки зазвичай розглядається через призму не лише вини, а й інших аспектів, таких як діяння та причинний зв'язок.

Додатково слід врахувати, що в Україні розпочалася практика трансплантації органів та тканин людини. Представники МОЗ підкреслюють, що існуюча законодавча база буде постійно удосконалюватись, оскільки питання лікарської помилки має пряме значення для трансплантаційної медицини. Зараз тисячі пацієнтів очікують на свою чергу.

На підтримку цього можна привести статистику: у 2017 році 226 українців отримали можливість лікування через трансплантацію органів та кісткового мозку, у 2018 році ця кількість зросла до 278, а лише за перше півріччя 2019 року – до 301. За даними станом на 20 серпня 2019 року, в МОЗ України розглядали 255 справ щодо трансплантації. У країні вже зафіксовано десятки успішних операцій [5].

На основі аналізу судової практики та законодавства в Україні можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність за лікарську помилку є складною та спірною проблемою. Незважаючи на те, що випадки притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків виявляються рідко, існує потреба в удосконаленні законодавства та практики реагування на подібні ситуації.

Важливо забезпечити рівновагу між захистом прав пацієнтів та визнанням особистої та професійної відповідальності медичних працівників. Чіткі критерії визначення лікарської помилки та притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників у випадках серйозних порушень можуть сприяти підвищенню якості медичних послуг та довіри громадськості до системи охорони здоров'я.

У той же час, потрібно враховувати особливості медичної практики, складнощі в прийнятті рішень у критичних ситуаціях та визнавати, що не кожна помилка має бути кваліфікована як злочин. Запровадження більш прозорих та об'єктивних процедур оцінки лікарських помилок, разом із системою підтримки та навчання для медичних працівників, може сприяти покращенню безпеки та

якості медичної допомоги, залишаючи відкритими можливості для виправлення помилок та покарання за умисні порушення.

Список використаних джерел

1. Вапса Ю. А. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку. Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 28.02.2023) – с. 135-137
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
3. О.В. Оніщенко. В.В. Єрзаулова. Медична помилка. Правовий аспект: публікація у розділі цивільне право. Юридичний вісник. 2(27) 2013. С. 92-96
4. Антонов С. В. Лікарська помилка як особливий критерій при встановленні вини медичних працівників у цивільно-правовому делікті: Держава і право : Збірник наукових праць. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2002. Вип. 18. 520 с.
5. Трансплантація органів: коли повноцінно запрацює в Україні і за чим затримка?: URL : https://24tv.ua/health/transplantatsiya_organiv_v_ukrayini_2019_peresadka_organiv_v_ukrayin_n1200539

Ключові слова: кримінальна відповідальність, лікарська помилка, медицина, помилка.

Key words: criminal liability, medical error, medicine, mistake.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абакіна-Пілявська Л. М.

Матвеїкін Михайло Денисович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ АБО ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

В сучасному світі, де існує постійна загроза терористичних актів, відбуваються воєнні конфлікти та суттєво збільшуються прояви організованої злочинності, незаконний обіг зброї стає проблемою надзвичайної важливості для громадської та національної безпеки. Використання різноманітної зброї може призвести до серйозної шкоди як приватним, так і публічним інтересам у суспільстві, а також досягнення конкретних цілей здійснення протиправних

діянь. Така діяльність порушує основні принципи безпеки та миру, і вимагає ефективних заходів контролю з боку держави.

На сьогоднішній день, в контексті воєнного стану в Україні, проблема незаконного обігу зброї стає ще більш актуальною та нагальною. Незаконний обіг зброї, виготовленої чи поширеної на території країни без відповідних нормативних вимог, може стати джерелом загрози не лише для цивільного населення, але і для національної безпеки в цілому. Це настільки серйозна проблема, що вимагає негайних дій і заходів з боку держави для її ефективного контролю та запобігання.

Важливо відзначити, що незаконний обіг зброї постійно досліджується в кримінально-правовій науці, оскільки він представляє велику загрозу для суспільної безпеки. Актуальність цієї проблеми посилюється зростанням кількості вчинених протиправних діянь з використанням зброї, а також недотриманням нормативних вимог законодавства. Такий контекст вимагає уважного аналізу сучасного стану кримінальної відповідальності за незаконний обіг зброї та ідентифікації проблем в законодавстві, що потребують удосконалення для більш ефективного контролю цієї сфери.

Аналіз офіційної статистики незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин у період воєнного стану в Україні відображає зростаючу криміногенну ситуацію та загрозу для громадської безпеки. В умовах воєнного стану, кількість кримінальних правопорушень в цій сфері сягнула вражаючих 31333 випадків, що свідчить про серйозний рівень небезпеки, який постійно існує для суспільства [1].

Із прийняттям Кримінального кодексу України у 2001 році, кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення зброї та вибухових матеріалів була передбачена в статті 263. Проте, у 2012 році відповідні норми були розділені, і відповідальність за незаконне виготовлення вогнепальної зброї та бойових припасів була відокремлена від відповідальності за незаконне виготовлення вибухових речовин і пристроїв. Таким чином, ці правопорушення отримали окреме закріплення в статті 263-1 Кримінального кодексу України [2].

Заслуговує на увагу позиція В.Я. Конопельського, який слушно вказує про те, що «частина 3 ст. 263 Кримінального кодексу України є заохочуючою кримінально-правовою нормою і передбачає звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, а наявність такої заохочуючої кримінально-правової норми є цілком обґрунтованою та закономірною, оскільки відповідає основним принципам кримінального права: гуманізму та економії кримінальної репресії» [3, с.106].

Підставою для застосування заохочуючої норми ст. 263 Кримінального кодексу України є добровільність здачі предметів кримінального правопорушення. У пункті 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведіння

зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 р. № 3 під добровільною здачею органам влади зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв необхідно розуміти такі дії, коли особа, маючи можливість і надалі зберігати будь-який із зазначених предметів, незалежно від мотивів, за власним бажанням передає його відповідному державному органу [4].

У цьому контексті заслуговує на увагу Постанова ККС ВС від 11 жовтня 2023 року у справі № 756/15397/19, де вказується про те, що коли засуджений, усвідомивши неможливість безперешкодного зберігання зброї та боєприпасів, добровільно повідомив правоохоронним органам про це, він все одно несе відповідальність за придбання та зберігання цих предметів без відповідного дозволу, а застосування статті 263 Кримінального кодексу України про звільнення від кримінальної відповідальності у такому випадку не застосовується. Таке рішення підтверджено Постановою Касаційного кримінального суду, який відхилив касаційну скаргу чоловіка, засудженого за незаконне зберігання зброї [5].

Наразі особливий інтерес викликає запропонований у Верховній Раді України проект Закону, який передбачає зміни до статті 263 Кримінального кодексу України для посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу або збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану [6].

На думку О.А. Гритенко, цей законопроект спрямований на посилення кримінальної відповідальності через збільшення санкцій і додавання нових видів покарань. Зміни, запропоновані у законопроекті, спрямовані на відновлення соціальної справедливості шляхом застосування адекватного покарання, яке враховує інтереси засудженого, потерпілого, суспільства і держави. Пропонується поглибити диференціацію кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, установити нові кваліфіковані склади злочину та передбачити посилені покарання за ці дії у вигляді позбавлення волі строком від семи до дванадцяти років [7, с.179].

Аналізуючи наведені дані та розглядаючи проблему незаконного володіння та використання вогнепальної зброї в умовах воєнного або надзвичайного стану, можна зробити наступні висновки.

Збільшення суспільної небезпечності кримінальних правопорушень у воєнний час вимагає адекватної реакції з боку органів влади та зміни законодавства. Посилення відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені з використанням вогнепальної зброї, є логічним кроком у цьому контексті. Зокрема, важливо розглянути можливість введення додаткових

обмежень та покарань для осіб, які незаконно володіють та використовують вогнепальну зброю.

Наявність законодавчого механізму, що враховує особливості використання вогнепальної зброї в умовах воєнного або надзвичайного стану, є надзвичайно важливою. Пропозиції щодо розмежування дій, пов'язаних з незаконним володінням та використанням вогнепальної зброї, мають на меті забезпечити ефективний контроль та запобігання кримінальним правопорушенням. Додаткові обмеження та покарання за незаконне володіння та використання вогнепальної зброї можуть сприяти зниженню кількості подібних правопорушень та покращенню загального стану безпеки в країні.

Отже, необхідність у внесенні змін до відповідного законодавства стає очевидною в контексті забезпечення публічної безпеки та правопорядку в умовах воєнного або надзвичайного стану. Ретельно розроблені та належно впроваджені законодавчі зміни можуть стати важливим кроком у напрямку підвищення ефективності боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з використанням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 04.04.2024).
3. Конопельський В.Я. Деякі напрями вдосконалення кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 105-108.
4. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 04.04.2024).
5. Постанова ККС ВС від 11 жовтня 2023 року у справі № 756/15397/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114292175>. (дата звернення: 04.04.2024).
6. Проект Закону про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв в умовах воєнного або надзвичайного стану: проект

Закону України за № 10041 від 13.09.2023 р. URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42776> (дата звернення: 04.04.2024).

7. Гритенко О. А. Посилення кримінальної відповідальності за ст. 263 Кримінального кодексу України в умовах воєнного або надзвичайного стану: аналіз окремих законодавчих пропозицій. *Право і суспільство*. 2023. №5. С.176-181.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, зброя, безпека, вибухові речовини

Key words: criminal offence, weapon, security, explosive substances

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Михальченко Анастасія Андріївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Домашнє насильство є однією з найбільш актуальних соціальних проблем нашого часу, яка залишає глибокий слід на житті сімей та суспільстві в цілому. Ця проблема порушує права людини та веде до серйозних психологічних та фізичних травм тим, хто стикається з нею. Дані статистики свідчать, що близько 71% жінок, за даними опитування, проведеного у 2022 році за підтримки ОБСЄ, стверджують, що з віку 15 років вони зазнали психологічного, фізичного або сексуального насильства з боку їх близького оточення.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство визначається як будь-які дії (чи бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї, на місці проживання або між родичами, колишніми або теперішніми подружжями, чи між іншими особами, які мешкають (чи мешкали) разом, але не є (не були) у споріднених відносинах або шлюбі між собою. Це стосується навіть випадків, коли особа, що вчинила насильство, проживає в тому ж місці, що і постраждала особа, а також у випадках загроз вчинення таких дій.

11 травня 2011 року у Стамбулі було відкрито для підписання Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Ця конвенція є одним із найбільш передових глобальних заходів у світі. Боротьба з різними формами домашнього насильства. Україна приєдналася до списку підписантів 7 листопада 2011 року та 20 червня 2022 року Верховна ратифікувала Конвенцію, ухваливши Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про

запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами».

Відтак Україна зробила кроки для забезпечення виконання положень Стамбульської конвенції шляхом внесення змін до законодавства про кримінальну відповідальність у 2017 році. Ці зміни набули чинності 11 січня 2019 року, що призвело до введення нових законодавчих заходів. Гарний результат – з'явилися норми, що передбачають кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Це було досягнуто шляхом доповнення КК України статтею 126-1. До цього за це правопорушення передбачено лише адміністративна відповідальність (ст. 173-2 КУпАП).

Таким чином на сьогодні передбачена модель, яка розмежовує злочин «Домашнє насильство» (ст.126-1 КК України) та окрему кваліфікуючу ознаку окремих складів кримінальних правопорушень, а саме «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах». Покарання за ст. 126-1 КК України передбачається у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або пробаційного нагляду на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до двох років. Крім того, введено новацію, яка обтяжує покарання – «вчинення злочинної діяльності щодо подружжя, колишнього подружжя або будь-якої іншої особи, з якою злочинець перебуває (або мав) родинні чи близькі стосунки (п.6-1 ч.1 ст.67 КК України).

Також важливо відзначити, що відповідно до внесених змін, Загальна частина КК України також доповнена розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи» та відповідно ст. 91-1, яка визначає порядок застосування таких заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство.

Однією з характеристик домашнього насильства, яка передбачена в тексті статті, є його систематичність. Це означає, що для того, щоб домашнє насильство стало предметом кримінального покарання, воно має відбуватися з певною регулярністю. Систематичність згадується у випадках повторного порушення правопорядку, які призвели до адміністративних санкцій, що свідчить про небажання виправити свою поведінку. Інше визначення відображено у п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи», де суд пояснює, що систематичним приниженням людської гідності слід вважати тривале принизливе ставлення до потерпілого. На мою думку, наявність систематичності домашнього насильства повинна бути підтверджена конкретними доказами, але не обов'язково у письмовій формі. Як вже зазначалося, потерпілі від цього злочину часто можуть довго умовчати про

вчинене щодо них насильство, тому особа, яка його здійснює, часто уникає відповідальності.

Згідно з проаналізованою статистикою, при призначенні покарання винним у справах про домашнє насильство суди найчастіше передбачають покарання у вигляді громадських робіт (58%) та позбавлення волі (18%). Арешт та обмеження волі були застосовані відповідно у 8% та 11% проаналізованих справ, а штрафи – у 0,5% випадків. Правопорушників виправдали за домашнє насильство в 0,5% випадків.

Також в умовах сьогодення важливим питання постає врахування воєнного стану як обтяжуючої обставини про вчиненні домашнього насильства. У зв'язку з цим Верховний Суд пояснив, що для вчинення кримінальних злочинів злочинець скористався найбільш несприятливим часом, соціально складною обстановкою та станом суспільства, що свідчить про ступінь суспільної небезпеки злочину в умовах воєнного стану. Тому суд вирішив, що на період дії воєнного стану при призначенні покарання особі, яка вчинила злочин, слід враховувати такі обтяжуючі обставини, тобто вид і розмір призначеного покарання які мають наближатися до максимальної межі, встановленої КК України. Таким чином, у випадку, коли домашнє насильство вчиняється з використанням умов воєнного стану, суд може призначити найвищий розмір покарання у формі позбавлення волі.

В підсумку варто зазначити про те, що наша держава здійснює великі кроки уперед у протидії та боротьбі з домашнім насильством. Утім, попри це залишаються низка питань, які досі потребують вирішення. Отже, далі важливо продовжувати роботу над удосконаленням законодавства щодо домашнього насильства, враховуючи всі його аспекти та форми прояву. Розвиток системи запобігання та підтримки жертв також має бути постійним процесом, спрямованим на забезпечення безпеки та підтримки тих, хто потрапив у складну ситуацію, пов'язану з домашнім насильством.

Список використаних джерел

1. Катеринчук К. В. Проблемні питання законодавства щодо кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: збірник матеріалів круглого столу. (м. Київ, 31 травня 2019 р.). 2019. С. 79-80.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 14 жовт. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 04.04.2024).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.04.2024).

4. Паламарчук О.О. Проблеми кваліфікації домашнього насильства. Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 14-15 травня 2020 р. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 346-348.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 04.04.2024).

6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20> (дата звернення: 04.04.2024).

Ключові слова: домашнє насильство, ратифікація, запобігання, кримінальна відповідальність.

Key words: domestic violence, ratification, prevention, criminal liability.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Морозюк Влада Валеріївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЧИ ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ

Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів характеризуються значним ступенем суспільної небезпеки.

Серед кримінальних правопорушень, які чинним кримінальним законом віднесено до розділу Розділ XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» міститься посягання у вигляді незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання,

перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України).

Поняття кримінально-правової характеристики включає в себе «опис, визначення істотних, характерних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки кримінального правопорушення» [1, с. 155].

Загальновідомо, що підставою кримінальної відповідальності є повний склад кримінального правопорушення (ст. 2 КК України), тому визначення ознак складу незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту є необхідним при його кримінально-правовій оцінці.

Так, об'єктом посягання, передбаченого ст. 309 КК України є суспільні відносини, які встановлюють є правовий режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Склад даного діяння обов'язково містить його предмет, яким, відповідно, виступають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги. Примітно, що конкретний перелік кожного із предметів кримінального правопорушення визначається Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року № 770 [2].

Наступним елементом складу кримінального правопорушення є його об'єктивна сторона. Так, «об'єктивну сторону кримінального правопорушення утворюють ознаки, що характеризують його із зовнішньої сторони. До них належать: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність); суспільно небезпечні наслідки (злочинний результат); причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками; спосіб, знаряддя та засоби, місце, час і обстановка вчинення кримінального правопорушення» [3, с. 251].

Об'єктивна сторона досліджуваного посягання описана як вичерпний перелік альтернативних форм злочинної поведінки, а саме незаконні: виробництво, виготовлення; придбання; зберігання; перевезення; пересилання; незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, де:

- під виготовленням прекурсорів треба розуміти процес їх одержання з відповідної вихідної сировини в будь-який спосіб;

- придбанням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів потрібно вважати їх купівлю, отримання в обмін на інші товари або речі, прийняття як оплати за надані послуги, позики, подарунка або сплата боргу, привласнення знайденого, збирання маку чи конопель, а так само залишків цих рослин на пожнивних площах після завершення збирання врожаю;

- під зберіганням потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з незаконним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин чи

прекурсорів у володінні винного (він може тримати їх при собі, в будь-якому приміщенні, сховищі чи в іншому місці);

- перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів полягає в переміщенні їх транспортом з одного місця в інше в межах України;

- пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів - це переміщення їх у просторі шляхом відправлення поштою, багажем, посильним тощо з одного місця в інше в межах України [5].

Варто зауважити, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 309 КК України є формальним, тобто для наявності об'єктивної сторони кримінального правопорушення необов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації кримінального правопорушення.

Вдаючись до аналізу суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 309 КК України, слід відмітити, що його суб'єктом може бути фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мета збуту відсутня, а це означає, що «особа, яка виробляє, виготовляє, придбаває, зберігає, перевозить чи пересилає наркотичні засоби не мала за мету безоплатно чи за винагороду в будь-якій формі передати їх у розпорядження іншій особі» [4, с.21].

Також слід відмітити наявність кваліфікуючих обставин, до яких законодавцем віднесено вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб чи протягом року після засудження за цією статтею (ст. 309 КК України) або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах (ч. 2 ст. 309 КК України), вчинення із залученням неповнолітнього, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 309 КК України).

Слід відзначити, що незважаючи на гуманізацію національного кримінального законодавства юридична відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 309 КК України, серйозна. Кожна ситуація з притягненням до кримінальної відповідальності або для звільнення від відбування покарання є суто індивідуальною, суд при виборі покарання керується принципом індивідуалізації покарання. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 309 КК України є одним із найбільш

поширених кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних речовин, психотропів та їх аналогів.

Список використаних джерел

1. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. № 1. 2013. С. 154-160.
2. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова КМУ від 6 травня 2000 року № 770. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/214170___693904
3. Локтіонова В.В. Ознаки об'єктивної сторони злочину та місце серед них злочинних наслідків. Право і суспільство. № 1. 2012. С. 249-254.
4. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: *посібник для підрозділів Національної поліції у схемах* / С. Я. Бурда; П. С. Гарасим, Е. М. Кісілюк, Т. І. Созанський. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 48 с.
5. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02> (дата звернення 30.03.2024).

Ключові слова: наркотики, наркотичні речовини.

Keywords: drugs, narcotic substances.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Абакіна-Пілявська Л. М.

Новосельський Дмитро Олексійович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ, КІБЕРШАХРАЙСТВО ТА ЇХ ВПЛИВ НА КІБЕРБЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні Україна переживає надзвичайно складний період, оскільки смерть близьких, втрата житла, безробіття, введення воєнного стану - всі ці негаразди суттєво вплинули на свідомість та поведінку громадян, багато з яких стали більш схильними до антиправових дій. Зростання активності Інтернет-шахраїв, що маніпулюють вразливими членами українського суспільства, стало нагальною проблемою, з якою змушена боротися правоохоронна система

країни. Це призвело до зростання обсягу кіберзлочинів, зокрема шахрайства в Інтернеті.

Згідно з Законом України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України", кіберзлочинність означає сукупність кіберзлочинів. Кіберзлочин визначається як суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законодавством України про кримінальну відповідальність або яке визнано злочином міжнародними договорами України.

Відповідно Кримінального кодексу України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст.190 КК України). Здійснення даного кримінального правопорушення в інтернеті науковці називають «кібершахрайством».

Кібершахрайство – це шахрайство, яке передбачає використання комп'ютерів, мобільних телефонів, інтернет-мережі тощо. Воно є достатньо новим явищем, що виникає внаслідок швидкого розвитку інформаційних технологій. Це вимагає від злочинців відповідних навичок, проте майже будь-хто, хто має доступ до Інтернету, може стати його учасником. Особливістю кібершахрайства є його небезпечність, оскільки воно призводить до втрати коштів і незаконного доступу до особистої інформації, яка може бути використана зловмисниками для своїх цілей.

Вплив кіберзлочинності та кібершахрайства на кібербезпеку надзвичайно значущий у контексті сучасних загроз та викликів, зокрема в умовах воєнного стану. Кіберзлочинність та кібершахрайство створюють серйозні загрози для інформаційної безпеки, фінансових ресурсів, а також можуть призвести до порушення функціонування критично важливої інфраструктури та систем комунікацій.

У зв'язку зі зростанням кіберзлочинності та кібершахрайства, зокрема в умовах воєнного стану, виникає загроза порушення національної безпеки та суверенітету. Атаки на важливі об'єкти, такі як державні установи, енергетичні системи, телекомунікаційні мережі та фінансові установи, можуть призвести до серйозних наслідків для стабільності країни та її громадян.

Однією з основних проблем є те, що кіберзлочинці та шахраї використовують новітні технології та методи, щоб обхідними шляхами отримати доступ до конфіденційної інформації, фінансових ресурсів та інших цінних активів. Їхні дії можуть призвести до серйозного порушення приватності, втрати фінансових засобів, а також підірвати довіру громадськості до електронних та онлайн-систем.

З метою запобігання та протидії кіберзлочинності та кібершахрайству в умовах воєнного стану, необхідно вдосконалювати стратегії кібербезпеки, впроваджувати ефективні заходи захисту інформації та критичних інфраструктур, а також підвищувати свідомість громадськості про потенційні загрози та методи їхнього запобігання. Тільки шляхом спільних зусиль уряду,

приватного сектору та громадськості можна забезпечити ефективний захист країни від кіберзагроз та забезпечити стабільність та безпеку нації.

Зважаючи на важливість теми кіберзлочинності та кібершахрайства в сучасному світі, особливо в умовах воєнного конфлікту, ми також можемо розглянути деякі конкретні приклади кіберзлочинних актів, що стали актуальними в Україні під час воєнного стану. Наприклад, виникнення фішингових атак, спрямованих на викрадення особистих даних громадян для подальшого використання їх в шахрайських схемах або для здійснення ідентифікаційного шахрайства.

Також можна звернути увагу на зростання кібератак на критично важливі інфраструктурні об'єкти, такі як енергетичні системи, телекомунікаційні мережі та фінансові установи. Ці атаки можуть мати серйозні наслідки для функціонування країни та безпеки її громадян.

Україна може активно співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями у розробці та впровадженні спільних стратегій та стандартів з кібербезпеки. Зокрема, важливо вдосконалити механізми обміну інформацією про кіберзагрози та інциденти між країнами, а також спільно розробляти та впроваджувати заходи профілактики та реагування на кібератаки. Такі ініціативи можуть значно підвищити рівень кібербезпеки як в Україні, так і в усьому світі.

Крім того, важливо залучати до цих процесів не лише урядові структури, а й приватний сектор, академічні установи та громадські організації. Спільна робота всіх зацікавлених сторін дозволить розробити комплексні та ефективні стратегії захисту від кіберзагроз і забезпечити стійкість та безпеку кіберпростору як національного, так і міжнародного рівня. Варто підкреслити важливість постійного моніторингу та аналізу нових загроз та трендів у сфері кібербезпеки. Швидке реагування на зміни у кіберзлочинності та кібершахрайстві дозволить розробляти вчасні та ефективні заходи захисту, щоб зменшити ризики та мінімізувати можливі шкоди для суспільства та економіки.

Таким чином, вирішення проблеми кіберзлочинності та кібершахрайства в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, що базується на співпраці всіх зацікавлених сторін на національному та міжнародному рівнях.

Тільки таким чином можна забезпечити ефективний захист кіберпростору та зберегти безпеку та стабільність суспільства в умовах надзвичайних обставин.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року №2163-VIII (В редакції Закону України від 01.01.2024 р. №2163-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
2. Чернишов Г. М. Кіберзлочинність як виклик глобалізації та загроза світовій безпеці: теоретичні основи дослідження. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2018/34.pdf
3. Самойленко О. А. Виявлення та розслідування кіберзлочинів [Текст] : навчально-методичний посібник / О. А. Самойленко. Одеса : , 2020. 112 с. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=522811>

Ключові слова: кіберзлочинність; кібершахрайство; кібербезпека в умовах воєнного стану; кібератаки та їх наслідки; інформаційна війна.

Key words: cybercrime; cyberfraud; cybersecurity under martial law; cyberattacks and their consequences; information warfare.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри Степаненко О.В.

Олійник Марія Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДМЕЖУВАННЯ МАРОДЕРСТВА ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

24 лютого 2022 року, у зв'язку із повномасштабним вторгненням збройних сил Російської Федерації на територію України, указом Президента України № 64/2022 було введено воєнний стан в Україні [1] .

Внаслідок цієї обставини тисячі людей через страх за своє життя та життя своїх близьких були змушені залишити свої домівки та виїхати у більш безпечне місце. В свою чергу, це стало підґрунтям для збільшення в Україні кримінальних правопорушень, які посягають на власність, такі як крадіжки, грабежі, розбої. Поряд з цим, у період дії воєнного стану масового характеру набуло також таке явище як мародерство. Тому, як реакція законодавців на стрімкий зріст злочинності у сфері охорони прав власності, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 № 2117-IX було посилено відповідальність за такі кримінальні правопорушення: зокрема диспозиції статей 185 (Крадіжка), 186 (Грабіж), 187 (Розбій), 189 (Вимагання), 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України

було доповнено кваліфікуючою обставиною «в умовах воєнного чи надзвичайного стану», а у ст. 432 (Мародерство) КК України було збільшено мінімальний розмір покарання у вигляді позбавлення волі з трьох до п'яти років [2]. Однак, у зв'язку з суперечністю між назвою вищезгаданого законодавчого акта та його змістом, більшість громадян почали пов'язувати мародерство з іншими кримінальними правопорушеннями, переліченими в цьому законі, а особливо з крадіжкою, грабежом та розбоєм. Оскільки таке явище як мародерство являє собою самостійний склад кримінального правопорушення поряд з іншими кримінальними правопорушеннями, відповідальність за які було збільшено вищезгаданим Законом, вважаю за необхідне здійснити відмежування мародерства від суміжних кримінальних правопорушень.

У чинному Кримінальному кодексі України поняття мародерство визначено у ст. 432 як «викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених» [3]. Вказана стаття міститься у Розділі XIX КК України, який має назву «військові кримінальні правопорушення». Основним безпосереднім об'єктом, на який посягає дане кримінальне правопорушення є встановлений порядок несення військової служби під час ведення бойових дій. Об'єктивною стороною мародерства є виключно дії, спрямовані на таємне чи відкрите, викрадення речей вбитих чи поранених, яке може здійснюватися як із застосуванням насильства, так і без нього. Таке викрадення речей відповідно повинно відбуватися саме на полі бою – «земельній ділянці, в межах якої ведуться бойові дії. Зокрема, під дане поняття підпадають ділянки тилу, що можуть бути враженими супротивниками, в межах яких можуть знаходитися поранені чи вбиті» [4, с. 193].

Предметом такого кримінального правопорушення є особисті речі вбитих чи поранених, до яких належать як предмети обмундирування, так і приватне майно особи. В свою чергу, «вороже озброєння, техніка та інше військове майно після його захоплення особами, що беруть участь у воєнних діях, є «військовим трофеєм», тому їх захоплення не вважається мародерством» [5]. Суб'єктами мародерства є виключно військовослужбовці, тобто «особи, які проходять військову службу» [6]. Суб'єктивна сторона зазначеного кримінального правопорушення завжди характеризується прямим умислом та корисливими мотивами заволодіти цінними речами убитого чи пораненого.

Якщо ж проаналізувати особливості складу досліджуваного кримінального правопорушення, можна встановити ряд відмінностей мародерства від суміжних кримінальних правопорушень (крадіжки, грабежу, розбою).

Насамперед відмінністю мародерства від кримінальних правопорушень проти власності є різні об'єкти, на які посягають дані кримінальні правопорушення. Так, основним безпосереднім об'єктом мародерства є встановлений порядок несення військової служби під час ведення бойових дій, а суспільні відносини власності є додатковим обов'язковим об'єктом посягання

даного кримінального правопорушення, на відміну від згаданих раніше суміжних кримінальних правопорушень, в яких основним безпосереднім об'єктом виступають саме суспільні відносини власності.

Якщо ж порівнювати мародерство окремо з крадіжкою, грабежом, розбоєм, то спільним для цих кримінальних правопорушень є виключно їх суб'єктивна сторона, адже склад кожного з зазначених кримінальних правопорушень характеризується прямим умислом та корисливим мотивом. Всі інші елементи складу мародерства суттєво відрізняються від зазначених кримінальних правопорушень проти власності. Насамперед відмінності спостерігаються в об'єктивній стороні цих кримінальних правопорушень, адже на відміну від мародерства, яке передбачає вчинення його саме на полі бою, для кваліфікації кримінального правопорушення як крадіжки, грабежу чи розбою не має значення місце вчинення таких кримінальних правопорушень.

Відмінності спостерігаються також у способі вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. На відміну від крадіжки, яка передбачає таємне викрадення майна, та грабежу, яке полягає у відкритому викраденні майна, мародерство може бути вчинено як таємно, так і відкрито. А якщо порівнювати спосіб вчинення мародерства з розбоєм, то на відміну від останнього кримінального правопорушення, яке передбачає викрадення речей виключно із застосуванням або погрозою застосування насильства, мародерство може бути вчинено як із застосуванням насильства, так і без нього.

Необхідно також звернути увагу, що різним у цих кримінальних правопорушеннях буде і предмет посягання. Адже, порівняно з мародерством, предметом якого є речі саме вбитих чи поранених, предметом крадіжки, грабежу та розбою є просто чуже для винного майно, у тому числі живої людини.

Важливою відмінністю мародерства від крадіжки, грабежу та розбою є суб'єкт вчинення такого кримінального правопорушення, яким є виключно військовослужбовець, на відміну від останніх, суб'єктом яких є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 14 років.

Окрім цього, різницею між мародерством та кримінальними правопорушеннями проти власності, є різний розмір покарання за вчинення цих кримінальних правопорушень, передбачений у санкції відповідної статті Кримінального кодексу України.

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна зробити висновок, що не всі кримінальні правопорушення проти власності вчинені в умовах воєнного стану є мародерством. Для того, щоб кваліфікувати кримінальне правопорушення як мародерство, воно повинно відповідати ряду ознак, таких як: місцем вчинення даного кримінального правопорушення має бути поле бою, суб'єктом - військовослужбовець, а предметом - майно вбитих чи поранених осіб. В свою чергу неправомірне заволодіння чужим майном, у місцях, які не є зоною ведення бойових дій, або вчинене з метою заволодіння майном здорових осіб не буде вважатись мародерством, і буде кваліфікуватись як одне із

кримінальних правопорушень проти власності - крадіжка, грабіж, розбій тощо, залежно від форми вчинення такого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 №2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Лихова С. Я., Поліщук Д. О. Кримінальна відповідальність за мародерство в умовах воєнного стану. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». К. : НАУ, 2023. № 1 (66). Ст. 192-198. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59183/1/27.pdf>
5. Всеукраїнське професійне юридичне видання»: Хто вам дозволив добре жити? Відповідальність за мародерство та інші злочини під час війни. Юридична газета Online : веб-сайт. URL: <https://jur->

gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/hto-vam-dozvoliv-dobre-zhiti-vidpovidalnist-za-maroderstvo-ta-inshi-zlochiny-pid-chas-viyni.html

6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. №2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

Ключові слова: мародерство, воєнний стан, крадіжка, кримінальні правопорушення проти власності

Key words: looting, martial law, theft, crimes against property

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абакіна - Пілявська Л. М.

Степаненко Артем Олександрович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

З 2014 року і по сьогоднішній день наше законодавство стикається з новими викликами розслідування та кваліфікацією воєнних злочинів важливість цього питання є досить актуальним.

Під воєнним злочином в міжнародному праві розуміють порушення звичаїв та законів війни, а також всі протиправні дії проти мирного населення воюючої країни.

В.М. Репецький та В.М. Лисик вважають, що міжнародний злочин умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права, посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [2; с.120-125].

Вивчаючи поняття воєнного злочину потрібно зазначити, що його вважають вчиненням за таких умов: 1) дане діяння спрямоване на порушення певного правила, яке закріплене в міжнародному гуманітарному праві; 2) Таке правило завжди закріплене в нормах міжнародного гуманітарного права; 3) За вчинення даного кримінального правопорушення повинна наставати індивідуальна кримінальна відповідальність; 4) Дані злочини повинні посягати на важливі цінності людства, незалежно від того чи наявна фізична небезпека для потерпілих.

Досить цікавим є визначення суб'єкта воєнних злочинів. За нормами міжнародного права, а сама за Женевською конвенцією суб'єкт визначається як «особа, яка активно виконує обов'язки військового командування або вчиняє дії

воєнного характеру в яких є наявні ознаки складу міжнародного воєнного злочину» [3; с. 53], такої ж думки С.О. Хартінов.

Для цієї категорії злочинів притаманні прямий умисел та свідомість керувати своїми діями. Деякі вітчизняні вчені пропонують нашим судам у своїх вироках зазначати: 1) чи є причинно-наслідковий зв'язок між вчиненим кримінальним правопорушенням та суспільно-небезпечними наслідками; 2) у чому саме полягало правопорушення; 3) норми яких правил, інструкцій недодержано;

Об'єктивна сторона виступає у виді сукупності діянь та наслідків, які настали в результаті порушення суб'єктом норм міжнародного та національного законодавства. Також особливістю об'єктивної сторони є те, що при кваліфікації повинні враховуватися час, місце обстановка вчиненого воєнного злочину.

Отже, можемо підсумувати, що дана проблема є досить актуальною та потребує законодавчого та наукового вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. №40. С. 98–101.
2. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. В.М. Репецький, В.М. Лисик. Альманах міжнародного права. Вып. 1, 2009. С. 120–125.
3. Зубанський М. К. Поняття та склад воєнного злочину в контексті положень міжнародного кримінального права. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства. 2022. № 58. С. 47-56.

Ключові слова: воєнні злочини, суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна, сторона, об'єкт
Key words: war crimes, subject, subjective side, objective, side, object

Науковий керівник: асистент Павлова О. С.

Сурнін Ярослав Ігорович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Даний інститут кримінального права знайшов своє відображення в кримінальному кодексі України, а саме в XII розділі «Звільнення від покарання та його відбування». Де в статті 75 КК України передбачено особливості застосування цього інституту.

Для початку слід необхідно висвітлити саме поняття звільнення від покарання, оскільки від цього ми зможемо надалі слідувати в розумінні цього питання. Тому пропонується наступне, що під звільненням від покарання

розуміється відмова держави в особі уповноважених органів яким притаманні певні повноваження, від застосування заходів примусу у вигляді кримінальних покарань, за певних підстав передбачених кримінальним кодексом України, до особи, що за наслідками свого діяння, обвинувальним вироком суду було визнано винним у вчиненні цього кримінально-протиправного діяння чи бездіяльності [8, с. 382].

В свою чергу звільнення від відбування покарання з випробуванням належить до умовних видів звільнення від покарання. Тому що, особа до якої застосовується стаття 75 КК України, має стати на шлях виправлення за допомогою своєї поведінки та сумлінного виконання обов'язків які будуть покладені на неї судом.

Згідно з чинним кримінальним кодексом України: у разі призначенні судом покарання у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, при цьому врахувавши тяжкість кримінального правопорушення посилаючись на статтю 12 КК України, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, як наслідок він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням [1].

І тому, згідно з частиною четвертою вищезазначеної статті, до особи засудженого застосовується іспитовий строк в межах від одного до трьох років, протягом якого особа не має вчинити нового кримінального правопорушення [1].

Серед умов наявне ще укладення угоди про примирення або визнання винуватості серед сторін та узгоджено призначення вищезазначених покарань і звільнення від відбування покарання з випробуванням [1].

Також існують обмеження при яких суд не вправі застосовувати таке звільнення. Сюди законодавець відніс корупційні та кримінальні правопорушення, які пов'язані з корупцією, кримінальні правопорушення передбачені в XIX розділі «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» серед яких: ст. 403 невиконання наказу; ст. 405 погроза або насильство щодо начальника; ст. 407 самовільне залишення військової частини або місця служби; ст. 408 дезертирство; ст. 429 самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Наступним обмеженням є кримінальні правопорушення пов'язані з порушення правил правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що

знижують увагу та швидкість реакції. Та катування, яке передбачене частиною третьою статті 127 КК України [1].

Враховуючи особу винного, а саме дані, які охарактеризують його, науковці виділили чотири групи з приводу даного аспекту:

По-перше, це обставини, які характеризують ставлення особи до вчинення нею кримінального правопорушення: прагнення до тієї поведінки, яка не переходить меж закону, сумлінне ставлення особи до праці, а також дії цієї особи, які спрямовані на нормальне спілкування у соціумі та звичайному побуті.

По-друге, серед цих обставин доречно виділити саме ті, що пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення: кому належить ініціатива (можливе підбурювання), готування до вчинення кримінального правопорушення, роль та місце особи у його вчиненні.

По-третє, до цієї групи ми відносимо саме ті обставини, які описують поведінку та ставлення особи, до скоєного кримінально-протиправного діяння чи бездіяльності: допомога потерпілій особі, турбота про близьких його осіб.

По-четверте, ця група містить особистісні властивості, які притаманні певній особі винній: вікові показники, стать особи, стан здоров'я, чи перебувають на утриманні в цієї особи непрацездатні родичі(близькі особи). Сюди відносять якості характеру, наявність звичок та схильності до вживання наркотичних препаратів, алкогольна та ігрова залежність (лудоманія) [8, с. 383].

В частині першій статті 75 КК України згадується про інші обставини, які суд повинен враховувати, до них ми відносимо такі, що пом'якшують покарання: застосування до особи примусу, погрози як вбивства, так і фізичної розправи, вчинення кримінального правопорушення під впливом службової залежності, збігу тяжких, сімейних обставин та інші положення передбачені статтею 66 кримінального закону, які не є вичерпними на відмінну від обставин, які обтяжують покарання [8, с. 383].

Звільнення від відбування покарання з випробуванням має свої наслідки. Виділяють позитивні та негативні наслідки. До перших належать: якщо засуджений дотримався покладених на нього судом обов'язків, то в результаті може бути звільнений судом від призначеного покарання. Даний наслідок нормативно закріплений у частині 1 статті 78 КК України; Відбувається погашення такого правового статусу як судимість (частина 3 стаття 90 КК України).

До другого виду наслідків слід зазначити те, що в результаті невиконання обов'язків, які передбачені частинами з 1-3 статті 76 КК України, особа, що звільняється від відбування покарання повинна неухильно їх дотримуватись, оскільки в протилежному випадку, суд керуючись положеннями статті 78

повною мірою здатен направити особу, що не бажає стати на шлях виправлення в результаті своєї поведінки, на відбування раніше призначеного покарання.

Наступним негативним наслідком законодавець зазначає, що суд призначає покарання засудженому за сукупністю вироків. Дане положення закріплене в частині 3 статті 78 КК України [9, с. 8].

З приводу нагляду за такими особами, то законом таку функцію покладено на відповідні територіальні органи пробації, які розташовані за місцем проживання, роботи, навчання винного. А для військовослужбовців –командири військових частин [1].

Законодавець визначає наступні обов'язки, які неухильно повинні виконуватися засудженим: періодично з'являтися у центри пробації для реєстрації, повідомляти даний орган про зміну місця проживання, навчання та роботи. В силу свої повноважень суд може покласти додаткові обов'язки, а саме: попросити вибачення в потерпілого в певній формі, не виїжджати за межі України без дозволу територіального органу пробації, пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки, працевлаштуватися або звернутися з відповідним направленням від органу пробації до державної служби зайнятості для реєстрування статусу безробітного та працевлаштуватись у разі пропозиції надання роботи. Можливі й обмеження у формі вільного пересування, спілкування, дозвілля. Вищезазначене нормативно закріплено в статті 76 кримінального закону [1].

Існують певні позиції Верховного Суду України з приводу питання звільнення від відбування покарання з випробуванням у порядку статті 75 КК України. Таке звільнення не може бути застосовано судом до особи винного, які обвинувачуються у вчиненні не одного кримінального правопорушення, які в свою чергу були заздалегідь сплановані та погоджені з іншими співучасниками кримінально-протиправного діяння [6].

Наступною є позиція про те, що існує певна підстава для звільнення як відшкодування шкоди, завданої вчиненням кримінально-протиправним діянням, дана підстава може бути дієва на стадіях судового розгляду в кримінальному судочинстві, до ухвалення вироку та призначення покарання, або як альтернатива на стадії оскарження цього вироку в апеляційному порядку, лише до набрання ним законної сили [5].

В своїй роботі І. Шило зазначала, що на даному етапі вченими правниками пропонуються відповідні доповнення до статей 75 – 76 КК України. Для більш ефективної діяльності цього інституту пропонується збільшити перелік покарань додавши до нього арешт. Але при цьому виникає суперечність, оскільки в статті 60 КК України мінімальний строк призначення фігурує в межах від 1 до 3 років. І тому заміна не є досить вдалою [4, с. 443].

Однак, варто зазначити, що в статті відсутні обмеження щодо застосування звільнення з випробуванням за окремі види кримінальних

правопорушень. Варто зазначити перелік статей за якими виключається звільнення від відбування покарання на початку розділу.

В проєкті нового кримінального кодексу України стаття 75 зазнає суттєвих змін, а саме наголошується увага на класифікацію, покарання, що було призначене судом позбавлення волі з максимальним строком до 8 років, функціонування інституту пробації, також здійснюється ухил на поведінку після вчинення кримінального правопорушення, згода особи, що вчинила кримінально-протиправне діяння на застосування щодо неї вказаного інституту, що є новелою для законодавства.

При цьому всьому існують і мінуси у не наявності обмежень стосовно такого звільнення за окремі види кримінально-караних протиправних діянь. Для уникнення колізій слід вказати перелік норм за якими виключатиметься таке звільнення на самому початку розділу [4, с. 444].

Отже, стосовно юридичної природи звільнення від відбування покарання з випробуванням, та сучасних прогалин в цьому питанні, можна зазначити наступне: таке звільнення, являє собою, що суд при винесенні обвинувального вироку по справі, призначає йому відповідне покарання, а також виходить із того, що можливе виправлення цієї особи без відбування цього покарання, тобто не реалізуючи вирок у виконання за умови сумлінного та чесного виконання обов'язків, які суд на нього покладе, посиляючись попередньо на статтю 76 кримінального кодексу України [7, с. 155].

Першою проблемою є те що судові рішення про застосування інституту статті 75 КК України не мотивуються судами. Не відбувається окремої та індивідуальної оцінки обставин, які характеризують тяжкість вчиненого діяння (ст 12 КК України), особу, яка реалізувала свій злочинний умисел у питанні впливу на звільнення від відбування покарання з випробуванням. Відбувається змішування обставин, що підлягають окремій оцінці в різних питаннях, для обґрунтування різних рішень:

Для призначення такого покарання, яке в свою силу зможе виправити особу та запобігти вчиненню нею нових кримінальних правопорушень.

Судові органи у більшості випадків не дають роз'яснень саме які обставини надають характеристику ступеню тяжкості протиправного діяння та яким чином вплинули на ухвалення рішення. Серед проблем слід додати про не зазначення в повній мірі обставин, які свідчать про особу, яка є винною.

Також існує прогалина в тому, що не завжди суди та учасники кримінального провадження не мають поняття як слід тлумачити термін що

передбачений в статті 75 КК України «інші обставини», тому ці прогалини заповнює Верховний Суд України [3].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <http://surl.li/hwcs>
2. Постанова ККС ВС від 6 грудня 2023 року у справі № 501/740/20 (провадження № 51-3646км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115445752>.
3. Олексій Горох Звільнення від відбування покарання з випробуванням: проблеми адвокатської та судової практики. URL: <http://surl.li/siyke>
4. Шило.І.В. Окремі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням – 2023 р. С. 441-445. URL: <http://surl.li/siykm>
5. Відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як підстава для застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 КК України – постанова ВС 25.01.2024. URL: <http://surl.li/siykz>
6. Звільнення від покарання з випробуванням не може застосовуватися до осіб, які обвинувачуються у вчиненні значної кількості кримінальних

правопорушень, заздалегідь спланованих та узгоджених з іншими співучасниками 08.07.2022. URL: <http://surl.li/siymk>

7. Резніченко Г.С., Мурадян Г.Р. Правова природа звільнення від відбування покарання з випробуванням – 2020 р. С. 154 – 158. URL: <http://surl.li/qbkhh>

8. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. С. 382 – 383.

9. Звільнення від покарання і від його відбування. URL: <https://vo.uu.edu.ua/login/index.php> -Дата звернення 07.04.2024р.

Ключові слова: Звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням, особа винного, засуджений, наслідки звільнення, юридична природа, кримінальний кодекс України, кримінально протиправне діяння.

Key words: exemption from punishment, exemption from serving a probationary sentence, the person of the culprit, condemned, consequences of dismissal, legal nature, criminal codex of Ukraine, criminal act.

Науковий керівник: асистент Павлова О. С.

Циник Анастасія Іванівна

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Досліджувана тема примусового шлюбу є особливо актуальною сьогодні та є однією з найгостріших соціальних проблем сучасності, оскільки примусовий шлюб є серйозним порушенням прав людини та суперечить принципам гідності та вільного вибору.

Відповідно до ст. 51 Конституції України передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Довгий час усе, що відбувалося в домі та родині, вважалося приватною справою, а втручання було категорично заборонено. Сьогодні у ст. 32 Конституції України також передбачає, що «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України». Само собою зрозуміло, що будь-яке «втручання» в особисте і сімейне життя відбувається виключно з метою особистого захисту [1; 2, с. 14-15].

Під примусом слід розуміти застосування фізичного насильства або погрозу фізичної розправи щодо потерпілого чи його близьких, або шантаж - погрозу знищення чи пошкодження майна потерпілого або розголошення

відомостей про потерпілого, які потерпілий бажає приховати, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (або близької потерпілому особи). Під спонуканням до переміщення на територію іншої держави слід розуміти виманювання особи за кордон з використанням вигаданої причини (наприклад, відвідування хворого близького родича) або іншим способом. Криміналізація цієї форми дій пов'язана з тим, що деяких жертв примусового шлюбу спочатку вивозять в іншу країну (часто в країну їхніх предків), де вони змушені одружитися з громадянином цієї країни [3, с. 179].

У науковій літературі можна виокремити такі основні причини укладення примусових шлюбів [2, с. 15-16]:

- економічні причини, зокрема з метою отримання прибутку; набуття права власності на землю, нерухомість або цінне рухоме майно в результаті укладення шлюбу подружжям або одним із членів сім'ї; недостатність коштів або доходів для забезпечення рівня життя сім'ї в межах основних соціальних стандартів; один із членів сім'ї змушений одружитися з метою зменшення кількості утриманців;

- етнічні - укладення шлюбу без згоди нареченого чи нареченої або одного з них не вважається правопорушенням частиною релігійних норм або етнічних традицій країни походження жінки чи чоловіка;;

- міграційні - отримання громадянства або постійного місця проживання в іншій країні через шлюб, або ризик бути позбавленим громадянства чи стати особою без громадянства у разі відмови від укладення примусового шлюбу;

- соціальні - захист репутації сім'ї, легалізація дошлюбних статевих стосунків; з'ясування у шлюбі; стосунки, що суперечать моральним, культурним, етичним або релігійним цінностям певного суспільства;

- правові - низький рівень правової свідомості та обізнаності громадян у сфері прав людини, що не дозволяє повною мірою розуміти умови шлюбу та критерії визначення шлюбу як примусового;

- дискримінаційні - тиск з боку родичів, однолітків і суспільства з метою отримання статусу заміжньої/одруженого в сім'ї.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. прийнято ряд змін до кримінального законодавства України, серед якого є доповнення розділу III Кримінального кодексу України, статтю 151-2 «Примушування до шлюбу» [4].

Об'єктом злочину є воля, честь і гідність людини. У різних ситуаціях іншою метою також може бути здоров'я, сексуальна свобода та сексуальна недоторканість.

Диспозиція цієї статті сформульовані таким чином, що жертвами цього злочину можуть бути як жінки, так і чоловіки. У вищезгаданій Конвенції йдеться про жінок як потерпілих, оскільки йдеться про представниць етнічних груп, де

дівчат змушують виходити заміж мало не з раннього віку [5]. В Україні в більшості випадків спостерігається інша реальність і, ймовірно, саме тому законодавець, приймаючи цю норму в КК, вирішив не розмежовувати потерпілих та злочинців за ознакою статі.

Об'єктивна сторона цього злочину характеризується діями, що відображаються в різних формах [5]:

1. Примушування до шлюбу;
2. Примус особи до продовження примусового шлюбу;
3. Змушувати людину до співжиття без шлюбу;
4. Змушення особи продовжувати спільне життя без шлюбу;
5. Змушувати особу оселитися на території держави, відмінної від тієї, в якій вона проживає, з метою співжиття без укладення шлюбу;
6. Заохочення особи оселитися на території держави, відмінної від тієї, в якій вона проживає, з метою продовження співжиття без шлюбу.

Суб'єкт - фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона примушування шлюбу характеризується прямим умислом. Мотив і мета не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони примушування до шлюбу як злочину, але суд повинен враховувати їх під час постановлення покарання. При цьому мотив і мета вчинених дій не впливають на кваліфікацію.

Отже, примусовий шлюб є порушенням особистої свободи та незалежності людини. Примусові шлюби часто призводять до нещасливих стосунків, психологічного, фізичного насильства та розпаду сімей. Тому важливо сприяти створенню шлюбу, заснованого на взаємній повазі, любові та згоді обох сторін, а також забезпечувати захист прав людини на вільний вибір при створенні сім'ї.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> .
2. Камінський П. В. Кримінально-правова характеристика за примушування до шлюбу: порівняльно-правове дослідження : дис...доктора філос. / Камінський, Петро Валерійович ; Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2022. – 184 с.
3. Кримінальна відповідальність за примушення до шлюбу. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки, м. Вінниця. 2020. С. 177–180. URL: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.1/31>.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з

цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> .

5. Шевченко М. Примушування до шлюбу. загальна характеристика складу злочину. Одеса, 2021. С. 171–173.

Ключові слова: примушування до шлюбу, права людини, воля, честь і гідність людини, укладання шлюбу.

Key words: forced marriage, human rights, freedom, honor and dignity of a person, marriage.

Науковий керівник: д. філософії у галузі «Право», асистент Камінський П.В.

Цісик Юлія Василівна

студентка 3 курсу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ЯК КОНСТИТУТИВНА ОЗНАКА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 5 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

Зміна суспільних відносин у зв'язку із повномасштабним збройним вторгнення росії на територію України зумовила потребу швидких законодавчих змін, в тому числі у сфері кримінальної юстиції. Одним із важливих питань стало притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які сприяють чи безпосередньо допомагають здійснювати насильницькі та загарбницькі дії на користь держави-агресора.

Так, після 24 лютого 2022 року Кримінальний кодекс України (далі – КК України) був доповнений чималою кількістю норм. Зокрема, законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від 03.03.2022 року було встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність [1]. Однією із форм останньої, кримінальним законом було визнано дії особи, які пов'язані з участю в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території [2].

Диспозицією ч. 5 ст. 111-1 КК України була визначена зазначена форма колабораційної діяльності, однак без розкриття її змісту. Відсутність чіткої законодавчої дефініції даного складу кримінального правопорушення призводить до появи неоднозначності, що може мати наслідком значні правозастосовні проблеми. Найбільш складним є питанням визначення форми вчинення даного кримінального правопорушення, а саме: наявності чи відсутності добровільного бажання особи на участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Так, однаковим чином судовою практикою розглядаються та кваліфікуються випадки такої участі у проведенні виборів на тимчасово

окупованій території, як добровільна допомога у здійсненні голосування за місцем проживання [3], так і випадки примусу до голосування з погрозою застосування зброї [4].

Однак враховуючи положення КК України, варто зазначити, що вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу відповідно до ст. 66 КК України виступає обставиною, яка пом'якшує покарання, а вчинення діяння під безпосереднім впливом непереборного фізичного примусу відповідно до ст. 40 КК України розглядається як обставина, що виключає кримінальну протиправність [2], тому необхідною та доцільною є конкретизація об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України, а саме визначення як обов'язкової його ознаки добровільність вчинення. Остання повинна розглядатися з врахуванням положень чинного законодавства, як така, що передбачає дії, що вчиняються за власним бажанням та без будь-якого примусу.

У кримінально-правовій літературі наголошується також на необхідності передбачення для всіх законодавчо визначених форм колабораційної діяльності добровільності як обов'язкової ознаки кримінального правопорушення, враховуючи те, що кримінально карана співпраця з ворогом може бути тільки добровільною. Так, Ю. Василенко визначає, що «об'єктивна сторона кожного з передбачених ст. 111-1 КК України кримінальних правопорушень відображає найбільш поширені варіанти добровільної співпраці з державою-агресором під час тимчасової окупації та наголошує на необхідності надання більшої правової визначеності поняттю «добровільності» співпраці з державою-агресором [5].

Таким чином, встановлення кримінальної відповідальності за участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території беззаперечно, є соціально обумовленою та відповідає потребам суспільства. Однак притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення, передбаченим ч. 5 ст. 111-1 КК України викликає труднощі, зумовлені нечіткістю законодавчих положень, зокрема відсутністю такої обов'язкової (конститутивної) ознаки, як добровільність вчинення кримінального правопорушення. Тому вважаємо, за доцільне доповнити ч.5. ст. 111-1 КК України спеціальною ознакою, яка передбачатиме добровільну участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України 2108-

IX від 03.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20> (дата звернення 25.03.2024 р.).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення 25.03.2024 р.).

3. Вирок Приморського районного суду у м. Одеса від 27 вересня 2023 року у справі №522/5664/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113779964> (дата звернення 25.03.2024 р.).

4. Міпер П. Вибори Путіна в окупації: як голосують на виборах. URL: <https://suspihne.media/706834-tiho-bombarduvan-nema-vibori-u-nih-vidbuvautsa-ak-prohodit-golosuvanna-za-prezidenta-rf-v-okupacii-na-shodi/>. (дата звернення 25.03.2024 р.).

5. Гончарук О.В., Стрельбіцька Л.Я., Голота Н.П. Колабораційна діяльність: проблеми законодавства і практики застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 452-455. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/110.pdf. (дата звернення 25.03.2024 р.).

Ключові слова: кримінальне правопорушення, колабораційна діяльність, воєнний стан, добровільність, примус.

Key words: criminal offence, collaboration, martial law, voluntariness, coercion

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Попович О.В.

Черняк Андрій Юрійович

студент 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОМ'ЯКШУЮЧІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНІ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ТА ЇХ ПРОБЛЕМАТИКА В ЗАСТОСУВАННІ

На всіх етапах розвитку Української державності вибір судом виду та міри покарання обвинуваченому мав досить велике значення, а іноді й вирішальний вплив на подальше життя засудженого, адже саме кримінальні покарання вважалися і досі вважаються найсуворішим заходом державного примусу.

Згідно із частиною 1 статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»[1]. А також, згідно частини 2 статті 61 Конституції України юридична відповідальність особи виключно має індивідуальний характер в призначенні покарання[1]. Саме через це інститут обставин, що пом'якшує покарання посідає одне з найважливіших місць у науці

кримінального права та вимагає особливої уваги під час здійснення практичної діяльності. Це й зумовлює актуальність даної теми.

Перелік обставин, що пом'якшують покарання закріплений в частині 1 статті 66 Кримінального кодексу України.

В.В. Полтавець у своїй науковій роботі пом'якшуючі обставини поділяє на 3 групи: 1) обставини, які характеризують діяння; 2) обставини, які характеризують особу винного; 3) обставини, які характеризують одночасно діяння і особу винного[2].

До першої групи В.В. Полтавець відносить такі пом'якшуючі обставини, як: «з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочинів; добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди».

«До другої групи — вчинення злочину неповнолітнім; вчинення злочину жінкою в стані вагітності; вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених цим кодексом».

Третю групу складають: «вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності»[2].

З цим поділом ми повністю погоджуємося, адже цей перелік ґрунтується на чіткій логіці і має декілька переваг. В першу чергу це систематизація - поділ на групи дозволяє систематизувати обставини, що впливають на міру покарання, роблячи їх більш зрозумілими та зручними для застосування. А також виокремлюються обставини, що стосуються діяння, особи винного, або й того, й іншого. Це дає можливість більш об'єктивно оцінити ступінь суспільної небезпеки злочину та особи винного.

Але в цій науковій роботі ми б хотіли приділити увагу саме обставинам, які не закріплені 1 частиною цієї статті. Адже перелік цих обставин є не вичерпним і суд при призначенні покарання може врахувати додаткові обставини, які не передбачені чинним законодавством. А це в свою чергу породжує деякі спірні питання щодо об'єктивності та вмотивованості суддів при винесенні вироків.

Відповідно до вимог пункту 5 Постанови Пленуму Верховного Суду № 7 від 24 жовтня 2003 р. "Про практику призначення судами кримінального покарання" суд при призначенні покарання може визнати пом'якшуючими й інші обставини, не зазначені в ч. 1 цієї статті. До прикладу: вчинення злочину внаслідок збігу випадкових обставин; відвернення підсудним шкідливих наслідків злочину; відшкодування шкоди; відшкодування моральної шкоди; позитивна характеристика за місцем роботи, проживання, навчання; наявність на утриманні малолітніх дітей чи інших

осіб.Визнанняобставинитакою,щопом'якшує покарання, має бути вмотивоване у вироку.[3]

Проблематику пом'якшуючих обставин, які не закріплені частиною 1 статті 66 Кримінального Кодексу України, доцільно розглянути на прикладах судової практики. А саме взяти за пом'якшуючу обставину – наявність на утриманні малолітньої дитини. Адже ця обставина одна з найчастіших, обставин яка породжує спірні питання щодо об'єктивності та вмотивованості суддів при винесені вироків.

Рішення Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області м.Золотоноша від 20 лютого 2024 року у справі № 695/4630/23 (провадження 1-кп/695/235/24)[4].

Обвинуваченому у даному кримінальному провадженні інкримінувалося вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. Суд встановив обставини справи, що з прямим умислом без передбаченого на те дозволу, незаконно знайшов вибухові пристрої. У подальшому обвинувачений вище зазначену вибухівку зберігав за місцем свого постійного проживання.

При призначенні покарання суд враховує характеризуючі дані, а також обставини, що пом'якшують покарання. Так, суд врахував обставини, що пом'якшують покарання обвинуваченому, відповідно до статті 66 Кримінального кодексу України: щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення та те, що має на утриманні малолітню дитину, а також є раніше не судимим.

Враховуючи ці обставини, суд вважає за необхідне призначити останньому покарання у виді позбавлення волі на мінімальний строк. А також суд вважає,що виправлення обвинуваченого можливе із застосуванням вимогст.75КК України,зі звільненням від відбування покарання з випробуванням та з покладенням на нього ряду обов'язків,передбаченихст.76КК України.

Тобто, виходячи з вироку суду, можна побачити, що було враховано декілька пом'якшуючих обставин, одна з яких – утримання малолітньої дитини. Також суд врахував пом'якшуючі обставини та дійшов висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, і прийняв рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, що передбачає 75 стаття КК України. Можна дійти висновку, що ця та інші обставини зіграли важливу роль у призначенні покарання обвинуваченому, адже санкція цієї статті передбачає позбавлення волі на строк від 3 до 7 років,

тобто виходячи з класифікації кримінальних правопорушень – є тяжким злочином.

В іншій же судовій справі рішення Богунського районного суду м.Житомир від 21 лютого 2024 року у справі № №295/16562/23 (провадження 1-кп/295/400/24)[5].

Обвинуваченому у даному кримінальному провадженні інкримінувалося вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст.190, ч.2 ст.190 КК України. Суд встановив обставини справи, що реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на заволодіння грошовими коштами шляхом обману надіслав потерпілому смс-повідомлення із текстом наступного змісту: «Кредит погоджено за умови здійснення попередньої оплати в розмірі 1000 грн. на банківський рахунок, з метою підтвердження відкриття кредитного ліміту» та запевнив, що здійснюється оформлення кредитного договору та це займе декілька хвилин, тим самим, ввівши його в оману стосовно правдивості своїх намірів.

При призначенні покарання суд враховує характеризуючі дані, а також обставини, що пом'якшують покарання. Так, хоч і було зазначено судом, що особа має на утриманні малолітню дитину, але суд не врахував цю обставину, як пом'якшуючу, а визнав лише таку, що пом'якшує – щире каяття.

Тобто, виходячи з вироку суду, можна побачити, що судне врахував пом'якшуючу обставину – утримання малолітньої дитини. Хоч суд і звільнив від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням на 2 роки, але на нашу думку, якщо б суд врахував утримання малолітньої дитини, як пом'якшуючу обставину, то покарання було б набагато м'якше ніж те, що призначив суд. Адже іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років.

Отже, можна дійти висновку, що хоч і суд не зобов'язаний в будь якому випадку зараховувати утримання малолітньої дитини як пом'якшуючу обставину. Але на нашу думку, якщо факт утримання малолітньої дитини

згадується, як характеризуюча обставина обвинуваченого по справі, то суд повинен мотивувати своє рішення, щодо не зарахування цієї обставини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 01 січня 2020 № 254к/96-ВР – Верховна Рада України URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: Монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 240 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду № 7 від 24 жовтня 2003 р. «Про практику призначення судами кримінального покарання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>
4. Судове рішення Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області м.Золотоноша від 20 лютого 2024 року у справі № 695/4630/23 (провадження 1-кп/695/235/24)
5. Судове рішення Богунського районного суду м.Житомир від 21 лютого 2024 року у справі № №295/16562/23 (провадження 1-кп/295/400/24)

Ключові слова: обставини, які пом'якшують покарання, покарання, призначення покарання, малолітня дитина.

Key words: mitigating circumstances, punishment, sentencing, minor child.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Тімофєєва Л.Ю.

Шпеть Іван Юрійович

студент 3 курсу Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ступінь захисту кожної країни від зовнішніх загроз, зокрема від збройної агресії, наряду залежить від внутрішньої стабільності, міцності як національної державної системи так від результату діяльності політичної влади на всій території держави. Корупційні кримінальні правопорушення найчастіше виступають як основна внутрішня причина політичних та економічних криз. Вони суттєво впливають на суспільство в цілому, підбиваючи демократію, верховенство права, порушуючи права людини, спотворюючи ринки, погіршуючи якість життя та стимулюючи розповсюдження організованої злочинності, тероризму та інших загроз безпеці. Це негативне явище можна спостерігати у всіх країнах, але його наслідки особливо руйнівні у країнах, які розвиваються. Для таких країн корупційні кримінально протиправні діяння

розглядаються як головна перешкода стабільному економічному зростанню та розвитку ефективних та інклюзивних демократичних інститутів.

Вищесказане підтверджує ряд опитувань та статистичних даних. Зокрема, зимою 2023 року в рамках Програми «Долучайся!» та у співпраці з проєктом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія», проведено загальнонаціональне опитування громадян щодо теми «Стан корупції в Україні: сприйняття, досвід, ставлення». Згідно з основними висновками цього дослідження, більшість опитаних, а саме 89% громадян, вважають корупцію: «великою проблемою для України, тоді коли основною проблемою є війна» [1]. Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва у взаємодії із соціологічною службою Центру Разумкова та Київським міжнародним інститутом соціології було проведено опитування влітку 2023 року, відповідно до результатів якого 78% учасників соціологічного опитування вважають: «що Президент України несе пряму відповідальність за корупцію» [2]. За результатами Transparency International, Україна одержала 36 балів із 100 в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index - CPI) за 2023 рік, посівши 104 місце із 180 країн світу. Таким чином, враховуючи збільшення рейтингу на 3 бали, можна зробити висновок про правильний поступ держави у напрям боротьби з корупційними проявами. Також важливим підтвердженням є і те, що Україна отримала найкращий показник за увесь час ставши однією з 17 країн в цьогорічному CPI, які продемонстрували прогресивний рух в цьому напрямку» [3].

Основним правовим актом в Україні у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням є закон України «Про запобігання корупції» № 1700 – VII від 14 жовтня 2014 року, прийняття якого стало важливим кроком у створенні ефективних механізмів протидії [4]. Необхідність подальшого прогресу у боротьбі з корупцією та забезпечення системної антикорупційної діяльності всіх органів влади ознаменували прийняття 20 червня 2022 року Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [5].

Однак, через вторгнення російської федерації на територію України та введенням правового режиму воєнного стану, боротьба із корупційною злочинністю набула нової гостроти. Значне фінансування від міжнародних партнерів для обороноздатності нашої країни та сил оборони і безпеки, стабілізації економіки, відновлення інфраструктури вимагають дієвого реагування з боку держави на кримінально протиправні корупційні прояви.

Значним кроком на зазначеному шляху у період дії правового режиму воєнного стану є оновлення та доповнення існуючого антикорупційного законодавства. Зокрема, важливим аспектом є посилення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення вчинені під час воєнного стану. Підтримуємо необхідність «доповнення ст. 111 КК України «Державна зрада» такою формою об'єктивної сторони як придбання посадовою особою, яка має повноваження державного або місцевого управління, активів

на суму, що в шість тисяч п'ятсот разів перевищує неподатковий мінімум доходів громадян, і які не відповідають її законним доходам, протягом часу дії воєнного стану та протягом року після його завершення із покаранням у виді позбавлення волі на термін до 15 років та/або до довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна та з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю» [6]. Прирівняння зазначеного діяння до державної зради є важливим аспектом притягнення осіб до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, адже свідчить про розгляд їх, як форми посягання на основи національної безпеки. Доцільним також є доповнення корупційних кримінальних правопорушень кваліфікуючою ознакою «вчинення із використанням воєнного або надзвичайного стану», у зв'язку із гострою необхідністю спрямування основних сил та активів держави на заходи безпеки та оборони, а не покриття корупційних ризиків. Вищезазначене зумовлює підвищену суспільну небезпеку таких діянь, що, як результат, виключає можливість застосування пільгових інститутів кримінального права, а тому передбачає безперечну заборону на звільнення таких осіб як від покарання, так і від його відбування, а також на скасування або зняття судимості винних осіб.

Отже, ефективна протидія корупційним кримінальним правопорушенням в умовах правового режиму воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу. Важливим аспектом є саме удосконалення законодавчої бази, зокрема шляхом передбачення в якості кваліфікуючої ознаки «вчинення корупційного кримінального правопорушення із використанням воєнного або надзвичайного стану та доповнення переліку останніх новими складами діянь. Переконані, що зазначені заходи мають стати частиною системної антикорупційної діяльності, спрямованої на зміцнення внутрішньої стабільності та підвищення ефективності державної влади в країні.

Список використаних джерел

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення: URL: <https://cutt.ly/pw8EldWb> (дата звернення: 30.03.2024)
2. Сприйняття загрози корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни: URL: <https://cutt.ly/Kw8EIReS> (дата звернення: 30.03.2024)
3. Індекс сприйняття корупції 2022. URL: <https://cutt.ly/mw8EINCG> (дата звернення: 30.03.2024)
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
5. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3272.

URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>. (дата звернення: 30.03.2024)

6. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану № 7348 від 4 травня 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 30.03.2024)

Ключові слова: кримінальне правопорушення, воєнний стан, державна зрада, корупційне кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність.

Key words: criminal offense; martial law; high treason; corruption-related criminal offense; criminal liability.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Попович О.В.

Юренко Єгор Юрійович, Саппа Євген Олександрович

студенти 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальні правопорушення проти власності - це суспільно небезпечні діяння, предметом посягання яких є чуже для винної особи майно, яке становить певну грошову вартість, а також дії майнового характеру та право на майно[1]. У зв'язку із введенням на території України воєнного стану було внесено ряд змін до Кримінального кодексу України Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [2]. Воєнний стан фактично став обтяжуючою обставиною у частині кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень.

Таким чином, крадіжка (таємне викрадення чужого майна), з моменту внесення таких змін до КК України почала кваліфікуватися одразу за ч.4 ст.185 ККУ не як кримінальний проступок, а як злочин за який передбачено покарання у виді позбавлення волі строком від 5 до 8 років, тобто склад такого кримінального правопорушення став особливо кваліфікуючим. Натомість до внесення відповідних змін, санкцією ч.1, ст.185 ККУ передбачалося обмеження волі строком до 5 років або накладення штрафу в розмірі від 17 тис. грн. до 51 тис. грн.

У попередній редакції ККУ покарання у вигляді позбавлення волі передбачалося виключно в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5

ст. 185), тим самим підтверджуючи що покарання, яке застосовувалося до різновиду даного кримінального правопорушення було більш м'яким.

Грабіж - це відкрите викрадення чужого майна.

Можемо простежити наявність більш жорсткого покарання за вчинення даного злочину в умовах воєнного стану. Так за ч.4, ст.186 ККУ грабіж карається позбавленням волі строком від 7 до 10 років позбавлення волі, чого не передбачалося при кваліфікації грабежу за ч.1 ст.186 ККУ в довоєнних умовах (штраф від 34 тис. грн. до 68 тис. грн., або громадськими роботами на строк від 120 до 240 годин, або виправними роботами на строк до 2 років, або пробаційним наглядом на строк до 3 років, або позбавленням волі на строк до 4 років) [3]

Розбій – напад, метою якого є заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства.

Внесення вищезгаданих змін докорінно змінило санкції які застосовувалися до введення на території України воєнного стану, а саме призначення покарання у виді позбавлення волі строком від 8 до 15 років позбавлення волі, чого не передбачалося ч.1, ст. 187 ККУ (карається позбавленням волі строком від 3 до 7 років позбавлення волі), безумовно тут було наявне покарання у виді позбавлення волі, але воно являлося меншим за обсягом тобто «більш м'яким», а за вчинення відповідного кримінального правопорушення, покарання стає в рази жорсткішим.

Загалом, виходячи з аналізу статистичної інформації Національної поліції та Прокуратури України можна простежити тенденцію до зниження кількості вчинення кримінальних правопорушень проти власності (за ст.ст. 185, 186, 187 ККУ) починаючи з 2022 року по 2023 рік [5].

Підсумовуючи всі вищезазначені аспекти кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану хочемо зазначити, що з введенням на території України воєнного стану та внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України покарання за вчинення розглянутих нами вище кримінальних правопорушень, значною мірою стали більш жорсткими, це обумовлюється самою правовою природою режиму воєнного стану. Вищезазначені зміни до КК були покликані зменшити вірогідне мародерство після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Можемо констатувати, що внесені зміни до Кримінального кодексу України загалом ідучи в одному руслі із загальною тенденцією до спаду кількості облікованих злочинів обумовили кардинальне зниження рівня вчинених кримінальних правопорушень проти власності.

Список використаних джерел

1. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Верховного суду України від 06.11.2009 № 10 // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/v0010700-09>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2117-20>

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

4. Кравчук О., Михайленко Д., юридична практика суддів Вищого антикорупційного суду «Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання». URL: <https://pravo.ua/voiennyi-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/>

5. Звіт Національної поліції по результати роботи у 2022 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, крадіжка, грабіж, розбій, кваліфікація, покарання.

Key words: criminal offence, criminal misdemeanor, theft, looting, brigandage, qualification, punishment.

Науковий керівник: асистент Павлова О.С.

СЕКЦІЯ 15. ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Бурлачук Світлана Василівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, ВЗЯТИХ ПІД ВАРТУ, В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Конституція передбачає, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений або обмежений свободи без вмотивованого рішення суду. Забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, є однією з важливих складових справедливого правосуддя та поваги до людської гідності. Умови воєнних дій створюють надзвичайні виклики для забезпечення цих прав, оскільки конфлікти та загрози безпеці населення можуть спричиняти додаткові обмеження та порушення норм міжнародного та національного права.

Згідно з положеннями частини 2 статті 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства держави являється визначення правового статусу засуджених, також гарантій захисту їх прав, законних інтересів та обов'язків. Згідно з частиною 1 статті 7 Кримінально-виконавчого кодексу України, держава має зобов'язання забезпечувати повагу і захист прав, свобод і законних інтересів осіб, які перебувають у стані засуджених, надавати необхідні умови для їх реабілітації та соціальної адаптації, а також гарантувати їх соціальну і правову безпеку [3, с. 194]. Це означає, що держава зобов'язується забезпечувати їх правовий захист і безпеку особи нарівні з іншими громадянами та особами, які перебувають під юрисдикцією держави, навіть в умовах військового положення.

Загалом особливий правовий статус засудженого та осіб, взятих під варту базується на загальному правовому статусі як людини, оскільки такі особи мають передбачені загальні права та обов'язки, які визначені Конституцією для кожного громадянина. Проте цей статус звужується відповідно до норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, яке встановлює обмеження для засуджених залежно від виду покарання та обсягу їхніх прав і свобод. Важливо відзначити, що всі громадяни мають загальний статус, незалежно від обставин, у яких вони знаходяться. Проте особливий статус засудженого має свої характеристики: його соціальна роль повинна відповідати суспільним інтересам та інтересам держави, бути збалансованою та відповідати принципу соціальної справедливості. З урахуванням цього,

ключовими елементами правового статусу засуджених, подібно до загально правового статусу людини, є їхні права та обов'язки [4, с. 109].

До основних прав засуджених та осіб, взятих під варту, в умовах воєнних дій належать:

1. Право на життя та безпеку. Ці люди мають бути захищені від обстрілів, бомбардувань та інших небезпек, пов'язаних з воєнними діями.

2. Право на доступ до їжі, охорону здоров'я. Засуджені та особи, взяті під варту, мають отримувати їжу та воду в достатній кількості, а також мати доступ до необхідної медичної допомоги.

3. Право на справедливий суд. Ці люди мають право на справедливий суд, включаючи доступ до адвоката та можливість захищати себе.

4. Право на підтримку зв'язків з сім'єю. Засуджені та особи, взяті під варту, мають право на листування та телефонні дзвінки з членами сім'ї.

5. Право на гуманне ставлення. Такі особи не повинні піддаватися жорстокому поводженню або катуванням.

6. Право на отримання інформації про свої права та обов'язки, порядок і умови виконання та відбування покарань, призначених судом.

7. Право на оплачувану працю відповідно до працевлаштування, що передбачене законодавством про працю [2].

Однак, в умовах воєнного стану правовий статус засуджених до позбавлення волі, які перебувають на територіях з бойовими діями або окупованих, регулюється міжнародним гуманітарним правом. Згідно з Конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 р., такі особи мають право на гуманне поводження, захист від насильства та залякування, забезпечення базових потреб, захист від військових дій, а також захист від примусового переміщення. Кримінальне законодавство на окупованій території залишається чинним, а суди продовжують вирішувати справи про порушення закону. Обвинувачені в злочинах повинні знаходитися та відбувати покарання на території, що перебуває під окупацією. Конвенція також закликає сторони конфлікту укласти угоди про евакуацію поранених, хворих, інвалідів, осіб похилого віку та дітей [1].

Забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, в умовах воєнних дій може бути складним завданням. Тому є доцільність зазначити деякі з основних проблем:

- руйнування інфраструктури. Внаслідок обстрілів та бомбардувань можуть бути зруйновані установи виконання покарань та слідчі ізолятори, що

може призвести до проблем з забезпеченням безпеки та базових потреб засуджених;

- переміщення людей. Засуджених та осіб, взятих під варту, може бути евакуйовано з місць позбавлення волі з міркувань безпеки, що може ускладнити доступ до їжі, води, медичної допомоги та правової допомоги;

- нестача ресурсів. В умовах воєнних дій може не вистачати ресурсів для забезпечення всіх потреб засуджених та осіб, взятих під варту;

- негуманне поводження зі засудженими, вбивство та порушення їхньої гідності є серйозними проблемами;

- примусове вербування та призов в'язнів до військових формувань окупаційних військ РФ [6, с. 111].

Під час воєнного стану в Україні органи влади у співпраці зі структурними підрозділами Міністерства юстиції продовжували працювати над усуненням недоліків у дотриманні прав ув'язнених та затриманих осіб, у тому числі виявлених під час перевірок та встановлених рішеннями Європейського суду з прав людини. Однак моральне та матеріальне зношення ресурсів пенітенціарної та інституційної систем, руйнування або пошкодження інфраструктури (приміщень, камер та інших об'єктів і обладнання) внаслідок конфлікту, вимушене скорочення місць позбавлення волі та недостатнє бюджетне фінансування унеможливають повноцінну реалізацію політики, виконання кримінально-виконавчих норм, умов тримання під вартою, медичне обслуговування та забезпечення відповідності ув'язнених та затриманих європейським стандартам. Така ситуація унеможливує запровадження стандартів матеріально-технічного забезпечення ув'язнених.

Для мінімізації даних проблем впроваджується реформування пенітенціарної системи. Вона супроводжується розширенням прав і законних інтересів засуджених і осіб, взятих під варту, а також скасуванням окремих обмежень і заборон. Для системного оновлення в цій сфері компетентні органи розробляють відповідне правове регулювання та здійснюють організаційно-управлінські заходи. Основна мета стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року полягає у створенні адекватних умов утримання для осіб під вартою та засуджених, впровадженні ефективних заходів запобігання катуванням і жорсткому поводженню, гарантуванні права на здоров'я та медичне обслуговування, розвитку інституту пробації, вдосконаленні методів виправлення та соціальної реабілітації, забезпеченні безпеки в установах

покарань, професійній підготовці та розвитку кадрів, а також просуванні цифровізації системи. [5, с. 194-196].

До того ж, на наше переконання, для забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, в умовах воєнних дій, важливо вживати наступних заходів:

1. Евакуація людей з небезпечних зон. Засуджених та осіб, взятих під варту, з місць позбавлення волі, які знаходяться в зоні бойових дій, необхідно евакуювати в безпечні місця.

2. Забезпечення базових потреб. Засуджені та особи, взяті під варту, повинні отримувати їжу, воду, медичну допомогу та інші необхідні потреби.

3. Підтримка зв'язків з сім'єю. Слід вживати заходів для того, щоб засуджені та особи, взяті під варту, могли підтримувати зв'язок з членами сім'ї.

4. Моніторинг умов. Необхідно проводити моніторинг умов утримання засуджених та осіб, взятих під варту, щоб переконатися, що їхні права не порушуються.

Забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, в умовах воєнних дій є важливим завданням. Ці люди, як і всі інші, мають право на життя, безпеку та гідність. Вжиття заходів для захисту їхніх прав є не лише моральним обов'язком, але й важливим фактором для забезпечення стабільності та безпеки в суспільстві.

Отже, забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, в умовах воєнних дій є важливим завданням, яке вимагає уваги та дієвих заходів. Захист прав людини та справедливого правосуддя повинен бути недоторканим, незалежно від обставин. Міжнародна спільнота, уряди та гуманітарні організації повинні спільно працювати для забезпечення цих прав і забезпечення гідного статусу кожної особи, незалежно від різних обставин.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949р.: станом на 8лют. 2006р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Кодекс України від 11.07.2003 р. No 1129-IV: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

3. Івчук Ю. Ю. Забезпечення правового статусу засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань під час воєнного стану:

проблемні аспекти. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. №. 45. С. 11-20. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/628/598>

4. Колос А. Правовий статус засуджених у кримінально-виконавчому законодавстві у національному. Право та державне управління. 2019. № 4. С. 106-110. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/18.pdf

5. Стаднік В. В. Сучасні тенденції розвитку інституту дотримання прав засуджених та осіб, взятих під варту. *Головний редактор*. С. 194. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16312/1/Konferenciya_04.11.pdf#page=194

6. Харченко В., Федорович І., Автухов К., Тарасова М., Прашко О., Темченко О. Міжнародний фонд відродження. Аналітичний звіт «Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи». Київ, 2023. 121с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Nevydymi_zhertvy_viny_lyudy_v_mistsiyakh_nesvobody_web.pdf

Ключові слова: права засуджених та осіб, взятих під варту, воєнний стан, гарантії забезпечення прав, Кримінально-виконавчий кодекс України, проблеми забезпечення прав засуджених, механізми захисту прав.

Key words: rights of convicts and persons taken into custody, martial law, guarantees of rights, the Criminal Executive Code of Ukraine, problems of ensuring the rights of convicts, mechanisms of rights protection.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Вотчал Олексій Вікторович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК

Модифікація 2014 року до Кримінально-виконавчого кодексу України суттєво змінили правовий статус осіб, засуджених до позбавлення волі. Обов'язок працювати перетворився на право, і в результаті змінилася правова природа праці засуджених. З огляду на положення Конституції України вбачається, що засуджені користуються всіма правами, які мають громадяни України, за винятком обмежень визначених вироком суду. Проблемним аспектам праці засуджених осіб до позбавлення волі приділялась увага видатних вчених, таких як: Л. Багрій-Шахматов, В. Голіна, І. Даньшин, О. Джужа, А. Зелінський, А. Степанюк, Ю. Ткачевський, І. Яковець та ін.

Проте, в сучасній науковій літературі існують також різні погляди на це питання, у зв'язку з чим аспекти правового регулювання праці ув'язнених потребують подальшого дослідження. У цьому контексті деякі вчені зайняли позицію розгляду праці як права, оскільки Україна прагне дотримуватись

принципу гуманізму та встановити більш демократичну правову концепцію. Інші вважають, що в цьому контексті мова повинна йти про обов'язок. Оскільки, відповідно такого підходу, праця є передусім засобом перевиховання, реасоціалізації особи та економічного відновлення завданої шкоди.

За словами Р. Гринько зазначається, що принцип примусової праці для засуджених узгоджується з міжнародними нормами, і що всі засуджені повинні працювати відповідно до своїх фізичних здібностей, посилаючись на Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (МСП) [3]. Заборона примусової праці є одним із фундаментальних принципів демократії та закріплена у ст.8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Міжнародна організація праці визначає примусову працю як роботу під певною загрозою покарання.

Однак, згідно зі статтею 118 КВК, праця засуджених використовується добровільно на підставі договору, який погоджується з адміністрацією колонії. Засуджені, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості. Тож, в зазначеній статті використовується поняття «зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії», що суперечить одразу двом нормам конституційних прав, а саме праву на працю та праву на вільний вибір праці, що закріплені в ст. 43 Конституції України.

Потрібно звернути увагу на ч. 2 ст. 43 Конституції України, де встановлено, що «не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду» [4]. Зрозуміло, що обов'язок засудженого до позбавлення волі працювати під час відбування покарання прямо не встановлений судовим рішенням. Відповідно суд вирішує питання про позбавлення волі особи, яка вчинила злочин. Таке тлумачення більше підходить для інших видів рішень, що не передбачають позбавлення волі, наприклад, громадських робіт, коли суд визначає, що особа зобов'язана працювати.

Отже, як вирішення проблеми ч. 2 ст. 118 можна доповнити такими словами: «За рішенням суду особа, що засуджена до позбавлення волі та яка має заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості з обов'язковим укладанням договору цивільно-правового характеру або трудового договору». Таким чином, ця норма принаймні буде відповідати як мінімум Конвенції Міжнародної організації праці і частково конституційним нормам. Свобода вибору праці залишається проблемою, оскільки адміністрація колонії не може надати широких можливостей для працевлаштування, а засуджений не може повністю реалізувати цю норму.

Також можна виділити інші види робіт для засуджених, які встановлені частиною п'ятою ст. 118 КВК, а саме засуджені можуть залучатися без оплати

праці лише до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством [1]. Як показала практика, цей вид праці іноді використовується для деяких засуджених як засіб покарання і не переслідує мети трудового виховання. Хоча це суперечить міжнародним стандартам, тобто ч. 1 п. 28 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями 1955 року, де визначено, що в'язнів не слід карати в дисциплінарному порядку роботою з обслуговування самого закладу [5].

Кримінально-виконавче законодавство України залишає широкі можливості для зловживань з боку адміністрації пенітенціарних установ щодо прав засуджених на працю та одержання належного рівня оплати праці. Зокрема, під виглядом декларативної заяви праця визнається засобом виправлення і ресоціалізації, а головною метою вказується виховний вплив на осіб що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, посиляючись на безумовне дотримання міжнародних рекомендацій у цій сфері.

Прикладом можуть слугувати ситуації, де є невідповідність з реальністю документального оформлення засудженого [6]. Основними наслідками подвійних стандартів у значенні праці є власне негативне ставлення до праці самих засуджених, сприйняття праці як елемента покарання, несправедливого примусу, що зводить нанівець виховну роль цієї діяльності.

Підсумовуючи, можна дійти до висновків, що праця засуджених на даному етапі, є як їх правом, так і їх обов'язком. Працю осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі можна розділити на три категорії. Перша - оплачувана праця як конституційне право засудженого. Друга - примушувати засуджених до праці, що мають заборгованість за виконавчими документами до погашення такої заборгованості. Така праця має бути, але потрібні певні зміни в законодавстві, адже наразі ця норма суперечить конституційним та міжнародним правам, тому що робота чи служба вважається не примусовою та може виконуватись в обов'язковому порядку лише за рішенням суду. Залишається питання вільного вибору праці, що гарантовано Конституцією України, але в статті вказується, що засуджені «зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії».

Третя - неоплачувана праця для вдосконалення установи. Незважаючи на те, що цей вид праці може кваліфікуватися як примусова праця, він повинен використовуватися, в першу чергу, як засіб адаптації до праці та виправлення засуджених осіб, але ні в якому разі не повинен використовуватися як метод

дисциплінарного стягнення або покарання засудженого, оскільки така робота не приносить особливої користі для засуджених.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № ¾ - 207 с. (у редакції від 28.03.2024)
2. Гринько Р. В. Питання кримінального покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців / Р. В. Гринько // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1.
3. В'язниця очима в'язня. Дослідження 2017 рік. URL: <http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Vjaznycjaochyma-vjaznia.pdf> (дата звернення: 29.03.2024).
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими: від 30 серпня 1955р. № 995-212 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 29.01.2019).
6. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 8. 04. 2014 р. № 1186-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-18>

Ключові слова: праця, праця засуджених, право на працю, обов'язкова праця, права та обов'язки засуджених.

Key words: work, work of convicts, right to work, compulsory work, right and obligations of convicts

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Галімска Поліна Віталіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Починаючи з дня повномасштабного вторгнення ми живемо у воєнному середовищі. У зв'язку з чим зростає рівень злочинності в Україні, не є виключенням вчинення кримінальних правопорушень з числа військовослужбовців. Спостерігається збільшення випадків порушення військової дисципліни, недотримання законів та інших нормативно-правових

актів, що безпосередньо впливає зі збільшення мобілізаційних ресурсів, психологічним навантаженням на військових.

В умовах війни нам доводиться стикатися зі втратами щодня: загибель військових від активних бойових дій, жертви серед цивільного населення, руйнування та пошкодження критичної інфраструктури. Але є й втрати, про які мало говорять, а саме суспільно-небезпечні діяння, що вчиняються військовослужбовцями. Категорія вчинених неправомірних діянь досить широка, проте найбільш поширеними можна вважати: самовільне залишення військової частини, невиконання наказів командирів, вживання спиртних та психотропних речовин під час несення служби.

Такі правопорушення створюють загрозу для суспільства в умовах воєнного стану, насамперед шляхом поширення через різноманітні інформаційні ресурси відомостей, які дискредитують військових, а це в свою чергу провокує до негативних наслідків для держави та її громадян [1, с. 103].

Вчинення правопорушень в тому числі кримінальних серед військовослужбовців Збройних Сил України провокує втрату довіри з боку населення до державної влади, поширюється зневага до військових, зниження престижу військової служби.

Усі детермінанти злочинності військовослужбовців можна поділити на дві категорії: ті, що наявні в період мирного часу та ті, що виникли під час війни. Ми можемо спостерігати дані різновиди на власні очі, коли громадяни об'єднуються задля захисту суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності

нашої держави. Таким чином, початок повномасштабного вторгнення є новим фактором злочинності.

Хотілось би навести низку причин протиправної поведінки військових [2, с. 208]:

1. Психологічні складнощі через тривале перебування в стресовому стані, внаслідок тривалої участі в бойових діях, перебування під постійними обстрілами сил противника.
2. Зміна способу життя.
3. Невдоволеність своїм становищем в колективі.
4. Низький рівень культури серед окремих військових.
5. Ефекти виснажливих тренувань, що мають вплив на психічний розвиток військовослужбовців.
6. Замовчування чи приховування фактів нестатутних відносин.

Також існує ряд індивідуалізованих чинників, що також можуть впливати на поведінку:

1. Психологічні відхилення, що провокують вчиненню насильницьких злочинів під час проходження служби.
2. Фінансові труднощі.
3. Сімейні проблеми (довготривала розлука із сім'єю).
4. Загибель побратимів.
5. Поранення, каліцтво в ході військових дій.
6. Неспроможність перелаштуватись під зміну способу життя (з цивільного на військове).
7. Нemoжливість сприйняття критики зі сторони командира.
8. Вживання спиртних та психотропних речовин.
9. Зневажливе чи байдуже ставлення до військової дисципліни та ігнорування норм та правил поведінки.
10. Ненадання чи неефективне надання кваліфікованої психологічної допомоги.

Згідно з "Єдиним звітом про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2023 року" Офісу Генпрокурора за вказаний період учасниками АТО, ООС та бойових дій, пов'язаних із збройною агресією проти України вчинено 783 кримінальних правопорушень. Щодо військових правопорушень - їх число сягає 18883 правопорушень [3], у порівнянні за період 2022 року показники були - 13583 правопорушень, а 2021 року - 2980. Спостерігається значне зростання військових правопорушень в порівнянні з мирним часом.

Порядок проходження військової служби, встановлюється Основним Законом України, військовими статутами, законами та підзаконними нормативно-правовими актами, наказами військових командирів. Саме такий порядок є предметом військових кримінальних правопорушень. Присяга, яку приймає кожен військовий, виокремлює процедури виконання такої служби.

Віданність такому порядку є обов'язком кожного військовослужбовця, якого він зобов'язаний неуклінно дотримуватись [4, с. 154].

У випадку порушення правил проходження служби, військовослужбовця може бути притягнуто до юридичної відповідальності, що включає в себе і дисциплінарну, і кримінальну. Згідно з Кримінальним Кодексом України, військові командири мають виключні повноваження для притягнення військових до відповідальності, включаючи матеріальну у певних випадках.

Поряд із загальними видами покарання існують і спеціальні, а саме: позбавлення військового звання, арешт щодо військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні.

Підсумовуючи вищевказане, на період воєнного стану військові порушують дисципліну та вчиняють кримінальні правопорушення, тому що:

1. Високий емоційний тиск: війна є великим стресом, а підвищений рівень такого стресу може впливати на психоемоційний стан службовців, що призводить їх до вчинення проступків.
2. Великий ризик: життя та здоров'я військовослужбовців постійно знаходиться в небезпеці, що спричинює постійний стрес, тривожність та перевантаження.
3. Тиск з боку командування провокує вчиненню злочинів.
4. Обмежений доступ до звичайного соціального дозвілля.
5. Після повернення до цивільного життя можуть виникати проблеми із контролем емоційного стану, що підвищує ризик вчинення правопорушень.

Варто зауважити, що вищезазначені чинники не виправдовують деякі протиправні дії військовослужбовців, однак вони дають змогу зрозуміти причини такої неправомірної поведінки. Враховуючи сьогоденні реалії потрібно запроваджувати та проводити різноманітні психологічні програми для військовослужбовців аби запобігти всім можливим ризикам.

Доцільним буде запроваджувати по прикладу Сполучених Штатів Америки військові суди, щоб удосконалити механізм розгляду судових справ ветеранів, які вчинили правопорушення через отриманий на війні травматичний досвід. Що в свою чергу зможе запобігти проблемам, пов'язаним із реалізацією принципів верховенства права під час кримінального судочинства стосовно ветеранів та забезпечити постановлення справедливих рішень щодо військовослужбовців під час дії воєнного стану й надалі.

Список використаних джерел

1. Казначеева Д.В. Сучасні тенденції військової злочинності в Україні. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та

національний виміри: зб. доп. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2023. С. 101-104.

2. Дмитренко Н.А. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України. 2022. С. 200-210.
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 28.03.2024).
4. Посашева Д., Предместніков О. Аналіз законодавства щодо військових кримінальних правопорушень в Україні. *Grail of Science*, (27), 2023. С. 152-157.

Ключові слова: кримінологія, військова злочинність, військовослужбовець.

Key words: criminology, military crime, military servants.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.

Гапіченко Ольга Віталіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ГАЛУЗЕВИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Кримінально-виконавче право є важливою складовою сучасного правового простору, яка регулює виконання покарань, застосованих до осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів. Одним із основних фундаментів цієї галузі права є галузеві принципи, які визначають загальний курс та основні напрямки виконання покарань.

Галузеві принципи - це нормативні положення, які відтворюють загальні правові принципи в рамках певної галузі права. Ці принципи є специфічним вираженням загальних правових принципів у конкретній галузі права. Вони формуються та розвиваються відповідно до особливостей суспільних відносин, які регулюються в цій галузі [4, с. 227].

Хоча специфіка та характер галузевих принципів для певної галузі права є важливою особливістю, порівняно з іншими категоріями принципів, не слід забувати про значення загальних та міждисциплінарних принципів у кримінально-виконавчій галузі. Неможливо стверджувати, що вивчення принципів промисловості повністю визначає сутність галузі права, її напрями розвитку та можливості удосконалення.

За словами І. Михалко, галузеві принципи найширше відображають предмет правового регулювання у цілій галузі права, уточнюють принципи

злочинної поведінки, а також конкретизують та пояснюють правові відносини у процесі виконання та застосування покарань [3, с. 214 – 216].

Галузеві принципи характерні для конкретних галузей права, уключаючи кримінальне право. У той же час, наявність галузевих, загальноправових та міжгалузевих принципів у кримінальному праві не виключає одне одного. Вчений також зауважує, що галузеві принципи є своєрідною системою координат, що визначає розвиток конкретної галузі права та вказує напрямки її подальшого розвитку.

У даному контексті важливим є комплексний підхід до розуміння принципів кримінально-виконавчого права, що було згадано раніше. Незважаючи на їхнє походження та віднесення до різних галузей права, загальноправові та міжгалузеві принципи використовуються в модифікованих нормативних конструкціях, адаптованих до кримінально-виконавчого права. Це відбувається через специфіку правовідносин, які регулюються цими принципами.

У рамках кримінального права всі принципи, незалежно від їх групової належності, мають однакове значення для галузі. Галузеві принципи впроваджуються на рівні рівності з іншими принципами, які належать до різних категорій. Хоча актуальність галузевих принципів для кримінального права безсумнівна, вони не реагують швидше на суспільні процеси, ніж інші принципи. Реакція на зміни у суспільному середовищі є характерною для всіх принципів, незалежно від їхнього походження.

Важливо враховувати, що галузеві принципи кримінального права є унікальними для цієї галузі, оскільки вони відображають специфіку цієї галузі та регульовані нею правовідносини. Тому важливо поєднувати галузеві принципи з загальноправовими та міжгалузевими, оскільки вони адаптовані до потреб кримінального права.

Окремим питанням є визначення складу галузевих принципів кримінально-виконавчого права. В. Конопельський з цього приводу зазначає, що до галузевих основ кримінально-виконавчого права відносяться такі принципи: рівності засуджених перед законом, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації покарань, раціонального застосування засобів примусу та стимулювання правомірної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом та участь громадськості у встановлених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [2, с. 166].

О. Гальцова та А. Степанюк до галузевих принципів відносять: 1) принцип раціонального застосування засобів примусу та стимулювання правомірної поведінки; 2) принцип поєднання покарання з виправним впливом; 3) принцип взаємної відповідальності держави і засудженого; 4) принцип участі

громадськості у встановлених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [1, с. 36].

До галузевих принципів кримінального-виконавчого права, на нашу думку, належать: рівність засуджених перед законом і судом; взаємна відповідальність держави і засудженого; раціональне застосування засобів примусу та стимулювання слухняної поведінки; поєднання покарання з виправним і ресоціалізуючим впливом. Саме ці принципи за своєю кількісною та якісною складовою є унікальними для галузі кримінально-виконавчого права і тому повною мірою відображають групу галузевих принципів.

Отже, галузеві принципи кримінально-виконавчого права є важливими складовими системи виконання покарань та реабілітації засуджених осіб. Розуміння та дотримання цих принципів сприяє забезпеченню справедливості, гуманності та ефективності кримінально-виконавчої системи.

Список використаних джерел

1. Гальцова О. В., Степанюк А. Х. Принцип поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.
2. Кримінально-виконавче право України : підручник : у 2 т. / Музика А. А. та ін. Київ : НАВС, ФОП Кандиба Т. П., 2018. Т. 1. 364 с.
3. Локтіонова В. В., Таран І. О. Характеристика галузевих принципів кримінального права України. Юридичний науковий електронний журнал, 2022. № 3. С. 214 – 216.
4. Ярмачі В. Х. Галузеві принципи міжнародного гуманітарного права. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 1. С. 227 – 229.

Ключові слова: кримінально-виконавче право, принципи, галузеві принципи.

Key words: criminal enforcement law, principles, branch principles.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Дмитренко Ольга Олексіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

Положення чинного Кримінального кодексу України як у Загальній частині, так і у санкціях статей Особливої частини передбачають ряд покарань, які можуть застосовуватись від імені держави за вироком суду. Зокрема, зміст статті 51 цього Кодексу надає чіткий перелік таких заходів примусу щодо особи, яку визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, серед яких

відрізняється значною мірою репресивності саме позбавлення волі як покарання за вчинення злочину [1], [5].

Національною нормативною базою що регулює питання особливостей процесу виконання покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк щодо засуджених жінок виступають норми статей Кримінально-виконавчого Кодексу, Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань», Наказу Мін'юсту та МОЗ України «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі». Аналіз зазначених нормативно-правових актів дозволяє окреслити ряд відмінностей між відбуванням покарання чоловіками та жінками, у тому числі враховуючи стан вагітності та/або наявності у засудженої дитини віком до трьох років, та виокремити певні особливості [2], [3], [6].

По перше, прослідковується різниця у типах виправних колоній, у яких за рішенням суду можуть утримуватись засуджений чи засуджена. Усього Кримінально-виконавчим Кодексом (далі КВК) передбачено чотири види кримінально-виконавчих установ закритого типу: мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього рівня безпеки та максимального рівня безпеки. Маючи на меті установити чіткий механізм розподілу засуджених по колоніях, до кожного виду зазначених установ законодавець у ст. 18 КВК наводить перелік осіб, класифікуючи за різними критеріями, такими як тяжкість вчиненого правопорушення, за кількістю судимостей, у тому числі, за статевою ознакою, як окремим фактором, що впливає на такий розподіл. Виходячи зі змісту зазначеної статті можна стверджувати, що жінки, незалежно від терміну призначеного покарання, за жодних умов не можуть утримуватись у колонії максимального рівня безпеки, на відміну від чоловіків [2].

По друге, ряд особливостей вбачається щодо застосування зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу. Положеннями статті 106 КВК передбачена чітка заборона перелічених заходів та засобів відносно жінок з явними ознаками вагітності, за винятком вчинення такими особами групового чи збройного нападу, що загрожує життю чи здоров'ю персоналу колонії або інших осіб, збройного нападу. Також пунктом 2, розділу XXVI Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань конкретизуються деякі умови таких заборон. Зокрема деталізується аспект неможливості застосування під час переймів, пологів, після народження дитини й під час проведення медичних обстежень в цілому. Застосування гамівної сорочки забороняється щодо усіх жінок, а також щодо неповнолітніх осіб незалежно від статі [2], [5].

По третє, держава встановлює ряд окремих гарантій, що враховують особливе положення вагітної жінки, жінки яка має дітей до 3 років та/або вигодовує дитину. Зокрема статтею 141 КВК передбачена можливість організації та функціонування будинків дитини, які за організаційно-правовою

формою є дитячим закладом. Завдяки існуванню таких закладів при виправних колоніях, відповідно до норм Типового положення про будинок дитини при виправній колонії, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України й Міністерства охорони здоров'я України, забезпечується безперервність та стабільність стосунків матері та дитини. Ряд вимог висувається і до харчування вагітних жінок, а також жінок, які вигодовують дитину, про що свідчить Норма 10 постанови Кабінету Міністрів України № 336 від 16.06.1992 [2], [4], [8], [9].

Крім того, законодавець передбачає можливість проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами кримінально-виконавчої установи закритого типу. Такий дозвіл надається у зв'язку з вагітністю, пологами та/або до досягнення дитиною трирічного віку і розповсюджується на жінок які сумлінно ставляться до праці, у разі її наявності, і додержують вимог режиму. Варто зазначити, що зазначена категорія жінок може залучатись до праці виключно за власним бажанням і з урахуванням відповідного висновку лікарської комісії такої колонії [2], [8], [10].

Проживання за межами виправних колоній надає жінкам ряд переваг, основні з яких право вільного пересування по території, визначеної безпосереднім начальником виправної колонії; зняття обмеження на листування та отримання грошових переказів; можливість проходити лікування у місцевих лікувальних закладах охорони здоров'я, у зв'язку з пологами або хворобою дитини чи самої особи засудженої. Законодавцем береться до уваги і матеріальний аспект забезпечення жінки, який реалізується у нарахуванні заробітку після закінчення періоду звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю та пологами [2], [8].

Більшість науковців погоджуються, що незважаючи на зусилля держави урегулювати питання особливостей відбування покарання жінками у місцях позбавлення волі, окремих положень не вистачає, аби повно охопити усі кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі аспекти жіночої злочинності. Серед актуальних проблем з кримінально-виконавчого боку є нерівномірний територіальний розподіл колоній, у яких можуть утримуватись жінки. Кримінально-правовими визнаються проблеми відсутності належного регулювання питання забезпечення безперервності та

стабільності стосунків матері та дитини після досягнення дитиною трьох років [7].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ.
2. Кримінально-виконавчий кодекс : Закон України від 01.01.2004 р. № 1129-ІV.
3. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі : Наказ М-ва юстиції України від 15.08.2014 р. № 1348/5/572.
4. Про затвердження Типового положення про будинок дитини при виправній колонії : Наказ Міністерства юстиції України від 21.03.2013 р. № 500/5/219.
5. Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський Є. О. та ін. Кримінально-виконавче право України : підручник : ТОМ ІІ (у 2-х т.); за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. – 2018. – С. 484-486.
6. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. №2823/5.
7. Резніченко Г.С. Деякі проблеми відбування засудженими жінками покарання у вигляді позбавлення волі в Україні // Legal science and education in Ukraine and EU. – С. 336-341.
8. Про норми харчування осіб, які тримаються в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках та

інших приймальниках Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1992 р. № 336.

9. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі : Наказ М-ва юстиції України від 07.03.2013 р. № 396/5.
10. «Жінки, яких не видно: гендерні аспекти відбування покарання засудженими до позбавлення волі» Електронний ресурс – URL: <https://jurfem.com.ua/doslidgennya-zhinky-yakykh-ne-vyyno/>

Ключові слова: жінки, виправні колонії, особливості, кримінально-виконавчі установи, діти.

Key words: women, correctional colonies, special features, penal institutions, children.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Журавльова Тетяна Євгенівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Пенітенціарна система України вкрай консервативна і вимагає реформ, але, оцінюючи зусилля, які докладались владою та зміни, що відбувалися у минулі роки, можна прийти до висновку, що суттєво нічого не змінилось.

Умови утримання осіб у неволі в українських в'язницях поза рамками стандартів цивілізованих країн. Медичне та технічне забезпечення засуджених та ув'язнених не відповідає сучасним тенденціям і Європейським пенітенціарним нормам.

В Україні немає сталих механізмів для пом'якшення покарання для осіб, засуджених до довічного ув'язнення, і процес помилування не відповідає вимогам Європейської конвенції. Єдине, що з цього аспекту розкривається в доктрині кримінального права, це поняття «помилування», яке здійснюється указами Президента України.

Крім того, якщо ми повернемося до питань щодо умов тримання осіб у установах відбування покарань і проведемо паралелі з іншими сучасними країнами, наприклад, з Німеччиною, то можна виділити такі ключові позиції.

1. Умови утримання. Німеччина: зазвичай дотримуються вищі стандарти щодо умов утримання, включаючи гігієну, харчування, медичний догляд та доступ до освіти та рекреації. Україна: в'язниці часто стикаються з проблемами, пов'язаними з перенаселеністю, поганими санітарними умовами та обмеженим доступом до медичної допомоги.

У свою чергу, наприклад, система виправних установ у Великій Британії складається з центральних і місцевих тюрем. Цей розподіл створює гнучку

мережу закладів для різних категорій злочинців. Центральні установи також розділені на рівні безпеки (А, В, С, D), що відповідає категоризації засуджених. Що у свою чергу допомагає кращому розподілу фінансів, а також зменшує можливість перенаселення. [2]

2. Система реабілітації. Німеччина: більший акцент приділяється реабілітації засуджених та їхній підготовці до повернення у суспільство. Це включає в себе навчання, професійну підготовку та програми реінтеграції. Україна: має менше розвинену інфраструктуру для реабілітації та повернення до суспільства.

3. Правова система. Підходи до кримінальної юстиції в Німеччині та Україні можуть суттєво відрізнятися. Німецька система спрямована на реабілітацію та ресоціалізацію засуджених, тоді як українська система частіше покладає акцент на покарання.

4. Фінансування. Німеччина: фінансування тюремної системи є значним та стабільним, що дозволяє забезпечити кращі умови утримання та програми реабілітації. Україна стикатися з обмеженими бюджетними ресурсами на утримання установ виконання покарань, що лімітує її можливості.

5. Процедури та стандарти. Німеччина: велика кількість законів та стандартів, що регулюють умови утримання та права засуджених. Україна: може мати менш прозорі та розвинені процедури, що може призвести до порушень прав людини.

Однак, Україна не стоїть на місці. В Міністерстві юстиції виробляються радикальні заходи з перетворення пенітенціарної системи. Нова реформа охоплює різні аспекти, включаючи перегляд підходів до виконання кримінальних покарань та умов утримання. Також передбачається вдосконалення програм ресоціалізації засуджених, поступове впровадження цифрових технологій у виправні установи та реорганізацію установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Однією з ключових ініціатив є переміщення всіх слідчих ізоляторів, розташованих у містах, за їх межі. Загальновідомо, що українські СІЗО страждають від технічного зносу та переповненості. Планується законодавче врегулювання рівня заповненості, щоб суди могли застосовувати різноманітні заходи, крім тримання під вартою, у досудовому періоді. [1]

Згідно зі Стратегією реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022

р. № 1153-р, планується здійснити наступні заходи для подальшої оптимізації пенітенціарної системи:

1. Створення відповідних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту;
2. Створення ефективної системи запобігання та протидії катуванням, жорстокому або нелюдському поводженню чи покаранню, яке принижує гідність;
3. Забезпечення права на охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальний захист в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;
4. Збільшення випадків застосування покарань та запобіжних заходів, що не передбачають ізоляцію від суспільства, та розвиток органів пробачії;
5. Удосконалення методів та інструментів виправлення та ресоціалізації засуджених та їх подальше впровадження;
6. Забезпечення належного рівня безпеки та правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;
7. Формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу органів і установ пенітенціарної системи;
8. Розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи [3].

Більш того, 03.03.2021 р. Верховною Радою України прийнято за основу законопроекти № № 4048, 4049 стосовно приведення законодавства України у відповідність з практикою Європейського суду з прав людини. Відповідно до цих законопроектів буде впроваджуватись механізм пом'якшення покарання для засуджених до довічного позбавлення волі осіб. Європейський суд з прав людини відзначив, що нашій країні слід провести реформу системи перегляду довічного ув'язнення, оскільки в поточному Кримінальному кодексі України відсутня процедура умовного звільнення для осіб, які були засуджені до довічного ув'язнення.

Важливо відзначити, що для проведення реформ у національній системі виконання покарань слід використовувати зарубіжний досвід щодо утримання ув'язнених у поліпшених умовах проживання на платній основі. Це дозволить установам виконання покарань отримувати додаткові фінансові ресурси.

Відповідно до інформації щодо Реформування пенітенціарної системи України на офіційному сайті КМУ у 29 слідчих ізоляторах по території всієї країни введений в дію експериментальний проєкт «Платні камери в СІЗО»: ув'язнені здійснюють передоплату за проживання у платній камері з покращеними умовами наступні шість місяців. Протягом часу, коли діє цей проєкт, вже надійшло понад 7 мільйонів гривень за користування платними камерами (понад 4 мільйони гривень було отримано за проживання у платних камерах Київського СІЗО). Міністерство юстиції повідомляє, що за грошові

кошти, отримані від цього експериментального проєкту, були відремонтовані безкоштовні камери слідчих ізоляторів. [4].

У висновку, слід зазначити, що досвід запозичений в європейських країн певним чином сприяє покращенню пенітенціарної системи з різних боків. Однак не потрібно забувати, що не кожні нововведення можуть позитивно відбиватись на нашому суспільстві. Законодавцю необхідно ретельно підходити до питання реформи, благо зародки вже закладені.

Список використаних джерел

1. Про реформу пенітенціарної системи Міністерства юстиції України з реорганізації тюрем і СІЗО URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EA014763> (дата звернення: 29.03.2024)
2. Особливості виконання покарань у країнах з розвинутою економікою URL: <http://surl.li/sbaoq> (дата звернення: 29.03.2024)
3. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80>. (дата звернення: 29.03.2024)
4. Реформування пенітенціарної системи України URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya> (дата звернення: 29.03.2024)

Ключові слова: виконання покарань, пенітенціарна служба, Україна, світ.

Key words: execution of punishments, penitentiary service, Ukraine, the world.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.

Кардєєва Олександра Володимирівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Незважаючи на те, що ще з XVIII століття інститут кримінальних покарань зазнає істотних змін, деякі проблеми у кримінально-виконавчій системі України залишаються досить загостреними і досі.

Сфера застосування покарань постає однією з найбільш вразливих, і це не дивно. Адже, основним змістом покарання є використання примусу і, відповідно, права людини зазнають суттєвих обмежень. Саме в цій сфері діяльності, ризик жорстокого поводження з особами, права яких є тимчасово обмеженими, занадто високий. На цей факт неодноразово вказували різні

державні органи та представники організацій громадянського суспільства в Україні, а також міжнародні неурядові організації.

Для того, щоб врегулювати відповідні відносини існує Кримінально-виконавчий кодекс, а також низка інших спеціальних законів та підзаконних актів.

З плином часу виконавча система зазнавала змін. Проте, характерними залишилися такі проблемні моменти:

- проблеми концептуального характеру;
- проблеми практичного (прикладного) характеру.

Перша група стосується принципів положень, які формують вихідне правове становище засуджених осіб, та тих, які опинилися в місцях попереднього ув'язнення; правила презумпції невинності та тотожні норми законодавства. Вони містять в собі істотне значення для надання особі певного масиву прав та визначення основних векторів діяльності органів держави в сфері застосування покарань та інших правообмежуючих заходів [1].

Друга група прогалин сформувалася в процесі виконання кримінальних покарань та застосування правообмежень.

Також, зважаючи, на умови нашої реальності вкрай напружена ситуація склалася стосовно виконання покарання за військові злочини. Кількість військовослужбовців значно зростає, а також стало більше військовозобов'язаних, яким необхідно з'явитися в Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки для уточнення облікових даних. І це призвело до значної кількості правопорушень у цій сфері.

З початком збройної агресії Росії у ЄДРСР можна побачити численні вироки судів першої інстанції за статтею 336 Кримінального кодексу України. Більшість цих справ викликали суспільне занепокоєння щодо можливої суворості призначених покарань. Зокрема, ідеться про вироки в справах № 583/1225/22, № 159/4067/22, № 344/8870/22. В кожній з цих справ, суд першої інстанції при кваліфікації застосував статтю 66 Кримінального кодексу України та врахував пом'якшувальні обставини, такі як визнання вини, наявність дітей, позитивні характеристики особи та те, що особа раніше не притягувалася до відповідальності. Обставини передбачені статтею 67 ККУ, що обтяжують покарання, при цьому встановлені не були. Але, разом з тим, в усіх зазначених випадках засуджені отримали реальне позбавлення волі. Але чи свідчить це про системність в ухваленні рішень за подібних обставин?

Проаналізувавши близько ста випадкових вироків за останні роки за статтею 336 ККУ, можна відзначити, що усі вони були обвинувальні. У 8 з них було застосовано угоду про визнання винуватості. В кожній з цих справ було застосовано статтю 75 Кримінального кодексу України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» та строк покарання замінено на умовний термін. Саме з цієї причини, вказані вище судові рішення і спричинили такий суспільний резонанс, оскільки вони відрізняються від загальної маси

судових рішень за мірою покарання, проте аж ніяк не характеризують ситуацію в цілому.

Досліджуючи це питання, слід також звернути увагу на зміни, у такому покаранні, як тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні.

«Відповідно до вимог ст. 17, 71-85 Кримінально-виконавчого кодексу України, Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 730), та з метою визначення порядку і умов відбування покарання військовослужбовцями, засудженими до тримання в дисциплінарному батальйоні прийнято “Порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні”» - зазначається в наказі Міністерства оборони від 04.06.2021 № 155 [4].

Даним Порядком встановлено: «Відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні передбачає виправлення та перевиховання засуджених у дусі чесного ставлення до праці та військової служби, суворого додержання ними Конституції, законів України, Військової присяги та статутів Збройних Сил України та запобігання вчиненню ними нових кримінальних та інших правопорушень.

Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених військовослужбовців є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, громадський вплив, військове навчання.

Засоби виправлення та ресоціалізації засуджених військовослужбовців застосовуються з урахуванням виду покарання, характеру, ступеня суспільної небезпеки, мотивів вчинення кримінального правопорушення та поведінки засудженого, а також його ставлення до праці та виконання вимог статутів Збройних Сил України» [5].

Зазначені нормативно-правові акти дозволяють відслідковувати активність суб'єктів кримінально-виконавчої та кримінальної політики у сфері регулювання умов й порядку призначення виконання та відбування покарань стосовно військовослужбовців, але потреба у подальшому правовому та науковому супроводі цього напрямку запобігання досі має нагальне значення.

Якщо брати за приклад країни ЄС, передбачена статтею 50 Кримінального кодексу України мета покарання, у вигляді запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, досягається соціальною роботою із засудженими, забезпеченням таким особам рівних прав і створенням умов, у яких вони будуть прагнути перевиховуватися.

На жаль, наша пенітенціарна система залишається поки не готовою, і можливість відкрито говорити про це - з'явиться лише після завершення війни та збільшення цільового надходження коштів. В той же час збільшення

реальних строків для військовозобов'язаних в умовах сьогодення, під час відбування покарання, може спричинити загострення соціальної нерівності між злочинцем і законослухняним громадянином й, як наслідок, потягне за собою вчинення нових злочинів значною кількістю осіб, що буде звільнена з місць позбавлення волі.

Таким чином, питання, чи зможе збільшення кількості призначених покарань у вигляді позбавлення волі за військові злочини досягти мети, передбаченої статтею 50 ККУ, зокрема запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, залишається відкритим. З іншими категоріями злочинів ця мета, на жаль, досі не досягнута.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]//Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - №30. - с.141. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26.
Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінально-виконавчий кодекс від 11.07.2003 [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4.
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
4. Наказ Міністерства оборони України від 04.06.2021 № 155 «Про затвердження Порядку відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні» [Електронний ресурс]//Відомості Верховної Ради України.-2021.-№155.
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1124-21#n193>.
- 5.Про затвердження Порядку відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні [Електронний ресурс] /Верховна Рада України //Офіційний веб сайт.
Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1124-21>.
- 6.Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України./В.А. Бадира, О.П. Букалов, А.П. Гель, М.В. Романов, І.С. Яковець; За

загальною редакцією Є.Ю. Захарова. Харківська правозахисна група.-Харків: Права людини, 2011. – 368 с.

Ключові слова: виконання покарання, примус, порядок відбування покарання, виправлення, ресоціалізація, кримінально-виконавча політика.

Key words: execution of punishment, coercion, procedure for serving punishment, corrections, resocialization, criminal and executive policy.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.

Лебедевич Анна Дмитрівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ГУМАНІЗАЦІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Реалізація обраного політичного курсу з інтеграції до Європейського Союзу вимагає змін і удосконалення багатьох аспектів державного управління у різних сферах суспільних відносин. Це означає, що необхідно привести національні норми і правила у відповідність до європейських і загальновизнаних міжнародних стандартів в управлінні державою. У цьому контексті особливе значення має реформування і пенітенціарної систему та її організаційно-правове забезпечення. При цьому важливо використовувати позитивний зарубіжний досвід для покращення та підвищення ефективності діяльності пенітенціарних установ, а для цього необхідно також гарантувати повагу прав людини та громадянина, а також гуманізувати кримінально-виконавчий процес в цілому.

Під час радянського періоду було поширене переконання (яке і досі живе в свідомості багатьох українців), що проблема тюремного ув'язнення не стосується людей, поки вона не вплине на них особисто. Вважалося, що тільки винних засуджують до покарання, оскільки радянська юстиція не допускала помилок, а рішення суду вважалися законними й справедливими. Тому вважалося, що за вчинені злочини людина повинна отримати найсуворіші покарання від держави. Це призводило до використання найжорстокіших умов утримання та відповідного ставлення з боку персоналу, з метою позбавити злочинця будь-яких надій на повторне вчинення злочинів. Однак така модель каральних санкцій не призводила до зменшення кількості злочинів або кількості засуджених до ув'язнення.

Протягом багатьох десятиліть спробували змінити парадигму системи виконання покарань з карально-репресивної на більш гуманну й цивілізовану, з пріоритетом дотримання прав людини. Незважаючи на останні законодавчі

зміни, в деяких установах практика виконання покарань, умов утримання та ставлення персоналу до ув'язнених залишаються такими ж, як у радянські часи.

Саме тому для держави виникає необхідність у реформуванні пенітенціарної системи, причому основними пріоритетами є повноцінне оновлення системи пробації. Це дозволить людині не порушувати соціальні зв'язки і в максимально комфортних умовах змінювати своє життя. Також важливою є ресоціалізація, спрямована на психологічну роботу зі злочинцями, що має за мету надати можливість більшій кількості ув'язнених повернутися до нормального життя в суспільстві.

Відповідно до «Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року», схваленою Кабінетом Міністрів України, «нестача прогресу в розв'язанні проблеми поліпшення умов тримання призвела до винесення Європейським судом з прав людини "пілотного" рішення у справі «Сукачов проти України» (рішення від 30 січня 2020 р.). У цьому рішенні Суд визнав, що порушення прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та її Протоколами, свідчать про наявність в Україні тривалої структурної проблеми умов утримання осіб під вартою та відсутності ефективного засобу юридичного захисту в національному законодавстві.[2]

Інфраструктура пенітенціарної системи навіть до війни не відповідала міжнародним стандартам. Умови утримання у багатьох слідчих ізоляторах та установах виконання покарань не відповідають базовим потребам засуджених та осіб, взятих під варту. У результаті Європейський суд з прав людини прирівняв їх до катувань, що ускладнює досягнення завдань виправлення та ресоціалізації засуджених, зменшення кількості повторних злочинів і надзвичайних подій.

ЄСПЛ наголошував на переповненості слідчих ізоляторів, недостатньому харчуванні, недостатній медичній допомозі, нестачі світла та повітря, а також невинуватених обмеженнях. Умови позбавлення волі, особливості середовища засуджених та осіб, взятих під варту, потребують створення додаткових гарантій захисту людини в місцях позбавлення волі, з урахуванням воєнних викликів"[5, с. 4].

У сучасній системі виконання покарань в Україні особи, позбавлені волі, перебувають у загальних приміщеннях казарменого типу, де відсутні умови для залишення наодинці з собою. Намагання засуджених знаходитися наодинці вважається порушенням режиму і підлягає дисциплінарним заходам (згідно зі статтею 29 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, засудженим забороняється «завішувати... без дозволу адміністрації спальні місця»). Така система не забезпечує належний захист особистої безпеки та

інтересів засуджених від посягань соціального середовища. Також обмежується їхнє право на розпорядження вільним часом.

З метою приведення умов тримання засуджених до відповідності з міжнародними стандартами варто виробити поступову реконструкцію приміщень з загальним розміщенням на камерне розташування засуджених.

Так, згідно з міжнародними актами з прав людини та стандартами поводження з засудженими, утримання засуджених у окремих приміщеннях (камерах чи кімнатах) у місцях позбавлення волі має забезпечувати гуманні умови їх проживання. Стан тюремних приміщень напряму впливає на всі аспекти життя та моральну атмосферу, у яких перебувають засуджені, а також на функції персоналу, застосування засобів виправного впливу та управління установами. Отже, оскільки покарання у виді позбавлення волі передбачає ізоляцію засудженого від суспільства та інших засуджених, це означає фізичну ізоляцію як від суспільства, так і від інших засуджених. Це необхідно, оскільки засуджені в місцях позбавлення волі постійно піддаються негативному впливу мікросередовища та можуть набувати кримінальний досвід [3, С. 160–161].

Однак, Україна робить певні кроки до гуманізації пенітенціарної системи протягом усього свого розвитку. Так наприклад, Парламент ухвалив Закон №9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану» від 23.08.2023 року, згідно із яким з'явився новий вид покарання, який стоїть на одному рівні з обмеженням чи позбавленням волі, але в той же час є їхньою альтернативою. Його використовуватимуть у разі вчинення особою окремих кримінальних правопорушень. Це таке покарання без ізоляції від суспільства, але з покладенням певної кількості обов'язків, за невиконання яких буде застосовано більш суворе покарання. За словами заступниці Міністра юстиції України Олени Висоцької: «Впровадження покарання у вигляді пробаційного нагляду сприятиме гуманізації пенітенціарної системи та розширенню можливостей для виправлення особи без ізоляції від суспільства. Також воно дасть змогу виконати рекомендації ЄСПЛ про необхідність оптимізації пенітенціарної системи і зменшення кількості засуджених».[2]

Отже, у сьогоденних умовах ключовими принципами реформування пенітенціарної системи мають стати ідеї ресоціалізації та виправлення засуджених, що виступає основою пенітенціарної філософії, а також гуманізація

пенітенціарного персоналу, який забезпечує виконання цієї важливої державної функції, та всієї пенітенціарної системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
2. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80>
3. Степанюк А.Х., Яковець І.С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: Монографія. – Харків, 2007, 184 с.
4. Стан та шляхи гуманізації кримінального судочинства в Україні: Матеріали експертного дослідження / За заг. ред. О.В. Беци.
5. Таволжанський О. В., Приходько В. Ю. Особливості адаптації національної системи покарань до європейських стандартів. Право та інновації. 2020. No 2, 6 с.
6. Андрій Діденко; Харківська правозахисна група (ХПГ) «Гуманізації системи виконання покарань і приведення до європейських стандартів: реальні кроки». URL: <https://cripo.com.ua/opinion/?p=247846/>
7. Справа «Сукачов проти України».
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12

Ключові слова: пробація, пенітенціарна система, гуманізація, міжнародні стандарти, реформація, система виконання покарань, виправлення засуджених, ресоціалізація, покарання.

Key words: probation, penitentiary system, humanization, international standards, reformation, penal system, correction of convicts, resocialization, punishment.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Ліфєрова Владислава Владиславівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наша держава переживає важкі часи, окрім воєнних подій, мають місце соціально-економічні зміни, а в їх межах криміналізація багатьох сфер життєдіяльності. Досить вагоме місце посідає сімейно-побутова сфера, котра

стала об'єктом вчинення протиправних діянь. Криміналізація сімейно-побутової сфери, на жаль, може мати серйозні наслідки для якості життя громадян [4].

Проблема домашнього насильства існує в Україні вже багато років, а саме ще з 2001 року, коли на підставі положень Конституції та Конвенції ООН про права дитини було прийнято низку законів України. Досить вагоме значення в запобіганні домашньому насильству стало прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», саме він заклав інструменти протидії насильству в сім'ї, котрі відповідають європейським стандартам та Стамбульській Конвенції.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, соціальна напруга в країні зросла, багато людей втрачають своїх близьких, домівки та роботу. З'явилася значна кількість внутрішньо переміщених осіб, зросла інтенсивність агресивної поведінки. Великою проблемою залишається також психічний стан військових, адже війна це сильний психічний натиск на людину. Такі негативні тенденції спричиняють наразі високий рівень домашнього насильства та зумовили необхідність розробки сучасних науково обґрунтованих засад профілактики та боротьби.

Варто вказати, що злочинність в Україні пронизує різні сфери суспільного життя, але, на жаль, торкнулось це питання і побутову сферу, особливо під час воєнного стану. І хоча домашня злочинність розглядається як окремий напрямок кримінології, яка вивчає особу кривдника, причини та умови вчинення такої злочинності, шляхи і засоби її попередження та протидії, вона ще розглядається в аспектах кримінального права щодо кваліфікацій протиправних діянь особи та кримінально-виконавчого права з огляду вивчення карально-виховних заходів в умовах установ виконання покарань і зі сторони органу пробачії.

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року на території України, особливо не вплинуло на проблему запобігання та протидії домашньої злочинності, оскільки основна увага держави зосереджена на допомозі внутрішньо переміщеним особам, учасникам бойових дій та їхнім родинам. Проте, проблема домашньої злочинності нікуди не зникла, а навпаки – поглибилася.

Слід зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення рф на наші землі, питання що стосуються домашнього насильства були більш менш налагоджені у всіх територіальних громадах. Була налагоджена комунікація між усіма суб'єктами, які займаються допомогою постраждалим від насильства, то в умовах воєнного стану та активних бойових дій співпраця припинилась, особливо це стосується окупованих територій.

За офіційними даними у 2023 році Національною поліцією України було зареєстровано понад 291 тисячу фактів домашнього насильства. Це на 20% більше, ніж у 2022 році. Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень збільшилась на 80%, адміністративних правопорушень на 36%. За прогнозами

Аналітичного центру МВС на 2024 рік очікується збільшення кількості адміністративних правопорушень до 21%, а кримінальних правопорушень до 30%. Лише за два місяці 2024 року в Україні вже зареєстровано на 56% більше кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством [5].

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено перелік спеціальних заходів щодо протидії та суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Спеціальними заходами є терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників. До суб'єктів можемо відносити досить широке коло суб'єктів, таких як Національна поліція, орган пробації, прокуратура тощо [1].

Варто зазначити, що 20.06.22 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Незважаючи на ратифікацію із суттєвими застереженнями про те, що наша країна має право не адаптувати національне законодавство до Конвенції, враховуючи ст. 9 Конституції України та ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» положення Стамбульської конвенції залишаються чинними та матимуть перевагу у разі невідповідності національного правового акта міжнародній нормі, оскільки остання матиме пріоритет у застосуванні [2].

У зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) МВС та парламентом пропонується

посилити відповідальність за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі [3].

З огляду на вищезазначене, важливо розробити комплексні стратегії та програми, спрямовані на запобігання та боротьбу з насильством у всіх його проявах. Це може включати у себе:

1. Запровадження сучасних науково обґрунтованих підходів до запобігання насильству, які базуються на дослідженнях у галузі кримінології та соціології.
2. Посилення законодавства, що стосується запобігання та покарання випадків домашнього насильства, з урахуванням міжнародних стандартів прав людини.
3. Підвищення кваліфікації правоохоронних органів та інших служб, які займаються проблемами насильства, з метою ефективного реагування на випадки насильства та захисту постраждалих.
4. Забезпечення доступу до соціальних, психологічних та юридичних послуг для жертв насильства, а також розвиток системи підтримки та реабілітації як для військових так і для жертв насильства.
5. Систематичне ведення агітаційних кампаній та освітніх програм з метою попередження насильства та зміни стереотипів щодо гендерних ролей та міжособистісних відносин.

Таким чином, домашнє насильство – одне з найбільш аморальних і неприпустимих явищ, яке під час війни може лише посилюватися та залишатися непомітним. Спільні зусилля уряду, громадських організацій, бізнесу та громадян можуть допомогти змінити ситуацію на краще.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>
3. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3.
4. Рец. на кн.: Тичина Д. М. Запобігання домашньому насильству в Україні : монографія. Київ : Людмила, 2023. 560 с.
5. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. Новини МВС від 30.03.2024 року: «Кількість випадків домашнього насильства зросла на

20%: MBC та Парламент працюють над посиленням відповідальності». URL: <http://surl.li/skgsi>.

Ключові слова: воєнний стан, злочинність, кривдник, домашнє насильство.

Key words: martial law, crime, offender, domestic violence.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Матвєйкін Михайло Денисович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД
ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ ПЕРСОНАЛУ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

В сучасному світі захист прав засуджених від протиправних дій персоналу установ виконання покарань є актуальною проблемою, яка вимагає уваги та вирішення. Засуджені, перебуваючи у місцях несвободи, знаходяться у вразливому стані, оскільки вони позбавлені волі та піддаються контролю з боку персоналу цих установ. Тому забезпечення їхніх прав та захист від протиправних дій є надзвичайно важливим завданням.

Загрози безпеці засуджених можуть походити як зі сторони самих засуджених, так і від персоналу місць несвободи. Це може включати недотримання правил внутрішнього розпорядку, конфлікти з адміністрацією чи невизнання власної вини. Внаслідок цього, місця несвободи стають вразливими середовищами, де загрози насильства та психологічного тиску є великими.

Актуальність проблеми полягає в тому, що умови воєнного стану породжують додаткові ризики для засуджених, які вже перебувають у вразливому стані. Військові конфлікти підштовхують до додаткових заходів для забезпечення безпеки та захисту прав осіб, позбавлених волі, і вимагають реалізації ефективних заходів з боку установ виконання покарань та державних органів.

Отже, вирішення проблеми захисту прав засуджених від протиправних дій персоналу установ виконання покарань є актуальним завданням, яке вимагає системних заходів та підвищеної уваги з боку влади. Відповідна реакція на ці виклики є важливою для забезпечення справедливості та захисту прав людини, особливо в умовах воєнного стану.

Заслуговує на увагу позиція О. Яворської, яка зазначає, що більшість прав, свобод і обов'язків, які передбачені у Розділі II Конституції України, застосовуються до засуджених. З цього випливає, що обмеження прав засуджених може бути здійснене лише шляхом законів, а не інших нормативно-правових актів, включаючи відомчі. Крім того, у кримінальному законодавстві є

спеціальні норми, спрямовані на забезпечення безпеки осіб, що перебувають в установах виконання покарань [1, с.107].

На думку А.І. Богатирьова, забезпечення безпеки засуджених в установах виконання покарань в Україні має високий пріоритет для органів і установ Міністерства юстиції України. Це впливає як з теоретичних підстав, так і з практичного досвіду у виконанні покарань. Персонал закладів виконання покарань відіграє ключову роль у цьому процесі. Забезпечення особистої безпеки в місцях позбавлення волі є гарантованим правом засуджених згідно з Конституцією України, Кримінально-виконавчим кодексом України та іншими законодавчими актами права на захист життя, здоров'я та інших важливих інтересів від потенційної шкоди та запобігання небезпеці та загрозам під час відбування покарання [2, с.20].

Особливий інтерес представляє дослідження, проведене П.Ю. Данильченком, який зазначає, що в офіційній статистиці виявлено лише невелику частку кримінальних правопорушень серед працівників установ виконання покарань, приблизно 7%. Структурно, ці порушення розподілялися між різними категоріями посад персоналу. Аналіз показує, що кількість проваджень за фактами катувань різко знизилася з 2018 року. Це може свідчити про тенденцію латентизації таких кримінальних правопорушень, оскільки менш як 5% з них доходять до суду. Однак у 2021 році Державне бюро розслідувань активізувало свою діяльність в цьому напрямку, розпочавши 1647 кримінальних проваджень щодо працівників правоохоронних органів та підвищивши ефективність розслідування. Це вказує на необхідність посилення контролю за поведінкою працівників установ виконання покарань та забезпечення прав людини [3, с.154].

На думку Черевко К.О., «система запобігання та протидії порушенню прав засуджених серед персоналу установ виконання покарань включає різноманітні соціальні, кримінологічні та індивідуальні заходи, спрямовані на блокування, нейтралізацію та послаблення впливу криміногенних факторів, що проявляють стійкість або навіть зростають у складних умовах воєнного стану» [4, с.175].

Воєнний стан змушує переглядати пріоритети у державному фінансуванні, проте важливо пам'ятати, що зниження рівня протиправних дій серед персоналу установ виконання покарань є ключовим для збереження демократичних та правових засад в Україні. Система виконання покарань має значний вплив на криміногенну обстановку в державі і на рівень рецидивної злочинності. Це ставить перед Україною виклик щодо стратегії перехідного правосуддя, включаючи стабілізацію установ виконання покарань та забезпечення ефективності процесів ресоціалізації та виправлення засуджених, що є важливим для успішного подальшого розвитку країни.

Що ж стосується деяких проблемних питань захисту прав засуджених від протиправних дій персоналу установ виконання покарань, то однією з основних проблем є недостатній контроль за діями персоналу установ виконання

покарань. Не всі працівники цих установ завжди дотримуються закону та правил етики, що може призвести до незаконних дій щодо засуджених. Це може включати фізичне та психічне насильство, вимагання неправомірної вигоди, порушення правил медичного обслуговування та інші форми зловживань.

Ще однією проблемою є недостатній механізм контролю та звітності у цих установах. Не завжди існують ефективні системи моніторингу та звітності щодо дій персоналу, що ускладнює виявлення порушень та накладення відповідних санкцій.

Важливим аспектом є також недостатнє надання правничої допомоги засудженим. У багатьох випадках вони не мають доступу до адвокатів або інших правозахисних організацій, які могли б захищати їхні права та інтереси в суді.

Таким чином, проблемні аспекти захисту прав засуджених від протиправних дій персоналу установ виконання покарань потребують комплексного підходу та негайних заходів з боку влади та громадських організацій. Це включає вдосконалення систем контролю та звітності, забезпечення доступу до правничої допомоги та зміцнення правової культури серед персоналу установ виконання покарань. Тільки в такий спосіб можна

забезпечити ефективний захист прав засуджених та забезпечити дотримання їх гідності та прав людини.

Список використаних джерел

1. Яворська О. Щодо визначення поняття особистої безпеки засуджених у виховних колоніях України. *Підприємство, держава і право*. 2016. №3. С. 107-109.
2. Богатирьов А.І. Безпека засуджених в місцях несвободи України: актуальна проблема сьогодення. *Наука і техніка*. 2022. №10 (10). С. 11-21.
3. Данильченко П.Ю. Кримінологічний аналіз стану кримінального радикалізму серед засуджених в установах виконання покарань. *Право і безпека*. 2022. №4(87). С.145-158.
4. Черевко К. О. Насильницька злочинність персоналу установ виконання покарань: стан та проблеми протидії. *Наше право*. 2023. № 3. С. 170-177.

Ключові слова: засуджений; права людини; установа виконання покарань; перевищення влади.

Key words: convict; human rights; institution of execution of punishments; excess of power.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.

Нечепуренко Анна Олексіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КОЛОНІЯХ РІЗНИХ ВИДІВ

Позбавлення волі як вид покарання є однією з основних складових системи правосуддя багатьох країн, у тому числі і в Україні. Цей вид покарання передбачає утримання засудженого у закритій установі на певний строк. Важливо розглянути особливості відбування покарань у виді позбавлення волі в колоніях різних видів, оскільки ця тема має велике значення як для самої системи виконання покарань, так і для суспільства в цілому.

Актуальність даної теми зумовлена постійною необхідністю вдосконалення системи правосуддя та виконання покарань у відповідності до вимог сучасності. Особливо важливо звернути увагу на різні типи колоній та їхній рівень безпеки, оскільки правильне функціонування цих установ визначає не лише ефективність покарання, а й безпеку суспільства.

Розгляд особливостей відбування покарань у колоніях різних видів важливий для розуміння та вирішення ряду проблем, пов'язаних із

забезпеченням прав людини, соціальної адаптації засуджених та запобіганням рецидиву. Подальше дослідження цієї теми може сприяти удосконаленню практичної діяльності у сфері виконання покарань та підвищенню ефективності процесу реабілітації засуджених.

Отже, вивчення особливостей відбування покарань у виді позбавлення волі у колоніях різних видів є актуальним завданням, оскільки це дозволить зрозуміти та вирішити ряд проблем, пов'язаних із функціонуванням системи виконання покарань та її впливом на суспільство.

Згідно зі статтею 63 Конституції України, засуджені особи мають право на всі гарантовані Конституцією права, за винятком обмежень, передбачених законом або вироком суду [1]. Основним законодавчим актом, що регулює правовий статус засуджених в Україні, є Кримінально-виконавчий кодекс України [2]. Він встановлює права та обов'язки засуджених, забезпечуючи їхню соціальну та правову захищеність, а також безпеку особи. Засуджені мають право на всі конституційно гарантовані права, за винятком обмежень, встановлених законами та вироком суду.

Слушною є позиція І. Г. Богатирьова, який вказує на те, що виконання засудженими своїх обов'язків і захист їх прав створюють правовий режим відбування покарання, який є основою для досягнення поставлених перед покаранням цілей, особливо виправлення засуджених. Ретельне закріплення правового статусу засуджених є важливим інструментом їх правового та морального виховання, формування поваги до законів та прав інших осіб [3, с.15].

У науковій літературі зазначається, що статус засуджених до позбавлення волі визначається не лише переліком прав у законі, але й способом їх реалізації, що включає нормативне регулювання. Цей підхід ширше розкриває правовий статус, оскільки враховує не лише права та обов'язки, визначені законом, але й механізм їх забезпечення [4, с.118].

Позбавлення волі як форма покарання передбачає утримання засудженого у закритій установі протягом певного періоду. Основна мета такого виду покарання полягає не лише у здійсненні справедливості за скоєні правопорушення, а й у виправленні засуджених та їх подальшій ресоціалізації. Україна має різні типи колоній, які відрізняються за рівнем безпеки та режимом утримання.

Засуджені до позбавлення волі перебувають у виправних колоніях різних видів залежно від тяжкості злочину та інших обставин. Мінімальний рівень безпеки з полегшеними умовами тримання призначений для засуджених вперше та осіб, які вчинили менш тяжкі злочини. Виправні колонії із середнім рівнем безпеки призначені для різних категорій засуджених, включаючи жінок і чоловіків, які вчинили тяжкі злочини. Колонії максимального рівня безпеки

призначені для найбільш небезпечних засуджених, включаючи тих, хто отримав довічне покарання чи був переведений з інших установ.

Засуджені у виправних колоніях мінімального рівня безпеки можуть витратити зароблені кошти на потреби без обмежень. Побачення з родичами обмежені відповідно до типу дільниці. Умови тримання можуть покращуватися за сумлінну поведінку та ставлення до праці. Режим у таких колоніях відповідає стандартам дільниць соціальної реабілітації [2].

У виправних колоніях середнього рівня безпеки засудженим надається право використовувати зароблені гроші для покупки необхідних предметів. Побачення з родичами відрізняються залежно від типу дільниці. За сумлінну поведінку після відбуття певної частини покарання засуджені у дільниці ресоціалізації можуть отримати поліпшені умови тримання [2].

У виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції. В звичайних жилих приміщеннях - ті, кому замінено довічне позбавлення волі, засуджені за тяжкі злочини, повторні порушники. У приміщеннях камерного типу - засуджені до довічного позбавлення волі, ті, кого засудили за важкі злочини, повторні порушники, а також переведені з інших типів колоній [2].

У виправних колоніях максимального рівня безпеки засуджені мають можливість використовувати гроші, зароблені в колонії, для придбання різних необхідних речей. Залежно від того, у якій дільниці вони перебувають, вони можуть мати різні варіанти відвідування і контактів зі своїми родичами. При сумлінному ставленні та активній участі у праці після відбуття певної частини покарання, засуджені отримують можливість на покращення умов перебування.

Окрім режиму утримання, важливим елементом відбування покарання є праця та навчання засуджених. Засуджені в колоніях залучаються до праці на підприємствах, що розташовані на території колонії, а також мають можливість отримати загальну та професійну освіту. Це сприяє їхній ресоціалізації та подальшій інтеграції в суспільство.

Крім того, у колоніях проводиться соціально-виховна робота, спрямована на виправлення та ресоціалізацію засуджених. Це включає в себе психологічні консультації, лекції, бесіди, а також різноманітні спортивні та культурно-масові заходи.

Отже, відбування покарання у виді позбавлення волі у колоніях різних видів має свої особливості, які залежать від рівня безпеки та режиму утримання. Важливо забезпечити не лише безпеку суспільства, але й виправлення та

ресоціалізацію засуджених для їхньої подальшої успішної реінтеграції в суспільство.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І. Державна кримінально-виконавча служба України (історія та сучасність). Дніпропетровськ : ПП «Ліра ЛТД», 2007. 352 с.
4. Бобровник К. Л. Поняття правового статусу засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 66. С.117-120.

Ключові слова: позбавлення волі, засуджений, покарання, установи виконання покарань.

Key words: imprisonment, convicted person, punishment, correctional facilities.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Перепелиця Поліна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ

В сучасному світі проблема правового статусу засуджених у місцях несвободи набула надзвичайної актуальності. Систематичні порушення прав людини та громадянина, які часто відбуваються в установах виконання покарань, створюють серйозні виклики як для самої системи правосуддя, так і для суспільства в цілому. Зокрема, проблема адаптації новоприбулих засуджених до умов ув'язнення, недостатня особиста безпека, випадки катувань та знущань, які можуть відбуватися як з боку співв'язнених, так і з боку персоналу установ, стають серйозними перешкодами на шляху до відновлення прав людини та реінтеграції засуджених у суспільство.

Особливу увагу варто звернути на те, що Україна, як і багато інших країн, стикається з цими проблемами. Численні звернення до міжнародних інстанцій, зокрема до Європейського суду з прав людини, свідчать про загострення

ситуації та необхідність вжиття ефективних заходів для захисту прав засуджених.

У зв'язку з цим, дослідження проблеми правового статусу засуджених стає надзвичайно актуальним. Враховуючи шкідливі наслідки ізоляції від суспільства, необхідно розглядати цю тему як складову процесу реформування пенітенціарної системи. Однак, для досягнення позитивних змін, необхідно не лише удосконалювати законодавство та вдосконалювати умови ув'язнення, але й активно залучати до цього процесу громадськість, міжнародні організації та експертів з прав людини. Вирішення проблеми правового статусу засуджених є важливим кроком у побудові справедливого та гуманного суспільства.

Питання правового статусу засуджених у місцях позбавлення волі є актуальним у всіх цивілізованих державах. У зарубіжних країнах законодавство гарантує, що засуджені мають права та свободи, за винятком тих, що обмежені законом або вироком суду. Україна, як член ООН і Ради Європи, прийняла на себе зобов'язання адаптувати своє законодавство до міжнародних стандартів. Наприклад, були прийняті закони, спрямовані на адаптацію законодавства до європейських стандартів. Конвенція про захист прав людини і основних свобод є ключовим документом у цій сфері. Вона встановлює міжнародні стандарти щодо захисту прав людини, зобов'язуючи держави, що ратифікували її, впроваджувати ці норми у своє національне законодавство. Хоча засуджені у місцях позбавлення волі обмежені у своїх свободах, Конвенція гарантує, що ніхто не може бути позбавлений волі, крім випадків, передбачених законом і вироком суду [1].

В цьому контексті заслуговує на увагу думка О. Литвиненка, який вказує, що «правовий статус засуджених в місцях несвободи є не тільки ефективним регулятором кримінально-виконавчих правовідносин, а взагалі повністю виконує основну мету покарання – виправлення і ресоціалізацію засуджених та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами» [2].

У науковій літературі по різному визначається поняття «правовий статус засуджених». Так, наприклад І. Богатирьов розглядає правовий статус засуджених як сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків, що визначається законом та видом кримінального покарання [3, с. 113].

О. Лисодед вважає, що правовий статус засуджених ґрунтується на загальному статусі громадян і визначається нормативно-правовими актами як сукупність їх прав, законних інтересів та обов'язків, що залежить від

призначеного виду кримінального покарання та їх поведінки в період його відбування [4, с. 27].

Т. Денисова визначила його як «сукупність юридично закріплених конституційних, громадянських та інших прав, свобод, законних інтересів та обов'язків, якими володіє засуджений в період відбування покарання» [5, с. 75].

О. Кіслов вважає, що це «система прав, свобод та обов'язків громадянина, закріплених у Конституції України й інших законодавчих і підзаконних актах, з обмеженнями, які визначено законом і встановлено вироком суду» [6, с. 247].

О. Литвиненко визначає правовий статус засуджених «як систему прав та обов'язків, установлених кримінально-виконавчим законодавством, для осіб, що відбувають покарання у місцях позбавлення волі, з огляду на реформування пенітенціарної системи та міжнародні стандарти утримання засуджених» [7, с.122].

Аналіз поглядів на правовий статус засуджених в місцях несвободи відображається у різноманітних визначеннях, наданих вітчизняними вченими. При цьому, усі ці визначення мають деякі спільні ознаки, які варто відзначити для кращого розуміння даної проблеми.

По-перше, усі концепції визначають правовий статус засуджених як сукупність їхніх прав, законних інтересів та обов'язків. Це означає, що під час перебування в установах виконання покарань засуджені мають певний набір прав, які є закріпленими у законодавстві, а також певні обов'язки перед державою та іншими особами.

По-друге, вказується на те, що правовий статус засуджених регулюється не лише Кримінально-виконавчим кодексом України, а також іншими нормативно-правовими актами. Це означає, що додаткові закони та положення можуть впливати на права та обов'язки засуджених у місцях несвободи.

По-третє, відзначається, що правовий статус засудженого залежить від виду кримінального покарання. Оскільки, різні види покарань можуть мати різний ступінь обмеження свободи та різні правові наслідки для засудженого, це важливо враховувати при визначенні їхнього правового статусу.

І нарешті, у всіх визначеннях підкреслюється наявність правових обмежень, які становлять невід'ємну частину вироку суду. Ці обмеження можуть обмежувати деякі права та свободи засудженого під час перебування в установі виконання покарань.

Узагальнюючи вищезазначене, можна визначити правовий статус засуджених в місцях несвободи як складну сукупність їхніх прав, обов'язків та інтересів, що регулюється різними законодавчими актами та залежить від виду кримінального покарання. Цей статус включає в себе як права, так і обмеження,

які встановлені законодавством та вироком суду, і його дотримання є важливим аспектом правового регулювання в системі виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950 р., ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.03.2024).
2. Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Мінаєв М.М., Хашев В.Г. Кримінально-виконавче право: Навчальний посібник. : Істина, 2008. 400 с.
3. Богатирьов І.Г., Лісіцков О.В. Кримінально-виконавче право України: Підруч. Модульний-рейтинговий курс для студентів, курсантів вищ. Юрид. навч. закл. III- IV рівнів акредитації. 2-ге вид. К. : ВД «Дакор», 2014. 376с.
4. Кримінально-виконавче право України: підручник: Б.М. Головкін, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2019. 2888 с.
5. Кримінально-виконавче право України: підручник: ТОМ 1 (у 2-х т.) / [Музика А.А., Конопельський В.Я, Письменний Є.О. та ін]. Київ : Нац. Акад. внутр. Справ, ФОР Кандиба Т.П. 2018. 364с.
6. Литвиненко О.Ю. Стан дослідження правового статусу засуджених у кримінально-виконавчому праві України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 5, Том 34 (73). С. 53-59.
7. Литвиненко О.Ю. Щодо визначення поняття кримінально-виконавчих засад правового статусу засуджених в місцях несвободи. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 24 лист. 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 121-122.

Ключові слова: правий статус, засуджений, місця несвободи, права та обов'язки, відповідальність.

Key words: legal status, convict, places of confinement, rights and obligations, responsibility.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Петрик Вікторія Василівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ ЗВІЛЬНЕНИХ З КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ

Протягом багатьох років в Україні спостерігається тенденція підвищення рівня криміналізації. Окремі громадяни, перебуваючи у складних життєвих

обставинах, вдаються до незаконних вчинків, виправдовуючи свої дії складним економічним, соціальним, політичним становищем, яке створила держава. Особливо збільшилась кількість злочинів пов'язаних із банківськими рахунками, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що зумовило збільшення чисельності осіб, засуджених до відбування покарання у виді позбавлення волі. Після такого досвіду ув'язненим особам важко повернутись до нормального і законного способу життя. Часто трапляються випадки, коли особи, які відбули покарання повертаються на кримінальний шлях, у зв'язку з чим в Україні підвищується рівень рецидиву злочинів.

Значна частина звільнених осіб не мають змоги повернутись у власний будинок, влаштуватися на роботу, більшість таких людей мають проблеми із фізичним та психологічним здоров'ям. Внаслідок чого зростає кількість безхатків, підвищується рівень безробіття, розповсюджуються небезпечні захворювання тощо. Такі особи потребують особливої уваги з боку держави, тому що відсутність кваліфікованої допомоги колишнім в'язням сповільнює їхню ресоціалізацію, затримує відновлення статусу повноцінного члена суспільства, - таке явище є доволі негативним. Проблеми соціальної адаптації висвітлюються в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. У дослідженні цієї проблеми беруть участь представники різноманітних галузей права, таких як: конституційне, адміністративне, кримінальне, кримінально-виконавче право, трудове, житлове право та ін. Над цим питанням працювали такі науковці: І. Богатирьов, О. Неживець, Д. Єрмоленко, А. Колодій, О. Джужа, В. Наливайко, А. Степанюк та багато інших.

Для вирішення питань соціальної адаптації колишніх в'язнів у 2011 році був ухвалений закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», також окремі питання даної проблеми визначаються кримінально-виконавчим кодексом України, прийнятий у 2003 році. Відповідно до даного згаданого закону – в Україні здійснюється соціальний патронаж щодо осіб, що були звільнені з установ виконання покарань і звернулися за підтримкою до соціальних служб протягом шести місяців після звільнення; патронажні функції виконуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадськими об'єднаннями і фізичними особами, які здійснюють соціальний патронаж.

Однак, варто зауважити, що на місцевому рівні ця проблема залишається нерозв'язаною із-за таких обставин: відсутність системного та згуртованого механізму спільної дії між центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; недостатній обсяг фінансування; несвоєчасність надання необхідної допомоги звільненим особам; наявність нерівних умов для звільнених осіб; ув'язнені особи не мають

достатньої інформації про свої права та обов'язки; нестача кваліфікованих спеціалістів у галузі соціальної роботи та соціальних працівників, які здатні належним чином працювати в системі соціального захисту колишніх в'язнів.

У зв'язку зі збройною агресією росії проти України, економічною кризою, політичною нестабільністю, низьким рівнем життя та безробіттям, проявами корупції, - розв'язання проблем соціальної адаптації звільнених залишається поза увагою компетентних органів. Тому державна політика повинна сприяти успішній інтеграції цих груп громадян у суспільство, оскільки більшість з них зазнають труднощів у відновленні своїх соціальних ролей та адаптації до звичайних умов життя.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
2. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>
3. Шкута О. О. Наукові погляди на проблему виправлення і ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання в колоніях середнього рівня безпеки. Вісник запорізького національного університету. Серія: юридичні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 4. [С. 201–206].
4. Неживець О. М. Забезпечення соціальної та трудової реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі: автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.08 / національна академія внутрішніх справ України. – к., 2005. [– 20 с].

Ключові слова: позбавлення волі, рецидив, соціальна адаптація, соціальний патронаж, в'язні, органи виконавчої влади, державна політика.

Key words: imprisonment, relapse, social adaptation, social patronage, prisoners, bodies of executive power, state policy.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Письменна Ксенія Ігорівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Споконвіку найсуворішим видом покарання в історії людства була смертна кара. Вона зародилася в давніх цивілізаціях, таких як Стародавній Єгипет, Месопотамія, Греція, Рим. Свого розквіту вона набула за часів середньовіччя, коли практикувалися кваліфіковані види смертної кари, як

наприклад спалення заживо, відтинання голови, посадження на палю. Але розвиток ідей про гуманне правосуддя таких реформаторів як Джеремі Бентам та Черазе Беккарія почав змінювати напрямок людства в уявленнях про покарання. І все частіше в цивілізованому світі почали просуватися ідеї про відмову від смертної кари. Останнім словом в цьому питанні став Протокол №13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин. Але необхідність у найсуворішому виді покарання не відпала, адже людина завжди буде вчиняти злочини, незалежно від розвитку суспільства. Таким альтернативним видом покарання на сьогодні є довічне позбавлення волі.

У Кримінальному кодексі України в ст. 51 закріплено 12 видів покарань. Останнім, тобто, найсуворішим з них є довічне позбавлення волі. Довічне позбавлення волі – це вид кримінального покарання, суть якого відображається в позбавленні волі особи на строк від набрання обвинувальним вироком суду законної сили до смерті засудженої особи. Важливо зазначити, що це покарання призначається лише у крайніх випадках, коли суд не вважає за можливе застосувати менш суворий вид покарання. Призначити особі покарання у вигляді довічного позбавлення волі суд може лише за вчинення особливо тяжких злочинів. Наприклад, таких як державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 111 КК), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК), умисне вбивство з обставинами, які обтяжують покарання (ч. 2 ст. 115 КК), згвалтування особи, яка не досягла чотирнадцяти років, вчинене повторно (ч. 6 ст. 152 КК), терористичний акт, що призвів до смерті (ч. 3 ст. 258 КК), посягання на життя судді, народного засідателя або присяжного (ст. 379 КК), порушення законів та звичаїв війни, пов'язане з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК), геноцид (ч. 1 ст. 442 КК) та деякі інші склади кримінальних правопорушень. Таке покарання не може призначатися неповнолітнім особам, особам віком понад 65 років, та жінкам, що були вагітними під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку. Також, згідно з ст. 70 КК України, довічне позбавлення волі поглинає всі інші види покарань, оскільки є найсуворішим.

Стосовно особливостей відбування цього покарання, то відповідно до ст. 18 та ст. 150 Кримінально-виконавчого кодексу України, довічне позбавлення волі відбувається в таких установах виконання покарань як виправні колонії [1]. Особливості у відбуванні покарання жінок та чоловіків відрізняються. Чоловіки, засуджені до довічного позбавлення волі, тримаються у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній, жінки – секторах середнього рівня безпеки. Особи, що засуджені до довічного позбавлення волі, мають триматися окремо від інших засуджених, за винятком тих, хто після відбуття 10-річного строку відбування покарання у приміщеннях камерного типу, були переведені до звичайних житлових приміщень колонії максимального рівня безпеки. Тримаються засуджені у камерах, зазвичай по двоє та носять одяг

спеціального зразка. Також, засуджені можуть залучатися до праці, але лише на території виправної колонії. Якщо у засудженого немає загальної середньої освіти, він має право отримати її в консультаційному пункті, що утворюється при колонії.

Як і засуджені до позбавлення волі на певний строк, засуджені до довічного позбавлення волі мають низку прав у відповідності до Кримінально-виконавчого кодексу, інших нормативно-правових актів та міжнародних стандартів. Це такі права як витратити кошти, що були зароблені у колонії, або одержані від рідних, за рахунок пенсії на придбання продуктів харчування, одягу чи інших предметів першої необхідності; одержувати короткострокові (1 раз на місяць) та тривалі (1 раз на 2 місяці) побачення з сім'єю; щоденні прогулянки до однієї години; за умови відбуття 5 років строку покарання та при сумлінній поведінці і ставленні до праці, засуджений має право брати участь у заходах культурного, освітнього та фізкультурно-оздоровчого характеру; на гуманне ставлення та повагу людської гідності; звертатися зі скаргами, заявами та пропозиціями до адміністрації установи виконання покарань, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до Європейського суду з прав людини, тощо [5].

Незважаючи на найменування цього виду покарання «довічним», все ж є випадок, коли таку особу можуть звільнити від подальшого відбування покарання. Так, згідно з пунктом 27 ст. 106 Конституції України та ст. 87 Кримінального кодексу України Президент України має право здійснити помилування. Таке рішення оформлюється у вигляді указу про помилування, що полягає у заміні довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк, але не менше 25 років. При розгляді клопотання засудженого про помилування враховуються дані, що характеризують засудженого: обтяжуючі обставини, строк фактичного відбуття, наявність щирого каяття, ставлення до праці, думка адміністрації установи відбування покарань, тощо [4, 155 с.].

Станом на 1 лютого 2024 року в Україні в установах виконання покарань перебувають 1593 особи, що засуджені до довічного позбавлення волі. Прикладом установ, де тримаються особи, що засуджені до довічного позбавлення волі можуть бути Сокальська виправна колонія №47 у смт Жwirkа Львівської області, Городищенська виправна колонія №96 у с. Городище Рівненської області, Роменська виправна колонія №56 у с. Перехрестівка Сумської області та інші [6].

Отже, довічне позбавлення волі є найсуворішим видом покарання в Україні. На жаль, можливість застосування такого покарання не завжди зупиняє людей у реалізації свого злочинного умислу, але задача держави полягає не тільки в ізоляції осіб, які вже не підлягають виправленню та забезпеченні безпеки суспільства, а й в гарантуванні дотримання необхідних прав і свобод

тих осіб, які потрапили до виправної колонії з вироком суду про призначення їм довічного позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Бурда С.Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні: шлях до гуманізації. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2017. Вип. 4. С. 279-288.
3. Хиліук С.В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Часопис Академії адвокатури України. 2015. Том 8. № 4(29). С. 108–125.
4. Яковчук М.Ю. Довічне позбавлення волі як вид покарання за кримінальним правом України. Право: історія, теорія, практика: матеріали науково-практичної конференції (Львів, 14-15 березня 2014 р.). С. 155-157.
5. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
6. Наказ Міністерства юстиції України Перелік найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України від 10.05.2017. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22507>.

Ключові слова: покарання, відбування покарання, позбавлення волі.

Key words: punishment, punishment, deprivation of liberty.

Науковий керівник: асистент Лукащук К. Р.

Рожко Дмитро Андрійович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА РЕІНТЕГРАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ У СУСПІЛЬСТВО: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Реінтеграція засуджених осіб у суспільство є складним та багатогранним процесом, який стикається з численними викликами та перешкодами. Україна, як і багато інших країн, постійно опиняється перед завданням, що полягає у забезпеченні ефективної реінтеграції осіб, які вже відбули покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Це вимагає комплексного підходу, який охоплює соціальні, економічні, психологічні та правові аспекти.

Однією з ключових проблем у цьому процесі є відсутність належної підготовки та підтримки для засуджених осіб перед їх поверненням до суспільства. Багато засуджених осіб зазнають соціального відчуження та

навчаються кримінальним механізмам в установах виконання покарань, але, на жаль, часто не отримують достатньої підготовки для відновлення в суспільстві. Це може призвести до рецидиву злочинності та подальшої девіантної поведінки.

Другою проблемою є недостатня підтримка та ресурси для реалізації програм реінтеграції. Хоча існують деякі програми та ініціативи, спрямовані на підтримку засуджених осіб у їхньому поверненні до суспільства, часто не вистачає фінансових, людських та інших ресурсів для їх ефективною реалізації. Брак координації між різними організаціями та установами, які працюють у цій сфері, також ускладнює ситуацію.

Для вирішення цих проблем необхідно реформувати кримінально-виконавчу систему та розробити комплексні підходи до реінтеграції засуджених осіб. Це може включати в себе:

1. Покращення умов установ виконання покарань та надання доступу до освіти, професійної підготовки та інших ресурсів, які сприяють соціальній адаптації.
2. Розробку та впровадження програм підтримки та реабілітації для засуджених осіб, спрямованих на розвиток навичок, самопізнання та позитивного взаємодії зі суспільством.
3. Забезпечення координації між різними установами та організаціями, що працюють у сфері кримінально-виконавчої системи, для забезпечення ефективності та результативності програм реінтеграції.
4. Залучення громадськості до процесу реінтеграції завдяки підтримці та участі у впровадженні програм та ініціатив.

Аналізуючи нормативно-правовий базис, яким здійснюється регулювання сфери правовідносин, що охоплює обрану тему, необхідно виділити Кримінально-виконавчий кодекс України (далі - КВК). Зокрема, в ч. 2 ст. 2 КВК вказано, що одним із головних завдань кримінально-виконавчого законодавства України є «допомога особам, звільненим від покарання, контроль і нагляд за ними» [3]. Однак, КВК потребує значних доопрацювань та більшої деталізації безпосередньо у сфері соціалізації засуджених осіб, що відбули покарання.

Дослідженням такої важливої теми як реінтеграції засуджених осіб у суспільство займались безліч відомих вчених, серед яких О. Плахова, Д.Бризгун, Г. Гладій, С. Коношенко. Аналізуючи їхні позиції, та враховуючи нашу думку, можна сформулювати деякі способи розв'язання зазначеної проблеми. Зокрема, соціальна адаптація звільнених осіб можлива шляхом:

- 1) ресоціалізації засуджених в місцях відбування покарань та їх підготовки до звільнення, а саме: «проведення серед осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк, інформаційно-роз'яснювальної роботи з їх прав і гарантій, можливостей життя після звільнення з місць позбавлення волі» [6, с. 477]; вжиття відповідних заходів задля запобігання відчуженню житла тих осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на відповідний строк, без

їх згоди; збільшення впливу на засудженого його сім'ї, та утворення при місцях виконання покарань певних комітетів родичів; забезпечення спеціалізованої (післявузівської) підготовки персоналу в місцях виконання покарань;

2) соціального супроводу та соціального патронажу звільнених осіб, а саме: покращення системи соціальної адаптації цих осіб; сприяння у їхньому працевлаштуванні; «сприяння недержавним організаціям у провадженні діяльності, пов'язаної з розв'язанням проблем звільнених осіб, а також вивченні їх досвіду і подальшому його застосуванні» [2, с. 180]; запровадження заходів щодо покращення роботи спостережних комісій;

3) «оптимізації мережі центрів соціальної адаптації та спеціальних гуртожитків і забезпечення їх функціонування з урахуванням фінансових можливостей і регіональних потреб» [5, с.409];

4) удосконалення якості надання соціальних послуг звільненим особам, а саме: «впровадження інноваційних методик під час проведення роботи із звільненими особами; введення у навчальні плани закладів вищої освіти, що готують соціальних педагогів, соціальних працівників та фахівців із соціальної роботи, спеціального курсу з питань соціальної адаптації звільнених осіб та надання їм соціальних послуг» [1, с. 22];

5) поліпшення законодавства, шляхом вивчення законодавств інших держав з відповідного питання; внесення до нього змін, зокрема в частині удосконалення системи соціальної адаптації звільнених осіб;

6) попередження злочинності, а саме: «організації соціальної роботи серед осіб з наркотичною та алкогольною залежністю, а також осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах і можуть бути схильні до такої залежності (безпритульні діти, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, жінки, які постраждали від насильства в сім'ї, безробітні та інші)» [4, с. 185].

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що найоптимальнішими будуть наступні два варіанти розв'язання проблеми адаптації осіб, звільнених з місць відбування покарання.

Перший варіант полягає в удосконаленні роботи щодо соціальної адаптації звільнених осіб з урахуванням фінансової спроможності та потреб регіонів на місцевому рівні.

У випадку використання наведеного варіанта місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають в першу чергу виділити кошти з відповідних місцевих бюджетів на виконання відповідної програми та планів заходів. Зазначений варіант є не досить ефективним дивлячись на те, що пріоритетними вважаються питання соціального захисту інших незахищених верств населення, наприклад, безпритульні діти, громадяни похилого віку та особи з інвалідністю.

Наступний варіант передбачає залучення до розв'язання поставлених проблем недержавних організацій. Він є перспективним, порівняно з

попереднім, оскільки такі організації є більш динамічними та мобільними та надають змогу залучати благодійні кошти, спонсорську допомогу, міжнародні гранти. Це в свою чергу зменшить розмір витрат місцевих коштів та сприятиме розвитку громадянського суспільства.

Однак, не всі недержавні організації виявляють бажання провадити діяльність, що пов'язана з соціальною адаптацією звільнених осіб, через нестачу належної підтримки з боку державних органів, недостатність коштів, небезпеку для життя та здоров'я їх працівників, недосконалість відповідних державних і регіональних програм та недосконалість законодавства.

Лише об'єднавши зусилля центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування задля забезпечення соціальної адаптації звільнених осіб, включаючи залучення недержавних організацій, є оптимальним варіантом розв'язання проблеми реінтеграції засуджених осіб у суспільство. Це дозволить вивчити міжнародний досвід, створити умови для соціальної адаптації звільнених осіб та вирішити питання фінансування. Важливо також визначити конкретну потребу в цій роботі в регіоні на основі

офіційних статистичних даних та підвищити рівень якості надання соціальних послуг звільненим особам.

Список використаних джерел

1. Бризгун Д. І. "Особливості процесу реінтеграції колишні засуджених в країнах ЄС." лісабонський договір—перспектива для побудови багатовекторного європейського союзу: 408, 2020, с. 23-25.
2. Гладій Г. І. "Особливості реінтеграції осіб, звільнених з місць позбавлення волі, у християнських реабілітаційних центрах." Наукові студії із соціальної та політичної психології 42, 2018, с. 179-188.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 31.03.2024).
4. Матвеева Ю. О., Конопацька О. М. "Роль освіти дорослих у процесі ресоціалізації засуджених." Юридична психологія 1, 2016, с. 180-187.
5. Плахова О. М. "Роль центрів реінтеграції у вирішенні проблем колишніх засуджених в Україні." Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства 17, 2011, с. 409-412.
6. Пузирьов М. С. "Деякі питання доктрини пенітенціарного права України в умовах трансформації кримінально-виконавчого законодавства в пенітенціарне." Організаційний комітет 32, 2016, с. 476-489.

Ключові слова: соціалізація, засуджені, покарання, реабілітація

Key words: socialization, convicts, punishment, rehabilitation.

Науковий керівник: асистент Лукащук К. Р.

Ротар Сніжана Володимирівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЖІНОК, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ ВАГІТНОСТІ І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ

В сучасному світі одним із актуальних питань у сфері кримінально-виконавчого права є статус жінок, що знаходяться у місцях позбавлення волі.

У всіх пенітенціарних системах світу жінки становлять невеликий відсоток засуджених, але цей відсоток все ж таки наявний. Україна не є винятком у цьому плані. За даними Офісу Ради Європи в Україні на 1 січня 2020 року в українських в'язницях перебувало сумарно 52863 особи. З них лише 2610 осіб – жінки, що становить майже 5% від загальної кількості ув'язнених. Також, 14 дітей

перебували у виправних колоніях разом з їхніми матерями [6]. На жаль, дані за останні роки відсутні, через введення в нашої державі воєнного стану.

Тим не менше, особливий статус цієї групи осіб потребує особливої уваги до проблем, що стосуються відбування покарання у колоніях.

О. Жук вважає що, права та обов'язки жінок, які перебувають у в'язницях, рівнозначні тим, які мають чоловіки. Однак жінки мають право на вагітність та народження дитини, це потребує особливої уваги, тому Кримінально-виконавчим кодексом України (далі КВК) передбачено ряд пільг для засуджених вагітних жінок і матерів дітей до трьох років [2, с. 279].

Саме за станом вагітності та наявністю малолітньої дитини, законодавець передбачає більш лояльні умови утримання для засуджених жінок, це зазначено в главі 21 КВК. В цій главі містяться лише два положення щодо таких осіб.

Ст. 141 КВК вказує на порядок і умови утримання у виправних установах засуджених вагітних жінок, жінок із малолітніми дітьми, а також зазначає за будинок дитини, який розташований при виправній колонії, є спеціальним дитячим закладом, де діти перебувають під опікою адміністрації цього закладу на повному державному фінансуванні. Для них створюються умови, необхідні для здорового життя та розвитку. Це необхідно, адже відповідно до Декларації прав дитини «Дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; з цією метою спеціальні догляд і охорона мають бути забезпечені дитині та її матері, зокрема належний допологовий і післяпологовий догляд. Дитина повинна мати право на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування» [7].

Жінка, яка народила дитину під час перебування у виправній колонії і виявила бажання брати участь у її вихованні, може передати дитину до цього закладу. Якщо в колонії відсутній дитячий будинок, то жінку переводять до іншої установи, де є такий будинок. Жінка має право на працю за своїм бажанням, зважаючи на стан здоров'я. В окремих випадках їй може бути надано дозвіл на короткочасний виїзд за межі колонії для розміщення своєї дитини у родичів. Під час проживання разом із дитиною, жінка повинна дотримуватися внутрішніх правил будинку дитини і відповідно колонії, а також забезпечувати належний догляд і стежити за здоров'ям дитини.

Жінкам у стані вагітності та матерям-годувальницям мають забезпечуватися покращені умови проживання та харчування, необхідні для їхнього здоров'я та благополуччя.

Щодо ст. 142 КВК, вона вказує на право засудженої жінки перебувати поза межами виправної установи в період вагітності і після пологів, а також до досягнення дитиною трирічного віку. Рішення про проживання поза межами установи приймає начальник місця позбавлення волі, після узгодження зі

спостережною комісією. Жінки розміщуються у місцевості неподалік від виправної колонії та перебувають під наглядом її адміністрації.

Ці жінки мають право при собі мати гроші, без обмежень листуватися з рідними та іншими особами, отримувати грошові перекази та посилки. Вони також можуть вільно переміщатися на території, межі якої встановлюються начальником виправної колонії. Після завершення періоду звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю та пологами, вони виконують роботу за вказівкою адміністрації виправної колонії. Якщо засуджені жінки систематично порушують встановлені правила поведінки, їх переводять назад до колонії для продовження відбування покарання.

Щодо проблематики, то слушно в своїй роботі зазначає Ю. Чеботарьова «незважаючи на те, що законодавством передбачено велику кількість пільг для жінок, в цілому переважну кількість засуджених до позбавлення волі в Україні становлять чоловіки, у зв'язку з чим тюремна система держави розрахована саме на їх утримання, тому і відображає чоловічий погляд на чоловічі проблеми під час відбування покарання» [3, с. 47].

Саме тому, в реаліях сьогодення України в пенітенціарній системі відсутні спеціально спроектовані установи для виконання покарань жінкам, що спрямовані на певні особливі потреби жінок, які враховують фізичні та соціальні відмінності. Також не всі жіночі колонії забезпечують належний рівень санітарних умов, які є необхідними для вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей.

На нашу думку, держава має створити спеціальні спроектовані установи для жінок, які мають малолітніх дітей і для жінок, які знаходяться у стані вагітності. Адже, в таких установах має бути належний рівень відповідних умов, тому що ці жінки потребують особливого захисту і особливого ставлення, які є необхідними для даної категорії.

Згідно раніше зазначеної статистики, жінок з малолітніми дітьми, які знаходилися у місцях позбавлення волі, налічувалось зовсім невелика кількість. Саме тому доцільно створити декілька відповідних установ які і будуть спроектовані відповідно до потреб вагітних жінок і жінок які мають дітей віком до трьох років. Вважаємо що таких установ має бути невелика кількість, але вони мають бути створені якісно та відповідати належному рівню, сказаноому вище. І за потреби переселяти вагітних жінок та жінок з малолітніми дітьми в такі установи.

Так, можливо, з одного боку, наше суспільство може не сприйняти таку ідею, враховуючи, певні інвестиції в цю категорію осіб, котрі відбувають покарання в місцях позбавлення волі, проте на нашу думку, діти не повинні нести відповідальність за їх батьків, що відбувають покарання. Діти – це квіт

нації, і для таких дітей потрібно створити хороші умови, щоб вони ніколи не повторювали долю своїх матерів.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21.
2. Жук О. М. Режим в установах виконання покарання як основний засіб виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 279-282.
3. Чоботарьова Ю. А. Жінки в місцях позбавлення волі: деякі проблемні питання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 3. С. 46-51.
4. Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни: матеріали міжнародної науково-практичної онлайн – конференції. 13-14 квітня 2023 р. Білоцерківський НАУ. 207 с.
5. Права і свободи людини та їх забезпечення в умовах несвободи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 01 листоп. 2018 р.) / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. 450 с.
6. Офіційний сайт Офісу Ради Європи в Україні «Рівень ув'язнення в ЄС та Україні продовжує знижуватись: оприлюднена щорічна кримінальна статистика Ради Європи» від 06.05.2021. URL: <https://cutt.ly/3w3Rq8DD>
7. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. URL: <https://cutt.ly/ww3RuKhF>

Ключові слова: відбування покарань жінок в місцях позбавлення волі; засуджені вагітні жінки; засуджені жінки, які мають дітей до трьох років; будинок дитини; проживання жінок, засуджених до позбавлення волі, за межами виправної колонії.

Key words: imprisonment of women in places of detention; pregnant convicted women; convicted women who have children under three years old; children's home, accommodation of women convicted to imprisonment outside the correctional colony.

Науковий керівник: асистент Лукащук К. Р.

Склярук Кирило Олександрович

студент 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПІДЛІТКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Підліткова злочинність є серйозною суспільною проблемою, яка потребує комплексного підходу та вжиття ефективних заходів запобігання. Незважаючи на зусилля держави та громадських організацій, рівень правопорушень серед неповнолітніх залишається відносно високим. Це явище має глибокі соціально-економічні та психологічні корені, які необхідно ретельно вивчати та

враховувати під час розробки превентивних стратегій. Запобігання підлітковій злочинності є складним завданням, оскільки воно зачіпає різноманітні аспекти життя суспільства: сімейне виховання, освіту, дозвілля, працевлаштування, правове регулювання тощо. Неефективність превентивних заходів часто пов'язана з недостатнім фінансуванням, браком кваліфікованих кадрів, відсутністю скоординованих зусиль різних відомств та установ.

Незважаючи на зусилля держави та громадських організацій, рівень правопорушень серед неповнолітніх залишається досить високим. За даними МВС України, у 2022 році було зареєстровано 8 216 злочинів, скоєних неповнолітніми, а у 2023 році - 7 358, що на 10% менше. Проте ця статистика все ще свідчить про необхідність прийняття комплексних заходів для запобігання цій проблемі. Найпоширенішими злочинами серед підлітків є крадіжки (58%), хуліганство (14%) та грабежі (9%). Особливе занепокоєння викликає зростання рівня злочинів, скоєних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, який у 2023 році збільшилось на 17%. Це явище має глибокі соціально-економічні та психологічні корені, які необхідно ретельно вивчати та враховувати під час розробки превентивних стратегій.

Одним із ключових проблемних питань, що перешкоджають ефективному запобіганню підлітковій злочинності, є недосконалість чинного законодавства у цій сфері. Цю думку поділяє відомий науковець Ігор Михайлов. Він наголошує на відсутності чітких та дієвих механізмів виявлення, профілактики та корекції девіантної поведінки серед неповнолітніх у законодавчих актах. Існуючі норми застарілі та не відповідають сучасним реаліям і викликам суспільства [1, с. 22]. Недоліки законодавчої бази призводять до низки негативних наслідків: нечіткого розмежування повноважень між відповідальними органами, дублювання функцій, неузгодженості дій різних установ та відомств. Усе це знижує результативність запобіжних заходів та дозволяє підлітковій злочинності процвітати. Вирішення проблеми недосконалого законодавства у сфері запобігання підлітковій злочинності потребує комплексного підходу. Необхідно розробити спеціальний закон, що регламентуватиме: критерії раннього виявлення девіантної поведінки неповнолітніх, механізми профілактики, чіткий розподіл повноважень відповідальних органів, засади їх координації та взаємодії. Закон має передбачити створення ювенальних центрів для комплексної реабілітації та ресоціалізації правопорушників на засадах відновного правосуддя замість каральних заходів. Також потрібні зміни до КК та КПК для диференційованого підходу до різних вікових груп неповнолітніх та пріоритетності виховних некаральних санкцій над покараннями.

Вагомим чинником підліткової злочинності є психологічні проблеми та негативний вплив оточення. Як зазначає Юлія Блажківська, відсутність належного психологічного супроводу неповнолітніх, а також недостатня увага до підліткових груп із девіантною поведінкою призводить до загострення цієї проблеми. Брак самоконтролю, агресивність, інші психічні розлади часто

штовхають підлітків на скоєння правопорушень. Водночас, існує великий дефіцит доступних психологічних послуг для тих, хто їх потребує. Перебування у референтних групах з асоціальною поведінкою також здійснює деструктивний вплив, формуючи хибні життєві орієнтири та негативні поведінкові патерни. На жаль, на сьогодні відсутні ефективні механізми своєчасного виявлення психологічних проблем підлітків та роботи з неформальними підлітковими угрупованнями для запобігання кримінальним проявам [2, с. 35]. Ця прогалина створює сприятливе середовище для поширення протиправної поведінки серед молоді.

Ще одним ключовим чинником підліткової злочинності є несприятливі соціально-економічні умови, в яких перебувають багато неповнолітніх. Бідність, безробіття, нерівність доступу до базових послуг створюють сприятливе середовище для залучення підлітків до протиправної діяльності. За даними Державної служби статистики, у 2023 році 27,8% дітей в Україні проживали в умовах бідності. При цьому частка злочинів неповнолітніх, скоєних із корисливих мотивів, сягала 63% від загальної кількості. Брак фінансових ресурсів, складна соціально-економічна ситуація у сім'ях штовхають підлітків на крадіжки, грабежі та інші корисливі правопорушення. Окремою проблемою є відсутність доступу до освітніх, соціальних, медичних та реабілітаційних послуг для дітей з неблагополучних верств населення. Такі підлітки часто змушені кидати навчання, опиняються на вулиці, вступають у конфлікт із законом через брак альтернатив та можливостей для розвитку. На жаль, соціальна політика держави донині залишається неефективною у вирішенні цих гострих питань. Недофінансування профілактичних програм, відсутність адресної допомоги вразливим групам створюють сприятливий ґрунт для відтворення циклу бідності, маргіналізації та злочинності. Олена Джужа у своїй науковій праці "Соціально-економічні детермінанти злочинності неповнолітніх" переконливо доводить визначальний вплив несприятливих соціально-економічних чинників на поширення підліткової злочинності. Безробіття батьків, особливо матерів, значно знижує можливості для належного догляду, контролю та розвитку дітей, що підвищує ризик їх втягнення у протиправну діяльність. Нерівний доступ до якісної освіти й позашкільних програм для дітей з малозабезпечених верств населення також позбавляє їх перспектив для легальної самореалізації. О. Джужа наголошує, що відсутність системної державної підтримки багатодітних, неповних сімей, дітей-сиріт створює умови для їхньої повної маргіналізації та соціальної ексклюзії, що штовхає їх на злочинний шлях. Вирішення цієї гострої проблеми можливе лише за умови сукупності скоординованих програм подолання дитячої бідності, забезпечення рівного доступу до освіти, працевлаштування, медичних і соціальних послуг для всіх груп населення [3, с. 112].

Система профілактики підліткової злочинності в Україні потерпає від ряду системних недоліків і прогалин, що суттєво знижують її ефективність та

результативність. По-перше, хронічне недофінансування. На жаль, попри декларативні наміри, з державного та місцевих бюджетів виділяється замало коштів на реалізацію комплексних профілактичних програм та заходів. Відсутність належного фінансового забезпечення різко знижує можливості для здійснення результативної превентивної роботи. По-друге, гострий дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних професійно працювати з групами ризику серед неповнолітніх. Професійна підготовка працівників соціальної сфери, психологів, педагогів для цієї діяльності залишається на незадовільному рівні. Відтак, багато фахівців просто не мають необхідних компетенцій і практичних навичок. По-третє, низька ефективність самих профілактичних програм. Відсутність цільового підходу, застарілі неефективні методики, неузгодженість дій різних відомств - все це призводить до розпорошення зусиль і мінімального профілактичного ефекту в результаті. На думку К. Автухової, нарізла нагальна потреба створення цілісної комплексної програми профілактики підліткової злочинності на державному рівні. Вона має передбачати виділення достатнього фінансування, організацію системної підготовки кадрів, розробку сучасних науково-обґрунтованих методик і технологій корекційної роботи, моніторингу результативності [4, с. 86].

Підліткова злочинність залишається актуальною проблемою в Україні. Запобігання їй включає в себе не лише реагування правоохоронних органів, але й систематичну роботу з психологічною, соціальною та економічною підтримкою підлітків. Важливо створити умови для розвитку позитивних механізмів взаємодії зі суспільством, забезпечити доступ до освіти, розваг та робочих

можливостей. Лише таким чином можна досягти значного зменшення підліткової злочинності та забезпечити стабільний розвиток суспільства.

Список використаних джерел

1. Михайлов І. В. Кримінологічні засади запобігання підлітковій злочинності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Київ, 2021. - 22 с.
2. Блажківська Ю. О. Психологічні детермінанти підліткової злочинності // Проблеми сучасної психології. - 2022. - №2. - С.35-44.
3. Джужа О. М. Соціально-економічні детермінанти злочинності неповнолітніх // Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. - 2021. - №2. - С.112-125.
4. Автухова К. А. Удосконалення системи профілактики підліткової злочинності в Україні // Питання боротьби зі злочинністю: зб.наук.праць. - Харків, 2022. - Вип.44. - С.86-97.

Ключові слова: підліткова злочинність, маргіналізація, деструктивний вплив, законодавство.

Keywords: juvenile delinquency, marginalization, destructive influence, legislation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.

Сурнін Ярослав Ігорович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА «ПАНОПТИКОН» ЯК УСТАНОВА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

На сьогоднішній день пенітенціарна система на противагу минулих часів покликана забезпечити виправлення особи та запобігти після відбування покарання вчиненню новому кримінальному правопорушенню, а не заподіяння винному фізичного насильства чи страждань, оскільки в свідомості засудженого повинно закріпитися те, що дії, вчинені ним, утворили наслідки які обернулися для суспільства негативно та аморально.

Дана прерогатива властива усім розвинутим правовим державам, де при виконанні покарання втілюються принципи справедливості, поваги до прав і свобод людини, демократизму, рівності засуджених перед законом, гуманізму, та інші [1]. Це є запорукою належного дотримання прав особи, що закріплюється в Кримінально виконавчому кодексі України від 11.07.2003.

За своєю сутністю пенітенціарна система являє собою цілісну взаємопов'язану сукупність відповідних органів та установ, що підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, який в свою чергу формує та реалізує політику в сфері виконання покарання, а також взаємодія цих органів з іншими інститутами держави для досягнення однієї мети – захисту

від порушення суспільних інтересів особи та держави у формі виправлення (перевиховання) засудженого. Інакше кажучи забезпечення виконання покарань [2, с. 58].

Творцем проекту «Паноптикон» що зароджувався у XVIII столітті був Джеремі Бентам. Народився вчений у Лондоні 15 лютого 1748 року в сім'ї адвоката. Навчався у Вестмінстерській школі та Оксфордському королівському коледжі. Напрямок діяльності стосувався сфери правознавства, оскільки присвятив цьому все життя. Він один із перших, хто активно сприяв здійсненню та обґрунтовував рівність жінок, не втручання церкви у діяльність держави, заборону рабства і тортур, жорстокому поводженню, навіть сприяв захисту прав тварин. Також намагався створити проекти міжнародних організацій, які, в свою чергу, мали б попередити настання війн, нормативні акти, котрі могли вирішувати суперечності, що виникали між державами [3].

Концепція «Паноптикону» є втіленням ідей, які він розвивав протягом свого життя. Джеремі Бентам був прихильником соціальної справедливості, гуманізму та в своїх ідеях намагався створити ідеальну в'язницю.

Передумовою виникнення «Паноптикону» була нагальна потреба в кінці XVIII століття побудови пенітенціарних будинків Англії. Тобто оновлення тогочасних пенітенціарних установ. Сама ж ідея зародилась під час перебування Джеремі Бентама в Росії у маєтку Потьомкіна - Кричеві. Наступні 25 років вчений намагався вдосконалити свої напрацювання в своєму проекті [4, с. 133].

Ідея спостереження з центральної точки задля легкого та доступного спостереження належить брату Бентама, а саме Самуелю. Протягом 1787 року Бентам надсилав в Англію листи, в яких містилися ескізи Паноптикону та документація стосовно режиму утримання.

Олена Сокальська зазначала, що прототипом створення Паноптикону Джеремі Бентамом виступала в'язниця Св. Михайла для неповнолітніх злочинців в Римі, побудована у 1703–1704 рр [4, с. 134].

За листами, які Джеремі Бентам відправляв в Англію, Паноптикон представляв собою будівлю діаметром 100 футів, яка має круглу форму та чотири поверхи, в якій налічувалося 48 одиничних камер на кожному поверсі. Паноптикон мав вміщати в себе 192 особи. Також передбачалися решітки з тонкими прутами замість дверей. Всередині камери за будовою повинно було бути велике вікно, яке відігравало ключову функцію в його проекті. При денному та вечірньому освітленні із центральної частини все було добре видно, що відбувалося всередині камери. Та при цьому наглядач, який знаходився в дворівневій кабіні залишався непомітним для в'язня, що давало постійне відчуття спостереження за особою [4, с. 135].

Задум Паноптикона виявлявся в тому, що особа, яка знаходилась в одиничній камері мала вчитися самоконтролю та працювати, а потім повернутися до життя, яке вже було без порушення закону. Вчений спроектував

його так, щоб в'язні один одного не бачили через виступи стін. Та додав централізоване опалення і подачу води. Джеремі Бентам лише виокремлював переваги свого проєкту, а саме: невелика кількість охоронців, як наслідок, економія коштів, перманентний контроль, зручна та швидка перевірка відповідними органами. Джеремі Бентам мав бажання запровадити ручне виробництво в камерах за допомогою винаходів свого брата. Тому стверджував, що одиночне виконання робіт в камерах буде запорукою безпеки в'язня та приносило прибутки. Бентам давав право обирати одне із ремесл, яке особа могла виконувати. Вчений-філософ задавався питанням мотивації до роботи і зазначав, що той хто працює, він може отримувати за це невелику плату у вигляді м'яса та пива, але в певних межах, той хто не працює - він не має право отримувати таких благ. Серед благ ще визнавалося право укладати шлюб [4, с. 136].

Після повернення на батьківщину Джеремі Бентам спільно із архітектором В.Ревелі врахувавши деякі неточності, доопрацювали проєкт «Паноптикон». Оскільки причиною слугувала недостатня кількість місця для певних об'єктів, які мали там розміщуватися, серед них є: кухня адміністративне приміщення, кімната для лікаря і капелана. В результаті чого в проєкті з'явився новий блок, який Бентам згодом назвав «Мертва зона» та відбулася відмова від одиничних ув'язнень оскільки вчений дійшов висновку, що це завдає більше страждань аніж позитивних результатів. Наслідком перепланування стало те, що наглядач не мав змоги в повному об'ємі бачити всі камери, оскільки не йшлося мови про так званий «простір» та змінилася форма на багатогранник він повинен був мати 6 поверхів з діаметром 120 футів. Новий проєкт «Паноптикона» мав себе вміщати 460 осіб для ув'язнення, для кожної категорії хто там утримувався передбачались окремі залізні або чавунні сходи з прутів. В даній моделі повинні були використовуватися такі матеріали як скло, чавун, гіпс та інше, що в свою чергу були безпечними для ув'язнених. Вирішувалось питання стосовно опалення, вчений стверджував, що праця особи не може бути ефективною в холоді. Звичайно спостерігалися і недоліки в тому, що наглядачі в прямому сенсі були оточені в'язнями і при захопленні останніми виходів, наглядачі опинялись в пастці. На противагу цього Бентам виносив ідею про організацію воєнізованої охорони. Непомітність наглядача теж зникала коли він здійснював обхід через галереї [4, с. 137-138].

У разі якщо особа, яка відбула покарання, вчинить нове кримінальне правопорушення, то підрядник ніс відповідальність у формі штрафу. Тобто

проект якого не зміг би виконати поставлене завдання, а саме забезпечити виправлення цієї особи.

Розробник цього винаходу побудував три фундаментальні принципи на яких мала ґрунтуватись функціонування даної пенітенціарної установи, а саме: милосердя, строгості економії [4, с. 139].

По- перше, особа, що була засуджена до відбування покарання у вигляді позбавлення волі не повинна була підпадати під жорстоке поводження з боку адміністрації цієї установи, а також знаходитись в умовах, які б спричинили шкоду життю, здоров'ю та бути забезпеченим наданням медичної допомоги, їжею та одягом.

По – друге, враховуючи, що особа відбуває покарання до неї повинно застосовуватися обмеження в межах закону.

По – третє, враховуючи потреби засудженого, кошти на утримання пенітенціарної установи займало перше місце [4, с. 140].

Перше втілення в життя пенітенціарного будинку «Паноптикон» було в 1791 році архітектором Р. Адамом в Единбурзі, але внутрішня побудова простору суперечила проекції Джеремі Бентама. Потім філософ заручився допомогою міністра Г. Дандаса, глави уряду В. Пітта, Ч. Бернбері – прихильника тюремної реформи та інспектора. Для втілення ідеї залишилося врегулювати фінансові аспекти, але 1793 року почалася війна між Англією та Францією, як наслідок проекти пенітенціарних будинків відклали на друге місце [4, с. 141].

Наступною перешкодою була фактична втрата чинності Пенітенціарного акту 1779 р., в результаті чого Джеремі Бентам підготував проект закону в якому містилися організаційні моменти стосовно функціонування проекту «Паноптикон», але уряд не взяв до уваги це і прийняв свій акт в якому не згадувалося про вищевказаний винахід. Але вчений продовжував боротьбу за реалізацію свого проекту, тому в уряд виділив певні фінанси на його зведення, Бентам придбав земельну ділянку але з відставкою політиків якими філософ заручився допомогою в 90 роках XVIII століття - фінансування зупинилось. Всупереч цьому Джеремі Бентам не зупинявся у розвитку даної концепції та намагався створювати подібні проекти, отримуючи не малу критику серед інших науковців та розробників в цій галузі.

Серед критиків зустрічали те, що при розробці проекту Бентам не приділив відповідної уваги релігійного впливу на в'язнів [4, с. 142].

Як висновок Джеремі Бентам за своє життя намагався втілити в реалізацію проект «Паноптикон». На нашу думку вченим не мало для цього було зроблено включаючи як розробка проекту закону так і постійні контакти із

особами які мали вплив в цій сфері, але всупереч обставин та критики інших розробників, вчених-правознавців реалізація зазнала поразки.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21 <http://surl.li/byklc> - Дата звернення 30.03.2024.
2. Шкута О.О. Теоретико – правовий аналіз поняття «Пенітенціарна система». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. С. 56 – 59. URL : <http://surl.li/scuaw> – Дата звернення 31.03.2024.
3. Джеремі Бентам. URL : <http://surl.li/scuaw> – Дата звернення 31.03.2024.
4. Сокальська О.В. Пенітенціарна система Джеремі Бентама: Нереалізований проект «Ідеальної в'язниці» Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Харків : Право, 2020. – Вип. 40. С. 132 – 146. URL : <http://surl.li/scudj> – Дата звернення 31.03.2024.
5. Казак Р.Р., Рідкобород Ю. В., Мелаш А.А. Зародження пенітенціарної системи в Україні. - 2021р. С. 28 – 31. URL : http://lsej.org.ua/10_2021/5.pdf – Дата звернення 31.03.2024.

Ключові слова: Паноптикон, пенітенціарна установа, пенітенціарна система, виправлення засудженого.

Key words: Panopticon, penitentiary institution, penitentiary system, convict correction.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

Філевська Єлизавета Ростиславівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У зарубіжному праві існують кримінально-правові інститути, що дозволяють реально не застосовувати передбачене за скоєння злочину покарання, а за наявності певних умов замінювати його іншими заходами кримінально-правового характеру. До таких інститутів належить інститут пробації.

Пробація - це соціально-правовий інститут держави, заснований на соціальному дослідженні особистості та спрямований на виправлення осіб пробації, профілактику вчинення правопорушень, надання соціального сприяння та вжиття заходів щодо їх ресоціалізації [3]. Виділяють такі основні

функції служби пробації: досудова функція; соціально-реабілітаційна та контролююча функція [6].

Пробація охоплює сукупність певних ознак кримінально-правового заходу, а саме: 1) умовне засудження злочинця, тобто фактичне звільнення його від покарання; 2) покладання на засудженого певних юридичних обов'язків, які він повинен виконати протягом встановленого судом терміну; 3) контроль за засудженим службою пробації [2].

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. у США з'явилися перші пенітенціарні установи, які змінили уявлення про методи та засоби тюремного ув'язнення. Так, їхня діяльність ґрунтувалася на принципах гуманізму та виправлення в умовах забезпечення ізоляції від суспільства в спеціалізованих установах – пенітенціаріях чи реформаторіях. Безпосередньо у штатах служби пробації стали створюватися у США з 1878 року. Перша така служба виникла Массачусетсі. Правова природа пробації полягає в тому, що сама по собі пробація є різновидом виконання кримінального покарання, альтернативного позбавлення волі (наприклад, умовне засудження та відстрочення виконання вироку). Пробація США адресована особам, які вчинили злочинні посягання невеликого ступеня тяжкості. При цьому важливою умовою для реалізації пробації є факт помірності особи, щодо якої вона застосовується від скоєння нового злочинного діяння протягом усього терміну пробації (не більше 5 років). Пробацію застосовують і щодо неповнолітніх злочинців при обранні заходи державного впливу як нагляду (нагляду), що є переважно не запобіжним заходом (preventivemeasures), а способом виховного впливу на особистість. [1, с. 254]

В Англії служба пробації створена за територіальним ознакою. Вона самостійна, але працює в тісному контакті з тюремним відомством, що підпорядковується відповідно до законодавства незалежного місцевого комітету, що складається із суддів і громадян, які користуються повагою в суспільстві. Щодо питань надання сприяння звільненим, привернення уваги громадськості та організації благодійної допомоги, то ними займається Національна асоціація піклування та влаштування правопорушників. Поряд з цим, вона ж висуває пропозиції, бере участь у здійсненні тюремної реформи. Цікаво, що в окремих територіальних утвореннях Великобританії передбачено самостійні правила щодо інституту пробації. Зокрема, в Англії та Уельсі вже з 1907 року функціонує офіційна служба пробації, яка є ланкою служби національного кримінального правосуддя, до повноважень якої входить нагляд за правопорушниками та надання відповідних звітів про їхню особу кримінальним судам. Служба пробації перебуває у віданні Міністерства юстиції, тісно взаємодіє з урядом щодо вдосконалення напрямів з ресоціалізації засуджених. Загалом у функціонал англійської служби пробації входять такі напрями діяльності, як: виконання покарань, які пов'язані з ізоляцією людини від суспільства; питання можливої реабілітації засудженого, застосування режиму

пробації, що виражається в поміщенні засудженого під нагляд служби пробації на строк від 1 року до 3 років; надання допомоги потерпілим від злочину при встановленні факту їх переживань про можливу протиправну поведінку з боку правопорушника, накладення на останнього певних обмежень; здійснення процедури примирення (медіації); реалізація програм психологічної корекції особи порушника [5, с. 235-237].

За законодавством Швеції тюремна адміністрація та служба пробації становлять єдине відомство, яке називається Національною адміністрацією. Шведська служба пробації виходить з того, що в відповідно до закону будь-який ув'язнений (за винятком, тих, що злісно порушують режим утримання або вчиняють нові злочини) умовно достроково звільняється після закінчення двох третин терміну тюремного ув'язнення. Таким чином, співробітники служби пробації фактично починають роботу зі своїми майбутніми наглядовими ще у в'язниці. Цим досягається безперервність процесу виховного впливу на засуджених, який починається у в'язниці і триває в умовах нагляду за її межами.

Зокрема, у Франції інститут пробації вважається альтернативним видом покарання (накази про пробацію), і під нею розуміється умовне засудження, що супроводжується наглядом. Існують два самостійні інститути: відстрочення виконання покарання та відстрочення призначення покарання, які регламентовані чинним Кримінальним кодексом Франції. Виконання режиму пробації передбачає встановлення нагляду над поведінкою засудженого. Щодо осіб, які здійснюють цей нагляд за засудженими, то майже у всіх країнах він здійснюється співробітниками служби, спеціально створеної в цих цілях. У Франції ці служби отримали назву комітетів із пробації. До складу цього комітету входять: суддя з виконання покарань; голова; працівники комітету («агенти з пробації»); помічники співробітників комітету, які є стажистами, «соціальні співробітники» - консультанти, як правило, педагоги за освітою, секретар, який виконує технічну роботу. При кожному комітеті з пробації створена спеціальна асоціація, до складу якої входять представники благодійних організацій та фондів.

У Болгарії, даний інститут розглядається, у першу чергу, як один із видів покарання у болгарській кримінально-виконавчій системі [4, с. 136].

Таким чином, інститут пробації є найважливішим інструментом із соціальної адаптації, ресоціалізації, соціальної реабілітації засуджених. Проаналізований міжнародний досвід показує, що інститут пробації застосовується в низці країн досить давно і допомагає ув'язненим після звільнення знову стати самостійними, відповідальними за свої дії та своє життя, влитися у суспільні процеси, а суспільству, у свою чергу, прийняти колишніх засуджених. Суть пробації полягає в тому, що виконання кримінального покарання має відбуватися одночасно з виправленням, ресоціалізацією, що сприятиме поверненню людини до повноцінного, законослухняного життя після звільнення з пенітенціарної установи. Як свідчить зарубіжний досвід,

ефективним заходом, що дозволяє досягти мети пробації, є створення штучних умов самоврядування ув'язнених.

Список використаних джерел

1. Богатирьова О.І. Сутність інституту пробації у сучасному зарубіжному праві. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей. Випуск 31. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2013. – № 25. – С. 254-261.
2. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія. – Київ: Атіка. – 2004. – 236 с.
3. Єфремова, О.П. Поняття «пробації» у законодавстві зарубіжних країн.- 2019. – С. 55.
4. Конопельський, В. Я. Особливості служби пробації у деяких зарубіжних країнах. – 2022. – С. 136.
5. Сімаков С.І., Мельник О.Г. Пробація як механізм міжнародного досвіду роботи із правопорушником. Юридичний науковий електронний журнал. – № 3. 2019. – С. 235-237.
6. Технології професійної діяльності: теорія і практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / редкол. : Тогочинський О. М., Олійник О. І., Чебоненко С. О., Пузирьов М. С. ; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 260 с.

Ключові слова: пенітенціарна система, пробація, соціальна адаптація, ресоціалізація, соціальна реабілітація засудженого, виправлення.

Key words: penitentiary system, probation, social adaptation, re-socialization, social rehabilitation convict, correction.

Науковий керівник: асистент Лукащук К.Р.

СЕКЦІЯ 16. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Багнета Софія Володимирівна, Кожухова Орина Олександрівна
студентки 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану на території України стало причиною різкого збільшення кількості кримінальних правопорушень та відхилень від звичайних правових норм і процедур. У таких надзвичайних обставинах правова система має адаптуватися до змінених умов, забезпечуючи ефективність правосуддя та зберігаючи гарантії прав людини і громадянина. Особливе місце в цьому контексті займає процес доказування в кримінальному провадженні, який стає складнішим та більш вимогливим у воєнний період. Аналізування підходів і регламентації щодо доказування в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану, враховуючи національний рівень дає змогу дослідити це актуальне питання та розробити дієві механізми покращення цього процесу.

Важливо враховувати різноманітність поглядів та підходів до визначення доказування у кримінальному провадженні для отримання багатшого розуміння його суті. Проблеми дефініції цього поняття свідчать про складність та його множинні аспекти, які можуть бути важливими для застосування у практиці правосуддя.

Так, у своїх працях С. Алексєєв, визначає доказування як діяльність суб'єктів, що спрямована на встановлення за допомогою доказів істинності обставин справи.[1, с. 282]. Пропонуємо звернути увагу й на дефініцію поняття, запропоновану р. М. Погорецьким: доказування – практична, пізнавальна, правова й розумова діяльність сторін кримінального процесу, що полягає в отриманні доказів (пошуку і виявленні (вилученні) фактичних даних та їх джерел, перевірці, оцінці фактичних даних та їх джерел, їх процесуальному оформленні (закріпленні) й наданні цим фактичним даним та їх джерелам значення доказу в кримінальному провадженні, а також у використанні цих доказів для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції уповноваженими суб'єктами кримінального процесу та відповідних процесуальних рішень [2, с. 74]. Обидва підходи підкреслюють важливість доказування в кримінальному процесі й підтверджують, що вони є основою для прийняття обґрунтованих процесуальних рішень. Саме таке всебічне розуміння цього поняття допомагає

забезпечити справедливість і ефективність правосуддя та судової системи в цілому.

У період воєнного стану законодавець впровадив особливі норми, що стосуються використання доказів у кримінальному провадженні. ЗУ № 2201-IX були внесені корективи відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України у судовому процесі показання, отримані під час допиту свідка чи підозрюваного, можуть використовуватися як докази лише у випадку, якщо проведений допит був зафіксований відеофіксацією [3]. Ця вимога має на меті забезпечити об'єктивність та достовірність отриманих показань у судовому процесі, враховуючи особливі умови воєнного конфлікту. Більше того, у випадках, коли в допиті підозрюваного брав участь захисник, вимагається також відеофіксація ходу та результатів допиту. Це забезпечує додатковий рівень гарантій та захист прав осіб, що перебувають під підозрою, особливо в умовах воєнного стану. Крім того, варто звернути увагу, що дія цих доказів не обмежена воєнним часом, а їх використання може здійснюватися і після завершення.

З огляду на вищесказане, воєнний стан створює специфічні умови для регулювання норм кримінального провадження. Проте, варто зазначити ще один важливий регулятор - постанови ККС ВС, оскільки цей орган відповідає за розгляд кримінальних справ та забезпечення дотримання законності у сфері кримінального правосуддя. Умови нашого життя в військовій агресії можуть призвести до збільшення кількості кримінальних випадків, пов'язаних з воєнними подіями та порушеннями прав людини. У таких умовах постанови ККС ВС набувають особливого значення, оскільки вони вирішують питання щодо обвинувачення, проведення слідства, засудження та інших аспектів кримінального провадження.

Крім того, на сьогоднішній день ККС ВС продовжує виносити постанови, присвячені й окремим питанням доказування, які можуть стати основою для правильного застосування законодавства у сфері доказування під час воєнного стану та допомогти забезпечити справедливий та ефективний судовий процес у таких складних умовах і в цілому.

У постанові від 20 червня 2022 року ККС ВС розглянув низку питань, які стосуються недопустимості протоколів НСРД та доктрини "плодів отруєного дерева" [4]. Цей висновок був спрямований на вдосконалення розуміння правової природи та доказового значення зразків для експертних досліджень, а також презумпції достовірності представлених доказів. Особлива увага також була приділена правовій природі та доказовому значенню електронного доказу.

Ще одним прикладом є Постанова ККС ВС від 04.10.2023 року у справі №159/1506/20 в частині визнання недопустимості доказів. Під час розгляду цієї справи, колегія суддів керувалася позицією Великої Палати Верховного Суду у постанові від 31 серпня 2022 року у справі № 756/10060/17 в якій, було зазначена теза: "Невідповідність тим чи іншим вимогам закону нівелює доказове значення відомостей, одержаних у результаті відповідних процесуальних дій, не

в будь-якому випадку, а лише в разі, якщо вона призвела до порушення прав людини і основоположних свобод або ж ставить під сумнів походження доказів, їх надійність і достовірність” [5].

Важливе правове значення має й вирішення питань про допустимість експертних висновків, які є важливими джерелами доказів у судовому процесі особливо. Згідно з постановою Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 р. суд, перевіряючи допустимість експертних висновків як доказів, які у свою чергу були призначені слідчим, який не входить до складу визначеної у кримінальному провадженні слідчої групи, зобов'язаний враховувати порушення прав і свобод людини, передбачених Конвенцією та Конституцією України. В разі визнання доказів недопустимими суд має обов'язок вмотивувати свої висновки про порушення вимог кримінального процесуального закону та зазначити конкретні права та свободи, які були порушені та їхні наслідки [6].

Не можна оминати уваги й слідчі (розшукові) дії, які відіграють ключову роль у кримінальному провадженні, оскільки спрямовані на збір доказів щодо вчинення кримінального правопорушення, встановлення обставин справи та виявлення осіб, які винні у ньому. Тому, були внесені зміни й до глави 20 КПК. Як приклад, наведемо абзац 2 ч. 7 ст. 223 КПК, згідно з яким обшук здійснюється з участю не менше двох понятих. Проте дана норма не виключає особливостей, які вказані в ст. 615 КПК України, а саме про можливість проведення такої слідчої дії без участі понятих, якщо це є об'єктивно неможливим, але в обов'язковому порядку з фіксацією технічними засобами [3].

Як висновок, варто зазначити, постанови ККС ВС мають велике значення для забезпечення правової стабільності та однорідності судової практики у період воєнного стану. Зміни, які вносяться до КПК України спрямовані на забезпечення виконання завдань кримінального провадження у період воєнного стану з метою забезпечення безпеки та захисту держави. Однак, важливо, щоб

ці заходи були узгоджені з міжнародними стандартами прав людини та не порушували основні принципи справедливості та правосуддя.

Список використаних джерел

1. Рибалка О. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. Підприємництво, господарство і Право. 2020. С. 281-284.
2. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 63–79.
3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Постанова ККС ВС від 20 червня 2022 року у справі № 646/8454/17 (провадження № 51-381 км 22).
5. Постанова ККС ВС від 04 жовтня 2023 року у справі №159/1506/20
6. Постанова Великої Палати ВС від 31.08. 2022 Справа № 756/10060/17 Провадження № 13-3 кс 22.

Ключові слова: докази, доказування, правосуддя, кримінальне провадження, закон.

Key words: evidence, proving, justice, criminal proceedings, law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Baran Anna Serhiivna

*3rd-year student, Faculty of Advocacy and Anti-Corruption Activities,
National University "Odesa Law Academy"*

INTERROGATION OF A MINOR SUSPECT

Interrogation of a minor suspect is a complex procedural act that requires the investigator not only to know the law, but also to understand the psychology of children and adolescents. On the one hand, it is important to obtain reliable information about the crime event from the minor, and on the other hand, not to harm his mental health and not to violate his rights. Interrogating a minor suspect in Ukraine involves a complex legal process that aims to protect the rights of the child while ensuring the integrity of the criminal investigation. This process is regulated by various legislative documents, including the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Ensuring Organizational and Legal Conditions for the Social Protection of Orphans and Children Deprived of Parental Care," and international treaties to which Ukraine is a party, such as the Convention on the Rights of the Child.

The process of interrogation of a minor accused is carried out in accordance with Article 490 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It states that the interrogation must be conducted in the presence of a defense attorney. As a rule, this procedure is carried out at the place of pre-trial investigation or in another place, in

agreement with the person who is intended to be interviewed or taking into account the circumstances of the case or in the courtroom [1].

According to Article 226 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the interrogation of a minor cannot continue without a break for more than one hour, and in general - for more than two hours a day.

Before the interrogation, the person is identified, his rights are explained, as well as the procedure for conducting the interrogation. If necessary, an interpreter is involved in the interrogation [1].

In accordance to Part 3 Art. 223 of the Criminal Code of Ukraine, before conducting an investigative action, the person conducting it must inform and explain to the minor his procedural rights, including:

- the right to know what criminal offense he is suspected of committing;
- the right at the first request to have a defense attorney and to meet with him before the first interrogation with the observance of conditions ensuring the confidentiality of communication, and also after the first interrogation - to have such meetings without limiting their number and duration;
- the right not to say anything about the suspicion against him or to refuse to answer questions at any time;
- the right during the interrogation to ask questions, to submit their comments and objections regarding the order of its conduct, which are recorded in the protocol;
- the right to use technical means during interrogation in compliance with the requirements of this Code of Criminal Procedure of Ukraine;
- the right to present one's testimony in one's own hand;
- the right to object;
- the right to file a request for other procedural actions and if there are grounds for securing oneself, one's family members, close relatives, property, housing, etc [3].

It should be explained to the minor and his legal representative that the participation of the defense counsel during the interrogation of the minor is mandatory, and in the event that the defense counsel is not invited by the minor or other persons acting in his interests, his participation will be ensured by the investigator, the prosecutor, by an investigating judge or court at the expense of the state. Explaining to a minor suspect his procedural rights during interrogation is noted in the protocol of the investigative action or in the log of the court session. As for the specifics of the interrogation, it should be noted that the investigator must take into account the psychological state of the minor. It is also necessary to create an atmosphere of trust, as well as to provide rest breaks [2].

A minor suspect may not be detained or taken into custody until the announcement of his suspicion of committing a crime, except for cases provided for by law. It is also important to note that a preventive measure in the form of detention

cannot be applied to a minor suspect, except in cases when he is suspected of committing a serious or particularly serious crime [3].

Therefore, interrogation of a minor accused is a complex process that requires investigative professionalism, knowledge of the law, and understanding of the psychology of children and minors. It is important to remember that minors are more vulnerable to stress and psychological pressure, so they should be treated with special attention and care. The investigator must not use leading questions, pressure or any other methods that may cause falsification of testimony.

References

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року No 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. В. В. Романюк «Деякі особливості допиту неповнолітнього». URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/777>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко - Х.: Одіссей, 2013. - 1104 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf>

Academic advisor: Doctor (Candidate) of Juridical Sciences Torbas O.O.

Безмаленко Вероніка Володимирівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА У РОЗГЛЯДІ СКАРГ НА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО

Актуальність обраної теми пояснюється необхідністю максимального захисту прав і законних інтересів особи під час досудового провадження, де вирішальне значення має розгляд і вирішення скарг учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування. Повноваження прокурора у розгляді скарг на бездіяльність слідчого забезпечують ефективність контролю за діяльністю органів досудового розслідування та дізнавача. Прокурор повинен реагувати у разі виявлення бездіяльності або неналежного проведення досудового розслідування. Це важливо для забезпечення законності, всебічності, повноти і неупередженості дослідження обставин кримінального провадження (ч. 2 ст. 9 КПК [1] та ін.), а також для захисту прав та інтересів осіб. Крім того, діяльність прокурора має відповідати як правовим, так і етичним вимогам [2, с. 123-201 та ін.].

Зазначимо, що забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності є засадою кримінального провадження. Цей принцип

передбачає, що кожному гарантується право оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності суду, слідчого, судді, прокурора у визначеному порядку, встановленому КПК України. Вказівка законодавця на «порядок, встановлений КПК» визначає специфічну процедуру розгляду цих скарг. Проте ця норма не містить обмежень щодо випадків оскарження, тому право на оскарження слід розуміти широко. Наприклад, Глава 26 КПК встановлює обмежений перелік видів процесуальних рішень, дій або бездіяльності, які можуть бути оскаржені на стадії досудового розслідування. Згідно з положеннями ст. 303 КПК, на цій стадії можуть бути оскаржені лише ті рішення, дії або бездіяльність слідчого або прокурора, які передбачені цією статтею і тільки визначеними у ній суб'єктами. Крім того, свого часу Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ звертав увагу, що перелік рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, встановлений ст. 303 КПК України, є вичерпним [3].

Європейський Суд з прав людини у рішенні по справі «Кузьменко проти України» [4] зазначив, що процедура оскарження, передбачена чинним на той час КПК України, не забезпечує швидкий та ефективний розгляд скарги заявника. Суд вирішив, що це порушує саме право на доступ до суду заявника та відзначив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки національні суди відмовлялись розглядати позов заявника та направляли його на процедуру, яка була недоступною та не забезпечувала швидкий та прямий розгляд. Так як процедура оскарження процесуальних рішень у досудовому розслідуванні не була вдосконалена, ці зауваження залишаються актуальними [4]. Верховний Суд також підтримав цю думку, вказавши, що підготовче засідання в суді першої інстанції, навіть у випадку передачі обвинувального акту до суду, може бути запізно, щоб виправити порушення Конвенції. Крім того, під час підготовчого судового засідання суддя не має права вчиняти дії або приймати рішення, які можуть призвести до виправлення порушення Конвенції, спричиненого втручанням з боку держави [5].

Питання реалізації повноважень прокурора щодо розгляду скарг на бездіяльність слідчого потрібно розглядати не тільки з точки зору кримінального процесуального законодавства, а й враховувати положення професійної етики прокурора. Етичні стандарти прокурорської діяльності визначають вимоги до його поведінки та дій у контексті розгляду скарг та виконання службових обов'язків. Прокурор повинен діяти відповідно до закону та професійних норм, забезпечуючи об'єктивність та справедливість у розгляді скарг та захист прав громадян. Такий підхід сприяє підвищенню довіри громадськості до правосуддя та виконанню принципів верховенства права в суспільстві. Наприклад, у прокурора немає повноважень приймати скарги потерпілого на бездіяльність слідчого. Проте, з точки зору етики прокурор має упевнити потерпілого, який до нього звертається, що його заява буде врахована та він буде відповідно

інформований про подальші дії. Прокурор може порадити потерпілому звернутися до слідчого судді зі скаргою на бездіяльність слідчого. Слідчий суддя відповідно до закону може провести перевірку скарги та вжити відповідних заходів для вирішення цієї ситуації. Такий підхід дозволяє забезпечити вирішення проблеми з бездіяльністю слідчого за участю компетентних органів та збереженням відкритості та прозорості у роботі правоохоронних органів. У той же час, прокурор може вести консультації з потерпілим, пояснюючи йому його права та можливості у відношенні до бездіяльності слідчого. Прокурор може надати поради щодо правильного формулювання скарги до слідчого судді, а також допомогти з формальностями її подання. Важливо, щоб прокурор дотримувався вимог професійної етики та не надавав обіцянок, які вийшли б за межі його повноважень або можливостей. Проте слід зазначити, що прокурор має діяти у межах своїх повноважень та у відповідності з професійними стандартами, щоб не порушувати об'єктивність та справедливність кримінального судочинства.

Отже, прокурор відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисту прав громадян у кримінальному провадженні, його дії спрямовані на забезпечення як законності, так і справедливості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.02.2024)
2. Етика прокурора, судді, слідчого : навчальний посібник / Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна, А. В. Лапкін та ін. ; тех. ред. Ю. Д. Батан ; за ред. А. В. Лапкіна, Г. Шмельцер. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с.
3. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>
4. Кузьменко проти України (Kuzmenko v. Ukraine): рішення Європейського Суду з прав людини № 49526/07 від 09.03.2017. URL:

http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Informlisty/2017/Rishenny_ESPL_Kuzmenko.doc

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 243/6674/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475959>.

Ключові слова: прокурор, скарга, повноваження, бездіяльність.

Key words: prosecutor, complaint, authority, inaction.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аленін Ю.П.

Варава Владислав Вадимович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЮ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ «РОЗУМНОГО ОЧІКУВАННЯ ПРИВАТНОСТІ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вагомим аспектом кримінального судочинства є оцінка судом наданих сторонами доказів. Кримінальне процесуальне законодавство України виділяє такі критерії оцінки доказів, як належність, допустимість, достовірність, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Верховний Суд сформував правову позицію, відповідно до якої «процес оцінки доказів передбачає: необхідність формування внутрішнього переконання; всебічного, повного і об'єктивного розгляду всіх обставин справи в їх сукупності; необхідність керуватися законом при прийнятті рішення. Ніякі докази не мають для суб'єкта оцінки наперед встановленої сили» [1].

У ч. 1 ст. 87 КПК України, передбачено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Згідно ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Стаття 30 Конституції України передбачає, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Стаття 31 Конституції України передбачає, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо

іншими способами одержати інформацію неможливо. Стаття 32 Конституції України передбачає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таким чином, законодавством закріплено можливість втручання у приватне та сімейне життя особи виключно на підставі рішення суду. Однак, навіть за наявності відповідного судового рішення не завжди можна стверджувати про гарантії прав людини, адже існують обґрунтовані ризики, що ухвалюючи рішення на стадії досудового розслідування, слідчий суддя не достатньо глибоко дослідить викладені у клопотанні сторони обвинувачення факти та долучені до клопотання докази, які обґрунтовують виклад фактичних обставин.

У доповіді під назвою «Верховенство права» Венеційська комісія вказує на те, що «хоча дискреційні повноваження є необхідними для здійснення всього діапазону владних функцій у сучасних складних суспільствах, ці повноваження не мають здійснюватись у свавільний спосіб. Їх здійснення у такий спосіб уможливорює ухвалення суттєво несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень, що є несумісним із поняттям верховенства права» [2, с.179].

З метою належної оцінки доказів на предмет допустимості, Верховним Судом США та Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) створено дієвий та ефективний правовий засіб – критерій «розумного очікування приватності» (reasonable expectation of privacy). Вперше даний критерій сформульовано у 1967 році в рішенні по справі «Кац проти Сполучених Штатів Америки» в погоджувальній думці судді Верховного Суду США Джона Маршалла Гарлана. Вказаним рішенням Суд відмовився від правової позиції, яка тлумачила гарантоване четвертою поправкою до Конституції США право на недоторканість у вузькому значенні, як «недоторканість особи, помешкання, особистих паперів і майна від порушень безпідставними обшуками і арештами». На зміну вказаному праворозумінню четвертої поправки до Конституції США Верховний Суд США застосував більш широке тлумачення, вказавши, що «четверта поправка захищає людей, а не місця» та додавши: «те, що людина свідомо виставляє на публіку, навіть у власній домівці чи офісі, не є предметом захисту Четвертої поправки. Але те, що вона прагне зберегти як приватне, навіть у місці, доступному для громадськості, може бути захищене Конституцією» [3]. Запропонований тест на визначення розумності очікування приватності у погоджувальній думці судді Верховного Суду США Джона Маршалла Гарлана в рішенні по справі «Кац проти Сполучених Штатів Америки» на сьогодні залишається загальноприйнятим стандартом оцінки судом допустимості доказів в контексті права особи на повагу до приватного та

сімейного життя і є широкоживаним Верховним Судом США та ЄСПЛ. Вказаний тест містить дві складові частини, що має визначити суд: «чи продемонструвала особа реальне (суб'єктивне) очікування приватності та чи готове суспільство визнати це очікування розумним. Якщо обидві вимоги були виконані, і уряд вжив дії, які порушують це «очікування», тоді дії уряду порушують права людини, гарантовані четвертою поправкою» [3].

В подальшому, критерій «розумного очікування приватності» дійшов до Європейського суду з прав людини, який застосовує його при оцінці порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У рішенні по справі «Антовіч і Міркович проти Чорногорії» ЄСПЛ вказує, що «для того, щоб з'ясувати, чи можна застосувати поняття «приватне життя», ЄСПЛ декілька разів перевіряв, чи мали особи обґрунтоване очікування, що їхнє приватне життя буде поважатися та захищатися. У цьому контексті Суд зазначив, що розумне очікування приватності (reasonable expectation of privacy) є значущим, хоча і не обов'язково вирішальним фактором» [4, п.43].

Так, на думку ЄСПЛ, з його прецедентної практики чітко впливає, що «телефонні дзвінки, здійснені як з робочих приміщень, так і з дому, можуть охоплюватися поняттями «приватне життя» та «листування» у значенні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» (справа «Хелфорд проти Сполученого Королівства») [5, п.44].

У рішенні по справі «P.G. AND J.H. проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зауважує, що «існує ряд елементів, які мають відношення до розгляду питання про те, чи стосуються приватного життя особи заходи, вжиті поза домом чи приватним приміщенням особи. Оскільки існують випадки, коли люди свідомо чи навмисно беруть участь у діяльності, яка є або може бути зафіксована чи повідомлена публічно, обґрунтовані очікування особи щодо приватності можуть бути значущим, хоча й не обов'язково вирішальним фактором. Людина, яка йде вулицею, неминуче буде видно будь-якому члену громадськості, який також там присутній. Подібний характер має спостереження за допомогою технологічних засобів тієї самої публічної сцени (наприклад, спостереження охоронцем за особою через відеокамеру). Проте можуть виникнути міркування щодо приватного життя, коли з'явиться будь-який систематичний або постійний запис такого матеріалу із загального надбання. Саме з цієї причини файли, зібрані службами безпеки про конкретну особу, підпадають під сферу дії статті 8, навіть якщо інформація не була зібрана будь-яким втручальним чи таємним методом» [6, п.57].

Водночас, критерій «розумного очікування приватності», незважаючи на свою понад півстолітню історію розвитку та становлення в західних країнах, залишається відносно новим явищем, який наразі не знайшов свого відображення в усталеній судовій практиці України. Станом на перший квартал 2024 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься лише три

постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, в яких використано критерій «розумного очікування приватності» – від 17.01.2023 (справа №648/1543/15-к, провадження №51-4767км21) [7], від 14.09.2023 (справа №521/18533/15-к, провадження №51-3013км22) [8] та від 30.01.2024 (справа №752/12651/16, провадження №51-1747 км 23) [9].

Однак, не варто недооцінювати значимість критерію «розумного очікування приватності» при наданні належної оцінки допустимості доказів судом. Із розвитком технологій змінюються й суспільно-правові відносини, що вимагає комплексного підходу до захисту прав та свобод людини. Активний розвиток мережі Інтернету, наскрізного шифрування у месенджерах, появу та широке застосування БпЛА, камер відеоспостереження із вбудованою функцією розпізнавання облич, штучного інтелекту та т.п. виникає потреба у роз'ясненні та наданні належної оцінки судової гілки влади – передусім Верховного Суду та Конституційного Суду України, задля захисту прав та свобод людини, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя. Саме в контексті цього питання, стане в нагоді критерій «розумного очікування приватності» (reasonable expectation of privacy), який не втрачає своєї актуальності й донині та має активно застосовуватися судами при наданні належної оцінки допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.07.2022 (справа №748/1046/19, провадження №51-1706 км 20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105219325>;
2. Верховенство права, доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року), Право України. 2011. № 10. С. 168-184 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf;
3. Katz v. United States, 389 U.S. 347 (1967) URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/389/347/#tab-opinion-1946919>;
4. CASE OF ANTOVIĆ AND MIRKOVIĆ v. MONTENEGRO URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178904>;
5. CASE OF HALFORD v. THE UNITED KINGDOM URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58039> ;
6. CASE OF P.G. AND J.H. v. THE UNITED KINGDOM URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59665>;
7. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17.01.2023 (справа

№648/1543/15-к, провадження №51-4767км21) URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/108606087>;

8. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14.09.2023 (справа №521/18533/15-к, провадження №51-3013км22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722500>;
9. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30.01.2024 (справа №752/12651/16, провадження №51-1747 км 23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116768093>.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство України, допустимість доказів, розумне очікування приватності, право на повагу до приватного і сімейного життя, таємниця спілкування.

Key words: criminal procedure legislation of Ukraine, admissibility of evidence, reasonable expectation of privacy, right to respect for private and family life, secrecy of correspondence.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.

Виходець Олена Олександрівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЯК РІЗНОВИД НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Багаторічна практика розкриття та розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів як на теренах нашої держави, так і на міжнародному рівні свідчить, що забезпечення винесення справедливого, законного та об'єктивного судового рішення можливе на підставі застосування належних та допустимих доказів, одним з способів отримання яких є негласні слідчі розшукові дії (далі – НСРД). Відповідно до ст. 246 КПК поняття НСРД визначається як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК.

Одним з різновидів НСРД є зняття інформації з електронних інформаційних систем, передумовою виникнення якої став розвиток інформаційних комп'ютерних технологій. В свою чергу, підтримуючи необхідність стратегічного моніторингу населення, все ж таки ЄСПЛ звертає увагу на необхідність достатнього нагляду за відбором Інтернет-носіїв для перехоплення та фільтрування, пошуку і відбору перехопленого спілкування для перевірки (наприклад, справа «*Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства*» від 13.09.2018) [див.: 1, с. 662].

«Електронна інформаційна система» (далі – ЕІС) являє собою сукупність технічних засобів (комп'ютерів, серверів, локальних комп'ютерних мереж,

апаратно-програмних комплексів), які оснащені інформаційними технологіями та застосовують інформаційні процеси для збирання, збереження, оброблення, пошуку, передавання відомостей в електронному вигляді. Саме це поняття стало підвалиною для становлення такого різновиду НСРД як зняття інформації з електронних інформаційних систем, правовою природою якого є здійснення відповідно до ухвали слідчого судді збирання, виявлення та збереження даних, що знаходяться в електронній інформаційній системі або в певних її складових, без повідомлення про це володільця, власника або утримувача даних відомостей (ч. 1 ст. 264 КПК).

Фактичною підставою зняття інформації з електронних інформаційних систем є відомості, що містяться в ЕІС або в певних її складових та мають вагоме значення для досудового розслідування кримінального правопорушення. Юридичною передумовою зняття інформації з ЕІС є ухвала слідчого судді чи дозвіл володільця, власника або утримувача даних відомостей. Проте, однією з особливостей є те, що в ч. 2 ст. 264 КПК передбачено, що даний різновид НСРД може здійснюватися без дозволу слідчого судді щодо пошуку відомостей, які знаходяться в електронній інформаційній системі або в певних її складових, доступ до яких ніяким чином не обмежується володільцем, власником або утримувачем даних відомостей. Крім того, як зазначається в літературі, згідно ст. 300 КПК при досудовому розслідуванні кримінальних проступків дозволяється виконувати окреслену НСРД [див.: 2, с. 449].

Розглядуваний різновид НСРД виконується як способом безперешкодного надання фізичного доступу до них спеціалістам уповноважених підрозділів правоохоронних органів або програмним проникненням. Негласне зняття відомостей з засобів електронно-обчислювальної техніки характеризується використанням технічних засобів з великими потужностями оперативної та довготривалої пам'яті, що реалізується шляхом копіювання даних із жорсткого диску чи будь-яких носіїв інформації в електронному вигляді щодо особи, яка вчинила злочин. Програмне проникнення – використання особливих програмних продуктів, що можуть подолати перепони систем захисту і копіювання відомостей, що відтворюється в зазначених системах.

Відповідно до функціонального призначення та способів одержання відомостей з електронних носіїв виокремлюють такі різновиди технічних пристроїв: засоби для отримання даних з електронних інформаційних систем або в певних її складових; спеціальне програмне забезпечення для одержання інформації (програмне проникнення), завдання шкоди цілісності та упорядкованості системі, видалення, блокування та відтворення відомостей з електронних інформаційних систем або в певних її складових; пристрої

отримання, фіксації та дослідження побічних електромагнітних випромінювання від електронних інформаційних систем або в певних її складових [3].

Процесуальний порядок зняття даних з електронних інформаційних систем або в певних її складових відображається в протоколі та технічними засобами. Відомості, отримані таким способом, містяться на даному технічному пристрої, для якого слід вжити певні заходи відокремлення від інших носіїв інформації, фіксування, оброблення та зберігання, безперешкодне передання та долучення до провадження як речового доказу.

Дані отримані в результаті даного виду НСРД слідчий вивчає самостійно чи залучає спеціаліста, про якого фіксується в протоколі. Необхідно звернути увагу, що технічні пристрої, що використовуються для зняття даних з електронних інформаційних систем або в певних її складових та первинні носії одержаних відомостей необхідно зберегти до набрання вироком законної сили. Для повного аналізу інформації отриманої шляхом зняття даних з електронних інформаційних систем або в певних її складових застосовують криміналістичну експертизу, експертизу аудіо- та відеоматеріалів, телекомунікаційних систем.

В ухвалі слідчого судді щодо доступу в приватне спілкування необхідно зазначити ідентифікаційні ознаки електронно-інформаційної системи (найменування, місцезнаходження файлових серверів) та метод, яким обмежений доступ до неї [4, с. 273].

В клопотанні до слідчого судді вноситься прокурором чи слідчим серійний номер ПЕОМ, матеріальні носії електронної інформації, за допомогою яких відбувається зняття відомостей чи спеціального програмного забезпечення, за допомогою якого стало можливим фізичне чи програмне проникнення до електронних інформаційних систем або в певних її складових.

Слідчий має змогу доручити проведення даного різновиду НСРД уповноваженим органам правоохоронної діяльності лише на підставі ухвали слідчого судді – дозволу на зняття відомостей з електронної інформаційної системи. Результати фізичного чи програмного проникнення до електронних інформаційних систем або в певних її складових складається протокол, до якого додаються дані носії інформації, що забезпечили проведення НСРД.

Необхідно зазначити, що під час зняття інформації з електронних інформаційних систем з'являються чимало проблемних питань: необхідність балансу між приватністю та безпекою (ризик порушення права на приватне життя, адже здійснюється доступ до особистої інформації, листування тощо), складність правового регулювання (не встановлення чітких меж допустимого при знятті інформації з ЕІС, що може призвести до зловживань). Крім того, як слушно зазначається в літературі, інформація яка міститься на вилучених у ході процесуальних дій (обшуку, затримання) електронних пристроях, не може ототожнюватися із самим електронним пристроєм як її фізичним носієм. Така інформація є окремим об'єктом права власності та об'єктом охорони таємниці приватного життя, а тому її вилучення/копіювання має відбуватися на підставі

судового рішення, проте не в режимі проведення НСРД. Отримання та фіксування такої інформації має здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді про залучення експерта для проведення експертизи [5, с. 14].

Таким чином, одержання даних з ЕІС або в певних її складових застосовується все частіше у зв'язку з дедалі більшим використанням в різних галузях суспільного життя, розповсюдження злочинів, які вчиняються із застосуванням інформаційно-комунікаційних систем, а даний різновид негласних слідчих розшукових дій дає можливість органам правопорядку продуктивно розслідувати кримінальні правопорушення шляхом навчання слідчих та інших уповноважених осіб правильному застосуванню методів зняття інформації з ЕІС, розробки та впровадження безпечних та ефективних методів зняття інформації з ЕІС та інформування громадян про їхні права та обов'язки при знятті інформації.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / За редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. С. 448-449.
2. Кримінальний процес України: підручник / за ред. С. В. Ківалова та М. С. Цуцкірідзе. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 662-664.
3. Луцик В. В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем. URL: <https://goo.gl/Db2Cnv>
4. Олашин М. М., Гапак С. С. Кримінальні процесуальні аспекти зняття інформації з електронних інформаційних систем. *Вісник львівського*

торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2018. № 7. С. 233-241. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2018-07-25>

5. Шило А. В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 23 с.

Ключові слова: кримінальне провадження, електронна інформаційна система, негласна слідча (розшукова) дія, інформація, протокол.

Key words: criminal proceedings, electronic information system, secret investigative (wanted) action, information, protocol.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Мурзановська А. В.

Галюлько Соломія Михайлівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМАТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Наша держава вже тривалий час перебуває на етапі формування демократії, тому відповідно на державу та суспільство покладений тягар вкорінення та дотримання принципу верховенства права. Однією із гарантій формування правової держави та громадянського суспільства є незалежність усіх гілок влади, але перш за все судової влади, саме вона забезпечує захист прав, свобод та законних інтересів усіх верств населення. Важливість незалежної судової влади важко переоцінити, оскільки правосуддя виступає не лише правовим засобом захисту порушених прав, а й одним із найважливіших чинників соціальної справедливості, стабільності а також законності та справедливості. Однією із гарантій забезпечення справедливого судового захисту та законності є участь народу у здійсненні правосуддя. Під правом народу на участь у здійсненні правосуддя слід розуміти надане й гарантоване державою, закріплене Основним Законом і обов'язкове для всіх гілок влади, право громадянина України брати участь у здійсненні правосуддя.

До впровадження суду присяжних в українське кримінально-процесуальне законодавство, діяв інститут народних засідателів, визначаючи статус народного засідателя законодавець наділяв його повноваженнями судді. У таких провадженнях засідателі вирішували питання справи разом із суддями а не окремо, тому непоодинокими були випадки непрямого та прямого впливу авторитетної думки судді та позицію такого засідателя. Тому цілком очевидно, що ситуація стосовно справжньої участі народу у здійсненні правосуддя

створила чимале загострення в суспільстві. Перш за все, це пов'язано із недовірою громадян до суду як правового та соціального інституту.

Концептуально ідея суду присяжних розглядається як важіль стримування влади у відношенні до приватної особи. Збереження та вдосконалення цього правового інституту зумовлене не лише потребою, а й роллю, яку вони відіграють у встановленні бар'єру між правом та владою. При цьому, вироки, які вони виносять, дієво захищають громадян від можливих зловживань влади щодо їхніх прав. У той же час, участь присяжних може бути спроможною відтворити суспільні переконання та визначити, які цінності домінують у суспільстві.

Основним призначенням представників з народу в суді, це оцінити дії обвинуваченого з погляду громадськості. Суд присяжних можна розглядати з різних ракурсів, з одного боку, це особливий політичний механізм, якому надано унікальні повноваження у контексті чинного законодавства. З іншого боку, це група індивідів, зібраних для оцінки та дослідження достовірності виявлених фактів під час дискусії та розв'язання конкретної проблеми [1].

Незважаючи на те, що Конституція передбачає можливість здійснення правосуддя за участі присяжних, на практиці наш суд присяжних таким назвати важко. Замість суду присяжних у нас діє так званий суд шефенів, де представники народу перебувають під безпосереднім впливом суді, і останній в свою чергу має численні можливості впливу на думку присяжного і тим самим на рішення по суті справи [2].

У сучасних умовах, троє присяжних, разом із двома професійними суддями, беруть на себе вирішення всіх питань судового процесу в особливо тяжких злочинах, відступаючи від класичної моделі яка існує у більшості розвинених країнах, де присяжні мають повну незалежність та свободу в ухваленні рішень [3]. При цьому, їхня роль обмежується відповіддю на питання щодо факту вчинення злочину, вини обвинуваченого та необхідності застосування покарання чи помилування, і для вирішення питань об'єктивно не потрібна жодна юридична освіта, а достатньо здорового глузду. Якщо присяжні визнають підсудного винним, суддя окремо визначає ступінь покарання. У випадку ж невинності, суддя повинен винести виправдувальний вирок, а підсудний в свою чергу звільняється з-під варті.

Статистика вказує, що за останні декілька років роботу суду присяжних не можна назвати ефективною. У дослідженнях проведених декількома інститутами громадянського суспільства було здійснено аналіз підсумкових рішень у справах, де розгляд відбувався за участі суду присяжних. Так, з поміж 482 винесених рішень по суті справи, що стосувалися 598 осіб, 465 обвинувальних вироків були винесені професійними суддями та 95 за участю суду присяжних і лише 33 виправдувальних вироків суддів та 5 суду присяжних[4]. Окрім цього, рідкими були випадки викладення присяжними окремих думок стосовно обставин справи, що вказує на те, що в більшості

випадках присяжні схилялися до рішення, що складалося професійним суддею [4]. Тому враховуючи незначну тенденцію винесення виправдувальних вироків та дещо пасивну участь присяжних у судовому провадженні, можна стверджувати, що незважаючи на закріплення цього правового інституту в Конституції, на даний момент він не забезпечує реальну можливість участі народу в здійсненні правосуддя.

Отже, безсумнівною є думка, що існування належного суду присяжних дійсно збільшить рівень довіри громадян до судової влади. Вирішуючи питання вдосконалення цього інституту правової демократичної держави, перш за все потрібно забезпечити незалежність присяжних від судді у прийнятті рішень, тим самим встановлюючи право на справедливий суд. Також важливим є створення авторитету суду присяжних і укорінення громадського обов'язку – бути присяжним.

Список використаних джерел

1. Шиленко В. Г. Щодо удосконалення організації та діяльності суду присяжних в Україні // *Форум права*, 2013, №1. С. 1200-1204. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13svgpvu.pdf>
2. Тополевська Л. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні: підручник / А. Бурий, Р. Таратула, Р. Тополевський, Л. Тополевська. Л.: РЕБФ «Право і Демократія», 2009. 131 с.
3. Микола Мирний журналіст Центру інформації про права людини. Суд присяжних vs народні засідателі. Центр громадських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/news/sud-prysyazhnyh-vs-narodni-zasidateli/>
4. Суд присяжних в Україні: історія, основні засади функціонування та свіжу статистка розгляду справ. українське право. URL:

[https://www.ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/sud-prysyazhnykh-v-ukrayini-istoriya-osnovni-zasady-funktsionuvannya-ta-svizha-statystyka-rozglyadu-/](https://www.ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/sud-prysyazhnykh-v-ukrayini-istoriya-osnovni-zasady-funktsionuvannya-ta-svizha-statystyka-rozglyadu/)

Ключові слова: суд присяжних, судоустрій, суд шефенів, важіль стримувань та противаг

Key words: jury trial, judicature, court of shefens, lever of checks and balances.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Степаненко А.С.

Голощак Анастасія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОПИТУ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану створюють особливі виклики та проблеми для забезпечення правосуддя та безпеки населення. Актуальність дослідження теми допиту та фіксації інформації полягає в необхідності забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів, збереження доказів та забезпечення справедливого судочинства під час воєнних конфліктів.

Військовий стан вносить свої корективи в українське законодавство, зокрема, в Кримінальний процесуальний кодекс. Зміни стосуються проведення допитів. Зокрема, Законом України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» вдосконалює статті 95 та 615 КПК України щодо виключення обмежень у засвідченні судових рішень за допомогою показань, наданих слідчому чи прокурору під час воєнного стану. Крім того, встановлюється, що попередні показання свідка, потерпілого або підозрюваного (за участю захисника) мають таку саму силу, як показання, зібрані відповідно до статті 225 КПК України, при умові, що процес і результати відповідного допиту (в тому числі одночасного допиту двох чи більше осіб) зафіксовані за допомогою наявних технічних засобів відеофіксації. [1]. Закон обмежує дію загальної засади безпосередності дослідження показань, речей і документів (стаття 23 КПК України) в умовах воєнного стану. Вищезазначені зміни дозволять:

1. Зберігати інформацію та використовувати її в суді, навіть якщо свідки, потерпілі або підозрювані не зможуть з'явитися на засідання.
2. Проводити розслідування та приймати законні рішення в умовах воєнного стану, коли доступ до свідків може бути ускладнений.

Важливо зазначити, що дані зміни є тимчасовими і діють лише на період воєнного стану. Під час воєнного стану може розглядатися можливість використання позасудових показань, за умови забезпечення дотримання

процесуальних гарантій та повної відеофіксації процесу допиту. Такі показання можуть бути використані судом для обґрунтування своїх висновків без прямого сприйняття показань в судовому засіданні присутнього в ньому учасника кримінального провадження, включаючи свідків, потерпілих і навіть підозрюваних. Допит у таких випадках здійснюватиме прокурор, а не слідчий суддя.

Процесуальні гарантії передбачають:

1. Роз'яснення прав допитуваного, включаючи право не свідчити проти себе згідно з вимогами статті 224 КПК України та загальних принципів кримінального провадження[2].

2. Забезпечення права на захист та на допит свідка обвинуваченим. У випадку відсутності сторони захисту під час допиту, суддя має можливість здійснити повторний допит під час розгляду по суті.

Таким чином, суддя може переконатися за допомогою відеозапису, що показання надавалися без незаконного тиску, а у разі сумнівів він може відмовитися враховувати такий доказ. Як приклад можемо навести, що 20 червня 2022 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (ККС ВС) виніс постанову у справі № 646/8454/17 (провадження № 51-381км22) щодо питань недопустимості протоколів НСРД і доктрини «плодів отруєного дерева», правової природи та доказового значення зразків для експертних досліджень, презумпції достовірності поданих доказів, а також правової природи та доказового значення електронного доказу[3].

У окремих випадках може бути здійснений повторний допит безпосередньо на судовому засіданні, якщо можливо забезпечити участь особи в цей час. Суд не має права підґрунтовувати свої рішення на показаннях, наданих слідчому або прокурору, або посилаючись на них, за винятком випадків, передбачених порядком отримання показань, який зазначений у статті 615 цього Кодексу[4].

Отже, з урахуванням особливостей воєнного стану законодавець встановив виняток з загального правила та визначив у пункті 11 статті 615 КПК України, що показання, отримані під час допиту свідка або потерпілого, включаючи одночасний допит двох або більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні під час воєнного стану, можуть використовуватися як докази в суді лише у випадку, якщо процес і результати такого допиту були зареєстровані за допомогою наявних технічних засобів відеофіксації. Крім того, показання, отримані під час допиту підозрюваного, включаючи одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб у кримінальному провадженні, яке здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді лише у разі, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід та результати проведення допиту були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Однією з ключових проблем є забезпечення прав людини та дотримання міжнародних стандартів умов допиту в умовах воєнного стану. Велика частина

правових гарантій може бути обмежена або призупинена у зв'язку зі збереженням безпеки держави. Однак, необхідно забезпечити, щоб допит осіб під підозрою або обвинувачених відповідав міжнародним стандартам, таким як заборона катувань, недопустимість самовизнання провини та право на адвоката. Ще однією проблемою є збереження доказів умовами воєнного конфлікту. Військові дії можуть призвести до знищення матеріальних доказів, зокрема документів, об'єктів або місць злочину. Такі умови ускладнюють роботу слідчих та правоохоронних органів у збиранні доказів та розслідуванні злочинів. Також важливою проблемою є забезпечення безпеки свідків та інших учасників правосуддя під час воєнного стану. Умови конфлікту можуть створювати загрозу для життя та безпеки осіб, які беруть участь у судовому процесі, що ускладнює їхню участь у допиті та наданні свідчень. Додатковою проблемою, яка виникає в контексті воєнного стану, є недостатня доступність до інформації та обмеження свободи преси. Умови воєнного конфлікту часто супроводжуються цензурою та обмеженням доступу до інформації як з боку влади, так і з боку збройних формувань. Це може ускладнити процеси розслідування та розкриття злочинів, а також перешкодити забезпеченню прав людини на свободу слова та доступ до інформації. Наступною проблемою є зловживання правоохоронними органами або військовими силами під час допиту та фіксації інформації. Умови воєнного стану можуть створити середовище, де правопорушення та зловживання владою стають більш поширеними через недостатній цивілізований контроль та відповідальність. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати законодавство, розробляти та впроваджувати спеціальні процедури та механізми забезпечення прав людини та ефективного допиту в умовах воєнного стану. Також важливою є міжнародна співпраця та обмін досвідом між країнами для розробки найкращих практик у цій сфері.

У підсумку, необхідно зазначити що, актуальні проблеми допиту та фіксації інформації в умовах воєнного стану вимагають уваги та розв'язання для забезпечення ефективного правосуддя, захисту прав людини та забезпечення безпеки суспільства під час воєнних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Закон України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального про-цесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального про-вадження в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>
2. Кримінально процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 червня 2022 року у справі № 646/8454/17. URL:

https://verdictum.ligazakon.net/document/104827798?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

4. Докази та доказування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: практика Верховного Суду. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Vss00944?an=1>

Ключові слова: правосуддя, законодавство, допит, фіксація інформації, воєнний стан.

Key words: justice, legislation, interrogation, recording of information, martial law.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ракіпова І.В.

Гребенюк Марія Іванівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДИТИНИ З УРАХУВАННЯМ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»

Допит дитини у кримінальних справах є складним та відповідальним завданням, оскільки вимагає специфічного підходу та звернення до особливостей психологічного розвитку маленьких свідків.

Допит неповнолітнього проводиться обов'язково з урахуванням його віку та психологічного стану. Згідно з положеннями чинного КПК України особливостями допиту малолітніх та неповнолітніх є наступні: неповнолітній обвинувачений викликається до слідчого, прокурора чи до суду, як правило, через його батьків або інших законних представників (ч.1 ст. 489 КПК); враховуючи психологічний стан особи, на допиті можлива присутність лікаря, психолога чи педагога, а також його батьків чи законних опікунів (ч.1 ст. 491 КПК); допит даної категорії осіб не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК); особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання (ч. 3 ст. 226 КПК); до початку допиту особам, законному представникові, педагогові, психологу або лікарю роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитанням (ч. 4 ст. 226 КПК);

З метою полегшення процесу допиту дитини та максимізації його ефективності було створено методику «Зелена кімната», яка базується на ідеї створення безпечного та довірчого середовища для дитини під час допиту. Головною метою є зменшення стресу та тривоги у дитини під час комунікації з правоохоронними органами або судовими представниками. Робота за методикою «Зелена кімната» можлива з дитиною будь-якого процесуального

статусу, у тому числі під час опитування дитини ювенальним поліцейським, допиті дитини слідчим чи слідчим суддею.

Міжнародні стандарти та світова практика говорять про те, що допит дитини, яка стала жертвою злочину, має проводитись у доброзичливій атмосфері, де вона почувається захищено та комфортно. Таким місцем є спеціально обладнане приміщення під назвою «green room». Отже, суть методики полягає у створенні спеціального приміщення, яке є безпечним. Безпечним в цьому випадку вважається місце, яке є прогнозованим для дитини, тобто дитина отримала повну інформацію про те, де вона буде перебувати, що з нею буде відбуватись, які права вона має, який приблизний час займе допит та хто буде присутній під час нього. [4. с.19]

Окрім цього, дитина повинна розуміти, що з нею буде взаємодіяти доброзичливий дорослий, який готовий забезпечити захист її інтересів та задовольнити базові потреби дитини під час допиту. [4. с.20]

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що формулою ефективної взаємодії з дитиною є: безпечне місце + безпечний дорослий. Дотримуючись цієї формули можна отримати достовірні показання дитини в умовах, дружніх до неї, та з дотриманням принципів правосуддя. Більш того, дана методика допомагає мінімізувати повторну травматизацію дитини, а також зменшує ризик загострення стресових реакцій, що можуть виникнути під час допиту. [1, с. 8].

Робота має бути організована з урахуванням індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та рівня психологічного розвитку. Допит дитини в «зеленій кімнаті» особливо важливий у справах про сексуальне насильство та експлуатацію, а також у справах про торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію [2, с. 143-147].

Сама «зелена кімната» нагадує звичайну дитячу кімнату. Тут є іграшки, м'які меблі різного розміру, рослини, фарби, олівці, книги, все, що може бути в звичайній дитячій кімнаті. Але найголовніше, що опитування дитини записується автоматично. Приміщення має вбудовані мікрофони та камери, які дозволяють автоматично записувати процес допиту [2, с. 143-147].

Однак важливо розуміти, що допит неповнолітнього, як і будь-який інший допит з можливістю відеозапису, допустимий лише за згодою особи, щодо якої він проводиться. Також опитування дитини в «зеленій кімнаті» дає можливість поспілкуватися з дитиною мінімального віку.

Спостерігаючи за тим, як дитина грає з іграшками, можна зробити висновок, що дитина зазнала сексуального насильства, наприклад, тому що за допомогою іграшок дитина може імітувати статевий акт, не розуміючи, що це таке, в силу свого віку та розвитку, а просто відтворює його або те, що вона систематично бачила. Такий допит є найменш травматичним для дитини, оскільки проходить у приємній доброзичливій атмосфері, обстановка не нагадує

пережиті негативні почуття. Дитина повністю зосереджена на опитуванні, навіть якщо саме опитування є грою (у випадку опитування дуже маленьких дітей).

Як правило, опитування в «зеленій кімнаті» проводить психолог, який володіє спеціальними знаннями і знайомий з психологією дитини відповідного віку. Психолог знайомиться з переліком проблем, які є предметом дослідження. У самій кімнаті знаходиться дитина та психолог, а всі інші учасники процесу знаходяться в іншій (технічній) кімнаті та спостерігають за процесом допиту через камеру спостереження та/або венеціанське скло, що дає можливість бачити все, що відбувається в головній кімнаті, але для дитини воно здається звичайним дзеркалом [3, с. 10].

Під час проведення допиту з метою з'ясування певних обставин використовуються малюнки, тести, анонімні ляльки, опитування. За результатами опитування неповнолітніх у вказаних кімнатах складається висновок спеціаліста, який працював з дитиною, що має рекомендаційний характер.

Отже, методика «Зелена кімната» виявляється ефективним інструментом для проведення допиту дитини у кримінальних справах. Застосування цієї методики сприяє зниженню стресу та тривоги у дитини, підвищенню довіри та якості отриманої інформації. Важливо забезпечити належну підготовку приміщення та персоналу, дотримуватися принципів довіри та підтримки, а також урахувати індивідуальні особливості дитини. При цьому важливо пам'ятати про етичні аспекти та забезпечити захист прав та добробут цієї вразливої категорії осіб у кримінальних справах.

Список використаних джерел

1. Застосування методики «Зелена кімната» в діяльності Національної поліції: Методичні рекомендації для проведення занять зі слухачами на базі тренінгового центру «Зелена кімната» Дніпропетровського

державного університету внутрішніх справ / І. С. Кравченко, В. П. Кононець. Дніпро: ДДУВС, 2018. 48 с.

2. Калюжна С. В. Тактико-психологічні особливості проведення допиту малолітніх та неповнолітніх осіб. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 143-147.
3. Кімната дружна до опитування дітей : методичні рекомендації для роботи навчального полігону / уклад. В. В. Горошко, Т. В. Матієнко, О. М. Пасько та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 108 с.
4. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с.

Ключові слова: особливості допиту дитини, захист прав неповнолітніх, зелена кімната.

Key words: features of child interrogation, protection of minors' rights, green room.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Мурзановська А.В.

Гресько Богдана Юріївна

студентка 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО НЕВИДАЧІ ВЛАСНИХ ГРОМАДЯН ЯК ПРИНЦИПУ ЕКСТРАДИЦІЇ

Загальні тенденції до цифровізації, взаємного проникнення світових культур, створення єдиного ринку як прояви глобалізації, окрім поліпшення якості життя, несуть і негативні зміни у міжнародний правопорядок. Зокрема, мова йде про суттєве збільшення масштабів транснаціональної злочинності. Подолання даного суспільно негативного явища неможливе без ефективного міжнародного співробітництва. Особливої уваги заслуговує одна із процесуальних форм такої співпраці - видача особи під час кримінального провадження (екстрадиція).

Матеріальне кримінальне законодавство України не послуговується терміном «екстрадиція», використовуючи у статті 10 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) прийом тлумачення - «видання іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду» [1]. Натомість, поняття «екстрадиція» активно використовується у процесуальному кримінальному законодавстві України, а саме, у Главі 44 Розділу IX Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2].

При вирішенні питання про видачу особи під час кримінального провадження важливе значення має громадянство правопорушника. Серед

міжнародного співтовариства існує кілька підходів щодо визначення можливості застосування екстрадиції до своїх громадян.

Наприклад, вітчизняний законодавець встановлює пряму заборону видачі громадян України іноземним державам у ч. 2 ст. 25 Конституції України [3]. Зазначене положення знайшло подальше закріплення в частині 1 статті 10 ККУ: «громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду» [1].

Дане правове явище у доктрині визначається як принцип невидачі своїх громадян іншій державі, зокрема, у наукових працях Пашковського М. І., Ільченко О.В., Нестеренко С. С. та інших [4. Ст. 229; 5, Ст. 235].

Окреслений підхід у вирішенні питання щодо екстрадиції активно застосовується міжнародним співтовариством. Наприклад, застереження щодо неможливості співпраці у видачі своїх громадян при підписанні Конвенції про екстрадицію від 26.12.1933 р. зробили Сальвадор, Гондурас [6].

За статтею 5 Договору між Україною та Республікою Казахстан про екстрадицію, «кожна Сторона має право відмовити у видачі власних громадян на підставі свого національного законодавства» [7]. Аналогічні за змістом положення містяться у двосторонніх міжнародних договорах у сфері міжнародно-правового співробітництва між Україною та Республікою Польщею (ст. 61), Литовською Республікою (ст. 51), Республікою Грузія (ст. 49), Республікою Молдова (ст. 59), Естонською (ст. 49) та Латвійською Республікою (ст. 55) [8].

Підтримує принцип невидачі своїх громадян і Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, де у ст. 6 зазначено, що держави мають право відмовити у видачі своїх громадян [9, Ст. 90].

Зустрічається й протилежний підхід. Щоправда, характерний він для значно меншої кількості держав. Зокрема, для США, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, Канади, Австрійської Республіки, Республіки Індії та інших. Як правила, екстрадиція громадян можлива у таких країнах за певних умов. Наприклад, законодавством Ізраїлю передбачено, що екстрадиція своїх громадян можлива, якщо вони в обов'язковому порядку будуть повернуті до держави громадянства для відбування покарання [10, Ст. 26]. На міжнародному рівні подібна за змістом загальна норма закріплена у ст. 16 п. 11 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р [10, Ст. 27].

Із викладеного вище можемо зробити висновок, що практика застосування екстрадиції серед міжнародної спільноти різниться. Виділяється два підходи. Один передбачає «принцип невидачі своїх громадян». Держави, часто на

конституційному рівні, встановлюють безумовну заборону екстрадиції своїх громадян. Інший підхід дозволяє екстрадицію, але за певних умов.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 24.03.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 16 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.03.2024).

3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.03.2024).

4. Пашковський М. І. Тема 33 Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Кримінальний процес : підручник І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловук та ін . ред.: А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов. Львів, 2022. С. 225–252.

5. Ільченко О.В., Сенченко С.М. Поняття та принципи екстрадиції у кримінально процесуальному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. С. 232–237.

6. Конвенція про екстрадицію : Офіційний переклад Верховної Ради України від 26.12.1933 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33 (дата звернення: 24.03.2024).

7. Договір між Україною та Республікою Казахстан про екстрадицію : Договір Україна від 29.10.2018 р. : станом на 30 квітня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_001-18 (дата звернення: 24.03.2024).

8. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : Договір Україна від 24.05.1993 р. : станом на 10 січ. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174 (дата звернення: 24.03.2024).

9. Березняк В.С., Тертишник В.М. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України: Монографія. *Дніпропетровський держ. ін-т внутр. справ.*, 2010. 171 с.

10. Попко В. Видача особи (екстрадиція) у транснаціональному кримінальному праві. *European Political and Law Discourse*. 2019. Volume 6, Issue

3. С. 20–28. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2019/2019-6-3/05.pdf> (дата звернення: 29.03.2024).

Ключові слова: екстрадиція; принцип невидачі своїх громадян; кримінальне процесуальне право; двосторонні міжнародні договори; міжнародні стандарти.

Key words: extradition; the principle of non-extradition of one's citizens; criminal procedural law; bilateral international treaties; international standards.

Науковий керівник: к.ю.н., професор Ракіпова І.В.

Демченко Анастасія Андріївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (далі-КПК України) законодавець передбачив участь психолога при проведенні допиту за участі неповнолітньої особи (ст.226 КПК України), та також окремою нормою - при проведенні слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітньої особи (ст.277 КПК України) [1].

Психолог під час досудового розслідування кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх відіграє важливу роль, яка полягає в забезпеченні психологічної підтримки, вивченні психологічних аспектів справи та наданні експертної допомоги для забезпечення ефективного і справедливого розгляду кримінального провадження в суді.

На сьогоднішній день в Україні існує певний Реєстр психологів до якого входять кваліфіковані психологи які залучаються до кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Метою та завданнями цього Реєстру полягає у тому щоб забезпечити права та інтереси неповнолітніх, уникнути повторного травматизації в ході процесуальних дій і сприятиме застосуванню підходів правосуддя [2].

Психолог може бути залучений до кримінальних проваджень за участю неповнолітньої як спеціаліст, свідок або психолог (без визначення статусу).

Спеціаліст, тобто особа, яка має відповідну освіту і присутня при проведенні слідчих (розшукових) дій, надає висновки з питань, що вимагають спеціальних знань і навичок під час досудового розслідування і судового розгляду (ст. 71 КПК України). Психолог, як спеціаліст, використовує спостереження та інші методи для аналізу психологічних аспектів обставин і фактів, встановлених слідчим у межах кримінального розслідування. Важливо його залучати до проведення тих слідчих дій, які мають пізнавальні та комунікативні аспекти. Допомога може сприяти в аналізі мотивів злочину,

особистісних особливостей підозрюваного (потерпілого, свідка), а також в уникненню помилок у визначенні психологічних характеристик неповнолітньої особи та ситуації вчинення кримінального правопорушення [1].

Розглядаючи залучення психолога як свідка, то в цьому статусі наявні певні обмеження. Він не має можливості реалізувати у цьому процесуальному статусі ті компетентності які є у психолога як спеціаліста, адже він може лише повідомляти певні факти не надаючи якихось оціночних суджень [3, с.873-876].

Щодо психолога який не наділений ніяким статусом- це просто залучений кваліфікований психолог який допомагає у кримінальних провадженнях, створює додаткові та ефективні можливості забезпечити досудове розслідування правопорушень за участю неповнолітніх.

Особливістю його діяльності полягає в тому щоб: створити довірчу атмосферу в якій неповнолітня особа буде почувати себе в безпеці; надати достатньої підтримки під час процесуальних дій, роз'яснюючи процес та важливість її участі; допомагає висловлювати власні думки та почуття; сприяє тому щоб знизити наявний стрес та тривогу, що виникають у неповнолітньої під час її участі у залучених заходах; ставити питання які надаються йому для з'ясування мовою яка буде зрозумілою для неповнолітньої особи.

Перед початком слідчої (розшукової) дії психолог визначає психологічний стан неповнолітнього і можливість його участі. Якщо стан не дозволяє проведенню таких дій, то психолог наполягає на відмові надаючи певну довідку чи висновок.

Згідно з законодавством, неповнолітня особа може мати різні процесуальні статуси: свідок, потерпіла або підозрювана. Дії психолога, спрямовані на встановлення контакту та побудову взаємодії та не залежать від її процесуального статусу. Найважливіше враховувати її вікові та індивідуально-психологічні особливості, вплив подій на її емоційний стан та поведінку, зокрема під час проведення слідчих (розшукові) дій. Також важливо розуміти, як вона сприймає свій процесуальний статус, які у неї виникають почуття та яка реакція на ставлення учасників кримінального провадження до неї та її ролі у розслідуванні.

Якщо неповнолітній являється свідком, то його роль у кримінальному провадженні полягає в сприянні об'єктивному розслідуванню та наданні додаткової інформації про обставини події, які можуть бути невідомі іншим учасникам кримінального провадження. З психологічної точки зору тут важливо мати можливість ідентифікувати побачене як кримінальне правопорушення, розуміння його формування, можливість надати свідчення як допомогу іншим або собі.

Щодо взаємодії з потерпілою неповнолітньою особою полягає у тому, що у неї формуються розуміння того, що процес розслідування спрямований на забезпечення її захисту та відновлення справедливості. З психологічного погляду для неї важливо відчувати захищеність, відновлення справедливості,

зняття відчуття провини, відновлення довіри, поліпшення психоемоційного та фізичного стану через зменшення внутрішньої напруги та профілактику віктимної поведінки.

Особливість залучення психолога до неповнолітньої особи в статусі підозрюваного полягає в тому щоб вона усвідомлювала те, що за її поведінкою можуть бути складні обставини, а розслідування спрямоване на отримання інформації про вчинення правопорушення та причинно-наслідкових зв'язків, що могли призвести до нього, наприклад, відсутність належного виховання чи раніше до неї було вчинено насильство. Психологічне значення включає аналіз власної поведінки та її наслідків, розуміння того, що головною метою розслідування є захист та відновлення справедливості, можливість корегування та виправлення особистої поведінки та підтримка її емоційного стану [5].

Характерною особливістю неповнолітніх є їх схильність до навіювання і зовнішнього впливу. Це означає, що вона легше піддається впливові інших осіб, що може виявитися як у тенденції слідувати вимогам інших, так і у вразливості до такого впливу. Це може призвести до того, що неповнолітній свідок розповість не те, що він сам пам'ятає, а те, що йому нав'язали інші особи [4, с.158].

Важливо також зазначити, що від ролі у кримінальному провадженні - свідка, потерпілого або обвинуваченого - поведінка неповнолітнього під час допиту, а також зміст, форма та достовірність його показань під час проведення слідчих (розшукових) дій спрямованих на протидію злочинності, будуть визначатись переважно його віковими та гендерними особливостями, станом психічного здоров'я та соціальним статусом.

Отже, роль психолога під час досудового розслідування кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх допомагає дотримуватися принципів які сконцентровані на забезпеченні найкращих її інтересів, сприяти комунікації між учасниками розслідування та неповнолітньою особою, враховуючи її вікові та індивідуально-психологічні особливості, допомагає забезпечити гідність та уникнути будь-якої форми дискримінації, а також сприяє дотриманню принципів верховенства права під час розслідування. Інформацію, яку отримує психолог це дані про стійкі особливості особистості особи, її інтелектуальний рівень, а також сильні та слабкі сторони характеру неповнолітнього. Він не має повноважень вирішувати ті питання які полягають у визначенні винності, достовірності показань неповнолітнього, та інші питання які входять до компетенції інших органів. Психолог має сприяти створенню сприятливої

атмосфери для неповнолітньої особи, щоб налаштувати на плідну та корисну бесіду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року №4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Назаров О. А. Орієнтовний перелік вирішуваних питань, межі компетенції, права психологів Реєстру психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб та особливості їх залучення в кримінальних провадженнях. URL: <https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/9261-orientovnij-perelik-virishuvanikh-pitan-mezhi-kompetentsiji-prava-psikhologiv-ta-osoblivosti-jikh-zaluchennya-do-kriminalnikh-provadzhen-za-uchastyu-ditej-v-suchasnikh-umovakh>.
3. Небитова Н. Ю., Небитов А. А., Охріменко І. М. Роль психолога в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за участю дітей. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8843/8890>.
4. Ковальчук З.Я. Психологічні особливості допиту неповнолітніх у процесі проведення оперативно-розшукових заходів. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1392/1/1-2010kzyorz.pdf>.
5. Особливості взаємодії з дітьми різних процесуальних статусів. URL: <https://psychologist.legalaid.gov.ua/statti-1-1>.

Ключові слова: психолог, досудове розслідування, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, неповнолітній.

Key words: psychologist, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigative (search) actions, juvenile.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Долженко Юлія Вікторівна, Кірпи́ченко Віта Віталіївна

студентки 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПЦІЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ «РОЗБИТЕ ДЗЕРКАЛО»: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Проблема визнання доказів недопустимими в теорії кримінального процесу та кримінально-процесуальному законодавстві є предметом суперечливих думок. Ця неоднозначність стосується не лише кримінального провадження, а й інших судових процедур. Різні підходи до визначення

допустимості доказів і їх відхилення в судовому процесі зумовили появу в юридичній науці багатьох концепцій, що стосувалися цього питання.

Науково-теоретичні дослідження в галузі кримінального процесу відомих вчених-процесуалістів послужили основою для формування новітніх наукових концепцій про визнання доказів недопустимими. Особливої уваги заслуговує концепція «розбите дзеркало». Воно виникло в ході розвитку понять, відповідно «асиметрія правил допустимості» і «плід отруйного дерева» як вид відгалуження.

За визначенням В.В. Вапнярчука, його суть полягає в підході до оцінки доказів з точки зору не одного масиву інформації, що міститься в передбаченому законом джерелі, а окремих її блоків, кожен з яких пов'язаний так званим одним змістом і підтверджує або спростовує одну або декілька обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (якщо дзеркало розбите, ви бачите, що видно в кожній його частині). Пояснення терміну «розбите дзеркало» полягає в тому, що якщо дзеркало розбите, то можна побачити те, що видно в кожній його частинці («розбите дзеркало») [1, с. 44].

Відповідно, ця теорія оцінює докази не з точки зору однієї інформації, що міститься у передбаченому законом джерелі, а з точки зору окремих її блоків, кожен з яких пов'язаний одним змістом і підтверджує чи спростовує одну чи декілька обставин, підлягає доведенню у кримінальній справі. Це означає, що використання правил дискримінації доказів є правомірним лише у випадках, коли порушення вимог щодо допустимості стосується не всього доказу, а лише його окремого блоку [2, с. 59].

На думку прихильників цієї концепції, використання правил розмежування наслідків порушення порядку збирання доказів є правомірним лише у випадках, коли такі порушення стосуються не всього доказу, а лише його окремого блоку. Концепція «розбите дзеркало» не дозволяє диференційовано підходити до наслідків порушення процесуального кримінального права при отриманні фактичних даних (доказів).

Так, цікавим є ставлення Європейського суду з прав людини до застосування правила «плоду отруєного дерева». За рішенням Європейського суду від 12 липня 1988 року («Шенк проти Швейцарії») незаконно отримана плівка із записом, який викривав обвинуваченого, була прийнята судом як доказ у кримінальній справі. У цьому напрямку прийнято кілька подібних рішень Європейського суду з прав людини. Можливо, через принципове ставлення деяких суддів до застосування правила «розбитого дзеркала» Європейський суд з прав людини змінив свою позицію у своєму останньому рішенні у справі Яллох проти Німеччини від 11 липня 2006 року, де суд зазначив, що що

незаконно вилучені наркотики, інструмент більше не може бути використаний як доказ [2, с. 60].

У пункті 259 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипурук і Йонкало проти України» зазначено, що, незважаючи на те, що рішення про прийнятність доказів є в принципі прерогативою національних судів, роль Суду обмежується оцінкою. Загальна справедливність провадження, докази, отримані за допомогою заходу, визнаного таким, що суперечить статті 3 Конвенції, вимагають особливого підходу. Згідно з практикою суду, допустимість показань, отриманих катуванням, для встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до їх неправосудності взагалі, незалежно від доказової сили таких показань і того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом. І в пункті 260 цього рішення визначено, що у справі, яка розглядається, Суд визнав, що оригінальні зізнання заявника були отримані від нього в результаті жорстокого поводження, яке є катуванням у значенні статті 3 Конвенції. Він також зазначає, що національні суди визнали ці зізнання допустимими доказами у його справі. Враховуючи зазначені вище принципи своєї практики, Суд визнає, що саму суть права заявника не свідчити проти себе було скасовано, незалежно від ваги викладених зізнань у доказовій базі його засудження та незалежно від того, що він неодноразово зізнався під час слідства [3].

У рішенні Зарічного районного суду м. Суми зазначаємо, що з огляду на «розбите дзеркало», про яке йдеться, зокрема, у рішенні Європейського суду з прав людини «Хефген проти Німеччини», не лише докази, отримані безпосередньо як результат порушення, а також докази, які не були б прийняті, якби вони не були доставлені спочатку з урахуванням вимог ч. 5 ст. 101 КК України, суд вважає за необхідне визнати недопустимими доказами висновки експерта щодо наркотичних засобів, прекурсорів та вогнепальної зброї (т. 1 а пункти 179–181, 185–187, 191–194, 217–219, 223–226, 230–234), оскільки вони ґрунтуються на доказах, які суд визнав недопустимими [4].

Тому питання диференційованих підходів до визнання доказів недопустимими є однією з центральних проблем кримінального процесу, яка має як теоретичне, так і практичне значення. Проблема правового регулювання понять допустимості доказів є важливим фактором підвищення ефективності кримінального судочинства, виконання завдань кримінального судочинства, а тому потребує подальшого аналізу та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Вапнярчук В. В. Щодо концепцій недопустимості доказів. Право і суспільство. 2016. № 5, ч. 1. С. 165-168
2. Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень: монографія / В. Г. Дрозд,

В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилюк та ін.; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Держ. наук.-досл. ін-т. – Київ: 7БЦ, 2021. – 425 с.

3. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04): рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683> дата звернення 10.04.2019.
4. Справа № 591/4742/16-к: Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22.02.2019. Єдиний державний реєстр судових рішень
<<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80042046>> дата звернення 12.04.2019.

Ключові слова: розбите дзеркало, допустимість, доказування, докази, процес.

Keywords: broken mirror; admissibility; evidence; evidence; process.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завтур В.А.

Ігнатенко Анастасія Анатоліївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ ЗАБОРОНИ ДВІЧІ ПРИТЯГУВАТИ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОДНЕ І ТЕ САМЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В правовому світі один з найважливіших принципів - "Non Bis in Idem", що латинською означає "не двічі за одне й те ж". Цей принцип відіграє ключову роль у системах правосуддя, визначаючи, що особа не може бути покарана двічі за те саме правопорушення. Він забезпечує захист прав людини від двійного покарання за одне й те ж діяння і сприяє забезпеченню справедливості та правової стабільності. Розуміння цього принципу має важливе значення для правозастосування та захисту прав громадян.

Цей принцип закріплений в чинному законодавстві України, а саме в статті 61 Конституції України «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [1], ч. 3 ст. 2 Кримінального кодексу України «Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за те саме кримінальне правопорушення більше одного разу» [2] та ч. 1 ст. 19 Кримінально процесуального кодексу України «Ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне

правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили» [3].

«Сутність цього принципу здебільшого зводиться до неприпустимості повторного притягнення до відповідальності, засудження та покарання особи за один і той самий злочин» [4, ст. 183].

Принцип *non bis in idem* є важливим аспектом європейського права та прав людини і зазвичай застосовується в практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Цей принцип забезпечує, що особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності двічі за одне й те ж правопорушення.

У практиці ЄСПЛ принцип *non bis in idem* реалізується через статтю 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Згідно з цією статтею, особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності або покарана за дії, які були вже об'єктом кримінального переслідування та розгляду в суді, а також за які було винесено вирок, який набрав законної сили.

ЄСПЛ встановив, що держави-учасниці Конвенції повинні забезпечити ефективне застосування принципу *non bis in idem* в національному законодавстві та практиці, щоб запобігти подвійному покаранню та забезпечити здійснення справедливого та ефективного правосуддя.

Дослідивши правову позицію Європейського суду з прав людини через призму розуміння принципу *non bis in idem* Хилюк С.В. зробила висновки: «У практиці ЄСПЛ дія правила «не двічі за одне» поширюється лише на кримінально-правову сферу, межі якої Суд розуміє значно ширше, ніж національні юрисдикції держав-членів Ради Європи, в тому числі й України. Беручи до уваги об'єкт посягання та суворість стягнення, ЄСПЛ відносить до кримінально-правових окремі види адміністративних правопорушень». «З окремих рішень випливає, що відповідно до положень *non bis in idem*, діяння, яке отримало остаточну оцінку як адміністративне правопорушення не може визнаватись злочином чи його складовою й навпаки. Проте не суперечить аналізованому правилу одночасне застосування до особи за ті самі діяння кримінально-правової та конституційної відповідальності, кримінальної відповідальності та фінансових санкцій» [5, ст. 256].

Наприклад, в справі «Ігор Тарасов проти України» зазначається, що «заявник скаржився, що його двічі притягнули до юридичної відповідальності за одні і ті самі діяння. Він посилався на статтю 4 Протоколу № 7 Конвенції, в якій зазначено:

Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави» [6].

У справі «Ігора Тарасова проти України», Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) виніс рішення, яке визнало порушення статті 6 Конвенції про захист

прав людини і основних свобод (право на справедливий суд) у зв'язку з принципом *non bis in idem*.

Суд визнав, що Україна порушила право Тарасова на справедливий суд, оскільки він був покараний двічі за одну й ту ж дію без належного юридичного процесу. Відповідно до принципу *non bis in idem*, це було розцінено як недопустиме подвійне покарання за одне й те ж правопорушення. Таким чином, рішення суду було на користь Тарасова, Україна була зобов'язана врегулювати це порушення згідно з рекомендаціями ЄСПЛ.

Справа «Маргус проти Хорватії» також розглядалася Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) і стосувалася порушення принципу *non bis in idem*.

Основні моменти справи включають, що у справі було обвинувачення заявника, громадянина Хорватії, у скоєнні кримінального правопорушення. Після закриття кримінальної справи заявника було притягнуто до адміністративної відповідальності за ті ж самі дії, за які було закрито кримінальне провадження.

ЄСПЛ визнав, що таке подвійне притягнення до відповідальності за одне й те ж правопорушення суперечить принципу *non bis in idem*, який гарантує відсутність подвійного покарання за те ж саме діяння. Суд прийняв рішення про порушення прав заявника та наклав на державу зобов'язання врегулювати це порушення згідно з рекомендаціями ЄСПЛ.

Як висновок можна зазначити, що *non bis in idem* є фундаментальним принципом права, який має вирішальне значення для забезпечення справедливості та законності в правовій системі. Цей принцип гарантує, що особа не може бути піддана подвійному покаранню за одне й те ж правопорушення.

Завдяки принципу *non bis in idem* забезпечується стабільність в правовій системі, що сприяє відновленню правопорядку та забезпечує довіру суспільства до її функціонування. Цей принцип є важливим компонентом правової доктрини багатьох країн і використовується для захисту особистої свободи та прав людини. В цілому, *non bis in idem* відіграє ключову роль у забезпеченні

справедливості, рівності перед законом та захисту прав громадян у правовому контексті.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Costa J. Double Jeopardy and Non Bis In Idem: Principles of Fairness. U. C. Davis Journal of International Law & Policy. Vol. 4:2. 1998. P. 181-200.
5. Хиліук С. Кримінально-правові аспекти правила non bis in idem у практиці Європейського суду з прав людини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 55, ст. 254-265.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 16.06.2016 у справі № 44396/05. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b63.

Ключові слова: non bis in idem; принципи кримінального права; кримінальна відповідальність; практика ЄСПЛ.

Key words: non bis in idem; principles of criminal law; criminal responsibility; ECHR practice.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завтур В.А.

Ірклієнко Андрій Васильович

студент 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗОВОГО БАЗИСУ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Електронна доказова база є важливою частиною сучасного кримінального процесу, яка відіграє значну роль у забезпеченні справедливості та ефективності судової системи. Стрімкий розвиток технологій у сучасному світі істотно змінює підходи до збору, аналізу та використання доказів у кримінальних справах. У зв'язку з цим розуміння ролі електронної доказової бази є важливим аспектом для сучасної правової системи України.

Електронна доказова база відіграє важливу роль у кримінальному процесі, забезпечуючи збереження інформації про злочини, доказів та інших матеріалів, необхідних для розгляду справ у суді. Цей інструмент допомагає

підвищити швидкість і якість кримінальних розслідувань, спрощує доступ до доказів і забезпечує їх надійність.

У сфері кримінального судочинства термін «електронні докази» стосується даних, що підтверджують факти, інформацію або концепції, які можуть бути оброблені комп'ютерними системами. Ці дані можуть включати програми, запущені в комп'ютерних системах, або іншу діяльність. Джерела електронних доказів включають електронні пристрої, такі як комп'ютери, периферійні пристрої, комп'ютерні мережі, мобільні телефони, цифрові камери та інші портативні пристрої, а також Інтернет [2, с. 125].

Серед проблем, пов'язаних із використанням електронних доказів у системі кримінального судочинства України, дослідники виділяють кілька невпорядкованих аспектів: відсутність чіткої процедури отримання таких доказів відповідно до Кримінального кодексу; неузгодженість підстав для визнання електронних доказів допустимими; відсутність розробленої методології їх дослідження; труднощі, з якими стикаються слідчі під час виявлення та реєстрації електронних доказів через брак спеціальних знань; відсутність єдиної термінології та регламентації на законодавчому рівні [1, с. 248 - 249].

За своєю природою електронні докази є цифровими об'єктами, які можуть мати різні форми:

- Це можуть бути засоби чи інструменти злочинної діяльності, наприклад, вірусні програми для несанкціонованого доступу до інформації чи створені телеграм-канали для продажу наркотиків.

- Електронні та цифрові сліди злочину, такі як відеозаписи з відеокамер або метадані, які фіксують дії осіб в автоматизованих системах, або інформація про електронні перекази коштів.

- Предмети, які стали предметом злочину, наприклад сайти з незаконним вмістом або викраденою криптовалютою.

- Електронні предмети, які фігурують у кримінальних провадженнях, наприклад предмети, захищені авторським правом, які незаконно розповсюджуються або викрадена криптовалюта.

- Електронні докази можуть містити й іншу інформацію, яка може слугувати доказом факту чи обставини, виявленої під час кримінального провадження, наприклад, дописи в соціальних мережах, які допомагають встановити особу обвинуваченого.

Електронні записи мають спільні риси з традиційними записами, але також мають багато унікальних особливостей:

- 1) їх не видно неозброєним оком: у деяких місцях їх може видалити тільки фахівець;

- 2) нестабільна, за певних обставин інформація в пам'яті пристрою може змінюватися або бути втраченою. Наприклад, якщо пристрій розряджається або

закінчується пам'ять, система перезаписує (записує) нову інформацію замість попередньої, що означає, що докази також можуть бути знищені.

Слід зазначити, що КК не встановлює конкретних джерел отримання електронних доказів у кримінальному провадженні, а також чітко не визначає поняття електронних доказів при доказуванні злочину. Практика, особливо судова, вимагає певного розуміння джерел отримання електронних доказів у кримінальному провадженні. Однак є чіткі приклади, зокрема касаційній скарзі захисник зазначив, що досліджені судом докази не підтверджують вини засуджених. Так, під час досудового розслідування не встановлено джерело походження відеозаписів, на яких зафіксовано підпали автомобіля і будинку, не перевірено їх на можливість фальсифікації, а тому вказані докази суд мав визнати недопустимими.

Суд встановив, що наявні у справі CD-диски з відеозаписами підпалів автомобіля та будинку з камер відеоспостереження були добровільно надані потерпілим слідчому

22 жовтня 2020 року справа № 677/2040/16-к, провадження № 51-5738км19 [5, с. 9]. Суди оцінюють електронні докази відповідно до критеріїв прийнятності[4, с. 25].

Слід пам'ятати, що в деяких випадках суд зобов'язаний досліджувати прогалини в законодавстві. З метою оптимізації витрат часу на кримінальне провадження необхідно усунути ці прогалини в законодавстві [3, с. 13].

Тому доцільно було б визначити джерела отримання електронних доказів у кримінальному провадженні окремою статтею КК та внести відповідні зміни до КК.

Пам'ять комп'ютера може бути пошкоджена або знищена під дією фізичних факторів (підвищена вологість, висока температура) і електромагнітних хвиль;

3) електронні докази можна копіювати необмежену кількість разів без втрати якості, при цьому кожна наступна копія залишається ідентичною оригіналу. Хоча судова практика чітко визначає свою позицію в цьому питанні зокрема Суд апеляційної інстанції в ухвалі вказує: «Що стосується доводів апеляційної скарги про порушення судом першої інстанції вимог ст.99 КПК України, то слід зазначити, що місцевим судом правильно встановлено, що копії (дублікати) протоколів НСРД та дисків до них, є недопустимими та не можуть бути дослідженими судом, так як вимогами ч.3 ст.99 КПК України передбачено,

що сторона кримінального провадження зобов'язана надати суду оригінал документа.

Проте вказані документи не є оригіналами і отримані в іншому кримінальному провадженні». Постанова ВС від 15.01.2020 р. Справа № 161/5306/16-к. [5, с. 10];

4) ці докази можуть бути створені особою або з'явитися в результаті функціонування інформаційної системи;

5) вони можуть вільно переміщатися в електронній мережі без необхідності технічного носія та не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм;

6) електронні записи вимагають певної процедури збирання, контролю та оцінки для їх належного використання. [1, с. 252].

Електронні докази можуть зберігатися в електронних пристроях, які мають цифрову пам'ять, на зовнішніх носіях даних, у мережевих пристроях і в хмарних сховищах. Електронні пристрої, які мають цифрову пам'ять, включають комп'ютери, багатофункціональні пристрої, смартфони, планшети, відеокамери, принтери, сканери, пристрої GPS, розумні годинники та інші «розумні речі».

Тому електронна доказова база відіграє ключову роль у сучасному кримінальному процесі України, сприяючи тим самим підвищенню ефективності та об'єктивності правосуддя.

Список використаних джерел

1. Алексєєва-Процюк Д.О., Брисковська О.М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 247–253
2. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [Електронний ресурс] / Н. М. Ахтирська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 36(2). – С. 123–125. – (Серія : Право)
3. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях [Текст] : метод. реком. / [М.В. Гуцалюк, В.Д. Гавловський, В.Г.

Хахановський та ін.]; за заг. ред. О.В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.

4. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 272 с.

5. Судова практика ККС Верховного Суду щодо допустимості електронних доказів: презентація / Н. С. Стефанів.

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentatsiia_Stefaniv.pdf, 2021.– с. 8,10.

Ключові слова: кримінальний процес; електронні докази; система кримінального судочинства України; електронні пристрої.

Key words: criminal process; electronic evidence; the criminal justice system of Ukraine; electronic devices.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ракіпова І.В.

Конончук Маргарита Віталіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКСТРАДИЦІЯ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Екстрадиція є важливою формою міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Це певний інструмент, який в першу чергу, забезпечує принцип невідворотності кримінальної відповідальності всіх осіб, які намагаються оминати кримінальне покарання, ховаючись на території інших держав.[1, с. 135]

Такий механізм дозволяє державам передавати осіб, звинувачених або засуджених за злочини, з однієї юрисдикції до іншої для притягнення до відповідальності або виконання покарання. Отже розглянемо екстрадицію як форму міжнародного співробітництва, визначення її форми та аналізу певних особливостей.

Екстрадиція - це процес передачі особою, звинуваченою або засудженою за злочин, з однієї держави (держави притулку) до іншої держави (держави запиту) для притягнення до відповідальності або виконання покарання.[2,с.73] Вона ґрунтується на принципі територіального суверенітету, що передбачає, що кожна держава має виключну юрисдикцію над особами та подіями на своїй території.

Існує кілька форм екстрадиції, кожна з яких має свої особливості.

Звичайна екстрадиція - найпоширеніша форма екстрадиції, яка здійснюється на основі договору про екстрадицію між державами. Договір

визначає умови та процедури екстрадиції, включаючи перелік екстрадиційних злочинів, підстави для відмови в екстрадиції та процедуру подання запиту про екстрадицію.

Спрощена екстрадиція - форма екстрадиції, яка здійснюється без укладення формального договору про екстрадицію. Вона зазвичай використовується у випадках, коли особи звинувачуються або засуджені за тяжкі злочини і є високий ризик їх втечі або перешкодження правосуддю.

Транзитна екстрадиція - форма екстрадиції, яка здійснюється, коли особа передається через територію однієї держави (держави транзиту) до іншої держави (держави призначення). Держава транзиту надає дозвіл на транзит особи, але не бере участі в процесі екстрадиції.

Видача для судового переслідування - форма екстрадиції, яка здійснюється, коли особа передається до іншої держави для судового переслідування за злочини, вчинені на території цієї держави. Вона відрізняється від звичайної екстрадиції тим, що особа не була засуджена за злочин у державі запиту. [3, с.19].

Видача для виконання покарання - форма екстрадиції, яка здійснюється, коли особа передається до іншої держави для виконання покарання за злочин, за який вона була засуджена в державі запиту.

Тимчасова видача – форма екстрадиції, метою якої є проведення певних процесуальних дій у зв'язку із закінченням строку давності, недопущенням втрати доказів з обов'язковою участю особи, яка перебуває або вже відбуває покарання на території іншої держави. [4, с.148]

Видача за діяння, яке визнається злочинно-караним з боку як і запитуючої сторони, так і в запитуваної держави. Такі діяння можна також назвати міжнародно-визнаними, адже посягають на такі цінності, які потребують правого захисту щонайменше в двох державах. Хоч і національні законодавства можуть по різному тлумачити елементи складу злочину та мати різні назви, але сутність караного діяння від цього не змінюється та не перешкоджає взаємодії держав та процесу видачі.

Екстрадиція є важливою формою міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, яка дозволяє державам притягувати до відповідальності осіб, які вчинили злочини на їхній території. Існує кілька форм екстрадиції, кожна з яких має свої особливості та процедури. Вибір форми екстрадиції залежить від конкретних обставин справи та договірних відносин між державами.

Екстрадиція є невід'ємним механізмом для забезпечення справедливості та виконання рішень суду. Вона дозволяє країнам співпрацювати у виконанні судових рішень та у передачі осіб, підозрюваних або звинувачених у скоєнні злочинів.

Здійснення екстрадиції ґрунтується на взаємодії міжнародних угод та національних законодавств. Важливою частиною цього процесу є дотримання

прав індивідуума, а також принципів справедливості та недопущення політичного переслідування.

Незважаючи на важливість екстрадиції, існують ряд проблем та викликів, таких як різні правові системи, культурні різниці, політичний тиск та відмова у передачі осіб через можливість порушення їх прав.

Для подальшого розвитку ефективної системи екстрадиції важливо посилювати міжнародне співробітництво, розробляти єдині стандарти та процедури, а також здійснювати постійний моніторинг та оцінку цього процесу.

У кінцевих висновках варто підкреслити, що екстрадиція відіграє ключову роль у міжнародній боротьбі зі злочинністю, забезпеченні правосуддя та невідворотності покарання. Однак її ефективність залежить від співпраці країн, взаємовідносин та дотримання прав індивідуума.

Список використаних джерел

1. Демидюк О.Б. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 2. 134-136 с.
2. Кісілюк Е.М., Грищук Г.М. Правова природа видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення / Е.М. Кісілюк, Г.М. Грищук // Кримінальне право. 2015. № 2. С. 67-74
3. Смирнов М.І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. - Одеса: Фенікс, 2006. - 242 с.
4. Чорноус Ю.М. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру / Ю.М. Чорноус // Вісник Кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 143-150.

Ключові слова: екстрадиція, кримінальна відповідальність, правова допомога, затримання, міжнародне співробітництво.

Key words: extradition, criminal liability, legal aid, detention, international cooperation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Король Андрій Сергійович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЩОДО СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ

Українське законодавство зазнає змін, не оминули зміни і у кримінальному процесуальному законодавстві. Так, з 1 січня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності

Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [1]. Цим законом було дещо змінено статтю 219 КПК. Особливу цікавість у нас викликала частина 1 статті 219 КПК. Відповідно до змін: «Строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру...» [2]. Ці зміни викликали неймовірний суспільний резонанс. Законодавець обґрунтовує такі зміни суспільним запитом на справедливість та дотримання міжнародних запитів та вимог. Таким чином, держава планує боротися з корупційними кримінальними правопорушенням незважаючи на термін давності цих діянь [3]. Це в свою чергу є наслідком реакції українського суспільства на корупцію під час дії правового режиму воєнного стану та повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України.

Здавалося б, ці зміни позитивно відгукнуться у суспільстві, але поки що це не так. Також вважаємо за доцільним зазначити, що зміни доторкнулися не тільки ст. 219 КПК, а ще й ст. 294 КПК. Ці дві статті безпосередньо пов'язані між собою. В попередній редакції ст. 294 КПК в більшості випадків приймав рішення щодо продовження строків досудового розслідування слідчий суддя. Однак, це не завжди було так. Часто виникали суперечності в тому питанні, хто ж мав продовжувати строки досудового розслідування?

Так, ОП ККС ВС у Постанові від 31 жовтня 2022 року у справі №753/12578/19 (провадження № 51-206 кмо 22) [4], дав остаточне розуміння, хто має продовжувати строки досудового розслідування. Суть справи полягала в наступному, суд першої інстанції задовольнив клопотання захисників про закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності досудового розслідування. Своє рішення суд першої інстанції мотивував тим, що строк досудового розслідування в кримінальному провадженні було продовжено постановою першого заступника прокурора м. Києва, що суперечить вимогам статті 294 КПК. Згодом, апеляційний суд залишив без змін ухвалу суду першої інстанції. Прокурор подав касаційну скаргу з проханням скасувати судові рішення попередніх інстанцій.

«Положеннями ч. 2 ст. 294 КПК в редакції, яка діяла з дня набрання чинності Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» до 16 березня 2018 року, передбачалося, що, якщо досудове розслідування злочину (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у п. 2 ч. 1 ст. 219 цього Кодексу, він може бути продовжений в межах строків, встановлених пунктами 2 та 3 ч. 2 ст. 219 цього Кодексу:

до трьох місяців - керівником місцевої прокуратури; до шести місяців - керівником регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником; до дванадцяти місяців - Генеральним прокурором чи його заступниками».

Тобто, до 16 березня 2018 року продовжували строки досудового розслідування лише прокурори. ОП ККС ВС касаційну скаргу прокурора залишили без задоволення. Оскільки, було внесено зміни до ст.294 КПК і з того

моменту майже в усіх випадках слідчий суддя міг продовжити строки досудового розслідування. Такі зміни забезпечували судовий контроль над дотриманням прав та свобод людини, а також забезпечувало дотримання принципів кримінального процесуального судочинства.

Тепер же, нові зміни ст. 219 КПК та ст. 294 КПК частково повертають до попередніх редакцій статей та повертають прокурорам можливість самостійно продовжувати строки досудового розслідування. Такі зміни на думку захисників створюють загрозу принципу змагальності. Так, Лідія Карплюк зазначає, що: «Унесенні таких змін однозначно зацікавлена сторона обвинувачення, проте навряд чи вони приведуть до ефективності та дієвості кримінальних проваджень, а лише матимуть наслідком зниження рівня судового контролю під час досудового розслідування та звуження змагальності, адже при продовженні строку досудового розслідування прокурором, тобто представником сторони обвинувачення, очевидно порушується баланс інтересів сторін кримінального провадження» [5].

Для того щоб краще зрозуміти суть цієї проблеми, потрібно зрозуміти суть принципу змагальності. Даний принцип знайшов своє відображення, як в Конституції України, так і КПК. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КПК: «Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом». Також варто звернути увагу на ч. 2 ст. 22 КПК, яка зазначає наступне: «Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом» [2]. Для нашого дослідження ми будемо використовувати ч.ч. 1 та 2 ст. 22 КПК.

Якщо строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру, то на нашу думку, тут вже має місце порушення принципу змагальності. Про наявність такої проблеми зазначають захисники (адвокати). Оскільки в попередній редакції ст. 219 КПК, строки досудового розслідування обчислювалися з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудового розслідування, з цього випливає, що процесуальні дії та рішення сторони обвинувачення були обмежені часовими рамками, тепер же будь-які дії сторони обвинувачення не є обмежені часом аж до вручення особі повідомлення про підозру.

Адвокати (зокрема Дар'я Свистула) стверджують, що тепер сторона обвинувачення може безліч раз викликати свідків на допит, проводити обшуки та інші процесуальні дії. В такому разі, це є порушення принципу змагальності. Тобто, особа яка ще не набула статусу підозрюваного є обмеженою у здійсненні своїх процесуальних прав. Адже особа яка набула статус підозрюваного і особа

яка ще не набула такого статусу мають різні процесуальні права та можливості. В цьому ми і вбачаємо відсутність рівності процесуальних прав.

Суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Олександра Яновська зазначає, що змагальність передбачає наявність сторін. Також для забезпечення загальних засад прав людини потрібна не лише формальної участі у процесі, а ще й потрібні активні дії [6].

Для того щоб бути об'єктивними, ми повинні також дивитися на цю проблематику із сторони обвинувачення. Ми вважаємо, що зміни в статті 219 КПК є позитивними в тому значенні, що сторона обвинувачення може якісно дослідити обставини, які підлягають доказуванню, а також високоякісно зібрати докази, які допоможуть у подальшому процесі встановлення конвенційної істини.

Отже, це питання є доволі дискусійним. Відсутність судової практики стосовно цієї проблематики заважає остаточно сказати, чи ці зміни є позитивними чи негативними. На нашу думку, це питання залишиться і надалі складним та суперечливим, адже для сторони обвинувачення ці зміни є позитивними, а для сторони захисту скоріше за все є негативними. З цього випливає, що слідчий суддя, суд мають бути уважними, щоб не були порушені основоположні права людини та громадянина. Адже, порушення принципу змагальності також тягне за собою і порушення права на справедливий судовий розгляд.

Список використаних джерел

1. Закон України від 8 грудня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#n14>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.02.2024)

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та притягнення до відповідальності за корупційні злочини». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42988>

4. Постанова ОП ККС ВС від 31 жовтня 2022 року у справі №753/12578/19 (провадження № 51-206 кмо 22). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/107219619>

5. Лідія Карплюк. Строки досудового розслідування: проблеми сторони обвинувачення чи елемент належної правової процедури. «Юридична Газета» №13–16 (771–774) від 29 листопада 2023 р. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka->

eksperta/stroki-dosudovogo-rozsliduvannya-problemi-storoni-obvinuvachennya-chi-element-nalezhnoyi-pravovoyi-p.html

6. Олександра Яновська. Еволюція змагальності в правових позиціях Касаційного кримінального суду. Одеса 25 серпня 2023 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1468753/>

Ключові слова: строки досудового розслідування, принцип, змагальність, кримінальне провадження.

Key words: terms of pre-trial investigation, principle, competitiveness, criminal proceedings.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.

Костюк Мар'яна Іванівна, Купенко Артем Ігорович

студенти 3 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

Забезпечення процесуальної можливості стороні захисту брати участь у процесі доказування гарантує необхідний рівень захисту прав та законних інтересів підозрюваних та/або обвинувачених у кримінальному провадженні. Положеннями чинного кримінального процесуального законодавства України процес доказування у кримінальному провадженні було нерозривно пов'язано із принципом змагальності.

Так, частина 1 ст. 22 КПК України передбачає, що будь-яке кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що включає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів підозрюваних та/або обвинувачених засобами, передбаченими КПК України [1]. Якщо участь сторони обвинувачення в процесі доказування детально регламентована у КПК України, то для сторони захисту порядок та спосіб такої участі практично не визначено. Як наслідок, учасники кримінального провадження та їх захисники позбавляються реальної можливості будь-яким чином впливати на хід досудового розслідування: подавати слідчому/прокурору докази, які б спростовували позицію обвинувачення; ініціювати та брати участь у слідчих діях, за результатами проведення яких було б можливим сформулювати у слідчого/прокурора уявлення про наявність у провадженні й інших обставин, які свідчать на користь підозрюваного/обвинувачення. Фактично, участь у процесі доказування для сторони захисту є важливою складовою побудови стратегії, якої захисник та його підзахисний дотримуватимуться на усіх стадіях кримінального

провадження, оскільки послідовність дотримання однієї позиції впродовж усього провадження є ключовим елементом захисту як такого [1].

Чинний КПК України наразі не визначає поняття «доказування». Втім, зі змісту частини 2 ст. 91 КПК України вбачається, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2]. Тобто, наведена норма констатує три правомочності – збирання доказів, їх подальша перевірка та оцінювання. Разом з цим, частина 1 ст. 93 КПК України надає сторонам кримінального провадження право брати участь у збиранні доказів. Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство передбачає право сторони захисту брати участь в процесі доказування, зокрема, шляхом збирання доказів у кримінальному провадженні.

Варто зауважити, що участь у процесі доказування для сторони захисту є саме процесуальним правом, а не обов'язком. Обов'язок доказування покладено саме на слідчі органи, які здійснюють досудове розслідування кримінального провадження, що передбачено імперативними вимогами ст. 92 КПК України. Разом з тим, заявлене твердження також вбачається з положень принципу презумпції невинуватості, закріплений в Конституції України та, зокрема, ч. 2 ст. 17 КПК України, відповідно до якого ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом [2].

З огляду на те, що захисник має право брати участь у процесі доказування, чинним КПК України було наділено сторону захисту певними правомочностями на стадії досудового розслідування, а саме:

1. Самостійне збирання доказів стороною захисту може відбуватися шляхом витребування, що передбачене ч. 3 ст. 93 КПК та зміст якого полягає в отриманні від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. У разі неможливості отримати речі чи документи внаслідок витребування, сторона захисту відповідно до положень КПК України, а саме: ст.ст. 159, 160 – має можливість звернутися із відповідним клопотанням до слідчого судді про надання їй тимчасового доступу до речей та документів.

2. Самостійне залучення експерта для проведення експертизи в рамках кримінального провадження та отримання експертного висновку, що передбачено ч.1 ст. 242 КПК України. Разом з тим, у разі неможливості зробити це самостійно (через відсутність грошових коштів або з інших об'єктивних причин), сторона захисту наділена правом звернутися із клопотанням про призначення експертизи до слідчого судді.

3. Ініціювання проведення слідчим суддею допиту свідків у судовому засіданні у виняткових випадках, визначених ст. 225 КПК України. Зокрема, до

них належить ситуації, які пов'язані із необхідністю отримання свідчень (показань) певної особи на досудовому провадженні, які через існування небезпеки для життя і здоров'я особи або за наявності інших об'єктивних причин унеможливають проведення такого допиту у суді.

Не менш важливим, а певною мірою і ключовим, способом збирання доказів стороною захисту є безпосереднє ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання до суду належних і допустимих доказів. Можливість ініціювати проведення слідчих дій передбачена ч.3 ст.93 КПК України, де, в тому числі, визначено порядок їх здійснення. Так, захисник має право звернутися із клопотанням до слідчого/прокурора про проведення С(Р)Д або НС(Р)Д, яке має бути розглянуто ними у строк, визначений ст. 220 КПК України, а саме: протягом трьох днів, та у разі наявності відповідних підстав задовольнити таке клопотання. Якщо ж слідчий/прокурор дійде висновку про відмову у задоволенні такого клопотання, то така відмова має бути оформлена вмотивованою постановою, копія якої вручається захисникові, який був безпосереднім ініціатором проведення такої слідчої дії. При цьому, з метою уникнення суб'єктивності сторони обвинувачення в ході здійснення кримінального провадження законодавцем було передбачено право сторони захисту на оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого/прокурора, що пов'язані із такою відмовою, зокрема в порядку ст. 303 КПК України [3].

Отже, чинний КПК України фактично визначає захисника як самостійного суб'єкта в процесі збирання доказів, а отже, і як учасника процесу доказування. Однак, дійсне значення та правова природа зібраних захисником на досудовому розслідуванні доказів (висновки експерта, письмові пояснення, інші документи та матеріали) зазвичай ставиться під сумнів стороною обвинувачення. Причиною цього є законодавча невизначеність у питанні значимості зібраних стороною захисту доказів у кримінальному провадженні.

Наприклад, ч.8 ст. 95 КПК України передбачає, що сторони кримінального провадження мають право отримувати від учасників такого провадження або інших осіб пояснення щодо обставин певної події. Така процесуальна дія може бути вчинена лише за згодою особи, яка надає пояснення. Однак, КПК України не відносить такі пояснення до джерел доказів у кримінальному провадженні, що об'єктивно знецінює зібрані стороною захисту в такий спосіб відомості за фактом вчинення відповідного кримінального правопорушення. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне внести зміни до згаданих положень кримінального процесуального закону та урівноважити значимість у кримінальному провадженні пояснень свідка, зібраних стороною захисту, із показаннями свідка, що отримані стороною обвинувачення в ході здійснення кримінального провадження.

Таким чином, враховуючи закріплене законодавцем право сторони захисту збирати докази у кримінальному провадженні, що є невід'ємною

частиною процесу доказування, вважаємо, що документам і матеріалам, які зібрані в результаті такої діяльності, має надаватися значимість на рівні із доказами, що збираються стороною обвинувачення. Адже, по суті, допоки КПК України не закріплює чіткий процесуальний статус доказів, зібраних стороною захисту, та не визначає порядок і межі участі сторони захисту в процесі доказування, остання, будучи обмеженою засобами збирання доказів, позбавлена можливості здійснювати ефективний захист свого клієнта та сприяти здійсненню досудового розслідування. Така процесуальна невизначеність фактично знецінює роль захисника у кримінальному процесі й, вочевидь, зводить її лише до виявлення недоліків в роботі слідчого/прокурора, що є неприпустимим з огляду на загальні засади кримінального процесу. У зв'язку з чим питання законодавчого закріплення порядку участі захисника у процесі доказування є актуальним та потребує нормативного врегулювання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5253> (дата звернення: 20.03.2024р.)
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.03.2024р.).
3. Лукашкіна Т.В. Сторона захисту як суб'єкт доказування на досудовому розслідуванні. Теоретичні аспекти організації досудового

розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 262-265.

4. Благодир А.А., Благодир С.М., Благодир В.С. Сторона захисту як суб'єкт доказування під час кримінального провадження. Юридичний науковий електронний журнал. №4/2022. С. 366-368.

Ключові слова: участь захисника, доказування, правові положення.

Key words: participation of the defender, proving, legal provisions.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Підгородинська А.В.

Кучанська Ілона Володимирівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету Одеська юридична академія»

ОБШУК ТА ОГЛЯД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальний процесуальний кодекс не містить точного визначення щодо обшука та огляду але з усім викладеним в кодексі до цих дій можна зробити висновки для їх розмежування.

Слід зазначити що, обшук і огляд є слідчими розшуковими діями ,тому насамперед метою слідчих (розшукових) дій є виявлення та збирання доказів або для перевірки вже наявних доказів в кримінальному провадженні для забезпечення об'єктивного розслідування та встановлення обставин справи, також слід зазначити що, насамперед слідчі(розшукові) дії є способом збирання доказів і свідчить про те що є основним засобом всебічного, повного та неопередженого дослідження всіх подій кримінального провадження . Методи та процедури таких дій сприяють на розкриття дій, завдяки опитування свідків, проведення обшуків ,оглядів ,експертиз ,збирання та аналізу доказів тощо. Слідчі (розшукові) дії проводяться відповідно до законодавства та на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду відповідної юрисдикції органу досудового розслідування,в також можуть проводитись на стадії досудового розслідування та під час судового провадження. [1,с.3]

Щодо до обшуку та огляду, то між ними є вагоме розмежування, це дві окремі слідчі (розшукові) дії, попри те що в них на меті є спільні ознаки.

Так як обшук та огляд різні слідчі (розшукові) дії, то їх слід розмежовувати.

Під оглядом слід розуміти – негайну слідчу(розшукову дію) дію в цілях яких є фіксування усіх виявлених слідів злочину, усієї обстановки місця злочину та зібрати всі сліди злочинця в сукупність вчинення злочину. Огляд проводиться згідно зі ст.237-239 КПК України та так як огляд є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, то огляд згідно зі ст. 214 КПК України може проводитись до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування і в

негайному порядку внести їх після огляду, таке правило слугує для того щоб усі наявні сліди злочину не втратили первісну обстановку. [1,с.367]

Огляд допомагає встановити усю сутність події злочину, вилучення усіх доказів які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, слідчий або прокурор одразу після виявлення слідів та доказів одразу все фіксують та встановлюють послідовність подій кримінального правопорушення. Також при огляді видаляють усіх сторонніх осіб з місця події та при необхідності залучають понятих яким необхідно повідомити про їхні права та обов'язки, також можуть бути залучені такі особи як : потерпілий, захисник, підозрюваний, законний представник та інші учасники кримінального провадження. Слідчому, прокурору або залученому спеціалісту дозволяється фіксувати всю наявну обстановку події: фотографувати, проводити вимірювання, вести звуко- або відеозапис, вилучати речі які необхідні і стосуються кримінального провадження.

Задля того щоб допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляду може запросити спеціалістів. Щодо видів огляду то можуть бути такі як : 1)огляд місцевості; 2)огляд приміщень; 3)огляд речей; 4)огляд документів; 5)огляд трупа; 6)огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією.

Фіксація слідчих (розшукових) дій є обов'язковим додатком до протоколу, всі дії наявні в протоколі повинні бути обов'язково зафіксовані, таким чином дії які внесені до протоколу але не зафіксовані не зможуть бути доказами, протокол повинен відповідати нормам КПК а саме статті 104. Також варто зазначити що обшук житла за ч. 7 ст. 233 КПК України обов'язково здійснюється за участю не менше двох понятих не дивлячись на фіксування слідчих (розшукових) дій. Також є випадки коли обшук проводять у відсутності особи житла чи іншого приміщення, ст.236 ч.4 зазначає що, після проведення слідчої (розшукової) дії ухвала повинна бути на видному місці аби особа її помітила. Слідчий прокурор зобов'язаний зберегти схоронність речей та усього майна що знаходиться в приміщенні особи, та заборонити доступ посторонньої осіб до житла особи.

Щодо слідчої (розшукової) дії обшуку – то її слід розуміти як, обшук задля фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення та відшукування зброї або інших знарядь вчинення злочину або майна яке було одержане під час здійснення правопорушення або майно яке було одержане в результаті здійснення кримінального правопорушення. Обшук так як і огляд проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду на наявності даних що розшукуване майно знаходиться в конкретної особи, слідчий за згодою прокурора звертається з відповідним клопотанням в якому повинні міститись необхідні данні з додатками оригіналом документів. [1,с.389]

Якщо слідчий суддя не задовольнив клопотання та не виніс ухвалу про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, то прокурор не має право

знов звертатися з клопотанням з тими самими обставинам а лише з новим які не розглядав слідчий суддя.

Об'єктом пошуку є все те що потрібно відшукати, виявити , відшукування всіх прихованих об'єктів ,знарядь злочину, трупів або осіб яких приховують ,всіх речових доказів та речі на яких містяться докази кримінального правопорушення ,транспортні засоби за допомогою яких здійснювався злочин, земельні ділянки, особи, та всі цінності які мають значення для справи. Обшук є примусовою слідчою (розшуковою) дією, тому повинно здійснюватися з гідно чиним законодавством аби не порушити права недоторканності особи та її житла тощо. Елемент примусу передбачає перед собою те, що обшук може здійснюватися без згоди на це особи, у володінні якої перебувають об'єкти злочину. Слідчий має право відкрити всі приміщення які йому необхідні та всі замки.

В постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.09.2019 у справі № 518/203/17 відзначили що, огляд – це слідча дія яка сприймає та досліджує обстановку місця події, та має на меті фіксацію і вилучення речових доказів, визначити мотиви та саме здійснення злочину ,та зазначає що ,огляд є невідкладною слідчо-оперативною дією. Виходячи з цього, слідчий чи прокурор при наявності інформації про кримінальне правопорушення має право проводити огляд місця події до внесення відомостей Єдиного реєстру .[3]

Такі дії обумовленні тим що, при отриманні відомостей що вказують на кримінальне правопорушення і що свідчать про необхідність проведення огляду, слідчий чи прокурор приймає рішення ще до проведення слідчої (розшукової) дії. Таке рішення не потребує ніде спеціальної фіксації, тому що такі дії є невідкладними аби зафіксувати одразу всі дані про подію.

Отже, виходячи з цього можна зробити висновки щодо розмежування цих слідчих (розшукових)дій, вагомою відмінністю таких слідчих дій є процесуальні підстави їх проведення. Для проведення огляду є невідкладні випадки, коли необхідно лише рішення слідчого, прокурора, що не вимагає письмової форми, а вже для проведення обшуку необхідно судове рішення, але що огляд, що обшук повинні відповідати усім вимогам законодавства.

Також нинішня практика судів вищої інстанції, а саме Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду, зазначає те що, достатньою підставою для проникнення до житла особи та проведення в ньому огляду є згода на це особи. Такі відомості зазначаються в постанові Верховного Суду від 10.09.2019 у справі №630/515/17 , суд не дав вгоду на твердження адвоката про недопустимість як доказ протокол огляду події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і без відповідної ухвали слідчого судді, тому що згідно зі ст.1 ст.233 КПК України зазначається що, проникнення уповноважених осіб до житла, приміщення або іншого володіння особи на підставі судового рішення, також передбачається і процесуальна гарантія

захисту прав особи, а саме здійснювати таку слідчу (розшукову) дію за добровільною згодою власника житла.[4]

Проблемами проведення слідчих (розшукових) дій є недоторканність житла, а також коли слідчий чи прокурор передоручають виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого приміщення особи оперативним працівникам, такі дії є незаконними адже такі особи не зазначені в ухвалі слідчого судді. Законодавство України гарантує недоторканність житла особи і зазначає чіткі випадки коли можливо порушити недоторканність, саме ст.30 Конституції України гарантує недоторканність житла особи і зазначає що порушувати можливо лише за вмотивованим рішенням суду, є невідкладні випадки коли потрібно негайно врятувати людини або майно, або є наявна інформація щодо здійснення особою кримінального правопорушення, то такі випадки врегульовані законодавством. Згідно із ч. 1 ст. 233 КПК забороняється будь-яким особам проникати в житло чи в інші приміщення особи без добровільної згоди особи або на підставі ухвали слідчого судді. Судді зробили визначні висновки з ч.1 ст.233, ч.2 ст.234 та ч.2 ст.237 КПК України, колегіально зазначали що, огляд житла особи та інші володіння особи повинні проводитись за добровільною згодою і щоб згода особи була процесуально гарантована, що особа без ніякого примусу висловила свою добровільну думку.[2]

Отже, з усього зазначеного можна дійти до висновків. Огляд зазвичай проводиться першочергово, обшук проводиться вже за наявними конкретними даними та фактами чи іншими обставинами які свідчать про кримінальне правопорушення. Проведення обшуку до внесення відомостей ЄРДР суворо

забороняється, а огляд має можливість проводитись до внесення відомостей до ЄРДР.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес: підручник/ Грошевий Ю.Я, Тацій В.Я, Туманянц А.Р. С.365- 367-389
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.09.2019 у справі № 518/203/17
4. Постанова Верховного Суду від 10.09.2019 у справі №630/515/17

Ключові слова: обшук, огляд, слідчі (розшукові) дії, розмежування, проникнення.

Key words: search, review, investigative actions, delimitation, penetration.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Кушнірова Антоніна Сергіївна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Поняття «доказ у кримінальному процесі» має найважливіше, центральне значення у теорії доказів. Для того, щоб визначити належність, допустимість, достатність, достовірність кожного доказу, уповноважені органи досудового розслідування та суд повинні здійснити оцінку доказів.

Відповідно до ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України оцінка доказів полягає у тому, що «слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [1].

Отже, виходячи з положень КПК України, оцінка доказів є основним елементом процесу доказування та характеризується визначенням належності, допустимості, достовірності, достатності, взаємозв'язку доказів,

супроводжується розумовою та логічною діяльністю уповноважених органів досудового розслідування та суду.

Як влучно сказав Нор В.Т., оцінка доказів – це «одна з необхідних умов досягнення істини, а отже – і забезпечення законності у розгляді кримінальних справ» [2, с. 1]

Процес оцінки доказів допомагає визначити: «1) чи відносяться докази до даної справи (належність); 2) чи отримані вони способом, встановленим законом та із зазначених в законі джерел (допустимість); 3) чи достатня сукупність доказів для правильного процесуального рішення; 4) чи є вони достовірними, тобто правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди злочину» [3, с. 215].

Як зазначає Мирошніченко Т.М у своєму дослідженні, у такі відносини можуть вступати і інші учасники кримінального провадження. Якщо вони зацікавлені у повному, об'єктивному, неупередженому розслідуванні, такі учасники можуть на власний розсуд подавати клопотання, наводити заперечення щодо того чи іншого доказу. Проте це лише висловлення власної думки особи і такі дії не породжують для них правової відповідальності та наслідків [4, с. 184].

Але вирішальне значення такого процесу кримінального провадження буде викладений в офіційному висновку слідчого, прокурора, зроблений та викладений за результатами оцінки доказів у відповідному процесуальному рішенні. Таке рішення набуває обов'язкового характеру для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та інших фізичних осіб (ч. 1 ст. 36, ч. 5 ст. 40, ч. 7 ст. 110 КПК України) [1].

Формування та обґрунтування висновків у кримінальному провадженні як елемент доказування на стадії досудового розслідування відбувається через викладення відповідної тези (резолютивна частина процесуального документа) та наведення її обґрунтованості в описово-мотивувальній частині процесуального рішення, які бувають проміжними та підсумковими. На судових стадіях формування та обґрунтування висновків по кримінальній справі здійснюється в межах визначеного обвинувачення в обвинувальному акті та

заперечень його у процесуальних документах і усних промовах учасників судових розглядів [5, с. 223].

Дементьев М. В. у своїй праці визначив систему принципів, за якою слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд здійснюють оцінку доказів. Вони впливають при аналізі чинного кримінального процесуального законодавства:

- 1) при оцінці доказів необхідно керуватися законом;
- 2) ніякі докази для суду, прокурора, слідчого не мають наперед встановленої сили. Свобода в оцінці доказів гарантується законом;
- 3) суддя, прокурор, слідчий оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням. Суд в оцінці доказів не пов'язаний з висновками, зробленими під час досудового розслідування;
- 4) внутрішнє переконання ґрунтується на оцінці сукупності розглянутих доказів.
- 5) кожний доказ підлягає оцінці з точки зору належності, допустимості, достовірності, а всі зібрані докази в їх сукупності – достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Оцінка доказів повинна бути заснована на розгляді всіх фактичних даних в їх сукупності і викладена у формі мотивованого висновку про те, чому одні докази покладені в основу рішення, а інші відкинуті;
- 6) оцінка доказів суддею, прокурором, слідчим повинна бути всебічною, повною та неупередженою [3, с. 216].

Між вченими виникає дискусія щодо поняття «внутрішнього переконання», зокрема Вапнярчук В.В. вважає, що «внутрішнє переконання суб'єкта кримінального процесуального доказування (як результат оцінки доказування) — це отримане в передбаченому законом порядку знання про об'єкт та обставини предмету кримінального процесуального доказування в конкретному кримінальному провадженні, яке, на думку суб'єкта доказування, є достовірним, значимим й достатнім (тобто придатним для доказування), яке полягає в почутті впевненості щодо їх сутності, проявляється в суб'єктивному (позитивному чи негативному) відношенні до досліджуваних об'єктивних явищ, а також обумовлює вольову готовність діяти» [6, с. 109].

Ю.І. Азаров надає визначення цього терміна як «такий стан свідомості суб'єкта оцінки, коли він упевнений у правильності власних висновків у справі та готовий до практичних дій відповідно до отриманих знань» [7, с. 478].

Отже, слідчий, слідчий суддя, прокурор, суд повинні бути впевнені в правильності свого внутрішнього переконання для прийняття будь-яких процесуальних рішень. А також, варто зазначити, що внутрішнє переконання може змінюватися в залежності від стадії кримінального провадження, на якій відбувається оцінка доказів.

Оцінка доказів має особливе значення як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду. На стадії досудового розслідування оцінка доказів виступає як завершальний етап та відіграє

особливу роль при прийнятті підсумкових рішень (наприклад, направлення обвинувального акту до суду), а на стадії судового розгляду буде характеризуватися вирішенням кримінального провадження по суті. На основі такої перевірки та оцінки суд зможе дійти висновку про доведеність чи недоведеність фактів, що відносяться до обставин, які встановлюються.

Значення оцінки доказів у процесі доведення полягає в тому, що вона дозволяє визначити, наскільки переконливі або достовірними є дані, які підтримують теорію чи дослідження. Це допомагає відділити обґрунтовані твердження від тих, що можуть бути неточними або недостовірними. За результатами оцінки доказів, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд можуть приймати рішення, визнаючи доведеними або недоведеними певні фактичні обставини, а також визначити рівень впевненості у їхній правильності, оскільки вирішується доля людини. І за результатами оцінки доказів буде прийнято законне, обґрунтоване рішення та призначено відповідне покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2021 року № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Нор В.Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право".* 2010. №2.
3. Дементьєв М. В. Принципи оцінки доказів у кримінальному провадженні. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. С. 214-216.
4. Мирошніченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. С. 181-185.
5. Кримінальне процесуальне право України: навч. Посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. – Львів: ЛЬВДУВС, 2017. 774 с.
6. Вапнярчук В. В. Сутність, зміст та механізм формування внутрішнього переконання як результату оцінки доказування. *Юрист України.* 2014. № 4. С. 103-110. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/uy_2014_4_17.pdf.
7. Щур К.С. Роль внутрішнього переконання слідчого під час оцінки доказів. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць.* Вип. 71 /

редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2014, С. 474-481.

Ключові слова: докази, оцінка доказів, внутрішнє переконання, суб'єкти оцінки доказів,
Key words: evidence, evaluation of evidence, inner conviction, subjects of evidence evaluation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завтур В.А.

Леснякова Вікторія Олександрівна, Щур Ірина Олексіївна
студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА МАЛОЛІТНІХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Допит є однією з найважливіших та найнеобхідніших слідчих (розшукових) дій, що проводиться на стадії досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Під час допиту встановлюються обставини та факти справи, на підставі яких збираються, перевіряються та оцінюються надані докази. Тобто така слідча дія є однією з форм отримання доказової інформації. Процесуальний порядок проведення допиту регламентується нормами КПК України, однак він має ряд своїх особливостей, зокрема при допиті малолітніх та неповнолітніх осіб. [5, ст. 273]

Згідно з КПК ст. 226 та ст. 227 регулюють процес та порядок проведення допиту малолітньої та неповнолітньої особи. У цих статтях встановлюються необхідні та обов'язкові умови, аби докази, які будуть отримані під час такого допиту, були допустимими та належними. Також під час такого допиту враховуються особливості ст. 44, ч. 1 ст. 486, ч. 5 ст. 110 КПК та інші.

Отже, розпочнемо з аналізу ст. 226 КПК України. Перше на що потрібно звернути увагу – це допит малолітньої або неповнолітньої особи не може тривати без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години на день, відповідно до даної статті КПК. Таким чином маємо висновок щодо неможливості повноцінного (багаточасового) допиту неповнолітнього підозрюваного, тому процес допиту неповнолітніх та малолітніх осіб є досить складною процесуальною дією. Оскільки для того, щоб зібрати усі докази (обставини та факти справи) та показання, які надають такі особи, потрібно виділити досить багато часу та знайти правильний підхід до проведення такого допиту без порушень проведення даної процедури, встановленої КПК.

Наступне на що потрібно звернути увагу, аналізуючи ст. 226, це те, що під час допиту неповнолітньому повинна бути надана професійна допомога та підтримка. КПК України визначило обов'язкову присутність деяких осіб під час допиту, а саме: законний представник дитини, психолог чи педагог (право

вибору кого з зазначених осіб запрошувати на допит, залишається за особою яка його проводить), лікар та захисник. Це зокрема також підтверджує і наголошує ч. 1 ст. 227 КПК України.

Якщо неповнолітня чи малолітня дитина має відсталий психічний розвиток, то участь психолога та лікаря психіатра є обов'язковою та невід'ємною частиною допиту таких осіб. Якщо допит буде проведено без залучення відповідних спеціалістів, то докази, отримані під час такого допиту, будуть вважатися недопустимими та будуть виключені з кримінального провадження. Якщо є підозра на те, що неповнолітні чи малолітні особи мають психічні розлади, які можуть вплинути на здатність особи розуміти та контролювати свої дії у певній ситуації, то потрібно провести спеціалізовану психіатричну експертизу згідно з правовими вимогами чинного законодавства. [2]

Також важливо зазначити, що у випадку вибору між педагогом та психологом для участі у процесі допиту, особливо якщо неповнолітній є студентом закладу освіти, перевагу слід надавати психологу. Це обумовлено тим, що педагог має свої власні інтереси у завершенні справи, оскільки він несе відповідальність за навчання та виховання дитини. Водночас участь психолога під час опитування неповнолітнього сприяє встановленню психологічного контакту. Залежно від темпераменту дитини та її поведінки, психолог може використовувати певні методики та психологічні прийоми, а також сформулювати спеціальні психологічні запитання для отримання вірогідної інформації. [3]

Отже, з вищезазначеної інформації робимо висновок, що залучення таких спеціалістів як педагога, психолога, лікаря та інших є дуже важливою частиною допиту неповнолітніх та малолітніх осіб, і важливо враховувати стаж роботи таких спеціалістів у справах проведення допиту з особливостями, зазначених у ст. 226 та 227 КПК України.

Неповнолітнім та малолітнім особам до шістнадцятирічного віку пояснюється обов'язок давати правдиві показання, не наголошуючи про кримінальну відповідальність за відмову від надання показань або за неправдиві показання.

Перейдемо до аналізу ч. 2 та ч. 3 ст. 227. КПК зазначає, що перед початком слідчої дії, залученим спеціалістам для допиту неповнолітніх та малолітніх осіб, пояснюється їх право ставити уточнюючі питання. [1]

У разі, коли залучені спеціалісти чи законні представники можуть завдати шкоди інтересам малолітніх або неповнолітніх осіб, слідчий чи прокурор за клопотанням таких осіб можуть вимагати на право обмежити або повністю усунути участь перелічених вище осіб від участі в кримінальному провадженні

та залучити інших учасників(згідно з ч. 3 ст. 227 КПК). Таке клопотання неповнолітня та малолітня особа може подати з власної ініціативи.

Щодо судової практики з допиту неповнолітніх чи малолітніх осіб, можна навести приклад рішення ЄСПЛ у справі «Х проти Федеративної Республіки Німеччини» зазначено, що звичайно ж, необхідно, щоб допити неповнолітніх здійснювали у спосіб, що гарантує повагу до їхнього віку і вразливості.

У рішенні «Євген Петренко проти України» ЄСПЛ також зазначив, що не дивлячись на те, що заявник був неповнолітнім і згідно із національним законодавством мав право на обов'язкову участь захисника при провадженні дізнання, працівники міліції його допитували і він дав визнавальні покази за відсутності адвоката. Крім того, національні суди при обґрунтуванні вини заявника, хоч і не посилялися на його визнавальні докази, проте і не вилучили їх з матеріалів справи і не постановили жодної ухвали щодо їх ролі у справі (пп. 92, 94).

Підсумовуючи викладене вище, варто зауважити що:

1. Різниця між неповнолітніми та малолітніми особами визначається КПК ч. 11 та ч. 12 статті 3 КПК. Малолітня особа - дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а неповнолітня особа - малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років; [1]
2. Положення кримінально-процесуального закону не визначають чітких прав та обов'язків педагога або психолога, але вони вважаються спеціалістами у відповідній галузі. Педагог повинен мати досвід у вихованні та навчанні дітей такого самого віку, як і дитина, що бере участь у слідчій дії. Психолог повинен мати фахові знання в галузі дитячої та підліткової психології. Тому визначення прав та обов'язків, залучених спеціалістів, не мають чіткого визначеного переліку у чинному КПК і потребують доопрацювання у чинному законодавстві.
3. При організації допиту неповнолітнього необхідно враховувати наступне: розпорядок дня дитини; встановлення оптимального часу, коли вона є найбільш активною; при плануванні допиту слід враховувати час, коли дитина вільна від обов'язкових або важливих для неї занять; час проведення допиту узгоджується з усіма дорослими, яких планується долучити до процесу. Важливо пам'ятати, що чим молодша дитина, тим швидше вона втомлюється, тому необхідно враховувати її вік та

розвиток, а також звертати особливу увагу на психофізичний та моральний стан. [4, ст. 433-436]

4. Процедура допиту неповнолітніх та малолітніх осіб регулюються ст. 226 та ст. 227 КПК, в яких зазначаються необхідні умови та норми для проведення відповідної слідчої дії.
5. При проведенні слідчої дії(а саме допиту) необхідно залучати перелічених осіб у ч. 1 ст. 227 КПК України. Це є обов'язковою умовою для допустимості доказів, отриманих під час слідчої дії.
6. Батьки (або усиновлювачі), а в їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, можуть бути залучені як

законні представники до участі в допиті малолітньої чи неповнолітньої дитини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Законом України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Голос України. - 2012. - № 90-91.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 тання В. П. Бандури, А. В. Бранова, Харків: П. ар, 20 г, ; за заг. ред. В. Я.
3. Гошовська Ю. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.
4. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 774с.
5. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцка. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532с.

Ключові слова: неповнолітній, малолітніх, допит, психолог, педагог, лікар, захисник, кримінальне провадження.

Key words: minor, minors, interrogation, psychologis, educator, physician, defender, criminal proceedings.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ракіпова І.В.

Максимець Мар'яна Романівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану є одним із переломних моментів не лише для життя населення, а й для правового регулювання суспільних відносин у державі. Зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей кримінального провадження, визначених у статті IX-1 Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до Загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених статтею 132 Кримінального процесуального кодексу України, до клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудових

розслідувань щодо кримінального провадження, у якому подається клопотання.
[4]

Одне із важливих питань є можливість проведення досудового розслідування, тобто передбачена законом процедура встановлення початку досудового розслідування. Факт початку досудового розслідування має вирішальне значення для подальших слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки ці заходи не можуть бути здійснені без внесення відомостей до ЄРДР. [4]

За загальними правилами Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 2 ст. 214 КПК України). Невідкладно після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування, не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, а саме протягом 24 годин надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, щодо частини 1 статті 214 Кримінального кодексу України. За винятком випадків, передбачених частиною 3 статті 214 Кримінального кодексу України, проведення досудового розслідування до або без внесення відомостей до реєстру не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. [3]

У невідкладних випадках до прийняття детективом, слідчим або прокурором рішення про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається негайно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього у найкоротший строк, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, якщо технічні причини не унеможливають фіксування за допомогою технічних засобів. [3]

Отже, основною відмінністю ч.1 ст. 214 та п.1 ч.1 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу полягає у тому, що у другій не має визначеного конкретного часу, за який дізнавач, слідчий, прокурор вносяться до нього за першої можливості відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Хочеться зазначити, щодо залучення понятих, а саме, у деяких випадках понятих можна не залучати, якщо дії пов'язані з потенційною небезпекою для понятих. У такому разі, всі дії повинні бути обов'язково зафіксовані за

допомогою доступних технічних засобів шляхом здійснення безперервного відеозапису.[3]

Також у разі відсутньої можливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом; клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності - строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється та на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, у разі, якщо підстави для зупинення перестали існувати. Прокурор, до зупинення досудового розслідування, зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою.

23 серпня 2023 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану».[2]

Ірина Гловюк зазначає, що темпоральні питання подання скарг не регламентовано. Загальна норма: скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, передбачені частиною першою статті 303 цього Кодексу, можуть бути подані особою протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого, дізнавача чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК України). Вона є застосовною і для особливого режиму. Разом з тим, в умовах воєнного стану може бути неможливо подати відповідну скаргу у цей строк, а у випадку, якщо оперативно не буде змінено територіальну підсудність у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, то і невідомо буде, до якого суду подавати скаргу. У таких випадках строк подання скарги має бути обов'язково поновлений. [1]

У висновку, можна сказати, що наше законодавство обширне та передбачає будь-які обставини. Проте, потрібно усвідомлювати, що українське законодавство мінливе та удосконалюється з кожним днем.

Список використаних джерел

1. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. с.37
URL : https://www.researchgate.net/publication/366684199_Glovuk_I_Droz dov_O_Teteratnik_G_Fomina_T_Rogalska_V_Zavtur_V_Osoblivij_rezim_dosudovog

o_rozsliduvanna_sudovogo_rozgladu_v_umovah_voennogo_stanu_naukovo-practicnij_komentar_Rozdilu_IX-1_Kriminalnogo_pr

2. Закон України : «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей обчислення строків досудового розслідування в умовах воєнного стану» : Закон України, ред. від 23.08.2023р.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-20>
3. Закон України : Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Маринич Ю.В. Особливості внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань в умовах воєнного стану : Право. Київ, с.83
URL : https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/06/Zbirka-tez_Kruglii-stil-26.05.2022____.pdf#page=83

Ключові слова: досудове розслідування, внесення відомостей, підозра, кримінальне провадження.

Key words: pre-trial investigation, entering information, suspicion, criminal proceedings.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Матвєйкін Михайло Денисович

студент 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ АДВОКАТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Актуальність теми повідомлення про підозру адвокату у кримінальному провадженні в Україні наразі наростає з кожним роком. За останні роки спостерігається значне збільшення кількості кримінальних проваджень, які здійснюються стосовно адвокатів. Ця тенденція стає предметом глибокої стурбованості як у правозахисному середовищі, так і серед громадськості в цілому. З одного боку, таке зростання може вказувати на реальне поширення злочинності серед представників адвокатської спільноти. З іншого боку, можливо існування політично мотивованого переслідування адвокатів, які захищають опонентів влади або борються за справедливість. Забезпечення захисту адвокатів у кримінальних провадженнях є ключовим елементом для розвитку демократичних інститутів держави. Важливо зазначити, що адвокат, який підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та якому повідомляється про це у формі процесуального рішення є спеціальним

суб'єктом відповідно до чинного законодавства та має додаткові гарантії захисту.

Зауважимо, що в Україні функціонує система адвокатського самоврядування. Згідно з положеннями статті 23 Закону «Професійні права, честь і гідність адвоката», права та гідність адвокатів гарантовані Конституцією України, Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами. Сама стаття 23 закріплює гарантії для адвокатської діяльності, включаючи пункт 13, який визначає, що «повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя» [1]. Правовий статус адвоката передбачає, що така особа має окреме становище у кримінальному процесі, що передбачає спеціальний порядок кримінального провадження. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК) містить відповідні положення у Главі 37, присвяченій «Кримінальному провадженню щодо окремих категорій осіб» [2].

В юридичній літературі слушно звертається увага, що повідомлення про підозру є і процесуальним рішенням, і процесуальною дією [3, с. 187-189 та ін.]. Відповідно до статей 276 і 278 КПК України «повідомлення про підозру» включає обов'язковий елемент процесуальної дії - «вручення». Це вручення повинно відбуватися в день складення повідомлення слідчим або прокурором, а в разі неможливості - у спосіб, визначений Кримінальним процесуальним кодексом України для вручення повідомлень. Згідно з частиною першою статті 276 КПК України, це правило є обов'язковим [2].

Особливості повідомлення про підозру для певної категорії осіб визначаються саме Главою 37 КПК України. Згідно зі статтею 481 КПК України, «письмове повідомлення про підозру адвокату може бути здійснене виключно Генеральним прокурором, його заступником, керівником обласної прокуратури в межах його повноважень». Це означає, що термін «здійснюється» у контексті гарантій адвокатської діяльності включає в себе підписання повідомлення про підозру, вручення цього повідомлення та роз'яснення процесуальних прав підозрюваному. У той же час, делегування повідомлення або вручення іншій службовій особі порушує гарантії адвокатської діяльності, оскільки це може призвести до неврахування визначеного статусу адвоката та зменшення гарантій професійної недоторканності [4]. Вказана позиція неодноразово була підтримана у науковій літературі [5; 6; 7].

Отже, аналіз статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у контексті статей 276-278, 480-481 КПК України, свідчить про те, що термін «здійснення», не передбачає, що процесуальне право може бути делеговане конкретному процесуальному суб'єкту для вчинення дій, таких як вручення повідомлення про підозру адвокату. Термін «виключно», який використовується у пункті 13 частини першої статті 23 Закону, свідчить про те,

що прокурор не має процесуальних повноважень для делегування виконання дій, визначених статтею 36, 40 КПК України. Таким чином, відсутність конкретних процесуальних повноважень у прокурора щодо видавання доручень стосовно вручення повідомлення про підозру підтверджує його виключну компетенцію в цьому питанні.

У цьому контексті заслуговує на увагу рішення Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.10.2021 р. (справа № 939/423/20), де висловлено наступну юридичну позицію. Якщо прокурор, який не був визначений керівником прокуратури як особа, яка буде здійснювати процесуальне керівництво у конкретному кримінальному провадженні, вчиняє дії, передбачені статтею 36 КПК України, ці дії вважаються недійсними. З огляду на це відсутність постанови про призначення (визначення) прокурора, який має виконувати обов'язки прокурора у конкретному кримінальному провадженні, а також, у разі необхідності, групи прокурорів, які мають виконувати функції прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, в матеріалах досудового розслідування або непідписання такої постанови керівником відповідного органу прокуратури призводить до неприпустимості доказів, зібраних під час досудового розслідування [8]. Це стосується доказів, зібраних під керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав відповідних законних повноважень. Аналогічний висновок був зроблений Верховним Судом у рішеннях від 03 березня 2021 року у справі № 522/11807/18, 17 березня 2021 року у справі № 281/422/18) та 24 березня 2021 року у справі № 127/10042/18 [5, с. 205].

У випадку, коли процедура оформлення та вручення підозри адвокату у кримінальному провадженні порушена або виконана неуповноваженими особами, всі отримані докази з боку сторони обвинувачення є недопустимими. В кримінальній процесуальній доктрині визнаються такі критерії допустимості доказів: належне джерело, належний суб'єкт, належна процесуальна форма, належна фіксація, належна процедура та належний вид способу формування доказової основи. У відношенні належного суб'єкта слід зокрема враховувати й прокурора. Докази, отримані внаслідок серйозного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті через істотне порушення прав та свобод людини, є неприпустимими (частина 1 статті 87 КПК України).

Отже, на наш погляд, в КПК України потребує уточнення та конкретизації процедура вручення повідомлення про підозру адвокату, щоб виключити можливість делегування цього права іншим службовим особам. Крім того, важливо встановити ефективний механізм контролю за дотриманням цих правил, наприклад, через створення спеціалізованої комісії, яка б мала повноваження перевіряти законність цього процесу. Додатково, проведення роз'яснювальної роботи серед правоохоронних органів може значно поліпшити

розуміння необхідності дотримання гарантій адвокатської діяльності та сприяти вирішенню потенційних проблем судочинства.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 26.02.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.02.2024).
3. Гуртієва Л.М. Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. 2014. № 6. С. 185-190.
4. Гра поза правилами: проблемні питання пред'явлення підозри спеціальному суб'єкту та її обґрунтованість. Різні підходи до правозастосування. Науково-практичне дискусійне обговорення ключових питань правозастосування. НААУ. 20 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/26569b0fb3685970dcb3_file.pdf
5. Макода В.Є. Повідомлення про підозру спецсуб'єкту у кримінальному провадженні. Аналіз судової практики. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип.26. С.201-207.
6. Заборовський В. В. Правова природа гарантій, що пов'язані з кримінальним переслідуванням адвоката. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2017. Т. 3. Вип. 47. С. 141-144.
7. Козаченко А. О. Особливості кримінально-процесуальної діяльності прокурора під час повідомлення про підозру у кримінальних

провадженнях щодо окремої категорії осіб. *Право і суспільство*. 2023. №2. Т.2. С. 244-251.

8. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.10.2021 р. (справа № 939/423/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100579466> (дата звернення: 26.02.2024).

Ключові слова: кримінальне провадження, повідомлення про підозру, адвокат.

Key words: criminal proceedings, report about suspicion, lawyer.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.

Мідяна Вероніка Олександрівна, Лукашевич Аліна Леонідівна
студентки 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРИВАЛІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Станом на сьогодні, питання тривалості судового розгляду та розумності строків кримінального провадження набуває дедалі більшої актуальності. Довгі судові процеси можуть порушувати права громадян, знижувати довіру до судів та підривати авторитет правосуддя. До того ж, забезпечення розумних строків кримінального провадження є ключовим для ефективного розслідування злочинів та забезпечення справедливості.

Конституція, як основний документ нашої держави, у статті 129 передбачає, що суди діють на підставі Конституції та законів України, забезпечують захист прав і свобод людини і громадянина, а також право на справедливий та розумний строк розгляду справ [1].

Розумність строків, як засада кримінального провадження передбачена пунктом 21 частини 1 статті 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2].

Проте більш конкретно законодавцем її визначено саме у змісті статті 28 цього ж Кодексу, згідно якої «розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень» [2].

Незважаючи на закріплені у Конституції та КПК принципи, у деяких випадках розумні строки судового розгляду все ж порушуються.

Прикладом такої ситуації може слугувати рішення у справі, яка була розглянута Європейським судом з прав людини (далі - ЄСПЛ) від 08.02.2024 року «Білокінь та інші проти України».

У цій справі заявники звернулися до ЄСПЛ із скаргою на те, що їхні кримінальні провадження в національних судах тривали надто довго і не відповідали вимогам розумного строку судового розгляду. Європейський Суд

констатував порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод у зазначеній справі через неприйнятне затягнення судового розгляду та недоліки у судовій системі України [4].

Схожі рішення можна прослідкувати і у ряді інших справ, наприклад «Воложанин та інші проти України», «Бало-Балицький та інші проти України» та інші. Варто наголосити, що наведені випадки є далеко не єдиними у даній категорії справ, які розглядаються ЄСПЛ.

Ці приклади ілюструють проблему недотримання розумних строків судового розгляду в Україні та необхідність удосконалення судової системи для забезпечення ефективного захисту прав людини.

Для розуміння шляхів подолання проблеми тривалого затягування судового розгляду у сучасному кримінальному процесі, слід визначити, які обставини передують цьому.

Проаналізувавши деякі дослідження з даного питання, можна відзначити, що найбільш розгорнуто причини недотримання засади розумності строків у кримінальному провадженні були викладені саме О.А. Тимошенко, серед них:

- складність справи, оскільки «кримінальне провадження часто відрізняється наявністю складних фактичних обставин, специфічних питань, що виникають у конкретній справі. У зв'язку із цим для забезпечення справедливого та об'єктивного судового рішення залучають експертів різних напрямків. Водночас експертна робота може займати достатньо великий проміжок часу, що у свою чергу, негативно впливає на тривалість кримінального провадження»;
- недостатність кадрових, фінансових та інших ресурсів у правоохоронних органах та судовій системі, що призводить до значних затримок у розслідуванні справи та судовому розгляді. «Хоча завантаженість судів не є підставою для недотримання розумності строків, вона залишається фактичною причиною порушення цієї засади кримінального провадження в багатьох випадках»;
- поширеною причиною недотримання засади розумності строків є фактичне неприбуття самих учасників на судові засідання, без чого справедливий розгляд кримінальної справи судом є неможливим» [3, с. 323].

Схожу думку має і практикуючий адвокат Ріако Є. О., який в одній із недавніх статей Юридичної газети зазначає, що одними з найбільш поширених і найчастіших причин затягування судового розгляду є саме неявка таких учасників процесу, як свідок, прокурор, адвокат, експерт та інші.

Ще однією гострою проблемою, на його погляд є «тривалі проміжки між засіданнями». Після чого, адвокат доходить відповідних висновків «суд має отримати механізм ефективного виклику на засідання та запровадити в усіх справах підхід щодо погодження декількох дат засідань наперед» [4, с. 323].

Наразі існуючі механізми забезпечення права особи на розумний строк розгляду справи, містяться у частині 6 статті 28 КПК України, де встановлено можливість «особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування звернутися до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням,

де обумовлюється необхідність здійснення кримінального провадження у більш короткі строки» [2].

Також ст. 114 КПК України передбачає можливість «встановлення процесуальних строків прокурором, слідчим суддею, судом» [2].

Проаналізувавши вищезазначене, можна визначити кілька перспективних шляхів подолання проблеми тривалого затягування судового процесу. Серед них - спрощення та оптимізація процесуальних процедур; забезпечення достатньої кількості персоналу за умови їхньої належної підготовки та навчання; запровадження механізму ефективного виклику на засідання; а також адекватне фінансування та матеріальне забезпечення для судів та правоохоронних органів.

Загалом, комплекс цих заходів може сприяти ефективному подоланню проблеми затягування судового розгляду та забезпечити більш ефективне та справедливе судочинство.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 27.03.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Тимошенко О. А. Розумність строків як засада кримінального провадження в Україні: стан правового забезпечення крізь призму практики європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету: Право*. 2021. № 65. С. 319–325. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.58> (дата звернення: 27.03.2024).
4. (Не)доступність правосуддя: чому в Україні затягується розгляд кримінальних справ? - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/nedostupnist-pravosuddya-chomu-v-ukrayini-zatyaguetsya-rozglyad-kriminalnih-sprav.html> (дата звернення: 27.03.2024).
5. Рішення Європейського суду з прав людини від 08.02.2024 року "Білокінь та інші проти України". URL:

<https://minjust.gov.ua/files/general/2024/02/20/20240220183157-54.pdf> (дата звернення: 27.03.2024).

Ключові слова: розумність строків, засади, кримінальний процес, права людини, судовий розгляд.

Key words: reasonableness of terms, principles, criminal process, human rights, court proceedings.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завтур В.А.

Одорошенко Єлизавета Ігорівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реформа кримінального судочинства, особливо в сфері кримінального процесу, призвела до зміни спрямування та характеру кримінального процесу, зблизивши його з міжнародними стандартами щодо захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, які є учасниками кримінального провадження. Інститут обшуку в сучасних законодавчих актах кримінального процесу значно розроблений, оскільки визначені більш деталізовані підстави для його проведення, порядок виконання ухвали судді щодо обшуку, з обов'язковим врахуванням осіб, чиї права можуть бути порушені, а також зазначенням процедурних аспектів проведення цієї дії.

Проте під час проведення обшуку виникають певні проблеми, які потребують подальшого дослідження та уточнення. Серед таких проблем можна виділити відсутність чіткого визначення таких понять, як "обшук" і "особистий обшук", питання щодо включення обшуку автотранспортного засобу до категорії особистого обшуку в окремих випадках, а також проблему визначення строку, протягом якого слідчий або прокурор має подати клопотання про проведення обшуку без рішення судді у випадках його проведення без такого рішення.

Агресія Росії проти України призвела до ряду змін у чинному законодавстві, щоб адаптувати його до нагальних потреб та викликів, які виникають у зв'язку з воєнними діями. Однією з цих змін стали внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються режиму досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ у умовах воєнного стану. Ці зміни були призначені для врахування та вирішення ризиків і протиріч, які можуть виникнути на різних етапах кримінального провадження під час воєнного стану. Ці зміни свідчать про адекватну реакцію на потреби практики, оскільки вони були введені кілька разів, щоб краще адаптувати законодавство, і про розуміння законодавцем проблем, що виникають у кримінальному провадженні в умовах воєнного конфлікту. Зокрема, стаття 615

Кримінального процесуального кодексу України встановлює особливий порядок кримінального провадження в умовах воєнного стану [1].

Обшук являється слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на знаходження та реєстрацію інформації про обставини скоєння кримінального правопорушення, виявлення знаряддя злочину або майна, отриманого в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Особливістю обшуку є те, що під час його проведення відбувається проникнення в житло чи інше володіння особи. Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України, таке проникнення може мати місце лише за умови добровільної згоди власника або на підставі ухвали слідчого судді [2, с.45]. Згідно з нормами КПК України, проведення обшуку дозволяється тільки після отримання ухвали від слідчого судді місцевого загального суду, який має юрисдикцію над територією, де знаходиться орган, що проводить дану слідчу дію. Для цього, слідчий, за згодою прокурора, або сам прокурор повинен подати клопотання до слідчого судді.

Однак, відповідно до статті 615 КПК України, якщо слідчий суддя не може об'єктивно виконувати свої обов'язки згідно з низкою статей КПК України, зокрема статтями 233 та 234, то його функції виконує керівник відповідного органу прокуратури. Однією з ключових особливостей здійснення обшуку під час воєнного стану є можливість отримання ухвали на його проведення від керівника відповідного органу прокуратури на основі клопотання прокурора або слідчого, яка узгоджена з прокурором.

Згідно зі статтею 223 частини 7 важливим, проведення обшуків із залученням щонайменше двох понятих, навіть якщо використовуються технічні засоби фіксації відповідної слідчої (розшукової) дії. Проте, як вказано в статті 615 частина 1, пункт 1 КПК України, існують виняткові обставини, коли через ризик для життя або здоров'я понятих або неможливість їх присутності, обшук може бути проведений без них. В таких випадках обов'язковою умовою є фіксація дій за допомогою безперервного відеозапису. [3, с.188] Це правило стає особливо актуальним під час воєнного стану і вважається другою важливою особливістю процедури обшуку в таких умовах.

Отже, в умовах воєнного стану, у зв'язку з сучасними викликами, стало необхідним внести значні зміни у процедурні аспекти проведення обшуку. Ці зміни передбачають розширення часу проведення обшуку і забезпечення його негайності з юридичної точки зору. Крім того, зміни стосуються основних учасників слідчої (розшукової) дії (зокрема, понятих) і особливостей її фіксації.

Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності обшуку як слідчої (розшукової) дії, оперативного отримання результатів і збереження життів українців. Ці нововведення мають безпосередній вплив на хід кримінального провадження, зокрема досудового розслідування, в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану існують деякі особливості проведення обшуку. По-перше, ухвалу на проведення обшуку за певних обставин може бути

прийнято керівником відповідного органу прокуратури на основі клопотання прокурора або слідчого, яка отримала схвалення від прокурора. По-друге, в деяких випадках обшук можна проводити без присутності понятих, але при цьому необхідно забезпечити безперервне відеофіксування процесу за допомогою доступних технічних засобів. По-третє, документацію щодо обшуку, в певних випадках, можна оформити пізніше, але обов'язково протягом сімдесяти двох годин після його завершення, використовуючи відповідні технічні засоби для фіксації. Таке положення викликає дискусії та показує потребу у подальшому удосконаленні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Офіційний портал Верховної Ради України .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1297>
2. Літвінова І.Ф., Лобай Д.М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. Юридичний вісник. 2022. № 4 (65). С. 172–178.
3. Зайцев Д.О. Проблеми участі адвоката або представника в проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2022. Том 27, № 3. С. 187–189.

Ключові слова: кримінальний процес, права людини, обшук, воєнний стан.

Key words: crime procedure, human rights, search, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Олійник Марія Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Протидія злочинності неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямів державної політики як в Україні, так і в світовому співтоваристві. Насамперед, це пов'язано з тим, що кримінальні навички, набуті особою у дитячому віці, супроводжуватимуть її впродовж тривалого часу, що, в свою чергу, є загрозою для вчинення такими особами рецидивної злочинності у майбутньому.

Поряд з цим, для вирішення зазначеної проблеми не ефективним буде застосування до таких осіб звичної для нас каральної репресії. Це пов'язано, насамперед, з особливостями суб'єктної складової таких кримінальних правопорушень. Так, неповнолітні особи в силу вікових, психічних, розумових, фізичних та інших особливостей розвитку, відсутності життєвого досвіду, є

вразливою та найбільш схильною до негативного впливу з боку оточення верствою населення. У зв'язку з цим, досить часто у такому віці особи не здатні повною мірою усвідомлювати суспільну небезпечність вчинених ними діянь та їх наслідків у вигляді шкоди, завданої потерпілому. Саме тому у кримінальних провадженнях щодо даної категорії суб'єктів найбільш доцільним буде застосування відновного правосуддя, спрямованого, насамперед, на виправлення та перевиховання правопорушників, а не на їх покарання.

У зв'язку з цим, актуальним є дослідження застосування процедури медіації у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх як альтернативної судовому розгляду форми вирішення конфліктів.

Варто зазначити, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України відсутня пряма вказівка про наявність альтернативного способу вирішення спору у формі медіації. Проте підставою для застосування процедури медіації у кримінальному провадженні можемо вважати інститут примирення сторін, закріплений у главі 35 Кримінального процесуального кодексу України [1].

Окрім цього, Законом України «Про медіацію» закріплено, що «медіація є позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, у тому числі у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)» [2].

Власне про доцільність та ефективність застосування процедури медіації, порівняно з судовим розглядом, під час здійснення кримінальних проваджень саме щодо неповнолітніх, свідчать положення численних міжнародно-правових актів, зокрема: Європейської конвенції про здійснення прав дітей; Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінських правил»); Рекомендації №R(99)19 Комітету міністрів Ради Європи від 15 вересня 1999 р.; Рекомендації № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх»; Рекомендації № 20(2003) Комітету Ради міністрів державам-членам «Про нові підходи до злочинності неповнолітніх та про значення правосуддя у справах неповнолітніх» тощо.

Так, у Рекомендації № 20(2003) Комітету Ради міністрів державам-членам «Про нові підходи до злочинності неповнолітніх та про значення правосуддя у справах неповнолітніх» зазначено, що «традиційна система кримінальної юстиції не може запропонувати ефективні рішення проблеми поводження з неповнолітніми злочинцями, тому що їх специфічні освітні та соціальні потреби відрізняються від потреб повнолітніх» [3].

В свою чергу, у Рекомендації № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» зазначено, що «молоді люди (неповнолітні) - це особи, які перебувають у процесі розвитку, і,

відповідно, всі заходи, що вживаються стосовно них, мають носити виховний характер». Також вказаною Рекомендацією передбачено необхідність держав-членів під час розгляду справ, пов'язаних з злочинністю неповнолітніх, приділяти достатню увагу «заходам, альтернативним позбавленням волі та заходам і процедурам примирення молодих правопорушників з потерпілими» [4].

Особливе значення для впровадження процедури медіації під час провадження у справах щодо неповнолітніх відіграє положення статті 13 Європейської конвенції про здійснення прав дітей, в якій закріплено, що «для недопущення чи розв'язання спорів або для уникнення розгляду судовим органом справи, яка стосується дітей, Сторони сприяють здійсненню посередництва чи інших способів розв'язання спорів та використанню їх для досягнення угоди у відповідних випадках, визначених Сторонами» [5].

На виконання вищезазначених положень Постановою Пленуму Верховного суду України від 16 квітня 2004 року № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» судам було рекомендовано «всіляко підтримувати діяльність тих громадських організацій, що ставлять за мету до судового розгляду справи досягнути примирення між неповнолітнім, котрий вчинив злочин, і потерпілим» [6].

Окрім цього, у 2011 році Указом Президента України було затверджено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, у якій наголошується про необхідність «сприяння розвитку програм відновного правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення, зокрема, шляхом упровадження процедури медіації як ефективного засобу добровільного примирення потерпілого та правопорушника» [7].

Варто також зазначити, що з метою безпосереднього виконання у практичній діяльності норм міжнародно-правових актів в контексті захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні, наказом Міністерства юстиції України від 21.01.2019 р. № 172/5/10 було впроваджено пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», який власне і запровадив механізм здійснення процедури медіації у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Основою вищезазначеного пілотного проекту є концепція відновного правосуддя у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми, яка передбачає «скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених

заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням» [8].

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна зробити висновок, що, порівняно з судовим розглядом справи, застосування процедури медіації є більш ефективним способом вирішення кримінально-правових конфліктів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, що пов'язано, зокрема, з тими перевагами, які надає останнім застосування цієї процедури. Так, у ході проведення медіації неповнолітній має можливість проаналізувати власну поведінку, усвідомити ступінь своєї вини, а також з'ясувати причини власної девіації та шляхів її виправлення. Таким чином, у процесі пошуку компромісу з потерпілим, у неповнолітнього з'явиться певний життєвий досвід, що й буде його в подальшому стримувати від вчинення ним повторних кримінально-протиправних діянь.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2013. № 9-10, №11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX>
3. Рекомендація N R (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх». URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id124569>
4. Рекомендація № R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» від 17.09.1987 № R(87)20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_266
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Міжнародний документ від 25.01.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135
6. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>
7. Указ Президента України «Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24.05.2011 № 597/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>
8. Наказ Міністерства юстиції України «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні

кримінального правопорушення»» від 21.01.2019 № 172/5/10. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19>

Ключові слова: відновне правосуддя, медіація, угода про примирення, злочинність неповнолітніх, кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Key words: restorative justice, mediation, reconciliation agreement, juvenile delinquency, criminal proceedings against minors.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Пеляк Тетяна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Актуальність дослідження полягає в необхідності розуміння поняття, сутності та особливостей діяльності прокурора в контексті здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Дослідження цих аспектів дозволить визначити роль, завдання та повноваження прокурора на цій стадії кримінального провадження, а також виявити можливі переваги та недоліки цього підходу в практиці.

Прокуратура України є важливим органом в системі державної влади, що відповідає за забезпечення додержання законності, захист прав і свобод громадян, а також за виконання законів у державі. Згідно з Конституцією України, прокуратура є самостійним інститутом влади, незалежним від інших гілок влади. [2]. Важливою передумовою ефективності прокуратури є побудова системи її органів, взаємодія між ними та їхнє підпорядкування. Це забезпечує спроможність прокуратури виконувати свої функції, зокрема на етапі досудового розслідування в кримінальних провадженнях. На цій стадії прокуратура виступає як орган, що забезпечує виконання закону та правильність проведення розслідування. Вона має право контролювати та координувати дії правоохоронних органів, забезпечуючи додержання процесуальних норм та прав громадян. Такий підхід забезпечує збалансований і правильний процес досудового розслідування, що є важливою складовою реалізації правосуддя та правової держави.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, прокурором у межах кримінального судочинства є особа, яка обіймає посаду, передбачену Законом України «Про прокуратуру». Ці посадові особи мають визначені повноваження, які регламентуються саме цим законом. Таким чином, статус прокурора в кримінальному провадженні мають лише ті особи, які

обіймають відповідні посади у прокуратурі, передбачені законодавством, і мають відповідні повноваження, визначені законом [1].

Досудове розслідування є першою і обов'язковою стадією кримінального провадження в Україні. Згідно з пунктом 5 частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і завершується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1]. Ця стадія включає в себе збір доказів, дослідження обставин справи та вирішення питань, пов'язаних із залученням підозрюваних і обвинувачених.

Функції суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності визначають їх роль та спрямованість у кримінальному процесі. Крім основних функцій, кожен суб'єкт має власні права та обов'язки, які визначені законодавством і спрямовані на забезпечення справедливості, законності та об'єктивності у кримінальному процесі [4, с. 11].

Г.А. Ніколайчук вірно наголошує, що функції прокурора в кримінальному провадженні визначаються як відповідною нормативною базою, так і цілями кримінального судочинства. Ці функції орієнтовані на забезпечення додержання законів на всіх етапах кримінального процесу, а також на сприяння законності при винесенні судових рішень у кримінальних справах. Такий підхід до визначення функцій прокурора відповідає його ролі як основного державного обвинувача і гаранта законності в кримінальному процесі [5, с. 23].

В науковій літературі виділяються різноманітні форми процесуального керівництва прокурора досудовим розслідуванням, які спрямовані на забезпечення законності та ефективності провадження [6, с. 250-251]:

1. Наглядова форма – це основна форма процесуального керівництва, під час якої прокурор забезпечує додержання законів під час досудового розслідування, маючи повний доступ до матеріалів та документів справи.

2. Безпосереднє керівництво розслідуванням – прокурор організовує, планує та координує процес досудового розслідування, надаючи вказівки та доручення слідчим та оперативним підрозділам.

3. Погодження чи відмова в погодженні клопотань – прокурор розглядає та приймає рішення щодо клопотань, вносить зміни до складеного слідчим обвинувального акта або відмовляє у погодженні деяких процесуальних дій.

4. Скасування незаконних чи необґрунтованих постанов – прокурор має право скасувати незаконні чи необґрунтовані постанови слідчого.

5. Форма безпосередньої участі прокурора – прокурор може безпосередньо брати участь у досудовому розслідуванні, виконуючи вимоги

кримінального процесуального законодавства або приймаючи процесуальні рішення.

6. Розгляд клопотань – прокурор розглядає та приймає рішення щодо різних клопотань під час досудового розслідування [1].

Слід підкреслити, що прокурор не лише контролює перебіг розслідування, але й активно спрямовує діяльність слідчого для ефективного підготування обвинувачення до суду. Відзначається, що ця функція відрізняється від простого нагляду, оскільки прокурор не лише аналізує матеріали розслідування для виявлення порушень закону, але й приймає активні кроки для їх усунення та забезпечення дотримання процесуальних норм [7, с.88].

На сучасному етапі правильна та ефективна діяльність прокурора в процесі досудового розслідування відіграє важливу роль у забезпеченні додержання прав та свобод громадян, а також у викритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Його функціональна активність є важливим чинником у підтриманні довіри суспільства до правосуддя та забезпеченні правової стабільності.

Точка зору Ю.В. Коробка підкреслює, що процесуальні повноваження прокурора у досудовому розслідуванні ґрунтуються на законі та відповідних нормативно-правових актах, які регулюють діяльність прокуратури. Ці повноваження відображаються у встановлених законодавством правах і обов'язках прокурора під час здійснення процесуального керівництва у досудовому розслідуванні. Науковець підкреслює, що процесуальне керівництво прокурора базується на законних нормах, а також на внутрішніх директивах та наказах органів прокуратури, що визначають конкретні права і обов'язки прокурора у цій сфері. Такий підхід забезпечує ясність та системність у виконанні прокурором його функцій та забезпечує відповідність дій прокурора законодавчим та іншим нормативно-правовим актам [8, с. 40].

Запропонований алгоритм участі прокурора у досудовому кримінальному провадженні, який наводить вчений Ю.В. Коробко, демонструє різноманітні процесуальні повноваження прокурора на різних етапах розслідування:

1. Початковий етап кримінального провадження: прокурор відповідає за забезпечення додержання правил внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, включаючи встановлення підслідності та визначення строків цих дій.

2. Проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій: прокурор відповідає за забезпечення правильної тактики та методики розслідування,

планування та дотримання встановлених строків, а також за додержання прав та законних інтересів учасників провадження.

3. Повідомлення про підозру: прокурор має забезпечити своєчасне повідомлення про підозру, додержання вимог закону щодо змісту та зміни такого повідомлення, а також забезпечення прав підозрюваного.

4. Закінчення досудового розслідування: прокурор має право вибрати одну з форм завершення розслідування, передбачених законом. Крім того, він забезпечує відкриття матеріалів розслідування для сторони захисту та діє відповідно до положень КПК [1].

Таким чином, повноваження прокурора є ключовим інструментом, який допомагає йому забезпечити виконання своїх функцій і завдань. Вони надають прокурору конкретні інструменти та можливості для ефективного керівництва досудовим розслідуванням, забезпечуючи додержання законності та захист прав та інтересів учасників кримінального процесу [9, с. 130–131].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновки, що прокурор не лише координує дії інших учасників кримінального процесу, але й виступає як головний керівник досудового розслідування. Він забезпечує дотримання законності та ефективності процесу, спрямовуючи дії слідчих у відповідності з встановленими нормами закону. Таким чином, прокурор виступає важливим фактором підтримання структурної цілісності та правильного функціонування досудового провадження. Здійснюючи процесуальне керівництво, прокурор бере на себе відповідальність за забезпечення правильного напрямку розслідування, щоб підготувати справу до подальшого розгляду в суді. Його роль полягає в забезпеченні об'єктивності, законності та ефективності

досудового розслідування, а також у забезпеченні прав та інтересів усіх учасників кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
3. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 2-3. Ст.12
4. Сухонос В.В., Михайловська Є.В. Правовий статус прокурора в системі органів державної влади України. Правові горизонти. 2018. Вип. 10 (23). С. 85-91.
5. Ніколайчук Г.А. Повноваження прокурора та їх реалізація у судовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 262 с.
6. Організація та діяльність органів прокуратури України: навч. посіб. П. М. Каркач, В. В. Кривобок, В. С. Бабкова та ін.; за ред. П. М. Каркача. Харків : Право, 2019. 500 с.
7. Гнатюк А.Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні : монографія. Харків: Право, 2019. 152 с.
8. Коробко Ю.В. Сутність та види процесуальних повноважень прокурора у досудовому кримінальному провадженні. Вісник прокуратури. 2015. № 11. С. 37–47.
9. Гнатюк А.Ю. Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні: монографія. Харків: Право, 2019. 152 с.

Ключові слова: прокурор, досудова стадія розслідування, форми процесуального керівництва

Key words: prosecutor, pre-trial stage of investigation, forms of procedural guidance.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Рачок Анна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ В ІНШИХ ДЕРЖАВАХ

Терміни «кримінальне провадження», «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» є синонімами. За п. 10 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [1]. Що стосується поняття «кримінальне судочинство», легальне визначення зазначено у рішенні КСУ від 23.05.2001 р. у справі про конституційність ст. 248-3 ЦПК України [2].

Деякі науковці (зокрема, Л.М. Гуртієва) звертали увагу на певні дискусійні положення у трактуванні поняття кримінального провадження відповідно до п.10 ч. 1 ст. 3 КПК України. Одна з певних неточностей полягає в законодавчому визначенні поняття, оскільки кримінально-процесуальна діяльність здійснюється не «у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність», а у зв'язку із поданням та отриманням слідчим, дізнавачем чи прокурором заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після виявлення слідчим чи прокурором з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинене або таке, яке готується кримінальне правопорушення або інше суспільне небезпечне діяння» [3, с. 58]. У своїй роботі Н.В. Глинська також, підтримує думку Л.М. Гуртієвої та зазначає, що тлумачення, котре подано законодавцем не є точним і потребує певних доповнень [4, с.16].

За КПК Федеративної республіки Німеччини від 1 лютого 1877 р. (із останніми змінами від 9 жовтня 2020 року), варто зазначити той факт, що конкретної статті, яка би прямо визначала поняття «кримінальний процес» не міститься. Замість цього, різні аспекти та принципи кримінального процесу розподілені по всьому кодексу, включаючи правила про порядок розслідування, докази, судове переслідування, захист, розгляд у суді, апеляції і т.д. [5].

Один з відомих німецьких вчених Клаус Роксін, котрий вніс значний вклад у розвиток кримінального процесу Федеративної республіки Німеччини, зазначав, що кримінальне провадження – це провадження, яке охоплює всі стадії кримінального процесу, від моменту виявлення та безпосередньо самого ініціювання розслідування (Ermittlungsverfahren) до формального звинувачення, судового розгляду, винесення вироку і, за необхідності, виконання покарання. Згідно аналізу сторінок 128 – 153, даний процес включає в себе безліч різноманітних аспектів, серед яких варто зазначити такі, як: забезпечення прав обвинувачених, захисту свідків, врахування інтересів суспільства у притягненні до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинів [6]. Такої ж думки дотримується і сучасний вчений, професор Кельнського університету – Томас

Вейгенд, аналізуючи сторінки 61 – 92, у своїх статті безпосередньо робить посилання на Клауса Роксін [7].

Ситуація подібна і у Кримінальному процесуальному кодексі Королівства Нідерландів та Латвії. Як і в багатьох інших юрисдикціях, кодекс Королівства Нідерландів охоплює широкий спектр кримінального процесу, включаючи розслідування, права обвинувачених та потерпілих, а також процедури апеляції та касації. Поняття, принципи та процедури кримінального процесу в Нідерландах витікають із загальних положень кодексу та регулюються специфічними статтями, які стосуються окремих процедурних моментів та етапів процесу [8]. Кримінальний процес в Латвії заснований на ряді фундаментальних принципів, таких як законність, рівність перед законом, змагальність сторін, забезпечення прав на захист, таємниця досудового розслідування, публічність судового розгляду та інші, які розподілені по всьому тексту кодексу [9].

Серед нідерландських вчених, які зробили значний внесок у дослідження кримінального процесу і займалися дослідженням та трактуванням поняття «кримінальне провадження» є Віллем Андріанус Понтій. Аналіз сторінок 42 – 65 показав, що даний вчений зазначав, що кримінальне провадження – це провадження, яке може бути ініційоване за заявою потерпілого або іншими уповноваженими органами і прокладає шлях від попереднього розслідування до судового розгляду та вирішення справи [10]. Варто зауважити, що нідерландська юридична система надає значну увагу медіації та альтернативним способам вирішення конфліктів, що відображає тенденцію до пошуку ефективних і гуманних способів вирішення кримінальних справ. Марк Гроенхейсен у своїй роботі спирається на думку Віллема Андріуса Понтія, якщо проаналізувати сторінки 123 – 145, то він підтримує його твердження [11].

Латвійський вчений Крістіан Круму зазначав щодо поняття «кримінальне провадження» - це комплексна процедура, що регулюється Кримінальним процесуальним кодексом та спрямована на забезпечення справедливого розгляду кримінальних справ з повним дотриманням прав і свобод усіх учасників процесу [12, с. 84]. Кримінальне провадження в Латвії охоплює декілька етапів, включаючи попереднє розслідування, підготовку справи до судового розгляду, судовий розгляд, а також виконання судових рішень. У своїх роботах Яніс Бауманіс, аналізуючи сторінки 10 – 18, підтримує позицію Крістіана Круму [13].

Отже, можна дійти до висновку, що підхід національного законодавця є більш чітким в порівнянні з законодавством зарубіжних країн, які ми аналізували. На наш погляд, наближаючись до європейських та міжнародних стандартів не потрібно бездумно копіювати законодавство зарубіжних країн і

переймати їхній досвід, слід виділяти лише найкраще та найважливіше для удосконалення чинного національного законодавства (зокрема, положень КПК).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Рішення КСУ від 23.05.2001 р. у справі про конституційність ст. 248-3 ЦПК України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01>
3. Гуртієва Л.М., Аналіз положень п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України щодо визначення поняття кримінального провадження. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю. П. Алєніна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса: Юридична л-ра, 2017. С.58-62. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22d6e652-e6d3-4fd7-8aed-df75a2f464fd/content>
4. Глинська Н.В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №2. С.16-24. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2018_Glunska.pdf
5. Deutsches Strafgesetzbuch aus 01.02.1877. URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB/3.html>
6. Claus Roxin, Täterschaft und Tatherrschaft aus 1963. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Zq3yCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=info:b9fs426jn_IJ:scholar.google.com/&ots=HAWDFSfNRr&sig=WcyqqXgEvSib7TXJz5a7u5pNSy4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
7. Thomas Weigend. Do Exclusionary Rules Ensure a Fair Trial? A Comparative Perspective on Evidentiary Rules, 2019. P. 61-92. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/23097/1007061.pdf?sequence=1#page=74>
8. Criminal Procedure Code of Netherlands adopted from 08.10.2012. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/nld/1921/criminal_procedu

re_code_of_the_netherlands_html/Code_of_Criminal_Procedure_incorporating_amendments_up_to_October_2012.pdf

9. Krimināl procesa likums iš 17.06.1998. URL: <https://m.likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>

10. Willem Adriaan Pontier, De Verbreiding, 1941. P.42-65. URL:https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/107445/mmubn000001_199522367.pdf

11. Marc Groenhuijsen. Victims' participation rights in the post-sentencing phase: The Netherlands in comparative perspective, 2021. P. 128-145. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20322844211008232>

12. Kristine Kruma, Country Report Latvia, 2010. P. 78-91. URL: https://www.ru.nl/publish/pages/621216/latvia_intec_final.pdf

13. Jānis Baumanis. Completion of criminal proceedings against several persons in a reasonable term, 2015. P. 10-18. URL: <https://journals.ru.lv/index.php/ACJ/article/view/4336>

Ключові слова: кримінальний процес, поняття, Кримінальний процесуальний кодекс, зарубіжні країни, визначення.

Keywords: criminal process, concepts, Criminal Procedure Code, foreign countries, definitions.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Стародубов С.В.

Сапунова Єлизавета Євгенівна

студентка 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» ЯК СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЛУМАЧЕННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Для того, щоб визнати особу винною у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення мають бути дотримані основоположні засади кримінального процесуального законодавства, де така концепція як стандарт доказування слугує основою для формування такого принципу як доведеність вини особи.

Необхідно зазначити, що стандарт доказування можна визначити як сукупність певних критеріїв, які використовуються при оцінці обставин справи для досягнення кінцевої мети доказування та ухвалення справедливого рішення [1]. Для різних видів судочинства використовуються різні види таких стандартів: баланс ймовірностей, зазвичай, для цивільного та господарського судочинства, наявність чітких та переконливих доказів для адміністративного процесу та

стандарт «поза розумним сумнівом» як найбільш суворий з наведених, що стосується саме кримінального провадження.

Необхідність застосування саме останнього стандарту в кримінальному судочинстві обумовлюється тим, що в ньому вирішуються питання щодо винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, що означає потребу суду мати високий ступінь впевненості, приблизно 90 відсотків і більше, при вирішенні справ стосовно застосування чи не застосування певних санкцій до людини, законно обмежуючи її права.

Таким чином, у ч. 2 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначено, що сторона обвинувачення має довести винуватість особи поза розумним сумнівом, інакше – особа вважається невинуватою [2]. Формування даного стандарту доказування у національному законодавстві ґрунтується, зокрема, на зарубіжній практиці, включно з позицією, викладеною у справах, що розглянуті Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), тому вважаємо, що варто проаналізувати відповідну практику.

Варто зазначити, що застосування цього стандарту доказування не є передбаченим жодним з положень нормативних актів діяльності ЄСПЛ [3], що означає створення «поза розумним сумнівом» на основі прецедентних справ та практики в цілому. Згадування вказаного стандарту можна побачити у справі «Greek Case» стосовно порушень статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У даній справі Європейська комісія з прав людини зазначила, що в усіх випадках заяв щодо тортур та жорстокого поводження таке порушення має бути доведено поза розумними сумнівами. З огляду на вказане, Європейська комісія з прав людини також визначила розумний сумнів як такий, що ґрунтується не лише на теоретичних можливостях, а щодо якого може бути надано обґрунтовані підстави, які можна підтвердити наданими фактами. Пізніше цей же стандарт був використаний по справі «Ireland v. United Kingdom» [3].

ЄСПЛ прийняв попереднє визначення «поза розумним сумнівом», та лише додав, що докази можуть впливати з доволі чітких, сильних і таких, що взаємно підтверджуються, висновків або схожих неспростовних презумпцій фактів, що простежується у справах «Козинець проти України», «Кобець проти України», «Ухань проти України», «Сергій Савенко проти України» та інші [3]. Тобто ЄСПЛ пом'якшив цей достатньо суворий стандарт задля того, щоб урівняти чи принаймні більш прирівняти становище звичайної пересічної особи, яка звертається за захистом та може не мати сильної доказової бази, на протигагу державі, у якої значно більше можливостей доводити свою правоту.

Схоже тлумачення, що очевидно базується на практиці ЄСПЛ, «поза розумним сумнівом», що більш пристосоване саме до кримінального процесу, надав і Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у своїй позиції, та роз'яснює, що це є встановлена під час судового розгляду сукупність обставин справи, що виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є

предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був вчинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину [4]. Проте ані в чинному КПК, ані в інших законах досі немає нормативного визначення цього стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Вважаємо, що імплементація даного поняття є важливою для уникнення різного розуміння та трактування правниками, науковцями та сторонами у кримінальному провадженні, що сприятиме однаковості використання цього стандарту при вирішенні кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Литвин Олександр Валерійович. Одеса, 2016. 214 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2078>
3. Вапнярчук В.В., Беспалько І.Л. Щодо окремих особливостей оцінки доказування в різних правових системах та в практиці Європейського суду з прав людини // *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022, № 11. С. 115-122. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/21-1.pdf>
4. Постанова ККС ВС від 21 січня 2020, справа № 754/17019/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803>

Ключові слова: стандарт доказування, поза розумним сумнівом, ЄСПЛ, імплементація.
Key words: standard of proof, beyond a reasonable doubt, ECtHR, implementation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Степаненко А.С.

Сєбова Юлія Миколаївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Загальновідомим є факт введення воєнного стану на території України, тому через військову агресію російської федерації проведення судових засідань є небезпечним для учасників справи, особливо на територіях, де ведуться бойові дії або які вважаються тимчасово окупованими.

У зв'язку з введенням воєнного стану, на теперішній час діють певні обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, тому важливим моментом є розгляд питання стосовно коректив, що були внесені як

до процедури здійснення судочинства в цілому, так і до окремої галузі – кримінальних проваджень.

Стаття 336 КПК України встановлює можливість здійснення судового провадження у режимі відеоконференції, тобто дистанційного провадження, що полягає у проведенні прямої трансляції з іншого приміщення [1].

Важливим моментом у розгляді даного питання є використання учасниками процесу власних технічних засобів при участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Так, варто зазначити, що до 23 лютого 2024 року можливість використання саме власних технічних засобів була відсутня, тому учасники мали можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції лише з приміщення іншого суду.

Однак, 02 березня 2022 року Радою суддів України (далі – РСУ) опубліковано рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, які згодом були закріплені рішенням РСУ №23 від 05.08.2022 року [3], відповідно до якого закріплено брати до уваги рекомендації РСУ під час організації роботи судів.

Відповідно до п. 10 вищевказаних рекомендацій, РСУ вважає за можливим відходження від встановленого порядку судового провадження, а саме «...якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може брати участь в судовому засіданні в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК, як виняток допускати участь такого учасника в режимі ВКЗ за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі й з власних» [2].

Враховуючи рекомендаційний характер позиції РСУ, 23 лютого 2024 року прийнято Закон №3604-ІХ, відповідно до якого стаття 336 КПК зазнала значних змін, що вплинули на процедуру проведення судового провадження в режимі відеоконференції, що полягає в наступному.

Перш за все, варто відмітити, що Законом №3604-ІХ розширено перелік обставин, у зв'язку з якими можливе проведення судового провадження в режимі відеоконференції. Так, статтю 336 КПК доповнено пунктом 4-1, згідно з яким судове провадження може здійснюватися в режимі відеоконференції у випадку введення воєнного стану або під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України [4].

Окрім цього, важливим доповненням є пункт 5 статті 336 КПК, відповідно до якого учасники можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів.

Таким чином, з моменту прийняття Закону України №3604-ІХ процедура здійснення правосуддя у дистанційному режимі стала більш врегульованою, що в свою чергу породжує сталу судову практику.

Однак, варто звернути увагу на проблемні питання, що виникають під час проведення судових засідань в режимі відеоконференції. Так, однією з

найголовніших проблем проведення кримінальних проваджень в режимі відеоконференції є встановлення осіб, що є учасниками справи.

Так, законодавством України встановлено, що учасники справи можуть брати участь у кримінальному провадженні дистанційно з використанням власних технічних засобів та кваліфікованого електронного підпису.

Проте, виникає питання стосовно вручення пам'ятки про процесуальні права учасника та перевірку документів, що посвідчують особу. Така процедура присутня лише в тому випадку, коли учасник справи бере участь у судовому провадженні у приміщенні, що розташоване на території, яка перебуває під територіальною підсудністю суду.

В свою чергу, питання щодо вручення пам'ятки про процесуальні права та перевірка документів, відносно осіб, які беруть участь у судовому провадженні за допомогою власних технічних засобів, станом на сьогодні не є врегульованим.

Окрім цього, проблемним питанням є нестабільність мережі, що в свою чергу тягне за собою відкладення розгляду справи або позбавлення учасника справи права на участь в судовому провадженні в режимі відеоконференції, що передбачається частиною 6 статті 336 КПК України.

Також, вважається, що проведення судового провадження в режимі відеоконференції може вплинути на прийняття остаточного об'єктивного рішення, так як відсутність фізичної участі обвинуваченого, який також є учасником справи, впливає на психологічне сприйняття фактичних обставин суддею або суддями.

Підсумовуючи, варто зазначити, що навіть з наявними проблемними аспектами, проведення судових засідань в режимі відеоконференції є досить важливим елементом у процедурі здійснення судочинства, тим більше в наш час.

Тим паче, станом на сьогодні, законодавцем доповнено відповідну статтю КПК, якою регламентується проведення процесуальних дій в режимі

відеоконференції, з повним урахуванням реалій сьогодення та воєнним станом, що введений на території України з 24 лютого 2022 року.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 (із змінами та доповненнями)
2. Усім судам України! PCY опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
3. Рішення Ради суддів України №23 від 05 серпня 2022 року. Щодо затвердження рекомендацій щодо роботи судів в умовах воєнного стану.
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» від 23.02.2024 року №3604-IX.

Ключові слова: відеоконференція, кримінальне провадження, технічні засоби, воєнний стан.

Key words: video conference, criminal proceedings, technical means, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошина В.К.

Слободянюк Ірина Русланівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДВОКАТ ЯК ПРЕДСТАВНИК ОСОБИ, ПОТЕРПІЛОЇ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Конституція України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. Задля реалізації цього права в Україні функціонує інститут адвокатури, однією із функцій якої є представництво особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення.

У науковій літературі можна зустріти думку про те, що представництво – це один із видів адвокатської діяльності, що спрямований на захист прав та

свобод людини, зокрема, захист прав та свобод потерпілої від кримінального провадження особи.

Представництво – виступає самостійним інститутом, та є процесуальною діяльністю адвоката, спрямована на захист прав та свобод людини, що гарантуються Конституцією та законами України [1, с. 180].

Кримінальне процесуальне законодавство гарантує усім учасникам кримінального провадження право на правову допомогу, зокрема, таке право має потерпілий.

У одній із своїх праць Ємельянов Р. Зазначає про те, що адвокат, який надає правничу допомогу потерпілому являється представником, який здійснює відміни від захисту функції. Захисник та представник – це два протилежні суб'єкти кримінального провадження, які наділені різни обсягом повноважень, проте, їх основна функція – реалізація гарантованого Конституцією права на правову допомогу [2, с. 128].

Характерними ознаками адвоката як представника потерпілого у кримінальному провадженні є:

- реалізує свої функції виключно у межах кримінального провадження відносно особи, якій була завдана фізична, моральна або матеріальна шкода;
- являється спеціальним суб'єктом кримінального провадження;
- вчиняє процесуальні дії, передбачені чинним КПК України [1, с. 180].

Представництво у кримінальному провадженні розглядається як діяльність, спрямована на захист прав та свобод учасників кримінального провадження. При цьому, представництво вважається залучення спеціально-уповноваженого на те законом суб'єкта – адвоката до вчинення процесуальних дій на різних стадіях кримінального провадження (досудове розслідування, судовий розгляд, виконання рішень тощо) щодо різних за процесуальним статусом учасників кримінального провадження.

Машика В. зазначає про те, що надання правничої допомоги суб'єктам кримінального провадження характеризується індивідуальним зв'язком адвоката та учасника кримінального провадження, обсяг прав та обов'язків яких – різні. Представництво гарантує кожному із учасників кримінального провадження надання належної правничої допомоги, здійснення аналізу та встановлення позиції учасника кримінального провадження задля досягнення належного результату [3, с. 188].

Кримінальне процесуальне законодавство не містить визнання поняття «представник потерпілого». Проте, на основі аналізу статті 58 КПК України можна виділити два види представників потерпілої особи: представник потерпілої фізичної особи; представник потерпілої юридичної особи. Представником потерпілої фізичної особи – це особа, яка відповідно до КПК України має право бути захисником. В той же час, представник юридичної особи – це не тільки особа, яка відповідно до положень КПК України може бути захисником, але й керівник, інша особа, уповноважена на представництво

відповідно до закону або установчих документів, працівник юридичної особи за довіреністю тощо [4].

Особливим випадком представництва потерпілої особи у кримінальному провадженні є те, коли особа, яка потерпіла від кримінального правопорушення не може самостійно реалізувати свої права та обов'язки у зв'язку зі своїм віком, наявністю фізичного та/або психічного розгляду. У такому випадку, особою, уповноваженою на її представництво у кримінальному провадженні є її законні представники (батьки, опікуни, піклувальники). Проте, чинне законодавство не визначає правовий статус представника потерпілого у кримінальному провадженні, що суттєво впливає на його допуск до вчинення процесуальних дій на різних стадіях кримінального провадження

Якщо говорити про причини звернення потерпілого за правничою допомогою, то першочергово це пов'язано з невпевненістю у власних можливостях реалізувати захист своїх прав, які були порушені внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Необхідність у здійсненні повноцінного захисту прав та свобод вимагає від потерпілого надання як найбільш повної інформації, що пов'язана із подією кримінального правопорушення.

Процесуальне право особи, потерпілої від кримінального правопорушення виникає з моменту вчинення відносно такої особи кримінального правопорушення. Проте, виходячи із практики застосування кримінального законодавства, до прогалин, пов'язаних із діяльністю представника потерпілого варто віднести: низький ступінь правової регламентації; відсутність передбачених законодавством випадків обов'язкової участі представника потерпілого у кримінальному провадженні; відсутність можливості залучення представника потерпілого за рахунок коштів державного бюджету; відсутність моменту, з якого представника набуває таких повноважень тощо.

Отже, можна стверджувати про те, що інститут представництва потерпілого у кримінальному провадженні на даний момент є хоча і не достатньо врегульований чинним законодавством, проте, вкрай необхідним,

оскільки, дозволяє захистити права та обов'язки вразливого суб'єкта, які були порушені внаслідок події кримінального правопорушення тощо.

Список використаних джерел

1. Канюка В. Є., Олійничук Р. П. Загальна характеристика представництва у кримінальному провадженні: поняття та види. Наукові записки. Серія: Право. 2023. Вип. 14. С. 178–182.
2. Ємельянов Р. О. Правове регулювання участі адвоката-представника потерпілого в кримінальному провадженні. Європейські перспективи. 2020. № 3. С. 122–130.
3. Машика В. П. Роль захисника у здійсненні представництва в кримінальному провадженні. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 186–189.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.03.2024).

Ключові слова: адвокат, представник у кримінальному провадженні, потерпілий.

Key words: lawyer, representative in criminal proceedings, victim.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Волошина В.К.

Соловей Анна Олегівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогоднішньому етапі становлення суспільства вже невід'ємною частиною розвитку стали цифровізаційні та глобалізаційні процеси. З ними пов'язується виникнення нових технологій, які дійсно можуть полегшувати виконання певних процесів або дій, але і водночас з'являються нові питання щодо їх підлаштування до умов сьогодення. В цьому контексті варто відзначити вже існуючий Штучний Інтелект (далі – ШІ), який щодня удосконалюється та приймає своє вираження у нових, різних варіаціях, які здатні генерувати не лише відповіді на питання, а й створювати контент, такий як: фото, відео, музичні композиції з використанням голосів, тощо. І оскільки, значення ШІ в суспільстві щодня зростає, є доречним розглянути питання можливості використання його не лише у розважальних цілях, а й науково-практичних. Зокрема, оглянути деякі перспективи застосування ШІ у кримінальному провадженні.

Перш за все, варто зазначити, що питання є дуже актуальним і водночас проблематичним, оскільки ШІ містить у собі багато «підводних каменів». Крім

того, в цьому контексті варто підкреслити те, що в світі з'являється все більше позовів до суду, пов'язаних з діяльністю ШІ, а також дискусій, як ШІ може полегшити або спростити кримінальний процес. Дослідженням даного питання займалось багато науковців, які висвітлили позитивні та негативні сторони даної перспективи. Зокрема, можна як приклад привести такі праці, як «Імплементация штучного интеллекта в досудовое расследование криминальных дел: международный опыт» Беловой М. В. та Белова Д. М. [1], «Практичне застосування штучного інтелекту у кримінальному провадженні» Плахотнік О. В. [2], «Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект) Радутного О. Е. [3] Крім того, дане питання в прямому або суміжному контексті оглядали також Демура М. І., Кривицький Ю. В., Шевчук В.М. та інші.

Як зазначає Плахотнік О. В., згідно аналізу резолюції Європейського парламенту щодо норм цивільного права по робототехніці 2015/2103(INL) від 16 лютого 2017, перспектива довготривалого використання ШІ може практично спричинити встановлення його здібностей вище ніж інтелектуального потенціалу людини, а тому використання може дійти не лише до суду, а й до правоохоронних органів. В цьому контексті варто відмітити, що дійсно, ШІ може стати «суб'єктом», який зможе здійснити швидкий пошук розшукуваної людини, аналізуючи велику кількість ресурсів або ж надати допоміжні аргументи, тези, умовиводи, які зможуть надихнути на розкриття кримінального правопорушення набагато швидше [2, с. 46].

Варто зазначити, що в багатьох країнах вже на даному етапі активно впроваджується застосування ШІ, за допомогою якого можливо визначити орієнтовне рішення по певній справі, згідно математичного аналізу. Крім того, ШІ є допоміжним елементом у творенні правосуддя стосовно подібних судових справ. Проте, в цьому контексті виникає питання також, чи може взагалі ШІ замінити таку особу, як суддя. Тут постає питання «моральної складової», що виражається через її відсутність у ШІ. Така категорія дій, як «переконання» та людський фактор відіграють велику роль при прийнятті рішень, особливо враховуючи те, що ШІ немає емоцій та моральних якостей, які притаманні саме суддям. ШІ діє згідно запрограмованих алгоритмів, і навіть за умови великого потенціалу пам'яті, не зможе завжди оцінити ситуацію «справедливо». Згідно аналізу статті, автором якої є Мамченко Н. у виданні «Судово-юридична газета», у 2018 році було прийнято Європейську етичну хартію щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, яка передбачила «червоні лінії», які виступають основним принципами, які категорично неможливо переходити під час здійснення правосуддя. Однією з таких ліній є принцип поваги до основних прав людини, який виражається в тому, що діяльність ШІ не повинна пересікати чи порушувати права людини, а лише навпаки, вступати у гармонізацію або нейтрально функціонувати. Додатково, варто вказати на те, що у суспільстві є особи, які можуть не мати вільного доступу до інтернету або певних технологій через окремі обставини. В аспекті

введення ШІ в кримінальний процес можна вказати, що ці особи просто можуть втратити своє право на справедливе правосуддя та загалом доступ до нього, а тому, навіть за умови функціонування ШІ в кримінальному процесі, варто наголосити на можливості звичайного «класичного» доступу до правосуддя, з реальними суддями, документами, дебатами тощо [4].

Окрему увагу важливо приділити тому, що ШІ має можливість оцінити докази, подані до суду, вказати на оригінальність їх походження, певні обставини тощо. Наразі, фіксується, що велика кількість людей можуть генерувати через певні види ШІ фото-відеоматеріали, які є дуже реалістичними та такими, що дійсно тяжко відрізнити від реальних. Це може спричинити проблематику підробок доказової бази для отримання необхідного результату в кримінальному провадженні. Однак, варто зазначати про те, що ШІ здатний боротись «сам проти себе». Це можливо в тому аспекті, що інтелект здатний розпізнавати матеріали, які були ним згенеровано, вказати орієнтовний час та дату створення такого контенту. Але це стосується випадків, коли ШІ-створювач та ШІ-перевіряючий походять від одного розробника. Тобто, для ідентифікації відомостей доказової бази, створеної за допомогою ШІ, буде необхідним впровадженням в судове провадження багатофункціонального ШІ, який би міг надавати інформацію про різні ШІ.

Варто також зазначити щодо перспектив застосування можливостей ШІ для створення нормотворчої діяльності. Загалом, для створення законодавчої бази є необхідність всебічного підходу та аналізу процесів у суспільстві та на світовій арені. І дійсно, завдяки математичним алгоритмам, які закладені у ШІ, є можливим здійснення огляду такого великого масиву інформації, який наразі існує, його опрацювання та надання висновків. Окремо, ШІ є за своєю природою здатним до наведення переліку висновків та пропозицій щодо тієї інформації, яку він обробив, а тому, перспектива швидкого заповнення прогалин у кримінальному-процесуальному законодавстві є доволі вдалою, враховуючи особливо і те, що ШІ можете виконувати дуже велику кількість процесів одночасно, практично не залучаючи «допомоги» чи вказівок людини [3, с. 151-153].

Отже, враховуючи вищенаведений аналіз перспектив застосування ШІ у кримінальному процесі, можна дійти до висновку, що це є вдалим шляхом вирішення ряду проблем. Проте, варто враховувати, що все-таки, ШІ наразі може бути допоміжним ресурсом, який може виконувати переважно роботу, яка не потребує морально-оціночної діяльності. Застосування ШІ може пришвидшити формування документації, її опрацювання тощо, що буде дієвим способом покращення кримінального процесу в цілому.

Список використаних джерел

1. Белова М. В., Белов Д. М. Імплементация штучного интеллекта в досудовое расследование криминальных дел: международный опыт. *Аналитично-*

порівняльне правознавство. 2023. № 2. 448-453. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282310/276491>

2. Плахотнік О. В. Практичне застосування штучного інтелекту у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 45-57. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.4/45-57>
3. Радутний О. Е. Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2018. № 1(24). С. 149-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2018_1_18
4. Мамченко Н. Чи може штучний інтелект замінити суддю – у Верховному Суді обговорили імплементацію Висновку КРЄС щодо ШІ в судочинстві. *Судово-юридична газета*. Від 03.03.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/294558-mozhet-li-iskusstvennyy-intellekt-zamenit-sudyu-v-verkhovnom-sude-obsudili-implementatsiyu-vyvoda-kses-po-ii-v-sudoproizvodstve>.

Ключові слова: штучний інтелект, проблематика, кримінальний процес, кримінальне провадження, порушення.

Key words: artificial intelligence, issues, criminal process, criminal proceedings, violations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Мурзановська А.В.

Сорока Аліна Олексіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА

З давніх часів житло для людини є одним з основних елементів для комфортного та захищеного життя, забезпечення якого можливо у разі дотримання особою поваги до житла та особистої життєдіяльності у ньому іншої особи. Такий вид феномену закріплений у багатьох нормативно правових актах, як національного, так і міжнародного характеру, які визначають це, як недоторканність житла [2].

Розглядаючи поняття «житло» за практикою Європейського суду з прав людини, можна сказати наступне: житло – це місце, де людина відчуває себе «вдома». Таке визначення впливає через аналіз семантичного значення цього терміну, якій в тексті конвенції зазначається офіційними мовами, наприклад англійською вживається «home», французькою «domicile».

Наведений аспект є досить суперечливим, адже будь-яке приміщення, якою володіє людина, вона може за своїм внутрішнім переконанням вважати та відчувати себе в житлі, як «athome – дома». З приводу цього Європейський суд з прав людини у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» робить

посилання до статті 8 Конвенції з прав людини і основоположних свобод та зазначає, що відповідно до змісту даної норми, поняття «житло» не має обмежуватися резиденцією, і навіть під дану дефініцію підпадає шатро [1, с. 158-159].

Окрім цього Європейський суд зазначає, що стаття 8 Конвенції своїм змістом охоплює і інші володіння особи, наприклад офіси (нотаріусів). Отже, житло можна розглядати як приміщення, яке є володінням особи та яке може використовуватися за різним цільовим призначенням.

Статтею 12 Загальної декларації прав людини зазначено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання і таких посягань». Ідентичний зміст містить і стаття 17 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права. З вище наведених мною прикладів норм міжнародного права Україна не залишалась осторонь та закріпила у своєму національному законодавстві недоторканність житла і повагу до особистого і сімейного життя людини як одну із фундаментальних засад права.

Поняття «житло» на рівні національного законодавства України закріплений в різних нормативно-правових актах, визначення якого є не зовсім однаковим, оскільки має свою специфіку залежно від галузі права.

В кримінально-процесуальному праві «житло» можна розглядати як приміщення яке перебуває у постійному або у певному проміжку часу володінні, незалежно за його цільовим призначенням, використанням та правовим статусом, застосування якого використовується для постійного або тимчасового проживання в ньому осіб. До цього поняття включається і всі інші складові цього житла, домівки тощо. Виключенням є приміщення, яке побудовано з метою утримання осіб, права і свободи яких обмежується у передбаченому законом випадку.

Під поняттям «інше володіння особи» підпадає таке: транспортний засіб, гараж, будівля, земельна ділянка, приміщення різного призначення від побутового до службового, яке перебуває у володінні певної особи.

Пленум Верховного Суду України в постанові від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» роз'яснив, що житло — це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди тощо) [3].

Основним законом України, а саме Конституцією гарантується кожному недоторканність житла. Ця норма передбачає недопущення проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Дана конституційна норма була втілена

Кримінально процесуальним кодексом у вигляді принципу кримінального провадження. Окрім цього Кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність за порушення такої засади як недоторканність житла чи іншого володіння особи у формі незаконного виселення, обшуку та інших незаконних дій

Питання порушення недоторканності житла окрім наявної заборони щодо входу або іншого проникнення до володіння особи містить в собі і заборону розповсюдження всього того, що відбувається в ньому. З цього випливає і певне право, а саме право на повагу щодо приватного та сімейного життя людини, таємниці його листування та захист і недоторканність усіх речей місце розташування яких знаходяться в домівці особи.

«У кожного правила є винятки» - таке стійке поєднання можна віднести і до принципу, що мною розглядається. Аналізуючи норми міжнародних нормативно правових актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейські конвенції, а також проводячи аналіз справ Європейського суду з прав людини, можна дійти висновку, що існують певні обставини коли недоторканність житла особи може бути законно обмежена [2].

І ось певні вимоги до таких обставин: 1) обмеження прав і свобод у формі дії, які мають законну підставу та правову основу; 2) ціль проведення обмежень до особи та її житла повинна бути відповідною шкоді, яка заподіюється; 3) тимчасовість таких обмежень; 4) заборона будь-якої дискримінації під час здійснення обмежень; 5) заходи обмеження мають проводитися під контролем органа судової влади (суду); 6) існування такого інституту, як поновлення у разі незаконного обмеження прав і свобод людини; 7) право оскарження таких обмежень.

Вищенаведені вимоги передбачені й у нашому законодавстві України.

Враховуючи положення Конституції та КПК законним проникненням в житло чи інше володіння особи буде вважатися лише у разі: 1) дозволу особи, яка є володільцем житла чи іншого володіння; 2) дозволу суду, у формі вмотивованого рішення; 3) надзвичайної необхідності (землетрус, пожежа тощо); 4) невідкладних випадках (врятування людини чи майна у разі загрози його знищення тощо); 5) інших випадках передбачених законом.

Важливо також зазначити, що втручання у приватне життя шляхом проникнення у житло особи у якій воно перебуває у володінні, може відбутися лише із метою проведення законного огляду, обшуку, виїмки та зняття інформації. І саме через необхідність проведення наведених слідчих розшукових дій, які закріплені в КПК, розглядається вся проблема недоторканності житла.

Так, статтею 13 КПК України закріплено засаду недоторканності житла чи іншого володіння особи, у такому вигляді, «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку

інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом»

Окрім вмотивованого судового рішення, статтею 233 КПК передбачено: «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді.»

Хочу зазначити, що наданим дозволом у виді рішення суду або ухвали слідчого судді на проникнення до житла чи іншого володіння особи, ні в якому разі не може бути обмежено право на користування особою власним майном.

Крім того, як неодноразово зазначав суд касаційної інстанції, положення ст. 223 КПК України не мають на меті вирішення питань щодо власності. Вони захищають особу від необґрунтованого втручання у сферу її приватності, на яке вона вправі розраховувати у своєму житлі або іншому володінні. Термін «особа, яка володіє» в ч. 1 ст. 233 КПК України охоплює більш широке коло осіб, ніж титульний власник або особа, володіння якої ґрунтується на певних договірних чи інших законних підставах. Дане твердження міститься у Постанові ККС від 20 червня 2023 року у справі № 756/16122/21 (провадження № 51-641км23). [4]

Отже, порушення недоторканності житла є серйозною проблемою, яка впливає на основні права, свобод та комфорт людей. Це включає будь-які незаконні дії або втручання в житло особи без належних підстав. Якщо недоторканність житла порушується, це може призвести до втрати безпеки та гідності. Таке порушення може відбуватися з різних причин, таких як незаконні обшуки, недбале ставлення до приватності або навіть злочинні дії. Необхідно здійснювати ефективний контроль за дотриманням цього права, розробляти та застосовувати відповідні закони та механізми захисту як міжнародного, так і внутрішньонаціонального рівня, щоб забезпечити безпеку, приватність та гідне місце проживання для всіх людей.

Список використаних джерел

1. Фулей Т. І. Науково-методичний посібник для суддів: Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. 2015. С. 150-158.
2. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла чи іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/75488B020FF6EC46C2257AF4003AE4E0](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/75488B020FF6EC46C2257AF4003AE4E0)
3. Пленум Верховного Суду України в постанові від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної

власності» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92?find=1&text=%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%BE#w1_3

4. Постанова ККС від 20 червня 2023 року у справі № 756/16122/21 (провадження № 51-641км23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111772574>.

Ключові слова: житло, недоторканність житла, інше володіння особи, проникнення, обшук.

Key words: housing, inviolability of housing, other possession of a person, penetration, search.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент Волошина В.К.

Суйчимезова Вікторія Олександрівна, Завальнюк Анастасія Миколаївна
студентки 3 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх - це важлива складова системи правосуддя, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства, реабілітацію та ресоціалізацію неповнолітніх, а також запобігання повторних правопорушень. До того ж, саме особи юного віку потребують до себе особливої уваги, оскільки їх дії обумовлені різними чинниками, такими як знання, розуміння навколишнього середовища, виховання, фізичні можливості тощо, а також в багатьох випадках вони можуть залишитися із проблемою один на один, не знаючи як її вирішити. Саме у зв'язку з цим застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх є пріоритетним напрямком правового регулювання в багатьох країнах.

Україна також є країною, в якій цей аспект є пріоритетним, оскільки взяла на себе обов'язки здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, підписавши та ратифікувавши Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 року. [3] Метою цих правил є забезпечення ефективного та справедливого застосування ювенальної юстиції, а саме захисту прав та інтересів неповнолітніх; реабілітації та ресоціалізації неповнолітніх, які вчинили правопорушення, з метою їх повернення до суспільства як корисних членів; запобігання повторному вчиненню правопорушень; застосування реабілітаційно-орієнтованих заходів тощо.

Варто також брати до уваги, що у «Конвенції про права дитини», яку було ратифіковано і прийнято Верховною Радою України 27 лютого 1991 року

зазначається необхідність гуманного застосування до неповнолітнього запобіжного заходу, пов'язаного з позбавленням волі.

Слід акцентувати увагу, що окрім ратифікованих міжнародних договорів, а також чітко закріплених норм щодо прав людини у Конституції та інших законодавчих актах, створено ряд державних інститутів захисту прав дітей, одним з них є інститут Уповноваженого Президента з прав дитини, який виконує функції щодо здійснення моніторингу дотримання прав дитини; Сприяння у забезпеченні права дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші права; Надання методичної та консультативної допомоги з питань захисту прав дитини тощо.

Ст. 176 Кримінального процесуального Кодексу (далі – КПК) передбачено застосування запобіжних заходів, до яких належать: 1) «особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою.» [2]

Крім того, до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених також може бути застосований інший запобіжний захід у вигляді передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи відповідно до ст. 493 КПК. Суд при постановленні ухвали про передачу неповнолітнього під нагляд визначає до кого передається неповнолітній та які обов'язки покладаються на осіб, які взяли неповнолітнього під нагляд, до того ж може покласти на неповнолітнього обов'язки: не виїжджати з населеного пункту без дозволу; з'являтися до органу досудового розслідування, прокурора або суду за викликом; не спілкуватися з певними особами; навчатися в закладі освіти. Передача неповнолітнього під нагляд є альтернативою більш жорстким запобіжним заходам, таким як тримання під вартою. Важливо пам'ятати, що цей запобіжний захід має на меті не покарати неповнолітнього, а забезпечити його належну поведінку та захистити його права та інтереси.

Також варто звернути увагу на те, що такі запобіжні заходи як затримання неповнолітнього та його тримання під вартою потрібно застосовувати лише у тому разі, якщо він має підозру щодо вчинення ним тяжкого чи особливо тяжкого злочину та за тих умов, якщо ніякий інший засіб не може дати гарантію запобігання ризикам, які перераховані у ст. 177 КПК України. Це зв'язано з тим, що перебування в умовах установи позбавлення волі має для підлітка більш негативний характер, чим виховний.

Іноді обираються необґрунтовані запобіжні заходи щодо неповнолітніх. Ось, наприклад, «так, у справі № 295/9863/16-к слідчим суддею Богунського районного суду Житомирської області 26.07.2016 обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою щодо неповнолітнього особа 1, який підозрювався у скоєнні злочинів середньої тяжкості; апеляційним судом рішення скасовано, неповнолітнього звільнено із СІЗО» [5].

Донині залишається актуальним зазначення ЄСПЛ у справі «Будан проти України»: «Суд вважає, що за обставин цієї справи національні органи влади не

обґрунтували належним чином своє рішення про застосування до неповнолітнього заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яке, відповідно як до міжнародних, так і національних норм, могло бути застосоване лише як кінцевий захід. Відповідно було порушення п. 1 ст. 5 Конвенції» [6].

Отже, визначаючись із запобіжним заходом, який найдоцільніше застосувати до неповнолітнього підозрюваного, необхідно урахувати особливості кожного запобіжного заходу, застосовувати індивідуальний підхід до ситуації та ступеня тяжкості кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.96 р. (із змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України від 23.07.96 р. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-УІ : станом на 10.04.2020 р. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.

3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). [Електронний ресурс]: станом на 10.04.2020. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

4. Конвенція про права дитини. [Електронний ресурс]: станом на 10.04.2020. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

5. Інформаційний лист ВССУ «Про практику обрання неповнолітнім запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та забезпечення першочергового судового розгляду кримінальних проваджень щодо цієї категорії осіб» № 223-1346/0/4-17 [Електронний ресурс]: <https://>

zib.com.ua/ua/129705-obrannya_zapobizhnogo_zahodu_
_rozyasniv_vss__do.html, назва з екрану.

nepovnolitnim

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Будан проти України» (заява № 38800/12) від
14 січня 2016 року. [Електронний ресурс]:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b06, назва з екрану.

Ключові слова: неповнолітні, права, запобіжні заходи, міжнародні стандарти.

Key words: minors, rights, precautionary measures, international standard.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Ракіпова І.В.

Тарасенко Марія Леонідівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛОГО ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ КАЛІФОРНІЇ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України), визначає що, згідно з ч.1 ст. 95 : «показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. в кримінальному провадженні» [1]. Законодавець чітко визначає, що показання можна отримати лише під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит та описує коло суб'єктів відносно кого можна отримати показання. Відповідно до ч. 2 ст. 95 КПК : «Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду», тобто визначено, що потерпілий не зобов'язаний надавати показання, і лише за його особистим переконанням, він це може зробити. За ненадання показань потерпілим в Україні не передбачено відповідальності, як, наприклад, це визначено у випадку експерта чи свідка.

Варто зазначити, що даний підхід в наданні права потерпілому самому вирішувати надавати показання чи ні, підтримується не в усіх країнах світу, тому існує інший регламентований законом порядок отримання показань щодо осіб з таким процесуальним статусом.

Так, у США, штат Каліфорнія визначення показань має фактично таке саме значення як і в українському закріпленні, за винятком виділення конкретного складу суб'єктів : «Свідчення - це усні чи письмові свідчення, дані свідком під присягою або показаннями під час судового розгляду чи іншого судового процесу. Під час кожного судового розгляду свідчення свідків мають бути взяті у відкритому судовому засіданні, якщо інше не передбачено законом

або правилами, прийнятими відповідно до 28 U.S.C. §§2072–2077» [2]. Якщо проаналізувати законодавчі документи, якими регламентується порядок кримінального провадження в Каліфорнії, то можна зрозуміти чому американський законодавець вжив лише слово «свідки», адже воно охоплює потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого, тому що, вони надають показання виключно як свідки та не мають певних особливих прав та обов'язків. Це зроблено через те, що в даному штаті діє правило співпраці правоохоронних органів та інших осіб прояв якого можна побачити через поняття «вагомий свідок» — це свідок, який володіє важливими доказами у справі, тому він зобов'язаний допомагати правоохоронним органам, даючи показання (ним може бути потерпілий, підозрюваний чи обвинувачений). Прокурор (або захисник) може подати до суду клопотання про виклик такого важливого свідка, навіть якщо свідок не бажає його виконувати. Якщо особа вважається вагомим свідком і вирішить не з'явитись до суду, може бути виданий ордер на арешт цієї особи. Якщо суддя переконується, що особа не з'явилась відповідно до вказівок, суд може вимагати від такої особи внести заставу для забезпечення повернення до суду. В особливих випадках суддя може навіть відправити даного свідка до в'язниці, якщо буде існувати ризик того, що свідок не повернеться, щоб дати свідчення [3].

Деякі виключення зроблені для потерпілих, адже як вже було вказано вище у випадку відмови давати показання, особа може бути звинувачена в не повазі до суду і ув'язнена. Проте, потерпілі від сексуальних злочинів, або відносно яких вчинено домашнє насильство не можуть бути ув'язнені за відмову давати показання (хоча такі потерпілі можуть бути оштрафовані). При відмові неповнолітнього віком до 16 років від надання свідчень суд повинен проконсультуватися з відділом пробації для визначення подальшого порядку дій. Також, варто зазначити, в Каліфорнії з 2008 року діє Закон Марсі (відомий як Білль про права жертв), де регламентовано ще 17 додаткових прав потерпілому (право на відшкодування заподіяних збитків тощо) [4]. В усіх інших випадках потерпілий, підозрюваний, обвинувачений зобов'язані давати показання (що забезпечуються примусом держави) незалежно від їхнього бажання.

З урахуванням порівняльного аналізу правового регулювання отримання показань потерпілого в кримінальному процесі України та США (штат Каліфорнія) можна зробити висновок, що обидва законодавства передбачають, що суд може отримати їх виключно у разі проведення такої слідчо (розшукової) дії як допит. У той же час, українське законодавство дозволяє потерпілому відмовитись від надання показань, тобто потерпілий має таке право і на свій розсуд вирішує як діяти, тоді як у США потерпілий зобов'язаний надати показання, адже це є його обов'язком. Додатково, хоча зазначити, що у випадку відмови надання показань потерпілим у США, до даного учасника кримінального провадження, будуть застосовуватись санкції, навіть, ув'язнення.

Лише у передбачених законом випадках, замість покарання у вигляді ув'язнення може бути замінено на штраф, але примус держави все одно буде застосовуватись.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що існують абсолютно протилежні підходи отримання показань від потерпілих, порівнявши порядок надання показань потерпілим в Каліфорнії та України, можу зазначити, що в Україні діє гуманний принцип отримання таких показань, але водночас в США такий підхід може значно полегшити досудове розслідування, адже потерпілий дійсно може бути «вагомим свідком», який володіє необхідною інформацією для з'ясування обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. No 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. U.S. Code § 2072 - Rules of procedure and evidence; power to prescribe. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>
3. California Penal Code Full text of "California Penal Code And Evidence Code 2014" (archive.org)
4. Victims' Bill of Rights Act of 2008 - Marsy's Law. URL: https://oag.ca.gov/victimservices/content/bill_of_rights.

Ключові слова: показання, свідки, Кримінальний процесуальний кодекс.

Key words: testimony, witnesses, Criminal Procedure Code.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.

Ткаченко Анастасія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сьогодні в сучасному світі у теорії та практиці застосовують медіацію у кримінальних справах, як інструмент відновного правосуддя. Досвід зарубіжних країн засвідчує, що медіація є економним, практичним та ефективним інструментом в кримінальному судочинстві, і українське законодавство також розвивається, вдосконалюється шляхом впровадження процедур медіації.

Інститут медіації у кримінальному провадженні виник наприкінці ХХ ст. на противагу стандартній процедурі судового врегулювання конфліктів і мав в собі зміну головних учасників процесу, а саме: державу та

правопорушника, було замінено на потерпілого та правопорушника. Метою медіації було забезпечення учасників новою можливістю знаходження способу вирішення конфлікту на взаємовигідних умовах. Тепер їм відводилася важлива роль у кримінальному процесі, оскільки вони ставали ключовими учасниками медіаційного процесу, а для прийняття будь-якого рішення необхідна була їхня взаємна згода [4].

Велика Британія є однією із європейських країн, яка практично втілила у своїй державі форму відновного правосуддя. Після цього інші Європейські країни, такі як: Бельгія, Норвегія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія запровадили цей механізм на національному рівні, і нині він є невіддільною частиною їх галузевого законодавства. В той час медіація, як інструмент відновного правосуддя і невіддільна частина кримінального процесу, була також впроваджена в країнах Центральної та Східної Європи, таких як Чехія, Польща, Словенія, Угорщина та інших.

Згідно з Рекомендацією CM/Rec(2018)8 Комітету Міністрів державам-членам щодо поняття «відновного правосуддя» у кримінальних справах, прийнятою Комітетом Міністрів Ради Європи від 03 жовтня 2018 р., воно означає будь-який процес, який дає можливість особам, яким було завдано шкоди злочином, та особам, які несуть відповідальність за цю шкоду, при їх добровільній згоді, активно взяти участь у розв'язанні питань, що виникли у зв'язку зі скоєнням правопорушення, та за допомогою нейтральної третьої сторони, яка має професійну підготовку, вирішити конфлікт у кримінальному процесі [3].

Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіацією є позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Так ст. 3 цього ж закону зазначає сферу дію, та вказує на можливість проведення медіації у кримінальних справах з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) до подання позову до суду, у період перед судовим чи після судовим розглядом справи, або під час виконання судового рішення [1] .

Відповідно, до наказу Міністерства соціальної політики України №892 від 17.08. 2016 р. «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» визначається поняття посередництво(медіація), де метод вирішення конфлікту чи спору між сторонами, регулюються за допомогою посередника або медіатора в структурованому процесі, щоб досягти взаємоприйнятної згоди та вирішити конфлікт [5]. Згідно з наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України №172/5/10 від 21.01.2019 р. «Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» медіація розглядалася як добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є

підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий намагаються врегулювати конфлікт за допомогою посередника шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. [6].

У зв'язку з можливістю примирення між потерпілим і правопорушником, яку передбачає українське законодавство, і враховуючи можливість застосування програм відновного правосуддя, науковці обговорюють доцільність впровадження медіації у кримінальну юрисдикцію, особливо у випадках, коли вже існує угода про примирення між потерпілим та обвинуваченим. Деякі вчені фактично розглядають ці правові засади як однакові. У нашому розумінні, інститут укладення угоди в кримінальному провадженні не може бути визнаний медіацією в класичному розумінні. Це обумовлено тим, що суттєвою частиною медіації є присутність незалежного та неупередженого посередника (медіатора), який сприяє сторонам у досягненні згоди. Законодавство, зокрема статті 469, 471, 473-476 КПК України, не встановлює обов'язкової участі медіатора у вирішенні кримінальних конфліктів. Хоча ч. 1 ст. 469 КПК України дозволяє сторонам кримінального провадження звертатися за допомогою до іншої особи, в тому числі медіатора, для досягнення згоди стосовно угоди про примирення, це залишається на їх власний розсуд і не є обов'язковим [2]. Вважаємо також, що угоду за результатами медіації не можна асоціювати з угодою про примирення, хоча остання може бути складена на основі угоди за результатами медіації. Проте ці питання, на нашу думку, законодавцю ще слід вирішити шляхом внесення відповідних змін до чинної редакції КПК України.

Медіація у кримінальному провадженні має низку різних ознак, а саме: особливий вид переговорів; участь медіатора є обов'язковою для вирішення конфлікту/спору; медіатор не є представником жодної зі сторін; сприяє сторонам дійти взаємовигідної згоди та примирення; не досліджує докази й не встановлює факти; не примушує сторони до певної згоди та не дає порад; медіатор не виносить ніяких рішень стосовно справи; активність сторін є важливою у цьому процесі, аби досягти самостійного рішення.

Основні завдання медіації ґрунтуються на таких її принципах: запобігання повторного вчинення правопорушення у майбутньому; добровільність; конфіденційність; неупередженість; забезпечення відшкодування заподіяної шкоди та доступність.

Перевагами використання медіації в кримінальному провадженні є швидкість, оперативність, процесуальна економія, що важливо у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України та здійсненням кримінального провадження в умовах воєнного стану [7]. І це є моментом, коли цю проблему можна вирішити неюрисдикційним методом та застосувати інститут медіації. На цьому підґрунті, медіація в Україні є

соціальним інститутом, яка є рятівником в правосудді та розвантажує судову систему, тим самим забезпечуючи належний захист. Потрібно зазначити, що медіація у кримінальному провадженні може відбуватися на різних етапах справи, особливо на досудовому розгляді. Це не означає, що справа не буде передана до суду, проте використання досудової медіації дозволяє вирішити певні питання та уникнути їхнього розгляду на суді або досягти конкретних результатів, які можуть суттєво вплинути на вирішення судового розгляду.

Як зазначає П. Комваліус: «якщо, наприклад, обвинувачена особа висловлює свої вибачення постраждалій стороні, то це враховується на пізніших етапах судового процесу. Процедура медіації проводиться конфіденційно, і медіатори зобов'язані не розголошувати деталі медіаційних зустрічей без згоди всіх учасників. Крім того, важливо відзначити, що медіація є абсолютно добровільною і може бути припинена за бажанням будь-якої зі сторін у будь-який момент» [8].

Суддя Верховного Суду Надія Стефанів відзначила, що тема медіації для суддів не є новою, оскільки ці питання розглядалися ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну. Отже, «чинний Кримінальний процесуальний кодекс вже містив такий механізм, який можна умовно назвати медіацією, включаючи можливість укладення угод у кримінальному провадженні між потерпілим та обвинуваченим, а також угод про визнання вини особи, яка притягається до кримінальної відповідальності. Говорячи про роль Верховного Суду в цьому контексті, варто відзначити, що вона є надзвичайно важливою, оскільки Верховний Суд є найвищим судовим органом в Україні, його роль у всіх процесах, що відбуваються в судовій системі, є вирішальною і визначає стандарти для інших суддів під час розгляду справ» [8].

Тому медіація сьогодні є зручною процедурою, яка дає особам бути впевненими та мати підтримку, що є особливо важливим для таких категорії осіб як: старші люди, неповнолітні, вразливі потерпілі у кримінальних провадженнях. Інститут медіації як форма відновного правосуддя є тим структурованим процесом, де посередник(медіатор), за допомогою переговорів допомагає сторонам конфлікту досягти примирення.

Список використаних джерел

1. Про медіацію України: Закон від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022 р. № 7. Ст. 51.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 3 October 2018 at the 1326th meeting of the Ministers' Deputies). URL:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3

4. Виноградова О.І. Проблеми запровадження інституту медіації. Вісник Верховного Суду України. 2008. № 10. С. 34-35.

5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ від 17.08.2016 р. № 892. Офіційний вісник України. 2016 р., № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>

6. Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України №172/5/10 від 21.01.2019 року «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19>

7. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні": Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022\](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022)

8. Юридична Газета: VII Міжнародний форум «Медіація і Право». URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vii-mizhnarodniy-forum-mediaciya-i-pravoden-pershiy.html>

Ключові слова: кримінальне провадження, медіація, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, примирення.

Key words: criminal proceedings, mediation, suspect, accused, victim, reconciliation

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ракіпова І. В.

Уштаніт Олена Михайлівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Однією з ключових проблем у теорії доказування в кримінальному провадженні є встановлення допустимості доказів. Цей аспект фактичних даних має важливе значення для прийняття законних та справедливих рішень у кримінальному процесі. На науковому та практичному рівнях питання про допустимість доказів завжди привертало значний інтерес. Це пояснюється тим, що згідно зі ст. 62 Конституції України використання доказів, отриманих з порушенням закону, тобто недопустимих доказів, забороняється [1]. Будь-яке порушення конституційних прав, навіть якщо воно не має безпосереднього зв'язку з процесом фіксування, збирання і вилучення доказів, призводить до втрати цими доказами своєї юридичної сили. Отже, допустимість доказів розглядається як конституційна гарантія реалізації прав людини, у тому числі права на використання під час здійснення правосуддя доказів, які були отримані відповідно до закону.

Перевірка доказів на їх допустимість є основною запорукою забезпечення прав і свобод людини і громадянина у кримінальному судочинстві та прийняття законного і справедливого рішення у справі. Допустимість доказів, а також процедура визнання їх недопустимими з точки зору міжнародного права, передусім виражається у праві на справедливий судовий процес та здійснення презумпції невинуватості, які закріплені у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Римський статут Міжнародного кримінального суду [2].

У ч. 1 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено концепцію недопустимості доказів, відповідно до якої основною причиною для визнання доказів недопустимими є значне порушення прав і свобод людини, які гарантуються Конституцією та законами України, міжнародними угодами, ратифікованими Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, одержані завдяки інформації, отриманій унаслідок значного порушення прав і свобод людини [3].

Також, перелік зазначених істотних порушень прав і свобод людини, визначених в ч. 2 ст. 87 КПК України є дещо неповним. До питання щодо критеріїв визнання доказів недопустимими винесено рішення ККС ВС (постанова від 7 червня 2018 року у справі № 718/1497/16-к), в якому зазначено, що кримінальний процесуальний закон не містить вичерпного переліку підстав, за яких докази мають вважатися недопустимими [4]. Замість цього суду надається можливість самостійно вирішувати питання щодо їх прийняття чи відхилення в порядку, встановленому ст. 89 КПК України. На мою думку,

відсутність систематизації підстав для визнання доказів недопустимими призводить до різносторонньої правозастосовної практики, неузгодженості інституту недопустимості доказів з окремими правилами його функціонування та іншими аспектами.

У науковій літературі до типових випадків порушень, що призводять до визнання доказів недопустимими, відносяться наступні: порушення процесуальної форми, отримання доказів на підставі недопустимих доказів, неналежний суб'єкт доказування, неналежне джерело доказів, неналежний спосіб отримання доказів, комбінація кількох порушень [5].

Так, варто виокремити питання недопустимості доказів, одержаних із порушенням правил підслідності, передбачених ст. 216 КПК України. Відповідно до постанови у справі № 640/5023/19, у якій об'єднана палата ККС ВС прийшла до висновку, що при дорученні Генеральним прокурором, керівником обласної прокуратури, їх першими заступниками та заступниками проведення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування без попередньої встановленої неефективності розслідування цим органом, як це передбачено ст. 216 КПК України, вказані уповноважені особи виходять за межі своїх повноважень. У такому випадку порушуються вимоги належної правової процедури, встановлені ч. 5 ст. 36 КПК України, та статей 214, 216 КПК України. Недотримання належної правової процедури, яка є складовою принципу верховенства права, призводить до визнання доказів, зібраних під час досудового розслідування, недопустимими на підставі ст. 86 та п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України як таких, що були зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні з порушенням встановленого законом порядку [6].

На мою думку, якщо порушення процесуального порядку отримання доказів прямо та суттєво порушують права та свободи людини, або вони викликають сумніви щодо достовірності отриманих фактичних даних, які не було можливо врегулювати під час судового розгляду, то ці докази слід визнати недопустимими. Випадки порушення різних процесуальних формальностей, що визначають порядок проведення кримінального розслідування або окремих процесуальних дій, і які не порушують права та свободи особи, повинні оцінюватися з урахуванням збалансованих інтересів: потреби суспільства у викритті злочину та покаранні злочинця проти важливості цих формальностей для забезпечення справедливості розгляду справи в цілому.

У своїй постанові від 17.05.2023 року справа №607/20877/19 Верховний Суд стверджує, що при вирішенні питання про вплив порушень порядку проведення процесуальних дій на значення отриманих відомостей, перш за все, необхідно визначити вплив цих порушень на конвенційні або конституційні права людини. Тобто необхідно встановити, наскільки процедурні недоліки

"руйнують" або обмежують ці права або можливості особи для їх ефективного застосування [7].

Таким чином, розглядаючи практику Верховного Суду, можна визначити основні критерії, за якими суд повинен оцінювати прийняття доказів як недопустимих: міра порушення конституційних прав під час отримання доказів; важливість доказу у стратегії обвинувачення (чим вища, тим більш недопустимим вважається такий доказ); сумісність висновків сторони обвинувачення, зроблених на основі доказу, з іншими матеріалами справи.

Отже, підсумовуючи викладене варто наголосити, що критерії та умови визнання доказів недопустимими потребують законодавчого визначення та додаткового вдосконалення задля забезпечення узгодженості та однозначності в судовій практиці при ухваленні судових рішень.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Скорейко В. В. Правові наслідки визнання доказів недопустимими в кримінальному судочинстві України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. 2023. С. 86.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради*. 2012. №13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Постанова ККС ВС від 7 червня 2018 року у справі № 718/1497/16-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_07_06_2018_roku_u_spravi_718_1497_16_k/
5. Осетрова О.С. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2016. С. 52.
6. Постанова ККС ВС від 24 травня 2021 року у справі № 640/5023/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97286253&red=100003161acef099a0dbfc0c8b729fac56e1ee&d=5>
7. Постанова ККС ВС від 17 травня 2023 року у справі №607/20877/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/111036691>

Ключові слова: докази, доказування, недопустимість доказів, збирання доказів.

Key words: evidence, proving, inadmissibility of evidence, collection of evidence.

Науковий керівник: доцент кафедри Лукашкіна Т.В.

Безмаленко Вероніка Володимирівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОЗКРИТТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасному світі, де злочини та порушення закону стають невід'ємною частиною суспільства, криміналістика відіграє ключову роль у боротьбі зі злочинністю. Її методи та підходи в розкритті злочинів визначають ефективність правосуддя та забезпечують захист прав і свобод громадян.

Методами криміналістики можна назвати ті інструменти, які використовують для визначення та дослідження джерел криміналістичної інформації в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Тому можна стверджувати, що головним складовим елементом будь-якого методу є його унікальний спосіб застосування [1].

Серед науковців широко розповсюджений підхід до класифікації методів криміналістики на три основні групи:

- 1) всезагальний метод пізнання;
- 2) загальнонаукові (загальні) методи;
- 3) спеціальні (окремі) методи;

У структурі всезагального методу пізнання включаються наступні складові: а) діалектичний підхід; б) методи формальної логіки, такі як аналіз і синтез, індукція та дедукція, а також використання аналогій та абстрагування. Вони допомагають розкрити та проаналізувати кримінальні події, сприяють формулюванню припущень, висунення гіпотез та побудови логічних ланцюжків доказів для розгляду кримінальних справ.

Відомо, що першим кроком у розкритті будь-якого злочину є збір доказів на місці події. Криміналісти використовують такі спеціальні методи, як фотографування, виділення слідів та збір фізичних доказів. Кожна дрібна деталь може мати важливе значення для розслідування, тому професіоналізм та уважність криміналістів вирішальні [2].

Так, отримані докази піддаються експертному аналізу у спеціалізованих лабораторіях. Сучасні технології дозволяють виявити навіть найменші сліди ДНК, використовуючи методи молекулярної біології. Крім того, хімічні та балістичні аналізи допомагають встановити походження зброї або речовин, що були використані під час вчинення злочину.

Слідчі та експерти активно використовують 3D сканери під час розслідування різних видів злочинів та подій, включаючи злочини проти життя

та здоров'я людини, дорожньо-транспортні події, катастрофи, пожежі та теракти. Застосування 3D сканерів дозволяє отримувати значиму доказову інформацію, яка може бути використана в судових процесах та розшукових діях. На стадії досудового розслідування 3D сканери використовуються для фіксації та попереднього дослідження місця події, а також під час підготовки та проведення слідчого експерименту. Відскановані матеріали використовуються для створення реалістичних прототипів зброї, інструментів і інших предметів, які можуть бути використані у судових доказах. Під час експертних досліджень 3D технології застосовуються для сканування окремих предметів та слідів, створення експериментальних зразків і проведення порівняльного аналізу в різних сферах експертизи, включаючи медичну, трасологічну, балістичну, інженерно-технічну тощо. На стадії судового розгляду використання віртуальних реконструкцій подій злочину та роздрукованих 3D моделей дозволяє учасникам судового процесу краще розуміти обставини справи та послідовність подій. Методи тривимірного сканування дозволяють деталізовано фіксувати різноманітні сліди, такі як сліди крові, сліди прикусу, сліди рук чи ніг, а також показують об'ємність та розташування об'єктів, що може бути корисним у розслідуванні різних видів злочинів.

Важливу роль відіграють також психологічні методи. Профілювання злочинців дозволяє створити психологічний портрет злочинця та передбачити його подальші дії. Застосування когнітивно-психологічних методів допомагає розкрити мотиви злочину та встановити психологічний стан підозрюваного.

Якщо розглядати загальнонаукові методи, то виокремлюють:

- 1) чуттєво-раціональні (або органолептичні);
- 2) математичні;
- 3) кібернетичні;

Одним із ключових напрямків у криміналістиці є використання технологій інформаційної безпеки. Кіберкриміналісти виявляють та розслідують кримінальні правопорушення, які вчиняються у віртуальному просторі, такі як шахрайство, крадіжки ідентифікаційних даних та інші. За допомогою спеціалізованих програмних засобів вони відновлюють цифрові сліди та збирають електронні докази, а також набирає великої популярності комп'ютерне розпізнавання образів.

Не менш важливим є використання сучасних методів аналізу великих обсягів даних (BIG DATA). Аналіз злочинної статистики та використання алгоритмів машинного навчання дозволяє виявляти закономірності та тренди у злочинності, що сприяє попередженню майбутніх злочинів та ефективному використанню ресурсів правоохоронних органів [3].

Отже, враховуючи вищезазначене робимо висновок, що завдяки інтеграції різноманітних криміналістичних методів та використанню сучасних технологій у розкритті злочинів правоохоронні органи мають можливість більш

ефективно боротися зі злочинністю та забезпечувати справедливість у суспільстві. Криміналістика, як наука про злочин та методи його розкриття, стає невід'ємною складовою справедливого та безпечного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.
2. Криміналістична техніка, тактика і методика : навчальний посібник / В. В. Копча, Н. В. Копча. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
3. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності: матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. 112 с.

Ключові слова: методи, розкриття, аналіз, криміналістика.

Key words: methods, disclosure, analysis, criminalistics.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чіпко Н.В.

Бурлачук Світлана Василівна, Рожко Дмитро Андрійович

студенти 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТАКТИКИ

Організована злочинність є досить небезпечним явищем для країн із нестабільним соціально-політичним та економічним становищем, до яких, зокрема, належить і Україна. Сучасний стан криміногенної ситуації в країні значно ускладнився, причиною чого виступає збройний конфлікт на території держави. Адже до чинників, які сприяють розвитку організованої злочинності належать перевантаженість органів, що здійснюють відповідну діяльність, створення незаконних збройних формувань, збільшення кількості соціально незахищених людей з досвідом бойових дій та психологічними проблемами тощо.

Така ситуація щодо поширення організованої злочинності на території України потребує від державних органів активних та скоординованих заходів щодо протидії даному явищу. У цьому контексті необхідні наступні заходи, що потребують удосконалення теоретико-методологічних засад оперативно-розшукової тактики у виявленні, припиненні та розкритті злочинів оперативними підрозділами Національної поліції України. Таким чином, виникає потреба у дослідженні проблем правового забезпечення оперативно-розшукової тактики

з метою визначення шляхів удосконалення ефективності даного виду діяльності.

Питання проблем правового регулювання оперативно-розшукової тактики є об'єктом досліджень таких науковців, як В. В. Половніков, С. І. Халимон, М. М. Перепелиця, І. Р. Шинкаренко, С. О. Павленко, Г. М. Бірюков, В. О. Глушков та інших. Проте, незважаючи на численні дослідження, дане питання залишається актуальним та потребує нових наукових поглядів та аналізу.

Слід зазначити, що ефективність тактики як основного критерію оперативно-розшукової діяльності певним чином залежить від забезпечення правових і нормативних вимог. Тож, як стверджує С. О. Павленко, одним із способів удосконалення будь-якої діяльності є належний правовий контроль над нею [1, с. 151].

Щодо правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, то необхідно враховувати зміни до законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», які були внесені з прийняттям нового КПК України. Аналізуючи їх, В. В. Половніков виділяє основні новели: введення додаткових суб'єктів оперативно-розшукової діяльності; узагальнення принципів даної діяльності до принципів законності, дотримання прав і свобод людини та верховенства права; закріплення порядку здійснення такої діяльності відповідно до закріплених норм КПК; закріплення переліку негласних слідчих дій тощо [2].

Проте С. І. Халимон стверджує, що з проведенням аналізу низки правових документів, які репрезентують національні та міжнародні норми у сфері оперативно-розшукової діяльності, а також вивчення досвіду правоохоронної діяльності в Україні свідчить, що в сучасний час нагальною є необхідність реформування концептуального підходу до організації роботи оперативно-розшукових органів [2].

Погоджуючись із даною думкою, О. М. Бандурка додає, що сучасне становище оперативно-розшукової тактики характеризується недосконалістю нормативного забезпечення на усіх рівнях правового регулювання, невиправданим дублюванням окремих функцій, а також недостатньою взаємодією та координацією дій [3, с. 93].

Правова доктрина визначає певну кількість проблем, які призводять до недостатньої ефективності організації й тактики проведення оперативно-розшукових заходів та потребують вирішення на законодавчому рівні. Серед них: відсутність достатнього законодавчого регулювання для виконання завдань, неповна нормативно-правова забезпеченість переліку оперативно-розшукових заходів, неповний обсяг завдань для виконання оперативно-розшукових заходів, а також спеціальних принципів і деяких загальних принципів щодо оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, недосконалість нормативного забезпечення організації та тактики оперативно-розшукової діяльності полягає у наявності прогалин

законодавства щодо загальних засад її здійснення. Проте, науковці визначають ще одну проблему, яка набуває особливого значення в ході такої діяльності. А саме, А. А. Коваль особливу увагу приділяє питанню щодо розмежування тактики негласних слідчих дій від тактики інших оперативно-розшукових заходів [4, с. 108].

Науковець зазначає, що, за винятком випадків, передбачених КПК України, тактика негласних (розшукових) дій та оперативно-розшукові засоби на практиці об'єднані спільною метою запобігання тяжкому або особливо тяжкому злочину. Крім того, тактика слідчих дій і тактика оперативно-розшукових заходів ґрунтується на схожих тактичних прийомах [4, с. 109].

Та все ж, низка дослідників зазначають, що оперативно-розшукові заходи та негласні розшукові дії суттєво відрізняються за цілями та завданнями. Також, різницю мають фактичні та правові підстави провадження, правовий статус суб'єктів реалізації та, відповідно, характер правовідносин, що виникають у процесі реалізації, процесуальна значущість отриманих результатів тощо [5, с. 137]. Тож, виникає необхідність належного правового розмежування процедури проведення негласних слідчих дій від інших, які належать до тактики оперативно-розшукової діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, варто визначити доцільність заходів, які б сприяли покращенню та удосконаленню нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової тактики. Враховуючи думки науковців, можна стверджувати, що важливим кроком у процесі розробки оперативно-розшукової тактики є прийняття принципово нового нормативно-правового акту, який буде направлений на регламентацію організації й тактики оперативно-розшукової діяльності [6].

У цьому контексті важлива думка М. Л. Грибова та С. С. Чернявського щодо необхідності застосування оперативно-розшукових стандартів, що впливає із систематизації положень Загального Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає статус виконавчої діяльності відділів кримінальної поліції та галузеві нормативно-правові документи, що регламентують організацію і тактику дій відповідних оперативних підрозділів [6]. Таким чином, повноцінне правове регулювання діяльності оперативних підрозділів має не лише заповнити прогалини в законодавстві, але й усунути підстави для поширення порушень у цій сфері.

Отже, зважаючи на те, що криміногенна ситуація в Україні набуває все нового рівня, законодавство щодо регулювання організації й тактики проведення оперативно-розшукових дій має відповідати сучасним потребам їх врегулювання. Адже незважаючи на низку закріплених норм, які регулюють дане питання, все ж на практиці виникають проблеми щодо доцільності, якості та належності проведення тих чи інших оперативно-розшукових заходів, що особливо стосується негласних слідчих (розшукових дій). Тож, великою

потребою постає удосконалення правового регулювання даних питань шляхом систематизації та кодифікації норм, що стосуються такої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Павленко С.О. Генезис правового регулювання оперативно-розшукової тактики. *Правова держава*. 2021. № 43. С. 151–168.
2. Половніков В.В., Халимон С.І. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_3_4.
3. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
4. Коваль А.А. Проблема співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з оперативно-розшуковими заходами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 1. С. 108–112
5. Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 3. С. 137–141.
6. Князєв С.М., Чернявський С.С., Грібов М.Л. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (20). С. 8–20. DOI: <https://doi.org/10.33270/04202002.8>.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукова тактика, слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, негласні слідчі дії.

Key words: operational-investigative activity, operational-investigative tactics, investigative actions, operational-investigative measures, covert investigative actions.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

Глебчук Христина Романівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТАКТИКИ ДОПИТУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ КРАЇН СВІТУ

Протягом майже трьох десятиліть практика допиту була в центрі великої кількості досліджень у галузях психології, кримінального правосуддя та права. Зростаюче занепокоєння щодо «покращених» методів допиту (Окремий комітет

Сенату з розвідки, 2014) і неправдивих зізнань (Drizin & Leo, 2004; Kassin, Drizin та ін., 2010) підштовхнули цю сферу до виходу на передній план[2, с. 682]. У відповідь на ці занепокоєння дослідження було зосереджено на розробці реалістичних поглядів на звичайні практики допитів (наприклад, Feld, 2013; Kelly, Redlich, & Miller, 2015; King & Snook, 2009; Leo, 1996), досліджуючи уявлення допитувачів про різні техніки та підходи (Kassin et al., 2007; Redlich, Kelly, & Miller, 2014), а також визначення факторів, які збільшують або зменшують ймовірність неправдивих зізнань (Leo, 2009; Meissner et al., 2014).

Крім того, обвинувальна модель допиту описується як модель презумпції провини, яка використовує конфронтаційні стратегії та психологічні маніпуляції для отримання зізнань (Kassin, Appleby, & Perillo, 2010; Meissner et al., 2014). Наприклад, техніка Рейда (Inbau, Reid, Buckley, & Jayne, 2013) символізує цей обвинувальний підхід і вважається одним із найвідоміших методів допиту в Америці, якщо не найвідомішим (Kostelnik & Reppucci, 2009). Справді, John E. Reid and Associates, Inc. (2014) підрахували, що понад 500 000 співробітників правоохоронних органів пройшли навчання цьому методу за останні 40 років. Інші часто цитовані методи навчання допиту в США включають кінезичне інтерв'ю (Walters, 2003) та Інститут навчання аналізу поведінки (www.liedetecction.com) (Kelly & Meissner, 2016). Ці методи схожі на техніку Рейда і також вважаються «обвинувальними» або «конфронтаційними» (Redlich & Meissner, 2009).

Техніка Рейда розділяє опитування на дві окремі фази: інтерв'ю та допит (Inbau et al., 2013). Значною мірою ця початкова фаза інтерв'ю зосереджена на виявленні обману (Inbau et al., 2013; Walters, 2003). Наприклад, у «Аналізі симптомів поведінки» за методикою Рейда (Inbau et al., 2013) допитувач отримує інструкцію як використовувати цю неконфронтаційну фазу, щоб ставити доброзичливі запитання та спостерігати за реакцією підозрюваного та невербальну поведінку на ознаки тривоги та нечесності (Vrji, Mann, & Fisher, 2006).

Цей процес в першу чергу спирається на поведінкові ознаки для виявлення обману з боку підозрюваних (Inbau et al., 2013). Ці сигнали включають такі тонкі дії, як зміни пози, відвід погляду, вираз обличчя та жести руками – сигнали, які, як правило, не були визнані ефективними для виявлення обману в емпіричних дослідженнях (DePaulo та ін., 2003 та Vrij, 2008 для детального підсумку дослідження). Тим не менш, багато з цих поведінкових сигналів стереотипно та повсюдно вважаються ознаками брехні[3, с.664].

Глобальна дослідницька група обману (2006) виявила, що серед учасників із 63 країн 71,5% вважають, що брехуни відводять очі, 65,2% вважають, що брехуни змінюють свою позу, і 62,25% вважають, що розповіді брехунів довші, ніж розповіді правдивих. Якщо фаза інтерв'ю завершується тим,

що допитувач визначить, що опитуваний показав ознаки обману, тоді розпочнеться фаза допиту (Інбау та ін., 2013).

На відміну від обвинувального підходу є підхід збору інформації (Meissner et al., 2014). Протягом останніх 20 років або близько того кілька європейських країн зробили макрозміни в допиті підозрюваних, змінивши підхід, схожий на обвинувальний, на підхід, де кінцевою метою є дізнатися правду (Griffiths & Milne, 2006; Gudjonsson, 2003; Walsh, Oxburgh, Redlich & Myklebust, 2016).

Австралія та Нова Зеландія запровадили аналогічні реформи допиту, розпочаті приблизно 15 років тому, коли обидві країни використовували різні варіанти методу збору інформації (Cain, Westera, & Kebbell, 2016). Підхід до збору інформації базується на наукових принципах, встановлюючи зв'язок між інтерв'юєром і підозрюваним, а також отримання інформації, а не отримання зізнань (Walsh et al., 2016). Інтерв'юєр навчений використовувати підхід відкритого опитування для отримання інформації від підозрюваного; психологічна маніпуляція є анафемою для цілей співбесіди[1,с.316].

Крім того, відеозапис взаємодії поліції та підозрюваного дуже часто рекомендований або обов'язковий (Schollum, 2005). Метод PEACE зараз є стандартним методом опитування підозрюваних в Англії та Уельсі, і всі співробітники правоохоронних органів зобов'язані пройти його навчання. Використовуючи емпірично обґрунтовані навички, запозичені з ведення розмови та когнітивного інтерв'ю, інтерв'юєр може застосовувати різні тактики; в обсерваційному дослідженні Soukara, Bull, Vrij, Turner і Cherryman (2009) відзначили такі тактики, як розкриття доказів, відкрите, навідне та повторюване опитування, але не спостерігали жодної забороненої тактики (включаючи мінімізацію, залякування та ситуаційну марність).

З тих пір, як Сполучене Королівство розробило та запровадило модель PEACE, інші країни наслідували цей приклад. Наприклад, Нідерланди створили навчальну програму Professional Training in Interviewing (PTI) для офіцерів поліції, яка ознайомлює підозрюваних з метою інтерв'ю, налагоджує стосунки та супроводить розповідь, а завершується інформуванням підозрюваного про наступні кроки розслідування (van Beek & Hoekendijk 2016), все нагадує про PEACE. Подібним чином у Норвегії була розроблена програма KREATIV, щоб усунути психологічні маніпуляції під час інтерв'ю з підозрюваними, і на її створення безпосередньо вплинула модель PEACE (Fahsing, Jakobsen, & Jakobsson Öhrn, 2016).

Таким чином, загальні положення та тактика допиту в міжнародній практиці країн світу варіюються в залежності від юридичної системи, культурних особливостей та правових норм кожної країни. Однак, існують деякі загальні принципи та підходи, які використовуються в більшості юрисдикцій[4,с.590]. Ось

деякі висновки щодо загальних положень та тактик допиту в міжнародній практиці:

1. Багато країн надають великий акцент на забезпечення законності та прав обвинуваченого під час допиту. Це означає, що під час допиту слід дотримуватися всіх необхідних процедур та гарантувати право на захист.

2. Зазвичай обвинувачений має право на захист приватності під час допиту, а також право використовувати мову, якою він володіє. У випадках, коли обвинувачений не володіє мовою допиту, може забезпечуватися послуга перекладача.

3. Багато країн мають законодавчі обмеження стосовно використання фізичного або психологічного тиску під час допиту. Це означає, що допит має бути проведений у рамках правових норм та без будь-яких форм примусу.

4. Державні органи повинні дотримуватися принципу адекватності та обґрунтованості під час допиту. Це означає, що будь-які дії, які вони вживають

під час допиту, повинні бути обґрунтованими та не перевищувати необхідного обсягу для досягнення мети.

Список використаних джерел:

1. Гора І., Колесник В. Криміналістика: Навчальний посібник. Ч. 1: Криміналістична техніка. Київ: Алерта. 2005. 316 с.
2. Криміналістика: Підручник для студ. юридичн. спец. вузів/ Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; Ред. Валерій Шепітько. Київ: Ін Юре, 2001. 682 с.
3. Кузьмічов В.С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: Навч. посіб./ ред. В.Г. Гончаренко, Є.М. Моїсєєв; Мін-во освіти і науки України, Нац. акад. внутрішніх справ України. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 366 с.
4. Салтевський М. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. Київ: Кондор, 2005. 590 с.

Ключові слова: криміналістична тактика, слідчі дії, допит, моделі допиту.

Key words: criminalistic tactics, investigative actions, interrogation, interrogation models.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Горячківська Оксана Вікторівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні інноваційні технології стають все більш поширеними в різних сферах суспільного життя. Криміналістика також не є винятком, адже завдяки новим технологіям наука вийшла на новий етап розвитку і з'явився новий напрям - цифрова криміналістика. Також на розвиток криміналістики в Україні суттєво вплинув воєнний стан, адже з'явилися нові виклики, пов'язані з воєнними злочинами, диверсіями, тероризмом та іншими проявами збройної агресії.

Вчені не мають єдиного визначення цифрової криміналістики та її місця в системі криміналістичної науки. А. Колодіна та Т. Федорова визначають цифрову криміналістику як прикладну науку, яка вивчає розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, також досліджує цифрові докази, методи їх пошуку, отримання та закріплення[1,с. 177]. Деякі вчені визначають цифрову криміналістику як судову науку практичного спрямування, яка виникла в 1970-1980-х роках і вивчає відновлення та дослідження даних, пов'язаних з кіберзлочинністю, які містяться на цифрових пристроях. [2,с. 290]. Інші науковці

розглядають цифрову криміналістику як процес, який включає збір, отримання, збереження, аналіз та подання електронних доказів з метою отримання відомостей, доказової інформації, розслідування та переслідування за різними видами кримінальних правопорушень, включаючи кіберзлочини. Зарубіжні фахівці вважають цифрову криміналістику галуззю судових наук. Її визначають як систему наукових методів, що використовуються для роботи з цифровими доказами. Ці методи включають зберігання, збирання, перевірку, ідентифікацію, аналіз, інтерпретацію, документування та представлення цифрових доказів[3,с. 278].

Щодо того, яке місце займає цифрова криміналістика в загальновизнаній системі криміналістичної науки в Україні, то існують такі підходи:

- створення нового розділу в класичній криміналістиці;
- визнання окремої науки «цифрова криміналістика»;
- формування окремого вчення в загальній теорії криміналістики;
- тощо[4,с. 105].

В. Шепітько та М. Шепітько вважають, що цифрова криміналістика є одним з провідних напрямків розвитку криміналістичної науки та правоохоронної практики. А сама цифрова криміналістика розвивається за трьома основними напрямками: формування самостійної наукової дисципліни в криміналістиці; застосування експертних знань у роботі з цифровими доказами; проведення судових експертиз[5,с. 21]. І. І. Когутич вважає цифрову криміналістику новим напрямком у рамках науки криміналістики[6,с. 81].

Описані вище підходи мають на меті зблизити позиції щодо розуміння місця цифрової криміналістики в різних моделях криміналістичної науки. Ці підходи потребують подальшого розвитку та конкретизації, щоб чітко визначити роль та місце цифрової криміналістики в системі криміналістичних знань.

Важливо підкреслити необхідність подальшого розвитку криміналістики в Україні, шляхом широкого впровадження засобів і методів цифрової криміналістики, адже злочини, скоєні військовими РФ на території нашої держави, мають надзвичайно великий масштаб і потребують дослідження чималого обсягу подій, ретельного збирання значного масиву доказів і проведення численних судових експертиз. Нові виклики й завдання передбачають застосування новітніх підходів до їх розв'язання.

Внаслідок воєнної агресії РФ проти України кримінальна ситуація в країні зазнала суттєвих змін. Змінилися методи скоєння злочинів, а також з'явилися нові види злочинної діяльності. Ці фактори зумовлюють необхідність перегляду пріоритетів у діяльності криміналістів і вдосконалення методів розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Вивчення практики розслідування кримінальних правопорушень, скоєних під час війни, свідчить про істотні труднощі, з якими стикаються слідчі та оперативні підрозділи під час їх

виявлення, розкриття та розслідування. Існує ряд причин, чому розслідування даних правопорушень є складним завданням. Це пов'язано з:

- специфікою способів скоєння та наслідків;
- складністю знаходження слідів та свідків;
- тимчасовою окупацією частини територій та відсутністю доступу до цих територій;
- особливістю особи правопорушника[7, с. 35].

З початку повномасштабного вторгнення цифрова криміналістика сприяла невідворотності покарання. Прикладом є події у місті Буча Київської області. Після звільнення міста 31 березня 2022 року українські військові знайшли на вулицях Бучі тіла сотень мирних жителів. Російська пропаганда намагалася дискредитувати ці жахливі кадри, стверджуючи, що тіла були підкинуті українцями після звільнення міста. Однак супутникові знімки Махаг, зроблені 10 березня 2022 року, чітко показують, що тіла з'явилися на вулицях Бучі саме під час окупації міста російськими військами. Це свідчить про те, що окупанти вчинили масові вбивства мирних жителів Бучі. Оскільки багато масових поховань знаходяться на тимчасово окупованих територіях, доступ до яких наразі неможливий, цифрова криміналістика, а саме аналіз та порівняння супутникових знімків, може стати ключовим інструментом у встановленні та покаранні винних. Так, наприклад, супутникові знімки Махаг зафіксували масове поховання біля церкви святого Андрія в Бучі, яке стало ще одним жахливим свідченням злочинів російських окупантів.

Використання цифрових доказів у судових провадженнях в Україні є актуальним та важливим питанням. В країнах Європи, Америці та Міжнародному кримінальному суді вже існує практика залучення таких доказів до справ. Ці норми регулюються місцевим законодавством та здебільшого опираються на Протокол Берклі й принципи SWGDE по роботі з цифровими доказами. В Україні ж питання цифрових доказів та їх допустимості залишається неврегульованим. Процедура їхнього збору, верифікації, зберігання та застосування має бути чітко прописана у національних законодавчих актах[8] .

У наш час майже все залишає цифровий слід і на відміну від традиційних доказів, його значно складніше знищити. Це робить цифрові сліди цінним інструментом для забезпечення правосуддя. Цифрова криміналістика стає

невід'ємною частиною сучасних розслідувань, доповнюючи та розширюючи можливості традиційних методів.

Список використаних джерел:

1. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. Вип. 1. С. 176–180.
2. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3(99). С. 283–294.
3. Самодін А. В. Сучасне розуміння феномену «цифрова криміналістика». *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 275–279.
4. Думчиков М. О. Процеси діджиталізації і криміналістика: ректроспективний аналіз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 100-108
5. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12-27.
6. Когутич І. І. Застосування цифрових технологій – новий напрям криміналістики. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 79-84.
7. Шевчук В. М. Цифрова криміналістика: воєнні виклики сьогодення та нові завдання в сучасних умовах. *Правові виклики сучасності* : матеріали всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 груд. 2022 р.). Харків : Державний біотехнологічний університет, 2022. С. 35–39.
8. Гюндуз Мамедов. Цифрова криміналістика. Як це допомогло зібрати докази злочинів у Бучі?. Новини України та Світу. *Головні і останні новини* –

НВ. 8 червня 2022 р. <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-yak-cifrova-kriminalistika-vikrivaye-zlochiny-rf-v-ukrajini-novini-ukrajini-50248411.html>

Ключові слова: цифрова криміналістика, повномасштабне вторгнення, докази, технології, воєнні злочини.

Key words: digital forensics, full-scale invasion, evidence, technologies, war crimes.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В.В.

Грищенко Дарія Андріївна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Наразі в Україні проведення огляду місця події, пов'язаного із вибухом з використанням вибухових пристроїв є небезпечною та складною слідчою (розшуковою) дією. Це пов'язано з природою самого вибуху і вибуховими пристроями, адже в сучасних умовах вони набули небезпечних обертів, спричинених війною. Їх виявлення і дослідження обстановки потребує від слідчих високого професіоналізму, спеціальних знань та навичок, дотримання правил безпеки, а також залучення відповідних спеціалістів.

Згідно зі ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України огляд проводиться з метою виявлення й фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1]. На думку Ю.П. Аленіна, під оглядом місця події слід розуміти невідкладну слідчу дію, в ході якої слідчий разом із указаними в законі особами безпосередньо виявляє, сприймає, досліджує, оцінює та фіксує стан, властивості й ознаки матеріальних об'єктів, що знаходяться на ділянках місцевості або в приміщенні, з метою виявлення там слідів чи інших речових доказів, з'ясування обстановки й усіх обставин, які мають значення для встановлення істини в справі [3, с. 253]. Цю слідчу дію можна назвати фундаментальною у встановленні обставин події та зборі доказів.

Вчинення злочинів із використанням вибухових пристроїв має свою особливість пов'язану з тим, що сліди вибуху і його наслідки ускладнюють

процес їх виявлення і фіксації. Відтак основними завданнями огляду місця події вибуху із використанням небезпечних пристроїв є:

- визначення й здійснення фіксації обстановки місця події;
- виявлення матеріальних слідів, що потребують належної фіксації для подальшого з'ясування причин вибуху;
- визначення природи пристрою, що спричинив вибух;
- пошук і фіксація слідів, які можуть вказувати на особу (осіб), причетних до події;
- виявлення факторів, які призвели до вибуху, а також визначення обставин, що становлять загрозу для життя людей.

Визначення об'єктів огляду місця події допомагає суб'єктам розслідування зосередити увагу на найбільш важливих аспектах події, забезпечуючи комплексний та ефективний аналіз ситуації. Об'єктами можуть бути: місце самого вибуху, фрагменти вибухового пристрою, залишки вибуху та його сліди, оточуюча місцевість та потенційні вибухові пристрої. Огляд місця вибуху є складним через умови, в яких він стався і які він викликав. Тобто це може бути як відкрита місцевість, так і приміщення, в заглибленні у ґрунті, у повітрі або у транспорті. Складнощі може додати пожежа, яка стає наслідком вибуху.

Розуміння різних видів вибухових пристроїв допомагає виявити їх залишки або елементи, що можуть свідчити про тип та спосіб активації. Це надзвичайно важливо для збору доказів та подальшого розслідування. Вибухові пристрої можуть бути виготовлені як промисловим, так і саморобним способом. Промислові поділяють на пристрої військового, народногосподарського призначення і вироби спеціальної техніки. Наразі досить розповсюдженими є саме пристрої військового призначення, які поділяються на: боеприпаси, ракети й авіаційні бомби, торпеди, артилерійські боеприпаси, засоби ближнього бою (гранати), елементи боеприпасів (міни, порохові заряди) [2, с. 40].

Через небезпеку огляду місця події, слідчий та інші учасники слідчої (розшукової) дії заздалегідь мають знати і дотримуватись важливих правил проведення огляду: не виключати можливість повторного вибуху; пам'ятати про можливість наявності отруйних речовин; переконатись у відсутності ймовірності обвалу або руйнації будівлі; знеструмити електрообладнання або перекрити можливий витік газу [2, с. 63].

Огляд місця події складається з трьох етапів – підготовчого, робочого й заключного. Для підвищення ефективності проведення огляду загалом

важливим є якісне проведення підготовчого етапу, який складається з двох стадій:

- 1) організаційно-підготовчі заходи слідчого до виїзду на місце події;
- 2) дії слідчого на місці події.

Важливу роль на підготовчому етапі відіграє правильне формування слідчо-оперативної групи, а саме: залучення спеціалістів із різних галузей знань: експертів-криміналістів (потрібні для роботи з традиційними криміналістичними слідами), вибухотехніків (можливо саперів військових частин), пожежотехніків, судових медиків (за наявності трупа) чи лікарів (для надання невідкладної медичної допомоги), кінолога (для пошуку вибухових речовин) тощо [4, с. 46]. Чітко спрямована та координована робота слідчих на підготовчому етапі дослідження дозволяє забезпечити безпеку всіх учасників процесу та оточуючих, а також збереження важливих доказів, які сприяють подальшому розкриттю злочину та ідентифікації винних.

На місці події керівництво групою та взаємодія зі спеціалістами покладається на слідчого й прокурора. Проте для початку огляду необхідно одержати дозвіл від спеціаліста-вибухотехніка, який має переконатися в безпеці проведення робіт особисто. Після цього огляд на місці вибуху починається з обстеження всього місця події та складання масштабного плану місцевості, що підлягає огляду. Для виявлення дрібних об'єктів застосовуються лупи, для пошуку металевих уламків і фрагментів пристрою застосовують металошукачі, магніти та інші засоби криміналістичної пошукової техніки [2, с. 76]. Спільно з іншими учасниками, слідчий встановлює загальну картину події, аналізуючи виявлені сліди вибуху, розміщення предметів на місці події та свідчень очевидців. Слідчому також допомагають працівники оперативного підрозділу, які за його дорученням виконують відповідні завдання. Далі проводиться визначення центру вибуху, меж території або приміщення, а також можливих свідків. Дослідження центру вибуху дозволяє встановити початкове положення уламків, фрагментів вибухової речовини та характеристику поширення ударної хвилі.

На заключному етапі місце події вибуху фіксують традиційними методами судової фотографії й відеозапису (до протоколу огляду складають масштабні плани й схеми). Для подальшого проведення експертизи відбирають зразки вибухотехнічних об'єктів, проб, – їх вилучають та упаковують з дотриманням правил і прийомів. Як додатки до протоколу також додають пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду. В подальшому, на основі цього можливе призначення судової експертизи: вибухотехнічної, трасологічної, дактилоскопічної, біологічної, судово-медичної, криміналістичної експертизи матеріалів, речовин і виробів [2, с. 118]. Потрібно пам'ятати, що

незважаючи на даний етап, фіксація огляду місця вибуху ведеться на всіх етапах розслідування.

Отже, огляд місця події вибуху із застосуванням вибухових пристроїв є важливим етапом у розслідуванні злочинів, який відіграє важливу роль у встановленні фактів, зборі доказів та створенні безпечних умов. Це процес, який вимагає не лише негайної реакції, але й систематичного та уважного підходу для досягнення максимально точних результатів. Він передбачає не просто негайного реагування, а й високого професіоналізму від учасників, які беруть в ньому участь. Для даної слідчої дії є характерним послідовність етапів, специфіки вибухових пристроїв, які підлягають дослідженню, а також учасників, які виконують свої обов'язки відповідно до законодавства. Тільки завдяки таким узгодженим, швидким і професійним діям обов'язково можна забезпечити ефективність розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.
3. Криміналістика: підручник (стереотипне видання) / За ред. В.В. Тіщенко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 556 с.
4. Лозова С.М., Куча М.С. Специфіка підготовчого етапу огляду місця події за фактом вибуху. *Вісник ОНДІСЕ*. 2021. Вип. 10. С. 41-47.

Ключові слова: огляд, місце події, вибух, вибуховий пристрій, спеціаліст, вибухотехнік.

Key words: inspection, scene of the incident, explosion, explosive device, specialist, explosive technician.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В.В.

Грохольська Вікторія Василівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ЯКІСТЬ СВІДЧЕНЬ ПІД ЧАС ДОПИТУ

Дослідження впливу психологічних факторів на якість свідчень під час допиту є важливою галуззю в кримінальній психології. Це включає аналіз факторів, таких як стрес, страх, пам'ять, вплив підказок та інших факторів, які

можуть впливати на достовірність свідчень. Результати таких досліджень можуть допомогти поліції та судовим органам краще зрозуміти, як працює психологія свідчень та як можна покращити процес вивчення свідчень для досягнення більш точних результатів.

За допомогою спеціальних знань у галузі психології можна отримати розуміння особливостей психологічної активності людини. Ці знання набуваються особою під час професійної підготовки в області психології та їх практичного застосування, зокрема під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень і судового провадження. Головна мета застосування таких знань полягає в встановленні, пошуку та доказуванні вини злочинця, прогнозуванні поведінки учасників кримінального провадження та встановленні завданої шкоди протиправними діями [1, с.367].

Під час допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень завжди використовуються знання у галузі психології. Це пов'язано із тим, що під час цієї діяльності існує співпраця, де задіяна велика кількість осіб, насамперед це контакти з потерпілими, підозрюваними і свідками.

Для того, щоб краще зрозуміти психологію особи, яка допитується слідчий, прокурор та інші співробітники використовують знання отримані в правовій психології і завдяки цьому це сприяє швидкому розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень.

Варто звернути увагу на проведення вербальних слідчих (розшукових) дій, йдеться мова про допит. Насамперед необхідно встановити психологічний контакт з допитуваною особою. Він важливий для ефективного проведення допиту. Це включає у себе ряд аспектів, таких як емпатія, встановлення довіри, адаптація до індивідуальних особливостей допитуваного, а також уміння створювати комфортну атмосферу спілкування. Психологічний контакт допомагає знизити напругу та створити сприятливі умови для взаємодії, що може позитивно позначитися на якості отриманої інформації та сприяти досягненню мети допиту.

Основна фаза допиту включає в себе встановлення та підтримку контакту, коли він перетворюється у робочий етап. Під час завершальної частини допиту забезпечується необхідний рівень психологічного контакту та перевіряється його ефективність [2].

Головним чинником під час допиту є ознайомлення із матеріалами кримінального провадження. Це допомагає при аналізі поведінки особи, яку допитують, для того, щоб встановити психологічний тип і прорахувати усі можливі варіанти її реакції під час допиту.

Психологічно, опір допиту зі сторони допитуваної особи в першу чергу впливає зі специфічних станів, якими вона переживає. Серед них особливої уваги заслуговують тривога та страх перед покаранням, що можуть викликати депресію, втрату самоконтролю та пригнічення. Ці стани ускладнюють

встановлення психологічного контакту. Невизначеність також грає значну роль, оскільки допитуваний не може передбачити ситуацію або контролювати її. Щире каяття вважається сприятливим для встановлення психологічного контакту, в той час як розкутість може бути спробою зняти напруженість. Прояв агресії та ворожості до слідства, свідків, потерпілих чи інших осіб значно ускладнює спілкування.

Під час допиту можуть бути використані різноманітні психологічні методи впливу, серед яких варто виділити:

1. Застосування ефекту несподіваності.
2. Використання прийому «припущення легенди», що передбачає створення умов, які здаються допитуваному природними, але насправді ними не є.
3. Комбінування швидкого та повільного темпу допиту, що сприяє збудженню емоційної напруженості та ускладнює розгадку правдивості свідчень. Наприклад, запитання про малозначущі деталі вимовляються повільно, тоді як запитання про суттєві факти висловлюються швидко.[3, с. 11–20]

Таким чином, застосування спеціальних психологічних знань під час допиту допомагає забезпечити встановлення психологічного зв'язку з допитуваним і отримати вірогідні показання, оскільки особа є повністю свідомою та інформованою. Значення законного психологічного впливу слідчого під час допиту полягає в сприянні швидшому розкриттю злочинів та стимулюванні до надання правдивих показань. Однак, якщо такий вплив виходить за межі законності, це означає, що слідчий самотійно порушує закон,

і будь-які отримані в результаті цього дії докази мають бути визнані неприпустимими згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України.

Список використаних джерел

1. Пчеліна О. В. Використання спеціальних знань в галузі психології у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 365–370.
2. Баранчук В.В. Етапи формування психологічного контакту при допиті. *Теорія і практика правознавства*. 2013.
3. Белан С.В., Луценко Т.О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. № 6. 2009. С. 11–20.

Ключові слова: допит, психологічний контакт, правова психологія, психологічні методи.

Key words: interrogation, psychological contact, legal psychology, psychological methods.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Давидюк Євгенія Володимирівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ

Огляд місця події вважається однією з найбільш вагомих та складних слідчих дій у проведенні розслідування кримінальних правопорушень. Від того, наскільки детально і професійно проведений огляд, часто залежить успішність встановлення підозрюваних та збір достатньої кількості матеріальних доказів у кримінальному провадженні. Важливо підкреслити, що результати огляду місця події можуть визначити подальший хід розслідування, вплинути на ухвалення рішень щодо обвинувачення та судового процесу. Тому професіоналізм, уважність та об'єктивність при проведенні цієї слідчої дії мають вирішальне значення для успішного розкриття злочину і приведення винних до відповідальності перед законом.

Тактика огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних із вибухами, залежить від того, який саме характер події досліджується.[1]

Суттєво відрізняється огляд : 1) місця, де за анонімним повідомленням нібито здійснено мінування; 2) місця, де було виявлено вибухову речовину або пристрій, що не спрацював; 3) місця безпосереднього вибуху.

Розглянемо третій різновид огляду місця подій, а саме огляд місця вибуху. Проведення огляду місця вибуху завжди є складним і трудомістким процесом, який вимагає великої уважності та обережності від учасників. Слідчому

необхідно правильно оцінити складність ситуації, щоб залучити необхідну кількість спеціалістів. Зазвичай на місце вибуху автоматично викликають всіх доступних фахівців, хоча іноді їх присутність може бути непотрібною, або навпаки, може знадобитися лише один криміналіст, без перевірки його кваліфікації. Важливо не недооцінювати значення огляду місця вибуху і розумно використовувати усі наявні ресурси фахівців.

Завдання спеціаліста на місці вибуху полягає не лише в тому, щоб надати допомогу слідчому у докладному описі обстановки, предметів та слідів, а також висловити свої думки щодо можливостей використання зібраних даних для подальшого розслідування. Важливо також пояснити слідчому механізм утворення слідів, впливи на будівельні конструкції та предмети обстановки, а також з'ясувати їх зв'язок з причиною вибуху та його вогнищем. Для цього фахівець повинен мати відповідну кваліфікацію. Зазвичай до проведення огляду місця вибуху необхідно залучати спеціалістів з криміналістики, вибухотехніки, а в разі потреби – із судової медицини, медичної та біологічної експертизи. Проте у кримінальних справах, пов'язаних, наприклад, з умисним знищенням або пошкодженням майна, може бути достатньо участі криміналіста відповідного профілю.

У криміналістичній літературі багато вчених проводили дослідження, пов'язані з окремими аспектами розслідування злочинів, де використовувалися вибухові пристрої та вибухові речовини. Деякі з таких вчених-криміналістів, які внесли значний внесок у цю галузь, включають В.П. Бахіна, П.Д. Біленчука, В.К. Весельського, А.Г. Воеводу, О.М. Завадського, М.В. Костенка, А.А. Картавого, М.А. Погорецького, В.В. Поліщука, В.І. Паценка, Ю.П. Приходька, М.В. Салтевського, М.А. Селіванова, В. Ю. Шепітька та багатьох інших. Їхні дослідження сприяли розвитку методів та прийомів розслідування вибухових злочинів, а також вдосконаленню криміналістичної експертизи в цій сфері.

В. Ю. Шепітько наголошує на тому, що огляд місця події потребує вирішення різноманітних розумових завдань. Це включає в себе такі аспекти, як: 1) Виявлення (відшукування) доказової інформації. 2) Оцінювання знайденої доказової інформації та формулювання версій. Оцінка зібраної інформації дозволяє здійснювати пізнавальні функції, що стосуються розробки слідчих версій або взаємопов'язаних і взаємозумовлених варіантів. Ці версії, у своїй динамічній сукупності, формують уявну модель події, що охоплює дії злочинця, потерпілого, обставини перед злочином та його наслідки [2, с.519].

Щодо стадій огляду місця вибуху. Перша стадія розпочинається з моменту отримання повідомлення про вибух та його надходження до чергової частини територіального органу поліції. Інформацію про вибух можуть передавати громадяни, охорона підприємств і об'єктів, а також пости та патрулі поліції, зазвичай через телефонні дзвінки. Після отримання такої інформації черговий чиновник визначає місце і час вибуху, його характер і масштаби

наслідків, а також уточнює дані про потерпілих. Аналіз повідомлень про факти кримінальних вибухів дозволяє встановити характер інформації, яка надходить.

Друга стадія починається зі статичного огляду місця події, коли проводиться загальний огляд, опис, вимірювання місця події та об'єктів на ньому, складаються загальні плани, схеми. [3, с.276]

Третя стадія починається з детального огляду і передбачає дотримання запобіжних заходів щодо всіх предметів і слідів, які можуть мати відношення до вибуху, а також осіб, що його вчинили. Під час детального огляду найважливіше - це зафіксувати місцезнаходження, положення та індивідуальні ознаки всіх об'єктів (слідів), що були виявлені та вилучені, на момент їх виявлення. Це необхідно для забезпечення об'єктивних результатів під час подальших експертних досліджень. Фіксація проводиться не лише за допомогою протоколу та схеми, але й за допомогою детальної фото- та відеозйомки, щоб зберегти всі докази у найбільш точному вигляді. [4, с.53]

На завершальній стадії огляду місця вчинення злочину, пов'язаного із використанням вибухового пристрою, проводяться наступні дії: а) пакування предметів, які були вилучені, слідів та їхніх копій для подальшого дослідження; б) складається протокол огляду місця події та протокол огляду трупа, а також їхні додатки, які можуть включати плани, схеми, копії слідів; в) Оформлюються фототаблиці та відеозаписи, щоб зберегти всі докази у найбільш точному вигляді; г) здійснюється діагностика матеріальних об'єктів з метою встановлення їх характеристик та можливих слідів вибуху; д) проводиться ситуаційний аналіз всієї обстановки місця події в динаміці, що дозволяє краще зрозуміти подію та окремі події, які відбувалися під час вчинення злочину.[5,с.256]

Отже у процесі розслідування вибухів важливо застосовувати високоорганізовану тактику, яка базується на системному та комплексному підході до збору та аналізу доказів. Тактика розслідування вибухів включає стадії які важливі під час огляду місця вибуху. Важливими аспектами тактики є оперативне реагування на інцидент, збір доказів на місці події з використанням спеціалізованого обладнання та методів, вивчення обставин вибуху, а також встановлення винних осіб. Ключовими принципами тактики розслідування є швидка реакція, системність, об'єктивність та співпраця між різними службами та експертами. Застосування ефективної тактики розслідування допомагає

забезпечити правоохоронні органи достовірною інформацією та здійснити ефективні заходи щодо запобігання подібних випадків у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин та пристроїв з урахуванням міжнародного досвіду. Київ. : МВС України, 1998. 17 с.
2. Моїсєєв Є.М., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С.. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. К. Атіка, 2009. 1008 с
3. Варфоломєєва Т.В., Гончаренко В.Г., Бояров В.І., Гончаренко С.В. Криміналістика: підручник: академічний курс. К.Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
4. Луценко С.Г. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин: магістерська дис. 081 Право. Київ, 2018. 115 с.
5. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 4 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 16 грудня 2022 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. 472 с.

Ключові слова: тактика, огляд місця подій, огляд місця вибуху, стадії огляду місця вибуху.

Key words: tactics, inspection of the scene of events, inspection of the explosion site, stages of inspection of the explosion site.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Деренюк Ангеліна Олександрівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Огляд – це слідча (розшукова) дія, в ході якої виявляють, без посередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Огляд проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК України) [8]. Процесуальні вимоги до проведення цієї слідчої дії закріплені у ст. 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій» КПК, яка встановлює загальні правила проведення

слідчих дій, та у ст.ст. 237-239 КПК України, які встановлюють правила проведення слідчої дії, як «Огляд». Огляд місця події є одним з видів слідчої (розшукової) дії. Більш того, ця слідча дія, згідно ч. 3 ст. 214 КПК України, є невідкладною і може бути проведена до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування.

Під час значних подій, таких як аварії поїздів чи літаків, місце події може охоплювати велику площу, до десятків гектарів. Природні межі цього місця події не завжди очевидні, і їх доводиться штучно встановлювати, наприклад, радіусом у двісті метрів навколо трупа, знайденого у лісистій місцевості. Огляд місця події – це слідча дія, яка полягає у безпосередньому дослідженні території, де стався злочин, з метою розуміння суті події та виявлення, фіксації та вилучення різних доказів, які свідчать про те, що сталося. В залежності від складності злочину, що відбувся в умовах збройного конфлікту, та обстановки на місці події, до проведення оперативно-розшукових заходів можуть бути залучені різні організації та спеціалісти, включаючи представників Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, прокуратури, а також вибухотехнік, фахівці з різних видів зброї та її носіїв. Вибір криміналістичної та спеціальної техніки для організації та проведення оперативно-методичних заходів залежить від конкретних обставин ситуації. Дрони також є ефективним інструментом для проведення огляду в екстремальних умовах.

Застосування дронів у проведенні огляду місця події відкриває нові можливості для слідчих. Вони дозволяють отримувати динамічну оцінку ризику та фіксувати необхідні докази за допомогою відео та фотографій, уникнувши витрат на зафрахтування вертольотів або літаків з нерухомим крилом. Головна перевага полягає в безпечному та дистанційному оцінюванні наслідків, спричинених вибухом або пожежею, ще до початку спеціальних робіт та огляду місця події. Використання квадрокоптерів для аерофото-відеозйомки може бути не лише додатковим, але й основним засобом фіксації місця події, здатним замінити традиційні методи фотозйомки. Сучасні технології, зокрема використання безпілотників, забезпечують безпечне та віддалене оцінювання наслідків надзвичайних ситуацій, таких як вибухи або пожежі, ще до початку рятувальних та вибухотехнічних робіт та проведення огляду місця події. Цей напрямок активно розвивається в українській криміналістичній науці, де вивчається можливість використання сучасних технічних засобів для оптимізації процесу огляду. Зазначені досягнення також широко використовуються за кордоном, зокрема в Великобританії та США, де державні служби розслідування вже успішно використовують безпілотники для проведення розслідувань авіаційних та залізничних катастроф. Швидкий розвиток цієї технології дозволяє досягати вражаючих результатів за допомогою компактних та доступних систем, що робить їх ефективними інструментами для сучасних криміналістичних досліджень. Використання

безпілотників у криміналістиці вирішує значну проблему, пов'язану з оглядом місця події в екстраординарних умовах, надаючи можливість якісного та оперативного фото- та відеозапису обстановки. Ці документи можуть стати важливою частиною протоколу огляду місця події. Квадрокоптер може бути обладнаний камерою на механізованому підвісі, що забезпечує широкий огляд з висоти. Проте важливо розуміти, що цей запис не може замінити безперервний відеозапис СРД, що передбачений законодавством.

У світі, досвід використання лазерних 3-D сканерів під час огляду місця події є значним. Ці сканери охоплюють мільйони точок середовища, що створює реалістичну 3-D модель, точно відображаючи обстановку злочину. Цей метод забезпечує детальне вивчення місця події на будь-якому етапі розслідування та використання отриманих даних під час експертиз. Лазерні 3-D сканери мають багато переваг, включаючи збільшення інформативності, точні вимірювання, скорочення часу огляду та можливість роботи в темний час.

Впровадження такої технології потребує відповідної нормативної регламентації та розробки методик, враховуючи специфіку обстановки та фактори, які впливають на проведення оперативно-розшукових заходів. Важливо встановити координати місця події на початку огляду, щоб легше локалізувати його на мапі та здійснити панорамну відеозйомку на 360 градусів, що дозволить додатково зафіксувати місце події. Перед початком огляду місця події в зоні надзвичайної ситуації необхідно чітко визначити його межі. Слідчий може обрати основний метод проведення огляду або комбінувати різні методи. Наприклад, використовувати секторний метод, коли слідчий визначає напрямок магнітного меридіану та рухається послідовно від одного сектору до іншого.

Застосування схеми огляду місця події за квадратами є відмінним методом при великих зонах охоплення надзвичайних ситуацій. Цей підхід дозволяє ефективно організувати роботу та сконцентрувати увагу на основних ділянках або об'єктах, що є ключовими для розслідування. Проте важливо розуміти, що така схема вимагає значних людських та матеріальних ресурсів. Для успішної реалізації цієї схеми необхідне велике число працівників та криміналістичної техніки, що потребує ретельного планування та координації. Однак зменшення кількості учасників під час огляду найнебезпечніших ділянок або об'єктів дозволяє зменшити ризики для всіх присутніх. У разі обширних та складних оглядів місць події необхідно проводити безперервний огляд протягом визначеного періоду, залучаючи чергово різних слідчих та спеціалістів. Використання "усіченої" методики дозволяє ефективно фіксувати важливі деталі за допомогою фото та відеозйомки, що дозволяє економити час та ресурси без втрати якості розслідування. Під час огляду місця події, щоб дослідити конкретну область, будівлю або приміщення, слідчому доводиться швидко реагувати та зафіксувати ситуацію, виконувати вимірювання, фото- та відеофіксацію, та вилучати речові докази. Запис обстановки на місці події

може займати від кількох хвилин до декількох днів. У разі наявності небезпечних факторів пріоритетом є вилучення слідів та об'єктів, а потім проведення загального огляду. Підходячи до огляду за "усіченою" методикою, спочатку звертають увагу на пошук та вилучення слідів, а потім проводять детальний опис з метою відтворення подій. Методичні рекомендації для фіксування результатів огляду місця події в умовах надзвичайних ситуацій та небезпечних факторів включають складання протоколу з використанням матеріалів фото-, відеозапису, план-схем, чорнеток і нотатків, а також аудіо та відео коментування проведення СРД. Сучасні технології, такі як мобільні телефони з функціями аудіо-, фото-, відеозапису, роблять ці інструменти доступними для всіх. Однак важливо правильно оформити ці матеріали у відповідному процесуальному документі. В умовах технологічного розвитку кримінального провадження, особливо в екстрених ситуаціях, коли проведення огляду місця події ставить під загрозу життя та здоров'я учасників, зміни до КПК України, щодо складання протоколу цієї СРД, є доцільними. Наприклад, за аналогією з ч. 2 ст. 104 КПК України, інформація, зафіксована відео аудіозаписом під час огляду місця події в екстраординарних умовах, може не вноситися до протоколу.

Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних ситуацій вимагає залучення різних фахівців, забезпечення безпеки та використання спеціальних технічних та криміналістичних засобів, таких як гелікоптери, дрони, 3-Д сканери тощо. Зміни до КПК України щодо фіксації огляду місця події в екстрених умовах можуть сприяти зменшенню формалізму цього процесу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Криміналістика : підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]: за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
3. Криміналістика : навч. посібник / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ: Атіка, 2012. 496 с.
4. Коваль Д. О., Авраменко Р. А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі. Київ: ГО Truth Hounds ; Одеса : Фенікс, 2019. 36 с.
5. Таран О.В. Початок досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в*

умовах воєнного стану : матеріали науково-теорет. конф., 26 травня. 2022. С. 218–222.

Ключові слова: криміналістична тактика, слідчі дії, огляд, тактика огляду, воєнний стан.

Key words: criminalistic tactics, investigative actions, review, review tactics, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумак С.П.

Джигирей Владислава Василівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ

В Україні процес отримання інформації від причетних осіб часто називається допитом і він супроводжується використанням маніпулятивних методів, які мають за мету отримати від особи зізнання за будь-яку ціну. Проте, у багатьох країнах поліцейські використовують **Investigative Interview** – процесуальне інтерв'ю, методологія якого спрямована на отримання необхідної інформації від підозрюваного без застосування тиску, залякувань та насильства. Заміна традиційних допитів процесуальним інтерв'ю відповідає сучасному світовому тренду, спрямованому на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Цей метод дозволяє правоохоронцям проводити більш систематичне й глибоке розслідування обставин злочину, запобігаючи передчасним узагальненням або висновкам у справі. Такий підхід сприяє ефективному розкриттю злочинів і одночасно забезпечує належні процесуальні гарантії для підозрюваних осіб, що сприяє підтримці довіри громади до правоохоронних органів.

Процесуальне інтерв'ю – це метод допиту, який використовується правоохоронними органами під час розслідування злочинів. Він відрізняється від традиційних допитів тим, що ставить за мету не лише отримання інформації від підозрюваних або свідків, але й створення сприятливих умов для їх співпраці з правоохоронцями. Під час процесуального інтерв'ю зазвичай використовуються такі методи, як активне слухання, співпраця та емпатія, щоб стимулювати розкриття інформації та сприяти ефективному розслідуванню справи. Цей підхід спрямований на забезпечення не лише ефективності розслідування, але й дотримання процесуальних гарантії для всіх учасників правопорушення. Процесуальне інтерв'ю – метод, який передбачає відсутність примусу та відкриті питання, які покращують комунікацію та обмін інформацією. Всі інтерв'ю називають «процесуальним інтерв'ю» незалежно від того, чи

проводяться вони з потерпілими, свідками або підозрюваними. Отриману інформацію перевіряють за допомогою наявних фактів. Ретельно підібрані питання допомагають роз'яснити незрозумілі або неоднозначні аспекти. Стратегічне розкриття доказів під час інтерв'ю допомагає відділити неправдиві факти від інформації, яку можна підтвердити [3].

Мета процесуального інтерв'ю полягає в отриманні максимально об'єктивної інформації про обставини події та з'ясуванні точної та достовірної інформації з метою встановлення правдивості щодо питань, що розслідуються це і є відмінність від допиту, де співробітники поліції можуть вже мати певні припущення щодо вини особи та шукати зізнання. При проведенні ефективного процесуального інтерв'ю ключовим є налагодження та підтримка психологічного контакту з підозрюваним, що допомагає подолати комунікативні бар'єри та сприяє отриманню потрібної інформації [1].

Вище названий тактичний прийом, як і будь який інший має свою модель проведення, яка полягає в успішному проведенні даної процесуальної дії, що до моделі проведення такого інтерв'ю можна використовувати 3 підходи:

- Класичний – відносять моделі PEACE та KREATIVE.
- Гібридний – моделі REID, PHASE, а також модель когнітивного допиту.
- Спеціалізований – моделі процесуального інтерв'ю, які орієнтовані на опитування окремих цільових груп (NICHD, WISCI) [2, с.26].

На нашу думку, найбільш базовою є модель PEACE (аббревіатура, що складається з назв етапів цієї моделі, яких має дотримуватися кожен інтерв'юер): P – Planning and preparation (планування та підготовка); E – Engage and explain (встановлення контакту та роз'яснення процедури); A – Account (виклад обставин); C – Closure (завершення інтерв'ю); E – Evaluation (оцінка проведеного інтерв'ю) [2, с.27]. З даної аббревіатури можна зрозуміти, що проведення процесуальне інтерв'ю, має такі етапи:

1. Планування та підготовка – метою є отримання якомога більшої кількості фундаментальної інформації щодо справи, що розслідується, включаючи всю відповідну інформацію про особу, яка буде брати участь у процесі інтерв'ю, визначення мети інтерв'ю, підготовка організаційних аспектів інтерв'ю включає в себе такі етапи, як відвідування опитуваного за його місцем перебування, його транспортування, вибір місця проведення інтерв'ю та необхідного обладнання, а також можливе залучення адвоката або перекладача.

2. Встановлення контакту та роз'яснення процедури – суть полягає в тлумаченні процедурних правил проведення інтерв'ю та встановленні психологічного контакту з опитуваним. Крім того, інтерв'юер повинен роз'яснити

причини, передумови, права, формальні вимоги та порядок проведення інтерв'ю, включаючи інформацію про аудіо/відеофіксацію [2, с.28].

3. Виклад обставин – процес інтерв'ю включає можливість вільної розповіді опитуваного, а також можливість поставити уточнювальні питання. Початковий етап передбачає представлення інтерв'юера, пояснення форми та мети вільного викладу інформації, а потім передачу слова опитуваному. Під час вислуховування вільної розповіді застосовуються методи активного слухання. Найпоширеніші техніки, які використовуються інтерв'юерами, – це «вільне пригадування» та «управління розмовою», що допомагають структурувати бесіду та отриману інформацію.

4. Завершення – включає такі аспекти: забезпечення взаємного розуміння між опитуваним та інтерв'юером, переконання в тому, що всі важливі аспекти справи було висвітлено, включаючи перевірку на повноту та достовірність наданої інформації, гарантування цілісності та повноти інтерв'ю з метою забезпечення законності подальшого кримінального провадження, створення умов для відкритості опитуваної особи з метою можливої подальшої співпраці. Використовується постановка питань в форматі Що? Чому? Коли? Як? Де? Хто?

5. Оцінка – включає як оцінку отриманої інформації, так і оцінку якості самого інтерв'ю. Потрібно перевірити, чи були досягнуті мета та завдання інтерв'ю, оцінити його проведення та переглянути підхід до розслідування на основі отриманої інформації. Також потрібно визначити позитивні аспекти, такі як легкість обміну інформацією, і розглянути можливості для вдосконалення процесу проведення інтерв'ю.

З зазначених етапів, можна побачити що примусу, як такого при проведенні даного заходу немає, присутня довіра опитуваної особи до інтерв'юера та вільний діалог, що значно краще позначається на отриманні потрібної інформації ніж під час проведення допиту. Також з даної інформації можна виділити переваги проведення даного заходу: збір доказів проводиться систематичним шляхом для забезпечення ефективного розслідування, більш сприятливий клімат спілкування, а саме процесуальне інтерв'ю створює сприятливу атмосферу для спілкування, сприяючи взаєморозумінню між інтерв'юером та опитуваним, запобігання неправомірному тиску який допомагає уникнути залякування, що може виникнути під час інших методів взаємодії з особами, що підлягають допиту, покращення відносин з громадськістю, а саме використання такого заходу сприяє формуванню стійких відносин довіри з громадою, оскільки дозволяє показати більш людський та емпатичний підхід до розслідування злочинів.

Отже, основною метою спілкування з особами під час досудового розслідування є отримання точної та достовірної інформації для встановлення правди, а не надання зізнань. У кримінальному процесуальному законодавстві

України передбачена єдина форма взаємодії слідчого зі свідками, потерпілими та підозрюваними – допит.[1] Проте, саме слідчий має право вибрати стратегію та методику його проведення. Варіанти проведення допиту можуть суттєво вплинути на результати досудового розслідування, а також порушити справедливість, ефективність та надійність його перебігу. Процесуальне інтерв'ю, крім підвищення ефективності розслідування, також дозволяє уникнути неправильних практик під час досудового розслідування, що може виникнути під час проведення допиту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

1. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики / Ю. Белоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В. Луцик, А. Орлеан, В.Рогальська, Т. Філоненко, В. Яворська. Київ: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/07/investigationresearch_web.pdf?fbclid=IwAR0ZJLwkFnZEBgkQn1y4SBMfZIZoS4UtYhD3axv4brV2O7IjnLc4L-AM1F8

3. Процесуальне інтерв'ю у кримінальних справах: навчальні матеріали CTI 1/2017. 12 с. URL: https://cti2024.org/wp-content/uploads/2021/01/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf

4. Процесуальне інтерв'ю як інструмент ефективного розслідування та запобігання катуванням – тренінг для слідчих та прокурорів. *Офіс Ради Європи в Україні*. 21-23 листопада 2023. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/>

Ключові слова: досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, допит, інтерв'ю.

Key words: pre-trial investigation, investigative (search) actions, interrogation, interview.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Жук Софія Русланівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ВИКРИТТЯ ОСІБ, ЩО ДАЮТЬ НЕПРАВДИВІ
СВІДЧЕННЯ**

Неправдиві свідчення можуть істотно вплинути на хід розслідування кримінального провадження та його подальший судовий розгляд. Викриття таких свідчень є одним із ключовим завданням для співробітників правоохоронних органів на етапі досудового розслідування. Одні неправдиві показання, на яких буде базуватися уся доказова база, або ж які навпаки – не дають сформувати міцну систему взаємопов'язаних доказів, – можуть кардинально вплинути на результати судового розгляду та призвести до того, що винна особа не понесе покарання.

Різні вчені-криміналістики у своїх наукових працях зверталися до питання дослідження неправдивих показань. Однак питання особливостей викриття та доведення того, що показання носять свідомо неправдивий характер, потребує детального наукового опрацювання та висвітлення. Проблема полягає в доказуванні прямого наміру суб'єкта на дачу неправдивих показань, оскільки жодна особа не скаже, що давала свідомо неправдиві свідчення навмисне, вона буде посилатися на те, що просто погано пам'ятає події, або на те, що на

початковому етапі дізнавач, слідчий неправильно записав або зрозумів її показання.

Відмінність тактичного прийому від інших прийомів дій полягає в його психологічній природі і в особливості психологічного механізму його реалізації. Цей механізм реалізації тактичних прийомів передбачає:

1) психологічну спрямованість розкриття брехні, усвідомлення забуття, відтворення подій, що відбулися, виявлення прихованого тощо;

2) пряму чи опосередковану взаємодію слідчого (судді) з його допитуваними;

3) психологічний вплив використання даної технології (пов'язаний з отриманням об'єктивних доказів, виявленням слідів і знарядь злочину, визначенням схованок тощо). [1, с. 148].

Наприклад, для хабарника, який визнав провину, корисним прийомом перевірки достовірності його свідчень є детальне розпитування його про місце передачі хабара або де він зустрівся з хабарником, вказуючи на місцезнаходження та характеристики особи. Ви можете попросити допитуваного намалювати поверховий план кімнати або місцевості і внести його в протокол допиту. Для порівняння показань і планів з фактичною обстановкою рекомендується провести огляд визначених приміщень або місцевості, про що долучити до протоколу допиту протокол огляду. Звичайно, ця методика була б ефективною, якби факт перебування хабарника в певному приміщенні або в конкретному місці можна було б пов'язати лише з фактом передачі хабара. Отримані дані не матимуть доказової сили, якщо особа відвідувала або, ймовірно, відвідувала вказане місце раніше чи в інших випадках.

Згідно з вимогами до тактичної техніки, важливою є її вибірковість – здатність вирішувати тактичні завдання в конкретних ситуаціях. Тактичні прийоми, спираючись на ситуаційний контекст, виникають під час досудового або судового розслідування, а також при проведенні окремих слідчих (судових) дій. Це вимагає розробки різноманітних тактичних підходів. [2, с. 439]

Щодо пізнавальної цінності тактичної техніки, варто зазначити, що тактичні прийоми сприяють отриманню доказової інформації. Вони допомагають виявляти сліди злочину, отримувати показання свідків та підсудних, а також встановлювати особи злочинців чи потерпілих.

У криміналістичній тактиці важливо розуміти взаємозв'язки між тактичними прийомами та послідовністю слідчих та судових дій. Серед юридичних експертів існують різні погляди на це питання. Деякі вважають, що кримінально-процесуальне право може містити тактичні прийоми, які стали

правовими нормами. Інші стверджують, що Кримінально-процесуальний кодекс не повинен містити жодних тактичних порад чи прийомів. [3., с. 360]

Можна зробити висновок, що викриття неправдивих свідчень вимагає глибокого розуміння психології свідка, вміння аналізувати вербальні та невербальні сигнали, а також застосування сучасних технічних засобів.

Список використаних джерел

1.Криміналістика: Підручник для вузів системи МВС /За ред. Петра Біленчука. Київ: Атіка, 2001. 148, с.

2. Криміналістика: Підручник. Академічний курс / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко. Київ: Юрінком. Інтер, 2011. 439 с.

3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 360 с.

Ключові слова: тактичний прийом, неправдиві показання, допит.

Key words: tacticalreception, false testimony, interrogation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

Іващенко Кароліна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Вбивство є одним з найтяжчих злочинів проти життя та здоров'я особи, розслідування якого вимагає ретельного збирання та дослідження доказів. Криміналістичні експертизи відіграють ключову роль у встановленні обставин вчинення вбивства, виявленні та фіксації слідів злочину, а також ідентифікації підозрюваних осіб. Своєчасне та належне призначення різних видів криміналістичних експертиз дозволяє отримати об'єктивні та достовірні дані, які мають вагоме значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Однак, на практиці нерідко виникають проблемні ситуації, пов'язані з призначенням експертиз, недостатньою кваліфікацією експертів, неналежною якістю зібраних зразків тощо.

Одним з ключових видів криміналістичних експертиз, що призначаються під час розслідування вбивств, є судово-медична експертиза. Її своєчасне проведення має вирішальне значення для встановлення низки важливих обставин, таких як причина смерті потерпілого, час настання смерті, характер та локалізація тілесних ушкоджень, можливі знаряддя вбивства. Як наголошує

М. В. Салтевський, від своєчасного проведення судово-медичної експертизи залежить встановлення вихідних даних, що мають велике значення для розслідування [1, с. 122]. Крім того, результати експертизи разом з аналізом обставин вчинення злочину дозволяють окреслити коло ймовірних підозрюваних осіб, наприклад, за характером поранень можна зробити висновок про стать нападника. Несвоєчасність призначення експертизи може призвести до втрати важливих речових доказів через розкладання біологічних об'єктів, забруднення місця події тощо. Таким чином, своєчасне залучення судових медиків є запорукою успішного розслідування на початковому етапі та визначає ефективність усього кримінального провадження.

Однак, на практиці нерідко виникають проблемні ситуації, пов'язані із своєчасним призначенням судово-медичної експертизи під час розслідування вбивств. Зокрема, можна виділити такі проблемні аспекти:

1. Недостатня кваліфікація слідчих, які не завжди усвідомлюють важливість негайного залучення судмедекспертів на місце події. Це може призводити до втрати цінних доказів через затримку в часі.

2. Обмежена кількість експертних установ і судмедекспертів у віддалених регіонах, що унеможлиблює їх термінове прибуття на місце злочину. За словами Л. М. Ісаєвої, у багатьох районах країни немає судово-медичних експертів, що обумовлює недостатню якість експертних досліджень [2, с. 146].

3. Відсутність належного транспортного забезпечення для оперативної доставки експертів до місця події. Це особливо актуально для важкодоступних або віддалених місцевостей.

4. Недосконалість законодавчого регулювання питань залучення судмедекспертів на початковому етапі розслідування. Відсутність чітких процедур і вимог призводить до зволікання та формалізму з боку слідчих.

Наступним важливим аспектом призначення криміналістичних експертиз під час розслідування вбивств є проведення трасологічної та балістичної експертиз. Трасологічна експертиза дозволяє дослідити сліди злочину – сліди рук, ніг, знарядь зламу, транспортних засобів тощо, виявлені на місці події. Як зазначає В. К. Стринжа, за результатами трасологічної експертизи можна встановити не лише знаряддя злочину, а й механізм утворення слідів, що допомагає з'ясувати обставини події [3, с. 42]. Балістична експертиза призначається для дослідження вогнепальної зброї, куль, гільз, слідів пострілу з метою ідентифікації зброї, з якої було вчинено постріли. Однак, ефективність цих експертиз часто знижується через низку проблем. По-перше, неналежна фіксація та вилучення слідів на місці злочину через недбалість або некваліфікованість слідчо-оперативної групи. По-друге, пошкодження або забруднення слідів під час їх вилучення та транспортування. По-третє, відсутність необхідного експертного обладнання та методик дослідження в деяких регіонах. Як відзначає А. В. Іщенко, застаріле обладнання балістичних

лабораторій не дозволяє проводити повноцінні дослідження з ідентифікації зброї [4, с. 21]. Також часто спостерігається недостатня кваліфікація експертів, особливо в галузі трасології. Вирішення цих проблем потребує належної професійної підготовки слідчих, оновлення матеріально-технічної бази експертних установ та підвищення рівня експертних знань і навичок.

Варто також звернути увагу на проблему недостатньої уніфікації методик експертних досліджень. На даний момент різні експертні установи можуть використовувати власні, часто застарілі методики проведення досліджень, що ускладнює уніфікацію експертної практики та створює ризики розбіжностей у висновках експертів. Крім того, актуальною залишається проблема забезпечення належної взаємодії між слідчими та експертами на етапі підготовки матеріалів для експертизи. Нечітка постановка запитань, відсутність необхідної вихідної інформації від слідчого можуть призводити до неповноти чи некоректності експертного дослідження. Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу: розробки єдиних стандартів та методик експертних досліджень, налагодження ефективних комунікаційних механізмів між слідчими та експертами, а також посилення незалежності та підзвітності експертних установ для забезпечення об'єктивності експертиз. Лише за умови вжиття таких заходів можна підвищити ефективність використання трасологічних та балістичних експертиз у практиці розслідування вбивств.

Ще одним видом криміналістичних експертиз, що проводяться під час розслідування вбивств, є експертиза слідів біологічного походження. Як зазначає І. В. Пиріг, успішне розкриття та розслідування злочинів проти життя й здоров'я особи багато в чому залежить від своєчасного виявлення, вилучення та дослідження різноманітних слідів біологічного походження людини (кров, сперма, слина тощо) [5, с. 476]. Під час експертизи слідів біологічного походження вирішуються такі ключові питання: встановлення виду біологічних слідів, їх належність конкретній особі шляхом вивчення ДНК, визначення механізму утворення слідів та інші. Результати таких експертиз мають вагомое доказове значення, дозволяючи встановити причетність підозрюваного до вчинення вбивства, деталі перебігу події злочину, а також викрити випадки інсценування. Гострою залишається проблема відсутності сучасного обладнання та реагентів для молекулярно-генетичних досліджень у багатьох експертних установах. Застаріла матеріально-технічна база не дозволяє використовувати новітні методики вивчення ДНК, білків, ферментів тощо. Ще одним викликом є складність дослідження біологічних слідів, які зазнали впливу несприятливих факторів навколишнього середовища (високі/низькі температури, опади, хімічні речовини і т.д.), що може ускладнювати чи унеможливлювати їх аналіз. У практиці правоохоронних органів все ще недостатньо використовуються можливості молекулярної біології та генетики для індивідуалізації особи. Впровадження новітніх методик ДНК-аналізу,

вивчення мікробіому та інших біомаркерів дозволило б істотно розширити доказову базу.

Підсумовуючи, можна констатувати, що призначення різноманітних криміналістичних експертиз під час розслідування вбивств є невід'ємною складовою успішного встановлення обставин злочину та викриття винних осіб. Своєчасне залучення експертів-криміналістів, судових медиків, трасологів, балістів, біологів та інших фахівців дозволяє забезпечити повноту та об'єктивність доказової бази. Разом з тим, на сьогодні існує низка проблемних аспектів, що знижують ефективність експертних досліджень. Серед них: недостатній рівень професійної підготовки слідчих, брак кваліфікованих експертних кадрів, застарілість обладнання і методик в експертних установах, недоліки у процедурах взаємодії слідчих та експертів, відсутність автоматизованих криміналістичних обліків у деяких регіонах, складнощі із забезпеченням належних умов вилучення, транспортування та зберігання речових доказів тощо. Вирішення окреслених проблем потребує системних зусиль: удосконалення законодавчого регулювання, активної імплементації інноваційних методик і технологій, розбудови сучасної інфраструктури експертно-криміналістичних установ, посилення професійного рівня експертів і слідчих, налагодження належної координації між різними відомствами. Лише за умови вжиття комплексних заходів можна підвищити якість та результативність

криміналістичних експертиз у справах про вбивства та досягти бажаної мети - ефективного розкриття й розслідування таких тяжких злочинів.

Список використаних джерел

1. Салтевський М. В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Харків: Консум, 2001. Ч.2. 528 с.
2. Ісаєва Л. М. Судово-медична експертиза в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. №18. С.146.
3. Стринжа В. К. Криміналістичне дослідження слідів на місці події: навчальний посібник. Харків: Видавнича агенція «Апостіль», 2014. С.42.
4. Іщенко А. В. Проблеми проведення криміналістичних експертиз. *Криміналістичний вісник*. 2012. №2(18). С.21.
5. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного дослідження слідів біологічного походження людини: монографія. Дніпропетровськ: Видавництво "Акцент ПП", 2012. 476 с.

Ключові слова: вбивства, досудове розслідування, спеціальні знання, криміналістичні експертизи.

Key words: murders, pretrial investigation, special knowledge, criminalistic examinations.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Костюк Дарія Сергіївна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОБШУКІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, відбулися докорінні зміни, зокрема й в кримінально-процесуальному законодавстві, які стосуються порядку проведення слідчих дій. Одразу ж хочемо зазначити, що дані зміни значно розширили повноваження працівників правоохоронних органів під час проведення обшуку.

Стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) встановлює спеціальний порядок проведення кримінального розслідування в умовах воєнного стану, у цій статті було вирішено проблему порушення кримінального провадження в разі відсутності можливості отримання технічного доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Також було встановлено особливості проведення слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень у випадку загрози життю і здоров'ю учасників кримінального провадження, а також у разі їхньої відсутності на місці події.

Регулюється порядок визначення строків у кримінальному провадженні та їхнє продовження, зупинення і поновлення. Також вирішено питання розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями у випадку відсутності доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Встановлено порядок затримання особи без рішення слідчого судді та застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Проаналізувавши, можна побачити, що найбільше змін саме на стадії досудового розслідування. Тому важливо звернути увагу саме на проведення деяких слідчих дій, в особливості обшуку.

Відповідно до статті 232 КПК України, обшук здійснюється з метою виявлення та фіксування інформації про обставини скоєння кримінального правопорушення, виявлення предметів або майна, яке було викрадене або отримане в результаті його скоєння, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Це один зі способів невербальних дій слідства, який є досить ефективним для збору та перевірки доказів під час розслідування кримінального правопорушення [1].

Щодо підстав для проведення обшуку за КПК України - це ухвала слідчого судді. Попередньо слідчий та прокурор мають пред'явити ухвалу та передати копію перед початком обшуку. У воєнний час, дозвіл на обшук може бути наданий прокурором шляхом видання постанови про проведення обшуку. У цій постанові повинно бути вказано термін її дії (не більше місяця з моменту видання до дати проведення обшуку), місце проведення обшуку, а також об'єкт, який планується знайти.

Згідно зі змінами, встановленими в пункті 4 статті 223 КПК, під час введення воєнного стану можливе проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час, з 22:00 до 06:00 годин. Важливо зазначити, що обшук або огляд особи, її проживання чи іншого майна, може здійснюватися без залучення свідків лише у випадках, коли існують об'єктивні обставини, наприклад, коли це пов'язано з небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, або коли інші варіанти неможливі. До того ж, важливо зафіксувати хід і результати такого обшуку або огляду шляхом безперервного відеозапису. Захисник може брати участь у процесі дистанційно, через відеозв'язок або телефон. У випадках, коли необхідний перекладач, а його присутність неможлива, цю функцію можуть виконувати дізнавач, слідчий або прокурор.

Відповідно до частини 12 статті 615 КПК України, дізнавач, слідчий або прокурор забезпечують участь захисника у проведенні окремих процесуальних дій, включаючи випадки, коли явка захисника неможлива, з використанням технічних засобів, таких як відео- або аудіозв'язок, для забезпечення дистанційної участі захисника.

Отже, в умовах воєнного стану та складного сьогодення відчутною стає необхідність внести значні зміни, що стосуються процесуальних аспектів

проведення обшуку [2]. Ці зміни перш за все передбачають розширення часу, протягом якого може проводитися обшук, і юридично забезпечують раптовість цієї дії. Також, внесені зміни стосуються ключових учасників процедури слідчої (розшукової) дії, таких як поняті та особливостей документування цієї дії. Ці модифікації спрямовані на підвищення ефективності обшуку як складової слідчої (розшукової) дії, швидкого отримання результатів та захисту життів громадян України. Дані нововведення мають прямий вплив на хід кримінального провадження, особливо на досудове розслідування, у період введення воєнного стану.

Проаналізувавши ці зміни, можна зробити висновок, що вони значно розширюють повноваження сторони обвинувачення. Як вказують Літвінова І.Ф. та Лобай Д.М., такі зміни можуть порушити права підозрюваного або обвинуваченого під час кримінального провадження, якщо сторона обвинувачення буде зловживати своїми правами. Тому цей законопроект, на етапі його прийняття, отримав критику зі сторони правничої спільноти [3]. Як і більшість науковців та практиків, вважаємо, що доцільність та ефективність

таких змін може бути підтверджена або спростована виключно за допомогою правової практики.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Гловюк І.В. Проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 14. С. 141–149.
3. Літвінова І.Ф., Лобай Д.М. Особливості проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 4 (65). С. 172–178.

Ключові слова: криміналістична тактика, слідчі дії, обшук, тактика обшуку, воєнний стан.

Key words: criminalistic tactics, investigative actions, search, search tactics, martial law.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Костюк Мар'яна Іванівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Правоохоронні органи досі зіштовхуються з рядом складних завдань, пов'язаних з розслідуванням злочинів, учасниками яких є неповнолітні особи. Наразі вони значно частіше почали вчиняти правопорушення, ймовірно через значний вплив соціальних мереж та коло спілкування. Проведення допиту неповнолітніх вимагає особливої уваги та ретельного підходу щодо застосування тактичних прийомів. Серед ряду слідчих (розшукових) дій, саме допит займає першочергове місце.

Підлітковий вік характеризується низкою психологічних особливостей, які важливо враховувати під час допиту неповнолітньої особи. Підлітки можуть мати менший обсяг знань і життєвого досвіду, що може впливати на їх здатність аналізувати події і робити обґрунтовані висновки. Схильність до фантазування та емоційність можуть ускладнювати процес отримання достовірної інформації під час допиту.

Згідно з п. 12 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) неповнолітня особа має вік до 18 років [1]. Допит

неповнолітньої особи проводиться згідно загальних правил, встановлених статтею 224 Кримінального процесуального кодексу України. Однак існують певні специфічні особливості, описані у статтях 224, 226, 227 КПК України [1]. Проведення допиту неповнолітньої особи передбачає його участь у присутності законного представника, педагога або психолога, лікаря. Така практика спрямована на забезпечення прав та інтересів неповнолітнього, а також на збереження його психічного та емоційного здоров'я.

Тривалість проведення допиту неповнолітньої особи обмежена часом, що встановлено процесуальною нормою: не більше однієї години без перерви та не понад дві години загалом на день (ч. 2 ст. 226 КПК України) [2]. Це спрямовано на захист інтересів допитуваного та врахування його вікових особливостей, а також на попередження психологічного перевантаження.

Допит підозрюваного у віці від 14 до 18 років має свої особливості, обумовлені психологічними та моральними характеристиками цієї вікової групи. Серед них можна виокремити менший обсяг знань та досвіду порівняно з дорослими, слабку зосередженість, підвищену навіюваність, менший розвиток аналітичних навичок, схильність до фантазування та емоційність у судженнях та діях [3, с. 136].

Під час допиту неповнолітнього особливо важливо використовувати різні методи, які враховують його психологічні особливості та вікові характеристики: переконання, викриття, метод правомірного навіювання, емоційного експерименту, прикладу [2, с. 66].

Ці зазначені методи допомагають сприяти встановленню психологічного контакту з неповнолітньою особою та ефективно здійснювати процес допиту з урахуванням її вікових та психологічних особливостей.

Загальна мета застосування таких правил та обмежень полягає в забезпеченні ефективного та справедливого розслідування кримінальних справ, з урахуванням особливостей розвитку та психології неповнолітніх осіб.

Тактика допиту неповнолітніх включає три основні етапи: підготовчий, робочий та етап фіксації. На підготовчому етапі слідчий проводить докладне збирання інформації про неповнолітнього, охоплюючи його особисті дані, родинні стосунки, освітній та соціальний статус, інтереси та зв'язки [2, с. 62].

На робочому етапі відбувається безпосереднє спілкування з неповнолітнім, під час якого слідчий ставить запитання та отримує відповіді. Під час цього етапу важливо враховувати психологічні особливості допитуваного та створювати сприятливу атмосферу спілкування.

Однією з ключових стратегій в такій ситуації є побудова психологічного контакту з допитуваним. Для цього необхідно виявити людяне ставлення, демонструвати доброзичливість та розуміння проблем, що турбують неповнолітню особу. Під час спілкування з ними не слід використовувати негативну оцінку їх особистості або використовувати вислови, що можуть

принижувати їх честь та гідність. Замість цього, слідчий повинен демонструвати повагу та зацікавленість у їхньому благополуччі та добробуті.

Додатково, важливо враховувати, що неповнолітні особи можуть бути більш схильними легко коритися впливові інших осіб. Тому необхідно не використовувати підказки або наводящі питання, які можуть вплинути на їхні показання. Важливо формулювати питання чітко, конкретно і уникаючи в них фактичних даних, що можуть виступати підказкою.

Етап фіксації полягає в документуванні отриманої інформації. Показання неповнолітнього фіксуються в протоколі допиту, а також можуть бути записані за допомогою аудіо- або відеозапису. Це дозволяє зберегти достовірну інформацію для подальшого використання в кримінальному провадженні. Це дозволяє точніше зафіксувати не лише показання, але й емоційний стан особи, її невербальні реакції. Такий підхід до проведення допиту неповнолітніх допомагає забезпечити об'єктивність та достовірність отриманих показань, а також захистити права та інтереси допитуваного.

Базуючись на підставі вищеописаного, допит неповнолітньої особи є складним та відповідальним процесом, який вимагає спеціального підходу та застосування тактичних прийомів, що враховують її вікові та психологічні особливості. Основні принципи такого допиту передбачають дотримання законодавчих вимог, побудову психологічного контакту з допитуваним, використання різних методів впливу та фіксацію отриманої інформації для подальшого використання у кримінальному провадженні. З огляду на це, слідчі

повинні ретельно готувати до допиту з неповнолітньою особою та враховувати усі вище перелічені особливості тактичних прийомів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кашпур А. С. Допит неповнолітнього: криміналістична й психологічна характеристика. Юридична психологія. 2021. №2 (29). С. 61–68.
3. Пінчук Д. Н. Особливості допиту неповнолітніх підозрюваних на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*. Харків. 2018. С. 136.

Ключові слова: допит, неповнолітні особи, тактичний прийом, психологічні особливості, вікові характеристики, методи впливу.

Key words: interrogation, minors, tactical reception, psychological features, age characteristics, methods of influence.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Кремлівська Анна Андріївна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ

Психологічні знання під час проведення слідчих дій відіграють значну роль у розумінні слідчим психологічних механізмів злочинності, виявленні та розкритті мотивів злочинців, а також у сприянні підвищенню ефективності та об'єктивності проведення слідчих дій. Враховуючи складність сучасного кримінального середовища та зростання різноманітності способів скоєння кримінальних правопорушень, використання психологічних знань стає важливим інструментом для успішного розслідування кримінальних проваджень і забезпечення справедливості.

Спеціальними знаннями у галузі психології вважаються знання про особливості психологічної діяльності людини, якими наділена обізнана особа в результаті професійної психологічної підготовки та їх практичного використання, які застосовуються в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень і судового провадження з метою встановлення, пошуку та доказування вини особи злочинця, прогнозування поведінки

учасників кримінального провадження та встановлення шкоди, яка була завдана протиправним діянням [1, с. 367].

Наприклад, при огляді місця події слідчий може застосовувати психологічні знання, які дають можливість йому отримати певну інформацію про особу злочинця. Це пов'язано з тим, що такі особи, знаходячись на місці вчинення кримінального правопорушення, здійснюють певний вплив на навколишнє середовище і залишають матеріальні зміни в обстановці. В свою чергу при уважному проведенні огляду слідчий може аналізувати розміщення речей, стан місця події, залишені сліди, після чого задіявши мислення, уяву та інтуїцію, спрогнозувати слідчі ситуації, тобто умовно поставити себе на місце особи, яка вчинила це діяння [2, с.7-8].

Використовуючи свої знання психології, слідчий може робити припущення про те, які дії та реакції може викликати певна ситуація у різних осіб, а також прогнозувати можливі подальші кроки злочинця. Додатково, аналізуючи місце події з психологічної точки зору, слідчий може виявити інші докази або зробити висновки про характер особи, що вчинила злочин. Таким чином, використання психологічних знань під час огляду місця події може значно полегшити розслідування та допомогти виявити важливу інформацію для руху провадження.

Крім того, слідчі можуть використовувати свої знання з психології для встановлення соціально-психологічного портрету особи злочинця, який надалі може бути застосований для з'ясування осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення [2, с.8].

Під час проведення обшуку слідчий може звертати увагу на деталі, які можуть вказувати на психологічний стан осіб, присутніх на місці обшуку, а також на їхні мотивацію та емоційний стан. Наприклад, слідчий може спостерігати за реакціями осіб на обшук, їхніми жестикуляціями, мімікою та загальною поведінкою, щоб виявити можливі ознаки нервозності, страху або намагання приховати інформацію. Знання психології може допомогти слідчому у виборі ефективних підходів до спілкування з особами, які перебувають під час обшуку, щоб збільшити ймовірність отримання достовірної інформації. Слідчий може використовувати техніки активного слухання, емпатії та співпраці, щоб створити довірливу атмосферу та залучити учасників до співпраці.

Що стосується такої слідчої дії як допит, то в перші хвилини потрібно встановити психологічний контакт із допитуваною особою, можна завоювати її довіру неформальною бесідою з метою уточнення важливих для слідства моментів життя особи, фрагментів її біографії та демографічних даних [3]. Слідчий може спостерігати за невербальними сигналами, які можуть дати йому підказку про те, які емоції викликає обговорювана тема. Важливо створити атмосферу, в якій підозрюваний або свідок буде відчувати себе комфортно, що сприятиме відкритому спілкуванню та збору інформації. Слідчий може

використовувати знання про психологію для аналізу наданої підозрюваним або свідком інформації, що може допомогти у викритті неправдивих викладів або суперечливих даних.

Під час слідчого експерименту на місці події, залучивши до участі підозрюваного та здійснивши багаторазове повторення свідчень особи, яка перевіряється, слідчий може виявити неправдивість або наявність значних неточностей у викладі подій з боку підозрюваного [4, с.452]. Психологічні знання допомагають слідчому краще розуміти психічний стан та мотивацію учасників експерименту. Це дозволяє здійснити кращий вибір методів та стратегій проведення експерименту, враховуючи індивідуальні особливості кожного учасника.

Отже, знання про психологічні механізми людської психіки сприяє кращому розумінню психічного стану учасників процесу, дозволяючи слідчому здійснювати об'єктивніші та ефективніші дії під час допитів, обшуків, оглядів місць подій та аналізу доказів. Врахування психологічних аспектів сприяє збору більш достовірної інформації, ефективнішому виявленню доказів та прийняттю обґрунтованих рішень. Таким чином, використання психологічних знань під час проведення слідчих дій є ключовим фактором для забезпечення справедливості та законності у кримінальному правосудді.

Список використаних джерел

1. Пчеліна О. В. Використання спеціальних знань в галузі психології у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №7. С. 365–370.
2. Дільна З. Ф. Психологічні особливості діяльності слідчого під час огляду місця події. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2020. №1. С. 1–14. URL:<https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20dzfomp.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).
3. Баранчук В. В. Етапи формування психологічного контакту при допиті. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_68
4. Єлховський І. В., Пищенко І. Ю. Значення застосування психологічних знань у розслідуванні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликах XXI століття: синергія наукових,*

освітніх та технологічних рішень: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2023. Том 2. С. 450-452.

Ключові слова: психологічні знання, тактичний прийом, психологія, слідча дія.

Key words: psychological knowledge, tactical reception, psychology, investigative action.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Крутих Валерія Євгенівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ДТП**

Для визначення особливості проведення слідчого експерименту доречно для початку охарактеризувати саме поняття і що воно охоплює. Прямого визначення в Кримінальному процесуальному кодексі України немає, проте зробивши аналіз 240 статті [3], яка присвячена слідчому експерименту, можна дійти певних висновків.

Отже, поняття слідчий експеримент можна розглядати в широкому і вузькому розумінні. У широкому – окрема слідча (розшукова) дія, яка полягає в проведенні за рішенням слідчого, прокурора дослідних дій, спрямованих на перевірку можливості сприйняття особою певних фактів, вчинення в певному місці й певним способом чи з використанням певних знарядь, конкретних дій, існування визначених подій в минулому, з'ясування механізму утворення слідів

тощо. А у вузькому – слідча (розшукова) дія, спрямована на відтворення картини подій для з'ясування і уточнення певних обставин.

Визначальною особливістю слідчого експерименту є те, що перед його проведенням слідчому необхідно вжити певних підготовчих дій.

На нашу думку, доречною і вірною є позиція О.К. Чернецького щодо основних елементів підготовчих дій до проведення слідчого експерименту, а саме:

- 1) визначення мети та завдання проведення слідчого експерименту;
- 2) вивчення матеріалів кримінального провадження;
- 3) визначення часу, місця, обстановки та усіх необхідних умов, у яких має проводитися слідчий експеримент;
- 4) підготовка науково-технічних, сигнальних та транспортних засобів, засобів зв'язку та фіксації;
- 5) підготовка предметів, знарядь, засобів та речових доказів у оригіналі або шляхом підшукування аналогічних чи виготовлення копій;
- 6) визначення змісту та послідовності дослідних дій;
- 7) вирішення питань, пов'язаних із дотриманням процесуальних вимог проведення слідчого експерименту (визначення кола осіб, які будуть брати участь), а саме: кількість понятих та спосіб їх залучення; питання щодо необхідних спеціалістів; участь свідків ДТП; доцільність залучення підозрюваного, обвинуваченого або потерпілого; доцільності участі осіб, показання яких перевіряються;
- 8) прогнозування дослідних дій, результатів, а також моделювання кінцевих висновків у вигляді версій;
- 9) складання письмового плану.

Позитивним є те, що значення того чи іншого із запропонованих елементів може бути різним, проте кожен з елементів потребує врахування, аналізу слідчим під час підготовки до проведення слідчого експерименту [1, с. 348–349].

Необхідно зазначити, що для проведення слідчого експерименту важливо притримуватись певних правил. Тактичні правила проведення слідчого експерименту такі: 1) слідчий експеримент має проводитися із дотриманням вимоги безпеки для життя та здоров'я його учасників; 2) місцем проведення слідчого експерименту має бути те саме місце, де відбулася злочинна подія, яку перевіряють, якщо таке місце не зруйноване або доступ до нього не обмежено із певних об'єктивних причин; 3) слідчий експеримент має проводитися в умовах і обстановці, що є максимально наближеними до тих, в яких відбулася подія; 4) час доби, освітлення, звуковий супровід та пора року під час слідчого експерименту мають відповідати тим, що були, коли відбулась подія, яку перевіряють, з метою створення аналогічних умов чутності (особливо в місті), видимості тощо; 5) у ході проведення слідчого експерименту необхідно використовувати ті самі знаряддя й засоби, які застосовувалися під час ДТП,

якщо це не несе загрози для життя учасників слідчого експерименту або загрози матеріальним доказам у провадженні, чи однорідні предмети, знаряддя або їх макети; 6) здійснивши чи забезпечивши у інший спосіб відтворення обстановки події, що перевіряється, її учасників треба розташувати саме так, як відповідно до зібраних слідством матеріалів вони розташовувалися під час ДТП, а понятих поставити в місце проведення дослідів та на точки спостереження; 7) досліді необхідно повторювати декілька разів, змінюючи умови експерименту [2, с. 148–149].

Не менш важливим є процесуальна вимога ч.6 ст. 240 КПК України, а саме фіксація слідчої (розшукової) дії у протоколі. [3, с. 174]. Якщо протокол з якоїсь причини не буде заповнений, або буде заповнений з помилками, в подальшому цей доказ можна буде вважати недопустимим. Також, після проведення слідчого експерименту всі учасники мають розписатись в зазначеному протоколі, висловити зауваження, якщо такі є, та ознайомитись. Якщо є особа відмовляється підписувати протокол проведення слідчого експерименту, то про це також зазначається в протоколі.

Дуже частим є випадок проведення слідчого експерименту в рамках кримінального провадження за фактом дорожньо – транспортної події (далі - ДТП). Наприклад, якщо водій збив пішохода, то необхідно проводити слідчий експеримент на місці події, це по-перше. По-друге, в даному випадку залучається статист. Статист – це особа, яка відтворює наближені до обставин подій рухи потерпілої особи, для встановлення факту можливості уникнення ДТП. За загальними правилами, якщо потерпіла особа жінка, то статист теж повинен бути жіночої статі, аналогічно з чоловіками. Підозрюваний вказує як саме, наприклад, особа перебігала дорогу, внаслідок чого трапилось ДТП, намагаючись відтворити події. Слідчий в цей час засікає на секундомірі час, за який статист пробігає або проходить певну ділянку, для встановлення можливості уникнення ДТП. Це важливо для відтворення картини подій.

Особливість слідчого експерименту в справах за фактом ДТП полягає в ретельному відтворенню обставин події з метою з'ясування фактів та причин, що призвели до її виникнення. Це може бути дорога, перехрестя або будь-яке інше місце, де сталася подія. Експеримент проводиться з урахуванням погодних умов та освітлення, а також інших обставин, які могли вплинути на виникнення

ДТП. Також, для більш детального відтворення важливим є рух автомобілів, їхня швидкість, напрямок руху, дотримання правил дорожнього руху тощо.

Список використаних джерел

1. Чернецький О.К. Підготовка до проведення слідчого експерименту. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Том 24 (63). № 1. С. 345–350.
2. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін.; 2-ге вид. переробл. і доп. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. 728 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийняти 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. № 4651-VI ст. 240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/conv>

Ключові слова: слідчий експеримент, ДТП, досудове розслідування.

Key words: investigative experiment, road accident, pre-trial investigation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Лебедевич Анна Дмитрівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі розвитку суспільства боротьба зі злочинністю здійснюється різними методами, але найбільш ефективним серед них є виконання оперативно-розшукової діяльності. У 1992 році було прийнято Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», у статті 2 якого визначено поняття такої діяльності, що являє собою «систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів».

Поняття оперативно-розшукових заходів є важливим як з теоретичної, так і з практичної точок зору, воно є одним із ключових, базових у всій оперативно-розшуковій діяльності. Аналіз оперативно-розшукової та судової практики підтверджує, що одним із недоліків, що негативно впливає на ефективність протидії злочинності є відсутність у чинному законодавстві України чітко визначеного та нормативно урегульованого поняття оперативно-розшукових заходів. Правова невизначеність та відсутність законодавчо визначеного переліку оперативно-розшукових заходів згубно впливають на правозастосовний процес не лише для підрозділів, уповноважених на

проведення таких заходів, але також для органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Це стосується використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності під час досудового слідства чи судового розгляду кримінальних справ, які були отримані у процесі проведення оперативно-розшукових заходів.

Однак автори навчального посібника «Оперативно - розшукова діяльність» тлумачать оперативно-розшукові заходи як «комплекс оперативно-технічних науково обґрунтованих, законодавчо закріплених, гласних і негласних, тактично подібних методів, прийомів і способів отримання, перевірки і реалізації оперативної інформації для вирішення задач оперативно - розшукової діяльності» [3, с. 107]. До характерних загальних ознак оперативно-розшукових заходів належить їх пошуковий характер, який дозволяє протиставляти їх протиправній діяльності осіб, які готують, вчиняють або вже вчинили кримінальні правопорушення. Вони також використовуються для збереження таємниці підготовчих дій, приховання слідів злочину та введення в оману правоохоронних органів. Негласність є важливою умовою для забезпечення максимальної ефективності виявлення злочинних намірів і дій осіб, що замислюють, готують або вчинили злочини, за допомогою спеціальних оперативно-розшукових сил, засобів і методів. Оперативно-розшукові заходи мають відповідати етичним нормам, не пригнічувати гідність осіб, стосовно яких вони застосовуються, і відповідати завданням, що покладені на оперативно-розшукові підрозділи.

Проте, у контексті воєнного стану, традиційна тактика застосування заходів оперативно-розшукової діяльності в багатьох випадках може бути неефективною, призводити до втрати важливої доказової інформації та навіть загрожувати життю та здоров'ю суб'єктів цих заходів. До введення воєнного стану в Україні, оперативні підрозділи вже перебували в умовах правової невизначеності стосовно проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права громадян. Проблема полягає у відсутності чітких критеріїв, які б допускали здійснення таких заходів лише у випадках тяжких та особливо тяжких злочинів. До цього часу не вирішено, яким чином проводити оперативно-розшукові заходи у справах, де тяжкість кримінального правопорушення можливо підтвердити лише через такі заходи, що тимчасово обмежують конституційні права особи.

Ці умови і призводять до втрати ефективності оперативно-розшукової діяльності, яка є основним джерелом інформації про протиправну діяльність і результати якої складають основу обвинувачення у більшості кримінальних проваджень.

Варто також враховувати, що протиправна діяльність порушує права та інтереси не лише потерпілого від правопорушення, але й інших осіб, чиї права не були предметом умислу порушника. Серед таких осіб можуть бути очевидці,

сусіди, особи, які перебувають в особистих, службових або інших стосунках з правопорушником, а також інші особи, що потрапляють в поле зору правоохоронних органів під час викриття протиправної діяльності.

При цьому, в умовах війни недооцінка чи нерішучість у здобутті оперативно значущої інформації, включаючи здійснення оперативно-розшукових заходів, може становити загрозу не лише окремим особам, але й загальній обороноздатності країни. Наприклад, серед осіб, стосовно яких існує оперативна інформація про протиправну діяльність, можуть бути представники диверсійно-розвідувальних груп противника, які планують диверсії в українському тилу або на території інших держав [5].

Відповідно, заходи оперативно-розшукової діяльності повинні використовуватися лише у випадках реальної необхідності та забезпечення можливості досягнення мети правосуддя у всіх протиправних діяннях.

Окрім того, співробітники органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, мають виконувати й інші функції для забезпечення належного виконання оперативно-розшукових заходів під час воєнного стану, які впливають з внутрішніх загроз воєнного стану України, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток "тіньової економіки", збільшення кількості злочинів, що вчиняються з використанням зброї та вибухових речовин, прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку [4, с. 63, 239, 262].

Отже, можемо визначити основні проблемні аспекти здійснення оперативно-розшукових заходів війни. До них відносяться:

- 1) збільшення ризику для оперативних працівників - воєнний стан може призвести до підвищення загрози безпеці оперативного персоналу, що веде боротьбу зі злочинністю в державі;
- 2) порушення прав людини - підвищений рівень військових дій може призвести до порушення прав людини та громадських свобод під час здійснення оперативно-розшукових заходів;
- 3) обмеження доступу до інформації - воєнний стан може супроводжуватися обмеженням доступу до інформації, що ускладнює здійснення ефективних оперативно-розшукових заходів.
- 4) зростання кількості злочинів - мови воєнного стану можуть сприяти зростанню кількості злочинів, що потребує більшого обсягу оперативно-розшук

заходів та наявність оперативних працівників для їх припинення та розслідування.

Список використаних джерел:

1. Про оперативну-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
3. Моїсєєв Є. М., Джужа О. М. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / ред. Д. Й., Никифорчук [та ін.]. Київ: Прав. єдність, 2009. 309 с.
4. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 294 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ord/2023/mater_konf_300323.pdf
5. Єрьоменко В. Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 343-348. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1829986>
6. Россоха С.В. Правове забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 136-137. URL:

Ключові слова: оперативно-розшукові заходи, воєнний стан, оперативні підрозділи, ефективність оперативно-розшукової діяльності, протиправна діяльність, злочинність.

Key words: operative and search activity, martial law, operational units, effectiveness of operational and search activities, illegal activities, crime.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

Маковійчук Софія Віталіївна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ БПЛА ДЛЯ ФІКСАЦІЇ МІСЦЬ ЗЛОЧИНІВ

У сучасному світі, де технології розвиваються стрімкими темпами, їхнє застосування у різних сферах людської діяльності відкриває нові горизонти можливостей. Однією з таких сфер, де інновації мають особливо значний вплив, є правоохоронна діяльність, зокрема фіксація місць злочинів та збір доказів. У цьому контексті використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) в Україні відкриває нові перспективи для ефективного та швидкого реагування на злочинні дії, підвищуючи ефективність роботи правоохоронних органів та водночас забезпечуючи вищий рівень прозорості та об'єктивності у зборі доказової бази.

Актуальність застосування БПЛА в контексті фіксації місць злочинів та збору доказів в Україні особливо зростає на тлі потреби в оперативному реагуванні на правопорушення, необхідності мінімізації людського фактора та ризиків для осіб, які здійснюють розслідування.

Мета застосування БПЛА у правоохоронній діяльності в Україні полягає не лише у підвищенні ефективності розслідувань та забезпеченні безпеки правоохоронців, але й у створенні умов для більш прозорого та об'єктивного документування правопорушень. Це відкриває шлях до формування більш справедливої правової системи, в якій кожен доказ може бути ретельно зафіксований та перевірений, мінімізуючи можливість помилкових звинувачень та підвищуючи довіру громадськості до правоохоронних органів.

Слід зазначити, що в Україні використання БПЛА законодавчо закріплене у пункті 6 розділу І Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України», а відповідальність у разі порушення

використання дронів, настає за нормами кодексу про адміністративні правопорушення та кримінального кодексу України [1].

Використання БПЛА фіксації місць злочинів має численні переваги, які роблять цю технологію незамінною в сучасній криміналістиці та правоохоронній діяльності. Основні ключові переваги полягають в наступному:

- По-перше, це огляд місця події з висоти, БПЛА можуть забезпечити унікальну перспективу місця злочину з висоти, дозволяючи правоохоронцям побачити масштаби та контекст подій, які можуть залишатися непомітними на землі.

- По-друге, швидкість реагування, БПЛА можуть бути швидко запущені та дістатися до місця події, забезпечуючи оперативне документування обстановки до прибуття слідчих. Прикладом є використання дронів для оцінки наслідків природних катастроф, техногенних аварій, воєнних злочинів, що дозволяє швидко ідентифікувати постраждалі райони та потреби у допомозі.

- По-третє, доступність важкодоступних місць, дрони можуть летіти в місця, які важко або небезпечно досягти для людини, наприклад, руїни після вибуху або зони з хімічним забрудненням.

- По-четверте, висока роздільна здатність та якість зображення, сучасні БПЛА оснащені камерами високої роздільної здатності, які можуть фіксувати детальні зображення та відео, необхідні для збору доказів, до прикладу: детальне документування стану місць злочинів або аварійних ситуацій для використання в суді як доказ.

- По-п'яте, мінімізація ризику для людей, мабуть, це є одна з найбільш цінних переваг, оскільки використання дронів знижує необхідність безпосереднього входження людей в потенційно небезпечні зони (приклад, розвідка та моніторинг в зонах бойових дій).

Додаткові переваги полягають у гнучкості в використанні, адже дрони можуть бути налаштовані на виконання різноманітних задач за допомогою зміни вантажу (наприклад, від камер високої роздільної здатності до спеціалізованих сенсорів), це економічна вигода, на відміну від традиційних методів, таких як вертольоти або літаки, БПЛА пропонують значну економію коштів за рахунок нижчих витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування. Перевага міститься у здатності до нічного спостереження і багато іншого [2].

Щодо видів, безпілотні літальні апарати (БПЛА), які використовуються для криміналістичних цілей, варіюються від маленьких, легко керованих дронів до більш складних систем з передовим обладнанням. Ці апарати можуть бути оснащені різноманітним обладнанням, відповідно до специфічних потреб правоохоронної діяльності.

Малі БПЛА часто використовуються для швидкого огляду місць злочинів або аварій. Вони легкі та зручні у керуванні, що робить їх ідеальними для отримання загального огляду місцевості та забезпечення оперативних відео

або фотографій. Ці дрони можуть бути оснащені стандартними камерами високої роздільної здатності, що дозволяє фіксувати детальні знімки місць подій.

Для більш спеціалізованих завдань використовуються БПЛА з розширеним обладнанням, таким як тепловізійні камери, що дозволяють вести спостереження в нічний час або в умовах обмеженої видимості. Це особливо корисно для пошуку людей або моніторингу діяльності в темний час доби.

Дрони з лазерними сканерами (LIDAR) забезпечують можливість створення детальних тривимірних карт місцевості, що є цінним для реконструкції аварій або місць злочинів. Ця технологія дозволяє точно визначати відстані та особливості місцевості, сприяючи глибшому розумінню подій.

Деякі БПЛА оснащуються мультиспектральними камерами, які можуть захоплювати інформацію за межами видимого спектру. Це дозволяє виявляти сліди крові або інші біологічні матеріали, які не завжди видні неозброєним оком, та можуть бути використані для збору доказів.

Дрони також можуть бути оснащені спеціалізованими сенсорами для виявлення хімічних, біологічних або радіаційних речовин, що робить їх незамінними для швидкої оцінки потенційно небезпечних місць злочинів або аварій [3]. Крім технічного оснащення, ефективне використання БПЛА для криміналістичних цілей вимагає розробки спеціалізованих програмних рішень. Ці програми забезпечують не тільки управління польотами, але й обробку зібраних даних, їх аналіз та зберігання. Софт може включати алгоритми для автоматизованого розпізнавання об'єктів, трасування переміщень, а також інструменти для створення комплексних звітів та візуалізацій.

Фіксація місця злочину за допомогою БПЛА починається з підготовчого етапу, де команда визначає цілі місії, обирає відповідний тип БПЛА та необхідне обладнання з урахуванням специфіки місця злочину. Після запуску, БПЛА проводить систематичний огляд місця події, використовуючи аерофото зйомку, відеозапис або сканування для збору візуальних даних з різних ракурсів та висот.

Надалі, зібрані дані аналізуються та обробляються, щоб створити детальні картографічні матеріали, 3D-моделі місця події або інші візуалізації, які можуть допомогти у детальному вивченні об'єкта. Слідчі аналізують отримані матеріали в пошуках доказів та слідів злочинної діяльності, визначаючи розташування об'єктів, відстані між ними та інші критичні деталі, які можуть бути ключовими для розслідування.

Всі дані, зібрані та оброблені за допомогою БПЛА, архівуються для подальшого використання в кримінальному розслідуванні або як докази в суді. Такий підхід не тільки підвищує ефективність та точність криміналістичного

дослідження, але й забезпечує важливий ресурс для подальших аналізів або реконструкцій подій [4].

Використання БПЛА у криміналістиці та правоохоронній діяльності є одним із найбільш інноваційних та перспективних напрямків розвитку сучасних методів розслідування злочинів. Ця технологія відкриває нові можливості для детального документування місць злочинів, ідентифікації важливих доказів, а також покращення безпеки та ефективності роботи слідчих. Завдяки високій роздільній здатності обладнання, можливості ведення спостереження в складних умовах та здатності до швидкого реагування, БПЛА стають незамінним інструментом в руках правоохоронців.

Однак, разом із численними перевагами, використання БПЛА вимагає врахування правових та етичних аспектів, зокрема питань приватності та збереження персональних даних. Тому подальший розвиток цієї сфери повинен супроводжуватися розробкою відповідного законодавчого регулювання та стандартів використання.

У підсумку, інтеграція БПЛА у процеси розслідування та документування місць злочинів може радикально змінити підходи до правоохоронної роботи, забезпечуючи новий рівень точності, ефективності та безпеки.

Список використаних джерел

1. Мосленко С.І., Зеленський С.М. Правові засади проведення авіаційних робіт з використанням БПЛА у сфері кримінального правосуддя. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Економіка, менеджмент та право. 2020. Вип. 2. С. 154–161.

2. Мовчан А.В., Мовчан М.А. Використання БПЛА у діяльності правоохоронних органів. *Соціально-правові студії*. 2020. Т 3, № 9. С. 104–110

3. Тимочко О.І., Голубничий Д.Ю., Третяк В.Ф., Рубан І.В. Класифікація безпілотних летальних апаратів. *Системи озброєння і військова техніка*. 2007. Вип. 1(9). С. 61-66. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/878899d8-b7a7-4481-af22-9835c0748ba0/content>

4. Застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Аналіз закордонного досвіду: методичні матеріали для працівників підрозділів поліції / В.А. Коршенко та ін.

Ключові слова: БПЛА, використання БПЛА, види БПЛА, дрони, переваги використання БПЛА.

Key words: use of UAVs, drones, types of UAVs, advantages of using UAVs, crime investigation.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В.В.

Масловська Єлизавета Денисівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ТАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасному суспільстві боротьба зі злочинністю вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів, серед яких важливе місце займають тактичні засоби. Ці засоби відіграють ключову роль у виявленні, запобіганні та припиненні злочинів, а також у забезпеченні безпеки громадян. Дієве використання тактичних засобів сприяє покращенню ситуації з правопорушеннями та забезпечує стабільність у суспільстві.

У науковій літературі зустрічаються різні визначення засобів криміналістичної тактики. Зокрема, В. П. Бахін зазначає, що основними засобами криміналістичної тактики є тактичні прийоми й рекомендації, а також слідчі дії, у межах яких вони реалізуються [1, с. 17]. В. Ю. Шепітько вважає засоби криміналістичної тактики є також системи тактичних прийомів (тактичні комбінації), тактичні операції, тактика окремої слідчої дії та ін. [2, с. 26]. М. Й. Вільгушинський обґрунтовує доцільність використання у судовому провадженні таких засобів криміналістичної тактики: тактичного прийому, системи тактичних прийомів (тактичної комбінації); тактики окремої судової дії, системи (комплексу) судових дій [3, с. 6-7].

Детальний розгляд засобів криміналістичної тактики, який представлений у дослідженні В. Ю. Шепітька, дає можливість краще зрозуміти різноманітні аспекти тактичних підходів у роботі правоохоронних органів.

Тактичний прийом. Цей засіб визначається як спосіб здійснення процесуальної дії з метою досягнення її мети. Важливим є те, що тактичний прийом може бути адаптований до конкретної ситуації, забезпечуючи ефективність та успішність виконання завдання. Наприклад, в рамках розслідування кримінальної справи тактичний прийом може включати в себе

встановлення плану дій для збору необхідної інформації або проведення підпільного слідства для затримання злочинців.

Тактична рекомендація – це науково обґрунтована та перевірена практикою порада щодо обрання і застосування засобів, прийомів та форм поведінки. Такі рекомендації можуть базуватися на аналізі попередніх досвідів або теоретичних підходів. Наприклад, у випадку планування спеціальної операції затримання злочинця, тактична рекомендація може включати в себе рекомендації щодо вибору оптимального часу та місця для затримання, а також методів забезпечення безпеки учасників операції.

Системи тактичних прийомів (тактична комбінація), що являє собою упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених прийомів, які мають цільову спрямованість у процесі реалізації. Такі комбінації можуть використовуватися для досягнення певних цілей або розв'язання конкретних завдань. Наприклад, у плануванні операції по виявленню та розкриттю злочину, тактична комбінація може включати в себе використання різних методів збору інформації, таких як аналіз доказів, опитування свідків, а також проведення підпільних операцій.

Тактика слідчої (оперативно-розшукової) дії охоплює весь типовий тактичний комплекс можливого здійснення розслідування у відповідній слідчій ситуації. Вона включає в себе планування, організацію та проведення розслідування з метою з'ясування обставин справи та встановлення осіб, винних у вчиненні злочину. Тактика слідчої дії може варіюватися в залежності від характеру та складності справи.

Система слідчих або інших дій (тактична операція). Це комплексна система дій, спрямованих на виконання завдання розслідування у відповідній слідчій ситуації. Такі операції можуть включати в себе різні етапи, такі як збір інформації, планування дій, проведення спеціальних заходів тощо. Цей засіб зазвичай використовується у випадках, коли необхідно координувати дії декількох підрозділів або співпрацювати з іншими організаціями для досягнення поставленої мети.

Важливість тактичних засобів у протидії злочинності важко переоцінити, оскільки вони є ключовими елементами в плануванні, реалізації та контролі за заходами з протидії злочинності. Варто відзначити, тактичні засоби надають правоохоронним органам можливість швидко та ефективно реагувати на випадки злочинності. Завдяки використанню різноманітних тактичних прийомів та операцій, правоохоронці можуть швидко втрутитися у ситуацію, запобігаючи подальшим злочинам та затримуючи злочинців.

Також, використання тактичних засобів дозволяє забезпечити безпеку громадян та запобігти злочинам. Наприклад, ефективне використання систем

відеоспостереження та патрулювання може допомогти у виявленні підозрілих осіб та уникненні злочинних актів.

Швидке та адекватне реагування за допомогою тактичних засобів може допомогти у попередженні повторних правопорушень. Наприклад, застосування спеціальних програм та проектів, спрямованих на реабілітацію злочинців, може допомогти у їх соціальній адаптації та уникненні подальших злочинних діянь.

Тактичні засоби допомагають у покращенні якості розслідування злочинів шляхом забезпечення ефективного збору та аналізу доказів. Вони дозволяють правоохоронцям краще розуміти ситуацію, встановлювати обставини справи та ідентифікувати осіб, винних у вчиненні злочину.

З огляду на вищевикладене, ефективне використання тактичних засобів сприяє підвищенню довіри громадськості до правоохоронних органів, оскільки воно демонструє їх здатність ефективно захищати громадян та забезпечувати правопорядок.

Список використаних джерел

1. Бахін В. П. Поняття, сутність і зміст криміналістичної тактики: лекція / В. П. Бахін. Сімферополь: Таврійський екологічний ін-т, 1999. 48 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с
3. Вільгушинський М. Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 18 с.

Ключові слова: тактичні засоби, протидія злочинності, безпека громадян, розслідування злочинів.

Key words: tactical means, combating crime, public safety, crime investigation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Пеляк Тетяна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАКТИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ

В даний час різні високотехнологічні технології і технічні канали зв'язку активно впроваджуються в діяльність правоохоронних органів всіх країн світу, в тому числі в Україні. Цей прогрес призвів до зворотного боку медалі, коли широке використання передових технологій стало доступним для самих злочинців. Так, кримінальні елементи, що вступають в контакт зі спільниками

або жертвами, користуються масово доступними соціальними електронними мережами, такими як SKYPE, Viber. Це дозволяє їм спілкуватися опосередковано, не потрапляючи під нагляд правоохоронних органів. Соціальні мережі дозволяють як агентам, так і злочинцям отримувати оперативну інформацію. Такий стан речей природний, оскільки електронні мережі засновані на Інтернеті і знаходяться у вільному доступі.

Також злочинність супроводжує глобальні проблеми суспільства у сфері економіки, політики, екології, забезпечення ресурсами й продовольством, енергетики, демографії [4, с. 14].

Варто відзначити той негативний факт, що доступність технологій дуже ускладнює припинення злочинної діяльності. Виходом з цієї ситуації являється створення інноваційних техніко-криміналістичних технологій для розслідування злочинів. Такі «інноваційні продукти» повинні володіти певними характеристиками: бути значущими і служити цілям правоохоронних органів; відповідати вимогам законодавства; бути своєчасними і зручними у використанні.

Україна яка поклала на правоохоронні органи завдання боротьби зі злочинністю, також надала їм певні засоби для її реалізації. Технічні та криміналістичні інструменти та методи є одним із таких способів боротьби. Важко переоцінити важливість технічних судово-медичних інструментів у боротьбі зі злочинністю. Вони широко використовуються при таких слідчих розшукових діях як: огляді місця події, обшук, слідчі експерименти, інших слідчих діях, а також в оперативно-розшукових заходах. Їх використання значно підвищує їх ефективність, і тому завдання правоохоронних органів полягає в тому, щоб забезпечити широке використання всіх цих інструментів. Тільки при дотриманні цієї умови може бути досягнутий серйозний прогрес у розкритті злочинів і викритті злочинців.

Що стосується важливості технічних і судово-медичних інструментів, то перш за все необхідно відзначити їх величезну роль в підвищенні ефективності багатьох слідчих дій. Тільки завдяки їм можна виявити невидимі і ледь помітні відбитки пальців, мікрооб'єкти, знаряддя злочину, коштовності, заховані в схованках, та інші речові докази, необхідні для встановлення всіх обставин розслідуваної події і докази провини підозрюваного.

Одним із вагомих досягнень криміналістики XX століття є впровадження в практику боротьби зі злочинами геномного методу ідентифікації людини за її ДНК, що в майбутньому може повністю замінити дактилоскопію як у криміналістичній реєстрації, так і в ідентифікації особи [3, с. 149]. Молекулярно-біологічний або метод ДНК -аналізу, дійсно може стати ефективним та дієвим засобом під час доказування причетності підозрюваного до вчинення злочину.

Також, не менш цікавим інноваційним методом, який суттєво полегшив би процес діяльності пошуку доказової інформації це- запровадження в Україні

електронного носу - пристрою, який спроможний розпізнавати людей і місцевість за запахом, що був розроблений у Великій Британії. Цей пристрій може визначити «власника» дихання або запаху тіла менше ніж за хвилину, аналізуючи летючі органічні сполуки та порівнюючи їх із наявними в базі даних. Тобто до набору біометричних даних про людину долучився ще один параметр – «відбиток запаху» [2, с. 297].

Для реконструкції місця події все більшого поширення набуває метод лазерного сканування певних об'єктів і відтворення їх у вигляді систем 3D-візуалізацій [1, с. 158].

Отже, інноваційне техніко-криміналістичні технології дозволяють зафіксувати ситуацію, в якій проводиться слідча дія, більш повно, ніж протокол. Слідчий при складанні протоколу огляду місця події, огляду, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання чи обшуку не завжди може звернути увагу на окремі обставини, які спочатку здаються незначними, але в подальшому можуть виявитися значущими при аналізі події злочину, якщо вони зафіксовані на фотоплівці або відеокасеті. Використання багатьох технічних криміналістичних інструментів має дуже позитивний вплив на продуктивність слідчих. Перспективним напрямком криміналістичної експертизи є використання інноваційних засобів і технологій криміналістичної техніки в різних сферах правоохоронної діяльності, за рахунок чого розширюються межі застосування криміналістичних знань у різних видах юридичної практики, що є досить актуальним у сучасних реаліях.

Список використаних джерел

1. Павлюк Н. В. Фіксація доказової інформації за допомогою систем 3D-візуалізації. *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментальними темами у 2018 р.*, м. Харків, 26 березня 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 158–160.
2. Христьян А. О. Застосування новітніх технологій для попередження та профілактики злочинів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. № 1(85). С. 295-302.
3. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 43. С. 146-151.
4. Шепітько В. Ю. Завдання криміналістики в умовах глобальних загроз та еволюційних перетворень злочинності. *Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: матеріали науково-практичної*

конференції Міжнародного конгресу криміналістів, м. Одеса, 13–15 вересня 2018 р.; у 2 Т. Т. 1. Одеса : Юридична література, 2018. С. 14–26.

Ключові слова: інноваційні техніко-криміналістичні технології, боротьба зі злочинністю, відбиток запаху.

Key words: innovative technical and forensic technologies, fight against crime, smell print.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент А.С. Колодіна.

Приходько Дар'я Андріївна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

На сьогоднішній день одними з найбільш поширених злочинів є злочини проти статевої особи та статевої недоторканності. Тому вести мову про даний вид злочинів є досить актуальним для детального розгляду та аналізу.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності – це сукупність кримінально-караних діянь, які заподіюються із застосуванням фізичного та психічного насильства, або із використанням безпорадного стану особи для того, аби задовольнити свої сексуальні потреби [1, с.201].

Даний вид злочинів вирізняється достатньо високим ступенем латентності.

Одним із найпоширеніших злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності є зґвалтування.

Зґвалтування — статевий злочин, що полягає у вчиненні статевого акту або проникненні (вагінальному, анальному, оральному) в тіло людини геніталіями чи будь-якими іншими предметами без свідомої добровільної інформованої згоди на ці дії людини, в тіло якої відбувається проникнення [3].

Що стосується структури статевої злочинності, то кандидат юридичних наук Лукашевич Сергій Юрійович відносить до цієї структури злочини, передбачені 4 розділом КК України [1, с.202].

ґвалтівники зазвичай поділяються на дві групи.

В першу групу входять суб'єкти з різноманітними відхиленнями психічного стану, а іноді й такі особи мають дефекти статевого потягу, такими як ексгібіціонізм, садизм, фетишизм та .ін.

Психічні порушення проявляються не лише в думках та словах, а й в мовленні. Це може проявлятися і бути поміченим, коли уповноважені на те особи проводять допит. Зазвичай, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності

вчиняються по відношенню малолітніх та неповнолітніх, тому що вони найбільш вразливі.

Однак, особами які вчиняють такі злочини можуть бути ті, хто страждає на слабоумство або психози.

Другу групу таких злочинців складають особи, які не мають ніяких психічних відхилень. Таких суб'єктів зазвичай поділяють ще на 3 групи:

1) особи, що вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, які не досягли повноліття. Зазвичай, коли неповнолітні особи вчиняють такий вид злочину, вони вчиняють його ж жорстокістю та цинічністю;

2) особи, які мають хронічні залежності (алкоголю або наркотиків) та особи, що вже відбували покарання за такий самий вид злочину;

3) особи, що не мають ознак ні першої ні другої групи. Такі суб'єкти мають нестандартні інтереси, виділяються нетиповим відношенням до жінок, агресивністю, цинічністю, неконтролюючою агресією.

Для того, щоб визначити чіткий мотив, мету та наміри злочинця треба зібрати певну базу даних, які будуть вказувати на вчинення злочину. Треба встановити взаємовідносини злочинця і жертви, їх психічні якості, поведінку та протидія статевого посягання.

Дуже часто жертвами стають особи, що були колись знайомі з ґвалтівником, або виховувались в несприятливих для здорового психологічного розвитку умовах. Окрему групу складають потерпілі, які мають психічні захворювання, а також особи зазвичай у віці 14-15 років. Більшу частину потерпілих під час вчинення цього злочину по відношенню до них вчинялось тоді, коли вони знаходилися у стані алкогольного сп'яніння.

Що стосується місця та часу злочину, то дослідження Лукаш А.С. показало, що зґвалтування є досить однорідним злочином. Місцем же вчинення у 31,3% є квартири (причому в 53% вони належать потерпілим), у 14,1% – лісопосадки; у 10,7% – безлюдні частини вулиці. У більшості таких справ встановлено необачну поведінку потерпілих, у яких притуплено почуття небезпеки. Найбільш криміногенна частина доби – ніч (39,5%), максимально небезпечний час – з 20.00 до 24.00 год. (34,7%) і з 00.00 до 4.00 год. (27,6%). Не встановлено абсолютного домінування дня тижня через безробіття понад половини ґвалтівників. Найбільш криміногенна пора – літо (31,7%), найменш – осінь (21,7%) при середньому показнику 26% [2].

У диспозиції ст. 152 КК України зазначений спосіб вчинення зґвалтування (із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням

безпорадного стану потерпілої особи), проте, найпоширеніший спосіб приховання цього злочину є маскування ґвалтівника.

Одними з основних слідів зґвалтування є фізіологічні пошкодження тіла як злочинця так і жертви (порізи, укуси, подряпини, гематоми), а також порваний одяг. Інколи на одязі обох можна знайти сліди виділень людини.

Для виявлення біологічних слідів та зразків потрібно використовувати джерела доказової та розшукової інформації. Праця з такими зразками потребує затрат, спеціальних знань для роботи та дослідження.

Особистості злочинців, які вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості достатньо різноманітна в контексті віку, освіти, статі, соціального стану.

Проте, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості поширюються і надалі та потребують більш детального вивчення та аналізу. Через те, що ми сьогодні живемо під час воєнного стану, даний вид злочину стає все більше

поширеним. Але через заснування заходів запобігання злочинності можна зменшити кількість даних злочинів.

Тому варто продовжувати досліджувати криміналістичну характеристику злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи аби впроваджувати нові інститути боротьби з такими злочинами та злочинцями.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред.. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

2. Лукаш А.С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2007. 20 с.

3. «Зґвалтування» Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D2%91%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

Ключові слова: злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, зґвалтування, особа злочинця, криміналістична характеристика.

Key words: evil acts against state freedom and state inadequacy, valorization, special evil, criminalistic characteristics.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Рачок Анна Ігорівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ЗА УЧАСТІ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Сьогодні, в умовах воєнного стану, як ніколи стала важливою тематика незаконного перетину державного кордону. Саме він становить серйозний виклик для національної безпеки будь-якої держави, не виключаючи і нашої, зокрема з точки зору суверенітету, контролю над міграцією та запобігання транснаціональній злочинності.

Безпосередньо, ефективність розслідувань у таких справах значною мірою залежить від ефективності та вірності проведення процесуальних дій, особливо, коли справа стосується іноземних осіб. Саме в даному контексті

велика увага приділяється тактиці проведення процесуальних дій, адаптованих до специфіки розгляду тих чи інших кримінальних правопорушень.

Якщо вести мову за поняття державного кордону, то воно визначене в ст. 1 Закону України «Про державний кордон України», там зазначено, що «це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору» [1].

У чинному Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [2], а саме в ст. 1 та відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадянство» [3], зазначено, що «іноземцями вважаються ті особи, які не перебувають у громадянстві України і є громадянами (підданими) іншої держави або держав».

Одним із ключових аспектів, що вимагає особливої уваги, є мовний бар'єр. Відповідно до чинного КПК України, в якому зазначено, а саме в ч.3 ст. 29, що особам, котрі беруть участь у кримінальному провадженні, які не володіють чи достатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі послугами перекладача, в порядку передбаченому КПК України [4].

Варто зазначити той факт, що якщо в ході розслідування незаконного перенаправлення громадян через державний кордон було встановлено, що громадянин іншої держави є причетним до цього, то слід негайно повідомити про дану інформацію консульство або представництво тієї держави, громадянином якої є затримана особа.

Для всебічного та швидшого розслідування може сприяти і, також, активна взаємодія з іншими правоохоронними органами необхідних держав, у разі потреби.

Якщо вести мову за допит, то безпосередньо він проводиться за допомогою виклику осіб, які прибули у складі делегацій, туристичних груп, морських круїзів і тому подібне через керівництво даних спільнот, делегацій, але якщо, до прикладу, це є студент-іноземець, то тоді виклик на допит проводиться через адміністрацію навчального закладу, де дана особа навчається. Іноземці, котрі офіційно працевлаштовані на теренах нашої держави можуть бути викликані через керівництво фірм, компаній, у яких вони працюють.

В свою чергу, слідчий перед допитом має, також, мати принаймні загальне уявлення про політичний лад, правові принципи, історію, звички про країну допитуваної особи. У разі необхідності судової експертизи, іноземний громадянин – підозрюваний зобов'язаний мати право ознайомитися з перекладом відповідної постанови. Він має бути ознайомлений з своїми правами, обов'язками, висновком експерта (за потреби), підозрюваний – іноземець має, також, знати те, що він має право, якщо це необхідно, подати клопотання про призначення додаткової чи повторної експертизи.

Ознайомлення з матеріалами здійснюється за загальними правилами, тобто за участі перекладача, захисника відповідно [5].

Отже, можна дійти до логічного висновку, що розслідування незаконного перетину державного кордону за участі іноземних осіб ставить перед правоохоронними органами ряд складних завдань, представляє собою складний процес, який вимагає від правоохоронних органів не лише високої професійності та знань законодавства, але й глибокого розуміння міжнародних стандартів, культурних, мовних особливостей. Окрім того, важливість адаптації процесуальних дій до особливостей справ з іноземними громадянами не можна недооцінювати, або ж ставити не достатньо серйозно, оскільки саме вона сприяє не лише ефективності розслідувань, але й гарантуванню прав та свобод усіх учасників процесу. Усвідомлення та врахування особливостей тактики

проведення процесуальних дій за участі іноземців може достатньо покращити якість та ефективність розслідування.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. *Відомості Верховної Ради України, 1992, №2 ст. 5*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. *Відомості Верховної Ради України, 2012, № 19-20, ст. 179*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

3. Закон України «Про громадянство» від 18.01.2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 13, ст.65*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. No 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Особливості провадження слідчих дій за участі іноземних громадян. *Мего-інфо. Юридична бібліотека. № 1*. URL: <http://mego.info>

Ключові слова: державний кордон, іноземні особи, процесуальні дії, розслідування, участь.

Key words: state border, foreign persons, procedural actions, investigation, participation.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Колодіна А.С.

Склярук Кирило Олександрович

студент 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Криміналістика як наука постійно розвивається та вдосконалюється, впроваджуючи нові інноваційні технології для більш ефективного розслідування злочинів. Одним із ключових етапів розслідування є огляд місця події, під час якого збираються докази та відбувається фіксація обстановки. Використання передових технологій на цьому етапі може значно підвищити якість зібраних доказів та полегшити їх подальший аналіз. Інноваційні технологічні рішення, такі як 3D-сканування, дрони, доповнена реальність та штучний інтелект, відкривають нові можливості для криміналістів. Вони забезпечують більш точну та деталізовану фіксацію місця події, дозволяють здійснювати віртуальні реконструкції та проводити глибший аналіз зібраних даних. Однак, разом із

перевагами, впровадження новітніх технологій також ставить певні виклики. Це може включати необхідність додаткового навчання персоналу, забезпечення відповідної інфраструктури та дотримання правових норм щодо використання таких технологій у криміналістичній діяльності.

3D-сканування та моделювання місця злочину є передовою технологією в галузі криміналістики, яка активно впроваджується як у провідних зарубіжних агентствах, так і в українських правоохоронних органах. Зокрема, Національна поліція України з 2019 року почала використовувати 3D-сканери під час оглядів місць вчинення тяжких злочинів. Суть цієї технології полягає у створенні точної цифрової копії місця події з найдрібнішими деталями за допомогою лазерних 3D-сканерів або фотограмметричних методів. Як зазначає відомий український криміналіст В. Ю. Шепітько, 3D-моделі дозволяють фіксувати обстановку злочину з безпрецедентною точністю, зберігаючи всі просторові співвідношення об'єктів [1, с. 352]. На практиці 3D-моделі використовуються для аналізу траєкторій руху, розрахунку кутів падіння снарядів, вимірювання відстаней з високою точністю та багатьох інших цілей. Вони також є переконливими доказами в суді, оскільки дозволяють наочно продемонструвати обстановку події злочину. Процес 3D-моделювання місця події проводиться у кілька етапів: збір даних на місці події, обробка та інтеграція даних, а також аналіз та візуалізація моделі. Збір даних на місці події виконується за допомогою спеціалізованих 3D-сканерів або фотограмметричних методів із застосуванням цифрових камер. Лазерні 3D-сканери використовують промені лазера для точного вимірювання відстаней до об'єктів та фіксування їхньої геометрії. Сучасні моделі, такі як Leica BLK360 або FARO FocusS, можуть захоплювати мільйони точок даних за лічені хвилини. Фотограмметрія передбачає зйомку місця події з різних ракурсів для подальшої обробки знімків спеціальним програмним забезпеченням, яке реконструює 3D-геометрію на основі інформації про положення камери та особливостей зображень. Зібрані хмари точок або фотограмметричні дані обробляються за допомогою спеціалізованих програм, таких як RealityCapture, Agisoft Metashape або ContextCapture. Програми поєднують окремі скани в єдину 3D-модель та додають текстури на основі цифрових фотографій. Створена високоточна 3D-модель місця події дозволяє криміналістам ретельно вивчати обстановку віртуально. Можна вимірювати відстані, аналізувати траєкторії, робити віртуальні розрізи поверхонь, налаштовувати різні режими візуалізації. Як зауважує професор університету Західного Кейпа Ендрю Манелі, 3D-моделі не лише фіксують статичну обстановку, а й зберігають просторово-часові співвідношення для можливості подальшої реконструкції подій. 3D-моделі місця події забезпечують неперевершений рівень деталізації та точності, що дозволяє криміналістам вивчати сцену злочину з усіх ракурсів, вимірювати відстані та траєкторії з

високою точністю, а також робити віртуальні розтини для аналізу прихованих деталей [2].

Дрони стали ще однією інноваційною технологією, яка активно застосовується під час огляду місць подій у розвинених країнах. Зокрема, у США використання безпілотних літальних апаратів для криміналістичних цілей регулюється авіаційним управлінням. Як зазначає професор Дж. Датцер з Університету Південної Кароліни, дрони дозволяють збирати докази з унікальної повітряної перспективи, а також забезпечують швидкий та безпечний огляд складних або небезпечних місць події [3, с. 745]. На практиці дрони застосовуються для аерофотозйомки та відеозйомки місця злочину з висоти. Це дає можливість зафіксувати загальний стан території, розташування тіл, слідів та речових доказів, а також провести детальну відеодокументацію окремих ділянок під різними кутами. Зйомка з дронів особливо корисна у випадках ДТП, розслідування лісових пожеж, пошуку зниклих людей у важкодоступній місцевості. Сучасні моделі дронів, такі як DJI Mavic 2 Pro або Autel Robotics EVO II Pro, оснащені високоякісними камерами з роздільною здатністю до 48 мегапікселів та можливістю запису відео 4K. Вони також можуть бути обладнані тепловізорами для пошуку людей або гарячих точок у нічних умовах. У Великобританії тестується застосування дронів для перевезення зразків крові між лікарнями та криміналістичними лабораторіями.

Штучний інтелект знаходить все більше застосування в криміналістиці при огляді місця події. Системи комп'ютерного зору та глибокого навчання використовуються для аналізу відео- та фотоматеріалів, автоматичного виявлення, розпізнавання та класифікації різноманітних об'єктів, відстеження їх переміщення, а також визначення аномалій чи підозрілих елементів на зображеннях. Алгоритми розпізнавання обличчя допомагають ідентифікувати підозрюваних на записах з камер спостереження. Технології виявлення осіб, автомобілів, зброї тощо дозволяють швидко локалізувати ключові об'єкти серед великих обсягів візуальних даних. Крім того, штучний інтелект застосовується для аналізу цифрових слідів, логів, метаданих файлів, мережевого трафіку з метою виявлення прихованих взаємозв'язків, шаблонів та побудови імовірних сценаріїв події. Як зазначає відомий український криміналіст М. В. Салтевський: "Використання інтелектуальних систем на основі машинного навчання може значно підвищити ефективність виявлення, збирання та аналізу цифрових доказів, автоматизувати низку рутинних задач криміналістичної експертизи" [4, с. 54]. Одним із прикладів застосування ШІ є використання системи комп'ютерного зору Forensic Multimedia Analysis Tool (FMA) поліцією Нідерландів. Ця система, розроблена компанією Tunesl, здатна автоматично аналізувати великі обсяги мультимедійних доказів - відео, фотографій, аудіозаписів. FMA застосовує алгоритми глибокого навчання для виявлення та розпізнавання обличчя, автомобілів, зброї, татуювань та інших об'єктів на

зображеннях і відео. Система може відстежувати рух виявлених об'єктів, визначати їх приблизні розміри та точні часові мітки. Під час однієї справи в 2019 році FMA допомогла проаналізувати 25 терабайт відеоматеріалів з 3500 камер спостереження лише за кілька днів. Система виявила понад 1 мільйон автомобілів, 300 тисяч пішоходів і близько 2000 потенційних доказів, що дозволило швидко звузати коло підозрюваних. За словами керівника відділу кіберзлочинів поліції Нідерландів Френка Рутгерса, завдяки FMA час аналізу доказів скоротився на 60-70% порівняно з ручною обробкою співробітниками.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 352 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf>
2. Mfundo A. Maneli, Omowunmi E. Isafiade. 3D Forensic crime scene reconstruction involving immersive technology: a systematic literature review. IEEE Access: The Multidisciplinary Open Access Journal 2022. Vol. 10. P. 88821-88857. URL: https://repository.uwc.ac.za/bitstream/handle/10566/7879/maneli_3d%20forensic%20crime%20scene_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Dautzer J. The Emerging Role of Drones in Law Enforcement. *Policing: An International Journal*. 2019. № 42(5). P. 745-762.
4. Салтевський М.В. Штучний інтелект у криміналістиці: сучасний стан та перспективи. *Криміналістичний вісник*. 2021. №1. С. 54-61.

Ключові слова: інноваційні технології, 3D-сканування, дрони, штучний інтелект, огляд місця подій.

Key words: innovative technologies, 3D scanning, drones, artificial intelligence, site inspection.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю. О.

Слободянюк Ірина Русланівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

В умовах інформатизації суспільства актуальним стає використання цифрових технологій у криміналістиці. Враховуючи, що вдосконалення та створення інноваційних технологій відбуваються з кожним роком, зростання

злочинності у цій сфері також зростає. Криміналістика має відповідати новим реаліям, адже за допомогою нових технологій можна не лише вчинити злочин, а й розкрити його.

Цифрова криміналістика – це галузь криміналістики, яка займається виявленням, фіксацією та подальшим використанням цифрових слідів, які виникають під час кримінальних процесів у «віртуальному» світі для виявлення та розкриття злочинів. Враховуючи зростання злочинності в інформаційній сфері, ця галузь криміналістики має велике значення у розкритті цього виду злочинів.

Сучасні технічні та криміналістичні засоби дозволяють швидко та безпечно відновлювати та аналізувати видалені та недоступні комп'ютерні дані. Тому, маючи таку можливість, потрібно залучати в цю сферу нових злочинів. Однією з головних проблем залишається низький рівень підготовки криміналістів, оскільки щороку необхідне підвищення кваліфікації.

Цифровізація вже давно стала одним із провідних напрямів суспільного життя, тому необхідно адаптуватися до нових реалій та не втрачати можливість покращити якість судово-експертної роботи. Одним із головних завдань є підвищення кваліфікації працівників, а не лише правильного визначення слідів на місці злочину за допомогою сучасних технологій.

Оскільки, якщо інструмент, який використовується для цифрової криміналістики, не відповідає цим стандартам, докази можуть бути відхилені в суді. Тому так важливо залучати висококваліфікованих спеціалістів, адже це допомагає не лише розкрити злочин, а й запобігти злочинам у майбутньому [1, с. 176].

Цифрову криміналістику можна розглядати як стратегічний напрямок розвитку криміналістики та правоохоронної практики. Розвиток самої цифрової криміналістики, у свою чергу, відбувається в трьох основних напрямках:

- формування окремої наукової галузі в криміналістиці;
- застосування спеціальних знань при роботі з цифровими підтвердженнями;
- проведення судово-медичних досліджень (переважно комп'ютерних) [3, с. 15].

Спеціалізовані джерела вказують на необхідність вивчення так званих цифрових доказів (цифрової інформації) – інформації, створеної за допомогою складних інформаційних технологій. Термін «цифровий доказ» часто використовується за кордоном для позначення будь-яких даних, що зберігаються або передаються за допомогою комп'ютерів чи інших пристроїв.

Цифрові докази - це фактичні дані, представлені в цифровій формі та записані на будь-яких носіях. Крім терміна «цифрові докази» використовуються й інші, наприклад: «електронні докази», «електронні сліди», «електронні документи», «джерела цифрової інформації» та інші. Цифрові докази

потребують нових підходів до збирання, зберігання, використання та дослідження доказів у кримінальному провадженні. Заслужують на увагу розробки українських науковців щодо методики розкриття злочинів, вчинених у кіберпросторі, їх криміналістичної особливості, визначення алгоритму розслідування, а також особливостей використання спеціальних знань та проведення судових експертиз при розкритті цієї категорії злочинів [2, с. 35].

Сьогодні все більшого наукового та практичного інтересу набувають цифрові криміналістичні інструменти, що допомагають розкривати та розслідувати воєнні злочини, а також сприяють забезпеченню невідворотності покарання воєнних злочинців. Із-поміж них основну увагу приділяють таким: пошук за ключовими словами та хештегами, списки яких заздалегідь підготовлено, аналіз супутникових знімків, використання технології аналізу «великих даних» (Big Data).

У контексті цифрової криміналістики люди, після використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), залишають цифрові сліди. Зокрема, особа, яка використовує ІКТ, може залишити «цифрові відбитки». Дані, залишені користувачами ІКТ, можуть розкрити відомості про них, включаючи інформацію про вік, стать, расову та етнічну приналежність, громадянство, сексуальну орієнтацію, думки, уподобання, звички, хобі, історію хвороби і проблеми зі здоров'ям [2, с. 35].

З вищевикладеного можна підсумувати, що цифрова криміналістика та її вдосконалення має позитивний аспект, оскільки впровадження нових технологій у правоохоронну діяльність значно полегшує її реалізацію, крім того, прискорює етап попереднього розслідування та дозволяє максимально чітко формувати та отримувати доказову базу. Сьогодні цифрова криміналістика має активно використовуватись для виявлення, розкриття та розслідування традиційних злочинів, злочинів, вчинених з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також багатьох воєнних злочинів. Цифрова криміналістика поступово займає лідируючі позиції та може революціонізувати розкриття злочинів, оскільки допомагає переосмислити існуючі та розробити нові ефективні методи розслідування різних видів і груп злочинів.

Список використаних джерел

1. Колодіна А. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. Київський часопис права: наук. журн. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Навч.-наук. ін-т «Юрид. ін-т» ; [редкол.: О. В. Кузьменко (голов. ред.) та ін.]. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. № 1. С. 176–180.
2. Шевчук В. М. Цифрова криміналістика: воєнні виклики сьогодення та нові завдання в сучасних умовах. *Правові виклики сучасності*: матеріали

всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 груд. 2022 р.). Харків: Державний біотехнологічний університет, 2022. С. 35–39.

3. Шепітько В. Ю. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Випуск 3 (25). С. 10-20.

Ключові слова: інформація, криміналістика, технології, інтернет-злочини.

Key words: information, criminalistics, technologies, Internet crimes.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чіпко Н.В.

Тарасенко Марія Леонідівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

Сьогодні, кіберзлочини (згідно з Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» : «кіберзлочин (комп'ютерний злочин) - суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [1]) є досить поширеними, та займають лідируюче положення з числа скоєних злочинів та сумі збитків, завданих юридичним та фізичним особам [2].

Організовані групи, злочинні організації, та спільноти для досягнення корисливих цілей активно та високопрофесійно застосовують у своїй діяльності нові методи, підходи, спеціальні програмно-апаратні засоби та техніку. При цьому злочинні угруповання не мають національності та належності до якоїсь країни, часто працюючи в різних країнах та маючи у своєму арсеналі не тільки широкий спектр інструментів для планування злочину, а й злому інформаційного ресурсу, приховування (знищення) цифрових слідів злочинів, користування при взаємодії власними системами прихованого зв'язку. У зв'язку зі значним зростанням кримінального професіоналізму збільшується складність розслідування злочинів. На жаль, кіберзлочини мають дуже високий ступінь латентності (прихованої) — більшість злочинів залишається навіть незареєстрованою. У зв'язку з цим особливе значення має комп'ютерно-технічна експертиза (КТЕ). Її метою є отримання відповіді на виклики та питання, що вимагають спеціальних знань у галузі форензіки.

Як зазначали Колодіна А. С. та Федорова Т. С. : «цифрова криміналістика (форензіка, комп'ютерна криміналістика, розслідування кіберзлочинів – прикладна наука про розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною

інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів» [3].

Форензіка, виробництво КТЕ та використання її результатів є невід'ємними частинами комплексної діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки, включаючи виявлення, ідентифікацію та класифікацію загроз порушення інформаційної безпеки, протидія загрозам порушення інформаційної безпеки у відкритих комп'ютерних мережах. У 2012 році Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) і Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК) опублікували міжнародні стандарти, що стосуються поводження з цифровими доказами (ISO / IEC 27037 Керівництво по ідентифікації, збирання, одержання і збереження свідчень, представлених

в цифровій формі [4]. Пропонуються наступні чотири етапи поводження з цифровими доказами : ідентифікація, збір, отримання, збереження, які проводяться спеціалістами.

Роль спеціалістів та експертів при розкритті та розслідуванні комп'ютерних злочинів є ключовою. Без їхньої участі розслідувати такий злочин неможливий взагалі, але існує достатньо глобальна проблема, оскільки даний підрозділ криміналістики є відносно новим, значні труднощі виникають при підготовці даних спеціалістів - новітні книги з комп'ютерної криміналістики видавалися тільки в США, в перекладі на українську вийшло декілька видань, які можуть деякі неточності в перекладі, що викликало нові труднощі. Разом з цим вже є детально відпрацьовані типові види комп'ютерних експертиз, для яких є готові алгоритми дій та зразки висновків.

Комп'ютерний криміналіст досить часто може залучати експерта з спеціально призначеними засобами з метою криміналістичного дослідження, але з іншого боку, спеціальні апаратні та програмні інструменти, які є криміналістичними, можуть бути використані не лише для правоохоронних цілей. У них є й низка «цивільних» застосувань: тестування комп'ютерів та їх мереж, пошук помилок та невірних налаштувань; моніторинг з метою виявлення слабких місць та інцидентів безпеки; відновлення даних, втрачених внаслідок помилок, інших ненавмисних дій; копіювання носіїв з архівними цілями або для швидкої інсталяції програмного забезпечення.

Значне значення також посягають апаратні засоби, враховуючи, що сучасні комп'ютери є універсальними пристроями, в яких використовуються в основному відкриті стандарти та протоколи, спеціальних апаратних засобів для дослідження самих комп'ютерів та комп'ютерних носіїв інформації не потрібно. Нечисленні апаратні криміналістичні пристрої зводяться до дуплікаторів дисків та блокаторів запису. Перші дозволяють зняти повну копію, але це можна зробити за допомогою універсального комп'ютера. Другі дозволяють підключити досліджуваний диск з апаратним блокуванням на нього. Тобто

апаратні криміналістичні пристрої для комп'ютерів та комп'ютерної периферії служать лише зручності фахівця чи експерта.

Зовсім інша справа – криміналістичні прилади для інших видів техніки, відмінної від універсальних комп'ютерів. Мобільні телефони, цифрові фотоапарати та відеокамери, бортові комп'ютери, маршрутизатори, апаратні між мережеві екрани – всі ці прилади не є технологічно відкритими. Для повного доступу до комп'ютерної інформації, що зберігається в них, не завжди буває достатньо комп'ютера та програм багатьох інструментів. Різноманітність таких пристроїв відповідає різноманітності випуску цих електронних пристроїв, здатних нести комп'ютерну інформацію та має вирішальне значення при роботі з такими пристроями.

Експертні програми призначені в основному для дослідження отриманого комп'ютерних носіїв інформації під час проведення експертизи. Вони працюють не лише на рівні файлової системи, а й нижче – на рівні контролера жорсткого диску, що дозволяє відновлювати інформацію після видалення файлів. Можна підкреслити важливе значення широкого застосування комп'ютерних, інформаційних, комунікаційних, цифрових, судово-експертних та інших інноваційних технологій у практиці розслідування злочинів [4].

Як висновок, хочу зазначити, що криміналістика – це наука, яка постійно вдосконалюється та «йде» в ногу з часом. Форензіка або цифрова криміналістика – важливий інструмент, без якого сьогодні неможливо вдало розслідувати кіберзлочини, застосовує певні програми, без яких іноді неможливо або дуже важко встановити ті чи інші обставини (апаратні пристрої, експертні програми) та відповідні знання з метою розкриття кіберправопорушень, які з кожним днем все більше й більше вдосконалюються.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.17 р. № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. Ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Звіт про результати роботи Департаменту кіберполіції у 2022 році – Департамент Кіберполіції. *Новини – Департамент Кіберполіції*. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/zvit-pro-rezultaty-roboty-departamentu-kiberpolicziyi-u--rocz-969/> (дата звернення: 28.03.2024).
3. ISO/IEC 27037:2012 Information technology – Security techniques – Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence. URL: <https://www.iso.org/standard/44381.htm>
4. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. URL:

<http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/151/139> (дата звернення: 28.03.2024).

Ключові слова: форензика, комп'ютер, інформація, криміналістика, інформаційні технології.

Key words: forensics, computer, information, criminalistics, information technologies.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В.В.

Тимошенко Софія Володимирівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ
ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило значне зростання кількості злочинів у багатьох сферах життя, в тому числі і злочинів, вчинених щодо неповнолітніх. Згідно зі статистикою ООН більше 20% жінок серед біженців та внутрішньо-переміщених осіб повідомляли, що щодо них вчинялося сексуальне насильство [1]. Зрозуміло, що існуюча інформація не дає повного уявлення про масштаби трагічних подій, постраждалими від яких могли стати неповнолітні. Також неможливим вбачається повне виявлення, фіксація та розслідування даних злочинів на тимчасово окупованих територіях. Виходячи з цього, важливим є дослідження цього питання науковцями з метою надання рекомендацій задля реалізації їх на практиці.

Насильство щодо неповнолітніх являє собою нелегку та багатофакторну проблему, яка потребує комплексного підходу для вирішення. По відношенню до неповнолітніх на окупованих територіях спостерігається фізичне і психічне сексуальне насильства, яке залишає глибокі травми у психіці дитини.

Як відомо, допит є найрозповсюдженішою слідчою дією, а допит неповнолітніх осіб потребує особливих знань і підготовки у зв'язку з віковими особливостями допитуваного, його психічним станом, нестійкістю характеру, незрілістю мислення, а також схильністю до наслідування поведінки дорослих. Крім того мають бути дотримані всі гарантії та права неповнолітнього [2, с. 127]. Специфіка допиту малолітньої і неповнолітньої особи чітко визначені у ст. ст.

226 та 227 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), а також у главі 38, яка присвячена кримінальному провадженню щодо неповнолітніх [3].

Сам допит неповнолітніх потребує ретельної підготовки слідчого в організаційному, психологічному плані й з урахуванням індивідуальних особливостей допитуваного і має проводитись у точній відповідності до закону.

При підготовці до зазначеної процесуальної дії слідчому варто старанно вивчити особистість неповнолітнього (його вік, захоплення, рівень розвитку, особливості поведінки тощо), дізнатися про взаємовідносини його з сім'єю (умови життя, взаємини з родичами), оточення неповнолітнього (друзів, однокласників, знайомих) тощо, адже для встановлення психологічного контакту і спонукання до надання правдивих свідчень важливо, щоб під час допиту неповнолітній відчував щирий інтерес з боку слідчого [4, с. 179].

Слід погодитись з думкою В.М. Плетенця, що важливою умовою при підготовці також є створення сприятливих умов у вигляді затишного приміщення та відсутності обстановки, яка б нагадувала йому про травматичний досвід, що потрібно для кращого налагодження контакту [5]. В Україні діють так звані «кризові кімнати» або «зелені кімнати», метою яких є запобігання повторній травматизації психіки неповнолітньої особи, яка постраждала від насильства. Така кімната має відповідати потребі дитини почувати себе комфортно як в психологічному плані так і в фізичному. Наприклад, важливо, щоб така кімната була зручно оснащена для неповнолітнього, щоб він мав змогу обирати де і як йому сидіти, в цьому випадку слідчому необхідно знаходитися з ним на одному рівні, навіть якщо підліток захоче сидіти на підлозі. В майбутньому це призведе до розкृतості та сміливості в дачі показань [6, с. 150].

Не менш важливим є часові обмеження з урахуванням ч. 2 ст. 226 КПК [3], згідно з якими допит не повинен проводитись без перерви понад одну годину, а загалом понад дві години в день. Це пов'язано з важким психологічним напруженням, швидкою втомлюваністю допитуваного, що в подальшому впливатиме на його настрій та уважність [6, с. 150].

Необхідним також вбачається залучення обізнаних осіб, таких як: психолог, педагог та лікар, який має бути спеціалістом в галузі дитячої психології або педіатрії (ст. 227 КПК) [3]. Для того аби участь психолога не мала лише формальний характер доцільним є завчасне обговорення слідчого з фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який доведеться отримати під час його проведення. Спеціальні знання психолога допоможуть визначити скільки триватиме допит та окреслити перелік питань з урахуванням віку, особливостей поведінки та рівня розвитку. Крім того, якщо є необхідність проводити допит повторно, то потрібно забезпечувати участь того самого психолога, за умови, якщо він налагодив контакт з постраждалим. У випадку

якщо з будь-яких причин участь того самого спеціаліста неможлива, то рекомендується не залучати іншого, а перенести вказану слідчу дію [6, с. 149].

Якщо казати про тактичні прийоми проведення допиту, то доречно виділити рекомендації щодо деяких етапів зазначеної процесуальної дії, які надали Н.Е. Мілорадова та Н.О. Пашко. [7, с. 22-24].

Вступний етап. Під час цього етапу слідчий знайомиться з допитуваним, починаючи бесіду з нейтральних тем, аби встановити контакт та з'ясувати можливості дитини у розповіді про те, що сталося, знизити емоційне напруження та повідомити їй щодо можливості прохання про перерву.

Етап вільної розповіді. На цьому етапі неповнолітній розповідає про події вільно, а слідчий не повинен перебивати, виправляти, уточнювати та коригувати розповідь. Така розповідь має задати слідчому напрямок для наступних запитань, зібрати всю корисну інформацію щодо злочинної родії. Під час допиту також важливо слідкувати за його реакцією під час розповіді (де він робить паузи, про що вільно розповідає, а про що з напруженням, неохоче), звертати увагу на незвичайні слова, назви або імена, і в подальшому ставити уточнюючі питання.

Етап постановки запитань. На цьому етапі слідчому треба буде ставити питання, які б доповнювали і уточнювали розповідь неповнолітнього щодо особи злочинця та вчинених ним дій, упорядковуючи викладені ним обставини події. Рекомендується використовувати такі техніки слухання як: відкриті та/або закриті запитання, переказ основної інформації, яку розповів неповнолітній, з використанням основних слів, підсумування всієї розповіді. При цьому важливо правильно формулювати питання аби допитуваний зміг точно та зрозуміло відповісти, бо конкретні запитання полегшуватимуть згадування обставин події. Потрібно уникати навідних питань. Слід ставити питання в урахуванням віку та психології особи, особливо це стосується питань, які є предметом доказування. Рекомендується підбирати зрозумілі неповнолітньому слова, будувати питання доступною мовою, не здійснювати психологічний тиск і давати час на роздуми.

Заключний етап. На цьому етапі, у випадку додержання вищезазначених рекомендацій, неповнолітній може відчувати розслаблення, а може навпаки - відчувати напруження, тому важливо дати йому час на заспокоєння. Після допиту бажано запитати про самопочуття допитуваного та можливі його побоювання. Якщо такі є, то з'ясувати, чим вони викликані та постаратися його заспокоїти. На закінчення розмови важливо поговорити з неповнолітнім на нейтральну тему, щоб зняти психічне напруження.

Підсумовуючи все викладені положення, можна дійти висновку, що під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України проблема в проведенні допиту неповнолітніх стоїть дуже гостро. Допит таких жертв – складний процес, який потребує особливої підготовки слідчого з урахуванням особливостей неповнолітнього. Необхідно дотримуватись всіх гарантій та прав

неповнолітнього. В цілому, під час проведення допиту потрібно використовувати спеціальні тактичні прийоми та забезпечувати сприятливі умови для спілкування, щоб максимально ефективно отримати інформацію та мінімізувати психічне травмування дитини.

Список використаних джерел

1. ООН: Понад 20% вимушених переселенців з України стверджують, що зазнавали сексуального насильства. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/ostanninovyny-ukrayiny/oon-ponad-20-vymushenyh-pereselenciv-z-ukrayiny-stverdzhuyut-shchozaznavaly-seksualnogo-nasylstva-142306>
2. Попов Г. Особливості кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. *Вісник прокуратури*. 2013. №12. С.125-137
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Плева К. В., Степанова Г. М. Психологічні аспекти проведення допиту неповнолітніх. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. 1. С. 179-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2018_1_19.
5. Плетенець В. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 13(13). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13\(13\)-67-76](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-13(13)-67-76)
6. Сухомлин Ю.В. Деякі особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Topical Aspects of Modern Science*

and Practice: Abstracts of International Scientific and Practical Conference (Frankfurt am Main, Germany, September 21-24, 2020). Germany, 2020. С. 147-151.

7. Мілорадова Н. Е., Пашко Н. О. Особливості проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від насильства. *Право і безпека*. 2020. Т. 77 №2. С. 19-26.

Ключові слова: допит неповнолітніх, тактичні прийоми допиту неповнолітніх, підготовка до допиту, воєнний стан.

Key words: interrogation of minors, tactical methods of interrogation of minors, preparation for interrogation, martial law.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Тіщенко В.В.

Тишко Ілонна Павлівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ З МІСЦЯ ПОДІЇ

Одна з теорій криміналістики обговорює процесуальне фіксування доказів, що є предметом активних наукових дискусій, оскільки відіграє ключову роль у доказовому процесі. Цей процес включає систему дій, спрямованих на збір та закріплення доказів у визначених законом формах, які є суттєвими для кримінального розслідування, включаючи умови, методи та засоби їх виявлення й документування.

Проблеми із предметним фіксуванням, здійснюваним за допомогою технічних засобів для створення матеріальних моделей, найчастіше виникають під час огляду місця події в роботі з інформацією у галузі трасології, а саме слідами взуття. Експерти часто стикаються з проблемами у збереженні якості слідів, які мають бути придатними для подальшого ідентифікаційного аналізу. Такі проблеми можуть включати пошкодження сліду, втрату інформації з липкої поверхні або руйнування матеріалу, на якому зафіксований слід, що ускладнює якісне дослідження та надання об'єктивних відповідей на поставлені запитання слідчими або судом. Деякі дослідники наголошують на тому, що навіть неповний або нечіткий слід може містити значущу доказову інформацію та бути придатним для подальшого дослідження та отримання конкретних відповідей [1].

Руйнування вилученого сліду може бути спричинене порушенням методики його збору або використанням низькоякісного матеріалу для фіксації.

Правила для виявлення та вилучення слідів взуття включають кілька важливих кроків: детальна фотозйомка з масштабною лінійкою, фіксацію відомостей про знайдений слід у протоколі огляду, а також пряме вилучення за

допомогою технічних засобів. Фотографія часом виявляється вирішальною під час дослідження сліду у випадку його пошкодження [2].

Виявлення видимих слідів взуття у більшості випадків не становить проблеми, оскільки вони зазвичай добре помітні візуально. Об'ємні сліди формуються тоді, коли матеріал, який приймає слід, має властивість деформуватися. Чим більш пластичний цей матеріал, тим чіткіше відображається форма та мікрорельєф підошви. Такі об'ємні сліди здебільшого знаходяться на маршрутах руху злочинців, на місцях події, а також на сипучих речовинах, таких як пісок, суха земля та інше.

Пофарбовані сліди чітко видно на підлозі, сходах, дверях, стінах та інших предметах в приміщенні. У випадках розлиття або розсипання фарби в приміщенні, сліди взуття можуть бути знайдені, забруднені фарбою. Наприклад, у справах про вбивства проводиться пошук слідів взуття, які можуть бути забруднені кров'ю [3].

Для успішного пошуку маловидимих слідів взуття ключове значення має належне освітлення. Найкраще для цього підходять галогенові освітлювачі з потужністю 0,5 кВт або 1 кВт. Застосовуючи інтенсивне косопадаюче освітлення, проводять дослідження підлоги на шляхах руху злочинця, предметів, на які він міг ставати, сходів, підвіконь, стільців і т. д. Для гладких глянцевиx поверхонь використовують відбивне освітлення, а для шорстких поверхонь — потужне розсіяне освітлення. Виявлення маловидимих об'ємних слідів взуття на щільному ґрунті часто є досить проблематичним завданням. Як правило, такі сліди важко розрізнити за звичайного освітлення, тому для їх пошуку необхідно використовувати спеціальне косопадаюче освітлення за допомогою освітлювача, електричного ліхтарика або відбивного екрана.

Пошук невидимих слідів взуття виявляється дуже складним завданням, і методи, застосовані для цього, не завжди дають позитивні результати. Це пояснюється тим, що виявлення таких слідів залежить від багатьох чинників, таких як матеріали підошви і поверхні, ступінь забрудненості, а також ступінь зносу підошви.

Невидимі сліди взуття можна виявити на різних типах підлоги, таких як фарбована підлога, плитка, лінолеум та інші. Найбільш якісні сліди з'являються на гладких поверхнях, які були змочені снігом, росою або жиром.

Для виявлення невидимих слідів взуття використовуються порошкові методи, аналогічні тим, що використовуються для виявлення слідів рук. Поверхню, на якій можуть знаходитися сліди, обробляють порошками, які притягуються магнітно, такими як "Малахіт", "Топаз" або карбонільне залізо. Порошок наносять за допомогою магнітного або ворсового пензля. На гладких поверхнях також можна використовувати порошки на феромагнітній основі, які

допомагають краще виділити сліди. У деяких випадках необхідно проводити послідовну обробку порошком і парами йоду для підсилення контрасту слідів.

Невидимі сліди, які утворюються внаслідок відшарування або нашарування пилоподібних речовин, особливо на різних типах тканин, часто можуть бути виявлені лише в разі обклеювання поверхні, де вони передбачаються, листами дактилоскопічної плівки або зволоженим фотопапером. У певних випадках, невидимі (або маловидимі) сліди взуття можуть бути розкриті під ультрафіолетовим освітленням за допомогою, наприклад, освітлювача «ОЛД-41». Якщо взуття злочинця було забруднене маслами або іншими речовинами, такі сліди можуть світити в ультрафіолетовому світлі [4].

Для виявлення невидимих і маловидимих поверхневих слідів взуття може бути застосований електростатичний килимок, розроблений експертами Івано-Франківської області. Це пристосування використовується для слідів, що утворюються пилом та іншими мікрочастинками на килимах, синтетичних тканинах, паркеті та інших поверхнях, які можуть утримувати сліди.

Отже, підсумовуючи викладене варто наголосити, що серед всіх слідів, які правоохоронці виявляють на місці події, сліди взуття є дуже важливими. Деякі експерти вважають, що сліди взуття зустрічаються частіше, ніж відбитки пальців рук чи сліди ДНК, але їм часто не приділяється належної уваги та дослідження. Існує багато методів для вилучення відбитків слідів взуття, але кожен випадок вимагає індивідуального підходу, тому варто постійно вдосконалювати методи вилучення, використовуючи нові наукові та практичні підходи для підвищення ефективності сучасної криміналістичної роботи. Проблема вилучення та дослідження слідів взуття має глобальний характер і є актуальною не лише для України, а й для інших країн.

Список використаних джерел

1. Нечепоренко О. П. Проблемні аспекти вилучення слідів взуття з місця події (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і*

криміналістики : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2020. Вип. 22. С. 73—81.

2. Криміналістика: підручник. За ред. В.В. Тіщенка. Стереотипне видання. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

3. Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г., Бояров В. І., Гончаренко С. В., Попелюшко В. О. Криміналістика. Академічний курс: підручник. Київ, 2011. С. 108.

4. Дідик М.М., Стратонов В.М. Криміналістика. Керівництво до криміналістичної техніки: Практичний посібник. Херсон: Мрія, 2003. 184 с.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична техніка, трасологія, сліди взуття.

Key words: criminology, forensic technique, traceology, shoe prints.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чумак С.П.

Уштаніт Олена Михайлівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДТП

Тактика проведення розслідування у кримінальних провадженнях про дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) відрізняється від підходу до інших проваджень через особливості об'єкта вивчення. У таких провадженнях досліджується не окреме кримінальне правопорушення, яке було вчинено конкретною особою, а складна динамічна подія, що відбулася під час руху транспортного засобу. Для розуміння основи її функціонування важливе застосування системного підходу до самого механізму події, який можна представити формулою «водій-транспортний засіб-дорога-навколишнє середовище» [1]. Використання цієї формули зорієнтоване на розуміння ключових аспектів ДТП.

Порушення правил дорожнього руху стають частим явищем і мають високий рівень суспільної небезпеки. Ефективне розслідування дорожньо-транспортних пригод переважно залежить від ясного розуміння найтипівіших умов і обставин, при яких частіше відбуваються порушення правил безпеки дорожнього руху. Особливу увагу слід приділити криміналістичній характеристиці ДТП, що є наслідком злочинних дій, які тягнуть за собою порушення правил безпеки. Немає сумнівів, що ефективне розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії в значній мірі залежить від якості

проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі, зокрема від огляду місця дорожньо-транспортної пригоди.

Щодо тактики огляду місця ДТП, то відповідно до вимог ч. 3 ст. 214 КПК огляд місця події проводиться у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто до початку досудового розслідування. У ч.1 ст.237 КПК зазначено, що слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [2]. Бачимо, що огляд місця ДТП проводиться невідкладно, одразу ж після отримання правоохоронними органами повідомлення про ДТП з тяжкими наслідками. Причиною цього є те, що сліди на місці події можуть бути знищені рухом транспорту і пішоходів, також на збереженість слідів значно впливають погодні умови.

Насамперед визначаються зміст тактичних завдань та послідовність їх вирішення. Саме в цьому полягають особливості тактики проведення даної слідчої (розшукової) дії. Так, під час здійснення огляду місця ДТП необхідним є вирішення такої групи завдань:

- 1) з'ясування обстановки ДТП;
- 2) робота зі слідами як потенційними джерелами доказів (їх виявлення, фіксація та вилучення);
- 3) дослідження стану транспортного засобу (його технічних властивостей).

Як показує практика, у провадженнях даної категорії виявляється одна з трьох найбільш поширених ситуацій, яка пов'язана з оглядом автотранспортних засобів:

- водій покинув місце ДТП, залишивши автомобіль на місці події.
- автомобіль, що брав участь у ДТП, та його водій (з метою ухилення від відповідальності), покинули місце події, але авто було знайдено в іншому місці.
- автомобіль, який був учасником ДТП та його водій покинули місце події, а пізніше автомобіль знайшли, проте він зазнав змін: його відремонтували, замінили деталі кузова, перефарбували і т. ін., з метою приховування участі цього автомобіля у ДТП [3].

Надалі, підготовка до огляду місця події та застосування тактичних прийомів під час огляду ДТП буде залежати від цих слідчих ситуацій. Так, слідчому у своїй пошуковій діяльності після отримання повідомлення про

кримінальне правопорушення варто використовувати наступні криміналістичні рекомендації:

1. Перевірити деталі події, включаючи місце, час і осіб, які її виявили, а також присутність працівників патрульної поліції на місці.
2. Запросити поліцейських патрульної поліції забезпечити безпеку на місці події.
3. Віддати окреме доручення поліцейським патрульної поліції, які здійснюють охорону місця події, провести опитування потерпілого.
4. Забезпечити присутність свідків за допомогою поліцейських патрульної поліції.
5. Запросити криміналіста, автотехніка (експерта) та інших спеціалістів на місце події для участі в огляді.
6. Доручити криміналісту перевірити технічні засоби криміналістики на місці.
7. Повідомити керівництво слідчого відділу про виїзд на місце події та узгодити склад слідчо-оперативної групи та транспортні засоби для виїзду [4].

У зв'язку з тим, що проведення огляду потребує спеціалізованих знань, переважно в області автотехніки, судової медицини та трасології, участь у цій слідчій (розшуковій) дії мають брати криміналісти-експерти. Це особливо важливо у випадку, якщо особа, яка порушила правила безпеки дорожнього руху, зникла з місця пригоди, а також для підготовки матеріалів, необхідних для проведення подальших судових експертиз у галузі автотехніки, судової медицини та ін.

Залучення спеціаліста-автотехніка до участі у огляді місця ДТП сприяє ефективному пошуку транспортного засобу, який зник. Це дозволяє оперативно отримати інформацію про напрямок руху автомобіля, його модель, наявність пошкоджень та інші важливі деталі ще до проведення судових експертиз.

На заключному етапі огляду місця події, слідчий складає протокол, який має важливе юридичне та доказове значення. Після того як слідчий (прокурор) оголошує протокол учасникам огляду, будь-які зауваження чи непорозуміння стосовно дій учасників огляду відображаються у протоколі, який підписують усі учасники слідчої (розшукової) дії. Якщо до протоколу додаються додатки, їхні відомості мають бути узгоджені зі змістом основного протоколу. Також, до популярних методів фіксації результатів огляду місця ДТП відносяться:

- а) складання планів та схем;
- б) виготовлення фотознімків (орієнтованих, оглядових, вузлових, детальних, їх негативів);
- в) відеозапис [4].

У висновку варто зазначити, що процесуальні та тактичні особливості огляду місця ДТП в основному залежать від складності об'єкта пізнання. З цього слідує, що тактика окремих слідчих (розшукових) дій у більшій мірі

обґрунтовується забезпеченням проведення експертиз (автотехнічною, судово-медичною, транспортно-трасологічною), висновки яких слугують базисом у прийнятті подальших рішень у веденні розслідування. І саме вміле використання та дотримання слідчим тактичних прийомів та рекомендацій при проведенні огляду місця ДТП дозволить вже на початковому етапі розслідування отримати найбільш повну «картину» про подію кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Колесник І. І. Особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо ДТП. *Право і суспільство*. № 4. 2016. С. 215-220.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради*. 2012. №13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенко. *Стереотипне видання. Одеса: Видавничий дім «Гельветика»*. 2019. С. 533.
4. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні підстави, особливості тактики, криміналістичні рекомендації: науково-практичний посібник. Харків. 2018. С. 183-186.

Ключові слова: слідча (розшукова) дія, огляд місця події, правопорушення, досудове розслідування.

Key words: investigative action, scene inspection, investigator, offense, pre-trial.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

Федчак Єлизавета Олегівна

студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Останнім часом в Україні та світі проглядається збільшення ролі злочинності, яка пов'язана із вчиненням домашнього насильства. На моє бачення, ці злочини в більшості випадків є латентними, адже жертва від домашнього насильства часто вибирає шлях мовчати, ніж звертатись до правоохоронних органів за захистом. Для запобігання та протидії цьому

важливу роль відіграє саме дослідження і виокремлення характеристики особи, яка вчиняє домашнє насильство.

Варто почати з критеріїв які становлять структуру особи злочинця. До них відноситься:

Соціально-демографічний. До нього входять: стать, національність, вік, освіта, статус у суспільстві, наявність працевлаштування. Згідно з даними ДСА за 2019 рік домашнє насильство вчинили 159 осіб, з яких 151 особа чоловічої статі, 8 – жіночої. Виходить, що переважну більшість становлять – чоловіки.

Аналізуючи рівень освіти у кривдників можна виділити, що 54% становлять особи які здобули професійно-технічну освіту; базову вищу – 23.3%; повну загальну середню – 18.2%; повну вищу – 3.1%; без освіти лише 0.6%[1]. Ця статистика свідчить, що освіта здійснює значний вплив на кількість випадків домашнього насильства.

Вікова складова за даними звіту Державної судової адміністрації становить: 67.9 % особи віком 30-50 років; 20.1% - 50-65 років; 9.4% - 25-30 років; 1.9% становлять особи 18-25 років, а 65 років і старше лише 0.6%.[1] Отже, в середньому вікова шкала осіб, що вчиняють домашнє насильство, становить 30-50 років.

Також 51% осіб, які вчинили таке кримінальне правопорушення, були під дією алкогольних напоїв.

Морально-психологічний. До цього критерію належать світогляд, переконання, звички, розумові та вольові якості особи, риси характеру, темперамент, а також можливі патологічні відхилення.

Цей критерій є важливим саме для визначення соціалізації особи, яка вчинила або вчиняє домашнє насильство, зокрема цю тенденцію можна проаналізувати з огляду на статистичні дані ДСА за 2019 рік, а саме: 89.9% осіб є працездатними, але не працюють і не навчаються; 5% - становить робочий клас; 2.5% - пенсіонери; 2% безробітні[1]. Тобто кількість вільного часу та відсутність зайнятості сприяє вчиненню домашнього насильства.

Отже, особа, яка вчиняє домашнє насильство характеризується сукупністю її соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак, які саме виявляються у злочинній поведінці, яка детермінована агресією у побутово-сімейних відносинах.

Вважаю за потрібне зазначити, що зростає частка жіночої злочинності, і становить близько 22% [2]. З цим може бути пов'язане: зростання напруги в

суспільстві, поширення пияцтва, аморальності, наркоманія, жебрацтво, також значне послаблення інституту сім'ї в реаліях сьогодення.

Схильність особи до насильницьких кримінальних правопорушень можна поділити на дві категорії : надмірно контрольовані та абсолютно неконтрольовані.

До абсолютно неконтрольованих відносяться особи, які будь-що захищають власну репутацію. Тобто в них присутній страх, що вони нічого не варті та намагання переконати інших у своїй значимості. Це свідчить, про низький рівень самооцінки, неблагополуччя родини цієї особи в дитинстві, її психологічну замкнутість та наявність психічних відхилень.

До надмірно контрольованих можна віднести осіб, які навпаки підтримують свою репутацію, тобто наявна впевненість, що оточуючі живуть лише для їхнього обслуговування, проявляють гнів та агресію коли їм не підкорюються, отримують задоволення від заподіяння шкоди іншим [3]. На противагу першому типу, дана категорія осіб навпаки проявляє ознаки завищеної самооцінки, бажають влади над іншими, також наявність стереотипного мислення.

Ця специфіка пояснюється гендерними відмінностями у психології та поведінці. Порівняно з жінками, чоловіки більше зосереджені на агресії та насильстві, що посилюється алкоголізмом, тюремним ув'язненням та посттравматичним стресовим розладом. Водночас значна кількість чоловіків застосовують насильство щодо дітей, як і щодо жінок, але при цьому вони використовують своє фізичне домінування для покарання, навчання або впливу на поведінку дитини.

За розглядом ступеня суспільної небезпечності та кримінальної активності можна виділити такі групи особи злочинця, що вчиняє домашнє насильство:

1. Ситуативно-залежні – ті, хто не є яскраво вираженою суспільно небезпечною особою, але при цьому вкрай залежні від ситуації, в яку потрапляють. До скоєння злочину правопорушники цього типу характеризуються як позитивні або нейтральні, водночас вони не здатні стримувати себе в конфліктних ситуаціях і не вміють передбачати наслідки своїх дій. Серед цих осіб були виділені сангвініки (характеризуються швидкістю та обдуманістю у прийнятті рішень, рішучістю та сміливістю), холерики (несвідомо рішучі та сміливі, але при цьому можуть відчувати незрозумілий і тому особливо сильний страх) та меланхоліки (рішучість та сміливість є короточасними і при подоланні фізичних та психологічних перешкод зникають).

2. Антисоціальні – злочинці з нестійкою установкою. Серед них виділяють осіб зі стійкою позитивною антисоціальною - антигромадською злочинною установкою (загалом негативний характер, недотримання моральних, психологічних і правових норм суспільства і держави, вчинення правопорушень

у сфері сімейно-побутових відносин, особливо під впливом алкоголю та сильнодіючих наркотиків);

3. Зловмисна особа – проявляє яскраво виражену агресивну та насильницьку спрямованість, створює та провокує конфліктні ситуації. Основними характеристиками таких осіб є егоцентризм, злість, дратівливість, жорстокість, цинізм, нездатність до співпереживання та співчуття, антисоціальна спрямованість, зосередженість на власних інтересах та потребах, мимовільна ворожість у стосунках з іншими, деформація морально-етичної сфери, емоційна ригідність, підвищена емоційна нестабільність, значний рівень самоконтролю низький[4].

Отже, виходячи з вищевказаної класифікації осіб, які вчиняють домашнє насильство можна зазначити, що це чоловік віком 30-50 років, одружений, із середнім рівнем освіти, може мати низький інтелектуальний розвиток, проблеми з фізичним здоров'ям, психічні порушення (в межах осудності), переважно безробітний або з відсутністю постійного місця роботи і при цьому не навчається, або є працівником низької кваліфікації, з ознаками девіантної поведінки (схильний до вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, вчинення правопорушень та ігнорування правових норм), має викривлену соціальну свідомість, низький рівень соціальних навичок, емоційного інтелекту, переважно сам був жертвою чи свідком домашнього насильства в дитинстві, раніше притягався до адміністративної чи кримінальної відповідальності, із стереотипними уявленнями щодо гендерних ролей та зазвичай вчиняє домашнє насильство щодо своєї дружини та дітей [5, с. 6].

Список використаних джерел

1. Склад засуджених за судовими рішеннями, що набрали законної сили за 2020 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020
2. Голіна В. В. Жіноча злочинність в Україні: характеристика і попередження. *Проблеми законності*. 1998. Вип. 33. С. 138–145
3. Гальона Є. О. Агресія та жорстокість у контексті антропології насильства : автореф. дис... канд. філософ. наук. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури». Харків, 2011. 19 с.
4. Іщенко Т. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики домашнього насильства. *Науковий вісник Національної*

академії внутрішніх справ. 2019. № 3(112). С. 65-71. DOI: <https://doi.org/10.33270/01191123.65>

5. Митник У.М. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії домашньому насильству в Україні та країнах Європейського Союзу : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2021. 269 с.

Ключові слова: криміналістична характеристика, особа злочинця, досудове розслідування, домашнє насильство.

Key words: criminalistic characteristics, the identity of the criminal, pre-trial investigation, domestic violence.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гресь Ю.О.

Філевська Єлизавета Ростиславівна

студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Оперативно-розшукова діяльність є складним та важливим аспектом роботи правоохоронних органів. Конфіденційне співробітництво між правоохоронними органами здатне стати ключовим інструментом у боротьбі зі складними видами злочинності.

У відповідності до п. 13-15 ч.1 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам Національної поліції надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво. Аналізуючи положення даного Закону, можна дійти висновку, що відсутнє визначення поняття «конфіденційне співробітництво», лише присутня стаття 11 «Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності», у якій зазначається про можливість оформлення письмової угоди з гарантуванням конфіденційності співробітництва. До того ж сама назва статті є ширшою за своїм змістом, аніж поняття «конфіденційне співробітництво», оскільки сприяти здійсненню ОРД можна і публічно, до прикладу розповсюджувати у ЗМІ інформацію, необхідну для встановлення місцеперебування осіб, які перебувають у розшуку [3].

Так, відповідно до ст. 11 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» «забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів; нотаріусів; медичних працівників; священнослужителів;

журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру».

Чинний КПК України не надає всіх відповідей щодо сутності конфіденційного співробітництва. Згідно зі ст. 275 КПК України, «під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України». Однак, слід зауважити, що КПК України не дає перелік «випадків», коли може використовуватися конфіденційне співробітництво. Проаналізувавши главу 21 КПК, слід зазначити, що у жодній зі статей не міститься вказівки про можливість залучення до їх проведення на конфіденційній основі «інших осіб», окрім єдиного випадку – ч. 1 ст. 272 КПК України. Конфіденційне співробітництво не має самостійного доказового значення в контексті статті 84 КПК. Одержання інформації слідчим від конфідента дає можливість її перевірити. Основною метою такого співробітництва є створення площини для отримання доказів, досягнення ефективності проведення НСРД. У чинному КПК не зазначено і строків проведення співробітництва [1].

Також зазначена стаття не передбачає форму, у якій має відбуватися залучення таких осіб. Враховуючи характер конфіденційного співробітництва, орган розслідування сам визначає форми і способи його організації з урахуванням потреб розслідування, необхідності запобігти розголошенню факту і деталей такого співробітництва тощо [5].

Аналізуючи вітчизняну наукову та навчальну літературу таке співробітництво розглядається винятково як конфіденційне. У нормативно-правових актах про можливість гласного співробітництва осіб з оперативними підрозділами не йдеться. До того ж, у чинному законодавстві відсутні принципи конфіденційного співробітництва. У науковій літературі виділяють такі принципи: принцип законності; дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління; конспірації; добровільності залучення осіб до виконання завдань ОРД; конфіденційності; забезпечення безпеки і правового та соціального захисту осіб, які сприяють ОРД. Науковці поділяють всі відомості, які можуть бути одержані на 2 групи: оперативна та доказова інформація. Під оперативною інформацією розуміється відомості про обставини, осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення. Зазначена інформація сприяє формуванню версій, однак може навіть і не бути відображена в матеріалах розслідування. Що стосується доказової інформації, то вона прямо належить до предмету доказування. Отримання інформації передбачає прямий контакт з конфідентом, до прикладу, особа може бути свідком. Важливою умовою в цьому випадку є забезпечення безпеки конфідента (допит в режимі

відео конференції без ідентифікації особи; вилучення відомостей про особу-конфідента) [4].

Існує також багато законодавчих прогалин, зокрема і чинному КПК України, в якому не зазначено тих осіб, що організовують та ініціюють зазначене співробітництво, осіб, які можуть бути конфіденційними співробітниками. Окрім того, у КПК не повною мірою враховано заходи забезпечення конфіденційності інших осіб під час впровадження їх у процес як свідків.

Безумовно дефініція «конфіденційне співробітництво» потребує законодавчого врегулювання і прямого закріплення в КПК. Однак серед науковців немає єдиної думки щодо та співвідношення таких понять як «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» [2].

Інститут конфіденційного співробітництва є актуальним і в умовах воєнного стану. Конфіденційне співробітництво є одним із основних антикорупційних заходів та способу для моніторингу в державних органах.

За допомогою цього інституту можна розкривати та розслідувати корупційні злочини, попереджувати їх вчинення.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що законодавча регламентація поняття конфіденційного співробітництва, виокремлення принципів такого співробітництва, тих осіб, що організовують та ініціюють зазначене співробітництво, осіб, які можуть бути конфіденційними співробітниками надасть можливість систематизації правових норм щодо такого співробітництва. Інституційна співпраця, імплементація міжнародних стандартів, розробка єдиних протоколів конфіденційного співробітництва, розвиток механізмів контролю за конфіденційним співробітництвом, забезпечення високого рівня захисту інформації, а також проведення постійного моніторингу та оцінки ефективності і результативності таких підходів сприятимуть покращенню результативності роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : (із змінами та допов.). Відомості Верховної Ради України. 2013. - № 9–10, № 11–12, № 13. - Ст. 88.
2. Ольшевський К., Дирман В. Принципи конфіденційного співробітництва. *Вісник Академії Управління МВС*. 2010. 4 (16). С. 128-135.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
4. Сидоренко Л. В. Конфіденційне співробітництво як засіб виконання завдань кримінального провадження. *Актуальні питання виявлення та*

розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід. 2020. С. 215-219.

Ключові слова: конфіденційне співробітництво, конфідент, оперативно-розшукова діяльність, принципи конфіденційного співробітництва, негласне співробітництво.

Key words: confidential cooperation, confidential, operational and investigative activity, principles of confidential cooperation, secret cooperation.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

Хомич Андрій Анатолійович

студент 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Судова експертиза є невід'ємною частиною кримінального судочинства, адже під час розслідування злочинів, суб'єктам що проводять досудове розслідування потрібно з'ясувати обставини, які потребують спеціальних знань у певних галузях науки. У воєнний час судова експертиза набуває особливого значення, оскільки воєнний стан створює низку викликів та обмежень для проведення об'єктивних та надійних досліджень. У зв'язку з цим аналіз та розвиток судової експертизи в умовах воєнного стану є важливим завданням. Під час війни потреба у спеціальних знаннях та судових експертах значно підвищилась [4].

У законі України «Про судову експертизу» міститься визначення судової експертизи, відповідно до якого її слід розглядати як певне дослідження об'єктів, явищ і процесів, що проводиться на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла тощо, з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Закон передбачає безліч видів експертизи, які сприяють повному та швидкому розслідуванню. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» передбачає науково-методичні рекомендації до низки експертиз: криміналістична, інженерно-технічна, економічна, товарознавча, психологічна, військова тощо. Кожна з перелічених експертиз має передбачені законом завдання [1; 2].

Питання гостро стоїть щодо працівників, які здійснюють судову-експертну діяльність у державних спеціалізованих установах, їх територіальних філіях, експертних установах, а також судових експертів, які не є працівниками зазначених установ. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну

експерти, які працювали у Харківській, Чернігівській, Сумській, Херсонській, Запорізьких та інших областях, де ведуться бойові дії, зазнали тяжких наслідків. Значна частина була вимушена виїхати з цих регіонів. Такі зміни призвели до втрати кадрів та неможливості виконувати важливі завдання для кримінального провадження.

Тому Міністерство юстиції України видало наказ «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» від 14.03.2022, у якому передбачаються зміни щодо атестації судових експертів. У ньому визначено порядок дій фахівців після припинення чи скасування воєнних стану; зупинка перебігу строків розгляду заяв та документів, поданих до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії; зупинка проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця на період до останнього календарного дня (включно) місяця, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан. Враховуючи обставини, в яких опинились судові експерти, даний наказ полегшує і забезпечує судово-експертну діяльність. Це дає можливість експертам не витрачати зусилля на проходження атестації та продовжувати виконувати завдання тієї чи іншої експертизи.[3]

У перспективі в умовах воєнного стану, потрібно запроваджувати електронний формат кримінального провадження. До прикладу, судовим експертам надано можливість підписувати висновки в електронній формі, та надавати їх як електронний доказ. В подальшому доцільно запровадити координацію дій експертів з військовими та правоохоронними органами в електронному форматі шляхом створення спеціальної платформи в мережі Інтернет. Ці заходи будуть спрямовані на забезпечення ефективності та безпеки судових експертів та інших зацікавлених осіб у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#top>
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ

Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#>

3. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану: наказ Міністерства юстиції України від 14 березня 2022 року № 326/37662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22>.

4. Криміналістика: : підручник / За ред. В.В. Тіщенко. доповн. вид. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 556 с.

Ключові слова: судові експертизи, спеціальні знання, експерт, мережа Інтернет.

Key words: criminalistics examinations, special knowledge, expert, Internet network.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

Юрчак Софія Олексіївна

студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ, ДЕТЕКТИВНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі, де злочинність та порушення закону стають все більш складними та винахідливими, важливою стає роль криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності. Наукові дослідження в цих галузях відіграють вирішальну роль у розробці новітніх методів та технологій для боротьби зі злочинністю. Швидкий технологічний прогрес та постійні зміни в суспільстві ставлять перед науковцями нові виклики і завдання, що вимагають інноваційних підходів у сфері правоохоронної діяльності.

Однією з головних тенденцій у сучасній криміналістиці є використання передових технологічних засобів та методів для збору, аналізу та інтерпретації доказів. Від аналізу цифрових слідів на електронних пристроях до використання штучного інтелекту в процесі кримінального аналізу, технології значно розширюють можливості правоохоронців у виявленні та розкритті злочинів.

У сучасній криміналістиці сьогодні спостерігається активізація наукових розробок, присвячених дослідженню теоретико-методологічних засад науки. Підвищена зацікавленість науковців до проблематики методологічної спрямованості пояснюється, у першу чергу, сучасними тенденціями та особливостям [3].

Це виражається у: перенесенні у криміналістику ідей і уявлень понятійно-концептуального апарату різних пізнавальних засобів з інших галузей знань; проведенні комплексних міждисциплінарних досліджень; виникненні нових наукових напрямів міжгалузевого характеру на стику з іншими галузями знань; зближенні з науками, що відрізняються своїми предметними галузями

досліджень, перш за все, у розширенні сфери взаємодії із науками природничими технічними, суспільними та ін; зближенні із фундаментальними та високоформалізованими науковими дисциплінами; посиленні процесів універсалізації мови та ін. [3, с. 236-245]

Одним із ключових напрямків сучасних досліджень у сфері криміналістики є застосування штучного інтелекту. Методи машинного навчання та аналізу даних дозволяють ефективно виявляти закономірності у злочинній діяльності, прогнозувати злочини та вдосконалювати методи розслідування.

Дослідження в галузі біометрії дозволяють використовувати унікальні біологічні характеристики людини для ідентифікації та відновлення персон. Використання відбитків пальців, розпізнавання обличчя та інших біометричних даних стає важливим інструментом для детективної роботи [4, с. 272-275].

У зв'язку з постійним розвитком технологій, кіберзлочинність стає все більш поширеною та складною. Наукові дослідження у галузі кіберкриміналістики спрямовані на розробку новітніх методів виявлення та запобігання кіберзлочинам, а також на підвищення кібербезпеки.

Розвиток приватної детективної діяльності сприятиме тому, що її зможе контролювати держава, адже в ситуації, коли існує законодавчий вакуум, в діяльності детективів можуть вбачатися риси шахрайства та фіктивного підприємництва. Регламентованій детективній діяльності притаманна реальна, а не декларативна змагальність сторін під час досудового провадження, крім того, саме в цій сфері може бути найширше застосований накопичений працівниками правоохоронних структур досвід боротьби зі злочинністю [2].

Разом з тим завдяки правомірній детективній діяльності державний бюджет поповниться додатковими надходженнями, а ухвалення ж Закону України «Про детективну діяльність» не потребуватиме додаткових бюджетних витрат – навпаки, воно буде причетне до формування нових об'єктів оподаткування. При цьому завдяки легалізації детективної діяльності буде закладена законодавча база для того, щоб створити нові робочі місця. Приватні детективи своєю діяльністю сприятимуть підвищенню рівня розкриття злочинів та результативності роботи з розшуку зниклих безвісти людей [2].

Перспективою подальших досліджень у даній сфері є вивчення та удосконалення правового регулювання детективної галузі. Це включає аналіз законодавства, розробку нових нормативів та визначення стандартів етичної поведінки для приватних детективів [2].

Щодо оперативно-розшукової діяльності то необхідно зазначити, що на сьогодні враховуючи умови воєнного стану правове регулювання має ряд проблемних моментів, які потребують наукового дослідження та практичного вирішення. Необхідність пошуку балансу між забезпеченням національної

безпеки та дотриманням прав і свобод людини робить цю тему актуальною та суспільно значущою [1, с. 343-348].

Забезпечення національної безпеки є складним завданням, що об'єднує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. Ефективна протидія зовнішнім негативним чинникам стає можливою лише при належній організації заходів проти внутрішніх загроз. Це є прямим завданням правоохоронних органів, чия діяльність залежить від адекватного оперативно-розшукового забезпечення.

Важливим фактором є професійне та комплексне використання оперативних підрозділів для отримання інформації, яка дозволяє приймати оптимальні та своєчасні рішення. Однак, як вказано вище, ефективність слідчої діяльності ускладнена сучасним правовим та організаційним забезпеченням. Законодавство орієнтоване на "ідеальні" суспільні відносини, і умови введення воєнного стану в Україні призвели до деформації всіх сфер суспільних відносин [1, с. 259-264].

Отже, сучасні наукові дослідження у сфері криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності відкривають нові можливості для боротьби зі злочинністю та підвищення ефективності правоохоронних органів. Інтеграція новітніх технологій та наукових підходів дозволяє покращити якість розслідування злочинів та забезпечити безпеку суспільства.

Список використаних джерел

1. Єрмоменко В. Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2, 343-348 с.
2. Мосьондз С.О. Аргументи на користь розвитку детективної діяльності в Україні. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: право, публічне*

управління та адміністрування. № 10. 2023. URL:
https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_10_2023

3. Степанюк Р.Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

4. Яремчук В.О. Інноваційні підходи у криміналістиці та судовій експертизі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 272-275

Ключові слова: криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, наукові дослідження, боротьба зі злочинністю, штучний інтелект, кіберзлочинність, законодавча база, дослідження.

Key words: criminology, investigative activity, scientific research, fight against crime, artificial intelligence, cybercrime, legislative framework, research.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

СЕКЦІЯ 18. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРЗАХИСТУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ІТ

Балабан Володимир Сергійович

студент 1 курсу магістратури

факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

У сучасному цифровому світі, де технології проникають в усі сфери нашого життя, інформаційна безпека стає пріоритетом для бізнесу, урядів та окремих користувачів. Щодня загрози кібератак стають все більш витонченими та складними, що вимагає постійного вдосконалення стратегій кібербезпеки та ІТ-інфраструктури.

Однією з ключових стратегій забезпечення кібербезпеки є використання розширених технологій розпізнавання загроз (EDR). Цей тип програмного забезпечення призначений для виявлення та реагування на загрози безпеці на рівні кінцевих точок, таких як комп'ютери, мобільні пристрої, сервери тощо [1].

Принцип роботи EDR полягає в забезпеченні безперервного моніторингу активності кінцевих точок з метою виявлення підозрілих або зловмисних дій. Для цього використовуються різні методи, включаючи поведінковий аналіз, виявлення сигнатур, спостереження за даними відбитків пальців та інші методи. Коли EDR виявляє підозрілу або відому загрозу, він запускає механізми реагування, які можуть включати блокування підозрілих процесів, ізоляцію кінцевої точки від мережі або повідомлення адміністратора про потенційну загрозу.

EDR може бути частиною ширшої системи кібербезпеки, яка включає інші компоненти, такі як антивірусне програмне забезпечення, мережеві брандмауери, системи моніторингу мережі тощо. Використання EDR допомагає підвищити рівень безпеки та ефективність виявлення і реагування на загрози на рівні кінцевих точок.

технології дозволяють виявляти та відвертати загрози в реальному часі, а також аналізувати відхилення у поведінці систем. Вони базуються на штучному інтелекті та машинному навчанні, що дозволяє автоматизувати процес виявлення та реагування на кіберзагрози.

Окрім зовнішніх атак, також потрібно не забувати й про захист від атак "зсередини" або внутрішніх загроз. Це може включати в себе навмисні або необережні дії внутрішніх користувачів, а також загрози з боку постачальників

послуг. Внутрішні загрози можуть проявлятися по-різному, включаючи недбалість, крадіжку даних, саботаж системи, шахрайство та кібератаки.

Для боротьби з цими загрозами необхідно використовувати комплексні підходи, що поєднують технологічні рішення з політиками безпеки та навчанням персоналу. Одним з найбільш ефективних методів боротьби з внутрішніми загрозами є запобігання атаки шляхом зменшення кількості можливостей для атаки та аналізу діяльності внутрішніх користувачів [2]. Для цього, зазвичай, блокують або обмежують доступ для підключення периферійних пристроїв, обмежують доступ користувачів виключно окремими частинами системи за допомогою систем керування доступом та аналізують як інтернет трафік на наявність підозрілих ресурсів, так і виконувані операції на пристроях користувачів на наявність нестандартних операцій, наприклад, використання терміналу на комп'ютері звичайного користувача.

Перехід до хмарних обчислень відкриває нові можливості для ефективного забезпечення кібербезпеки. Однак разом з цим виникають нові виклики, такі як безпека даних у хмарних середовищах, захист від кібератак на рівні інфраструктури хмарних провайдерів та забезпечення безпеки між хмарними сервісами. Для успішного впровадження хмарних технологій необхідно розробляти та використовувати комплексні стратегії кіберзахисту.

Кібербезпека хмарних середовищ потребує інструментів, даних та інфраструктури, які захищають їх від атак. Ці частини потрібно використовувати разом, щоб запобігати атакам, керувати ідентифікацією користувачів та захищати програми та інфраструктуру компанії [3].

Для захисту сучасних хмарних середовищ деякі інструменти, такі як багатофакторна автентифікація та політики керування ідентифікацією та доступом, стали невід'ємною основою безпеки, але їх недостатньо для якісного захисту. Потрібно також реалізовувати системи автоматичного моніторингу та аналізу трафіку на усіх етапах роботи, що стало можливим за допомогою штучного інтелекту та машинного навчання, адже зараз хмарні середовища обробляють неймовірну кількість інформації, яку людина не здатна своєчасно аналізувати [3].

З кожним днем обсяги даних, які потрібно обробляти для виявлення кіберзагроз, зростають. У цьому контексті ключовою стає роль аналізу великих даних для виявлення аномалій та потенційних загроз. Використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє автоматизувати процес аналізу та розпізнавання відхилень у поведінці систем, що допомагає вчасно виявляти та реагувати на кібератаки.

Аналіз великих даних дозволяє швидко та доволі якісно виконувати такі операції з забезпечення кібербезпеки, як моніторинг мережевого трафіку, перевірка даних для виявлення порушень, виявлення шаблонів шкідливих програм для покращення виявлення загроз, аналіз поведінки, аналіз даних за

допомогою штучного інтелекту, фільтрування веб-сторінок за попередніми шаблонами та швидка реакція на інцидент у разі порушення безпеки [4].

Також слід не забувати про користувачів системи. Хоча знання людей про кібербезпеку постійно розширюються, саме люди незмінно залишаються однією з найбільш вразливих ланок у системі кібербезпеки. Недостатня кібергігієна користувачів може призвести до серйозних кібератак за допомогою соціальної інженерії, фішингових атак та інших методів маніпуляції. Підвищення обізнаності користувачів про потенційні загрози та надання їм необхідних знань і навичок з кібербезпеки є важливою складовою успішної стратегії інформаційної безпеки. Навчання та поновлення знань персоналу про розпізнавання підозрілих електронних листів, безпечне створення та використання паролів, необхідність регулярного оновлювання програмного забезпечення, безпечне використання бездротових мереж, шифрування даних,

регулярне створення резервних копій та інші базові принципи кібергігієни, може значно знизити ризик кібератак[5].

Список використаних джерел

1. What is endpoint detection and response (edr)? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.crowdstrike.com/cybersecurity-101/endpoint-security/endpoint-detection-and-response-edr/>
2. What Is an Insider Threat? Definition, Types, and Countermeasures. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ekransystem.com/en/blog/insider-threat-definition>
3. Cloud Computing and Cybersecurity: Everything You Need to Know. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gca.isa.org/blog/cloud-computing-and-cybersecurity-everything-you-need-to-know>
4. What is Big Data Analytics for Cyber Security. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vaporvm.com/what-is-big-data-analytics-for-cyber-security/>
5. Cybersecurity Hygiene: Best Practices for Every Employee. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/cybersecurity-hygiene-best-practices-every-employee-kelly-hammons-s3wkc>

Ключові слова: кіберзахист, кібербезпека, сучасні рішення, штучний інтелект.

Key words: cyber protection, cyber security, modern solutions, artificial intelligence.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О. Є.

Губа Владислав Анатолійович

студент 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ МАТРИЧНИХ ІГОР У КІБЕРБЕЗПЕЦІ

Кібербезпека стає все більш актуальною у сучасному цифровому світі, оскільки загрози кібератак стають більш складними та виразними. Запобігання кібератакам та захист цифрових систем стають важливішими завданнями для підприємств, урядових організацій та приватних осіб. У цьому контексті використання матричних ігор може стати ефективним інструментом для аналізу, моделювання та реагування на кіберзагрози.

Кібербезпека – це динамічна сфера, де постійно з'являються нові загрози, [(простими словами кібербезпека – це комплекс процесів, які допомагають захищати важливі системи й мережу від кібератак).][1]

Матричні ігри – це математичний інструмент, що використовується для аналізу конфліктних ситуацій, де учасники приймають рішення з метою максимізації своїх вигод. Вони можуть бути використані для моделювання

стратегій у кібербезпеці, де атакувальні та оборонні сторони намагаються здобути перевагу.

Основними характеристиками матричних ігор є участь двох або більше гравців де кожен з них має набір можливих ходів, які називаються стратегіями.

Кожен з цих ходів має певний виграш або програш для кожного гравця. Матрична гра представлена матрицею, де рядки відповідають стратегіям одного гравця, а стовпці – стратегіям іншого гравця. Кожен елемент матриці описує виграш (або програш) для одного гравця, якщо обидва гравці виберуть відповідні стратегії.

[Матричні ігри моделюють широке коло антагоністичних конфліктних ситуацій з двома учасниками і скінченими множинами можливих дій у кожного з них. Із цим пов'язане застосування матричних ігор при виборі військово-тактичних рішень. Іноді, під одним із гравців уявляється «природа», тобто, вся сукупність обставин, невідомих другому гравцю, який приймає рішення. Такі ігри (їх часто називають іграми проти природи) виникають, наприклад, при необхідності врахування природних та інших, неконтрольованих факторів, які не знаходяться у розпорядженні будь-якої конкретної особи. При цьому природі призначається роль свідомого противника, антагоніста.][2]

Кілька конкретних прикладів застосування матричних ігор у кібербезпеці.

Моделювання атак та виявлення слабких місць системи: Розглянемо ситуацію, де кіберзлочинці намагаються отримати доступ до системи, щоб викрасти конфіденційні дані. Матричні ігри можуть бути використані для моделювання різних сценаріїв атак та виявлення слабких місць в системі захисту, що дозволяє розробити стратегії для їх усунення.

Оптимізація розподілу ресурсів для захисту: Уявімо, що урядова агенція або компанія має обмежені ресурси для кібербезпеки і потребує оптимального розподілу цих ресурсів між різними заходами захисту. Застосування матричних ігор дозволяє моделювати ситуації конкуренції за ресурси та розробляти стратегії, які максимізують ефективність заходів захисту.

Аналіз реакції на інциденти безпеки: Після того як сталася кібератака або інший інцидент безпеки, важливо швидко реагувати та мінімізувати шкоду. Матричні ігри можуть бути використані для моделювання різних стратегій реагування на інциденти та їх вплив на систему, що допомагає підготуватися до подібних ситуацій у майбутньому.

Тестування ефективності політик безпеки: Перед впровадженням нових політик безпеки важливо перевірити їхню ефективність. Матричні ігри можуть

бути використані для тестування різних варіантів політик безпеки та визначення тих, які найбільш ефективно захищають систему.

Приведемо задачу застосування матричних ігор в котрій треба розробити стратегію захисту комп'ютерної мережі від атаки DDoS.

DDoS-атака – напад на комп'ютерну систему з наміром зробити комп'ютерні ресурси недоступними користувачам, для яких комп'ютерна система була призначена.][3]

Переднами постають дває гравців – атакуючий і захисник, які мають свою стратегію.

Стратегії атакуючого:

DDoS-атака низької потужності: Використання невеликої кількості ботів для атаки на мережу.

DDoS-атака високої потужності: Використання великої кількості ботів для атаки на мережу.

Стратегії захисника:

Базовий захист: Впровадження базових заходів захисту, таких як брандмауер та антивірусне програмне забезпечення.

Підвищений захист: Впровадження додаткових заходів захисту, таких як система виявлення вторгнень (IDS) та система запобігання вторгненням (IPS).

Матриця виграшів:

Атакуючий Захисник	DDoS-атака низької потужності	DDoS-атака високої потужності
Базовий захист	0.8, -20	0.9, -50
Підвищений захист	0.5, -50	0.7, -70

Інтерпретація:

0.8, -20:

- Атакуючий має 80% шанс успішно провести DDoS-атаку низької потужності.
- Захисник втрачає 20 одиниць виграшу (наприклад, продуктивність мережі) у разі успішної атаки.

0.9, -50:

- Атакуючий має 90% шанс успішно провести DDoS-атаку високої потужності.
- Захисник втрачає 50 одиниць виграшу у разі успішної атаки.

0.5, -50:

- Атакуючий має 50% шанс успішно провести DDoS-атаку низької потужності.

- Захисник втрачає 50 одиниць виграшу у разі успішної атаки.

0.7, -70:

- Атакуючий має 70% шанс успішно провести DDoS-атаку високої потужності.
- Захисник втрачає 70 одиниць виграшу у разі успішної атаки.

Аналіз:

Базовий захист:

- Ця стратегія є ризикованою, адже атакуючий має високі шанси на успіх.
- Її рекомендується використовувати лише в разі обмежених ресурсів.

Підвищений захист:

- Ця стратегія більш надійна, адже атакуючий має менші шанси на успіх.
- Її рекомендується використовувати, якщо ризик DDoS-атаки є високим.

Матричні ігри – це потужний інструмент, який може допомогти у кібербезпеці, а також це активна сфера досліджень в якій постійно розробляються нові методи протидії кібератакам.

Застосування матричних ігор може допомогти в оцінці ризиків, розробці стратегій захисту та прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Що таке кібербезпека? URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-cybersecurity>.
2. Матрична гра. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Матрична_гра.
3. DoS-атака. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/DoS-атака>.

Ключові слова: кібербезпека, матричні ігри, антагоніст, кібератака, ddos-атака.

Key words: cyber security, matrix games, antagonist, cyber attack, ddos-attack.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Черевко Є.В.

Дем'янова Тетяна Іванівна

студентка 3 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ВТРАТИ ІНФОРМАЦІЇ В ІТ ПІДПРИЄМСТВІ

Безпека даних сьогодні стає невід'ємною частиною кожної ІТ-компанії, оскільки інформація визнана одним з найцінніших активів. Аналіз ризиків втрати

інформації є невід'ємною частиною стратегії кібербезпеки для компаній будь-якого розміру.

Огляд загроз

Першим кроком в аналізі ризиків є визначення потенційних загроз інформаційній безпеці. Загрози включають зовнішні атаки хакерів, внутрішні загрози з боку співробітників та недбале використання технологій безпеки.

Після виявлення загроз необхідно визначити вразливості системи, які можуть бути використані для здійснення атаки. Це можуть бути слабкі місця в мережевій архітектурі, застарілі програмні рішення, недоліки політики безпеки тощо.

Оцінка потенційних наслідків

Для того, щоб оцінити ризики інформаційної безпеки, важливо визначити та проаналізувати основні фактори, які призводять до таких загроз, як збої та зниження продуктивності, що впливають на інформаційні системи. Серед численних методів оцінки ризиків інформаційної безпеки можна виділити методи оцінки ризиків, засновані на моделюванні загроз і вразливостей. [1]

Після виявлення загроз і вразливостей необхідно оцінити потенційний вплив кожного ризику. Це включає втрату конфіденційності, цілісності та доступності даних, фінансові втрати та шкоду репутації.

Після оцінки ризиків необхідно розробити стратегію управління ризиками, щоб пом'якшити їхній вплив. Сюди входять технічні заходи безпеки, політики та процедури, а також навчання персоналу з кібербезпеки.

Зважаючи на складнощі та різноманітність загроз, які існують для безпеки інформації в ІТ підприємстві, розробка стратегій управління ризиками є критичною складовою для ефективного захисту даних. Нижче наведено детальний розбір цього пункту:

Визначення прийнятного рівня ризику

Першим кроком у розробці стратегії управління ризиками є визначення прийнятного рівня ризику для організації. Це визначається потребами бізнесу, ресурсами та стратегічними цілями. Наприклад, деякі організації можуть прийняти вищий ризик в обмін на більші можливості отримати вигоду від інноваційних проектів.

Після визначення прийнятного рівня ризику необхідно виділити достатні ресурси для управління цим ризиком. Це включає фінансові та людські ресурси для розробки та впровадження стратегії управління ризиками.

На основі аналізу загроз і вразливостей слід розробити конкретні заходи безпеки для мінімізації ризику. Це включає впровадження програмного забезпечення для виявлення вторгнень, шифрування даних, а також механізмів автентифікації та авторизації.

Розробка та ефективне впровадження стратегії управління ризиками вимагає співпраці та системного підходу між різними підрозділами організації.

Це дозволить компаніям ефективно захищати інформацію в постійно мінливому середовищі кіберзлочинності. Моніторинг та аудит безпеки

Забезпечення постійного моніторингу та аудиту безпеки для виявлення нових загроз і вразливостей. Це забезпечить своєчасне реагування на потенційні загрози та запобігатиме втраті інформації.

Висновок

Аналіз ризику втрати інформації в ІТ-компанії є важливим кроком у забезпеченні кібербезпеки. Правильно проведений аналіз ризиків дозволяє виявити потенційні загрози і вразливості, оцінити їх вплив і розробити ефективні стратегії управління цими ризиками. Тільки завдяки систематичному моніторингу та аудиту безпеки компанія може забезпечити надійний захист інформації.

Список використаних джерел

1. Карпович І.М., Гладка О.М., Наконечна Ю.А. Аналіз ризиків безпеки інформаційної системи ІТ-підприємства Том 31 (70) № 5 2020.
2. Вітлінський ВВ., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
3. Білоус АЯ., Репін М. В. Мінімізація ризиків на підприємстві шляхом впровадження системи екологічного менеджменту. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 31(70). № 1. 2020. С. 51–55.

Ключові слова: ризик, ІТ-підприємство, оцінка, загроза, аналіз, інформація, безпека, система, методи.

Key words: risk, IT enterprise, assessment, analysis, information, security, system, methods.

Науковий керівник: д.е.н., професор Горбаченко С.А.

Кухаренко Валерія Сергіївна

студентка 2 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЧАТ-БОТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОГО ІТ-БІЗНЕСУ

Сучасний ІТ-бізнес в Україні продовжує розвиватися, незважаючи на численні виклики, такі як глобальна пандемія і військові дії. Значна частина ІТ-компаній і доходів концентрується у великих містах, зокрема в Києві, Львові, Харкові, Дніпрі, Вінниці та Одесі. Ці міста стали основними центрами інновацій та технологічного розвитку завдяки зосередженню освітніх і наукових установ, а також великих ІТ-компаній, які приваблюють талановитих фахівців.

Сектори ІТ-безпеки, хмарних технологій і розробки з правом власності визначаються як основні напрямки розвитку галузі. Пандемія COVID-19

особливо підсвітила важливість ІТ-безпеки через збільшення кількості онлайн-транзакцій та відповідного зростання шахрайства. Хмарні технології продовжують витіснити традиційне апаратне забезпечення, оскільки користувачі віддають перевагу зберіганню даних в інтернеті без прив'язки до фізичного обладнання. Розробка програмного забезпечення з правом власності також зазнає зростання, передбачається, що ця сфера стане найприбутковішою в ІТ-індустрії в найближчому майбутньому [1].

Водночас, український ІТ-сектор стикається з рядом викликів. "Відплив мізків" залишається головною проблемою, оскільки українським компаніям важко конкурувати з міжнародними компаніями за рівнем завдань та зарплат. Відсутність підтримки з боку держави, а також непередбачуваність розвитку галузі через глобальні кризи та пандемії, ще більше ускладнює ситуацію. Важливо зазначити, що на ситуацію впливає і глобальний ринок праці, де іноземні замовники можуть почати віддавати перевагу розробникам з інших країн через нижчі витрати, незважаючи на потенційно нижчу якість роботи.

Розвиток ІТ-освіти та приваблення інвестицій залишаються ключовими факторами для подальшого зростання ІТ-галузі в Україні. Разом з тим, індустрія продовжує пристосовуватися до змінних умов, знаходячи нові можливості для інновацій та розвитку [2].

Чат-боти стали ключовим елементом сучасного ІТ-бізнесу, суттєво змінивши спосіб взаємодії компаній з їхніми клієнтами та управління операціями. Ці програми на основі штучного інтелекту можуть імітувати людську бесіду, дозволяючи бізнесам надавати цілодобову підтримку клієнтів, автоматизувати робочі процеси та збирати цінні дані для персоналізованих маркетингових стратегій.

Основні переваги впровадження чат-ботів у бізнес-операції включають:

- Вартісна ефективність та цілодобова доступність - чат-боти пропонують вартісно-ефективне рішення для забезпечення постійної підтримки клієнтів, зменшуючи потребу у великих командах обслуговування клієнтів та мінімізуючи людські помилки. Вони здатні обробляти кілька запитів одночасно, гарантуючи, що клієнти отримують швидку допомогу в будь-який час, що особливо важливо для бізнесу в індустріях, де навіть хвилинна затримка може вплинути на рішення клієнтів.
- Персоналізований досвід клієнтів - використовуючи дані та застосовуючи передові технології обробки природної мови, чат-боти можуть надавати персоналізовані взаємодії, пам'ятаючи переваги клієнтів та попередні взаємодії, щоб пропонувати відповідні рішення та рекомендації. Цей рівень персоналізації покращує досвід клієнтів, сприяє лояльності та потенційно збільшує продажі.
- Ефективне управління робочими процесами - чат-боти можуть автоматизувати повторювані завдання, спрощувати адміністративні

процеси та звільняти людські ресурси для складніших та стратегічних ініціатив, тим самим збільшуючи загальну продуктивність.

- Покращені стратегії продажу та маркетингу - понад надання підтримки клієнтам, чат-боти відіграють важливу роль у генерації лідів, продажах та маркетингу. Вони можуть керувати потенційними клієнтами через воронку продажів, надавати персоналізовані рекомендації продуктів та навіть обробляти транзакції, сприяючи зростанню доходів за допомогою продажів та крос-продажів.
- Масштабованість та постійне вдосконалення - по мірі зростання бізнесу, чат-боти пропонують масштабоване рішення, яке може впоратися зі збільшенням обсягів обслуговування клієнтів без зниження якості підтримки. Більше того, чат-боти на основі ШІ призначені для навчання з кожною взаємодією, постійно покращуючи свої показники ефективності [3].

Впровадження чат-ботів та ШІ у бізнес-контекст потребує ретельного планування та дотримання найкращих практик, таких як вибір правильної платформи, чітке визначення цілей, розробка дружнього інтерфейсу спілкування та забезпечення безпеки даних та приватності. Регулярна перевірка якості та активний збір відгуків користувачів також є важливими для оптимізації роботи чат-ботів та забезпечення їх відповідності очікуванням користувачів.

Підсумовуючи, чат-боти є перетворюючою технологією для сучасного ІТ-бізнесу, пропонуючи численні переваги від поліпшеного обслуговування клієнтів та оперативної ефективності до покращених стратегій продажів та персоналізованого досвіду клієнтів. З розвитком цих технологій вони представляють значні можливості для бізнесу, готового їх впровадити.

Список використаних джерел

1. Гайворонська А., Заярнюк О. Сучасний ІТ-ринок України: аналіз статистики та перспективи. *Наука в ЦНТУ: основні досягнення та перспективи розвитку* : збірник тез доповідей здобувачів вищої освіти LVII наук.-техн. конф., LIV наук.-техн. конф. виклад., аспіран. в та співробітн. за підсумками проведення «Дня

науки – 2023» (м. Кропивницький 20 квіт. 2023 року). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 168-170.

2. Проданова Л. В., Томчук О. В. Економічна політика підтримки розвитку ІТ-сфери. Економіка і організація управління, 2023. № 1 (49). С. 45-60.

3. Кельбас А. О. Аналітичне моделювання впливу цифровізації на ринок праці. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2024. – 100 с.

Ключові слова: бізнес, ІТ, чат-боти, ШІ, технології.

Key words: business, IT, chatbots, AI, technology.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О.Є.

Кушко Андрій Миколайович

студент 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Інформаційна безпека в сучасному світі стала однією з найбільш актуальних і складних проблем. З поглибленням цифровізації суспільства і зростанням кількості цифрових загроз по всьому світу, значення законодавчого регулювання в сфері інформаційної безпеки стає надзвичайно важливим.

Поняття інформаційної безпеки громадянина закріплене у ряді нормативних актів і є складовою конституційної норми. Однак воно не має достатнього рівня деталізації та законодавчого врегулювання. Тому особливо важливими стають питання регулювання інформаційної сфери та створення відповідних умов для розвитку вітчизняного інформаційного виробництва.

Аналіз відповідних статей Конституції України дає змогу зрозуміти, що вітчизняний законодавець намагався побудувати інформаційну політику на основі демократичних та ліберальних норм і принципів, а також забезпечити їх адаптацію до українських реалій [1]. Зважаючи на те, що однією з основних норм Конституції України є захист національної безпеки держави (згідно зі статтею 17), уточнення цього поняття відбулося у 2021 році під час розробки «Стратегії національної безпеки України». В цьому документі було введено поняття «інформаційна загроза», яка розуміється як потенційне або реальне негативне явище, що має вплив на людей, суспільство та державу [2]. Експертиза українського законодавства у сфері інформаційної безпеки, яка була проведена представниками ОБСЄ протягом останніх років, підтверджує, що в цілому законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери відповідає стандартам Європейського Союзу. Однак існує серйозна проблема недотримання цих норм усіма суб'єктами інформаційних

відносин, зокрема, державними органами на всіх рівнях. Низький рівень правової культури серед громадян України вимагає розгляду ситуації з іншого ракурсу порівняно з країнами Європейського Союзу.

Україна має історично утверджений принцип договірної системи, який відрізняється від західноєвропейського підходу до права. Більшість відносин у суспільстві регулювалися звичаями та неформальними домовленостями.

Однією з найважливіших проблем правової політики держави є недостатня ретельність і точність дотримання законодавства, зокрема в інформаційній сфері. Певні сили намагаються створити нові сфери невразливості та переваг, що діють за межами законодавства. Забезпечення єдності та невідворотності застосування закону є одним з ключових завдань держави.

Іншою важливою проблемою є несистемність вітчизняної правової політики в інформаційній сфері. В умовах сучасних реалій більшість законодавчих актів приймаються з метою вирішення тактичних завдань або задоволення кланових інтересів, іноді без врахування стратегічних орієнтирів і реальних умов України. Більшість питань функціонування інформаційної сфери досі не вирішені на законодавчому рівні. Це стосується як інфраструктури, так і діяльності ЗМІ, інформаційно-аналітичних установ та інших аспектів.

Головним недоліком чинного законодавства є його пасивний характер, коли лише декларується необхідність забезпечення відкритості органів державної влади в відповідь на звернення громадян чи ЗМІ. Громадянин, який бажає отримати певну інформацію, повинен підготувати та подати запит до відповідної установи, а потім очікувати на відповідь протягом місяця. Це призводить до того, що державні органи фактично відсутні в інформаційному просторі. Іноді стається так, що про державну політику повідомляють не самі державні органи, а треті сторони, часто опоненти. У таких умовах законодавство демократичних країн передбачає активну інформаційну діяльність, обов'язкову звітність влади перед громадянами незалежно від наявності звернень чи запитів щодо надання інформації, а також обов'язкове, а іноді навіть надмірно активне, інформування громадян про поточну діяльність органів державної влади.

Ще одним яскравим прикладом виступає проблема приватності та захисту даних, з розвитком Інтернету і цифрових технологій зростає потреба у захисті приватності та особистих даних громадян. Проте, існуюче законодавство часто не встигає відповідати на нові виклики які тісно пов'язані зі збереженням та обробкою персональної інформації. Ще однією проблемою виступає недостатня відповідальність за порушення безпеки. У багатьох випадках порушення інформаційної безпеки лишаються без належного реагування та відповідальності. Недостатнє законодавче забезпечення щодо відшкодування

збитків або покарання винних сторін може стимулювати нові атаки та порушення.

Невиключені випадки обмеження прав людини в галузі інформації, задля забезпечення конфіденційності та безпеки особистої інформації, що допомагає створювати більш ефективну та прозору систему захисту інформаційних прав людини. Випадки та причини обмеження реалізації інформаційних прав людини включають в себе міжнародні та національні норми, та стосуються захисту прав і свобод людини, необхідні для захисту безпеки держави, а саме:

- 1) охорона та захист громадського порядку, громадської безпеки, національної безпеки та територіальної цілісності;
- 2) необхідні для захисту громадського здоров'я та етичних принципів;
- 3) необхідні для забезпечення та захисту: прав і свобод людини, недоторканності її особистого життя, репутації людей, інтересів неповнолітніх;
- 4) попереджати заворушення чи злочини, захищати судові інтереси, підтримувати авторитет і неупередженість суду, запобігати розголошенню таємно отриманої інформації;
- 5) Держава та її компетентні органи мають право встановлювати певний порядок ліцензування ЗМІ [3].

Підсумовуючи усе вищезазначене, можемо зробити такі висновки, що законодавче регулювання в сфері інформаційної безпеки є надзвичайно важливим для забезпечення захисту від цифрових загроз у сучасному світі. Проте існують численні проблеми, які потребують уваги та вирішення на рівні законодавства для забезпечення ефективного захисту інформації та особистих даних. Розвиток глобального співробітництва та уніфікація законодавства

можуть допомогти у вирішенні цих проблем і забезпечити стійкий розвиток цифрового суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021>
3. Правове регулювання інформаційної діяльності. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1107b022-8f78-476d-9cb2-54dce4c1122a/content>

Ключові слова: інформаційна безпека, забезпечення захисту, інформаційні відносини, законодавство, інформаційна загроза.

Key words: information security, providing protection, information relations, legislation, information threat.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Кухаренко С.В.

Науменко Аліна Андріївна

студентка 2 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

SWOT-АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ ІТ КОМПАНІЙ

SWOT-аналіз (SWOT analysis) - це інструмент стратегічного управління, який дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, що стосуються конкретної організації, проекту або ідеї. Аналіз базується на чотирьох основних аспектах.

Сильні сторони (Strengths) - це внутрішні переваги або позитивні аспекти, які є унікальними або конкурентоспроможними в контексті діяльності організації. Наприклад, це можуть бути висока якість продукції, сильний бренд, висококваліфікований персонал тощо.

Слабкі сторони (Weaknesses) - це також внутрішні аспекти, але вони характеризуються недоліками або недоліками організації. Це можуть бути

низька ефективність виробництва, недостатня реклама, недостатність фінансування тощо.

Можливості (Opportunities) - це зовнішні фактори або обставини, які можуть стати вигідними для організації або проекту. Наприклад, це можуть бути нові ринки, зміни в законодавстві, технологічні інновації тощо.

Загрози (Threats) - це зовнішні фактори або обставини, які можуть становити ризик для організації або проекту. Це можуть бути конкуренція, зміни в економіці, політичні або соціокультурні фактори тощо [1].

Проведення SWOT-аналізу дозволяє організації зрозуміти свої внутрішні переваги та недоліки, а також зовнішні можливості та загрози, що дозволяє розробити стратегії для досягнення максимальної ефективності та успіху.

Приклад SWOT-аналізу IT-компанії можна побачити у таблиці 1.

Таблиця 1

SWOT-аналізу IT компанії

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Висококваліфіковані технічні спеціалісти з досвідом роботи в галузі. 2. Широкий спектр продуктів і послуг, що охоплює різні сегменти ринку. 3. Інноваційні технологічні рішення та використання передових методів розробки програмного забезпечення. 4. Сильний бренд і репутація на ринку.	1. Відсутність диверсифікації ринків, залежність від обмеженої кількості клієнтів. 2. Недостатня рекламна стратегія, що призводить до обмеженого впливу на нові ринки. 3. Проблеми зі збіркою та аналізом даних про користувачів для покращення продуктів та послуг. 4. Відсутність внутрішніх процесів для швидкої реакції на зміни на ринку.
Можливості	Загрози
1. Зростання попиту на ІТ-послуги та програмне забезпечення внаслідок цифрової трансформації у бізнесі. 2. Розширення ринкових можливостей за допомогою виходу на нові географічні ринки або введення нових продуктів. 3. Партнерство з іншими ІТ-компаніями для спільного розвитку інноваційних продуктів або послуг. 4. Збільшення інвестицій в дослідження та розробку для створення конкурентних переваг.	1. Конкуренція на ринку з боку великих технологічних корпорацій. 2. Зміни в законодавстві або регулюванні, які можуть вплинути на діяльність компанії. 3. Ризик кібератак і порушення безпеки даних. 4. Негативні економічні та політичні зміни, які можуть вплинути на споживчу активність та інвестиції.

Джерело: складено автором

SWOT-аналіз допомагає ІТ-компанії зрозуміти її внутрішні можливості та обмеження, а також зовнішні фактори, які впливають на її діяльність. На основі цього аналізу компанія може розробити стратегії для максимізації своїх переваг та мінімізації загроз.

Історія SWOT-аналізу сягає 1960-х років і пов'язана з роботою американського менеджера і теоретика стратегічного управління Альберта С. Хамсона. Хоча точні обставини створення SWOT-аналізу не зовсім ясні, однак

вважається, що він виник як інструмент для стратегічного аналізу у контексті бізнесу та управління.

Поширення і популяризація SWOT-аналізу сталося завдяки публікаціям професіоналів у галузі управління та стратегічного планування. SWOT-аналіз став важливим інструментом для бізнесу, допомагаючи підприємствам зрозуміти їхню позицію на ринку, визначити конкурентні переваги, ідентифікувати проблемні аспекти та розробляти стратегії розвитку.

Протягом років SWOT-аналіз не лише залишився важливим інструментом управління, але й був адаптований для використання в інших галузях, таких як освіта, громадська діяльність, а також особистий розвиток. Він залишається одним з найпопулярніших інструментів аналізу та стратегічного планування до цього дня [2].

SWOT-аналіз є широко використовуваним інструментом стратегічного планування. В контексті ІТ-компаній, цей інструмент може відігравати ключову роль у виявленні внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на їхню діяльність, та розробці стратегій для подальшого розвитку та удосконалення.

В контексті ІТ-компаній, сильні сторони можуть включати унікальні технологічні компетенції, інноваційні продукти, висококваліфікований персонал, сильну корпоративну культуру, впізнаваність бренду та лояльність клієнтів. Це ті переваги, які компанія може використовувати для зміцнення своєї позиції на ринку.

Слабкості вказують на внутрішні недоліки, які можуть перешкоджати досягненню цілей компанії. Для ІТ-компаній це може бути обмежена ринкова присутність, залежність від певних технологій, недостатні інвестиції в дослідження та розробку, проблеми з управлінням проектами, або висока текучка кадрів. Визначення та усвідомлення цих слабкостей є першим кроком до їх подолання.

Можливості для ІТ-компаній можуть виникати з зовнішніх тенденцій та змін у ринковому середовищі, таких як нові технологічні інновації, зміни в законодавстві, розширення ринків або нові потреби споживачів. Вміння ідентифікувати та використовувати ці можливості може допомогти компанії випередити конкурентів та забезпечити сталий розвиток [3].

Загрози охоплюють зовнішні чинники, які можуть негативно вплинути на діяльність компанії. Для ІТ-сектору це можуть бути швидкі технологічні зміни, які роблять продукти компанії застарілими, зростання конкуренції, кібератаки, а також макроекономічні негаразди. Розуміння цих загроз дозволяє компанії розробляти стратегії для мінімізації потенційних ризиків.

Використовуючи SWOT-аналіз, ІТ-компанії можуть виявляти ключові аспекти свого бізнесу, що потребують уваги, та розробляти стратегії, які допомагають використовувати сильні сторони та можливості для подолання

слабкостей і мінімізації загроз. Цей процес сприяє не лише удосконаленню діяльності компанії, але й підвищенню її конкурентоспроможності на ринку.

Проведення SWOT-аналізу дозволяє ІТ-компаніям не лише глибше зрозуміти власну ситуацію, але й ефективно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. Ключ до успішного застосування цього інструменту полягає в тому, щоб не зупинятися лише на ідентифікації сил, слабкостей, можливостей та загроз, але й розробляти стратегічні ініціативи, що впливають із здобутих інсайтів.

Результати аналізу можуть вказати на необхідність розширення навичок команди, інвестицій в нові технології або перегляду бізнес-моделі для кращого використання ринкових можливостей. З іншого боку, вони можуть також підкреслити потребу в захисті від потенційних загроз, таких як кібератаки або зростаюча конкуренція, що вимагає від компанії розробки ефективних стратегій управління ризиками.

На основі SWOT-аналізу ІТ-компанії можуть формувати стратегічні цілі, що відображають як амбіції компанії до зростання та інновацій, так і реалістичне врахування поточних викликів та обмежень. Це може включати прагнення до лідерства в певних технологічних нішах, диверсифікацію продуктів або вхід на нові географічні ринки.

Важливим елементом ефективного використання SWOT-аналізу є його регулярне оновлення та перегляд. У динамічному ІТ-секторі зміни відбуваються швидко, і те, що було актуальним рік тому, може вже не відповідати сучасній реальності. Тому компанії повинні постійно моніторити зовнішнє середовище та внутрішню ефективність, адаптуючи свої стратегії відповідно до нових умов.

У підсумку, SWOT-аналіз є цінним інструментом для ІТ-компаній, що прагнуть до удосконалення та розвитку. Він не лише виявляє ключові аспекти діяльності, які потребують уваги, але й сприяє формуванню гнучких та адаптивних стратегій, здатних забезпечити тривалий успіх у висококонкурентному технологічному світі.

Список використаних джерел

1. Шибицька Н. М., Білан С. О., Карпов І. Б. SWOT-аналіз як інструмент оцінки якості ІТ-проектів. *Сучасна наука: інновації та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф." (11-13 грудня 2022 р.) Стокгольм, Швеція. 2022С. 195-200.
2. Дунда С. П. Формування альтернативних стратегій підприємства методом динамічного SWOT-аналізу. С. П. Дунда, А. В. Тарануха. *Наукові праці НУХТ*, 2021. Т. 27, № 6. С. 65–72.
3. Колодійчук А. В. SWOT-аналіз діяльності комп'ютерного технологічного кластера на заході України. *Наука, тенденції та методи розвитку*: матеріали

VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Токіо, 19 - 21 грудня). Токіо, Японія, 2022. С. 59-64.

Ключові слова: SWOT, IT-компанії, менеджмент, інструмент розвитку, аналіз.

Key words: SWOT, IT-companies, management, development tool, analysis.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О.Є.

Нігуренко Аміна Сергіївна

студентка 3 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ДО РИЗИКІВ ІТ ПІДПРИЄМСТВ

На сьогоднішній день ІТ підприємства стикаються з безпрецедентними викликами, що ставлять під загрозу не лише їхні технічні ресурси, але й репутацію, фінансовий стан та навіть існування. Кіберзагрози, які включають у себе атаки зламу, витоки даних, шахрайства, віруси та інші форми кіберзлочинності, стають все більш складними та витонченими.

Таким чином, дослідження та аналіз стійкості до ризиків у ІТ підприємствах стає невід'ємною складовою стратегії управління, спрямованої на забезпечення стійкості та надійності функціонування підприємства в умовах постійного технологічного та кібернетичного прогресу.

Швидкі зміни в технологіях та постійна еволюція кіберзагроз створюють значні виклики для ІТ-відділів підприємств. Дослідження стійкості до ризиків мають вирішальне значення для того, щоб компанії могли адаптуватися до нових загроз, передбачати потенційні ризики та реагувати на них за допомогою ефективних стратегій і захисних заходів. Успішне функціонування та розвиток ІТ-компанії вимагає постійного оновлення та вдосконалення заходів безпеки, а дослідження стійкості до ризиків є важливим елементом цього процесу.

Доволі часто ІТ-професіонали у зв'язку із зосередженістю на проектах чи банальним браком часу можуть не вдаватися до значимості безпеки власних внутрішніх мереж чи програмного забезпечення або наявності вразливих елементів у них. Зазначене може призвести щонайменше до витоку критичних даних та інформації, що циркулює всередині компанії [1].

Перший крок у дослідженні стійкості до ризиків у ІТ підприємствах полягає в аналізі сучасних кіберзагроз. З масовим розповсюдженням технології інтернету речей, переходом у хмарні сховища даних, формуванням обліку FinTech, зокрема цифрових та кріптовалют, кріптовідж, електронних виборів та «розумних контрактів», для зниження небезпечних вразливостей треба

ретельно захищати метадані від можливого викрадення унаслідок зловмисних атак [2].

З кожним днем зловмисники вдосконалюють техніки атак з використанням метаданих, таких як фішинг або соціальна інженерія, щоб отримати доступ до систем та конфіденційної інформації.

Метадані можуть бути використані для ідентифікації вразливостей в системах та мережах, тому їх захист є важливою складовою безпеки інформаційних систем. Захист метаданих від потенційних зловмисних атак стає надзвичайно важливим завданням для підприємств у сучасному цифровому світі.

Оцінка вразливостей та потенційних загроз є критично важливим етапом дослідження стійкості до ризиків у ІТ підприємствах. Цей процес включає в себе декілька етапів:

1. Ідентифікація активів: визначення всіх підключених пристроїв та систем у мережі. Це може бути важливим, оскільки навіть невелика камера або сенсор може стати точкою входу для зловмисників [3].

2. Оцінка вразливостей ПЗ та апаратних засобів: перевірка програмного та апаратного забезпечення на вразливості. Це включає аналіз програмного коду, перевірку конфігурацій та ідентифікацію слабких місць у захисті [3].

3. Моніторинг трафіку та активності: відстеження та аналіз трафіку у мережі для виявлення незвичайних активностей або спроб несанкціонованого доступу [3].

4. Тестування на проникнення: симуляція атак для визначення, наскільки легко зловмисники можуть проникнути в систему та як швидко вона реагує на такі спроби [3].

Проведення цих етапів допомагає зміцнити захист ІТ інфраструктури та забезпечити стійкість до ризиків у сучасному цифровому середовищі.

Розробка стратегій захисту є ключовим етапом в дослідженні стійкості до ризиків у сфері інформаційних технологій. Цей процес передбачає розробку і впровадження комплексу заходів, спрямованих на запобігання можливим загрозам та забезпечення безпеки інформаційних активів підприємства.

Усі ці заходи спільно допомагають ІТ підприємствам підтримувати високий рівень безпеки та готовності до реагування на потенційні кіберзагрози.

Розробка стратегій захисту, оцінка вразливостей та потенційних загроз, моніторинг і вдосконалення заходів безпеки – це ключові елементи, які допомагають ІТ підприємствам зберегти надійність та стійкість в умовах постійних змін технологічного ландшафту та кіберсередовища. Постійне удосконалення стратегій захисту та реагування на нові загрози дозволяє підприємствам залишатися попереду, забезпечуючи безпеку своїх

інформаційних активів та забезпечуючи успішне функціонування в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Безпека ІТ компаній. Інтернет джерело. URL: <http://surl.li/sejbf>
2. Олена Трофименко, Юлія Прокоп, Наталія Логінова, Олександр Задерейко. Захист інформації. Том 21. Випуск № 3. 2019. С. 155.
3. Оцінка вразливостей в інтернеті речей. Інтернет джерело. URL: <http://surl.li/semxc>
4. Михайло Віговський. Аналіз інформаційної безпеки. Інтернет джерело. URL: <http://surl.li/senix>
5. Богдан Прохоров. Стійкість України перед ризиками. Стаття. 2021.

Ключові слова: ризики, ІТ підприємства, вразливості, кіберзагрози, кіберсередовище.
Key words: risks, IT enterprises, vulnerabilities, cyber threats, cyber environment.

Науковий керівник: д.е.н., професор Горбаченко С.А.

Новосельський Дмитро Олексійович

студент 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ: КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КІБЕРОБОРОНИ

Інтелектуальні системи, як ключовий фактор успішної національної кібероборони, відіграють важливу роль у сучасному цифровому середовищі. Їхня значимість полягає в здатності виявляти, аналізувати та ефективно протидіяти кіберзагрозам, забезпечуючи оптимальний рівень захисту інформаційних ресурсів країни.

Перш за все, інтелектуальні системи є важливим інструментом для аналізу та виявлення кіберзагроз. Завдяки їхній здатності ефективно обробляти великі обсяги кіберінформації, вони забезпечують вчасне виявлення потенційних загроз та швидку реакцію на них. Це дозволяє уникнути або пом'якшити можливі наслідки кібератак та зберегти цінні інформаційні ресурси.

Другим ключовим аспектом їхньої ролі є протидія кібератакам. Інтелектуальні системи використовують алгоритми машинного навчання та аналізу великих даних для розпізнавання та аналізу сучасних кіберзагроз. Це дозволяє ефективно виявляти атаки та розробляти стратегії протидії, мінімізуючи можливі збитки та ризики для національної безпеки.

Застосування інтелектуальних систем також сприяє автоматизації процесів у сфері національної кібербезпеки. Вони використовуються для виявлення аномалій та невідповідностей, що допомагає вчасно реагувати на

події та запобігати можливим загрозам. Це важливо з огляду на постійну еволюцію кіберзагроз та необхідність оперативної реакції на них.

Важливість використання інтелектуальних систем у національній кібербезпеці пов'язано з складністю і об'ємом даних, які потрібно аналізувати та моніторити для виявлення та протидії кіберзагрозам. На сьогоднішній день кібератаки можуть приймати різні форми і бути досить складними для виявлення за допомогою традиційних методів. У такому контексті інтелектуальні системи стають ключовим інструментом, оскільки вони можуть аналізувати великі обсяги даних у реальному часі та виявляти навіть найтонші аномалії та відхилення в поведінці системи, що може свідчити про потенційні загрози.

Одним із важливих аспектів використання інтелектуальних систем у національній кібербезпеці є їхня здатність ефективно виявляти та аналізувати кібератаки. Застосування алгоритмів машинного навчання та аналізу великих даних дозволяє розпізнавати та аналізувати сучасні кіберзагрози, що допомагає ефективно виявляти атаки та розробляти стратегії протидії. Наприклад, інтелектуальні системи можуть аналізувати мережевий трафік, виявляти підозрілі активності та ідентифікувати можливі атаки, надаючи операторам докладну інформацію для ефективного реагування.

Далі, інтелектуальні системи сприяють автоматизації процесів у сфері національної кібербезпеки. Вони використовуються для виявлення аномалій та невідповідностей у поведінці системи, що допомагає вчасно реагувати на події та запобігати можливим загрозам. Автоматизований аналіз даних та виявлення аномальних ситуацій дозволяє швидко реагувати на потенційні загрози та зменшує час, необхідний для реагування на кібератаки. Важливим елементом ефективності інтелектуальних систем у сфері кібербезпеки є їх здатність до автоматичного реагування на кіберзагрози та прийняття відповідних заходів для їх нейтралізації. Наприклад, після виявлення певної кіберзагрози, інтелектуальні системи можуть автоматично виконувати певні заходи безпеки, щоб запобігти подальшому поширенню загрози та захистити інформаційні ресурси.

Застосування інтелектуальних систем у виявленні та аналізі кіберзагроз має великий потенціал для підвищення ефективності захисту інформаційних систем та інфраструктури в цілому. Розглянемо кілька конкретних прикладів:

Виявлення аномальної активності в мережі: Інтелектуальні системи, використовуючи алгоритми машинного навчання, можуть аналізувати мережевий трафік та виявляти аномальну активність, яка може бути ознакою кібератаки. Наприклад, системи можуть виявляти надмірну кількість запитів до певного сервера або підозрілі з'єднання з невідомими джерелами.

Виявлення зловмисного програмного забезпечення (малвари): Інтелектуальні системи можуть аналізувати виконання програм на комп'ютерах

та виявляти ознаки зловмисного програмного забезпечення, такого як незвичайні дії з файлами або намагання виконати шкідливі операції.

Аналіз структури атаки: Інтелектуальні системи можуть аналізувати характеристики кібератак, щоб виявити їхню структуру та методи. Наприклад, вони можуть аналізувати структуру використаних шкідливих файлів або мережевих пакетів, щоб виявити схожість з раніше відомими атаками.

Виявлення аномальних активностей користувачів: Інтелектуальні системи можуть аналізувати користувацькі активності та виявляти аномальні патерни поведінки, що можуть свідчити про компрометацію облікових записів або намагання несанкціонованого доступу до системи.

Аналіз соціальних мереж та медіа: Інтелектуальні системи можуть аналізувати соціальні мережі та медіа для виявлення ширення дезінформації, фейкових новин або кампаній дестабілізації, які можуть бути частиною кібератак або кібероперацій.

Виявлення уразливостей у програмному забезпеченні: Інтелектуальні системи можуть сканувати програмне забезпечення та виявляти потенційні уразливості, які можуть бути використані зловмисниками для здійснення атак.

Узагальнюючи, інтелектуальні системи виявляються ключовим фактором успішної національної кібероборони, забезпечуючи ефективне виявлення, аналіз та протидію кіберзагрозам. Їхня здатність аналізувати великі обсяги даних у реальному часі, виявляти аномалії та ризики, а також швидко реагувати на нові види загроз робить їх невід'ємною складовою сучасної кібербезпеки. Інтелектуальні системи допомагають забезпечувати стійкість та надійність інформаційних систем нації в умовах постійно зростаючого кіберспрямованого

погрозного середовища, роблячи можливим забезпечення безпеки та захисту інтересів держави у цифровому просторі.

Список використаних джерел

1. Савченко В. А., Шаповаленко О. Д. Основні напрями застосування технологій штучного інтелекту у кібербезпеці. Сучасний захист інформації. 2020. Т. 4, № 44. С. 6–11. URL: <https://journals.dut.edu.ua>
2. Даник Ю.Г. Основи кібербезпеки та кібероборони: підручник / Ю.Г. Даник, П.П. Воробієнко, В.М. Чернега. – [Видання друге, перероб. та доп.]. – Одеса.: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2019. – 320 с. URL: <https://metod.suitt.edu.ua>

Ключові слова: штучний інтелект; кібербезпека; автоматизація; інновації; кіберзагрози.

Key words: artificial intelligence; cyber security; automation; innovation; cyber threats.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О.Є.

Осадчук Анастасія Володимирівна

студентка 3 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДАПТИВНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ

У сучасному світі, де зміни є нормою, бізнес постійно зазнає впливу кризових ситуацій, таких як економічні кризи, політична нестабільність та стихійні лиха. Український бізнес не є винятком і повинен активно адаптуватися до таких ситуацій[2].

Адаптивність бізнес-досліджень в Україні до кризових ситуацій має вирішальне значення для успішного функціонування та виживання бізнесу в турбулентних умовах. Основними елементами адаптивності досліджень у таких ситуаціях є гнучкість підходу, швидкість реагування, збір інформації з надійних джерел, співпраця зі стейкхолдерами, аналіз ризиків та можливостей, а також етичні міркування.

Важливим аспектом адаптивності дослідження є гнучкість підходу. У критичних ситуаціях, коли обставини швидко змінюються, дослідники повинні бути готові швидко адаптувати свої методи і стратегії. Наприклад, оскільки ситуація може змінитися із запровадженням нових правових норм або зміною економічних умов, дослідники повинні мати можливість швидко переключитися на нові теми та проблеми.

Іншим важливим аспектом є швидкість реагування. Час - найцінніший ресурс у кризовій ситуації. Дослідники повинні вміти швидко реагувати на зміну

ситуації та інформацію, що надходить. Це включає в себе прискорення збору даних, їх швидкий аналіз і формулювання рекомендацій.

Однак не менш важливою є здатність збирати інформацію з надійних джерел. У кризових ситуаціях з'являється багато неперевіреної інформації, яка може бути неточною або навіть шкідливою. Дослідники повинні вміти розрізняти надійні та ненадійні джерела інформації, щоб уникнути ризику зробити неправильні висновки або винести хибні судження.

Крім того, залучення зацікавлених сторін відіграє ключову роль у забезпеченні успіху досліджень у кризових ситуаціях. Важливо підтримувати відкритий і ефективний обмін інформацією з широким колом зацікавлених сторін, включаючи державні установи, неприбуткові організації та інші підприємства. Співпраця може допомогти отримати доступ до критично важливої інформації та ресурсів і сприяти спільному прийняттю рішень[3].

Аналіз ризиків та можливостей також відіграє важливу роль в аналізі українського бізнесу в кризових ситуаціях. Кризові ситуації можуть створювати як загрози, так і можливості для бізнесу. Дослідники повинні вміти оцінювати потенційні ризики та шукати можливості для підтримки та розвитку бізнесу в турбулентні часи.

Нарешті, не слід ігнорувати етичні аспекти досліджень. Під час кризи особливо важливо дотримуватися етичних стандартів при проведенні досліджень. Це включає захист прав людини, конфіденційність інформації та уникнення будь-яких форм дискримінації[5].

Загалом, адаптація бізнес-досліджень в Україні до кризових ситуацій вимагає комплексного підходу, який враховує гнучкість підходу, швидкість реагування, збір інформації з надійних джерел, співпрацю зі стейкхолдерами, аналіз ризиків та можливостей, а також етичні міркування. Лише такий підхід

дозволить українському бізнесу ефективно протистояти викликам кризових ситуацій та розвиватися в нестабільному середовищі.

Список використаних джерел

1. Мурована Тетяна Олександрівна. вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Випуск # 47. 2023. С. 3.
2. Олена Еро. Які настрої та плани у малого бізнесу? Де підприємцю шукати підтримки. URL: <https://eba.com.ua/na-drugomu-rotsi-povnomasshtabnoyi-vijnny-yaki-nastroyi-ta-plany-u-malogo-biznesu/>
3. Гарафоновна Ольга Іванівна., Онищенко Олена Сергіївна., Яценко Інна Валеріївна. Особливості управління розвитком бізнес-організацій в сучасних українських умовах. Випуск № 10(1). 2020. С. 9.
4. Анастасія Зануда. Занепад чи тимчасова криза: що відбувається в українській ІТ. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cndn8z34lkpo>
5. Іван Даниленко. Збереження людського капіталу та адаптація до нових умов роботи. URL: <https://berta.ua/kerovana-adaptacziya-osnovni-kroky-dlya-stabilizacziyi-biznesu-v-period-nevyznachenosti/>

Ключові слова: адаптивність, гнучкість, Україна, критичні ситуації, аналіз.

Key words: adaptability, flexibility, Ukraine, critical situations, analysis.

Науковий керівник: д.е.н., професор Горбаченко С.А.

Рева Аніта Юріївна

студентка 2 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ

У сучасному світі, де більшість взаємодій відбувається в цифровому просторі, питання про кібербезпеку стає дедалі актуальнішим і нагальним для всіх сфер нашого життя. Дедалі ширше використання Інтернету, цифрових технологій і залежність від інформаційних систем призводять до збільшення кількості кіберзагроз і кібератак. У цьому контексті неможливо переоцінити важливість впровадження ефективних заходів кібербезпеки.

Кібербезпека - це стан або процес захисту та відновлення комп'ютерних систем, мереж, пристроїв і програм від будь-якого типу кібератак. Кібератаки стають дедалі витонченішими та небезпечнішими для конфіденційних даних,

оскільки зловмисники використовують нові методи соціальної інженерії та штучного інтелекту для обходу традиційних засобів захисту даних[1].

Однак, це ще й забезпечення безперервності цифрових послуг, захист особистої та конфіденційної інформації, а також підтримання довіри суспільства до цифрових платформ.

Зі зростанням кількості користувачів Інтернету і цифрових взаємодій збільшується і ймовірність кібератак.

Кібератака - це будь-яка навмисна спроба вкрати, розкрити, змінити, вивести з ладу або знищити дані, додатки або інші активи шляхом несанкціонованого доступу до мережі, комп'ютерної системи або цифрового пристрою[2].

Потенційними об'єктами таких атак є підприємства, державні установи та приватні особи. Наслідки успішної кібератаки можуть бути катастрофічними: фінансові втрати, шкода репутації, а в деяких випадках навіть загроза національній безпеці.

Організації та приватні особи стикаються з такими типами типових кібератак[3]:

1. Шкідливе ПЗ: Використовують шкідливе програмне забезпечення, як-от шпигунські програми, віруси, програми-зидники, відомі як шкідливі програми, щоб отримати доступ до даних вашої системи. Коли ви натискаєте на шкідливе вкладення або посилання, програма може встановитися і стати активною на вашому пристрої.

2. Фішинг: Фішингові атаки використовують такі методи комунікації, як електронна пошта, щоб переконати вас відкрити повідомлення і дотримуватися інструкцій, які містяться в ньому. Якщо ви дотримуетесь інструкцій зловмисників, вони отримують доступ до особистих даних, наприклад кредитних карток, і можуть встановити на ваш пристрій шкідливе ПЗ.

3. Підробка: Кіберзловмисники іноді імітують людей або компанії, щоб обманом змусити вас передати особисту інформацію. Це може відбуватися різними способами. Поширена стратегія підробки передбачає використання підробленого ідентифікатора абонента, коли людина, яка приймає дзвінок, не бачить, що номер підроблено. Інші способи підробки включають в себе підміну системи розпізнавання облич, використання підробленого доменного імені або створення підробленого веб-сайту.

4. Троянський бэкдор: Троянські атаки на бэкдор включають в себе шкідливі програми, які обманним шляхом встановлюють шкідливе ПЗ або дані і відкривають так званий "чорний хід" в комп'ютерну систему. Отримавши доступ до бэкдору, зловмисники можуть захопити пристрій без відома користувача.

5. Ransomware - це шкідливе програмне забезпечення, яке кіберзловмисники можуть встановити на ваш пристрій і блокувати доступ до нього доти, доки ви не заплатите зловмисникам викуп. Однак сплата викупу не

гарантує видалення програми, тому експерти часто радять не платити викуп, якщо це можливо.

Тому зміцнення кібербезпеки можна вважати одним із найважливіших завдань для всіх зацікавлених сторін, які залучені в цифровий простір. Однак із розвитком технологій, виникає можливість використовувати автоматизовані інструменти для підвищення рівня кібербезпеки.

Засоби автоматизації кібербезпеки - це програмні рішення, що використовують технології машинного навчання та штучного інтелекту для управління операціями безпеки. Ці інструменти містять широкий набір функцій, зокрема автоматизацію робочих процесів, управління інцидентами, автоматизацію дотримання нормативних вимог, сканування вразливостей та інші пов'язані з безпекою рішення[4].

Інструменти автоматизації кібербезпеки можуть включати в себе:

- Системи виявлення вторгнень (IDS) і системи запобігання вторгнень (IPS) - ці інструменти автоматизують процес моніторингу мережевого трафіку та виявлення підозрілої активності.
- Автоматизовані системи управління вразливостями - вони автоматично сканують системи та мережі на наявність вразливостей і допомагають в управлінні процесом виправлення.
- Система управління інформаційною безпекою та подіями безпеки (SIEM) - це рішення, що дає змогу організаціям виявляти, аналізувати й усувати загрози безпеці раніше, ніж вони завдадуть шкоди бізнес-операціям[5].
- SOAR (Security Orchestration, Automation, and Response) - клас програмних продуктів, який автоматизує велику кількість завдань, пов'язаних із реагуванням на інциденти та управлінням операціями безпеки.

Застосування таких інструментів дає змогу скоротити час реакції на інциденти безпеки, підвищити ефективність процесів, а також зменшити помилки, що можуть бути пов'язані з людським чинником, і поліпшити загальний рівень захисту.

З огляду на все вищесказане, можна зробити висновок, що в сучасному цифровому світі використання автоматизованих інструментів для кібербезпеки стає невід'ємним елементом для захисту від кіберзагроз. Використання засобів автоматизації для кібербезпеки покращує ефективність процесів захисту і мінімізує помилки, які можуть бути пов'язані з людським фактором. Однак, незважаючи на всі переваги автоматизації, вона не повинна замінювати

людське втручання, а скоріше доповнювати його, залишаючись важливим компонентом комплексного підходу до кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Чому кібербезпека важлива? URL: <https://www.upguard.com/blog/cybersecurity-important#>: (дата звернення: 01.04.2024)
2. Що таке кібератака? URL: <https://www.ibm.com/topics/cyber-attack#> (дата звернення: 01.04.2024)
3. 10 найпоширеніших видів кібератак та як їм запобігти. URL: <https://www.coursera.org/articles/types-of-cyber-attacks> (дата звернення: 01.04.2024)
4. 7 найкращих інструментів автоматизації кібербезпеки. URL: <https://sprinto.com/blog/cybersecurity-automation-tools/> (дата звернення: 01.04.2024)
5. Що таке SIEM? URL: <https://www.microsoft.com/ru-ru/security/business/security-101/what-is-siem#>: (дата звернення: 01.04.2024)

Ключові слова: кібербезпека, кібератака, цифровий світ, автоматизація кібербезпеки, захист.

Keywords: cybersecurity, cyberattack, digital world, cybersecurity automation, protection.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О.Є.

Світлічна Дар'я Ігорівна

здобувач освіти, Київське територіальне відділення Малої академії наук
України (Київська Мала академія наук)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3194-1131>

ДО ПИТАННЯ ЗНАХОДЖЕННЯ ВІДСТАНІ МІЖ МИМОБІЖНИМИ ПРЯМИМИ

У правознавстві, як і в математиці, застосовуються одні і ті ж методи міркувань. Ключову роль у юридичній науці відіграють логіка, обробка інформації, статистика, взаємозв'язок кількісного аналізу з якісним.

Правознавство з давніх часів оперує поняттями пропорції, справедливості, рівноваги, гармонії соціальних відносин. Забезпечення кіберзахисту та удосконалення інформаційних технологій, поділ майна, паї та акції, злиття та виділення компаній, спадкове право, дивіденди та роялті – це не тільки право, але й математика.

Знаходження відстані між мимобіжними прямими широко використовується для оптимізації відображення та рендерингу тривимірних

об'єктів, покращення продуктивності графічних застосунків, в тому числі у військовій сфері [1].

Крім того, знаходження відстані між мимобіжними прямими важливо при розв'язанні задач у повсякденному житті, науці, мистецтві, архітектурі, машинобудуванні, дизайні. Навіть у сфері музики, якщо асоціювати з ритмічними лініями або паралельними музичними елементами, то паралельні мелодії або ритми можуть бути сприйняті як мимобіжні у контексті музичного аранжування, створюючи складову, яка не перетинається, але існує паралельно.

У сфері архітектури, фортифікації, містобудування, оборони паралельні та мимобіжні прямі відіграють важливу роль у створенні лінійних елементів, таких як дороги, мости, тунелі, коридори, фасади будівель та споруд. Паралельні прямі можуть визначати напрямок руху або створювати естетично приємні візуальні ефекти, гармонійні і симетричні композиції у дизайні та ландшафту. Мимобіжні прямі можуть використовуватися для додавання стилізації та формування візуальної динаміки, створення вертикальних чи горизонтальних елементів, які додають пропорційності [2].

Людству відомо багато методів для розв'язання задач на знаходження відстані між мимобіжними прямими. Розглянемо деякі з них детальніше. Так, аналітичний метод використовує алгебраїчні методики для представлення мимобіжних прямих у вигляді рівнянь та визначення точки перетину. Вказаний метод математично точний, широко застосовується у геометрії, проте вимагає високого рівня математичних навичок, особливо при складних конфігураціях.

Графічний метод використовує візуалізацію мимобіжних прямих на графіку та вимірювання відстані. Інтуїтивно зрозумілий, особливо для простих випадків, цей метод може бути неточним та непрактичним для складних конфігурацій.

Використання тригонометрії – метод враховує кут між мимобіжними прямими та використовує тригонометричні функції, застосовується в задачах, де кут між прямими важливий, проте вимагає знань тригонометрії та не завжди ефективний для всіх сценаріїв.

Використання векторів – метод представлення мимобіжних прямих у векторній формі та використання відповідних властивостей, ефективний для векторного подання прямих та використання операцій векторної алгебри, проте вимагає розуміння векторної алгебри та подання прямих у векторній формі. Таким чином, вибір методу залежить від конкретної задачі, рівня складності та доступних ресурсів [3].

Стародавні геометри, такі як Евклід, Архімед та інші, працювали над вивченням властивостей геометричних об'єктів, включаючи прямі лінії. Зауважимо, що мимобіжні прямі ніколи не перетинаються, незалежно від того, як далеко продовжувати їх, цей концепт був вперше формалізований Евклідом

у його “Елементах” близько 300 до н.е. Евклід вважав їх як прямі, що лежать у різних площинах, але це було формалізовано лише в XIX столітті, коли математики почали використовувати аксіоми для геометричних доказів.

В історії математики були різні підходи до формулювання аксіом паралельних прямих. Питання чи можна довести або спростити аксіоми Евкліда приводило до розвитку різних геометричних систем.

Гіпотеза Евкліда – через дану точку поза прямою можна провести лише одну мимобіжну пряму, паралельну заданій прямій. Довгий час ця гіпотеза залишалася без доведення та була об'єктом багатьох досліджень.

Неевклідова геометрія – у таких геометріях властивості мимобіжних прямих можуть бути різними від тих, що визначені в евклідовому просторі.

Диференціальна геометрія – вивчення властивостей мимобіжних прямих на кривих та поверхнях. У цьому контексті розглядаються тангенції та нормалі до кривих та поверхонь [4, с. 161].

На початку XIX століття вивчення мимобіжних прямих отримало новий поштовх завдяки подальшому розвитку математики та геометрії. Розглянемо деякі реконструкції геометрії Евкліда. Математики Ніколя Лобачевський та Ян Боллай досліджували альтернативні геометричні системи, де гіпотеза Евкліда про паралельні прямі не виконувалася. Ці дослідження призвели до розвитку неевклідових геометрій, зокрема гіперболічної та еліптичної. Бернар Ріман розглядав мимобіжні прямі на поверхнях та використовував концепцію кривизни, що призвело до створення диференціальної геометрії.

Жюль Плако досліджував просторові відносини через проєкції, включаючи мимобіжні прямі, тому значний розвиток у цей період отримала проєктивна геометрія. Александр Мебіус та Август Фермат досліджували топологічні аспекти мимобіжних прямих та їх ролі в конформній геометрії.

Таким чином, вчені XIX століття заклали підґрунтя для подальших досліджень у галузях геометрії, топології та математичного аналізу, внесли важливий вклад у перегляд класичних геометричних концепцій з нового ракурсу [4, с. 273].

Світова література містить згадки про мимобіжні прямі як в контексті математики, так і з метою віддзеркалення життєвих аспектів. Мимобіжні прямі використовуються як алегоричний елемент або символ в літературі для вираження паралельних шляхів, суджень або долей персонажів.

Наукові та технічні твори згадують мимобіжні прямі в контексті філософії, психології, права, інженерії, фізики, інших наук. Автори можуть використовувати мимобіжні прямі метафорично, наприклад, для вираження різниці в життєвих шляхах персонажів чи відображення паралельних життєвих історій, хоча вони не завжди є широко відомими.

Цікавими для цілей нашого дослідження є твори, де можна виявити аналогії чи алегорії, які відображають паралельні чи розділені шляхи. Такими є

роман та комікс від Чака Паланіка “Бійцівський клуб” (Fight Club) та “Бійцівський клуб 2” (Fight Club 2). В цих творах можна відзначити асоціації з мимобіжними прямими у контексті розділених або паралельних світів, які герої створюють для себе.

У романі “Доктор Джекіл і містер Хайд” Роберта Льюїса Стівенсона головний герой, доктор Джекіл, експериментує із своєю особистістю та створює містера Хайда, виражаючи внутрішній конфлікт між добрим і злом.

“Існує такий хлопець” Курта Воннегута – твір відзначається розділеними ідентичностями головного героя, Білі Пілгрима, скрізь часові переходи та відмінності у сприйнятті реальності.

“Інверсія” Крістофера Прістона – роман досліджує тему паралельних світів, де головний герой переживає альтернативні версії свого життя та виборів.

“Норвезький ліс” Харукі Мураками – твір висвітлює внутрішні конфлікти та шляхи розуміння власної ідентичності через складні стосунки героїв.

“Ігри розуму” Теда Ченга – книга розглядає тему взаємодії реального та віртуального світів, використовуючи елементи паралельних реальностей.

Таким чином, аналізуючи вищенаведені твори, можемо зробити висновок, що дослідження внутрішніх конфліктів, розділених ідентичностей чи паралельних світів є метафорами до паралельних та мимобіжних прямих.

Як зазначено вище, дослідження теми мимобіжних прямих є тими викликами і перспективами, які набувають особливого значення саме тепер, оскільки розвивають гнучкість мислення, вимагають творчого підходу, нестандартних замислів та аналітичних здібностей, що сприяє подальшому

розвитку оборонних спроможностей суспільства та держави, необхідних у військовий час.

Список використаних джерел

1. Мимобіжні прямі – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мимобіжні_прямі (дата звернення: 06.03.2024).
2. Ознака мимобіжності прямих. Математика. *formula.kr.ua*. URL: <https://formula.kr.ua/paralelnist-priamyh-i-ploschin-u-prostori/oznaka-mymobizhnosti-priamykh.html> (дата звернення: 06.03.2024).
3. Мимобіжні прямі. *Презентації українською мовою*. URL: <https://svitppt.com.ua/matematika/mimobizhni-pryami.html> (дата звернення: 06.03.2024).
4. Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / Є. П. Нелін. – Харків : Вид-во “Ранок”, – 2018. – 328 с.

Ключові слова: правознавство, математика, логіка, наука, інформація

Keywords: jurisprudence; math; logic; science; information

Науковий керівник: викладач Бойко С. М.

Скідан Владислав Сергійович

аспірант факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОТЕНЦІАЛ ІТ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ

Сфера інформаційних технологій (ІТ) протягом останніх десятиріч стала центром уваги суспільства, перетворившись на важливе економічне та соціокультурне явище. Популярність ІТ-сфери спричинили не тільки порівняно високі заробітні плати в стабільній валюті та доступність для амбітної молоді, але й річні темпи збільшення доходів та виражена експортна спрямованість. Це, у свою чергу, забезпечило вказану сферу високою кредитоспроможністю, особливо в очах банківських працівників та агентів з нерухомості [1].

У 2022 році більшість чистого прибутку, отриманого українськими ІТ-компаніями, припало на Київ, що склало 123,7 мільярди грн зі загальних 184,4 мільярдів грн. У столиці зареєстрована понад половина всіх ІТ-компаній країни з відомим доходом вище нуля, а саме 3013 компаній, що становить 52,4% від загальної кількості. Після Києва слідує інші великі центри, серед яких Львівська область, що займає 10,4% доходів, за нею йдуть Харківська область

з 8,1%, Дніпропетровська область з 4,2%, Вінницька область з 3,4% та Одеська область з 1,7% від загального доходу. На рисунку 1.1 зображено структуру чистого доходу регіонів України [2].

Найменші обсяги чистого прибутку від продажу продукції були заявлені ІТ-підприємства з територій, де значна частина знаходиться під тимчасовою окупацією: Луганської, Донецької та Херсонської областей.

Порядок регіонів за числом підприємств з позитивною виручкою у 2022 році з деякими винятками в основному збігається з рейтингом областей за загальними доходами в сфері ІТ.

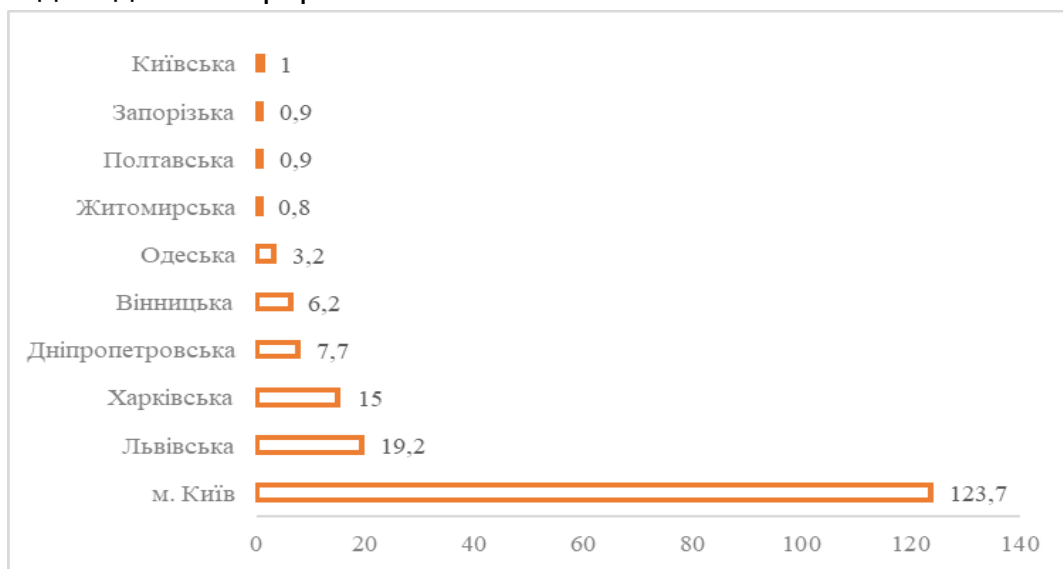

Рис. 1. Регіональна структура чистого доходу ІТ-підприємств в Україні 2022 року, млрд грн

Джерело: складено за даними [2]

Київ - більше 3 000 компаній, Харківська та Львівська області, з 490 та 431 компаніями відповідно, утворюють трійку лідерів за кількістю активних ІТ-організацій. У великих містах, що знаходяться в Дніпропетровській, Одеській, Запорізькій, Вінницькій та Київській областях, зареєстровано понад 100 підприємств з ненульовим доходом. У період війни спостерігається виражена тенденція до падіння участі найбільш уражених від агресії областей у сукупному доході ІТ-сфери України. Це проявилось у зниженні вкладу таких регіонів, як Донецька, Запорізька, Луганська, Херсонська та Київська області, у галузеву економічну активність, що фіксувалось у фінансових звітах [3].

Протягом першого року війни спостерігалось значне збільшення кількості активних ІТ-суб'єктів господарювання у таких областях, як Волинська, Хмельницька, Кіровоградська, Полтавська, Чернівецька та Івано-Франківська. Особливо вражаючими були темпи росту на рівні 17-20% серед індивідуальних ІТ-підприємців у західних та центральних регіонах, що були менше залучені в

бойові дії. На рисунку 2 зображено зміни в кількості працюючих компаній в Україні.

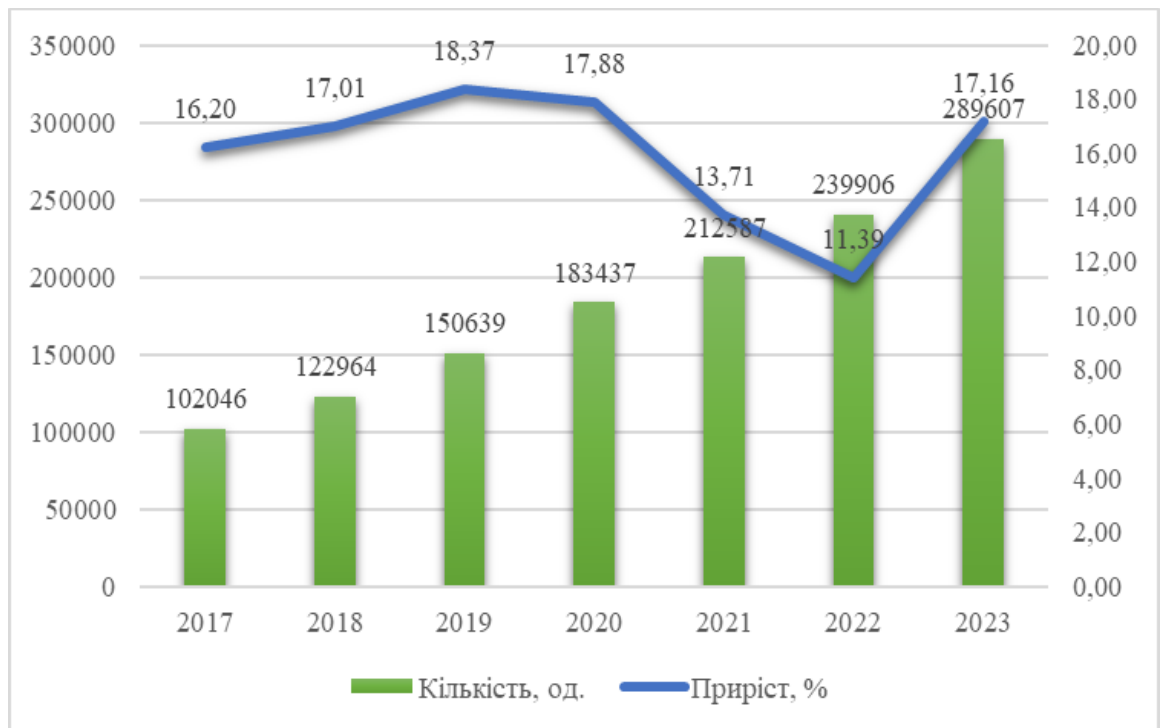

Рис. 2. Динаміка кількості ФОП, працюючих в ІТ-сфері в Україні, 2017-2023 рр.

Джерело: складено за даними [4]

Зокрема, у Автономній Республіці Крим рост склав - 0,9%. Щодо областей Херсонська склала 8,6%, Харківська - 9,5% та Луганська - 9,7%. Це зростання, насамперед, можна пов'язати з реєстрацією нових ІТ-підприємців на територіях, які залишаються під контролем України, внутрішньо переміщеними особами, що зберегли свою попередню реєстрацію.

Щодо підприємств у ІТ-сфері, які зазнають активного розвитку можливо скласти топ-10 за 2023 рік у таблиці 1.

Найбільш динамічні підприємства в контексті чистого приросту доходів, лідерство залишається за такими компаніями: EPAM Systems, GlobalLogic

Ukraine та Luxoft Solutions, які показали приріст на 5,5, 3,8 та 2,3 млрд грн відповідно порівняно з 2022 роком.

Таблиця 1

Топ-10 найбільших ІТ-підприємств в Україні, 2023

Підприємство	Абсолютне значення доходу, млрд грн	Місце розташування
ТОВ “ЕПАМ СИСТЕМЗ”	5 510	Київ
ТОВ “ГЛОБАЛЛОДЖИК УКРАЇНА”	3 807	Київ
ТОВ “ЛЮКСОФТ СОЛЮШНС”	2 291	Київ
ТОВ “ІНСТИТУТ ІНФ. ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕЛЛІАС”	1 791	Львів
ТОВ “ГРІД ДІНАМІКС УКРАЇНА”	1 516	Харків
ТОВ “РЕГІОНАЛЬНА ГАЗОВА КОМПАНІЯ”	980	Київ

Продовження таблиці 1

Підприємство	Абсолютне значення доходу, млрд грн	Місце розташування
ТОВ “ЛОГІКА ЛТД”	772	Київ
ТОВ “СІКЛУМ”	755	Київ
ТОВ “ІНФОПУЛЬС УКРАЇНА”	688	Вінниця
ТОВ “АВТОДОК ЮКРЕЙН”	594	Київ

Джерело: складено за даними [4]

Воєнний стан впевнено вплинув на економіку України, але ІТ-сфера демонструє здатність швидко пристосуватися до нових умов, що дозволяє їй відігравати ключову роль під час війни та в процесі поствоєнної відбудови країни. Зберігання упевненого зростання у час окупації, популярність продукції, як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках підкреслюють величезний

потенціал та гнучкість сфери. Місцева ІТ-сфера вже активно розширює свою присутність у напрямках кібербезпеки та військових технологій на глобальному рівні, демонструючи вражаючі досягнення у цифровізації державних сервісів. Враховуючи ключову роль та перспективи розвитку інформаційних технологій у глобальній економіці та їх значення у створенні продуктивних робочих місць, підтримка їх постійного прогресу та підвищення конкурентоспроможності є важливим завданням. У світлі сучасних глобальних та локальних викликів, ефективне вирішення цих завдань лежить у сфері адаптивного регулювання, зокрема через:

1. Впровадження фінансових, економічних та організаційних ініціатив для підтримки сектору, а також регулятивних ініціатив у галузі працевлаштування;
2. Раціональної політики у сфері управління персоналом, яка б зосереджувалась на ідентифікації та вирішенні питань, пов'язаних з набором персоналу в ІТ-галузі.

Ключові напрямки державної політики у сфері ІТ повинні включати створення умов для інвестицій, розробку ефективної стратегії для розвитку сучасного законодавчого забезпечення та підвищення конкурентоспроможності індустрії; оновлення підходів до підготовки кадрів відповідно до сучасних потреб ринку, враховуючи значення навичок критичного мислення, самостійної

організації, командної роботи, орієнтації на клієнта, комунікаційних здібностей, гнучкості, адаптивності та креативності.

Список використаних джерел

1. Виговська Н. Г., Полчанов А. Ю. Оцінка фінансового потенціалу підприємств ІТ-галузі в Україні. Фінанси, банківська справа та страхування. *Економіка, управління та адміністрування*, 2022. № 3 (101). С. 81-86.
2. Корнілюк Р. Розвиток ІТ в Україні: поточна ситуація та перспективи. *УС.Market*, 2024. URL: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-it-v-ukrayini-potochna-situatsiia-ta-pierspiektivi/>
3. Федоров М. ІТ під час війни: виклики, досягнення, перспективи. *Інтерфакс-Україна*, 2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html>
4. Косович Б. ІТ-підприємства в умовах війни: діяльність та перспективи. *Scientific Collection «InterConf»*, 2024. № 187. С. 9–15.

Ключові слова: ІТ-сфера, ІТ-підприємство, технологія, дохід, воєнний стан

Key words: IT-sector, IT-enterprise, technology, revenue, martial law

Науковий керівник д.е.н., професор Горбаченко С. А.

Стаднік Богдан Сергійович

студент 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ КАНАЛУ ЗВ'ЯЗКУ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Зв'язок безпілотних літальних апаратів (БПЛА) - це важливий аспект їхньої роботи, особливо у військових і комерційних застосуваннях. Це означає, що БПЛА можуть комунікувати між собою, а також з контрольним центром або земною станцією. Зв'язок може відбуватися через різні канали, такі як радіо, супутникові зв'язки або навіть оптичні та лазерні технології.

Цей зв'язок дозволяє операторам контролювати та керувати БПЛА в реальному часі, передавати дані, отримані від датчиків апаратури на борту, та виконувати різноманітні завдання.

Захист каналу зв'язку безпілотних літальних апаратів (БПЛА) є критично важливою задачею для забезпечення їхньої безпеки та ефективності в умовах, коли може існувати загроза кібератак, перешкод або перехоплення зв'язку.

Аналізуючи досвід у боротьбі з агресором показує, що за останній час використовують дуже інтенсивно безпілотну авіацію для виконання бойових завдань з обох сторін. На сьогоднішній час можливо назвати цю війну - "війна дронів". З часом з'явилися різні види дронів та їх використання. Дрони можливо використовувати у розвітці для подальшого аналізу стратегії, наведення

артилерії і побудування тактики. Також активно використовують ударні дрони для знищення різної техніки та особового складу ворога, їх дуже часто називають “дрони-камікадзе”.

У зв'язку із зростаючою кількістю різних типів БПЛА та їх можливостями, радіоелектронна протидія стала однією з найбільш важливих задач засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) сил оборони України

З методів забезпечення захисту каналу зв'язку для БПЛА включають:

- Антиспуфінг.

Одна із найпоширених атак є спуфінг з якою можуть дуже часто стикатись військові під час бойових дій.

Спуфінг - штучно створена ситуація, в якій одна людина чи програма успішно маскується під іншу, фальсифікуючи дані, що дає змогу отримувати незаконну перевагу. На практиці спуфінг працює з допомогою спеціальної електроніки, яка придушує сигнал супутникових систем GPS і замінює цей сигнал на власний. Унаслідок безпілотник в автоматичному режимі продовжує орієнтуватися у глобальній системі навігації, але його керування здійснює хибний сигнал, власником якого є інший оператор.

Захист від спуфінг-атак будується на спецзаходах: використанні закритих сигналів зв'язку з їхнім шифруванням, обов'язковим дублюванням і резервуванням бортових підсистем, використання різних систем навігації, підвищення рівня «інтелекту» для здійснення автономних дій. [1]

- Частотна модуляція БПЛА.

Частотна модуляція - тип аналогової модуляції, за якого частота вихідного сигналу змінюється у часі залежно від миттєвого значення інформаційного сигналу, тобто інформаційний сигнал керує частотою опорного сигналу. Частотна модуляція використовує миттєву амплітуду модулюючого сигналу (голосу, музики, даних тощо), щоб безпосередньо змінювати частоту несучого сигналу. Індекс модуляції, β , використовується для опису відношення

максимального відхилення частоти несучої до максимального відхилення частоти модулюючого сигналу.

Використання широкого спектру частот або частотної модуляції, що ускладнює перехоплення сигналу та сприяє стійкості до перешкод.[3]

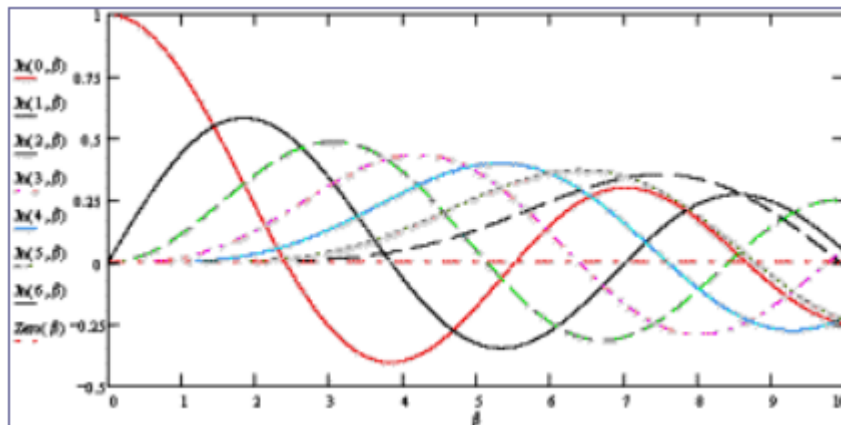

Рисунок 1 - Частотна модуляція

- Шифрування каналу зв'язку для БПЛА. Ключовою складовою для забезпечення конфіденційності, цілісності та захищеності передаваних даних є шифрування. Існує декілька видів шифрування, одним із них є VPN. Використання VPN дозволяє створювати зашифровані тунелі між вузлами мережі, в тому числі і між БПЛА та землею станцією або контрольним центром. Це забезпечує захист всього трафіку між ними. Цей метод допомагає забезпечити захищений канал зв'язку для безпілотних літальних апаратів,

зберігаючи конфіденційність та цілісність передаваних даних і унеможливлючи несанкціонований доступ до них.

Ці заходи забезпечують високий рівень захисту каналу зв'язку і допомагають зберегти безпеку та ефективність БПЛА в різних умовах експлуатації.

Список використаних джерел

1. GPS-спуфінг- <https://armyinform.com.ua/2019/10/27/gps-spufig-vorog-bezpilotnykiv-%E2%84%961/>
2. РАДІОЕЛЕКТРОННА ПРОТИДІЯ БЕЗПІЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТАМ “ЛАНЦЕТ”. - <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/radioelektronna-protidii-bezpilotnim-litalnim-aparatam-lancet>
3. Частотна модуляція- <https://www.rfcafe.com/references/electrical/frequency-modulation.htm>

Ключові слова: БПЛА, канал зв'язку, спуфінг, шифрування.

Key words: UAV, communication channel, spoofing, encryption.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О.Є.

Табала Ксенія Андріївна

студентка 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРЗАХИСТУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасному цифровому світі, де технології проникають в усі сфери нашого життя, кіберзахист та інформаційні технології (ІТ) вступили у вирішальну фазу в забезпеченні безпеки та надійності. Важливість цих сфер не лише зростає з кожним днем, але й виклики, з якими вони стикаються, стають дедалі складнішими.

Кіберзахист – це «сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем» [1].

Інформаційні технології – це «система процесів, засобів та способів використання обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору,

передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей» [2].

Кіберзлочинці можуть завдати серйозної шкоди приватним особам та організаціям будь-якого розміру, прорвавши лише одну систему захисту. Тому стратегії і технології, що використовуються в кіберзахисті та ІТ, необхідно постійно вдосконалювати, щоб випереджати сучасні загрози.

У світі, де кількість кібератак постійно зростає, а загрози стають все більш різноманітними та складними, кіберзахист та інформаційні технології стикаються з багатьма викликами.

Останні дослідження показують, що кількість кібератак постійно збільшується, а їх складність і витонченість зростає з кожним роком. Кіберзлочинці використовують все більш витончені методи для проникнення в системи та отримання несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації. В Україні торік кількість кібератак зросла, порівняно з 2022 роком, на 15,9% до 2543 інцидентів.

Сьогоднішні кіберзлочинці постійно вдосконалюють свої методи та стратегії обходу захисту інформаційних систем. Для досягнення своїх цілей вони використовують методи соціальної інженерії, фішинг, розробку шкідливого програмного забезпечення та різноманітні методи атак.

На даний час навіть найсучасніші та найзахищеніші ІТ-системи можуть мати слабкі місця, які кіберзлочинці можуть використати та експлуатувати. Виявлення та усунення цих слабких місць є ключовим елементом забезпечення безпеки інформаційних систем у сучасному цифровому середовищі.

Але кіберзахист постійно розвивається і з'являються нові сучасні напрями його забезпечення.

Робота зі штучним інтелектом (ШІ) і машинним навчанням (МН) виявляється однією з ключових сфер кіберзахисту, оскільки системи на основі ШІ аналізують величезні обсяги даних для виявлення аномальних патернів і прогнозування потенційних кіберзагроз, забезпечуючи ефективне реагування. Машинне навчання використовується для навчання систем розпізнавати і блокувати шкідливе програмне забезпечення та атаки, що постійно еволюціонують. Сектор кіберзахисту вже не може обійтися без масштабного використання алгоритмів машинного навчання та нейромереж. Завдяки штучному інтелекту зараз стало більш зручніше отримувати обробку та аналіз звітів безпеки, моніторинг та аналіз трафіку, фіксування вторгнень у систему, прогнозування загроз тощо [3].

Передові аналітичні інструменти також відіграють важливу роль у виявленні кіберзагроз та протидії їм. Вони використовуються для моніторингу

мережевої активності, аналізу великих обсягів даних та виявлення потенційно небезпечної злочинної діяльності.

Кіберзахист в Інтернеті речей (IoT) є ще одним важливим напрямком розвитку. Оскільки кількість підключених пристроїв збільшується, необхідно забезпечити захист від можливих атак. Реалізація заходів кібербезпеки на пристроях IoT включає шифрування даних, аутентифікацію користувачів і виявлення підозрілої активності.

Удосконалення методів шифрування також залишається важливим аспектом кібербезпеки. Нові алгоритми та протоколи дозволили створити більш ефективні та надійні системи шифрування, які захищають інформацію від несанкціонованого доступу.

ІТ-системи, як і кіберзахист, потребує постійного удосконалення, щоб кіберзлочинцям було важче вторгнутися в цю систему. Нижче розглянемо деякі удосконалення, які з'явилися в ІТ-системах.

Використання технології блокчейн стає все більш популярним способом підвищення безпеки даних. Блокчейн ідеально підходить для зберігання конфіденційної інформації та транзакцій, оскільки він може створювати незмінні записи. Технологія блокчейн – це система запису та передачі інформації, що дозволяє зберігати дані у вигляді ланцюжка блоків. Кожен блок містить інформацію про певну кількість транзакцій та хеш попереднього блоку. Таким чином, кожен блок забезпечує взаємозв'язок з попереднім блоком, що утворює ланцюжок [4].

Захист персональних даних і конфіденційності користувачів є ще одним важливим аспектом вдосконалення ІТ-систем. Правові та технічні заходи, такі як: закон України «Про захист персональних даних»; «Загальний регламент про захист даних» (General Data Protection Regulation - GDPR), який спрямований на забезпечення захисту персональних даних громадян; розробка методів анонімізації даних, які допомагають забезпечити безпеку та конфіденційність персональних даних користувачів, що і є основним завданням кіберзахисту.

Розвиток розподілених систем і хмарних обчислень також відіграв важливу роль у підвищенні безпеки ІТ-систем. Розподілені мережі є більш рівномірно розподіленими, а тому більш вразливими до масштабних атак і збоїв.

Новітні розробки в галузі кіберзахисту та вдосконалення ІТ відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки та надійності в цифровому світі. Штучний інтелект, передові аналітичні інструменти, шифрування та інші технології

допомагають виявляти та протидіяти кіберзагрозам, тим самим захищаючи конфіденційні дані та інформаційні ресурси.

Удосконалення ІТ-систем, такі як використання технології блокчейн і розвиток децентралізованих систем, також сприяють підвищенню безпеки та стійкості інформаційного середовища.

Забезпечення захисту персональних даних і конфіденційності користувачів є невід'ємною частиною сучасних ІТ-систем, оскільки це важливо для підтримки довіри та етичних стандартів у цифровому середовищі.

Загалом, поєднання сучасних технологій, стратегій та підходів може підвищити ефективність кіберзахисту та забезпечити високий рівень безпеки від сучасних кіберзагроз у цифровому світі.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017. Поточна редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
2. Сучасні інформаційні технології. URL: <http://surl.li/sfbch>
3. Штучний інтелект у кібербезпеці. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/zastosuvannya-shi-u-kiberbezpetsi-rol-ta-perevagi>
4. Технологія blockchain. URL: https://lb.ua/economics/2023/04/13/550425_tehnologiya_blokcheyn_ii_rol.html

Ключові слова: кібербезпека, методи захисту інформації, кіберзахист, захист даних, кібератаки.

Key words: cyber security, information protection methods, cyber protection, data protection, cyber attacks.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Кухаренко С.В.

Турчин Михайло Михайлович

студент 4 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ПАРАМЕТРІВ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Система моніторингу екологічної обстановки – це комплекс технологій, методів і засобів, що використовуються для постійного контролю за станом довкілля, включаючи якість повітря, води, ґрунтів, рослинності та інші параметри навколишнього середовища. До основних компонент системи моніторингу можна віднести датчики та вимірювальні прилади, системи збору та передачі даних, програмні модулі аналізу та обробки даних, системи візуалізації та звітності, системи сповіщення та аварійного реагування. Подібні

системи моніторингу є важливим інструментом для збереження природних ресурсів, здоров'я людей та загального благополуччя суспільства [1, с. 220].

Будь-яка система моніторингу екологічної обстановки обов'язково має накопичувати інформацію зі знятих показань із різних джерел, які мають достатню точність, для надання коректних результатів [2, с. 69].

Більшість комплексів моніторингу акцентують свою увагу найбільш поширених і небезпечних забруднюючих довкілля речовинах. Окремо можна відокремити системи контролю якості повітря з відстеженням відсотку оксиду вуглецю, азоту, діоксиду сірки, озону, пилу.

Метою дослідження є проектування, розробка та тестування веборієнтованої інформаційної системи (ІС) для моніторингу параметрів атмосферного повітря, здатної отримувати регулярну, своєчасну та достовірну інформацію, проводити оцінку зібраних даних, надавати необхідну інформацію у зручному форматі кінцевому користувачеві.

Об'єктами дослідження є методи та способи моніторингу параметрів повітря, способи реєстрації даних за допомогою метеорологічного приладу та візуалізації отриманих даних у вигляді метеорологічних міток на онлайн-карті місцевості карті.

Проведення оцінки параметрів навколишнього середовища потребує виявлення та відстеження конкретного характеру забруднення. Отримання подібної інформації дозволяє отримати ступінь впливу на здоров'я населення та основу для ретельно продуманих рішень. Зазвичай збір даних проводиться у стаціонарних метеостанціях та пересувних постах. Контроль якості повітря

проводиться у хіміко-аналітичній лабораторії. Обробка, зберігання та аналіз даних відбувається в інформаційно-аналітичних центрах [3].

Аналіз предметної області, існуючих аналогів інформаційної системи моніторингу повітря [1-3] дозволив виконати постановку функціональних та нефункціональних вимог до інформаційної системи:

- можливість доопрацювання, підтримки протягом усього життєвого циклу ІС (виправлення помилок, збільшення функціоналу);
- повинен працювати у всіх популярних веб-браузерах;
- надійність: стабільна робота ІС та підтримка підказок користувачеві;
- відмовостійкість: під час виникнення помилки система повинна гарантувати працездатний стан;
- швидкодія: робота у ІС, починаючи від переходу між сторінками, закінчуючи розрахунками та виведенням інформації, повинна виконуватися за прийнятний час;
- ергономічність: експлуатація ІС повинна бути інтуїтивно зрозуміла і зручна, для всіх кінцевих користувачів, не враховуючи їх кваліфікацію.

Дослідження предметної області дозволило виділити три ролі користувачів інформаційної системи: адміністратор, авторизований та гість (неавторизований користувачі).

Зокрема, адміністратор повинен мати можливість:

- затверджувати/відкидати користувальницькі завантаження та вносити зміни до найменування станції та міста, в яких проводилися вимірювання;
- переглядати карту, графіки та статистику, що відображають актуальний стан та динаміку у часовому інтервалі навколишнього середовища;
- завантажити дані обраного екологічного показника у заданому діапазоні;
- додавати/редагувати та видаляти новини;
- завантажувати датасет із показаннями датчика;
- переглядати історію своїх завантажень та інших користувачів;
- отримувати доступ до особистого кабінету з можливістю редагувати особисту інформацію;
- переглядати інформацію про проект, контактну інформацію та новини;
- редагувати/вилучати/створювати новини;
- вийти з системи.

Функціонал всіх перерахованих користувачів продемонстровано на рис. 1.

Одним із основних моментів у процесі розробки та контролю роботи програмного продукту є система логування. Протокол ІС працює для всіх користувачів з можливістю авторизації у системі та веденням журналу дій для кожного авторизованого користувача.

Реалізація проекту повинна виконуватися за допомогою сучасних інструментів, здатних ефективно та повною мірою вирішити те чи інше

завдання. Виконано вибір засобів розробки ІС. Для розробки серверної частини ІС обрано мову програмування С#, багатифункціональну платформу ASP.NET Core MVC, яка надає розробнику інтелектуальний обробник коду динамічних веб-сторінок Razor. Для написання клієнтської частини обрано бібліотеку jQuery разом з бібліотекою jQuery-UI, а також бібліотеку Chart.js для створення графіків. Для зберігання даних ІС як СУБД обрано MS SQLServer Для розробки мікропрограмного забезпечення спеціалізованого пристрою на платформі Arduino обрана мова С++ з бібліотекою AVR Libc.

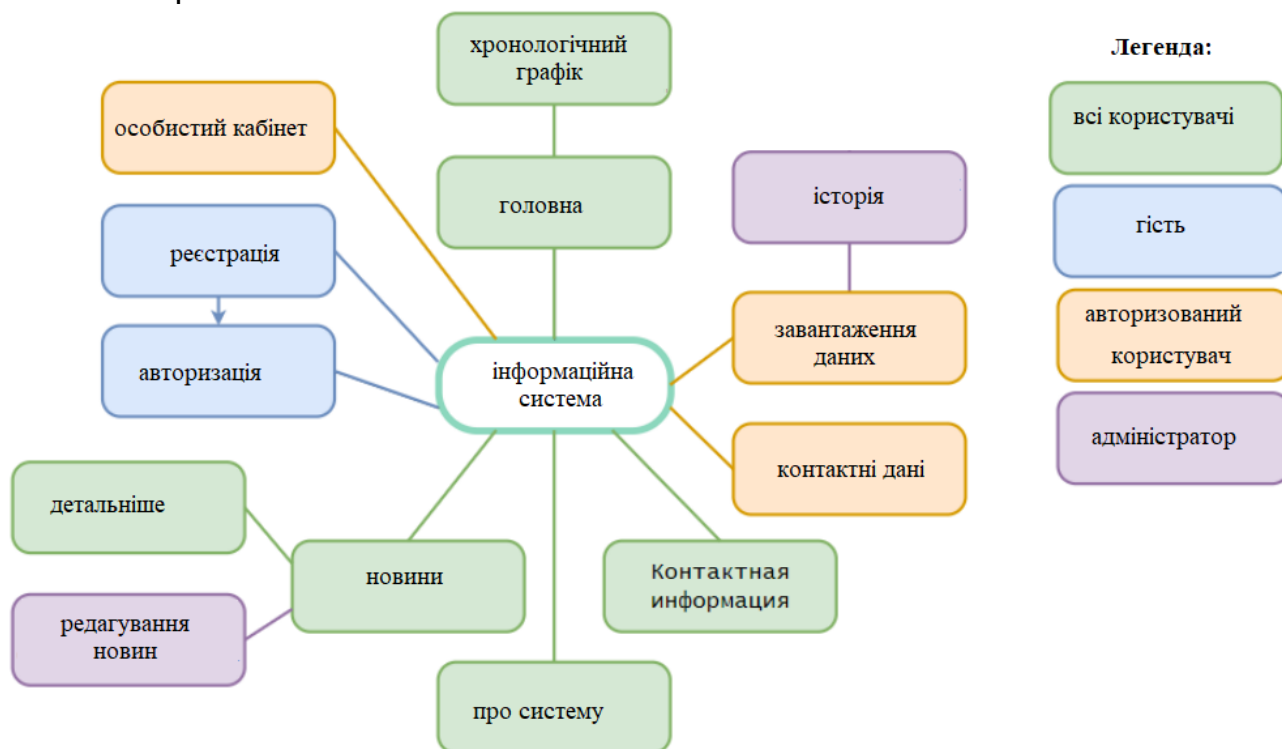

Рис. 1. Функціонал всіх рівнів користувачів інформаційної системи

Список використаних джерел

1. Ткаченко В.В. Підхід до збору інформації щодо екологічної обстановки при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного характеру / В.В. Ткаченко, О.Ю. Чередніченко, М.А. Вовк, С.І. Єршова // *Проблеми інформаційних технологій*, №23, 2108, с. 219-226.
2. Бахарєв В.С. Інформаційно-технологічні аспекти управління екологічною безпекою в системах муніципального моніторингу атмосферного повітря / В.С. Бахарєв, І.В. Шевченко, С.С. Коваль, О.Л. Корцова // *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 4/2017 (105), с. 68-73.
3. Мокін В.Б. Інформаційна аналітична система моніторингу атмосферного повітря міста Вінниці / В.Б. Мокін, Є.М. Крижановський, В.П. Пінчук // *Матеріали*

LI Науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (м. Вінниця 31 травня 2022 р.). Вінниця, ВНТУ, 2022 р.

Ключові слова: інформаційна система, моніторинг, функціональні вимоги, рівні користувачів.

Key words: information system, monitoring, functional requirements, levels of users.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Чикунів П.О.

Човганський Богуслав Юрійович

студент 2 курсу факультету кібербезпеки та інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАКОНАДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В СФЕРІ ІТ

Законом України поняття кібербезпеки визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі. [1, с. 1]

Окрім того, принципи, на яких повинно ґрунтуватись забезпечення кібербезпеки в Україні, окрім таких базових як верховенство права, законності, поваги до прав людини і її свобод, забезпечення національних інтересів і невідворотності покарання визначаються також принципи:

- пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- міжнародного співробітництва з метою зміцнення взаємної довіри у сфері кібербезпеки та вироблення спільних підходів у протидії кіберзагрозам, консолідації зусиль у розслідуванні та запобіганні кіберзлочинам. [1, с. 5]

Саме функціонування національної системи кібербезпеки встановлюється та забезпечується шляхами в першу чергу вироблення та своєчасної адаптації політики держави у сфері кібербезпеки, спрямування її на розвиток кіберпростору і досягнення відповідності до стандартів Європейського Союзу та НАТО, що в свою чергу включає створення нормативно-правових та термінологічних баз і встановлення обов'язкових вимог інформаційної безпеки

як для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури національного рівня, так і інших об'єктів господарювання. [1, с. 6]

Найпоширенішими кібератаками, з якими довелось стикнутися підприємствам, установам, державним організаціям та громадянам України після початку 2022 року є:

- Фішинг. Спосіб отримання конфіденційної інформації шляхом надсилання шкідливих програм на електронну пошту, які приблизно повторюють оригінальні та намагаються ввести користувача в оману і отримати від нього конкретні дані, які він би передав у справжню програму.
- Витік даних. Потрапляння персональних даних у відкритий доступ через несанкціонований доступ або фізичне викрадення даних з серверів компаній або державних реєстрів. Не зважаючи на використання багаторівневих систем обробки та захисту інформації, такі загрози складно передбачати.
- DDoS-атаки. Розподілена атака з використанням великої кількості мережевих клієнтів, які одночасно намагаються отримати обслуговування від серверів, чим викликають перевантаження і припинення подальшої роботи. Багато компаній використовують сервери-посередники для захисту основних від подібних атак. [2, с. 27]

Основними компонентами сьогодишньої цифрової економіки є як електронний бізнес, тобто процеси, що здійснюються через мережу Інтернет, так і розвиток його інфраструктури та електронна комерція або продажі.

Важливим глобальним чинником, який впливає на розвиток ІТ в Україні, є підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, яка визначає необхідність реалізації низки поетапних правових кроків, які стосуються норм, якими регулюється ІТ-сфера.

Ці кроки включають зокрема імплементацію Конвенції про кіберзлочини, визнання і прийняття в роботу європейських цифрових підписів, визначення і структурування комп'ютерних послуг на основі Кодексу ООН.

Але подальших розвиток неможливих і без більш абстрактних кроків, які включають розробки додаткових законопроектів, спрямованих на адаптацію норм європейського права у різних сферах, в том числі і трудового законодавства. Запровадження електронного документообігу і функціонування

державних послуг, скорочення кількості регулюючих та контролюючих органів, які дублюють функції один одного. [3, с. 5]

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII : станом на 4 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 04.04.2024).
2. Міжнародна наукова інтернет-конференція "Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 68)" / Збірник тез доповідей: випуск 68 (м. Тернопіль, 7-8 червня 2022 р.). –Тернопіль. – 2022. – 106 с.
3. Худолей Я. Г. Напрями вдосконалення законодавчого регулювання в контексті легалізації та цифровізації ІТ-бізнесу в мережі інтернет [електронний ресурс] / Ярослав Григорович Худолей // Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/281229>.

Ключові слова: кібербезпека, кіберпростір, кіберзахист, ІТ.

Key words: cybersecurity, cyberspace, IT.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Чепурна О. Є.

Бабін Даниїл Семенович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ КРИЗИ

Формування та управління персоналом в умовах кризи є однією з ключових умов, яка дозволяє бізнесу стабільно функціонувати та не втрачати свою конкурентну здатність. Кризова ситуація може виникнути внаслідок багатьох чинників довкілля, таких як політична нестабільність, перенасичення ринку, стихійні явища та інші. Через цей тиск управління персоналом стає особливо важким і вимагає від керівника певної гнучкості, чіткої стратегії, розуміння цілей підприємства та атмосфери у колективі.

У період кризи перед керівництвом компанії виникає низка складних викликів, які потребують оперативного та зваженого рішення. Невизначеність, якою часто характеризується криза, ускладнює прогнозування роботи підприємства та як наслідок прийняття цих рішень. У таких умовах управління кадрами має бути спрямоване більше на швидкість реагування, ніж на довгострокове планування. Така стратегія буде призводити до більшої кількості дрібних проблем, проте дозволить організації знайти для себе оптимальну стратегію в наявних умовах ринку, тим самим збільшивши свою конкурентоспроможність [1, с. 24].

При кризі підприємство часто стикається з фінансовими труднощами через брак резервного бюджету або зменшення грошового обороту, що в свою чергу призводить до скорочення бюджету, що виділяється на персонал. Позитивним результатом буде скорочення витрат на навчання та розвиток наявних кадрів, якщо така стаття витрат раніше передбачалася.

Якщо бізнесом не було закладено кошти на навчання персоналу, це може призвести до рішення щодо зниження заробітної плати всього персоналу. Дане рішення, на перший погляд, може здатися оптимальним, однак воно матиме негативні наслідки та буде деморалізувати весь колектив, що позначиться відразу на всіх його підрозділах, тим самим посиливши кризову ситуацію та спровокувавши відтік кадрів. Найбільш раціональним рішенням, в даному випадку, буде часткове скорочення персоналу підприємства в некритичних точках, тобто скорочення тих співробітників, робота яких не має прямого впливу на загальний грошовий обіг підприємства [2, с. 52].

Також одним з неминучих факторів при кризі є збільшення навантаження на персонал, що залишився, внаслідок скорочення кадрів, нестачі ресурсів і постійних перебудов усередині підприємства і за його межами. Це може

призвести до стресу та вигорання персоналу організації, що у свою чергу негативно відобразиться на його ефективності. Вирішенням цієї проблеми послужить правильно побудована система матеріальної та нематеріальної мотивації. Одним з практичних варіантів може бути впровадження системи ключових показників ефективності (KPI) співробітників [3, с. 102].

Необхідно приділити увагу різним стратегіям управління кадрами за умов кризи. Оскільки такі умови призводять до відтоку кадрів та напруженої атмосфери всередині команди, керівництво має приділяти особливу увагу взаємодії зі своїми співробітниками. До найбільш ефективних стратегій відносяться адаптивність, пріоритизація завдань, мотивація персоналу, розвиток кадрів, прозорість і відкритість організації [4, с. 98].

Одним із ключових аспектів управління кадрами під час кризи є гнучкість та адаптивність. Керівництво підприємства має бути готовим до швидких змін у зовнішньому середовищі та до оперативного реагування на них, у тому числі у питаннях організаційної структури, завдань та стратегій управління кадрами.

Криза неминуче призводить до дефіциту ресурсів підприємства, а саме в першу чергу, фінансових і кадрових. В даному випадку керівництву необхідно визначати найбільш пріоритетні завдання та вектори діяльності компанії, на що повинні бути виділені основні сили підприємства та його ресурси. Ця стратегія направлена на раціональність розподілу обмежених ресурсів, що дає можливість підприємству пережити кризовий період.

Наступним важливим фактором в управлінні співробітниками під час кризи є підтримка та мотивація персоналу. Керівництву необхідно проявляти розуміння та емпатію до свого персоналу, забезпечувати їм необхідну підтримку та створювати умови для підтримки високого рівня їх мотивації та ефективності.

Ще однією ефективною стратегією є навчання та розвиток кадрів. Навіть в умовах обмеженості фінансових ресурсів, навчання та розвиток кадрів залишаються важливими аспектами для посилення конкурентоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі. Керівництву компанії необхідно шукати ефективні методи професійного навчання та розвитку персоналу як безпосередньо на робочому місці (наставництво, інструктаж, консультування та ін.) так і поза робочим місцем (тренінги, семінари, онлайн-курси та ін.).

Остання стратегія, яку необхідно виділити, пов'язана з прозорістю підприємства в момент кризи, тобто відкритістю між керівництвом і співробітниками. Регулярне оновлення інформації про поточну ситуацію на підприємстві, плани та стратегію покращує лояльність персоналу і більше мотивує не змінювати місця роботи, оскільки допомагає їм почуватися обізнаними і брати участь у житті компанії [5].

Отже, управління персоналом в умовах кризи є складним і багатогранним завданням, що вимагає від керівництва оперативності, чіткої стратегії та ефективного розподілу ресурсів. Важливо, щоб керівництво та співробітники

підприємства були готові до різких змін та адаптувалися до нових умов. Для досягнення цієї мети необхідно продумати ефективну стратегію підтримки персоналу та розуміти мотивацію своїх працівників. Більше того, застосування найбільш оптимальної стратегії управління кадрами допоможе підприємству успішно пережити кризовий період і зберегти конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Васильєва О. Від обліку кадрів до управління персоналом. Управління персоналом. Київ, 2020. 465 с.
2. Жигалов В.Т., Шимановська Л.М. Основи менеджменту і управлінської діяльності, К.: Вища шк., 2021. 236 с.
3. Майстер Л.А. Економічна сутність персоналу та його сучасне значення в системі управління підприємством. Львів, 2018. 212 с.
4. Савельєва В.С., Єськов О.Л. Управління персоналом: навч. посібник. Київ, 2019. 366 с.
5. Темплар Р. Правила управління людьми. Як розкрити потенціал кожного робітника. Великобританія, 2019. 236 с.

Ключові слова: криза, управління персоналом, кадри, керівництво, організація

Key words: crisis, personnel management, personnel, management, organization

Науковий керівник: к.е.н., доцент Редіна Є.В.

Блатін Стівен Данілович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК СТАРТАП-ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стартап-екосистема, як комплексна сукупність взаємопов'язаних факторів, відіграє критичну роль у стимулюванні інноваційної активності та підтримці нових підприємств, що пропонують передові продукти чи послуги. Ця екосистема охоплює широкий спектр елементів, включаючи підприємців, інвесторів, державні установи, освітні та наукові інституції, менторів, інкубатори, акселератори, медіа, споживачів та інші зацікавлені сторони. Вона сприяє зміцненню конкурентоспроможності нації, економічному прогресу, створенню робочих місць та вирішенню соціальних та екологічних викликів.

Україна демонструє значний потенціал для розвитку стартап-екосистеми завдяки наявності висококваліфікованих спеціалістів, творчих талантів, природних ресурсів, стратегічного географічного розташування та культурної різноманітності. Проте, в умовах війни, стартап-екосистема стикається з безпрецедентними викликами, що включають політичну та економічну

нестабільність, недосконалість законодавства, обмежений доступ до фінансування, недостатню співпрацю між учасниками екосистеми, відтік талантів та інші перешкоди, які стримують її інтеграцію у глобальний простір.

В українському бізнес-середовищі стартапи визнані як ключовий елемент розвитку економіки, незважаючи на складнощі, пов'язані з війною. Експерти та підприємці підкреслюють їх важливість для національного прогресу. Однак, забезпечення умов для успішного розвитку стартапів у потоці ідей та інновацій є складним завданням.

Українська стартап-екосистема, оцінена Dealroom у 23,3 млрд євро, показує позитивні тенденції та отримує підтримку на державному рівні, але потребує стабільної методологічної бази для подальшого розвитку. [1] Функціонування екосистеми стартапів в Україні на даний момент характеризується адаптивністю та відносною успішністю в умовах війни, але потребує підтримки з боку держави та операторів екосистеми. Ті ж самі чинники можуть як забезпечувати збереження, так і призводити до ризику втрати інноваційного потенціалу країни через зміну у стартап-екосистемі. В умовах війни, ці ризики посилюються, оскільки інноваційні процеси вимагають стабільності та передбачуваності, які є ключовими для залучення інвестицій та розвитку бізнесу.

Війна в Україні внесла корективи у функціонування стартап-екосистеми, змушуючи її адаптуватися до нових реалій. Це включає переорієнтацію на військові та оборонні інновації, а також розробку технологій, що сприяють відновленню інфраструктури та підтримці громадянського суспільства. Незважаючи на виклики, українські стартапи продовжують працювати, демонструючи високу стійкість та здатність до інновацій навіть у найскладніших умовах.

Важливо відзначити, що стартапи можуть відігравати важливу роль у відновленні економіки та соціальної структури країни після завершення війни. Інноваційні підходи та технології, розроблені стартапами, можуть сприяти швидкому відновленню та модернізації економічних та соціальних систем.

Українська стартап-екосистема, незважаючи на війну, продовжує залучати увагу міжнародних інвесторів та партнерів, що свідчить про її потенціал та відданість інноваціям. Стійкість та гнучкість українських стартапів у цей кризовий період можуть стати прикладом для інших країн, що розвивають власні інноваційні екосистеми.

До початку повномасштабної війни, USF надав українським стартапам понад 250 грантів на суму понад 6,3 мільйонів доларів. Під час перших тижнів війни, Фонд провів онлайн-дослідження екосистеми за участю 150 засновників українських стартапів. Результати дослідження дали змогу проаналізувати актуальний стан української стартап-екосистеми: 71% команд залишились в

Україні; 28% частково перебувають за кордоном; лише 1% повністю виїхали з країни. [2]

Більшість стартапів потребують фінансової підтримки. Фонд запустив ініціативу на платформі SaveUASstartups, де можна знайти допомогу для стартапів та партнерів. Також USF надає безкоштовні менторські сесії для українських стартапів. Планується також організація участі українських стартапів у подіях, таких як Web Summit, CES та Slush.

Стартапи в Україні намагаються адаптуватися до нових умов роботи під час воєнного стану, докладаючи чималих зусиль, щоб зберегти працездатність бізнесу та не припинити свою роботу. Важливо продовжувати підтримувати українські стартапи, які є ключовим рушієм для розвитку економіки країни.

Ефективність державної підтримки стартапів на ранніх стадіях є предметом дискусії, особливо у контексті глобальної орієнтації їх діяльності. Аргументи на користь такої підтримки включають залучення валютних надходжень від ІТ-аутсорсингу та розширення мережевих зв'язків, що сприяють розвитку бізнесу. В умовах війни, така підтримка може бути репозиціонована для забезпечення стабільності та розвитку інноваційних проєктів, які можуть внести вклад у обороноздатність та відновлення країни.

Genesis, як приклад, активно формує власну екосистему TRMNL4 - платформу, що інтегрує стартапи Центрально-Східної Європи. [3] У воєнний час, такі платформи можуть слугувати центрами для координації інноваційних зусиль, спрямованих на вирішення нагальних проблем.

Держава повинна сприяти розвитку перспективного ринку стартапів, особливо у сферах, які можуть посилити оборонні та соціальні аспекти життя в умовах війни. Основне завдання держави полягає в тому, щоб легалізувати частину тіньової економіки, яка може сприяти розвитку країни, зокрема нової економіки, де стартапи відіграють ключову роль.

Незважаючи на труднощі, вже існує успішний досвід реалізації українських стартапів як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках інвестицій. Модель стартапу як ефективного засобу впровадження інновацій може успішно застосовуватися в українській практиці для сталого підприємництва, навіть у воєнний час.

У контексті сталого економічного зростання, ключовими індикаторами є динаміка розвитку інноваційного сектору та успішний вихід стартапів на ринок. В Україні, інноваційна діяльність виступає як каталізатор економічного прогресу, проте вона стикається з низкою перешкод, посиленою воєнними діями.

Вищі навчальні заклади можуть відіграти важливу роль у формуванні інноваційної екосистеми, виступаючи менторами для міждисциплінарних

проектних груп, які займаються розробкою бізнес-ідей, спрямованих на вирішення воєнних та післявоєнних викликів.

Для подальшого розвитку інноваційної сфери необхідна активна державна підтримка, особливо для малого підприємництва, яке може стати основою для відновлення економіки після війни. Ефективні нормативні акти та програми підтримки можуть сприяти створенню сприятливих екосистем для інновацій.

У періоди економічних криз, роль держави стає ще більш ваговою, оскільки вона може надавати необхідні рішення для адаптації та виживання екосистем. Невизначеність у державній політиці, страх та плутанина можуть створювати негативні умови для розвитку екосистем, що призводить до їх занепаду. Бюрократія та адміністративні перешкоди також можуть ускладнювати роботу стартапів та відштовхувати інноваторів.

Геополітична ситуація в країні має значний вплив на розвиток екосистем через логістичні обмеження та міжнародну інтеграцію. Досвід країн, таких як Ізраїль, Руанда та Колумбія, показує, що пом'якшення деяких обмежень може сприяти підтримці та розвитку інноваційних екосистем, навіть у воєнний час.

Кроками до повноцінної політики держави у підтримці можуть стати ініціювання створення інноваційних хабів, запровадження податкових пільг, спрощення бюрократичних процедур, залучення міжнародних партнерів, зміцнення законодавства щодо інтелектуальної власності, допомога стартапам у виході на міжнародні ринки, залучення венчурного капіталу та інвестицій через створення прозорого та стабільного інвестиційного середовища; співпраця з університетами та науковими інститутами для створення дослідницьких програм та комерціалізації інновацій. Комплексний підхід до реалізації цих кроків створить умови для сталого розвитку інноваційного сектору та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

В умовах війни, особливо важливою є адаптація стартап-екосистеми до обставин, що змінилися. Інноваційні компанії можуть внести значний вклад у відновлення та модернізацію країни, розробляючи рішення, які відповідають потребам національної безпеки, ефективного управління ресурсами та соціального добробуту. Стартапи, які зосереджуються на розробці технологій для військових потреб, можуть отримати державну підтримку у вигляді

спеціальних грантів та програм, що сприятиме їх швидкому розвитку та імплементації.

Список використаних джерел

1. Левковець О. М. Стартап-екосистема України в контексті завдань збереження та розвитку інноваційного потенціалу. Економічна теорія та право. 2022. № 3 (50). С. 59-85.
2. USF надалі працює – задля збереження та розвитку стартап-екосистеми України. URL: <https://ucluster.org/blog/2022/06/usf-nadali-pratsjue-zadlja-zberezhennja-startap-ekosystemy>.
3. How to Build a Startup Ecosystem. 2020. URL: <https://www.startupblink.com/blog/how-to-build-a-startupecosystem/>.

Ключові слова: стартап, стартап-екосистема, інновації, державна політика, венчурні фонди.

Key words: startup, startup ecosystem, innovations, government policy, venture funds.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котлубай В.О.

Богданова Анастасія

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС-СТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безпека розглядається як багатогранний соціально-політичний феномен, що включає в себе численні сфери життєдіяльності. Вона представляє собою умови, за яких загрози не існує, однак історично не зафіксовано випадків, коли такий стан був досягнутий на індивідуальному рівні для соціальних груп чи держав у цілому.

Поняття економічної безпеки розглядалося багатьма науковцями, не тільки вітчизняними, але й зарубіжними.

Наприклад, І.В. Голіков визначає поняття економічна безпека як динамічну складову економіки, адаптовану до вимог свого часу [1, с. 310]. Варто зазначити, що думка автора опирається на звернення уваги на особливості об'єкта дослідження, а також на окремі умови, які стосуватимуться ризиків.

Л. Пашнюк зазначає, що економічна безпека є комплексом заходів щодо забезпечення стабільного розвитку суб'єкта-господарювання через створення сприятливих умов, а також нейтралізацію та ліквідацію зовнішніх і внутрішніх загроз [4, с. 94].

Економічна безпека підприємства є ключовим аспектом його успішності та стійкості в будь-якому економічному середовищі. У період економічної

стабільності в країні розглядаються стратегії збалансованого фінансового управління, ризиків та інновацій для забезпечення стійкого розвитку. Однак, у воєнний період динаміка змін суттєво змінюється і підприємствам доводиться стикатися з різними викликами, такими як зниження попиту, обмеження на виробництво та ризики щодо постачання сировини та інфраструктури.

Економічна безпека бізнес-структури у воєнний період набуває особливої значущості та стає одним із ключових факторів виживання і збереження діяльності підприємства. Її сутність полягає в захисті життєво важливих економічних інтересів суб'єкта господарювання від внутрішніх і зовнішніх загроз, які значно посилюються в умовах військового конфлікту.

Нестабільність уряду, конфлікти між владою та опозицією, а також непередбачувані зовнішньополітичні рішення можуть впливати на довіру інвесторів до країни. Проблеми з відшкодуванням ПДВ та перенесенням збитків минулих періодів можуть відлякувати інвесторів [2].

Воєнний стан також є рушійним аспектом для фінансової стабільності підприємства, зміни в стратегії виробництва та постачання, а також потреби в адаптації до нових ринкових умов та викликів безпеки. Зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах воєнного конфлікту вимагає комплексного підходу, що враховує не лише фінансові аспекти, але й аспекти забезпечення безпеки виробництва, ринків збуту та постачання.

Забезпечення фізичної безпеки та захисту життя і здоров'я працівників є першочерговим пріоритетом. Це може включати евакуацію персоналу з небезпечних зон, організацію укриттів, надання засобів індивідуального захисту тощо. Недостатня організація, планування та контроль може призвести до неефективного використання ресурсів та збитків. Також бізнес-структури повинні мати висококваліфікований персонал, який здатний ефективно працювати в умовах глобальної конкуренції [3, с. 155].

Необхідно вжити заходів для убезпечення виробничих потужностей, обладнання, складських приміщень, транспортних засобів від руйнувань та захоплення. Важливо забезпечити безперервність логістичних ланцюжків постачання.

Також критично важливим є підтримання фінансової ліквідності та платоспроможності підприємства в умовах воєнної економіки. Це може вимагати диверсифікації джерел доходів, мінімізації фінансових ризиків, оптимізації витрат.

Отже, забезпечення економічної безпеки у воєнний період вимагає комплексного підходу, охоплюючи безпеку персоналу, активів, фінансів, інформації, репутації, юридичні аспекти та взаємодію із зовнішнім середовищем. Лише за таких умов бізнес-структура зможе зберегти

безперервність діяльності, швидко адаптуватися та підвищити стійкість до викликів військового часу.

Список використаних джерел

1. Голіков І.В. Сутність і еволюція поняття економічна безпека. Проблеми економіки. 2014. № 1. С. 309-314.
2. Нікольчук Ю.М., Лопатовська О.О. Інвестиційна привабливість України: Основні тенденції, проблеми та ключові вектори вирішення. №1, 2023. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37677/19.pdf?sequence=1>
3. Орлик О.В. Аналіз чинників впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків. Тренди та інновації в сучасній економіці: колективна монографія. Харків : ХНУБА, 2015. С. 154–165.
4. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства і засоби їх нейтралізації. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. 2013. № 10 (151). С. 93-96.

Ключові слова: економічна безпека, управління, підприємство, суб'єкти господарювання.

Key words: economic security, management, enterprise, economic entities.

Науковий керівник: PhD., доцент Корнілова О.В.

Гладченко Вікторія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасні організації повинні реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та впроваджувати нововведення, щоб нейтралізувати загрози та використовувати можливості. Проблема ефективного управління змінами та адекватної реакції на виклики зовнішнього середовища стоїть перед кожною організацією. Управління змінами дозволяє планувати та впроваджувати інструменти, механізми та прийоми для ефективного функціонування.

В умовах конкурентної боротьби сучасні зміни в організаціях стають необхідністю для перетворення загроз на можливості розвитку бізнесу. Динамічний розвиток суспільства вимагає від організацій не лише можливостей управління ресурсами, але й здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища

Актуальність дослідження проблеми полягає в тому, що сучасні організації стикаються зі зростаючими вимогами та змінами в економічному, соціальному та технологічному середовищі. Формування стратегії управління

змінами стає ключовим завданням для забезпечення їхнього стійкого розвитку та конкурентоспроможності.

Складність і багатоаспектність впливу зовнішніх чинників зумовлюють необхідність створення системи управління, яка б не тільки передбачала нові тенденції розвитку, але й ефективно реагувала на них. Механізм управління змінами дозволяє організаціям адаптуватися до змін, модернізуючи підходи до управління всіма внутрішніми процесами.

Дослідження питання, яке стосується теоретичних та практичних питань формування стратегії управління змінами в організації, зокрема питання, пов'язані з вивченням проявів стратегічних змін та підходів до управління ними, представлено у роботах таких закордонних вчених, як І. Адізес, А.А. С. Бекер, С. Вайс, Дж. Коттер тощо. Вітчизняними авторами з проблем управління змінами є Н.О. Андрущенко, Р.В. Грінченко, Н.І. Дишлюк, Н.А. Мазур, І.Б. Шевченко, Г.В. Широкова та ін.

Сучасні виклики для організацій включають глобалізацію, зміни в технологіях, розвиток ринків та зростання конкуренції. Ці фактори обумовлюють необхідність для організацій адаптуватися, переглядати свої стратегії та впроваджувати інновації. Мотивація для змін може виникнути з бажання покращити продуктивність, забезпечити сталість та збільшити задоволеність співробітників [2].

Зміни в сучасному світі вимагають від організацій гнучкості та відкритості до нових можливостей. Вони повинні враховувати технологічний прогрес, зміни в споживацьких звичках та соціокультурному середовищі. Мотивація для змін може бути внутрішньою (наприклад, бажання підвищити рівень ефективності) або зовнішньою (наприклад, відповідь на зміни на ринку).

Організації, які успішно адаптуються до сучасних викликів, можуть зберегти конкурентоспроможність та забезпечити сталість свого розвитку.

Сучасне бізнес-середовище постійно змінюється, і організації стикаються з рядом викликів, які вимагають адаптації та змін [3]. Серед викликів є динамізм конкурентного середовища, стрімкий розвиток технологій, зокрема ІТ-технологій, та інновацій, процеси глобалізації та інтеграції, демографічні проблеми, зміни в законодавстві, регуляторної політики та стандартів, які можуть вимагати від організацій адаптації своїх процедур та практик, екологічні та соціальні тренди тощо.

Організації переживають зміни в різних сферах, таких як основна структура, завдання діяльності, технологія, що застосовується, управлінські

процеси та структури, організаційна культура, людський фактор, ефективність роботи організації, престиж та репутація тощо.

Управління організацією в різних умовах, чи то стабільних, чи у період змін, вимагає різних стратегій, технологій та навичок, оскільки зазначені сфери змін мають велике значення для ефективного управління.

Таким чином, економічний розвиток суб'єктів ринкової економіки можливий за умов адаптації їхнього внутрішнього середовища до зовнішнього, яке може змінюватися у різних обсягах та напрямках. Системні структурні зміни, які виникають як наслідок динамічності, численності та складності перетворень в певній країні та світі, вимагають комплексних змін у економічній діяльності організацій. Ці зміни включають низку аспектів, зокрема зміни в технологіях, які застосовуються, управлінських підходах, трудових ресурсах тощо.

Список використаних джерел

1. Гринько Т. В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку. *Бізнес Інформ*. 2013. № 10. С. 24722.
2. Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Островерхов В. М. Управління змінами: навч. посібник. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 148 с
3. Мазур Н.А., Семенець І.В. Управління змінами: навч. посібник для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута». 2017. 166 с.

Ключові слова: зміни, організації, управління, виклики, система, стратегія.

Key words: changes, organization, management, challenges, system, strategy.

Науковий керівник: д.е.н., професор Кібік О.М.

Горбанець Катерина Андріївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні організації, в умовах соціально-економічної кризової ситуації, викликаній пандемією COVID-19 і військовим конфліктом в Україні, неминуче стикаються з проблемами у забезпеченні розвитку та реалізації кадрового потенціалу своїх працівників. Вони змушені переходити до стратегій управління людськими ресурсами, які беруть до уваги новітні тенденції в HRM (Human

Resource Management) та потреби роботодавців та працівників в середовищі, що швидко змінюється.

На сьогоднішній день для забезпечення сталого та стабільного функціонування організації дуже складною та важливою проблемою управління є плинність кадрів. Основними причинами є:

- загальний дефіцит кадрів в Україні, викликаний різким відтоком працездатного населення із країни (за даними Українського інституту майбутнього (UIF) під час презентації Прогнозу економіки України на 2023-2024 роки [1], населення України зараз становить приблизно 29 млн осіб. При цьому близько 8,6 млн біженців виїхали за кордон від війни і не повернулися. Із 29 млн, що залишилися в Україні працює лише 9,1-9,5 млн українців);
- зарплати та/або бонуси, що не відповідають очікуванням працівників;
- зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні причини.

Для зниження рівня плинності кадрів в українських компаніях доцільно пропонувати низку методів, здатних запобігти відтоку кадрів, підвищити їх лояльність і відданість організації, головним чином, за рахунок адаптації, утримання, заохочення та перенавчання своїх фахівців.

Основу концепції управління персоналом підприємства в сучасних умовах становить зростаюча роль особистості працівника, знання його мотиваційних настанов, уміння їх формувати і направляти у відповідність до завдань, які вирішує підприємство [2, с.10].

Зосередженість на утриманні працівників є однією з найбільших тенденцій у світі HR. У компанії, що стикається із втратою найкращих працівників, це призводить до навантаження, яким важко керувати, а також до втрати морального духу та проблем в організаційній культурі. Інвестувати вигідніше в утримання вже існуючих працівників, ніж постійно набирати та навчати нових. Необхідно витрачати багато часу та ресурсів на навчання, розвиток та освіту своїх працівників відповідно до розуміння роботи та вимог організацій [3]. Такі методи, як онлайн-курси, вебінари, програми передачі знань тощо, набули значного поширення під час карантину та післякарантинний період. Організаціям необхідно створювати для своїх працівників умови неперервного навчання, можливість отримувати знання та навички у будь-якому місці та у будь-який час. Завдяки швидкій передачі інформації та знань, лише ті компанії, які швидко адаптуються до цього, будуть успішними.

Ще одним методом запобігання плинності кадрів, який набув особливої значущості та актуальності, є гібридна модель роботи. Це суміш офісної та віддаленої роботи, відповідно до можливостей компанії та вподобань працівника, і це дуже гнучка модель роботи з працівником в її центрі. В умовах

війни велика частка працівників продовжує працювати на українські компанії із закордону завдяки впровадженню організаціями цієї моделі.

Не менш важливою є необхідність організацій у ці тяжкі часи звертати увагу на здоров'я і загальне самопочуття працівників. Невизначеність робочих місць, тиск пандемії, війни, закриття багатьох підприємств або зменшення масштабів бізнесу спричинило багато тиску та проблем для працівників. Крім того, синдром професійного вигорання дуже поширений і присутній майже в усіх галузях. Сьогодні все більше компаній притримуються тенденції піклування про психічне та фізичне здоров'я своїх працівників, пропонують різні пільги і програми на благо їх здоров'я та благополуччя [4]. У всьому світі одним із найновіших трендів є «Здорова організація», який представляє цілісний та більш комплексний підхід до благополуччя працівників. Ця концепція складається з таких елементів, як фізичне здоров'я, психічне благополуччя, фінансовий стан, соціальне здоров'я та громадські послуги, безпечне робоче місце, здорова культура. Це включає проведення тренінгів та семінарів з управління стресом та емоціями, надання доступу до консультацій психологів та створення підтримуючих умов. Розробляються програми з балансу роботи та особистого життя, щоб працівники могли не лише поратись із завданнями, а й мати достатньо часу для якісного відпочинку. Організації все частіше усвідомлюють, що щасливі та здорові працівники більш мотивовані та продуктивні.

Ефективне управління персоналом в умовах війни вимагає від компаній гнучкості та підтримки працівників. Військові конфлікти породжують нестабільність на ринку праці, що може призвести до зниження кількості робочих місць, втрати кваліфікованих кадрів. Підприємства вимушені шукати рішення для збереження свого персоналу, вдосконалення умов праці, стимулювання ефективності та забезпечення безпеки працівників. Все більше компаній переймають гібридну модель роботи, бо вона може принести такі ж, якщо не кращі результати, ніж класична робота в офісі, і незамінна в реаліях сьогодення. Добре самопочуття співробітників також є запорукою продуктивної роботи. Велика кількість компаній пропонує програми для зниження стресу, психічного та фізичного здоров'я, загального добробуту. В українських організаціях кількість цих програм у компаніях ще невелика, але вона зростає і

є особливо актуальною сьогодні для збереження ефективності підприємств та забезпечення їх життєздатності в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Український інститут майбутнього (Ukrainian Institute for the Future). Ілюзія зростання. Прогноз економіки України 2023-2024. 2023. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=1619640075197535>.
2. Ландсман В. А. Теоретичні аспекти розвитку системи управління персоналом сучасного підприємства: електрон. наук. фак. вид. Харків, 2012. № 2. С. 1-11.
3. Абрамова І. О. Антикризовий менеджмент персоналу в сучасних реаліях розвитку бізнесу. Modern Economics. 2020. № 24. С. 6-11.
4. Hamouche S. COVID-19 and employees' mental health: stressors, moderators and agenda for organizational actions. Emerald Open Research. 2020. Р. 1-15.

Ключові слова: трудові ресурси, управління персоналом, кадрова політика, війна, пандемія.

Key words: human resources, personnel management, personnel policy, war, pandemic.

Науковий керівник: к.е.н, доцент Котлубай В. О.

Горпинич Анна Юрївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Соціальна відповідальність бізнесу на сьогоднішній день стала неодмінною вимогою до сучасних компаній. Цей тренд особливо актуалізувався в Україні під час повномасштабної війни коли країна об'єдналася в боротьбі проти російського вторгнення «Від самої появи цей феномен покликаний виконувати важливу суспільну функцію – регулювати поведінку людей та інститутів економіки і суспільства» [1, с. 4].

Саме поняття "корпоративної соціальної відповідальності" (далі - КСВ) вперше було сформульоване Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном в 1999 році. Це поняття має кілька визначень. У науковій літературі корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) розглядають як «просування практик відповідального бізнесу, спрямованих на забезпечення користі як для бізнесу, так і для суспільства, і сприяють соціальному, економічному і екологічно

стійкому розвитку через максимізацію позитивного впливу бізнесу на суспільство та мінімізацію негативного» [2, с. 23].

Корпоративна соціальна відповідальність відома також як соціальна відповідальність бізнесу, щорічно набуває все більшої ваги в Україні з декількох важливих причин. По-перше, зростаючий вплив зовнішнього середовища змушує компанії адаптуватися до нових соціальних викликів. По-друге, збільшення ролі інтелектуальної праці та людського капіталу спонукає працівників вимагати кращих умов праці, справедливої оплати та ефективності зайнятості. По-третє, принципи відкритості та прозорості в діяльності компаній забезпечують більшу доступність інформації для працівників та споживачів, що підсилює значення гарного іміджу компанії. І, нарешті, зростає інтерес потенційних інвесторів до компаній, які піклуються про довкілля та дотримуються соціальної відповідальності.

Система корпоративної соціальної відповідальності під час війни набуває особливого значення та викликів для компаній.

Війна змушує компанії переглянути свої корпоративні цінності, місію та роль у суспільстві. Фокус зміщується на підтримку національних інтересів, допомогу постраждалим та відбудову країни.

Також варто зазначити, що як працівники, споживачі, так і громадськість очікують від компаній соціально відповідальної поведінки, допомоги та солідарності в складний воєнний час. Однак, організація несе відповідальність за наслідки своїх дій для суспільства та навколишнього середовища. Також справедливе ставлення до всіх зацікавлених сторін, включаючи керівний склад, інвесторів, співробітників, постачальників та клієнтів, наприклад, участь у справедливій торгівлі [4]. Ефективна система КСВ під час війни вимагає від компаній стратегічного підходу, інтеграції соціальної відповідальності в бізнес-процеси, активного діалогу із зацікавленими сторонами та готовності докорінно переглянути пріоритети своєї діяльності.

Доцільним згадати, що політичні та правові зміни є одними із передумов формування сталої корпоративної соціальної відповідальності компанії [6]. Впровадження нових законів та міжнародних нормативів у сфері корпоративної соціальної відповідальності спонукає підприємства до поліпшення своїх систем управління в цій області.

Важливо також відзначити, що зміни у політичній та юридичній площині можуть впливати на формування нормативного середовища, яке окреслює стандарти для корпоративної соціальної відповідальності. Законодавство може задавати обов'язкові критерії та норми для діяльності компаній у цій сфері [6]. Таким чином, політичні та юридичні інновації встановлюють рамки та вимоги,

які мотивують підприємства до розробки та реалізації систем корпоративної соціальної відповідальності.

Сутність системи корпоративної соціальної відповідальності компанії під час війни полягає у всебічній інтеграції соціальних та етичних аспектів у бізнес-стратегію та операційну діяльність компанії з метою сприяння воєнним зусиллям, підтримки постраждалих і відбудови країни. Також важливо дотримуватись високих етичних стандартів, уникнення корупції, конфліктів інтересів, чесність у сплаті податків та звітності.

Отже, система КСВ у воєнний час потребує перегляду корпоративних цінностей та пріоритетів, баланс між бізнес-інтересами та громадським обов'язком, активну участь у гуманітарних, відбудовчих та захисних заходах на всіх рівнях діяльності компанії. Ефективна система КСВ під час війни також вимагає від компаній стратегічного підходу, інтеграції соціальної відповідальності в бізнес-процеси, активного діалогу із зацікавленими сторонами та готовності докорінно переглянути пріоритети своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Корпоративна соціальна відповідальність: конспект: навч. посіб. для студентів спеціальності 075 «Маркетинг», освітньопрофесійної програми «Промисловий маркетинг» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; укладач: М.О. Чупріна. *Електронні текстові дані*. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2023. 138 с.
2. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Котлер Ф., Лі Н. / Пер. з англ. К.: Стандарт, 2005. С. 23. 302 с.
3. Чупріна М.О., Жалдак Г.П. Світові тренди в сфері розвитку корпоративної відповідальності. *Ефективна економіка. Електронне фахове видання з економіки*. 2020. №11.
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8365>
4. Грицина Л.А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Хм. нац. унів.
URL: http://www.rusnauka.com/5._NTSB_2007/Economics/20157.doc.htm
5. Core Principles of CSR Approaches. Encyclopedia of Corporate Social Responsibility pp. 467–474. URL:
https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-642-28036-8_712
6. Чупріна М.О., Жалдак Г.П. Світові тренди в сфері розвитку корпоративної відповідальності. Ефективна економіка. *Електронне фахове*

Ключові слова: передумови формування, корпоративна соціальна відповідальність, компанії.

Key words: prerequisites for formation, corporate social responsibility, companies.

Науковий керівник: PhD., доцент Корнілова О.В.

Григоренко Катерина Петрівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі, зростаюча конкуренція та глобалізація економіки встановлюють високі вимоги до конкурентоспроможності українських підприємств як на внутрішніх, так і на міжнародних ринках. Конкурентоспроможність стає не лише ключовою умовою виживання, але й важливим чинником успішності та зростання підприємств.

Регулювання цього процесу через правовий механізм виявляється надзвичайно важливим у забезпеченні сприятливих умов для діяльності підприємств. Правове середовище визначає рамки, в межах яких здійснюється їхня діяльність, і впливає на рівень конкурентоспроможності кожного підприємства.

Правові норми і законодавство встановлюють правила гри, стандарти, обмеження та стимули для підприємств. Вони регулюють такі аспекти, як оподаткування, корпоративне управління, захист інтелектуальної власності, конкуренція, працевлаштування, торгівля та інші сфери діяльності. Як результат, правове середовище визначає умови функціонування підприємств, їхню конкурентну позицію на ринку та можливості розвитку.

Ефективне правове регулювання може стимулювати інвестиції, інновації та підвищення якості продукції, що сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємств. З іншого боку, недоліки у правовому середовищі, такі як бюрократичність, нечіткість законодавства або корупція, можуть стати перешкодою для розвитку бізнесу та обмежити його конкурентоспроможність.

Правове регулювання виступає не лише як інструмент контролю та регулювання економічної діяльності, але й як ключовий фактор, що впливає на життєздатність та успішність підприємств у сучасному бізнес-середовищі. Враховуючи це, важливо постійно вдосконалювати правову систему та створювати сприятливі умови для підприємництва та інвестицій, що сприяє

підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на ринках як в Україні, так і за її межами.

На сьогоднішній день в Україні існують численні законодавчі акти, які регулюють підприємницьку діяльність. Це включає в себе закони про підприємництво, корпоративне право, оподаткування та інші. Однак, не завжди це правове середовище сприяє розвитку конкурентоспроможності підприємств.

Перш за все, існують бюрократичні перешкоди, які ускладнюють процедури реєстрації, ліцензування та отримання дозволів для бізнесу. Велика кількість необхідних документів, складні процедури та тривалі строки розгляду заявок можуть призвести до затримок у розвитку підприємств та втрати конкурентоспроможності.

Крім того, норми законодавства часто є нечіткими та суперечливими, що ускладнює їхнє тлумачення та використання підприємствами. Наприклад, неоднозначність податкових норм може призвести до ризику податкових спорів із податковими органами, що створює додаткові фінансові та правові труднощі для бізнесу.

Проблеми з правозастосуванням також є серйозним фактором. Недостатня ефективність судової системи, відсутність довіри до судових рішень та корупція можуть знизити захист прав підприємств та порушити їхні інтереси.

Необхідно провести комплексні реформи у сфері правового регулювання, спрямовані на спрощення процедур, уточнення та уніфікацію норм, а також підвищення ефективності судової системи. Це допоможе створити сприятливі умови для розвитку бізнесу та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішніх та міжнародних ринках.

Успішна конкурентоспроможність підприємства визначається багатьма факторами, включаючи виробничі процеси, фінансову стійкість, маркетингові стратегії та доступ до ресурсів. Правове регулювання впливає на кожен з цих аспектів. Наприклад, наявність ефективної системи інтелектуальної власності може стимулювати інноваційний розвиток підприємства.

Для забезпечення підтримки конкурентоспроможності підприємств через правове регулювання необхідно розвивати ефективну правову інфраструктуру, яка б сприяла бізнесу та забезпечувала рівні умови для всіх учасників ринку. Крім того, важливо підтримувати інновації та інвестиції за допомогою правових механізмів, а також гарантувати відповідність українського законодавства міжнародним стандартам.

Правове регулювання відіграє важливу роль у підтримці конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішніх та міжнародних ринках. Це не лише визначає рамки для їхньої діяльності, але й має потенціал

створювати сприятливе, передсказуване та стабільне середовище, яке сприяє розвитку бізнесу в умовах глобальних викликів та змін.

Через стабільну та відповідну законодавчу базу можна сприяти розвитку бізнесу, забезпечити захист прав та інтересів підприємств, стимулювати інвестиції та інновації, що в свою чергу сприятиме збільшенню конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Проте для досягнення цих амбітних цілей необхідні подальші реформи та удосконалення законодавства. Ці реформи повинні спрямовуватися на забезпечення ефективної підтримки підприємницької діяльності, усунення адміністративних бар'єрів, удосконалення механізмів захисту прав власності та інвестицій, а також на забезпечення відповідності законодавства міжнародним стандартам і вимогам. Такий підхід сприятиме створенню сприятливого клімату для бізнесу та підвищить конкурентоспроможність українських підприємств у глобальному економічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник / Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 424 с
2. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : у 2 т. – Т. 2 / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.] ; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – 592 с.
3. Цивільне право України : навчальний посібник : у двох частинах / за загальною редакцією В.А. Кройтора, О.Є. Кухарєва, М.О. Ткалича ;

Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад. –
Запоріжжя, 2016

Ключові слова: правовий механізм, регулювання, конкурентоспроможність, правове середовище, норми законодавства, бізнес-середовище, корупція, підприємництво, ринки.

Key words: legal mechanism, regulation, competitiveness, legal environment, legal norms, business environment, corruption, entrepreneurship, markets

Науковий керівник: к.е.н., доцент Примаченко І.Ф.

Далакова Марина Михайлівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ

В епоху цифровізації, технологічні інновації інтегруються у стратегічні процеси управління персоналом, що є важливим для підтримки динамічного розвитку та конкурентної боротьби на ринку праці. Адаптація до швидкозмінних технологічних умов та оптимізація управлінських методик з використанням новітніх технологій є вирішальними для досягнення високих результатів роботи організацій та їх стійкості у глобалізованому світі.

У контексті української економіки, сфера управління персоналом вимагає адаптації до новітніх викликів, що включають глобалізацію ринків, технологічні зміни, а також соціально-економічні трансформації. Ці фактори вимагають від організацій гнучкості, інноваційного підходу до управління талантами та розвитку стратегій залучення та утримання кваліфікованих кадрів.

Однією з основних причин впровадження сучасних технологій управління персоналом є прагнення до підвищення ефективності та продуктивності роботи персоналу. Автоматизація рутинних процесів, таких як відбір кандидатів, оцінка працівників, адміністрування персональних даних тощо, дозволяє звільнити час для більш стратегічних завдань управління персоналом.

Додатково, впровадження сучасних технологій управління персоналом допомагає підприємствам покращити зв'язок зі своїми працівниками. Електронні системи навчання та розвитку дозволяють працівникам отримувати доступ до навчальних матеріалів у зручний для них час, що сприяє постійному професійному розвитку та підвищує їхню мотивацію.

Проте впровадження сучасних технологій управління персоналом також супроводжується певними викликами. Наприклад, необхідно враховувати вимоги до захисту персональних даних працівників та забезпечення їх конфіденційності. Крім того, важливо забезпечити адекватне навчання

персоналу щодо використання нових технологій та уникнути опору до змін з боку працівників.

Отже, впровадження сучасних технологій управління персоналом є важливим етапом в розвитку будь-якої організації. Технологічні інновації дозволяють оптимізувати процеси управління персоналом, підвищувати продуктивність та ефективність роботи команди.

Основні проблеми управління персоналом в Україні включають:

- недостатню увагу до формування системи управління персоналом як цілісної сукупності взаємодіючих елементів;
- трудову міграцію та відтік кваліфікованих кадрів, що ускладнює пошук та відбір персоналу;
- проблеми з мотивацією працівників, особливо в банківському секторі, де продуктивність залежить від системи мотивації, яка повинна враховувати потреби персоналу;
- різницю у заробітній платі між керівниками та підлеглими, що може впливати на моральний стан колективу
- складність координації роботи працівників та ефективному керуванні процесами;
- недостатнє забезпечення безпеки праці та управлінні ризиками в організації та інші. [1]

Проблеми, які існують у сфері управління персоналом в Україні, можуть мати глибокий вплив на економічний та соціальний розвиток країни. Недоліки в системі управління персоналом, такі як відсутність цілісного підходу та ефективної мотивації, призводять до зниження продуктивності та ефективності працівників. Трудова міграція та відтік кваліфікованих кадрів зменшують інноваційний потенціал та конкурентоспроможність українських підприємств. Розрив у заробітній платі та недостатнє забезпечення безпеки праці можуть спричинити соціальне невдоволення та зниження морального духу серед працівників. Все це, в кінцевому підсумку, може призвести до зниження загальної якості життя та уповільнення економічного зростання країни. Тому, вирішення цих проблем є критично важливим для підтримки стабільного та процвітаючого суспільства.

Вирішення проблем управління персоналом в Україні за допомогою сучасних технологій може включати наступні стратегії:

Стратегія 1. Інтеграція системи управління персоналом. Використання комплексних програмних рішень для управління персоналом, які об'єднують різні аспекти управління, включаючи набір, оцінку, розвиток та відстеження продуктивності, а саме: впровадження ERP-систем (Enterprise Resource Planning), які дозволяють інтегрувати всі процеси управління персоналом в одну

систему та застосування HRIS (Human Resource Information System) для централізації даних працівників та автоматизації HR-процесів. [2]

Стратегія 2. Автоматизація процесу підбору персоналу. Використання ATS (Applicant Tracking Systems) для автоматизації процесу набору та відбору кандидатів та застосування аналітики та машинного навчання для визначення найбільш підходящих кандидатів на основі їх резюме та профілів.

Стратегія 3. Розробка ефективних програм мотивації. Впровадження системи KPI (Key Performance Indicators) для відстеження та оцінки продуктивності працівників та розробка індивідуальних планів винагород, заснованих на аналізі даних про продуктивність. [3]

Стратегія 4. Вирівнювання заробітної плати. Використання програмного забезпечення для аналізу ринку праці та встановлення конкурентоспроможних зарплат та розробка прозорих схем оплати праці, які враховують досвід, кваліфікацію та внесок працівників.

Стратегія 5. Покращення координації роботи. Впровадження систем управління проектами, таких як Asana чи Trello, для поліпшення комунікації між командами та застосування колаборативних інструментів, наприклад Slack чи Microsoft Teams, для ефективної взаємодії. [4]

Стратегія 6. Забезпечення безпеки праці. Використання IoT (Internet of Things) для моніторингу умов праці та виявлення потенційних ризиків та впровадження систем оцінки ризиків та програм навчання з безпеки для працівників.

Застосування сучасних стратегій управління персоналом дозволить організаціям в Україні досягти цілого ряду стратегічних переваг. По-перше, інтеграція та автоматизація HR-процесів сприятимуть підвищенню ефективності управління персоналом, зменшенню помилок та оптимізації часу, витраченого на рутинні задачі. По-друге, використання аналітики даних та штучного інтелекту в процесах відбору та оцінки персоналу дозволить точніше прогнозувати потреби в кадрах, підбирати найбільш підходящих кандидатів та розвивати таланти відповідно до стратегічних цілей компанії.

Ефективні програми мотивації та справедлива система винагород забезпечать високу мотивацію та задоволеність працівників, що, в свою чергу, позитивно вплине на їх продуктивність та лояльність до організації. Вирівнювання заробітної плати та прозорість у системі винагород допоможуть зменшити внутрішні конфлікти та підвищити моральний стан колективу.

Покращення координації роботи за допомогою колаборативних інструментів та систем управління проектами сприятиме більш ефективній комунікації та взаємодії між різними підрозділами компанії. Це дозволить

швидше реагувати на зміни в бізнес-середовищі та адаптуватися до нових викликів.

Забезпечення безпеки праці та управління ризиками за допомогою сучасних технологій знизить ймовірність нещасних випадків на робочому місці та підвищить загальний рівень здоров'я та безпеки працівників.

У сукупності, ці стратегії дозволять організаціям в Україні стати більш конкурентоспроможними на міжнародному рівні, залучати та утримувати талановитих працівників, а також підвищити загальну продуктивність та ефективність роботи.

Список використаних джерел

1. Смирнова І.І., Шевяков Д.В., Курченко В.С. Основні аспекти управління персоналом в сучасних економічних умовах України. Економіка та управління підприємствами. ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО. 2018. Вип. 19. С. 622-627.
2. Літорович О. В., Карий О. І. Трансформація функціонально-методичних підходів до управління персоналом в умовах інтеграції виробництва і мережевих інформаційних технологій. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2022. № 2 (8). С. 45-51.
3. Chernysh I., Kozyk M. Сучасні технології управління персоналом. Науковий журнал «Економіка і регіон». Полтава: ПНТУ, 2018. Т. 1 (2(69)). С. 40-44.
4. Довгань Л. Є., Ведута Л. Л., Мохонько Г. А. Технології управління людськими ресурсами [Електронний ресурс]: навчальний посібник для здобувачів ступеня магістра за освітньою програмою «Менеджмент і бізнес-адміністрування»; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (1 файл: 4,8 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 511 с.

Ключові слова: управління персоналом, технології управління персоналом, штучний інтелект, системи HRM.

Key words: personnel management, personnel management technologies, artificial intelligence, HRM systems.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котлубай В.О.

Каратанас Віктор Юрійович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ КРЕАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

У сучасному світі, де технології розвиваються зі швидкістю світла, креативні технології стають ключовим фактором успіху для бізнесу. Вони

відкривають нові можливості для розвитку та конкурентоспроможності підприємств, сприяючи створенню інноваційних продуктів та послуг, оптимізації виробничих процесів та управління, а також підвищенню ефективності маркетингу та реклами.

Креативні технології представляють собою інноваційні підходи та методи, які сприяють вирішенню проблем, підвищенню ефективності та стимулюють творчий потенціал. Вони можуть включати в себе використання нових ідей, методів розв'язання завдань, технологічних інновацій, а також розвиток нових продуктів і послуг.

Креативні технології можуть бути різноманітними і включати в себе такі аспекти: 1. Дизайн-мислення (Design Thinking). Це підхід до розв'язання проблем, який акцентується на співпраці, інтерактивності та емпатії з користувачами. Він сприяє глибокому розумінню потреб клієнтів та розробці інноваційних продуктів та послуг.

2. Технології Інтернету речей (Internet of Things, IoT). Ця концепція полягає в з'єднанні фізичних пристроїв через Інтернет, що дозволяє збирати та аналізувати великі обсяги даних для оптимізації процесів та покращення взаємодії з клієнтами.

3. Штучний інтелект (Artificial Intelligence, AI). AI включає в себе використання алгоритмів та комп'ютерних систем, які навчаються робити висновки на основі великої кількості даних. Він може бути використаний для автоматизації процесів, прогнозування тенденцій та підтримки прийняття рішень в бізнесі.

4. Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) використовується для створення нових продуктів та послуг, а також для покращення досвіду клієнтів.

5. 3D-друк використовується для створення прототипів, виробництва деталей та інструментів, а також для персоналізації продуктів.

6. Блокчейн використовується для забезпечення безпеки та прозорості транзакцій, а також для створення нових бізнес-моделей. [1]

Креативні технології застосовуються в різних галузях та секторах, включаючи промисловість та виробництво, фінанси та банківську справу, медіа та рекламу, освіту та навчання, медицину та охорону здоров'я. Бізнес використовує креативні технології для розробки нових продуктів та послуг, покращення процесів виробництва та управління, підвищення ефективності маркетингу та реклами або підтримки інноваційного середовища та культури в компанії тощо.

Креативні технології є ключовими у сучасному бізнесі, сприяючи інноваціям, конкурентоспроможності та оптимізації процесів. Вони дозволяють компаніям швидко адаптуватися до змін, впроваджувати новаторські рішення та створювати ефективні рекламні кампанії. Креативні технології також

стимулюють розвиток інноваційної культури, відкриваючи нові можливості для підприємств.

Перевагами використання креативних технологій є підвищення продуктивності, зниження витрат, створення нових продуктів та послуг, покращення досвіду клієнтів, підвищення конкурентоспроможності тощо.

Однак їх використання зв'язано із високою вартістю, необхідністю у кваліфікованих кадрах, відсутністю інфраструктури та ризиками, що пов'язані з кібербезпекою. Отже при їх впровадженні на підприємствах рекомендується державна підтримка розвитку, створення освітніх програм для підготовки кадрів, розвиток інфраструктури, підвищення обізнаності бізнесу про можливості креативних технологій. [2]

Таким чином використання креативних технологій допомагає українському бізнесу ставати більш стійким, конкурентоспроможним та інноваційним і призведе до економічного зростання та підвищення добробуту українського народу.

Роль креативних технологій у забезпеченні стійкого розвитку українського бізнесу зростає. Військова агресія росії створила нові виклики, але й відкрила нові можливості для використання креативних технологій для адаптації до нових умов, підтримки економіки та протидії ворогу. Так завдяки креативним технологіям бізнес адаптувався до нових умов, підтримує економіку країни, протидіє ворогу. Держава разом з бізнесом розробляє нові продукти та послуги, які допоможуть людям жити та працювати в умовах війни, є підтримка зв'язку та комунікації, проводиться збір та аналізу інформації, здійснюється гуманітарна допомога, проводиться інформаційна кампанія, розробляються дрони для розвідки та доставки гуманітарної допомоги, використовуються 3D-друк для виготовлення протезів та захисного обладнання, створюються онлайн-платформи для підтримки бізнесу та збору коштів, застосовуються VR/AR для навчання та реабілітації. [3]

Таким чином, креативні технології відіграють важливу роль у розвитку українського бізнесу, особливо в умовах військової агресії. Вони допомагають підприємствам адаптуватися до нових умов, підтримують інноваційну культуру та стимулюють розвиток нових продуктів та послуг. Використання креативних технологій є ключем до стійкості, конкурентоспроможності та інноваційності українського бізнесу.

Враховуючи сучасні виклики, пов'язані з військовою агресією, для подальшого розвитку та використання креативних технологій в Україні, пропонується: забезпечити державну підтримку для розвитку креативних технологій, включаючи фінансування, незважаючи на військові витрати, а також створення сприятливого законодавчого середовища для їх впровадження навіть у військовий час; розробити освітні програми для підготовки кадрів, які зможуть ефективно використовувати креативні технології, незважаючи на

обмеження, пов'язані з військовим станом; розвивати інфраструктуру, яка дозволить ширше використовувати креативні технології в бізнесі, навіть у військових умовах, включаючи віддалену роботу та цифрові платформи; підвищити обізнаність бізнесу про можливості та переваги використання креативних технологій, навіть у військовий час, для підтримки розвитку, адаптації та виживання.

Це забезпечить продовження розвитку креативних технологій та використання в Україні, незважаючи на військову агресію, задля сприяння стійкому розвитку українського бізнесу.

Список використаних джерел

1. Нонка Р. Чому ми так часто чуємо про креативні технології і що це насправді? URL: <https://biz.nv.ua/>
2. Тимошенко К. В. Креативне підприємництво в Україні: поточний стан та перспективи. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/>
3. Стійкість українського креативного бізнесу в умовах війни. URL: <https://cases.media/article/stiikist-ukrayinskogo-kreativnogo-biznesu-v-umovakh-viini>

Ключові слова: креативні технології, стійкий розвиток, український бізнес, інновації, конкурентоспроможність.

Key words: creative technologies, sustainable development, Ukrainian business, innovations, competitiveness.

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О.В.

Кедік Олена Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БІЗНЕС-СТРУКТУРИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У сучасному бізнес-середовищі, де динаміка змін постійно зростає, управління ризиками стає критично важливим аспектом для підприємств у всіх галузях. Зростання конкуренції, швидкі технологічні зміни та глобальні виклики підкреслюють необхідність ефективного управління ризиками для забезпечення стійкості та успішності бізнесу. Актуальність стратегічного управління ризиками бізнес-структур є насувною у контексті постійних змін у сучасному економічному середовищі.

У складних умовах військового конфлікту, кожне управлінське рішення, зокрема стратегічне, впливає на подальший розвиток кожної бізнес-структури. Це обумовлено нестабільністю економічного та політичного середовища, що

підвищує ймовірність виникнення непередбачуваних подій та загроз для бізнесу. Враховуючи це наявність ефективної системи управління ризиками, включаючи формування стратегії, є надзвичайно важливою для забезпечення стійкості та успішності компанії в умовах невизначеності.

Зростання нестабільності на ринку та необхідність адаптації до нових умов вимагають від підприємств постійного аналізу та управління ризиками на всіх рівнях діяльності. Ретельне вивчення та впровадження стратегій управління ризиками стає важливим елементом успішної діяльності підприємства в умовах невизначеності та змін.

Управління ризиками є багатогранним процесом, який охоплює спектр небезпек, що може вплинути на діяльність підприємства. Цей процес включає в себе не лише управління випадковими втратами, а й управління фінансовими, стратегічними, операційними та іншими видами ризиків, які виникають в ході роботи організації. Такий комплексний підхід дозволяє підприємствам ефективно виявляти, аналізувати та керувати різноманітними ризиками з метою забезпечення стабільності та успішності їхньої діяльності в умовах невизначеності. [1]. Управління ризиками є стратегічним інструментом, який дозволяє бізнес-структурі свідомо обирати тип та рівень ризику, з якими вона готова зіткнутися. Основна мета управління ризиками полягає у здатності визначати альтернативні сценарії розвитку подій, а також в оцінці ймовірності та наслідків їх реалізації. Це дозволяє бізнесу не лише адекватно реагувати на потенційні загрози, але і активно управляти ними з метою зниження негативних впливів та максимізації можливостей для досягнення поставлених цілей. [1].

Стратегія управління ризиками відображає вміння керувати діяльністю підприємства в умовах невизначеності на ринку, ґрунтуючись на передбаченні ризиків та їх зменшенні [2]. Управління ризиками в сучасних бізнес-структурах вимагає системного підходу та постійного аналізу змін у господарському середовищі. Одним із ключових аспектів стратегії управління ризиками є розробка і впровадження ефективних механізмів моніторингу та контролю за ризиками на різних етапах діяльності підприємства. Це дозволяє не лише ідентифікувати потенційні загрози, але й своєчасно реагувати на них, мінімізуючи негативні наслідки та забезпечуючи стійкість бізнесу в умовах невизначеності.

Управління ризиками вимагає розробки та впровадження програми ризик-менеджменту, яка надає компаніям обґрунтовані економічні рекомендації та заходи для зниження загального рівня бізнес-ризиків до прийняттого рівня. Програма управління ризиками у бізнес-структурах включає методи аналізу ієрархії, а також системні, процесні та контекстуальні підходи та практичні методи [2].

У сучасному бізнес-середовищі компанії стикаються з різноманітними викликами та загрозами, які можуть вплинути на їхню діяльність. Ефективне

управління ризиками вимагає від керівництва розробки та реалізації стратегій, спрямованих на ідентифікацію, оцінку та керування різноманітними ризиками.

Одним із ключових аспектів є врахування сучасних тенденцій та викликів, таких як технологічні зміни, глобальна нестабільність та цифрові ризики. Для успішного управління ризиками важливо використовувати різні стратегії, включаючи уникнення, прийняття, мінімізацію та трансфер ризиків.

Крім того, необхідно активно впроваджувати новітні технології та методи аналізу ризиків, сприяти розвитку культури безпеки в організації та розвивати стратегії кризового управління. Напрямки подальшого розвитку управління ризиками включають зміни в законодавстві, роль технологій та глобальні тенденції, які варто враховувати для досягнення успіху в управлінні ризиками бізнес-структур в сучасних умовах.

У контексті воєнного стану, коли йдеться про ризики, спершу зазвичай згадуються майнові втрати. Проте, існують інші суттєві аспекти, які потрібно враховувати в бізнесі: зміни у законодавстві та регуляторних вимогах відбуваються швидко, з коротшим терміном від ухвалення закону до його набуття чинності; вимоги щодо фінансового моніторингу стають більш жорсткими, а також зростає відповідальність за співпрацю з контрагентами та фізичними особами; зменшується доступність ресурсів, а вартість помилок у менеджменті зростає. Тому оптимізація процесів та ефективне управління ризиками стають надзвичайно актуальними для бізнесу; кожен день збільшується обсяг даних та джерел, які потрібно моніторити.

Умови воєнного конфлікту ускладнюють контроль за регуляторними ризиками, оскільки приймається значна кількість нових регуляторних змін. Першочергово це стосується адаптації до стандартів ЄС, укладення міжнародних угод, вирішення трудових конфліктів під час воєнного стану, особливостей надання звітності та проведення перевірок під час конфлікту. [4]

Розробка стратегії в умовах сьогодення є надзвичайно важливою для кожної бізнес-структури з ряду причин. По-перше, швидкі та непередбачувані зміни в сучасному світі вимагають від компаній гнучкості та адаптивності, які можуть бути досягнуті лише за умови чіткої стратегії. Тільки завдяки стратегічному плануванню бізнес може адекватно реагувати на зміни в економічному, технологічному та соціальному контексті. По-друге, стратегія визначає мету та напрямок діяльності компанії, надаючи їй відповідний фокус і спрямовуючи зусилля команди на досягнення цілей. Вона також допомагає встановити пріоритети, визначити конкурентні переваги та ресурси, необхідні для їхнього досягнення. По-третє, у сучасних умовах конкуренції стратегія стає ключовим елементом виживання та успіху компанії на ринку. Вона дозволяє вирізнятися серед конкурентів, залучати клієнтів та створювати стабільну

позицію на ринку. Без чіткої стратегії бізнес ризикує втратити свою конкурентоспроможність та опинитися в складних економічних ситуаціях.

Отже, розробка стратегії в умовах сьогодення є не лише важливою, але і невід'ємною частиною успішного функціонування будь-якої бізнес-структури. Вона допомагає підтримувати стабільність, пристосовуватися до змін та досягати поставлених цілей в непередбачуваному і динамічному бізнес-середовищі. У контексті практичної реалізації стратегії управління ризиками, важливим стає стратегія конкуренції. Чим сильніше позиціонується організація відносно конкурентів, тим менше вона вразлива до негативного впливу ризиків. Стратегія конкуренції охоплює підходи до привертання клієнтів, участі в конкурентній боротьбі та зміцнення позицій на ринку [3].

Таким чином кожній бізнес-структурі бажано проводити системний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на бізнес, для зрозуміння потенційних можливостей та загроз, що включає оцінку військових, економічних, політичних та соціальних ризиків, а також потенційні загрози безпеки; розвивати гнучкі стратегії, які можуть бути легко адаптовані до змін у воєнному конфлікті та його наслідків для бізнесу, що включає швидке переглядання та модифікацію стратегій відповідно до змін у військовій ситуації та діяльності конкурентів; інвестувати в інновації та нові технології, які можуть допомогти бізнес-структурам залишатися ефективними та конкурентоспроможними навіть в

умовах військового конфлікту та постійно переглядати та оновлювати стратегії з урахуванням змін у воєнній ситуації та досягнень бізнесу в умовах конфлікту.

Список використаних джерел

1. Ризикологія в маркетинговій діяльності: навч. посіб. для студ. спеціальності 075 «Маркетинг». Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 91 с.
2. Мирошніченко Г. Управління ризиками підприємницьких структур: аспекти ризик-менеджменту. *Економіка та суспільство*, 2022, с. 44.
3. Боровик М. В. Ризик-менеджмент: конспект лекцій для студентів магістратури усіх форм навчання спеціальності 073 – Менеджмент. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 65 с.
4. 5 найважливіших ризиків для бізнесу під час війни. URL: <https://biz.ligazakon.net/>

Ключові слова: бізнес-структура, стратегія, економічне середовище, підприємницька діяльність, моделювання сучасності.

Key words: business structure, strategy, economic environment, entrepreneurship, contemporary modeling.

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О.В.

Корнієнко Вероніка Андріївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА МОТИВАЦІЮ ПРАЦІВНИКІВ

Мотивація персоналу є одним з ключових факторів успіху будь-якої організації. В умовах жорсткої конкуренції та швидких змін на ринку праці, здатність компаній залучати, утримувати та мотивувати кваліфікованих працівників стає вирішальною. Високомотивований персонал демонструє більшу продуктивність, лояльність до організації та прагнення до професійного розвитку. Тому вивчення факторів, що впливають на мотивацію працівників, набуває особливої актуальності.

Мотивація - це фактори, що підштовхують людей до дії, стимулюють наполегливу працю та досягнення визначених цілей [1].

На думку Квасній Л. Г. та інших мотивація - це процес створення умов, що стимулюють людину до виконання певних дій на користь підприємства, незалежно від наявності прямого або непрямого зв'язку з будь-яким видом винагороди. Мета мотивації полягає в підвищенні результативності роботи кожного працівника та ефективності всього виробництва. «Вона сприяє

розвитку кваліфікації персоналу та стабілізації роботи колективу підприємства» [6, с. 234].

Під системою мотивації розуміють «комплекс заходів, що заохочують персонал підприємства до ефективної праці для досягнення мети підприємства» [2, с. 215]. Створення системи мотивації персоналу є складним завданням, оскільки воно стосується того, що стимулює людину до виконання роботи на визначеному рівні якості [7].

Мотивація – це складний психологічний процес, який спонукає людину до певної поведінки та дій, спрямованих на досягнення конкретних цілей. У контексті трудової діяльності, мотивація виступає рушійною силою, яка стимулює працівників докладати зусиль для виконання своїх обов'язків та реалізації організаційних завдань. Належна мотивація персоналу є запорукою підвищення ефективності роботи, покращення якості обслуговування клієнтів, зміцнення корпоративної культури та загального успіху компанії.

Фактори, що впливають на мотивацію працівників, є багатограними та різноманітними. Вони можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер, включаючи заробітну плату, бонуси, соціальний пакет, можливості для кар'єрного зростання, визнання досягнень, баланс між роботою та особистим життям, корпоративну культуру, стиль керівництва та умови праці [5, с. 110]. Розуміння та врахування цих факторів є ключовим для розробки ефективної системи мотивації персоналу. Повномасштабна російська воєнна агресія проти України вплинула на життєдіяльність та перебіг подій в усьому світі [3]. Належна мотивація персоналу сприяє формуванню сприятливого психологічного клімату в колективі, зміцненню корпоративної культури та лояльності співробітників до організації.

Важливо усвідомлювати, що потреби та мотиви працівників можуть відрізнятися залежно від їх віку, досвіду, рівня кваліфікації, особистих цінностей та життєвих обставин. Тому підхід до мотивації повинен бути гнучким та адаптованим до індивідуальних особливостей працівників. Адже, мотивовані співробітники більш віддані своїй роботі, докладають більше зусиль і, як наслідок, досягають кращих результатів. Розуміння факторів, які спонукають людей до ефективної роботи, допомагає організаціям створити сприятливе середовище для максимальної віддачі персоналу. Неефективна система мотивації може призвести до зниження продуктивності, втрати талановитих кадрів, погіршення психологічного клімату в колективі та, як наслідок, негативно вплинути на результати діяльності організації.

У сучасних умовах боротьби за кваліфіковані кадри знання мотиваційних факторів дозволяє компаніям залучати та утримувати цінних працівників, пропонуючи їм привабливі умови праці та можливості для розвитку. Регулярний моніторинг та аналіз факторів, що впливають на мотивацію працівників, дозволить своєчасно виявляти проблемні зони та вносити необхідні корективи

в систему мотивації. Це сприятиме підвищенню лояльності та залученості співробітників, покращенню їхньої продуктивності та загальній ефективності діяльності організації [4].

Список використаних джерел

1. Васюта В. Б., Бульбаха Л. І. Мотивація праці персоналу на підприємстві в сучасних умовах господарювання. *Ефективна економіка*. № 6. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5041>
2. Верхоглядова Н.І., Ядранський Д.М., Іваннікова Н.А. *Економіка підприємства*. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 384 с.
3. Герасименко О., Потапенко А. Домінанти мотивації персоналу в контексті трансформації ринку праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Випуск 49, 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2350>
4. Горбаль Н. Мельничук К. Підвищення мотивації працівників українських підприємств в умовах кризи. Випуск 7. № 1, 2023. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/volume-7-number-1-2023/pidvyshchennya-motyvaciyi-pracivnykiv-ukrayinskyh>
5. Жуковська В. М. Безпека праці та здоров'я персоналу в умовах війни: розробка HR проекту. *Бізнес Інформ*. 2022. № 10. С. 108–113.
6. Климчук А. О., Михайлов А. М. Мотивація та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018, № 1. С. 218–234. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2018_1_218_234.pdf
7. Оксенюк К.І. Формування системи мотивації персоналу на підприємстві. *Економіка та суспільство. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність*. Випуск №45/2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1968/1895>

Ключові слова: мотивація, мотивація персоналу, фактори мотивації

Key words: motivation, staff motivation, motivation factors

Науковий керівник: PhD., доцент Корнілова О.В.

Кравченко Владислав Віктоович

студент 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Інноваційні методи стимулювання економіки включають формування нових підходів до управління людськими ресурсами. Це пояснюється тим, що більшість українських компаній не можуть ефективно реагувати на швидко

змінюючись ринкові умови через недостатність висококваліфікованих кадрів та застарілу концепцію кадрової політики. Сьогоднішні кадрові проблеми потребують інноваційних рішень для навчання та ефективного використання людських ресурсів.

Ефективне управління персоналом є ключовим фактором підвищення ефективності національних підприємств. Будівання ефективного механізму управління персоналом підприємств та створення нових можливостей для розвитку та підвищення конкурентоспроможності є важливими завданнями для бізнесу.

Людські ресурси завжди були найважливішим фактором, що забезпечує ефективність компанії. Реалізація потенціалу організації залежить від знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивації, здатності вирішувати проблеми та бажання навчатися її співробітників і керівників. Тому, кадрова політика є невід'ємною частиною всієї управлінської та виробничої діяльності організації, а ефективний підбір, координація, навчання та перепідготовка персоналу спрямовані на потреби підприємства. Головна мета кадрової політики – створити згуртовану, відповідальну та високоефективну команду, здатну виконувати роботу.

Кадрова політика підприємства визначає стратегічний напрямок роботи з його персоналом, загальні та специфічні вимоги до нього та розробляється власниками підприємства або уповноваженими ними органами [1]. Сьогодні роль управління людськими ресурсами в корпоративних системах управління розширюється, виходячи за рамки звичайного управління людськими ресурсами та традиційних завдань для мінімізації витрат на оплату праці при одночасному підвищенні продуктивності праці.

М.П. Денисенко, О.Ю. Будякова зазначають, що удосконалення кадрової політики як складової ефективного розвитку підприємств у сучасних умовах має комплексно здійснюватися за такими напрямками, як забезпечення конкурентоспроможності, об'єктивності, прозорості та відкритості у працевлаштуванні; розробку іміджу роботодавця; розвиток та навчання персоналу; залучення та утримання талановитих працівників; впровадження ефективної системи оцінки працівників; розвиток міжнародної співпраці та міжкультурної комунікації; розвиток бонусних програм та систем мотивації; використання новітніх технологій у кадровому управлінні; взаємодія зі спільнотою та створення позитивного соціального впливу [2].

Джон Грест, який має значний досвід у галузі управління людськими ресурсами, вважає, що успіх компанії залежить від того, наскільки добре її кадрова політика гарантує організаційну інтеграцію [3].

Для досягнення успіху в управлінні персоналом, компанії повинні застосовувати демократичні принципи. Це може включати використання різних форм праці та трудових договорів (наприклад, повний робочий день, неповний

робочий день та погодинна робота), адаптацію до постійного навчання, організацію змін та гнучкість організаційного та людського потенціалу, високу якість роботи та її наслідки, а також забезпечення комфортних умов праці (робоче середовище, зміст роботи та задоволеність працівників).

Кадрова політика на будь-якому підприємстві є тривалим і трудомістким процесом, під час якого планується, організовується, а також стимулюється робота всіх працівників підприємства. У цілому, удосконалення кадрової політики повинно бути спрямоване на забезпечення конкурентоспроможності та стійкості бізнесу через залучення, розвиток та збереження талановитих працівників, а також забезпечення їхнього професійного та особистісного росту.

Удосконалення кадрової політики необхідне для досягнення організацією поставлених цілей і вирішення поточних завдань. Кадрова політика включає коригування повсякденної роботи всіх співробітників, необхідні для підвищення мотивації та продуктивності. Всі перераховані вище фактори управління персоналом вважаються необхідними елементами управління компанією в цілому.

Загалом, удосконалення кадрової політики підприємства є важливим елементом стратегії розвитку бізнесу. Компанії, які забезпечують свій персонал зростаючими можливостями розвитку, конкурентними умовами праці, а також

високим рівнем мотивації, здатні зберігати свою конкурентну перевагу та розвиватися успішно в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Грідін О. В. Особливості та чинники формування ефективної кадрової політики підприємств аграрної сфери економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. С. 22–26.
2. Денисенко М. П., Будякова О. Ю. Кадрова політика як основа формування інноваційної стратегії управління персоналом підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. С. 231–238.
3. Мартинюк Н. Концептуальні підходи до трактування сутності конкурентоспроможності персоналу підприємства. *Економічний дискурс*. 2016. № 2. С. 15-28.

Ключові слова: кадрова політика, принципи кадрової політики, підприємство.

Key words: personnel policy, principles of personnel policy, enterprise.

Науковий керівник: PhD., доцент Корнілова О.В.

Кучерявко Анна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕС-РОЗШИРЕННЯ

У сучасному світі бізнесу, де глобалізація стирає кордони між національними ринками, інноваційні підходи до міжнародного бізнесу стають ключовими для підприємств, які прагнуть розширити свою присутність за кордоном.

Швидкі зміни в технологіях вимагають від компаній постійної адаптації та інновацій, щоб залишатися конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Інновації дозволяють компаніям вирізнятися серед конкурентів та пропонувати унікальні товари чи послуги, що є важливим для успіху на міжнародних ринках. Інноваційні стратегії дозволяють компаніям розробляти гнучкі плани дій, які можуть бути швидко адаптовані до змінних умов міжнародного ринку. Розуміння та адаптація до соціокультурних особливостей різних країн є важливою частиною інноваційного підходу, оскільки це допомагає ефективно комунікувати та вести бізнес на міжнародному рівні. [1, 2]

Ці аспекти підкреслюють важливість інноваційних підходів у міжнародному бізнесі та їх значення для підприємств, які прагнуть досягти успіху на глобальному рівні. Вони також вказують на потребу в дослідженні та

розробці нових стратегій, які допоможуть компаніям ефективно виходити на міжнародні ринки та підтримувати стійке зростання.

У сучасних умовах, коли український бізнес зіштовхується з безпрецедентними викликами та можливостями, інноваційні підходи до міжнародного розширення набувають особливої актуальності. Інновації відіграють вирішальну роль у створенні конкурентних переваг, дозволяючи компаніям не лише виживати, а й процвітати в умовах глобалізованого ринку. Для українських підприємств, які прагнуть до міжнародної експансії, інновації можуть стати ключем до входу в нові ринки, адаптації до мінливих споживацьких вимог та технологічних трендів. Вони дозволяють швидко реагувати на зміни, оптимізувати внутрішні процеси та розробляти унікальні продукти та послуги, що відповідають глобальним стандартам. Враховуючи динаміку світових ринків, інноваційні стратегії стають не просто вибором, а необхідністю для тих, хто прагне до сталого розвитку та збільшення міжнародної присутності. [1, 3]

У 2022 році Україна зайняла 57-ме місце в Глобальному Інноваційному Індексі (з 132 країн), а також 34-те місце серед 39 економік Європи. У 2023 році відбулося покращення, і Україна піднялася на 55-те місце. [4]

Mind Disrupt Innovation Index 2021 виявив, що українські компанії АПК готові стати інноваційними, зокрема в аграрній галузі, яка за останні п'ять років зробила значний ривок у впровадженні технологій та інновацій. [5]

Ці дані вказують на те, що хоча Україна має певні виклики в інноваційній сфері, існують позитивні тенденції та потенціал для розвитку інноваційних підходів, особливо в аграрному секторі, який може сприяти міжнародному бізнес-розширенню.

Проте український бізнес стикається з рядом бар'єрів на шляху до інноваційних підходів у міжнародному бізнес-розширенні. Одним з основних є технічні бар'єри, які включають в себе необхідність відповідності продукції технічним регламентам та стандартам ЄС, що вимагає значних зусиль для гармонізації внутрішніх процесів та систем оцінки відповідності. Крім того, існують нетарифні бар'єри, які можуть включати складні процедури сертифікації та випробувань, необхідних для входу на ринки ЄС. Ці процеси можуть бути дорогавартісними та часозатратними, що ставить під загрозу конкурентоспроможність українських товарів. Додатково, культурні та міжкультурні бар'єри також відіграють важливу роль, оскільки успішне ведення бізнесу на міжнародному рівні вимагає глибокого розуміння культурних особливостей та норм спілкування в різних країнах. Всі ці фактори вимагають від українських компаній гнучкості, адаптивності та інноваційного мислення для подолання цих бар'єрів та успішного виходу на міжнародні ринки.

Для подолання бар'єрів, з якими стикається український бізнес у сфері інноваційних підходів до міжнародного розширення, на державному рівні необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, важливою є

гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що дозволить спростити процеси експорту та імпорту. По-друге, потрібно зміцнювати міжнародні торговельні відносини через укладення угод про вільну торгівлю з країнами, які мають значний потенціал споживання, такими як Китай та країни Африки. Також, слід звернути увагу на розвиток інфраструктури для підтримки експорту, включаючи логістичні та митні процедури. Не менш важливим є інвестування в освіту та підготовку кадрів, здатних ефективно працювати в міжнародному бізнес-середовищі, а також підтримка інновацій через державні та приватні інвестиції в наукові дослідження та розробки. Крім того, важливою є робота над подоланням мовних та культурних бар'єрів, що включає вивчення іноземних мов та культур, а також адаптацію продукції до вимог іноземних ринків.

На рівні бізнесу для успішного міжнародного розширення необхідно вжити цілеспрямованих дій, які охоплюють стратегічне планування та оперативне виконання. Перш за все, компанії повинні чітко визначити свої цілі та амбіції на міжнародних ринках, враховуючи свої внутрішні ресурси та зовнішні можливості. Важливо провести глибокий аналіз потенційних ринків, включаючи культурні, економічні та політичні аспекти, щоб зрозуміти споживацькі вподобання та вимоги. На основі цього аналізу, бізнес може розробити диференційовані стратегії входу на ринок, які можуть включати прямі інвестиції, партнерства, франчайзинг або експорт.

Ефективна маркетингова стратегія є ключовою, і вона повинна бути адаптована до місцевих умов, з акцентом на бренд-маркетинг та performance-маркетинг для забезпечення високої впізнаваності та лояльності клієнтів. Це також включає в себе оптимізацію для пошукових систем, соціальних медіа та інших цифрових каналів для залучення та утримання клієнтів. Крім того, важливо налагодити ефективні логістичні ланцюги, щоб забезпечити своєчасне та ефективне розповсюдження продуктів.

На рівні управління, компанії повинні впровадити системи для моніторингу та оцінки своєї діяльності на міжнародних ринках, щоб швидко реагувати на зміни та оптимізувати стратегії. Важливо також зосередитися на розвитку талантів та навичок працівників, щоб вони могли ефективно працювати в міжнародному контексті.

Всі ці дії допоможуть українському бізнесу не тільки подолати бар'єри на шляху до міжнародного розширення, але й забезпечити стійке зростання та успіх на глобальній арені.

Таким чином, український бізнес, прагнучи до інноваційного розвитку та міжнародного розширення, стикається з технічними, нетарифними, культурними та міжкультурними бар'єрами, які вимагають значних зусиль для гармонізації внутрішніх процесів, адаптації до стандартів ЄС, та глибокого розуміння міжнародних ринків. Держава та бізнес повинні працювати разом,

щоб спростити експортно-імпортні процедури, зміцнити торговельні відносини, розвивати інфраструктуру, інвестувати в освіту та наукові дослідження, а також подолати мовні та культурні бар'єри. Цілеспрямовані дії на рівні бізнесу, включаючи стратегічне планування, адаптацію маркетингових стратегій, оптимізацію логістичних ланцюгів та розвиток талантів, є ключовими для успішного виходу на міжнародні ринки та забезпечення стійкого зростання українського бізнесу на глобальній арені.

Список використаних джерел

1. Інноваційні підходи до розвитку бізнесу: від успішних стартапів до корпоративних гігантів. URL: <https://www.ar25.org/article/innovaciyni-pidhody-do-rozvytku-biznesu-vid-uspishnyh-startapiv-do-korporatyvnyh-gigantiv>.
2. Давидюк Л.П., Кліщук Ю.О. Тенденції розвитку міжнародного бізнесу в Україні. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 37. С. 31-36.
3. Стрибок у майбутнє: як бізнес розвиває інновації в Україні. URL: <https://mind.ua/publications/20220294-stribok-u-majbutne-yak-biznes-rozvivaе-innovaciyi-v-ukrayini>.
4. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035->

8c0f%20ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDiialno sti.

5. Mind Disrupt Innovation Index 2021: які компанії українського АПК готові стати інноваційними. URL: <https://mind.ua/publications/20234607-mind-disrupt-innovation-index-2021-yaki-kompaniyi-ukrayinskogo-apk-gotovi-stati-innovacijnimi>.

Ключові слова: бізнес-розширення, міжнародні ринки, міжнародна експансія, інновації, стратегії.

Key words: business expansion, international markets, international expansion, innovations, strategies.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котлубай В.О.

Москаленко Діана Олегівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Соціальні мережі стали важливим інструментом у маркетинговій діяльності організацій, оскільки вони надають унікальні можливості для взаємодії з аудиторією, побудови бренду та просування продуктів або послуг.

За допомогою використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності, організація прагне зайняти високі позиції на ринку та побудувати ефективні взаємовідносини зі своєю аудиторією.

Перш за все, варто зазначити, що соціальні мережі стали не просто платформою для спілкування, але і основним каналом зв'язку між брендом та його споживачами. Вони дозволяють компаніям побудувати спільноту навколо свого бренду, де клієнти можуть обмінюватися думками, враженнями та ідеями.

Крім того, соціальні мережі є потужним інструментом для просування продуктів чи послуг. Завдяки таргетованій рекламі, компанії можуть допомагати своїм клієнтам знаходити те, що вони шукають, і пропонувати їм відповідні рішення. Крім того, контент, який створюється та поширюється в соціальних мережах, має величезний вплив на споживачів. Цікаве, цільове та цінне наповнення може викликати емоції, стимулювати реакції та залучати увагу аудиторії [3].

Однак найважливішою сутністю соціальних мереж у маркетинговій діяльності є їхній потенціал забезпечувати взаємодію та відносини з клієнтами.

Вони дозволяють компаніям слухати своїх клієнтів, реагувати на їхні потреби та пропозиції, а також надавати їм підтримку та відповіді на всі питання.

Використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організації має низку причин, серед яких можна виділити наступні:

1. Збільшення залученості аудиторії - соціальні мережі забезпечують можливість прямої взаємодії зі своєю аудиторією через коментарі, вподобання, репости тощо. Це дозволяє компаніям взаємодіяти зі своїми клієнтами на більш особистому рівні та створювати з ними сильні зв'язки.

2. Підвищення свідомості про бренд - перебуваючи в соціальних мережах, компанії мають можливість показати свій бренд широкій аудиторії. Регулярне розміщення цікавого та цільового контенту допомагає залучати увагу користувачів і підвищує свідомість про бренд.

3. Ефективне спілкування зі споживачами – соціальні мережі надають зручний і швидкий канал для вирішення запитань, вирішення проблем і отримання зворотного зв'язку від клієнтів. Це дозволяє підтримувати позитивні взаємини з клієнтами та підвищує задоволеність їх обслуговуванням [1].

4. Залучення нових клієнтів - рекламні кампанії на соціальних мережах можуть бути спрямовані на цільову аудиторію, що дозволяє привертати нових клієнтів, які мають інтерес до продуктів або послуг компанії.

5. Аналіз ринку та конкурентів - соціальні мережі надають доступ до великої кількості даних щодо поведінки користувачів, їхніх вподобань та думок про продукти та послуги. Це дозволяє компаніям проводити аналіз ринку та конкурентів, щоб приймати кращі стратегічні рішення.

6. Створення сприятливого іміджу - активна присутність у соціальних мережах дозволяє компаніям демонструвати свою соціальну відповідальність, екологічність, підтримку громадських ініціатив тощо, що сприяє позитивному уявленню про бренд у очах споживачів.

Передумови використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організації базуються на їхніх характеристиках і можливостях, що надаються компаніям у взаємодії з аудиторією та просуванні своїх продуктів або послуг. Серед ключових передумов треба відмітити наступні:

1. Соціальні мережі є важливою частиною життя сучасного суспільства. Мільйони користувачів щодня використовують платформи соціальних мереж для спілкування, обміну інформацією та споживання контенту. Таке широке поширення надає компаніям величезний потенціал для досягнення своїх маркетингових цілей через соціальні мережі.

2. Соціальні мережі створюють унікальні можливості для взаємодії з аудиторією. Компанії можуть вести діалог зі своїми клієнтами, відповідати на запитання та коментарі, отримувати зворотний зв'язок і взаємодіяти в реальному часі. Отже, соціальні мережі надають можливість користувачам залишати відгуки та коментарі про продукти чи послуги. Організації можуть

використовувати ці відгуки для вдосконалення своїх пропозицій та покращення якості обслуговування.

3. Соціальні мережі надають різноманітні інструменти для таргетування рекламних повідомлень на основі інтересів, демографічних характеристик та поведінки користувачів. Це дозволяє створювати персоналізовані пропозиції та рекламу, яка привертає увагу цільової аудиторії.

4. Організації можуть створити власні сторінки або групи у соціальних мережах, де користувачі можуть спілкуватися, обмінюватися ідеями та думками про продукти чи послуги. Це дозволяє побудувати спільноту навколо бренду та створити позитивний імідж [2].

5. Соціальні мережі надають можливості для створення та поширення різноманітного вмісту, такого як відео, фотографії, інфографіка, статті тощо. Це дозволяє компаніям привертати увагу аудиторії та створювати цікавий та відповідний контент.

6. Організації можуть проводити конкурси, акції та розіграші призів через соціальні мережі, що сприяє збільшенню зацікавленості користувачів та підвищенню взаємодії з брендом.

7. Соціальні мережі надають інструменти для вимірювання ефективності маркетингових кампаній та аналізу результатів. За допомогою таких метрик, як залученість аудиторії, кількість переглядів, кількість взаємодій та конверсій, компанії можуть оцінити успішність своїх маркетингових зусиль та вносити відповідні зміни.

Узагальнюючи, передумови використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності організації базуються на їхніх можливостях для взаємодії з аудиторією, персоналізації реклами, вимірювання ефективності та

створення цікавого контенту. Ці передумови роблять соціальні мережі важливим інструментом для будь-якої маркетингової стратегії.

Список використаних джерел

1. Ляховченко В.Е. Інтеграція інтернет-магазину в інформаційну систему підтримки діяльності підприємства. Вінниця, 2024. С. 57-65.
2. Шевчук І.Б. Бізнес у соціальних мережах. Навчальний посібник. Львів, 2021. С. 9-20.
3. Кубецька ОМ, Остапенко ТМ, Фісуненко Н.О. Сутність маркетингу та його сучасні тенденції. Бізнес Інформ, 2021. № 5. С. 390-396.

Ключові слова: соціальні мережі, маркетингова діяльність, бренд, імідж, контент.

Key words: social networks, marketing activity, brand, image, content.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Редіна Є.В.

Москаленко Єлизавета Єгорівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ КОМПАНІЇ

Поняття корпоративної культури почали вивчати у другій половині ХХ століття, однак її історія є довшою. На різних етапах функціонування сучасних компаній посилюється роль їх корпоративних культур.

Відсутня єдина концепція розуміння терміну «корпоративна культура». Сутність корпоративної культури розкривають у межах функціонального, психологічного, нормативного та історико-генетичного підходів. У функціональному аспекті розглядають функції та роль корпоративної культури як механізму регулювання поведінки працівників. Звички працівників та процес їх адаптації до організаційного середовища враховують психологічні визначення корпоративної культури. Нормативний підхід передбачає акцент на нормах та стандартах поведінки. Історико-генетична сфера базується на врахуванні процесів соціальної та культурної спадщини, розвитку традицій, звичаїв та ритуалів [1].

На практиці під корпоративною культурою компанії часто розуміють лише дрес-код та корпоративи. Насправді це поняття у сучасних умовах є комплексним [2]. Зокрема до елементів корпоративної культури слід відносити такі елементи:

1. Цінності та переконання - це основні принципи, які визначають, що компанія вважає за важливе у різних сферах свого функціонування. Ці цінності

пов'язані з такими аспектами, як інновації, клієнтоорієнтованість, якість, співпраця, відповідальність тощо.

2. Місія та стратегія. Місія компанії визначає мету компанії. У свою чергу мета буде залежати від обраної стратегії компанії. Обидві ці складові відіграють важливу роль у результатах існування корпоративної культури.

3. Політики та процедури - це правила та процеси, які регулюють роботу компанії та її співробітників. Вони включають правила поведінки, безпеки, процедури найму і правила навчання персоналу, процеси управління якістю тощо.

4. Стиль управління компанією, який може бути авторитарним, демократичним, делегуючим тощо. Стиль суттєво впливає на відносини всередині компанії та відповідно корпоративну культуру.

5. Загальна атмосфера визначається тим, як працівники ведуть себе у процесі функціонування компанії, і саме цим впливає на корпоративну культуру.

6. Суспільна відповідальність відображає те, як компанія взаємодіє з суспільством та бере участь у соціально важливих проєктах. Компанія може прагнути до екологічної стійкості, бути соціально відповідальною, брати участь у благодійних проєктах тощо. Суспільна відповідальність може стати частиною корпоративної культури сучасної компанії.

Корпоративна культура розвивається поетапно, відповідно до стадії розвитку самої компанії [3]. На початковому етапі корпоративна культура зазвичай тільки починає формуватися. Основними її характеристиками є підприємницький дух, висока енергія та фокус на досягнення мети. Культура може бути досить неформальною, адже невелика кількість співробітників може спілкуватися між собою безпосередньо з керівництвом. Під час етапу зростання компанія починає розширюватися, залучаючи нових працівників та розвиваючи свою структуру. Культура стає більш структурованою, але зберігає деяку енергію стартапу. Компанія може почати формалізовувати свої цінності та стандарти. На етапі зрілості компанія стає більш стабільною і структурованою. Культура визначається внутрішніми цінностями та практиками і зовнішньою репутацією. Зазвичай в цей період встановлюються чіткі процедури та політики, а також відзначається важливість взаємодії між командами та підтримки співпраці. На останньому етапі життєвого циклу компанії корпоративна культура визначає спосіб, за яким працюють працівники, і впливає на кожен аспект діяльності компанії.

Кожен етап має свої унікальні виклики та можливості для розвитку корпоративної культури. Важливо, щоб керівництво розуміло значення культури

і активно працювало над її зміцненням та розвитком протягом всього життєвого циклу компанії.

Компанія може звертатися до корпоративної культури як до основи свого успіху і використовувати її для привертання та утримання бажаних співробітників [4].

Таким чином, за умови ретельного планування та систематичних зусиль корпоративна культура стане невід'ємною складовою філософії компанії та дієвим інструментом забезпечення її успіху. Ефективність корпоративної культури сучасної компанії проявляється через унікальний стиль поведінки її працівників, що формується в ході досягнення цілей різних рівнів та сфер. Достатній рівень корпоративної культури дозволяє успішно вирішувати завдання щодо стабільного та сталого розвитку компанії за рахунок

формування та підтримки ефективних довгострокових відносин із зацікавленими сторонами.

Список використаних джерел

1. Корпоративна культура: навч. посіб. Г.М. Захарчин [та ін.]; під заг. ред. Г. М. Захарчин. Львів: Новий Світ-2000. 2011. 341 с.
2. Тарасова О.В. Корпоративна культура як інструмент ефективного менеджменту підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 3(19). С. 28–32.
3. Юрченко В.В., Мельник Ю.И., Богданова Н.В. Корпоративна культура організації. Київ. 2016. 58 с.
4. Химич І.Г. Формування корпоративної культури підприємства в сучасних економічних умовах. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем. 2015. № 31. С. 105–116.

Ключові слова: корпоративна культура, життєвий цикл, компанія, розвиток.

Key words: corporate culture, life cycle, company, development.

Науковий керівник: д.е.н., професор Кібік О.М.

Озбатур Діана Незіхівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЗАПОРУКА СТІЙКОСТІ ТА ПЕРЕМОГИ У ПЕРІОД ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Кадровий потенціал є ключовим ресурсом для успішного розвитку будь-якої організації. Він визначається не лише кількістю працівників, але й їхніми знаннями, навичками, досвідом та мотивацією.

На думку науковців, Козлової І.М. і Давидова С.І., кадровий потенціал підприємства це арсенал компетенцій та знань його співробітників, який може бути задіяний для максимізації результативності в різних сферах діяльності, чи то з метою отримання прибутку, чи для досягнення соціального ефекту. [1] Іншими словами, кадровий потенціал – це сукупність людських ресурсів, які можуть бути мобілізовані для: підвищення продуктивності праці, зростання рентабельності, підсилення конкурентоспроможності, втілення інновацій, забезпечення сталого розвитку. Важливим аспектом є те, що кадровий потенціал не статичний, а динамічний. Його можна і потрібно розвивати, адже це запорука успіху будь-якого підприємства в сучасному світі.

Це поняття дозволяє не лише оцінити ефективність використання можливостей окремого працівника та загального колективу працівників, а й

забезпечити збалансований розвиток особистих і професійних аспектів виробництва. При оцінці кадрового потенціалу важливими є рівень кваліфікації персоналу, продуктивність праці, мотивація та можливості кар'єрного зростання працівників.

Дослідження свідчать про те, що в Україні виникають значні демографічні та соціальні виклики, які негативно впливають на процеси формування та розвитку кадрового потенціалу. Кадровий потенціал – це динамічний ресурс, що потребує постійної уваги та розвитку. На його формування впливають численні фактори, як демографічні, так і соціально-економічні. З одного боку, низький рівень народжуваності та висока смертність дітей звужують демографічну базу майбутніх кадрів. З іншого боку, погіршення загального стану здоров'я та працездатності населення, а також невідповідність освітньо-професійної підготовки потребам ринку праці, призводять до втрат у людському та кадровому потенціалі.

В умовах повномасштабної війни ці проблеми значно загострилися. Масовий виїзд людей за кордон, втрата працездатності та загибель людей негативно впливають на кількісний та якісний склад кадрового потенціалу. Тому дослідження та розробка ефективних стратегій формування та використання кадрового потенціалу набуває ще більшої актуальності. Це питання не лише економічного зростання, а й національної безпеки та стійкості.

Війна виступила каталізатором надзвичайно швидких змін у цьому напрямку. Практично, підприємства були змушені швидко реагувати на ситуацію в країні, встановлювати правила та розробляти стратегії для свого ефективного функціонування. Хоча війна в нашій країні триває з 2014 року, повномасштабне вторгнення є безпрецедентним, а кількість управлінських суб'єктів, що мусять працювати в умовах активних бойових дій чи навіть окупації, колосальна.

Розвиток кадрів на підприємствах може сприяти стабілізації економіки країни під час війни. Забезпечення робочих місць та доходів для населення допомагає зберегти економічну стійкість і запобігти економічним кризам. Такий підхід забезпечує не лише фінансову безпеку громадян, а й утримує економіку країни належним чином функціонуючою під час складних часів.

Але, нажаль, війна – це складний етап не тільки для країни, але й для людей. Умови війни можуть створити стресові ситуації для працівників на підприємстві, особливо для тих, хто має родичів або друзів, що беруть участь у військових діях. Це може вплинути на їхню працездатність та загальний психологічний стан. Стресові умови можуть призвести до зростання конфліктів та напруженості між працівниками на підприємстві. Це може стати перешкодою для ефективної роботи команди та вплинути на загальний робочий клімат.

Керівникам підприємств в цей непростий час слід приділяти увагу на обстановку в колективі, включаючи психологічний стан працівників. Для

покращення настрою колективу можна впроваджувати тренінги з управління стресом, консультування та доступ до психологічних служб.

Керівництво підприємства повинне бути готовим до вирішення конфліктів та напруженості в колективі шляхом впровадження ефективних систем управління конфліктами та відкритого спілкування. Такий підхід демонструє турботу підприємства про благополуччя працівників та підвищує їхній моральний дух, що в свою чергу може позитивно вплинути на результативність виробництва.

Наприкінці 2022 року Європейська Бізнес Асоціація спільно з Тетяною Пашкіною, експерткою з аналітики ринку праці, провела дослідження, спрямоване на вивчення основних тенденцій ринку праці в умовах воєнного стану. Дослідження охоплювало такі аспекти: рини щодо персоналу, плани щодо підвищення/скорочення зарплат на 2023 рік, ефективність роботи в умовах воєнного стану.

В опитуванні взяли участь представники HR-департаментів та інші працівники. Так у 2022 році в сфері управління персоналом відбулися значні зміни. Було виявлено ряд проблем, з якими стикаються HR-фахівці в умовах війни. Отримані дані дають уявлення про те, як український ринок праці адаптується до нових реалій. [2] :

- 50% респондентів зазначили про підвищення рівня заробітної плати;
- 39% учасників зазначили про замороження бюджетів на розвиток, навчання та утримання персоналу;
- 26% зазначили про розширення функціоналу та найму нових працівників;
- 21% повідомили про скорочення персоналу;
- 11% зазначили про замороження бонусів та преміальних виплат;
- 7% зазначили про зменшення рівня заробітної плати.

Незважаючи на складні умови, пов'язані з повномасштабним вторгненням росії, протягом першого року український бізнес продемонстрував стійкість та здатність до адаптації. Це підтверджують наступні позитивні зміни:

1. Зростання та посилення корпоративної культури.
2. Покращення внутрішньої комунікації та турботи про працівників.
3. Підвищення стійкості та гнучкості бізнесу.
4. Розширення підрозділів у західних областях України та розширення бізнесу за кордоном.

Ці зміни свідчать про те, що український бізнес має значний потенціал для розвитку навіть в умовах війни.

Важливо зазначити, що ці позитивні зрушення стали можливими завдяки самовідданій праці та єднанню українців. Війна – це не лише виклик для нашої країни, але й для кожного з нас. Вона ставить перед нами нові завдання, вимагає стійкості, єднання та мобілізації всіх сил. Персонал – це основа будь-

якого бізнесу. І саме від його мотивації та залученості залежить успіх роботи в умовах війни. Мотивувати персонал у період війни – це не просто завдання HR-департаменту. Це відповідальність кожного керівника та власника бізнесу.

Важливо розуміти, що мотивація людей у цей час має свої особливості. Люди не очікують високих зарплат чи бонусів. Їх більше мотивує відчуття причетності до спільної справи, турбота про їхню безпеку та благополуччя, а також віра в майбутнє. Тому завдання керівництва – створити такі умови, які б максимально мотивували людей працювати, навіть у найскладніші часи. Це можливо лише за допомогою комплексного підходу, який включає: згуртованість та єднання, турбота про працівників, професійний розвиток, позитивне спілкування та віра в майбутнє.

Завдяки цьому ми зможемо не лише зберегти, але й посилити мотивацію персоналу, а значить – забезпечити успішну роботу нашого бізнесу навіть в умовах війни. [3] Також, підприємства, які підпорядковувалися росії перейшли до підпорядкування Європейського регіону. Деякі підприємства створили фонд для надання фінансової підтримки працівникам у разі втрати, руйнації житла або отримання травми.

Війна створила складні та непередбачувані умови для підприємств у будь-якій галузі. У таких умовах важливість кадрового потенціалу на підприємстві стає ще більшою, оскільки людські ресурси стають ключовим фактором у забезпеченні неперервності та стабільності діяльності.

Не дивлячись на те, скільки роботи вже зроблено для покращення кадрового потенціалу, нашим підприємствам все ще важливо продовжувати інвестувати в розвиток наших працівників та забезпечення їхнього благополуччя, щоб забезпечити стабільність та ефективність нашої діяльності у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Козлова І.М., Давидов С.І. Кадровий потенціал: поняття, сутність, основні характеристики. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листопада 2022 р.)*, с. 322. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/>
2. Європейська бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-pid-chas-voyennogo-stanu/>
3. Слободянюк О.В., Примаченко І.Ф. Система мотивації в проектному менеджменті. Наукові інновації та передові технології. (Серія «Управління та

адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. № 1(29) 2024. С. 549 - 559.

Ключові слова: мотивація, єднання, адаптація, професіоналізм, патріотизм.

Key words: motivation, unity, adaptability, professionalism, patriotism.

Науковий керівник: д.е.н., професор Слободянюк О.В.

Пасічник Євгенія

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕФЕКТИВНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ ІТ-ІНФРАСТРУКТУРИ

В сучасному цифровому світі, де технологічний прогрес стрімко набирає обертів, кібербезпека та розвиток ІТ-інфраструктури стають надзвичайно актуальними питаннями. Зростання залежності від інформаційних технологій породжує нові виклики, які потребують системного та стратегічного підходу до управління. У цьому контексті стратегічне управління відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективності та надійності кібербезпеки, а також у розвитку та удосконаленні ІТ-інфраструктури. Враховуючи постійно зростаючу складність кіберзагроз та потенційних кібератак, необхідність вдосконалення стратегій управління стає не тільки важливою, але й невідкладною.

Чітке бачення майбутнього ІТ-інфраструктури та кібербезпеки є основою для прийняття ефективних рішень та має ґрунтуватися на розумінні потреб організації, ризиків та кращих практик. Центральною основою стратегічного бачення є розуміння потреб та цілей організації, що означає аналіз і врахування потреб бізнесу, ІТ-вимог і викликів, що виникають від стейкхолдерів. Передбачення змін у бізнес-моделях, технологічних тенденціях та розвитку ринку дозволяє створити бачення, яке буде реалістичним і актуальним у майбутньому.

Крім того, стратегічне бачення повинне бути глибоко засноване на розумінні ризиків, пов'язаних із забезпеченням безпеки ІТ-інфраструктури. Врахування потенційних загроз, вразливостей та можливих наслідків кібератак дозволяє розробити ефективні заходи безпеки, що відповідають конкретним потребам організації [3, с. 12; 4, с. 36].

Загалом, стратегічне бачення майбутньої ІТ-інфраструктури та кібербезпеки є важливою основою для прийняття ефективних рішень у цій

сфері. Воно має бути гнучким, адаптивним та постійно оновлюваним з урахуванням змін у внутрішніх та зовнішніх умовах організації.

Необхідним видається чітко окреслити пріоритети в сфері кібербезпеки та розвитку ІТ-інфраструктури, щоб оптимізувати використання ресурсів, що включає оцінку ризиків, визначення критичних активів та розробку відповідних планів реагування. Узгодження пріоритетів у сфері кібербезпеки та розвитку ІТ-інфраструктури допомагає організаціям оптимізувати використання своїх ресурсів та забезпечити надійний захист від кіберзагроз. Цей підхід дозволяє організаціям ефективно керувати ризиками та забезпечувати безпеку своїх інформаційних ресурсів [2, с. 45-46; 3, с. 12].

Ефективне управління ризиками є ключовим компонентом стратегічного підходу до кібербезпеки, що включає в себе ідентифікацію, оцінку та контроль ризиків, а також розробку планів реагування на інциденти.

Перший етап управління ризиками - ідентифікація ризиків, на якому можна виявити потенційні загрози безпеці інформації та ІТ-інфраструктури, визначити вразливі та слабкі місця в системах, а також оцінити можливі наслідки кібератак для організації.

Другий етап - оцінка ризиків. Після ідентифікації ризиків проводиться їхня оцінка з точки зору ймовірності виникнення та величини можливих збитків. Цей аналіз дозволяє визначити найбільш значущі ризики, які потребують негайного управління.

Третій етап - контроль ризиків, де приймаються рішення щодо прийняття, уникнення, зменшення або передачі ризиків. Це може включати впровадження технологічних заходів безпеки, політик та процедур, які спрямовані на зменшення можливості виникнення ризиків або їхніх наслідків.

Четвертий етап - розробка планів реагування на інциденти. Навіть при всіх заходах з контролю ризиків, інциденти все одно можуть відбутися. Тому важливо мати готові плани дій для виявлення, реагування та відновлення після кібератаки або інших подій, що можуть підірвати безпеку організації.

Узагальнюючи, ефективне управління ризиками у сфері кібербезпеки вимагає систематичного підходу та постійного моніторингу загроз. Це дозволяє організаціям зменшувати вплив кіберризиків на їхню діяльність та забезпечувати безпеку та надійність своїх інформаційних ресурсів [5].

Постійний моніторинг та оцінка ефективності кібербезпеки та ІТ-інфраструктури є важливим для забезпечення їх відповідності потребам організації [1, с. 89; 6].

Варто також підкреслити той факт, що кібербезпека та розвиток ІТ-інфраструктури мають бути інтегровані з загальною бізнес-стратегією організації, що забезпечить їх відповідність цілям та задачам організації.

Насамперед, необхідно визначити, які саме бізнес-цілі і стратегічні завдання організації потребують підтримки з боку кібербезпеки та ІТ. Це може

включати збільшення захисту конфіденційності даних клієнтів, забезпечення неперервності бізнес-процесів, підвищення ефективності операцій, зменшення витрат на відновлення після кібератаки тощо.

Після визначення цих цілей необхідно розробити стратегію кібербезпеки та розвитку ІТ, яка буде відповідати стратегії бізнесу. Заходи з кібербезпеки та ІТ-інфраструктури повинні бути спрямовані на підтримку цих стратегічних цілей та допомагати їх досягненню. Наприклад, якщо однією з цілей бізнесу є розширення ринків за допомогою електронної комерції, то стратегія кібербезпеки може включати заходи з підвищення безпеки онлайн-платежів та захист електронних транзакцій.

Крім того, важливо забезпечити постійну взаємодію між відділами кібербезпеки та ІТ та іншими підрозділами організації, щоб гарантувати відповідність та взаємодію між стратегіями, зокрема регулярні зустрічі, спільні проекти та обмін інформацією.

Стратегічне управління відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної кібербезпеки та розвитку ІТ інфраструктури. Цей підхід ґрунтується на чіткому баченні, визначенні пріоритетів, управлінні ризиками, моніторингу та оцінці, а також інтеграції з бізнес-стратегією. Завдяки стратегічному управлінню

організації можуть мінімізувати ризики, оптимізувати ресурси та забезпечити стійкість ІТ інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Жук В. Кібербезпека: український контекст. Київ: Видавництво "Нова Знання", 2022. 120 с.
2. Пасічник Ю. Захист інформації в комп'ютерних системах. Книга. Київ: Видавництво "Укркнига", 2019. 209 с.
3. Петренко С. Інформаційна війна: український досвід. Посібник. Київ: Видавництво "Український Дім", 2020. 131 с.
4. Ситник О. Управління ІТ-інфраструктурою: український практикум. Київ: Видавництво "Техніка", 2018. 90 с.
5. Gregory, P. H. (2022). Risk management in cyber security URL: <https://www.tandfonline.com/toc/uism20/current>
6. Smith, M. S. Cybersecurity monitoring and assessment URL: <https://www.isaca.org/resources/isaca-journal>

Ключові слова: Стратегічне управління, кібербезпека, ІТ-інфраструктура, технології.

Keywords: Strategic Management, Cyber Security, IT-Infrastructure, Technologies.

Науковий керівник: PhD, доцент Корнілова О.В.

Россол Емілі Олександрівна

студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА

З давніх часів взаємодія між владою та суспільством була однією із ключових складових будь-якої політичної системи. Цей неперервний діалог визначає характер суспільства, впливає на розвиток демократії та формує основні цінності, на яких ґрунтується кожна держава. Взаємодія влади та суспільства виявляється у різноманітних аспектах, які відображають динаміку взаємовідносин між урядом та громадянами.

Ключовими аспектами цієї взаємодії є діапазон від демократичних принципів та прав людини до участі громадських організацій та захисту соціальної справедливості. Розуміння та аналіз цих аспектів є важливим для сприяння стабільності, розвитку та побудови справедливого суспільства.

Демократія та участь громадян є одними з основних принципів сучасного суспільства. Вони визначають, що влада повинна бути ґрунтована на волі громадян і виражатися через їхню участь у політичних процесах. Право на вибір та участь у політичних процесах становить основу демократичних систем, де

громадяни мають можливість на вільний вибір своїх лідерів і вплив на політичні рішення через вибори, обговорення політичних питань та впливати на ухвалення рішень, які стосуються їхнього життя [4].

Значення виборів і політичної активності громадян неможливо переоцінити. Вибори є основним механізмом, за допомогою якого громадяни виражають свою волю та обирають представників для уряду або інших органів влади. Цей процес стимулює конкуренцію між політичними силами, сприяє появі нових ідей і підтримує відкрите обговорення питань, які стосуються суспільства.

Політична активність громадян також є важливим елементом демократичного суспільства. Чим більш активні громадяни політично, тим більша їхня здатність впливати на процеси управління та формування політичної агенди. Відповідно, демократія та участь громадян є необхідними елементами будь-якого сучасного суспільства, які сприяють створенню відкритого, прозорого та відповідального уряду, який відповідає потребам і інтересам своїх громадян [6].

Другим аспектом є транспарентність та відкритість влади, яка має бути доступною для громадян, щоб забезпечити прозорість і підзвітність у прийнятті рішень. Це є важливими принципами сучасного управління, які забезпечують взаємодію між владою та суспільством на прозорій та відкритій основі. Прозорість у роботі уряду передбачає, що процеси ухвалення рішень, розподіл бюджетних коштів, вирішення важливих питань суспільства повинні бути відкритими та доступними для всіх громадян.

Для забезпечення прозорості влади необхідно активно поширювати інформацію про її роботу через різні канали комунікації, такі як веб-сайти, прес-конференції тощо. Громадяни мають право знати, як приймаються рішення, що впливають на їхнє життя, і мати доступ до офіційних документів та звітів уряду. Це сприяє довірі між владою та суспільством, підвищує ефективність управління та сприяє побудові демократичного суспільства [5].

Наступним аспектом буде захист прав людини та громадянських свобод, що є фундаментальною складовою будь-якої справедливої та демократичної суспільної системи.

Уряд має обов'язок захищати права громадян, забезпечуючи їхню недоторканність і захист від порушень, що включає право на життя, свободу слова, справедливий суд, об'єднання та релігійну свободу [2].

Правозахисні організації грають ключову роль у цьому процесі, захищаючи інтереси громадян, надаючи юридичну допомогу та моніторячи

порушення прав. Їх діяльність сприяє формуванню справедливого суспільства та зміцненню правової держави.

Розвиток громадського сектору та роль неполітичних організацій (НПО) і громадських організацій (ГО) в суспільстві є ключовими елементами сучасної соціальної динаміки.

Неполітичні організації та ГО відіграють важливу роль у вирішенні соціальних проблем, захисті прав та інтересів громадян, а також у розвитку громадянського суспільства. Вони займаються різноманітними питаннями, включаючи охорону здоров'я, освіту, екологію, права людини, гендерну рівність тощо. Ці організації часто мають глибокі зв'язки зі спільнотою та виявляють велику ефективність у вирішенні проблем на місцевому рівні.

Одним з важливих аспектів діяльності ГО є їхній вплив на прийняття рішень уряду. Громадські організації можуть впливати на формування політики шляхом лобіювання, публічних кампаній, експертних оцінок та участі в консультаціях з урядовими органами. Їх думки та пропозиції можуть бути враховані у розробці законопроектів, програм розвитку та інших стратегічних документів.

Таким чином, розвиток громадського сектору та активна участь неполітичних організацій та ГО у суспільстві сприяють підвищенню громадянської активності, розвитку демократії та підтримці соціальної відповідальності урядових структур.

П'ятим, з переліку найголовніших аспектів, буде рівність та соціальна справедливість. Рівність та соціальна справедливість є важливими принципами суспільства, що стежать за тим, щоб кожен громадянин мав однакові можливості та доступ до ресурсів для досягнення свого потенціалу. Забезпечення рівних умов для всіх громадян є не лише моральною необхідністю, але й ключовим чинником підтримки стабільності та процвітання суспільства.

Програми соціальної підтримки та боротьби з нерівностями є важливим інструментом у досягненні цих цілей. Ці програми можуть включати в себе соціальні допомоги, які забезпечують мінімальний рівень життя для найбільш вразливих верств населення, такі як безробітні, люди з обмеженими можливостями, пенсіонери тощо. Крім того, ці програми можуть спрямовуватися на зменшення нерівностей у доступі до освіти, охорони здоров'я та інших основних послуг, а також на підтримку малозабезпечених громадських груп [3].

У взаємодії між владою та суспільством ключовою є забезпечення рівноваги із збереженням інтересів обох сторін. Демократія, прозорість влади, захист прав людини, розвиток громадського сектору та соціальна справедливість - це лише кілька з основних аспектів цієї взаємодії.

Ця взаємодія відіграє критичне значення для стабільності та розвитку суспільства. Вона стимулює побудову демократичних інститутів, забезпечує

взаємодію між урядом та громадянами, сприяє розумінню потреб і поглядів суспільства, а також сприяє вирішенню соціальних проблем і забезпеченню економічного та культурного розвитку.

Отже, розуміння та підтримка взаємодії між владою та суспільством є важливими для забезпечення миру, стабільності та процвітання в сучасному суспільстві. Ця взаємодія має потенціал утверджувати демократичні цінності, сприяти інноваціям та розвитку, та, в кінцевому підсумку, забезпечити гармонійний розвиток всіх сфер життя.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11.2010 р. № 996. *Офіційний вісник України*. 2010., № 84. Ст. 2945.
2. Конспект лекцій з дисципліни «Взаємодія суспільства та влади» Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/vzaemodsvleksait.pdf>.
3. Взаємодія громадянського суспільства і держави. URL: https://studies.in.ua/vz_gr_sys_seminaru/1324-vzayemodya-gromadyanskogo-susplstva-derzhavi.html.
4. Віннічук О.В. Аналіз сучасних практик демократії участі (громадської активності): український досвід. *Регіональні студії* (2022): 58. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/10.pdf>
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>.

Ключові слова: політика, влада, суспільство, взаємодія, громадяни.

Key words: politics, government, society, interaction, citizens.

Науковий керівник: PhD, доцент Корнілова О.В.

Собко Єлизавета Вікторівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Оптимізація систем менеджменту якості є пріоритетною в умовах сучасного конкурентного бізнес-середовища, де якість виступає як вирішальний

чинник успіху. З огляду на зростаючі вимоги клієнтів до високої якості продукції та послуг, а також їх надійності та безпеки, підприємства зобов'язані забезпечувати відповідність своєї продукції міжнародним стандартам. Це вимагає безперервного вдосконалення системи управління якістю.

У контексті швидкого технологічного прогресу та динамічних змін у економіці, підприємства мають бути адаптивними та оперативно реагувати на нові виклики. Розвиток систем управління якістю сприяє підвищенню ефективності процесів, оптимізації витрат, збільшенню задоволеності клієнтів та зміцненню конкурентних позицій на ринку.

Сертифікація системи менеджменту якості згідно з міжнародними нормами, яка практикується з кінця 80-х років, стає необхідністю у відповідь на конкурентні виклики. Вона забезпечує незалежне та об'єктивне підтвердження здатності підприємства стабільно виробляти якісну продукцію [1, с. 40].

Розвиток ринкових відносин у країнах СНД, включаючи Україну, вимагає від керівників підприємств перегляду підходів до управління якістю. Радикальне реформування корпоративної культури на основі принципів загального менеджменту якості (TQM) може стати ключем до підвищення якості товарів та послуг [1, с. 40].

Стандарти ISO серії 9000 визначають універсальні критерії для оцінки систем якості, що регулюють взаємовідносини між виробниками та споживачами. Впровадження TQM як стратегічного напрямку розвитку сприяє підвищенню якості виробничих процесів, але успіх цього розвитку залежить від комплексного підходу до організації системи якості [2, 3].

TQM передбачає високу якість усіх аспектів діяльності підприємства для досягнення оптимальної якості продукції. Це охоплює забезпечення високого рівня організації виробництва, умов праці, обґрунтованості управлінських рішень та системи планування [1, с. 40].

Політика якості має включати стратегії управління якістю продукції, визначення цілей та методів їх досягнення, спрямованих на виробництво продукції високої якості. Пріоритетом є використання всіх ресурсів підприємства для забезпечення якості, а також пошук шляхів оптимізації витрат без зниження якісних стандартів. Управління якістю охоплює споживчі характеристики продукції, впливаючі на них фактори та процеси на всіх етапах життєвого циклу продукції [4].

В контексті управління якістю на підприємствах України, важливим є визначення та оптимізація процесів, що впливають на якість маркетингової діяльності. Це включає аналіз потреб споживачів, розробку додаткових послуг, оцінку конкурентоспроможності продукції, дотримання законодавчих та

стандартних норм, а також ефективну взаємодію між відділами, задіяними у процесі виробництва та реалізації [5].

Аналізуючи аспекти управління якістю, слід підкреслити, що якість є ключовим елементом для забезпечення конкурентоспроможності. Висока якість продукції та послуг є необхідною умовою для збереження та розширення ринкових позицій. Ефективна система управління якістю, яка охоплює всі бізнес-процеси, є вирішальною для досягнення цієї мети.

Якість повинна бути інтегрована у всі процеси підприємства, від визначення потреб споживачів до контролю якості продукції. Інтегрована система управління якістю забезпечує комплексний підхід до забезпечення якості на всіх рівнях організації.

Сучасний бізнес вимагає від підприємств постійного вдосконалення та адаптації систем управління якістю. Необхідно регулярно аналізувати діяльність, впроваджувати новітні технології та методики, забезпечувати постійний контроль якості, враховувати зворотний зв'язок від клієнтів та адаптувати процеси до змін у вимогах та стандартах.

Напрями вдосконалення системи якості для підприємств в Україні: підприємства повинні розробляти власні стандарти якості, що відповідають міжнародним нормам, та впроваджувати їх у всіх аспектах своєї діяльності; необхідно постійно оптимізувати процеси для підвищення ефективності та зниження витрат, зберігаючи при цьому високу якість продукції; важливо інвестувати у навчання та розвиток персоналу, щоб забезпечити високий рівень компетенції та знань у сфері якості; підприємства повинні активно використовувати сучасні технології для автоматизації та покращення процесів управління якістю; розробка механізмів для залучення клієнтів у процес оцінки та покращення якості продукції; встановлення системи постійного моніторингу та аналізу якості продукції, що дозволить швидко реагувати на будь-які проблеми та вдосконалювати процеси; отримання міжнародних сертифікатів якості, які підтверджують відповідність продукції високим стандартам; розвиток відкритої комунікації всередині підприємства та зовнішніх стейкхолдерів для підтримки культури якості.

Таким чином, систематичне удосконалення системи управління якістю є вирішальним для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємств в Україні. Інтеграція сучасних стандартів, постійне навчання персоналу, використання інноваційних технологій, активне залучення клієнтів до процесу оцінки якості, та відкрита комунікація є ключовими елементами, які сприятимуть підвищенню якості продукції та послуг. Такий підхід дозволить українським підприємствам не лише відповідати міжнародним стандартам, а й

активно розвиватися, пропонуючи ринку високоякісну продукцію, що відповідає сучасним вимогам та очікуванням споживачів.

Список використаних джерел

1. Мишко О. Інноваційний підхід до вдосконалення системи управління якістю на підприємстві. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2015. 2(2). С. 39-44.
2. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000:2007. К.: Держспоживстандарт України, 2007. 35 с.
3. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 900: 2009. К.: Держспоживстандарт України, 2009. 26 с.
4. Семенов Г.А. Сутність та етапи управління якістю продукції. Держава та регіони. Економіка та підприємництво. 2011. Вип. 2. С. 188-193.
5. Цимбалюк Г.С. Ключові аспекти системи управління якістю продукції на етапах її виробництва. *Економіка: реалії часу*. 2017. №1 (29). С. 129-134.

Ключові слова: оптимізація, система менеджменту якості, конкурентне середовище, якість, міжнародні стандарти, управління якістю.

Key words: optimization, quality management system, competitive environment, quality, international standards, quality management.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Котлубай В.О.

Цюю Софія

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТЕГРАЦІЯ ЕТИЧНИХ НОРМ В СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ

Сучасний бізнес-світ стикається з численними викликами, які вимагають від компаній бути не тільки економічно ефективними, але й соціально відповідальними. Інтеграція етичних норм у стратегічне управління дозволяє підприємствам формувати стійкі конкурентні переваги, підвищувати довіру споживачів та партнерів, а також ефективно реагувати на зміни в законодавстві та суспільних очікуваннях.

Глобалізація та зростання міжнародної конкуренції змушують бізнес шукати нові способи виживання та розвитку. Саме етична поведінка в бізнесі може привести до зменшення ризиків, пов'язаних з корупцією, шахрайством та іншими негативними явищами. Соціальна відповідальність компаній все більше стає важливим фактором у виборі споживачами продуктів та послуг. При цьому,

технологічні інновації також вимагають нового підходу до управління, де етичні норми можуть служити основою для створення інноваційних стратегій. [1]

Враховуючи ці аспекти, можна стверджувати, що інтеграція етичних норм у стратегічне управління є не тільки актуальною, але й необхідною для сучасних бізнес-структур, які прагнуть до сталого розвитку та успіху в довгостроковій перспективі.

Успішна інтеграція етичних норм у стратегічне управління є важливою складовою сучасного бізнесу. Наприклад, компанія Patagonia, яка спеціалізується на виробництві одягу для активного відпочинку, відома своїм зосередженням на екологічній відповідальності та сталому розвитку. Вони впровадили програму "1% for the Planet", віддаючи 1% своїх продажів на підтримку екологічних ініціатив, тим самим інтегруючи етичні принципи безпосередньо у свою бізнес-модель. Іншим прикладом є Google, який розробив свій кодекс поведінки під гаслом "Don't be evil", що стало основою для прийняття рішень на всіх рівнях компанії. Цей кодекс допомагає забезпечити, що продукти та послуги компанії розробляються та використовуються етично. Ще один приклад - Starbucks, який впровадив програму етичної закупівлі кави, забезпечуючи справедливую оплату та хороші умови праці для кавових фермерів. Ці компанії демонструють, що інтеграція етичних норм не тільки покращує їхню репутацію та відносини з клієнтами, але й сприяє створенню стійкого та відповідального бізнесу.

Український бізнес стикається з низкою проблем під час інтеграції етичних норм у стратегічне управління, які включають в себе виклики, пов'язані з глобалізацією, необхідністю відповідати міжнародним стандартам, а також внутрішніми факторами, такими як корупція, недостатній рівень компетенції держслужбовців, надмірна бюрократичність, та nereформованість системи державного управління. Ці проблеми ускладнюють процес адаптації до змінюваних умов ринку та інтеграції етичних стандартів у стратегічні плани компаній. Крім того, українські підприємства часто зіштовхуються з проблемою відсутності чіткої стратегії щодо етичної поведінки, що може призвести до конфліктів інтересів та втрати довіри з боку споживачів та інвесторів. Також, існує проблема інтеграції етичних норм у корпоративну культуру, оскільки це вимагає змін у поведінці та цінностях на всіх рівнях організації, від вищого керівництва до звичайних працівників. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи реформування системи управління, підвищення кваліфікації персоналу, та розробку ефективних механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів. [2, 3]

Для подолання проблем інтеграції етичних норм у стратегічне управління на державному рівні в Україні, необхідно запровадити цілий ряд заходів. По-перше, важливо зосередитися на реформуванні законодавства, щоб забезпечити чіткість та прозорість норм, які регулюють бізнес-середовище. По-

друге, потрібно зміцнити інституційні механізми контролю та підзвітності, включаючи антикорупційні органи та системи внутрішнього аудиту. По-третє, важливою є підтримка та розвиток освітніх програм, які б сприяли формуванню етичних стандартів серед майбутніх та діючих менеджерів та підприємців. По-четверте, держава має активно співпрацювати з бізнес-асоціаціями та громадськими організаціями для розробки та впровадження кодексів етичної поведінки. По-п'яте, необхідно забезпечити відкрите врядування та публічну етику, що включає в себе залучення громадян до процесу прийняття рішень та забезпечення їхньої можливості контролювати діяльність органів влади. [4] І, нарешті, важливим є впровадження міжнародних стандартів та практик, що допоможе Україні інтегруватися в глобальну економіку та підвищити довіру міжнародних партнерів до українського бізнесу. Всі ці заходи мають бути підкріплені відповідним фінансуванням та політичною волею для їх ефективного впровадження та моніторингу.

На рівні бізнесу необхідно також вжити відповідний комплекс заходів. Так, компаніям потрібно розробити та впровадити внутрішні кодекси етики, які б відображали основні принципи та цінності організації, а також забезпечували б їх дотримання на всіх рівнях. Важливо створити систему етичного навчання та розвитку для співробітників, щоб підвищити їх обізнаність та здатність до етичного прийняття рішень. Необхідно встановити механізми прозорості та підзвітності, які б дозволяли відстежувати та оцінювати етичну поведінку в компанії. Слід активізувати співпрацю з громадськими організаціями та іншими стейкхолдерами для обміну кращими практиками та підвищення рівня соціальної відповідальності. Компаніям потрібно інтегрувати етичні розгляди у свої бізнес-стратегії та операційну діяльність, щоб забезпечити стає та відповідальне ведення бізнесу. Ці заходи допоможуть українському бізнесу не тільки подолати існуючі проблеми, але й зміцнити свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Враховуючи виклики, з якими стикається український бізнес у процесі інтеграції етичних норм у стратегічне управління, важливість цього процесу не може бути переоцінена. Від реформування законодавства на державному рівні до розробки внутрішніх кодексів етики на рівні окремих компаній, кожен крок є вирішальним для створення прозорого, відповідального та етичного бізнес-середовища. Це не лише сприятиме покращенню іміджу України на міжнародній арені, але й забезпечить стійке зростання та розвиток внутрішнього ринку, водночас підвищуючи довіру споживачів та інвесторів. Таким чином, інтеграція

етичних норм у стратегічне управління є ключовим елементом для досягнення довгострокового успіху та процвітання українського бізнесу.

Список використаних джерел

1. Ревуцька А. О., Бурляй А. П., Смолій Л.В. Стратегія інновацій як засіб управління та розвитку бізнесу підприємства в умовах глобалізації. URL: <https://journal.udau.edu.ua/arxiv-nomerv/2021/vipusk-99-chastina-2/strategiya-innovacij-yak-zasib-upravlinnya-ta-rozvitku-biznesu-pidpriemstva-v-umovah-globalizacii.html>.
2. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.
3. Мокіна Ю. В., Кавуненко О. М. Проблеми стратегічного менеджменту великого та середнього бізнесу в Україні. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2013. № 3. С. 22-27.
4. Відкрите врядування та публічна етика. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/local-democracy-open-government-and-public-ethics>.

Ключові слова: етика, кодекс етики, бізнес, стратегічне управління, бізнес-середовище.

Key words: ethics, code of ethics, business, strategic management, business environment.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Редіна Є.В.

Шатунова Ксенія Вячеславівна

студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У січні 2022 року РФ безжально вторглась на територію України, що значно вплинуло на заздалегіть сплановану стратегію розвитку та обумовило призупинення її реалізації. Складні обставини вимагають розробки системи антикризових заходів щодо усунення нестабільних ситуацій, відновлення економіки, соціальної сфери та політичних процесів. Сучасні умови вимагають від підприємств не лише адаптації до нестабільного українського бізнес-середовища, але також стимулюють активізацію процесів формування довгострокової стратегії розвитку. Основним завданням антикризового механізму управління підприємством у воєнний період є зменшення від'ємних економічних та соціальних впливів війни на діяльність підприємства.

Також до завдань антикризового управління варто також віднести забезпечення безперебійної роботи підприємства, а з плином часу війни –

адаптація та налагодження роботи підприємства в умовах війни. У воєнний час, особливо в перший період шоку, всі рішення потрібно приймати дуже швидко тому, що кожен день ситуація змінюється та повільна реакція може дорого коштувати компанії. Так, для швидкості прийняття антикризових рішень у воєнний час передбачено скорочення рівнів управління, обмеження на ухвалення рішень (прийматися без погодження з вищим керівником, децентралізація). Аналіз поточного стану, фінансової стійкості та динаміки розвитку підприємства здійснюється за допомогою інструментів антикризової діагностики.

Система постійного моніторингу діяльності підприємства є інструментом для ефективного управління бізнесом. Після діагностики та виявлення відхилень у діяльності формується антикризова програма та стратегія. Серед методів антикризового управління в умовах війни, крім оперативних (діагностика, моніторинг і контроль), найбільш ефективними є тактичні методи. До них належать: скорочення, аутсорсинг, регулювання, бенчмаркінг, модернізація, диверсифікація, злиття та реінжиніринг. Одним із поширених антикризових методів, особливо в умовах воєнного часу, є скорочення чисельності – зменшення розмірів підприємства, виробничих потужностей, чисельності персоналу для підвищення рівня його роботи, зниження витрат і собівартості продукції.

В умовах війни аутсорсинг є важливим інструментом підтримки бізнесу. Вартість послуг аутсорсингу така ж, як і робота штатного співробітника, але перевага аутсорсингу в тому, що компанія оплачує ту роботу, яка потрібна в даний момент. Тобто, якщо штатному працівнику потрібно виплачувати зарплату щомісяця, а через війну, у разі зменшення обсягів діяльності, це може бути складно, то з аутсорсингом такої потреби та оплати немає. Також немає витрат на відпустки, лікарняні, організацію робочого місця тощо.

Під час війни дуже вдало може бути використаний метод бенчмаркінгу, як мистецтва виявлення практик, що використовуються більш успішними фірмами, а також дослідження передових методів роботи. Використання досвіду конкурентів та успішних компаній допомагає знизити витрати, збільшити прибуток і оптимізувати вибір стратегії діяльності організації [4, с.140-145]. Бажання зберегти свій бізнес або його розширити можна шляхом реорганізації бізнесу (злиття, поглинання, поділ, виділення або перетворення). Вважаємо, що найефективнішим є злиття, адже об'єднання з іншою компанією дозволяє отримати низку переваг, які включають у себе поліпшення конкурентоздатності, розширення каналів збуту, можливість виходу на нові ринки та збільшення прибутку. Однак є й свої недоліки: інтеграція, фінансові витрати, незгода з внутрішньою політикою та інші проблеми всередині бізнесу.

Якщо антикризові методи управління приносять підприємству глобальні та комплексні зміни, то антикризові заходи є більш специфічними та

локальними. Антикризове управління підприємством у воєнний час доцільно розділити на декілька фаз, залежно від стадії війни. Кожна фаза має свої особливості застосування антикризового менеджменту. Перша фаза (початок війни) є шоковою, де головним завданням є визначення можливостей функціонування підприємства.

Другий етап є перехідним періодом від стану шоку до пристосування до умов війни та нормалізації функціонування. Основним завданням – адаптувати роботу в умовах війни. Найважливішими антикризовими заходами на цьому етапі є налагодження каналів збуту та логістики, запровадження цифровізації для віддаленої роботи, більш ретельна робота з клієнтами, переорієнтація на нові продукти тощо.

Третя фаза діє під час війни, коли настає найтриваліший період. Основним завданням антикризового управління є забезпечення досягнення довоєнного рівня активності та запобігання новим кризовим явищам, а саме - повноцінне функціонування діяльності підприємства в умовах воєнного часу. Остання, четверта фаза - післявоєнний період, який настає після закінчення війни. Головною метою є зменшення негативних економічних та соціальних наслідків війни для підприємства та запобігання виникненню нових кризових ситуацій. Після закінчення війни важливим завданням стає пошук інвесторів, перегляд бізнес-моделі та підвищення фінансової стабільності компанії.

В умовах воєнної кризи головним завданням кожного суб'єкта господарювання є налагодження безперебійної роботи підприємства та забезпечення його сталого економічного розвитку. Ефективним способом досягнення цього результату є впровадження в компанії механізму антикризового управління. Розроблені теоретико-методологічні та практичні засади механізму антикризового управління підприємством в умовах воєнного часу дозволяють як скорегувати та адаптувати бізнес до умов воєнного часу, так і сформувати систему виявлення та попередження нових локальних кризових

явищ. Майбутнє як компанії, так і всієї економіки визначатиметься здатністю бізнесу швидко реагувати та адаптуватися до сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством в умовах економіки знань та інтелектуалізації менеджменту. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 161–170.
2. Москвін Б. Банкрутство як механізм антикризового управління підприємством. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С. 58–68.
3. Марачевська А. Практична цінність антикризового управління підприємством у воєнний та післявоєнний час в Україні. *SWorldJournal*. 2022. № 13-02. С. 8–13.
4. Коваленко О.В. Сутність та особливості бенчмаркінгу в антикризовому управлінні підприємством. *Механізм регулювання економіки*. 2009. №3, Т.1. С.140-145.
5. Зачосова Н. В., Коваль О. В., Сафонов Д. В. Активні та пасивні стратегії управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в умовах традиційних та інноваційних загроз. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1. С. 43–48.
6. «Бути чи не бути: як зберегти бізнес в умовах турбулентності.» Європейська Бізнес Асоціація : веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/bud-gnuchkum-abo-pomry-golovne-pravylo-dlya-ukrayinskogo-biznesu/> (дата звернення: 21.03.2024).

Ключові слова: війна, бізнес, підприємство, антикризове управління, механізм.

Keywords: war, business, enterprise, anti-crisis management, mechanism.

Науковий керівник: доцент Корнілова О.В.

СЕКЦІЯ 20. ЛІНГВІСТИКА ПРАВА ТА ЗМІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Волович Єгор Іванович

студент 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Актуальність теми дослідження зумовлена заповненням прогалин у дослідженні Інтернет-мемів як креолізованих текстів в межах лінгвістики тексту в умовах сучасних видів комунікації – насамперед в описі закономірностей співвідношення візуального та вербального фрагментів Інтернет-мему. Крім того, Інтернет-мем можна розглядати як медіатекст, що відрізняється яскравим візуальним компонентом, піддається багаторазовому відтворенню, копіюванню та реорганізації в Інтернет-середовищі, що обумовлює той факт, що таке медіа-явище може по праву вважатися вираженням, наприклад, національних, культурних, історичних чи суспільних цінностей Інтернет-аудиторії [1].

У нашому дослідженні мем визначається як полікодовий текст, оскільки він точніше відображає суть явища, що вивчається – кодування інформації з використанням знаків двох різних систем (вербальної та паравербальної, зокрема, іконічної) та об'єднання продуктів такого кодування в єдине комунікативне ціле, у нашому випадку – в Інтернет-мем [2; 3].

Роль невербального складника в Інтернет-мемах вкрай важлива як у контексті змісту, так і в аспекті естетики. Невербальний елемент в Інтернет-мемах виконує ті ж функції, що й у будь-якому тексті з полікодовим підходом: привабливу (для звернення уваги), інформативну, експресивну та естетичну. Особливу увагу при цьому привертає експресивна функція, яка в Інтернет-мемах виражається у відтворенні емоцій, оскільки вони є знаками з високим емоційним зарядом, часто створеними з метою викликати або передати певні емоції. Саме невербальний компонент Інтернет-мема може найбільш ефективно працювати на емоційний рівень, бо він впливає на підсвідомість одержувача.

Дослідники виокремлюють такі особливості Інтернет-мема як жанру: спонтанність; прагнення зацікавити та охопити якнайбільшу кількість користувачів; недовговічність, але при цьому наявність великого потенціалу для подальшого розвитку та поширення; розважальний характер та досить часто гумористична спрямованість; націленість на залучення та утримання уваги; швидка поширюваність (за умови високої популярності); емоційність;

актуальність та полімодальність (тобто залучення вербальної та іконічної складової) [4; 5].

У цілому нами було проаналізовано 100 англomовних Інтернет-мемів про російсько-українську війну. За тематичним критерієм їх можна поділити на декілька категорій, а саме:

1. Меми, які зображають мужність українського народу та його спротив російській агресії;
2. Меми про російську армію та керівництво;
3. Меми про ставлення інших країн світу до війни в Україні.

Перша тематична група проаналізованих Інтернет-мемів звеличує мужність українського народу та його спротив російській агресії. Вона займає близько 40 % нашої вибірки (43 Інтернет-мемів зі 100 проаналізованих відносяться саме до першої тематичної групи). Досить часто у цій групі мемів використовується зображення українського президента Володимира Зеленського, який став для світу уособленням всього народу та його незламності. Найчастіше вербальна та невербальна частини цих мемів утворюють антитезу та ґрунтуються на алюзії. Головне прагматичне навантаження мемів цієї групи – оцінно-емотивне, оскільки вони спрямовані на те, щоб в аудиторії сформувалося певне ставлення до зображених подій та людей.

Другу за чисельністю групу складають меми про російську армію та керівництво країни-агресора (близько 35 % - 36 мемів). Вони мають яскраво виражену дискредитивну функцію, оскільки спрямовані на висміювання так званої другої армії світу та особисто президента. Найпоширенішими стилістичними прийомами у цій групі мемів є іронія та гра слів.

Проведений аналіз третьої тематичної групи мемів, яка висвітлює ставлення інших держав до війни в Україні, показав, що вона налічує близько 25 % від загальної кількості вибірки, що складає 21 Інтернет-мем.

Структурно та композиційно вони не мають чітко виражених характерних особливостей, які б відрізняли їх від мемів-репрезентантів двох попередніх тематичних груп. Основна функція, яку вони виконують – це оцінно-емотивна,

оскільки ці меми покликані висловити ставлення українців до тих країн в залежності від ступеню їх підтримки та допомоги.

Як показало наше дослідження, Україна досягла неабияких успіхів на інформаційному фронті не лише для свого народу, а для світової спільноти, неабияку роль у цьому зіграли й проаналізовані англомовні меми.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо дослідження Інтернет-мемів надзвичайно перспективним та актуальним напрямом лінгвістичних досліджень в межах комунікативно-функціональної наукової парадигми.

Список використаних джерел

1. Булах М.Б. Аспектологія досліджень мемів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 39, том 3. С. 104-107. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.23>
2. Дзюбіна О.І. Класифікація, структура та функціонування Інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *«Young Scientist»*. 2016. 2 (29). С. 375-379.
3. Завадська О.В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди "Лінгвістичні дослідження"*. 2016. (43). С. 163-169. doi:10.5281/zenodo.49222
4. Milner R. M. Pop polyvocality: Internet memes, public participation, and the occupy Wall Street movement. *International Journal of Communication*. 2013. № 7. P. 2357-2390.
5. Piata A. Stylistic humor across modalities: The case of classical art memes. *Internet Pragmatics*. 2020. Vol. 3 (2). P. 174-201. <https://doi.org/10.1075/ip.00031.pia>.

Ключові слова: Інтернет-мем, полікодовий текст, комунікація.

Key words: Internet-meme, polycode text, communication.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Строченко Л.В.

Домашевський Ілля Миколайович

студент 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ УСПІХ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Рекламний дискурс, який є необхідною складовою сучасного життя, можна розглядати як частину культури, яка відображає реальність у яскравих, барвистих образах та пропонує ідеальний стиль життя. Основною метою

реклами є стимулювання потреб та надихання на покупку рекламованого продукту. Процес створення потреб базується на формуванні в уяві аудиторії ідеального образу, який може бути досягнутий через споживання рекламованих товарів.

Рекламний текст складається з п'яти основних елементів, які майже завжди використовуються у рекламі: заголовок, підзаголовок, основний текст, підписи та коментарі, а також рекламний слоган. Заголовок привертає увагу аудиторії до реклами, викликаючи інтерес. Підзаголовок спрямований на клієнта і слугує мостику між заголовком і основним текстом, надаючи ще один шанс привернути увагу до товару. В основному тексті містяться деталі, які мають переконати у покупці. Використані в рекламі фотографії, ілюстрації, підписи та коментарі можуть бути найефективнішими інструментами продажу. Підписи не лише пояснюють зображене на фотографії або ілюстрації, але й привертають увагу. Коментарі описують певні аспекти предмета чи зображеної сцени. Рекламний слоган є вербальним еквівалентом логотипу [1].

Рекламу можна розділити на кілька типів залежно від її цілей: соціальна, економічна, громадянська та культурна. Стосовно мети, рекламу можна поділити на пропагандистську, спрямовану на вплив на поведінку людини, та комерційну, яка спонукає до покупки рекламованого товару або послуги [2].

Мета нашої роботи – проаналізувати особливості вербалізації концепту УСПІХ в американській політичній рекламі. Мова американської реклами використовує різноманітні лінгвістичні засоби. Один з таких засобів – стилістика, яка виявляється у використанні стилістичних фігур у більшості типів реклами.

Американські слогани не мають однорідного типу. Зазвичай їх класифікують на чотири основні групи: наказові, описові, переважні та провокаційні. Кожна з цих груп поділяється на підгрупи згідно зі своїми характеристиками. Наприклад, до наказових слоганів відносяться такі типи як слогани-накази, слогани-заклики, слогани-перформативи та слогани-тости. До описових слоганів входять слогани-програми, слогани-характеристики та слогани-зізнання [2]. Провокаційні слогани включають слогани-провокації, слогани-попередження та слогани-загрози. Для політичних передвиборних слоганів характерні порівняльні слогани, як от "Kinder, Gentler Nation".

Дослідження вербалізації концепту [3] УСПІХ у політичній рекламі США привело до ідентифікації тематичних блоків, які відтворюються за допомогою лексики, що представляє ключові елементи успіху, а саме: 1) стратегічне планування; 2) благополуччя; 3) досягнення; 4) процвітання. В групі «Планування» акцентується увага на словах, що асоціюються з поняттям часу: майбутнє (future, forward), минуле (past, to return). Також часто використовується лексика, яка підкреслює необхідність змін (Change We Need) або, навпаки, підкреслює ризики змін (Don't Change the Team in the Middle of the Stream). Група «Щастя» включає слова, що символізують традиційні цінності,

досягнення яких призведе до щастя людини (liberty, peace, justice). Групу «Досягнення» складають слова, що мають семантику «лідер» (leader, boss) або відображають політика як особу з лідерськими якостями (strength, experience, reformer). Також до цієї групи входять слова з семою «перемога» (to win, to bet). Слова та вирази з групи «Процвітання» виражають обіцянки матеріального благополуччя – конкретні об'єкти (A chicken in every pot and a car in every garage) або загальні ідеї процвітання та щастя (Prosperity for America's Families).

Успіх у політичній рекламі США часто виражається за допомогою різноманітних лексико-стилістичних прийомів, таких як еліпсис (Forward; New Possibilities. Real Leadership; Greater Together), метафора (Building a bridge to the 21st century), епітети (real, new, great), фразеологічні вислови (Do not swap horses in the midstream) або порушення фразеологічних виразів (Don't Change the Team in the Middle of the Stream), гра слів (A Leader, For a Change). Політичні лідери часто використовують алюзії, щоб натякнути на слогани попередніх успішних політиків (наприклад, слоган президента Д. Трампа Make America Great Again алюдує на слоган Р. Рейгана Let's Make America Great Again).

Таким чином, успіх виступає як важливий елемент для позитивного створення іміджу як у іспаномовному, так і в американському політичному рекламному дискурсі.

Список використаних джерел

1. Городецька І.В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2015. 20 с.
2. Мартинюк А. П. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами. *Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2009. № 3. С. 159–167.
3. Strochenko L. Lexical means of representation of the concept GENIUS in the English language. *International research and practice conference "Modern philology: relevant issues and prospects of research"*:

Ключові слова: рекламний дискурс, концепт, вербалізація.

Key words: advertising discourse, concept, verbalization.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Швелідзе Л.Д.

Зубченко Аліна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Матеріалом дослідження слугував роман Валерія Шевчука «Око прірви» та його переклад англійською мовою, виконаний Ольгою Рудакевич. З тексту роману за допомогою методу суцільної вибірки було відібрано 227 фразеологічних одиниць та проаналізовано їх семантичні типи і переклад. Серед прикладів нашої вибірки можна вести мову про виділення таких семантичних груп фразеологізмів, як фразеологічні сполучення (пізнати щастя, рушити у мандрівку, у глибині душі, зміцнити духом, знайти злагоду, перемовитися словом, виходити у світ та інші), фразеологічні єдності (скочити на ноги, падати як сніг на голову, вивести на чисту воду, на ножах, ні в тин ні в ворота, жити душа в душу, з каменю тесані та інші), а також фразеологічні зрощення (зчинити ґвалт, подати рушники, не мати спасу, не мати відбою, скакати у гречку та інші).

Спираючись на теоретичний матеріал [1; 2] та проаналізувавши приклади нашої вибірки, ми можемо вести мову про застосування таких способів передачі фразеологічних одиниць в аналізованому тексті:

1. переклад за допомогою еквіваленту
2. переклад за допомогою аналогу
3. описовий переклад
4. калькування
5. лексичний переклад.

Кількісні дані показують, що на жаль при перекладі у більшості випадків відбулася втрата фразеологізму, оскільки фразеологічний переклад (еквівалент та аналог) становить лише 99 прикладів (43.7%), в той час, як нефразеологічний

переклад (опис, калькування та лексичний переклад) переважає та становить собою 128 прикладів (56.3%).

Наприклад:

*Коли ж хоче з'єднати свій і мій маєток, то хай потерпить, поки відбуду час скорботи, і **подам його старостам рушники** (81).*

*If he wishes to consolidate our properties, let him suffer to wait, while I grieve. Afterwards, I **shall agree to marry** (72).*

*Але покарай його святими молитвами, **бо нема вже нам спасу від нього** (137).*

*But punish him with devout prayers—we **have no other defense against him** (89).*

— *Теперечки вже менше йдуть, а то, скажу вам, **відбою не було** (59).*

*“Nowadays fewer people venture there. Before, let me tell you, **we were inundated**” (51).*

Описовий переклад застосовується для передачі як фразеологічних єдностей, так і фразеологічних зрощень. Так, фразеологічне зрощення «подати рушники» означає погодитися на одруження, оскільки за українською традицією заручин, якщо дівчина погоджувалася вийти заміж за хлопця, то старостів і нареченого пов'язували рушниками. Для англійської культури такий обряд заручин не є відомим, тому, на наш погляд, перекладач цілком правильно описав значення вихідного фразеологізму – to agree to marry. Подібне доцільне пояснення ми спостерігаємо і при передачі другого фразеологізму «не мати відбою», тобто мати великий попит – to be inundated, що позначає «бути затопленим, заповненим». Фразеологізм «не мати спасіння від когось чи чогось», який позначає «бути беззахисним, не змозі щось зробити» також передається описово have no defense against, проте такий переклад цілком доцільний і передає необхідне значення.

Фразеологічний переклад дав змогу перекладачеві зберегти сталість вихідної фразеологічної одиниці, значення, її образність та лексико-граматичну основу образності (у випадку застосування еквіваленту) або ж видозмінити лексико-граматичну основу образності (у випадку аналогу).

Нефразеологічний переклад дав змогу перекладачу перш за все передати значення вихідної фразеологічної одиниці або описавши це значення, або ж передавши одним словом, або ж дослівно переклавши. При цьому втрачається сталість вихідної фразеологічної одиниці та її образність, лексико-граматична основа образності. Проте слід зазначити, що, втрачаючи сталість та образність у процесі застосування нефразеологічних способів перекладу, перекладач намагався компенсувати цю втрату, залучаючи у процесі лексичного перекладу фразові дієслова, компенсуючи втрату сталого сполучення появою іншого фразеологізму у перекладному тексті при передачі несталого сполучення слів. Дослівний переклад ставав можливим завдяки тому, що в оригінальному тексті

значну кількість фразеологізмів становлять фразеологічні сполучення та єдності, значення яких обумовлено значенням їх складових компонентів. Завдяки калькуванню у мові перекладу можуть згодом з'явитися нові фразеологічні сполучення слів.

Список використаних джерел

1. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2003. 160 с.
2. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
3. Шевчук Валерій. Око прірви. Київ: Український письменник, 1996. 196 с.
4. Shevchuk Valerii. Eye of the Abyss. Translated by Olha Rudakevych. *Ukrainian Literature in English*, 2007, 2011. URL: www.UkrainianLiterature.org

Ключові слова: переклад, фразеологія, художній текст.

Key words: translation, phraseology, a work of creative prose.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Томчаковська Ю.О.

Крутько Анна Сергіївна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Дана робота присвячена розгляду особливостей перекладу термінології Європейського Союзу з англійською мови українською. Матеріалом дослідження слугував англо-французько-німецько-український словник термінології ЄС за редакцією В. Єрмоленка [3]. Загальна кількість прикладів нашої вибірки становить 245 термінологічних одиниць, відібраних методом випадкової вибірки.

Ми виділили такі групи термінології ЄС за семантикою:

1. назви органів влади ЄС різного спрямування, організацій, фондів, комісій – 84 одиниці (34.2%);
2. назви документів, хартій, угод, пактів, програм – 64 одиниці (26.1%);
3. назви процесів, що відбуваються у ЄС – 49 одиниць (20.1%);
4. назви жителів, що проживають у ЄС – 29 одиниць (11.8%);
5. назви посадовців керівних органів ЄС – 19 одиниць (7.8%).

Найчастотнішим способом перекладу термінології Європейського союзу є калькування, і воно найчастіше спостерігається при перекладі термінологічних словосполучень. В той же час у певній кількості прикладів калькуванням супроводжується звуженням або розширенням термінологічного

словосполучення. Спираючись на твердження дослідників у цьому питанні [1; 2], ми зафіксували саме такий спосіб перекладу, коли дослівний переклад веде до звуження термінологічного словосполучення, тобто до того, що кількість компонентів термінологічного словосполучення у перекладі зменшується. Проілюструємо дане прикладами:

energy saving *енергозаощадження*

energy efficiency *ефективне використання енергії; енергоефективність*

academic recognition of diplomas *академічне визнання дипломів*

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)

European Charter for Researchers *Європейська хартія дослідників*

Charter of Fundamental Rights *Хартія засадничих прав*

Centre for Information, Discussion and Exchange on the Crossing of Frontiers and Immigration (CIREFI) *Центр інформації, аналізу та обміну з питань перетину кордону та імміграції (ЦІАОПКІ; CIREFI)*

European Agency for the Evaluation of Medicinal Products (EMA)
Європейська агенція з оцінювання продукції медичного призначення (ЄМЕА; EMA)

Прикладів використання калькування, що веде до звуження вихідного термінологічного словосполучення не є багато у нашій вибірці. Але їх переклад показує, що кількість компонентів термінологічного словосполучення зменшується у перекладі. Так, у першому прикладі термінологічне словосполучення оригіналу стає складним терміном у перекладі. У другому ж прикладі пропонується дослівний переклад, який веде до розширення термінологічного словосполучення, а також може бути представлений варіант, де у перекладі вже функціонує складний термін – «енергоефективність». Наступні приклади є прикладами звуження терміна при перекладі завдяки опущенню прийменників у складі англійського термінологічного словосполучення.

Протилежним розглядуваному вище способу перекладу є дослівний переклад з розширенням терміна. У даному випадку, знову ж таки йдучи слідом

за дослідженнями вчених [1; 2], ми маємо справу з тим, що у перекладі кількість компонентів термінологічного словосполучення збільшується. Наприклад:

Automated Fingerprint Identification System (AFIS) *Автоматизована система ідентифікації відбитків пальців (ACIB; AFIS)*

European Food Safety Authority (EFSA) *Європейський орган з безпеки харчових продуктів (ЄФСА; EFSA)*

European Charter for Regional or Minority Languages *Європейська хартія регіональних мов та мов меншин*

European Coal and Steel Community (ECSC) *Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСпВС; ECSC)*

Всі багатокomпонентні термінологічні словосполучення збільшують кількість складових компонентів у перекладі, як наслідок передачі відповідних англійських слів чи прийменників українською мовою. В основному розширення термінологічного словосполучення спостерігається у тих випадках, коли в українській мові додається сполучення «з питань». Наступні приклади:

common banking market *спільний ринок банківських послуг*

cultural expression *вираження засобами культури*

cultural programme *програма сприяння культурі*

Employment Committee *Комітет з питань зайнятості*

environment policy *політика щодо довкілля; екологічна політика*

securities markets *ринки цінних паперів*

Ми спостерігаємо застосування дослівного перекладу, який веде до розширення термінологічного словосполучення не лише у назвах відповідних центрів, комітетів, але й в інших випадках, що демонструють нам вищенаведені приклади. Результати нашого дослідження можуть бути використані у

викладанні теоретичних курсів з порівняльного термінознавства, лексикології та на семінарських заняттях з практики перекладу.

Список використаних джерел

1. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2003. 160 с.
2. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
3. Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу / За редакцією В. Єрмоленко. К.: К.І.С. Молодіжний гуманітарний центр, 2007. 226 с.

Ключові слова: переклад, термінологія, калькування, Європейський Союз.

Key words: translation, terminology, word-for-word translation, European Union.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Єрмоленко С.В.

Литвинова Анастасія Дмитрівна

студентка 1 курсу навчально-наукового гуманітарного інституту
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

РОЛЬ ЛІНГВІСТИКИ У ФОРМУВАННІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТА МЕДІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасному світі, насиченому інформацією, роль лінгвістики виявляється ключовою у формуванні та інтерпретації юридичної та медійної інформації. Поглиблене розуміння мовних структур, семантики та дискурсу відіграє вирішальну роль у правовій сфері та сфері медіа. Завдяки лінгвістичному аналізу можна досягти точності та чіткості в тлумаченні правових документів, а також в передачі інформації через медійні канали.

У майбутньому розвиток лінгвістики у сфері юридичної та медійної інформації може відкрити нові перспективи. Наприклад, подальше вдосконалення тезауральних структур та розвиток лінгвістичних методів аналізу термінології можуть сприяти покращенню пошуку та інтерпретації правової інформації. Також важливою є роль лінгвістики у створенні ефективних інформаційних систем, які допомагають забезпечити доступність та зрозумілість юридичної та медійної інформації для широкого кола користувачів [1].

Медіалінгвістика зосереджується на таких аспектах, як мовленнєве середовище медіапростору, вплив медіа на мову, а також на створення та

розповсюдження медійного контенту. Вона вивчає, як мова адаптується до потреб суспільства та як медіаінновації впливають на мовну систему.

Сьогодні мова ЗМІ розуміється не тільки як стала інтралінгвістична система, що має характерну структуру лінгвостилістичних параметрів [2, с. 18]. Виходячи з цього твердження автора можна зазначити, що в медіапросторі, який займається аналізом медійного контенту, можна виділити кілька ключових напрямків розвитку та основних тенденцій. По-перше, лінгвістика допомагає розкривати семантичні та стилістичні особливості медійних текстів, аналізуючи мовні засоби, які використовуються для створення певного ефекту на аудиторію. Це охоплює не тільки словниковий запас, але й синтаксичні конструкції, стилістичні фігури та інші елементи, які формують загальне сприйняття тексту [4, с. 280]. По-друге, значну увагу приділяється мовній маніпуляції. Лінгвістика досліджує, як через використання емоційно заряджених слів, риторичних прийомів та інших мовних засобів можна впливати на свідомість та емоції аудиторії, направляючи її реакції та оцінки в бажаному напрямку.

Третім аспектом є мовна етика. Лінгвістика допомагає формулювати етичні норми та стандарти для медійного простору, зокрема, щодо уникнення дискримінації, стереотипів та поширення недостовірної інформації. Важливість цього напрямку зростає в умовах посилення впливу медіа на суспільну думку.

Четвертою важливою сферою є мовна психологія, яка вивчає, як мова впливає на психологічний стан та сприйняття інформації аудиторією. Аналізується, як емоційна забарвленість мовних засобів, ефект переконання та інші фактори впливають на сприйняття та реакції людей.

Нарешті, лінгвістика тісно пов'язана з розвитком мовних технологій, таких як автоматичний переклад, обробка природної мови та інші. Ці технології відіграють ключову роль у полегшенні доступу та обробки медійної інформації, а також у створенні нових можливостей для медійної індустрії.

Роль лінгвістики у формуванні та інтерпретації юридичної інформації є надзвичайно важливою. Лінгвістика допомагає розуміти та аналізувати термінологічну лексику права, вивчати її історичний шлях розвитку, а також створювати тезауруси як інформаційно-пошукові інструменти для правових систем. Вивчення основ юридичного термінознавства та термінографії є ключовим етапом у підготовці висококваліфікованих правників. Лінгвістика також важлива для аналізу законодавчих текстів, редакційного аналізу та лінгвістичної експертизи законопроектів. Таким чином, розвиток лінгвістики у контексті юридичної сфери є актуальним та перспективним науково-прикладним завданням, яке сприяє кращому розумінню та інтерпретації правової інформації [1].

Особливо сьогодні лінгвістика допомагає здійснювати різноманітні функції мови права, такі як номінативна, гносеологічна, комунікативна та інші. Вивчення

лінгвістичних аспектів законотворчої діяльності сприяє удосконаленню правового мовлення, розробці лінгвістичних засад нормопроєктування та іншим аспектам. Крім того, лінгвістика допомагає у створенні та уніфікації термінів і термінологічних словосполучень, їх стандартизації та лексикографічному описі. Такі напрямки досліджень, як законодавча стилістика, термінологія законодавства та інші, важливі для вирішення прикладних завдань у сфері права. Таким чином, сучасні тенденції у використанні лінгвістики у формуванні та інтерпретації юридичної та медійної інформації вказують на її ключову роль у цих процесах [1].

У своєму дослідженні А. В. Гребенюк висловлює думку про те, що у сучасній Україні юридична лінгвістика розглядається як об'єкт правового регулювання та правозастосування; засіб і правозастосування. Ця наука також визначає функції та специфіки юридичного тексту, його жанри та різновиди [3, с.162].

Вивчення юридичної лінгвістики допомагає зрозуміти механізми формування правової інформації, а також розвивати навички роботи з юридичними текстами, що є важливими для юристів, нотаріусів, правознавців та інших фахівців, які працюють у правовій сфері.

Загалом, лінгвістика відіграє важливу роль у формуванні та інтерпретації юридичної та медійної інформації, особливо в контексті розвитку термінології та тезауральних структур. Зокрема, лінгвістика допомагає у систематизації та аналізі правової термінології, що сприяє кращому розумінню та використанню термінів у правових текстах. Крім того, лінгвістика важлива для розвитку інформаційно-пошукових систем, які допомагають здійснювати автоматизований пошук правової інформації.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Юридична лінгвістика як новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2461> (дата звернення: 10.03.2024).
2. Бойко С. Т. Мовно-мовленнєве середовище медіапростору як чинник впливу на масову свідомість: історичний погляд. *Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від*

дня народження Г. С. Костюка (19-20 квітня 2010 р., м. Київ.). Т. II. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. С. 18–20.

3. Гребенюк А. Правнича лінгвістика: поняття, мета, функції та завдання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3–4. С.160-167.
4. Медвідь О.М., Волков О. М. Роль мови в межах медіапростору. *Мова і культура*. 2010. Вип. 13. Т. VI (142). С. 280-285

Ключові слова: лінгвістика, юридична інформація, медійна інформація, формування, інтерпретація

Key words: linguistics, legal information, media information, formation, interpretation

Мерешко Аліна Артурівна

студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЕМАНТИКИ ТА ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мета нашого дослідження полягає у розгляді семантики та функцій фразеологізмів у політичному дискурсі на матеріалі промов колишнього британського прем'єр-міністра Бориса Джонсона. Матеріалом дослідження слугували 25 промов Бориса Джонсона стосовно російсько-української війни.

Фокус роботи спрямований на вивчення семантики і функцій фразеологічних одиниць у політичному дискурсі. Аналіз емпіричного матеріалу показав, що вживання фразеологізмів у промовах Бориса Джонсона стосовно російсько-української війни вербалізують концепт WAR. Тож наша розвідка присвячена у тому числі й розгляду структури цього концепту. Зазначимо, що концепт є стрижневим терміном понятійного апарату культурологічної лінгвістики. Його фундаментальне, багатоаспектне вивчення передбачає обов'язкове звернення вчених до аналізу різних рівнів або ярусів мови за допомогою застосування різних дослідницьких методик [3]. Пріоритетним визнається лексико-фразеологічний рівень мови, на якому найбільш очевидно фіксуються в знаковій формі факти матеріальної і, відповідно, духовної культури людини, в цілому відображаються ціннісні орієнтації того чи іншого соціуму, система його моральних, етичних і естетичних переваг, що ілюструє його особливості [2].

Загальна вибірка фразеологічних зворотів, виокремлених у ході аналізу 25 промов прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона, присвячених російському вторгненню в Україну [4], налічує 54 фразеологізми.

У нашому дослідженні ми використовуємо термін «фразеологічна одиниця» та «фразеологізм» синонімічно і розуміємо його як стійку, зв'язну комбінацію слів із повністю або частково переносним значенням. Класифікація фразеологічних одиниць базується на різних критеріях, які зумовили існування

багатьох термінів. Ми використовуємо «фразеологічну одиницю» як загальний термін, що включає стійкі словосполучення, а також прислів'я, приказки, афоризми тощо [1].

З огляду на те, що концепт є складною ментальною одиницею, яка втілена як у вербальному плані, так і в невербальному, то повністю і всеосяжно проаналізувати його вербалізацію можна лише із залученням широкого спектру мовного і мовленнєвого матеріалу. Саме тому вважаємо, що наша розвідка досліджує лише фрагмент англomовного концепту WAR, вербалізованого за допомогою фразеологічних одиниць.

Проведений аналіз уможливив виокремлення декількох субконцептів, які входять до складу вербалізованого засобами фразеології фрагменту англomовного концепту WAR:

- субконцепт WAR CRIMES
- субконцепт BRAVERY
- субконцепт SOLIDARITY
- бінарний субконцепт GOOD vs EVIL
- субконцепт CHALLENGES OF THE POST-WAR WORLD

Субконцепт WAR CRIMES вербалізується у досліджених промовах такими фразеологічними одиницями: 'to launch assault', 'to launch onslaught', 'to launch war', 'to bring war', 'to unleash war', – 'to lay waste', 'to grind into dust' (біблеїзм), 'to tighten the vice', 'to bite off chunks', 'to vent fury on', 'to unleash fury', 'stub one's toe on', 'like a knife through butter', 'to sow the seeds' (of catastrophe), 'rogue state', 'pariah status', – 'to hurl accusations', 'to spin a tissue of lies', 'look the other way'.

Субконцепт BRAVERY вербалізується у досліджених промовах такими фразеологічними одиницями: – 'to mount resistance', 'to turn the tide', 'in the face of', 'to take up the fight', 'against the odds', 'to give one's life', 'to pay the price', 'the courage of lion', 'the roar of the lion', 'to count for nothing', '(never) to break one's spirit'

Субконцепт SOLIDARITY вербалізується наступними фразеологічними одиницями: 'to try one's utmost', 'to sound the alarm', 'to explore every avenue', 'to be in vain', 'to stand shoulder-to-shoulder', 'to work shoulder-to-shoulder', 'side by side', 'to stand side-by-side', 'to work side-by-side', 'to stand with Ukraine', 'to stand with Ukrainian brothers and sisters', 'to be on one's side', 'in the long term', 'for (in) the long run'.

Проведений аналіз дозволив виокремити такі фразеологічні засоби вербалізації бінарного субконцепту GOOD vs EVIL: 'good versus evil', 'good and evil', 'right versus wrong', 'contrast between right and wrong', 'dividing line between right and wrong', 'light and darkness', 'Hobbesian state of nature'.

Субконцепт CHALLENGES OF THE POST-WAR WORLD у промовах Бориса Джонсона вербалізується такими фразеологізмами ('to lead the way', 'to take a stand', 'to be in the frontline', ('to sit on the sidelines', 'to grasp the reality', 'to put an

end to', 'to come to an end', 'to bring to an end', 'to turn the screws' (on the war machine), 'to hold to account', 'to hobble the economy'.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон вдається до стрижневого вживання фразеологічних одиниць, зокрема біблійних виразів, а також моментного стилістичного вживання, представленого замінами, розширенням основної форми (за допомогою оціночних вставок), інверсією форми основи та фразеологічних алюзій.

Список використаних джерел

1. Ковалюк Ю.В. До питання про фразеологічну картину світу. *Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2016. Том 1, № 5. С. 151-154.
2. Савчук К.Ю. Інтерпретація поняття «фразеологічна картина світу» (на прикладі американського варіанта англійської мови). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 45. С. 190-193.
3. Strochenko L. Lexical means of representation of the concept GENIUS in the English language. *International research and practice conference "Modern philology: relevant issues and prospects of research": Conference proceedings*, October 20-21, 2017. Lublin: Baltija Publishing, 2017. P. 113-115.
4. Prime Minister's speeches. URL: <https://www.gov.uk/search/news-and-communications> дата звернення: 10.12.2022)

Ключові слова: політичний дискурс, фразеологія, концепт.

Key words: political discourse, phraseology, concept.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Томчаковський О.Г.

Удовидченко Софія Станіславівна

студентка 1 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИЧИНИ МОВНОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

«Мова впливає на те, як ми бачимо світ» – це слова ізраїльського лінгвіста Ґая Дойчера (Guy Deutscher). Науковець так пояснює це твердження: «Якщо мова змушує Вас говорити про дерева, чи вікна, чи стільці та інші неживі предмети у чоловічому чи жіночому роді, то лише ця звичка створює дуже сильні асоціації. Наприклад, у тих мовах, де міст, як у німецькій (Brücke), жіночого роду, то носії цих мов частіше пов'язують мости з жіночими

характеристиками. Вони частіше думають про них як стрункі, елегантні і красиві. Якщо у Вашій мові міст чоловічого роду, як, наприклад, в іспанській (puente), то носії цих мов частіше пов'язують з цим словом чоловічі риси – сильний, міцний, масивний. Мова не впливає на логічну здатність мислення, але може сильно впливати на асоціації, які ми маємо про світ довкола нас» [6].

Питання важливості і впливу мови на людину вивчають не тільки лінгвісти. Зокрема за допомогою магнітно-резонансної томографії (МРТ) вчені з Інституту когнітивних і мозкових наук Макса Планка в Лейпцигу (Німеччина) знайшли докази того, що мова, якою ми розмовляємо, формує зв'язки в нашому мозку, котрі лежать в основі нашого мислення. Досліджуючи мозок 94 носіїв двох дуже різних мов: німецької та арабської, науковці виявили відмінності у зв'язках між мовними ділянками мозку, а також прямий взаємозв'язок мови з мисленням.

«Носії арабської мови показали сильніший зв'язок між лівою і правою півкулями, ніж носії німецької мови, це може бути пов'язано з відносно складною семантичною та фонологічною обробкою в арабській мові» – пояснює дослідник Альфред Анвандер. Носії німецької мови демонструють сильніший зв'язок у лівій півкулі, такі висновки вчених пов'язані зі складною синтаксичною обробкою німецької мови, яка обумовлена довільним порядком слів. Це дослідження демонструє, як мозок адаптується до когнітивних потреб, що формуються під впливом рідної мови [5].

Сучасна українська мова є багатовіковим надбанням українського народу, створена зусиллями багатьох поколінь. Як писав Іларіон Огієнко «В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність...» [4, с. 7].

Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Усі сторони суспільного життя, процеси пізнавальної і творчої діяльності людини, кожний момент її свідомості супроводжуються мовою. Мова – найважливіший засіб спілкування між людьми. Вона безпосередньо пов'язана з мисленням. Не може бути мислення без мови і мови без мислення. За допомогою мислення люди пізнають світ, об'єктивні закони природи й суспільства. Пізнавальна діяльність людини, її мислення можливі лише на базі мовного матеріалу, слів і речень. Тільки завдяки мові все здобуте попередніми поколіннями не гине марно, а служить фундаментом для подальшого розвитку людства [4, с. 7].

Кожній свідомій людині необхідно замислитися, яка саме мова впливає на формування її думки, світогляду і позиції. Адже, якщо люди допускають утворення і подальший розвиток проблем, які можуть бути стихійно утворені, а деякі і спеціально насаджені в суспільстві, то це може призвести від багатьох

непорозуміннь, до абсолютного вимирання духовного, а можливо і матеріального, тобто фізичного життя.

Мовну проблему необхідно вирішувати, оскільки:

- мова є однією із основних ознак нації та етнозберігаючим чинником;
- мова народу пов'язана з його національним характером, традиціями і менталітетом та відображає рівень його розвитку і культури;
- мова нації – це зброя проти уніфікації, перемога культури над національним знеособленням народу;
- поступи і нехтування своїми мовними правами ослаблюють народ, на користь інших етносів, що може призвести до повного знищення чи підкорення іншими.

На перший погляд мовне питання не має бути таким гострим. Адже Україна – самостійна і суверенна держава з повноцінною мовою, яка «народилась» не сьогодні і не вчора. Але територіальні розташування звело нас із сусідньою державою, що історично намагалася запровадити свою зовсім не демократичну політику – багатовіковий лінгвоцид, суть якого в закріпленні за російською культурою і мовою пріоритетності і вищості. Через вплив мов одна на одну утворюється поняття «суржик», тобто мови взаємо забруднюються.

У радянські часи мовна ситуація, що склалася в Україні, значною мірою була наслідком широкого застосування прямого і прихованого примусу, спрямованого на запровадження обмежень щодо використання української мови з метою її поступового витіснення з усіх сфер суспільного життя [1, с. 8].

Політика переслідувань, терору організацій та носіїв української мови, обмежень і заборон української мови, культури чи інших форм вираження українського національного життя були причиною системної асиміляції українського народу. У результаті сформувалося розмежування понять – «рідна мова» і «мова повсякденного вжитку». Через такі обставин значна частина українців у побуті хоча і спілкується російською мовою, проте рідною вважають українську і не мають наміру від неї відмовитись.

Проблема в тому, що українська мова в Україні не є повно присутньою в суспільному житті, бо витіснена на периферію засобів масової інформації і міського побуту. Вживання української мови паралізується, а тому гальмується її розвиток та звужується вплив мови і культури на націю.

Михайло Грушевський понад сто років тому сказав: «Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас поважали інші народи, то треба, нарешті, почати з поваги до самих себе» [2, с. 377]. Шкода, що все ще не усі українці його почули.

Для розв'язання мовної проблеми головний підхід полягає у поступовому створенні об'єктивних обставин, які робитимуть українську мову необхідною і

престижною для всіх, а українську культуру – привабливою і конкурентоспроможною на всіх рівнях [3, с. 120].

Поширювання української мови має відбуватися лояльно, адже мова не має бути тягарем чи покаранням, мова має стати частиною кожного українця на підсвідомому рівні. На нашу думку для того, щоб просувати українську мову – треба поширювати її і на офіційному, і на побутовому рівнях: через друковані засоби масової інформації, видання книг та кінематограф.

Читання цікаве, коли ти читаєш те, що тобі подобається, тому збільшення варіацій вибору жанрів та авторів може збільшити охоплення і зацікавлення більших груп людей, чим підвищить рівень ерудиції широкого загалу та покращить уміння використання української мови.

Особливої уваги потребує ситуація у сфері кінематографії: лише в 2006 році розпочато дублювання, озвучення або субтитрування українською мовою іноземних фільмів, а зараз Володимир Зеленський запропонував законопроект № 9432, згідно з яким, починаючи з 2025 року – 50% англійських фільмів мають показувати мовою оригіналу, у 2026 – 75%, а у 2027 – 100%, обумовлюючи це потребою підвищення рівня знань англійської мови у населення. Звичайно, знання англійської мови – це дуже актуальна навичка, що точно піде на користь населенню і «відкриває двері» у світ, але деяка частка населення України не знає і української мови, чи знає на дуже низькому рівні. На наш погляд, цей проект матиме хороші наслідки, якщо зупинитися на 50% фільмів, які мають показувати мовою оригіналу з додаванням українських субтитрів. Разом з тим український дубляж вважається одним із кращих і допоможе розвивати добровільне бажання використовувати українську мову у побуті.

Загалом державна мовна політика повинна бути активною, але зваженою. Тільки врахувавши успіхи та провали попереднього століття матимемо змогу вирішити врешті-решт болюче мовне питання в Україні.

Список використаних джерел

1. Білостоцька С. Мовна політика України в масмедійному просторі. *Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (Київ, 12 листопада 2019 р.). Київ, 2019. С. 6 – 12.
2. Дзюба І. Бо то не просто мова, звуки... : цикл статей. Дрогобич, 2012. 380 с.
3. Зуєв І. О. Проблеми формування мовної особистості майбутнього фахівця. *Молодий науковець XXI століття* : матеріали Всеукр. науково-

практ. конф. студентів, магістрантів і молодих дослідників з міжнар. участю (Кривий Ріг, 14 листопада 2019 р.). Кривий ріг, 2019. С. 118 – 121.

4. Кацавець Г. М., Паламар Л. М. Мова ділових паперів : підручник. 4-те вид. Київ : Алерта, 2008. 320 с.

5. Погоріла І. Рідна мова людини може впливати на її мозок і мислення – дослідження. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/science/ridna-mova-lyudini-mozhe-vplivati-na-jiji-mozok-i-mislennya-doslidzhennya-12184806.html> (дата звернення: 30.03.2024).

6. Sindelar D. Мова впливає на те, як ми бачимо світ – лінгвіст : [інтерв'ю з Ґаєм Дойчером]. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24960925.html> (дата звернення: 30.03.2024).

Ключові слова: мовне питання в Україні, державна мовна політика, рідна мова, мова повсякденного вжитку.

Key words: language issues of Ukraine, state language policy, mother tongue, spoken language.

Науковий керівник: старший викладач Каліцева О. В.

Білошкурський Микола Миколайович

студент 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ ФОРМАТ БЕЗПЕКОВИХ ГАРАНТІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Нині, коли понад десять років триває загарбницька російсько-українська війна та третій рік її повномасштабна фаза, особливої актуальності набуває питання безпеки країн, які межують з країною-агресором. Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року РФ на суверенну територію України, в міжнародному політичному середовищі пожвавився дискурс про безпекові гарантії.

На думку Т. Пікулі [1, с. 220], оптимальною формулою безпекових гарантій є формулювання статті 5 Вашингтонського договору 1949 р.: «Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або декількох із них у Європі чи в Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх; і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене статтею 51 Статуту ООН, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і відразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включно із застосуванням збройної сили, з метою відновлення та збереження безпеки в Північноатлантичному регіоні» [2]. Отже, «безпекові гарантії» доцільно розглядати крізь призму статті 5 Вашингтонського договору 1949 р.

Саме тому фаза повномасштабного вторгнення в російсько-українській війні прискорила процеси розширення Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Фінляндія та Швеція набуття безпекових гарантій побачили лише через повноцінне членство в цій організації. 5 липня 2022 року було підписано протокол про вступ Фінляндії до НАТО, а 4 квітня 2023 року вона офіційно стала 31-м членом альянсу [3]. Аналогічно, 7 березня 2024 32-м членом альянсу офіційно стала Швеція [4].

Очевидно, що Фінляндсько-Шведський кейс у найближчому майбутньому є недосяжним для решти країн-сусідів РФ, у тому числі України, яка у 2019 році зафіксувала у Конституції стратегічний курс на членство в НАТО, але цей приклад є стимулом. Важливим питання безпеки постало і для азійського регіону, після витоку інформація про те, що влітку 2021 року політичне керівництво РФ готувало напад на свого східного сусіда Японію [5]. Загроза нападу з боку РФ залишається актуальною і для деяких країн НАТО дотепер.

Зокрема, як зазначає А. Бондаренко, «Сувальський коридор» – сухопутна ділянка Польщі та Литви протяжністю 104 км, що є географічним сполученням Калінінградської області РФ та Білорусі, залишається найбільш вразливою ділянкою у Балтійському регіоні. РФ та Білорусь регулярно проводять військові навчання своїх армій, імітуючи вторгнення на ці території та їх окупацію [6, с. 147]. Крім того, на думку М. Капочкіної, Б. Капочкіна та Н. Кучеренко, враховуючи невеликі площі Литви, Латвії та Естонії, утруднену логістичну підтримку НАТО – виключно з моря або повітря – імовірність висадки морського десанту РФ до цих країн висока, особливо в контексті російсько-грузинської та російсько-української воєн [7, с. 23–24].

Розглядаючи історичний поступ «безпекових гарантій» в Україні, варто розпочати з 5 грудня 1994 року, коли між Україною, Російською Федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії та Сполученими Штатами Америки було підписано Меморандум «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» [8], так званий «Будапештський меморандум». Саме цей документ довгий час розглядався в якості безпекових гарантій Україні про ненапад та захист від трьох воєнно-політичних гігантів. Але, спочатку у 2003 році, на ґрунті економічного панування в Чорноморському регіоні та економічного тиску РФ, безпековий гарант України, здійснила спробу експансії та незаконної окупації української території острова Тузли [9]. Згодом, у 2014 році, РФ порушить свої безпекові гарантії ще раз, незаконно окупувавши Автономну Республіку Крим та прилеглі частини Луганської і Донецької областей, при чому дії решти гарантів не забезпечили відновлення статусу-кво. Фактично, події 2014–2022 рр. показали, на скільки безпекові гарантії можуть бути нерелевантними в реальних воєнних загрозах. Повномасштабне вторгнення РФ на суверенну територію України тільки ще раз це підтвердило.

Аналізуючи причини, за якими безпекові гарантії для України, відповідно до Меморандуму від 5 грудня 1994 року не спрацювали, наголошують, що документ не був ратифікований і ні до чого не зобов'язував жодну зі сторін-підписантів. Та з правової точки зору, меморандум не передбачав ратифікації і набував чинності одразу після підписання.

Деякі експерти наголошують на розбіжності розуміння змісту. Тобто, в українській та російській версії меморандуму наголошувалося на слові «гарантії» в назві: Меморандум «Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї». В цей же час в англійській версії документу вказувалися не гарантії, а «безпекові забезпечення» – “Memorandum on Security Assurances” [10]. Та, як зазначає Борис Тарасюк, заступник міністра закордонних справ України (1992–1994) – українська сторона наполягала, що в меморандумі необхідно задекларувати саме «гарантії», але погодилися на розбіжності у версіях через наявну фразу в

кінці документу про те, що текст складений у чотирьох примірниках і вони автентичні, отже, варіант використання «гарантій» юридично правильний [11].

Таким чином, можна зробити висновок про неспроможність чотиристороннього формату Будапештського меморандуму забезпечити безпекові гарантії для України упродовж 30 років після його підписання. Тому у ході розгортання повномасштабного вторгнення політичне керівництво України реалізацію політики національної безпеки провадить шляхом укладання двосторонніх безпекових угод, застосовуючи ефективні інструменти «м'якої сили» [12]. Зокрема, підписано такі угоди 12 січня 2024 р. з Великобританією, 16 лютого 2024 р. – з Німеччиною та Францією, 23 лютого 2024 р. – з Данією, 24 лютого 2024 р. – з Канадою та Італією. Переговори про підписання аналогічних угод ведуться також із Японією, США, Румунією, Польщею та іншими державами, а також з Європейським союзом [13]. Юридичне закріплення деяких безпекових гарантій партнерами України стало успішним результатом діяльності української дипломатії, що втілювалося 26 квітня 2022 р. у першу (з двадцяти, станом на 19 березня 2024 р.) зустріч міністрів оборони 40 країн світу у форматі «Рамштайн» [14, с. 160] під головуванням очільника оборонного відомства (секретаря оборони) США Ллойда Остіна, з метою активізації та синхронізації забезпечення України необхідним озброєнням для військового протистояння РФ, а також для вирішення українського безпекового питання у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Пікуля, Т. О. (2022). Інституційні гарантії національної безпеки в умовах євроінтеграційних прагнень України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 217–224. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.36>
2. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. *Організація Північноатлантичного договору*. URL: <http://surl.li/cggww>
3. Finland joins NATO as 31st Ally. *Організація Північноатлантичного договору*. URL: <http://surl.li/rvung>
4. Sweden officially joins NATO. *Організація Північноатлантичного договору*. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_223446.htm
5. van Brugen I. Russia Planned to Attack Japan in 2021: Leaked FSB Letters. *Newsweek*. 2022 November 24. URL: <http://surl.li/rvvpq>
6. Бондаренко А. Військово-політичні загрози у зв'язку з імовірною військовою ескалацією в Центральноєвропейському регіоні. *Українознавство*. 2021. № 1(78). С. 141–151. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(78\).2021.228892](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(78).2021.228892)
7. Капочкіна М. Б., Капочкін Б. Б., Кучеренко Н. В. Застосування бойового досвіду протидії Росії в Чорному морі для планування протидії у Балтійському морі. *Maritime security of the Baltic-Black sea region: Challenges and threats : Proceedings of the III International scientific conference (December 20, 2023,*

Odesa). Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 22–25. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-392-7-4>

8. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158

9. Печерський А. Все починалося з Тузли: коли російські ЗМІ почали «воювати» проти України. *Армія Inform*. 26.05.2022. URL: <http://surl.li/rvumy>

10. Кузьменко О. Будапештський меморандум не зобов'язує захищати Україну, і Київ це добре знав – екс-посол США про заяву Порошенка. *Голос Америки*. 13.06.2018. URL: <http://surl.li/rvumu>

11. Кригель М. Мавпа з гранатами: як Україна з «Верхньої Вольти з ракетами» перетворилася на країну без ракет. *Українська правда*. 03.12.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/12/3/7275645/>

12. Kormych L. I., Krasnopolska T. M., Pekhnik A. V. Soft power instruments in the system of ensuring national security. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 72. С. 73–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v72.2023.11>

13. Безпекові угоди: з якими країнами Україна підписала договори та яку допомогу отримує. *Слово і діло*. 26.02.2024. URL: <http://surl.li/qyidu>

14. Кормич Л. І. Основні параметри, моделі і технології національної безпеки України в контексті сучасних викликів і загроз. *Modern political processes: global and national dimensions* : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 листопада 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. С. 158–163. URL: <http://surl.li/rvvqv>

Ключові слова: безпекові гарантії, повномасштабне вторгнення, забезпечення, НАТО.

Key words: security guarantees, full-scale invasion, security assurance, NATO.

Науковий керівник: д. і. н., професор Кормич Л. І.

Виговська Вероніка Юрїєна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФЕНОМЕН ПОПУЛІЗМУ У ПОЛІТИЦІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Глобалізація, мультикультуралізм, неконтрольована міграція, розгортання політичних конфліктів, інфляційні процеси, політичні кризи у ряді європейських країн, призвели до появи такого політико-культурного феномену як «популізм». Одним із наслідків трансформації політичних систем країн Центральної Європи (Угорщина, Словаччина, Румунія тощо) стало зростання впливу популістичних партій, які на сьогодні не лише репрезентовані в

законодавчих органах влади, але і займають керівну роль у парламенті, що дає їм можливість впливати на формування виконавчої влади.

Зважаючи на це, доцільно розглянути першопричини появи популізму у країнах регіону; окреслити типові ознаки популістичних партій та узагальнити ідеї, які вони декларують; виділити політичні наслідки появи популістських політичних сил у партійних системах країн Європи та проаналізувати як їх вихід на владні позиції вплине на прийняття політичних рішень, що стосуються надання військової допомоги Україні. Першочергово, варто дефініювати «популізм» як політичну категорію. Вперше термін «популізм» було вжито в політичному дискурсі США у XIX столітті для позначення форми політичної участі, і лише у 1970-х роках ця категорія стала звичною для країн Європи [5]. Початкова дефініція «популізму» не сприймалася як наукова категорія соціогуманітарного спрямування. Популізм розглядався як спосіб мислення про політику. Однак, дане трактування розглядає сутність цього явища однобоко, що з теоретико-методологічної точки зору є не надто коректним, оскільки популізм, як понятійно-категоріальна одиниця застосовується для окреслення та характеристики множини понять: популізм як ідеологія; як політична риторика; стратегія харизматичних лідерів; тип режиму, що є загрозою демократії; політична стратегія, завдяки якій політичний лідер впливає на свідомість електорату задля отримання влади; особлива форма політичної риторики [4; 5]. Тобто, популізм, як категорія політичної науки має багатоваріативне трактування без уніфікованого визначення, оскільки виступає складним політико-культурним явищем.

Аналіз наукових джерел та теоретико-методологічних підходів до трактування популізму дає підстави виділити наступні ознаки цього політичного феномену: антиелітизм, євроскептицизм, ексклюзивізм, ідея народного суверенітету, акцентування уваги на політичній/економічній кризі, маніхейський світогляд, пряма демократія, фокус на харизматичному лідері, прості шляхи вирішення складних питань, еkleктика без ідейної цілісності, створення образу зовнішнього ворога та позиція проти істеблішменту [5; 8]. Ці ключові та інші супутні ознаки яскраво виражені в політичних доктринах ряду європейських політичних партій, які сьогодні мають суттєву підтримку серед європейського населення та впливають на формування порядку денного. Аналіз проявів популізму в риториці та діяльності цих політичних сил стане предметом подальшого аналізу.

Прикладом інституційного закріплення популізму виступає Угорщина, де протягом останніх років домінує правоцентристська партія «Фідес» на чолі з В. Орбаном. Ідеологію даної партії можна окреслити категоріями ультраправого популістичного спрямування. Це підтверджує центральна ідея політичної програми партії – ідея «Великої Угорщини». Гасла політичної сили охоплюють

ідеї антисемітизму та ксенофобії. Подібна риторика продукує у населення віру у відродження єдиної могутньої держави, яка була далекому минулому.

Одна із ключових ознак партій – зміщення фокусу у бік політичного лідера, що типово для популістичних партій. «Фідес» виграє за рахунок популярності харизматичного лідера В. Орбана, який шляхом гучних промов акцентує увагу на проблемах, які турбують потенційних виборців, і тим самим безпосередньо впливає на їх електоральну поведінку [3]. Угорщина є типовим прикладом того як поступово відбувається персоналізація політичної влади, що свідчить про автократизацію політичного режиму. Чотири перемоги поспіль популістської партії «Фідес» на чолі з В. Орбаном лише закріплює першорядну роль у прийнятті політичних рішень за прем'єр-міністром, тобто він є домінуючим політичним інститутом в системі міжінституційних відносин. Очевидно, що цей момент суперечить логіці балансу між інститутами виконавчої та законодавчої влади, що теоретично передбачено парламентською системою правління.

Отже, угорський випадок підтверджує гіпотезу, за якої популізм негативно корелює з демократією. Відповідно до показників рівня свободи, які щорічно оприлюднює організація Freedom House, суттєве зниження рівня свободи в Угорщині фіксується саме після приходу до влади партії «Фідес» [6]. Це не лише має негативний вплив на ситуацію всередині країни, але і ускладнює відносини Угорщини з демократичними країнами ЄС. Окрім того, чітка проросійська риторика В. Орбана, який продовжує співпрацю з країною-терористом, стоїть на заваді конструктивного діалогу з українською стороною, яка розраховує на міжнародну підтримку, та створює загрози поширення проросійських наративів у європейському співтоваристві.

Ще одним яскравим прикладом приходу популістів до влади є результати дострокових парламентських виборів у Словаччині. За результатами виборів лідером електоральної підтримки стала популістська партія Smer-SD на чолі з триразовим колишнім прем'єр-міністром Робертом Фіцо. В основі політичної програми SMER-SD закладено популістську риторiku: зроблено акцент на сумнівних тезах щодо відповідальності Заходу і США за війну РФ проти України, безпеки словацьких кордонів і нелегальних мігрантів, економічної кризи, зниження якості життя в країні тощо [2]. Такі лозунги та дії Р. Фіцо перегукуються з політичною риторикою В. Орбана. Це дає підстави виокремити типову ідеологічну основу популістів в регіоні: заперечення ідеї європейської інтеграції та апеляція до економічних проблем з обіцянками їх вирішення.

На результати виборів та перемогу SMER-SD вплинуло ряд причин. По-перше, погіршення економіки: дефіцит в бюджеті, інфляційні процеси, які пов'язують із припливом мігрантів з Афганістану та Сирії [1]. Суттєве збільшення міграції балканським маршрутом призвело до закликів посилення прикордонного контролю, що мало місце у політичній програмі популістів. По-друге, на успіх партії вплинули обіцянки Р. Фіцо скасувати військову і політичну

підтримку Словаччини сусідній Україні та недопустити накладання нових санкцій на країну-агресорку росію. Це мало суттєвий успіх за рахунок присутності в інформаційному полі наративів російської пропаганди. Відтак, зосередження повноважень у проросійсько налаштованого Р. Фіцо з високою ймовірністю уповільнить процеси підтримки України. [1].

Додатково зацентруємо увагу на політичній ситуації в Румунії. Цьогоріч у країні пройде чотири виборчі кампанії. Прогнозують, що результатом виборів до парламенту стане збільшення присутності популістів в законодавчому органі. Зараз у румунському парламенті представлено «Альянсу за об'єднання румунів» (АУР) – партія з яскраво вираженою ультраправою ідеологією.

Від початку створення партія, як і властиво популістам, маніпулювала питаннями, які турбували суспільство. У 2018 році це були тези щодо карантинних обмежень у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19. Після спаду захворюваності партія обрала інший вектор побудови програми – румунська нація, сім'я, свобода, християнська віра та захист інтересів Румунії у всіх сферах [4]. Якщо політичні прогнози справдяться, то збільшення представників «АУР» може суттєво вплинути на загальноєвропейську безпеку та румуно-українські відносини. Лідер партії «АУР» Жорже Сімон вже виступає проти постачання Україні зброї, проти транзиту українського збіжжя, проти навчання українських військовослужбовців та пілотів на території Румунії. Представники ж партії все частіше звертаються до риторики повернення їх історичних територій, зокрема Буковини.

Таким чином, аналізовані випадки свідчать про загрозу популізму не лише для європейських інституцій, але і для України. Від позицій провладних партій на пряму залежать питання прийняття рішень про фінансову та військову підтримку для України. Як бачимо, спільною ознакою популістичних сил, які сьогодні закріплені в Центральній Європі є їх проросійська спрямованість. Лідери популістських партій все частіше у своїй риториці виступають проти надання зброї, підписання пакетів військової допомоги, проти соціальних програм та надання прихистку для українських біженців, оскільки це негативно впливає на економічне становище всередині цих країн. Тобто, популісти роблять акцент на власній, а не світовій безпековій політиці і зосереджуються на нарощенні власного потенціалу, зміщують фокус з глобальних світових проблем та криз, на внутрішні проблеми. Така риторика несе загрозу тій частині населення українців, які емігрували до Європи після повномасштабного вторгнення, оскільки ще одна мета популістів – боротьба з неконтрольованим потоком мігрантів, включаючи навіть заборону на в'їзд до території. Також закріплення ультраправих популістів при владі може негативно відзначитися на перспективах вступу України до ЄС. Якщо гіпотетично владні позиції в Європарламенті займатимуть популісти, то вони не вбачатимуть доцільності у

продовженні переговорного процесу щодо закріплення за Україною статусу члена організації.

Список використаних джерел

1. Зубро, Т. П. Вразливість демократії в XXI столітті: під натиском популістів. Матеріали видані за сприянням Національного інституту стратегічних досліджень. 2020. С. 243.
2. Мацієвський, Ю. В., О. С. Кашинський. Витоки популізму у Центрально-Східній Європі. Ідеологія і політика. 2018. С. 15-37.
3. Остапець Ю. О. Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. Регіональні студії. 2023. № 32. С. 81-86.
4. Рахманов, О. Феномен популізму у розвинених та перехідних суспільствах: особливості проявів та детермінанти. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2022. № 2. С. 59–73.
5. Романюк, А. С. Політична доктрина популізму. Ужгород : Говерла. Вип. 12. 2009. С. 223–229.
6. Freedom in the World Countries // Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fotn&year=2023>

Науковий керівник: доктор філософії з політології, доцент Прохоренко А. М.

Вініченко Юлія Дмитрівна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СТОСОВНО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В сучасному світі досить стрімко розвивається інформаційний простір, зростають інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, вони стають все актуальніше в сучасному політичному, економічному, соціальному житті суспільства.

Розвиток інформаційних технологій впливу в XVIII столітті, як зазначає О. Курбан та вказує на взірці про війну за незалежність північноамериканських колоній: «У своїй боротьбі колоністи використовували соціальні мережі (товариства “Сини свободи”, “Кореспондентські комітети”), застосовували образні символи (“Дерево свободи”), стереотипи та лозунги (“Воля або смерть”). Вони дуже активно застосовували дієві акції, тогочасні медіа, чутки, маніпуляцію. Остання, зокрема, яскраво втілилися у події, що отримала назву

“Бостонське чаювання” (1773 р.), коли купа перевдягнених в індіанців колоністів знищила вантаж чаю, що прибув на кораблях з Англії» [5, с. 30].

Розглядаючи питання, щодо якості об’єкта аналізу, ґрунтується на розумінні змісту двох важливих понять: «інформація» та «безпека» і специфіки їх зв’язків між собою, тобто «інформаційної безпеки». Наразі будучі і правовими та соціальними підходами, вони передбачають багатовимірністю проявів та багатофакторністю впливів, вимагаючи проведення дослідження різних рівнів та при оцінці їх ролі та значення в сучасності. Завдяки повномаштабному вторгненню РФ 24 лютого 2024 року, Україна перебуває в воєнному стані, це є не тільки другорядною в теоретичному та практичному розумінні, а, навпаки, залишає її серед перших пріоритетних завдань, вирішення яких є важливою складовою досягнення перемоги над агресором та забезпечення миру та стабільної національної безпеки як для внутрішньої України, так і для зовнішньої та всієї Європи в цілому.[4, с. 151].

З розвитком інформаційного простору, набирає оборотів поняття інформаційні війни. На сьогоднішній день ми досить тісно пов’язані з терміном «інформаційна війна», ажде світом керує інформація. На сьогодні інформаційна війна вважається найнебезпечнішим видом зброї. За допомогою інформації вводити суспільство в оману, виливання бруду, підкидання неправдивої інформації, становить серйозну загрозу демократії та стабільності в державі. Інформація має впливає на масу суспільства, завдяки вмілому маніпулюванні формує у суспільства потрібну точку зору, громадську думку на користь організатора інформаційної пропаганди.

Говорячи про інформаційні війни, неможливо не згадати відомого китайського стратега VI століття до н.е. Сунь-Цзи. Зазначає такі, свої рекомендації, щодо психологічних та інформаційних засобів захоплення, насправді актуальні досі. Він радив такі поради: 1) полегшувати потугу військ ворога шляхом перешкоджання доброму постачанню і підтриманню порядку та громадської безпеки; 2) полегшувати в цілому країну, яка є жертвою шляхом повалення її традицій, звичаїв, цінності, лідерів, позитивних процесів, деморалізація суспільства, провокування внутрішніх конфліктів. Щодо цього, як вважає Сунь-Цзи, цілком можливо досягти, якщо купувати інформацію і посібників; затягувати противників у злочин із метою його шантажування і вербування; залучати до співпраці суб’єктів, які вчинили злочину; використовувати дезінформацію, залякування, психологічний тиск, напругу, висміювання, тиск на болючі місця; заважати ефективній діяльності влади ворожого війська і стимулювати хабарництво. Найефективнішим та потужним методом ведення війни командуючий переконує в тому, що це дезінформацію: «Війна – це шлях омани, – писав він. – Якщо ти можеш що-небудь, показуй противнику, що не можеш; якщо ти користуєшся чим-небудь, показуй йому,

нібито ти цим не користуєшся; хоч ти й близько від нього, показуй, нібито ти далеко; хоч ти й далеко від нього, показуй, що ти близько...» [2, с. 46].

Особливу загрозу національним інтересам та національній безпеці України в інформаційному просторі завдає: проведення державою-агресором направлених на послаблення, пригнічення нашої держави професійних інформаційних операцій в Україні та за її межами; інформаційна експансія; панування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях; низький рівень розвиненості національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України дійово протистояти інформаційній агресії; неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства, щодо врегулювання суспільних відносин в інформаційному просторі, немає певного означення стратегічного наративу, відсутність достатнього рівень медіакультури суспільства [1].

Зауважимо, що з початком війни в Україні почав набирати велику актуальність неофіційного громадського руху кіберопору ворогу під назвою «Кіберармія» (Боротьба з кіберзлочинністю). Люди разом з ІТ-фахівцями завдають знищувального удару по ворогу в інформаційному просторі, атакуючи, завдаючи шкоди та зриваючи їх плани. У військовій ситуації кожен має звернути увагу на такі основні точки: 1. Активно вивчайте, аналізуйте та досліджуйте слабкі місця вашого кібер-захисту, щоб як сильніше зміцнити його. В Україні хакери завжди проводять багато спецоперацій та застосовують певні комп'ютерні знання, які допомагають в протистоянні агресії зі сторони агресора.[3, с.102].

Інформаційна війна - це певний конфлікт, який передбачений в інформаційному просторі, формує у суспільстві людей протрібну думку, хід взаємодоповнюючих логічних думок, спрямовані на маніпулювання інформацією з метою впливу на громадську думку. Вони не призводять до кровопролиття, ніхто не руйнує життя інших людей.

Основними методами інформаційних війн є розголошення фейкових новин, дезінформація, маніпуляція соціальними мережами. Це призводить до руйнування довіри суспільства до ЗМІ.

Тож роблячи підсумок, можемо зробити висновок, що з підвищенням та розвитку інформаційних технологій, інформаційні війни стають актуальними в сучасному світі, становлять серйозну загрозу світовому порядку, демократії, стабільності та національній безпеці. Зростає велика кількість дезінформації та фейкових новин в інформаційному просторі, який розповсюджується по всіх сферах життя суспільства за допомогою розголошення цієї інформації самого суспільства.

Для ефективного протистояння та запобігання інформаційних війн необхідно володіти певною медіаграмотністю та критичного аналізу

інформації. Держава та громадість має працювати над захистом від дезінформації та кібер загроз.

Список використаних джерел

1. Доктрина національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України № 47/2017 від 25 лютого 2017 року // Доктрина національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України № 47/2017 від 25 лютого 2017 року // Офіційне інтернет-представництво Президента України : веб-сайт. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 10.03.2018).
2. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / [Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш] ; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
3. Козьмініх А.В., Прохоренко А.М. Загальна характеристика особливостей та проблем кібербезпеки в сучасній Україні. Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць., 2022, Вип.70 .С 101-105.
4. Кормич Л. І. Безпековий аспект державної інформаційної політики: виклики і загрози для України. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 151-153.
5. Курбан О. В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі / О. В. Курбан. Київ : ВІКНУ, 2016. 286 с.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційні технології, інформаційний простір, дезінформація, національна безпека.

Key words: information war, information technologies, information space, disinformation, national security.

Науковий керівник: доктор філософії з політології, доцент Прохоренко А. М.

Денисова Єлизавета Олексіївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ЖІНОК В МИРОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ: УЧАСТЬ В ПЕРЕГОВОРАХ, ПРИМИРЕННІ ТА ВІДБУДОВІ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Участь жінок у миротворчому процесі має величезне значення з багатьох причин, оскільки вона сприяє покращенню якості миротворчих заходів та

підвищенню ефективності розв'язання конфліктів. Важливі аспекти участі жінок у миротворчості:

- Попередження конфліктів: Жінки часто виступають як агенти миру, працюючи на локальному рівні для вирішення конфліктів та попередження їх загострення. Вони можуть бути активними в спільнотах, діяти як медіатори та посередники, сприяючи діалогу та вирішенню суперечностей.
- Відновлення після конфлікту: Жінки відіграють важливу роль у відновленні спільнот після воєнних конфліктів, сприяючи соціальному відновленню, мирному суспільству та політичній стабільності.
- Захист прав жінок : Участь жінок у миротворчому процесі сприяє забезпеченню захисту прав жінок в умовах конфлікту та після нього.
- Жінки можуть допомогти у побудові стійкого миру: Дослідження показують, що мирні угоди, в яких беруть участь жінки, є більш стійкими. Жінки можуть допомогти у побудові довіри та співпраці між різними групами, що є важливим для стійкого миру.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека", прийнята 31 жовтня 2000 року, стала знаковим роком у визнанні важливості участі жінок у розбудові миру. Вона підкреслює важливу роль жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів і розбудові миру та закликає держави-члени забезпечити більш широку участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у національних, регіональних та міжнародних організаціях, а також у механізмах запобігання, врегулювання та розв'язання конфліктів міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів. [2].

Резолюція: визнає, що жінки непропорційно страждають від збройних конфліктів, підкреслює важливу роль жінок у запобіганні конфліктам, врегулюванні та миробудуванні, визначає конкретні кроки, які держави-члени ООН, міжнародні організації та інші суб'єкти повинні вжити для посилення участі жінок у миротворчому процесі.

2016 року Кабінет Міністрів України ухвалив історичне рішення – затвердив Національний план дій з реалізації резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року.

Даний Національний план насамперед має на меті сприяння стабільному миру, розв'язання конфліктів, активізації участі жінок у миротворчих процесах, забезпечення захисту жінок та дівчат, що постраждали внаслідок конфлікту, а також запобігання та протидія гендерно-обумовленому насильству. [1]

Це свідчить про прихильність України принципам гендерної рівності та посиленню ролі жінок у миротворчому процесі. Також це дає чітку рамку для дій уряду, громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін щодо

посилення участі жінок у запобіганні та вирішенні конфліктів, а також у миробудуванні.

Українки, які зробили чималий вклад в миротворчий процес:

Олена Петренко- полковник Збройних сил України, перша жінка, яка командувала миротворчою місією ООН в Ліберії, нагороджена орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Надія Савченко- Народний депутат України, льотчиця, яка брала участь у миротворчій місії ООН в Демократичній Республіці Конго, герой України.

Ірина Геращенко- українська політична діячка та дипломат, яка відіграла значну роль у мирному врегулюванні конфлікту на Донбасі. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня.

Євгенія Кравчук- Голова правління Центру гендерної культури "Жінка", експертка з гендерних питань, брала участь у розробці Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека".

Тетяна Яблонська- українська журналістка та правозахисниця, яка активно брала участь у миротворчому процесі на Донбасі.

Сьогодні в багатьох суспільствах жінки не беруть участь у процесах прийняття рішень тією мірою, що чоловіки, оскільки їхня основна роль полягає у веденні «домашнього господарства». Історично склалося так, що політика, питання війни та миру вважалися виключно чоловічою сферою. Це призвело до того, що жінки не брали участі в прийнятті рішень, які впливають на їх життя. Стереотипи про те, що політика - це насильницька та небезпечна сфера, а війна - це справа лише чоловіків зі зброєю, утримують жінок від участі у миротворчому процесі. Однак важливо визнати, що жінки та дівчата також відчують на собі наслідки конфліктів. Їхні голоси та досвід мають бути враховані при прийнятті рішень щодо миру та безпеки. [4]

Незважаючи на зростаюче визнання важливості участі жінок у миротворчому процесі, все ще існує багато перешкод, які заважають їм брати участь на рівні, що виходить за межі місцевого.

Ось декілька факторів, які ускладнюють для жінок участь у миротворчих процесах за межами місцевого рівня:

- Стереотипи та гендерна дискримінація: Стереотипні уявлення про те, що жінки не володіють необхідними навичками для політичного лідерства або не мають знань, необхідних для участі в миротворчих процесах, можуть заважати їм брати участь у цій сфері. Їхні думки та ідеї часто ігноруються або недооцінюються.
- Нерівність у доступі до освіти та ресурсів: Жінки часто мають менший доступ до освіти, інформації та ресурсів, що може ускладнити їм

участь у миротворчих процесах на національному та міжнародному рівнях.

- Відсутність підтримки: Жінкам, які прагнуть брати участь у миротворчих процесах, часто не вистачає підтримки з боку своїх сімей, громад та урядів.

- Насильство та залякування: Жінки, які беруть участь у миротворчих процесах, можуть стикатися з насильством та залякуванням з боку тих, хто прагне зберегти статус-кво.

Це лише деякі з перешкод, з якими стикаються жінки, які хочуть брати участь у миротворчому процесі.

Для подолання цих перешкод важливо:

- Підвищувати обізнаність про важливість участі жінок у миротворчому процесі.

- Забезпечувати рівний доступ до освіти та ресурсів для жінок.

- Надавати підтримку жінкам, які прагнуть брати участь у миротворчих процесах.

- Боротися з насильством та залякуванням щодо жінок.

У світі існують численні приклади успішної участі жінок у миротворчості, які підтверджують важливість їхнього внеску у процеси врегулювання конфліктів та забезпечення миру та стабільності. Ось деякі з них:

Лейма Гбові в Ліберії: Лейма Гбові, ліберійська миротворча активістка, була однією з ключових постійниць мирного протесту, який допоміг завершити громадянську війну в Ліберії. Зараз вона також є виконавчим директором програми «Жінки, мир і безпека» в Інституті Землі Колумбійського університету в Нью-Йорку, США. Вона є співзасновником і колишнім виконавчим директором Мережі жіночого миру та безпеки в Африці (WIPSEN-A), а також членом-засновником і колишнім координатором Ліберійської мережі жінок у розбудові миру (WIPNET). [3]

Таваккол Карман в Ємені: Таваккол Карман, єменська журналістка і активістка, отримала Нобелівську премію миру за свою роль у мирному протесті під час арабської весни в Ємені. Вона була однією з провідних фігур у русі за демократію та права жінок у країні.

UN Women: Організація ООН "UN Women" активно працює над забезпеченням участі жінок у миротворчих процесах по всьому світі. Вони підтримують жіночі організації, надають їм голос на міжнародному рівні та сприяють зміцненню жіночого лідерства у сфері миротворення.

«Війна, насильницький конфлікт, тероризм і насильницький екстремізм мають різні та руйнівні наслідки для жінок і дівчат. Зважаючи на це, жінки в усьому світі очолюють рухи за мир і відновлення спільнот, і є вагомими докази того,

що участь жінок у мирних процесах сприяє тривалому та стійкішому миру після конфлікту. Проте, незважаючи на це, жінки залишаються здебільшого непомітними для мирних процесів і переговорів і виключені з них.»- UN Women. [5]

Ці приклади демонструють, як участь жінок в миротворчих процесах може мати суттєвий вплив на розв'язання конфліктів та побудову мирного та стійкого суспільства. Саме тому важливо продовжувати роботу над тим, щоб жінки могли повністю й безперешкодно використовувати свій потенціал для просування миру та безпеки.

Список використаних джерел

1. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченій 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України (м. Дніпро, 10-11 червня 2021 р.). - Дніпро : ДДУВС, 2021. - 320 с.
2. Національна соціальна сервісна служба - резолюція ради безпеки ООН 1325 “жінки, мир, безпека”. Головна | Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325> (дата звернення: 28.03.2024).
3. Леми Гвоби - 5th Global Conference on the Elimination of Child Labour. Home | 5th Global Conference on the Elimination of Child Labour. URL: <https://www.5thchildlabourconf.org/en/speakers/leymah-roberta-gbowee>
4. Участь жінок у мирних процесах | Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Вісник студентського наукового

товариства ДонНУ імені Василя Стуса. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12807>

5. Peace and security. UN Women – Headquarters.

URL: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security>

Ключові слова: резолюція 1325, миротворчий процес, ООН, участь жінок, гендерна рівність, активізм.

Keywords: resolution 1325, peace process, UN, participation of women, gender equality, activism.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Козмініх А. В.

Карпов Роман Олегович

студент 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Роль психологічних чинників у аналізі політичних конфліктів полягає в розумінні емоційних та психологічних процесів, що лежать в основі конфліктів, а також в оцінці впливу цих факторів на рішення та поведінку учасників конфлікту. Розуміння психологічних механізмів дозволяє виявити потенційні точки тертя та спрямувати зусилля на побудову конструктивних стратегій медіації та врегулювання конфліктів, що сприяє покращенню шансів на досягнення мирного та стійкого вирішення проблем [1, с. 197].

За концепцією Айкенберга можна використовувати різні моделі для оцінки впливу факторів на політичні конфлікти. Ось декілька можливих моделей:

1. Модель аналізу емоційного контексту: визначення емоційного стану учасників конфлікту та вивчення його змін відносно різних політичних факторів.

2. Модель взаємодії інтересів: аналіз взаємозв'язку між інтересами різних груп у суспільстві, визначення, як данні інтереси впливають на появу та розвиток конфліктів.

3. Модель соціокультурного впливу: дослідження впливу культурних, етнічних та релігійних факторів на формування поглядів та цінностей, які можуть викликати або поглиблювати конфлікти.

4. Модель медіації та конфліктології: Розробка стратегій медіації на основі розуміння психологічних аспектів конфліктів, їхніх коренів та динаміки.

5. Модель психологічного впливу в політиці: Вивчення та оцінка різних методів впливу на психологічний стан населення та учасників

політичних конфліктів, таких як: пропаганда, маніпуляція, психологічний тиск тощо.

Ці моделі можуть допомогти оцінити різні аспекти впливу факторів на політичні конфлікти в контексті концепції Айкенберга. Далі слід зазначити засоби вирішення конфліктів на практиці. Згідно з концепцією Гурвіца практичні вирішення політичних конфліктів повинні базуватися на використанні медіації та діалогу між сторонами конфлікту. Гурвіц підтримує ідею співпраці та пошуку компромісів як способів досягнення мирного врегулювання. Він наголошує на важливості побудови довіри між сторонами конфлікту, що сприяє створенню сприятливого середовища для спільного пошуку рішень. Такий підхід відображає бажання Гурвіца досягнути стабільності та миру шляхом конструктивної співпраці та взаєморозуміння між учасниками конфлікту [2, с. 87]. Також політичний конфлікт є багатоскладним явищем, який зазвичай має дуже велику область розповсюдження, Хантінгтон розглядає політичні конфлікти як відображення зіткнення цивілізаційних ідентичностей та цінностей. Він стверджує, що психологічні аспекти конфліктів визначаються культурними та релігійними факторами, що сприяють виникненню та загостренню протистоянь між різними цивілізаціями. Такий підхід дозволяє розуміти, як психологічна динаміка політичних конфліктів впливає на глобальну політичну арену та міжнародні відносини [3, с. 206]. Ретельно вивчивши праці цих вчених, можна зробити такі висновки, що стосуються теорії, практики та пропозицій, а саме: Теорія: політичний конфлікт розглядається як багатоскладне явище з глибокими культурними та історичними коренями. Психологічні чинники відіграють важливу роль у виникненні та розвитку політичних конфліктів.

Конфлікти можуть мати широке поширення, охоплюючи не тільки одну країну, але і різні регіони та цивілізації.

Практика: для вирішення політичних конфліктів рекомендується активне використання медіації та діалогу між сторонами. Важливо забезпечити пошук компромісів та побудову довіри між конфліктуючими сторонами. Співпраця

між національними та міжнародними акторами може допомогти вирішити конфлікт та забезпечити мирне врегулювання.

Пропозиції:

1. Зосередитися на розвитку механізмів медіації та сприянні діалогу міжконфліктуючими сторонами.
2. Підтримувати ініціативи з побудови довіри та пошуку компромісів міжсторонами.
3. Залучати міжнародні організації та спільноту для співпраці у вирішенні конфліктів та забезпеченні стабільності.

Список використаних джерел

1. Айкенберг, Алекс. "Психологія конфліктів: засоби реагування на політичні розбіжності". Місто друку: Нью-Йорк, США. Рік видання: 2007. С. 195-197.
2. Гурвіц, Герберт. "Конфліктологія: теорія та практика". Місто друку: Лондон, Велика Британія. Рік видання: 2014. С. 87-90 .
3. Хантінгтон, Семюель. "Столкновение цивилизаций". Місто друку: Нью-Йорк, США. Рік видання: 1996. С 206-208.

Ключові слова: політичний конфлікт, психологічні чинники, медіація, діалог, компроміс, міжнародна співпраця, мирне врегулювання, культурні розбіжності, глобальна стабільність, довіра.

Key words: political conflict, psychological factors, mediation, dialogue, compromise, international cooperation, peaceful resolution, cultural differences, global stability, trust.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Завгородня Ю.В.

Матяж Христина Олексіївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В умовах російської агресії проти України очевидними стали ряд нагальних проблем, від вирішення яких залежить успіх політичних реформ, необхідних для просування шляхом євроінтеграції як стратегічного напрямку розвитку країни. Війна продемонструвала існуючі недоліки в політичній системі,

економіці, передусім, у військово-оборонному секторі, соціальній сфері, судочинстві тощо, а також загострила ряд проблем.

Адже від успішного реформування цих сфер залежить не лише перемога над агресором, але і повоєнне відновлення України та її майбутнє як демократичної європейської держави.

Деякі з цих основних проблем сформульовані як першочергові завдання для набуття членства України в ЄС. Зокрема, це стосується реалізації антикорупційної політики через посилення, оптимізацію та вдосконалення антикорупційних механізмів. Адже корупція шкодить економіці, підриває довіру до влади, гальмує розвиток країни. Тож її подолання потребує комплексного підходу, який передбачає посилення відповідальності за корупційні злочини та запровадження ефективних превентивних заходів. [5]

Інструментарій посилення відповідальності за корупційні злочини включає: збільшення штрафів, можливість позбавлення волі, а також конфіскацію майна. Але ще більшої ваги набувають саме превентивні заходи, як: антикорупційна освіта всіх громадян і, в першу чергу, посадових осіб публічного управління та адміністрування; а також антикорупційна експертиза важливих управлінських рішень та дієвий громадський контроль.

Основним законом, що регулює антикорупційну діяльність в Україні, є Закон України "Про запобігання корупції". Він визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, повноваження суб'єктів запобігання та протидії корупції, відповідальність за корупційні правопорушення. [4]

Посилення боротьби з корупцією – це не лише завдання правоохоронних органів, а й спільна відповідальність суспільства. Кожен здатен зробити внесок у цю справу, чітко дотримуючись законів і не замовчуючи наявну інформацію стосовно корупційних проявів. Саме такі акценти зроблені в законодавстві щодо державної антикорупційної політики України [5; 6].

Такий підхід забезпечує прозорість та підзвітність влади, що виступає основоположним принципом демократії, яка ґрунтується на відповідальності влади перед народом. Саме прозорість дає можливість контролювати використання публічних коштів, а підзвітність стає основою для притягнення конкретних представників влади до відповідальності за неправомірні дії.

В основі функціонування ефективних механізмів забезпечення прозорості та підзвітності влади лежать: відкриті дані, тобто, доступ до інформації про публічні кошти та декларації про майно і доходи; електронні декларації, подання яких в електронній формі та їх перевірка на достовірність є обов'язковою для

посадовців [3]. Важливість цього засвідчило повернення Верховною Радою України вимоги декларування доходів навіть в умовах війни.

Також важливий громадський контроль за діяльністю влади та участь громадськості у антикорупційній політиці. [1]

Дотичним до цього є ефективне залучення засобів масової комунікації (ЗМК), передусім, інноваційних, як соціальні мережі, за умови, що останні не спотворюють інформацію задля маніпулятивних впливів на свідомість частини суспільства. Створення сприятливого середовища для незалежних інформаційно-комунікаційних засобів дозволяє їм виконувати роль своєрідного громадського контролера діяльності владних інституцій та стимулятора демократичних трансформацій політичної системи сучасної України.

В свою чергу, це виступає запорукою підтримки громадянами демократичних цінностей та віри в справедливую і ефективну владу, яка опікується правами та свободами людини, що визначена найвищою соціальною цінністю Конституцією України. Саме таких результатів очікує суспільство від політичних реформ в країні.

Зміцнення демократії, вдосконалення публічного управління, підвищення довіри до влади – це головні умови підвищення рівня і якості життя людини, укріплення цінностей демократії в суспільній свідомості та політичній культурі соціуму, зростання ролі України як суб'єкта міжнародних відносин.

На досягнення таких цілей спрямовані реформи управлінської системи, розбудова моделі електронної демократії на засадах діджиталізації, що реально розширює громадську участь, оптимізує процеси забезпечення прозорості і відкритості прийняття рішень та оцінки їх результативності [2].

Тож війна не повинна гальмувати прогресивний розвиток нашої держави, демократичні реформи мають продовжуватись і Україна, завдяки успіхам своїх трансформацій, має виступати прикладом можливостей ефективного демократичного транзиту для інших країн, не зважаючи на існуючі виклики та загрози. Це шлях до сталого розвитку в якості невід'ємної складової європейської демократичної спільноти.

Досвід України у впровадженні антикорупційних заходів, дотриманні прав людини та розвитку громадянського суспільства навіть в умовах воєнного стану є надзвичайно цінним для інших країн, що стикаються з подібними викликами.

Отже, перспективи успішного реформування політичної сфери України слід розглядати як важливий внесок у розвиток демократії на міжнародному рівні. І, в свою чергу, це наближає нашу державу до реального втілення стратегії євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Громадський контроль – це запорука якісного виконання держорганами своїх завдань", – членкиня Громадської ради при НАЗК - Офіс

добросовісності НАЗК. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/gromadskyj-kontrol-tse-zaporuka-yakisnogo-vykonannya-derzhorganamy-svoyih-zavdanchlenkynya-gromadskoyi-rady-pry-nazk>

2. Kormych L., Kormych A. E-democracy and enhancing public administration in Ukraine: the issues of transition. *State and law in the context of globalization: realities and prospects: collective monograph*. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019, pp. 52–70. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-182-7/52-70>
3. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII : станом на 24 жовтня 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19>
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII: станом на 30 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
5. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20>
6. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п>

Ключові слова: Україна, політичні реформи, електронна демократія, антикорупційне законодавство, прозорість, підзвітність, громадська участь.

Key words: Ukraine, political reforms, e-democracy, anti-corruption legislation, transparency, accountability, public participation.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Кормич А. І.

Осипішина Олена Олександрівна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ АКТОРІВ НА СВІТОВУ ПОЛІТИКУ

З кожним днем світ стає все більше взаємопов'язаним, тому вплив глобальних політичних акторів теж відчутніше на глобальному рівні. Рішення прийняті в одній країні можуть мати значні наслідки для іншої країни. Вони відіграють важливу роль у підтримці миру, безпеці світу, захист прав людей,

економіці. А також можуть надавати гуманітарну допомогу по всьому світі, співпрацювати в наукових дослідженнях для вирішення глобальних проблем.

Глобальні політичні актори - це держави, міжнародні організації та інші суб'єкти, які мають значний вплив на світову політику. Їхні дії та рішення можуть мати значний вплив на країни та людей у всьому світі.

Одна з найвпливовіших держав у світі це США. США має високий рівень впливу у багатьох факторах, це одна з найвпливовіших і сильних держав у світі. Вони мають найбільшу економіку світу з великим розміром ВВП і є основним гравцем на світовому ринку. Також їм характерний високий рівень технологічного розвитку, наукових досліджень і інновацій. США також мають найпотужнішу військову силу, з одним з найбільших оборонних бюджетів у світі. Вони мають широку мережу військових баз і військових союзів по всьому світу, потужну армію, повітряні сили, космічну програму, мають ядерну зброю. США має дипломатичні зв'язки з багатьма країнами і є членом численних міжнародних організацій таких як НАТО, одним з найбільших військових союзів у світі і ВТО (Всесвітня торговельна організація). У сфері культури та розваг США є центром впливу світового масового ринку. Вони також відомі своїми політичними структурами та демократичними цінностями. США займають центральну позицію в світовій політиці, економіці, культурі та інших сферах. Вони є головним інтернаціональним гравцем і прагнуть зберігати своє лідерство та вплив у світі. [2].

Європа також є глобальним політичним актором. Вона має потужну економіку, а такі країни, як Німеччина, Франція та Велика Британія, часто входять до числа найбільших економік світу. Європейський Союз (ЄС) також відіграє значну роль у світовій торгівлі та інвестиціях, що робить його центром в економічній силі. Європа постійно перебуває в авангарді технологічного прогресу. Європейські країни історично сприяли науковим дослідженням та інноваціям, що призвело до проривів у різних галузях, включаючи медицину, інженерію та інформаційні технології. Ця технологічна досконалість сприяла зміцненню могутності та впливу Європи у світі. Європа є членом багатьох міжнародних політичних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, НАТО та G7. Європа має багату культурну спадщину, з впливовими внесками в мистецтво, літературу, філософію та музику. Європейські культурні цінності і норми поширилися по всьому світу, формуючи суспільства і впливаючи на різні аспекти людської цивілізації. М'яка сила Європи, що визначається як здатність впливати на інших через свою культуру, цінності та ідеї, є особливо помітною. Європейські країни надають пріоритет правам людини, демократії, соціальному добробуту та екологічній стійкості, слугуючи прикладом для наслідування для інших країн. Ця м'яка сила часто перетворюється на вплив і співпрацю в міжнародних справах. Дехто стверджує, що сила Європи зменшилася за останні

роки через посилення інших глобальних гравців, таких як Сполучені Штати, Китай. [2].

Хочу зазначити, що Китай конкурує із США за світове лідерство. Китай є однією з найбільших і найсильніших країн у світі. Він має найбільше населення, яке перевищує 1,4 мільярда людей, і величезну територію. Крім того, китайська економіка є другою найбільшою в світі після США. Китай є другою за величиною економікою світу, яка зараз випереджає Сполучені Штати за обсягом ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС). Це найбільша торгуюча країна світу і головний центр виробництва та виробництва. Економічна потужність Китаю дає йому важелі впливу в міжнародних торговельних переговорах і дозволяє поширювати свій вплив через економічну дипломатію. Китай має найбільші збройні сили у світі, з модернізованою і технологічно розвиненою армією. Він зазнав значних військових реформ і все більш впевнено заявляє про себе в регіональних суперечках, таких як Південно-Китайське море. Військова міць Китаю дає йому можливість формувати своє безпечне середовище і захищати свої інтереси. Китай досяг значних успіхів у сфері технологій та інновацій, особливо в таких галузях, як штучний інтелект, телекомунікації та електронна комерція. Такі компанії, як Huawei і Alibaba, стали глобальними гравцями, і Китай інвестує значні кошти в дослідження і розробки для подальшого посилення своїх технологічних можливостей. Ця технологічна досконалість дозволяє Китаю конкурувати на глобальному рівні та впливати на галузі, що розвиваються. Ініціатива "Один пояс, один шлях" (BRI). Амбітний китайський проект BRI має на меті посилити зв'язок і торгівлю між Азією, Європою, Африкою та іншими регіонами шляхом розвитку інфраструктури. Ця ініціатива дозволяє Китаю поглибити економічні зв'язки з іншими країнами та розширити свій геополітичний вплив. Проекти BRI надають Китаю важелі впливу на формування економічного та політичного ландшафту відповідних регіонів. Геополітичний вплив Китаю поширюється далеко за межі його кордонів. Він має стратегічні партнерства і союзи з країнами Азії, Африки і Латинської Америки в рамках таких ініціатив, як Шанхайська організація співробітництва (ШОС) і БРІКС. Китай також збільшує свою присутність у міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй, де він має значний вплив. Китай хоч і глобальний актор світової політики, але стикається з викликами та критикою щодо таких питань, як права людини, його поведінка в регіональних суперечках та торгові практики. Ці фактори можуть вплинути на те, як розвиватиметься влада Китаю в майбутньому і як її сприйматиме міжнародна спільнота. [3].

Міжнародні організації також можна розглядати як глобальних політичних акторів, вони відіграють важливу роль у світовій політиці. ООН має на меті: підтримувати міжнародну безпеку, запобігання загроз миру, придушення актів агресії, залагодження міжнародних конфліктів мирним шляхом. Розвивати дружні відносини між націями, рівноправність, самовизначення народів.

Здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії. МВФ надає кредити країнам, що переживають економічні кризи, але натомість вимагає від них впровадження певних економічних реформ. МВФ відіграє важливу роль у регулюванні міжнародної валютної системи. Він також надає кредити країнам, що розвиваються, для стимулювання їхнього економічного зростання. Світовий банк має значний вплив на розвиток світової економіки. Банк відіграв важливу роль у зменшенні бідності, покращенні освіти та охорони здоров'я, а також у стимулюванні економічного зростання в країнах, що розвиваються. ОБСЄ охоплює широкий спектр питань безпеки, включаючи військово-політичний, економіко-екологічний та людський виміри. Це робить її цінним форумом для діалогу та співробітництва з актуальних проблем, що стосуються не лише Європи, а й світу в цілому. СОТ охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з торгівлею, включаючи правила торгівлі товарами та послугами, інтелектуальною власністю, інвестиціями, конкуренцією та державними закупівлями. Це робить її цінним форумом для діалогу та співробітництва з актуальних проблем, що стосуються не лише економіки, а й політики та права. [1].

Міжнародні корпорації також мають вплив на світову політику, всі знають їх і часто стикались з такими: 1) нафтогазові (ExxonMobil, Royal Dutch Shell, Saudi Aramco), мають вплив через контроль значної частини світових запасів нафти та газу. 2) технологічні (Apple, Microsoft, Amazon, Google)....3) виробники продуктів харчування (Nestlé, Coca-Cola), виробляють продукти харчування, які вживають люди у всьому світі. Це лише декілька прикладів впливових корпорацій.

Неурядові організації: Червоний Хрест, Amnesty International, Greenpeace, Oxfam. НУО працюють над широким колом питань, включаючи права людини, охорону довкілля, гуманітарну допомогу, освіту, охорону здоров'я та розвиток. Вони надають гуманітарну допомогу, відстоюють інтереси певних груп людей чи проблем, проводять просвітницьку роботу та співпрацюють з урядами та міжнародними організаціями.

На сьогоднішній день є такі політичні лідери, які мають глобальний вплив: Володимир Зеленський - президент України, який став символом опору російському вторгненню. Сі Цзіньпін - голова КНР, який прагне зробити Китай лідером світового порядку. Джо Байден - президент США, який прагне відновити лідерство США у світі. Олаф Шольц - канцлер Німеччини, який відіграє ключову роль у європейській політиці. Антоніу Гутерреш - Генеральний секретар ООН,

який намагається вирішити глобальні проблеми, такі як зміна клімату та бідність. Послідовно захищає територіальну цілісність України і Статут ООН.

Отже Глобальні політичні актори мають великий вплив на цілий світ. Всі вони мають все для того, щоб бути глобальним актором. Сучасна світова система динамічна та складна, постійно еволюціонує. Розуміння, що таке світова система та глобальні політичні актори важливе тому, що життя людей залежить від всіх глобальних акторів, країни та регіони залежні один від одного.

Список використаних джерел

1. Ходанич Х. Сутність та функції міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28436>
2. What Globalization Taught Leaders—And What They Need To Learn Now Ginny Whitelaw. URL: <https://www.forbes.com/sites/ginnywhitelaw/2022/05/01/what-globalization-taught-leaders-and-what-they-need-to-learn-now/?sh=3b1e17056084>
3. Глобальні домінанти розвитку Китаю. Радзієвська Світлана, Ус Іван, Покришка Дмитро. URL: <https://sg-sofia.com.ua/globalni-dominanti-rozvitku-kitaju#u>

Ключові слова: глобальні політичні актори, світова система, світ, держава, міжнародні організації, політичні лідери, неурядові організації, міжнародні корпорації.

Keywords: global political actors, the world system, the world, the state, international organizations, political leaders, non-governmental organizations, international cooperation.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Козьмініх А. В.

Полігова А.О.

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Політична влада, як феномен, завжди привертала увагу дослідників і залишається однією з найважливіших тем у політичній теорії та практиці. Поняття сутності та специфіки політичної влади відкриває широкий простір для обговорення та рефлексії щодо природи та функціонування влади у сучасному світі. У світлі постійних змін у суспільстві, технологіях та глобальних викликах, розуміння цих понять є важливим для розвитку ефективних політичних систем та забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Далі будуть розглянуті ключові аспекти сутності та специфіки політичної влади, що сприятимуть більш

глибокому розумінню цього явища та його ролі у формуванні політичних процесів.

Влада - це стійкі та стабільні взаємовідносини, що дозволяють суб'єкту підпорядковувати об'єкт відповідно до своїх інтересів. Дії влади не завжди спрямовані проти інтересів об'єкта. Влада не лише здатність впливати на "щось" і "когось". На відміну від простого впливу, вона виражає сутнісну здатність, диспозицію, що робить її різновидом каузальних зв'язків. [4].

Поняття "влада" у вітчизняній літературі інтерпретується у трьох ключових аспектах:

- як система відносин, що ґрунтуються на командуванні та підпорядкуванні в суспільних групах, державі та суспільстві. Це відображає значущість ієрархічної структури й механізмів контролю, які існують у суспільстві;
- як вираз вольового елементу, що проявляється у здатності деяких суб'єктів нав'язувати свою волю іншим за допомогою різних методів, включаючи примус і переконання. Це відображає важливість впливу та здатність формувати рішення;
- як інститут, тобто організована установа, спроможна забезпечити єдність дій та сталість порядку у суспільних відносинах. Це вказує на значення установ і правових рамок для забезпечення функціонування суспільства. [2].

За застосуванням у різних суспільних сферах і засобами впливу владу можна розділити на кілька видів:

- економічну;
- духовну;
- інформаційну;
- політичну;
- адміністративну;
- військову.

Політична влада включає у себе державну владу, органи самоврядування, партійні та групові структури, політичних лідерів та засоби

масової інформації. Основним елементом політичної влади є державна влада, яка визначає напрямок та регулює функціонування суспільства. [3].

Політична влада ґрунтується на трьох основних засадах:

- примусі;
- легітимності;
- угоді.

В залежності від переваги одного з цих засобів вирізняють такі парадигми влади:

- примусову;
- легітимну;
- угодову.

Кожна з цих парадигм визначає спосіб взаємодії між владою і суспільством, а також підходи до вирішення політичних питань та конфліктів.

У сучасному цивілізованому світі, влада, як правило, використовує законні засоби примусу, щоб впливати на громадян у випадках порушення ними існуючих правових норм. Однак, крім офіційних засобів примусу, влада також може використовувати нелегальні методи, такі як підкуп, обіцянки, шантаж, створення штучних перешкод, формування ілюзій та створення додаткових джерел залежності від неї.[3].

Парадигма легітимності, сформована Максом Вебером, передбачає, що влада здебільшого базується на довірі громадян до неї. Ця довіра, або ступінь визнання суспільством законності влади (легітимності), може мати раціональне або нераціональне походження.

У сучасній політичній науці виділяється сім типів легітимності:

- традиційний;
- харизматичний;
- правничо-раціональний;
- раціонально-цільовий;
- соціально-евдемонічний;
- національно-патріотичний. [3].

Сучасні інституції державної влади використовують електронну демократію як ефективний механізм управління. Найбільш значний прогрес в цьому напрямку спостерігається в країнах Західної Європи, зокрема в країнах-членах Євросоюзу, де електронна демократія отримала визнання в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи з електронної демократії 2009 року. Україна також виявляє зацікавленість у цьому напрямку, хоча процес впровадження не відбувається дуже швидко. Використання електронної демократії стає прагненням, оскільки воно не лише підвищує довіру громадян до системи, але й сприяє реалізації громадянських ініціатив для посилення політичного впливу. Крім того, електронна демократія залучає громадян до участі у політичних процесах, зміцнює вертикальну комунікацію і надає

можливість громадянам впливати на рішення знизу. Хоча існують потенційні ризики маніпулювання свідомістю, переважно електронна демократія приносить позитивні результати, зокрема в контексті електронного голосування. [1].

У контексті аналізу сутності та специфіки політичної влади виявлено, що це складний та багатогранний феномен, який відображає взаємовідносини між суб'єктами та об'єктами влади у суспільстві. Політична влада виявляється у здатності впливати на прийняття рішень, формування політичної агенди та організацію суспільства. Важливо враховувати різні аспекти та форми вияву влади, такі як примус, легітимність та угода, а також їх вплив на функціонування суспільства. Розуміння цих аспектів є ключовим для розвитку ефективних політичних систем та забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Прохоренко А.М. Впровадження інноваційних політичних технологій у функціонування інститутів державної влади в контексті концепції соціальної модернізації. Держава і право : Збірник наукових праць (юридичні та політичні науки). 2020. № 88. С. 315-323. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJ

RN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dip_2020_88_31.pdf (дата звернення: 30.01.2024).

2. Основи політології. - К., "Либідь". 1990. (дата звернення: 30.01.2024).
3. О. В. Лазаренко, О. О. Лазаренко. Теорія політології. - К., Вища школа. 1996. (дата звернення: 30.01.2024).
4. Лазоряк О.В. Сутність політичної влади та її головні властивості. URL: https://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Politologia/75070.doc.htm (дата звернення: 30.01.2024).

Ключові слова: політична влада, сутність політичної влади, специфіка політичної влади, легітимність державної влади, інституції державної влади, електронна демократія.

Keywords: political power, essence of political power, specificity of political power, legitimacy of state power, institutions of state power, e-democracy.

Науковий керівник: доктор філософії з політології, доцент Прохоренко А. М.

Самолук Віталій Ігорович

студент 3 курсу юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В політичній науці проблема комунікації завжди займала чільне місце. Це пояснюється тим, що в основі політичного життя лежать дискусії (які активізуються у зв'язку з виборами) з приводу розуміння та шляхів вирішення суспільно значимих проблем соціуму. Такий процес насамперед передбачає взаємодію громадян в процесі обміну інформації, яка спрямована на узгодження та збалансування їх зусиль з метою досягнення потрібного їм суспільного результату. При цьому варто пам'ятати, що в такому процесі громадяни виступають в якості суб'єкта, оскільки активно впливають одне на одного.

Щодо самого терміну «комунікація», то потрібно пам'ятати, що він має багатозначний зміст. Адже може означати, скажімо, інженерні, транспортні та інші комунікації. Тому ми під комунікацією будемо мати процес спілкування між людьми з метою обміну інформацією як інструментом політичного впливу один на одного. «... Політична комунікація, – як слушно зазначає Шиманова-Стефанишин О.В., – це особливий тип комунікації, що характеризується наявністю сторін (якими можуть виступати виборці, громадяни, формальні і неформальні групи, об'єднання громадян, громадські організації, об'єднання і рухи, політичні партії, лобістські структури, органи державної влади і місцевого самоврядування, регіональні, міждержавні і міжнародні організації), що знаходяться у суб'єктно-суб'єктних відносинах, ініціюють передачу

повідомлень, що містять політичну чи політично значиму інформацію, через засоби масової інформації, формальні і неформальні канали для досягнення певних політичних цілей і результатів» [1, с. 113].

В умовах збройного нападу російської федерації на нашу державу проблема політичної комунікації стає супер актуальною. Адже перед суспільством стоїть екзистенційна проблема: буде чи не буде існувати держава Україна. А для цього потрібно об'єднати всі патріотичні сили, партії, об'єднання з метою організації відсічі агресору. Тому в умовах воєнного стану організаторами політичної комунікації з обговорення і прийняття адекватних рішень вже є не лише уповноважені на це офіційні представники органів влади, політичних партій та об'єднань, але й безпосередньо громадські організації (насамперед волонтерські) та громадяни.

В період воєнного стану змінюється зміст та форми політичної комунікації. Адже проблемами, які потребують негайного вирішення є ситуація на фронті, забезпечення потреб бійців всім необхідним для того, що б вони могли дати гідну відсіч агресору. При цьому також потрібно вирішувати проблеми організації міжнародної фінансової та військової допомоги з боку наших союзників, санкції проти російської федерації, захист біженців та людей, що змушені через воєнні дії залишити рідні домівки. При цьому потрібно вирішувати питання зі вступом до ЄС та НАТО. А для цього потрібно задіяти політичні комунікації для формування та підтримки позитивного іміджу України на міжнародній арені. При цьому необхідно враховувати і те, що ворог прикладає максимум зусиль для дискредитації нашої держави в очах світової спільноти. Для цього в політичних комунікаціях наша держава використовує всі можливі і доступні канали, зокрема новітні інформаційні технології, соціальні мережі та медіа платформи (Facebook, Twitter, Telegram, Instagram).

Для підвищення ефективності політичної комунікації проводиться її персоніфікація на всіх рівнях її реалізації. Так, у засобах масової інформації беруть участь чітко визначені офіційні особи (представники державних та громадських структур, депутати, голови військових адміністрацій, мери міст, старости селищ, сіл, лідери політичних партій, відомі громадські активісти тощо).

Під час здійснення політичної комунікації в умовах воєнного стану в Україні застосовуються не лише мова із дотриманням загальноприйнятих правил, стандартів та етикету, а й окремі символи, різноманітні знаки. Вартим уваги є розкриття символічної природи політичної комунікації в монографії С. Денисюк «Культурологічні виміри політичної комунікації». У монографії зосереджено увагу на таких культурологічних аспектах, як символізм політичної комунікації, зокрема, таких чинниках взаємин в системі «влада – громадяни», як імідж і бренд [2, с. 97]. Питання пошуку консенсусу, компромісу, побудови

толерантних взаємин, які сприяють розвитку і демократизації суспільства, актуальними є до цього часу.

Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні стала неодмінною умовою виживання країни. Здатність України ефективно відстоювати свої позиції, захищати свої інтереси та мобілізувати підтримку міжнародної спільноти безпосередньо впливає на безпеку, стабільність та майбутні перспективи країни. Особливо важливим та актуальним для України у взаємодії між країнами у сферах військової та політичної діяльності виявилось ефективне використання інформаційних стратегій.

На думку українських політологів військово-політична комунікація між Україною, ЄС та США виявилась важливим фактором стабільності та регіональної безпеки. Прикладами ефективності такої комунікації стали: підписання угод між Україною та ЄС, переговори про членство України в ЄС, надання значної військової допомоги Україні від США та ЄС. З огляду на це військово-політична комунікація і надалі буде продовжувати визначати геополітичну динаміку в майбутньому, забезпечуючи гарантії безпеки та стабільності в регіоні [3, с. 135-138].

У сучасній західній науці політичну комунікацію часто розглядають як багатоманітні соціальні контакти, що виникають в публічній сфері та у зв'язку з впливом акторів на політичні події. Так, П. Кеп окреслює конкурентні наративні схеми в контексті російсько-української війни, використовує різноманітні інструменти для визначення політичних комунікацій «глобального конфлікту» та «локального конфлікту» [4, с. 133].

С. Мініхолд, Д. Тіле зазначають, що дослідження політичної комунікації ніколи не було таким актуальним, як сьогодні, оскільки цифрові медіа глибоко проникли в усі політичні, соціальні та особисті сфери. Громадяни використовують цифрові платформи для інформування, формування думок, висловлення своїх поглядів та організації колективних дій, а також для розваг і спілкування. Політики, партії, а також транснаціональні політичні актори використовують ці платформи для охоплення, переконання та впливу на виборців і громадян [5].

Отже, для наявності політичних комунікацій потрібні постійні зв'язки із суб'єктами для реалізації групових цілей. За відсутності суб'єкта та об'єкта

(адресата комунікації) неможливою є будь-яка політична комунікація, особливо в умовах воєнного стану в Україні.

Список використаних джерел

1. Шиманова-Стефанишин О.В. Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні: політологічний аналіз основних меседжів. *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 112–117.
2. Денисюк С. Г. Культурологічні виміри політичної комунікації : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2012. 392 с.
3. Гурицька М., Рихлік В. Військово-політична комунікація України з європейським союзом та США. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 133–140.
4. Cap P. Narratives of geopolitical representation in the discourse of the Russia–Ukraine war. *Journal of Pragmatics*. 2023. December. Vol. 218. P. 133–143.
5. Minihold S., Thiele D. Political communication in the digital age. *European Journal of Political Research*. ECPR General Conference, Charles University, 4–8 September 2023.

Ключові слова: Україна, політична комунікація, воєнний стан, інформація, безпека.

Key words: Ukraine, political communication, martial law, information, security.

Науковий керівник: д.філос.н., професор Виговський Л. А.

Таргоніна Марія Максимівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ ТА ЙОГО СПЕЦИФІКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Демократичний транзит є складним процесом для будь-якої країни, але коли цей процес відбувається в умовах війни, він вимагає особливої уваги та розуміння. Україна, знаходячись у ситуації воєнного стану через агресію Російської Федерації, змушена розвивати демократію, враховуючи значну кількість існуючих загроз і викликів.

Після здобуття незалежності в 1991 році, Україна зазнала складних трансформацій, спрямованих на побудову принципово нового демократичного суспільства та ринкової економіки. Проте, зовнішні виклики, обумовлені війною, яку РФ почала в 2014 році і особливо її повномасштабна фаза з 24 лютого 2022 року, значно ускладнили цей процес.

Демократичний транзит – це процес, пов'язаний із трансформацією суспільств, що має на меті розвиток демократії. Він включає аналіз широкого

спектру суспільних відносин, таких як політика, економіка, соціальна структура, управління, культура та духовна сфера. Цей термін передбачає встановлення ряду критеріїв, серед яких можна виокремити причини, тривалість, періодизацію, зовнішньополітичний аспект та результати демократичних змін [1, с. 3–11].

Основною причиною переходу до демократії є політична та соціально-економічна криза в суспільстві, яка може виникати з різних причин, таких як диктатура, авторитарний режим або неефективне управління. Демократичний транзит розглядається як тимчасовий процес, що охоплює перехід від авторитарних або тоталітарних форм правління до більш демократичних систем.

Цей процес може бути складним і довготривалим, залежно від конкретних умов кожної країни. Важливими аспектами демократичного транзиту є розвиток громадянського суспільства, консолідація демократичних інститутів, зміни в системі управління, політичній культурі та забезпечення прав людини і громадянських свобод.

Зовнішньополітичний аспект демократичного транзиту може включати підтримку з боку міжнародних організацій, таких як ООН, або допомогу розвинених демократичних держав у формі фінансової підтримки, технічної допомоги або політичного тиску на авторитарний режим.

Результати демократичного транзиту можуть бути різними для кожної країни і залежать від багатьох факторів, включаючи історичні, культурні та економічні умови. Деякі країни здатні доволі швидко досягти стабільної демократії, тоді як інші будуть стикатися з великими труднощами на шляху утвердження і консолідації демократичних інститутів.

Війна РФ проти України спричинила великі політичні зміни, включаючи нестабільність та підвищення рівня політичних конфліктів, обмежений доступ до ресурсів, вплив зовнішніх чинників, передусім, безпекових. Все це стало перешкодою для швидкого формування стійких демократичних інститутів.

Сучасна дійсність потребує нових підходів, що враховують не лише класичні західні теорії, а й об'єктивні умови розвитку світу. Перспективи трансформації існуючих політичних режимів пов'язані з комплексним аналізом соціально-економічних, політико-правових, культурно-гуманітарних та інших процесів, включаючи вивчення політичної культури та поведінки.

Стратегія розвитку транзитивних країн включає, в першу чергу, демократизацію суспільного життя, відображає різноманітні обставини, особливості та форми суспільних трансформацій.

Перед Україною у стані війни постали тяжкі випробування, що вплинуло на демократичний транзит. Так, однією з ключових особливостей демократичного транзиту за таких умов є необхідність забезпечення безпеки громадян та збереження демократичних інституцій. Тож параметри і критерії

безпеки стали пріоритетом для оцінки можливостей та рівня гарантій стану прав і свобод людини, суспільства, держави як основи успішного демократичного транзиту [2].

Другою важливою складовою є забезпечення широкої участі громадян у політичному процесі. Умови війни обмежують можливості громадян брати участь у виборах, референдумах та деяких інших формах політичних дій, тому важливо створити умови для активної участі громадян у формуванні демократії в інших різноманітних форматах.

Третій аспект полягає в забезпеченні прозорості та відкритості в управлінських структурах. В умовах війни ризик корупції та зловживань владою може зростати, тому важливо впроваджувати механізми контролю та звітності для забезпечення демократичного управління.

У сучасних суспільно-політичних процесах у світі, включаючи Україну, спостерігається розрив між поставленими цілями реформування суспільства та його демократизації і фактичними можливостями їх досягнення. В політичній науці відсутня універсальна точка зору стосовно умов, за яких може бути успішно проведений демократичний перехід. Деякі дослідники наголошують на тому, що не існує єдиного набору передумов для цього. Тому важливо розуміння національної специфіки таких процесів [4, с. 16].

У порівнянні з іншими посткомуністичними країнами, Україна мала одні з найбільш привабливих стартових умов для процесу демократизації. З високим рівнем промислового розвитку, п'ятим місцем за обсягом ВВП серед колишніх радянських республік, науково-технічним та кадровим потенціалом, відсутністю значних зовнішніх боргів, а також вигідним геополітичним положенням, але не зуміла ефективно використати ці переваги для досягнення належного рівня розвитку країни [3, с. 144–151]. Але, тим не менш, країна рухається шляхом демократичного транзиту, поступово реалізує свої євроінтеграційні стратегії.

Незважаючи на виклики, навіть війна не змогла завадити розвитку демократії. Мобілізація суспільства, поява нових громадських організацій та зростання громадянського активізму сприяли посиленню громадянського суспільства та його впливу на політичний процес.

Демократичний транзит в Україні в умовах війни вимагає комплексного підходу та уваги до унікальних викликів, з якими стикається країна. Шлях до стабільної та процвітаючої демократії у таких умовах може бути складним, але з правильними стратегіями та заходами ця мета є досяжною.

Отже, російська агресія проти України, хоч і є серйозним викликом для демократичного транзиту країни, породжуючи політичні, економічні та соціальні проблеми, але водночас, кризові умови розкривають нові можливості для зміцнення демократичних інститутів та розвитку громадянського суспільства. Для досягнення успішного демократичного транзиту України необхідно поєднати зусилля влади, громадянського суспільства та міжнародної спільноти

для вирішення нагальних та перспективних завдань стосовно всіх сфер життєдіяльності суспільства. Передусім, це окреслює завдання досягнення перемоги України у війні, розв'язаній РФ, а також перспектив повоєнного відновлення та включення у всі євроінтеграційні процеси.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О.В. Передумови переходу до демократії: ризики транзитивного суспільства. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 17. С. 3–11.
2. Kormych L. Security as a determinant of democratic transformation: threat parameters and evaluation criteria. *Democratic transit in terms of security and development: Ukrainian and foreign experience: collective monograph*, Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019, pp. 1–20. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-158-2/1-20>
3. Лешанич М. Інституційні характеристики політичних партій у транзитних суспільствах. Європа і політика: Матеріали науково-практичної конференції «Україна – ЄС: двосторонні відносини у контексті загострення гібридної війни, конфлікту політик пам'яті та забезпечення прав національних меншин», (Ужгород, 3 травня 2018). Ужгород, 2018. С.144–151.
4. Палінчак М. М., Остапець Ю. О., Лешанич М. М. Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту. Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2021. 240 с.

Ключові слова: демократичний транзит, стратегія, державна політика, воєнний стан.

Key words: democratic transit, strategy, state policy, martial law.

Науковий керівник: д.і.н., професор Кормич Л.І.

Темофєєва Арина Андріївна

студентка 1 курсу магістратури факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Енергетична безпека є важливою складовою національної безпеки кожної країни. Забезпечення стійкого доступу до енергетичних ресурсів у відповідних кількостях та за прийнятними цінами є ключовим для забезпечення економічного розвитку, соціальної стабільності та національної обороноздатності. Брак енергетичної безпеки може призвести до різкої залежності від зовнішніх постачальників, енергетичних криз, а також загрози національній безпеці загалом. Тому розробка та реалізація стратегій

забезпечення енергетичної безпеки має велике значення для стабільного розвитку та процвітання країни.

Енергетична безпека оптимально визначається як управління потенційними загрозами та ризиками, спрямоване на уникнення дефіциту економічно доступних паливно-енергетичних ресурсів в якісно задовільній кількості як у нормальних, так і надзвичайних умовах. При цьому, енергетичну безпеку слід розглядати в контексті національної безпеки, яка є ключовою для економічного благополуччя та прогресивного розвитку країни. Забезпечення енергетичної безпеки є ключовим аспектом національних інтересів держави [6, с. 173]. Визначення цієї сфери як об'єкта управління вимагає урахування різних факторів, таких як поточні знання, політичні уподобання, технологічний рівень та безпекова ситуація. Це призводить до відсутності єдиного методологічного підходу до опису енергетичної безпеки [1, с. 9].

Тому сфера енергетичної безпеки становить ключовий компонент національної безпеки України, але наразі відсутнє окреме законодавче регулювання щодо цієї проблематики. Закон України «Про національну безпеку України» визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, але не надає достатніх інструментів для забезпечення ефективної державної політики у сфері енергетики [2]. Це свідчить про необхідність прийняття додаткового законодавства, яке б забезпечило регулювання сектора енергетики та гарантувало його стабільне функціонування.

В Стратегії національної безпеки України відзначено, що стійкий розвиток економіки та забезпечення безпеки неможливі без надійного розвитку енергетики. Для досягнення цієї мети необхідно: сприяти розширенню енергетичного потенціалу України та підвищенню ефективності його використання є однією з ключових стратегій для забезпечення енергетичної безпеки країни; інтеграція енергетичних ринків України до європейського енергоринку, включаючи Об'єднану енергосистему та Газотранспортну систему, має на меті забезпечення стабільності та розвитку у сфері енергетики; збереження та розширення транзитного потенціалу країни є важливим для забезпечення енергетичної безпеки та запобігання негативним наслідкам реалізації проектів, що можуть загрожувати цій безпеці; диверсифікація джерел та маршрутів постачання енергетичних ресурсів сприяє зменшенню залежності країни від конкретних постачальників та ризику зупинення постачання; підвищення енергоефективності та впровадження сучасних систем обліку використання енергії допомагають зменшити втрати та оптимізувати використання ресурсів; упровадження загальнодержавного енергетичного балансу сприяє раціональному плануванню та контролю над використанням енергії, а також забезпечує розвиток паливно-енергетичного сектора з урахуванням вимог сталого розвитку та екологічної безпеки; використання новітніх технологій виробництва енергії з відновлюваних джерел та її зберігання

допомагає зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечити сталість постачання енергії у майбутньому [3].

У Стратегії також визначено завдання для суб'єктів (КМУ, Міністерство енергетики України), що відповідають за забезпечення енергетичної безпеки та оцінку стану реалізації державної політики у цій сфері: розробка проєктів актів та здійснення організаційних заходів для формування системи державного управління у сфері забезпечення енергетичної безпеки України. Затверджена методика оцінки рівня та загроз енергетичній безпеці України (ця методика визначає основні критерії та підходи до оцінки стану енергетичної безпеки, а також методи та інструменти для проведення такої оцінки); внесення пропозицій для уточнення стратегічних документів у сфері енергетичної безпеки (активна участь у формулюванні та вдосконаленні стратегій, програм та планів дій з питань енергетичної безпеки); складання звіту щодо стану енергетичної безпеки та оцінки рівня та загроз енергетичній безпеці України (аналіз поточного стану енергетичної безпеки, ідентифікацію потенційних загроз та рекомендації щодо подальших заходів для їх управління); щорічна оцінка, яка передбачає проведення поточного моніторингу розвитку безпекового середовища та визначення готовності суб'єктів у сфері енергетичної безпеки України реагувати на актуальні загрози [4]. У сфері державного управління ключовим завданням є визначення та протидія загрозам енергетичній безпеці України. Особлива увага повинна бути приділена зовнішнім загрозам енергетичній безпеці, які визначені у наукових джерелах, зокрема: кібератаки (напади на інформаційні системи та інфраструктуру енергетичних об'єктів з метою порушення їх нормальної роботи або навіть знищення); військові дії; терористичні акти [5].

Протидія цим загрозам вимагає комплексного підходу, включаючи розроблення та впровадження заходів з кібербезпеки, зміцнення обороноздатності та співпрацю з міжнародними партнерами для забезпечення енергетичної безпеки країни.

Отже, енергетична безпека країни є одним з пріоритетних, але складних напрямів державного управління у сфері національної безпеки. Через потребу врахування різних аспектів життєдіяльності країни, таких як ресурсні, технічні, економічні, екологічні, організаційно-адміністративні, управлінські, соціальні, інноваційні, політичні, геополітичні, безпекові, світоглядні та інші аспекти енергозабезпечення. Ці аспекти важливі для задоволення життєво важливих потреб людини, суспільства, суб'єктів господарювання та держави.

Війна РФ проти України ще раз переконливо довела, що в сучасних гібридних війнах енергетична складова займає важливе місце. Адже з початку повномасштабної фази війни від 24 лютого 2022 року агресор особливі зусилля спрямовує саме на руйнацію і знищення енергетичної інфраструктури України. Це провокує блекаути, створює проблеми економічного та екологічного порядку, ускладнює умови життя мирного населення. І в забезпеченні стійкості

нашої держави значну роль відіграють заходи енергетичної підтримки наших партнерів. Україну включили в європейську енергетичну систему, що сприяє стійкості нашої держави в складних умовах. А санкції проти енергоресурсів РФ обмежують її фінансові спроможності військового характеру.

Тож реалії нашого життя є наявним підтвердженням важливості енергетичної безпеки як складової національної безпеки в цілому в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія / авт. кол.: О. М. Суходоля, Ю. М. Харазішвілі, Г. Л. Рябцев. Київ : НІДС, 2023. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_mono_sukhodolia_do_druku_na_site_02_01_2024.pdf
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ

Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>

4. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-p#Tex>

5. Суходоля О. М., Рябцев Г. Л., Харазішвілі Ю. М. Методологія оцінювання впливу загроз на рівень енергетичної безпеки. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2. С. 7.

6. Янишен Б. В. Енергетична безпека як складова національної безпеки: понятійний апарат і смислові взаємозв'язки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. Том 1. С. 173-178.

Ключові слова: національна безпека, енергетична безпека, загрози та ризики, стратегія енергетичної безпеки.

Keywords: national security, energy security, threats and risks, energy security strategy.

Науковий керівник: д.і.н., професор Кормич Л.І.

Халаїм Діана Станіславівна

студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ АВТОРИТАРНІ РЕЖИМИ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Хоча ми живемо в епоху XXI з його стрімким технологічним прогресом, свободою слова та розвитком демократичних цінностей, однак на тлі цього прогресу існують країни, які залишаються під пануванням авторитарних режимів. Питання сучасних авторитарних урядів, їхні методи та вплив на суспільство залишаються актуальними у контексті нашого часу.

Важливість цієї теми полягає в тому, що сучасні авторитарні режими ставлять під загрозу основні принципи демократії, прав людини та свободи. Вони обмежують політичні свободи громадян, контролюють ЗМІ та перешкоджають свободі слова. Подальше вивчення цих режимів дозволить нам краще розуміти їхню природу, механізми функціонування та шляхи подолання впливу, який вони мають на суспільство.

Занурення в цю тему дозволить нам виявити способи підтримки демократичних цінностей та сприятиме створенню умов для зміцнення демократії та захисту прав людини в усьому світі. Такий аналіз є невід'ємною частиною нашого сучасного політичного та соціального контексту, адже він

розкриває складні взаємозв'язки між правлінням, суспільством та міжнародним співтовариством.

О. Скакун зазначає, що в умовах антидемократичного режиму відбувається порушення прав і свобод людини, придушення опозиції, можливе скасування представницького органу або його перетворення в маріонеткову установу. Ця дослідниця також підкреслює, що авторитарний режим, так само як і демократичний, зберігає автономію особистості і суспільства в сферах, не пов'язаних з політикою, не намагається радикально перебудувати суспільство на ідеологічних засадах, допускає економічний, соціальний, культурний та, частково, ідеологічний плюралізм, обмежується твердим політичним контролем та може базуватися на правових і моральних принципах[1, с. 4].

Авторитарний режим відрізняється від тоталітарного режиму меншою різкістю у крайніх, реакційних проявах. Він поєднує в собі риси тоталітарного та демократичного управління. У порівнянні з демократичним режимом, авторитарний характеризується:

1. Централізацією влади. Влада концентрується в руках однієї особи або групи осіб, не підконтрольної народу, і формується, переважно, не через конкурентні вибори, а шляхом нав'язування своєї волі.
2. Централізоване управління. Управління, як правило, здійснюється централізовано, з концентрацією влади в руках одного або кількох взаємозалежних органів, рішення яких приймаються беззаперечно.
3. Використання насильства і примусу. Систематичне застосування насильства та позасудових методів примусу для підтримки влади.
4. Субординація громадян. Влада надає перевагу інтересам держави над особистими правами та свободами громадян.

Авторитарний режим може бути двох типів: революційний, який спрямований на зміну суспільно-політичного устрою; стабілізаційний, який спрямований на збереження існуючого устрою, часто реагує на надзвичайні обставини [2, с. 4].

Авторитарні режими зазвичай виникають у країнах, що відкидають демократичні цінності; намагались впровадити демократичний режим, але не вдалось стабілізувати його функціонування; або є демократичним, але у зв'язку з певними обставинами вони змушені вводити модель надзвичайного функціонування державної влади.

Аналіз авторитарних політичних режимів за допомогою індексів "Freedom House" та "Economist" вказує на зменшення кількості недемократичних країн протягом останніх тридцяти років. У Західній Європі та Центральній та Східній Європі авторитарні режими відсутні, але на пострадянському просторі існують різні форми авторитаризму. Наприклад, Російська Федерація, яка є країною-агресором та терористом, розпочала повномасштабне вторгнення в незалежну Україну у 2022 році. Разом з Киргизстаном, вона має помірковано-авторитарний

режим, в той час як Азербайджан, Казахстан, Таджикистан та Білорусь перебувають у жорстко-авторитарному режимі. Країни, такі як Узбекистан і Туркменістан, відкрито тоталітарні. Зазначається, що на пострадянському просторі можливе виникнення конституційно-авторитарних режимів через об'єктивні обставини суспільства та рівень політичної культури [3, с. 5].

Влада в авторитарному режимі надає перевагу власній безпеці та порядку, а також може втручатися у економічну та соціальну сфери, зберігаючи консервативний характер [4, с. 5].

Незважаючи на те, що ми живемо в сучасному світі де панує демократія, існують ще країни в яких авторитарним режим не історичний термін. Це дослідження дозволить нам зрозуміти, як теорія відображається на практиці, і вивчити реальні виклики та наслідки авторитарного управління в різних соціокультурних та політичних контекстах.

Білорусь є країною з довгостроковим авторитарним режимом під керівництвом Олександра Лукашенка, який перебуває при владі з 1994 року. Вибори часто вважаються фальшивими, а політична опозиція стикається з масовими арештами та репресіями. Систематичні порушення прав людини, зокрема, обмеження свободи слова та політичних прав, є поширеними.

Китай має монополію на владу, а керівництво країни відоме своїм авторитарним характером. У країні існують систематичні порушення прав людини, зокрема, обмеження свободи слова, політичних прав та прав громадянського суспільства. Китай активно розширює свій вплив на міжнародній арені та збільшує військові видатки.

Туркменістан володіє безумовною владою Гурбангули Бердимухамедова, який контролює всі сфери життя країни. У країні існують систематичні порушення прав людини, у тому числі, обмеження свободи слова та політичних прав. Туркменістан володіє однією з найбільших армій в Центральній Азії, а режим Бердимухамедова відомий за своєю строгою авторитарною політикою.

Саудівська Аравія є абсолютною монархією, де королівська сім'я володіє всією владою. У країні існують обмеження щодо прав жінок, політичних прав та свободи слова. Саудівська Аравія активно втручається у конфлікти на Близькому Сході та розширює свої військові потужності.

Після детального розгляду авторитарних режимів у різних країнах можна зробити кілька важливих висновків. Авторитарні режими є серйозною проблемою у сучасному світі, незважаючи на те, що багато країн вступили на шлях демократії та розвитку. Ці режими пригнічують особисті свободи та права людини, обмежують свободу слова та політичну участь, іноді використовуючи насильство та репресії для збереження влади.

Кожна з країн, описаних вище, має свої власні особливості та методи утримання авторитарного режиму. Російська Федерація, Білорусь, Китай,

Туркменістан і Саудівська Аравія, кожна з них демонструє різноманітність форм та стратегій, що використовуються для підтримки влади.

Ці країни часто стикаються з міжнародною критикою та санкціями через систематичне порушення прав людини та інші аспекти свого авторитарного управління. Проте, вплив зовнішніх факторів на зміну цих режимів може бути обмеженим через їхню внутрішню стійкість та контроль над суспільством.

Отже, для збереження та посилення демократії у світі важливо продовжувати міжнародний тиск на країни з авторитарними режимами, підтримувати правозахисні організації та громадянське суспільство у цих країнах, а також сприяти поширенню демократичних цінностей та інститутів у всьому світі.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-е вид., доп. і перероб. Київ : Алерта, 2013.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006.
3. Тимчук О.Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. Вісник Запорізького національного університету, 2009, С. 48-54,
4. Ведерніков Ю.А. Теорія держави і права: підручник. – Дніпропетровськ, 2015.

Ключові слова: режим правління; авторитаризм; демократія; свобода слова; обмежена демократія.

Key words: regime of government; authoritarianism; democracy; freedom of speech; limited democracy.

Науковий керівник: доктор філософії з політології, доцент Прохоренко А. М.

Шестакова Марія Геннадіївна

студентка 1 курсу магістратури факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ПОЛІТИЧНІЙ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Питання гендерної рівності є важливою частиною європейської та американської політики протягом останніх десятиліть. Вважається, що стать та гендерна роль в суспільстві впливають не лише на події в ньому, але й на соціальну структуру та внутрішню і зовнішню політику держави. Вивчення гендерного питання є актуальною темою сьогодення, оскільки все більше і

більше жінок стають політичними діячами. Наскільки «чоловіча» політика відрізняється від «жіночої»? Та чи є різниця взагалі?

Вивчення цього питання необхідно розпочинати з дефініцій. Відповідно до державної *Гарячої лінії з питань протидії торгівлі людьми, запобігання насильства, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей*:

«гендер – соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належним для жінок і чоловіків»;

«гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [2].

На основі ідей гендерної рівності, феміністичні теорії почали закликати до активного залучення жінок до політичного процесу в західних країнах світу. В рамках Європейської комісії навіть існує програма під назвою «*For more women in politics*» [3]. За підрахунками Європейської комісії, наразі серед її членів є 32% жінок, основна мета – досягти рівності серед жіночого і чоловічого складу не лише Європейської комісії, але й парламентів країн-членів ЄС. За останні десятиліття спостерігається однозначний прогрес щодо жіночої політичної участі на міжнародній арені в рамках Європи. Так, у 1979 році кількість жінок в Європейському парламенті була 15,9%, у 2024 році ця цифра сягає позначки 39,8%.

Серед країн ЄС найуспішнішими щодо питань гендерної рівності в політичній репрезентації є Скандинавські країни, оскільки вона мають обов'язкові квоти для участі жінок в парламенті. Таким чином, у Швеції в 2022 році кількість жінок парламентарів сягала 46,1% від загальної кількості парламентарів [5]. У Фінляндії кількість жінок в парламенті на 2023 рік була 46%, у Норвегії – 45,6%, в Данії – 46,1% і в Ісландії – 47,6%.

Чому кількість жінок в політиці та у владі важлива? Вважається, що жінки більш чутливі та часто звертають більшу увагу на «забуті» проблеми у суспільстві. Зазначається, що жінки краще ніж чоловіки, вміють:

- працювати між партійними лініями;
- оперативно реагувати на занепокоєння виборців;
- сприяти забезпеченню тривалого миру;
- сприяти зміцненню довіри громадян до демократії через їхню власну участь;
- надавати пріоритет здоров'ю, освіті та іншим ключовим показникам розвитку.

Залучення жінок має вирішальне значення – і важливо визнати, що жінки не є однорідною групою. Залежно від того, молоді вони чи старші, освічені чи неосвічені, проживають у сільській чи міській місцевості, вони мають дуже різний життєвий досвід, що зумовлює різні пріоритети та потреби. Більше того, не кожна жінка, обрана до парламенту чи іншого законодавчого органу,

ставитиме феміністичні питання чи права на перше місце у власному порядку денному. Очевидно, що представництво жінок – не єдиний, але дуже важливий фактор для розвитку інклюзивної, чутливої та прозорої демократії. Позитивний вплив жінок у політиці незаперечний. Відповідно до Кофі Аннана: «Дослідження за дослідженням вчать нас, що немає більш ефективного інструменту для розвитку, ніж розширення прав і можливостей жінок. Жодна інша політика не здатна з такою ж вірогідністю підвищити економічну продуктивність або знизити дитячу та материнську смертність. Жодна інша політика так само впевнено не покращує харчування і не зміцнює здоров'я, включаючи профілактику ВІЛ/СНІДу. Жодна інша політика не є настільки потужною у збільшенні шансів на освіту для наступного покоління» [6].

З практичних прикладів вищезазначеного необхідно зазначити, що, країни, очолювані жінками, були більш ефективними в боротьбі з пандемією Covid-19, керуючись емпатійним лідерством та підходом до прийняття рішень [4].

З інших беззаперечних аргументів, чому жіноча політична участь важлива представлена Зееною Діді, що жіноче населення – це не меншість частини населення Землі. Це половина, тому лише більша політична участь жінок в змозі відповідати на запити та потреби жіночої половини населення. Бо, хто як не жінки, знають які соціальні, економічні та політичні питання негативно впливають на них найбільше? [7]

Серед визначних жінок в політиці можна виділити: колишню прем'єрку Великобританії Маргарет Тетчер та Терезу Мей, колишню федеральну канцлерку Німеччини Ангелу Меркель, прем'єрку Бангладешу Шейх Хасіну Вазед, першу президентку Хорватії Колінду Грабар-Кітарович, першу президентку Тайваню Цай Інвень, президентку Литви Далю Грібаускайте, президентку Ліберії Елен Джонсон-Серліф, прем'єрку Норвегії Ерну Сульберг, першу президентку Кореїської Республіки Пак Кин Хе, прем'єрку Естонії Каю Каллас, колишню прем'єрку Фінляндії Санну Марін [1].

Важливим питанням для досліджень, що залишається відкритим, наскільки жінки зберігають свої гендерні ролі, стаючи політичними акторами? Наскільки притаманно жінкам «грати чоловічі ролі по-чоловічому»? Та чи змінюють політикині свою поведінку на більш маскулінну? Ці питання залишаються відкритими для науки, та лише більша репрезентативність жінок в політиці зможе з часом відповісти на ці питання емпірично.

Список використаних джерел:

1. Найвпливовіші жінки-політики. 2024. *Газета «День»*. URL: <https://day.kyiv.ua/article/top-net/nayvplyvovishi-zhinky-polityky>
2. Що таке ґендер? *Державна установа «Урядовий контактний центр»*. 2018. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya->

nasylstva-za-oznakoyu-stati/shho-take-gender/For more women in politics.
European Committee of the Regions. URL:

<https://cor.europa.eu/en/engage/pages/gender-balance.aspx>

3. Getting more women in politics. 2023. *SDG Action*. URL: <https://sdg-action.org/getting-more-women-in-politics/>

4. Sweden_ share of women in the Swedish Parliament 2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1085686/share-of-female-selected-candidates-in-the-parliamentary-elections-in-sweden/>

5. Why Women in Politics. 2018. *Women Deliver*. URL: <https://womendeliver.org/why-women-in-politics/>

6. Zeena Didi Why we need more women in politics. 2020. *King's College London*. URL: <https://www.kcl.ac.uk/news/why-we-need-more-women-in-politics>

Ключові слова: гендер, політична діяльність, гендерна рівність, політична репрезентація.

Key words: gender, political activity, gender equality, political representation.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Краснопольська Т.М.

СЕКЦІЯ 22. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аль-Зубейді Рагед Самір

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА МОДНУ ПОВЕДІНКУ В СУСПІЛЬСТВІ

Індивідуальні фактори, такі як вік, стать, соціальний статус, освіта та особистість, впливають на модні вподобання людей. З точки зору соціології, культурні цінності, групова приналежність, мас-медіа та відомі особи формують модні тренди. Економічні умови та доступність модних товарів також впливають на модну поведінку особи в суспільстві. Клімат, технології та екологічні міркування можуть формувати модність. Важливо зазначити, що вплив всіх цих факторів може змінюватися в залежності від контексту, і модна поведінка є дуже динамічним процесом. Однак, потрібно зазначити, деякі фактори можуть мати більший вплив на певних людей або групи, ніж на інші.

Новими індивідуальними факторами, що впливають на модність, можуть бути особливості фізичного здоров'я або індивідуальні характеристики особи. Наприклад, люди з певними обмеженнями можуть обирати одяг, який забезпечує їм комфорт та практичність; молодь віддає перевагу органічній косметичі та природним засобам для догляду за шкірою і волоссям; включає в своє розважальне та спортивне життя альтернативні методи, такі як акупунктура та релаксаційні техніки; зростає інтерес до веганства та вегетаріанства, які сприяють здоровому харчуванню та збалансованому раціону без використання продуктів тваринного походження.

Крім того, розуміння та усвідомлення проблеми зміни клімату також впливає на вподобання людей. Питання сталого розвитку та екологічної відповідальності стають все більш актуальними серед молоді, що призводить до зміни у виробництві та споживанні модних товарів. Крім того, з розвитком технологій може змінюватися не лише спосіб виготовлення одягу, а й сам дизайн та функціональність модних виробів. Такі фактори, як використання нових матеріалів та впровадження «розумної» технології в одязі, формують нові тенденції у майбутньому [2].

З розвитком інтернету та популярності соціальних мереж, таких як Instagram та TikTok, вплив інфлюенсерів та знаменитостей на модні тенденції значно зріс. Люди частіше надають перевагу одягу та аксесуарам, які вони бачать на своїх улюблених блогерах та інтернет-особистостях.

На вибір модної поведінки впливають також культурні та етнічні особливості суспільства. Вони включають в себе різні традиції, звичаї та

цінності різних культур, які формують національні стилі, вподобання та образ життя. У сучасному світі різноманітність культурних впливів стає джерелом натхнення для модних дизайнерів та споживачів, що призводить до появи унікальних та еkleктичних модних напрямів не тільки в одязі, а і в стилі життя, наприклад «Old money».

Які ж саме соціальні фактори впливають на модну поведінку? Соціальний статус, гендерні особливості та економічна спроможність визначають вибір одягу: багатші обирають відомі бренди, тоді як менш заможні — більш доступні речі. Референтні групи також мають свої особливості: оскільки люди наслідують модні тенденції своїх друзів та колег. Естетичні норми формують бажання людей бути модними, впливовими, «в тренді», «на часі», а також бути прихильниками певних субкультур. ЗМІ відіграють ключову роль у поширенні моди. Процес глобалізації зробив моду більш доступною та різноманітною, хоча є певні особливості в етнічних тенденціях [3].

Потрібно визначити, що зростаюча популярність віртуальної реальності і відкриття нових інтерактивних платформ сприяють появі віртуальних модних світів, де користувачі можуть експериментувати зі стилями та тенденціями без обмежень реального життя. Це може призвести до зміни способу сприйняття моди та розвитку нових модних підходів.

Популярність «розумних» технологій стала основою звичайного життя на побутовому рівні: роботи-пилососи; смарт-будинки; використання технологій «розумний» дім з автоматизованими системами керування освітленням, опаленням, безпекою та енергоефективністю. Все більшу популярність набувають вбудовані системи очищення води, відновлення повітря та управління відходами для створення комфортного та здорового середовища проживання; розумні асистенти, які допомагають в організації розкладу, списку покупок та виконанні рутинних завдань; високоякісні бездротові пристрої для аудіо та відео стрімінгу, що забезпечують розваги та релаксацію вдома. Розвиток електроніки та інтерактивних текстильних матеріалів створює нові можливості для інтеграції технологій у модний одяг та аксесуари. Це відкриває двері для розвитку «смарт-моди», де одяг може виконувати функції, що виходять за рамки звичайного одягу, що може значно змінити спосіб сприйняття та використання моди [4].

Крім того, розвиток штучного інтелекту та аналізу даних відкриває нові можливості для персоналізації моди. Компанії можуть використовувати дані про споживачів для створення індивідуальних пропозицій, які відповідають унікальним потребам кожного клієнта, що в свою чергу може змінити спосіб сприйняття та споживання, роблячи моду персоналізованою.

Останнім часом є тенденція, що споживачі стають більш освіченими, стиль кожного відображає його переконання цінності та ідентичність, що призводить до зростання попиту на унікальність та індивідуальність модного

одягу, аксесуарів, електроніки, предметів побуту. Необхідно зазначити важливість психологічного аспекту, що впливає на модну поведінку. Деякі споживачі використовують моду як засіб самовираження, або навіть як форму терапії, залучаючись до творчого процесу створення свого унікального стилю. Це може включати експерименти зі стилями, забарвленнями та аксесуарами, які відображають внутрішні почуття та емоції [5].

Потрібно зауважити, що сучасна варіативність моди стає більш демократичною. Споживачі, незалежно від соціального статусу та місця знаходження, національності, країни проживання, мають доступ до різноманіття модних трендів та стилів завдяки інтернет-торгівлі.

Отже, мода та модна поведінка — це складний соціальний феномен, який визначається різноманітними соціальними, культурними та індивідуальними чинниками. Сучасна мода стає все більш інклюзивною та персоналізованою, відображаючи широкий спектр індивідуальних потреб та життєвих стилів.

Врахування цих факторів допомагає краще зрозуміти та проаналізувати модну поведінку в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гайдай О. В. Мода як фактор формування особистого стилю. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2020. № 46. С. 112–118.
2. Даниленко О. М. Мода як соціокультурний феномен: аксіологічний аспект. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2019. № 41. С. 54–58.
3. Загороднюк О. М. Мода як інструмент конструювання гендерної ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. 2021. № 51(1). С. 145–151.
4. Ковальчук О. В. Мода як елемент субкультури молоді. *Вісник Чернівецького Національного університету імені Юрія Федьковича*. 2020. № 618(2). С. 51–56.
5. Криворучко О. В. Мода як соціокультурний феномен: психологічний аспект. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2021. № 885. С. 107–113.

Ключові слова: мода, модна поведінка, соціальні фактори, соціальні норми, соціальний статус, субкультура.

Key words: fashion, fashionable behavior, social factors, social norms, social status, subculture.

Науковий керівник: д. політ. н., професор Ярова Л.В.

Багнюк Інна Володимирівна

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ, ЩО ВИКЛИКАНІ ВИМУШЕНОЮ МІГРАЦІЄЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Невід'ємним елементом сучасного глобалізованого суспільства, що впливає на соціальну, економічну, політичну, культурну сфери життя міжнародного співтовариства, звичайно, є міграційні процеси. Варто наголосити, що так як постійне переміщення є неодмінною ознакою будь-якого населення, то питання міграції завжди були актуальними, як і на внутрішньонаціональному, так і на міжнародному рівнях.

Сьогодні в Україні простежується тенденція до вимушеної міграції, яка передусім пов'язана з російською агресією. Необхідно відзначити, у порівнянні

з добровільною міграцією, за якої мігранти прагнуть до підвищення якості життя і зазвичай його отримують, вимушена міграція в основному несе негативні наслідки для українців, оскільки вона передусім викликана небезпекою або ж неможливістю життя.

По-перше, втрати людських ресурсів внаслідок вимушеної міграції є колосальними для України та можуть спричинити демографічну катастрофу в майбутньому. На жаль, в умовах війни немає можливості сформувати точну статистику міграційних процесів серед українського населення.

Однак, на нашу думку, одним із достовірних джерел, до того ж й оновлених у 2024 році, можна вважати статистичні дані Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

Зокрема, УВКБ ООН у справах біженців зазначає, що з початку повномасштабного вторгнення і станом на березень 2024 року було зареєстровано 28 913 520 перетинів державного кордону з України та 24 888 035 перетинів державного кордону в Україну. До того ж, УВКБ ООН стверджує, що станом на 15 лютого 2024 року було зафіксовано 6 479 700 біженців з України по всьому світу [6].

Також цікавим для нас виявилось дослідження І.Є. Бараняка, який вказує на те, що в період воєнного стану можна сформулювати наступний типовий портрет українського іммігранта: жінка з дитиною у віці 30-40 років або багатодітна сім'я, які здебільшого доволі слабо володіють державною мовою країн-реципієнтів, характеризуються низьким рівнем соціально-економічної опірності та лінгвістично-психологічної адаптивності до правил життя приймаючого соціуму [1, с. 6]. Це, у свою чергу, може призвести до дефемінізації та демографічного старіння українського суспільства, що в подальшому унеможливить нормалізацію соціально-економічного стану населення України.

По-друге, значний вплив українців з країни, а також переміщення всередині держави, загрожує соціально-економічній безпеці України. Загалом, соціально-економічна безпека окреслює стан благополуччя та стійкості економіки та суспільства в цілому.

Це означає, що вона пов'язана зі здатністю суспільства забезпечувати свої основні потреби, такі як доступ до харчування, житла, медичних послуг, освіти та інших соціальних благ [5, с. 342].

Таким чином, процес еміграції з України сильно похитнув здатність української економіки до стійкого розвитку, забезпечення економічної стабільності, зменшення ризику бідності та безробіття, підвищення життєвого рівня населення, підтримки підприємництва та інвестицій, а також збереження природних ресурсів та здоров'я населення.

Так, наприклад, Міністерство економіки України оцінило падіння ВВП за перший рік війни у 30,4% [4]. Звичайно, що така ситуація, передусім, викликана руйнуванням інфраструктури, але ми вважаємо, що тут також вирішальну роль

мав відтік населення з України, що призвів до відсутності працівників, втрати робочих місць, гальмування виробництва, падіння внутрішнього попиту на продукцію, зниження доходів населення та зменшення сплати податків.

По-третє, виїзд за кордон працездатного населення та наявність ризиків неповернення значно послаблює трудовий потенціал України.

Як вказують О. Малиновська та Л. Яценко, втрата освічених і досвідчених працівників є, безумовно, болючою для економіки України. Відтік кваліфікованих спеціалістів означає втрату інтелектуальної складової трудового потенціалу, що послаблює конкурентоспроможність робочої сили та може гальмувати інноваційні зрушення [3, с. 14].

По-четверте, особливо небезпечна обстановка в окремих регіонах України призвела до значної хвилі вимушеної саме внутрішньодержавної міграції. Так, наприклад, за оцінками Міжнародної організації з міграції, станом на 25 травня 2023 року в Україні налічувалось 5,1 млн внутрішньо переміщених осіб, найбільша кількість яких зосереджена у Дніпропетровській, Харківській та Закарпатській областях [2].

Негативними наслідками такої ситуації є депопуляція одних населених пунктів та різке зростання кількості населення в інших, що, у свою чергу, викликає ряд проблем, що пов'язані з тимчасовим житлом, наданням соціального захисту внутрішньо переміщеним особам, питаннями трудової зайнятості та реалізації особистого професійного потенціалу.

Також вимушена міграція внаслідок російської агресії як в межах України, так і з її території, спричиняє ряд інших, але не менш важливих проблем: втрата культурної спадщини, розрив соціальних зв'язків, негативні екологічні наслідки, психологічні травми тощо.

Вимушена міграція внаслідок війни призводить до демографічної, економічної, соціальної, екологічної, культурної катастроф.

Для вирішення цих проблем необхідна комплексна стратегія, що включає в себе розвиток гуманітарних програм, ефективну економічну політику, забезпечення безпеки та стабільності, а також сприяння соціальній та культурній інтеграції мігрантів. Тільки шляхом спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародних організацій можна досягти стійкого та ефективного розв'язання цих проблем.

Список використаних джерел

1. Бараняк І.Є. Вимушена міграція населення з України: соціально-демографічний профіль. *Академічні візії*. Випуск 24. 2023 р. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549>.
2. Звіт про ситуацію з внутрішнім переміщенням – Загальне опитування населення Раунд 13 (11 травня – 14 червня 2023 року). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-situaciyu-z->

vnutrishnimperemischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya (дата звернення: 15.03 2024 р).

3. Малиновська О., Яценко Л. Вплив зумовленої війною вимушеної міграції за кордон на стан трудового потенціалу України в контексті соціальної стійкості. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 2 (34). 2023 р. С. 7-25.

4. Міністерство економіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%: сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno> (дата звернення: 13.03.2024 р.).

5. Павлів С.С., Васишин Д.С. Вимушена міграція під час війни та її вплив на соціально-економічну безпеку. *Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку: тези доп. IX Всеукр. студент. наук.-практ. конф., присвяч. 72-ій річниці від дня народження д.е.н., професора Петра Степановича Березівського*. Львів, 2023 р. С. 341-344.

6. Ukraine Refugee Situation: The Operational Data Portal of The UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 13.03.2024 р.).

Ключові слова: вимушена міграція; війна; мігранти; проблеми в Україні.

Key words: forced migration; war; migrants; problems in Ukraine.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В.І.

Гапич Наталія Яківна

студентка 1 курсу магістратури факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІНИ РОБОЧОГО СЕРЕДОВИЩА: ВИКЛИКИ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ТА ЕКСПЕРТІВ НАПРЯМКУ НР ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОКРАЩЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

На сучасному етапі розвитку суспільства змінюється парадигма управління організаціями і людьми. Керівники стикаються із низкою глобальних, економічних і суспільних змін, які стрімко впливають на роботу, працівників та на ринок праці в загалом. Дедалі більше стає відчутним висока плинність кадрів та емоційна напруженість. Стрімкість та масштабність змін змушують організації переглядати традиційні моделі роботи та шукати нові способи налагодження робочого середовища. Вирішальними факторами розвитку нині є гнучкість та адаптивність. Необхідні зрушення у характері роботи, зумовлені науково-технічним прогресом, діджиталізацією, глобалізацією ринків праці, мінливою демографією та розвитком соціальних норм [1]. Ці зміни наголошують

на необхідності того, щоб окремі фахівці та організації адаптувалися, переосмислили традиційні парадигми зайнятості й уявлення про професійний розвиток та шляхи досягнення успіху.

У сучасному мінливому бізнес-середовищі компанії стикаються з численними викликами, пов'язаними з трудовою нестабільністю та необхідністю адаптації до швидких змін. Дослідження «Deloitte Human Capital Trends: New Fundamentals for a Boundaryless World» за 2023 рік висвітлює актуальні тенденції та підходи, що допомагають керівникам організацій ефективно управляти цими викликами та забезпечувати успіх своїх компаній. Згідно з результатами дослідження, 87% респондентів визнали, що пошук оптимальної моделі робочого середовища є критично важливим для досягнення успіху їхніх організацій. Однак лише 24% опитаних вважають, що їхні компанії повністю готові впоратися з цим завданням. Це свідчить про наявність значного розриву між усвідомленням важливості цього питання та реальними намірами дій. Водночас 59% респондентів заявили про свої наміри зосередитися на подальших кроках щодо перегляду моделей управління робочою силою. Вони вбачають великий потенціал у новаторському підході до організації роботи, управління персоналом та формування робочого середовища. Дослідження демонструє розуміння керівниками компаній необхідності трансформації та готовність до змін з метою адаптації до мінливих умов ведення бізнесу. І ті організації, які зможуть ефективно впровадити ці зміни, матимуть більше шансів на успіх у майбутньому [2].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило масштабні виклики для вітчизняного ринку праці, компанії зіткнулися з ще більшими труднощами в роботі з людським ресурсом. Спостерігається значний відтік трудових ресурсів та регіональний дисбаланс у розподілі робочої сили, пов'язані із переміщенням людей з охоплених війною регіонів до більш безпечних областей. Виникає гостра потреба у адаптації до змін, впровадження інноваційних технологій, налагодження робочого середовища та ефективної комунікації. Серед керівників та експертів напрямку HR набувають більше популярності HR-дослідження задля вирішення проблем колективу, ефективного пошуку та залучення талантів. Результати опитування дослідницької платформи Gradus свідчать про те, що 82% респондентів організовували HR-дослідження у 2023 році та планують продовжувати цю практику у 2024 році, що демонструє усвідомлення керівниками компаній важливості таких досліджень для забезпечення ефективного управління персоналом. Серед опитаних організацій 60% зазначили, що HR-дослідження проводилися у них раніше та продовжують проводитися на сьогоднішній день, що свідчить про стратегічний підхід цих компаній до питань управління людськими ресурсами та прагнення до постійного вдосконалення у цій сфері на основі актуальних даних та аналітики. Водночас, 5% респондентів вказали, що

розпочали проведення HR-досліджень після початку повномасштабної війни, підкреслюючи необхідність адаптації до нових викликів та прийняття рішень на основі релевантної інформації. Ще 17% опитаних компаній планують вперше впровадити практику HR-досліджень у своїх організаціях у 2024 році, що демонструє зростаючу обізнаність керівників щодо переваг таких досліджень та їхній намір підвищити ефективність управління людським капіталом. Дослідження Gradus також виявило найбільш затребувані теми HR-досліджень, серед яких залученість персоналу (57%), корпоративна культура (41%) та командна взаємодія (32%). Ці дані відображають пріоритетні напрямки, на які організації звертають особливу увагу в контексті забезпечення ефективної роботи команд та створення сприятливого корпоративного середовища [3].

У сучасному бізнес-середовищі, яке характеризується стрімким розвитком технологій та трансформацією робочих процесів, відбувається переосмислення концепції робочого місця та підходів до організації роботи персоналу. Згідно з дослідженням, проведеним компанією «Делойт», 84% респондентів в Україні та 87% у світі визнають, що розроблення правильної моделі робочого середовища є важливим або навіть критично важливим фактором для успіху їхньої організації [4]. Розвиток технологій призвів до трансформації традиційного розуміння робочого місця як фізичного простору. Сьогодні організації мають можливість створювати гнучкі робочі середовища, поєднуючи фізичні офіси з віддаленою роботою та цифровими інструментами співпраці. Такі інструменти, як Zoom та Teams для відеоконференцій, стали незамінними в підтримці віддаленого режиму роботи. Ми стаємо свідками появи більш складних інструментів для спільної роботи, які використовуватимуть доповнену та віртуальну реальність для моделювання особистих взаємодій у віртуальному просторі.

Згідно з даними дослідження, 44% опитаних в Україні та 37% у світі визначили корпоративну культуру як один із найважливіших чинників у створенні робочого середовища майбутнього. Корпоративна культура, що базується на спільних цінностях, принципах та нормах поведінки, відіграє ключову роль у формуванні позитивного робочого клімату, підвищенні залученості та мотивації співробітників, а також забезпеченні ефективної взаємодії та співпраці в колективі. Сильне лідерство також визнано критично важливим елементом для успішного формування робочого середовища майбутнього. Так, 38% респондентів в Україні та 37% у світі наголосили на значущості сильного лідерства [4]. Ефективні лідери здатні надихати та мотивувати команди, визначати стратегічні цілі та забезпечувати їх досягнення, а також успішно керувати змінами та адаптуватися до нових викликів. Мова здебільшого про повагу та більш інтуїтивно зрозуміле та доступне робоче середовище, особливо корисне у сценаріях гучного зв'язку або багатозадачності. Це не лише поліпшує ефективну взаємодію між колегами та

настрій робочого середовища, а також, у майбутньому, допоможе більш ефективному спілкуванню з ШІ та віртуальними помічниками.

Не дивлячись на стрімкий ріст викликів, питання у сфері управління персоналом залишаються серед пріоритетів керівників в усьому світі, зокрема й в Україні. Хоча організації усвідомлюють невідворотність змін, але на сьогодні бракує готовності і ресурсів для впровадження глобальних трендів та нових підходів, які потребують активної роботи з людьми. Дослідження трудових взаємовідносин стає надзвичайно цінним інструментом для пошуку інсайтів та тестування гіпотез, необхідних для вирішення нагальних проблем в сфері управління людськими ресурсами. Такі дослідження забезпечують керівництво компаній аналітичними матеріалами та дозволяють організаціям глибше зрозуміти суть проблем, що стосуються персоналу, корпоративної культури, лідерства та інших важливих аспектів, замість того, щоб діяти наосліп та приймати рішення інтуїтивно. Ґрунтовне розуміння цих аспектів та ситуації загалом дозволяє визначити оптимальні шляхи вирішення проблем, дає змогу розробити обґрунтовані плани дій та впровадити необхідні зміни ефективно та цілеспрямовано. Варто зазначити, що впровадження змін, необхідних для досягнення успіху в майбутньому, є тривалим та складним процесом, який вимагає ретельного планування та постійного моніторингу.

Отже, в умовах сучасних викликів та необхідності постійної адаптації до змін, дослідження трудових взаємовідносин стають невід'ємним інструментом для забезпечення ефективного управління людськими ресурсами та досягнення довгострокового успіху організацій. Використання результатів таких досліджень забезпечують організації необхідними інсайтами та рекомендаціями на кожному етапі процесу організації робочого середовища, допомагаючи своєчасно виявляти проблемні зони та вносити необхідні корективи. Що в результаті дозволяє керівництву приймати обґрунтовані рішення, раціонально використовувати ресурси та впроваджувати зміни, необхідні для підвищення продуктивності, залученості персоналу та загальної конкурентоспроможності компанії.

Список використаних джерел

1. Dion Hinchcliffe. A Comprehensive Guide to the Future of Work in 2030. January 18, 2024. URL: <https://dionhinchcliffe.com/2024/01/18/a-comprehensive-guide-to-the-future-of-work-in-2030/>
2. Міжнародне дослідження 2023 Deloitte Human Capital Trends. Прес-реліз. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/human-capital-trends.html>
3. HR-дослідження в Україні: досвід, бар'єри та складнощі в people management. Gradus research company. Листопад 2023. URL:

<https://gradus.app/uk/open-reports/hr-research-in-ukraine-experience-barriers-and-difficulties-in-people-management/>

4. Епоха навичок, інновацій та сильних лідерів: компанія «Делойт» назвала HR-тренди 2023 . Прес-реліз. URL:<https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2023/human-capital-trends-event.html>

Ключові слова: людський ресурс, робоче середовище, управління, організація робочого процесу, бізнес етика, корпоративна культура, HR.

Key words: human resources, management, business culture, business ethic.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Шмаленко Ю. І.

Гرابко Софія Вячеславівна

студент 3 курсу

Навчально-наукового інституту морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»

ІНСТИТУТ БЕЗГРОМАДЯНСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН

Люди без громадянства є в усіх регіонах світу. Часто проблема безгромадянства виникає через недоліки законодавчих систем: дискримінацію, довільні закони, практику. Осіб без громадянства нерідко ізолюють від суспільства та позбавляють базових прав, таких як реєстрація народження, освіта, охорона здоров'я, реєстрація шлюбу та працевлаштування [1].

Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», особа без громадянства - особа, яка не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону [2].

Деякі люди народжуються без громадянства, інші отримують статус апатрида пізніше.

Важливо наголосити на тому, що статтею 26 Конституції України регламентовано, що особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, які і громадяни України [3]. Тобто такі особи не можуть бути ніяким чином дискриміновані чи навпаки користуватися якимись привілеями.

За інформацією УВКБ ООН, у світі є декілька мільйонів осіб без громадянства, з них приблизно третина – діти [1].

В листопаді 2014 року розпочала свою роботу кампанія #IBelong (#Яісную) з метою викоринити безгромадянство протягом десяти років шляхом виявлення та захисту осіб без громадянства, вирішення наявних ситуацій безгромадянства та запобігання збільшенню кількості людей без громадянства. Через юридичну адвокацію та підвищення обізнаності УВКБ ООН співпрацює з

урядами та партнерами у всьому світі для досягнення цілей кампанії #Ibelong, включно із забезпеченням реєстрації народження, оскільки свідоцтва про народження надають ключову інформацію, яка допомагає дітям підтвердити або отримати громадянство [4].

У 2013 році Україна приєдналася до Конвенції 1954 року про статус апатридів та Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року, також 16 червня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання особою без громадянства»[5], у зв'язку з чим Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» було доповнено статтею 6-1 про визнання особою без громадянства [2].

На виконання вимог ст.6-1 зазначеного закону Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова від 24 березня 2021 р. № 317 «Про Деякі питання визнання особою без громадянства». Цим документом затверджений Порядок розгляду заяв про визнання особою без громадянства, зразки заяви про визнання особою без громадянства, довідки про звернення за визнанням особою без громадянства.

Так Порядок визначає процедуру визнання особою без громадянства, яка проводиться ДМС з метою встановлення факту неналежності особи, яка звернулася із заявою про визнання особою без громадянства, до громадянства будь-якої держави в силу дії її закону [6].

Право на звернення із заявою про визнання особою без громадянства має особа, яка не може отримати паспортний документ у зв'язку з тим, що вона не розглядається як громадянин будь-якою державою в силу дії її закону, незважаючи на законність чи незаконність її перебування на території України.

Особи, яких визнано особами без громадянства іншими державами та які мають документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави або статутною організацією ООН, що посвідчує особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною, проходження додаткової процедури визнання особою без громадянства в Україні не потребують.

Особи без громадянства, які перебувають за кордоном, право на звернення із заявою про визнання особою без громадянства в Україні не мають.

Заява про визнання особою без громадянства дитини, розлученої із сім'єю, подається одним з її законних представників. У разі звернення до ДМС дитини, яка розлучена із сім'єю та не має законного представника, працівник територіального органу/територіального підрозділу ДМС невідкладно

звертається до органів опіки і піклування з клопотанням щодо забезпечення дитини законним представником.

За статистичними даними ДМС України у 2023 році прийнято 342 заяви про визнання особою без громадянства, а визнано особою без громадянства 116 осіб, відмовлено у визнанні особою без громадянства 5 особам [7].

За останні роки кількість осіб без громадянства в Україні значно зменшилась завдяки активній участі нашої держави на міжнародному рівні, але ще безумовно є багато над чим працювати.

При подальшій успішній співпраці є тенденція до повного скорочення безгромадянства.

Список використаних джерел

1. Особи без громадянства – UNHCR Ukraine. ULR: <https://www.unhcr.org/ua/особи-без-громадянства> (дата звернення: 18.03.2024)
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011, № 19-20, ст. 179.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 154к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
4. УВКБ ООН закликає покращити доступ до реєстрації народження для підтвердження юридичної особи та запобігання безгромадянству в Україні. ULR : <https://www.unhcr.org/ua/65741-unhcr-calls-for-improved-access-to-birth-registration-to-confirm-legal-identity-and-prevent-statelessness-in-ukraine-ua.html> (дата звернення: 18.03.2024)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання особою без громадянства: Закон України від 16.06.2020 № 693-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 44, ст. 382
6. Деякі питання визнання особою без громадянства: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 317. ULR :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-2021-%D0%BF#n12> (дата звернення: 18.03.2024)

7. Статистичні дані Державної міграційної служби України ULR: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html> (дата звернення: 18.03.2024)

Ключові слова: особа без громадянства, апатрид, ДМСУ, #Яісную

Key words: a person without citizenship, stateless, SMSU, #IBelong

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Палько В.І.

Качаров Альберт Павлович

студент 2 курсу факультету психології, соціології та політології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОПИТУВАЛЬНІ МЕТОДИ В СОЦІОЛОГІЇ

Вступ. Соціологія як наука про суспільство та соціальні процеси використовує широкий спектр методів для збору та аналізу інформації. Серед них особливе місце посідають опитувальні методи, які дозволяють отримати цінні дані безпосередньо від респондентів. Опитування є одним з найпоширеніших та найефективніших інструментів соціологічного дослідження, що допомагає вивчати думки, погляди, цінності та поведінку людей в різних сферах життя суспільства.

Актуальність дослідження опитувальних методів в соціології обумовлена їх широким застосуванням в практиці соціологічних досліджень та необхідністю розуміння їх особливостей, переваг та обмежень. Розвиток сучасних технологій та зміни в суспільстві ставлять нові виклики перед дослідниками, які потребують удосконалення методології та інструментарію опитувань.

Метою даної роботи є аналіз сутності та специфіки опитувальних методів в соціології, розгляд їх різновидів, етапів проведення опитувань, а також дослідження переваг та недоліків цих методів. Завданнями роботи є: розкрити поняття та види опитувальних методів в соціології; охарактеризувати етапи проведення соціологічного опитування; проаналізувати переваги та обмеження опитувальних методів; навести приклади застосування опитувань в соціологічних дослідженнях.

Теоретичною та методологічною основою роботи є праці вітчизняних та зарубіжних соціологів, присвячені методам соціологічних досліджень, зокрема, опитувальним методам. Емпіричною базою є результати соціологічних опитувань, проведених різними дослідницькими організаціями та науковцями.

Виклад основного матеріалу. Опитувальні методи в соціології є одними з найпоширеніших та найефективніших інструментів збору первинної соціологічної інформації. Вони дозволяють отримати дані безпосередньо від

респондентів щодо їх думок, поглядів, цінностей, мотивів, установок та поведінки в різних сферах суспільного життя. Опитування - це метод збору соціологічної інформації про об'єкт дослідження шляхом безпосереднього або опосередкованого спілкування з респондентами [1].

Опитувальні методи в соціології мають давню історію та пройшли тривалий шлях розвитку. Ще в XIX столітті соціологи почали використовувати анкетування для вивчення соціальних явищ та процесів. З часом методологія опитувань удосконалювалась, з'являлись нові техніки та підходи до їх проведення. Сьогодні опитування є невід'ємною частиною соціологічних досліджень та широко застосовуються в різних галузях соціології.

Існує декілька класифікацій опитувальних методів в соціології. За ступенем формалізації розрізняють стандартизовані та нестандартизовані опитування. Стандартизовані опитування передбачають використання чітко структурованих запитань та варіантів відповідей, тоді як нестандартизовані дозволяють респондентам висловлюватись вільно. За способом комунікації з респондентами виділяють очні (face-to-face) та заочні (дистанційні) опитування. Очні опитування проводяться при безпосередньому спілкуванні інтерв'юера з респондентом, а заочні - через телефон, пошту, інтернет тощо.

Одним з найбільш поширених різновидів опитувальних методів є анкетування. Анкетування - це метод збору соціологічної інформації за допомогою анкети, яка містить певну кількість запитань, на які респондент має дати відповіді. Анкети можуть бути паперовими або електронними, розсилатись поштою, роздаватись особисто або розміщуватись в інтернеті. Перевагами анкетування є можливість охопити велику кількість респондентів, відносна простота та економічність його проведення. Недоліками є ризик неповернення анкет, неможливість контролювати процес заповнення анкети респондентом, обмеженість комунікації [2].

Іншим важливим різновидом опитувальних методів є інтерв'ю. Інтерв'ю - це метод збору соціологічної інформації шляхом безпосереднього спілкування інтерв'юера з респондентом за певним планом. Розрізняють структуровані, напівструктуровані та неструктуровані інтерв'ю залежно від ступеня формалізації запитань. Інтерв'ю дозволяє отримати більш глибоку та детальну інформацію, ніж анкетування, проте є більш трудомістким та витратним методом.

Процес проведення соціологічного опитування включає декілька етапів. Перший етап - це розробка програми дослідження, яка містить формулювання проблеми, визначення об'єкта та предмета дослідження, мети та завдань, гіпотез, вибірки тощо. На цьому етапі також розробляється інструментарій опитування - анкета або план інтерв'ю. Другий етап - це безпосереднє проведення опитування, збір первинної соціологічної інформації. Третій етап - обробка та аналіз отриманих даних, їх узагальнення та інтерпретація. На цьому

етапі використовуються статистичні методи, методи аналізу документів, контент-аналізу тощо.

Незважаючи на певні обмеження, опитувальні методи залишаються одними з найбільш затребуваних та ефективних інструментів соціологічного дослідження. Вони широко використовуються в різних галузях соціології - від вивчення громадської думки та електоральної поведінки до дослідження соціальної стратифікації та мобільності, від аналізу ціннісних орієнтацій та способу життя до вивчення соціальних проблем та девіацій [3].

Прикладом застосування опитувальних методів в соціології може слугувати дослідження динаміки ціннісних орієнтацій української молоді, проведене Інститутом соціології НАН України. В рамках цього дослідження було опитано понад 1000 респондентів віком від 14 до 35 років з різних регіонів України. За допомогою анкетування було зібрано дані щодо життєвих цінностей, планів на майбутнє, ставлення до освіти та працевлаштування, дозвілля та соціальної активності молодих людей. Результати дослідження дозволили виявити основні тенденції в ціннісних орієнтаціях української молоді та окреслити шляхи формування молодіжної політики в державі.

Іншим прикладом використання опитувальних методів є дослідження електоральних настроїв та поведінки виборців напередодні виборів. Такі дослідження проводяться регулярно провідними соціологічними службами та центрами, зокрема, Київським міжнародним інститутом соціології, Центром Разумкова, Фондом "Демократичні ініціативи" та іншими. За допомогою опитувань з'ясовуються рейтинги кандидатів та партій, мотиви голосування, оцінки виборчої кампанії тощо. Результати електоральних досліджень дозволяють прогнозувати результати виборів та аналізувати чинники електоральної поведінки громадян.

Ще одним трендом в розвитку опитувальних методів є використання мобільних технологій, зокрема, смартфонів та планшетів. За допомогою спеціальних додатків дослідники можуть проводити опитування в режимі реального часу, фіксуючи місцезнаходження та переміщення респондентів. Такі опитування дозволяють отримати більш точну та деталізовану інформацію про поведінку та активність людей в різних життєвих контекстах [4].

Крім того, в сучасних соціологічних дослідженнях все частіше використовуються змішані методи, які поєднують опитувальні методи з іншими методами збору та аналізу даних, такими як спостереження, експеримент, аналіз документів тощо. Це дозволяє отримати більш повну та всебічну картину досліджуваних явищ та процесів, підвищити достовірність та надійність отриманих результатів.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що опитувальні методи є одними з найбільш важливих та ефективних інструментів соціологічного дослідження. Вони дозволяють отримати цінну інформацію про різноманітні

аспекти суспільного життя безпосередньо від людей, які є носіями цієї інформації. Анкетування та інтерв'ю є найбільш поширеними різновидами опитувальних методів, кожен з яких має свої переваги та обмеження. В сучасних умовах опитувальні методи зазнають трансформацій під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, поширення набувають онлайн-опитування та використання мобільних пристроїв.

Список використаних джерел

1. Blair, J. Designing Surveys: A Guide to Decisions and Procedures [Текст] / J. Blair, R. F. Czaja, E. A. Blair. - 3rd ed. - Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 2021. - 432 p.
2. Couper, M. P. Web Survey Methodology [Текст] / M. P. Couper. - London : SAGE Publications, 2017. - 256 p.
3. Fowler, F. J. Improving Survey Questions: Design and Evaluation [Текст] / F. J. Fowler. - Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 2020. - 192 p.
4. Lavrakas, P. J. Encyclopedia of Survey Research Methods [Текст] / P. J. Lavrakas. - 2nd ed. - Thousand Oaks, CA : SAGE Publications, 2018. - 1160 p.

Ключові слова: опитувальні методи, соціологія, анкетування, інтерв'ю, онлайн-опитування, змішані методи.

Key words: survey methods, sociology, questionnaires, interviews, online surveys, mixed methods.

Науковий керівник: д. політ. н., професор Яковлева Л. І.

Краус Богдана Олександрівна, Махінко Єлизавета Анатоліївна

студентки 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ СУБКУЛЬТУР НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

Молодіжні субкультури в період системних суспільних зрушень відображають пошук нових ідентичностей та способів самовираження серед молоді. Вони спрямовані на протистояння, або адаптацію до змін у суспільстві, відтворюючи чи переосмислюючи існуючі цінності.

Молодіжні субкультури мають важливе значення для розвитку культурної сфери та формування нових соціальних норм. Вони створюють можливості для альтернативного сприйняття суспільства та його інститутів, що впливає на подальший розвиток суспільства. Молодіжні субкультури в період суспільних системних зрушень можуть виникати як спроба висловити невдоволеність чи відчуття відчуження від основної культури чи суспільства. Субкультури мають

власні цінності, норми та символіку, що відрізняють її від загальноприйнятої культури суспільства. У період дорослішання молодь найчастіше стикається з нерозумінням дорослого покоління, що у свою чергу і підштовхує молоду людину до певного оточення. Більшою мірою субкультури можуть відображати бажання змін у суспільстві та культурі, а також створювати нові форми ідентичності та самоідентифікації. «Часто люди б'ють себе кулаком у груди, заявляючи про свою причетність до субкультури або підпілля, а варто їх трохи підгодувати, погляди різко змінюються, починається все це: був молодий, дурний і так далі...» - сказав один із представників субкультури.

Субкультура, як предмет соціологічного аналізу вивчається з різних поглядів. Основні аспекти дослідження субкультур включають їхню природу, походження, розвиток, взаємодію з іншими субкультурами та загальною культурою, а також вплив на суспільство в цілому.

Субкультури - це підсистеми суспільства, які суспільство поки що не може визнати мейнстрімом і які не підтримуються насамперед державною владою. З цього можна зробити висновок, що від самого початку підхід до субкультур був соціологічним. Субкультура складається не з однієї субкультури, а з кількох, які одночасно перетинаються одна з одною. Умови існування субкультури: розмір (тобто кількість членів, які належать до молодіжної субкультури), кількість членів, які належать до молодіжної субкультури і представляють її), конкретність меж (що передбачає чітку ідентифікацію субкультури), інклюзивність та індивідуальна ідентифікація (що вказує на ступінь існування субкультури). Індивідуальна ідентифікація (вказує на ступінь включеності індивідів у субкультуру); і динаміка (вказує на ступінь включеності індивіда до субкультури), і механізми, що об'єднують зміну молоді субкультури, які надають динамізм цій галузі. Проте важливо зазначити, що деякі приклади деяких процесів демонструють пом'якшення. Асиміляція відбувається, коли ідентичність субкультури поступово зменшується і навіть зникає з плином часу.

Субкультура - це група людей, яка відрізняється від загальної культури своїми особливостями, які можуть стосуватися музики, моди, мови, цінностей та інших аспектів. Соціологічний аналіз субкультур допомагає розуміти, які фактори формують ці групи, як вони взаємодіють зі суспільством та як впливають на інші культурні явища. Такий аналіз допомагає вивчати і розуміти різноманітність культур у межах суспільства. Молодіжна субкультура - досить нове поняття. Концепція у перше з'явилася в США і Західній Європі в 1950-х роках. У 1950-х роках західні країни вступили у фазу економічного зростання. Матеріальний добробут батьків зріс, і вони стали виділяти більше грошей на своїх дітей. Це призвело до збільшення власних витрат дітей. У результаті розширилася мережа молодіжних клубів і пабів, і діти стали охочіше купувати журнали орієнтовані на молодь. Концепція молодіжної моди тепер, коли у молодих людей є гроші в кишені, вони можуть витратити їх на подорожі та

культурні заходи. Молоді люди прагнули здобути вищу освіту, а це означало більш пізнє створення сім'ї. В середині молодіжна субкультура також є неоднорідною. Відмінною рисою є класова приналежність яка 1950-1960-ті роки, було виділена в такі субкультури, як бікерські, хіпі, модс, рокерські та інші. Молодь цього періоду виступала проти конформізму та споживацької культури, віддавала перевагу свободі вибору та експериментам у стилі життя. Субкультура моди - це група людей, яка визначається своїми унікальними стильовими вподобаннями, модними тенденціями та способами виразу своєї індивідуальності через одяг та аксесуари. Ця субкультура часто формується навколо специфічних модних тенденцій, брендів або дизайнерів [1].

Субкультура бікерів (байкерів) є однією з найвідоміших та найвпливовіших молодіжних субкультур. Вона складається з групи людей, які віддають перевагу мотоциклетному спорядженню, мотоциклам, мотоциклетним заходам та культурі бікерського спілкування.

Субкультура хіпі була однією з найвідоміших та найвпливовіших молодіжних рухів 1960-х років. Хіпі виступали проти війни, насильства, расизму та інших форм соціальної нерівності. Субкультура хіпі відіграла значну роль у формуванні сучасних соціальних та культурних цінностей. Хоча рух хіпі втратив свою популярність у 1970-х роках, він залишив великий слід у музиці, моді, мистецтві та соціальних рухах. У 1970-1980-ті роки (епоха панк-року та нової хвилі): період характеризувався формуванням субкультур, які виступали проти істеблішменту віддавали перевагу антиавторитарним та антикомерційним цінностям. Серед найвідоміших субкультур цього періоду були панки, готи, модернисти та інші.

Субкультура панк-року виникла в кінці 1970-х років у Великобританії та США як протест проти соціальних, політичних та культурних упереджень. Панки виступали проти установлених норм і цінностей суспільства, а також відстоювали свою індивідуальність та свободу самовираження. Субкультура панк-року відіграла важливу роль у розвитку альтернативної музики, моди та культури загалом. Вона вплинула на багато інших музичних жанрів та мистецьких напрямків та залишила значний слід у сучасному світі. У 1990-2000-ті роки (епоха глобалізації та цифрової революції): У цей період з'явилися нові субкультури, пов'язані з розвитком Інтернету та соціальних мереж. Молодь цього часу активно спілкувалася та обмінювалася ідеями через віртуальний простір, що призвело до появи таких субкультур, як гікі, емо, хікстери та інші.

Субкультура емо виникла в музичному середовищі 1980-1990-х років і спочатку була пов'язана з емоційними текстами та музикою, що відображали внутрішні стани та почуття. З часом ця субкультура розвинулася у власний стиль життя, який включає в себе специфічний стиль одягу, макіяжу, причесок та способів самовираження. Термін «Емо» означає особливий вид хардкор-музики, заснований на сильних емоціях в голосі вокаліста і мелодійною, але

іноді хаотичній або повністю відсутньою музичної складової. Відмінні особливості цього стилю-манера вокалу, що включає в себе найчастіше вереск, стогін, шепіт, рев. «На базі шанувальників емо і споріднених жанрів виникла однойменна субкультура, її представників називають емо-кіді або, залежно від статі: емо-бой, емо-герл» - вважають деякі науковці. Хоча субкультура емо може відображати деяку трагічність та меланхолію, вона також позначена внутрішньою силою та пошуком індивідуальності. Дана концепція стверджує, що субкультура представляє собою таку спільноту, де нетипова, а навіть часто асоціальна поведінка постає у формі конформізму, тобто нормою, яка поділяється більшістю представників даної спільноти [2].

Список використаних джерел

1. Соціологія молодіжна субкультура. Режим доступу URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/29794/#google_vignette/
2. Тарандюк Н. В. Субкультура як спосіб самоідентифікації молоді : кваліфікаційна робота бакалавра : 054 Соціологія. Київ, 2022. - 57 с.

Ключові слова: Субкультура , індивідуальність , представники , молодь , культура .

Key words: Subculture, individuality, representatives, youth, culture.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Каретна О.О.

Кривонос Поліна Ігорівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОЦІНКА СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

З соціологічного погляду, дослідження гендерної рівності зазвичай вивчаються через аналіз ролі, статусу та взаємодії чоловіків і жінок у суспільстві. Це включає в себе вивчення гендерних ролей, взаємодії в сім'ї, на робочому місці, у політиці та інших сферах. Соціологи досліджують також соціокультурні та інституціональні чинники, які впливають на гендерну нерівність і можливі шляхи її подолання. Аналіз досліджень у цій області допомагає розуміти динаміку змін у гендерних відносинах та впроваджувати ефективну політику для підтримки гендерної рівності.

Це включає вивчення впливу економічних умов на гендерні відносини, механізмів репродукції гендерних стереотипів через мас-медіа та культурні практики, а також аналіз політичних структур і процесів, які формують законодавство та політику в гендерній сфері. Такі дослідження важливі для розуміння системних причин гендерних нерівностей та розробки стратегій для їх зміни. Досягнення гендерної рівності – одна з ключових цілей розвитку

тисячоліття, прийнята Україною, як першорядна, для побудови громадянського суспільства. Інтеграція ґендерного підходу в освітній простір означає забезпечення рівного доступу чоловіків і жінок до якісної освіти, усунення формальних і неформальних бар'єрів на шляху до ґендерної рівності та застосування еґалітарного підходу до розвитку особистості.

На думку О. Плахотник, української дослідниці, яка вивчає ґендерні питання в освіті, в Україні існує національна ґендерна політика, яка насправді є вельми непослідовною та суперечливою [1, с.15]. Тому питання ґендерної специфіки освіти потребує якісного дослідження з кількісними показниками.

Попри те, що в Україні розроблено певну нормативно-правову базу, яка регулює ґендерну рівність в освіті, ці документи не реалізуються на практиці, і, згідно з висновками О. Плахотник, компетентність освітян у ґендерних питаннях є доволі низькою, більшість учителів не розуміють, що таке «ґендер». За даними цього дослідження, майже половина опитаних учителів вважають, що дівчаток потрібно готувати до ролі матері або домогосподарки (73 %), а хлопчики мають забезпечувати сім'ю (63 %). Крім того, 63 % респондентів вважають, що чоловіки володіють кращими управлінськими навичками, ніж жінки, а 60 % респондентів переконані, що професію можна розділити на «чоловічу» і «жіночу» [1, с. 67].

Останніми роками намітилися позитивні зрушення у вирішенні цих проблем. Зокрема, у червні 2009-2011 рр. за участю ПРООН (Програма розвитку ООН) було реалізовано трирічну навчальну програму Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, Університету управління освітою Національної академії педагогічних наук України та Регіонального інституту післядипломної педагогічної освіти «Професійний розвиток вчителя. Підвищення кваліфікації», спрямовану на навчання за темою «Впровадження ґендерної освіти в систему освіти» [2].

Таким чином, незважаючи на вдосконалення законодавчої бази для розв'язання ґендерних питань в Україні, традиційні ґендерні рольові дискурси, які створюють вчителі та навчальні матеріали, продовжують домінувати в українських школах.

Теоретичний аналіз дав змогу дійти висновку, що впровадження ґендерного підходу в систему післядипломної педагогічної освіти є необхідною передумовою для реалізації ґендерної освіти та компонентом характерологічно орієнтованого освітнього процесу як у загальноосвітніх, так і у вищих навчальних закладах [3].

Сьогодні Україні необхідно використати всі свої ресурси для подолання економічної кризи та участі у світовому співтоваристві як рівноправної європейської держави. Для цього необхідно задіяти потенціал усього населення, як жінок, так і чоловіків. У нашій країні 54 % населення — жінки, і більше половини працездатного населення — жінки. Однак для того, щоб жінки могли відігравати активну роль у суспільстві та бути чинником позитивних змін

у країні, необхідно створити умови. Сьогодні жінки частіше зазнають дискримінації, і суспільство страждає від цієї нерівності. Тому розвиток громадських і державних структур, що враховують інтереси обох тендерів, корисний як для жінок, так і для чоловіків [1, с.4]. Традиційні гендерні ідеології ґрунтуються на гендерних бінарах і відповідних диференціаціях, таких як навички та професійні компетенції. «Необхідно організувати діяльність команди так, щоб у ній не було особливо чоловічих або особливо жіночих занять (але це не означає, що найскладнішу фізичну роботу потрібно ділити між хлопчиками і дівчатками)». [4, с.95].

Таким чином, необхідні постійні зусилля, щодо впровадження дієвої гендерної політики, яка б забезпечувала рівності жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя. Саме тому метою та основним напрямом «Програми забезпечення рівності можливостей та прав жінок в Україні» є сприяння створенню необхідних і достатніх умов для реалізації потенціалу як жінок, так і чоловіків у кар'єрі та професійній діяльності, а також у виконанні сімейних обов'язків в Україні.

Низка закордонних фондів підтримують гендерні проекти та ініціативи НУО. Наприклад, Дитячий фонд ООН в Україні (ЮНІСЕФ) працює в Києві з 1997 року. Його основна діяльність спрямована на покращення життя українських дітей та сімей. Фонд Генріха Бюлля має представництво в Києві. Фонд Фрідріха Еберта (Міжнародний фонд «Відродження») - один із найбільших благодійних фондів, місія якого полягає в розбудові в Україні відкритого суспільства, заснованого на демократичних цінностях. Український жіночий фонд — міжнародна благодійна організація, заснована у 2000 року, яка надає фінансову підтримку, інформацію та консультації організаціям громадянського суспільства (ОГС) в Україні, Молдові та Білорусі [5].

Таким чином, незважаючи на впровадження гендерної політики на рівні держави, актуальним завданням для сучасної України є максимально широке впровадження гендерної освіти на всіх рівнях освітнього простору, а також

підвищення рівня гендерної культури, гендерної чутливості та толерантності у суспільстві загалом.

Список використаних джерел

1. Андреев М. В. Формування толерантності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / М. В. Андреев. - Харків, 2009. - 23с.
2. Ахмедшина Ф. Від «історії жінок» до «гендерної історії». Нова концепція гендерної історії. Введення в теорію та практику гендерних відносин: збірник наукових статей. Ташкент, 2007. С. 380-387.
3. Гендер для медій. Підручник. За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. К.: Критика, 2017. - 222 с.
4. Воронова А. В. Гендерна психологія як новий напрямок науки. Харків. 2014, № 1. С. 288-292.
5. Глобальний звіт про гендерні розриви. Всесвітній економічний форум. 2021. 405 с. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

Ключові слова: гендер, гендерна толерантність, гендерна рівність, гендерна освіта.

Key words: gender, gender tolerance, gender equality, gender education.

Науковий керівник: к.соц.н., доцент Прохоренко Є.Я.

Медведь Анастасія Юрїївна

студентка 1 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

КАТЕГОРІЯ ДОВІРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Довіра в суспільстві - це соціальний і психологічний феномен, що виражається у вірі та відкритості між людьми, групами, інституціями та органами влади. Вона ґрунтується на впевненості в інших людях або установах, що вони будуть діяти відповідно до очікуваних норм, цінностей та інтересів. Довіра в суспільстві є ключовою соціальною категорією для побудови стабільних відносин, співпраці та соціального розвитку. Довіра виникає завдяки прозорості, чесності, взаємодії між різними соціальними групами та інституціями. Забезпечення справедливості, рівності та відповідальності сприяє формуванню довіри в суспільстві. Крім того, ефективна комунікація та діалог між всіма

зацікавленими сторонами є важливими чинниками для підвищення рівня взаєморозуміння та довіри. Основні аспекти довіри включають такі особливості:

Віра в інших - це переконання у надійності та чесності інших осіб або інституцій. [4]

Сподівання на позитивні результати:- люди, що довіряють один одному, мають сподівання, що їх взаємодія призведе до позитивних наслідків.

Готовність до вразливості: довірливість передбачає готовність відкрито ділитися інформацією, емоціями та ресурсами без страху використання цієї інформації третіми особами.

Взаємне розуміння та повага: довіра базується на взаємному розумінні, толерантності та повазі до інших осіб. [5]

Соціальна спроможність: довіра сприяє виникненню сприятливого соціального середовища, де люди можуть співпрацювати, спільно вирішувати проблеми та досягати спільних цілей.

Стабільність та передбачуваність: існування довіри в суспільстві сприяє стабільності та передбачуваності взаємовідносин, що сприяє розвитку економіки та соціального благополуччя.

Довіра є основою для розвитку будь-якого суспільства, ефективного функціонування інституцій та досягнення спільних цілей. Вона виступає як зміцнююча сила, що об'єднує різні частини суспільства і сприяє його зростанню та процвітанню.

Категорія довіри в українському суспільстві є ключовим показником соціальної динаміки та економічного розвитку. Довіра в українському соціумі визначається як віра чи впевненість людей у взаємній сприйнятливості, справедливості, чесності та компетентності інших членів суспільства. В Україні ця категорія має певні особливості, які варто розглянути.

Довіра уряду і владним структурам: це оцінка того, наскільки громадяни вірять в своїх політичних лідерів та їх здібності ефективно керувати країною, урядовим інституціям та їх функціональну ефективність. Україна пережила кілька політичних криз, що суттєво вплинули на рівень довіри громадян владним структурам. Довіра до влади та політичних інститутів важлива для стабільності в країні. В Україні, після Революції Гідності 2014 року, були реформи владних структур з метою зміцнення демократії та боротьби з корупцією, але рівень довіри до політиків залишається дуже низьким, особливо під час війни. [3]

Довіра правоохоронним органам: включає поліцію, прокуратуру, судову систему. Рівень довіри цим органам впливає на відчуття безпеки та справедливості серед громадян.

Довіра економічним інституціям охоплює банки, компанії, фінансові установи та інші організації, які впливають на економічну ситуацію країни та фінансовий стан громадян. Довіра до економічних інститутів, бізнесу та фінансових установ є важливою для економічного зростання. Висока корупція

та низька довіра до судової системи можуть гальмувати інвестиції та підприємницьку активність. [2]

Довіра в міжособистісні відносини: відображає рівень взаємоповаги, віри та підтримки між громадянами. Стабільні та довірливі міжособистісні відносини можуть сприяти соціальній гармонії та ефективному функціонуванню суспільства.

Українське суспільство має високі стандарти сімейних зв'язків, велике значення приділяє дружбі та колективізму, єдності та доброзичливості, саме ці характеристики впливають на рівень довіри між людьми.

Довіра ЗМІ - це оцінка того, наскільки громадяни вірять інформації, яку вони отримують від різних джерел мас-медіа. Довіра до незалежних та об'єктивних ЗМІ може бути важливим фактором для забезпечення доступу до інформації та формування об'єктивної громадської думки. Якість та об'єктивність інформації, що поширюється через медіа, може впливати на всі соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві. [1]

Довіра до міжнародних партнерів та організацій: включає довіру до міжнародних союзників, міжнародних організацій та участь у міжнародних співробітництвах.

Історичні аспекти: Україна, як країна з багатою історією, складною міжетнічною та мовною структурою, тяжким минулим, пережила численні випробування, включаючи зовнішні агресії, політичні та економічні кризи. Ці події впливають на рівень довіри між громадянами.

Ініціативи щодо зміцнення довіри можуть сприяти підвищенню ефективності управління, соціально-економічному розвитку, зміцненню демократії, стабільності та процвітанню країни. Цілеспрямовані заходи щодо

зміцнення цих аспектів допомагають побудувати суспільство, в якому громадяни відчують захищеність.

Список використаних джерел

1. Громадське довір'я та ефективність інституцій: український контекст. – Дніпро: Видавництво "Нова Україна", 2024. – 210 с.
2. Довіра і корупція: діагностика та стратегії протидії. – Одеса: Видавництво "Грані-Т", 2020. – 150 с.
3. Довіра як соціальне явище в Україні: аналіз та перспективи. – Київ: Видавництво "Українська думка", 2021. – 180 с.
4. Комунікація як ключовий фактор у формуванні довіри між громадянами України. – Харків: Видавництво "Простір і час", 2022. – 190 с.
5. Роль взаємодії та співпраці у формуванні довіри в українському суспільстві. – Львів: Видавництво "Світло", 2023. – 220 с.

Ключові слова: діалог, довіра, ефективність, інституції, рівність, соціальні чинники, справедливість, суспільство, юстиція.

Keywords: dialogue, trust, efficiency, institutions, equality, social factors, justice, society, justice.

Науковий керівник: д. політ. н., професор, Ярова Л.В.

Нагорняк Ольга Анатоліївна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ

Демографічна криза – це стан, при якому спостерігається серйозне порушення у рівновазі між чисельністю населення, його складом та рівнем народжуваності, смертності, що може призводити до негативних соціально-економічних наслідків. Криза демографічного розвитку спричинена рядом факторів депопуляції населення, підвищення показників смертності, зниження показників народжуваності, від'ємний показник природного та міграційного приросту, переважання кількості людей похилого віку над молодим, працездатним населенням, зменшення показника тривалості життя, вимушена міграція, погіршення якості життя населення (вплив хвороб, епідемій), вплив масових репресій, війн, екологічної ситуації, проблеми в інституціональній, соціальній та фінансових сферах.

Однією з головних проблем демографічного розвитку є депопуляція, яка демонструє показники перевищення рівня смертності населення над рівнем народжуваності, що в кінцевому результаті веде до скорочення населення. В останні десятиріччя в основі змін у режимі природного руху населення України

і, зокрема, посилення депопуляційних тенденцій, з боку чинника народжуваності (та пов'язаного із ним шлюбно-сімейного чинника лежать: підвищення віку вступу до шлюбу; збільшення середнього віку народження дитини, у тому числі першої); доволі високий рівень розлучуваності, а також і овдовіння (зокрема, спричинений зростанням передчасної смертності чоловіків у 1990-і роки); певне поширення установок на безшлюбність та бездітність, зокрема, серед молодших поколінь населення дітородного віку [2, 132].

Наступна ознака демографічної кризи – старіння нації. Даний процес характеризується переважанням питомої ваги людей похилого віку над молодим поколінням. Процес старіння нації безпосередньо пов'язаний з міграцією в Україні, адже середній вік людей, які виїхали з країни – 36 років. Тобто мігрувало працездатне населення, тому «старе» населення може створити дефіцит робочої сили, нездатність відтворення населення та зміну статево-вікової структури населення. Стрімке зростання чисельності осіб пенсійного віку і старше в останні п'ять років відбувалося в умовах загострення економічних проблем: падіння виробництва, інфляції, девальвації національної грошової одиниці як результат зниження купівельної спроможності громадян, скорочення споживання та заощаджень [1, 43].

Сучасним викликом демографічному розвитку став COVID-19 в 2019 році, який вплинув на економічну, соціокультурну, технологічну сфери життя. Трансформувалося сімейне життя, зросла фінансова нестабільність та погіршився психологічний стан членів сім'ї. Ринок праці деформувався, призупинили своє функціонування певні галузі економіки, внаслідок чого сім'ї частково або повністю втратили місце роботи, зменшився прибуток, постала проблема розподілу гендерних ролей, що призвело як наслідок до домашнього насилля, психологічного стресу, депресії та ін.

Ситуація напружена завдяки проблемам війни та катастрофічної міграції населення в інші країни. Якщо до 2021 року, еміграція та міграція була спричинена недостатньою розвиненістю трудового потенціалу країни, економічної, соціальної та інших сфер життя, то з 2022 по 2024 міграція була спричинена завдяки політичному конфлікту. По мірі того, скільки буде продовжуватись політична боротьба, тим більше будуть загострюватися проблеми соціального захисту населення, проблеми соціальної, виробничої, критичної та житлової інфраструктури. Інтенсивні міграційні процеси в сучасному глобалізованому світі безпосередньо впливають на шлюб і сім'ю (на формування шлюбно-сімейних об'єднань, їхній розмір, склад), трансформують сімейні відносини, територіально роз'єднуючи родичів, у тому числі подружні пари, батьків і дітей, міняючи форми взаємодії поколінь у сім'ї [4, 161].

Важливою тенденцією війни стала зовнішня та внутрішня міграція. За даними УВК ООН на 31 грудня 2023 року було зафіксовано 5 953 500 біженців з України, в Європі. За межами Європи – 403 600 [6]. За даними МОМ, станом

на 23 січня кількість ВПО в Україні становить 5,4 млн осіб. Найбільша кількість ВПО походить із Харківської (27 %), Донецька (19 %), Запорізької (13 %), Херсонської (10 %) та ін. [5].

Отже, ознаками демографічної кризи України є відтік людського ресурсу, старіння населення, депопуляція, низька тривалість життя, статева диспропорція. Соціоекономічні труднощі, фінансові проблеми, негативний вплив на ВВП – все це спричиняє відтік працездатної частини людей, що як наслідок призводить до збільшення темпів старіння нації та загрожує конкурентоспроможності країни на світовому ринку.

Таким чином, демографічний розвиток в Україні призупинився завдяки зниженому показнику народжуваності та збільшеному показнику смертності. Так коефіцієнт народжуваності знизився завдяки збільшенню розлучень, збільшенню бездітних сімей, кризи в фінансових, економічних та соціальних сферах. Взагалі ж демографічне неблагополуччя у нашій країні є доволі давньою проблемою, загострення якої протягом тривалого часу відбувалось за

рахунок таких факторів: економічного, соціально-культурного, інституціонального характеру [3, 98].

Список використаних джерел

1. Корягіна Т. В. Вплив старіння населення на соціально-економічний розвиток країни/ Корягіна Т.В, Черба В. М, Тараненко В. Є. // Проблеми системного підходу в економіці. – 2020. – 1(75) – 40 - 46 с.
2. Роль народжуваності у відтворенні населення України / В.М. Терещук // Демографія та соціальна економіка – 2010. – № 1. – С. 131-138. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.
3. Терещук В. М. Ендогенні фактори депопуляції в Україні: досвід порівняльного аналізу/ Терещук В. М. // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010 – № 4 (43).
4. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К.: АДЕФ – Україна, 2008. – 256 с.
5. International Organization for Migration (IOM), Feb 13 2023. DTM Україна – звіт про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення раунд 12 (16-23 січня 2023 року). IOM, Ukraine.

Ключові слова: демографічна криза, депопуляція, старіння нації, народжуваність, міграція.

Key words: demographic crisis, depopulation, aging of the nation, fertility, migration.

Науковий керівник: д. політ. н., професор Ярова Л. В.

Орехова Валерія Андріївна, Руденко Сергій Павлович

студенти 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТОКСИЧНА АТМОСФЕРА: ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА ОРГАНІЗАЦІЙНУ КУЛЬТУРУ

Організаційна культура – це система спільних цінностей, норм, вірувань і переконань, що визначають поведінку членів організації. Конфлікти – це неминуче явище в будь-якій організації, яке може мати як негативний, так і позитивний вплив на організаційну культуру. Культура загалом невидима для людей. Незважаючи на те, що вона впливає на поведінку, мислення та поведінкові патерни всіх співробітників, люди, як правило, краще усвідомлюють культуру своєї організації, коли мають можливість порівняти її з іншими організаціями. Організаційна культура складається з певних аспектів, які є відносно більш видимими, а також з аспектів, які можуть перебувати за межами

свідомого усвідомлення [1]. Умовно складники організаційної культури можна поділити на три взаємопов'язані рівні.

На найглибшому рівні, під нашим усвідомленням, лежать базові припущення. Припущення сприймаються як належне і відображають переконання про людську природу та реальність. На другому рівні існують цінності. Цінності – це спільні принципи, стандарти та цілі. Нарешті, на поверхні ми маємо артефакти, або видимі, відчутні аспекти організаційної культури. Якщо припущення і цінності поділяють не всі, або існують базові відмінності в припущеннях між відділами чи субкультурами, це може стати джерелом конфлікту в організації. Так само відмінності у ваших особистих припущеннях і цінностях можуть створювати відчуття дискомфорту і внутрішньоособистісний конфлікт, якщо вони не узгоджуються з організаційною культурою [2, с.83].

Трудові конфлікти можуть призводити до порушення організаційної культури. Трудовий конфлікт – це насамперед розбіжність, яка виникає між сторонами, що знаходяться у соціально-правових відносинах. Суперечки можуть виникати через зміни або запровадження нових соціально-економічних умов праці, зміни угод або нові укладання договорів, а також невиконання умов згідно з трудовим кодексом [3, с. 72].

Передумовами трудових конфліктів також може виступати нечітке формулювання завдань, нереалістичні очікування, погана координація роботи. Нерідко розбіжності виникають і через відчуття несправедливості. Наприклад, у питаннях оплати праці, розподілу ресурсів або просування по кар'єрних сходах. До цього можна віднести також нетолерантність з боку управління. Розглянемо негативний та позитивний вплив конфліктів на організаційну культуру. Серед негативних наслідків витікає наступне:

- Конфлікти можуть призвести до зниження мотивації та залученості працівників, що негативно вплине на їхню продуктивність. Дослідження Університету штату Мічиган показало, що 70% респондентів, які стикаються з конфліктами на роботі, вважають, що це негативно впливає на їхню продуктивність [4].
- Атмосфера недовіри та ворожнечі, що виникає під час конфліктів, ускладнює ефективну комунікацію між членами організації. Це може призвести до помилок, затримок і зривів проектів.
- Працівники, які постійно відчувають на собі негативний вплив конфліктів, частіше шукають роботу в інших організаціях. Згідно з дослідженням

Gallup, 60% людей, які звільнилися з роботи, зробили це через конфлікти з колегами або керівництвом [5].

- Конфлікти роз'єднують колектив і роблять неможливою ефективну командну роботу. Командний дух ґрунтується на взаємній довірі, повазі та співпраці, які руйнуються під час конфліктів.

На противагу негативним наслідкам, можна виділити наступні позитивні сторони:

- Конфлікти можуть висвітлити проблеми, які існують в організації, і стимулювати пошук шляхів їх вирішення. Наприклад, конфлікт між відділами продажів і маркетингу може призвести до перегляду стратегії маркетингу.

- Різні точки зору, що стикаються під час конфліктів, можуть призвести до генерування нових ідей і рішень.

- Згуртованість команди, після того як усі висловили свою думку.

Трудові конфлікти, окрім деструктивного впливу, можуть виконувати й корисну функцію сигналізації. Їх виникнення слугує індикатором наявності проблем в організації, таких як нестерпні умови праці, адміністративне свавілля, зловживання службовим становищем та інші порушення прав працівників [3, с. 73].

Конфлікт, що виникає в одному підрозділі, неминуче привертає увагу працівників інших ділянок. Це змушує їх не лише обговорювати причини та можливий вихід з ситуації, але й у випадку необхідності підтримувати колег. Адміністрація, яка раніше ігнорувала людський фактор, змушена зреагувати на сигнали про зловживання чи порушення прав.

Прагнучи уникнути ескалації конфлікту, керівництво прислухається до проблем, озвучених працівниками. І хоча основним мотивом переорієнтації персоналу залишається збереження влади, об'єктивно воно приймає необхідні заходи, які нівелюють ризики переростання ситуації в деструктивний конфлікт.

Отже, важливо пам'ятати, що трудові конфлікти - це неминуче явище. Завдання керівництва і працівників – навчитися конструктивно вирішувати конфлікти. Підсумовуючи, можна стверджувати, що трудові конфлікти, окрім деструктивного потенціалу, мають й корисну функцію сигналізації. Їх виникнення може свідчити про наявність проблем в організації, які потребують вирішення [6]. Профілактична робота, спрямована на попередження конфліктів,

може істотно поліпшити атмосферу в колективі, умови праці та, як наслідок, продуктивність праці.

Список використаних джерел

1. Гевко, В. Л. Організаційна культура підприємства та особливості і умови її зміни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №16, С.9-12.
2. Laura Westmaas (2022). *Conflict Management*. 615 p.
3. Іншин М.І. Трудові конфлікти та трудові спори у системі соціальних конфліктів. *Форум права*. 2006. № 2. С.71-75.
4. Fowler, Clare Workplace conflict: a phenomenological study of the types, processes, and consequences of small business conflict. 2013. *Theses and Dissertations*. 333 p.
5. Gallup. The Evolving Employee Engagement Movement.
<https://www.gallup.com/workplace/229424/employee-engagement.aspx>
6. Shmalenko, I., Mitina, O., & Kudelina, O. Genesis and legal regulation of Mediation institute in Ukraine. *Asia Life Sciences*, 2019. №21(1), 1-13.

Ключові слова: трудові конфлікти, організаційна культура, конфлікти, конфлікти на роботі.

Key words: labor conflicts, organizational culture, conflicts, conflicts at work.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Шмаленко Ю.І.

Погребна Яна Юріївна

Студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТИПОЛОГІЯ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ

Шлюб є основою суспільства, соціальним фундаментальним інститутом, який значним чином впливає на розвиток культури, економіки та політики. Вивчення проблем, пов'язаних зі шлюбом та шлюбними відносинами, допоможе зрозуміти більше про суспільство та людей, які його створюють, а також сприятиме покращенню якості життя людей. «Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану» [4].

Залежно від культурного контексту, шлюб може мати різні форми, які відрізняються за своїми правовими та соціальними аспектами. Незважаючи на це, у всіх культурах шлюбні відносини можна розділити на декілька типів залежно від того, які причини і мета переважають в процесі укладення такого союзу. Одним з найбільш поширених типів є аранжований шлюб, коли обидва партнери не мають можливості вибрати свого життєвого партнера і обов'язково дотримуються рішення, ухваленого їхніми батьками, родичами чи

іншими уповноваженими особами. Цей тип шлюбу можна знайти в різних культурах, включаючи індійську, китайську, арабську та багато інших [5].

Римське право виділяло цілу палітру шлюбних відносин, які передбачали взаємну вірність та піклування один про одного.

У деяких культурах існував полігамний шлюб, коли чоловік міг мати кількох дружин. Цей тип шлюбу був поширеним у більшості африканських та азійських культурах, де він виконував соціальні та економічні функції.

Сучасність розкриває переваги найбільш поширеної форми шлюбу – моногамії. Іммануїл Кант вважав: «спілкування статей має бути підкріплено договірними відносинами, а моногамний шлюб, заснований на позитивній вірності подружжя одне одному, постає єдиною моральною й правомірною формою шлюбу» [3, 22].

Окрім того, існують такі форми шлюбу, як поліандрія (від грецьких слів *polys* – численний, *iandros* – мужчина), коли одна жінка мала кількох чоловіків та полігамія (від грецьких слів *polys* – численний і *gamos* – шлюб) – багатоженство або моногамія – коли один чоловік мав лише одну дружину [3, 45].

Суспільству відомі форми шлюбу, які ґрунтуються на різних критеріях, таких як соціальний статус, етнічна приналежність, релігійні переконання. Наприклад, у деяких культурах, шлюб між людьми однієї етнічної групи є більш популярним, а у інших - шлюб між різними етнічними групами є більш прийнятним.

Як зазначає Кашуба О., досліджуючи сучасні форми шлюбу, раціонально виділити сімейно-шлюбні стосунки, що відповідають традиційній моделі, та альтернативні форми шлюбу, які виникають на протигагу суспільним устоям.

Традиційний шлюб - шлюб, який орієнтується на загальновизнані суспільні норми, та прийняті в суспільстві стереотипи. Альтернативний шлюб – це шлюб, який орієнтується на особистісні потреби кожного партнера, навіть якщо вони вступають у протиріччя із загальновизнаними суспільними нормами [2]. Насправді, нічого нового в них немає, просто українське суспільство почало серйозно сприймати нові форми співжиття людей тільки останнім часом.

До таких можливо віднести, наприклад:

Сезонний шлюб - сучасна альтернатива шлюбу, де партнери оформляють стосунки на певний термін. Після того, як термін дії шлюбу спливає, він автоматично вважається розірваним. Тоді партнери вирішують розлучатися їм чи створювати новий шлюб.

Поліаморний шлюб, "шведська сім'я", або його ще називають комунальним шлюбом, - це шлюб, у якому беруть участь кілька жінок і кілька чоловіків одночасно. У таких сім'ях, якщо з'являються діти, вони виховуються

всіма членами "комуни", які діляться ідеєю, "що більше чоловіків і жінок перед очима дитини, то більше в неї можливостей пізнати розмаїття світу".

Відкритий шлюб також має свої особливості. Форма відкритого шлюбу притаманна звичайним традиційним сім'ям, які ділять спільний побут, мають дітей і сексуальні стосунки всередині сім'ї, але партнери допускають захоплення та інтимні зв'язки поза шлюбом. Головна умова такого шлюбу - активна згода обох партнерів на таку форму стосунків, а не одностороння зрада когось із подружжя.

Гостьовий шлюб або екстериторіальний шлюб – це варіант, коли пара живе окремо, але шлюб офіційно зареєстровано. Партнери можуть спільно проводити час, відвідувати заходи, ходити в кафе і на побачення, можуть провести кілька ночей, але не живуть разом. Вони також окремо і незалежно один від одного ведуть господарство і побут, вільні від сімейних обов'язків і проводять особистий час так, як їм заманеться.

Раціональний шлюб або шлюб за розрахунком є прийнятним для багатьох членів суспільства. Як би це не сприймалось деякою частиною суспільства, але насправді нічого поганого в раціональному шлюбі немає. Така форма стосунків передбачає певну конкретно домовлену вигоду для партнерів або одного з них: економічну, психологічну, сексуальну, побутову, професійну, юридичну.

Духовний шлюб або шлюб без сексу передбачає домовленість партнерів, що їх шлюб існує без сексу: він ґрунтується на чомусь вищому, духовно-моральному, на розмовах, розумінні, підтримці. Іноді, якщо партнери займаються відповідними практиками, між ними може виникати тантричний чи духовний секс, що набагато більше зближує, ніж традиційна близькість.

Отже, можна зробити висновок, що шлюб має велике значення для суспільства, як підкреслює Багнета Н.: «шлюб організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення господарсько-побутових, емоційно-сексуальних, психологічних і батьківських потреб» [1].

Список використаних джерел

1. Багнета Н. Подружній конфлікт як соціально - психологічний феномен / Н. Багнета.- Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ" – № 2 – 2011.
2. Кашуба О. Альтернативний шлюб як фактор готовності студентської молоді до сімейного життя / О. Кашуба. - Український науковий журнал

Освіта регіону – №2 – 2011. Електронний доступ: <http://social-science.com.ua/article/456>.

3. Психологія сім'ї [Текст]: навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
5. Harris M. India's Sacred Cow. Anthropology Today, 22(4), 3-6, 1983.

Ключові слова: аранжований шлюб, відкритий шлюб, гостьовий шлюб, духовний шлюб, раціональний шлюб, полігамія, поліаморний шлюб, традиційний шлюб.

Key words: arranged marriage, open marriage, guest marriage, spiritual marriage, rational marriage, polygamy, polyamorous marriage, traditional marriage.

Науковий керівник: д. політ. н., професор Ярова Л.В.

Щіпанська Діана Олегівна, Разніцина Віолета Олександрівна
студентки 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА

Вивчення особистості неповнолітнього правопорушника - це складний та важливий аспект роботи з молоддю, в рамках соціології девіантної. Існує декілька ключових причин та підходів до їх вирішення:

1. **Причини правопорушень.** Для більш ефективного вирішення проблеми важливо розуміти соціальні причини, які спонукали неповнолітнього до вчинення правопорушення. Часто це може бути результатом впливу оточення, навчальних проблем, відсутності соціальної підтримки тощо.
2. **Індивідуальний підхід.** Кожен випадок є унікальним, тому важливо застосовувати індивідуальний підхід до дослідження особистості правопорушника. Це може включати психологічний аналіз, інтерв'ю з самим неповнолітнім, розмови з його родиною та інші методи.
3. **Соціально-психологічна підтримка.** Важливо забезпечити неповнолітнього правопорушника підтримкою психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які можуть допомогти йому зрозуміти причини його дій і змінити їх у майбутньому.
4. **Превентивні заходи.** Після вивчення особистості неповнолітнього правопорушника важливо прийняти превентивні заходи, спрямовані на запобігання повторних правопорушень. Це може включати програми

соціальної адаптації, розвиток навичок самоконтролю та співпрацю зі школою та сім'єю.

5. **Партнерство зі спільнотою.** Важливо включати спільноту у процес вивчення та розв'язання проблеми неповнолітніх правопорушників. Це може здійснюватися через роботу з місцевими громадськими організаціями, школами, поліцією та іншими зацікавленими сторонами.

6. **Соціальне середовище.** Вивчення сім'ї, освітнього та соціального середовища неповнолітнього може дати розуміння контексту, в якому відбувається його виховання та розвиток.

7. **Психологічні особливості.** Аналіз психологічного стану і особистісних рис неповнолітнього злочинця дозволяє зрозуміти мотивацію його дій, а також виявити фактори, що впливають на його поведінку.

8. **Кримінальні тенденції.** Вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, допомагає виявити основні тенденції та запобігти їх подальшому розвитку.

9. **Система підтримки.** Робота з сім'єю, навчальними закладами, соціальними службами та іншими установами допомагає створити систему підтримки неповнолітніх правопорушників, спрямовану на їх реабілітацію та соціалізацію.

10. **Профілактика.** Розробка та впровадження програм профілактики девіантної поведінки серед неповнолітніх сприяє зниженню злочинності та створенню умов для їх адаптації в суспільстві.

Вивчення особистості неповнолітнього правопорушника має на меті зрозуміти його потреби, мотивацію та життєві обставини, що стимулюють його дії, а також визначити наявні проблеми та потенційні фактори ризику. На основі такого дослідження можуть бути розроблені індивідуалізовані програми підтримки, реабілітації та профілактики для кожного конкретного випадку.

Неповнолітній, який порушує закон, є особливим і складним виховним викликом, такий підліток часто вже має утворені негативні погляди, судження та невідповідні звички. Зазвичай він активно протистоїть позитивному впливу, будуючи психологічні бар'єри недовіри, відчуження або навіть ворожості між собою та особами, які намагаються його виховати [1, с. 12].

Важливим фактором вивчення особистості неповнолітнього правопорушника є також його вікові особливості.

Соціологічний підхід пояснює злочинність неповнолітніх не лише як частину всієї злочинності, а як самостійну особливу систему, яка функціонує за особливими законами суспільства.

Для подолання цих складнощів вивчення особистості неповнолітніх правопорушників вимагає систематичного та комплексного підходу, включаючи

використання різних методів дослідження, залучення багатофакторної інформації та дотримання етичних принципів.

Список використаних джерел

1. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави. – Івано-Франківськ, 2007. – 121с.
2. Кримінологія: загальна і особлива частини: підручник для студентів для юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд / [за ред. проф. І. М. Даньшина]. – Харків: Право, 2003. – 264 с.

Ключові слова: злочинність, неповнолітні правопорушники, злочини, превентивні заходи.

Key words: crime, juvenile offenders, crimes, preventivemeasures.

Науковий керівник: д. політ. н., професор Ярова Л.В.

СЕКЦІЯ 23. ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аністратенко Ганна Володимирівна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Субкультури — це неформальна спільнота людей, чиї переконання, інтереси, поведінка та погляди на життя відрізняються від загальноприйнятих (люди з девіантною поведінкою). Молодіжна субкультура – будь-які об'єднання молоді, результат пошуку нової ідентичності, свого «Я», створення нового стилю, у яких присутні власні елементи субкультури, а саме символіка, мова(сленг), норми, цінності та традиції. Дуже часто субкультури переходять у окремі ідейні поняття, бо важко назвати культуру, до якої вони могли б відноситись.

Є певні чинники, під впливом яких формується субкультура:

- вік людини
- його етнічне походження
- оточення та інтереси
- релігія
- місце проживання.

Молодіжні субкультури майже завжди відрізняються прагненням закріпити найбільш важливі для них світоглядні сенси в яскравій експресивній

формі, можливо незрозумілій для основної маси людей в суспільстві, але викликаючи інтерес.

Існує декілька класифікацій молодіжних субкультур. До прикладу класифікація Говарда С. Бекера. Він поділяв субкультури на :

- делінквентні субкультури – основна увага зосереджена на молодіжних субкультурах, зокрема на тих, які призводять до девіації та дискриміналізації;
- протестні субкультури – групи, які виражають протест або незгоду з основними цінностями суспільства.

Ще одна класифікація за Стеюартом Холлом та Дікією Хебдідж :

- генераційні субкультури – описуються як субкультури, що розвиваються в середовищі молоді, вони часто пов'язані з музикою та модою;
- субкультури “родини” – групи, які виникають у відповідь на соціальні та економічні фактори;
- респектабельні субкультури – орієнтовані на більш старші вікові групи та більш консервативні цінності.

Класифікація Девіда Мафесі :

- субкультури споживання – засновані на тому, які товари та послуги споживають члени субкультури;
- субкультури стилю життя – визначаються способом життя та поведінкою групи;
- субкультури ідентичності – це субкультури, де важливо яким способом люди визначають свою унікальність та самоусвідомлення.

Ці класифікації дають нам загальне уявлення про субкультури і як ми можемо їх класифікувати.

Також субкультури поділяють за соціально – правовими нормами :

- асоціальні – які відсторонені від соціальних проблем і не несуть загрози суспільству. Як приклад ми можемо взяти хіпі, мажорів, рокерів тощо ;
- антисоціальні – прагнуть затвердити та задовольнити своє «Я» за рахунок приниження інших, агресивна поведінка та небезпека для суспільства. Це такі субкультури, як скінхеди, панки, гопники, банди (об'єднання за територіальною ознакою) ;
- просоціальні – це соціально-позитивні субкультури, які несуть користь суспільству, вони вирішують соціальні проблеми (культурні пам'ятки, тварини, екологічні проблеми тощо). Сюди можна віднести діггерів, феміністок, ММППР (міжнародний молодіжний правозахисний рух).

Кожен носій або представник певної субкультури приміряє на себе певні сенси, цінності, норми та картини світу і живе відповідно них. Але в той же час з цим існують і зовнішні атрибути, які характеризують певну субкультура: манера мови, сленг, прикраси (наприклад фенічки у хіпі або пірсинги у панків),

зачіски(довге волосся, коротке), одяг(стильний – нестильний, з певними елементами, які відображають ідеї), стиль життя [1, ст. 160].

Багато вчених вивчали молодіжні субкультури в різний час, адже з середини 20 сторіччя це стало доволі актуальною, і в якомусь сенсі, проблематичною темою. Декілька відомих дослідників у цій галузі включають Гарі Томсона, Пола Хіллбері, Шарлотту Хенсон, Дікі Гідсона, Стюарта Голла, Діка Гібсона та Сару Томлінсон. Вони провели дослідження, що допомогли розуміти сутність та розвиток різних молодіжних субкультур.

Існує безліч досліджень, пов'язаних з різними субкультурами. Ось декілька прикладів :

1) Дослідження Стюарта Голла про модс і рокерів в 1970-х роках, яке допомогло розробити теорію «центру та межі». Це описано в книзі “Subcultures : The Meaning of Style”, яка була опублікована в 1979 році. У цьому творі Голл аналізує різні молодіжні субкультури, зокрема модс і рокерів, і досліджує, як вони виражають свою ідентичність через стиль, моду, музику та інші аспекти [2].

2) Роботи Пола Хіллбері та Гаррі Томсона про готів у 1980-х роках, які розглядали стиль, символіку і ідентичність цієї субкультури. “The Subcultural Imagination : Theory, Research and Reflexivity in the New Subcultural Studies”. Це книга, яку обидва дослідники спільно редагували та внесли свої статті до неї. Вона містить розділи, де досліджують готів та інші субкультури.

3) Дослідження Шарлоти Хенсон про феномен фендому та фандому в інтернеті, яке досліджує, як фани спільнот об'єднуються навколо своїх улюблених медійних та культурних явищ.

4) Соціологічні дослідження, про молодіжні субкультури, які досліджують молодь, їхні цінності, ідентичність та вплив на суспільство.

5) Дослідження субкультури хіп-хопу. Відомий етнограф Мішель Фукс проводив дослідження серед графіті-художників, реперів і брейк-денсерів, щоб зрозуміти культурну сутність та вплив хіп-хоп культури.

6) Дослідження субкультури панків. Річард Хекетт у своєму дослідженні вивчав панк-субкультуру, зокрема їхні соціальні і політичні переконання, виявляючи, як вони виражали їх через музику та образ [3].

І це ще не всі приклади досліджень у галузі субкультур, існують ще багато інших досліджень, що розглядають різні субкультури та їхні аспекти. І дослідження ми проводимо за допомогою різних методів і підходів, наприклад таких як :

1) Спостереження – є важливим методом дослідження молодіжних субкультур, оскільки воно дозволяє дослідникам отримувати неперекручену інформацію про життя та поведінку членів субкультур, спостерігаючи їх у реальному середовищі. Ось кілька ключових аспектів, пов'язаних із спостереженням : глибше розуміння культурних практик (дозволяє вивчати, як члени субкультур взаємодіють між собою, як вони виражають свою ідентичність

через мову, одяг, музику, ритуали і т.д.); контекстуальне розуміння (допомагає зрозуміти, як субкультурні практики впливають на взаємини учасників субкультур та життя загалом); виявлення змін і еволюція субкультур (дозволяє відстежувати зміни в субкультурі з часом).

Цей метод дозволяє отримувати важливі інсайти в субкультура та сприяє глибокому розумінню їхнього функціонування.

2) Анкетування – проведення анкет з питань щодо інтересів, цінностей та приводів для участі в субкультурі допомагає збирати кількісні дані. Переваги анкетування : масштабність (можна збирати дані від великої кількості учасників); анонімність та конфіденційність (учасники можуть бути більш відкритими у відповідях); легкість аналізу (дані з анкет легко піддаються аналізу і порівнянню через стандартизовану форму запитань).

Обмеження анкетування : обмеженість якісних даних (не завжди дозволяють збирати глибокі якісні дані, такі як відповіді на відкриті питання); схильність до заміщення (можуть призводити до зміщення результатів, в залежності від певних чинників); відсутність контексту (не завжди враховують соціальний і та культурний контекст, що може впливати на відповіді учасників).

Анкетування може бути корисним методом для отримання кількісних даних про молодіжні субкультури, але важливо враховувати його обмеження, поєднувати з іншими методами для більш точних результатів.

3) Глибинні інтерв'ю – цей метод дозволяє отримати глибокі та якісні дані про думки, переконання, досвід і ідентичність членів субкультур. Переваги глибинних інтерв'ю : глибока інформація; розуміння контексту; ідентифікація та виправлення непорозумінь (дослідники можуть спростовувати або уточнювати інформацію, яку отримують від учасників інтерв'ю. що дозволяє уникати непорозумінь та невірної інтерпретації даних).

Обмеження глибинних інтерв'ю : час та ресурс (може вимагати значних часових та фінансових ресурсів, особливо при великій кількості учасників); можливий вплив дослідника; обмеженість вибірки (результати можуть бути обмежені тим, хто погоджується брати участь у дослідженні, що може призвести до несправедливого представлення).

4) Аналіз засобів масової інформації – дозволяє дослідникам отримувати інформацію про субкультури через масові медіа, такі як газети, журнали, телебачення, радіо, Інтернет і соціальні мережі.

Переваги аналізу ЗМІ : доступ до широкої аудиторії; історичний контекст (надають інформацію про історичні контекст та розвиток субкультур); аналіз

репрезентації (можна досліджувати як субкультури репрезентуються в масових медіа і як це впливає на загальну уяву про них).

Обмеження аналізу ЗМІ: суб'єктивність репрезентації (ЗМІ можуть відображати суб'єктивний погляд журналістів або редакторів, що може спричинити спотворення реальності); не враховує реального досвіду.

5) Етнографічні дослідження – цей метод передбачає глибоке занурення дослідника в життя та культуру субкультури з метою зрозуміти їхні цінності, практики та ідентичності.

Переваги етнографічних досліджень: глибокі інсайти (метод дає глибоке розуміння субкультури, включаючи їхні цінності, практики та соціальні відносини); реальний контакт з учасниками (дослідник зазвичай взаємодіє з членами субкультури, що дозволяє побачити її зсередини і розуміти їхні переживання та точки зору); контекстуальний аналіз (враховують соціокультурний контекст та історичні фактори, що впливають на субкультуру).

Обмеження етнографічних досліджень : час та ресурси; не представницькість вибірки(дослідники можуть не взяти участь у всіх субкультурах або не зможуть вивчити всі аспекти субкультур); вплив дослідника.

6) Історичний аналіз – цей метод дозволяє досліджувати еволюцію, походження та розвиток цих субкультур протягом часу.

Переваги історичного аналізу : розуміння походження і розвитку; контекстуальне розуміння (допомагає враховувати соціокультурний та історичний контекст, що впливає на субкультури); виявлення патернів та змін; інтерпретація та рефлексія.

Обмеження історичного аналізу : доступ до джерел (метод може вимагати доступу до архівів, старих видань та інших джерел, що може бути

обмеженим); інтерпретація даних (різні дослідники можуть робити різні інтерпретації історичних даних); відсутність живих свідків [2].

Ці методи ми можуть використовуватися окремо або в поєднанні один з одним або іншими методами для ретельного дослідження молодіжних субкультур.

Список використаних джерел

1. Jones P. Raymond Williams's Sociology of Culture. A critical Reconstruction / Paul Jones. — GB: Palgrave Macmillan, 2006. — 247 с.
2. Subculture: The Meaning of Style. - [Електронний ресурс] : https://en.wikipedia.org/wiki/Subculture:_The_Meaning_of_Style.
3. Thomas Kenneth Subcultures cultural histories and social practice. – [Електронний ресурс] : <https://www.routledge.com/Subcultures-Cultural-Histories-and-Social-Practice/Gelder/p/book/9780415379526>

Ключові слова : субкультура, класифікації молодіжних субкультур, чинники формування субкультур, методи і підходи дослідження субкультур.

Key words : subcultures, classification of youth subcultures, factors of formation of subcultures, methods and approaches to the study of subcultures.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Банєва Таїсія Русланівна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Протягом 19-20 століть конфлікт був предметом вивчення соціологів і психологів. Більше того, в рамках соціології розвинулася спеціалізована галузь, яка зараз відома як "соціологія конфлікту". Вивчення конфлікту означає, перш за все, ознайомлення з багатою і різноманітною літературою на цю тему та засвоєння теоретичних і практичних знань, накопичених у цій галузі соціологічної думки. Безумовно, інші дисципліни соціальних наук також накопичили знання про конфлікт. Це психологія, політологія, історія, економічна теорія та етнографія. Але в першу чергу треба звернути увагу на соціологію конфлікту, у рамках якої розробляються, з одного боку, загально - теоретичні проблеми конфлікту, а з іншого боку - практичні методи аналізу і дозволу конфліктів різного роду [1, С.4].

Конфлікт як соціальний процес є важливим явищем в суспільстві, що відображає взаємодію та розбіжності між його членами. Він виникає внаслідок різниці у цінностях, інтересах, потребах або уявленнях про правильне чи неправильне. Соціальний конфлікт може виникати на будь-якому рівні

суспільства – від мікрорівня, такого як сімейні конфлікти, до макрорівня, такого як політичні конфлікти між країнами. Цей процес може мати різноманітні форми виявлення, включаючи відкриті конфлікти, спори, напруженість у відносинах, соціальні протести та більш приховані конфлікти в межах організацій чи груп. Основні причини соціального конфлікту включають нерівність, конкуренцію за ресурси, культурні відмінності, несправедливість, недоліки в системі управління та ідеологічні протиріччя. Конфлікт може бути ініційований як спонтанно, так і штучно, залежно від обставин та мотивації учасників. Однак конфлікт не завжди є негативним явищем. Він може сприяти розв'язанню проблем, змінам у суспільстві та створювати можливості для інновацій та розвитку. Крім того, через конфлікт люди можуть виявити свої потреби та переконання, що сприяє зміцненню демократії та розвитку громадянського суспільства.

Управління соціальними конфліктами вимагає комплексного підходу та застосування різноманітних стратегій, таких як діалог, переговори, медіація, консенсус-будування та врегулювання через закон. Вирішення конфліктів сприяє побудові мирного та стабільного суспільства, де права та інтереси всіх його членів враховуються та захищаються. Конфлікт – це неузгодженість інтересів, поглядів, чи цілей між різними суб'єктами соціальної взаємодії. Цей феномен є не лише необхідним, але і невід'ємним елементом суспільства, оскільки він вказує на наявність різноманітних думок та потреб серед людей. Також він допомагає людям виражати свої потреби та переконання, покращуючи комунікацію та розуміння між різними групами. Конфлікт як соціальний процес відображає складність взаємодії між людьми та їхніх груп. Його розуміння та ефективне вирішення є важливими складовими будь-якого стабільного та гармонійного суспільства. Конфлікт – це необхідний аспект соціального життя, що виникає внаслідок різноманітних інтересів, цінностей та поглядів.

Питання про природу соціального конфлікту - це питання про розуміння природи людини та її стосунків із суспільством і державою. Конфлікт завжди має соціальний характер, оскільки він виникає в суспільстві та існує між людьми. За такого підходу, конфлікт - це протистояння двох або більше багатосторонніх сил, що стикаються з взаємною протидією і прагнуть реалізувати свої соціальні інтереси. Суб'єктами таких конфліктів можуть бути індивіди, великі та малі групи, соціальні рухи, економічні організації та політичні організації. Одним із найширших видів соціальних конфліктів є власне соціальний конфлікт або конфлікт у соціальній сфері.

Соціальний конфлікт у вузькому значенні цього поняття є боротьбою соціальних спільнот з протилежними інтересами та домінування або підвищення їх соціального статусу в такій суспільній системі, де ці статуси

розташовані в певній ієрархії. Інтерес як рушійна сила будь-якого соціального конфлікту в цьому разі виступає як прагнення здобути певний статус [2, С.58].

Список використаних джерел

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфліктологія. - М.: Юнітти, 1996.-4с.
2. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфліктологія: теорія, історія, бібліографія., 1996. – 325с.
3. Городяненко В.Г. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. - 560с.
4. Соціологія: Посібник для студентів вищих навч. Зкладів / За ред. В.Г. Городяненка. - К.: Видавничий центр «Академія», 1999. - 240с.

Ключові слова: конфлікт, соціальний конфлікт, суспільство, соціальні спільноти.

Key words: conflict, social conflict, society, social communities.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Булгару Вікторія Миколаївна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ЗЛОЧИННІЙ ПОВЕДІНЦІ

Злочинна поведінка - це поведінка правопорушника, яка призводить до вчинення протиправного діяння. Протиправне діяння відбувається тоді, коли є мотив, засіб і можливість.

Питання, психологічних чинників, які сприяють злочинній поведінці турбує людство вже не одне покоління. У наш час кримінологія набула наукового підходу до пошуку відповідей на нього. Хоча кожна людина, яка скоює злочин, має власні особисті причини та життєву ситуацію, існує кілька загальних чинників, які, на думку кримінальних психологів, можуть сприяти злочинній поведінці.

Першим чинником іде біологічний фактор ризику.

Так само, як ми не можемо обрати колір нашого волосся при народженні, ми не можемо обрати хімічний склад нашого мозку. Який можуть схилити нас до різноманітних ускладнень, від клінічної депресії до епілепсії. Дослідники в галузі кримінальної психології сьогодні загалом погоджуються з тим, що на схильність людини до злочинної поведінки може впливати поєднання генетичних і середовищних факторів. Ці фізіологічні елементи, як правило,

пов'язані з різними ділянками мозку або секретами, що контролюються мозком [2].

Основним центром виконавчого контролю є префронтальна кора головного мозку людини. Часто зустрічаються злочинці з пошкодженою або недорозвиненою префронтальною корою. Відсутність самоконтролю у підлітків може бути пов'язана з тим, що ця ділянка мозку не закінчує розвиватися до середини 20-х років.

Є дослідження, які показали, що агресивна і насильницька поведінка у чоловіків у віці 26 років втричі частіше зустрічається у тих, у кого мигдалеподібні залози менші, ніж у тих, у кого вони більші. Ця ділянка мозку пов'язана з такими емоціями, як страх і гнів, а також з соціальною поведінкою.

Згідно з дослідженням, які були проведені американською психологічною асоціацією (APA), ув'язнені з нижчою активністю поясної звивини вдвічі частіше повертаються до в'язниці після 4 років ув'язнення. Передня поясна кора (ППК) відіграє вирішальну роль у регуляції поведінки.

А також деякі останні дослідження припускають, що підвищений рівень нейромедіаторів, таких як дофамін і серотонін, а також гормон тестостерон, може сприяти антисоціальній поведінці [4].

Другий психологічний чинник, який сприяє злочинній поведінці є несприятливий досвід дитинства.

Так само, як ми не можемо обирати свою генетику, ми не можемо обирати, як нас виховували в дитинстві. Деякі з нас мають приємне, навіть ідилічне дитинство, тоді як іншим пощастило менше. Діти, які виховувалися в особливо поганих умовах, піддаються підвищеному ризику злочинної поведінки як у підлітковому, так і в дорослому віці. Багато досліджень показує, що засуджені злочинці, ймовірно, пережили в чотири рази більше несприятливих подій у дитинстві, ніж незлочинці.

Психологи широко визнають, що досвід раннього дитинства відіграє вирішальну роль у формуванні поведінки людини та її схильності до злочинності. Діти, які ростуть у неблагополучних сім'ях, що характеризуються жорстоким поводженням, нехтуванням або насильством, часто стикаються з численними психологічними проблемами. Цей негативний досвід може призвести до розвитку антисоціальних тенденцій, агресивної поведінки та порушень емоційної регуляції, які можуть зберігатися і в дорослому віці. Як наслідок, такі особи піддаються підвищеному ризику залучення до злочинної діяльності як механізму подолання труднощів або як результату засвоєної поведінки [6].

Третій чинник це зловживання психоактивними речовинами.

Не викликає сумнівів той факт, що злочинна поведінка та зловживання психоактивними речовинами пов'язані між собою. В Україні від 1 млн до 1,5 мільйона громадян вживають наркотики. Щорічно цей показник

зростає на 8-10%. Великий відсоток ув'язнених зловживали наркотиками або алкоголем. Крім того, багатьох осіб, заарештованих за більшість злочинів, під час арешту виявляється позитивний результат тесту на вживання заборонених наркотиків [7].

Деякі інтоксиканти, такі як алкоголь, послаблюють нашу стриманість, тоді як інші, такі як кокаїн, перезбуджують нашу нервову систему. У всіх випадках фізіологічні та психологічні зміни, спричинені інтоксикантами, негативно впливають на наш самоконтроль та прийняття рішень. Змінений стан може безпосередньо призвести до вчинення кримінального злочину. Крім того, залежні від інтоксикантів можуть вдатися до злочину, щоб заплатити за свою звичку.

Четвертим чинником є психологічна травма.

Є багато дискусій на тему «Чи існує прямий зв'язок між дитячою травмою та злочинною поведінкою?» Але вже є дослідження, які показують, що коли дитина переживає події, які змінюють її життя, наприклад, фізичне насильство, сильне нехтування, або стає свідком смерті друга чи члена сім'ї від рук іншого, наслідки можуть бути довготривалими. Іноді симптоми травми, такі як ворожість і параноїдальне мислення, зберігаються і в дорослому віці та можуть спонукати жертв до злочинної діяльності. Ймовірність цього зростає, якщо травми тривають, наприклад, коли підліток зазнає повторного насильства у своїй громаді [1].

Крім того, Національний інститут юстиції стверджує, що люди з більшою ймовірністю стають рецидивістами, якщо вони пережили тривалу травму і прийняли емоційну відстороненість як механізм подолання труднощів. Відключившись від своїх емоцій, вони можуть навмисно відключитися від емоційного впливу минулих травм, а також від почуттів, пов'язаних зі скоєнням злочину. Цикл насильства означає, що якщо людина виросла в середовищі, де панує жорстоке поводження та антисоціальна поведінка, то вона часто повторюватиме таку саму модель поведінки зі своїми дітьми. Діти, які зазнали жорстокого поводження, більш схильні до скоєння злочинів у своєму подальшому житті, ніж інші.

Хоча психологічні фактори відіграють значну роль у злочинній поведінці, важливо також враховувати вплив соціально-економічних факторів. Дослідження постійно демонструють взаємозв'язок між бідністю, безробіттям та вищим рівнем злочинності. Економічна депривація може створити середовище, в якому люди з нестійкою психікою більш схильні вдаватися до злочинної поведінки як засобу виживання, втечі або доступу до ресурсів. Боротьба з бідністю та сприяння соціальній справедливості через освіту, можливості

працевлаштування та програми соціального забезпечення можуть допомогти зменшити соціально-економічний тиск, що сприяє злочинності [5].

Роблячи висновки ми можемо сказати, що досвід раннього дитинства, психологічні розлади, соціальне навчання, когнітивні процеси та соціально-економічні фактори відіграють певну роль у формуванні схильності людини до злочинної поведінки. Впливаючи на ці фактори за допомогою цілеспрямованої терапії, освітніх програм, підтримки громади та соціальних реформ, можна створити середовище, яке сприятиме позитивному поведінковому розвитку та зменшенню кількості злочинних діянь. Завдяки комплексному та міждисциплінарному підходу суспільство може працювати над мінімізацією поширеності злочинної поведінки та створенням безпечніших громад для всіх.

Список використаних джерел

1. Criminal Behavior [Електронний ресурс] // The Psychology of Criminal and Antisocial Behavior. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/criminal-behavior>.
2. Larzelere RE, Patterson GR. Parental management: Mediator of the effect of socioeconomic status on early delinquency. *Criminol.* 1990;28(2):301-24.
3. Understanding the causes of criminal behaviour [Електронний ресурс] 27-June-2023 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.alliedacademies.org/articles/understanding-the-causes-of-criminal-behaviour-25459.html>.
4. What Psychological Factors Contribute to Criminal Behavior? [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://sllegalservices.com/what-psychological-factors-contribute-to-criminal-behavior/>.
5. Zhang J. The effect of welfare programs on criminal behavior: A theoretical and empirical analysis. *Econ Inq.* 1997;35(1):120-37.
6. Психологія злочинця [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%>

BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%8F.

7. Скільки українців вживає наркотики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/ukrayina/skilki-ukrayinciv-vzhivaye-narkotiki-venediktova-nazvala-prigolomshlivi-cifri-1895707.html>.

Ключові слова: злочинна поведінка, несприятливі чинники, проблеми дитинства, психоактивні речовини, соціально-економічні фактори.

Key words: criminal behavior, adverse factors, childhood problems, psychoactive substances, socio-economic factors.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Вільгемська Сніжана Юріївна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ В НІМЕЧЧИНІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Проблема вивчення психологічної адаптації вимушених українських мігрантів набула актуальності в останні роки через військові дії на території України. Сьогодні кожен четвертий українець стає біженцем або мігрантом, стикаючись різними психологічними проблемами. Вимушена міграція призводить до відчуття провини, ізоляції, самотності, порушує внутрішню єдність та самоідентифікацію. Все це загострює психоемоційний стан під час і без того складного процесу адаптації, що, в свою чергу, призводить до негативних емоцій і стресу та впливає на рівень психологічної адаптації.

Мета дослідження – емпірично дослідити рівень психологічної адаптації українських біженців різного віку у Німеччині в умовах вимушеної міграції.

Об'єкт дослідження – психологічна адаптація українських біженців.

Предмет дослідження – рівень психологічної адаптації українських біженців в Німеччині різних вікових категорій.

Методологія дослідження.

Під час виконання дослідження були застосовані різні методи: метод теоретичного аналізу та узагальнення наукових першоджерел за досліджуваною проблематикою; метод анкетування; системно-структурний метод. Данні для дослідження було зібрано за допомогою методики діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд (в адаптації А. К.

Осницького), для визначення рівня психологічної адаптації для різних вікових категорій [1, с. 43-56].

Крім того, застосовувалися методи математичної та статистичної обробки даних та їх інтерпретації, аналізу отриманих результатів. Статистична обробка даних відбувалась за допомогою програмного забезпечення «MS Excel»; було розраховане середнє арифметичне значення за всіма шкалами для кожної вікової категорії; проведений однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) за показниками інтегральних шкал для виявлення взаємозв'язків між даними шкал та віком.

Учасники дослідження.

В емпіричному дослідженні взяли участь українські біженці різної статі та віку, у кількості 30 осіб, які проживають на території Німеччини з 24 лютого 2022 року. Серед респондентів 10 осіб віком від 13 до 19 років, 10 осіб віком від 20 до 35-39 років та 10 – від 40 до 60 років.

Результати дослідження.

За допомогою програмного забезпечення «MS Excel» було розраховано середні арифметичні значення за всіма шкалами до кожного віку, а також було розраховано середнє арифметичне значення норми до кожного з показників, використовуючи норми, які зазначено в праці А.К. Осницького «Визначення

характеристик соціальної адаптації» [1, с. 43-56]. Результати розрахунку зазначено в таблиці 1.

Таблиця 1

Середнє значення показників соціально-психологічної адаптації, (n=30)

Показники соціально-психологічної адаптації	Середнє значення норм соціально-психологічної адаптації	Середнє значення показників в віковому періоді юність (від 13 до 19 років)	Середнє значення показників в віковому періоді молодість (від 20 до 39 років)	Середнє значення показників в віковому періоді дорослість/зрілість (від 40 до 60 років)
Адаптивність	119	139,7	138,7	85,4
Деадаптивність	118	83,9	89,3	134,1
Прийняття себе	37	45,6	44,9	30,3
Неприйняття себе	24,5	15	14,3	22,8
Прийняття інших	21	25	24,5	14,4
Неприйняття інших	24,5	19,5	20	28,3
Емоційний комфорт	24,5	24,4	21,1	14,7
Емоційний дискомфорт	24,5	17,4	19,8	29,2
Внутрішній контроль	45,5	55	60	45
Зовнішній контроль	31,5	21,5	24,7	33,1
Домінування	10,5	12,2	12	9
Відомість	21	17,6	19,6	21,3
Ескапізм	17,5	15	13,3	19,8

За результатами розрахунку, ми можемо зазначити, що період молодості відзначається середніми показниками за майже всіма шкалами, окрім шкал «Внутрішній контроль» та «Ескапізм», де показник внутрішнього контролю є найвищим, а показник ескапізму найнижчим. Цей віковий період є близьким за значеннями до періоду юності, що свідчить про подібний рівень адаптованості серед учасників дослідження віком від 20 до 39 років.

На відміну від цих двох вікових періодів, період дорослості/зрілості характеризується низькими показниками за шкалами: «Адаптивність», «Прийняття себе», «Прийняття інших», «Емоційний комфорт», «Внутрішній

контроль» та «Домінування» й, навпаки, високим показником за шкалою ескапізму.

Все це вказує нам на те, що середня адаптивність серед людей дорослого віку може бути значно нижчою в порівнянні з молодшими віковими групами, а отже, досліджуванні українські біженці віком від 40 до 60 років мають в загальному низький рівень адаптації до нового середовища.

Також нами був розрахований середній показник до кожного з шести інтегральних показників за кожною віковою групою. Отриманні данні представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення за інтегральними показниками

Віковий період	Середні значення за інтегральними показниками					
	Адаптивність	Самоприйняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт	Інтернальність	Прагнення до домінування
Юність від 13 до 19	0,63	0,67	0,61	0,61	0,66	0,59
Молодість від 20 до 39	0,61	0,67	0,60	0,53	0,64	0,56
Дорослість від 40 до 60	0,38	0,44	0,37	0,33	0,49	0,45

За даними отриманими про розрахунку середніх значень інтегральних показників, був проведений одно факторний дисперсійний аналіз ANOVA (ANalysis Of VAriance). До кожного інтегрального показнику було зазначено нульову гіпотезу, про відсутність різниці між показником та різними віковими категоріями, та зазначено рівень значущості ($p < 0,05$). У випадку, якщо р-

значення менше ніж встановлений рівень значущості, то нульова гіпотеза відхиляється. Результати розрахунку представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA)

Назва шкал	ANOVA			
	F	F – критичне	p – значення	Рівень значущості
Адаптивність	9,42	7,70	0,03	p < 0,05
Самоприйняття	9,39	7,70	0,03	p < 0,05
Прийняття інших	9,43	7,70	0,03	p < 0,05
Емоційний комфорт	9,45	7,70	0,03	p < 0,05
Інтернальність	9,39	7,70	0,03	p < 0,05
Прагнення до домінування	9,43	7,70	0,03	p < 0,05

За результатами однофакторного дисперсійного аналізу виявлено статистично значущі відмінності в залежності від віку та інтегральних показників адаптивності, самоприйняття, прийняття інших, емоційного комфорту, інтернальності та прагнення до домінування ($p = 0,03$; $p < 0,05$), критерій F усіх цих показників також перевищує F-критичне значення, все це свідчить про статистично значущий вплив віку на рівень адаптації.

Висновки.

За розрахунком середніх показників за всіма шкалами в різних вікових періодах з'ясовано, що період дорослості/зрілості (40-60 років) має певні складнощі з адаптацією до нового середовища порівняно з молодшими віковими групами. За результатами дослідження, проведеного за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу, також встановлено, що вік має статистично значущий вплив на досліджувані показники.

Адаптація до нового середовища є складним процесом, який пов'язаний з пристосуванням до нових соціокультурних норм, вивченням мови, змінами в соціальному оточенні та побутовими аспектами. Велика кількість факторів, які

впливають на адаптацію, є перспективою для подальших досліджень з цієї теми.

Список використаних джерел

1. Осницький, А. К. Визначення характеристик соціальної адаптації / А. К. Осницький // Психологія та школа. – 2004. – N 1. – С. 43-56.

Ключові слова: вимушена міграція, інтеграція, культурний шок, психічне здоров'я, психологічна адаптація, українські біженці.

Key words: forced migration, integration, culture shock, mental health, psychological adaptation, ukrainian refugees.

Науковий керівник: к.псих.н., доцент Ташматов В.А.

Виноградова Ангеліна Віталіївна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ ДЕПРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Воєнний час може створювати непередбачувані та тяжкі умови для підлітків, спричиняючи ризик розвитку депресії через стрес, страх та втрату безпеки.

Наразі населення України переживає прояви та відлуння російської агресії, де щоденно стикаються з сиренами, обстрілами, вибухами, насильством і смертями, а також швидкою та вимушеною зміною місця проживання. Початок вторгнення Росії на територію нашої держави 24 лютого 2022 року став початком періоду великого стресу для всіх українців, зокрема для підлітків. Хоча страх і тривога стали звичними явищами, більшість людей намагається пристосуватися до нових умов і реалій. Однак на початкових етапах конфлікту реакція була зовсім іншою: порушене благополуччя, відчуття безпеки та стабільності, збільшена роздратованість і збудливість, почуття гніву, відчаю і провини, а також проблеми з харчуванням і сном.

Життя в зоні військового конфлікту з безперервною загрозою небезпеки впливає на психологічну та емоційну стабільність всього населення, зокрема на підлітків. Підлітки вже не маленькі діти, що не усвідомлюють повну тяжкість ситуації, але ще не повністю сформовані дорослі, які можуть витримати великий стрес. Багато з них вперше стикаються з жахливими наслідками таких подій. Втрата близьких, розлука з родиною, зміни в перспективах на життя, примусові переїзди і потреба у швидкому «дорослішанні» можуть негативно впливати на осіб, психіка яких не є досить сформованою, діти не в змозі оцінити всі ризики

та адекватно реагувати на зміни, що в свою чергу становить небезпеку для підлітків [1].

Експерти вважають, що ефекти воєнних травм можуть довготривало впливати на психічне здоров'я дітей. Вони також підкреслюють, що важкість душевної травми залежить від тривалості військового конфлікту для дитини: чим довше він триває, тим більш важкими можуть бути наслідки. Часто спостерігаються різні форми недоадаптації, такі як соціальні, фізичні та психологічні проблеми, песимістичні уявлення про навколишній світ, порушення поведінки, сприйняття насильства як норми і втрата віри у щасливе майбутнє. І чим триваліше війна, чим довше підлітки перебувають в її епіцентрі, тим важчі й складніші можуть бути їх симптоми, включаючи тривалі депресії і посттравматичний стресовий розлад, відомий як ПТСР. Дослідники з США та медичної школи в Єрусалимі підтверджують, що тривалий вплив війни призводить до серйозних наслідків для здоров'я і морального стану людини. Ці наслідки можуть включати стрес, депресію, посттравматичний стресовий розлад, різні види залежностей, психічні розлади, різноманітні хвороби та погіршення фізичного стану особи [2].

Підлітки, які були свідками воєнних подій на території України, мають різноманітні психоемоційні проблеми, такі як стрес, депресія, тривога, гіперактивність, проблеми з поведінкою та взаєминами. Виявлено, що дівчата частіше демонструють ознаки емоційних проблем і потребують більше підтримки, ніж хлопці. У той час, як підлітки-хлопці мають більше труднощів під час соціальної взаємодії та пристосуванні до загальних труднощів, з якими стикаються у повсякденному житті. Ці проблеми психічного здоров'я є критичними, оскільки психотравматичний досвід у підлітковому віці значно впливає на психоемоційний розвиток особистості в майбутньому. Стресовий стан підлітків під час воєнного конфлікту має свою специфіку, оскільки інтенсивність подій значно підвищує рівень стресу і ускладнює відновлення психічного здоров'я, особливо враховуючи пубертатний період. Виявлені симптоми можуть призвести до загострення психічних проблем та підвищити ризик асоціальної поведінки і суїцидальних думок серед підлітків.

Аналізуючи останні результати досліджень можемо зазначити, що підлітки обох статей, які проживають у зоні воєнного конфлікту, мають вищий за середній рівень життестійкості. Можемо пояснити це тим, що саме у підлітковому віці психіка людини є дуже гнучкою і здатною до розвитку та захисту, тому в умовах воєнного конфлікту індивід може розвинути адаптивні

механізми та навички, які допомагають йому виживати та пристосовуватися до умов сьогодення.

"Підлітки, що переживають війну, можуть відчувати великий внутрішній конфлікт і невизначеність, що сприяє проявам депресії та тривоги."

Доведено, що в Україні станом на даний час через війну 75% дітей піддалися психологічній травматизації. Це означає, що більшість українських дітей зазнала впливу воєнних дій. Наслідки таких подій проявляються через замкнутість, зниження бажання контактувати й комунікувати з оточуючими, погіршення пам'яті, порушення сну, появу нічних жахів, результатом таких подій згодом є соціально-психологічна дезадаптація та значні розлади психіки [3].

Список використаних джерел

1. Вікові особливості переживання травм війни: інтегративний підхід. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1272>
2. Вплив війни на психічне здоров'я дітей / War Childhood Museum Ukraine. URL: <https://warchildhood>.
3. Підліткова депресія: причини і наслідки / Комунальний заклад «Ковалівський ліцей» Немирівської міської ради. URL: <https://kovalivka.school.org.ua/pidlitkovadepresiya-prichini-i-naslidki-17-26-50-09-10-2020/>

Ключові слова: депресія, підлітки, воєнний час, воєнний конфлікт, посттравматичний стресовий розлад.

Key words: depression, teenagers, wartime, military conflict, post-traumatic stress disorder.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Тат'янчиков А.О.

Волошанюк Ольга Олегівна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕКРУТИНГУ У ЗЛОЧИННІ ГРУПИ: ВПЛИВ МАНІПУЛЯЦІЙ, ПЕРЕКОНАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ

Злочинні групи є складовою кримінальної субкультури, котра виділяється завдяки девіантній поведінці та певними обумовленими цінностями, що принципово йдуть на противагу загальноприйнятим нормам суспільства. Членами злочинних груп є представники різних вікових груп, соціальних

прошарків, одні знаходяться на волі, але мають певні кримінальні нахили та навички, інші-перебувають в місцях позбавлення волі [2, с.7].

Рекрутинг у злочинні групи має на меті забезпечення постійного збільшення чисельності групи для підвищення впливу і забезпечення контролю над територією, а також для посилення своєї позиції відносно інших злочинних угруповань. Вербування у злочинні групи завжди відбувалося за різними сценаріями та стратегіями, адаптуючись до політичних, соціальних та економічних умов. Так у періоди економічних криз, кримінальні групи можуть активно рекрутувати людей, що втратили роботу або ж зазнали фінансових труднощів, обіцяючи їм легкі гроші та фінансову підтримку. При соціальних конфліктах або війнах, рекрутинг може стати засобом мобілізації людей, котрі активно беруть участь у боротьбі з політичними опонентами та ворогами. Наразі у сучасний період глобалізації та технологічних змін, рекрутинг досить часто відбувається через інтернет або соціальні мережі, залучаючи людей з усього світу до злочинної діяльності.

З точки зору психології основними механізмами рекрутингу є маніпуляції, переконання, та психологічний тиск.

Маніпуляції не є насиллям, вони є спокусою. Психологічні маніпуляції - це певний тип впливу на особу, що представляє собою прагнення змінити поведінку, сприйняття та свідомість інших людей. Як психологічний метод рекрутингу злочинних груп, маніпуляції використовуються для привертання і залучення індивідів, створюючи образ привабливості групи та підсилюючи відчуття необхідності приєднатися до неї. Їх використання дозволяє злочинним організаціям створювати ілюзію безпеки та легкості участі в їхній діяльності, а також змушує потенційних членів відчувати, що приєднання до групи є необхідним чи навіть обов'язковим, незважаючи на можливі ризики та протиріччя з їхніми власними цінностями. Управління «жертвами» рекрутингу здійснюється за рахунок 4 основних способів: позитивне підкріплення, негативне підкріплення, нестійке або часткове підкріплення, травмуючий одноразовий досвід(за Х.Брейкер) [1, с. 47].

Позитивне підкріплення передбачає надання «жертві» рекрутингу певних переваг або благ через приєднання до злочинної групи, постійне заохочення та похвала. Наприклад, може бути обіцяно матеріальне благополуччя, соціальний статус або захист та інші переваги.

Негативне підкріплення характеризується позбавлення від проблемної, неприємної ситуації в якості нагороди. Так, наприклад, при приєднанні до

злочинної групи людині обіцяють допомогти вирішити певні проблеми, аргументуючи тим, що вони мають достатню владу за можливості для цього.

Нестійке або часткове підкріплення створює ефективний клімат сумнівів та побоювань. Основною метою є заохочувати «жертву» до продовження.

Травмуючий одноразовий досвід: Цей метод передбачає використання сильного емоційного впливу або фізичного насильства для встановлення домінування над «жертвою» рекрутингу. Ці методи дозволяють злочинним групам маніпулювати та контролювати потенційних членів для забезпечення свого подальшого розвитку і зміцнення. Маніпуляції мають серйозний вплив на людей, які потрапляють під вплив рекрутингу злочинних груп. Це включає не лише психологічний тиск, обманливу пропаганду, обіцянки легкого збагачення або захисту від небезпеки, але також ці люди можуть бути використані як інструменти для вчинення злочинів, втратити контроль над власним життям та зазнати психологічного та фізичного насильства.[3, с. 500]

Тісно з маніпуляцією пов'язані й переконання. Рекрутери часто використовують психологічні техніки, аби створити у людей почуття незадоволення та неповноцінності щодо їхнього способу та стилю життя, акцентуючи увагу на їх проблемах та певних негативних аспектах. Вони активно використовують ці почуття незадоволення, аби вплинути на певні переконання людей. Пропонують ідеології або цінності, котрі дають більше задоволення або визнання, аніж те, що мають потенційні члени групи. Як вирішальний аспект ці переконання активно підсилюються шляхом залучення до групи, де нові члени вступають в контакт з іншими, котрі поділяють їхні ідеології. Цей процес соціалізації підсилює переконання та забезпечує відчуття належності і підтримки, що робить важчим відмову від участі в групі.

Психологічний тиск є поєднанням маніпуляцій та переконань по відношенню до «жертви» рекрутингу. Він може бути емоційним, соціальним та когнітивним.

Емоційний тиск має на меті створити відчуття приналежності, захоплення групою, їх діяльністю. Злочинці можуть активно використовувати емоційні механізми, аби формувати у людей відчуття розуміння та підтримки, зокрема, пропонуючи їм захист, допомогу, вірність.

Соціальний тиск акцентується на групових нормах та прийнятті. Особа може відчувати сильний тиск приєднатися до групи, оскільки відмова може призвести до відторгнення або навіть до загрози для її безпеки. Соціальний тиск може бути особливо ефективним у вразливих соціальних групах чи по відношенню до маргіналів.

Когнітивний тиск використовує маніпуляцію інформацією та переконаннями, аби змінити сприйняття та реакції особи на дії групи. Це може

включати спотворення фактів, маніпуляції емоціями чи пропаганду, котра переконує людей у правомірності та потребі вчинків групи.

Загалом піддаються на ці механізми люди, котрі відчують вразливість, мають низьку самооцінку та відсутність соціальної підтримки, люди, що шукають приналежності, визнання, а також ті, хто вже мають кримінальний досвід чи перебувають у складних життєвих обставинах.[3, с. 498-503]

Подолання психологічних механізмів рекрутингу до злочинних груп перш за все вимагає усвідомлення ризиків та налагодження міцних психологічних бар'єрів. Основами є збереження власної самооцінки і впевненості в собі, критичне мислення щодо інформації, яку отримує людина та уникання ситуацій, котрі можуть підштовхнути вас до участі у злочинних діях. Важливо також мати сильні соціальні зв'язки та звертатися за допомогою до довірених осіб у разі виникнення небезпеки або складних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Бойко, Н. (2016). "Основні фактори формування злочинних субкультур в Україні." Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Психологія, 2, 46-49.
2. Гаркуша Ю.О. «Механізми формування кримінальної субкультури молоді в соціальних мережах» [Електроний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/217454151.pdf> (06.04.2024)
3. Дрьомін В. М. Особливості формування кримінальної субкультури / В. М. Дрьомін // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л. Р. Біла (відп. секр.) [та ін.] ; ОНЮА. – Одеса : Юрид. л-ра, 2005. – Вип. 25. – С. 498-503.

Ключові слова: злочинні групи, рекрутинг, маніпуляції, психологічний тиск, переконання.

Key words: criminal groups, recruiting, manipulations, psychological pressure, beliefs.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Градовенко Вероніка Сергіївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ В РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Стиль сімейного виховання – система виховних заходів, що базуються на ступені прийняття дитини та рівні вимогливості до неї та визначають зміст, послідовність і результативність виховного впливу [3, с. 87].

Кожна сім'я має свою власну систему виховання, яка відрізняється від інших і включає цілеспрямований вплив батьків на дітей з метою формування у

них певних якостей і навичок. Поняття стилю виховання вчені описують як спосіб взаємодії батьків і дітей, що виявляється в застосуванні певних засобів і методів впливу та в особливому стилі вербального і невербального спілкування [2, с. 36].

Стилі виховання:

1. Авторитетний: оптимальним стилем сімейного виховання вважається саме авторитетний, що ґрунтується на розумінні та прийнятті дитини, а також розумних вимогах до неї і постійному контролю їх виконання. Взаємини між батьками та дітьми в такій сім'ї характеризуються взаєморозумінням і підтримкою. Тактика співробітництва між дорослими і дітьми розповсюджується на спільну домашню роботу та створення сприятливого середовища. Наслідками такого стилю виховання для дитини можуть стати: велика впевненість у собі та оцінка власних здібностей, значне вміння взаємодіяти з іншими, велика увага до соціальних і моральних аспектів, успішність у навчанні.

2. Авторитарний: він проявляється у високих вимогах і суворому контролі, часто супроводжується байдужістю та непомітністю до потреб дитини. Дорослі часто використовують диктаторський підхід, що пригнічує ініціативу та волю дитини. Батьки можуть проявляти агресію, тиск, накази та погрози, включаючи насильство, в спілкуванні з дітьми. Наслідками цього стилю можуть бути: середні навички соціальної взаємодії, високий рівень тривожності, нестабільна оцінка себе, залежність і підвищена вразливість до впливу ровесників.

3. Потуральний: тут характерне обмеження кількості правил та вимог, надання значної вільності дитині. Батьки забезпечують дітей усіма необхідними потребами, уникненням будь-яких турбот, проблем та труднощів. Цей підхід ґрунтується на необмеженій любові батьків до дитини, що може призвести до розвитку у дитини інфантилізму та егоїзму. Наслідками потурального стилю виховання зазвичай є: слабкі навички соціальної взаємодії, пасивність, збереження дитячих рис поведінки та центрування на власних потребах, обмежений самоконтроль, схильність до виявлення демонстративної та аморальної поведінки.

4. Відсторонений: він відзначається відсутністю уваги та недостатньою чутливістю батьків до потреб дитини, а також обмеженим числом правил і обмежень для неї. Причинами цієї тактики можуть бути ліберальні погляди на виховання, зайнятість батьків власними справами або відчуття безпорадності в вихованні. Одночасно емоційна пасивність батьків може спричинити тривожність у дитини, а відсутність чітких обмежень може збудити в ній індивідуалізм. Тут наслідками для дитини можуть бути: слабкі навички соціальної взаємодії, недооцінка власних можливостей, підвищена тривожність

та схильність до агресивної поведінки та до неконтрольованої, та морально нестабільної поведінки [3, с. 88-89].

Хоча авторитетний стиль сімейного виховання вважається найбільш сприятливим для гармонійного розвитку особистості дитини, у деяких життєвих обставинах може бути варто використовувати інші стилі виховання у відповідних ситуаціях. Однак, якщо батьки непередбачувано перемикаються з одного стилю виховання на інший, то це може свідчити про нестійкий виховний підхід. Залежність виховного впливу від настрою, життєвих подій або невдач може спричинити у дитини відчуття маніпуляції, подвійні стандарти у стосунках з батьками, а також тривожність та недовіру до них [2, с. 37].

Роль матері та батька в сімейному вихованні:

Роль матері: згідно з Альфредом Адлером, ідеальна мати проявляє справжню любов до своєї дитини, зосереджуючи увагу на її добробуті, а не на власних амбіціях. Її ніжність до чоловіка, інших дітей та людей служить прикладом для дитини, щоб вона розуміла, що в світі існують інші значущі люди, а не тільки члени сім'ї. Якщо ж мати віддає перевагу виключно своєму чоловікові, уникає контакту з дітьми та суспільством, її діти можуть відчувати себе непотрібними та обдуреними, що може призвести до втрати самостійності та нездатності до співпраці. Будь-яка поведінка, що зміцнює в дітей відчуття, що ними нехтують та не люблять, може призвести до втрати самостійності та здатності до співпраці.

Роль батька: позитивна роль батька у ранньому дитинстві, за словами Гленна Крайга, може включати такі аспекти:

1. Батько відіграє важливу роль у вихованні дітей у ситуаціях, коли дитина не знає, як правильно діяти.
2. Батько, який чуйно реагує на сигнали своєї дитини і стає важливою фігурою у її світі, сприяє її соціалізації.
3. Зі старінням дитини, батько стає для неї важливою рольовою моделлю.
4. Батько може виступати як вболівальник та захисник дитини у її успіхах.

Відсутність батька або його некоректна поведінка може впливати на дітей по-різному, але завжди має негативні наслідки, такі як невпевненість у собі,

надмірна жорстокість, проблеми з ідентифікацією статевої ролі, проблеми у взаємодії з однолітками та інші [4, с. 79-80].

У сімейному вихованні важливо зберігати баланс між любов'ю та розумом, контролем та довірою, вимогами батьків та ініціативою дитини.

Крім того, існують загальні принципи сімейного виховання:

1. Створення атмосфери любові, взаємоповаги та доброзичливості.
2. Прийняття, розуміння та розвиток найкращих сторін дитини.
3. Урахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей дитини.
4. Особистість батьків як модель для наслідування дитиною.
5. Стимулювання пізнавальної діяльності та спілкування з дитиною для її розумового розвитку.
6. Підтримка успіхів дитини та співпраця з нею для формування самостійності та ініціативності.
7. Дозвіл на переживання наслідків власних дій для стимулювання самостійності та відповідальності.
8. Допомога дитині виправдана та дозована для профілактики безпорадності.
9. Засудження дій, а не особистості дитини, сприяє її вихованню.
10. Балансування вимог батьків з можливостями дитини формує адекватну самооцінку.
11. Порівняння з іншими дітьми може викликати внутрішній опір, тому важливо порівнювати зміни у самій дитині [1].

Список використаних джерел

1. Вплив батьків на формування дітей. [Електронний ресурс] Режим доступу URL: Вплив батьків на формування дітей – Розвиток дитини (childdevelop.com.ua)
2. Сова М. О. Психологія сім'ї: Навчальний посібник / М. О. Сова, С. О. Деніжна. – К: 2014. – 212с.
3. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: Щербатих О. В., 2015. – 136с.
4. Ушакова І. Психологія сім'ї: конспект лекцій / Ірина Ушакова – Х.: НУЦЗУ, 2019. – 90с.

Ключові слова: виховання, діти, стилі виховання, вплив, батьки, дії, сім'я.

Key words: upbringing, children, upbringing styles, influence, parents, actions, family.

Науковий керівник: к.псих.н., доцент Ташматов В.А.

Душина Анна Павлівна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ДО СТРЕСОВИХ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Адаптація – це процес, який дозволяє людині адекватно реагувати на зміни в навколишньому середовищі, досягти оптимальної функціональності та підтримувати психічне благополуччя, змінюючи свою поведінку та психологічні процеси.

Адаптація – важливий психологічний процес, який відіграє важливу роль у нашому житті. Адаптація – це здатність людини та організму в цілому сприймати нові ситуації та пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі.

Адаптація дозволяє нам ефективно реагувати на виклики, які ставлять перед нами життєві обставини. Цей процес розвивається з дитинства і триває протягом усього життя, допомагаючи нам пристосуватися до різних соціальних, емоційних, фізичних та інтелектуальних змін[3].

Адаптація може мати різні аспекти:

1. *Соціальна адаптація*: здатність взаємодіяти з іншими людьми та застосовувати соціальні норми і правила поведінки.
2. *Психологічна адаптація*: як ми регулюємо свої емоції, думки та почуття в різних ситуаціях.
3. *Фізіологічна адаптація*: процес пристосування організму до фізичних змін, наприклад, клімат.
4. *Когнітивна адаптація*: здатність змінювати своє мислення та навички, щоб впоратися з новими ситуаціями та викликами[3].

Адаптація може бути легкою або вимагати великих зусиль, залежно від ситуації, деякі люди можуть адаптуватися природно, тоді як іншим доводиться працювати над цією здатністю.

Під час адаптації люди можуть відчувати стрес і затримки, особливо коли стикаються з великими змінами або кризовими ситуаціями. Важливо розуміти, що адаптація вимагає часу, терпіння і підтримки, тобто якщо у вас виникають проблеми з адаптацією, краще звернутися до фахівця.

Продовжуючи говорити про адаптацію, варто зазначити, що її можна розглядати в різних контекстах: адаптація, до нових життєвих умов, до навчання та навчального середовища, до міжособистісних відносин, до різних культур, до емоційних станів. І українці з початком війни стикнулися з усім цим у своєму житті[2].

Спочатку трохи статистики: за час війни, 7,9 мільйона українців виїхали за кордон. Про це йдеться на сайті агентства ООН у справах біженців. Крім того,

5,9 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами. Польща, Німеччина, Чехія та Словаччина – країни, де проживає найбільше українців. Їх кількість коливається, оскільки одні повертаються на батьківщину, а інші переїжджають у пошуках щастя. Розглянемо етапи адаптації та як же полегшити собі життя під час війни[1].

Щоб адаптуватися у воєнний час, потрібно відповісти на два питання: «На які процеси вплинути я можу, а на які ні?» Потім спробувати зосередитися на вирішенні перших з них. При цьому необхідно враховувати кількість етапів адаптації, особисті упередження та здатність бачити позитивні зміни.

Шість етапів адаптації: (зміни, з якими доводиться стикатися ти, кому довелося змінити своє місце проживання)

1. *Організація побуту для себе та дітей.* Після того, як ви оселилися в новому будинку, вам потрібно організувати свій побут і знайти способи використання простору – посуд, чи є у вас ліжко, як працює гаряча вода і т. д.

2. *«Все відрізняється від дому».* У цей період стають більш вираженими втома, млявість і розгубленість. Поступово вони усвідомлюють, що вони не вдома.

3. *«Як довго я тут пробуду?»* Тривожні стани характеризуються складністю відповіді на питання «Що ти будеш робити далі?» для себе та інших. Ці питання стосуються школи, роботи, стану здоров'я дитини та інших проблем.

4. *Планування (короткострокове і довгострокове).* У цей період відбувається первинна адаптація, якщо не відчувається пряма загроза. Діти вже орієнтуються, наприклад, відвідують найближчий магазин, аптеку, лікаря тощо.

5. *Інтеграція.* Люди в цей період пережили травматичні події, такі як війна, розлука з близькими, втрата звичного способу життя та оточення. Вони шукають підтримки з боку ресурсів і допомагають собі.

6. *Прийняття.* Дехто називає цей період емоційною турбулентністю, оскільки одночасно відбуваються два процеси. Один – переживання подій, пов'язаних з війною. Інший – пристосування до змін у новому середовищі[1].

Хтось з усім справляється самостійно, хтось покладається на професіоналів. Кожен перебуває на різному етапі проживання травм. Навіть якщо у них немає фізичних ушкоджень і їхній дім не постраждав, їм потрібно буде впоратися зі своїм психічним станом у новій країні, чи місті. Їм потрібно

буде справлятися з такими емоціями, як горе, почуття провини, гнів і образа, в екологічно безпечний спосіб, а не тримати їх у собі.

У житті завжди існує невизначеність. Тільки в мирний час ми можемо планувати і долати перешкоди, що виникають. У воєнний час невпевненість у майбутньому є більш вираженою і поширеною.

Невизначеність також породжує багато невпевненості та тривогу. З усіма емоціями, які виникають в даний момент, потрібно справлятися в екологічний спосіб, висловлюючи і легітимізувати їх. Блокування негативних емоцій має наслідки для розуму тіла.

Вплив війни на психічне здоров'я українців величезний. «Щонайменше кожен п'ятий зазнає негативних наслідків для психічного здоров'я, а кожен десятий відчує їх помірно або сильно», - каже Віктор Ляшко, міністр охорони здоров'я України.

Як же собі допомогти? Розглянемо деякі корисні **стратегії, які можуть допомогти ефективніше адаптуватися:**

1. *Будьте свідомі до своїх емоцій.* Визнайте і підтвердіть свої почуття, які виникають в результаті змін. Дозвольте собі відчувати і висловлювати ці емоції, але навчіться контролювати вплив цих емоцій на ваші дії і рішення.

2. *Зберігайте позитивний настрій.* Пам'ятайте, що кожна зміна в житті створює нові можливості. Зосередьтесь на позитивних аспектах ситуації та застосовуйте оптимістичний підхід.

3. *Майте реалістичні очікування.* Розумійте, що адаптація займе певний час. Не тисніть на себе і не очікуйте ідеального результату одразу.

4. *Підтримка та спілкування.* Обговорюйте свої почуття та переживання з близькими людьми та професіоналами. Підтримка та розуміння оточуючих підвищать вашу здатність до ефективної адаптації.

5. *Розвиток навичок стійкості.* Навчіться готуватися до змін і підтримати їх. Зміни – це частина життя, і розвиток гнучкості дозволить вам адаптуватися швидше та ефективніше.

6. *Вчіться новому.* Адаптація до нових ситуацій може вимагати нових знань і навичок. Будьте готові вчитися і розвивати свої навички.

7. *Піклуватися про своє здоров'я.* Фізичне та психічне здоров'я є важливими для ефективної адаптації. Регулярні фізичні вправи, здорове харчування та достатній сон допоможуть забезпечити життєву енергію та фізичну форму[1].

Узагальнюючи отримані дані та проведений теоретичний аналіз, можна зробити висновок про важливість розуміння психологічних аспектів адаптації населення до стресових умов воєнного стану. Сучасні конфлікти та війни породжують значні виклики для психічного здоров'я населення, і психосоціальна підтримка виявляється важливою у вирішенні цих проблем. Ініціативи з психосоціальної підтримки мають сприяти не лише підтримці

особистої стійкості та пристосування, але й підвищенню загального рівня резилієнтності суспільства. Для досягнення цієї мети важливо враховувати контекстуальні особливості конфлікту, розвивати інноваційні стратегії психосоціальної підтримки та сприяти інтеграції психологічних аспектів у загальну стратегію управління кризовими ситуаціями. Реалізація таких заходів сприятиме збереженню психічного здоров'я та стабільності суспільства в умовах стресового воєнного стану.

Після війни, після перемоги, ми повинні знову змінюватися. Мусимо заново пристосовуватися до того, що світ стає більш мирним. Ми зараз звикаємо до того, що навколо нас постійний рух, що щось відбувається, що все дуже активно, що є індивідуальні цілі, що спільні цілі рухають і об'єднують усіх. Потім все це знову зміниться і в якійсь мить ми повернемося до попередньої ситуації. Але ця адаптація буде не такою драматичною і, можливо, не такою помітною. Зрештою, у звичайні часи ми зазвичай не помічаємо адаптації.

І пам'ятайте, адаптація – це нормальний процес, в ми повинні пам'ятати, що всі ми стикаємося зі змінами у своєму житті. Вміння адаптуватися та розвиватися в новому середовищі допомагає нам стати сильнішими та стійкішими, коли ми стикаємося з життєвими викликами.

Список використаних джерел

1. Гунько О. П. Громадський простір. Адаптація українців під час війни. – 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/sigpr>
2. Плис А. Наш Київ. Адаптація до війни: чому вона відбувається і як собі допомогти. – 2022. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/qvjz>
3. Український психологічний хаб, Адаптація – це. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/signh>

Ключові слова: адаптація, зміни, криза, травма, стрес.

Key words: adaptation, changes, crisis, trauma, stress.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В. А.

Звада Олександра Володимирівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Тема ментального, фізичного, духового та психологічного стану військовослужбовців є доволі актуальною в сьогоденних реаліях українського

народу. Повертаючись з зони військових дій, захисники часто стикаються з непорозумінням з боку рідних та знайомих. Отже, ця стаття містить аналіз ціннісних аспектів у військовій сфері та їх вплив на військову діяльність і психологічне благополуччя військовослужбовців у військовому конфлікті.

Мета роботи є дослідити, як відрізняється ціннісна сфера та бачення на життя військовослужбовців та цивільного населення. Дослідження ціннісної сфери допомагає краще зрозуміти мотивацію та цінності військовослужбовців, що є важливим для оптимізації підготовки та підтримки особового складу у військових діях, а також розуміння ціннісних аспектів військової служби може допомогти розробити програми психологічної підтримки та реабілітації для військовослужбовців, які пережили військові події.

Ціннісно-сміслова сфера людини формується з народженням і великий вплив на цей процес надає сім'я. Подальше навчання в школі (в освітніх організаціях середньої та вищої ланки) можуть вносити деякі коригування в ціннісні орієнтири особистості, але остаточне закріплення тих чи інших цінностей та життєвих смислів відбувається у процесі трудової (професійної) діяльності.[1]

Ціннісна сфера людини включає в себе набір переконань, принципів, ідеалів і цінностей, які визначають її життєвий погляд, цілі, і поведінку. Це може включати такі аспекти, як:

1. Моральні цінності: Поняття правильного та неправильного, чесності, справедливості, доброчесності тощо.

2. Сімейні цінності: Взаємоповага, підтримка, відданість родині, любов. 3. Духовність і релігія: Віра, духовний розвиток, сприйняття світу через призму релігійних або духовних переконань.

4. Соціальні цінності: Толерантність, рівність, повага до різноманітності

5. Професійні цінності: Професійна етика, відданість своєму робочому обов'язку, пошук досягнення професійних цілей.

6. Культурні цінності: Любов до мистецтва, літератури, музики, культурної спадщини тощо.[2]

Цінності відрізняються для кожної людини і можуть бути формованими різними чинниками, такими як культурне середовище, виховання, освіта, особистий досвід тощо.

Ціннісна сфера військовослужбовців має свої особливості через їх специфічну професійну діяльність і контекст служби.

Військові конфлікти впливають на психологічну сферу військовослужбовців, вносячи значні зміни в їх цінності та смислові орієнтації. Особливо глибокі та складні зміни спостерігаються у військових, які пережили безпосередню участь у бойових діях.

Під час військового конфлікту, військовослужбовці переоцінюють значення життя, свободи, безпеки та соціального зв'язку. Вони можуть

переоцінювати важливість родини, колег та солдатського братства. Переживання загрози для життя та постійний стрес можуть призвести до зміни в цінностях, надаючи перевагу цінностям безпеки та виживання.

Крім того, військовослужбовці можуть переоцінювати значення патріотизму, відданості своїй країні та військовому обов'язку. Вони можуть відчувати сильний моральний обов'язок захищати свою країну та своїх товаришів-боєць. Однак військові конфлікти також можуть призводити до зміни в смислових орієнтаціях. Відчуття безпеки та стабільності можуть змінитися на відчуття нестабільності та небезпеки. Військовослужбовці можуть почати питати себе про справедливість війни, мету своєї служби та її вплив на світ.

У військових відбуваються значні психологічні та емоційні зміни під час військових конфліктів, що впливають на їхню ціннісну та смислову сферу. Важливо надавати їм підтримку та можливості для вираження своїх почуттів та переживань, щоб допомогти їм зрозуміти і впоратися зі змінами, що відбуваються у їхньому житті. Під час військових конфліктів військовослужбовці також можуть переоцінювати значення товаришів по зброї та взаємної підтримки. Спільний досвід бойових дій може зміцнювати зв'язки між військовими і визначати їхню ціннісну спрямованість на взаємну допомогу та захист. Військові також можуть стикатися з втратою смислу та відчуттям безнадійності внаслідок травм, втрати товаришів або невідомості щодо мети та результатів війни. Це може призводити до зміни в цінностях, сприйнятті світу та самоідентифікації.[3]

Важливо враховувати ці психологічні особливості військовослужбовців під час проведення післяконфліктної реабілітації та психологічної підтримки. Надання можливостей для вираження почуттів, сприяння соціальній підтримці та надання психологічної допомоги може допомогти військовим впоратися зі стресом та змінами у ціннісно-смисловій сфері.

Враховуючи специфіку військової діяльності та особливості військового колективу як окремої соціально-професійної групи ми виділяємо 3 групи ціннісних та смислових орієнтацій військовослужбовців [4]:

1) загальнолюдські (моральні, духовні) – відображають цінності і смисли суспільства на основі розвитку історичних умов та культури, що передаються в

процесі виховання та навчання (здоров'я, щастя, кохання, доброта, повага до батьків, толерантність до оточуючих, право на життя тощо)

2) особистісні – осмислені і значущі ціннісно-сміслові орієнтації, які визначаються для особистості в результаті саморефлексії власного досвіду та майбутніх перспектив (розвиток, матеріальна забезпеченість, емпатія, потреба в самоповазі, саморозвитку тощо);

3) професійні (військові) – ціннісно-сміслові орієнтації, які базуються на відображенні вимог професійного середовища та надання їм значення для визначення себе як фахівця.[4]

О. Колесніченко [5, с. 68] емпірично дослідивши цю проблематику, пропонує такі типи ціннісної сфери військовослужбовців:

1) «пасіонарій» (2,19%) – прагнення боротися за щастя інших;

2) «той, хто прагне не виходити із зони комфорту» (74,32%) – бажання спокійного, розміреного життя без особливих зусиль;

3) «романтик» (3,82%) – відкидання власних потреби та переконань заради загального блага та задоволеності близьких людей;

4) «формальний військовослужбовець» (4,37%) – виконання службових обов'язків і наказів командування без глибокого осмислення особливостей професійної діяльності;

5) «самообмежений/рутинний» (15,30%) – постійне намагання покращити власне життя без загальної задоволеності цим.[5]

Під час участі у бойових діях військовослужбовці можуть переживати глибокі зміни у своїх цінностях та життєвому смислі. Вони змушені переосмислити свої переконання, адаптуватися до нових умов та знаходити сенс у власній діяльності, особливо в умовах війни. Без психологічної підтримки цей процес може бути надзвичайно складним, але за належного супроводу військовослужбовці мають можливість зберегти свої цінності та розвивати особистість в позитивному напрямку.

Список використаних джерел

1. Романюк Л. Становлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. Психологія особистості. 2013. № 1. С. 138–148.
2. Левенець О. А. Динаміка особистісних змін та ціннісних орієнтацій учасників бойових дій. Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол. : В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 100–102.
3. Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи /М. М. Слюсаревський, Л. А. Найдьонова, Т.

М. Титаренко, В. О. Татенко, П. П. Горностай, О. М. Кочубейник, Б. П. Лазоренко. Київ: Талком, 2020.

4. Мацегора Я. В. Особливості ціннісно-смислової сфери військовослужбовців-учасників бойових дій. Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол. : В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.]. Київ : Нац.акад. внутр. Справ, 2016. С. 95–98.
5. Колесніченко О. С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців : монографія. Харків : ФОП Бровін О. В., 2018.

Ключові слова: ціннісно-смислова сфера, птср, військовий конфлікт, військовослужбовці, цінності

Key words: values and meaning sphere, Post-Traumatic Stress Disorder, military conflict, servicemembers, values

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Татьянчиков А.О.

Івашко Сергій Олександрович

студент 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ НАПРЯМИ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ КРИЗОВИХ СТАНАХ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Серед усіх способів вирішення конфліктів між великими групами людей, протягом усього існування людства є війна, збройний вплив, метод збройного вирішення.

Взаємне зачіпання цінностей між двома або декількома націями, групами людей, неодмінно призводить до агресії і конфліктної ситуації, що може призвести до настільки масштабного і жахливого явища, як війна.

Війна спричиняє страшні наслідки для всього, чого вона торкається, при тому що доторкається вона до всіх сфер життя і функціонування всередині держав, в першу чергу, нищівним чином впливаючи на психічний стан людей.

Військовослужбовці, їх близькі і рідні, і навіть ті, кого війна не зачепила безпосередньо, всі відчувають дуже серйозний тиск. Постійна напруга і проблеми, спричинені наслідками війни, неодмінно занурюють людей у кризовий стан, з якого часто важко або неможливо вийти самотужки. Саме організація психологічної допомоги і підтримки людей в кризовому стані є однією з найважливіших проблем психологів сучасних реалій.

Кризи особистості прийнято поділяти на *життєві* (наприклад вікові кризи, які є закономірними в особистісному розвитку людини) та *зовнішні*, до яких саме

і відносяться кризи військового часу. Причина зовнішніх криз полягає в обставинах, на які людина може або не може вплинути [1].

При тому, що ці події психологічно впливають на кожного, хто опинився в подібній ситуації, варто зазначити, що різні люди мають різні реакції та емоції стосовно цього. В першу чергу, основним елементом є стрес.

Стрес є нормальною реакцією людини на ненормальні події в які вона потрапила. Так до нормальних реакції відносяться розгубленість, страх, відчуженість для одних, і чітке усвідомлення, сміливість для інших, з більш стійкою нервовою системою. Хоча не особливостями нервової системи одними визначається інтенсивність реакції: *Складність ситуації; досвід переживання стресових подій; стан фізичного здоров'я; вік*; і звісно ж – *підтримка*, яку людина отримала в період горісних і кризових подій, має найбільшу частку впливу.

Сучасна психологія має в арсеналі методи як первісної психологічної допомоги (ППД), так і розвинуті напрямки подальшої роботи з кризовими станами особистості.

ППД це комплекс правил і заходів, розроблений спільнотою психологів, точніше – сформульовані гуманні, підтримуючі заходи реагування на страждання особи, яка може потребувати підтримки. До ППД входять такі елементи, як:

- ненав'язливе надання підтримки;
- надання допомоги в задоволенні базових потреб (їжа, вода, інформація, зв'язок, безпека);
- слухання людей, без примусу розмови;
- заспокоєння людей;

Важливо розуміти що ППД може застосовувати і практикувати не лише спеціаліст. Це не є психологічним консультуванням, і не потребує детального розбору подій що трапилися. Первісна психологічна підтримка включає фактори, які вважаються найбільш корисними для тривалого відновлення особистості (згідно з науковими дослідженнями та загальною думкою багатьох фахівців у галузі кризової допомоги).

Цей тип допомоги надається одразу після того як трапилася ситуація, що спричинила сильний дистрес для людини, хоча іноді це можливо навіть через декілька днів чи навіть тиждень, в залежності від типу ситуації і того, наскільки довго людина перебуває в першій шоківій стадії. Це має відбуватися в безпечному місці і бажано в приватному просторі, без жодного примусу. Також важливо розуміти що не завжди ППД необхідна, іноді людина одразу потребує допомоги спеціаліста, при надзвичайно афективних станах, коли людина

втратила відчуття реальності, може зашкодити собі або іншим, забула навіть найважливіші цінності (наприклад власну дитину) [3, с. 8 – 12].

Як вже було зазначено, окрім ППД існує і розвивається напрямок професійної психологічної допомоги людям у кризовому стані, корекція кризових станів особистості. Це широка галузь знань, для ефективності застосування якої важливе сполучення психологічних, соціальних і медико-біологічних методів впливу.

До кваліфікованої допомоги відносяться так само і «телефони довіри», «кризові телефони» - це служби, де фахівці надають першу необхідну допомогу засобами телефонної розмови. Однак це не є методом корекції, це ближче до первісної допомоги.

Подальша глибша робота має обов'язково проробляти формування психологічної стійкості людини, психічних проблем. Це про навчання саморегуляції власного психічного стану й подолання, опанування кризових станів особистості та вихід з цього стану у результаті.

Кількість методик дозволяє вибрати підходящу для будь кого. Кожна з них має свої особливості, переваги та недоліки в різних випадках та з різними людьми.

При застосуванні будь якої з методик, завжди має місце застосування елементів **раціональної психотерапії**. Елемент заснований на логічному мисленні і раціоналізації проблеми. Важливо пояснити клієнту природу явищ, які з ним відбуваються, з'ясувати причини, вказати на синдроми і пояснити, що може відбуватися з ним далі, які прогнози ймовірні. Цей елемент збільшує довіру клієнта, вселяє надію і бажання вирішити наявну проблему.

До ще одного раціонального і логічного методу відноситься поширений в сучасності метод **когнітивної психотерапії**. Це метод про когніції, тобто про думки людини, тому що саме думки провокують емоції, загострення і без того важкого стану. Метод може навчити визначати неадекватні когніції, розкладати на елементи, розглядати об'єктивніше. Разом з усвідомленням досвіду це допомагає знаходити рішення проблеми і витікаючих наслідків, даючи зрозуміти що все можливо, і ми самі владні регулювати свої думки і емоції. Метод є перевіреним і вже підтвердив свою ефективність, за що отримав визнання.

До відомих методів також відноситься **гештальт-терапія**. У загальному розумінні «гештальт» це сукупність почуттів, думок, спогадів та образів, які виникають разом із появою якоїсь нашої потреби і змушують зайнятися її задоволенням. У кризових ситуаціях з наступною дезадаптацією гештальт залишається незавершеним. Гештальт-прийоми допомагають знайти вираження невираженим почуттям. Задача методу – закрити травмуючий гештальт. Гештальт-терапія допомагає актуалізувати внутрішньоособистісні конфлікти, що може призвести до пошуку й особистісного росту, тому що криза в наших реаліях може бути спричинена не лише переживанням страшних подій,

а і почуттям вини, пригніченості, через втрату близьких або неможливість допомогти іншим.

Так само може мати застосування елемент **екзистенціальної терапії**. Хоча цей метод поширений для вирішення життєвих криз, проте його суть в тому, щоб допомогти усвідомити людині суть життя, усвідомити його важливість. Не змінюючи саму особистість клієнта, терапевт може допомогти побачити цінність життя яке залишилося у людини, не дивлячись на горе, що стається щодня навколо. Людина все ще може знайти сенс в допомозі іншим або будь чому іншому. Знайти цей сенс і зрозуміти плин життя і є задачею **екзистенціальної психотерапії**.

Групова терапія. Це ефективний спосіб відчувати себе серед тих, хто пережив подібну біду, це сприяє зменшенню драматизації, усвідомленню спільності. Також важливо, що в груповій терапії людина може бачити прогрес інших учасників. Порівняння інших з самим собою є рефлексцією, тобто аналізуючи інших і порівнюючи їх із собою, людина здатна зрозуміти, що так само має прогрес в терапії, це дає впевненість і надихає продовжувати. Групова терапія заохочує виражати емоції на групу, що сприяє вивільненню важких почуттів. Учасники групи допомагають одне одному і діляться безцінним досвідом.

Окрім цих методик існують методики соматичного впливу, наприклад **дихальна терапія** або метод **прогресивної м'язової релаксації**. Стрес завжди має вплив на тіло, так само як і процеси тіла пов'язані з психічним станом. Дихальні техніки і вправи із включенням різних м'язових груп, точково або загально, допомагають нормалізувати стан тіла, для того щоб не ускладнювати психічний стан, а навіть поліпшувати. [2, с. 39 – 46]

Підсумовуючи, можна сказати, що страшні події можуть застати зненацька кожного з нас, і всі ми, українці, так чи інакше перебуваємо в кризовому стані, спричиненому різними обставинами і подіями. Ця тема є актуальною для нас. Висвітлювання цього є важливим, тому що ніхто не має нехтувати своїм психічним станом. Сучасна психологія має перевірені засоби допомоги людям в кризовому стані і тісно співпрацює з іншими сферами, метою яких є допомога

людям. Психотерапія є важливим етапом і засобом переживання кризи і може стати найзначущим фактором що сприяє нормалізації життя.

Список використаних джерел

1. Кризові стани в сучасних умовах: діагностика, корекція та профілактика / Під ред. проф. Л. М. Юр'євої. — К.: Видавництво ТОВ «Галерея Принт», 2017. — 174 с.
2. Кризова психологія: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, 2010. 401 с. (с. 39 – 46)
3. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. — Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 64 с. (с. 8 – 12)

Ключові слова: кризова психологія, криза, психологічна допомога, кризова корекція, психотерапія, раціональна психотерапія, когнітивна психотерапія, гештальт-терапія, групова психотерапія, екзистенціальна психотерапія.

Key words: crisis psychology, crisis, psychological assistance, crisis correction, psychotherapy, rational psychotherapy, cognitive psychotherapy, Gestalt therapy, group psychotherapy, existential psychotherapy.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент кафедри психології Ташматов В.А.

Ігнатюк Анастасія Олександрівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя сучасної людини. Їх використовує близько 4,62 мільярда людей у всьому світі, і ця цифра постійно зростає. З одного боку, соціальні мережі дають нам можливість спілкуватися з друзями та родиною, ділитися своїми думками та досвідом, а також отримувати доступ до інформації з різних джерел. З іншого боку, все більша кількість досліджень свідчить про те, що соціальні мережі можуть мати негативний вплив на психічне здоров'я людини.

Дослідження показали, що люди, які проводять багато часу в соціальних мережах, більш схильні до розвитку тривоги та депресії. Це може бути пов'язано з порівнянням себе з іншими, кібербулінгом, а також з постійним потоком інформації, який може бути стресовим.

На сьогодні все більше уваги приділено психічному здоров'ю. Це обумовлено передусім тим, що постійно виникають нові чинники, які негативно впливають на душевне благополуччя людини та її адекватне сприйняття

реальності. Загалом психічним здоров'ям є «стан благополуччя, при якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися із звичайними життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити посильний внесок до життя свого співтовариства» [8].

Питання впливу соціальних мереж на психічне здоров'я сучасної молоді активно досліджувалося такими вітчизняними дослідниками, як: Бабенко, О. В. Войтко, В. І. Герасименко, О. В. Дмитрієва, О. В. Зайченко, Н. В. та ін. Серед зарубіжних досліджень можна виділити: Aaltonen, A., & Sequeira, A. Andreassen, C. S., & Pallesen, S., teers, R. N., Currin, J. L., & Bolderston, H. L. На їхню думку, соціальні мережі суттєво впливають на психічний стан молоді, проте неможливо однозначно визначити, чи це лише негативний вплив, чи ще й позитивний.

Всесвітня організація охорони здоров'я сформулювала наступні критерії психічного здоров'я: У людини має бути усвідомлення і відчуття безперервності, постійності та ідентичності свого фізичного і психічного «Я»; Почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях; Критичність до себе, власної психічної діяльності та до її результатів; Відповідність психічних реакцій (їх адекватність) силі та частоті середовищних впливів, соціальним обставинам та ситуаціям; Здатність до самоврядування відповідно до соціальних норм, правил і законів; Здатність планувати і реалізовувати власне життя; Здатність змінювати власну поведінку залежно від зміни життєвих ситуацій та обставин [15].

Нормальне здоров'я психіки, відіграє ключову роль в призмі персональної та колективної здатності інтелектуально розвинених організмів контактувати один з одним, по засобам спілкування і мислення – це дозволяє людям отримувати задоволення і комфорт від власного життя. Також воно прямо впливає на можливість ефективної роботи і заробітку для власного проживання [8].

Важливими детермінантами, які надають негативний вплив на психічне здоров'я, є стрімкі соціальні зміни, порушення прав людини, стресові ситуації (важкий стрес) на робочому місці, шкідливі звички, соціальне засудження тих чи інших вчинків. При цьому, існують і індивідуальні (особистісні) для кожної людини фактори, які прямо впливають на вразливість психіки перед тими чи іншими проблемами, що виникають [9].

Один з основних факторів, що впливає на психічне здоров'я, - це наша фізіологія. Наприклад, гормональні зміни, нейрохімічний баланс у мозку та генетичні чинники можуть мати велике значення для нашого емоційного стану та психічного здоров'я в цілому [6].

Серед інших факторів, що впливають на психічне здоров'я, варто зазначити соціальне середовище. Наші взаємини з оточуючими, сім'я, друзі, колеги - всі ці аспекти нашого життя можуть відігравати ключову роль у формуванні нашого емоційного стану. Наприклад, відчуття соціальної

підтримки може значно покращити психічне здоров'я, тоді як соціальна ізоляція може призвести до стресу та депресії.

Крім того, наше оточення та умови життя також впливають на наше психічне здоров'я. Наприклад, стресові ситуації на роботі, фінансові проблеми, проблеми зі здоров'ям або життя в небезпечному середовищі можуть викликати тривогу та депресію.

Крім цього, особистість та індивідуальні риси також грають важливу роль у формуванні психічного здоров'я. Наприклад, люди з високим рівнем самооцінки та впевненістю у собі можуть краще впоратися з стресом та викликами, ніж ті, хто має низьку самооцінку [9].

У підсумку, психічне здоров'я є комплексним поняттям, що включає в себе різноманітні фактори, такі як фізіологія, соціальне середовище, умови життя та особистість. Розуміння цих факторів допомагає зберегти та покращити наше психічне благополуччя, що є важливим аспектом загального здоров'я та благополуччя.

Сучасна молодь активно використовує у своєму житті соціальні мережі. Якщо взяти віковий чинник, то молодь віком від 18 до 23 років переважно використовує соціальні мережі з метою спілкування та здійснення навчання, саморозвитку, налагодження соціальних контактів. Для вікової категорії 24-35 років соціальні мережі – це можливість знайти однодумців, налагодити спілкування із рідними та дітьми, дізнатися останні новини. Також молодь активно використовує соціальні мережі для професійного розвитку, адже це не тільки створення робочих чатів, але і комунікація із клієнтами та замовниками, розвиток себе як фахівця, робота із різними інструментами для здійснення професійної діяльності [4].

У той же час, нині гостро постає питання щодо того, чи не впливає активність молоді у соціальних мережах на їхнє психічне здоров'я. Зокрема, вчена Л. Березовська переконана, що соціальні мережі, попри їхню корисність, мають також ті негативні фактори, які здатні погіршити психічний стан молоді [3]. Так, вона вважає, що у зв'язку із тим, що особа, яка активно проводить час у соціальних мережах, починає відсторонюватися від інших людей, дистанціюється від реальності, все більше починає жити вигаданим світом, то її психічне здоров'я зазнає негативних змін. Адже, повертаючись до реальності, вона усвідомлює, що реальний світ не такий і насправді досить жорстокий [1]. До того ж, стикаючись із кібербулінгом та переслідуваннями в інтернеті, молодь все частіше починає відчувати депресію, страх, тривожність, невротизм, емоційну нестабільність.

Соціальні мережі за умов війни перетворилися на своєрідне емоційне поле битви. Спостерігаючи наслідки боїв через екран смартфона здорова психіка починає давати збій. Після звільнення міст фото звірств окупантів поширювалися соціальними мережами. Користувачі мережі супроводжували

жорстокі кадри словами про біль, шок, ненависть і бажання помститися. Психологи зазначають, що такі ілюстративні матеріали негативно впливають на психічне здоров'я як людей з відносно безпечних місць, так і тих, хто перебуває в гарячих точках.

Згодом вплив подібної інформації може сприяти появі важких психологічних проблем – від постійної тривоги та депресії до посттравматичного стресового розладу, біполярного розладу чи шизофренії. На тлі постійної тривожності та змін емоційного стану більшість користувачів почали відмовлятися від соціальних мереж, читати менше новин і скорочувати час перегляду фото і відео, що травмують психіку. Зараз у більшості людей психіка дещо адаптувалася в порівнянні з початковим періодом війни. Пристосувалася та побудувала своєрідний захисний шар, який знижує шокуєчий вплив того, що ми бачимо, чуємо, читаємо. Але слід завжди пам'ятати, що у кожного з нас різний рівень такого внутрішнього захисту: у когось він більший, у інших менший, а в деяких майже відсутній. Вплив інформації, що травмує психіку, можна умовно порівняти з впливом радіації. Є доза, з якою організм упорається без наслідків. Є така, після якої потрібне відновлення. А є ситуації, у яких вона буде руйнівною. Тому важливо відчувати свою умовну норму та момент, коли слід зупинитися.

Все це свідчить про негативні впливи соціальних мереж на психічне здоров'я молоді [10].

Одним з останніх досліджень поняття впливу соціальних мереж на психічне здоров'я було дослідження Бабенко, О. В., та Войтко, В. І. (2023). Вплив соціальних мереж на тривожність та депресію у молоді під час воєнних дій. Дослідження показало, що молоді люди, які проводять більше часу в соціальних мережах, мають більш високий рівень тривожності та депресії. Цей зв'язок був особливо сильним у тих, хто використовує соціальні мережі для порівняння себе з іншими або для отримання новин про війну [2].

Більш раннім дослідженням цього зв'язку є стаття Герасименко, О. В., та Дмитрієва, О. В. (2024). Особливості використання соціальних мереж людьми з різними рівнями стійкості до стресу в умовах пандемії COVID-19. Ними було визначено, що люди з низьким рівнем стійкості до стресу, які проводять більше часу в соціальних мережах, частіше відчувають симптоми тривоги та депресії [5].

Серед зарубіжних досліджень слід виділити Przybylski, A. K., & Weinstein, N. Verduyn, P., Steers, R. N., Currin, J. L., & Bolderston, H. L. У дослідженнях всіх цих науковців було визначено, що люди, які проводять більше часу в соціальних мережах, частіше відчувають симптоми тривоги та депресії [12, 13, 14].

Проте необхідно виокремити й позитивні фактори впливу соціальних мереж на психічне здоров'я молоді. Це, зокрема, широкі можливості для соціалізації, що досить важливо як для осіб із особливими освітніми потребами,

так і для тих, хто, з огляду на свій фізичний стан чи певні порушення, не може контактувати з іншими [11]. Також у період війни соціальні мережі для багатьох стали єдиною можливістю контактувати із рідними та друзями, вони допомагають знайти однодумців, дізнатися про реальне життя на окупованих

територіях чи у зоні бойових дій. Також соціальні мережі сприяють доступу до освітніх послуг, сервісів для саморозвитку, професійних інструментів [7].

Список використаних джерел

1. Бабенко, О. В. (2017). Вплив соціальних мереж на особистість та поведінку молоді. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 36(2), 3-8.
2. Бабенко, О. В., & Войтко, В. І. (2023). Вплив соціальних мереж на тривожність та депресію у молоді під час воєнних дій. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 42(1), 3-10.
3. Березовська Л. Психологічне благополуччя молоді, що проявляють активність у соціальних мережах. Вісник Національного університету оборони України. 2023. Вип. 2. С. 21-28.
4. Войтко, В. І. (2015). Психологічні особливості використання соціальних мереж молоддю. Соціальна психологія, 4, 102-111.
5. Герасименко, О. В., & Дмитрієва, О. В. (2024). Особливості використання соціальних мереж людьми з різними рівнями стійкості до стресу в умовах пандемії COVID-19. Психологія і суспільство, 1, 54-61.
6. Горбатюк Т. Психічне здоров'я людини в мережевому суспільстві. Науковий вісник НУБіП України, 2018. № 295. С. 198-206.
7. Гудімова А. Специфіка впливу соціальних мереж на психологічне благополуччя підлітків. Габітус. 2020. Вип. 12. С. 98-102.
8. Міров Д. Психічне здоров'я: поняття та структура. Актуальні проблеми особистісного зростання. 2019. Вип. 1. С. 90-91.
9. Шинкарук О. Вплив інформаційно-комунікативних технологій на фізичне та психічне здоров'я людини. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018. Вип. 2. С. 13-24.
10. Aaltonen, A., & Sequeira, A. (2017). Social media use and mental health in adolescents: A systematic review. *Journal of Adolescent Health*, 60(6), 641-649.
11. Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2013). Can you connect with me? How social media use relates to adolescent well-being. *Current Opinion in Pediatrics*, 25(4), 469-474.
12. Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2023). Social media use and mental health during the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychological Science*, 11(2), 251-266.
13. Steers, R. N., Currin, J. L., & Bolderston, H. L. (2014). The effects of social media use on the mental health of young adults: A review of the literature. *Journal of Adolescent Health*, 55(6), 735-741.
14. Steers, R. N., Currin, J. L., & Bolderston, H. L. (2024). The impact of social media use on the mental health of young adults during the COVID-19 pandemic: A longitudinal study. *Journal of Adolescent Health*, 74(1), 114-121.

15. World Health Organization. (2024). Retrieved from <https://www.who.int/>

Ключові слова: психічне здоров'я, сьогодення, психіка, соціальні мережі, депресія.

Key words: mental health, present, psyche, social networks, depression.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Калина Даніелла Романівна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРЕС ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ ЛЮДИНИ

Стрес - це неспецифічна реакція організму і відповідь нервової системи на дуже сильну дію або подразник, що виходить за межі норми. Незалежно від того, чи пережила людина автомобільну аварію, чи бере участь у військовій операції, чи зіткнулася з ведмедем у лісі, стресова реакція однакова, незалежно від того, чи є вона позитивною, чи негативною. Існують певні симптоми стресової реакції, і вони не залежать від того, що сталося. Скоріше, вони залежать від того, наскільки інтенсивною є подія. Насправді 33% дорослих повідомляють, що почуваються пригніченими стресом майже щодня. В невеликих дозах стрес - це не завжди погано. Але хронічний (довготривалий) стрес часто має негативні наслідки для здоров'я. [1]

Найбільший дослідник стресу Ганс Сельє вважав, що адаптаційний капітал (ресурс) – це стала скінченна величина. Тобто людина народжується з певним запасом енергії і якщо витрачає його швидко, то він закінчується, і людина помирає. Якщо розтягує цей капітал, то живе довше. Він визначив стрес як "неспецифічну реакцію організму на необхідність змін". У 1936 році Сельє працював над цим питанням і зробив дивовижне відкриття. Коли він піддавав лабораторних тварин гострим, але шкідливим фізичним та емоційним подразникам, таким як яскраве світло, гучний шум, сильна спека чи холод, розчарування, вони відчували ті ж самі фізичні ознаки стресу, включаючи збільшення надниркових залоз. Він вважав, що тривалий вплив такого інтенсивного стресу може призвести до інших проблем, таких як серцеві напади, інсульту та хвороби нирок. Його висновок полягав у тому, що стрес, а не сам стимул, насправді викликає ці симптоми [2].

Сьогодні ми часто визначаємо стрес як реакцію організму на вимоги. Наприклад, стрес виникає, коли ви застрягли в пробці і ось-ось запізнитесь до школи; стрес виникає, коли у вас два іспити в один день, і ви намагаєтесь знайти час, щоб підготуватися до обох. Так само стосунки з членами сім'ї та коханими

також можуть викликати стрес. Інші визначення стресу включають внутрішні реакції на ситуації, які погіршують самопочуття людини.

Також існує чотири види стресу. Перший вид стресу називається гострим стресом. Це найпоширеніша форма стресу і зазвичай походить від вимог і тиску минулого і майбутнього. Гострий стрес - це короткочасний стрес. Він зазвичай пов'язаний з труднощами або дискомфортом, що виникають у повсякденному житті. Цей тип стресу запускає природну реакцію організму на стрес, але ця реакція врешті-решт закінчується, коли усувається причина або закінчується стресова ситуація. Забути ключі від будинку на роботі, запізнитися на зустріч або зіткнутися з несподіваною перешкодою - це приклади гострого стресу. Хоча ці ситуації можуть здаватися неприємними і неприємними, зазвичай зі стресорами, які викликають гострий стрес, легко впоратися. У таких ситуаціях стрес-реакція може допомогти вам адаптуватися, зберегти концентрацію і зосередити увагу на ситуації, що склалася.[3]

Епізодичний гострий стрес - це більш важка форма гострого стресу. При цьому типі стресу людина відчуває стрес щодня і рідко отримує полегшення. [4] На відміну від напруженого або стресового гострого стресу, який триває лише один-два дні, епізодичний гострий стрес виникає щодня. Люди, які страждають на епізодичний гострий стрес, відчувають постійну напругу і рідко розслабляються. Ви, напевно, зустрічали таких людей. Вони можуть постійно скаржитися на перевантаженість роботою, постійно спізнюватися, завжди поспішати або відчувати тривогу і роздратованість щодня. Люди, які страждають від цього виду стресу, часто беруть на себе занадто багато і створюють власні вимоги.

Хронічний стрес - це стрес, який виникає щомісяця або щороку. Це довготривалий стрес, який рідко знаходить вихід із ситуації. [5] Хронічний стрес може починатися з травматичного досвіду, такого як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) або пережитого в дитинстві. Хронічний стрес також може виникнути у відповідь на занедбані або погано керовані повсякденні стресори. Наприклад, епізодичний гострий стрес може перерости в хронічний, якщо він триває протягом тривалого часу.

У цьому типі стресу існує тенденція відмовитися від пошуку рішень для подолання стресу і просто жити з ним. До прикладу, уявіть собі пару, яка відчуває велике незадоволення у своїх стосунках. У певний момент їхніх стосунків вони могли відчувати гострий стрес, коли сперечалися, але коли суперечки почастишали, це могло перерости в епізодичний гострий стрес. Якщо цей тип стресу залишається невирішеним протягом тривалого часу, він перетворюється на хронічний стрес. Хронізація відбувається через те, що пара не вживає заходів для відновлення стосунків.

Ми схильні вважати будь-який стрес негативним, але, як зазначив Сельє у своїх ранніх дослідженнях, деякі види стресу насправді можуть кинути вам

виклик і змусити вас працювати на вищому рівні. [6] Наприклад, якщо ви хочете пробігти марафон, вам може знадобитися фізичне навантаження, щоб продовжувати бігти, навіть якщо в якийсь момент ви виснажилися. Цей тип стресу - позитивний стрес, який допомагає вам досягти успіху на вищому рівні - називається евстрес. Вони підвищують мотивацію до досягнення цілей. Наприклад, ви можете відчувати еустрес перед співбесідою на роботу. Цей еустрес може бути позитивним стресом, якщо він допоможе вам досягти успіху на співбесіді. Деякі люди сприймають позитивний стрес як негативний і навпаки. Наприклад, якби мені сказали, що я маю пробігти марафон, для мене це був би однозначно негативний стрес. Але для інших це може бути приємним досвідом і викликати позитивний стрес.

Симптоматично стрес (як і стресовий розлад) проявляється таким чином:

Фізичні реакції: труднощі зі сном, напруга, втома, тахікардія, болі, розлади шлунково-кишкового тракту (ШКТ), підвищення кров'яного тиску і частоти серцевих скорочень;

Емоційні реакції: гнів, тривога, оніміння, сором, порожнеча, зниження здатності відчувати задоволення та ін.

Когнітивні реакції: кошмари, погана концентрація уваги, нерішучість, занепокоєння.

Міжособистісні реакції: недовіра, дратівливість, проблеми на роботі, у школі.

Симптоми сильного стресу включають задишку, прискорене дихання, запаморочення, втрату або збільшення ваги. Зміни гормонального фону під час стресу можуть призвести до зниження лібідо. У жінок стрес може збільшити вироблення кортизолу і затримати менструацію.

Важливо пам'ятати, що стрес може мати багато різних причин. Те, що може здатися незначним для однієї людини, може викликати дуже сильну реакцію в іншій. Не соромтеся звертатися за професійною допомогою, якщо вважаєте, що вона вам потрібна. Діяти - це завжди найкраще рішення.

Список використаних джерел

1. «What To Know About Stress-and How It Affects Your Health» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://www.yahoo-com.translate.google/lifestyle/know-stress-affects-health-190000427.html?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
2. Американський інститут стресу, «Стрес, визначення стресу» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.stress.org/daily-life>
3. «Як стрес впливає на організм і чи можливо його вилікувати: небезпечні хвороби та як вберегтися» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
[https://tsn-ua.translate.google/zdorovya/yak-stres-vplivaye-na-](https://tsn-ua.translate.google/zdorovya/yak-stres-vplivaye-na)

organizm-i-chi-mozhlivo-yogo-vilikuvati-nebezpechni-hvorobi-i-yak-vberegitsya-2403409.html?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc&_x_tr_hist=true

4. Американська психологічна асоціація, «Стрес: різні види» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
www.apa.org/helpcenter/stress-kinds.aspx
5. Американська психологічна асоціація, «Стрес не піде?» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.apa.org/topics/stress/chronic>
6. Ганс Сельє — творець вчення про стрес [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-251052221/251052221>

Ключові слова: Стрес, гострий стрес, епізодичний гострий стрес, хронічний стрес, еустрес
Key words: Stress, acute stress, episodic acute stress, chronic stress, eustress.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В. А.

Кіосе Антоніна Сергіївна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЯВИ ДЕВІАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Девіації серед студентів вищих навчальних закладів можуть бути різноманітними і варіюватися від легших форм до серйозних проблем. Нижче подано деякі типові прояви девіацій, які можуть спостерігатися серед студентської аудиторії:

Алкоголь і наркотики: Алкоголь і наркотики можуть стати проблемою серед студентів вищих навчальних закладів. Зловживання ними може відбуватися з різних причин, таких як соціальний тиск, стрес, бажання втекти від проблем або просто для розваги. [1] Основні наслідки зловживання алкоголем і наркотиками включають загрозу здоров'ю. Вживання алкоголю може призвести до залежності, цирозу печінки та інших серйозних захворювань, а також призводити до нещасних випадків через погіршення координації та реакції.

Щодо наркотиків, вони можуть призвести до фізичної та психологічної залежності, викликати серцеві проблеми, а також призводити до іншого серйозного ураження здоров'я. Крім того, вживання алкоголю та наркотиків може впливати на академічні результати студентів. Вони можуть мати

проблеми з концентрацією, пам'яттю та здатністю виконувати навчальні завдання через вплив цих речовин на мозок. [2]

Соціальні наслідки також можуть бути серйозними. Зловживання алкоголем та наркотиками може викликати конфлікти в студентському оточенні, може призвести до втрати друзів або навіть порушення взаємин з родиною та іншими близькими людьми.

Депресія та стрес: Депресія і стрес часто стають реальними проблемами для студентів вищих навчальних закладів. Життя студента може бути наповнене низкою викликів, починаючи від високого навчального навантаження до соціальних та фінансових турбот, що може викликати стрес та викликати депресію.

Важливо розуміти, що депресія та стрес - це не лише емоційні стани, але і фізичні. Студенти можуть відчувати постійну втомленість, безсоння, головні болі, травми шлунку та інші фізичні симптоми, які можуть бути результатом стресу. [3]

Соціальна ізоляція також може бути частою проблемою. Студенти можуть відчувати відчуженість від оточуючих, відмовлятися від участі в соціальних заходах та відчувати втрату інтересу до зв'язків.

Це може мати серйозні наслідки для навчання. Стрес та депресія можуть призвести до погіршення навчальних досягнень, зменшення здатності концентруватися та засвоювати інформацію, а також втрати мотивації до вивчення. Це може вплинути на академічний успіх та подальші кар'єрні можливості студента.

Крім того, тривала депресія та стрес можуть підірвати фізичне здоров'я студентів, збільшити ризик захворювань та загрожувати загальному самопочуттю і добробуту. [4]

Ці прояви девіацій можуть відображати різноманітні проблеми в особистому, соціальному або академічному житті студентів. Важливо

підтримувати студентів і надавати їм доступ до необхідних ресурсів для допомоги в подоланні цих проблем.

Список використаних джерел

1. Короленко Ц.П., Завьялов В.Ю «Особистість та алкоголізм», Наука, 1998. - 165 с
2. Н.Н. Іванець. – 3 вид. «Лекції з наркології» Мед. Практика, 2001. - 344 с.
3. Ханін, Ю.Л. Дослідження депресії. Питання психології психології. 1999. №3. с.34-36.
4. Ковальов, Ю.В. Депресія, клінічний аспект. М.: Медична книга, 2001. - 144 с.

Ключові слова: студенти, девіація, алкоголь, наркотики, депресія.

Key words: students, deviation, alcohol, drugs, depression.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Козакевич Анна Іванівна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

Акцентуації характеру виявляються у вираженні певних рис особистості, які можуть виявитися в періоди стресу або під час взаємодії з іншими людьми.
[1]

Акцентуації характеру є важливим аспектом психологічної специфіки особистості, особливо у контексті навчання обдарованих студентів. Здійснюючи аналіз цього явища, ми здатні краще зрозуміти, як воно впливає на їхній навчальний та соціальний розвиток.

Типи акцентуацій характеру у обдарованих студентів. Дослідження показують, що у обдарованих студентів часто спостерігаються різноманітні акцентуації характеру, проте деякі з них можуть виявлятися частіше, оскільки є більш сумісними з їхніми психологічними особливостями та стилістикою мислення. [2]

Ось деякі з акцентуацій характеру, які частіше виявляються у обдарованих студентів:

Гіпертимічний тип: Це люди з високим рівнем енергії, оптимізму та активності. Вони зазвичай мають багато ідей та проектів, швидко реагують на нові можливості і мають схильність до лідерства.

Лабільний тип: Ці особи характеризуються різкими змінами настрою, від різкого піднесення до глибокого роздратування. Вони можуть бути дуже

емоційними та чутливими, що може впливати як на їхню навчальну діяльність, так і на взаємини з оточуючими.

Екстравертний тип: Ці студенти схильні до активного спілкування з оточуючими, вони енергійні та соціально активні. Екстраверти зазвичай швидко знаходять спільну мову з іншими людьми та відчують себе комфортно в групових ситуаціях.

Шизоїдний тип: Ці студенти зазвичай мають високий рівень інтелектуальних здібностей та схильні до аналізу, роздумів та вивчення нових тем. Вони можуть бути захоплені навчальним процесом та постійно шукати нові знання.

Демонстративний тип: Ці студенти понад усе бажають бути в центрі уваги, то ж часто обирають академічний успіх як спосіб привернути до себе бажану увагу оточуючих.

Акцентуації характеру можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на навчальний процес та соціальну адаптацію обдарованих студентів. З одного боку, певні акцентуації, наприклад, гіпертимія або екстраверсія, можуть сприяти активній соціалізації та швидкому засвоєнню нових знань. З іншого боку, акцентуації характеру, такі як лабільність чи ананкастичність, можуть стати перешкодою у спілкуванні з оточуючими та виконанні навчальних завдань. [3]

Для успішної адаптації та розвитку обдарованих студентів з акцентуаціями характеру важливо надати їм психологічну підтримку та створити сприятливе середовище для їхнього розвитку. Це може включати індивідуалізовані підходи до навчання, консультування психолога, розвиток стратегій саморегуляції та підтримка соціальної інтеграції.

Акцентуації характеру у обдарованих студентів є важливим аспектом їхньої психологічної специфіки, який варто враховувати при розробці програм та стратегій підтримки їхнього навчального та соціального розвитку. Додаткові дослідження у цій області допоможуть краще зрозуміти взаємозв'язок між

акцентуаціями характеру та обдарованістю, а також розробити ефективніші підходи до роботи з цією групою студентів. [4]

Список використаних джерел

1. Гавриленко І. В. Особливості акцентуацій характеру та їх вплив на навчання обдарованих студентів // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – Т. 8, № 68. – С. 43-47.
2. Калініна І. М. Психологічні особливості акцентуацій характеру у студентів із високим рівнем обдарованості // Психологія та педагогіка. – 2016. – № 3(53). – С. 74-78.
3. Ляшенко О. О. Вплив акцентуацій характеру на навчання та соціальну адаптацію обдарованих студентів // Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. – 2014. – № 2(42). – С. 83-88.
4. Руденко С. В. Акцентуації характеру та їх вплив на соціальну адаптацію студентів із високим рівнем обдарованості // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2019. – № 2(29). – С. 63-68.

Ключові слова: акцентуації характеру, обдаровані студенти, психологічні особливості, навчальний розвиток, соціальна адаптація.

Key words: character accentuations, gifted students, psychological features, educational development, social adaptation.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Козир Анна Юріївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ У ДИТИНИ

Психологічна травма у дітей - це емоційний стан, що виникає внаслідок важкої події або ситуації, яка спричиняє значний дистрес. Сюди відносяться події, які безпосередньо загрожують життю або здоров'ю дитини чи її близьких, а також свідчення насильства та його наслідків¹. Така травма може мати серйозні наслідки для психічного та фізичного здоров'я, поведінки та розвитку дитини.

В іншому джерелі психотерапевт Вікторія Голбунова пояснює, що психологічну травму можна розділити на два типи: "травму з великої літери", яка може викликати посттравматичні реакції і посттравматичний стресовий

розлад (ПТСР), і менш важку, "травму з маленької літери", яка може мати негативний вплив на дітей.

Симптоми психологічної травми у дітей включають поведінкові зміни, емоційні та фізичні симптоми, порушення сну і тривожність.

Ознаки дитячої психологічної травми можуть бути різними і залежать від типу травми та віку дитини:

1)Поведінкові зміни, такі як агресивність, відчуженість, недостатній контакт з оточуючими, страх, плаксивість.

2)Емоційні прояви, такі як тривога, страх, депресія, недовіра, зниження самооцінки.

3)Фізичні симптоми, такі як головні болі, болі в животі, недоїдання, збільшене використання лікарських засобів.

4)Проблеми зі сном, такі як боязнь спати, нічні кошмари, проблеми зі засинанням.

Типи травм у дітей включають емоційні, фізичні, сексуальні, соціальні травми, травми, пов'язані з втратою та занедбаністю.[1]

Ці травми можуть мати значний негативний вплив на фізичне та психічне здоров'я, поведінку та розвиток дітей. Симптоми травми різняться, а травма варіюється залежно від типу травми та віку дитини.

Емоційна травма – це травма пов'язана з негативними емоційними переживаннями, такими як страх, тривога, сором і відторгнення. Вона також може бути наслідком жорстокого поводження, нехтування, знущань та інших негативних форм поведінки.[1]

Фізична травма – це ушкодження, які виникають у дітей внаслідок насильства, нещасних випадків, бійок та інших ситуацій. Вона включає фізичне насильство, жорстоке поводження та випадкові травми. Вона також може бути наслідком проблем фізичного або психічного здоров'я дитини, таких як брак фізичної сили або невпевненість у своїй здатності впоратися зі стресами в житті.[2]

Сексуальна травма - це неналежна поведінка дорослих або дітей старшого віку, яка може призвести до сексуального насильства, зґвалтування або іншої сексуальної експлуатації¹ Сюди входить сексуальне насильство, зґвалтування, сексуальні домагання та інша сексуальна експлуатація.

Соціальна травма - це соціальне відторгнення, знущання, дискримінація, нехтування, жорстоке поводження та інші форми негативної соціальної поведінки¹ Сюди відносяться знущання, дискримінація, соціальне відторгнення та інші форми негативної соціальної поведінки¹.

Травма, пов'язана з важкою втратою – це травма, пов'язана зі смертю близької людини, розлученням батьків, переїздом, військовою службою або службою за кордоном, переїздом до іншого міста або іншим розривом зі

звичним оточенням. Сюди входить смерть близької людини, розлучення батьків, переїзд або інший розрив зі звичним оточенням.

Травма через погане виховання - пов'язана з жорстоким поводженням, насильством і нехтуванням з боку батьків та інших дорослих, які повинні виховувати дитину.¹ Сюди входять зловживання, насильство і покинутість.

Дитяча травма може мати довгострокові наслідки, які можуть впливати на людину протягом усього її подальшого життя. Прикладами можуть бути проблеми з самооцінкою, міжособистісними стосунками, розлади настрою, тривога, страх, почуття провини та безнадії, а також посттравматичний стресовий розлад.[3]

Діти, які пережили психологічну травму, можуть відчувати труднощі у стосунках з іншими людьми, включаючи батьків, друзів, колег та інших членів суспільства. Вони більш схильні до конфліктів, зневіри, агресії та труднощів з довірою до інших. Їм також може не вистачати впевненості у власних почуттях, і їм важко виражати свої емоції.

Діти, які пережили психологічну травму, також можуть мати проблеми зі здоров'ям. До них відносяться ослаблена імунна система, ризик розвитку хвороб серця та інших захворювань.

Однак важливо пам'ятати, що психологічну травму можна подолати, особливо якщо вчасно надати допомогу та підтримку.

Важливо також розпізнати травматичну подію, яка викликала таку реакцію дитини, та емоційний вплив, який вона мала. Наприклад, якщо дитина все ще відчуває страх або тривогу після дорожньо-транспортної пригоди, важливо допомогти їй зрозуміти, що ця реакція є нормальною і контрольованою.[4] Навіть якщо дитина пережила травматичний досвід, їй можна допомогти впоратися з ним і знайти способи жити повноцінним життям. Це може включати створення стабільного розпорядку дня, встановлення чітких меж і правил поведінки, дотримання балансу між захистом і дозволом, отримання підтримки

від близьких людей, які піклуються і розуміють, а також надання дитині можливості ідентифікувати і виражати свої почуття.

Якщо вчасно не допомогти дитині пропрацювати травму, то можуть бути такі наслідки як:

- Повторне переживання травматичних подій: болісні спогади і сни, пов'язані з травмою;
- Дисоціативні реакції, коли людина відчуває і поводить себе так, ніби знову переживає травматичну подію;
- Сильні емоційні та фізіологічні реакції при згадці про травматичну подію;
- Намагання уникнути неприємних спогадів, думок і почуттів, пов'язаних з травматичною подією.
- Негативні зміни в думках і настрої: нездатність згадати важливі аспекти травматичної події, стійкі викривлені думки про причини або наслідки травматичної події, про себе, інших або світ.

Можуть з'явитися негативні установки на кшталт "це моя вина", "якби я цього не зробив, цього б не сталося", "я нікому не можу довіряти" і "життя небезпечне".

Інтерес та участь у значущих видах діяльності значно знижуються, позитивні емоції не відчуються. Почуття дистанціювання та відчуження від оточуючих.

Список використаних джерел

1. "Дитяча психологічна травма. Як виявити та допомогти?" [Електронний ресурс]
Режим доступу URL <https://meclee.com/blog/detskaya-psihiologiya/dityacha-psihiologichna-travma-yak-viyaviti-ta-dopomogti>
2. "Що можна й не можна робити, якщо в дитини психологічна травма." [Електронний ресурс]
Режим доступу URL <https://nus.org.ua/articles/shho-mozhna-j-ne-mozhna-robyty-yakshho-v-dytyny-psihiologichna-travma-poyasnyuye-psyhoterapevtka/>
3. "Психологічна травма у дитини: як зрозуміти, що потрібна допомога." [Електронний ресурс]
Режим доступу URL https://gazeta.ua/articles/family/_psihiologichna-travma-u-ditini-yak-zrozumiti-scho-potribna-dopomoga/694886
4. "Які ознаки психологічної травми у дитини та на що звернути увагу" [Електронний ресурс]
Режим доступу URL <https://vikna.tv/dlia-tebe/batkivstvo/hvylyuyeshsya-za-moralnyj-stan-dytyny-unicef-podilylas-oznakamy-psihiologichnoyi-travmy-u-ditej/>
5. "Дитяча психологія: Курс лекцій" Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. тема 1.2, лекція 2, с.14

6. Вікова психологія: Навчальний посібник. О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 214 с.

Ключові слова: психологічна травма, дитина, травма, втрата, ознаки, вплив на життя.

Key words: psychological trauma, child, trauma, loss, signs, impact on life.

Науковий керівник: к. псих. н., доцент Ташматов В.А.

Кондратенко Аліса Олексіївна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

За оцінками Міністерства охорони здоров'я, понад 15 мільйонів українців потребуватимуть психологічної підтримки через війну. Водночас 3-4 мільйони людей потребуватимуть медикаментозного лікування. Щонайменше кожен п'ятий матиме негативні наслідки для психічного здоров'я після війни. Крім того, очікується, що протягом наступних п'яти-семи років збільшиться кількість людей, які страждають від наркотичної та алкогольної залежності. Через психологічний та емоційний стрес, спричинений війною, українці стануть на 10-15 років старшим, а хвороби, характерні для людей зрілого та похилого віку, почнуть розвиватися на 10-15 років раніше, ніж до війни.[1]

Під час війни найбільшою загрозою для людської психіки є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який розвивається, коли людина переживає травматичну подію, що загрожує її життю або здоров'ю. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — це інвалідизуючий розлад, який розвивається після впливу травматичної події. Характеризується нав'язливими думками, кошмарами та спогадами; уникненням нагадувань про травму; негативними когніціями та настроями; підвищеною настороженістю і порушеннями сну. Діагноз ґрунтується на клінічних критеріях. Лікування включає психотерапію та іноді додаткову фармакологічну терапію.[2]

Однак лише у 20% людей, які пережили травматичну подію, розвивається ПТСР. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це стан, що включає в себе ряд різних симптомів, які можуть впливати на здатність людини функціонувати повсякденному житті. ПТСР може проявлятися по-різному в залежності від особистих факторів, підтримки, а також самої травматичної події. В основному диференціюють види ПТСР за часом:

Гострий ПТСР

Це стадія, яка може виникнути впродовж перших місяців після травматичної події, іноді навіть протягом перших кількох тижнів. Під час цього

періоду симптоми можуть бути дуже вираженими і включати повторні відтворення травматичних подій у вигляді відчуттів, марних спроб уникнути нагадувань про подію, та гострої збудливості.

Хронічний ПТСР

Якщо симптоми ПТСР тривають понад 90 днів і продовжують впливати на життя людини, це може вказувати на розвиток хронічного ПТСР. У цьому випадку симптоми можуть бути менш інтенсивними, але тривати довгий час, при цьому значно впливаючи на якість життя та здатність до функціонування.

Відстрочений ПТСР

Цей вид ПТСР виникає, коли симптоми не виявляються протягом перших кількох місяців після травматичної події, а з'являються через 6 місяців або навіть пізніше. Це може бути найбільш несподіваним видом ПТСР, оскільки людина може вважати, що вона вже пододала травму, але симптоми з'являються з відстрочкою.

Найбільш схильні до ПТСР можуть бути люди в молодому віці (до 22 років) або старше 30 років, хоча це не є абсолютною правилом. Фактори ризику також можуть включати особисті характеристики, які підвищують чутливість до стресу, психічне та фізичне здоров'я, а також рівень підтримки від близьких та соціальне середовище.

Мета емпіричної частини дослідження – дослідити особливості психічного здоров'я людей проживаючих на території активних бойових дій. Для цього ми підібрали комплекс методик: Шкала депресії Бека (для діагностування рівня депресії) та методика PCL-5 (PTSD Checklist for DSM-5; Переклад та

адаптація: Хаустова О.О., Трачук Л.Є., Безшейко В.Г.) (для виявлення наявності посттравматичного стресового розладу).

У дослідженні прийняли участь 20 осіб, які проживають на території активних бойових дій, а саме м. Херсон та Херсонська область. Віком від 15 до 78 років. Більшість опитуваних жінки 12 осіб та 8 чоловіків.

Ми провели кореляційний аналіз Спірмена з метою пошуку взаємозв'язків між шкалами депресії (Бека), проявів ПТСР (PCL-5) і віком людей (таб.1).

Таблиця 1

	вік	Шкала Бека	PCL-5
вік	1,000	,033	-,311
	.	,890	,182
	N=20	N=20	N=20
Шкала Бека	,033	1,000	,608**
	,890	.	,004
	N=20	N=20	N=20
PCL-5	-,311	,608**	1,000
	,182	,004	.
	N=20	N=20	N=20

Як ми бачимо, вік не має статистично значущих зв'язків з проявами депресії чи ПТСР. Це важливий висновок, який дає нам розуміння, що серед людей, які проживають на території активних бойових дій, немає окремої вікової, більш вразливої, групи людей.

Тим не менш, прояви депресії мають значущий прямий взаємозв'язок з проявами ПТСР (0,608). Цей висновок вказує на те, що існує взаємозв'язок між симптомами депресії та посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Коли один з цих психічних станів загострюється це також часто супроводжується збільшенням симптомів іншого стану. У більш конкретному розумінні, якщо у людини спостерігається підвищений рівень симптомів депресії, це може вказувати на те, що вона також більше схильна до виникнення симптомів ПТСР. Це може бути відображенням того, що психічна травма або стресові події, які спричиняють депресію, також можуть спричинити розвиток ПТСР через важкі події, які вони викликали. І навпаки, якщо у людини виявляються сильні симптоми ПТСР, це може вказувати на більшу ймовірність того, що вона також може виявити симптоми депресії. Це може бути пов'язано з тим, що довготривалі стресові події, які викликають ПТСР, також можуть впливати на емоційний стан і можуть призвести до розвитку депресії через зміни в мозковій хімії або вплив на психологічну стійкість.

Висновки:

Дослідження психічного здоров'я людей, що проживають на території активних бойових дій, свідчить про серйозні наслідки війни на їхнє емоційне та

психічне благополуччя. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та симптоми депресії є поширеними серед цієї категорії населення, що потребує спеціалізованої підтримки та лікування.

Результати аналізу показують важливість розуміння взаємозв'язку між симптомами депресії та ПТСР, що може бути ключем до ефективної інтервенції та покращення якості життя постраждалих. Це також вказує на потребу в комплексному підході до діагностики та лікування психічних розладів, щоб врахувати всі аспекти їхнього взаємозв'язку та впливу на пацієнтів.

Список використаних джерел

1. ПТСР та загострення хронічних хвороб: як війна вплине на здоров'я українців. URL: <http://surl.li/nlkbl> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). MSD ДОВІДНИК: версія для фахівців: вебсайт. URL: <http://surl.li/sixuo> (дата звернення: 07.04.2024).
3. Bezsheiko V. Адаптація Шкали для клінічної діагностики ПТСР та опитувальника "Перелік симптомів ПТСР" для української популяції Психосоматична медицина та загальна практика. URL: <http://surl.li/qkofi> (дата звернення: 07.04.2024).

Ключові слова: психічне здоров'я, бойові дії, стрес, посттравматичний стресовий розлад.

Key words: mental health, combat operations, stress, post-traumatic stress disorder.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т.М.

Курпе Єлизавета Андріївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я У ПІДЛІТКІВ ТА СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Стрес — це вплив фізичних чи довкільних факторів, що породжують реакцію в організмі, відчуття тиску, пригніченості або неспроможності впоратися із проблемою. «Стрес – стан душевного (емоційного) та поведінкового розладу, пов'язаний з нездатністю людини зібрано та розумно діяти у ситуації що склалася».

Існує два види стресу які запропонував та ввів Ганс Сельє це «еустрес» що пов'язаний з позитивними емоційними реакціями та «дистрес» стан, при

якому людина не в змозі повністю адаптуватися до стресових ситуацій та спричинених ними наслідків і проявляє дезадаптивну поведінку [1, с. 14].

Стрес для підлітків може виникати з різних причин, які створюють у них страх та тривогу. Це може бути пов'язано з переживаннями розлуки з родиною, переходом до нової школи або місця проживання, а також тривожністю через віддаленість від батьків або опікунів і складнощами у взаємодії з однолітками. Додатковим фактором стресу для підлітків стає обговорення соціально-політичної ситуації дорослими та постійний потік інформації з мас-медійного простору, що може впливати на їх емоційний стан і психічне здоров'я.

Загальні причини підліткового віку можуть бути:

1. смерть близької людини;
2. катастрофи, травми;
3. поява у сім'ї нової дитини
4. переїзд;
5. загибель домашньої тварини;
6. напружені стосунки з однокласниками,
7. невдачі у навчанні та конкуренція всередині групи.

Загальні ознаки стресу у підлітків:

1. Загострені емоції: агресивні реакції, тривожні прояви;
2. Посилення страхів, поява випадкових страхів, яких раніше не було;
3. Низька самооцінка
4. Бунтарська поведінка
5. Відмова від їжі, порушення сну;
6. Підвищена активність або навпаки замкненість, пасивність (в залежності від типу нервової системи);
7. Головні болі та болі в шлунку
8. Недовіра до всього світу
9. Часта травматизація;
10. Постійний пошук самовираження через конфлікти з однолітками, незадоволення.

Також дуже сильний стрес у підлітків може буди через соціальну ситуацію розвитку в підлітковому віці, тобто включення підлітка в нову систему стосунків, опанування нових соціальних функцій; формування свідомого ставлення до себе як до члена суспільства; сприятливі умови для прояву індивідуальності. Якщо підліток не в змозі проявляти в соціумі свою індивідуальність це може визивати тривожність та стрес [4, с. 62].

Стрес може мати значний вплив на психічне здоров'я підлітків, оскільки вони переживають період інтенсивних фізіологічних, психологічних та

соціальних змін. За часту основні наслідки стресу для психічного здоров'я підлітків включають:

1. Депресія та тривожність: Підлітки можуть досвідчувати симптоми депресії та тривожності внаслідок стресу, такого як навчальний тиск, проблеми відносин з ровесниками або сім'єю, а також інші фактори.

2. Порушення сну: Стрес також може спричиняти проблеми зі сном, такі як безсоння або нерегулярний режим сну, що в свою чергу може погіршувати психічне здоров'я.

3. Поведінкові проблеми: У деяких випадках стрес може спонукати підлітків до негативних поведінкових реакцій, таких як вживання наркотиків або алкоголю, агресивність, або їжа наспіх.

4. Гормональні зміни: Стрес спричиняє вивільнення гормонів стресу, таких як кортизол і адреналін. Постійне підвищення рівня цих гормонів може призвести до дисфункції нервової системи та впливати на її регуляцію.

5. Зміни в роботі мозку: Під впливом стресу можуть відбуватися зміни в роботі головного мозку, особливо в тих його частинах, які відповідають за емоційні реакції та стресову відповідь. Це може впливати на настрій, пам'ять, концентрацію та інші аспекти психічного здоров'я.

6. Підвищений ризик розвитку психічних розладів: Довготривала експозиція до стресу може підвищити ризик розвитку різних психічних розладів у підлітків, таких як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та інші.

7. Загроза нормальному розвитку мозку: У підлітків нервова система знаходиться у стадії активного розвитку. Стрес може негативно впливати на цей процес, що може мати віддалені наслідки для їхнього фізичного та психічного здоров'я.

Для подолання стресу у підлітків можна використовувати такі способи як:

1. Фізична активність: Регулярна фізична активність, така як біг, плавання, йога або танці, може допомогти знизити рівень стресу та покращити настрій через виділення ендорфінів - природних "гормонів щастя".

2. Дихальні вправи та релаксація: Використання технік дихання і релаксації, таких як глибоке дихання, медитація або просто зосередження на своєму диханні, може допомогти заспокоїти нервову систему та знизити рівень стресу.

3. Практика міндфулнесу: Міндфулнес - це вміння зосередитися на теперішньому моменті, без суджень і оцінок. Регулярна практика міндфулнесу

може допомогти підліткам виробити більш здорові способи реагування на стресові ситуації.

4. Пошук підтримки від друзів і сім'ї: Розмова з друзями або родичами про свої почуття та досвід стресу може допомогти підліткам відчути підтримку та знайти способи подолання стресу.

5. Ведення щоденника або творчість: Ведення щоденника, малювання, письмо віршів або інші творчі заняття можуть бути способом виразити свої емоції та зосередити увагу на позитивних аспектах життя.

6. Здоровий спосіб життя: Здорове харчування, достатній сон і відпочинок, а також уникнення шкідливих звичок, таких як вживання наркотиків або алкоголю, можуть підтримати фізичне та психічне здоров'я, знизити рівень стресу.

Дуже важливо, щоб батьки не ігнорували зміну в поведінці у підлітків та надавали допомогу їм тому що підтримка батьків дуже важлива для підлітків у стресовому стан. Так взаємодія з підлітком для батьків може бути викликом. У ситуаціях стресу спілкування з ним може стати складнішою. У таких випадках, намагатися втішати або покарати дитину — не ефективний шлях. Якщо ви

прагнете, щоб підліток краще впорався зі стресом, важливо залишатися поруч і надавати підтримку, а не погіршувати ситуацію [4, с. 64.].

Список використаних джерел

1. Львівський державний університет внутрішніх справ Л. Б. Наугольник підручник «Психологія стресу» 2015. –С. 14-15. 324
2. Стрес у підлітків. Ознаки стресу у підлітків. [Електроний ресурс] Режим доступу URL <http://hvpku.ks.ua/?p=703>
3. Український психологічний ХАБ. Практика міндфулнесу. [Електроний ресурс] Режим доступу URL <https://www.psykholoh.com/post>
4. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. Білоус О. В. Навчальний посібник «Вікова психологія» для студентів педагогічних університетів. 2015. –С. 62-64. 108

Ключові слова: стрес, підлітковий стрес, подання стресу, причини стресу, підлітки.

Key words: stress, teenage stress, coping with stress, causes of stress, teenagers.

Науковий керівник: к.псих.н., доцент Ташматов В.А.

Кушнерьова Вікторія Вікторівна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Допит є найпоширенішим слідчим і судовим засобом, за допомогою якого можна отримати та перевірити докази. Допит – регламентована кримінально-процесуальними нормами процесуальна дія, яка є процесом інформаційно-психологічного спілкування осіб, які в ньому беруть участь, і має важливе значення для встановлення істини у справі, метою якого є отримання інформації про факти, які відбувається. (статті 224-227, 232, 490-491 Кримінального процесуального кодексу України).

Допит є одним із найважливіших засобів розслідування. Приблизно 80% часу слідчих витрачається на допити. Повнота і достовірність отриманої інформації залежить не тільки від дотримання встановлених процедурних правил, але й від обізнаності дослідника щодо психологічних механізмів формування образу та його реконструкції.

Оскільки допит відбувається в умовах безпосереднього спілкування з конкретною особою, то тут увага зосереджена на пізнавальній та комунікативній діяльності слідчого. Найчастіше проводиться допит підозрюваних, обвинувачених, свідків, потерпілих. Незважаючи на наявність суттєвих відмінностей у соціально-кримінальному становищі зазначених категорій осіб,

існують певні загальні особливості їх допиту за психологічними критеріями змісту та динамічних аспектів [2].

Перехресний допит передбачає встановлення наявності чи відсутності певних обставин, виявлення джерел, з яких можна отримати відповідну інформацію, підтвердження достовірності вже отриманих доказів.

Під час підготовки до допиту слідчі перевіряють соціально-демографічні дані, психологічні та психофізіологічні характеристики, стан особи, яка викликається на допит. У будь-якому випадку на момент допиту слідчий має уявлення про стать, вік, освіту, рід занять, інтереси, рівень культури, характер, темперамент, волю, емоційні особливості, можливий психологічний стан: розгубленість, депресія, тривога, самовпевненість тощо. Слідчий зобов'язаний отримати ці дані.

Для того, щоб допит пройшов успішно, існують способи встановлення психологічного контакту з допитуваним і психологічного впливу на нього. З тактичної точки зору (що часто спостерігають юристи) допит поділяється на кілька етапів: підготовка (ознайомлення), вільна розмова з допитуваним і відповідь на запитання слідчого. На підготовчому етапі слідчий встановлює особу, присутню на допиті, надає анкетні дані, роз'яснює права та обов'язки особи, приймає рішення про присутність перекладача [3].

Аналізуючи літературу, можна стверджувати, що встановлення психологічного контакту є необхідною психологічною умовою ефективності комунікаційної діяльності дослідників. Проте контакт не є самоціллю, на основі якої на найвищому рівні мають досягатися пізнавальні та комунікативні результати та реалізовуватися цілі та завдання службової діяльності. Спілкування під час допиту — це процес взаємовпливу, або взаємодії, між слідчим і допитуваним. Водночас для нього характерне прагнення до регулювання та контролю. Готуючись до допиту, слідчий може думати не лише про передбачувані конфлікти та ступінь контакту з допитуваним, а й (за можливості) про професію, захоплення, пристрасті, особливості характеру допитуваної особи. Для встановлення психологічного контакту слідчому необхідно знати психологію підозрюваного, підсудного тощо.

враховує їх особистий психологічний характер, психологічний стан на момент допиту, життєвий і кримінальний досвід та інші обставини, що їх характеризують [4, с.166].

Ця інформація буде корисна як для встановлення психологічного контакту, так і для досягнення повного взаєморозуміння. Підтвердження встановленого контакту є вираженням готовності респондента вступити в розмову, тобто відповісти на запитання слідчого. Вибір тактики поведінки під час цілеспрямованої бесіди значною мірою залежить від ситуації, в якій вона

відбувається, індивідуальних особливостей співрозмовників і ступеня взаємин між ними [5, с. 981].

Таким чином, допит є складним комунікативним актом, який шукає істину шляхом отримання повністю правдивих показань від особи, яку допитують. Під час допиту професійна придатність слідчого значною мірою визначається не тільки рівнем його професійної підготовки та досвідом роботи, а й наявністю або відсутністю певних психологічних навичок для даного виду діяльності. Тому успіх і ефективність проведення даної слідчої операції залежить від рівня знань слідчого в галузі психології та використання тактико-психологічних прийомів, розроблених у таких науках, як судова психологія та криміналістика це.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 07.04.2024). ст. 224-227, 232, 490-491
2. 8.4. Психологічні особливості проведення допиту :: MegaLib.com.ua. *Електронна бібліотека онлайн MegaLib.com.ua*. URL: http://megalib.com.ua/content/9858_Psihologichni_osoblivosti_provedennya_dopity.html (дата звернення: 07.04.2024).
3. Про психологічні особливості допиту | Коментар. *Мего-Інфо - Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ,*

ЦК. URL: <http://mego.info/матеріал/про-психологічні-особливості-допиту> (дата звернення: 07.04.2024).

4. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Юридична Академія МВС, 2006. 416 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 4-те вид. Київ : Юрид. думка, 2007. 1184 с. – ISBN 966-8074-77-7.

Ключові слова: допит, психологічні особливості, слідчий, спілкування, психологічний контакт, слідча діяльність, взаємодія.

Key words: add, psychological characteristics, follower, spilkuvanya, psychological contact, follower activity, mutuality.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Левченко Анна Романівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІ З ПОРУШЕННЯМ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

У сучасному суспільстві проблеми психічного здоров'я, особливо пов'язані з харчовою поведінкою, являють собою один із найактуальніших і найважливіших аспектів охорони здоров'я. З поширенням і збільшенням обізнаності про різні розлади харчової поведінки, такі як анорексія, булімія і компульсивне переїдання, зростає і необхідність у глибшому розумінні психологічних аспектів цих станів.[2, с.11]

Молодь стає особливою групою ризику в контексті розладів харчової поведінки, через формування їхніх особистісних, соціокультурних і біологічних аспектів. Складність підліткового віку, коли формуються уявлення про себе, зв'язки з навколишнім світом, а також основи здорового способу життя, робить їх особливо вразливими перед впливом чинників, що сприяють виникненню розладів харчової поведінки.[1,с.24]

Емпіричне дослідження за темою: «Психологічні особливості молоді з порушенням харчової поведінки» спрямоване на вивчення психологічних та

соціокультурних особливостей молоді, яка страждає на розлади харчової поведінки.

Метою дослідження є розкриття взаємозв'язків між психологічними, соціальними факторами та розвитком розладів харчової поведінки серед молоді.

Об'єкт дослідження: розлади харчової поведінки серед молоді;

Предмет дослідження: психологічні особливості молоді з розладами харчової поведінки;

Емпіричні методи діагностики: Опитувальник образу власного тіла (ООВТ); Опитувальник харчових переваг (ОХП-26); Шкала психологічного благополуччя, Керол Ріфф.

Математичні методи дослідження: Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (r -Спірмена).

Практичне значення дослідження: На основі результатів дослідження можуть бути розроблені методичні рекомендації до корекційної роботи в межах теми кваліфікаційної роботи задля допомоги молоді та зменшення негативних наслідків від РХП.

Вибірка дослідження: 35 людей, з яких 30 осіб жіночої статі, та 5 осіб чоловічої статі, віком від 18 – 25 років.

Емпіричне дослідження проводилось за допомогою Гугл-форм, саме таким чином були опитані люди, з різних міст та країн.

Проведене емпіричне дослідження надає змогу дійти до таких висновків. У 54,3 % (19 осіб) опитаних респондентів присутній низький рівень ймовірності наявності розладу харчової поведінки. Решта 45,7% (16 осіб) опитаних респондентів займають особи із високим рівнем наявності РХП. Під час опрацювання результатів було виявлено, що найвищі показники серед опитаних респондентів, були у дівчат віком від 18 – 21 року. Також, за допомогою дослідження було визначено, що у 57,1 % (20 осіб) опитаних респондентів мають виражену незадоволеність власним тілом. 42.9 % (15 осіб) респондентів мають виражену задоволеність власним тілом. Стосовно психологічного благополуччя не було виявлено високих показників серед жодного з респондентів, оскільки за загальною шкалою методики – 91,4% (32 особи) мають низький рівень психологічного благополуччя та 8,6% (3 особи) мають помірний рівень психологічного благополуччя.

За результатами кореляційного аналізу можна стверджувати про існування статистично значущого кореляційного зв'язку між розладами харчової поведінки та образом власного тіла серед опитаних респондентів. Дані результати аналізу можуть стверджувати про те, що образ стосовно власного тіла може впливати на розвиток розладів харчової поведінки. Оскільки коли людина має негативне уявлення про своє тіло, вона може спробувати контролювати свою вагу або зовнішній вигляд шляхом обмеження їжі, перебоїв

у харчуванні, частого відмову від їжі або спровокованого блювання. Це може призвести до серйозних проблем зі здоров'ям, фізичними та психологічними проблемами. Однак, було виявлено відсутність взаємозв'язку між розладами харчової поведінки та рівнем психологічного благополуччя. У висновку, можна зауважити, що в даному контексті серед опитаних респондентів рівень психологічного благополуччя не спрямований на розвиток розладу харчової поведінки та ніяким чином не впливає на нього. Тобто, РХП серед опитаної молоді більше пов'язаний з фізіологічними або соціокультурними чинниками, ніж з психологічними аспектами.

Згідно з отриманих даних дослідження був виявлений взаємозв'язок між образом власного тіла та психологічним благополуччям. Зокрема присутній значущий статистичний зв'язок між змінною «образ власного тіла» та шкалою «автономність». За показниками респондентів та проведенням кореляційним аналізом, низький рівень автономності може призвести до негативного образу власного тіла, оскільки особа з низьким рівнем автономності може бути більш вразливою до впливу зовнішніх норм і очікувань, що може призвести до порівняння себе з ідеалізованими стандартами краси і спричинити негативні відчуття щодо власного тіла; Також, це може призвести до невпевненості у власних здібностях і можливостях, підштовхнути особу до негативного оцінювання свого зовнішнього вигляду та відчуття неприйнятності власного тіла. Наступним був встановлений статистично значущий зв'язок між змінною «образ власного тіла» та шкалою «позитивні відносини», на основі низьких показників респондентів може вказувати на відсутність емоційних та близьких стосунків з оточуючими людьми, відсутність підтримки, фрустрацію та замкнутість при спілкуванні, а це в свою чергу може призводити до негативних емоційних станів у людини та значного впливу на сприйняття власного образу тіла.

На основі проведеного дослідження виявлено також зв'язок між змінною «образ власного тіла» та загальною шкалою «психологічне благополуччя». Виходячи з раніше отриманих показників респондентів за даною шкалою, можна зробити висновок про те, що низький рівень психологічного благополуччя може значно впливати на сприйняття образу власного тіла. Оскільки, люди з низьким рівнем психологічного благополуччя можуть бути більш схильні до порівняння себе з іншими та сприйняття свого тіла в негативному світлі порівняно з іншими. Це може викликати внутрішні конфлікти та розлади харчової поведінки. Також, можуть використовувати їжу як спосіб заспокоєння або втечі від емоційного дискомфорту. Це може призводити до надмірного переїдання або обмеження харчування, що може впливати на образ власного тіла. Таким чином, зв'язок між низьким рівнем психологічного благополуччя та образом власного тіла може вказувати на складну взаємодію між емоційним станом людини, її самоприйняттям та харчовою поведінкою. Отже, в ході дослідження було

виявлено, що серед опитаних респондентів, психологічний аспект на пряму не впливає на розлади харчової поведінки. Але, низький рівень психологічного благополуччя людини та його емоційна складова можуть впливати та розвивати негативне сприйняття людиною себе та свого тіла. Цей вплив може відбуватися за рахунок складових психологічного благополуччя людини, таких як автономність та взаємозв'язок з іншими людьми. Тобто можна наголосити на тому, що психологічний фактор впливає опосередковано на харчові звички людини – оточуюча середовище, люди, комунікація чи її відсутність, зовнішні норми, залежність від інших людей, їх оцінок і тд. Це все може впливати на негативне ставлення людини до свого тіла, що в свою чергу змінює харчові звички та може призвести до розладів харчової поведінки.

Список використаних джерел

1. Кульчицька А., Федотова Т. Соціально-психологічні аспекти формування харчової поведінки в підлітковому віці. Психологічні перспективи. 2019. № 33. С. 178–191.
2. Панченко, О. (2018). Психологічні особливості розвитку особистості у молоді з розладами харчування. Актуальні проблеми сучасної психології, 5(17), 83-89.

Ключові слова: харчова поведінка, розлади харчової поведінки, нервова анорексія, нервова булімія, компульсивне переїдання, психологічне благополуччя, образ власного тіла, юнацький вік.

Key words: eating behavior, eating disorders, anorexia nervosa, bulimia nervosa, binge eating disorder, psychological well-being, body image, adolescence.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Лелюк Анастасія Сергіївна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПИТАНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Своєчасна та кваліфікаційна допомога при виборі професії підлітком є дуже важливою. В умовах сьогодення молоді відкривається дуже багато цікавих спеціальностей, які їх могли зацікавити. Головна задача практичного психолога у закладах середньої освіти - щоб кожен учень обрав саме той напрям, який для нього найбільше цікавий та підходящий [1, с. 20-38].

Профорієнтація у закладах середньої освіти – це комплекс заходів, які допомагають підліткам визначити свої ціннісні орієнтири, інтереси, навички,

сферу інтересів, компетентностей, які допомагатимуть у подальшій життєдіяльності.

До основних задач професійно-орієнтованих заходів можна віднести:

- формування уявлень підлітка про ринок професій;
- обґрунтування актуальних спеціальностей;
- формування особистісних орієнтирів;
- глибоке самопізнання учня;
- розробка навичок самопрезентації;
- опановування ефективних стратегій комунікації;
- виховання стійких структур мотивації та свідомого підходу до суспільних процесів;
- співпраця закладу середньої освіти із ВНЗ;
- розвиток критичного мислення тощо [5, с. 15-21].

Діагностика учнів практичним психологом є дуже важлива. В основному профорієнтаційна діяльність включає в себе 7 етапів:

1. Індивідуальна консультація учня, щоб виокремити точний запит. Психолог проводить відкритий та розгорнутий діалог з учнем, допомагаючи йому висловити свої думки, стурбованості та бажання щодо майбутньої кар'єри [3, с. 3-14].

2. Комплекс проведення психодіагностичних методів, спрямовані на запит.

3. Аналіз результатів дослідження особистісних якостей учня.

4. Пошук альтернатив. Разом із учнем психолог розглядає різні варіанти професій та шляхів їх досягнення, допомагаючи йому зрозуміти переваги та недоліки кожного з них.

5. Планування кроків. На основі обговорення психолог допомагає учневі розробити конкретний план дій для досягнення своїх кар'єрних цілей, включаючи освітні та професійні кроки.

6. Підтримка та слідкування. Психолог надає підтримку учневі на протязі процесу вибору кар'єри, а також може проводити наступні консультації та слідкувати за прогресом учня.

7. Оцінка результатів. Після завершення консультаційного процесу психолог проводить оцінку результатів, допомагаючи учневі переглянути його досягнення та вирішити подальші кроки у кар'єрному розвитку.

Після багаторазових консультацій учнів практичний психолог може проаналізувати статистику вибору учнями певних спеціальностей та почати займатися більш практичним ознайомленням учнів із тими спрямуваннями, які найбільше їх цікавлять. Психологу необхідно ознайомити учнів із багатьма видами діяльності, щоб завжди був вибір [6, с. 15-28].

Лише практико-орієнтований підхід може дозволити більш глибоке розуміння специфіки професій. Завдяки різноманітним програмам та тренінгам

є можливість розвитку та розкриття особистісних задатків учнів. Саме для цього необхідно дослідити заклади вищої освіти міста та запрошувати спеціалістів, які можуть більше заглибити учнів у специфіку певних спеціальностей.

Система лекцій, тренінгів, програм допомагають не тільки розкривати потенціал учнів, але і допомагають вперше проявити себе у іншій сфері, у сфері майбутньої професійної діяльності. Приміряти на себе роль тієї чи іншої професії є дуже важливою діяльністю, тому що підліток може зрозуміти: чи має сенс розвиватися у цій сфері чи спробувати себе в чомусь іншому [4, с. 4-15].

Серйозним заходом при виборі професії є аналіз фізичних, психічних можливостей учня. Актуальність даної проблематики не можливо перебільшити у зв'язку із негативними демографічними тенденціями. При індивідуальних консультаціях із учнями можна виявити недооцінку уваги на стан здоров'я при виборі професії. Саме тому, при профорієнтаційних заходах необхідно включати також поточний медичний контроль. Всі ці дії необхідні для того щоб майбутня спеціальність підлітка мала тільки позитивний результат, а не шкодила особистості [2, с. 64-70].

Отже, професійна орієнтація підлітків у закладах середньої освіти мають проходити комплексно та різносторонньо: постійний зв'язок із практичним психологом, урізноманітнення уявлень особистості про себе та ринок праці, заглиблення учнів у різні спеціальності тренінговими та лекційними методами, залучення спеціалістів із вищих навчальних закладів для спеціалізованої зануреності у предмет певних спеціальностей та встановлення відповідності стану здоров'я та майбутньої професії учня.

Список використаних джерел

1. Коропецька О.М. Профорієнтація та профпідбір: Навчальний посібник. - Івано-Франківськ, 2005. – С. 20-38.
2. Коцур Н.П. Професійна орієнтація підлітків: медичні аспекти. Вісник Черкаського університету. 2016. №8. — С. 64-70.
3. Методичні рекомендації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють профорієнтаційну роботу у закладах загальної

середньої освіти, в тому числі з учнями з ООП: Український інститут розвитку освіти. – К.: 2022. – С. 3-14.

4. Навички для успішної кар'єри [курс для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти] – К.: 2020. – С. 4-15.

5. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / За ред. О. В. Мельника. – К.: “Четверта хвиля”, 2009. – Вип. № 1. – С. 13-21.

6. Психологія професійної діагностики та професійного консультування: практичний посібник / Ігнатович О. М., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. ; за ред. О. М. Ігнатович. — Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. — С. 15-28.

Ключові слова: професійна орієнтація, заклад середньої освіти, консультації, практичний психолог, вибір професії, підлітки.

Key words: professional orientation, secondary education institution, consultations, practical psychologist, choice of profession, teenagers.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Третьякова Т.М.

Лук'янченко Євгеній Вячеславович

студент 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Реформування української системи вищої освіти та її інтеграція у європейський життєвий простір передбачає надання рівних можливостей для здобуття вищої освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Згідно Закону України «Про вищу освіту» для реалізації права на вищу освіту особами з особливими освітніми потребами заклади вищої освіти мають створити їм необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти [2]. Заклади вищої освіти є одним з інститутів соціалізації особистості, які забезпечують цей процес на стадії інтеграції молоді у суспільство. Для осіб з особливими потребами цей етап є вкрай важливим. Розуміння психологічних особливостей соціалізації здобувачів з особливими потребами допомагає створювати ефективні та сприятливі умови для їхнього успішного навчання та інтеграції в академічну спільноту та суспільство в цілому [4].

Для здобувачів з особливими освітніми потребами процес соціалізації та адаптації до умов навчання може бути складнішим порівняно зі здобувачами без таких потреб. Розуміння психологічних аспектів цього процесу дозволяє

розробляти ефективні стратегії підтримки, які сприяють їхньому успіху та самореалізації.

Вивчення психологічних особливостей соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами надає важливі дані для вдосконалення освітніх програм, методів навчання та організації навчального процесу з метою забезпечення інклюзивного середовища, допомагає психологам та викладачам університетів надавати ефективну підтримку та консультації з питань адаптації, соціалізації та досягнення навчальних цілей.

Отже, дослідження психологічних особливостей соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами є актуальним і має важливе значення як для наукової спільноти, так і для практичних діячів в сфері освіти та психології.

Метою дослідження є пошук ефективних шляхів оптимізації процесу соціалізації здобувачів з особливими потребами в межах закладу вищої освіти.

Відповідно до мети було виділено наступні завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

2. Сформулювати комплекс емпіричних методів для дослідження психологічних особливостей соціалізації здобувачів з особливими освітніми проблемами.

3. Емпірично дослідити психологічні особливості соціалізації здобувачів з особливими освітніми потребами.

4. На основі результатів дослідження розробити практичні рекомендації щодо оптимізації процесу соціалізації здобувачів з особливими освітніми потребами в межах закладу вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процес соціалізації здобувачів вищої освіти.

Предметом дослідження є психологічні особливості соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Для реалізації поставлених завдань використовувався комплекс методів, який включав: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію наукових підходів до проблеми дослідження, індуктивні та дедуктивні умовиводи); емпіричні (опитування, тестування); методи математико-статистичної обробки емпіричних даних (описова статистика, кореляційний аналіз, статистичний аналіз розбіжностей).

Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості застосування одержаних результатів при організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, розробці системи заходів щодо забезпечення ефективної соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, роботі психологічної служби закладів вищої освіти.

Дослідження проводилось на базі Національного університету «Одеська юридична академія» у декілька етапів. Перший, підготовчий, етап дослідження

передбачав вивчення психологічної літератури, наукових джерел з проблеми дослідження, а також вивчення досвіду оптимізації процесу соціалізації здобувачів з особливими освітніми потребами в вищих навчальних закладах України (на основі аналізу інформації, поданої на офіційних веб-сторінках). Також на даному етапі було здійснено опитування здобувачів, які мають особливі освітні потреби з метою з'ясування основних труднощів, з якими вони стикаються при навчанні в закладі вищої освіти та планування можливих шляхів їх вирішення.

На сьогодні в Національному університеті «Одеська юридична академія» навчається близько 100 осіб з особливими освітніми потребами. Результати опитування вибірки дослідження (30 осіб) показали, що переважна більшість здобувачів з особливими освітніми потребами позитивно оцінюють організацію освітнього процесу в закладі вищої освіти. Всі респонденти відмітили, що заклад вищої освіти всіляко сприяє ефективному залученню здобувачів вищої освіти з особливими потребами до навчання. Навчальні корпуси та гуртожитки обладнані всім необхідним для цього обладнанням: ліфтами, спеціальними підйомниками, пандусами, безперешкодними підлогами, спеціальними технічними засобами тощо. Працівники закладу оказують всіляку допомогу та підтримку. В освітньому процесі використовуються індивідуальні навчальні завдання з урахуванням особливостей та освітніх потреб здобувачів.

Втім, незважаючи на усіляку підтримку закладу вищої освіти, більшість опитаних здобувачів також вказали на певні труднощі їх соціалізації, інтеграції у суспільство, складнощі встановлення ефективних соціальних контактів, адаптації до самотійного життя та соціуму. Серед інших проблем опитані здобувачі виділили наступні: підвищена втомлюваність, знижена працездатність, виснажливість, знижена концентрація уваги, дефіцит спілкування, низька соціальна активність, звичка до поблажливого ставлення, занижені або завищені уявлення про свої можливості, низький рівень мотивації, невпевненість.

Отримані результати опитування, в свою чергу, зумовили необхідність проведення емпіричного дослідження для встановлення психологічних особливостей соціалізації здобувачів з особливими освітніми потребами, формування рекомендацій щодо оптимізації цього процесу.

Другий, організаційний, етап дослідження передбачав виділення показників соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, які необхідно дослідити на емпіричному етапі. До таких показників ми віднесли рівень тривожності, рівень самооцінки та домагань, рівень соціально-психологічної адаптованості. Для діагностики отриманих показників було сформовано комплекс психодіагностичних методів, який включав в себе стандартизовані психодіагностичні тестові методики. Для діагностики тривожності здобувачів використовувалась шкала самооцінки особистісної та

ситуативної тривожності Ч. Спілбергера в адаптації Ю. Ханіна, для діагностики рівня самооцінки та домагань використовувалась методика Т. Дембо, С. Рубінштейн, для діагностики рівня соціально-психологічної адаптованості використовувалась методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонда.

На третьому, емпіричному, етапі дослідження було здійснено емпіричне дослідження виділених на організаційному етапі показників. Аналіз результатів дослідження показав, що більшість випробовуваних має підвищений або високий рівень тривожності, адекватну з тенденцією до заниженої рівень самооцінки, невисокий рівень домагань. Показники соціально-психологічної адаптації також знаходяться переважно на середньому нижчому за середній рівні, особливо за показниками «прийняття себе», «емоційний комфорт». Підвищені показники зафіксовано за шкалами «відомість» та «ескапізм (відхід від проблем)». Отримані дані вказують на недостатній рівень соціалізованості здобувачів вищої освіти з особливими освітніми проблемами та важливість проведення психокорекційної роботи.

На основі результатів емпіричного дослідження було запропоновано комплекс практичних рекомендації щодо підвищення ефективності соціалізації здобувачів з вищої освіти з особливими освітніми проблем. Комплекс включав рекомендації та практичні вправи для зниження тривожності, підвищення самооцінки, підвищення емоційного комфорту та ефективності соціальних контактів.

Таким чином, у процесі емпіричного дослідження було встановлено, що соціалізація здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами здійснюється на недостатньому рівні, що проявляються низкою психологічних показників. За умови впровадження системи рекомендацій та проведення корекційних заходів можна суттєво підвищити ефективність цього процесу.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. К.: А.С.К., 2012. 308 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення 28.03.2024).
3. Татьянчиков А.О., Татьянчикова І.В. Психолого-педагогічні рекомендації щодо забезпечення розвитку і соціалізації дитини з особливими потребами в умовах сім'ї. *Сучасні проблеми спеціальної та інклюзивної освіти: теорія, досвід, інновації*: монографія / За заг. ред. проф. І.В. Татьянчикової. Вид. 4. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2021. С. 149-158.
4. Татьянчикова І.В. Основи соціалізації особистості з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник для здобувачів

ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія». Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 200 с.

5. Хохліна О. П. Особистість у контексті проблеми соціалізації аномальної дитини. *Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. Сер. соціально-педагогічна / за ред.: О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. Вип. XX, ч. 1. С. 257-265.

Ключові слова: соціалізація, стадія інтеграції, здобувачі з особливими освітніми потребами, соціально-психологічна адаптація, інклюзивна освіта.

Key words: socialization, stage of integration, students with special educational needs, socio-psychological adaptation, inclusive education.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Татьянчиков А.О.

Малащук Юлія Миколаївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ТА СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ТРИВОЖНІСТЬ

Тривога - поширений і виснажливий психологічний стан, виникає під впливом цілої низки психологічних причин і соціальних чинників.

Когнітивні процеси: когнітивні теорії тривоги підкреслюють роль дисфункціональних моделей мислення та переконань у розвитку тривожних розладів. Люди з тривожними розладами часто схильні до катастрофічного мислення, надмірного узагальнення та вибіркової уваги до загрозливих стимулів, що загострює тривожні почуття. Крім того, вони можуть мати підвищену чутливість до сприйняття загроз, що призводить до гіперактивної реакції «бий або тікай». Прикладом може бути ситуація, коли людина отримує лист з важливою інформацією від свого начальника. Особа з тривожним розладом може почати катастрофічно мислити, припускаючи, що це може бути погана новина або вимога до неї, яка перевищує її можливості. Вона може узагальнити цю ситуацію на всі подібні ситуації, роблячи висновок, що вона ніколи не може задовольнити очікування свого керівника. Ця перебільшена увага до загрози та негативне переоцінювання ситуації може викликати стрес і тривогу, що призводить до гіперактивної реакції "бий або тікай", наприклад, до утікання від розгляду листа або до намагання уникнути взаємодії з начальником.

Темперамент: дослідження показують, що певні риси темпераменту, такі як нейротизм і поведінкова загальмованість, пов'язані з підвищеною схильністю

до тривоги. Люди з високим рівнем невротизму схильні до інтенсивних емоційних реакцій на стресові фактори, тоді як люди з поведінковим гальмуванням можуть проявляти надмірну обережність і страх у незнайомих ситуаціях. Прикладом може бути ситуація, коли дві людини стикаються зі схожою новою задачею на роботі. Одна з них має високий рівень невротизму, тоді як інша має поведінкове гальмування.

Людина з високим рівнем невротизму може реагувати на цю ситуацію з інтенсивними емоційними реакціями, такими як тривога, страх або роздратування. Вона може почати переживати надмірні переживання щодо можливих негативних наслідків або провалу у вирішенні цієї задачі.

Натомість людина з поведінковим гальмуванням може реагувати на ту ж саму ситуацію з надмірною обережністю та страхом. Вона може бути схильна до відкладання вирішення завдання, перевірки додаткової інформації або навіть уникнення цієї задачі взагалі з метою уникнення можливих ризиків або невдач.

Соціальні фактори:

Стресори навколишнього середовища: на рівень тривожності часто сильно впливають фактори навколишнього середовища, включаючи, але не обмежуючись ними, фінансову скруту, стрес, пов'язаний з роботою, сімейні конфлікти, а також вплив насильства або травми. Ці стресори можуть викликати або посилювати тривогу, створюючи середовище хронічної напруженості та непередбачуваності, що посилює вже наявні в людини вразливості.

Соціальні очікування: сучасне суспільство нав'язує низку очікувань і тиску, які можуть суттєво сприяти виникненню тривоги. Акцент на успіх, зовнішній вигляд та соціальне схвалення може сприяти постійному страху осуду та невдачі. Соціальні мережі ще більше посилюють цей тиск, представляючи ідеалізовані образи і способи життя, яких людині важко досягти, що призводить до посилення почуття неадекватності і тривоги. Прикладом може бути ситуація, коли студент чувається тривожно перед виступом на заході. Соціальні очікування на успішний виступ, плюс тиск забезпечити ідеальний зовнішній вигляд та отримати позитивні відгуки, створюють у нього почуття страху осуду та невдачі. Дивлячись ідеалізовані життя інших у соціальних мережах, він починає порівнювати себе з ними, що призводить до посилення почуття неадекватності та тривоги.

Для розуміння тривоги дуже важливо враховувати взаємодію між психологічними причинами та соціальними факторами. Навколишнє середовище може як формувати, так і посилювати когнітивні процеси та темпераментні риси людини. Наприклад, людина зі схильністю до тривожності, зумовленою темпераментом, може розвинути неадаптивне мислення, якщо потрапить у стресове та вимогливе середовище. Так само суспільні очікування можуть підвищити чутливість людей, вже схильних до сприйняття загроз,

створюючи петлю зворотного зв'язку, яка з часом посилює тривожність[3, с. 479–484].

Розуміння тривожності вимагає багатогранного підходу, визнаючи взаємодію між психологічними основами та соціальними факторами. Когнітивні процеси та темпераментні риси, якими володіють люди, суттєво впливають на їхню схильність та реакцію на тривогу, причому когнітивні викривлення та риси, такі як невротизм, відіграють вирішальну роль[2, с. 55].

Водночас, зовнішнє середовище, позначене стресорами та суспільними очікуваннями, ще більше формує та запускає реакції тривоги. Стресове середовище та суспільний тиск не лише активізують тривожність, але й посилюють її прояви, що вимагає уваги до ширшого соціально-економічного ландшафту при розгляді поширеності та впливу тривожності[1, с. 100]. Важливо, що взаємодія між психологічними та соціальними факторами посилює складність тривоги, створюючи цикл, в якому внутрішня вразливість і зовнішній тиск підживляють один одного. Усвідомлення цієї динамічної взаємодії є основою для розробки ефективних інтервенцій та превентивних заходів. Тому втручання повинні бути комплексними, включати психологічну терапію, спрямовану на когнітивні викривлення, а також соціальні ініціативи, спрямовані на зменшення стресових факторів і переосмислення суспільних норм, пов'язаних з успіхом, зовнішнім виглядом і загальною цінністю.

Отже, глибоке розуміння психологічних причин і соціальних факторів, що впливають на тривожність, є ключовим як для підтримки людей, які відчувають тривогу, так і для побудови суспільного середовища, сприятливого для психічного здоров'я і благополуччя для всіх. Переплетена природа цих факторів вимагає комплексних рішень, які є настільки ж складними і багатогранними, як і стан, на який вони спрямовані, забезпечуючи більш поінформований, емпатичний і проєктивний підхід до психічного здоров'я в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблем тривожності особистості / О.В. Волошок // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2015. 479–484.
2. Бохонова Ю. О. Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. In The 3rd International scientific and practical conference «Fundamental and applied research in the modern world» (October 21-23, 2020) BoScience Publisher, Boston, USA. – 2020. [Електронний ресурс]: CHARACTERISTICS-OF-

(06.04.2024)

3. Ясточкіна І. Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 26.pdf (lnu.lviv.ua) (06.04.2024)

Ключові слова: тривожність, когнітивні процеси, темперамент, невротизм, соціальні очікування.

Key words: anxiety, cognitive processes, temperament, neuroticism, social expectations.

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Ташматов В.А.

Матковська Анна Андріївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРЕС ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Стрес визначається як реакція організму на будь-який вплив, який вимагає від нього адаптації чи зміни. Цей вплив, або стресор, може бути фізичним, психологічним або емоційним. Важливо враховувати, що стрес не завжди є негативним; він також може бути позитивним, сприяючи розвитку та вирішенню проблем [3, с.14].

Розуміння впливу стресу на організм має величезне значення для збереження здоров'я людини. Негативний стрес може призводити до ряду фізіологічних та психологічних проблем, таких як серцево-судинні захворювання, депресія та імунODEпресія. Дослідження впливу стресу допомагає розробляти ефективні стратегії подолання стресу та підтримки здоров'я.

Отже, вивчення стресу та його впливу на організм є ключовим для розуміння механізмів, що стоять за розвитком фізичних та психічних проблем. Це дозволяє розробляти ефективні методи лікування та попередження стресових реакцій. Сприяючи збереженню здоров'я та покращенню якості життя, дослідження впливу стресу має важливе значення для сучасного суспільства [5, с. 2].

Вплив стресу на фізичний стан людини. Негативний стрес, викликаний різними чинниками, може мати серйозні наслідки для функціонування організму. Під впливом стресу відбуваються багато фізіологічних змін, що можуть призвести до порушень у роботі серцево-судинної, ендокринної та імунної систем.

Так, вплив стресу на серцево-судинну систему може призвести до розвитку серцевих захворювань і збільшити ризик серцевого нападу чи інсульту. Ось декілька основних аспектів цього впливу: підвищений кров'яний

тиск, збільшення серцевого ритму, збільшене виділення катехоламінів, збільшене вироблення глюкокортикоїдів. Все це може привести до збільшення важливих ризикових факторів, таких як згортання крові та запалення в судинах, збільшити рівень цукру в крові та підвищити ризик розвитку діабету та інших метаболічних захворювань [4, с.22].

Не менш важливим є вплив стресу на імунну систему. Так, стрес може призвести до зниження активності імунної системи, зокрема, до зменшення кількості та функціональної активності лімфоцитів, клітин, що грають ключову роль у захисті від інфекцій. Стрес може сприяти посиленню запалення в організмі, що може призвести до розвитку різних захворювань, таких як астма, ревматоїдний артрит та інші.

Стрес може мати значний вплив на здоров'я шлунково-кишкового тракту і спричиняти різноманітні проблеми від тимчасових розладів до серйозних захворювань. Наприклад, стрес може призвести до збільшеної продукції шлункового соку, що може викликати виразку шлунку або виразкову хворобу кишечника. Крім того, він може призвести до зниження швидкості та ефективності перетравлення їжі, що може викликати діарею, запори або інші розлади травлення [3, с. 38].

Психічний вплив стресу. Ще більш негативний вплив являє стрес на психічний стан людини та його оточення. Негативний стрес може викликати широкий спектр психічних проблем, починаючи від тимчасових емоційних розладів до серйозних психічних захворювань.

Постійний стрес може призвести до появи таких проблем, як тривожність, депресія, панічні атаки, втома, невпевненість у собі, подразнюваність, агресивна поведінка та інші. Крім того, стрес може впливати на якість сну, спричиняючи безсоння або перериваний сон, що подальше погіршує психічне становище людини.

Емоційне перевантаження може виявлятися у великій кількості стресових ситуацій, які спричиняють перевантаження ментальних та емоційних ресурсів. Це може призвести до появи таких симптомів, як постійний стан напруженості, втомленість, втрата інтересу до звичних занять, роздратованість та проблеми з концентрацією [2, с. 12].

В результаті досвіду серйозної травми або надзвичайної стресової події може розвинути посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Ось декілька ситуацій, у яких стрес може призвести до розвитку ПТСР: воєнні дії та бойові дії, насильство та злочинність, аварії, природні катастрофи та інше [1, с. 286].

Стратегії подолання стресу. Фізична активність може бути ефективною стратегією подолання стресу, оскільки вона має багато корисних як фізіологічних, так і психологічних ефектів. Так, фізична активність сприяє виробленню ендорфінів - природних "гормонів щастя", які знижують рівень

стресу та покращують настрій. Крім того, активність допомагає знизити рівень стрес-гормонів, таких як кортизол, які можуть викликати тривогу та напругу.

На психічному рівні фізична активність може допомогти зосередитися на заняттях, що вимагають фізичних зусиль, замість переживання стресу та тривожних думок, покращити якість сну, що в свою чергу допомагає зменшити стрес та покращити загальний психічний стан. Фізична активність може допомогти розвивати навички самоконтролю та стримування, що сприяє кращому керуванню емоціями в стресових ситуаціях.

Яка це само фізична активність? По-перше, вона повинна приносити задоволення та відповідати можливостям, - це може бути ходьба, біг, йога, плавання, танці або будь-яка інша форма активності, яка подобається і яка дозволяє вам розслабитися та відпочити [3, с. 203].

Іншим видом попередження та подолання наслідків стресу є техніки релаксації та медитація. Вони дозволяють знижувати рівень фізичної та емоційної напруги, заспокоювати розум та покращувати загальний психічний стан. Ось деякі ефективні техніки. Медитація, глибоке дихання, увага на диханні або прогресивна м'язова релаксація, яка включає послідовне напруження та розслаблення різних м'язових груп тіла можуть сприяти заспокоєнню нервової системи. Другий приклад - візуалізація, коли людина являє себе на місці, що їй приємне. Візуалізація допомагає відволіктися від стресових думок та покращує загальний настрій. медитація та інші. Корисною практикою є поєднання та взаємне доповнення зазначених методик або поєднання з іншими стратегіями подолання стресу, такими як фізична активність та позитивне мислення. Регулярна практика дозволяє досягти максимального ефекту в зменшенні стресу та підтримки психічного здоров'я.

Також соціальна підтримка може бути освідомленою важливою стратегією для подолання стресу, оскільки вона допомагає відчути підтримку, розуміння та позитивні емоції. Розмова з близькими людьми про почуття та досвід стресу, приєднання до спільнот або організацій, спілкування з колегами та звернення за допомогою до професійних фахівців - це лише деякі зі способів, якими можна збудувати підтримку у соціальних зв'язках та знайти способи подолання стресу. Ці міри допомагають зменшити відчуття самотності, збільшують відчуття приналежності та підтримки та знижують загальний рівень стресу [1, с. 386].

Висновки. Стрес є невід'ємною частиною життя кожної людини і може мати значний негативний вплив на її фізичне та психічне здоров'я. На основі розглянутих тез можна підкреслити важливість розуміння механізмів стресу та розроблення стратегій для його подолання. Зокрема, врахування фізіологічних та психологічних наслідків стресу може сприяти покращенню якості життя та збереженню загального благополуччя. Також важливо наголосити на значенні підтримки соціальних зв'язків та використанні ефективних стратегій релаксації

та медитації для зменшення стресу та збереження психічного здоров'я. Розуміння цих аспектів дозволить людині ефективніше керувати стресом та підтримувати своє здоров'я у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бамбурак Н. М., Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві /збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 жовтня 2017 року) / Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. – 400 с., – С.286.
2. Михайлова Б. В., Посттравматичні стресові розлади : Навчальний посібник / Вид. 2-е, перероблене та доповнене. – Х. : ХМАПО, 2014. – 223 с. – С.12.
3. Наугольник Л. Б., Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський держ. університет внутрішніх справ, 2015. – С.14.
4. Рудик Ю.С., Чернишов В.А. /ї РАЦІОНАЛЬНА ФАРМАКОТЕРАПІЯ - 1-2 (50-51) 2019 <http://surl.li/lfxzi>. –С.22.
5. Танасійчук Н.В., Вплив стресу на стан здоров'я людини / <http://surl.li/simse> / – 7с. – С.2.

Ключові слова: стрес, психічне здоров'я, фізичне здоров'я, стресова ситуація, подолання стресу, травматична подія.

Key words: stress, mental health, physical health, stressful situation, coping with stress, traumatic event.

Науковий керівник: к.псих.н., доцент Ташматов В. А.

Пасніченко Аліна Сергіївна

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Поняття «стрес» вже міцно увійшло в життя людей. У повсякденному житті люди сприймають стрес як більш негативне явище. Негативний стрес

може бути викликаний якоюсь неприємною ситуацією. Але, можна зазначити, що є ще один вид стресу.

Також виділяють і позитивний стрес, який може бути спричинений приємними подіями.

Основною індивідуальною характеристикою змісту самого стресу є адаптація або інакше можна сказати – стресостійкість.

Стресостійкість – це набір рис особистості, що зазначають стійкість до різних видів стресів. Вона складається з трьох, пов'язаних між собою складників::

- 1) відчуття важливості свого існування;
- 2) почуття незалежності та здатності впливати на власне життя;
- 3) відкритість та інтерес до змін, ставлення до них не як до загрози, бо як до можливості розвитку

Базою стресостійкості вважають саморегуляцію людини, що складається з певних компонентів.. Також визначають цю характеристику як емоційно обумовлені механізми , які можуть впоратися зі стресом (копінг-механізми) та механізми психологічного захисту. Дані механізми представлені в когнітивній, емоційній, а також поведінковій сфері людини у вигляді різноманітних копінг-стратегій: пошук підтримки у соціумі, протистояння, додання, дистанціювання, самоконтроль, прийняття своєї відповідальності, уникнення вирішення проблеми, позитивна переоцінка. Також це копінг-стратегії вирішення проблеми, пошук соціальної підтримки, уникнення проблеми.

Повертаючись до назви теми , ми можемо виокремити , що юнацький вік - це період стрімкого розвитку та швидких особистісних змін. Саме на цьому етапі відбувається процес підготовки людини до майбутнього спеціалізування. Під час навчання у вищому навчальному закладі студент обов'язково зіткнеться з різноманітними труднощами .

Вони можуть бути пов'язані з безліччю різних причин, що стосуються і навчання у вузі, і з особистісними чинниками навчаю чогось.

На початку навчання ,тобто у перший рік, головною причиною стресу можуть стати дуже різкі зміни . У студента починається етап адаптації, йому необхідно звикнути до нового місця, до нових порядків, до нового середовища, бо там присутні незнайомі йому люди. Крім цього, втрачається міцність союзу з колишніми однокласниками, зі звичним колом спілкування.Декому важко усвідомити , що дитинство закінчилось, та треба звикати до того , що більше немає безтурботного шкільного життя. Для когось це також колосальний стрес.

Іншою причиною виникнення стресу у житті студента може стати життя в іншому місті, відірваність від домашньої обстановки, віддалення від батьків.

Сюди ж можна віднести обмеженість фінансів чи невміння правильно розпоряджатися ними.

Зазвичай у студентів ведеться дуже активний спосіб життя. Основний час у студентів йде на навчання у вузі, потім на підготовку домашнього завдання, решта часу йде на спілкування з друзями та родичами та на інші справи . Тому одною з головних причин стресу у студентів виокремлюють недостатню кількість сну , та незбалансоване харчування.

Також визначають ще декілька факторів , які впливають на появу стресу: [1, с.77]

- хвороба чи смерть членів сім'ї (смерть близької людини завжди трагічна. Навіть смерть свійської тварини може спричинити стрес);
- конфлікти з близькими люди або з одногрупниками,
- зміна місця проживання ,
- проблеми у відносинах з другою половинкою;
- проблеми зі здоров'ям (досить велика кількість людей вважає, що особисте здоров'я є однією з основних причин стресу. У когось це проблеми із зайвою вагою. Іншими причинами можуть бути шкідливі звички, такі як куріння, зловживання алкоголем або наркоманія).

Головне місце у житті студента становить стрес, що викликаний навчанням у вищому навчальному закладі.

Навчальний стрес - це стан, якому характерна висока перенапруга тіла людини, зниженням потенціалу (інтелектуального та емоційного), що

призводить до психосоматичних захворювань та зупинення особистісного зростання студента.

До причин навчального стресу можна віднести:

- не виконані чи виконані неправильно завдання;
- досить велика кількість перепусток по будь-якій дисципліні;
- недостатньо повні знання з предмету;
- знижена успішність;;
- сильно велике навантаження у навчанні ;
- байдужість до дисципліни або запропонованої студенту роботи;
- виникнення конфліктних ситуацій із викладачем;
- відсутність навчального матеріалу;
- незадоволеність отриманою оцінкою;
- розчарування у вибраній професії.

Екстремальний стрес відносять до однієї з найбільш виражених форм навчального стресу.

Екзаменаційний стрес - це форма психічного стресу, яка обумовлює невроз перед екзаменом і є сильним фактором пошкодження психіки [2,с.128].

В останні роки отримано переконливі докази того, що екзаменаційний стрес надає сильний вплив на імунну, серцево-судинну та нервову системи.

Як наслідок очікування самого іспиту виникає психологічна напруга, проявляються у вона у формах різної психічної активності, а саме у вигляді: страху перед викладачем ,що приймає екзамен, .страху перед незадоволеною оцінкою, чи у вигляді більш дифузною, мало обґрунтованою невизначеною тривогою за результат майбутнього іспиту.

Існує дві причини екзаменаційного стресу. Одна з них, це невпевненість студента у своїх знаннях. Ця невпевненість може бути справжньою та хибною. Справжня причина полягає в пробілах у знаннях. Вирішити цю проблему можна, якщо досить якісно підготуватися до іспиту. Хибна причина характеризується страхом невідомості. Ця проблема вирішується за допомогою комунікації.

Інша причина екзаменаційного стресу полягає у переоцінці значимості іспиту. Ця проблема вирішується за допомогою батьків або оточуючих людей.

Стрес, спричинений переліченими вище причинами може призвести до серйозних негативних наслідків, а також негативно вплинути на психічне здоров'я студента. Такому стресу Ганс Сельє дав назву - дистрес.

Дистрес (від грец. dys – приставка, що означає розлад + англ. stress - напруга) - стрес, пов'язаний з вираженими негативними емоціями і шкідливий впливом геть здоров'я [3,с.496].

Студентський вік характеризується тим, що індивідуальні ресурси видаються невичерпними і до власного здоров'я ставляться зневажливо.

Даному віку також характерно велика кількість емоційних переживань, це впливає на стиль життя. Турбота про здоров'я швидше вважається характеристикою старшого покоління, ніж молодого. Тому питанням відпочинку, релаксації молодими людьми приділяється недостатньо часу. Оскільки існує певна переконаність уневичерпності фізичних та психічних ресурсів [4,с.180].

Для зняття стресу деякі студенти починають курити, вживати спиртні напої, а також різноманітні наркотичні препарати.

Виправдовуючи все це – «зняттям напруги».Також до наслідків стресу можна віднести: фізичний надлам; схильність до нещасних випадків; нервовий зрив; знижена успішність; проблеми із шлунково-кишковим трактом; головний біль від постійної напруги; хронічне відчуття втоми; втрата орієнтації; безсоння, втрата сну; дратівливість; часте відчуття пригніченості; постійне відчуття перевантаженості; підвищений чи знижений апетит; особливі індивідуальні сигнали організму впоратися з проблемами; порушення соціальних контактів, проблеми у спілкуванні; прискорене серцебиття, біль у серці; страх, тривога; втрата впевненості, зниження самооцінки; розлади статевої функції; апатія, депресія [5,с.107].

Практичні рекомендації щодо підвищення стресостійкості для студентів очної та заочної форм навчання [3,с.142]

1. Необхідно сформулювати систему пріоритетів та розставити за ступеня важливості. Тобто, що потрібно зробити сьогодні, завтра, зробити цього тижня зробити, коли буде час.

2. Необхідно навчитися встановлювати чіткі межі в спілкуванні і говорити «ні», якщо ви не можете виконати необхідний обсяг роботи.

3. Необхідно пояснювати й аналізувати незрозумілу для вас інформацію.

4. Необхідно доносити інформацію до викладача про те , що певні критерії завдання вам не зрозумілі.

5. Щонайменше один день на тиждень слід відволікатися від навчальної та провесійної діяльності й ефективно відпочивати.

6. Якщо рівень стресу надто високий, необхідно переглянути значимість ситуації, що виникла, і обґрунтовуючи, зменшити її значимість.

7. Необхідно бути уважним та дбайливим у відношенні до свого емоційного та фізичного стану . Тобто, якісно харчуватися, гуляти на свіжому повітрі, отримувати більше позитивних емоцій (театр, кіно, виставки

тощо), підтримувати хорошу фізичну форму (зарядка, відвідування тренажерного залу і т.д.).

Також, як рекомендація, для більш ефективного зниження рівня стресу та підвищення у студентів стресостійкості, можна використовувати такі методи та методики [3, с.148]

1. Аутогенне тренування. Воно є одним з варіантів самонавіювання. Використовуючи її, люди чинять значний вплив на психічні та вегетативні процеси у своєму організмі. Включаючи ті процеси, які не піддаються свідомому регулюванню.

2. Різні способи релаксації. За допомогою візуалізації, релаксація може допомогти досягти людині розслабленого стану.

Тривога, страх, занепокоєння, що виникають при стресі, як правило, викликають м'язову напругу, що, своєю чергою, посилює негативні емоції. У людини, яка перебуває у стресовій ситуації, формується «м'язовий корсет». Напружені м'язи сильніше напружують та збуджують мозок людини. Це порочне коло можна розірвати за допомогою свідомої м'язової релаксації. В підсумку, м'язове розслаблення призводить до рівноваги напруженої свідомості.

3. Метод біологічного зворотного зв'язку. Під цим методом розуміється саморегуляція вегетативних функцій людини, за допомогою яких людина може

безпосередньо спостерігати за своїми фізіологічними показниками, і усвідомлено впливати на них.

Список використаних джерел

1. Дубчак Г. М. Особливості проявів стресових станів сучасних студентів закладів вищої та професійної освіти . -2011 с.74-80.
2. Мартинюк С. Р. Аналіз зумовленості стресостійкості її первинними характеристиками. – 2012. с.178–183.
3. Каськов І. В. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища – 2020. с.104- 110.
4. Титаренко Т.М. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед молоді- 2016. с. 204

Ключові слова: стрес , стресостійкість , здоров'я, студент

Key words: stress, stress resistance, health, student

Науковий керівник: к.психол. н., доцент Тошматов В.А.

Піневич Ірина Дмитрівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА ПСИХОЛОГІЧНУ ТРАНСФОРМАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Самооцінка - це ваше суб'єктивне відчуття загальної особистої цінності. Як і самооцінка, вона описує, наскільки ви впевнені у своїх здібностях і якостях.

Здорова самооцінка може вплинути на вашу мотивацію, психічне здоров'я та загальну якість життя. Однак надто висока або занижена самооцінка може спричинити проблеми. Краще розуміння ваших унікальних рівнів самооцінки може допомогти вам знайти баланс, який вам підходить.

Основні елементи самооцінки включають:

- Самовпевненість
- Почуття безпеки
- Особистість
- Почуття приналежності
- Почуття компетентності

Інші терміни, які часто використовуються як взаємозамінні з самооцінкою, включають самовпевненість, почуття безпеки та особистості.

Проводячи дослідження, ми можемо побачити, що, самооцінка найнижча в дитинстві, підвищується в підлітковому та дорослому віці і зрештою досягає

досить стабільного рівня. Це пов'язує самооцінку зі стабільністю особистісних якостей у часі.

Самооцінка впливає на процес прийняття рішень, відносини, емоційне здоров'я та загальний добробут. Також вона впливає на мотивацію, оскільки люди із здоровим, позитивним ставленням до себе розуміють свій потенціал та можуть відчувати натхнення для вирішення нових завдань.

Ось чотири ключові характеристики здорової самооцінки:

1. Тверде розуміння своїх навичок.
2. Здатність підтримувати здорові стосунки з іншими завдяки здоровим стосункам із самим собою.
3. Реалістичні та відповідні особисті очікування.
4. Розуміння своїх потреб та здатність їх висловлювати.

Люди з низькою самооцінкою почуваються менш впевнено у своїх здібностях і можуть сумніватися у процесі прийняття рішень. Вони можуть відчувати нестачу мотивації для спроб нового, тому що не вірять у свої можливості. У них можуть виникати проблеми з відносинами та вираженням своїх потреб. Низька самооцінка також може призвести до почуття непривабливості та негідності.

З іншого боку, люди з надмірно високою самооцінкою можуть переоцінювати свої навички та почуватися успішними, не маючи для цього реальних підстав. Вони можуть стикатися з проблемами у відносинах та заважати своєму власному розвитку, оскільки надто захоплені своєю ідеєю про досконалість.

Різні теоретики досліджували процес формування самооцінки. Важливе місце у тому числі займає психолог Абрахам Маслоу, який виділяв повагу як важливу мотивацію в ієрархії людських потреб.

Маслоу припускав, що з розвитку поваги людині необхідні як зовнішнє визнання з боку оточуючих, і внутрішнє самоповагу. Обидві ці складові мають бути задоволені, щоб індивід міг розвиватися і досягати самореалізації.

Важливо відзначити, що поняття самооцінки відрізняється від концепції

самоефективності, яка відображає оцінку своїх здібностей та впевненість у їх успішному застосуванні у майбутньому.

На щастя, існують методи, які можна застосувати для покращення самооцінки та впевненості у своїх здібностях. Ось деякі з них:

1. Зверніть увагу до негативні думки. Навчіться визначати спотворені переконання, які впливають на ваше ставлення до себе.

2. Змініть негативні способи мислення. Коли ви виявляєте негативні думки, спробуйте замінити їх більш реалістичними чи позитивними думками.

3. Практикуйте позитивний внутрішній діалог. Регулярно повторюйте собі позитивні твердження себе.

4. Розвивайте самоспівчуття. Прийміть себе таким, яким ви є, вибачте себе за минулі помилки і рухайтесь вперед.

5. Оцініть свої досягнення. Дозвольте собі пишатися своїми успіхами та досягненнями, навіть якщо вони маленькі.

6. Зверніться за допомогою, якщо потрібно. Низька самооцінка може бути пов'язана з психічними проблемами, такими як тривога чи депресія. Подумайте про консультацію лікаря або терапевта для отримання підтримки та допомоги.

Турбота про вашу самооцінку важлива для вашого загального добробуту та емоційного здоров'я.

Хоча деякі причини низької самооцінки, такі як генетичні фактори, досвід раннього дитинства та особливості особистості, змінити неможливо, є кроки, які ви можете зробити, щоб відчути себе у більшій безпеці та значущості. Важливо

пам'ятати, що жодна людина не менш гідна іншої. Переконавшись у цьому, ви зможете зберегти здорове почуття власної гідності.

За загальним висновком дані свідчать про значний вплив самооцінки на реальний життєвий досвід. Висока і низька самооцінка є лише наслідком успіху чи невдач у ключових аспектах життя.

У цілому нині, висока самооцінка сприяє психічному благополуччю, тоді як низька самооцінка може бути пов'язані з різними проблемами емоційного і психічного характеру.

Список використаних джерел

1. American Psychological Association. (n.d.). Building your self-esteem.
URL: <https://www.apa.org/topics/self-esteem>
2. University of Michigan. (n.d.). Self-esteem.
URL: <https://caps.umich.edu/article/self-esteem>
3. Cherry, K. (2021, July 27). How self-esteem affects your life. Verywell Mind.
URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-self-esteem-2795868>

Ключові слова: самооцінка, суб'єктивне відчуття, мотивація, психічне здоров'я, загальна якість життя, самовпевненість, почуття безпеки, особистість, почуття приналежності, самореалізація, самоефективність, ієрархія людських потреб.

Key words: self-esteem, subjective feeling, motivation, mental health, general quality of life, self-confidence, sense of security, personality, sense of belonging, self-realization, self-efficacy, hierarchy of human needs.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Третьякова Т.М.

Тудоран Альона Іванівна

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ, ЯКІ ДОПОМАГАЮТЬ ВИВЧАТИ ПОЛІТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ

Психологічні дослідження політичних, правових та суспільних процесів становлять важливу складову аналізу сучасного суспільства. Психологічні дослідження, що вивчають взаємозв'язок між психічними процесами та політичною, правовою та суспільною діяльністю, є ключовим напрямом сучасної науки. Ці дослідження допомагають розуміти, аналізувати та прогнозувати поведінку людей у політичному, правовому та соціальному контексті.

Багато галузей психологічної науки мають значний вплив на політичні, правові та суспільні процеси. Основні та найважливіші дисципліни: політична

психологія, психологія права, психологія мас, психологія комунікацій та впливу, психологія конфліктів, соціальна психологія, юридична психологія.

Політична психологія є чи найважливішою галузю в політичному суспільстві. Політична психологія досліджує вплив психологічних факторів на політичні процеси, установи та рішення. Вона вивчає взаємодію між індивідами, групами та політичними системами[1]. Наприклад, дослідження психології влади розкриває, як особистісні риси політичних лідерів впливають на їхні рішення та взаємодію з іншими учасниками політичного процесу.

Психологія права: Психологія права досліджує психологічні аспекти правової системи та їх вплив на поведінку людей у контексті судових процесів, правопорушень та правозахисту[2]. Наприклад, дослідження психології свідчення вивчає, які фактори впливають на достовірність свідчень та сприйняття судових рішень.

Психологія мас: Психологія мас вивчає вплив соціальних та психологічних факторів на поведінку груп та масову мобілізацію[3]. Дослідження психології мас допомагає розуміти, які чинники спонукають людей до участі в масових подіях, політичних акціях та протестах.

Психологія комунікації та впливу: Психологія комунікації та впливу аналізує вплив засобів масової інформації, соціальних мереж та політичної реклами на формування політичних уявлень та поведінку громадян[4]. Дослідження в цій області допомагає розуміти, які типи повідомлень та які канали комунікації найбільш ефективні для впливу на масову аудиторію.

Психологія конфліктів: Психологія конфліктів вивчає психологічні аспекти виникнення та ескалації конфліктів на рівні індивідів, груп та суспільства загалом[5]. Дослідження в цій області допомагає розуміти механізми примирення, медіації та будівництва миру.

Соціальна психологія: Це наукове вивчення того, як думки, почуття та поведінка людей впливають на реальну або уявну присутність інших. Цей напрям психології зосереджений на вивченні соціального впливу, соціального сприйняття та соціальної взаємодії[6]. Основними темами, які вивчаються в соціальній психології, є ставлення, групова динаміка, особистісні відносини, сприйняття себе та інших, ролі гендеру та впливу культури. Соціальна психологія інтегрує знання та методи з різних галузей психології та соціальних наук, спрямовуючи їх на розуміння та вирішення практичних проблем сучасного суспільства. Цей напрямок має велике значення для розробки програм соціальної роботи, освітніх ініціатив, політики, реклами та маркетингу.

Юридична психологія: Це галузь психології, що займається вивченням психологічних аспектів правової системи. Це включає дослідження поведінки свідків, рішень журі, психологічних оцінок у кримінальних справах, а також аспектів легальної практики, що впливають на правосуддя[6]. Юридична психологія забезпечує важливий внесок у розвиток справедливої та ефективної

правової системи, допомагаючи суддям, адвокатам, та іншим юридичним фахівцям зрозуміти психологічні фактори, що впливають на поведінку та рішення людей у контексті права.

Заключною думкою є те, що дисципліни психологічної науки забезпечують ті знання, які є необхідними при дослідженнях політичних, правових та суспільних процесів. Незважаючи на вже існуючі відкриття, теорії та знання, психологічна наука й досі розвивається та приносить світу нові, корисні та необхідні знання.

Список використаних джерел

1. Сміт, Р. (2019). Психологія влади: 7 психологічних рис великих лідерів.
2. Кассін, С. М., та Райтсман, Л. С. (1985). Психологія доказів і судового процесу. Журнал соціальних питань, 41(2), 153-181.
3. Хогг, М. А., та Тернер, Дж. С. (2007). Міжгрупова поведінка, самостереотипізація та значущість соціальних категорій. У С. Р. Тай та Е. Дж. Лоулера (Ред.), Групова згуртованість, довіра та солідарність (с. 33-50).
4. Мутц, Д. К., та Мартін, П. С. (2001). Сприяння комунікації між лініями політичної різниці: роль мас-медіа.
5. Дойч, М., та Коулман, П. Т. (2000). Посібник з вирішення конфліктів: Теорія та практика.
6. Майерс, Д.Г., та Твендж, Дж.М. (2019). Соціальна психологія (12-те вид.).

Ключові слова: наука, дослідження, психологія, політологія, право.

Key words: science, research, psychology, political science, law.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В.А.

Федоренко Дарина Сергіївна

студентка 1 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ФРЕЙДА

Психологічна концепція Фрейда є однією з найвідоміших та найбільш дискутованих в історії психології. Його внесок у розуміння структури та функціонування людського розуму, а також його вплив на сучасні психологічні теорії та практику величезні.

Фрейд розвинув концепцію, згідно з якою людський розум складається з трьох основних складових: ід, его та суперего. Ця теорія стверджує, що багато

з наших поведінкових та емоційних проявів мають свій корінь в підсвідомості та непрямо керуються ними.

Психоаналітична теорія Фрейда значно вплинула на розвиток психології як наукової дисципліни. Його ідеї стали основою для розвитку таких напрямків, як психоаналіз, психодинамічна психотерапія та психоаналітична теорія особистості.

Один із найцікавіших та впливових аспектів теорії Фрейда полягає у розподілі психіки на три рівні: свідомий, підсвідомий та безсвідомий. Фрейд вважав, що на свідомому рівні ми усвідомлюємо свої мотиви, бажання та думки. Проте більша частина нашої психіки, на думку Фрейда, знаходиться на рівнях підсвідомості та безсвідомості. Багато з понять та методів Фрейда, таких як аналіз сновидінь, вплинули на психологічну практику і стали важливими інструментами для розуміння людської психіки [1, с. 5-10].

На несвідомому рівні психічної діяльності спостерігається вроджена інстинктивно-рефлекторна активність, що регулюється несвідомими біологічними механізмами. Ці акти пов'язані з задоволенням біологічних потреб, таких як самозбереження та продовження роду. Однак генетично обумовлена програма поведінки не є самостійною, вона контролюється більш високими та пізніше сформованими мозковими структурами. Тільки в окремих критичних ситуаціях, наприклад, у стані афекту, ця область психіки може перейти до автономної саморегуляції. Ця вроджена емоційно-імпульсивна сфера людини структурно розташована в таламусі та гіпоталамусі [3, с. 17-18].

На підсвідомому рівні психічної діяльності містяться узагальнені та автоматизовані досвіди, стереотипи та звички даної особи, такі як уміння, навички та інтуїція. Цей аспект є основою поведінкових реакцій людини, сформованих на ранніх етапах її розвитку. Сюди також входить імпульсивно-емоційна сфера, яка структурно розташована в лімбічній (підкірковій) системі головного мозку. Тут формуються невідомі особі пристрасті, прагнення та установки. Це невідома для свідомого рівня сфера особистості, яка формує «другу натуру» людини, центр індивідуальних стилів та манер поведінки [2, с. 277-280].

Саме підсвідомість, очевидно, має багаторівневу структуру: автоматизми та їх комплекси на нижньому рівні і інтуїція — на вищому.

Автоматизми підсвідомого рівня - це набір стандартних дій, які відбуваються автоматично у типових ситуаціях. Це може бути послідовність реакцій, що відбуваються при звичайних обставинах, наприклад, виконання рутинних обов'язків або управління технікою, а також стандартні мовленнєві та мімічні вирази. Ці автоматизовані дії складають готові поведінкові блоки, які допомагають людині регулювати свою діяльність. Це дозволяє звільнити

свідомість від постійного прийняття рішень щодо стандартних завдань, що дозволяє сконцентруватися на більш складних та кваліфікованих діях.

Зигмунд Фрейд досліджував психіку людини, зосереджуючись на наявності не лише свідомих, а й неусвідомлюваних переживань і думок. Він аналізував помилкові дії, які здійснює людина, та сновидіння, вважаючи їх важливими для доведення та дослідження наявності несвідомого.

Психологічна концепція Фрейда має величезний вплив на розвиток психології як науки та на психологічну практику. Його ідеї стали основою для розуміння складності людської психіки та вплинули на формування психологічних теорій та практик. Важливо враховувати як досягнення, так і обмеження психоаналітичної концепції Фрейда в контексті сучасних наукових досліджень та клінічної практики. Дослідження і розуміння принципів, запропонованих Фрейдом, допомагає не лише розширити наше уявлення про психіку людини, а й забезпечити ефективніші підходи до розв'язання психологічних проблем [4, с. 25-27].

Підсумовуючи, психологічна концепція Фрейда залишається важливим джерелом інсайтів для сучасних дослідників і практикуючих психологів. Хоча деякі з його ідей можуть бути застарілими або потребувати перегляду, основні

принципи його робіт і залишаються актуальними і цінними для подальших досліджень та розвитку психології.

Список використаних джерел

1. Глибинна психологія (в короткому викладі) : навчально-методичний посібник / Ю. Є. Кокоріна. — Одеса : Астропринт, 2021. — 120 с. 5-
2. Євдокімова О. О. Історія психології : навч. посіб. / О. О. Євдокімова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — 2-ге вид. допов. — Харків, 2020. — 320 с.
3. Психологія особистості. Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 280 с. 17
4. Основи психології : навчальний посібник / Григорій Петрович Васянович— К. : Педагогічна думка , 2012. — 114 с.

Ключові слова: психологія, концепція, психологічна концепція, теорія Фрейда.

Key words: psychology, concept, psychological concept, Freudian theory.

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Ташматов В.А.

Хандрос Аліна Ролланівна

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ РОДИННИХ ФАКТОРІВ У РОЗВИТКУ РОЗЛАДІВ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Розлади харчової поведінки (РХП) - це складні психіатричні стани, пов'язані зі значними психологічними та фізіологічними порушеннями. Особи з РХП мають більший ризик спроб самогубства, смертності та погіршення якості життя, відносно як населення в цілому, так і осіб з іншими психіатричними захворюваннями.

Розлади харчової поведінки пов'язані з кількома факторами ризику, одними з яких є соціум, якість взаємовідносин із батьками та іншими родичами, наявність булінгу у минулому, спадковість та захворювання. На сьогоднішній день проведено велику кількість досліджень, але необхідні подальші дослідження для оцінки причинного характеру факторів ризику. Це допоможе зрозуміти наслідки формування розладу харчової поведінки та, у свою чергу, дозволить покращити результати для окремих індивідів. Центральна до вирішення всеохоплюючої природи РХП проблематика – розуміння обставин, які роблять людей більш вразливими до розвитку цих психічних станів.

Незважаючи на відсутність консенсусу у психологічному дискурсі стосовно біогенних та соціогенних теорій виникнення психічних розладів,

важливість ролі родини у становленні та еволюції відносин дитини з їжею теоретично не заперечує жодній з концепцій.

З точки зору соціогенної теорії, РХП формується через взаємодію з оточенням індивіда, а батьки, як одні з найперших і найтриваліших авторитетних фігур у соціумі дитини, матимуть найбільший вплив, навчаючи певним паттернам поведінки навколо їжі ще змалечку. Було пов'язано низку досвіду дитинства з розвитком РХП подалі у житті, в тому числі внутрішньоутробний вплив, сімейна динаміка та особливості батьків, вага індивіда в дитинстві та попередній травмуючий досвід, що включає у себе насильство [2, с. 576–86].

Нещодавній систематичний огляд виявив зв'язок між нервовою анорексією і старшим віком матері, передчасними пологами (<32 тижнів), меншим розміром новонародженого та ускладнення здоров'я матері (наприклад, прееклампсія, еклампсія) [5, 745–53]. Систематичний огляд також звітував про зв'язок між нервовою булімією і материнським стресом під час вагітності. Дослідження показали, що у дітей частіше розвивалась нервова булімія, якщо їхні батьки демонструють певні характерні риси і підпадають під діагностичні критерії психопатії та РХП, наприклад прагнення до худорлявості та перфекціонізму. Зокрема, було показано, що РХП у матері в анамнезі корелює з вищими показниками емоційного переїдання у дітей у віці чотирьох років. Спілкування батьків про їжу, а також харчова поведінка батьків виявилися значущими факторами ризику РХП для їх дітей. Кілька досліджень виявили, що вплив невпорядкованої харчової поведінки, наприклад дієтичне обмеження батьками, ймовірно, матиме вплив з ранніх років на розвиток РХП у дітей. [3, с.2]

З точки зору біогенної теорії РХП є вродженим, тобто з'явилося через певну мутацію у генах чи успадковано в когось з близьких родичів, з можливістю того, що воно могло не передатись безпосередньо батькам, а “перестрибнути” покоління. Актуальні дослідження демонструють докази того, що приблизно половина генетичних факторів, залучених до нервової анорексії і нервової булімії поділяються між іншими розладами харчової поведінки, а решта 50% є унікальними для тієї чи іншої хвороби.

Спадкові моделі РХП мають тенденцію непропорційно впливати на жінок [6, с. 185–204]. У дослідженні Бейкера (2009) було виявлено, що у вибірці підлітків-близнюків віком від 15 до 17 років, дівчата мали суттєво більше симптомів РХП, що за кількістю, що за інтенсивністю проявів. Це узгоджується з попередніми припущеннями прагнення до худорби та незадоволення тілом, дослідження показали нижчу спадковість цього у чоловіків [4, с. 353–9.]. Бейкер та його колеги виявили, що лише половина генетичних факторів ризику, які передбачають худорлявість і незадоволеність тілом у жінок спостерігаються у чоловіків [1, с.576–586]. Можливе пояснення цієї різниці було запропоновано у

французькому дослідженні, в процесі котрого провели сімейне асоціативне дослідження 17 однонуклеотидних поліморфізмів (SNP), що охоплюють гени ESR1 і ESR2 у когорті з 321 французької родин, де була присутня нервова анорексія. У дослідженні припускалось, що люди з вибірки успадкували варіації рецептора естрогену (ESR1), котрий значно підвищує ризик обмеження в їжі та подальший розвиток анорексії обмежувального підтипу (AN-R) [6, с. 1818–25].

Розлади харчової поведінки є дуже складним і комплексним явищем. З огляду на теоретичну базу, котру ми маємо на сьогоднішній день, у нас є підстави думати, що гени можуть надавати більший потенціал індивіду на розвиток певних проявів РХП, але соціальні фактори відповідатимуть за

реалізацію цього потенціалу, створюючи або запобігаючи факторам ризику, що можуть спровокувати маніфестацію чи загострення розладу.

Список використаних джерел

1. Baker JH, Maes HH, Lissner L, Aggen SH, Lichtenstein P, Kendler KS. Genetic risk factors for disordered eating in adolescent males and females. *J Abnorm Psychol.* 2009;118(3):576–86.
2. Barakat, S., McLean, S.A., Bryant, E. *et al.* Risk factors for eating disorders: findings from a rapid review. *J Eat Disord* **11**, 8 (2023). <https://doi.org/10.1186/s40337-022-00717-4>
3. Canals J, Sancho C, Arijá MV. Influence of parent's eating attitudes on eating disorders in school adolescents. *Eur Child Adolesc Psychiatry.* 2009;18(6):353–9.
4. Keski-Rahkonen A, Neale BM, Bulik CM, Pietiläinen KH, Rose RJ, Kaprio J, et al. Intentional weight loss in young adults: sex-specific genetic and environmental effects. *Obes Res.* 2005;13(4):745–53.
5. Marzola E, Cavallo F, Panero M, Porliod A, Amodeo L, Abbate-Daga G. The role of prenatal and perinatal factors in eating disorders: a systematic review. *Arch Womens Ment Health.* 2021;24(2):185–204
6. Versini A, Ramoz N, Le Strat Y, Scherag S, Ehrlich S, Boni C, et al. Estrogen receptor 1 gene (ESR1) is associated with restrictive anorexia nervosa. *Neuropsychopharmacology.* 2010;35(8):1818–25

Ключові слова: розлади харчової поведінки, родина, генезис

Key words: eating disorders, family, genesis

Науковий керівник: к. псих. н., доцент Самара О.Є.

Шевченко Дар'я Ярославівна

студентка 1 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ГРУП

Психологічні чинники грають суттєву роль у формуванні та функціонуванні злочинних груп, оскільки вони впливають на мотивацію, психологічний стан і поведінку їхніх членів. Розгляд психологічних чинників, що сприяють формуванню злочинних груп, допомагає краще зрозуміти їхню сутність та динаміку. Психологічні чинники можуть включати: [18, с. 45]

1. Соціальний вплив: Потяг до конформізму та бажання бути частиною групи можуть призвести до того, що індивіди приєднуються до злочинних груп,

щоб відчувати себе частиною спільності. Соціальний вплив та натиск групи можуть бути сильними мотиваторами.

2. Потреба в прийнятті та підтримці: Особи, які відчують недостатню підтримку або несприйняття від інших соціальних структур, можуть шукати це в злочинних групах. Прийняття та підтримка від інших членів групи можуть грати важливу роль у формуванні та участі в злочинних групах.

3. Потреба в пригоді та адреналіні: Деякі особи можуть вступати до злочинних груп через бажання досліджувати небезпечні ситуації, відчувати адреналін та пошук пригод.

4. Антисоціальні риси особистості: Особи з антисоціальними рисами, такими як недолугість, емпатія та низький рівень моралі, можуть бути більш схильні вступати до злочинних груп та здійснювати злочинну діяльність.

5. Психологічний тиск та маніпуляція: Злочинні групи можуть використовувати психологічний тиск та маніпуляцію для залучення нових членів або для збереження існуючих. Маніпулятивні техніки можуть включати обіцянки матеріальних вигід, загрози або обман.

6. Мотивація та потреби: Особливості мотивації та потреби можуть впливати на вступ осіб до злочинних груп. Наприклад, особи зі слабкою самоконтролем та високим рівнем потреби в пригодництві можуть бути більш схильними до приєднання до злочинних груп [6, с.105].

7. Психологічна обраність: Деякі особи мають психологічні характеристики, які робляють їх більш схильними до злочинної діяльності. Наприклад, агресивність, нестабільність емоцій, відсутність емпатії та відчуття влади можуть впливати на вступ до злочинних груп.

8. Психологічний вплив лідера: Лідери злочинних груп можуть використовувати психологічні методи впливу, щоб залучити та утримувати членів групи. Це може включати маніпуляцію, психологічний тиск та створення психологічних зв'язків.

9. Психологічна захищеність: Особи, які відчують психологічну потребу в захисті або підтримці, можуть шукати це в злочинних групах. Членство в групі може надавати відчуття приналежності та захисту.

Розуміння психологічних чинників формування злочинних груп допомагає нам розробляти більш ефективні стратегії протидії злочинності. Воно дозволяє нам уникати простого уявлення про злочинність як про ізольований інцидент, а розглядати її як складний соціальний явище, що виникає з різноманітних впливів і динаміки між людьми. Розуміння механізмів формування злочинних груп допомагає нам краще адаптуватися до ситуацій та реагувати на них шляхом створення програм і політик, спрямованих на зменшення впливу цих чинників і відвернення потенційних злочинних актів. Крім того, це допомагає

розробляти більш гуманні та ефективні підходи до реабілітації членів злочинних груп та відновлення їх участі у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. Киев, 1999
2. Скобліков П. Норми кримінальної субкультури / П. Скобліков // Світ безпеки. – 2001. – № 6. – С. 15–26.
3. Медведєв В.С. Психологія злочинної діяльності.: навч. Посіб. К., 2012

Ключові слова: злочинні групи, психологічні чинники, злочинність, вплив суспільства, психологічна обраність.

Key words: criminal groups, psychological factors, crime, influence of society, psychological choice.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташматов В. А.

Юрчик Дмитро Миколайович

студент 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕХНІКИ ЕМОЦІЙНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ: ВПРАВИ ТА МЕТОДИКИ

В сучасних українських реаліях психологія стала не просто корисною системою знань, а і подекуди життєво необхідною.

Всі українці в більшій або в меншій мірі живуть, щодня перебуваючи під впливом стресу, постійних стресових факторів. Невизначеність, стурбованість, страх, тривога та багато чого іншого, всі ці негативні почуття з нами щодня, навіть якщо ми вже навчилися не помічати це.

Перебування в цьому не можу пройти без наслідків, і наслідком для кожного є кризове становище. Це важкий стан, що підсилюється періодичними кризовими і небезпечними ситуаціями. Відповідно до цього дуже зросла потреба у соціальній і психологічній підтримці в нашій країні, і взагалі у всьому світі, так як багато українців вирушили шукати мирного неба за кордоном і також стикаються з важким кризовим становищем.

Якісна і ефективна допомога людям неможлива без достатньої інформаційної бази, досліджень та досвіду практичного застосування різних практик, методологічного і методичного забезпечення. В Україна з 2014 року активно ведеться робота в напрямку кризової психології і медико-психологічної допомоги, що пов'язана з бойовими діями.

Жорстокість, споглядання насилля, пережиті жахи і пригнічена атмосфера – це неймовірно травмуючі сценарії. Стрес зростає і не завжди вивільняється,

що перетворюється на психічну травму, поширення і збільшення кількості осіб із психічними розладам серед населення.

Варто згадати, що психологія окремих людей тісно пов'язана і впливає на соціум. Це загрожує тим, що може втратитися психоемоційний баланс в суспільстві, поширюватиметься безлад, декілька поколінь можуть постраждати від таких умов зростання [1, с. 33 – 38].

Безумовно, це проблема яку треба вирішувати і опрацьовувати, опрацьовувати комплексно і глибоко, проте окрім подальших комплексних методик виходу із кризового стану, що проходяться разом зі спеціалістом в форматі психотерапії, існують **техніки емоційної стабілізації**, що застосовуються одразу після кризової ситуації, або періодично, вже після, щоб актуалізувати стрес, спричинений емоціями від спогадів про кризову подію. Насправді їх кількість вимірюється десятками, якщо не сотнями, чи тисячами, проте висвітлення навіть декількох може стати в нагоді. Такі техніки переважно відносяться до первинної психологічної допомоги, яка не обов'язково здійснюється лише фахівцем, головне дотримуватися умов вправи.

Метод екрану. Цей метод направлений на опанування власних емоцій від спогадів про травмуючі події. Ця вправа є парною, необхідний партнер що буде давати вказівки щодо дій і направляти думку людини, яка проходить вправу. Суть в тому, щоб уявити телевізор, на якому з різною швидкістю, кольорами, ефектами людина відтворює спогади про травмуючу подію, так, наче це перегляд фільму і керування відтворенням цього фільму. Результатом вправи має стати поява уявного пульта дистанційного керування даним екраном, на якому відтворюється подія. Людина має усвідомити, що лише вона має засоби для керування своїми спогадами і здатна в будь який момент вимикати зображення яке з'являється в голові, інтерпретуючи це через наглядний образ.

Техніка «когнітивний аналіз». Як і метод когнітивної психотерапії направлений на раціоналізацію емоцій, спогадів, так званих когніцій, так і вправа когнітивного аналізу існує, щоб навчитися розуміти свої інтерпретації кризових ситуацій, під час спогадів яких, емоції виходять з під контролю. Зазвичай вправа виконується у груповому форматі, потрібен лише папірець і ручка, олівець тощо. Всі учасники пишуть свою стресову ситуацію, що вони згадали, і перемішують свої згорнуті папірці в довільному порядку, після чого учасник витягає невідомий папірець. Оголосивши ситуацію, група під керівництвом розбирає її. Ставляться раціональні питання про те, що саме є стресовим фактором; що залежить від людини в цій ситуації, а що ні; що я можу зробити, щоб змінити свій стан тощо. Вправа дає можливість подивитися на ситуацію під іншим кутом і знайти раціональні шляхи виходу зі стресу.

Окрім раціоналізації страхів, спогадів і емоцій, також можна застосовувати вправи на просте психологічне розвантаження, згадуючи приємні

образу, задіяти уяву, легку фізичну активність. Наприклад як в вправі під назвою **«Австралійський дощ»**. Ця вправа дозволяє розвантажитися і зробити ковток свіжого повітря. Так само це є груповим заняттям. Люди сідають в коло, і їх мета полягає в тому, щоб передавати рухи по колу, ці рухи починає ведучий. Ведучий каже – «Здійнявся вітер на узбережжі Австралії (і починає терти долонями, після чого цей рух іде по колу). Дійшовши по колу, знову до ведучого, цикл цього руху завершується і ведучий дає новий рух, супроводжуючи його легендою про краплі дощу, град, шарудіння дерев та в фіналі виходом яскравого сонця над Австралією.

Якщо казати про індивідуальні вправи реалізації стресу, які навіть варто проводити на самоті, в приватному середовищі в якому ніхто не турбуватиме вас, то не можна не згадати про основне – **голосний крик, фізичний вплив на неживе оточення** (тупотіння ногами по землі, вдаряння боксерської груші тощо), **фізична активність, тренування**. Окрім цього, дієвим є чітке, головне, емоційне проговорення ситуації, що склалася, або турбує з минулого, власного ставлення до цього і проговорення всіх емоцій що присутні зараз [2, с. 4 – 7].

Дихання вже доведено має пряме відношення до емоційного стану людини. Порушення ритму дихання спочатку спричиняється емоційною дестабілізацією, а вже потім лише погіршує становище, утворюючи замкнене коло причини і наслідку. В наших силах нормалізувати це, вчасно застосувавши дихальну методику, яких існує вже безліч. Наприклад **«Протистресове дихання»**, або ж його називають **«квадратним диханням»**. Вдихніть в легені повітря на рахунок 1-2-3-4, потім затримайте на все той самий рахунок, після чого протягом 4 рахунків видихайте повітря і знову затримайте подих на 4 рахунки. Уявляйте, візуалізуйте, що з кожним циклом вам стає краще. Це є метою даної простої і ефективною вправи.

Підбиваючи підсумки, хочеться ще раз наголосити увагу на нищівному впливі стресу на людську особистість, фізичне та психічне здоров'я. Стрес є одним з головних факторів, що впливає на загострення кризового стану людей, що живуть в умовах війни. Реалізація стресу, знання вправ та технік виходу з афективного стресового стану, або розрядження накопиченої психологічно напруги може

Список використаних джерел

1. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос,

- Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”, 2015 – 207 с. (с. 33 – 38.)
2. Стрес. Формування стресостійкості особистості: корекційно-розвиткова програма / уклад. О. І. Михайлова. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 55 с. (с. 4 – 7.)

Ключові слова: Техніки емоційної стабілізації, кризовий стан, стрес, кризова психологія, психологія стресу.

Key words: Emotional stabilization techniques, crisis state, stress, crisis psychology, stress psychology.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Ташамтов В.А.

Балан Крістіна Олександрівна

студентка 2 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

РУБРИКАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВЕБ-САЙТУ (НА ПРИКЛАДІ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «BBC NEWS УКРАЇНА»)

У сучасному цифровому світі, коли новини стали ще більш доступними та різноманітними, а в аудиторії з'явилася потреба у швидкому та зручному доступі до інформації, постала проблема удосконалення організації та структурування інформаційного потоку. Інформаційна інтернет-конкуренція змушує боротися за увагу аудиторії, тому редактори інформаційних сайтів (онлайн-медіа) намагаються задовольнити вибагливого споживача, формуючи нові способи подання тієї чи іншої інформації. Одним із ключових аспектів для організації інтернет-простору є ефективна рубрикація вмісту на новинних сайтах.

Дослідники журналізму визначають рубрикацію як систему класифікації контенту за певними категоріями чи темами, що виступає елементом структури інтернет-видання. Рубрики сприяють зручному пошуку користувачами необхідних статей та розкривають предметну спрямованість матеріалів. Тому важливо дотримуватися лаконічності та точності рубрик. Якщо опубліковані на сайті матеріали не відповідають тим тематичним рубрикам, у яких вони розташовані, або якщо заголовки суперечать текстам, це призводить до зниження рівня якості контенту.

Рубрикація, як важливий елемент організації сайту, виконує функцію організації інформації – систематизації великого обсягу інформації на веб-сайті, навігації – швидкого пошуку потрібних матеріалів для читачів, залучення аудиторії – привернення різних за вподобаннями читачів, підвищення авторитету сайту.

Для ефективної реалізації визначених функцій рубрикації важливо дотримуватися наступних вимог: *логічність* (рубрики повинні бути чітко визначені та логічно впорядковані, щоб користувачі могли зрозуміти тематичний розподіл матеріалів); *доцільність* (рубрики сайту слід наповнювати інформацією, яка відповідає визначеній темі, недоречні елементи краще перенести в інше місце або взагалі прибрати) ; *актуальність* (рубрики мають відповідати актуальним темам та інтересам аудиторії. Їхнє оновлення та адаптація до потреб читачів є важливим чинником); *інтуїтивність навігації* (рубрикація повинна допомагати користувачам швидко знайти потрібну інформацію. Назви рубрик та їх розміщення має бути інтуїтивно зрозумілими, тому вони повинні бути одного розміру і знаходитися в одному і тому ж місці);

гіпертекстуальність (рубрикація має містити гіперпосилання, яке б “переносило” читача на сторінку з відповідними публікаціями); *стабільність* (рубрики, якщо вони не втрачають свою актуальність, повинні залишатися сталими та незмінними на тривалий час, щоб користувачі могли відчувати стабільність та надійність сайту).

Дослідження структури інтернет-видання на прикладі веб-сайту «BBC News Україна» дає змогу більше зрозуміти специфіку застосування рубрикації. Так, тут у верхньому колонтитулі головної сторінки під «шапкою» розміщена стрічка з рубриками «Головна», «Війна з Росією», «Історії», «Відео», «Книга року BBC», «Подкасти». Крім того, певні рубрики містяться вздовж усієї домашньої сторінки, під назвою яких розміщені 4-5 новин на відповідну тематику. Таку рубрикацію можна поділити на два види: «власне рубрикацію» та «умовну». «Власне рубрикація» передбачає гіперпосилання у її назві («Ефір BBC Україна», «Війна Росії проти України», «Відео», «Україна»), яке при натисканні «переносить» тебе на сторінку з матеріалами на цю тему; а «умовна» містить під своєю назвою («Докладно», «Світ», «Життя») лише декілька новин на цю тематику. Така «умовна» рубрикація вже не виконує вимогу гіпертекстуальності, адже не містить гіперпосилання, які б перенаправляли нас на сторінку з матеріалами на цю тематику. Зокрема, деякі із перелічених рубрик «перекликаються» з тими, що розміщені під «шапкою». Такий підхід до видання, коли тематика дублюється у різних частинах домашньої сторінки, на наш погляд, не завжди є виправданим.

Рубрики «Україна» та «Війна з Росією» найбільш наповнені інформацією. У розділі «Україна» редакція розміщує матеріали, які стосуються актуальних подій та суспільних проблем в Україні, а у рубриці «Війна з Росією» містяться публікації на тему російсько-української війни. Проте, варто зауважити, що вони також дуже схожі за своїм змістовним наповненням, адже «присвоюють» собі одночасно 49 публікацій, розміщених на сайті протягом місяця. Зазвичай повторюються матеріали на воєнну тематику. Наприклад, в обох рубриках містяться такі матеріали: «Навала «Шахедів» на Україну: як боротися з масованими атаками ударних дронів Росії» (03.10.2023) [6], «Авдіївка: стратегічна битва за «ворота у Донецьк»» (12.10.23) [2], «Скандал довкола «Азова». На бізнес-заході попросили не «лякати гостей військовою формою»» (27.10.23) [7]. Ми вважаємо, що таке дублювання інформації в різних рубриках не є доречним, адже це призводить до змішування контенту та заплутує читача.

Рубрику «Відео» наповнюють переважною мірою відео інформаційного або аналітичного характеру, які супроводжуються «накладеним» текстом. Наприклад, міні-репортаж від першої особи з кадрами руйнації міста: «Авдіївка і російський наступ. Війна невпинно руйнує місто» (13.10.23)[1]; декілька

коротких відеоматеріалів зібраних в одне відео: «У Дагестані натовп увірвався в аеропорт. Шукали «біженців з Ізраїлю»» (30.10.23) [8].

На наш погляд, розміщення цих матеріалів в розділі «Відео» є доречним, оскільки публікації відповідають жанровому типу рубрикації і не повторюються в інших розділах.

У рубриці «Книга року BBC» розміщена інформація, що стосується проведення літературного конкурсу Книга року BBC. Рубрика містить в собі такі «умовні» підрубрики: «Книга року», «Рецензії журі», «Про конкурс», «Архів Книги року», «Правила». Ця рубрика достатньо рідко поповнюється новими матеріалами. Так, протягом жовтня 2023 року не «завантажено» жодної публікації на цю тему. Остання публікація в розділі - це новина за 11.09.23 про те, що BBC Україна запускає щорічну літературну премію Книга року BBC-2023 [11].

Ще один розділ, який виділяється за жанровим типом публікації – «Подкасти». В ньому мали б публікуватися аудіоподкасти тривалістю 30 хвилин, проте останній опублікований подкаст розміщений 12.12. 2022 року: «Любов до росіян – це скинути путінський режим» - Мирослав Маринович» [5].

Тож, на нашу думку, доцільно було б частіше оновлювати публікації в рубриках «Книга року BBC» та «Подкасти», якщо вже вирішено виокремити їх в основному меню. Адже, як вже зазначалося, рубрика має містити актуальну інформацію, яка сприятиме залученню аудиторії.

Аналіз видання допоміг нам сформулювати проблематику розміщення публікацій у рубриках інтернет-ЗМІ. Ми дійшли висновку, що деякі розділи не виконують визначені вимоги, які сприяли б зручному користуванню сайтом і легкому пошуку матеріалів. Єдиним розділом, який відповідає вимогам рубрикації та виконує свої функції, є рубрика «Відео».

Правильна організація структури інтернет-ЗМІ, однією із вагомих складових якої є рубрикація, - одна з ключових умов успіху проекту, оскільки

саме структура інформації визначає його комунікативні можливості і якість наданої інформації.

Список використаних джерел

1. Авдіївка і російський наступ. Війна невинно руйнує місто [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c1edk8qqgdho>
2. Авдіївка: стратегічна битва за «ворота у Донецьк» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c040vnpppl2o>
3. Захарченко А. Інтернет-медіа: інтерактивний навчальний посібник для курсу «Підтримка сайту» для студентів відділення «Видавнича справа та редагування». Yuri Marchenko, 2014. 197 с.
4. Крейг Р. Інтернет-журналістика: робота журналіста і редактора у нових ЗМІ. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 324 с.
5. «Любов до росіян – це скинути путінський режим» - Мирослав Маринович [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/podcasts/p09jsy3h>
6. Навала "Шахедів" на Україну: як боротися з масованими атаками ударних дронів Росії [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyr1gpkjk88o>
7. Скандал довкола «Азова». На бізнес-заході попросили не «лякати гостей військовою формою» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2e0gpzz8eo>
8. У Дагестані натовп увірвався в аеропорт. Шукали «біженців з Ізраїлю» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/crg1y1yz1vxo>
9. Хворостина О. В. Новинний портал як платформа функціонування мереживих медіа. *Перспективні напрямки дослідження українського*

медійно-го контенту: фундаментальні та прикладні аспекти: матеріали, 2016. 260 с.

10. Чабаненко М. В. Усталені підходи до організації інформаційного простору Інтернет-ЗМІ. *Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія «Журналістика».* Львів: ЛНУ, 2013. 516-521 с.
11. BBC Україна запускає щорічну літературну премію Книга року BBC-2023 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/institutional-66740872>

Ключові слова: рубрикація; інтернет-ЗМІ; структура сайту; електронні медіа; організація інформації.

Key words: rubrication; Internet media; site structure; electronic media; organization of information.

Науковий керівник: старший викладач Чубук О.Л.

Буханова Владислава Володимирівна

студентка 3 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ “УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВДИ”)

Під час воєнних конфліктів образ жінки зазнав змін, які відображали її нові ролі та виклики в суспільстві. Історично жінки вже протягом багатьох століть виступали за свої права, борючись за рівність і можливості порівняно з чоловіками: доступ до освіти, можливості на ринку праці та визнання їхньої роботи. Незважаючи на певний прогрес у підвищенні статусу жінок у суспільстві, війна привнесла нові виклики і перетворила їхні ролі.

Під час воєнного конфлікту, жінки змушені були приймати на себе важливі функції, які традиційно виконували чоловіки, включаючи роботу в заводах, а також службу в збройних силах. Зміни в образі жінок під час війни також відображалися в масовій культурі та засобах масової інформації. З одного боку, жінки зображувалися як сильні та незалежні, які впораються з будь-якими викликами воєнного часу. З іншого боку, існували стереотипи та невідповідності в уявленні суспільства про ролі жінок, що призводило до складнощів у сприйнятті їхнього внеску.

Таким чином, воєнний час відобразився не лише на ролях і можливостях жінок у суспільстві, але і на їхньому образі, що став предметом уваги як масових медіа, так і соціальних дискусій.

Для того, щоб дослідити, які зміни відбулись в образі жінки після початку повномасштабного вторгнення, ми провели контент аналіз за допомогою випадкової вибірки. Шляхом використання генератора випадкових чисел, було

обрано 8 цифр. Матеріали за лютий ми обирали з діапазоном з 1 по 23 лютого, у випадку з березнем діапазон був від 1 до 31.

Таким чином ми отримали наступні дати: 1, 2, 5, 13 - за лютий, та 6, 15, 21, 22 - за березень. Категорії контент аналізу становили: героїня матеріалу, сферу діяльності жінки, тема матеріалу, вид матеріалу, рубрика видання. Одиницями підрахунку були згадки про окремих жінок, кількість згаданих особистостей та загальна кількість згадок в матеріалах за згаданий період. Ми враховували ім'я згаданої людини, використання займенників, назва посади або професії та використання словосполучень, що містять згадку про певну особу. (наприклад: "партія Меркель" або "дружина Ердогана").

Результати проведеного контент-аналізу матеріалів "Української правди" в період з лютого по березень 2022 показали, що жінки виконують наступні ролі (цифри в дужках означають кількість жінок із проаналізованих матеріалів): "Знайомі" (74), до яких було віднесено згаданих матерів, бабусь сестер та просто жінок, ця категорія виявилася найчисельнішою; науковці/експерти (56), які були запрошені в якості експертів аби дати коментар з певного приводу; політики (50); діячі культури (26); жертви (21), цікаво, що чоловіків не зображують в якості жертв так часто, як це роблять із жінками; спортсменки (7); активістки (3); терористка (1). Кількість загальних повторень в проаналізованих матеріалах в період з лютого по березень 2022 року становить 784 рази, у той час як загалом було видано 1250 матеріалів. Найчастіше жінки зустрічалися в матеріалах таких рубрик як УП Життя та Європейська правда. Також число згадок про жінок в УП Життя виросло після початку війни майже вдвічі, що було обумовлено тим, що зображували жінок-переселенок та жертв війни, яких було виділено в окрему категорію. У порівнянні з чоловіками жінки виконують менше ролей, та переважають їх лише в категорії "знайомі" на 50 осіб на свою користь. В інших категоріях чоловіки випереджають стабільно на 20-30 осіб. Загальна

кількість згадок чоловіків склала 4413 рази, що в 5,6 рази більше ніж кількість згаданих жінок.

Список використаних джерел

1. Danielson W. Content Analysis in Communication Research / Introduction to Mass Communication Research / R.Nafziger and D.White (eds.). - Michigan: Baton Rouge, 1966. - P. 180-206.
2. Rosengren K.E. Advances in Content Analysis. - London, Beverly Hills: Sage, 1981
3. Архів "Української правди". URL: <https://www.pravda.com.ua/archives/>

Ключові слова: образ жінки, воєнний час, мас медіа, контент-аналіз, роль.

Key words: image of women, wartime, mass media, content-analysis, role.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Літвінчук І.С.

Гудима Маріям Нерсесівна

студентка 2 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ І ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ЕТИКА (НА ПРИКЛАДІ «BBC NEWS Україна»)

Візуальний контент, як то фотографії, ілюстрації, інфографіка та відео відіграє важливу роль у приверненні уваги аудиторії та ефективному сприйнятті респондентом інформації. В еру швидкого поширення інформації через соціальні медіа та Інтернет, й особливо наразі, під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України, недостатня перевірка джерел може призвести до поширення неправдивої, маніпуляційної, або навіть фальшивої інформації, що може мати серйозні наслідки: від банальної втрати довіри громадськості до засобу масової інформації, до поширення неправдивих фактів і спотворення дійсності та паніки. Візуальний контент є важливою частиною сучасних новинних ресурсів з декількох причин.

По-перше, візуальний контент — інструмент для ілюстрування, структурування та передачі інформації. Скажімо, інфографіка може дотепно роз'яснити складну інформацію, а фото- та відеоматеріали — ефективно передати емоції та атмосферу, поліпшуючи сприйняття та розуміння подій, а також надаючи підтвердження та докази.

По-друге, візуальний контент привертає увагу читача, робить інформацію більш привабливою. Сильний заголовок може так би мовити яскраво розповісти

про новину та зачепити увагу, але якщо поруч «прикріпити» таке ж яскраве зображення, то ще більша кількість людей зацікавиться й не омине її стороною.

По-третє, візуальний контент сприяє інформації бути більш доступною та зрозумілою, що полегшує її сприйняття та запам'ятовування для читачів засобу масової інформації.

По-четверте, візуальний контент потенційно здатний залучити більше відвідувачів на сайт, підвищуючи тривалість перебування та сприяючи розповсюдженню інформації та реклами.

По-п'яте, застосування якісного візуального контенту також сприяє підвищенню довіри до видання, нехай то буде онлайн-платформа чи друковані ЗМІ. Високоякісні фотографії та відео підтверджують професіоналізм та авторитет видання, збільшуючи його привабливість для аудиторії.

Як зазначає Є. Козубиця, «Інформаційна складова відіграє надзвичайно важливу роль у виникненні й розгортанні воєнних конфліктів. ЗМІ можуть стати тим спусковим гачком, що розпалить збройний конфлікт, спричинить геноцид чи злочини проти людства» [6, с. 4]. То ж варто розуміти, особливо важливо дотримуватися журналістських стандартів під час використання візуальних матеріалів.

Інститут масової інформації (ІМІ) називає 6 стандартів, яких повинен дотримуватися український журналіст згідно з Кодексом етики українського журналіста [8, с. 85-86]:

1. Баланс думок і точок зору;
2. Оперативність;
3. Достовірність;
4. Відокремлення фактів від коментарів;
5. Точність поданої інформації;
6. Повнота (представлення фактів та інформації).

Для аналізу ми обрали видання BBC NEWS Україна, оскільки, на нашу думку, дане медіа є важливим джерелом інформації міжнародного і національного рівнів, і, як філія Британської Корпорації BBC, має добре відому історію, у тому числі в подачі якісних новин.

Під час аналізу фотографій, відео, ілюстрацій та інфографіки за останній майже рік у публікаціях на сайті BBC NEWS Україна нами не виявлено порушень журналістських стандартів та етики. [1-2, 4-5]. Хоча, погодьмося, останнього досить важко досягти в умовах роботи в країні, де точиться війна, де щоденно відбуваються руйнування, гинуть люди, у тому числі й мирні мешканці. Тобто, йдеться про чутливий контент, де досить легко «спотикнутися» і досвідченим репортерам. Однак, ми спостерігаємо наявність у членів редакційного

колективу видання належного рівня професіоналізму. Не даремно існує вислів: професіоналізм полягає у тому числі й в дотриманні журналістських стандартів. На прикладі статті «Росія завдала подвійного удару по Харкову: вбила рятувальників, які розбирали завали» [7] ми можемо побачити, як саме BBC NEWS Україна дотримується журналістських стандартів. Зокрема, кожне фото має зазначене джерело (наприклад, ДСНС Харківщини, Олег Синегубов, Харківська ОВА, прокуратура), фото уважно відібрані, там де необхідно – заблюрені.

Отже, можна зробити висновок, що фото, відео, інфографіка та ілюстрації відіграють, без перебільшення ключову роль у приверненні уваги аудиторії та сприйнятті інформації, особливо в епоху соціальних медіа та інтернету. Недостатня перевірка джерел може призвести до поширення недостовірної, маніпулятивної або фальшивої інформації. Для забезпечення достовірності та об'єктивності інформації журналісти повинні дотримуватися журналістських

стандартів як під час створення і написання безпосередніх матеріалів, так і під час добору візуальної складової.

Список використаних джерел

1. Генрі Марш: “В Україні досі відводять очі від смерті” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cje9gyxl02vo>
2. Дім дитинства пішов під воду. Як у Херсоні рятують від потопу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-65838448>
3. Журналістські стандарти: інформаційна довідка [Електронний ресурс]. Інститут масової інформації. 2011. 31 трав. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/jurnalistiski-standarti-informatsiyna-dovidka/>
4. Зрізали радянський герб на Батьківщині-матері. Як це виглядало на висоті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-66385048>
5. Іржаві сліди Росії. Що робити з мільйоном тонн знищеної техніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-66648177>
6. КОЗУБИЦЯ Є. Висвітлення збройних конфліктів у ЗМІ: професійні стандарти й правові нормативи. 2022. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/541104920>
Мільйони інвестицій та небачений масштаб. WP розкрило подробиці співпраці України з ЦРУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/czq72e0wv27o>
7. Росія завдала подвійного удару по Харкову: вбила рятувальників, які розбирали завали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c3gql3l4l54o>
8. СИВАКІВСЬКИЙ Я. Журналістські стандарти в умовах війни: позиція громадянина чи об’єктивний професіоналізм. OF THE LVIV UNIVERSITY, 2019,

88. – Режим доступу: <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Visnyk-45-druk.pdf#page=84>

Ключові слова: візуальний контент, BBC, візуал, новинний сайт, новина, журналістські стандарти

Key words: Visual Content, BBC, Visual, News Site, News, Journalism Standards.

Науковий керівник: старший викладач Чубук О.Л.

Данько Діана Володимирівна

студентка 4 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНТОНАЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Читачі сучасних медіа – це широка аудиторія громадськості, а не експертна складова. Народ має розумітися на матеріалі та не піддавати сумніву викладену від ЗМІ інформацію. Одним із головних факторів чесного тексту є аргументація. З погляду масових комунікацій спеціаліст з галузі теорії аргументації О. Івін у своїй науковій роботі зазначав: «Аргументація – це приведення доводів, тверджень з наміром викликати або посилити підтримку іншого боку (аудиторії) до висунутого положення». [3; с.76]

Науковці виділяють велику кількість видів аргументації, серед яких можна виокремити й *інтонаційно-стилістичну аргументацію* — це процес обґрунтування певного твердження з метою переконання в його істинності, слушності за допомогою мовностилістичних одиниць та використання доречної інтонації для досягнення поставленої мети. Його сутність полягає у тому, що базовим чинником такого виду аргументації є стилістика мови журналіста. [2; с. 122-126] У галузі журналістики цей вид є найголовнішим, адже важливу роль у створенні матеріалу відіграють саме знання у сфері лінгвістики, стилістики мови та навичок комунікації. Без цих навичок робота журналіста є непрофесійною та неякісною.

Матеріалом дослідження слугували журналістські тексти та телевізійні випуски етерів каналу «24 канал». У цих фрагментах наведено правильне застосування інтонаційно-стилістичної аргументації.

Виклад основного матеріалу. Для правильної інтонаційно-стилістичної аргументації журналісти використовують різні мовностилістичні одиниці та інтонаційні методи під час мовлення. З-поміж наявних ознак можна виокремити найголовніші й найчастіше вживані: використання експресивної лексики, об'єктивного оціночного судження, слів-маркерів як важливих деталей у правдивості сказаного/написаного. Це явище характеризується тим, що має

найбільшого впливу при використанні саме в мовленні, тому її використання більш поширене саме в теле- та радіожурналістиці, де можна з'ясувати за звуками, голосом експресивність, інтонацію, стиль мовлення спікера.

У випуску за 6 травня 2023 року в телеетері «24 каналу» Артем Овдієнко казав: *«Президент Штайнмаєр, маєте розуміння, **такий собі «свадєбний генерал»...** А коли запрошували [до України] Шольца, він сказав, що не приїде. **Ображених з себе корчили**»*. [1; 1:03 – 1:56] У цьому фрагменті промови журналіст використовує багато експресивних тверджень, які різко та явно привертають увагу. Це можна пояснити як збагачення своєї мови відповідними до повідомлення метафорами, які створюють особистий стиль мовлення журналіста, щоб його можна було вирізнити з-поміж інших.

Журналіст Юрій Гавришак в етері 12 травня повідомляв: *«**Заговорив «рот прес-алкаше» відомого МЗС Росії – Маша Захарова, яка просто видала шедевр**. Виявляється, за її словами: «Великобританія звозитиме українських біженців до Африки... **Я навіть не знаю як реагувати, це пробито чергове дно напевно**»*. [4; 0:04 – 0:46] У цьому фрагменті можна виділити такий чинник інтонаційно-стилістичної аргументації як оціночне судження, але ці слова аргументовано у вигляді опису діяльності представника МЗС РФ.

Висновки. Було проаналізовано та виділено важливі чинники, які є основою інтонаційно-стилістичної аргументації та дозволяють використовувати її як окремий вид аргументації, застосовуючи експресивну лексику, оціночне судження, слова-маркери. Інтонаційно-стилістична аргументація також характеризується тим, що має найбільше впливу при використанні її саме в мовленні, аніж на письмі.

Список використаних джерел

1. "Залишити минуле позаду": Зеленський поговорив із Штайнмаєром / Електронний доступ:

https://www.youtube.com/watch?v=rC5hbGbnr20&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник: 2-ге вид., перероб. і допов. Львів: ПАІС. 268 с.
3. Івін О. А. Аргументація в процесах комунікації: монографія. К.: Берлін, Дірект-Медіа. 2015. 555 с.
4. У МЗС Росії пробили чергове дно: новий фейк про українських біженців / Електронний доступ:
https://www.youtube.com/watch?v=HG9P9MjARmE&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB

Ключові слова: аргументація, експресивна лексика, інтонаційно-стилістична аргументація, оціночне судження, слова-маркери.

Key words: Argumentation, expressive vocabulary, emotionality, assessment, marker words.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Колкутіна В. В.

Зіменко Анастасія Анатоліївна

студентка 3 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗРОБКА ПРОЄКТУ ПОДІЄВОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ КОМПАНІЇ «EMILY RESORT» НА РИНКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

На сучасному ринку гостинності та розваг конкуренція надзвичайно висока, а споживачі стають все більш вимогливими щодо обрання місця для відпочинку та розваг. У цьому контексті ефективна комунікаційна стратегія стає рішучим фактором для привертання клієнтів та збереження їх лояльності. У сучасному світі конкуренція на ринку гостинності і розваг надзвичайно висока, і для того, щоб виділитися серед інших готельних комплексів, організаціям, таким як «Emily Resort», необхідно використовувати інноваційні підходи до маркетингу. Одним із найефективніших інструментів для досягнення цієї мети є маркетинг подій.

Маркетинг подій - це стратегічний підхід до комунікаційних кампаній організацій, який передбачає створення та проведення різноманітних заходів та подій з метою залучення уваги цільової аудиторії, збільшення усвідомленості бренду та підвищення інтересу до надання послуг [див. детальніше: 1-3].

Комплекс «Emily Resort» [4] використовує різноманітні інструменти маркетингу подій в своїй комунікаційній стратегії.

Мета дослідження - аналіз маркетингової політики комунікацій в індустрії гостинності та розробка проєкту подієвого маркетингу для вдосконалення маркетингової комунікаційної діяльності компанії «Emily resort».

Завдання роботи:

- 1) Розглянути сутність маркетингової політики комунікацій в маркетингу подій та провести класифікацію маркетингових комунікацій у маркетингу подій.
- 2) Вивчити інтегровані маркетингові комунікації та їх взаємозв'язок з маркетинг-міксом у маркетингу подій.
- 3) Провести SWOT-аналіз для компанії «Emily resort» з метою ідентифікації сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, пов'язаних із маркетингом подій.
- 4) Здійснити аналіз застосування маркетингу подій у комунікаційній діяльності «Emily resort».
- 5) Розробити проєкт подієвого маркетингу для покращення маркетингової комунікаційної діяльності компанії «Emily resort».

Перш за все, організація подій відзначається за проведенням ексклюзивних та тематичних заходів, які включають в себе романтичні вечери, весільні церемонії, корпоративні конференції та інші заходи. Це створює унікальний досвід для гостей та створює можливості для розповсюдження позитивних відгуків та фотографій в соціальних мережах.

Крім того, «Emily Resort» використовує інтернет-маркетинг і соціальні медіа для просування своїх подій. Це включає в себе ведення активних профілів в соціальних мережах, створення відеороликів та фотографій, а також взаємодію зі спеціалізованими блогерами та інфлюенсерами, які можуть розповідати про переваги «Emily Resort» для їхніх фоловерів.

Також важливою частиною комунікаційних кампаній є організація власних заходів, які спрямовані на відзначення свят, особливих подій або релігійних свят. Наприклад, великодні банчі, новорічні гуляння та інші святкові заходи дозволяють «Emily Resort» привернути нових гостей та залучити увагу до свого комплексу.

У роботі було проведено аналіз та дослідження маркетингової політики комунікацій в маркетингу подій. Відзначено, що комунікації в маркетингу подій відіграють важливу роль у залученні уваги та зацікавленості цільової аудиторії. Сутність маркетингової політики комунікацій полягає в розробці та реалізації ефективних стратегій спілкування, спрямованих на досягнення мети події.

Класифікація маркетингових комунікацій у маркетингу подій дозволяє виокремити різні види комунікаційних інструментів, такі як реклама, PR, прямий

маркетинг, спонсорство та інші. Ця класифікація допомагає визначити, які засоби комунікації найбільше підходять для досягнення конкретних цілей події.

Інтегровані маркетингові комунікації в маркетингу подій виявилися важливим інструментом для створення цілісного та послідовного образу події перед цільовою аудиторією. Вони включають в себе використання різних комунікаційних каналів та інструментів, що сприяє посиленню ефективності комунікацій та збільшенню впізнаваності події.

SWOT-аналіз компанії «Emily Resort» дозволив ідентифікувати сильні та слабкі сторони готельного комплексу, а також визначити можливості та загрози на ринку. На підставі отриманих даних можна розробити стратегію розвитку та покращення маркетингової комунікаційної діяльності.

Аналіз застосування маркетингу подій у комунікаційній діяльності «Emily Resort» показав, що готель успішно використовує різноманітні події та інструменти маркетингу подій для просування бренду та привертання нових клієнтів.

На основі отриманих результатів запропоновано проєкт подієвого маркетингу для вдосконалення маркетингової комунікаційної діяльності компанії «Emily resort». Окремо запропоновано різні події, котрв можливо використати у подальшій маркетинговій діяльності готельного комплексу «Emily Resort». Створення проєкту подієвого маркетингу для покращення маркетингової комунікаційної діяльності «Emily Resort» є актуальною ініціативою, яка може сприяти підвищенню впізнаваності готелю та залученню нових клієнтів. Цей проєкт передбачає розробку та реалізацію ефективних

подій, що сприятимуть залученню цільової аудиторії та підсилять позиції «Emily Resort» на ринку.

Список використаних джерел

1. Котлер, Філіп, Армстронг, Гарі. Основи маркетингу. Київ: Діалектика, 2020. 880 с.
2. Курбан О.В. PR у маркетингових комунікаціях. Київ: Кондор, 2019. 246 с.
3. Ромат, Є. В. Маркетингові комунікації: підручник. Київ: Студцентр, 2022. 336 с.
4. Emily Resort: Офіційний сайт. URL: <https://hotel.emilyresort.com.ua/> (дата звернення 30.03.2024)

Ключові слова: подієвий маркетинг, маркетингові комунікації, реклама, PR-комунікації, SWOT-аналіз, маркетинг подій, івент-маркетинг, event-маркетинг.

Keywords: event marketing, marketing communications, advertising, PR communications, SWOT analysis, event marketing, event marketing, event marketing.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Грушевська Ю. А.

Левшина Єлизавета Євгеніївна

студентка 2 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЦЕНЗІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: СПЕЦИФІКА ОСОБЛИВОСТІ ТЕМАТИЧНО-ПРОБЛЕМАТИЧНЕ КОЛО

Рецензія, як важлива складова сучасного інтелектуального простору, завжди привертала увагу дослідників та спеціалістів різних галузей науки та мистецтва. Специфіка та особливості цього жанру, а також його роль у суспільстві в сучасних умовах постійно змінюються та розвиваються. Рецензія виступає своєрідним дзеркалом сучасності, відображаючи та аналізуючи актуальні питання, тенденції та проблеми у різних сферах життя.

Сучасний етап розвитку рецензійної діяльності характеризується розмаїттям проблемно-тематичного кола рецензій, а також їх специфікою та особливостями. Рецензія стала невід'ємною складовою сучасного інформаційного простору, де вона виконує різні функції, починаючи від відзначення та рефлексії на культурних досягненнях і закінчуючи критичним аналізом актуальних проблем суспільства. Важливо зазначити, що рецензія має

свої власні правила та стандарти, а також підпорядкована певним нормам, які визначають її об'єкт і завдання.

Однією з основних особливостей рецензійної діяльності на сучасному етапі є широке інтердисциплінарне спрямування. Рецензенти висловлюють свою думку та оцінку щодо різноманітних творів та явищ, починаючи від літератури та мистецтва і закінчуючи науковими дослідженнями та інноваційними проектами. Це розширює обсяг та різноманітність рецензійної діяльності та робить її більш доступною та релевантною для різних аудиторій.

Окремою рисою рецензій на сучасному етапі є їх активна взаємодія з інформаційними технологіями та новими медіа. Завдяки цьому рецензії набули нові форми та способи подання, включаючи відеорецензії, аудіорецензії, та інші інноваційні підходи. Це дозволяє більш ефективно комунікувати з аудиторією та зробити рецензії більш доступними та зрозумілими для сучасних читачів та глядачів [1, с. 6].

Важливо відзначити, що рецензія, як основна артефакт культурного діалогу, має на меті розкрити глибокий дух твору, подати основні ідеї та емоційний ландшафт, які переповнюють його. Рецензент взяв на себе завдання розшифрувати й осмислити кожну літеру та образ, який укривається у творі, впізнати справжню сутність мистецького витвору, що вимагає від нього використання всього спектра аналітичних інструментів.

Зміст рецензії виражається у складному взаємодії різних аспектів. Це стосується аналізу сюжету, який розкриває інтриги і сюжетні лінії, які переплітаються в творі, а також ретельного розгляду характерів персонажів, виявленню їхніх мотивацій та еволюції протягом оповідання. Рецензія виражає особисту реакцію на стиль та мову автора, а також глибоко досліджує мистецьку атмосферу твору, намагаючись передати читачам власні відчуття та емоційну реакцію.

Структура рецензії інтегрує в себе всі аспекти. Вступ, як лаконічний відбиток великого мистецтва, фіксує заголовок твору та ім'я автора, однак істинна магія відбувається в основній частині. В цьому сегменті рецензент виражає докладний аналіз, розкриваючи всі аспекти твору, навіть найдрібніші деталі, надаючи читачам можливість поглибити своє розуміння мистецького твору. Висновок становить підсумок і ділиться остаточною думкою рецензента, надаючи читачам ключовий висновок та орієнтир для подальших роздумів [2, с. 6].

Герой твору, на основі якого пишуть рецензія, є яскравим центральним персонажем, навколо якого відбувається ціла історія, і як відзначається великою складністю характеру та глибиною психологічного портрета. Він є запорукою успіху твору і визначає його цілісність.

Герой відзначається багатством рис характеру, що дозволяє рецензенту розгорнуто аналізувати його поступки, мотиви та бажання. Він стає символом

авторської концепції і надає читачеві можливість поглибити своє розуміння світу твору. Герой може бути багатограним, інколи контраверсійним, що робить його ще цікавішим об'єктом аналізу.

Все, починаючи з зовнішності і закінчуючи внутрішнім світом героя, стає предметом уважного розгляду. Його характер, почуття, зміни вдосконалення, еволюція, а також взаємодія з іншими персонажами розкривають перед читачем складний і багатограний світ героя. Глибокий аналіз внутрішньої конфліктності, моральних суперечок і розвитку героя важливий для розуміння глибини твору.

Центральний герой допомагає рецензенту сприймати інтригу твору, відчувати емоційну напругу та відтінки його внутрішнього світу. Глибокий аналіз героя допомагає читачам краще розібратися в темі, яку досліджує твір, і відчувати себе ближчими до подій та переживань.

Загалом, герой твору відіграє вирішальну роль у рецепції та аналізі мистецтва, і вивчення його образу стає ключовою частиною рецензії, що допомагає читачеві краще зрозуміти і відчувати магію твору.

Рецензія – це не лише форма критики, але й важливий засіб сприяння розумінню та відчуттю мистецтва в усій його різноманітності. Вона стає тим каменем, на якому будується наше сприйняття та оцінка творів мистецтва, розширюючи культурний горизонт та сприяючи розвитку нашого культурного смаку [3, с. 6].

Написання рецензії на сучасному етапі вимагає дотримання декількох основних принципів, що дозволяють створити об'єктивний та інформативний огляд твору чи явища. Ось деякі з них:

- 1) Об'єктивність та справедливість. Рецензії має бути об'єктивною і справедливою. Рецензент повинен утримуватися від будь-яких особистих чи емоційних оцінок і критики, які не базуються на аргументах. Важливо підкреслити як позитивні, так і негативні аспекти об'єкта рецензії.
- 2) Аналіз, а не просто опис. Рецензія повинна містити не лише опис, але й аналіз об'єкта. Рецензент повинен розглядати твір чи явище в контексті його жанру, стилю, історії, а також порівнювати з іншими подібними об'єктами.
- 3) Аргументованість. Кожен вислів та оцінка в рецензії мають бути підкріплені аргументами та прикладами. Це надає вагу думкам рецензента та дозволяє читачеві зрозуміти підстави його висновків.
- 4) Цільова аудиторія. Рецензент повинен враховувати цільову аудиторію своєї рецензії. Відомості та стиль написання можуть варіюватися в

залежності від того, чи це рецензія для фахівців, літературних критиків, або широкого загалу.

5) Контекст і аналогії. Порівняйте об'єкт рецензії з іншими подібними творами чи явищами. Це допоможе читачам отримати краще розуміння того, що робить цей об'єкт унікальним чи типовим.

6) Структурованість. Рецензія має бути чітко структурованою. Вона може включати вступ, аналіз головних аспектів, висновки та підсумки. Чітко визначте заголовки розділів та підпунктів.

7) Мова і стиль. Рецензія має бути написана чітко, лаконічно і стилістично відповідати цільовій аудиторії. Важливо уникати надмірного термінологічного складу або, навпаки, надмірної простоти, яка може спростити або втратити суть аналізу.

8) Врахування контексту часу і місця. Пам'ятайте, що сприйняття твору чи явища може змінюватися з часом і в залежності від місця. Враховуйте історичний та культурний контекст.

9) Дотримання строків дедлайну. Рецензія має бути написана та надіслана вчасно відповідно до дедлайну. Пошануйте строки, щоб вони відповідали вимогам видавця чи редакції.

Зберігаючи ці принципи, рецензент створює якісний огляд об'єкта, який допомагає читачам отримати об'єктивне уявлення про нього та визначити його цінність та важливість.

У сучасному світі кінематографу рецензія стала важливим інструментом для справжніх кіноманів та звичайних глядачів. Цей жанр літературного аналізу та критики має особливу актуальність, оскільки він відіграє роль посередника між фільмами і аудиторією, допомагаючи глядачам зробити обізнаний вибір у світі неймовірно різноманітних кіношедеврів, що їм пропонується.

Актуальність рецензії починається з її функції — вона допомагає розібратися в світі кіно для широкої аудиторії. Кожного року виходить сотні фільмів різних жанрів і національностей. Ця анаболічна кількість кінопродукції створює потребу в оцінці, фільтрації та сортуванні. Рецензія допомагає аудиторії зробити вибір, орієнтуватися в кіноіндустрії та визначити, які фільми варто подивитися, а які краще обійти стороною.

Важливо підкреслити, що рецензія стала цінним інструментом не тільки для кіношанувачів, але і для кінематографічної індустрії. Якщо рецензенти висловлюють позитивну думку про фільм, це може призвести до збільшення кінобокс-офісу і підвищення прибутковості картини. З іншого боку, негативна рецензія може вплинути на репутацію фільму і навіть змусити студії переглянути підхід до подальших проектів.

Рецензії також важливі для того, щоб створити діалог між глядачами і кінорежисерами. Вони надають можливість обговорювати фільми, аналізувати

їхній зміст та якість. Цей відкритий діалог сприяє розвитку кінематографії та стимулює творчих режисерів до нових досягнень.

Список використаних джерел

1. Бурляй Ю. С. Жанри літературно-художньої критики / Ю. С. Бурляй // Основи літературно-художньої критики : навч. посіб. – К. : Вища школа, 1985. – С. 107–162.
2. Галацька В. Л. Жанри рецензії та інтерв'ю: специфіка сучасної модифікації (на матеріалі спеціалізованих журнальних видань незалежної України) / В. Л. Галацька // Ученые записки Тав-рич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 24. – №2, ч. 3. – Симферополь, 2006. – С. 21-25.
3. Зелінська Н. Наукова рецензія у жанровій палітрі української публіцистики XIX – поч. XX ст.: проблематика, структура, особливості викладу / Надія Зелінська // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Вип. 12. – Львів, 2004. – С. 133–149.

Ключові слова: рецензія, журналістика, аналітичний матеріал, тематичне коло.

Key words: review, journalism, analytical material, thematic circle.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Літвінчук І.С.

Литвиненко Поліна Євгенівна

студентка 4 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИЙОМИ ПОРТРЕТНОГО ІНТЕРВ'Ю

Портретне інтерв'ю, як жанр журналістики, є одним із ключових напрямків у медіа, відображаючи взаємодію між журналістом та суб'єктом інтерв'ю. Цей жанр дозволяє читачам або глядачам отримати прямий доступ до думок, поглядів та емоцій героїв новин або розповідей. Інтерв'ю може бути як структурованим, коли запитання та відповіді попередньо обговорюються, так і неструктурованим, коли бесіда відбувається у природній спосіб спілкування. Цей жанр дозволяє розкрити різні аспекти життя та особистості інтерв'юованої особи, зробити інформацію більш цікавою та доступною для аудиторії. Історія та розвиток інтерв'ю пов'язані з еволюцією засобів масової інформації, починаючи від перших друкованих газет до сучасних онлайн-платформ [4].

Дослідники вважають, що цей метод надає приблизно 80% необхідної інформації для журналіста [1]. Тому можна стверджувати, що журналістська діяльність базується на проведенні інтерв'ю. Оскільки сутність професійної

діяльності журналіста полягає у спілкуванні з людьми, збором інформації та її подальшому оприлюдненні.

Творчий процес журналістики включає не лише написання тексту, але й технікою пошуку та збору інформації. Цей процес нерозривно пов'язаний з мистецтвом, навичками та психологією спілкування. Вміння журналіста правильно передати отриману інформацію є свідченням його професійної компетентності, що впливає на його імідж [2].

У сучасному інформаційному суспільстві, де хвилі новин щосекунди піднімають нові теми та проблеми для обговорення, інтерв'ю виявляється надзвичайно важливим інструментом для висвітлення суспільно значущих тем. Це особливо стосується журналістських проєктів, спрямованих на комплексне вивчення глобальних проблем, які змінюють життя людей. Одна з таких проблем – це вимушена міграція. Мета портретного інтерв'ю у межах цієї проблематики полягає у висвітленні внутрішніх чинників вимушеної міграції українців, які виїхали за кордон через повномасштабне вторгнення російської армії. Можливість розповідати про свій досвід для героя інтерв'ю є важливим, оскільки він може бути почутим в той час, коли в іншій країні його не чують. Тому портретне інтерв'ю вимагає від журналіста глибокого занурення як у проблему міграції, так і в життєву історію героя, щоб зосередитись на одних питаннях, та виключити інші. Важливо, щоб інтерв'ю було проведено з повагою до особистості інтерв'юйованого, оскільки це може допомогти створити довіру та забезпечити відкриту та чесну розмову. Також слід враховувати, що особисті історії можуть бути емоційно важкими, тому важливо підготуватися до інтерв'ю та бути готовим до можливих викликів, які можуть виникнути під час бесіди.

В екосистемі мас-медіа портретне інтерв'ю відіграє особливу роль, адже воно фокусується не лише на подіях, але й на особистості, її впливі на життя країни та важливості для суспільства або певної його групи. За словами В. Здоровеги, портретне інтерв'ю — це «бесіда журналіста з відомою або компетентною у певній сфері особистістю, переважно на актуальну тему, з метою публікації у форматі запитань-відповідей» [3].

Обираючи формат та концепт створення портретного інтерв'ю на тему вимушеної міграції, може використовуватися прийом повної відсутності журналіста у кадрі. Так фокус уваги глядача буде спрямований на героя.

Використання відсутності журналіста у кадрі під час інтерв'ю може мати кілька переваг:

1) по-перше, це може допомогти зберегти щирість спонтанних відповідей та емоцій героя, оскільки він буде дивитися на журналіста, біля якого знаходиться камера зйомки;

2) по-друге, може створити атмосферу довіри між героєм інтерв'ю та аудиторією, оскільки це дає можливість глядачам бути на одному рівні з інтерв'юваним без посередництва журналіста;

У такому прийомі журналіст перетворюється на глядача. Якщо герой засмучується від присутності журналіста у кадрі разом з ним, якщо нервується від присутності камери, якщо для нього важливий особистий простір, відсутність журналіста у кадрі буде вдалим професійним рішенням.

Відсутність журналіста під час інтерв'ю може ефективно розкрити проблематику вимушеної міграції, оскільки це може дозволити отримати більш об'єктивну та ексклюзивну інформацію від героя. При проведенні інтерв'ю без журналіста у кадрі, мігранти можуть почуватися більш комфортно та вільно висловлювати свої думки та досвід, не використовувати стереотипи або хибні очікування. Це може сприяти глибшому розумінню проблем, з якими стикаються герої інтерв'ю, та допомогти уникнути упередженостей у представленні їх історій.

Список використаних джерел

1. Баранецька А. Емоційний компонент у структурі інтерв'ю // Стил і текст : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – Вип. 9. – С. 73-83

2. Жанрові модифікації інтерв'ю в сучасній журналістиці / Вітражі: Збірник матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів / Упор. В. І.

Башманівський, І. О. Горбова, Т. Є. Клименко, С. А. Чорна. – Випуск 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2014. – С. 21-24.

3. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.

4. Назаренко Г. І. Інформаційні жанри журналістики : навчальний посібник. Частина 2 – К.: НАУ, – 2010. – с. 28-32.

Ключові слова: адаптація, війна, інтерв'ю, міграція, особистий досвід, Україна.

Key words: adaptation, war, interview, migration, personal experience, Ukraine.

Савенкова Анастасія Дмитрівна, Білоус Вікторія Олексіївна

студентки 3 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ ДЛЯ ЗМІ: ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В останні роки штучний інтелект (ШІ) став значущим фактором у сфері медіа, суттєво змінюючи процес створення контенту для засобів масової інформації (ЗМІ). Досліджуючи цей тематичний аспект, ми звернули увагу на переваги, виклики та перспективи використання ШІ в журналістиці та медіа-індустрії загалом.

Однією з головних переваг використання ШІ є автоматизація ключових процесів, таких як написання новин, аналіз даних та редакція матеріалів. Це дозволяє підвищити продуктивність журналістів та покращити якість готового контенту. Проте, разом із цим виникають виклики, зокрема, етичні питання стосовно автоматичної генерації контенту та можливості поширення недостовірної інформації.

У нашому дослідженні ми також звертаємо увагу на перспективи розвитку ШІ в медіа-сфері. Особливий акцент робиться на персоналізації контенту, прогнозуванні трендів та аналізі аудиторії за допомогою систем штучного інтелекту. Це відкриває нові можливості для покращення взаємодії з аудиторією та створення більш цільового та привабливого контенту.

Важливо підкреслити, що використання штучного інтелекту в медіа-сфері вимагає уважного врахування як переваг, так і викликів, пов'язаних з цим.

Штучний інтелект (ШІ) представляє передову технологію, що відкриває перед комп'ютерними програмами та системами неабиякі перспективи. Ця технологія дозволяє не лише навчатися новому, а й ефективно адаптуватися до різноманітних, іноді навіть несподіваних ситуацій. Вплив ШІ вже відчутний у багатьох сферах, таких як бізнес, медицина, право та військова справа, і цей вплив постійно зростає. Не випадково, адже в майбутньому ШІ обов'язково стане невід'ємним елементом нашого повсякденного життя. Його унікальна

здатність автоматизувати завдання та приймати оптимальні рішення має величезний потенціал для поліпшення якості життя людей та розвитку суспільства в цілому.

Звернімо увагу на те, наскільки часто нам доводиться займатися монотонною рутинною роботою, яка вимагає великої кількості часу і енергії. Наприклад, розробка метатегів для веб-сторінок або стандартний аналіз даних. Штучний інтелект не лише спрощує виконання таких завдань, але й робить їх більш продуктивними та ефективними. Особливо великі мовні моделі ШІ мають потужний потенціал у створенні текстів, які відповідають найвищим стандартам якості, а також у виявленні та аналізі трендів і тенденцій, що допомагає зрозуміти динаміку розвитку та приймати обґрунтовані рішення.

Не можна не підкреслити важливість контролю та відповідального підходу до роботи з штучним інтелектом (ШІ). Це особливо актуально в контексті генерації контенту, який може бути нестабільним за якістю і потребувати додаткової обробки та коригувань. При цьому слід пам'ятати, що ШІ, незважаючи на свої вражаючі можливості, не є повністю заміною людського фахівця. Він скоріше доповнює роботу експертів, надаючи їм інструменти для більш ефективного виконання завдань та сприяючи підвищенню їхньої професійної ефективності. Особливо важливим є вміння правильно використовувати потужний інструмент ШІ, щоб здобути максимально користі від його можливостей, уникаючи можливих недоліків і помилок.

Однією з головних можливостей ШІ є його здатність до автоматизації процесів. Це означає, що завдяки ньому можна автоматизувати рутинні завдання, що раніше займали багато часу та ресурсів. Для журналістів, телеведучих, радіоведучих, смм-ників, редакторів та інших, це є великою перевагою.

Хочемо зазначити, що штучний інтелект відіграє значну роль у різних аспектах засобів масової інформації. Він допомагає у створенні контенту та контролі якості матеріалів, а також виконує багато інших функцій. ШІ може допомогти в аналізі трендів та контенту, дати розуміння того, що цікавить аудиторію, які теми актуальні, і які напрямки можуть бути важливими для подальшого розвитку контенту та стратегій комунікації. Аналізуючи матеріали, робот визначає ключові теми, емоції та тон, що допомагають зрозуміти сутність контенту та реакції аудиторії на нього. Аналізуючи вже соціальні мережі він виявляє тренди, тематику та настрій аудиторії. Це дозволяє реагувати на актуальні події та створювати контент, що відповідає інтересам аудиторії. Також, ШІ може моніторити та аналізувати роботи конкурентів, а якщо ми будемо знати що у них в планах, то зможемо бути на крок попереду в створенні контенту. Він відслідковує активності конкурентів у мережі, аналізує їхні

стратегії та реакції на події. Це допомагає збирати інформацію для покращення власних кроків комунікації та контенту.

Розглянемо питання персоналізації контенту. За допомогою аналізу поведінки користувачів та тестувань, ШІ створює контент для кожного користувача на основі їхніх інтересів, попередньої взаємодії та інших факторів. Це може включати індивідуальні рекомендації, персоналізовані новини, електронні листи, відео та рекламу. Персоналізація контенту дозволяє забезпечити більш глибоке та значуще спілкування з аудиторією, підвищити залученість та задоволення користувачів, а також покращити результативність маркетингових та комунікаційних стратегій. Це все значно спрощує роботу журналістів, якщо раніше люди методом спроб та помилок намагались віднайти те, що зацікавить аудиторію, то тепер це робить машина, і професіонали можуть зосередитись на іншому. Ще однією ключовою можливістю ШІ є його здатність до творчості. Застосування глибокого навчання моделей дозволяє комп'ютерам створювати музику, малюнки, тексти та інший контент, що раніше вважався виключно людською прерогативою. Усі ці функції допомагають засобам масової комунікації ефективніше взаємодіяти з аудиторією, покращувати якість та релевантність контенту, а також підвищувати задоволення та залученість користувачів. В перспективі, штучний інтелект може значно полегшити процес пошуку та аналізу інформації. Автоматизовані алгоритми зможуть швидко просіяти великі обсяги даних з різних джерел, включаючи новинні агентства, соціальні медіа, наукові статті та інше. Такий аналіз дозволить журналістам швидше виявляти та засвідчувати новинні події. Також він зможе сприяти автоматизації процесу створення новинного контенту. Від генерації перших чернеток до створення заголовків та розміщення матеріалів, інструменти на основі ШІ можуть значно зменшити час, необхідний для підготовки новин. Він буде відігравати важливу роль у виявленні та перевірці фактів. Алгоритми

штучного інтелекту зможуть швидко аналізувати дані та визначати достовірність інформації, допомагаючи у боротьбі з фейковими новинами та дезінформацією.

Узагальнюючи, ШІ відкриває нові можливості для ЗМІ у полі створення контенту, допомагаючи збільшити швидкість та ефективність процесів, а також підвищити якість та персоналізацію контенту для аудиторії.

Список використаних джерел

1. Поліна Кедіс. Штучний інтелект у створенні контенту. 2022. URL: <https://newage.agency/uk/blog-uk/shtuchnij-intelekt-u-stvorenni-kontentu/>
2. АГЕНЦІЯ МЕДІЙНОГО РОСТУ. Як використовувати ШІ для створення контенту. Від ідей для статей до аналізу великих даних. 2023. URL: <https://medium.com/@agency-abo/>
3. Віталія Шоляк. Переваги використання AI в SMM. 2024. URL: <https://wizeclub.education/blog/perevagi-vikoristovuvannya-ai-v-smm/>

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), ЗМІ, журналістика, контент, автоматизація, етика, персоналізація, аудиторія, технології, перспективи, виклики, професійні стандарти, дослідження, інновації, розвиток, аналіз, технологічний прогрес.

Keywords: artificial intelligence (AI), media, journalism, content, automation, ethics, personalization, audience, technology, prospects, clicks, professional standards, research, innovation, development, analysis, technological progress.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Літвінчук І.С.

Семенова Катерина Володимирівна

студентка 4 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ІНТЕГРОВАНИХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ БРЕНДУ ОДЯГУ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ

Значний досвід у впровадженні інтегрованих маркетингових комунікацій накопичений іноземними компаніями, які є власниками преміум-класових брендів. Це обумовлено вкрай високим рівнем конкуренції на ринках товарів і послуг преміум-класу. Загальний досвід цих компаній показує, що використання маркетингових комунікацій та їх впровадження в маркетингову систему проходять кілька етапів. Впровадження інтегрованих маркетингових комунікацій розпочинається з системної реорганізації тих сфер діяльності компанії, які спрямовані на здійснення маркетингових комунікацій.

На сьогоднішній день підприємства та організації економічно розвинутих країн акцентують свою увагу на використанні інструментів маркетингових комунікацій, як основного засобу для встановлення контактів із покупцями.

Основним завданням цих комунікацій є створення позитивних та дружніх стосунків між виробником товарів чи послуг і їх споживачами (покупцями).

Під час розробки програми інтегрованих маркетингових комунікацій для бренду одягу, важливо чітко усвідомлювати поставлені цілі і шляхи їх досягнення за допомогою комунікативних інструментів. При формуванні комплексу просування можна досягти синергії шляхом поєднання різних елементів маркетингових комунікацій. Надзвичайно важливо, щоб об'єднані елементи просування мали інтегрований характер у відношенні до цільового ринку і забезпечували цілеспрямований та послідовний вплив на цільову аудиторію.

Дослідники зазначають, що «при прийнятті рішень щодо втілення комунікативної політики компанії, важливо пройти через наступні етапи:

Визначення правильної цільової аудиторії.

Встановлення цілей комунікацій.

Створення ефективного повідомлення.

Визначення загального бюджету на комунікацію.

Вибір інструментів комунікації.

Прийняття рішення щодо змішаних методів просування та складання графіку.

Впровадження програми просування та оцінка її ефективності» [1, с.51].

Консалтингова компанія Pro-Consulting у своєму аналізі ринку одягу в Україні за 2023 рік, вказує, що «У 2019-20 рр. понад 50 % українського ринку одягу та взуття — загальною вартістю в 60 млрд грн — належало світовим торговим операторам. Значний внесок на розвиток ринку надала пандемія 2020 року, насамперед карантин вплинув на заробіток людей, частина втратила роботу, частина втратила прибутки на термін обмежувальних заходів, що скоротило кількість населення, яке могло витратити гроші на покупки одягу та взуття. Однак деякі напрямки легкої промисловості, навпаки, змогли привернути увагу покупців під час карантину:

- ринок домашнього одягу та взуття, зручний і практичний одяг та взуття для будинку став більш затребуваним.

- ринок спортивного одягу та взуття, ця категорія товарів зросла разом із інтересом до спорту, який на сьогоднішній день є тенденцією як у всьому світі, так і в Україні.

З початком повномасштабного вторгнення частка імпортованої продукції знизилась на 60 %. Бренд H&M та магазини групи Inditex, в яку входять Zara, Bershka, Stradivarius, Pull&Bear, Massimo Dutti та Oysho закрились одразу після початку бойових дій, та не відновили свою роботу станом на січень 2023 р. Дефіцит імпортного одягу створює сприятливі умови для розвитку українських

виробників але гравці ринку відзначають зниження попиту через міграцію українців, падіння доходів та зміну пріоритетів.

Фактори, які впливають на попит на одяг та взуття:

1. Економічна криза та падіння купівельної спроможності населення, які пов'язані з війною.

2. Міграція населення

3. Високі мита на ввезення імпортного одягу.

4. Високі орендні ставки» [2].

Результати дослідження можливостей адаптації зарубіжного досвіду впровадження інтегрованих маркетингових комунікацій до діяльності українських компаній дозволяють зробити певні висновки та надати рекомендації:

1. Застосування інтегрованих маркетингових комунікацій в сучасних фірмах стає все більш поширеним явищем у всьому світі, що підтверджується зростанням інвестицій у цей напрямок, їх впровадженням в різні галузі економіки та різноманітністю форм і моделей, які застосовують компанії в різних країнах.

2. Перехід до інтегрованих маркетингових комунікацій вимагає від компаній різних етапів, включаючи оцінку загальної ситуації та готовність персоналу до змін, визначення цільової аудиторії, розробку ефективних комунікаційних інструментів, вибір каналів комунікації та оцінку результатів.

3. Комплекс інтегрованих маркетингових комунікацій для компаній, що представляють бренди класу «люкс», включає в себе різні елементи, такі як: особисті продажі, реклама, стимулювання продажів, паблік рілейшнз, паблісіті, інформація про компанію та інше.

4. Вітчизняні компанії мають адаптувати зарубіжний досвід впровадження інтегрованих маркетингових комунікацій, враховуючи особливості регіональних ринків. Це допоможе їм конкурувати з іноземними фірмами та займати лідерські позиції в українському бізнесі.

Вітчизняним компаніям, що займаються виготовленням та продажами одягу, варто зважати на те, що «наразі в Україні є ніша не задоволеного попиту на одяг сегменту «швидкої моди». На фоні економічної нестабільності зростає попит на одяг в низькому ціновому сегменті та той, що був використаний. Зросли як поставки, так і попит на спортивний та аутдор одяг та взуття. Також окремою тенденцією, яка продовжує розвиток, є онлайн-торгівля. На довгостроковому

відрізку, вірогідно, розвиток в цій галузі буде технологічним, можливо з залученням штучного інтелекту та/або доповненої реальності» [2].

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового/пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ: КМ-БУКС. 2018. 208 с.
2. Pro-Consulting: аналіз ринку одягу та взуття України. 2023 рік. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-odezhdy-i-obuvi-v-ukraine-2023-god> (дата звернення 04.04.2024).

Ключові слова: інтегровані маркетингові комунікації, рекламна кампанія, прямий маркетинг, цільова аудиторія, ефективність, ринок одягу, споживачі, комунікаційні інструменти.

Key words: integrated marketing communications, advertising campaign, direct marketing, target audience, effectiveness, fashion market, consumers, communication tools.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Грушевська Ю. А.

Слободян Уляна Сергіївна

Студентка 2 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНТЕРВ'Ю

Позитивною тенденцією сучасної журналістики є зміцнення інформаційної бази ЗМІ та посилення діалогу, в якому інтерв'ю відіграє провідну роль і стає домінуючим жанром на сторінках преси, в ефірі та Інтернеті, на радіо і телебаченні, що визначає актуальність і важливість порушеної проблеми.

Саме поняття інтерв'ю є категорією різних наукових дисциплін, але безпосередньо в журналістиці можна виокремити два основні підходи до розуміння терміну: методичний підхід і жанровий. З одного боку, це важливий метод опитування експертів, свідків події тощо, а з іншого, – інтерв'ю вважається одним із жанрів журналістики.

Роль інтерв'ю як методу отримання інформації в журналістиці настільки велика, що існує навіть афоризм, згідно з яким журналістика – це довічне інтерв'ювання. Як зазначає Г.І. Назаренко: «за допомогою цього методу отримується близько 80-90% інформації у журналістиці» [1, с.108].

Дослідники, характеризуючи сутність інтерв'ю, здебільшого акцентують увагу на головній його ознаці – структурі, яка включає запитання і відповіді. Так, М. Галлер підкреслює, що: «інтерв'ю демонструє в розважальному вигляді знання та думки, являє собою спосіб мислення відомих або просто цікавих у

певній ситуації осіб, що знаходить вираження у послідовних висловлюваннях, виражених в автентичній формі» [2, с.125].

Однією зі складових проблематики інтерв'ю як жанру є те, що дотепер науковці не можуть досить чітко визначитися з його місцем в системі жанрів. Можна погодитися з О.В. Голік, яка зазначає, що причиною такої неоднозначності є широка варіативність та модифікації інтерв'ю, які виникають через різноманіття тематик журналістських матеріалів (портретне інтерв'ю), їхнього призначення, особливостей збору чи обробки інформації (до прикладу, інтерв'ю-анкета) [3].

С.В. Шебеліст має схожу думку та вважає, що: «межа між окремими жанрами сьогодні нечітка, часто стирається, в результаті взаємодії формуються нові жанрові моделі» [4, с.138].

Основною специфічною ознакою інтерв'ю вважається діалогічна форма отримання та подання тієї чи іншої інформації. Цю властивість підкреслюють усі науковці та практики.

Визначною особливістю інтерв'ю називають також безпосереднє спілкування співрозмовників. При цьому мається на увазі не обов'язково спілкування віч-на-віч, оскільки в сучасних умовах для інтерв'ю можуть бути використані різні технічні засоби, починаючи з телефонів, закінчуючи відео-інтерв'ю по скайпу і т.д.

Ще однією специфічною ознакою інтерв'ю називають двоадресність. Ця характеристика інтерв'ю пов'язана з уже розглянутими його особливостями (спрямованість на масового читача, глядача тощо). В інтерв'ю співрозмовники – журналіст (інтерв'юер) та його партнер (респондент) – беруть участь в діалозі для інформаційного насичення головного, здебільшого, незримого учасника комунікації – читацької, радіо- чи телеаудиторії. Двоадресність інтерв'ю може виявлятися такими зауваженнями журналіста: *нашим читачам (слухачам, глядачам) було б цікаво дізнатися; наші читачі (слухачі, глядачі) цікавляться* тощо.

З практичної точки зору, існує безліч проблематичних моментів, з якими можна зіткнутися у процесі самої діяльності, серед яких постановка некоректних, непослідовних або неповних питань, суперечлива невербальна поведінка, упереджене ставлення до суб'єкта інтерв'ювання, значне домінування журналіста над співрозмовником або навіть порушення етичних норм. До прикладу, нечітко сформульовані запитання у більшості випадків результатом матимуть такі ж невизначені відповіді, а порушення приватності чи висвітлення конфіденційних даних про особу можуть негативно вплинути на бажання останньої взаємодіяти. Добре простежуване бажання журналіста дізнатися якнайбільше подробиць через провокативні питання, з одного боку, частіше всього залишається без однозначного коментаря респондента та руйнує довірливу атмосферу, але, з іншого боку, без зачіпання гострих тем в

певних випадках може не вийти здобути інформацію для сюжету, тому інтерв'юєрові варто бути ще й емпатом – відчувати ситуацію та кожну людину індивідуально.

Один з найбільш відомих журналістів світу Ларрі Кінг у своїй книзі писав, що за достатньої кількості часу потрібно постаратись заволодіти увагою та прихильністю респондента. Для цього варто показати своє зацікавлення не лише конкретною ситуацією, про яку власне буде йти мова у питаннях, а й могли підтримати діалог чи полілог щодо інших тем, проявляючи почуття гумору в доречних моментах чи нестандартні погляди на звичайні речі. Саме вміння спілкуватися та вірність журналістським принципам Ларрі Кінг вважає запорукою свого успіху [5, с.76-79].

Важливо зазначити, що інтерв'ю як і практично будь-який журналістський жанр є досить мінливим, набирає нових рис під впливом геополітичних, соціально-економічних та культурних чинників, що втілюється насамперед у розвитку тематичних напрямків, якими цікавляться ЗМІ. Так, якщо проаналізувати найбільш популярні інтерв'ю «Вечірнього Києва» за 2023 рік, можна помітити, що четверть з них – з військовослужбовцями, про ситуацію на фронті чи в полоні [6; 7; 9], та ще майже четверть – про реалії життя цивільного населення під час воєнного стану: про благодійні концерти, особисте військовослужбовців, повітряні тривоги та існування неперейменованих закладів з російськими назвами [8; 10].

Отже, враховуючи вище зазначене, інтерв'ю є динамічним жанром, який в процесі еволюції набирає все більше різноманітних рис та властивостей, розкривається у нових аспектах та особливостях, чим спричиняє відсутність одностайної точки зору щодо його місця у системі журналістської діяльності. Зміст інтерв'ю варіюється залежно від тематичного напрямку чи набору інструментів та засобів, які використовувалися при здобутті інформації, проте

незалежно від цього журналіст має ставити чіткі, коректні і зрозумілі питання, не забувати про етичні норми та повагу до співрозмовника.

Список використаних джерел

1. Назаренко Г.І. Інформаційні жанри журналістики. Навчальний посібник. К.: НАУ, 2009. 124 с.
2. Haller M. Das Interview / Michael Haller. 5. Aufl . Konstanz, München: UVK, 2013. 346 p.
3. Голік О. В. Жанрова система друкованих ЗМІ: новітні підходи до класифікації та перспективи розвитку. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2386>
4. Шебеліст С.В. Типологія журналістських жанрів: сучасні теоретичні дискусії. *Молодий вчений*. 2020. № 9.1 (85.1). С.136-140.
5. King, L., 1994. How to Talk to Anyone, Anytime, Anywhere. Three Rivers Press. New York. ISBN 0-517-88453-4
6. Стріляй так, наче в тебе лишилася остання куля: історія богослова, який став снайпером. 24.11.2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/91482/>
7. Партизан та воїн Артем «Східний» розповів про фронт: «Навіть росіяни допомагають „зливати“ свої позиції». 28.12.2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/92912/>
8. «Ти не можеш писати пісні про війну, не знаходячись на війні»: інтерв'ю з лідером гурту «Kozak System» — Іваном Леньо. 12.11.2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/90788/>
9. «Щоб не збожеволіти, сприймала це як квест, який маю пройти», — звільнена з полону медикня про 180 діб неволі. 07.05.2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/82414/>
10. «Ведеться маніпулятивна гра»: інтерв'ю з професоркою консерваторії, яка звільнилася через відмову прибрати з назви ім'я Чайковського. 03.03.2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/79463/>

Ключові слова: інтерв'ю, журналістські жанри, опитування, глядачі

Key words: interview, journalistic genres, questioning, viewers

Науковий керівник: старший викладач Чубук О.Л.

Таловська Євеліна Євгенівна

студентка 2 курсу факультету журналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У СОЦМЕРЕЖІ ТІК ТОК НА ПРИКЛАДІ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «БУКВИ» ТА ТЕЛЕКАНАЛУ «24 КАНАЛ»

Сучасний медіаландшафт характеризується вагомою часткою соціальних мереж, зокрема, TikTok. З початком повномасштабного вторгнення саме TikTok відзначився зростанням чисельності аудиторії в Україні. Наразі спостерігається тенденція збільшення випадків розповсюдження дезінформації у TikTok, що є викликом для редакційних колективів. Журналісти, які використовують цю платформу, мають розробляти унікальний контент для нової, вибагливої аудиторії, враховуючи при цьому короткочасність уваги користувачів, конкуренцію через широкий спектр розважального контенту та особливі алгоритми TikTok. Тож, класичні жанри журналістики трансформуються під два формати застосунку – слайд-шоу та відео.

Американський дослідник медіа Д.Рушкоф характеризує нові медіа як «суспільство авторів» [1, с.3]. Ми вважаємо, що таке обґрунтування доречно описує TikTok – інноваційну соціальну платформу, що вже тривалий час є інструментом для популяризації історичних та культурних аспектів, а також ще одним способом висвітлення повномасштабного вторгнення військ Росії на територію України. Варто розуміти, у період війни алгоритми TikTok діють не лише для підтримки українського контенту, а й для поширення російських наративів та пропаганди. Гумористичний контент найменш стійкий до таких впливів. На платформі TikTok спостерігаємо тенденцію рекомендацій українським користувачам відео коміків з Росії, де часто використовується гумор, спрямований на висміювання Заходу [2].

Початок повномасштабного вторгнення відзначився тим, що платформа TikTok набула статусу важливого чинника інформування та просвітницького процесу. Соціальна мережа стала дієвим засобом привернення уваги до актуальних проблем та подій завдяки швидкому поширенню контенту та широкій аудиторії. Однак, існують недоліки в алгоритмах, які сприяють потраплянню дезінформації у стрічку користувачів. Щоб вирішити цю проблему, журналісти працюють над перетворенням класичних жанрів, що сприятиме якісній передачі достовірної інформації в умовах унікальних технологічних змін. Використання емоційно-експресивної структури та візуальної мови тексту, аудіосупроводу, сторітелінгу та технологій вебдизайну, а також реалізація трансмедійної інтертекстуальності сприяють адаптації до потреб нової аудиторії. Таким чином, TikTok відкриває нові шляхи поширення журналістських матеріалів про повномасштабне вторгнення, залишаючись при цьому суперечливим джерелом. Отже, місією українських журналістів є наповнення TikTok правдивим і цікавим контентом, при цьому враховуючи всі можливі

виклики, такі, як алгоритми, психологію реципієнтів щодо сприйняття різноманітних жанрових особливостей подання інформації.

Тенденції переходу основ журналістики у новий простір соціальної мережі ТікТок можна прослідкувати на прикладі онлайн-видання «Букви» та телеканалу «24 канал».

На нашу думку, унікальний контекст громадського сприйняття актуальних проблем у форматі слайд-шоу можна досягти шляхом перетворення таких жанрів, як замітка, лонгрід та нарис. Українське онлайн-медіа «Букви», що має 39 тисяч підписників та майже 2 мільйони вподобайок, на платформі ТікТок використовує саме ці жанри [4]. Аналізуючи публікації замітки, лонгріду та нарис у форматі слайд-шоу, ми визначили, що перетворення замітки та нарису успішно відбулося, і привертає увагу аудиторії. Проте, лонгрід практично не зазнав змін, оскільки це довгий текст, який суперечить умовам короткочасності уваги користувачів, і потребує використання трансмедійних елементів.

Другий формат ТікТок – відео. Цей формат на платформі ТікТок має певні переваги, порівняно зі слайд-шоу. По-перше, відео може передати більше інформації та емоцій за короткий проміжок часу порівняно зі слайд-шоу. По-друге, відео стає більш цікавим для аудиторії завдяки емоційному контексту, який дозволяє показати рух та дію. Крім того, формат відео відкриває більше можливостей для творчого вираження, оскільки виробник контенту може експериментувати з різноманітними ефектами, фільтрами, музикою та спеціальними редакційними інструментами.

Прикладом якісного використання відеоформату є «24 канал». Команда «24 каналу» під кінець першого року повномасштабного вторгнення почала розвиток сторінки ТікТок, виявивши попит суспільства і врахувавши значну кількість молоді аудиторії, яка наразі очевидно отримує новини не лише з Telegram. Сторінка телеканалу стала однією з перших серед українських ЗМІ, яка пройшла верифікацію. Наразі за «24 каналом» у ТікТок стежать майже 293 тисячі підписників, а загальна кількість вподобайок складає майже 13 мільйонів [5].

Керівник відділу соцмереж телеканалу Яромир Вдович зауважує, що платформа має серйозні обмеження, які іноді є в словах, таких, як «війна», «кров», «постріли», «вибухи» тощо [3]. Це призводить до того, що платформа не сприймає новини про злочини країни-агресорки на території України, що змушує медіа адаптувати класичні жанри журналістики.

Телеканал «24 канал» втілює у ТікТок такі жанри, як замітка, коментар й інфотейнмент. Відповідно до переглядів та коментарів, саме замітка й інфотейнмент найбільше до вподоби аудиторії. Щодо коментаря, то тут каналу

не завжди вистачає комунікації з реципієнтами, хоча це одна з можливостей не лише платформи, а й стратегій іміджу медіа.

Проаналізувавши жанри у форматі слайд-шоу на сторінці у TikTok онлайн-видання «Букви» та відео - телеканалу «24 канал», ми дійшли висновку, що перевага у трансформації жанрів саме у відеоформаті. Аналіз статистичних даних показує перевагу креативності завдяки можливості використання всіх доступних інструментів, що змінює ландшафт класичного розуміння засобів масової інформації. На нашу думку, процес трансформації жанрів у TikTok продовжується. Платформа лишається активним майданчиком для експериментів та інновацій у контенті, щоб якісно та цікаво інформувати про війну, тож її вплив на медіа вже має постійний характер.

Таким чином, TikTok є достатньо дієвим інструментом висвітлення воєнно-політичної тематики. Разом з тим, пропагандисти Росії так само використовують його. І це потребує від українських журналістів швидкої реакції, концептуальних ідей та особливих підходів під час використання TikTok, зберігаючи баланс між креативом і новинним аспектом роботи журналістів.

Список використаних джерел:

1. Городенко, Л. (2014). Новітні медіа. URL: <http://journ.univ.kiev.ua/csc/wpcontent/uploads/2020/11/NewMedia.pdf>.
2. Дукач Ю., Кельм Н. Гумор і новини. Як російська пропаганда просочується крізь тіток. Режим доступу: <https://texty.org.ua/articles/111303/tiktok-hashtags-net/>
3. Єпур в. Як українські медіа використовують tiktok: 5 національних і регіональних редакцій — про цікаві формати, монетизацію та креатив.

Медіамейкер. Режим доступу: <https://mediamaker.me/ukrayinski-media-v-tiktok-3790/>

4. Букви. «bukvy.org» TikTok. Режим доступу:
https://www.tiktok.com/@bukvy.org?_t=8lJMOxWm2r8&_r=1
5. «24tv.ua». TikTok. Режим доступу:
https://www.tiktok.com/@24tv.ua?_t=8lJMQ3N9OUP&_r=1

Ключові слова: TikTok, воєнно-політична тематика, слайд-шоу, відео, контент.

Key words: TikTok, military-political topics, slide shows, videos, content.

Науковий керівник: старший викладач Чубук О.Л.

Шкрабак Єлизавета Вячеславівна

студентка 3 курсу факультету журналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Журналісти стикаються із рядом проблем при висвітленні конфліктів, війни та кризових ситуацій. Держава обмежує доступ до публікації матеріалів із дотриманням стандартів оперативності, забезпечуючи громадський порядок та обмежену інформацію для ворога. Тема вивчає норми воєнної журналістики, в реаліях повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У тезах робимо акцент саме на етичні норми, яких мають дотримуватись доброчесні журналісти країни. Етика журналістики у воєнний час ставить перед редакторами низку викликів та обов'язків, які варто виконувати для забезпечення правдивого та відповідального інформування громадян про події.

У довоєнний період часу кожен засіб масової інформації мав власну політику видання, відповідно до якого випускались новини на онлайн ресурси, в ефір і соціальні мережі. З плином часу, та початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року редакційна політика змінилась відповідно до норм розповсюдження інформації у воєнний час. Норми у видань набули загального значення, і стали схожими у переважної кількості.

На сьогоднішній день ми маємо «Білий список медіа», який складається із десяти провідних засобів масової інформації України. Очолили найякісніші

онлайн-медіа: Суспільне, Громадське, «Ліга», «Українська правда», Укрінформ, Радіо Свобода, «Дзеркало тижня», НВ, «Еспресо», «Бабель». [1]

Етика журналістів у воєнний час передбачає дотримання норм обробки, написання, редагування та публікації інформації. Основна задача – коректно донести інформацію, не нашкодити цивільному населенню та військовим.

Саме за журналістами закріплений інформаційний фронт, який агресором відстежується надзвичайно ретельно.

Інститут масової інформації визначає такі стандарти журналістики під час війни:

1) Цензура. Варто уникати чутливого контенту, та його розповсюдження на широкий загал. Такого роду матеріали можуть тригерити людей, збивати з пантелику.

2) Життя і смерть. При розповідях людей з окупованих територій варто уникати облич, прізвищ, конкретних населених пунктів задля безпеки людей. Будь-який подібний витік інформації несе загрозу їх життю. Сенсаційний матеріал не вартий втрачених життів.

3) Етика. Варто коректно вказувати терміни, і не плутати схожі поняття. До прикладу, найчастіше плутають такі поняття: труп – загиблий, військовий – воєнний, вибух – влучання, 300-й – інвалід. [2]

Шерон Шмікл, у своїх рекомендаціях для журналістів, зазначає: *«Журналісти, які виконують небезпечні завдання, беруть на себе значно більше, ніж кілька ризикованих тижнів чи місяців. Вони стикаються з серйозними і часто незворотними змінами у сприйнятті себе і своєї роботи»*. [5, с.3]

Сучасному журналісту важливо дотримуватись цих правил та вимог, аби комфортно співпрацювати із державою, отримувати раз на півроку прес-карту представника ЗМІ, і мати змогу на офіційну діяльність на території держави. Не менш важливо розуміти, що етика журналіста має бути непохитною як у воєнний

час, так і по за ним. Дотримання журналістських стандартів цінується завжди, і в будь-яких редакціях України.

Список використаних джерел

1. Інститут масової інформації. Білий список медіа: 10 медіа, що стали найякіснішими. 2021. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/bilyj-spysok-10-media-shho-staly-najyakisnishymy-i41541>
2. Інститут масової інформації. Стандарти журналістики під час війни. Як писати про трагічні події - інфографіка. 2014.
URL: <https://imi.org.ua/articles/standarti-jurnalistiki-pid-chas-viyni-yak-pisati-pro-tragichni-podiji-infografika-i988>
3. «Детектор медіа». Видання Liga.net оприлюднило редакційний кодекс. 2020. URL: <https://detector.media/rinok/article/182332/2020-11-09-vydannya-liganet-oprylyudnylo-redaktsiynyy-kodeks/>
4. Комісія з журналістської етики. Кодекс етики. 2024.
URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>
5. Шерон Шмікл. Як писати про війну. Переклад – Інна Рахмістрюк. 2015
URL: <https://medialab.online/wp-content/uploads/2015/12/war.pdf>

Ключові слова: Воєнна журналістика, журналістська етика, стандарти журналістики, повномасштабне вторгнення, ЗМІ.

Key words: War journalism, journalistic ethics, journalistic standards, full-scale invasion, media.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Літвінчук І.С.